SLOVENSKÉ POHĽADY.

ILLUSTROVANÝ ČASOPIS

PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

REDAKTOR:

SVETOZÁR HURBAN VAJANSKÝ.

VYDAVATEĽ A NAKLADATEĽ:

PAVEL MUDROŇ.

ROČNÍK VII.

V TURČ. SV. MARTINE.

TLAČOU KNÍHTLAČIARSKEHO ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1887.

OBSAH.

Strana

Novelly, povesti, ľudové kresby atď.

Články zábavno-poučné.

Básne.

Drobnejšie články.

Illustrácie.

Literatúra a umenie.

ROČNÍK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 1.

ILLUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. januára 1887.

Rozpomienky.

Píše dr. *Jos. Mil. Hurban.*

VIII.

Cez Hornád mostom — pri ktorom nás ľud v zástupoch očakával a pozdravoval, dobrovoľníkom ruky podával a požehnával jich — prešli sme spišsko-abaujskou stolicou do utešeného údolia, medzibrodia Hornádu a Torysy. Zadumení sedeli sme v koči našom, tíškom každý svojimi myšlienkami sa zanášajúc. Situácia bola veľmi neistá. Ale od desať dní boly nádeje Košutove a jeho strany uprené na Dembinského, ktorému Košut nedôverujúc talentu Görgeiovmu sveril najvyššie kommando. V Košiciach sa o tom dôstojníkom do očí hovorilo, že Görgei nebol by ustúpil z Prešova a Košíc, keby ho nebol Dembinský s armádou na juh povolal, a že sa na skore vráti. Dôstojníci, ktorí spolu s naším sborom dobrovoľníckym, počnúc od Kremnice v pätách mu boli Tekovom, Zvolenom, Malohontom, Oravou, Liptovom, Spišom až po Košice, mysleli si svoje a nechali Košičanov pri jích mienke. Dembinský nám síce toho času nebol veľkým strašiakom — ač no nepravde, bo ten cisárske uskočivšie pluky sorganisoval, ktoré Košut maďarským velením iba darmo pomiatol a až poľský generál nalial mu rozumu a zaviedol kommando, na aké navyknuté boli v cis. armáde, — my sme sa viacej báli o osud ľudu nášho, dostavšieho sa zase za svoju vernosť pod jarmo maďaronskej, zbankrottovanej šľachty. Vysoko postavení ľudia vedia aj vysoko idúce chyby robiť. V tomto ohľade bol knieža Windischgrätz majstrom všetkých majstrov, vojenský jeho tábor bol plný kniežať, tam bolo všetko kniežatské, vysoko nad vsetko, i nad samé vojenské záujmy postavené; plazivci boli mu najmilšími, čo na kniežacie rozrešenie najpokornejších prosieb o kommissárstvo, županstvo atď. v jeho antichambroch pred jeho kniežacej milosti komorníkmi a zimmerrathmi sa krčili a tichúčko v kútikoch čakali. Jích modlikanie bolo plné homagiálnej devotnosti. A knieža Windischgrätz poslal tuším viacej takých kommissárov do slovenských stolíc než strategických rozkazov k armáde. Za každým cisárskym sborom kazili jeho kommissári vec dynastie, medzitým čo i jednotlivé sbory medzi sebou i ohľadom slávnej armády jeho

Pavel Mudroň.

Kreslil Ján Vilímek vo Viedni.

kniežacej milosti boly bez zprávy a bez patričného rozkazu! Táto dvojná chyba Windischgrätzova urobila potom nielen Dembinského velikým, ale i oboch Görgeiov, Arthura pod Budínom, Armina na Slovensku strašnými!

Nuž ale prečo sa predbieham? Preto, že teraz píšem rozpomienky, a myšlienky sa v hlave varia ako „bublinky v hrnci.“ Vrátim sa teda k denníku z r. 1849.

Utešená Mezopotamia Hornádsko-Torysska nútila nás zpustiť sklá na koči. Tam Rosianovce na ľavom brehu Torysy, blížili sme sa k nim. Sme tu na poliach bitky, pred 536 rokmi Matúšom Trenčianskym proti votrelcovi Karolovi Robertovi svedenej, nešťastnej. Historia nedá prísť duši k pokoju. Preletelo poltisícročie nad národom slovenským, v jehož službe my tuná dvanásti ozbrojení cestu konáme. Historia je vraj „vitae magistra,“ a ono horkáže! Nik sa z nej nechce učiť. Či sa my učíme? Myšlienky naše historiou prebriesť sa usilujúce vidia len obraz, malovaný do osudného čierna, radi by sme malovať ďalej, no nik nechce sa učiť z historie, malovať ďalej! Čo bude po nás, bude zas historia nová, a tej sa zase nik nebude chceť učiť. Nuž my sme tu, kde stály tábory Matúšove, nesieme zbroj proti votrelcom, rušiacim naše rodné ustanovizne, cudzinci zaujímajú zem našu otcovskú, zákony našej otčiny nohama šliapu a panstvo aziatské, tyranstvo barbarské proti národom tuzemským, proti prabydliteľom zeme tejto kujú reťaze na svobodu národniu, a čo môžeme vykonať? Snáď nevieme, ba veru nevie celý národ náš učiť sa z historie. Keby národ vedel, čo tu ztratil r. 1312, že tu leží pochovaná jeho svoboda, jeho samostatnosť, čiby bolo dnes toľko tisícov jeho synov, toľké stá jeho lechov a bojarov v táboroch Karlo-Robertovcov?! Ale darmo kážeme, darmo píšeme historiu, z tej sa iba zvedavosť múdrych sýti — a zrada národa korystí z víťazstva slepoty! Spisovatelia píšu o tom — potom, alebo vtedy, všetko jedno — a menujú to historiou. Ba dobre že sa z toho ľudia neučia. Naučili by sa — bezpochyby — len oplanstvu, egoismu, ničomnosti. Odrodilstvo — ty si stará potvora, hneď od počiatkov pekla I na poliach Rosianovských nad Torysou odrodilstvo zvíťazilo, a národ vyše poltisíca liet trpí a nesie následky pádu toho ozorného. Tak dumal som pohrúžený do rozkošnej krajiny.

„Ale že sme my predsa až sem prísť museli, Jožko, či to nie je predsa poetická myšlienka?“ zvolal Ľudovít pred Nemešanmi, vidiac našich dobrovoľníkov. „Ba poetická len, Ľudovíte môj,“ odpovedám, „dajže Bože, aby niečim horším nebola!“ „Ej, dajže Bože,“ vzdychol i Ľudovít, keď sme zastali. Dobrovoľníci nás obklopili. Bloudek srdečne vítal nás; bol práve na pochode do Košíc so 4 kompaniami, ako som už v predošlej kapitole podotkol. Teda v rukách našich bolo de facto Rosianovské pole s Torysou a Hornádom, Prešovom i Košicami. Poshovárali sme sa o ťažkom položení národa nášho a o napnutom očakávaní, čo Windischgrätz voči Dembinskému vyvedie. Šaryšský ľud vraj prijímal všade naše dobrovoľníctvo srdečne, a Bloudek mal silno na mysli, bude-li inak šťastie žičiť nám, pozdvihnúť Šaryš a Zemplín, tieto najzábudlivejšie kúty Slovenska. Bol odpočinok, a my poobedujúc hovorili sme k povstalcom našim, aby sme mysel, ktorá už klesala, okriepili. Mrzké chýry z domova o maďaronskom panstve zemanov a o jích stíhaní rodín z príčiny, že synovia jích stoja pod zástavami cisárskymi, zbantošili hlavy mnohých a šomranie bolo všeobecné. Ale jako sme jim oznámili, že práve to je príčina, pre ktorú odchodíme s veľkou deputáciou pred cisára a jeho vládu, a že vydržať nádobno nám do konca, jinak zmarené budú všetky naše doterajšie zásluhy a vymoženosti. Ľud náš dobrý uspokojil sa a kázeň nebola v ničom narušená. „Hurrah“ a „sláva“ znelo, keď sme sa lúčili, my sami — sprievod náš sme viacej nepotrebovali — k Prešovu a Bloudek s čatou svojou ďalej k obsadeniu Košíc.

Šumným Šaryšom k šumnému Prešovu cváľali sme a k večeru zástupami ľudu i intelligencie vítaní zosadli sme v druhostupňovom meste horniebo Slovenska. Ľud nás nedočkavo očakával. Šaryš bol Košutistami za pečovičovský vykričaný, — čo v tých časoch skoro toľko značilo, ako panslávsky, — lebo tu bolo veľa konservativnej slovenskej šľachty. V tom smysle bol Šaryš ovšem pečovičovský; a jako každý chabý konservativec chytá sa mocnejšieho, tak i šľachta chytila sa slovenskej — na onen čas — moci. Nikde toľko šľachty neznalo sa verejne k nám, ako v Prešove. Ľud s dobrovoľníkmi, mimo služby postavenými, vítal nás po uliciach. Šľachta pozývala nás na byt a hostinky.

Na 3. marca bola už vopred schôdzka národnia povolaná na stoličný dom — či už aká to bola dvorana velikánska. Pojala v sebe najmenej 5000 ľudí. A tá bola v pravom slova smysle nabitá mešťanstvom, šľachtou i ľudom pospolitým. Mojej reči obsah bol: o spomínanej často homagiálnej vernosti ku kráľovi dedičnému (búra applausu šľachty), o následkoch anarchie pre všetky národy (applaus šľachty ešte väčší), o národov uhorských právach na jích reč a národnosť (applaus ľudu a mešťanstva), o utláčaní národnosti kroz Košuta, o maďarčení škôl, matrík, správy stoličnej, súdnej (applaus ešte väčší šľachty i národa), o nezadateľných prirodzených právach národov i ľudu, o cti národnej, o zradcoch za 30 strieborných, zemských prospechov, hotových na novo národ, ba večné spasenie zapredať, zradiť. Rozhovoril som sa o historii národa slovenského, tu tieto kraje od predhistorických dôb obývajúceho. „Smutná je naša historia v zemi tejto,“ hovoril som, „my pracovali, iní osoh z práce našej brali, my bojovali, iní slávu z toho mali; my vlasť túto vzdelali, zúrodnili, my Maďarov pokresťanili, my jích kráľa prvého, sv. Štefana, proti nim samým obránili a tým trôn jeho utvrdili, a až dosiaľ sily slovenské v bojoch za vlasť a kráľa v popredí všetkých národov uhorských stoja: ale česť, prospech, odmena padá len do lona Maďarov. A je nás predsa tri milliony ľudu pilného, pracovitého, umného, spôsobného, učelivého, teda málo menej než Maďarov panujúcich a všetky osohy našej práce zhabávajúcich. Kto kričiacej tejto krivdy vina? Kde nespravedlnosti tejto príčina? Vo snárskom živote národa nášho, v nepovedomosti národných síl, v ogabalosti politickej, národnieho života nedbalej. Slovák pospolitý nedržal nikdy na česť národniu, jeho mešťanstvo opičilo sa zavše za šľachtou, a šľachta konečne zradila národ a bez originality súc stala sa slepým nástrojom panujúceho plemena maďarského. Tak zdeptali a zmakosili pod kopytá koňov svojich národ náš, lenivo sa na hanbu svoju dívajúci. Znemravnelý takto národ potom už ovšem sám pomáhal kuvať reťazy na tohoto sovreného a sviazaného povrazmi obra. A ten obor leží i dnes sviazaný. Slabosť odstrkuje iného, sila vábi a priťahuje k sebe duchov. Košut do očí šplechnul Slovákom, že nie sú národom, že sú fajtou služebnou, osudom k službe iným určenou! A hľa, koľké tisíce Slovákov bojujú v radoch jeho proti kráľovi svojmu a proti svobode národov! Ešte i keď krv za maďarskú slávu a tyranstvo vylievajú, ešte i teraz po táboroch maďarských špintať na svoj národ nechávajú. Ten francúzsky fiakrista, ktorý v cudzom Londýne šibnul cez tvár anglického lorda za to, že pred ním pohanil slovom francúzsky národ, mal by byť vzorom šľachte našej i národu, potulujúcemu sa po táboroch Košutových, kde nečujú nič iného, ako potupu a posmech, kydaný na národ náš!“ Hovoril som ešte o velikom nešťastí, pochádzajúcom z nedostatku škôl, z nesvornosti rodín a ľudí, hašteriacich sa o pletky a národnie ciele z očí

spúšťajúcich, z nedostatku spoločenského, literárneho a politického života! Pripomenul som posledné deje, smerujúce k vykoreneniu jazyka slovenského po stoliciach slovenských a vyzdvihol šľachty šaryšskej pekné vlastnosti, hlavne ohľadom udržovania reči slovenskej v potykoch rodinných a jej loyalitu opravdovú oproti kráľovi. Konečne žiadal som o súhlas k umieneným krokom ohľadom zabezpečenia zákonného národnosti našej. Ľudovít Štúr hovoril po mne o desiatkoch, dežmách a iných draniciach feudálnych, už zrušených, o ktorých, aby ľud mámili a zavádzali, Maďari roztrušujú chýry, že František Jozef, cisár rakúsky a kráľ uhorský, chce zase zpät uviesť, čo podvracal výmluvne a odporúčal prijatie za svoje uzavretí národných. Reči naše boly pretŕhané pochvalami častými a zasadnutie nadšenými výkrikami rozpustené bolo. Správa stolice bola už sriadená, podžupan Berzeviczy prijal ma s veľkou úctivosťou a ďakoval mi za toliké ustávanie za našu spravedlivú vec. Nikde som ešte na celom Slovensku tak prijímavej šľachty nenašiel, ako tu v Šaryši. Pri len trošíčka obrátenom vetierku nebola by táto šľachta nepriateľskou národu. Veľa osvedčení prijali sme od tunajších zemanov, ktorými snahy naše za svoje prijímali; pravda, že to ešte všetko podmienené bolo šťastným koncom války prítomnej! Nuž slabosť historická šľachty našej! Tak v livreji sluha, keď som bol po návštevách, oddal na byte mojom škatulu zapečatenú s náslovom tlačeným: „M. J. Hurban, predseda národnej rady.“ Prijdúc domov, hovorí mi obsluhujúci ma hajdúch: „Tu majú, pán veľkomožný, jakúsi škatulu, ktorú panský „bedínter“ doniesol.“ „Od koho?“ „Nič nepovedal.“ No, myslím si, bude to dáky paškvíl, otvorím, a tu očarila ma vôňa preutešená zo sviežich kvetov, vo venček uvitých a červeno-bielo-modrou stužkou sviazaných. Škatula obsahovala ešte lístoček so začiatočnými literami mena A. R., patrne ženskou rukou značenými. Nuž — dobré srdce, ale ešte bojazlivé. A druhý príklad: Szirmay naverboval 4 kompanie šaryšských Slovákov pre Košuta, no priďapený Šlikom osvedčil, že to pre cisára verbuje a — Šlik ho pojal so sebou; potom Szirmayovci tárali sa sem a tam, nevoňajúc prachu, ale pán Szirmay stal sa majorom, dostal „flajster“ na zadlžený statok a bolo dobre. Po rozpustení nášho dobrovoľníctva užívali jich kommissári maďaronskí za nástroj k potláčaniu a prenasledovaniu rodín dobrovoľníckych.

V nedeľu dňa 4. marca rozlúčili sme sa s Prešovom. Zach išiel s nami; boli sme vyprevadení hlučnými tlupami národa. Dobrovoľníci dali nám čestný sprievod na dvoch vozoch do najbližšej dediny a konečne aj tí rozlúčili sa s nami. Prekrásnymi krajinkami ponáhľali sme Šaryšom dumným k Branisku, pod ktorým v Širokej kŕmili sme a obedovali. Ale jaká tu bieda! Všetko vyrabované, jako tam v Belej (Bella) abaujvárskej. Ja neviem, ako sa to už srovnávalo s tým úmyslom, chceť držať sa tu na hornom Slovensku a predsa rabovať a páliť slovenské dedinky a mestečká? To je viacej dôkaz toho, že utekali páni Guyonovci a Görgeiovci a ničili všetko, aby za nimi rútiaci sa nepriateľ nemal čo najsť. Dobre bolo s nami, že nás hostitelia prešovskí opatrili na cestu studenou pečeňou a dobrým syrom a chlebom. Ba ešte i náš Jano ponúkal sa nám svojím magazinom, v koči príhodne upravenom a náležite opatrenom vínom a syrom.

Deň bol utešený, cesty jarným, prudkým slukom osušené, vrchy ešte snahom prikryté belely sa do dolín, serpentiny Braniska viedly nás do hora znenáhla na povestné punkty, z ktorých major Kiesevetter s generálom gr. Deymom 5. februára zrážal massy slovenských rekrutov, ktorých Guyon kanonami svojimi posmeľoval driapať sa hore Braniskom. Čo mali robiť zvolenskí Görgeiom silou mocou vybraní chlapci? Od chrbta čakaly jich gule kanonové, zpredku gule kanonové, tam Guyon, tu Kiesevetter: stlačiac teda helmy do očí, driapali sa — do piesku, chcem povedať hore strmým Braniskom. Tam má nejedna slovenská matka synáčka svojho, za cudziu svobodu a svoje otroctvo vykrvácaného, lebo Kiesevetter všetky pokusy Guyonove, kommandanta predvoja Görgeiovského, od spišskej strany Branisko šturmujúceho, zmaril, od stupňa ku stupňu serpentinu bràniac.

To sa tak stalo: V ten deň, keď sme my v Turci a Orave so zadnými vojmi Görgeiovskými mali do činenia, 2. februára Kiesevetter so štyrmi kompaniami a polbatteriou raketovou pred Levočou stojac vyzvedel, že Guyon, predvodiaci predvoj Görgeiovský, Novú Ves (Neudorf) zaujal. Major nečakal veľa rozkazov a nečítal nepriateľov, v noci vytrhol k Novej Vsi a bez nazdania prepadol Guyona, zrobil strašnú šarapatu, raketami zapálil domy, prebil sa až na rýnok Novej Vsi a ukorystil 7 kanonov. Ale víťazstvo nemohol završiť, bo nové a nové sily sa obúdzaly — a Kiesevetter stiahol svoje 4 kompanie a konníkov a obrátil nazad oje k spišskému Podzámku. Ani kanony ukorystené nestačil, až na jeden, z boja vyviesť, sám tiež utratil do 30 ranených a mrtvých a 3 káry municie raketovej. Sila bola tu väčšia, než aby možné bolo víťazstvo úplné. No tak zterrorisovala Guyonove vojsko táto malá čata hrdinského majora, že na prenasledovanie ustupujúceho Kiesevettra ani nepomysleno.

V Podhradí nechal Kiesevetter vojsku oddychnúť a tak bral sa k Branisku, vysokému to vrchu medzi Spišom a Šaryšom, cez ktorý iba serpentinami možno dostať sa na stranu šaryšskú. Tu umienil si Kiesevetter dočkať Görgeiho, ale že sila jeho prislabá bola oproti aspoň desaťnásobnej presile Görgeiho armády, náhle povolal svojho batailonu dve kompanie, ktoré boly v Prešove. I generál gr. Deym so 6 kompaniami spojil sa 4. februára s Kiesevettrom, tak že čata táto do 1800 mužov rozličnej zbrane so 6 delami obsahovať mohla. Guyon dňa 5. februára zrána začal útočiť, ako už pripomenuto, frontom na Kiesevetterove batterie, postupujúce od jednoho uhla k druhému. Viacej útokov bolo odrazeno so ztratami hroznými. Avšak Görgei vypravil silnú kolonnu, zaobísť majúcu Kiesevetterovo ľavé krýdlo; to rozhodlo bitku. Gr. Deym vrhol sa síce proti útočníkom, zaobchádzajúcim naše posicie, no presila bola veliká a Deym i Kiesevetter museli sa na svoju zpiatočnú linaj utiahnuť, ktorá tiež už silno znebezpečená bola. Na strane nepriateľskej bola presila vojska, na našej posicie prajné k obrane, no prvá konečne, bárs i s pomernými ztratami na ľudu, predsa obdržala vrch. My ešte dosť krve usadlej videli tu po brehoch, pod serpentinou sa rozliehajúcich. Ženičky a chlapcov videli sme sbierať gule po úbočach Braniska, ktorými driapali sa nebohí slovenskí bojovníci v službe Košutovej. Za pár grošĭ vzali sme si od nich na pamiatku daktoré kusy. Poohliadajúc si miesta tieto a vzdychnúc k Bohu, vysvoboditeľovi národov, zviezli sme sa ľahko z osudných týchto výšin dolu do Spiša kuriozneho, menovite do Podhradia, kde sme povečerali a potom pri jasnom svetle mesiačka do Levoče na noc dorazili. V Levoči sme sa pobavili trochu a preto nestihli už, ako sme oznámili našim vopred, doraziť 5. do Mikuláša. Dňa 5. marca sme len do Lučivnej na noc prišli. V Poprade mala vraj vypuknúť zbura Nemcov proti tamejšej našej kompanii, ako sme v klevetivej Levoči sa dočuli. No prijdúc do Popradu, našli sme našich v dobrej vôli a Poprad pokojný. Bol to úchvatný pohľad pri večernom polosvite zapadlého už slnca na tie obry Tatry snahom kryté, kdežto tu dolu sme už prachom zapadali. „Pred Lučivnou stretli sme Nosáka mladšieho, vracajúceho sa

zo žalára maďarského z Pešti. Po ňom, ako vraví, dá ma srdečne pozdravovať Kollár a prosiť, abych odpustil všetko a zabudnul na všetko, čo proti slovenčine sa robilo, lebo že teraz vidí, čo slovenčina vstave bola vyviesť v našom národe. České písanie spisovateľov, slovenčina junákov vraj stvorila, a aby sme len ďalej pracovali na osvobodení Slovenska od tyrannie maďarskej." To som si zaznačil do denníka, jako zvláštnu zprávu zo života nášho literárneho. I z toho vidno potrasenie duchov tak mocných, ako bol veliký náš Kollár.

Zložili sme sa, ja a Štúr, u starkého Klonkayho v Lučivnej. Milá nám bola od dávna tichá dedinôčka pod Tatrami; tu sa ustavil každý prebudilý národovec pred meruôsmym rokom; milý dom Klonkayovský bol magnetom mládeže slovenskej. Preniknuté duše láskou k národu, mnoho strádavšie, mnoho podstúpivšie príkoria a prenasledovania! Starý pán bol prelestný, úprimnej opravdovosti plný národovec; celý dom rozkošná čeľaď. Dievčatá svobodné i vydaté dcéry vzory krásy a šľachetnosti, čisté kryštály oduševnenia za národa česť a slávu. No na starca už prišly tu tieto mačaciny maďarismu. Ah, bol to večierok upamätovania! Prišiel pán farár Droppa, zať, zo susedného Liptova, zo Štrby, prišli aj iní hostia, domáce dcéry, my štyria, celá to schôdzka nadšencov pod Tatrami. Po bied a utrpení výkladoch museli my zas o našich výpravách rozprávať. U Szakmárych v kaštieli, v dome spriaznenom s Görgeiom, a rozumie sa maďaronských aspirácií plnom, prenocovali naši diplomati Zach a Bôrik. Tam sme i kone mali opatrené. Dňa 6. pobrali sme sa z Lučivnej. V mojom denníku je cesta spomenutá krátko: „Východná — obed — šaryšskí páni — politika týchto." Ešte sme traja živí z tých štyroch, ktorí jedine môžeme dať výklad k týmto krátkym slovám: Zach, Bôrik a ja. Ľutujem, že túto scenu neopísal som, menovite čo sa mien šaryšských pánov týče, lebo tieto mi z pamäti docela vyšly, vtisk ale celej veľmi komickej scény zostal mi živý v pamäti. Myslím, že ctený čtenár zabaví sa, keď mu to proste vyrozprávam.

My sme si voždy predkom zaobstarali kuryrom i záprah i obed, alebo nocľahu. A to bolo menovite vo Východnej potrebno, lebo tam boli by sme vtedy na studenú kuchyňu naďabili, a náhlili sme čo skôr do Mikuláša, kde nás už 5. marca na noc očakávali. Pripálili sme o poldvanástej do Východnej. Pán hostinský bol s obedom pre nás štyroch a kočiša hotový. My sa zaneprázdňovali každý kade čím, ako to už je po dlhšej vozbe v ostrom predjarí. Zach bol vonku. Tu naraz dohrčia páni šaryšskí — jích počeť mi už tiež vypadol z mysle —, otriasajúc sa a ani nás troch nepozdraviac. Hostinský doniesol veľkú, krásnu misu polievky na stôl, vôňa naplnila hostinskú izbu, a to marcové predjarné povetrie pod Kriváňom je veľmi takej polievke priaznivé. Milí páni Šaryšania poďho ku stolu a jeden z nich berie už veľkú ližicu, chtiac ju pohrúžiť do hlbokej misy. Hostinský díval sa odo dverí a tŕpnul, my hľadíme na seba, keď tu vnide náš Fraňo a spozorujúc i vyrozumejúc situáciu, búši na stôl, sťa ten Kiesevetter raketami do Novej Vsi a hovorí: „Wissen Sie, wer das Essen bestellt hat?" Milý pán zo Šaryša položil zodvihnutú ližicu a jakoby sa nič nestalo, počal sa vyhovárať, a že nevie, s kým má tú česť? „My sme si obed obstarali predkom a chceme obedovať; s kým máme my tú česť?" Páni boli vo veľkých rozpakoch, ale vidiac zbrane po posteľach, kočiša v rovnošate atď., jeden predstavoval všetkých. Škoda, jích menami nemôžem slúžiť, ale boly to mená šaryšské, tak asi jako: Bertóty (aspoň viem sa rozpamätať, že sme vtipkovali na ceste o tom „ber to ty" atď.). Zach na to predstavil nás. Nemôžem bez humoru nerozpomenúť sa na tie dlhé tváre, ktoré zrobili — traja či štyria, to tiež povedať nemôžem — títo páni pri mojom mene! My sadli k obedu a hostinský, už osmelený, pristúpil k pánom a zpytoval sa, čo poručia, že vraj skoro bude pripravené. Všetci tí páni boli od hlavného kommanda pre šaryšskú stolicu kommissármi a úradníkmi menovaní. Tak sme sa už potom pustili do politiky, a dôverne shovárajúc sa povedali sme jim pravdu. Že vraj oni sú tiež „Slováci, ale že uhorská reč je diplomatická, a tú že by mal vedeť každý, lebo že nie je možné krajinu inak spravovať." „Hja, my na to, keby krajina tu bola pre správu, to by ta ušlo, ale národy v krajine nie sú pre správu, než správa pre nich; tu správcovia musejú sa učiť jazyky národov. Keď ale národ jeden chce vládnuť nad inými, tu máme dnes figuru namalovanú v Košutovi, ukazujúcu, že kalkul jeho bol chybný. Národ jeden dlho potrpí jarmo druhého, no zhodí ho pri prvej príležitosti. Či myslíte vy, páni zo Šaryša, že váš šaryšský ľud dlho ešte bude trpeť váš maďarismus?" „My nemaďarisujeme, hovoria, my len v uhorskej diplomatickej reči spravujeme stolicu." „A či vám tá stolica rozumie? Veď stolica je národ ju obývajúci, a ten nerozumie vašej diplomatickej reči."

Bolo po obede a kone zapriahnuté. Rozlúčili sme sa bez slz s pánmi šaryšskými. Hovorili všetci peknou šaryštinou. To je zvláštno, že šľachta dolnoslovenská, porovnaná so šľachtou hornoslovenskou, čo do reči nemôže sa ku boku tejto postaviť. U nás každý zeman iným žargonom hovorí, tak že už istému učiteľovi napadlo deti chceť učiť vo škole miestnemu kocúrkismu. Prečo aj výhovorčivosť horných slovenských zemanov má čosi dojímavého, uhladzeného, pekného, kde týchto dolných alebo je naprosto sprostým krákorením, alebo blbým omálaním idiotov.

V Hybbiach sme boli s oduševnením vítaní; tu sa nová kompania organisovala. Národ bol ešte vždy oduševnený; ani muráňska nehoda nesostrašila ho, ba i rozptýlení tam dobrovoľníci na novo sa organisujú. Po všetkých miestach, ktorými sme sa viezli, čakali nás zástupy a mnohí s nami spolu na vozoch, alebo pešo do Mikuláša sa poberali. Večerom sme dorazili do stoličného mesta, kde zástupy ľudu nás vítaly, tak že len krokom mohli sme ku stoličnému domu pristúpiť. Nádobno bolo prehovoriť k ľudu, očakávajúcemu zpráv hodnoverných z bojišťa. Reči držané od národních rečníkov, ktorí žaloby skladali na pánov, po našom odchode vrátivších sa domov, a ačpráve ustanovenú vládu nechali na pokoji, predsa inak terrorisovali ľud a svojich bývalých poddaných prenasledovali, proti nariadeniam vladárov stoličných pletichárili, obliehajúc jak predsedu kráľ. rady, tak i majora Trenka, ktorí oba dosť mdlými orgánami verejnej správy sa byť dokázali. Teraz ovšem pri našom príchode imponoval jim zápal ľudu, a oni videli, že pri len trochu energickej repraesentácii prítomného systému národ pevne stojí proti nim Utiahli sa zase, ktorí do Zvolena, ktorí do Oravy, kde už windischgrätzovskí kommissári hospodárili. My sme, ustatí od cesty, krátkymi rečami uspokojili ľud a slúbili zajtrá obšírnejšie prehovoriť k ľudu. Nemohli sme mysleť, že narazíme tým na nepriazeň našich ľudí. I Trenk i predseda kráľ. rady za zlé nám mali, že sme jim neoznámili národniu schôdzku; to bol omyl, my sme vôbec žiadnej schôdzky nemienili držať: jích nejapné vedenie vecí verejných, zavdávajúce príčiny k nespokojnosti všeobecnej ľudu, bola vlastná príčina ruchu tohoto. Národ dočujúc sa, že blížime sa, všeobecným zachvátený bol žiadaním byť s nami a požalovať sa nám. Čo sme mali robiť? Rozohnať ho? Či čo? Dali sa kapacitovať a videli sami, že ľud musí sa utíšiť, k čomu jích nejapnosť veru nestačila.

Tu sme potom utiahnuc sa do našich izieb v stoličnom dome mali radosť zo shľadania sa s mnohými, s ktorými sme sa boli v trudných dobách rozišli. Tu bol predovšetkým náš Karol Bôrik, šťastne z nemoce i z osídiel nepriateľských v Tisovci vyváznuvší. Tu Janko Kráľ, žalára sprostený, tu starý Lališ, celý ešte dochrámaný, ale čerstvý a udatný jako vždy. Vrbičania nás horúce vítali i deputacia ešte večer posedela si s nami. Resignácia na všetkých tvárach a odvaha v myslach vytrímať verne až do konca. Urobily sa všetky prípravy, aby repräsentácia Liptova čo najskvelšie vypadla pri veľkej deputácii, pred cisára idúcej.

Dňa 7. marca mienili sme odcestovať, ale sľub náš a prosby ľudu zdržali nás o deň dlhšie. Už o 7. hod. ráno bol stoličný dom národom obľahnutý. Držali sa reči k pokoju a očakávaniu výsledku deputácie našej smerujúce. Národ sa utíšil a planý strach bojkov našich prešiel, bo ľud sa tíškom rozchodil. Horlivejší ešte zostali k vyprevadeniu nás. Ja som ponavštevoval strápené rodiny nad zajatci, ktorých Görgei so sebou odvliekol. Všetci resignovali už, „staň sa, čo Bôh ráči," hovorili a priúčastňovali sa na sbierkach ku zaokrytiu výloh velikej deputácie národnej. Len sama pani Matúšková sobrala 274 zl. striebra. To bolo oduševnenie z Boha, bo všetok ostatný svet len terrorisoval, ale duša národa utiekla sa k Bohu, a v ňom našla upokojenie stried sveta zmätkov a úkladov diabla.

Dňa 8. marca odprevádzaní vozíkami i na koňoch mládežou na dve hodiny cesty, poberali sme sa ku Kubínu, s nami už i dajedni členovia velikej deputácie. V Orave sme už našli windischgrätzovský poriadok vecí. Kráľovská rada odstránená a Ďuro Révay bašoval menom Jeho Veličestva vo službe košutismu, maďarismu. „Homagial" tento ale dobre lapal chýry z bojišťa a pravé či nebárs rozhlasoval po stolici, homagiálnosť dľa prijatých chýrov alebo do kepeňa zastrkujúc, alebo na kučmu si vystrkujúc. Prvá práca naša bola porážať révayovské klebety. Aristokracia sa shŕčila okolo kráľ. kommissára, a ačkoľvek škúlila na neho, že bol z Turca a miesto jeho nebolo sverené tunajším, oravským dynastom jednoho lebo druhého zemanského plemena, predsa len vzácnym jim bol maďaron. Všetci, čo kokettovali na počiatku februára s nami, kokettovali teraz na jedno ucho s Révayom, druhé majúc otočené oproti divadlu vojny. Barón Ďuro Révay uviedol zaraz maďarčinu do správy verejnej a založil kancelláriu klebiet, z nejž vyznievaly heslá: knieža Windischgrätz nechce slovenských dobrovoľníkov, všade postavuje kommissárov uhorských, že stará Hungaria správami starej konštitúcie bude zavedená, že Košut pokoná sa s Windischgrätzom, a samé že, že, že, a Pán Boh vie čo všetko! To je charakteristika tohoto nového administrátora Oravy. O bezumný, krátkozraký klebietkar, o ňomž platí to horvatské príslovie: „što se babe chtilo, to se babe snilo!" Navštívil som starého Morica Zmeškala. I na tom aká premena! Hovoril z neho Ďuro. „Ak by to mala pravda byť, čo Révay hovorí, teda takým spôsobom by zo Slovenska samostatného nič nebolo! Lebo stará Hungaria takého dač neznala nikdy." „Ba práve znala svobodné okolia krajiny, znala i kniežatstvo liptovské, i partes superiores Hungariae, i Pannoniu, i Máttyus Földje, i Jazygov a Kumánov okresy, i kráľovstvo horvatsko-slavonsko-dalmatinské atď., a bola to predsa vždy len Hungaria ako štát. To je novissimum v historii, že sa chce z tejto starej Hungarie a svobodných tunajších národov okuvať a zlátal Magyarország s otročiacimi Maďarom národy inými!" „No veď je tak, ale ak koruna nebude chceť, nuž sa to nikdy nestane." „Stane nestane; vládne aspoň noviny viedeňské mocne agitujú za rovnoprávnosť národniu, a napozatým je nám na tom dosť! Viacej sa dozvieme pri deputácii, ktorá, ako vieme, blahosklonne prijatá bude od dvora v Olomúci i od ministerstva vo Viedni, len čo skôr musíme sa vystrojiť. Windischgrätzovskí kommissári sú taká toho vysokého pána maxima, ako jeho mizerné vedenie války. Veď my aj Windischgrätzovo hospodárstvo náležite osvietime." Bol zamyslený a povolal nás na zajtrá k obedu. My ho mali za istého a boli by sme mu sverili vodcovstvo deputácie našej, ale po tejto návšteve zdalo sa mi videť mu na dno duše. Ako na ňom, pozorovali sme i na iných premenu v smýšľaní. I Dr. Demian táral už čosi kamsi o trhaní krajiny, o starej Hungarii atď., slovom, Ďuro hovoril zo všetkých. Ale nie tak zo všetkých, ako viacej z tých mnohých, čo i pred tým nebárs do hĺbky navykli boli hľadeť. Národ nás prijal so zápalom.

Dňa 9. na obede bola veliká politická rozprava. Ale hľadiac ku koncu a krátkosti miesta, pominiem ju, dodajúc, že Zmeškal prosil nás o dispensovanie ho od úlohy vedenia deputácie. Dal na útrovy cesty 137 zl. a inak viedol výmluvne politickú, akademickú konversáciu. Bola reč o „Bunde" nemeckom a Slovanstve rakúskom, o intervencii francúzskej v Italii atď. Dobre sme jedli a pili, bo oravská šľachta nad iné vie dobre jesť a piť. Moja mienka o aristokracii slovenskej sa ustálila: ona sa až potom prizná k národu, keď národ bez nej sám osvobodí sa a bude chceť byť jej „ščeblom do slávy gorodu." S Bohom, Orava, všetka, celá si boľavá, od päty do hlavy nezdravá.

Nastal nám pekny deň v Turci, deň 10. marca 1849. Na vzdor Révaymu národ hromadil sa okolo nás a skladal žaloby na Révayho. Tu sme sa dozvedeli hodnoverne, že Révay i tu započal vládu svoju s vyháňaním ľudu z hôr, usádzaním do úradov Košutárov, nadržoval vo všetkom Košutovi a očakával ho s otvorenou náručou! Maďarčinu, rozumie sa, i tu zaviedol do verejnej správy a o rovnoprávnosti národnej, ktorú už i sám Košut zo Segedína sľuboval, ani chýru, ani slychu. Rodiny dobrovoľníkov boly všetkými možnými chikanami stíhané a prenasledované. Bol som za dva dny v Necpaloch u starého môjho zásadného priateľa Jozefa Justha, ktorý vždy ešte naším zajatcom bol. Veľa by bolo čítať, kebych chcel prepisovať zápisky denníka môjho. Niet na teraz času k tomu, a tuším ani miesta! Moja rozpomienka na Jozefa Jošta zostane mi vo vďačnej pamäti. Toľko aspoň buď i tu poznačeno.

Do 13. marca poschodila sa naša deputácia národnia z Liptova, Oravy, Zvolena a Turca do Martina; Révay zutekal pred nami do Oravy, zanechajúc list kuchárovi svojmu, v ktorom mu nakladá, aby mňa so sprievodom mojím v kaštieli jeho v Mošovcach ubytoval a pohostil. Kuchár, rozumie sa, sdelil mi obsah listu, ja však ani z nás žiadon neprijali sme pozvanie. Pletky, komedie neboly našou zábavou v týchto serioznych časoch, my neboli uplatiteľní priazňou panskou.

V Žiline sme našli komissára windischgrätzovského, jakéhosi pána Škrabáka, ktorého sme zrovna vyhodili z hostinca pre hlúpe táraniny. Jeho šéf, Gašpar Pongrácz, tu od Windischgrätza postavený, prevádzal inkvisicie v Nesluši, či vraj som jim ja kázal hory rúbať?! Neslušania chudáci ani ma nikdy nevideli a hory v nedorozumení jako svoje obecné užívali; maďarčinu a Košutistov, ako na pr. Kellera et comp., uvádza do úradov, jako i ostatní jeho kollegovia windischgrätzovskí.

Po obede, na žilinskom hostinci odbavenom, tiahli sme na Budatýn, ktorý sme už v rumoch našli. Kompania cisárskeho vojska tu po našom odchode do Turca ubytovaná, zapríčinila oheň, ktorý sožral Csákyho kaštieľ. To je celá historia, ktorá toľko šumu zapríčinila ešte

toť nedávno. Známymi nám z dvoch pochodov, z konca minulého a počiatku tohoto (1849.) roku, cestami dorazili sme na noc do Radole. Arendátor Csákyho rozprával nám historie svoje a strachy, ktoré podstúpil. Cesty nám pomaly ubývalo, boli sme predsa na Čaci dňa 14. marca. Starký dekan Daniš mal tisíc radostí. „No, že vás Pán Boh zachoval, toľké nebezpečenstvá vám bez úrazu prestáť dal, z toho buď meno jeho pochváleno!“ Takto vítal nás velebný starec. Rozpomienky obživovaly konversáciu. V drahej rozpomienke mojej stoja slová jeho poslednie: „Daj milý Pán Boh, abych bol zlým prorokom, ale zdá sa mi, že marné sú všetky námahy vaše. Nás všetkých zapredal Nemec Maďarom a Maďar Nemcom! Robme čo chceme, kým sa Boh nesmiluje, my sme porád a porád len v zajatí.“ „Nič to nerobí, velebný pane, my len hlas Hospodinov čujeme, ktorý volá k nám: „Nože, Sione! ktorý prebývaš u dcéry Babylonskej, zoobuď sa!“ (Zachariáš 2, 7.) Danišovi vypadly slzy na líca jeho, objal ma srdečne vstupujúceho do koča a vstúpil, utierajúc sa šatkou, do domu svojho, v ktorom sme toľko pohostinnosti požívali. Ja viacej nespatril tejto vznešenej tváre. Blahá, večná buď mu pamiatka u nás!

V Jablonkove bol som v rodine starkého pána Filipa srdečne prijatý; i tu zabávali sme sa rozpomienkami. On ide práve teraz (15. marca 1849) na zaslúžený odpočinok do Místku. Musel som mu sľúbiť, že na ceste zpiatočnej na bojište rodinu jeho v Místku navštívim. Sľub sa ovšem dal — ale nevideli sme sa tiež nikdy viacej! Tak tečie rieka života.

V Tešíne sme boli na noc, kde nám priatelia prichystali byty na hostinci staroznámom. Štalmach, Klucký, Plucar a dôstojníci vojenskej posádky tešínskej čakali nás už a bola temer celá noc venovaná roztomilej zábave priateľov a druhov srdečných. V idei samej pekné sme žili časy, a moje rozpomienky na ne i teraz ešte posilňujú ma v zásadách mojich. Skutočnosť, pravda ďaleko, ďaleko pokulhávala za ideálom. Prirodzene, bo skutočnosť má boty z mäkkého mäsa!

Dňa 16. marca ráno sme už my štyria v našom koči a časť deputácie vo dvoch fiakroch ponáhľali k Ostrave. Počasie zmenené. Sliezsko celé snehom pokryté; fujak severák divokú zimu doniesol. V Ostrave na nádraží plno divákov. „Tu sme na dráhe svetovej!“ Naše kone s kočom i kočišom nechali sme na hostinci a sadli na železnicu, ktorá mala nás zaviezť do Olomúca. Nocou, v škaredom počasí preleteli sme rozmery diaľne a o 6. hod. ráno dňa 17. marca boli sme v Olomúci. Ja onemocnel. Dňa 18. marca zimnica ma zdrvila. To bola bieda. Nuž ale predsa dňa 20. mohol som sa aspoň obliecť a brať účasť na audiencii, pri ktorej sa mladistvému panovníkovi oddať maly žiadosti národa slovenského. Všetky prípravy k audiencii boly porobené a prekážka žiadna nebola v ceste. Reč, ktorú Kozáček, katol. farár zvolenský, mal menom deputácie a na jej čele predniesť, rozumie sa, bola predkom oddaná Jeho Veličestvu. Cisár prijal žiadosti národa, vyčítal odpoveď, sľúbil, čo sa obyčajne v takýchto okamženiach svetodejných sľubuje. Ku mne pristúpiac zpytoval sa ma J. V. na slovenských povstalcov, kde sú rozpostavení, jako ozbrojení, sú-li dobre vycvičení, chválil ochotu národa slovenského k uchopeniu zbrane za práva svoje i monarchie slávu. Zacha zpytoval sa na položenie vojsk našich revolucionárnych. A tak ešte k jednomu druhému (Kuzmánymu, Štúrovi atď.) niekoľko slov a otázok prehovoriac poklonil sa. Bolo po audiencii. Ja od nej zrovna do postele. Bol svrchovaný čas. Kozáček, Kuzmány, Zach boli pozvaní k tabuli cisárskej, mne ale bol dvorný a telesný lekár Dr. Seeburger poslaný, aby ma liečil. Vyležiac tu pod jeho a môjho ordinariusa Dr. Hamera opaterou, vyležal som si nemoc až do 29. marca. Naši — až na Kozáčka, ktorý onemocnel tiež, a síce na ružu — už dňa 20. odišli do Viedne, aby tam u ministerstva naše žiadosti tlumočili, odporúčali.

Medzitým časom navalilo sa Slovákov do Viedne, ktorí nemohli už doma vydržať terrorismus a prenasledovanie, bo kommissárom narástly rohy tým ostrejšie, čím viacej jích pán cúval; medzi tými Slovákmi utekajúcimi boli už mnohí starokonservatívci, zemania, ktorí boli sa trošíčka ďalej odvážili vo svojom domnelom, aspoň už na odiv nosenom konservatisme, inak maďaroni od jakživa, teraz ale sakrholtsky slováčili. Sberba!

(Dokončenie.)

Rorate coeli!...

Zem tupo stone v hada objatí,
Jej každý pohyb tisíc rán,
A kým sa k vesne dráhou navráti,
Hviezd sestríc čuje more hán;
Mojžiši vinou tmy mreli —
Rorate de super, coeli!

Smäd hada vyssál dolín pramene,
Od pále žížne zhorel les,
No, nehly oblak divé plamene,
Bo pohltil jich hadí bes;
Morá sa opadlé chvely:
Rorate de super, coeli!

Kat matkám od pŕs vraždil mláďatá
A dietky pravdy sniedal Bál;
Oj, láska bola v kremeň zakliata,
Nik v ceste pravdy neobstál!
Proroci ku nebu zreli:
Rorate de super, coeli!

V tme ducha hviezdy slncom zaplály
Vo kruhu sedmikrásnych dúh,
Na hory národ nemý svolaly
A k vrchu letí strela túh:
Čože nás od teba delí?...
Rorate de super, coeli!

Ľud staval chrámy, chrámy velebné,
Kde prorok rosil ducha smäd,
A jedným zvukom hlasy prosebné
Roztikly onemenia ľad;
Proroci s národom peli:
Rorate de super, coeli!

Bál zboril chrámy, rezal jazyky,
Za boha hnusnú sochu dal,
A mečom žiadal chvály výkriky —
Vzdor čestný — v ohni zkúšku mal;
Zaúpel bôľom svet celý:
Rorate de super, coeli!

Ž—k.

Púť na Velehrad.

Rozprávka.

1. Namluvač.

Huj! ale je tam zima!" hovorila Milina Vodová a zdupotala malýma nôžkama, ani čoby tú zimu vskutku zo seba striasť chcela, pri tom trela si pekné biele rúčky jednu o druhú, jako čoby jej vskutku boly mrznuly, na vzdor tomu, že v úhľadnej chyžke rozlievala sa príjemná teplota.

„Že zima? Ba horúco, veľmi horúco je tu, slečna," hovoril Palko Turaj, mladý kandidát notariatský.

„Vám možno že je horúco, pane Turaj," povie Malina, šelmovsky žmurkajúc peknýma čiernyma očkama; „musíte mať veľmi horúcu krv, ktorá sa zohreje i na ľade."

„Chladné s horúcim; jakoby sa dalo to dvoje pekne v jedno sdružiť!"

„Neviem jako? Oheň a voda sú dva protivné prvky, ktoré nemožno spolu sdružiť. Dve protivy, ktoré nedajú sa nikdy v jedno sliať."

„Ale aspoň vyrovnať sa môžu."

„Pochybujem!"

„Nesmiete pochybovať; pochybovanie nás nikdy k cieľu nevedie; treba mať dôveru, tá všetko premáha."

„Ale sklamanie sotva."

„Tu však o sklamaní nemôže byť ani reči."

„To si mysleli, ba hovorili i druhí, a predsa sklamali sa pri všetkej dôvere. Poviem vám na príklad tú pieseň, snáď ju aj vy znáte:

„Ktožeby rozdvojil,
čo sám Pán Boh spojil?
Slováka s Maďarom
ktožeby rozdvojil?"

Aj pôvodca pri spievaní tejto piesne mal dôveru vo vyrovnanie a spojenie, a hľa: skutek utek. Dnes Slovákom už po slovensky spievať nesvobodno. A keď sa opovážia predsa kde tu, jako nedávno v Svätom Mikuláši, zaspievať si, jaký hurhaj strhne sa po celom Uhorsku, ani čoby Tatari už na záhumní boli. Či to nie je niečo neslýchaného, keď vyslanec slovenského ľudu dotazuje sa na sneme ministra: vie-li on o tom, že tu alebo tam spievajú sa slovenské pesničky? Vidíte, tak je to s tým vyrovnaním, medzi studeným a horúcim."

„Odpustite, slečno! možnosť dorozumenia medzi Slovákmi a Maďarmi je ešte vždycky — —"

„Áno, keď sa úplne pomaďarčia; keď zrieknu sa reči, zvykov a obyčajov svojich a prijmú reč maďarskú," Milina pretrhla hovoriaceho.

„To nemusia! Ale vaše porovnanie na mňa nie je dobre volené."

„Že nie? No dokážte mi to."

„Veľmi rád. Pri vyrovnaní Slovákov s Maďarmi boly obidve stránky horúce, lebo aj Maďari aj Slováci tešili sa o pretek svobode a voľnosti. Slováci od radosti nevedeli čo majú pýtať a Maďari zase čo majú dať. S naším však vyrovnaním by to tak nebolo."

„Veľmi zábavne, pane Turaj!" smiala sa Milina; „ja však veľmi pochybujem, žeby sme my dvaja kedy ku priaznivému vyrovnaniu prísť mohli."

„Keď len chceme, všetko premôžeme. Máte môj sľub, od vás samej závisí, chcete-li ho prijať alebo neprijať."

„Veľmi horúci sľub, pane Turaj, a práve preto bojím sa, aby som sa pri svojej chladnosti nepopálila alebo neopálila."

„Máte snáď príčinu pochybovať o mojich sľuboch a citoch?"

„Nechcela som vás uraziť," riekla vážnym hlasom Milina; „hovorila som v žarte. Keď ale o veci vážne súdite a chcete odo mňa vážnu odpoveď na otázku: či mám príčinu o vašich sľuboch a citoch pochybovať, nuž vám cele dôverne poviem: možno že áno, a možno že i nie." Tu však uprela svoj prenikavý pohľad na Turaja, že nechtiac sklopil oči k zemi.

„Smiem vás prosiť o dôkazy, ktoré máte proti mojej úprimnosti?"

„Áno; nežiadam však, aby ste otázku ešte raz opätovali; preto vám vyznám úprimne, že to, čo ste mne sľubovali, sľubovali ste aj druhým." A prejdúc zase do žartovného tónu, riekla: „A jestli smiem sa i ja vás zpýtať, nuž pýtala by som sa vás dôverne, koľkým ste to už sľubovali?"

„Okrem vám ani jednej."

„A predsa, pane Turaj, ja viem sama o jednej."

„Možno, že to bol žart; ale opravdu žiadnej."

„Teda naozaj žiadnej?"

„Nie!" bola krátka odpoveď Turajova.

„Tak sme na čistom, pane Turaj; keď nie žiadnej, teda ani mne. A preto som vaše reči považovala hneď z počiatku čo žart. A to tým viacej, pane Turaj, poneváč viem s istotou, že ste to samé sľuboval i Vilme. Odtajiť to nemôžete, nesmiete."

„Ani to netajím; ale bol to len žart."

„Vilme to však nebolo žartom."

„Nuž ale môžem ja za to, že si ona niečo takého namyslela? Ja som sa s Vilmou zabával a možno, že som jej v žarte všeličo pohovoril."

„Aj zábava, aj žarty, pane Turaj, majú svoje hranice a medze," hovorila Milina zase vážnym hlasom. „Mladý muž môže i žartovať i zabávať sa bez toho, žeby jednomu alebo druhému dievčaťu hlavu pomútil. Sľubami ale hľadeť si náklonnosť dievčaťa vyziskať, a potom, keď sa o nej presvedčil, brať slovo nazpät, nie je mužsky, nie je rázne. Taký mužský je v mojich očach ľahkomyseľníkom. Záleží-li vám na vašej mužskej statočnosti, jako nepochybujem o tom: preto i verím, že danému sľubu Vilme dostojíte a s ňou sa vyrovnáte..."

„Nemožno, slečna!" pretrhol ju Turaj.

„Celý svet hovorí, že ste zasnúbení."

„Musím dokázať, že tomu nie je tak, ináčej neprídem ku stanici. O Vilminom otcovi hovorí sa, že je panslávom."

„Larifari!"

„Neverte, slečna! A potom..."

„No, čo potom?"

„Hovoria, žeby som s ňou nič nedostal."

„Tak teda z tej strany vetor fúka? To ste si mali však skorej uvážiť, prv nežli ste jej sľubovali."

„Ľutujem, že som sa s ňou kedy shováral."

„A ešte viacej ľutovať budete, keď dané slovo nezadržíte. Svedomie vaše vám nikdy nedá pokoja. Aj vtedy, keď dostanete bohatú ženu, nebudete šťastlivým. Preto vám radím: chcete-li byť ráznym mužom..."

„Dosť, dosť z tej lekcie, slečna!" pretrhol hovoriacu Turaj; „nechcem, nemám vôle ďalej už počúvať."

„Komu nie je rady, tomu nie je pomoci. Len jedno ešte chcem vám povedať. Počula som, že v istej spoločnosti chlúbili ste sa listami, ktoré ste dostali od Vilmy: jak je tak, to vám musím vyznať, že to nie je po gavaliersky, to je viacej nežli si dovoľuje zralý muž."

„Porúčam sa vám!" hovoril jako bez seba, vzal klobúk a rýchlo ušiel.

„Porúčam sa, pane Turaj!" volala za ním Milina, „a nezabudnite na dané sľuby. Šťastlivé vyrovnanie!"

Ale Palko sotva počul, čo Milina za ním volala.

2. Priateľky.

Milina zostala sama v svojej izbuške. No nie dlho, lebo sotva že sa dvere za Turajom zatvorily a Milina z nich sotva oči odvrátila, už bolo počuť klopanie na ne. A sotva že Milina povedala „voľno,“ už sa zas otvorily a dnu vstúpila vrstovnica Milinkina, Anička Zorová.

„Vítaj, Anička!“ znelo to chyžienkou a dve priateľky držaly sa vo vrelom objatí.

„Milina,“ hovorí Anička, „tuším si tu mala zvelebovateľa?“

„Ba namluvača, povedz.“

„Ani sa mi nepochváliš; či to pekne?“

„Keby si ho nebola stretla, ani by som sa nebola priznala, bo nerada by som v tebe žiarlivosť povzbudila.“

„Netrpím na tú nemoc, nemusíš sa obávať, ba teším sa po predku, že ma zavoláš za družicu.“

„Teda sa ponáhľaj, Anička, lebo aj ja čakám, že ma pozveš na svadbu, a to síce ešte tieto fašiangy.“

„Hja, mňa ešte nenamlúvali.“

„Ba tuším skôr jako mňa. Ja ustupujem, bo nenechcem si ťa rozhnevať: tebe skôr dvoril.“

„Čože je po tom, keď som sa mu znelúbila.“

„Ty si sa mu znelúbila a mňa ešte nepriľúbil. Ostavme ho teda tretej.“

„Ej, ale keby nás tak počul, mohli by sme sa mať na pozore. A Janko Tomašovič tu nebol?“

„Nie!“ znela Milinina krátka odpoveď.

„Toho by si mi pravda tak ľahko neprepustila.“

„Nemám práva nad ním rozhodovať.“

„Ľudia hovoria…“

„Ľudia hovoria všeličo,“ pretrhla ju v reči Milina, „nemožno jim ústa pozapchávať.“

„No, no, no! však sa preto snáď nehneváš?“

„Nemala by som druhých starostí,“ usmiala sa Milina a pozrela na Anicu.

„A toho nového doktora si už videla?“

„Hovoria, že má byť hodný, mladý človek, ale som ho nevidela ešte.“

„Nielen hodný, ale i švarný je. Hovorí sa, že nebude mať u nás mnoho šťastia, lebo že je Slovákom.“

„To mu jeho šťastie sotva pokazí, nech si je len ináčej vzdelaným.“

„Hamiš že už všetkých pánov prehovoril, aby ho nevolali.“

„Možno, že ešte i Hamišovi dobrým bude. Ten z komára robí hneď velblúda. Už mu je i slúžny, aj celý úrad málo maďarský. Tomašoviča už za panslávа vykričal, Seničania sú mu hurbanisti. Neviem, komu by ten človek dal pokoja, veď do každého zabŕdne.“

„A najnovšie vieš čo nachystali? Budeme mať česť počúvať maďarskú kázeň v kostole.“

„Ba ešte čo? V slovenskom mestečku a maďarská kázeň!“

„Hja, veru, Milinka moja, my to už nepremeníme. Nie nadarmo hovorí sa: „čo pán prosí, to byť musí.“ Moja mama nechce ísť, že čoby tam robila, keď nevie po maďarsky.“

„Dobre má. Načo nadarmo Pána Boha pokúšať. Ja sama veru len po slovensky viem nábožne pomodliť sa.“

„Ja by som predsa rada zo zvedavosti ísť, a myslela som, že i ty pôjdeš.“

„Dušička moja! pobožnosť so zvedavosťou sa nesrovnáva. Spomni si na zvedavú Evu alebo ženu Lotovu.“

„Hohó! Milina, ty by si mi čo chvíľa kázeň kázala, žeby som nepotrebovala ísť ani do kostola. Nerada by som ťa nahnevať, ale ver mi, že mi takou divnou prichodíš. Všetko ťa hneď popúdi a rozdráždi; už ani neviem, jako alebo čo mám s tebou hovoriť.“

„Ver mi, Anička, že mi je do zaplakania. A neviem ani sama prečo? Dnes ráno bola som takej dobrej vôle, teraz ale mi je tak clivo, úzko, ani ti neviem povedať jako.“

„Poď k nám; prejdeš sa, asnáď ti to prejde. Nepovedala som nič, kam idem, musím sa už poberať.“

„K vám nepôjdem, ale ťa aspoň kus vyprevadím.“

Dievčatá vyšly z chyžky.

Najprv Milina vyprevádzala Aničku až k domu, potom zase Anička Milinu, a tak to šlo niekoľkokrát jedno za druhým, až naposledy zabudly, ktorá vlastne ktorú mala by vyprevadiť. A boly by sa vyprevádzaly i ďalej, keby jich zima nebola nútila k rozlúčeniu.

I rozišly sa obe cele uzimené.

3. Nový lekár.

Pribudne-li do malého mestečka nový obyvateľ, čo chvíľa rozchýri sa to po celom mestečku. Za dlhší čas nehovorí sa o ničom inom, jako o novom obyvateľovi: kto je, čo je, jaký je? Je-li svobodný alebo ženatý, dľa toho, jako čo koho zaujíma.

Tak to bolo i v Senici, kde sa už predtým niekoľko lekárov bolo usadilo a teraz najnovšie prišiel sem zase jeden, s tým úmyslom, že sa usadí.

Dlho teda hovorilo sa o ňom. A jakoby sa nehovorilo, veď bol v uniforme, hodný mladý človek. Prišiel rovno z Viedne. Teda z veľkého mesta. Bolo tu teda o čom hovoriť. Predmet bohatý a k tomu nie tak ľahko vyčerpateľný, lebo pán doktor bol ešte svobodný a mladé dievčatká si pošopkávaly, že je i švarný. Len jednu jedinú mal chybu, a síce hovorilo sa o ňom, že je panslāv.

Brr! panslāv a doktor. To bolo niečo nového, nevídaného v našom mestečku. Tým ale zvedavejší boli všetci na nového pána doktora.

Brúsil si na neho zuby i pán služný, tešiac sa vopred, jako ho do rozpakov privedie; keby ho už len navštívil, bo čo služného obísť nemôže. Minulo niekoľko dňov a nový doktor neprichodil. Pán služný bol netrpelivý a len to tak vrelo v ňom, že nemôže dľa ustáleného plánu nového lekára privítať. V nedočkavosti svojej už-už že ho úradne nedal pred seba zavolať. Skorej však, nežli by svoju moc bol dal pocítiť novému lekárovi, boli si oba predstavení.

Pán služný bol v lekárni, žiadajúc si sladové cukríky od Hoffa proti kašľu. Sotva však sa pobavil za niekoľko minút, prišiel do lekárne i nový lekár. Lekárnik vidiac, že služný s lekárom nie veľmi jeden druhého si všímajú, riekol: „Pánovia snáď sa nepoznajú ešte? Pán služný Osuský — pán doktor…“ Skorej však, nežby bol lekárnik meno doktorovo vyrieknuť stačil, bol pretrhnutý pánom služným, ktorý obrátiac sa k doktorovi riekol:

„Halottam hogy maga nagy pánszláv.“

„Jól halotta,“ znela krátka odpoveď doktorova.

Pán služný mal v úmysle do rozpakov priviesť doktora, a teraz bol sám v rozpakoch. Tešil sa vopred, jako ho zahanbí, a teraz nevedel sám jako z konopí. Doktor nový rozhovor nezapočínal a služný nevedel jako. Miesto rozhovoru nasledovala vyrátaná poklona z oboch strán a pán služný opustil lekáreň, za ním o chvíľu uberal sa i lekár.

Pred kassínom stálo niekoľko pánov, pri ktorých sa i pán služný pozastavil.

„Ale, povedzte mi, prosím vás, čo ten tu chce?“ hovoril pohrdlivým tónom mladý pravotár Hamiš, keď videl nového doktora z lekárne vykročiť.

Všetci sa obzerali, a poneváč nevedeli vlastne, koho Hamiš myslí, pýta sa pri ňom najbližšie stojaci Ivan Halaš:

„Koho to myslíš, čo tu chce?“

Matkino šťastie.

Pre „Slovenské Pohľady“ kreslil Jaroslav Věšín v Mníchove.

„Nuž hen ten panslàv.“

„Ale ktorý?“

„Nuž ktorý? Či ho nevidíš, jako si kráča, ani čoby celá Senica už bola jeho.“

„Myslíš toho nového doktora?“

„A kohože druhého?“

„A chceš vedeť, čo tu chce?“ usmieval sa Ivan; „divím sa ti, že to jako pravotár nevieš. Aby si to ale vedel, nuž ti poviem: tys' prišiel liečiť krivdy, on nemoce.“

„Neurobí tu veliké šťastie; a rád by som jich videl, čo by ho volali.“

„Pozri sa potom do z.kadla.“

„Ale ;a by som sa dal od panslàva liečiť?“ vystrel sa do rovna Hamiš a udrel v prse, že to len tak zdunelo.

„Ty, braček, ty!“ duploval mu Ivan, tlapkajúc ho po pleciach, „ty, jako ktorýkoľvek druhý, nech by len bol k tomu spôsobný a ty sa cítil zle. Nebudeš sa pýtať, či je on Slovák a či Maďar, ale ho prosiť budeš, aby len prišiel a pomohol.“

„To sa mýliš,“ pretrhol ho nevrlo Hamiš.

„Ukáže sa; ja len to hovorím, že nemoc a smrť neznajú národnosti.“

„Hrúza mňa prechodí, len keď si pomyslím na to. Nenávidím ten flok; pohrdúsil by som jich všetkých; juj! ani nevieš, jako mi je, zima ma prechodí; škriabal by som jich; páral po žilke!“ zúril pán Hamiš a smiech prítomných ho ešte podpaľoval.

„Ba netáraj, prosím ťa,“ škádlil ho Ivan ešte viacej; „maj rozum! Škoda, že tu nie je Janko Tomašovič, ten by ti ho nameral.“

„No však ste vy mi pekní vlastenci i s vaším Janom Tomašovičom; spojujete sa s panslávmi. Čo chvíľa i kassíno by ste i na panslávske hniezdo premenili. Zagitovali ste proti mne väčšinu, za to vám ale stojím, že sa vám to viacej nepodarí. Dnes ste zvíťazili, ale Tomašovičovi to víťazstvo ešte drahé prijde. A tie vaše slovenské slečinky nech len prijdu na bál, budú pekne krásne petrušku predávať. Že ale tá tam nebude, na ktorú si Tomašovič myslí, môžem vám po predku povedať, a keďby prišla, nuž by iste škandál si utŕžila. Uvidíte, čo ja tej vykonám!“

„No vieš čo, amice!“ rečie teraz už vážnym hlasom Ivan, „to si vyprosíme všetci od teba, aby si nás urážal. Žijeme dobu patentov, chceš-li, nuž vezmi si na svoje vlastenectvo patent a budeš patentovaným vlastencom. Nech ťa ale všetci svätí chránia, keby si nám pri zábave ne aký škandál vykonal, za ktorý by sme sa mohli všetci hanbiť. Neviem síce s istotou, na koho si to narážal, že by Tomašovič rád videl na bále, ale že neuvidí, tak sa ale nazdávam, že myslíš Milinu, ktorá ťa košom obdarovala a preto sa srdíš na ňu. Chráň sa, abys' jej nevykonal hrubianstvo, ináčej budeš mať nielen so mnou, ale s druhými robotu, tak že ťa ani tvoje patentované vlastenectvo neobráni. Myslím, že si mi porozumel?“

„Áno, áno, pane Halaš, uklonil sa posmešne Hamiš; „len že vy nechcete mňa rozumeť a nekonáte to, čo od vás opravdové vlastenectvo vyhľadáva. Vy chcete byť i vlastencami i pred panslávmi pekní, a to neide.“

„Áno, áno! dokiaľ si ty do Senice neprišiel, tu nevedeli sme o vlastenectve nič; všetci sme mali rozum doskami zabitý, a len po tvojom príchode otvorily sa nám oči a modzog začal pracovať,“ hovoril Ivan pri smiechu ostatných.

„Niekedy i nechtiac pravdu vyznáme,“ poznamenal ešte Hamiš a bez odporúčania bral sa ďalej. Za ním rozišli sa i ostatní.

4. Maďarská kázeň.

Prešlo niekoľko dňov. Zima rástla, vianočné slávnosti sa blížily, ba už boly zavítaly.

Bola druhá slávnosť Štefana mučedlníka. Ľud nábožný bol v kostoloch.

Na väži katolíckeho kostola bilo dvanásť hodín. Dvere kostolné, pod kázňou zavrené, otvorily sa, jakoby na znak, že služby sú už ukončené.

Otvorenými dvermi vychádzal ľud na priestranný, podlhovastý rýnok. Niektorí z nich krútili hlavami, jakoby sa jim niečo nepozdalo. Niektorých tváre boly povyjasnené, iných zase jakoby mračnom potiahnuté.

Mnohí sotva z chrámu vyšli, už šomrali, hovoriac, že, keby boli doma zostali, bolo by to múdrejšie bývalo. Medzi týchto poslednejších patril i Ďurko Ševčík, teraz Vargom menovaný.

Ďurko Ševčík bol hodný muž, dosť majetný, otec viacero dietok, ktoré viac menej boly už všetky zaopatrené. Zostávala len ešte Vilma: miláček to otcov i matkin.

Pán Ševčík bol za dobre s pánom služným, ktorý bol mu ďalekým príbuzným. Zásluhou pána služného bolo i to, že syn Ševčíkov zostal cestovným kommissárom. Ale jako? Za cenu starootcovského mena.

Pán služný i s pánom Hamišom dotiaľ dobíjali na Ševčíka, v čom jich aj žena podporovala, až zo Ševčíka stal sa Vargom.

„Vidíš, starý môj, keď to urobíš, tým pojistíme šťastie i našej Vilmočky,“ hovorievala mu jeho žena a nedala mu dotiaľ pokoja, až vskutku dal sa nakloniť k tomu, že svoje starootcovské meno opustil k vôli domácemu pokoju, na nahováranie ženy, služného a Hamiša.

Že mu to bolo povolené, netreba ani dokladať. Keď ale povolenie prišlo, rozplakal sa jako decko. A jakoby aj nebol plakal, veď otcovia jeho to meno nosili, česť mu robili, ničím ho nepoškvrnili a on ho má predsa opustiť, zavrhnúť a potupiť. Oj, jak ho to bolelo! Zprvu nechcel sa ohliadnuť na svoju svodnú Evku, vyhýbal i svojmu miláčkovi, Vilme, služného a Hamiša ani videť nechcel.

No ale že čas všetko vylieči. I starý privykol na svoje nové meno, jako privykneme na nový kabát, čoby nám hneď i po vôli nebol pristrihnutý. Nedbal už na to, že sa čo Varga musel podpisovať, nech by už len tým svojho miláčka, svoju Vilhelminku, šťastlivou urobil. A Evka len tak rástla od radosti, že sa jej to pošťastilo; veď videla už svoju Vilmočku čo sťastlivú pani notárku po boku svojho budúceho zaťa Palka Turaja. Pán služný jej svätosväte prisľúbil, že pri najbližšej uprázdnenej stanici Palko zostane notárom.

A vskutku pán služný zadržal slovo. Palko Turaj bol vymenovaný za zástupcu zomrelého notára v obci V. A že bude i zvolený, nebolo príčiny pochybovať.

Medzitým, čím viacej mal nádeje Palko Turaj byť vyvoleným vo V., tým väčšmi začal bočiť od Vilmočky. Ba čo viacej, Evka Vargová dopočula sa i toho, že inam chodí na zálety a že jej miláčka zanedbáva. Tomu však z počiatku nechcela veriť, bárs ju to i nanajvýš znepokojovalo. Naposledy však počala rečiam dôverovať, a to ju rozhorčovalo.

Medzi vychádzajúcimi z kostola vidíme i pani Evku Vargovie, kráčajúcu možno najstrmším krokom domov, že sa jej široké fijalkové čipky len tak okolo hlavy opletajú.

Trochu neskoršie za ňou vyšiel i pán Ďorď Varga Na tvári jeho bolo videť, že tiež nie je spokojný. Hovoril čosi o prevrátenosti sveta a šomral, že zo služieb božích komédiu robia. „Kto to videl kedysi, v slovenskom mestečku slovenskému ľudu po maďarsky kázať.

Veru, veru, už to ani s tým kňazstvom dobre nevyzerá, už aj to je jakosi pogalamutené. Najlepšie urobil služný, ten tomu rozumel, čo kňaz kázal, a preto odišiel včasne preč. My ale sme tam zostali, čo sme nič nerozumeli. Škoda len, že sme všetci neodišli, nech by si bol tým prázdnym stoliciam hovoril."

Takto shovárajúc sa sám so sebou, pán Ďorď Varga poberal sa za svojou Evkou, súc nespokojným sám so sebou a mrziac sa, že radšej doma nezostal.

Za pánom Ďorďom šly Zuza Kulišová a Beta Zezula.

„No, Zuzka, čo sis' zapamätala z tej kázne?"

„Práve toľko, čo ty," odvrkla jej na krátko.

„Mohly sme teda obidve doma sedeť."

„Neboly by sme veľmi zhrešily."

„Po rade bývajú páni múdrejší, aj my na druhýkrát budeme vedeť, čo máme robiť. Ale či sis' povšimnula niečo v kostole?"

„Čo na príklad?"

„Tie dve panie."

„Ktoré?"

„V tej prvej lavici: pani Vodovú a pani Vargovú."

„Ja som nič nevidela."

„Že nie? Veď celý kostol obzeral sa len po nich; všetky ženy si šopkaly..."

„Čo maly inšieho robiť, keď nerozumely, čo sa jim kázalo. Jaká kázeň, taká bázeň."

„No, ale, že si ty nepozorovala, čo celý kostol videl. Pani Vargová sedela už v stolici, keď pani Vodová prišla do kostola, a keď si chcela sadnúť, nechcela sa jej uhnúť. Potom sa jej predsa uhnula, a obrátiac sa jej chrbtom, po celý čas neobzrela sa na ňu."

„Za to jich nikto nepochváli. Ja som len sedliačka, ale to by som v kostole nevykonala."

„Čo by si nevykonala?" pretrhne ju od razu v reči Kača Fačková, ktorá sa k nim pripojila.

„Hovorily sme o pani Vargovej s paňou Vodovou," povie Zezulova.

„No, veru, tie dve vykonaly peknú cifru."

„Škoda jich byť, také panie."

„Hja, sestra moja!" rečie Fačková, „tie sú si veľmi v ručníku."

„Nemajú druhej roboty."

„Ba že nie; psoty na ne, psoty! Dať jich na náš kost, čo len na rok..."

„Suchú turkyňu a holé zemiaky."

„To, to; skrotly by ony obe."

„Odnechcel by jim i hnev."

„Nuž ale však boly veliká rodina."

„Boly; ale už si vyšly z priateľstva."

„Ba ozaj prečo?".

„Prečo?... Verím ti, že si zvedavá."

„Pravdaže som; povedz že mi."

„Hm! — pre ženícha."

„Ešte čo?"

„Veru je tak! Tých mužských je i medzi tymi pánmi jakosi po riedku. A pani Vargová i pani Vodová majú už dcéry na vydaj. Mladý pán Turaj má zostať notárom. Skorej bola reč, že si vezme dcéru pani Vargovej, a najnovšie bolo počuť, žeby rád Milinu Vodovie. Nuž pre neho sa pohnevaly. A naodkazovaly si ti..."

„Ale netáraj, prosím ťa," ozve sa Zuzka Kulišová, ktorá po teraz načúvala; „nerob z komára veľblúda; počula si, čo si odkazovaly?"

„Pravdaže; však som jim to vykonávala," rečie Fačková.

„Aj vtedy by si múdrejšie urobila, keby si mlčala."

„A načo mi dal Pán Boh jazyk?"

„Na klebetenie iste nie."

„Jaká svätá!"

„Neškodilo by aj tebe trocha inakšou byť; ostatne hovorte si čo chcete, nechcem vám byť na prekážke," a tu odrazila sa od nich preč.

„Jaká nedotklivá! Daj si mi Bože; jakoby sme nevedeli, kto sú Kulišé. S Pánom Bohom! Keď sa ti neľúbi hovoriť, daj si jazyk do arendy," vykladala Fačková, rozkladajúc rukama, ani čoby Boh zná jak vážne veci bola predkladala.

„Veď hej! pravdu máš: načože nám je ten jazyk, keby sme sa nemaly rozprávať," prisvedčovala Zezulová.

„Aj tak nemám nič inšieho jako ten jazyk; nuž čo, snáď by som si ho mala obhryznúť? To veru už nikomu k vôli neurobím. A tie panie, keď nechcú, aby svet o nich hovoril, nech nezavdávajú k tomu príčiny."

„Pravda že je tak; ale mne sa vidí, že Kulišová má niečo inšie za ľubom: ona by nedbala, aby si ten pisár ani Vargovú, ani Vodovú nevzal, ale aby vzal jej dcéru. Veď ju dala preto aj do Prešporka."

„A veru môžeš mať pravdu. Veď i jej sestra vydala dcéru za rechtora. Preto sa ona tak nadurdila. No zdravá kočka, čo to dočká: má sa tá načakať, kým si ju nejaký pán vezme. Dnes sú bohatých rodičov dcéry a nevydávajú sa. Pán si ju nevezme a za sedliaka lebo remeselníka nie je súca. Zostane teda na omáčku."

Fačková by zajiste bola ešte i ďalej hovorila, ale prišly už pred dom Zezulových. Muž ju nesmel videť na ulici, musely sa teda rozísť; ale len vtedy, keď prisľúbila Fačková, že večierkom dostaví sa do Zezulov a vyrozpráva všetko, čo vie o Vargových a Vodových.

(Pokračovanie.)

Veľkých pánov...

Veľkých pánov krásne sľuby
platnosti málo mávajú,
rastú jak po dáždi huby —
však ľahko sa zabúdajú!
Veľkých pánov krátka pamäť!
nosia ju často — v žalúdku!
na vysokých stromoch sa skveť
nehľadajže — nezabúdku!

M.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

2. Izák Abrahamides.

Tento základný a učený bohoslovec narodil sa v Hrochoti, dedine to vo zvolenskej stolici, zo zemanských, pobožných a statočných rodičov. On sám udáva vo svojej latinskej pohrabnej reči, ktorú držal na smrť palatína Ďura Thurzu r. 1617 v Bytči v prítomnosti významného pohrabného shromaždenia, že je Staro-Zvolenčan, poneváč v tom storočí táto stolica menovala sa nielen zvolenskou, ale miešano aj staro-zvolenskou. Podľa svojej rodnej dediny nazýval sa aj Hrochotiusom, ináč ale menoval sa Abrahamidesom, synom Abrahama, ktorého Maďari Abrahámfi nazvali. Otec jeho bol zámockým kapitánom vo Starom Zvolene; jeho matka, Anna, bola rodená Curhoy, ktorej otec bol mešťanom staro-zvolenským. Prvou jeho školou bol Starý Zvolen, kde ho vyučovali Andrej Oravský, Ďuro Gloriades a Martin Schwangler,

ináč Dodok. Zo školy tejto šiel cieľom vyššieho vzdelania, ako aj pre osvojenie si rečí, do Štiavnice, kde ho mal rektor Abraham Schremel pod svojou pozornosťou. Na to poslali ho rodičia do Baňskej Bystrice; tu zdržiaval sa za dva roky a po uplynutí tohto času odišiel do Bardiova, kde v tom čase bola chýrečná škola, v ktorej vyučovali nasledujúci, vo veľkom chýre stojaci mužovia: Tomáš Fábri, Ďuro Radaschin a Leonhard Stoeckel, ktorého si sám Anton Verantius, jágerský biskup, vážil. Tu tiež sotrval dva roky a učil sa tu filosofii a theologii. Konečne navštevoval ešte školu v Mošovcach v Turci, len aby mohol byť učedlníkom veľkého orientalistu, tunajšieho rektora Mikuláša Colacinatesa, u ktorého behom dvoch rokov naučil sa grécku a hebrejskú reč. Tymito vedomosťami opatrený odišiel do Prahy a na tamejšej universite obsiahnul titul magistra. Po dvoch rokoch odišiel do Lipska, poneváč ale jeho otec náhle zomrel, bol prinútený po jednom roku vrátiť sa do svojej otčiny. Vo Viedni za celé štyri roky zapodieval sa vyučovaním niekoľkých zemanských mladých pánov. Na cisárskom dvore zdržiaval sa za istý čas ako vychovateľ syna jednoho uhorského veľmoža. Po troch rokoch stal sa rektorom vo Starom Zvolene, kde za 3 roky a 4 mesiace vyučoval mládež a na to povolaný bol do Kremnice za mestského notariusa. Tento úrad, v ktorom sedemráz účastným bol vo vyslanstvách, zastával temer plných šesť rokov, až konečne povolaný bol do Bojníc za kazateľa a prépošta. Toto dosvedčujú jeho do Wittembergu poslané uhodnoverňujúce písma, ktoré tam zachované sú v uhorskej knižnici. K tomuto duchovnému úradu vysvätený bol vo Wittenbergu v zámockom kostole dňa 17. augusta 1595 superintendentom Egidom Hunniusom. Vtedy na konci ním do tamejšej superint. matriky vneseného behu života pripojil túto žiadosť: „Summus pontifex noster Jesus Christus, Dei et Mariae filius, conatibus et inceptis meis faveat clementer.“ Svojou učenosťou, vernou a pilnou správou svojho úradu zadovážil si všeobecnú česť, tak že r. 1610 na žilinskej synode vyvolený bol za superintendenta prešporskej, nitranskej a tekovskej stolice. Bol osvedčeným rečníkom, čo dokázal nielen pri pohrabe palatína Ďura Thurzu, ale aj v čas smrti superintendenta Eliáša Lániho a oboch grófov, Mikuláša a Krištofa Thurzu. R. 1616 bral účasť na shromaždení duchovných, v Bytči vydržiavanom, na ktorom Ján Moschovinus, bývalý kazateľ v Ratkove v Poľskej, bol presvedčený o jeho bludoch, ktoré čerpal zo spisov Photiusa a ktoré v Uhorsku rozširoval a sebe privržencov hľadal. Hneď nasledujúceho roku po svojom vyvolení za superintendenta, totižto r. 1611, previedol vyšetrovanie stavu svojho cirkevného okresu. Po smrti svojej prvej manželky, ktorá s ním 27 rokov žila, vstúpil do druhého manželstva. Toto stalo sa r. 1619 v Šintave. Druhá jeho manželka, Apollonia, bola rodená Reichardtová z Pasavy. Ku svojmu sňatku povolal duchovných z veľko-topolčianskeho okresu a síce cestou tamejšieho seniora, ktorému z tejto príležitosti písal zvláštny list. Tu jeho obsah:

Admodum Rev et Clar. Viri, Domine Senior,
Et reliqui fratres in Christo honorandi.

Salutem prosperitatemque precatus me et omne studium pietatis officiose commendo. Graves sunt caussae Rev. Viri, propter quas post beatam mortem charissimae uxoris, de nouo suscipiendo matrimonio cogitare auxie non videri poterat necessarium. Quia tamen conditio rerum mearum et aetatis talis omnino est, ut post tantos luctus, quos per totum illud spatium annorum circiter viginti et septem perpessus sum, solatio coningali destitui, valde graue sit, quis tam iniquus, ut ad ordinationem itam confugienti inuideat. Honorabile prefecto et multis modis salutare est, inter omnes et semper, ubicumque et quocunque. Deus eo vocauerit, coniugium. Quidui itaque et mihi ordinem et vocationem diuinam sequenti, sponsa est virgo Apollonia Reichardtiana passauiensis. Cum itaque et Rev. Dignitates vestras, caeteris dominis amicis meis annumerarem, eadem peramanter inuito et oro, ut die Mercuri, post dominicam Exaudi, proximo hic Baymocii, in domo parochiali, se sistere non grauentur. Vt autem nihil dubito in Rev. DD. VV. recto proprioque in me affectu, ita etiam oro, ut per litteras quidem sperare de iis debeam, mihi significare non graueutur, Easdem de caetera visceribus misericordiae diuine diligenter commendo. Datum Baymocii die 2 Maii 1619.

Admodum Reu. Dignitatum Vestrarum
Amicus et frater in domino Isaacus Abrahamides.

Názov listu bol:

„Admodum Reu. et Clarissimo Viro, D. Francisco Hrabecio, Seniori Dignissimo, De auis et uniuersitati orthodoxorum Christi seruorum venerabilis contubernii districtus Nagy-Tapolczanensis et. DD. amicis et in Christo fratribus semper dilectissimis.“

S touto svojou druhou manželkou žil veľmi krátko, lebo r. 1621 zomrel, jako to Ďuro Závodský, tajomník grófa Ďura Thurzu, vo svojom denníku poznamenal.

Od Abrahamidesa pochádzajú:

1. Preklad Lutherovho katechismu do slovenskej reči, na ktorom s ním spoločne oba superintendenti, Eliáš Láni a Samuel Melickius, pracovali, a z ktorého Daniel Pribiš, kazatel v Harhove, zaopatril nové vydanie (v osmorke).

2. Oratio Exequialis, Illustrissimo p. m. Comiti ac Domino, D. Georgio Thvrzani, de Bethlemfalwa, Comiti de Arwa, Ejusdemq Comitatus Arwen. perpetuo Comiti, Regni Hungariae Palatino, judici Cumanorum, Sac. Caes. Regiaeq Majestatis intimo Consiliario, et per Hungariam Locum tenenti, etc. In publico luctu, cum mortale Suae Cels. exuviae funeratione solanni, undecimo calend. Mortij h. e. 19. Februarij, Anno M. DC. XVII. monumento Majorii, in teplo Bytschensi conderentur: Dicta et Recitata ab Isaaco Abrahamide Hrochotio: Ecclesiae Baymocen: Postore et Praeposito; et earum, quae per Comitatum Posonien: Nitrien: et Barsien: Augustanam Confessionem amplectuntur, Superattendente Augustin: lib: de vita Christia: Vocantur ante tempus boni, ne dnitius vexetur a noxiis; mali vero et impii tolluntur, ne dnitius bonos persequantur. Levschoviae Excudebat Daniel Schulcz, Anno Dni 1617. (Vo 4°, 38 strán. Na predku titulný list a Praefatio, 3 nečíslované listy. Nachádza sa v maď. museume, v akademii, v prešovskom ev. kollegiume a u Ďura Rátha v Pešťbudíne.)

3. Ján Jesenský (Jessen) z Jasena.

Wernsdorff na 26. strane svojho diela „De primordiis emendatae per Lutherum religionis“ zvaného Jessena za Čecha drží, on sám ale v opise korunovania Mateja II., ktorý vydal Hieronym Ortelius, seba za Uhra považuje, pochádzajúceho zo zemanskej rodiny Jesenských. Jeho uhorský pôvod dokazuje aj Gašpar Chemlin, kníhtlačiar z Giesennu, ktorý dielo Mikuláša Curtiusa, paduánskeho lekára, „De medicamentis lenientibus, praeparantibus et purgantibus“ zvané, Jessenovi takto venuje: „Nobilissimo et excellentissimo viro Johanni Jessenio a Jessen aequiti hungaro, philosopho et medico celeberimo, domino et fautori suo observando.“ Dľa Andreja Schmala byvše v Česku v XVI. storočí výborné školy, aj Jessen šiel ta učiť sa a tak skvele dokončil svoju žiacku dráhu, že jako to Lampe vo svojom cirkevno-dejepisnom diele udáva, v Prahe bol za riadiaceho učbára vyvolený a v tých najvážnejších záležitosťach bral účasť. Rupert

Přecechtěl naproti tomu udáva, že keď Turci Uhorsko dobyli, jeho otec tú zem opustil a usadlil sa vo Vratislave v Prusku, kde sa mu r. 1566 narodil syn Ján, že študoval tam na alžbetinskom gymnasiume a lekárstvo vo Wittembergu a v Padove, že bol v tomto posledne menovanom meste r. 1595 na doktora lekárstva povýšený a vrátil sa do Wittembergu, prednášal na tamejšej universite s tak veľkým prospechom, že posluchčáske siene boly preplnené; kurfirst saský a iní saskí vojvodovia vymenovali ho za svojho doživotného lekára. Jeho sláva chytro rozšírila sa a r. 1600 pražská universita povolala ho do Prahy; podľa programmu wittembergskej university bol v tom roku dekanom fakulty. V Prahe bol on prvý, ktorý pytval ľudskú mrtvolu a stal sa chytro obľúbeným učiteľom a lekárom; cisár Rudolf II. po schválení Tycha de Brahe vymenoval ho za svojho lekára, a aj jeho nástupca, Matej, a universita zvolila ho roku 1618 za svojho rektora, pri ktorej príležitosti dala raziť dva strieborné a jeden zlatý peniaz s poprsím, erbom a menom Jesenského.

Na to súčastnil sa v nepokojoch, v Čechách povstatých, nechal sa r. 1618 od stavov, cisárovi Ferdinandovi nepriateľských, znajúcich jeho výmluvnosť, dva razy na cestu do Uhorska nahovoriť, aby obyvateľov tohoto kráľovstva naklonil k spojeniu s Českom; vo svojom poverení chodil s výsledkom, ale v čas návratu chytili ho vo Viedni a uväznili. Z väzenia tak sa vysvobodil, že Česi za neho jednoho nimi chyteného Taliana dali do zámeny, a keď mal Jessen výnsť von z väzenia, napísal na stenu tieto písmeny: I. M. M. M. M. Keď si na uhádnutí smyslu týchto písmen mnohí nadarmo hlavu lámali, Ferdinand, rakúske knieža, neskôr panovník, písmeny tie takto rozlúštil: Imperator Matthias Mense Martio Morietur, a vezmúc kriedu hneď za tým napísal: Jesseni Mentiris Mala Morte Morieris. Počujúc toto Jessen povedal: „Jako som ja neluhal, tak aj Ferdinand všetko vykoná, aby nezostal klamlivým prorokom.“ Tak sa stalo, lebo nielen že Matej v marci zomrel, ale záležitosti v Česku premenu vezmúc, aj Jessen zomrel hanebnou smrťou. Po nešťastnej bitke belohorskej bol Jessen od cisára Ferdinanda II. k ukrutnej smrti odsúdený; keď neočakávane svoj hanebný, smrteľný súd počul, mal toto povedať: „Ukrutne zachodíte s nami, ale vedzte, že budú, ktorí skrz vás k posmešnej vidine vyložené hlavy čestne pochovajú.“ Proroctvo jeho potvrdil následok, lebo keď saské voliace knieža Prahu zaujalo, hlavy zabitých boly čestne pohrobené. Jessen najviac to ľutoval, že jeho jazyk, ktorým pred cisármi, kráľmi a kniežaťmi veľmi pochvalne rečnieval, kat vyrezal, lebo na popravné miesto s 26. inými odsúdenými vyvedený, najprv mu jazyk vyrezali, potom mu hlavu zrazili, jeho ostatné telo ale rozštvrtili a pre výstrahu na štyroch stranách mesta rozvesili. To stalo sa r. 1621.

Jessen svojej veľkej vedomosti dal mnoho znakov. Jeden vo Viedni roku 1612 daný list jeho Peter Révay pridal ku svojej práci, o sv. korune uhorskej písanej, ktorého koniec znie: „Vale comes illustrissime ac Jessenios vicinos homines cum tuis majoribus loco tuo de patria meritos bene in posteorum etiam tibi commendatos habe.“

Jeho diela sú:

1. „Jacobo Typotis caesareo historico in honorem monumentum.“ 1602. Viď Thenzelii colloquia menstrua.“ 1690, str. 802.

2. „Consilium adversus pestem cum disputatione de Mithridates et Thenaca.“ 1614.

3. „Zoroastum opus physicum,“ ktoré Šalamún Frencelius, cisársky básnik, spomína vo svojich „Epigrammoch“ na str. 203.

4. Vydal aj „Savonarolu,“ za čo ho Taubmann takto privítal:

De re philosopha quae Savonarola perite
Desieruit, tacitis obsoluere libris,
Abs te philosophis lex Savonarola dabator,
Lux a Jessenis reddita prisca tibi est.
Philosophis legem dare magna est gloria, priscam
Philosophis lucem reddere non minor est.“

(Viď „Friderici Taubmanni Epigramm.“ Lib. II., str. 390 a nasl.)

Spomenutý Chemlin v menovanom venujúcom liste dokazuje, že Jessen na wittembergskej universite jako učbár mnoho lekárov vychoval. Z príčiny tejto Taubmann pod podobizeň Jessena tieto verše básnil:

Hic tibi Jessenie pieta est tantum umbra figurae
Jessenium si vis pingere, pinge virum,
Qui multos hominum mores perspexit et nobes,
Qui medica quamvis praestitit arte virum.

(Tieto riadky sú v I. knihe na 341. strane spomenutých „Epigrammov.“)

Taubmann 9 rokov prv takto prorokoval smrť Jessena:

Quod sortis plendore tumes Jesseni! Vitrea sors est!
Summus ubi uitor est, summa ruma profe est.

Z výborných spisov Jessena sú najznamenitejšie: pojednanie o kosťach; rozsudok o pustení žilou; návod k ránhojičstvu, preložený viacráz do nemčiny; dejiny priekazov pri pitve; prednáška o duši a o tele; všeobecné pozorovanie tela človeka; životopis Tycha de Brahe, ktorého bol priateľom.

4. Ďuro Bánovský.

Muž tento býva spomínaný ako rektor žilinskej školy r. 1550. Toho roku, tak aj r. 1553 bol richtárom mesta Žiliny, ktorý udanlive r. 1561 zomrel; a skutočne pod fascikulárnou známkou E v žilinskom mestskom archíve jestvuje jeho testament z r. 1561. R. 1583 žilinským richtárom a svedoctvom „Diariuma Transactionum ab A. 1571—1593“ a „Liber Actorum Solnensium ab A. 1593“ roku 1585—1588 a 1590—1593 jedným zo senátorov tohože mesta bol Ján Bánovský, ktorého tento „Liber“ ináč aj Sklenárom menuje a ktorý bol dozaista synom onoho Ďura; spomenutého Jána deti boly, jako to uvedený „Liber Actorum“ sťa jeho siroty udáva: Daniel, Rafael, Mikuláš, Jeremiáš, Ďuro a Alžbeta.

Ďuro Bánovský, rektor, pracoval aj jako spisovateľ; od neho pochádzajú niektoré nábožné spevy v Tranosciusovom kancionále. Viac, čo by sa dotýkalo života tohoto muža, nemohol som vypátrať z písemností žilinskej mestskej listinárne; ani tlačené pramene, ani iné o ňom nevedia len toľko, že bol udaného roku rektorom školy žilinskej a že básnil spomenuté spevy. Z príčiny chatrnosti jeho životopisných dát teda za pozoruhodné musíme považovať to, čo aspoň o jeho synovi Jánovi sdeliť môžem. Poťažne na Jána Bánovského v udanom „Liber Actorum“ nachádza sa toto, a síce na 10. strane:

„Ján Bánovský položil pred úrad penize, ktere nebosstik Ondrej Swekl poruczil byl na kostol v S. krale f. 5.“ Tento passus vpísaný je r. 1593. Ďalej na str. 138:

„Anno Millesimo Sexcentesimo Sexto die 27 May Matieg Pokorný kupil od Syrotek Nebosstika Jana Banovskeho gmenovite Daniela, Raffaela, Mikolassa a ginich pul druha pruta Roly v Rudinach pro f. Centum et Octuaginta, ktera leży z gedneg ztrani wedla Roly Pana Mlynarika a druheg Mikolassa Sulowskeo za kteru on zaplatiwssi gy setku wedle Poradku mestskeho oswobodil, cum solidato etc.“ V tomto passuse odpredavatelia otáznej role spomínajú sa sťa siroty neb. Jána Bánov-

ského, nasledovne tento bol r. 1606 už zomretý. Ďalej na str. 139:

„Eeodem anno (1606) v Patek prezwal pred S. Girzim Pawel Huoreczky Prezwal Panem Ffogtem toho czasu Mykolassom Bohdalom, Girzikom Brezanským Mykolassom Licsim Mladssim Przijal na vrok Penez Syrotek dobrej Pametý Nebosstika Yana Banovského gmenovitie Daniela, Rafaela, Mykulassa, Jeremiassa a Girzika Panom Bohom porazeneho f. Centum, z tych Penez ktere Matieg Pokorný polozil gmi za Roly, tim pak penizom rakmasv poczitati od dne nadepsaneho, od kterichssto Interesse wedle Zmluwj Pugelo f. Nouem. Azby pak nadepsanj Syruotkove na tuž summu gistegssi mohli byti, touž Pavel Huoreczky zawakšu gim Rolij Bohdalowsku Fframburu, pro Pamiet a lepssy gistotu teho zapsalo se do knich mestskych cum Solidato.“ Ďalej na str. 181:

„Item 27 Junij Inter Orphanos Joannis quondam Banovsky als Sklenarow peradta coram S. Negprweg czo se dotika tech f. 100 kterežto dane byly na Vrok Pawlowi Huoreczkému vznaligsau pani ze kdjby neboheho Bratra gegich Yeremiassa, Sestra gegich Alžbeta rowne tak, yako geden z bratrow, ma byti przepusstena, nebo kdijby geg panbuch nevohoval, rovne dyl gegi na bratry a ne na gine spadowal by. ponevacz gsau gednych rodiczu ditky: Dybi pak teho Jeremiassoweho, nasslo se penez Computu f. 27 d. 50 z ktereho napred djlu vhody per f. 5 d. 50.“ Tento passus je vpísaný r. 1609. Ďalej na str. 182:

„Item toho dne yan kussnier, ktere penize ma na Vroku Syrotek nebosstika yancsiho Banowskeho, f. 38. jak w knihach mestskych zapsano gest, o svatem Michale negprw presslau budu tomu trzi roky zvplna, yak gik przigial, od ktereg Sumy w tento den sprawel Syrotam, Vrok zuplna vsseczek Solidatum; item teho dne Mikulassowi Huoreczkemu za wychowawanij, Dyura na rozume porazeného przatele wssichni spoleczne znesuce se vyplateli ex portione niekdy georgy f. 25 pro pamet dali zapsat do knich mestských; Item teho dne Alžbete pozustaleg dczere tehože yancziho Banowského, swobodeli przed uradem spolu wssickni Bratrzi zahradu otczowskú zavassen za gegi wlastnu a Pane gy dopusteli zapsat do knech M. Quod et Solidatum; Item. Prima July Werka Pratzowa przedpovied uczinila . . . Djura Banowskeho, na rozume porazeneho pravyczi zeby mela Blizkost wedle pokrwnosti, Quod et Solidatum.“ Tento passus je tiež vpísaný r. 1609. Ďalej na str. 191:

„Item eodem dne oddal pan ffoyt Girzik Lipowsky Penize, ktere byly przíniem Mykolassovi Synovi Nebosstika y a n a S k l e n a r a, totižto f. 3. d. 50.“ Ďalej na str. 193:

„Item vigesima octaua octobr. polozel yano Kussnyier f. 9. d. 50 z Vroku od penez Nebosstika y a n c z i h o S k l e n a r a, ktere se oddali Adamovi Palkowi podle wyroku prawa, y zapsalo se do knech mestskych.“ Tieto riadky pochádzajú podobne z r. 1609. Ďalej na str. 299:

„Item 18 Decembris Joannes Karpissek predstupiwsse prede mne Apollona Militiusa na ten czas pomezneho ffoyta z Pawlem Huoreczkym, zate Roly ktere od neho kupel, yakož predtym rozdawnem gest poznamenane položil ge mne zate Roly na Framburi kupenu, ostatni penize totiz f. 39 oznamugicze, ze . . . praveg koziami zaplnil f. 136. Tech pak f. 39 oddal sem Georgiusovi Dlabaczowi na czo ga s mladssim k wernym rukam a potom gich Dlabacz Ciril odwedl od sebe a oddal przed panom ffoytom a przed Aurzadem, Mikulassowi Banowskemu alias Sklenarowi na geho podyl ktery se mne po geho otczy dostal jak wtychže knihach . . poznamenano gest, ktere penize prigial k svym rukam a pro pamet lepssy poruczely pani zapsat do knych mestskych, tum solidato. Item tenže Joannes Karpissek ponewadz se tých f. 39 Mikulassowi Banowskemu k rukam oddalo 26 dne aprilis anni 1614. pred panem ffoytem a pany z vradu, takowau roly sobe oswobodel, poradne a dal zapsati do knih mestskych Quod et solidatum. Vidi infra copiosius de Daniela Banovsky.“ Tieto riadky vpísané sú r. 1613.

Gergeľove hody.

Povesť z polovice XVII. stoletia.

I.

V neveľkej dedinke S..., rozloženej na malom úvrší až po rovinku, stojí rozsiahly kaštieľ, obyčajne malým zámkom menovaný pre svoju kamennú ohradu. Je to majetok významných v tom kraji pánov Č... Leží od východnej strany pri hrkotavom potôčku a zo západnej strany blíži sa važinám prudko bežiaceho Váhu. Ozdobený je vážou, na nejž z okna malý zvonec vykukáva a pod týmž oknom hodinový číselník. Dvor je rozsiahly; na dolnej strane sú obydlia sluhovské a staviska hospodárske, na hornej strane, okrem krýdla kaštieľu, v úzadí pivovar a sypáreň. Poriadok a čistota je všade očividná, bo vladár panského dvora toho je jak k svojej čeliadke a poddaným ľudský a vľúdny, tak na poriadok a prísne plnenie povinností dohliada. Keď rozkazuje, všetko sa kloní a všetko slúcha.

Dnes však — bolo to v prvých dňoch májových — zvláštny ruch pozorovať. Hospodárske služobníctvo odpočíva síce, jakoby dáky sviatok svätilo, naproti tomu domové a kuchyňské služobníctvo nachodí sa v činnosti. Veľká sieň na prvom poschodí pod vážou je plná delníkov. Je to sieň veľmi priestranná, ozdobená obrazmi významnejších predkov, medzi ktorými popredné miesto zaujíma v rytierskom odeve vyobrazený Matúš Trenčiansky. Vo vedľajších svetliciach tiež ozýva sa sem tam šuchot služobníctva, všetko do svojho poriadku uvádzajúceho. Komíny kaštieľa vypúšťajú veliké a husté kotúče dymu do jasného neba. Domový pán v chaláte vybehuje sem tam a vydáva rozkazy na všetky strany. Hneď posiela do blízkeho pivovaru so súdkami a krčahmi jedných, hneď zavŕzgajú dvere pivnice, kam s podobnými nástrojmi a náradím behajú domoví sluhovia v sviatočnom rúchu: v svetlých nohaviciach a tiež takých kabankách, červenými šnôrami ozdobených.

Naraz ozve sa zvonček na vážičke a hodiny bijú deviatu hodinu. Na znamenie domáceho pána prestane všetko hýbanie a sem tam behanie, bo z neďalekej hradskej počuť dupot koňských kopýt a rachot vozíkov. Ohromné vráta kaštieľa na rozkaz pánov prenikavým vŕzgotom otvoria sa a za niekoľko minút už koňmo, už na vozíkoch a kočiaroch vchodia do panského dvora významní hostia. Pán domu stojí na vyvýšenom mieste a po stupňoch hore kráčajúcim hosťom podávajúc ruky, víta jich a odprevádza do veľkej prostrednej siene.

Hostia boli oblečení v svetlých, striebrom a zlatom ozdobených mentiekach.

Keď okolo desiatej hodiny raňajšej zväčša všetci čakaní hostia boli shromaždení, mládenci domového pána donášali najprv veľké a potom malé krčiažky, tie prvé pivom naplnené, tie druhé, prázdne, k nalievaniu do nich a pitiu prichystané, a zložiac to na stoly, vzdialili sa.

Domáci pán, vysoká, mocná postava, bol oblečený v belasých nohaviciach, mentieka cez plece prehodená, okolo drieka zlatý pás, na ktorom visela šabľa v pozlátistej pošve, na hlave kalpak s perom a zlatým okra-

jom. Tak predstavil sa svojim vzácnym hosťom. Po vzájomnom pozdrave preriekol k nim: „Srdečne vítam vás, vzácni páni bratia moji, v tomto svojom skromnom príbytku.“ Podal každému pravicu. Šable zaštrngaly po bokoch hosťov. „Urobte si, páni bratia, voľno, a dokiaľ nepríde niečo lepšieho, občerstvite sa tu s naším skromným domácim pivkom.“ A hneď vzal jeden z najväčších krčahov a počal nalievať do menších džbánkov. Páni v dôvere susedskej nedali sa dva razy núkať, i poskladali svoje mentieky, pod ktorými mali úhľadné, šnorované kabanky, chytili sa každý najbližšieho džbánku a pochutnávali si na chýrnom toho času pivku pána brata a suseda svojho. Nastala všeobecná vrava, podávanie a stískanie si rúk a opätné, vzájomné vítanie sa.

Boli tu najviac z Považia shromaždení členovia váženejších zemanských rodín. Medzi nimi vidíme Madočanského, pánov Vilčických, pána Rožňa zo Záboria, Turzu až hen z Nosíc, Nedeckého, Bobrovnického, Šimonoviča zo Závažia, Davida, Šestáka a mnohých iných.

Medzi popíjaním a hovorom uhľadel si domáci pán okamženie, v ktorom mohol na chvíľku uvrznúť, zčiastky aby sa trocha zobliekol, zčiastky aby poriadky porobil, žeby hostia z vonku mýlení a prekážaní neboli.

Vstúpiac opäť do hosťovskej siene a zpozorujúc, že veľké krčahy sú už temer vyprázdnené, domový pán obrátil sa znovu k hosťom svojim a riekol niečo povýšeným hlasom: „Vďační páni bratia moji, prosím, dovoľte mi niekoľko slov k vám prehovoriť.“

Všestranný pohyb, oči obrátia sa na domáceho pána a hostia posadali.

„Veru s velikou túžbou očakával som toto okamženie,“ pokračoval ďalej vážnym hlasom, „aby som vás, vďační páni bratia moji, v skromnom príbytku svojom uvideť a s vami niekeľko slov o dôležitosťach našich krajinských v priateľskej dôvere mohol prehovoriť. Viete všetci, páni bratia, v jakom stave nachodí sa drahá vlasť naša. Viete, jaké smutné časy žijeme; hľa, z toho veľkého slávneho Uhorska sotva tretina zostala, dve tretiny ležia — a tu mu ziskrily oči — pod nohami toho psohlavca Turka. A čo je horšieho, z tejto tretiny, jak tak svobodnej, vyberá sa už temer ostatný špik kontribuciou. My chudobní horniaci musíme za celú bývalú Uhorskú trpeť, a to, čo celá krajina na krvi a peniazoch dávala, to teraz od nás tretiny zeme požadujú. A bárs ľutujem tých krajanov, ktorí pod bičmi tureckých bašov stonajú, ale či my na svobode musíme trojnásobné bičovanie znášať? Tí neboráci majú aspoň jednoho tyrana, a keď toho upokoja, majú pokoj. My svobodní — a tu trpko usmial sa — väčšmi musíme báť sa Turka, jako jeho vlastní podmanenci; lebo či sme na okamženie istí od nájezdov týchto psohlavcov? Či už na vrchu oproti Beckovu na druhej strane Váhu neboli len nedávno zpozorovaní? A za druhé: „daj a vystroj na svoj náklad vojakov,“ kážu nám. A konečne príde ti priateľské, kráľovské vojsko, a tak hospodári v tvojich majetkoch, s tvojím dobytkom, s tvojími zásobami, ba časom aj s ľuďmi, jako nepriateľ, ba jako sám Turek!“

Tu pretrhlo ho všeobecné, viac menej prisvedčujúce mumlanie. Po chvíli pokračoval ďalej:

„Preto, páni bratia, žiadostivý som počuť vašu múdru a opatrnú radu: čo tu robiť? Jako chrániť sa pred nájezdami Turka, jako dostáť povinnosti krajinskej? a jako obľahčiť jarmo, ktoré na nás ťarchami krajinskými a drancovaním cudzozemských vojsk tak už nesnesiteľno na ramenách našich leží. Lebo tu jednotlivec málo alebo nič nevykoná, tu dľa mojej mienky treba spolu držať a spoločnými silami brániť sa!“

Tu jedným razom z úst všetkých prítomných ozvalo sa: „Tak je! tak je!“

„No preto prosím,“ utíšeným hlasom dokladal domový pán, „o vašu mienku, vašu múdru radu, vzácni páni bratia moji,“ a tým dokončil.“

Okamžite nastalo ticho. Hostia pozerajú jeden na druhého, jakoby sa chceli zpytovať: „či ty a či ja začať?“

Madočanský, ktorý počas celej reči domáceho pána ticho sedel zadumený až na konci priestrannej siene v kútiku, rýchlo vstal, priblížil sa k prostriedku siene a obrátiac zrak svoj na rečníka, odvetil:

„Velice sme povďační vašej milosti, jako predstatovi slávnej stolice našej, že pozvali ste nás do svojho príbytku k tak vážnej porade.“ Tu významne pozrel na prítomných, ktorí porozumejúc mu prisviedčali: „Tak je! tak je!“ Madočanský pokračoval ďalej: „Ďakujúc vám menom všetkých prítomných za preukázanú nám česť, beriem si svobodu mienku svoju verne a dôverne vysloviť. Že v smutnom položení nachodí sa naša krajina, to veru ani ja nechcem tajiť. ale predsa dovoľujem si poznamenať, že práve v prítomnom čase tento smutný stav počína sa na lepší, ba riekol bych skoro radostný premeňovať. Či nie je vám známo, ctený pane a páni bratia moji, že slávny vojevodca Montecuculli pri sv. Gottharde Turkov tak na hlavu zbil, že jich veliké množstvo tam padlo a veliké tisíce do zajatia padly a veľa kanonov, streliva a všakových zásob vojenských dostalo sa do rúk našim víťazom, ostatné ale turecké vojská zachránily sa len divým útekom. Keď sa teda ohromné toto víťazstvo našimi vojevodcami využitkuje, možno Turka v krátkom čase nielen z Budína, ale z celej uhorskej zeme vytisnúť. A týmto činom bude potom tým istejšie nebezpečným nájezdom tureckým odpomoženo; čo sa ale tiarch krajinských a drancierstva cudzozemského vojska týče, za to mám, že to potom samo prestane, aspoň obraničí sa na tú najmenšiu mieru. Preto jako nemôžem neprisvedčiť domácemu pánovi, že obecnému a spoločnému nepriateľovi a spoločnému nebezpečenstvu len spoludržaním a spojenými silami možno protiviť sa, tak predsa na túto prevážnu a potešiteľnú okolnosť radil bych trocha počkať, jako náš kráľ a jeho radcovia budú zavádzať ďalšie poriadky.“

Potom utiahol sa zase do svojho kútika.

Reč táto tak uspokojivo účinkovala, že mohol si čítať na tvári temer každého z prítomných asi toto: „Keď tak, čo tu treba viac hovoriť?“

Domáci pán vidiac to zmraštil čelo a významne pohliadol na Oblazovského, jednoho z popredných úradníkov stolice, oproti nemu sediaceho.

Tento už i tak sedel jako na tŕni a len čakal na pokynutie svojho predstaveného. Preto prudko vstal hore a bez obyčajného oslovenia riekol: „Iste jedno z najväčších víťazství, jakého kedy videla naša krajina, vydobyly si udatné a hrdinské naše vojská nad Turkom; ale veď — a tu pozrel temer hnevlivým pohľadom na Madočanského — je pokoj už urobený!“

„Tým lepšie,“ odvetil Madočanský.

„Ba tým horšie,“ ostro odvrknul Oblazovský, „lebo pokoj práve na dvadsať rokov je uzavretý!“

„No, teda tým pokojnejšie môžeme hľadeť do budúcnosti!“ vbehnul mu do reči Madočanský.

Akoby odvetu tu ani nebol počul, Oblazovský rozčuleným hlasom pokračoval ďalej:

„Ach, ale Bože môj, jaký to pokoj?! Takého posmešného, hanebného, nečestného a pri tom tak záhubných následkov pokoja ešte nevidel tento svet boží. My sme tak slávne zvíťazili, že sám turecký sultán zatriasol sa na tróne nad toľkou porážkou, a predsa, predsa uzavreli sme taký pokoj, jakoby nie turecké, ale naše vojská boly zbité až do ostatného chlapa. Veď čujte, moji milí páni bratia, Turecku ponechané sú nielen všetky pevnosti a hrady, ale ešte daktoré z našich rúk jim

dobrovoľne vypustili; tak, čo nás najviac dotýka sa, Nové Zámky sú zas v rukách tureckých, nadto 300.000 zlatých ešte Turkovi doplateno a všetci tureckí zajatci vypustení! Či to kedy vídal svet, takúto potupu a takéto nešťastie pre krajinu za tak skvelé víťazstvo, a to vraj na 20 rokov!" a chytiac sa za hlavu, akoby mu chcela puknúť, utíchol.

A tu jako keď z ďaleka čuť hučanie blížiacej sa búrky, tak z malého šuchotu vždy väčšmi rozmáhal sa všeobecný hukot nesrozumiteľných slov, až razom zo všetkých hrdel vyrazí hrozné slovo: „To zrada krajiny! Pomsta! pomsta!" A prvý, ktorý zúrivými slovami hnev svoj vyrážal, bol Madočanský.

Domáci pán, ktorý očakával tento výjav, jaknáhle rozbúrenie trocha utíšilo sa, ozval sa mäkkým hlasom: „Drahí páni bratia, nečudujem sa výrazu vašej spravedlivej rozhorčenosti, lebo je to vskutku neslýchané, aby víťaz dal si nadiktovať takéto potupné a spolu škodlivé podmienky pokoja od premoženého a na hlavu porazeného, jako nám to tu pán Oblazovský predniesol. Lež páni moji, dľa mojej skromnej mienky chybili by sme, keby sme tu hovorili o pomste. Lebo nad kým máme sa pomstiť? Kráľ podľa svojho svrchovaného práva má právo uzavierať pokoj, a proti tomu len nemáme spôsobu a pomsty? Hľaďme chybu možno-li sami napraviť."

Na to Vilčický prudko vyskočí a ohnivo riekne: „Čo, kráľ, kráľ pravda má právo uzavierať pokoj, ale čo náš terajší kráľ sám od seba robí? Nič. Kráľ náš je nedospelé dieťa; jeho vynímam, ale jeho radcovia, menovite cudzozemskí radcovia, ktorí k našej krajine pražiadnej lásky nemajú, len ju nenávidia, a žiadali by, aby naše svobodné Uhorsko čím skôr stalo sa len provinciou, tí menom kráľa všetko robia, a tí menom kráľa aj tento hanebný pokoj uzavreli; my musíme sa od týchto falošných radcov kráľovských osvobodiť, chceme-li poriadok zaviesť v krajine."

Po tomto vyrúti sa Rožoň z Mýtic, muž ozornej, svalovitej postavy a divokého vzezrenia, obrvy mal srastené a fúzy tak mocné, že si jich mohol za uši obostranne zapletať. „Ba, páni bratia, potreba je znovu uviesť sa do našich práv zemanských, ktoré nám náš pravý kráľ Ondrej II. prirkol a ktoré platia jako fundamentálny článok. Preto vypovedzme aj teraz naše „veto" proti takému pokoju, ktorý zneucťuje a do veľkého nebezpečenstva uvádza krajinu. Remonštrujme na kráľa a vyslovme pred ním naše gravamina, a keď na to nič nedá, chyťme sa zbroje a pripojme sa k hrdinskému a práva krajiny bràniacemu Rákóczymu. Veď, páni bratia, kto nevidí pri tomto pokračovaní, že to zradní vodcovia len preto urobili, aby mali voľnú ruku nás a naše krajinské, zemanské svobody a práva potlačovať. Keď budú mať Turka z krku, uderia celou silou na nás a budú chceť ešte ostatné svobody nám pobrať. Pani bratia, držme sa toho, čo máme a čo nám aj božským aj ľudským právom prináleží, protestujme nielen slovom, ale aj ozbrojenou päsťou proti zrádnym a nesvedomitým radcom kráľovským nášho ešte detinského kráľa!"

Reč táto rozohnila temer všetkých ostatných pánov bratov, veliká väčšina prisviedčala mu hlasite: „Tak je! tak je!" Čoho následok bol, že sa osmelili k reči aj takí, ktorí ináčej boli miernejší.

Preto Jesenský, vážny a málo kedy náruživosťou zachvátiť sa dajúci, nemohol zdržať sa, aby nepozdvihol svoje slovo, rieknuc: „Veľmi ctení páni bratia, nemám obyčaj nikdy veci preháňať, ale radšej tri razy prežujem si slovo, než ho poviem, ale ač vo všetkom úplne nesrovnávam sa s pánom bratom Rožňom, predsa musím mu prisvedčiť, že jako náš pán kráľ pre svoj mladistvý, nezkúsený vek, tak aj celá naša úbohá krajina nachodí sa v obležení od falošných, lstivých a teraz moc v rukách svojich majúcich radcov a vodcov kráľovských. Lebo dovoľte mi spomenúť aj tu veru vážnu okolnosť, rozumiem náboženskú záležitosť. Hľa, pod blahej pamäti kráľom našim, Matejom II., v náboženskom ohľade žili sme v pokoji a kresťanskej snášanlivosti, neprenasledujúc sa pre vieru a svedomie v žiadnom ohľade, lebo sme tak ďaleko už boli k rozumu prišli: že viera a svedomie je božská vec a preto tuto len samému Bohu rozsudzovať náleží, a či katolickým alebo evangelickým kresťanským spôsobom sa kto modlí a vzýva Boha, to nemôže krajine a vlasti žiadnu škodu priniesť, len nech povinnosti svoje plní. A hľa, teraz už zas pozorujeme, že sa isté tajné moci v krajine pohybujú, aby ten požehnaný pokoj náboženský pomútily. Očúvame zas poburovanie proti evanjelickým zemanom a kňazom, jako vraj vlastizradné úmysly prechovávajúcim, a to len preto, aby sme sa medzi sebou znesvárili, medzi sebou hryzli a prenasledovali a tak tým tajným mociam ľahkú prácu urobili nás podmaniť, z našich práv vyzliecť a naše svobody nám zničiť; lebo pravdivé je až posiaľ to latinské: „inter duos litigantes tertius victor." Preto iste treba nám zavčasu byť na pozore spolu držať, či katolík, či evanjelik spoločnými silami práva a svobody svoje brániť a zastávať. A preto bych radil, aby sa z našej slávnej stolice upravila representácia na jeho kráľovskú milosť a krajinskú dietu, aby náboženský pokoj nebol rušený, články krajinského snemu v náboženskej otázke z roku 1608 nenarušené zachovávaly sa, svobody krajinské cudzozemskými vojskami a cudzozemskými úradníkmi potlačované neboly a preto tieže vojská a tiže úradníci z krajiny odstránení a našincami nahradení boli."

Turzo z Nosíc krátko na to odvetil: „Národa pána brata Jesenského je síce spravedlivá a úprimne mienená, ale dľa môjho náhľadu nemala by žiadneho výsledku. Kráľ nás nepočuje, lebo mu to ani nesdelia, a radcovia kráľovskí len vtedy a tam dietu svolajú, kedy a kde nás nebudú museť počuť. Ja bych myslel, žeby sme sa skorej k nášmu palatínovi Vesselényimu s našimi žiadosťami a sťažnosťami mali obrátiť. Vesselényi je pán múdry a mocný, no a ten tušim ešte najlepšie mieni s krajinou. Jak ten nič u kráľa a snemu nevykoná, tak nevykoná nikto viac. Ja, bárs som evanjelik, a pán Vesselényi je katolík, uznával by som to za najlepší prostriedok."

Domácemu pánovi ľúbila sa táto reč očividne, a preto nezameškal poznamenať: „No iste, iste krajina má veľkú dôveru k svojmu palatínovi."

Madočanský na to zamumlal: „Kto ho vie, či celá; lebo kto je raz evanjelikom, raz katolíkom, na toho vieru nemôže sa mnoho stavať."

Jakoby bol z poznámky Madočanského niečo začul, Oblazovský chytil sa slova: „Páni bratia, mne osobne z úst nášho výtečného palatína známe sú jeho najlepšie úmysly o našej krajine. On všetko možné robí, aby práva naše zemanské bez úštrby zostávaly, a tiež aby medzináboženský pokoj udržaný a nikto v svojom náboženskom presvedčení prekážaný nebol. Ba hodnoverne je mi známo, že on žiadnym pádom nebol za to, aby sa po tak skvelom víťazstve pokoj s Turkom urobil, lež na tom stál, aby sa víťazstvo toto čo najlepšie využitkovalo. Ale bohužiaľ cudzozemskými radcami kráľovskými jeho dobré úmysly prišly na zmar; preto určite známo je mi i to, že nie je úplne usrozumený s terajším vedením krajinských záležitostí, a keby mohol rátať — tu významne obzrel sa dookola — na podporu krajiny a menovite na slávne zemanstvo, iste by všetko podujal, čo by k zlepšeniu stavu krajiny smerovalo." Na to bolo čuť tichý vravor prítomných; preto posmelený týmto doložil: „Ja bych teda vám, páni bratia, podľa svojej skromnej mienky dal tú náradu k považeniu: „či by nebolo dobre prv, než by sme sa so svojimi gravami-

nami ku kráľovi alebo snemu obrátili, dôveru našu zložiť v tomto výtečnom mužovi-vlastencovi, ktorý i tak jako palatín krajiny je najbližším prostredníkom medzi krajinou a kráľom. K tomu cieľu mohli by sme zo stredu nášho jednoho z významnejších členov osobne k nemu vyslať, ktorý by našu dôveru k nemu a naše žiadosti i sťažnosti tlumočil.“

Celé shromaždenie ozvalo sa: „Pristávame! pristávame!“

„Ja by som teda myslel, žeby sme mohli poprosiť — —“

Celé shromaždenie zvolalo:

„Domáceho pána prosíme!“

Pokloniac sa vľúdno, domáci pán tichým hlasom odvetil: „Ďakujem pekne za túto dôveru, a za veľkú česť si pokladám, že páni bratia poctili ma takouto dôležitosťou. S pomocou božou všetko rád podujmem, čo treba k blahu vlasti a k obrane práv a svobod krajinských a zemanských. Len by som prosil o vytrvalosť.“

„Vytrváme!“ volalo shromaždenie. „Vivat, domáci pán!“ a mocnejší schytiac ho na ramená nosili ho po sieni.

Po utíšení sa hluku Madočanský vstúpil do popredia a obrátiac sa k domovému pánovi, vetil: „Jestli dovolíte, mal by som ctenému shromaždeniu jednu tiež dosť vážnu záležitosť k porade predniesť. Nuž, ctení páni bratia, čože budeme robiť s týmto temer po všetkých našich horách a obzvlášť pri priesmyku na Záhorie rozšírenom zbojníctve, ktoré nielen na cestách prepáda a rabuje i oberá cestovníkov o jich peniaze a jakýkoľvek majetok, ale opovažuje sa aj domy a kaštiele napádať a alebo rabovať, alebo neslýchanou bezočivosťou práve istú kontribuciu nakladať zemanským rodinám, aby sa vykúpily od ďalších jejich zderství. Či by nebolo dobre, aby sme sa usniesli tuto na tom, žeby sme spoločnými silami napadli tie zbojnícke skrýše a tak prekazili ďalšie prevádzanie tohoto hnusného a nebezpečného remesla. Veď meno Gergeľa, kapitána týchto zbojníckych bánd, strachom a hrúzou všetko okolie napĺňuje!“

Ale na slová tieto nastalo úplné ticho, nikto nechcel do tejto šteklivej otázky pustiť sa prvý; lebo vskutku slovo „Gergeľ“ všetko okolie strašilo a nikto nechcel prepadnúť pomste tohoto hrozného kapitána, ktorý svojimi vyzvedačmi hneď o všetkom dozvedel sa. Len Rožoň zmraštil čelo a ztiahol svoje podivné obrvy, tak že jeho tvár nadobudla divokého výrazu. Pomumlávajúc nesrozumiteľné reči pri Madočanského výkladoch, jako zpomenul meno Gergeľ, trhol sebou a sotva dočkať mohúc konca reči Madočanského, pri všeobecnom tichu ozval sa svojím ozorným hlasom: „Pán brat Madočanský značne preháňa túto nemilú vec. Lebo veď kto najviac trpí od nájezdov týchto zbojníckych bánd, jako židia, ktorí sú nebezpečnejší jako tie bandy.“

Madočanský skočí mu do reči: „To je všetko jedno, či žid či nežid!“

„Nie je všetko jedno,“ odvrkne hnevlive Rožoň; „ľud robotuje sebe aj nám jako hovädo, a žid bez práce šudí ho a derie. Veď už nebudeme mať k práci spôsobných poddaných, tak je zbiedený a falošným trunkom na tele aj duši zmrzačený.“

„No veď ale,“ dokladá Madočanský trocha zarazený, „keď sa na židoch naučia, pôjdu na pánov. A či sa už aj nenaučili? Koľko panských domov vyrabovali a svojou zbojníckou daňou značne oškodili?“

„Vyrabovali, vyrabovali, oškodovali, oškodovali,“ jedovito opakuje Rožoň, zlostne pozrúc na Madočanského, „ale koho, ale prečo? Preto, že tí horšie nakladali so svojimi poddanými nežli so svojimi hovädmi. Robotovať deň čo deň od svitu do mrku bez stravy, a potom, keď od slabosti klesá, trýzniť a biť ho nemilosrdnými hajdúchmi až do smrti! A keď takto gazda biedno vyhynie, vyhnať rodinu jeho, vdovu a siroty, jako štence von z domu, nech zhynú od hladu a zimy! Či toto nevolá o pomstu k Bohu? Či sa čudovať možno, keď na týchto tyranov najdú sa majstri, väčší tyrani, a ak nie rovnou, aspoň podobnou mierou jim platia, keď i tak pri týchto búrlivých a nesriadených pomeroch nemožno voždy rátať na vrchnostenskú záštitu!“

„Ja, páni bratia, iste nielen neschvaľujem tieto nájezdy zbojnícke, a rád bych, keby sa tomu mohlo nejakým spôsobom odpomôcť, a tak zlo od koreňa vyliečiť,“ hovoril Madočanský.

„Preto,“ horlil ďalej Rožoň, „ja bych radil, žeby sme trocha do seba vstúpili a s poddanstvom ľudskejšie zachodili, lebo vidíme, že pánov, ktorí so svojmi poddanými zachodia jako s ľuďmi a nie jako s hovädmi, ani tieto bandy nenapádajú. A potom neradil bych teraz práve také prostriedky proti nim upotrebovať, jaké radí pán Madočanský, lebo môže byť, že nám v týchto nebezpečných časoch budú niekdy aj na dobrej pomoci. Veď vieme, zvlášť čo sa kapitána Gergeľa dotýče, že ten nielen berie, ale aj dáva potrebným a chudobným, a nielen napáda, ale aj bráni nešťastných. A potom vieme, že ľud obľubuje si ho jako dobrodinca; ten by proti nemu ani nešiel, ba mohol by nám ľud ešte vtedy odcudziť, keď ho budeme potrebovať k obrane vlasti a práv našich. Teda ja som naskrze nie za to, aby sme tu niečo takého ustanovovali, čo by sme ani previesť nevedeli. Nech sa bráni predbežne každý jako vie, príde čas a príde aj odpomoc.“

Madočanský mumlal pre seba: „Hľa, jako som ho trafil; vidno, že nie je daromná povesť o jeho kamarátstve s nimi.“

Ostatne nikto neosmelil sa hovoriť ani za to, ani proti tomu. Nastal trápny okamih mlčania, ktoré ani domáci pán neprerušil; vidno, že i jemu táto záležitosť nebola vhodná.

Naraz bolo počuť zvonec kaštieľa, povolávajúci obyčajne k obedu, a v tom okamihu objavila sa i domáca pani. „Pánovia, prosím, nech sa páči k skromnému obedu,“ prehovorila, a tak urobila koniec trápnej chvíle, a keď ešte aj domáci pán doložil: „Veru je už čas, vzácni pánovia, žeby ste sa občerstvili; nech sa vám páči,“ tu zdvihli sa všetci temer razom, sťa by jich bol niekto zbavil ťažkého bremena.

V jedálni bola prestretá dlhočizná tabula a obťažená vyberanými jedlami i nápojami. Domáca pani, sediac za vrch stolom, bola vľúdna k hosťom.

„Nože, vzácni páni, neráčte opovrhať našimi chatrnými jedlami a nápojami, bo ač chatrné, avšak zo srdca prajné je, čo vám predkladáme.“ Tak posmeľovala domová pani niektorých ostýchavejších.

„Vy, pane Rožoň, máte k závideniu driečneho, milého a vzdelaného syna. K čomu sa, prosím, hotuje?“ prehovorila asi v polovic stolovania k Rožoňovi.

Tento ináč nevľúdny, bezohladný, drsnatý, a tu i tu surový muž na tieto milozvučné slová bol jako baránok, drsné ťahy jeho tváre zmiernily sa a on odvetil:

„Milostivá pani, ja som síce spokojný so svojím synom, lež vy neomylne zvyšujete jeho cenu; ničmenej hrdý som na to, že taká milostná pani čo len zpomenie si na takú chatrnú osobnosť, jako je syn môj. On vyštudoval síce práva, ale bohužiaľ nechce o inom zamestknaní počuť, než je hospodárstvo.“

„No, veď to temer najstatočnejšie zamestknanie; a veď pán otec postaral sa, aby bolo na čom. „Vy ste veru príkladný hospodár,“ doložila.

„Ďakujem úctive za vaše povšimnutie; z vašich úst aj pochlebovanie je mi príjemné, milostivá pani.“

„No nieto pochlebovanie, pane Rožoň,“ a obrátila sa k Madočanskému: „a váš syn strojí sa prijať tuším službu stoličnú? To veru dobre; je to hodný, mladý muž, a môže preukázať veľké služby stolici, ba i krajine.“

„Je to ešte nejisto, milostivá pani; no a potrebuje on značnej praxe, aby s úžitkom mohol viesť vážnejší úrad. Študia ovšem dobre skončil, ale najlepšia škola je život.“

„Iste, avšak pri boku tak zkúseného otca i ta prax a škola života bude mu ľahká.“

„Prosím, prosím, ste primilostivá.“

„Pane Oblazovský, počúvam, že vaša vskutku krásna dcérka nachodí sa už doma z učenia?“

„Ó áno, milostivá pani, a to už viac než od pol roka, ale o tej kráse ani slychu.“

„Ó naskrze nie; je to všeobecná mienka, že vaša Helenka je najdriečnejšia deva v okolí. Ale či to vskutku pravda, že v nemeckej reči je dokonále vyučená?“

„Tak svet hovorí, milostivá pani, aspoň tí, ktorí znajú reči a s ňou hovoria; ja ale na to nekladiem žiadnu váhu: cudzou rečou, cudzými mravmi a obyčajmi ľahko odcudzí sa aj svojej rodine, ba aj svojej krajine. Kto si ľúbi svoju materinskú reč, ľúbi si aj svoju mater, svojho otca, aj svoju krajinu. Keď od tej cudzoty je v krajine už toľko nešťastia a —“

V tom pretrhla ho domová pani: „No, no, veď je tak; ale je to predsa dobre, keď vzdelaný človek môže dohovoriť sa aj s tým, ktorý cudzou rečou hovorí, a v našej uhorskej krajine je to veru pomiešané: Slovák, Uhor, Nemec.“

„Iste, iste, milostivá pani, škodiť to konečne nemôže pri rozumnom človeku, keď vie aj viac rečí; no mne ale predsa najpeknejšou rečou zdá sa byť latinská.“

„No a jako počúvam, vy ste aj veľký majster v tejto peknej reči, tak že sa vás nevedia napočúvať, keď počnete na kongregácii rečniť.“

„Áno, áno,“ doloží práve bližšie pristúpivší domáci pán, ktorý tam obďalších hosťov zabával, „my ho iba naším „Cicerom“ menujeme.“

„Oh! oh! to už veru privela nezaslúženej chvály. Ja rád latinsky hovorím, a trochu som klassikov čítal, to je všetko.“

Domáca pani vidiac, že hostia začínajú trocha živšie besedovať, povstala a ľúbezným hlasom riekla: „Na zdravie prajem srdečne všetkým pánom hosťom. Prosím, dovoľte mi vzdialiť sa k mojim povinnosťam; ráčte sa len hodne a príjemne baviť.“ A nečakajúc ani odvety, zmizla vo dverach.

Po jej odchode veruže zavládol veselý rozmar.

Domáci pán vše sa len prívetivo usmieval, keď počal tu i tu jazyk rozum predchytovať, obzvlášť u tých, ktorí pri vážnych poradách sotva slovo pozdvihli.

„No ale predsa mali by sme nášmu kráľovi pripiť,“ vyrazí dobre rozjarený Oblazovský.

„Ej, teda vivat Leopoldus!“

„Veru Leopoldus!“ ozve sa trocha už šibnutý Dávid, „veď je ešte len mladý lev, ešte nenarástol. Hia, ani by sme nechceli, aby z neho celý lev vyrástol, čo by nás potom svojím chvostom švihal a svojima labámi pritláčal a driapal.“

„Veď on nás už dosť švihať počína a dosť driape, čo skoro už ani vydržať nemôžme. Na veky len insurrekciu a kontribuciu. No keby ešte celý lev bol, čo by potom s nami zvádzal!“ riekol Šesták.

„Nedáme mu na toľko vyrásť,“ prehodil mimochodom Rožoň.

„No však máme nášho palatína, to je náš obranca; nech ho Pán Boh živí! vivat!“ hovoril Oblazovský.

„Vivat palatín Vesselényi!“ vyvolalo celé shromaždenie.

„Ba keď nám nebude po vôli a bude nám tých cudzincov sem do našej krajiny volať, nuž vyvolíme si nášho dobrého pána palatína Vesseléniho za kráľa!“ vybúšili tam zo zadných stolíc niektorí už cele opojení páni bratia.

Domáci pán vidiac, že to už ďaleko ide, pozdvihnul pohár a zvolal:

„Ja dvíham tento pohár na všetkých mojich vzácnych a vďačných pánov bratov a hosťov, ktorí ma svojou vzácnou prítomnosťou poctili — nech jich Pán Boh na dlho živí, aby mohli ešte dlhé časy k obrane drahej vlasti, práv a svobôd krajinských svoje mužné ramená pozdvihovať a v šťastnej krajine i oni šťastne žiť! Ešte raz úctive ďakujem za poctenie. Vivat!“

Nastal všeobecný štrngot pohárov.

Madočanský menom všetkých poďakoval domácemu pánovi za priateľské pohostenie a prvý odporúčal sa, čo vidiac ostatní, i tí ho nasledovali. Domáci pán všetkým tisknul priateľsky ruky a vyprevádzal jich von, volajúc: „Do skorého, milého videnia, páni bratia!“

(Pokračovanie.)

S Bohom, teda s Bohom!

Letí nebom hviezda zlatá
kosmo z výšin na tú zem,
Choča náruč rozopiata
prosí: hviezdo, padni sem. —
Udúšajú dumy mhlisté,
a to srdce kamennisté
priťahuje podlá zem!

V tom hviezdička pozastane,
nedajbože z miesta hnúť.
Želie sestry ztroskotané,
nemôže jich zabudnúť.
Vetí: v tvojich ňádrach skala,
v mojich láska neskonalá,
i ja by sa ztroskotala.
S Bohom teda, s Bohom buď!

Jako svitla, tak zas v tôni
zmizla v blaha oblasti,
a kto za ňou slzy roní,
darmo, darmo bolastí.
Jednomu sa v očiach mihne,
druhým šťastie samo vyhne,
a ver' Božie nevystihne
cesty, echo z prepasti.

J.

Orava.

U prameňov rieky Oravy, čili hornia Orava.

Prirodzená poloha delí vôbec kraje na hornie a dolnie. Svah hôr, stok vôd rozhoduje v tom a vtláča trvale kraju ono prídavné meno horný buď dolný. Poneváč hory, doly môžu byť obrátené vo všetky strany sveta, preto rovným smerom neoznačuje sa ešte hranica medzi dol a hor, keďže pomer ten môže sa premeniť za každým krokom. Každý má svojich susedov horniakov i dolniakov, a to susedstvo na hor prestáva

len potom, keď staneš si na najvyšší vrchol hôr. Ohľadom Oravy prichodí spomenúť, že tu hneď „na počiatku“ hory doly maly svoje vrtochy, kým „prevelikou ťarchou neusadly sa a ústavu daly vodám.“ (Kn. Prísl. kap. 8.) Tu vidno čudné protivy, kde tak rečeno hlava siaha k nohe a ústa labu lížu. Dôkazom toho sú pramene rieky Oravy, rozostreté každým smerom čo polypove nohy. Až potom, keď dostúpiš vrchovinou ku hlave prameňa, zvieš, odkiaľ berie svoj pôvod, lebo v behu tak sa hadia a krútia, že niektoré prejdú pol vidieku zdajne na hor, a len sliedením zvieš, že počiatok nie je ďaleký od konca.

Málo kto stopuje žily, žriedla, studnice, ktoré stokom svojím plodia potoky, rieky, pramene to vody živej, tekúcej, lebo dážď, sňah, tvoria síce priestranné, buď hlboké výmoly, časom návalom vody bohaté, však po uplynutí prívalov zočíš široké kamence, buď hlboké rokle, ale vody v nich málo, lebo nič. Takú rieku menujú Tatranci „suchou.“

My stopujeme *hlavné pramene* rieky Oravy, a tu prichodíme na ten výsledok, že jich predkovia pomenovali Oravicami, Oravkami, Oravčou a Oravčicami. (Dnes Rabča, Rabčica.) Táto okolnosť tiež svedčí o tom, že Orava je vlastne horava.

a) **Oravice od západu.**

Doteraz všetci topografi, píšuci o Orave, hľadali pôvod rieky Oravy vo vrchoch Erdőtskych, a ony vyrinujú sa celým oravským svahom hraničného Beskydu, ktorý asi dvoma tretinámi obkľučuje župu oravskú a delí krajinu uhorskú od poľskej. V horách erdőtskych máme pramene len jednoho ramena rieky Oravy, ktorej názov *Biela Orava.* Sme práve v chotáre erdőtskom, i vystúpme na onen pamätný bod západohraničných Beskydov, kde sa schodia a rozchodia hranice Uhorska a Poľska, menovite kde sú medzníky Oravy, trenčianskych Kysúc a Haliča, kedysi sliezskeho Bielska. Neďaleké sokorce nosia ešte starodávne meno *kikule* (odtiaľ maď. kükülö, predtým Kykylew [Cuculus], horv. kukulj, kukla), je i tu na krížnych chodníkoch *Prislop*, lebo všade, kde „Prislop,“ bol lebo ešte je stĺp, socha, predstavujúca Božie muky = kríž, obraz najsv. Trojice alebo daktorého svätého. Kút u kopca trenčianskeho menujú i Romanovým, od Poľska Bednárovým, oravsky volá sa Demänovým; toto meno nosí celé jedno údolie. Všetky tri mená majú značiť priezvyska tých gazdov, ktorí od nepamäti mali tu svoje úžitky.

Obzreme-li sa vôkol na toto rozhranie dvoch svetov, vidno neďaleko pramene *bystríc, riečnic*, obce i rieky, plynúce do *Kysúce* (v slove „Kysúc“ skrýva sa bezmála starý názov Váhu, u Rimanov bežné *„Cusus“*), z druhej strany bližšie nežli *Rajča*, vlastne *rieča*, pramene *Soly, Solky*, ktoré spojené u *Ujsoľ* bežia v objatie Vandinej Visly. (Nech nikoho nemýli to *Ujsoľ*, akoby bolo maďarské, značiace *nový*; je to poľská zkrátka *ujšie soly.* Zo strany oravskej žriedla a potoky *Jurikov, Flaisový* a *Zimný* tvoria spomenuté *Oravice*, čo pramene Bielej Oravy.

Netešný to kraj; o ňom v plnom smysle slova platí to bežné oravské príslovko: „tu počiatok vody a koniec chleba.“ Tu nielen roztok vôd, plynúcich tu do Čierneho, tam do Bieleho mora (v slove *Balt* hľadám biely, poľské bial), ale rôznica a smutný rozchod ľudí a nárečí slovanských. Tým viac to do očí padá, že nielen slovenský rod delí sa tu od tak zvaných Goralov či Vodopoliakov (Wasserpolen), ale blízko je i hranica Sliezska i Moravska, lebo jestli ktoré vrchy zaslúžia meno hôr Sarmatských, tuto sme na jích rígloch. (Sunt autem montes Sarmatici, qui Hungaros (Slovákov) a Ruthenis, Polonis, Moravis, Silesiis et ea Austriae parte, quae citra Danubim est, dirimunt, ad quos pertinet Carpatus, ita iam vulgata appellatione, ut omnis tractus Sarmatiorum montium Carpatus nominetur. Wemherus apud Schwandtner SS. RR. Hung. Viď Sasinek: „Drievne národy Uhorska.“ Druhé vyd.)

V samej chudobnej Orave drží sa tunajší kút sveta za najdivejší a najsterilnejší. More pralesov bolo do nedávna ozdobou kraju tohto, odtiaľ i maďarský názov Erdőtka, ovšem pôvodu najnovšieho; v základnej listine je to výslovne poznamenané, že v pamäť lesov a zakladateľa obce, grófa Erdeödyho, má sa volať Erdeöd. Slováci si to prispôsobili na Erdetka, domorodí i Erdyczka hovoria. (Pagus iste ex ratione sylvarum in hungaria Erdeö nominatarum et ex denominatione Exc. d. Comitis directoris Georgii C. Erdödj perinde Erdeod denominandus decernitur. Extr. protoc. censurae dualis A. 1731 die 23. Julii in Nagyfalu celebratae.)

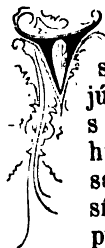
Od dávna je tu zôkol vôkol dôroba šindlov, ktorým, sú-li dlhšie, riekajú i šiny, šinty (drevené), a kratšie zovú *gonty.* Jedno rameno Oravíc tunajších, potok *Jurikov*, tvorí najdlhšiu pazuchu ku Trenčiansku a Poľsku; údolie celé zovú *Juriková*, hore ňou leží dlhá ulica Demänová, tým povestná, že ako tunajší ľud s istotou tvrdí, junáci Jánošík a Podstavek a spoločníci horní chlapci mali tuná riadnu skrýš a korysti sklad v dome hájnika, *Kvák* zvaného. (Zámožná rodina Kvákovcov mala dlho veľkú vážnosť na týchto stranách.)

Druhé rameno Oravíc volá sa *Pleisová* i *Flaišová* (bývaly tu „tajchy,“ nimiž drevo plavili, odtiaľ snáď cudzo znejúci názov Fleissová?) beží najdiaľ ku trenč. Romanovmu kútu. Tieto dve ramená pripojac si tretie, tak zvanú *Zimnú* vodu, tvoria pauský závod, kde parná i valaské píly spracúvajú vo veľkom trámy a kláty na drevený materiál.

(Pokračovanie.)

Juraj Rybay.

Sdeľuje *F. Kutlík.*

V starších a novších, na slovenskú literatúru vzťahujúcich sa, o tejto jednajúcich spisoch, stretáme sa s menom Juraja Rybayho. Jeho osobnosť vyzdvihuje sa čo vynikajúca, jeho účinlivosť oslavuje sa čo všestranná atď. Nuž ale zase vyznať musíme, že úplný, uspokojujúci a všestranný životopis doposiaľ nemáme

V cirkevnom archive v Torži, kde Rybay čo farár úradoval a život dokonal, opatruje sa jeho vlastnoručný, latinsky písaný životopis, ktorý na priateľské vyzvanie brat náš Jozef Maliak do slovenčiny previedol. On ma požiadal, aby som životopis s potrebným úvodom a doslovom opatril a verejnosti sdelil.

Životopis je nasledujúci:

„Beh života Juraja Rybayho, jeho vlastnou rukou r. 1805 spísaný. Výťah z neho, latinskou a slovenskou rečou spísaný, poslaný bol svobodnému pánovi Fraňovi Széchenyimu, aby bol uložený v královskej knihovni v Pešti.

Ja Juraj Rybay narodil som sa v obci Kochanovce v Trenčianskej stolici z otca Pavla Ryba, poctivého a nábožného to muža, ktorý krajčírskemu remeslu vyučený, nepretržene krčmársky obchod v rozličných panských krčmách viedol, — z matky pak Štiavničianky, menom Barbara Fleischer, ktorá v Zay-Uhrovci, kým som ja školy v Modre navštevoval, dňa 22. novembra r. 1770

zomrela. Nebožká matka pochodila vlastne z Hodruše. Keď osirotela, aby nepadla do rúk protivníkom, skrývali ju jej štiavnickí príbudzní za dlhší čas u seba a pozdejšie dopravili ju do Trenčianskej stolice, kde v rodine Ottlikovcov vychovala sa i tam slúžila. Môj otec, ktorý r. 1789 dňa 20. júna pri mne na Cinkote ako 70-ročný starec zomrel, slúžieval za mlady tiež u tej istej rodiny, kde i matka. Čo bolo prirodzenejšieho tedy ako to, že, keď sa spoznali, potom i do stavu manželského vstúpili. Moje rodné meno „Ryba“ premenil konrektor štiavnickej školy, Marček, keď som jeho triedu navštevoval, na „Rybay.“ Miesto, kde som sa ja narodil, leží neďaleko Bánoviec, totiž jedna z tých troch krčiem, ktoré asi vo vzdialenosti dvesto krokov jedna od druhej ležia na tak zvanej „Pažiti.“ Krstil ma rimsko-katolícky farár obce Hrežďoviec, k jehož fare aj spomenutá fara prislúchala. Narodil som sa v noci 27/28 marca 1754.

V dobe môjho detinstva vysťahovali sa moji rodičia z dolnej krčmy do prostrednej, ktorá prislúchala Ottlikovskej rodine. Odtiaľto zvykli navštevovať služby božie v H. Ozorovcach, kam aj mňa s dvoma staršíma sestrami, Barbarou a Julianou, do školy posielali. Aby vyhli nepríjemnosťam, z navštevovania tak ďaleko ležiacej školy vyplynulým, rodičia presídlili sa k samej obci Horné Ozorovce, v panskej krčme opäť živnosť hľadajúc. V tejto škole, mimo slovenského čítania, priúčal som sa i latine z donatu.

Keď Ozorovčania, následkom kráľovského rozkazu, po odobratí chrámu aj o služby božie i o školu r. 1763 pripravení boli, odvedený som bol do Zay-Uhrovca do školy, kam mi stravu rodičia, k službám božím ta prichádzajúci, každý týždeň nosili, alebo po sestrách posielali. Tu mimo latinskej mluvnice učil som sa aj nemčine i nemecky písať, áno, tu som sa, pravda len mimoriadne, učil podľa nôt hrať na organe a hrával som mnohé pesničky v kostole počas služieb božích. Roku 1766 dňa 30. apríla bol som do štiavnických škôl dovedený a do počtu grammatistov, ktorej triede p. Marček, jarý to starček, na čele stál, prijatý. R. 1768 dňa 4. júna bol som do syntaxi k pánu Jánovi Severinimu preložený. Tu pokračoval som v súkromných hodinách v cvičbe na znione pri Ondrejovi Beckovi, odpisoval som partitúru piesní z Tranosciusa a ako spevák nemeckého sboru bral som nielen účasť na cvičení sa v štvorhlasnom speve pri nemeckom kantorovi Samuelovi Klieberovi, lež súčastňujúc sa na verejných besedách v meste, odtiaľ trochu peniažkov som dostával. Roku 1769 dňa 12. júla zaďakujúc štiavnickým školám, odobral som sa toho istého roku dňa 12. septembra na modranské lyceum, kde pod pánom Küblerom pokračoval som v syntaktických študiach, na čo 29. januára 1770 v cele mimoriadny čas bol som do triedy sekundárov povýšený, v ktorej pod znamenitým učiteľom Jakubom Bogschom rečníctvo a logiku som poslúchal, a keď tento 19. novembra zaďakoval, bol som od 27. toho mesiaca od jeho nástupcu Valtera v tých istých študiach ďalej vyučovaný. Este aj tu cirkevný štvorhlasný spev som pilňoval a odtiaľ nemalý peniažtok si zadovažoval; v slovenskom kostole hrával som často na organe k vôli cvičbe a počal som sa trochu i na husliach učiť. Nasledujúceho 1771. roku k vôli maďarčine opustil som 24. júla Modru a nameriac smer cesty za Dunaj, pozdravil som Šoprončanov, a ačkoľvek na ceste zimnicou stíhaný, predsa dňa 31. júla prišiel som do artikulárnej cirkve v Nemes-Csó v železnej stolici.

Keď tu v započatých študiach pre nedostatok vyšších škôl pokračovať som nemohol, oddal som sa celkom opakovaniu toho, čo som mal vo svojich sošitoch napísané, hlavne ale maďarčine; v nemeckom ale kostole, ktorý obyvatelia z Günsu húfne navštevovali, k vôli cvičbe k všeobecnej radosti často som na organe hrával. Aby som svojmu nepriaznivému položeniu odpomohol, dovedený som bol ešte toho istého roku dňa 27. nov. na panstvo šľachtica Antona Karcsaya do Egyházas-Radoczu, ktorý leží medzi Suboticou a Körmendom. Tu vyučoval som jeho synka Samuela v latinskej mluvnici vyše roka a pod vedením spomenutého pána pestoval som maďarský štýl a rozširoval kruh svojich vedomostí čítaním dobrých kníh, menovite znamenité pokroky docielil som v hre na husliach, čoho podnetom bol spomenutý pán, ktorý rozumel sa veľmi dobre do hudby. Odtiaľto dňa 16. januára r. 1773 so znamenitým svedoctvom prepustený, prišiel som 19. toho istého mesiaca do Šoprouu, kde len s tou najväčšou ťažkosťou podarilo sa mi miesto v alumneume obdržať, ale aj to len vtedy, keď sa za mňa zaujal stoličný notár Matej Waltersdorfer, ktorý mi bol veľmi blahoskloný, a konrektor Jonathan Vietoris. K prospechu mi poslúžila zvlášte známosť krajinských rečí a hudby. Pri ďalšom študovaní poskytly mi znamenitú pomoc obdržané paedagogie. Tento rok strávil som v triede tak zvaných sekundánov, čili rhetorov, kde mi neprevýšiteľný spôsob prednášky konrektora Vietorisa dal podnet k svobodnejšiemu mysleniu a akoby k vlastnému upotrebeniu svojho rozumu. So zvláštnou rozkošou a s nemalým prospechom počúval som jeho prednášky, týkajúce sa rečníctva, myslivedy, theologie, dogmatiky a dejepisu Uhorska, k tomu bol som pripustený i k súkromným prednáškam, kde verejne pojednávané veci opätovaly sa a kde sme sa krem toho z theologickej polemie a zo Sulzerovej „Sciagraphie“ svobodných umení tomu najlepšiemu učili. Nasledujúceho školského roku preložený do triedy primánov, stal som sa učedlníkom rektora Adama Farkaša, z jehož úst počúval som za tri roky mimo theologie, dogmatiky, všeobecnej historie niekoľkých storočí, ešte i metafysiku a praktickú filosofiu.

Už v tomto čase bol som volaný za učiteľa a organistu do artikulárnej cirkve zemansko-kostolanskej, ktorým pozvaním predsa len nechcel som pretrhnúť niť svojich študií. Opustený od majetnejších priateľov a priaznivcov dlho som vázel v pochybnosti, či a jako bych mohol navštíviť nemecké university cieľom rozšírenia a utvrdenia svojich známostí. Keď nebolo žiadneho výhľadu k uskutočneniu tejto mojej túžby, tu divným riadením božím povolaný som bol od nemeckej cirkve v Modre za organistu a za pomocného učiteľa pre prvú triedu s titulom podrektora, ktorý úrad som 4. oktobra 1776 prijal a do 30. júna 1779 ho zastával. Zpomedzi tamejších mojich priaznivcov spomenutia zasluhuje predovšetkým tamejšej ev. nemeckej Slova Božieho kazateľ Theofil Ruprecht, muž učený, rečník výrečný a katecheta vehlasný. Vo svojej fare, ktorú ako svobodný ešte obýval, ponuknul mi hospodu zdarma za celý rok a stal sa mi úprimným priateľom. Každodenné naše rozhovory točily sa okolo bárs ktorého oboru vied, ktorými moje známosti nielen že sa rozširovaly, lež zišlo mi nové svetlo zvlášte vo vedách filosofických, bohosloveckých, vychovávateľských a vo výklade Biblie. Menovite veľmi mnoho získal som od neho pre vyučovanie v škole: nešlo to vyše u mňa pri vyučovaní mládeže mechanicky, ako sa to diať zvyklo, lež spôsobom ponapravenejším vštepoval som útlej mládeži s príjemnosťou a nemalým prospechom počiatky latiny a nemčiny, predovšetkým ale náboženstva kresťanského. Priateľský náš pomer nebol narušený ani vtedy, keď som vo fare nebýval, a keď som počul, že mi ponúka peniaze k prospešnému pestovaniu akademických študií nevyhnuteľne potrebné, tu zmocňovala sa ma čo deň väčšia túžba, navštíviť zahraničné kraje. Pri najväčšej skromnosti uhospodáril som si niekoľko groší, ku ktorým po šťastne skonče-

nom examene prispelo ročné šopronské štipendium, z 50 toliarov záležajúce, k tomu raz navždy poskytnutých 20 toliarov patronátu Jaurinského. Konečne 30. júna 1779 vzdor tomu, že ma väčšina odrádzala a len niektorí schvaľovali moje predsavzatie, zaďakoval som Modrancom za stanicu a pozdraviac Šoprončanov, precestoval som viacej stolíc Uhorska z tamtej a z tejto strany Dunaja. V septembri vybral som sa na cestu cez Viedeň, Norimberk do Erlangen, kde 1. oktobra bol som prijatý do počtu akademických občanov. Počas jednoho roku navštevoval som prírodozpytné a nerastopisné prednášky Chr stiana Daniela Schrebera; ďalej pravidlá výkladu písma svätého; výklad Žalmov, listu Pavla k Timotheovi a Titovi navštevoval som u Jána Rána; k tomu prednášky grammaticko-praktické z hebrejčiny, výklad vybraných kapitol zo starého zákona, výklad Joba a Ev. Jána u Vil. Hufnagela; pri Isenflammovi navštevoval som anatomiu; u Machla počúval som dejepis literatúry najnovšieho veku.

Keď som sa dozvedel, že v Jene predsavzatý cieľ s lepším prospechom dá sa dosiahnuť, ešte tej istej jasene r. 1780 opustil som spolu i so svojím Achatom Samuelom Waltersdorferom Erlangeny. Zmenu túto som neoželel. V Jene totiž naleznul som nielen viac svojich krajanov, lež medzi toľkými professormi, ktorí solidnosťou, opatrnosťou a pilnosťou v prednáškach erlangských ďaleko prevyšovali, mal som pohodlný výber, k tomu naleznul som tu i ľavnejšiu výživu. Tu počas dvojročnej práce akých som mal professorov a v akých vedách, na krátko vyložím: Eichhorn vykladal knihy Mojžišove, Izaiáša a listy Pavlove, úvod do kníh starého zákona; Griesbach prednášal cirkevný dejepis, dogmatiku, úvod do kníh nového zákona a synopsis 4 Evanjelistov; Ulrich držal prednášky o logike, metafysike, fysike a ethike. Pri Danovi poslúchal som morálnu theologiu a homileticko praktické collegium privatissimum som navštevoval, kde vypracované kázne prísnejšej kritike podrobené boly, v jeho prítomnosti vo vojenskom kostole prednášané. Cirkevné právo dľa Boemera slyšal som u Scheidenmantla. Účasť bral som na verejných botanických prednáškach Hombergera, professora mediciny a botaniky; počúval som prednášky o lesníctve u professora Succoviusa. Mimo týchto verejných a súkromných prednášok mnoho som získal k obohateniu svojich známostí zo súkromných rozhovorov s professormi, ako i z kníh od nich mne k čítaniu vypožičaných.

Medzi professormi, ktorí ma v Erlangenách najpriateľskejšie prijali, spomenutia zasluhuje menovite Hufnagel; v Jene: Dánov, Eichhorn, Griesbach a iní. Počas veľkonočných prázdnin r. 1781 zachcelo sa mi navštíviť niektoré kraje a mestá zahraničné i videť znamenitejších mužov, a tak nastúpil som cestu do Berlína peší z väčšej čiastky i so Samuelom Waltersdorferom. V Halle navštívil som Semlera, Rheinhardta, Niemayera a Bartha; pozdravil som Dessavsko. V Potsdame som sa zabavil, aby som poobzeral hospodu Fridrika Veľkého, San-Souci menovanú, pri ktorej príležitosti videl som samého kráľa. V Berlíne navštívil som veľmi obľúbeného kazateľa Ambrosia, potom Mendelsohna, Spaldinga a Tellera. Keď som vyhľadal osadníkov českých, ktorí boli kedysi z Čiech vyvandrovali, bol som veľmi vľúdne od nic prijatý, áno od nich obdržal som vzácne české knihy zčiastky darom, zčiastky za lacnejšiu cenu.

Na zpiatočnej ceste z Berlína prišiel som do Wittenbergu a Lipska. I v jednom i v druhom meste snažil som sa, ako prv vo Viedni, navštíviť verejné knižnice. Konečne počiatkom septembra roku 1782 prišiel určený koniec akademickému životu a študiam, následkom čoho 5. sept. odobral som sa od professorov a priateľov a 7. opustil som Jenu, nameriac smer cesty cez Lipsko, Dražďany a Prahu. Keď zvesť o smrti Marie Terezie a o náboženskej svobode skrze Jozefa II. povolenej a skrze toleranční edikt i na Čechov a Moravanov rozšírenej i do Jeny došla, zmocnila sa ma veľká túžba, stať sa kazateľom medzi Čechmi. Prijdúc tedy 18. septembra do Prahy, počal som dôkladne zkúmať, aký by následok mala v meste a okolí tolerancia. Medzi pražskými obyvateľmi nalezalo sa len málo ľudí, ktorí by sa verejne boli k evanjelickému vierovyznaniu priznávali. Sotva sa nasbieralo 18 párov, medzi ktorými boly niektoré miešané, tak že iného vierovyznania boly ženy, iného mužovia. Ani títo nevedeli, ako by mali svojmu položeniu odpomôcť, lež hovorievali, že keby len Boh poslal jim učiteľa a kazateľa, šťastní by boli a počet svoj zveľadili. Uradostení nad mojím príchodom, viac ešte nad mojím predsavzatím, dlhší čas u nich zostať, ponúkli mi svobodné zaopatrenie. Nie bez zásluhy. Po dôkladnejšom uvážení veci poučil som jich o lepšom a ta som jich doviedol, že, ačkoľvek nebolo nádeje, žeby z Pražanov viacerí k jích sboru pristúpili, predsa z blízko ležiacich osád, koľkých mohli prehovoriť, a tak, keď bolo 100 rodín zapísano, pomocou vysokého miestodržiteľstva snažili sa postarať o pastiera jích duší. Boli poslušní. Prichádzali každý deň z okolitých dedín po 5, 6, 8, 12 a viac osadníkov, veľmi žiadostiví videť a počuť učiteľa svojho náboženstva. Medzi nimi nachádzali sa premnohí, ktorí po osvedčení sa za svoje vierovyznanie pred patričnou vrchnosťou skutočne od rimsko-katolíckej cirkve oddelili sa, niekoľkí ale to isté učiniť obmýšľali. Pred tymito poslednými musel som sa obávať, aby mi daktorý z nich na stopu neprišiel, ako svodcu nezradil a do nebezpečenstva nedoviedol. Následkom čoho som jich len na kráľovský patent upozorňoval, dľa ktorého bolo dovolené z lona rimsko-katolíckej cirkve vystúpiť a navrátiť sa ku protestantismu. Prvších som v jích predsavzatí utvrdil a ľahko pri nich i to docielil, že dali sa zapísať do počtu tých, ktorí pred nedávnom boli založili evanjelicky sbor pražský Zapisovanie nedialo sa ani skrze mňa ani u mňa, lež pri pánovi, ktorí mi hospodu poskytnul. Ja medzi tým navštevoval som pražské knižnice, chrámy a ostatné pamätnosti, vyhľadal som mužov, českou literatúrou sa zaoberajúcich a iných prednejších, spriatelil som sa nielen s mnohými akademikmi, lež i s mužmi vedecky vzdelanými, ktorí v kláštoroch život svoj trávili. Všade som bol nad všetko očakávanie vľúdne prijímaný. Medzi tymito mužmi vynikali obzvlášte Feibt, Ungar, knihovník, Chládek, professor a pôvodca českej theologickej pastorálky, Renner, Stach a Frant. Tomsa; ktorého som mal na prvom mieste spomenúť, to bol pán z Neubergu; zpomedzi mládencov ale Venceslav Kramerius, Mrázek, Thamovci, Horánsky, Berger a iní. A tak každodenne nadobýval som si viac známostí v literatúre českej a shromažďoval som si viac a viac českých kníh.

Pražania, keď videli znamenitý zdar mojich úmyslov, priali si, aby som sa ja stal jích učiteľom, a tak sa i predo mnou osvedčovali. Toto jích osvedčenie prijímal som z počiatku s radosťou. Keď som ale povahu ľudí zo dňa na deň viac poznával a pri tých, ktorí z dedín do Prahy prichádzali, nič iného nezpozoroval, než strašnú slepotu vo veciach náboženských a nesmierieteľnú nenávisť a nesnášanlivosť oproti rimo-katolíkom, ľahko som predvidel, že, akby som jim chcel tieto necnoty z duše odstrániť, utratím jích priazeň. Keď asi 70 rodín bolo popísano, obnovili svoju prosbu a slávnostne osvedčili sa, že ma chcú mať za svojho slova božieho kazateľa. Moja úzkosť, zo zralého uvažovania môjho položenia pochádzajúca, rástla zo dňa na deň. Aby som predsa tých ľudí do zmätku nepriviedol, nasledujúcim spôsobom chcel som jich potešiť a jim poradiť: kým by počet rodín na

100 bol doplnený, že ja zatým odídem domov do Uhorska, ponavštevovať svojich priateľov. Akonáhle by sa jim to podarilo, aby mi písali a potrebné cestovné peniaze poslali, ja že sa dám za ten čas v Modre vysvätiť a potom že prídem k nim ako jích slova božieho kazateľ. Na toto všetko pristali. Pri odbierke z Prahy nedostal som na cestovné trovy, ako čo som i predvídal, ani krajciara. A keď som ani ja toľko peňazí nemal, koľko mi na cestu bolo potrebno — veď som nielen peniaze, ale aj šaty židom odpredané za české knihy ta dal —, pýtal som si od istého Jozefa Wolfa 6 zl. na požičku, ktorý keď len 2 zl. pri rukách mal, tie mi požičal i statočne odo mňa nazpät dostal. Po 17-dňovom pobyte v Prahe ponáhľal som sa do Viedne, kam som 10. okt. prišiel. Dostanúc tu od Samuela Waltersdorfa požičané peniaze, zaplatil som svojmu vozkovi a obrátil som sa do Prešporka, odkiaľ cez Modru, Trnavu a Nitriansku Stredu prišiel som šťastlive 1. novembra k otcovi a priateľom do Zay-Uhrovca.

Kým som sa v Prešporku bavil, rozprával som dôkladne o pražských pomeroch p. Michalovi Institorisovi, ktorý už pred tým stál s nimi v listovnom spojení a snažil sa jich všemožne podporovať. Keď moje námahy, ktoré som cieľom sosbierania evanjelických rodín v Prahe vynaložil, pochválil, doložil k môjmu najväčšiemu potešeniu i to, že už má muža vyprobovaného a v tomto úrade sbehlého, totiž p. Mateja Markovica, farára na Pusta-Fedimeši, — predsa že bude na tom pracovať, aby som sa k Čechom, mne tak milým, dostal.

V Zay-Uhrovci strávil som úplný november a čiastku decembra dosť nepokojne; málo pred vianocami odobral som sa do Štiavnice, aby som si vyzískal priazeň dôst. p. Jána Čerňanského, superintendenta baňského okolia. Keď si ma obľúbil, vyzýval ma hneď k slovenskému, hneď k nemeckému kázaniu, čo mojim štiavnickým priateľom k veľkej poteche poslúžilo. Jeho pričinením povolaný som bol za dozorcu nad žiakom Ľudovítom Ostroluckým, ktorý štiavnické školy navštevoval a ktorého som v privátnych hodinách vyučoval. Roku 1783 v juliusi dostal som pozvanie za kazateľa od dvoch cirkví, a síce od zemansko-kostolanskej skrze bývalého môjho spolužiaka modranského, Krištofa Kostolányiho. Keď som tomuto 4. júla zápornú odpoveď poslal, pozvaný som bol 10. júla od novohradského seniora p. Martina Gerengayho na próbu na Dolnie Strháre. I toto pozvanie som neprijal, hlavne na pokynutie p. superintendenta, ktorého radou som sa spravoval. V mesiaci oktobri bol mi doručený opäť list od novej cirkve príbovskej v Turci a dňa 24. okt. doručené mi bolo písmo od pražskej cirkve, ktorá mi ponúkala pražskú faru, poneváč Markovic bol skrze miestodržiteľstvo pražské odstránený. Pražania, takýmto spôsobom o slova božieho kazateľa pozbavení, znajúc, ako som bol vážený od učených rímsko-katolíkov tamže a ako som si jich ja vysoko cenil, chceli ešte aj týchto prímluvu upotrebiť k tomu, aby ma tým ľahšie primäli k prijatiu nabídnutého mi úradu. Tu uvádzam list Krameriusa, ktorý bol k onomu pražskému pripojený, aby sa nezdalo, že daromné reči píšem. „Vysokoctený pane Rybay! Poneváč môjho úprimného priateľa pána Markovica tak urputný los sa dotkol, že nesmie ďalej farársky úrad zastávať, želá si ťa tu mať tak cirkev ev. a. v., ako aj celý rad učenejších Čechov. I jedno i druhé takto považuj: cirkev želie, že ťa vôbec kedy z Prahy pustila, a to želie nie bez závažnej príčiny. Keby si ty tu bol býval, cirkev nebola by si mohla zťažovať na tak príkre časy a položenie, aké teraz, následkom odstránenia p. Markovica, zakúšať musí. Čo by sa dalo o našich učených Čechoch povedať, to ti je dobre známo, totiž, že si u všetkých obľúbený, a nie menej, ako som to prv o tvojej budúcej cirkvi povedal, žialia, že, ačkoľvek rada druhého tejto pražskej cirkvi pomáhala, ty, nádeja naša, tak dlho od Prahy vzdialený nemohol si svoju k materinskej reči vrodenú lásku verejne osvedčiť. Príď tedy bez všetkej obavy, príď, ty radosť a potecha tvojej budúcej cirkve a naša dobrá nádeja, aby sme ťa všetci: Ungar, Dobrovský, Chládek, Pelzel, Horánsky, Mrázek a ja s druhými bratským poľúbením privítať mohli! S Bohom! Píš tvojmu úprimne oddanému priateľovi M. V. Krameriusovi. V Prahe, 16. okt. 1783."

Dlho nevedel som, ktoré pozvanie mal by som prijať. Konečne predsa zvíťazila láska k mojej vlasti. A tak som Pražanom odpísal zápornú odpoveď z jednej strany preto, poneváč som mal povolanie do Príboviec, z druhej pak strany, poneváč bolo pravdepodobné, že Markovic bude opäť do svojej fary dosadený. Čo sa aj skutočne stalo, keď sa onen osobne k Jeho Jasnosti Jozefovi II. do Viedne utiekol.

Prijmúc pozvanie Príbovčanov, zložil som superintendentálnu zkúšku 29. oktobra a bol som na kňaza skrze p. J Čerňanského, superintendenta, vysvätený a i 1. nov. skrze Augusta Doležala, sučianskeho farára, do cirkve príbovskej uvedený. Pol polroku bol som preložený pričinením samého p. superintendenta, ktorý mňa blízo pri sebe chcel mať, do Bohuníc. Tu pojal som si r. 1785 dňa 13. júna za manželku Alžbetu Ruprechtovú, z Modry pochádzajúcu, a na to v mesiaci decembri bol som povolaný do Cinkoty, kde som slovensky a nemecky kázaval. Tu použijúc dobrú príležitosť, ktorú mi susedné mesto Pešť a Budín poskytovaly, oboznámil som sa s najprednejšími a najvzdelanejšími mužmi, zpomedzi ktorých vynikali obzvlášte: Kovačič, Horányi, Cornides, Koppi, Trtina, M Jankovič, Kreil, Schwartner, Gabelhofer, Schönwiesner, Jakušič, Katančič, Schedius, Werthes. Molnár, Valy a mnohí iní. Nič som tu nepremeškal činiť, čo by slúžilo k rozšíreniu mojich známostí; knihy a nové literárne zjavy, kedykoľvek z Pešti domov som sa navracoval, od spomenutých mužov sebou na čítanie donášal. Zaujímali ma predovšetkým dejiny mojej vlasti, cirkve a literatúry, v ktorom odbore snažil som sa i zvláštnejšie a významnejšie knihy sosbierať, nie bez výsledku, ktoré predsa rád som aj iným prepúšťal, ktorí väčšie sbierky zakladali, predovšetkým osvietenému grófovi Fr. Széchenyimu a Mikulášovi Jankovičovi.

Zpozorujúc, že naši zanedbávajú študia reči a literatúry slovenskej, aby som i v tomto ohľade preukázal službu svojmu národu, všetkým spôsobom o to som sa snažil, aby som vzbudil a docielil pokrok i v tomto študiume. A tak neľutoval som ani práce, ani nákladku na sosbieranie knižnice slovensko-českej, a to najviac preto, aby som sa oproti postavil tomu predsudku, ktorým som pred tým i sám bol nabraný, totiž že vec Slovákov je beznádejná a že nezaslúži žiadnej pozornosti.

R. 1793 koncom júna podujal som z Cinkoty literárnu cestu do Prahy, kde som v šiestu nedeľu po Trojici v českom ev. kostole, poneváč p. Markovic bol veľmi chorý, českú kázeň držal. Pričinením mojich pražských priateľov obdržala moja knižnica buď z kláštorov, buď od kníhkupcov nejednu znamenitú knihu. Nie menej podporovali toto moje predsavzatie i moji priatelia doma, ktorým som dôkladne na srdce kládol, aby mi z každého vidieku, z každého kraja, z každého — aby som tak povedal — kúta, kde Slováci prebývajú, knihy z rozličných slovenských a slovanských nárečí zaopatrovali a doposielali. Pri tejto istej príležitosti povzbudzoval som všetkých svojich priateľov, aby sa venovali pestovaniu zanedbanej materinskej reči, a docielil som to, že so mnou k vôli cvičeniu a dobrému príkladu slovensky si dopisovali, jichž pôvodné listy z väčšej čiastky prechovávam. O ktorýchkoľvek inostranných mužoch som sa

dozvedel, že s pozornosťou sprevádzajú záležitosti slovenské, tých hľadel som si nakloniť tým, že som podporoval jích študia a od nich dostával pomoc k mojim. Medzi tymito spomenutie zasluhujú: G. A. Gerlicensis, medzi Pražanmi: Dobrovský, Barš, Pelcel, Fortunatus, Durich. Onen prvý vo svojom časopise: „Magazin der böhmischen und mährischen Literatur“ niečo odo mňa uverejňoval, ten pak posledný v predmluve k svojej slovanskej knižnici čestnú spomienku mi venoval. Ani medzi Moravanmi nechybovali mi priatelia a podporovatelia mojich snáh, totiž Pollášek a Cerroni, vládny tajomník, ktorý k vôli mojej knižnici osobne ma v Cinkote navštívil, a keď prečítal katalog sbierky, konečne k nemu poslaný, písal: „ustrnul som, vlasy mi dupkom staly“ Virgil... Že vonkoncom nepochyboval o tom, že ja mám znamenitú knižnicu česko-slovenskú, žeby ale tak bola znamenitá a početná, o tom že sa z kataloga poučil. Nebude od veci pripomenúť tu úsudok p. Mikuláša Jankoviča, muža znamenite vzdelaného, k tomu majiteľa nevyrovnateľnej knižnice, ktorý po prečítaní kataloga r. 1804 toto povedal: „Čo je pre Maďarov knižnica grófa Széchényiho, to je pre česko-slovenskú literatúru knižnica táto, v ktorej obzvlášte vysoko cenená musí byť sbierka Biblií.“ Sám robil som výlety a podujímal som cesty, aby som knihy vyhľadal a od zkazy zachránil.

Zavčasu počal som premýšľať i o slovensko-literárnej spoločnosti a sdeľoval som svoje úmysly a náhľady o nej svojim priateľom. Takýto pokus a návrh odo mňa vypracovaný, bol mnohým sdelený a od nich odpísaný. Ačkoľvek táto námaha ostala bez výsledku, prezsa nechybovala sama vec, poneváč, odhliadnuc od niektorých bodov, to všetko som alebo sám, alebo skrze priateľov konal, čo by ináče v sriadenej literárnej spoločnosti bolo malo byť prevedené. Najväčšiu starosť obracal som na to, aby možno čím najväčšia zásoba kníh, ktoré v Česku, alebo u mňa vyšly, sa rozpredala a čítala. Iných povzbudzoval som k písaniu a vydaniu slovenských kníh, áno i jích práce podporoval som všetkým možným spôsobom. Aby som mlčaním pominul iných, spomeniem len prírodnú historiu Ladislava Bartholomeidesa, ktorá sloh, pravopis a tlačovú opravu mojim silám ďakuje. Konečne vynaložil som aj sám nemalú prácu na vypracovanie a vydanie našich slovenských kníh a k vôli docieleniu pokroku v literatúre slovenskej, ako to práve okolnosti so sebou donášaly.

(Dokončenie.)

Pavel Mudroň.

Pavel Mudroň narodil sa súčasne so svojím blížencom-bratom Michalom dňa 7. decembra 1835 v Čabrackom Vrbovku v Honte; jích otec volal sa Michal, matka Eva Karolina Urbanovičová. Obom dostalo sa darov od Boha v hojnej miere; hneď v prvom mladickom veku počali vynikať. Michal stal sa povestným juristom, rečníkom a obrancom pred prešporským súdom. Vzdialený od pravého slovenského života, nemal toľký vliv na slovenské diela, jako jeho brat Pavel, ktorý sudbou zasiaty bol do srdca slovenského kraja, do Turca.

Pavel Mudroň študoval gymnasium na Sarvaši a neskôr v Štiavnici na ev. gymnasiume; v poslednom meste slovenská mládež vydaná bola zúrivým maďarisátorom, tak že oba bratia prinútení boli odísť na katolícke gymnasium, kde vládol lepší duch. Matúrku zložili na prešporskom kat. gymnasiume, kde i prešli na juridickú akademiu. Tam zostali za dva roky, potom prešli na viedeňskú universitu. Michal osadil sa čo advokát v Prešporku, kde prevzal kancelláriu Dr. Merksa, Pavel odišiel do Necpál čo instruktor dvoch synov Jozefa Justha, znamenitého muža, ktorého iba bočné rodinné ohľady zdržiavaly od zjavného pripojenia sa k slovenskej strane.

Už čo mladý koncipient v kancellárii Búľovského Pavel Mudroň vplýval na verejné záležitosti: bol jedným z notárov slovenského sjazdu memorandumového r. 1861. O rok otvoril samostatnú advokátsku kancelláriu v Turč. Sv. Martine a vzal si roku 1863 za manželku Annu Kašovičovú.

Mudroň posvätil sily svoje verejnému slovenskému životu, a je klassickým príkladom verného slovenského dejateľa. Srdcová dobrota a mäkkosť neprekážaly mu byť voždy v bojovnom šíku, mnohé údery osudu nezklátily ho, ale našly vždy pripraveného k čestnému vzdoru a boju, s nesnádzami pozemskej púti. Charakterom jasný, srdcom dobrý až najväčšiemu sebazapreniu, zostal stály jako žulová hora, nepotrasený v svätých zásadách národných. I sami nepriatelia našej veci klonia sa pred bezúhonnosťou muža tohoto.

Mudroň tvorí prechod zo Štúrovskej školy k našim vekom. On bol jeho ctiteľom, keď nie žiakom. Z Prešporku často zachádzal k Štúrovi do Modry, kde pri jeho umných rečiach obohacoval ducha svojho a sílil dušu pravdou a vyvýšenosťou jeho zásad a jeho verenia.

Päťráz vystúpil kandidátom na snem, no neprešiel pri pomeroch a okolnosťach, o ktorých nemajú pochopu v právnych štátoch. Jeho štvrté vystúpenie, pri ktorom mal o sedemsto hlasov viac nežli protikandidát, stalo sa chýrnym hanebnou historiou o búdach. Protivníci, vidiac, že Mudroň bol by býval temer jednohlasne zvolený, nezadržali voľbu, a predseda voľby, Vilmoš Lehotsky, vyhovoril sa, že nemá búdy, kde by mohol voľbu previesť. Piato vystúpenie Mudroňovo stalo sa povestné tým, že na jeho voličov poslali vojsko s nastoknutými bajonettami. Pravda, proti bajonettom nedá sa bojovať s jednoduchým votumom. Ale prečo toľký strach pred Mudroňom, ktorého znajú jako muža zákonného, tichého a ústupčivého? Nie on bol jim strašným, ale jeho čistota a čestnosť, a pravda, pod jejž panyrom stál. A pravda i v krotkej podobe je strašnou pre lož čo jako silnú.

Od roku 1864 je inšpektorom martinskej cirkve, v posledné časy stal sa inšpektorom turčianskeho i nitrianskeho seniorátu. Na seniorálnych, dištriktuálnych a generálnych konventoch vždy bránil cirkev i národ pred nápadmi šovenistov; najväčší boj viedol na zlopovestnom generálnom konvente, kde potvrdili zrušenia gymnasia revúckeho i martinského. Niet podniku národnieho, kde by on nebol v prvom rade súčastnený. Zakladateľ Matice, predseda konsorciuma „Národních Novín“, vice-direktor martinskej sporiteľne, vice-direktor banky Tatry, predseda speváckeho spolku, povereník v dielach národnej strany, nakladateľ „Slovenských Pohľadov,“ všade a vždy hotový je k žertvám, k práci bez odmeny a často i bez uznania. Skutočne, my Slováci medzi všetkými západnými Slavianmi môžme sa pýšiť, že máme vodcu a muža, celkom nepodobného oným Stambulovcom a iným západným opportunistom, ktorí predávajú záujmy svojich národov za šošovicu. Takí mužovia, jako Pavel Mudroň, sú požehnaním pre národ.

Roku 1867 súčastnil sa Mudroň na slavianskom sjazde v Petrohrade a Moskve, kde jeho reči budily oduševnenie. Vôbec je Mudroň jeden z najlepších našich rečníkov: hovorí zo srdca, a tak reč jeho ide k srdcu.

Dnes svätí svojho mena, a my blahoželáme mu z celej duše. Na čele čistého slovenského domu, vždy

hotový k obetam, vysoko vzdelaný, nadaný, činný, stal sa prvým stĺpom našej spoločnosti. Bár by bol dlhé roky jej okrasou!

Na Pavla 1887.

Vajanský.

Matkino šťastie.

(K Věšínovmu obrazu.)

Nie ľahko odkryť krásy nášho ľudu:
škrupina biedy, závoj pohanenia,
zlosť posmeváčov, schválny prepych bludu,
vtisly mu na tvár pečaď uníženia!
No pod škrupinou bystré Tvoje oko
vynašlo jasot bariev premenistých,
a nazrúc v život ľudu prehlboko
pokochalo sa v črtách ladných, čistých!
Tvoj štetec verný upevnil to chvenie,
On zjasnil žitia nášho tajné vrenie.

Oj, matko mladá, roskoš v tvojej tvári,
nám, potlačeným, je tak milá, blízka!
Len teš sa v decku! Slnko teplo žiari!
trávová plachta, mäkká to kolíska!
Len teš sa, matko, už nebude rabom,
keď šuhaj z neho silný povyrastie,
už umieračkom vyzváňajú drábom,
ty právo máš už na materské šťastie.
On voľný bude, ver mi, tvojmu veštcu,
Ver svobodnému Věšínovmu štetcu!

Vajanský.

Literatúra.

Literární listy. Časopis věnovaný zájmům literárním. Vyd. Fr. Dlouhý v Brně. Predpláca sa u J. F. Sašek. vo Veľkom Meziříčí na Morave. Na rok 2 zl.

Písmo Svaté starého a nového zákona. Illustroval Gustav Doré Sešit 31. Nakladatel J. Otto. Praha.

Zlaté Prahy, nádherného illustrovaného týdenníku, redigovaného spisovatelem *Ferdinandem Schulzem*, vyšlo číslo 9.

Světozor, nádherný illustrovaný týdenník, redaktor M. A. Šimáček. Číslo 9.

Sborník historický. Vydává Dr. Antonín Rezek, c. k. universitní professor. V Praze. 1887. Nákladem J. Otty.

Cechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vedou Fr. A. Šubert a F. F. Borovský. Část obrazovou pořádá Karel Libscher. Díl III. (Praha). Sešit 47. Nakladatel J. Otto. Praha.

„Vesna“ s literárnou prílohou **„Literární Listy,“** red. Fr. Dlouhý v Brne, naklad. J. F. Šašek vo Veľkom Meziříčí na Morave.

Rusko slovem i obrazem Líčí Josef Kolář. Illustrace od předních umělců, z největší časti ruských. 1885. Vydáním, nákladem a tiskem Františka Šimáčka v Praze.

Ottova **Laciná Knihovna národní.** Serie IX. Sešit 19—21. Kletba nevěry. Román o dvou dílech od Ferd. Beciće. Přeložil Fr. Fahoun. Cena sešitu 10 kr.

Sebrané spisy Prokopa Chocholouška. Druhé rozmnožené vydání. Sešit po 20 kr.

Libuše. Matice zábavy a vědění. Běh XVI. 1886. Číslo 1. a 2. Bouře života. Román od dr. Serváce Hellera.

Nákladom Al. Hynka vyšla:

Česká Bibliotéka Rodinná. Hugh Conway: Ostny a hroty. Povídka o jednom sochaři. Preložila Klára Špecingrová.

Fr. A. Urbánek v Prahe vydáva:

Záhady dějepisné od Fr. V. Sasinka. Sešit I. Historicko-etymologické pokusy. Cena 20 kr.

Arbesovy sebrané spisy. Diel I. Povídky, novely a kresby. Sešity 1—9.

Bohdana Kaminského kresby. Ustřední knihovna. F. X. Svoboda. Sešit 199—202. Cena 40 kr.

Salonní bibliotéka. Vydání sešitué. Fr. Heritesa Arabesky a kresby. Sešit 3. a 4. (Cena sošitu 16 kr.)

Povídky Ferdinanda Schulze. II.

Soud lásky, veselohra otřech jednáních. V Prahe. (Predstavenie tejto veselohry v divadle Národnom bolo. c. k. divadelnou censurou zakázané.)

Idylly utrpení a bídy od Arbesa.

Posledná prosba.

Toto číslo posielame všetkým dosavádnym pp. odberateľom. Kto časopis náš predplatiť nechce, nech vráti nám toto prvé číslo nazpät.

Opätovne pripomíname, že doposielanie ďalších čísel prinútení sme zastaviť všetkým tým, ktorí svoje minuloročné nedoplatky dosiaľ nevyrovnali, poťažne do najbližšieho čísla nevyrovnajú. Nespomínajúc dávnejšie roky, ale na pr. len z minulého roku máme ešte takmer polovicu predplatkov nezaplatených. Tak časopis nielen napredovať, ale vôbec ani jestvovať nemôže. Tlač, expedicia a menovite illustrácie stoja nás mnoho peňazí a na zakrytie výdavkov týchto nedochádza nám ani len polovica predplatkov! — Keď ct. pp. odberateľov o rozširovanie časopisu nášho prítomne aj neprosíme: žiadame snažne aspoň o riadne vyrovnávanie predplatkov.

Vydavateľstvo.

OBSAH.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY“ vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predpláca sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNÍK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 2.

ILUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. februára 1887.

Rozpomienky.

Píše dr. *Jos. Mil. Hurban.*

(Dokončenie.)

Prijdúc do Viedne (29. marca) našiel som tu od 21. celú koloniu Slovače. Našej deputácie — už tu účinkovavšej — členovia boli: Štúr, Kuzmány, Rarus, Chalupka, Kardoš, Bôrik Jaroslav, Radlinský, Lichard, Hodža, Kozáček, Kollár, Hlaváč, Hanrich (títo traja dôverníci vlády od Stadiona do Viedne povolaní boli jako prostredníci medzi vládou a deputáciou) a jiní. Držali sme časté porady. Tma bola charakteristikou doby. Nik nevedel dať vývodu, nik ukázať, kade východ z labyrintu. Moje návštevy u Stadiona a kniežaťa Schwarzenberga bývaly dlhé a prázdne; keď prestala moja prednáška o žiadosťach národa, nasledovala stereotypná odpoveď: „My nič nemôžeme teraz urobiť pre slovenský národ!“ A na otázku: „Kde môže byť chyba tohoto planého vedenia války?“ „Vo Windischgrätzovi,“ znela naša odpoveď. Stadion potakoval a krútil hlavou. Schwarzenberg, tušim švagor Windischgrätzov, zase to: „Teda Windischgrätz! Tak sa vôbec hovorí.“ Na kommissárov šla reč u kn. Schwarzenberga. „Títo sa žalujú v referátoch svojich na kommunismus ľudu slovenského,“ hovoril. „Áno, nás — Štúr a ja boli sme u neho — pred vládou osočujú z kommunismu, kde my sme zástupcovia ľudu majetkového a nie proletariátu neznajúceho dnes, čo bude zajtrá jesť, náš ľud má svoje domy, dvory, pozemky, nesie všetky štátne a iné ťarchy, neuteká do sveta, a takého ľudu kommunismus nikdy nelákal a nesvodil. Ostatne naše skutky ležia na bielom dni. My sme spisovatelia a členovia lepšej spoločnosti, kommissári nás ale pred ľudom obviňujú zase — tí istí kommissári, ktorí v čele košutismu stávali od jakživa a teraz od kn. Windischgrätza podostávali úrady v okoliach nami a cisárskym vojskom upokojených —, že sme sluhovia kamarilly a reakcionári, že bojujeme proti svobode.“ Schwarzenbergovi to dalo v nos a pozval nás na zajtrá zase k rozprave o tejto zamotanej a konfusnej situácii. Tak sme temer každý deň u ktoréhosi z ministrov trávili hodiny. Chodili s nami i druhí členovia deputácie, najmä Kozáček, Kuzmány, Rarus; dakedy nás s dôverníkmi, najmä s Kollárom, pozýval Stadion. Jeden raz direktne k studovaniu mappy Slovenska, ktorú sme zhotovili, aby jasno a na dlani ležalo každému, jak dôležité priestranstvo zaujíma národ náš v zem svojej otcovskej. Ale z divadla vojny dochodily jobské chýry jeden za druhým; neraz už boli sme na

Dr. Andrej Radlinský.

Kreslil Ján Vilímek vo Viedni.

ceste k ministerstvu, keď stretol nás komorník, že vraj Jeho Erlaucht, tak Stadiona, alebo Jeho Durchlaucht, tak zas Schwarzenberga titulujúc, „plötzlich“ musel odísť do ministerského zasadnutia a že odkladá pozvanie na zajtrá na tu a tu hodinu. Hneď boli ministri sladkými jako mäd, hneď studenými jako ľad, hneď zas mrzutými a kúsavými. Najzadivenejším bol som pri nasledujúcom výsluchu: „Včera boli sme už aj s Hodžom u neho (Stadiona). Prišiel Janko Kráľ z Liptova a s hroznou rozhorčenosťou rozprával o ničemnosťach perfidných kráľ. kommissára Vietorisza, ktorý svevoľne reštauroval vládu v Liptove, pousádzal košutárov do úradov, honí, zatvára a tresce dobrovoľníkov davšie rodiny, má styky s košutovským vojskom a hrozí skorým vpádom jích do Liptova.“ Večer tohože dňa (30. marca) dali sme mu na písme všetky dáta. Hovorili sme dlho o potrebe reorganisácie kráľ. kommissárov. Pýtali sme zbraň, žalovali sa na nedostatočnú opateru sboru nášho, ktorého dôstojníkom my z národnej pokladnice priplácali sme, lebo títo len obyčajný, prostých vojínov plat dostávali od eráru. Stadion, ktorý nás k dlhšej rozprave bol povolal, bol veľmi krátkym a ostrým. Prijal síce zápisky a dátky, ale reč jeho bola: „Nemáme. My o zlom hospodárstve kommissárov nič nevedeli, mysliac, že Windischgrätz dobre spravuje zem uhorskú, a teraz dozvedám sa, že ju zle, veľmi zle spravuje. Musím vám dôverne riecť, že sme sami mysleli lepšie o celom stave monarchie. Teraz hlavne musíme starať sa o armádu!“ Na to ja: „Beniczky a Arthur Görgei idú páliť slovenské kraje, riekli sme spoločne, ozbrojte ľud, zažeňte kommissárov, napravte, čo Windischgrätz pokazil. Ešte stojí pekný sbor slovenských dobrovoľníkov v hornom Slovensku, podoprite, rozšírte ho a obránime Slovensko.“

Stadion patrne namrzel sa, bo nebolo žiadnej vôle k samoobrane, zpúšťali ruky všetci! Opustil teda mrzutú pre neho konversáciu a obrátil sa k Hodžovi, vytýkajúc mu, že je Čechom, že dal sa i jemu Čechmi predstaviť v Kroměříži, že Zach, Janeček a on s Čechmi drží, že za kommissárov chcú mať samých Čechov atď Ja, o všetkom tu spomínanom ničoho netušiac, díval som sa s podivením na Hodžu, ktorý ovšem mlčal a hrozil sa náruživosti, s ktorou Stadion oddal sa do neho. Janeček ovšem bol už vtedy Šimoničom lapený a nám celá historia bola tajomstvom. Hovorilo sa, hovorilo ešte všeličo, ale ja len toľko vyrozumel som pre seba, že národ slovenský na Stadionovi žiadneho priateľa nemá. Či i na ostatnej vláde? To je záhadou. Tak v denníku. Rozišli sme sa ostatne s obvyklým pozvaním nás k ďalším návštevám k jeho výsosti. Stadion mal z breha na Čechov a Janečkovská historia musela ho rozsrdiť ešte viacej. Románi podobne pochodili u Schwarzenberga včera (30. marca), ktorý jim riekol, že všetko majú v oktroyovanej konštitúcii. My ani toľko nemáme čo čakať. My sme Maďarom vydaní na pospas, nota bene, jestli iba to jim bude dosť! Toto je skutočne vojna, nie proti rebellujúcim Maďarom, ale proti Slovanom. Na Srbov štvú Románov, nás na Čechov, Čechov majú obležených, Rukavina dlávi Srbov, toľké zásluhy majúcich o dom habsburgský, maďaronskí kommissári dlávia Slovákov, toľko pre vernosť svoju strádavších, v Horvatsku sejú sa rôznice medzi obidvoma kmenmi a cirkvami tamejšími. Tu zdá sa byť v kvete zásada: divide et impera! Nuž divide ako divide, ale to druhé porekadlo: inter duos litigantes, tertius gaudet haeres! Kto teda bude ten haeres, to veru ani Stadion, ani Schwarzenberg nevedia! Moje nádeje o tomto čase boly tieto: „Veci stoja v Uhorsku skutočne zle. Windischgrätzove hospodárstvo doviedlo i monarchiu i slovanské národy do takej kaše, že nás všetkých z nej nikto druhý, iba bán a Slovania, nevytiahne.

Ja veril ešte na samoobranu. No ministri báli sa samoobrany, oni chceli viesť vojnu radnej diplomatickou cudzou mocou, než úprimnosťou ku svojim vlastným národom. Ale kdeže vziať povedomosť, vytekajúcu z vlastných síl, keď na pr. štátnik, ako bol Stadion, vyzná: „Um Gotteswillen — ukazujúc na kartu Slovenska nami mu predloženú — auch hier — Komárno — Slowaken? Und hier — Pešť — auch Slowaken, was werden die Magyaren dazu sagen! Nyiregyháza auch Slowaken.“ Jim bola uhorská krajina maďarskou, a keď vyhlasovali rovnoprávnosť národností, nevedeli ešte, že v peštianskej stolici jesto obyvateľstvo národnosti slovenskej, nevedeli, že Slováci, v kompaktnej masse bývajúci, na tri milliony silnú národnosť predstavujú. Čo Maďari povedia? Nuž už povedali: Kárpátoktól Ádriáig! Len — hovorieval v podobných prípadoch starý Bilnica — „Amsi (Amantissimi), woher nehmen, wenn nicht stehlen?!“ Keď takí štátnici vedú veslo lode štátnej, ako tí viedenskí vtedy, ktorí národom zákony vydávajú, a tie národy ani neznajú, ani jich nesčitujú, potom už je ľahká práca oktroyovať pravdu štatistickú a dľa šablony samoutvorenej dať moc menšinám k hrdúseniu väčšín národných. Na otázku Stadionom postavenú: „ako by sa daly enklavy maďarské, na pr. v Komárne, slovensky administrovať? Museli by sa poslovenčiť?“ Práve nie, odvetili sme, žiadno slovenčenie tak, ako žiadno maďarčenie. Slováci by dali Maďarom, a žiadali by pre enklávov slovenských v maďarských krajoch, na pr. v Sabolči atď., úplnú a dokonalú rovnoprávnosť. Boly by maďarské a slovenské expositúry slúžnych v stoliciach obapolných.“ Nuž ale boli to všetko akademické rozpravy o praktikovaní rovnoprávnosti národnej pri dobrej vôli ľudí, štát spravujúcich, a teraz i vojnu vedúcich! Ostatne nebudem už o tomto márnom ťahaní sa našom s ministrami viedenskými čitateľstvo rozpomienkami ďalej unúvať. Narástlo by to na knihu, a aj po zažitých a vďaka Bohu i prežitých zkúsenosťach so štátnikmi viedenskými nie je toho snáď potreba. Bol to smutný čas pre deržavu, vtedy ešte jednotnú, rakúsku. Maďari v otvorenej revolúcii, protirevolúcia srbská ustáva, dounovaná mizerným Rukavinou a bezumom viedenských štátnikov; Horvati a celá Hranica otvoreno a na hlas kričia po bánovi, aby jim pomáhal; Rumuni rozmrzení a nespokojní; Česi do konca otvoreno sympatisujú s Maďarmi. „Národní Noviny“ Havlíčkove zo dňa 6. apríla (článok Rittbergov), vyhlasujú Košuta za muža velikého, Maďarov za národ šľachetný, rytiersky, svobodomyseľný. Duch a mienka zo dňa na deň viacej sa ujímajúca v Prahe tak ďaleko postúpily, že sa pivo hojne pije na slávu Košuta a maďarská posádka fraternisuje s vlastencami českými. Košut a maďarskí štátnici v obrazoch vystavení po krámoch majú hlučné zástupy obdivovateľov. Od Slovákov bočia ako od reakcionárov. Slovom, celá stavba babylonskej väže ide človekovi na mysel, keď si tie všetky prejavy na pamäť uvedie.

Naša ale druhá slovenská výprava išla ku svojmu koncu. Po našom odchode z Košíc zaujal Bloudek celé horné Slovensko. Podmaršálek Ramberg sveril jeho ochrane celú batožinu svojej armády, aby bol mobilnejším. Bloudek dostal pod svoje velenie od Ramberga i jednu kompaniu od pluku Parma, s nami bojovavšieho pod Kremnicou, so setníkom Müllerom a asi 200 rekonvalescentov od armády. Teda 19 kompanií slovenských dobrovoľníkov, jedna kompania pluku Parma a 200 rekonvalescentov mohli bezpečne slúžiť za ariergardu Rambergovi, keď na hraniciach Haliča stálo i tak 20.000 vojska pod generálom Voglom. A pochod mal sa nie na Miškovec, kde nebolo čo robiť, ale ku Kápolne obrátiť. Tam by boli Dembinskému, Klapkovi, Aulichovi, Guyo-

novi atď. do chrbta vpadli a následky bitky kápolňanskej boly by inak vypadly!

Nuž ale nestalo sa. Bloudek mimo starosti o roztiahnuté svoje posicie, od Košíc až po Levoču, mal ešte šteklivú starosť o drahocennú bagážiu Rambergovu. V Košiciach boly plné magaziny zásob vojenských, ktoré Maďari boli prinútení tam zanechať. Prvá starosť jeho bola po prijatí zpráv o dvojdňovej bitke pri Kápolne postarať sa o bagážiu Rambergovu. Dňa 25. marca vypravil ju pod strážou dobrovoľníkov na hranice Haliča a pod ochranu podmaršálka Vogla. Toho samého dňa sobral na 200 vozoch vyše 700 mužov ozbrojených a nocou pritiahol ku Košiciam. Obsadiac zavčas rána všetky príchody a východy košické, vtiahnul s prázdnymi vozmi do mesta pred magaziny a sobral čo sa vmestilo na 250 vozov — 50 vozov museli totiž Košičania na chytro sohnať — vojenských potrieb a odtiahol do Prešova, kde už celých 19 kompánií slovenskej výpravy bolo sosústredené. Lebo šťastné operácie Dembinského uvoľnily maďarskej činnosti, menovite ľahkým čatám čikóšov a iných dobrovoľníkov úzdu, tak že už zabehovali až ku Košiciam. Všetku česť Bloudkovmu ostrému zraku robia tieto miery; bez toho boly by magaziny košické padly do rúk nepriateľa. Posádky košická a levočská boly už 19. marca v Prešove koncentrované. Šarvátky s Maďarmi počali sa v noci zo dňa 4. na 5. apríl, keď čikóši prišli až k mostu prešovskému, ale od stráže so ztratou 5 mrtvých boli zahnaní. Bôrik s 5 kompaniami postúpil oproti gardám, od Zemplína na Prešov tiahnucim ku Hanušovcam a sviedol dňa 5. apríla víťaznú bitku so 600 gardistami a 60 konníkmi, zaženúc jich na Vranov. Bloudek s kapitánmi Korvínom a Meisnerom, priberúc pol kompanie od pluku Parma a 20 strelcov, vybral sa cez kalvariu do Radošova, kde oddiel maďarského vojska čakal na posilu. Čata cúvala, Bloudek ju hnal do Drienova, kde sviedol víťaznú šarvátku, lapiac kapitána, občana košického, a 6 mužov. Ostatní sa rozutekali, a Bloudek v noci dňa 5. apríla vrátil sa do Prešova.

Dňa 7. apríla ráno pritiahol už Benický so 600 pešími, dvoma delami a 600 jazdci od Levoče ku Prešovu a jal sa útočiť strelbou z del na most a mesto a po návrší ku kalvarii sa rozkladať. Naši bez del síce, nič menej udatne od 8. hodiny raňajšej do 2 popoludní odrážali nepriateľa. V tú chvíľu prišla zaručená zpráva, že od Košíc tiahnu nové čaty honvédov, a zpiatočná cesta k Bardiovu bola vystavená nebezpečiu, preto ztiahol Bloudek všetky svoje sily na severnú stranu mesta, a zapáliac most, cez ktorý Benickému bolo isť, nastúpil bez prekážky pochod k Bardiovu. Zadný voj videl už honvédov košických na námestí Prešova, keď čakal prenasledovania, ale tí sa nehýbali, a on postupoval za svojimi. Dve hodiny pred Bardiovom stretli naši prvé vozy Voglovskej 20.000 armády. Až teraz pohol sa Vogel, ktorý nechcel náš sbor, jako iní generáli, vyplácať, tak že boli odkázaní na rekvisicie, čo nemohlo dlho trvať. Bloudek vidiac teda svoje nerovné, rozpustil časť dobrovoľníkov; tú, ktorá bola z Liptova, poslal na Spiš do jej domova, s čiastkou druhou, menovite s Turčanmi, po hraniciach haličských tiahol do Sliezka, konečne 350 mužov odovzdal majorovi Trenkovi, ktorý utiahol sa na Budatýn.

Táto výprava mohla byť užitočná spoločnej armáde, keby bola bývala z hora podporovaná a hlavným velitelstvom armády náležite využita. Keď už Ramberg ju nevyužil, mohol ju Vogel využiť, keby len o týždeň prv bol sa pohol so svojou silou. Nuž ale pozde honiť bycha. Ja som o týchto udalosťach bol zavčasu spravený a vo Viedni ešte chcel som ratovať vec, no nedalo sa už nič urobiť.

Tretia naša hlavná kapitola nastala nám až potom, keď už Rusi boli na pochodu k ratovaniu Austrie. A dľa toho, kto povie A, musí dopovedať i Ž, zachovali sme sa i my a neutiahli našu súčinnosť, ačkoli ani ja, ani Štúr, ani Hodža, ani Zach, ani Bloudek netasili sme viacej sami meča, sriadiac iba čerstvé dva battaillony dobrovoľníkov, ktorým velel barón Levartovský. Historia tejto výpravy je viacej známa.

Supplementa k posledným hárkom Rozpomienok.

1. K deputácii velikej pred cisára: Reč dra Jozefa Kozáčka:

„Vaše Veličenstvo! Slovenský národ v Uhorsku nerestnou, samopašnou vládou maďarskej stránky utisnutý, zúzkostlivený a tvrdo prenasledovaný, verný historickým podaniam Slovenska bol vždy a je domu panovníckemu Habsburgskému verne oddaný. Slováci zajiste hromadili sa vždy radostne pod mohutné krýdla orla dvojhlavého, krvácali a obete vernosti svojej bohate prinášali.

Nebesá poprialy jim dožiť sa toho túžobne čakaného dňa vysvobodenia sa zo svevôle a vďaka ústave zo dňa 4. marca znovuzrodenia sa.

V živom pocite vernosti a celej oddanosti ďakujeme a holdujeme menom slovenského národa v tomto okamžení Vašemu Veličenstvu, jako cisárovi a kráľovi, jako nášmu najmilostivejšiemu vysvoboditeľovi a otcovi.

Ráčiž Vaše Veličenstvo výlevy tieto vďačného srdca blahosklonne prijať jako skrovný dôkaz nášho holdu, a medzitým keď na základe zaručenej rovnoprávnosti všetkých národností, pri rozličnosti národov jednotu mohutného štátu rakúskeho si želáme, skladáme u nôh trônu Vašeho Apoštolského Veličenstva najpokornejšie prosby verne oddaného národa slovenského a prosíme Vaše Veličenstvo o jích potvrdenie a naplnenie."

2. J. Velič. odpoveď:

„Manifestom mojím zo dňa 2. decembra 1848 vyslovil som rovnoprávnosť všetkých pod mojou berlou žijúcich národov a ústava ríšska ju zabezpečuje. Žiaden jednotlivý kmen nebude od teraz smieť nad druhým panovať, ale každá národnosť pod ochranou zákona a svobodomyseľných ustanovizní bude sa môcť vyvinovať a síliť a tak na spoločnom blahu a sláve velikej našej vlasti pracovať. A mojou starosťou bude zvláštnym spôsobom ochraňovať každé právo národnosti."

3. Petícia velikou deputáciou národnou J. V. podaná znie:

„Vaše Veličenstvo! V hlbokej pokore podpísaní sú od časti obyvateľstvom celých stolíc, od časti od jednotlivých kráľovských a privilegiátnych miest, od časti od mnohých obcí, konečne i od početných súkromných osôb všetkých stavov a rozličných vierovyznaní splnomocnení holdovať Vašemu Veličenstvu menom národa slovenského jako nášmu cisárovi a kráľovi. Cit tento oddanosti a vernosti oproti domu cisárskemu oživuje každého Slováka vo vlasti našej, ktorý sa cíti byť Slovákom. Najukrutnejšie prenasledovania a oslepujúce mámenia ľudu neboly vstave vernosť túto národa nášho podvrátiť. S oduševnením a dobrovoľne chopil sa národ náš príležitosti, aby za posvätný trôn Vašeho Veličenstva, za najvyššiu dynastiu, za svojho cisára, za jednotu monarchie a za svoje dobré právo bojoval a preto spojil sa v početných sboroch povstaleckých s udatným vojskom Vášho Veličenstva proti revolúcii maďarskej. A zmužile stoja čaty naše pod zástavami Vašeho Veličenstva, netrpelivo čakajúc konečného víťazstva a zničenia zlých.

S pokorou a úctyplne blížime sa ku trônu, aby sme Vášmu Veličenstvu vďaku národa nášho vyslovili za

osvobodenie nás od násilníctva maďarského a za zabezpečenie nám ústavnej svobody a práv konštitucionálnych.

Vaše Veličenstvo! Ústavná svoboda na základe rovnoprávnosti všetkých národností, aby tak spojenými silami celosť monarchie oproti útokom z vonku i z vnútra chránená byť mohla, — to je tá nová tvorba budúcej veľkosti a moci najvyššieho trônu a šťastného spolubytia a spolužitia národov ríše rakúskej. Padá ona do kvetu Vášho Veličenstva a oduševňuje naše srdcia za prekrásnu budúcnosť.

Naplnení horúcou túžbou videť monarchiu našu sjednotenou a mocnou a oduševnení nádejou, že i nášho národa právo prijde ku platnosti v týchto časoch znovuzrodenia sa monarchie rakúskej, po tak dlhom utrpení a strádaní ľudu nášho, prosia menom národa slovenského ponížene podpísaní:

1. Do troch millionov osôb čítajúci slovenský národ žiada, aby jako taký uznaný bol v medzach krajiny našej. Týmto požadujeme len tú zem, ktorú my od nepamäti sveta obývame a držíme, kde reč naša, nám vlastnia, doma je a aj v obecnom každodennom živote jediná v úžitku sa nachádza, ktorá zem je kolíska nášho niekdajšieho historického vystúpenia a ktorá od predhistorických dôb, keď aj od času k času s inými zemami spojená bývala v politický celok, predsa nikdy neprestala menovať sa slovenskou zemou, Slovenskom (Slowakei, Tótország).

2. Národu nášmu patrí po práve rovnoprávnosť národnia so všetkými ostatnými národami rakúskej monarchie a žiadame ho videť zabezpečeného proti návratu maďarského nadpráva.

3. Ráčiž Vaše Veličenstvo národu slovenskému dľa § 71. ústavy zo dňa 4. marca b. r. také ustanovizne milostive udeliť, ktoré by Slovensko nielen do bezprostredného pevného spojenia s ostatnými zemami rakúskej monarchie uviedly, ale aj slušný ohľad vzaly na našo národnie zvláštnosti; a tak teda provinciálny, každoročne schodiť sa majúci snem a zvláštnu, slovenskú administráciu v to poťahujúc.

4. V následku tohoto ukazuje sa nezbytným okamžité odstránenie bohužiaľ zase zaprevadenej maďarskej reči z úradov v stoliciach i obciach Slovenska a uvedenie reči slovenskej. Podobne potreba vyhľadáva okamžité odstránenie z úradov všetkých tých úradníkov, ktorí ešte len nedávno jako urputní nepriatelia Vášho Veličenstva a vrahovia národa nášho, verného trônu, známi boli a teraz už do úradov sa povtierali.

5. Sriadenie najvyššej krajinskej vrchnosti, ktorá by podriadená bola centrálnej vláde vo Viedni a ktorej by náležalo ústavne a národne zorganisovať Slovensko a zabezpečiť jeho stály byt.

Len tak pravdou stať sa môže to vznešené slovo cisárske o rovnoprávnosti všetkých národností i u nás, len tak bude národ náš od nadvlády jeho večných utiskovateľov, Maďarov, osvobodený, a hrádza pevná postaví sa buntu a miateži maďarismu.

V Olomúci, dňa 19. marca 1849. (Nasledujú podpisy veľkej deputácie národnej.)

Juraj Rybay.

Sdeľuje *F. Kutlík.*

(Dokončenie.)

Práce moje sú tieto:

1. Pojednanie, vzťahujúce sa na slovenskú reč, jej pomer k chorvátskej, slovenské bájeslovie, Dobrovský z listov mojich naňho písaných vybral a uverejnil vo svojom časopise: „Literarisches Magazin“ r. 1786, strany 161—169.

2. Katechismus o zdraví, Pešť 1795.

3. Pravidlá moresnosti, Pešť 1795.

4. Kratičká historia prirodzení, sepsaná a na svetlo vydaná skrze Ladislava Bartholomeidese, Budín 1798. Opravenie slohu, pravopisu a v mnohom ohľade i samej látky, konečne i tlače dalo mi viac práce, než pôvodcovi prvotné vypracovanie.

5. Ortographia Slavo-Bohemica, Pešť 1795.

6. Vydanie Tranosciusa v Pešti r. 1791 bolo mojej oprave podrobené.

7. Živý príklad hríšníka pokání činícího, preložil A. I. Gaško. Pešť 1788. Rukopis od tlačiara mi pridaný opatril som lepším pravopisom, lež prekladateľ zavrhujúc pravopis český, pri tlači nedovolil všade ohľad brať na moje ponapravenie.

8. Mathei Jankel: Príručná knižka o poľnom hospodárstve, Budín 1797.

9. Sermo funebris slavicus, nad smrťou Jozefa Teleky povedaná skrze Štefana Koložváry; túto reč i čo sa látky, pravopisu a slohu týka, ja som opravil a tlač obstaral.

Bol by som aj viacej kníh vydal, keby mi nebol vyšiel náklad. Následkom čoho zčiastky poostávaly spisy v rukopisoch, zčiastky, keď bola zmarená nádeja na vydanie, ostaly nedokončené len akoby v zlomkoch. Sem prislúcha:

1. Nový rozmnožený slovenský kalendár pre r. 1798.

2. Útrpný los, který nevinní kazatelé evanjeličtí z Uher od r. 1672—1676 jak ve své vlasti, tak zvláště na španelských galiách snášeli. 1792. Vypracovaný bol tento spisok od L. Bartholomeidesa, odo mňa v slohu a pravopise opravený a Krameriusovi do Prahy cieľom vytlačenia poslaný; rukopis vrátil sa bez výsledku ku mne.

3. Idioticon slovacicum, voces bohemis aut plane non, aut alio sensu usitatas circiter 14.700 complectens.

4. Spicilegium vocum bohemicarum circiter 7500.

5. Quaedam ad phraseologiam bohemicam.

6. Slovár biblický vykladačný 1804.

7. Syllabus vocum slavicae originis, quarum usus in hungarica lingua est.

8. Vocabularium symphonum vocum bohemicarum et germanicarum, item latinarum et bohemicarum.

9. Des slovakischen Idiothikons II. Theil, eigene Redensarten der slov. Mundart enthaltend.

10. Kniha prísloví českých a slovenských, obsahuje 3850 prísloví.

11. Recensiones.

12. R. 1805 preložil som do slovenčiny M. Bahila: Tristissima ecclesiarum Hungariae protestantium facies.

13. Suppedita ad historiam literariam Hungariae.

14. Collectanea Hungarico literaria.

15. Literaria Bohemico-Slavica, Tomi III. fol.

Od augusta 1797 až po nov. 1799 žil som ako súkromný človek zčiastky v Budíne, zčiastky v Pešti. V prvšom meste narodila sa mi dcérka Karolina. Tu zaoberal som sa len so shľadovaním starodávnych kníh. Snažil som sa síce dosiahnuť úrad korrektora pri kráľovskej kníhtlačiarni v Budíne, ale som ho neobdržal.

Od decembra r. 1799 zastupujem opäť úrad kazateľský v Torži v Báčskej stolici. Torža je jedna z prvých osád, ktoré skrze Jozefa II. blahej pamäti Nemcami boly zaľudnatené. Leží v prostriedku medzi Zomborom a Novým Sadom. Tu sa mi narodily tri deti, z ktorých jedno zomrelo. Celý tento kraj je veľmi nevzdelaný (v rukopise: haec regio tota valde est illiterata). Keď som sa v novembri r. 1804 v Pešti bavil, ponúknul mi p. M. Jankovič úrad knihovníka, ktorý som ja pre chatrný plat prijať nemôhol.“

Takto sám Rybay sostavil svoj životopis; aby ale

práca táto bola čím úplnejšia, ešte nasledujúce podrobnosti pripomeniem.

Rybayho Toržanom odporúčal Martin Hamaliar, superintendent; na tak zvanej próbe cirkev si ho s oduševnením za farára vyvolila; do úradu uviedli ho Jozef Hajnóci, kiš-kérsky, a Juraj Majer, verbásky farár.

Prečo Cinkotu opustil, v Pešti ale čo súkromný človek žil, to som vykutať nemohol. Toržanská pamätná kniha spomína „wiedriges Schicksal," pre ktorý Cinkotu opustil; v čom záležal, to nespomína.

Rybay bol muž prchký a často neústupný; tieto choroby duše roznecovalo zvlášte to, že postať táto v Torži nebola pre Rybayho, kde žiť musel Nemcom, pre ktorých sa sám nevychoval. Čujmeže len, čo píše jeho nástupca v úrade o Rybaymu: „Im Vaterlande suchte er Slavenfreunde, correspondierte slavisch, animierte seine Freunde zur slavischen Societät, zur Lectür und slavischen Cultur."

Rybayho životopis je v nasledujúcich knihách uverejnený: L. Haan: Jena Hungarica, Gyulae 1858. Korouhev na Sionu, 1879, číslo 7. J. Schmidt: Historia cirkve ev., 1868, str. 136. Gustav A. Famler: Torzsa und seine Ansiedlung, Neusatz 1884. J. Palkovič: Tydennjk, 1813, II., str. 6.

O Rybayho knihovni viď: J. Palkovič: Tydennjk, 1816, str. 36. P. J. Šafárik: Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Ofen, str. 74 a 394. Ján Kollár spomína nasledujúci (Zpievanky, díl I., str. 439) rukopis Rybayho: Über die Slaven in Ungarn.

J. Rybay dokonal beh svojho života v Torži dňa 31. decembra 1812. Jeho hrob, ktorý som na hrobitove v Torži hľadal, nenašiel som a žiadny z terajších cirkevníkov nevedel mi povedať, že kde Rybay pochovaný leží.

Nech jeho meno ozdobuje literatúru slovenskú.

Púť na Velehrad.

Rozprávka.

(Pokračovanie.)

5. Jazykozpytné a iné poznámky.

Poludnia už chvíľa, čo odzvonili. Do panského hostinca schodia sa hostia k obedu. Mnohí z nich sú už po obede. Na humore a vtipkovaní jim neschádza, práve tak, jako i na chuti.

Pán slúžny dal si už druhý raz doniesť syrovej štrudle.

„Ale tá štrudla, to je fein Mehlspeis," hovoril posmešne Hamiš, pozerajúc pri tom na Janka Tomašových; „tým Slovákom nedá sa uprieť bohatosť reči. Štrudla, fein, Mehlspeis; čo chvíľa znelo by to jako po nemecky."

Spoločnosť smiala sa, a najviac Hamiš nad svojím vtipom.

„No, však je to dobre po slovensky povedané," hovorí Hamiš; „ty, Jánoš, si slovenská autorita: či Slováci majú na to slovenskejší výraz?"

„Povedz mi to dobre po maďarsky, potom ti to ja poviem po slovensky."

„Myslím, že to tak dobre vieš, jako ja, poneváč vydávaš sa za tak dobrého vlastenca, ba ešte lepšieho, jako som ja."

„To áno," poznamenal Tomašových; „len že „finom," dľa môjho domnenia, nie je tak maďarské slovo, jako „fein" slovenské. Chceš-li ho ale vedieť po slovensky, nuž ti poviem, že „finom" je „jemný." „Tészta" je tiež nie maďarské slovo, ale slovenské. A „štrudla" nie je nemecké, ale slovenské slovo, a malo by sa písať vlastne „zkrutla," odtiaľ zkrútiť. Také zkrútené koláče obetovávali Slovania svojim bohom, prv ešte, nežli sem Maďari prišli; tak jich menujú až po dnes v dolnej Orave."

„Nech mi potom niekto povie, že nie si panslav," zareve Hamiš, udrúc pästou o stôl, až poháre s taniermi povyskakovaly.

„Tak jako tá maďarská kázeň!" zavolá vo dverách Ivan Halaš, ktorý práve bol prišiel; „pán slúžny ju z čistého vlastenectva ani len počúvať nemohol, nás tam nechal a sám odišiel. Najprv si ju žiada a potom zuteká."

„Obdivujem tvoj humor," rečie namrzený slúžny; „ozaj, jako sa môžeš niečomu takému tak chutne smiať; ba divím sa vám všetkým, že ste z kostola neodišli, boli by sme aspoň demonštrovali..."

„Máme ešte času na to," pretrhol ho Hamiš. „Že ten panslav na sucho neobíde, to vám ja za to pevne stojím. Teraz ale mohli ste sa presvedčiť o tom, čo ja vždy tvrdím, že panslav, nech hovorí maďarsky lebo slovensky, lebo ktorúkoľvek reč na svete, nikdy nebude ináče hovoriť, len po panslávsky."

„Teda aj tá kázeň bola panslávska?" smial sa plným hrdlom Ivan.

„Pravda, že takou bola," prisviedčal Hamiš. „Ba či si mu ju ty nediktoval?"

„Keby som ťa neznal ináče, nuž by som povedal, že s tým kňažúrom do jednoho vreca dúchaš," poznamenal slúžny.

„A ja hovorím len toľko, že čo ste nechceli počuť po slovensky, to ste počuli po maďarsky, hovoril Ivan so smiechom. Tá kázeň nám neuškodila, bárs sa nás i týkala, bo bola čerpaná z nášho života; prečo by som sa mal na tom zlobiť? Na zdar budúcej maďarskej kázni, aby sa nás ešte lepšie dotknula!"

„Prestaň, amice!" rečie slúžny, a bolo mu poznať na tvári, že sa zlobí; „hovorme o inšom."

„Nedbám; prosím, pokračujte v započatom rozhovore," odpovie Ivan.

„Ten bol práve tak zanímavý, jako tá kázeň," rečie predošlý.

„No ja na jeho mieste by som tiež nebol ináče kázal," rečie Ivan.

„Však ja mu vykážem!" pohrozil pästou Hamiš.

„S tvojím hrozením mnoho nedocielime," poznamenal Tomašových, ktorý posiaľ i s ostatnými mlčal. „Náš ľud drží dosiaľ na kňaza. Budete-li kňazstvu sotíse robiť, popúdite ľud proti sebe, ktorý už i tak vrčí na čierne kabáty a jim nedôveruje. Mali ste počuť, keď z kostola išiel, čo si povrával a jakú kritiku vyniesol. Vox populi, vox dei."

„Ty sa nemusíš, ani nemáš čo obávať," povie posmešne Hamiš; „veď si ty miláčkom senických ševcov: tebe neprihodí sa nič zlého. Tvojim slovám dajú vieru; keď sa zbúria, môžeš k nim prehovoriť: poslúchnu ťa jako svojho vodcu, dobyješ si nových vavrínov a staneš sa ešte slávnym človekom na svete."

„Vieš, braček, ani ty nepochodíš z Debrecína, a mohol by si o svojich krajanoch aj solidnejšie hovoriť i smýšľať; myslím, že Seničania tvojich posmechov nezasluhujú. Veď ty predsa len z nich žiješ, a keby k tebe nešli, celá tvoja múdrosť a všetka vlastenecká horlivosť iste by ťa nevyživily. Ty si človek predpojatých náhľadov..."

„Ale nie hurbanista, jako ty i so svojími Seničanmi, Hlubočanmi, Čáčovanmi; nič vám nechybuje, len vás povešať, bo dokiaľ len jeden jediný panslav bude, dotiaľ nebude pokoja v uhorskej krajine."

„Tebe je už aj šibenica primálo," odsekol Hamišovi Tomašových, ktorému tiež popri jeho tichosti pribúdalo

barvy vo tvári. Hádka počala sa viesť s rozhorčenosťou, a kto zná, jakoby sa bola ukončila, keby Ivan Halaš nebol sa v to zamiešal, hovoriac:

„Nič vám obom netreba, len ešte jednu maďarskú kázeň, aby ste sa uspokojili a pomerili. Jestli to vaša žiadosť, na skutku idem požiadať pána kaplána o ňu: chcete? Zaplatím mu po gavaliersky. Na zdar budúcej maďarskej kázni, ktorú však i pán slúžny musí vypočuť až do konca.“

„Bravo!“ ozvali sa i ostatní; poháre zacvendžaly a kde vínko, kde pivko lialo sa do gágora.

Pilo, zdravkalo, a zase sa len pilo, a tak to išlo až do večera. Mnohí síce opustili dvoranu, Hamiš však i s pánom Osuským vydržali až do konca: pri pohárikoch boli oba nepremožiteľní. Oba cítili sa až teraz dobre, keď videli, že Janka Tomašových niet v jích kruhu a že za ním pošiel i Ivan Halaš, ktorého ináče jako gavaliera radi mali, bo obom nejedenkrát vypomohol z galiby, za to ale satyra jeho bola jim paprikou v očiach; však majetok jeho jim imponoval.

6. Povybíjané obloky.

Na druhý deň po osudnej maďarskej kázni včasne ráno sháňal sa ľud pred katolíckou farou. Bolo to hromženia, hemženia, vyhrážania, hnevania, že sa to len tak sypalo, jako čoby vodu z kupy lial. Čo slovo, to zlorečenie bolo počuť.

„Bezbožníci!“

„Lumpi!“

„Odkundesi!“

„Beťári!“

Rozhorčený ľud jako čoby bol závodil vo vynajdení opravdového pomenovania toho, čo tu na vlastné oči bol videl.

„Bohaprázdnici, tak nám faru zhanobiť, ani čoby pohania boli,“ hovoril Jano Kuliš.

„Takú hanbu Seničanom urobiť,“ horlil staruškÿ mešťan Varga; „či to slýchal kto na šírom svete, ešte na fare okná povybíjať?“

A vskutku, na fare boly všetky obloky vytlčené. Seničania mali prečo rozhorčení byť. A rozhorčenie i rástlo. Čosi kamsi bol plný rýnok ľudstva, ani čoby súdny deň bol mal nastať, a ešte vždy noví diváci prichodili. Medzi najposlednejšími bol pán slúžnodvorský.

„Pán slúžny, nech urobia poriadok!“ ozvalo sa z viacej strán; „keď ho oni neurobia, urobíme si ho my!“

„To si nedovolíme, aby sa s naším majetkom tak zachodilo!“ volali druhí.

„Za maďarské kázne si my nedáme okná vybíjať!“ kričal ktosi.

„Tak je!“ prisviedčali iní; „kto chce počúvať maďarskú kázeň, nech sa presťahuje do Debrecína!“

Pán slúžny obzeral sa hneď na jednu, hneď na druhú stranu; nevieme, či po pandúroch, ktorí ho sprevodili, či sú mu po boku, a či po tých, ktorí dovolili si nie veľmi pochlebujúcich slov proti jeho všemohúcej osobe.

Avšak čo bolo mnoho, to bolo mnoho i pre pána slúžneho zniesť. Auktorita jeho nesmela byť potlačená. Ešte raz sa ohliadnul po svojích pandúroch, s bodákami ho sprevádzajúcich, a presvedčiac sa, že sú mu na blízku, vykrútil si biele fúziky, postavil do vážnej posítúry a započal hovoriť:

„Vyzývam vás, aby ste sa vystríhali výtržností!“

„Však my nevybíjame okná,“ ozval sa hlas zpomedzi ľudstva, na čo však pán slúžny nepodbal a pokračoval ďalej:

„Smutná záležitosť bude prísne vyšetrená a previnilci v smysle zákona potrestaní.“

„Kto zná, či aj pán slúžny nie je medzi nimi,“ ozve sa znova ktosi.

„Buričia,“ pokračuje slúžny, „budú na skutku pochytaní a zavrení.“

„To aj my chceme, aby buriči boli pochytaní!“ volá jich niekoľko.

„Preto vyzývam vás v mene zákona, aby ste sa pri pokoji rozišli, lebo kto neposlúchne na skutku, toho dám lapiť a bude čo burič uväznený.“

Nastal nový hurhaj, krik, že sused suseda nerozumel. Pán slúžny i s pandúrmi nemal vôle ďalej poslúchať, ale šiel preč, chcejúc iste dobrým príkladom predísť pobúrených mešťanov.

Nastalo vyšetrovanie, ktoré však neviedlo k cieľu. Pôvodcov nočných výstupov nebolo možno vypátrať, ačkoľvek hovorilo sa verejne, že pacholok pána farára jednomu z vybíjajúcich farské okná tak hrtan postískal, že hneď polomrtvý padnul. No meno toho panáka vyšetrujúci pán slúžny či v skutku nemohol a či len nechcel na svetlo vyniesť.

Obloky boly zaplatené z veľkodušnosti pána slúžneho. Proti kazateľovi podaná obžaloba, že v slovenskom mestečku natíska maďarské kázne a tým pokojných občanov poburuje. Obžalobu podal pán Hamiš menom svojich rovnosmýšľajúcich, žiadajúc okamžité odstránenie, poťažne presadenie pána kaplána.

No a žalujúcim stalo sa po vôli: pán kaplán bol vskutku zo Senice odstránený čo rušiteľ pokoja.

„Predsa to len pravda, a potvrdilo sa to i tu, že pravda je taká, jakú ju páni chcú mať, a jakú si ju sami zrobia,“ hovoril Jano Kuliš.

Sused jeho prisvedčil mu kývnutím hlavy a ďalej o tej veci nehovorili.

7. Meštiansky ples.

Fašiangy sa započaly. Reč bola len o tom, kto sa bude ženiť, ktorá vydávať, ktorí sú už v ohláškach; bo o tých, ktorí čo len nedávno sa sobrali, ľudia sa už tak veľmi nezaujímajú. Medzi poslednejších patril i Palko Turay. Zostal notárom a hneď sa i oženil. A dobre že tak urobil, má aspoň pokoj. Žena mu priniesla niekoľko tisíc zlatych. Našiel teda čo hľadal. Od razu prestal byť chudobným pisárom.

V Senici mala byť meštianska zábava. Jej usporiadateľom bol Janko Tomašových. Sotva že dostal Palko pozvanie na ňu, už bol hotovým. Nebol by dbal, čoby sa hneď ta bol mohol vybrať, dni sa mu zdali račím krokom ísť.

Konečne dočkal sa predsa toho žiadaného dňa.

„Dnes, áno dnes pomstím sa na hrdej Miline,“ hovoril si sám sebe; „dnes jej ukážem, že aj bez nej som sa oženil. Viem, že teraz už oči sklopí predo mnou; odplatím jej narážkami jej urážky.“

Palko so svojou paničkou boli prví v dvorane pri započatí zábavy. Tak si to i sami želali. Za nimi prichádzali ostatní hostia, známi i neznámi. Dvorana naplňovala sa, ihra započala, oko Palkovo márne sliedilo po Miline.

„Snáď ani nepríde,“ pomyslel si a odvrátil oči svoje od dvier dvorany, na ktoré ustavične bol hľadel. Ale práve v tom okamžení, len čo sa obzrel, vstúpila do dvorany pekne urostlá postava Miliny. Tie biele šaty, sviežimi ružami ozdobené, umele, tej samej barvy stužkami poprepletané, vera jej pekne pristaly, a i tie v čiernych vlasoch vpletené, ku ktorým len jedna modrá nezabúdka pripojená bola, nie ináčej, než ladne a milo sa vynímaly.

„Kráľovna plesu,“ bolo počuť dvoranou, a nebolo

snáď oka, ktoré by s úľubou nebolo hľadelo na peknú postavu slovenskej devušky.

„Bol by to za pekný párik, ten Janko Tomašových s Milinou,“ hovorila ktorási z paničiek.

„Pristalo by jim to,“ dosvedčovala jej susedka, keď práve spomínaní prešli popri nich, nezapomenula však doložiť: „mne sa ale vidí, že ten nový doktor tam nadbehuje...“

„Ach že!“ hovorí zadiveno predošlá; „no ja by som ju radšej popriala Jankovi, bárs aj oproti doktorovi nič nemám; ale Janko i Milina sú naše deti, Seničania oba, a hodili by sa jeden k druhému.“

Janko s Milinou prechodiac sa dvoranou prišli neďaleko, kde Palko Turaj i so svojou mladou paničkou sa zabávali. Oči Palkove každou chvíľou obrátené boly na dvere dvorany; snáď ešte nevidel Malinu a myslel na svoju pomstu. I teraz tam hľadí, bo práve otvorily sa dvere a dnu vnišli noví hostia.

Palku jakoby bol mráz prešiel. Zbľadol, a jakýsi nemilý pocit zaujal jeho hruď: do dvorany vstúpila mladá dievčina. Pekná, okrúhla tvárička, malé ústa, jakoby k sladkému úsmevu stvorené, len že ten okolo nich teraz nepohrával, ale predsa robily ju zanímavou; tmavé oko dievčiny nežiarilo živosťou a ohňom, ale áno, predsa videlo sa, že pomútilo Turaja.

„Pozrite len na Turaja,“ hovorila Milina ku svojmu sprievodčiemu, „ani čoby mu bolo zle prišlo.“

„Snáď sa niekam zahľadel,“ žartoval Janko Tomašových, „a pomyslel si, že už je všetkému koniec, že už nesmie dvoriť.“

„Áno, zahľadel sa na Vilmu Vargovie, ktorá práve prišla,“ povie Milina.

„Preto by mu snáď len zle neprišlo?“

„Možno, že ho svedomie bodlo.“

Palko Turaj, chtiac vyhnúť pohľadu Vilmy, pozrel v druhú stranu, kde sa stretnul s pohľadom Miliny; to ho ešte väčšmi pomútilo. Chcel niečo hovoriť, no nemohol, nevedel, čo, ani jako: musel si sadnúť.

Úmysly Turajove boly odrazu v nič obrátené: chcel iných do rozpakov priviesť, miesto toho však sám nachodil sa v rozpakoch, nevediac jako sa vymotať z osidiel, ktoré bol iným nastrojil.

Zábava nenúteno plynula ďalej. Vilma, jako sa zdalo, nevšímala si mnoho prítomnosti Turajovej. Bola opravdu ružového rozmaru, bavila jiných a i sama zabávala sa jako nikdy pred tým, jako čoby nebola ani po nemoci bývala. Neprospelo ani upozorňovanie lekára, aby sa miernila, lebo že nemoc môže sa opätovať. Nebolo ihry, v ktorej nebola by sa súčastnila. I teraz ihrá, a s jakým ohňom a napnutím svojích síl. Ale i následky nevystaly: sily ju opúšťaly, a že nepadnula, len silnému ramenu Janka Tomašových má čo ďakovať, ktorý ju zadržal a doviedol k matke.

„Zle ti je, Vilmočka, mnoho ihráš; lepšie bude, keď pôjdeme domov. Aj lekár hovoril, že si ešte slabá a že veľmi svoje sily preceňuješ,“ hovorila stará pani Vargová, utierajúc bľadušků tvár Vilminu, ktorá jako perlami pokrytá bola rosou.

„Ba čo vám to napadá, mamušenka, ísť domov, a to teraz; veď to nič nebolo, dostala som malý závrat. Už mi to prešlo. To sa stáva i druhým, nielen mne,“ hovorila Vilma, usmievajúc sa pri tom, jako čoby jej vskutku nič nebolo chybovalo. „Odpočiniem si trocha a bude po všetkom.“

„Keby si bola zdravá, nedbám, ale aj lekár ma karhal, že som ti dovolila už do zábavy; sober sa, dieťa moje, pôjdeme radšej domov.“

„Pôjdeme, mamušenka moja, ale ešte nie.“

„No však až si trocha oddýchneš; vieš, že i otcovi to nebolo po vôli, že sme odišli.“

Vilma cítila sa opravdu slabá. Pri spomienke na otca pobarvilo sa jej bľadušké líčko. Zadumala sa, jakoby sa chcela nad niečim rozhodnúť. Po chvíľke pritúlila sa k matke svojej a viac šepmo jako hlasne rečie:

„Mamušenka moja, keby jeho tu nebolo, nepoviem, mohly by sme ísť. Viete, čo svet hovorí? Že len pre neho som upadla do nemoci.“

Matke Vilminej nevdojak zvlhnuly oči, pozrela po dvorane a ručníkom sušila horúcu rosu v očiach.

Vilma pokračovala:

„A svet pravdu mal. Nechcem však svetu dať podnet k novým rečiam, lebo keby sme odišly, hovorilo by sa, že sme len pre neho opustily ples. A tej radosti mu už nedoprajem, keby som ešte i väčšmi mala svoje sily napnúť.“

„Ale keď mi znovu ochorieš?“

„To bude na jeho svedomí.“

„Taký človek, ktorý ruší dané sľuby, nerobí si mnoho zo svedomia,“ hovorila pani Vargová.

Zábava bola v najlepšom prúde. Málo kto si povšimnul dvoch nových hosťov, ktorí práve vstúpili do dvorany. Sú naši známi: pán služnodvorský s pánom pravotárom Hamišom. Oblek jejich nie je práve vyberaný a do plesu docela nie primeraný. Vysoké jazdecké čižmy, zimnie jelennie rukavičky museli každému napadnúť, že to má byť satyra na senický meštiansky ples. I vrelo to v mladších aj starších: už bolo niekoľko meštianskych synkov pospolu, že urážajúcich celú spoločnosť na zodpovednosť potiahnu. A kto zná, čoby sa bolo stalo, keby Janko Tomašových urazených nebol prehovoril, že celú tú záležitosť s tymi pánmi sám na seba berie, hovoriac:

„Pánovia, ponechajte to na mňa. Nerád by som, aby tak znamenitá zábava pokalená alebo pokazená bola. Ja sám vyzvem tých pánov, aby sa z tanečne zábavy vzdialili.“

„Nie dobrotou, ale vyhodiť jich na ulicu,“ hovorili niektorí horkokrevnejší; „inšieho nezasluhujú.“

Konečne ale dali sa prehovoriť i títo a ponechali celú záležitosť pánu pravotárovi Jankovi Tomašových, ktorého si všetci ctili a jeho radu nasledovali. Veď on bol jích vodcom, jích miláčkom; on usporiadateľ i tohoto plesu.

Pán Osuský i s pánom Hamišom pozorovali síce vrenie a zazeranie meštianstva, ale chceli jim ukázať svoju prednosť nad nimi a že jim všetko ujde; preto keď započala hudba novú ihru, oba bez ostýchania volili si tanečnice. Hamiš šiel prosto ku Miline a pán slúžny ku Vilme.

„Čo by ste radi, pane?“ merala Milina Hamiša, ktorý ju kývnutím hlavy volal ku ihre.

„Prosím slečnu o tento taniec.“

„Neurážajte, pane, ani mňa, ani celú túto spoločnosť. Chcete-li v zábave účasť brať, oblečte sa poriadne, jako sa to sluší do spoločnosti.“

„Nemyslel som, žeby slovenské slečinky boly tak prieberčivé,“ uškrnil sa Hamiš.

„Ani ja som si nemyslela, žeby vzdelaní ľudia mohli byť tak surovými, že s nimi bez zapýrenia nemožno hovoriť,“ odvetila Milina, odvrátiac sa hrdo od Hamiša, ktorý zaškrípajúc zubami pošiel ďalej.

Nie lepšie pochodil i pán Osuský pri Vilme, ktorá ho cele na krátko odbavila:

„Hanbila by som sa s takým pánom ihrať,“ a podala rameno tomu, ktorý bol prišiel po pánu slúžnom, aby ju požiadal do ihry.

Oba švihácí opustili dvoranu ešte skorej, nežli by s nimi bol Tomašových hovoril; oba pošli do jedálne, kde pri poháriku našli Palka Turaja, ku ktorému i oni si zasadnuli.

Vilma však svoju veselosť i ihru draho zaplatila. Závrat sa obnovil, tak že úplne utratila sebavedomie a musela byť domov odvezená, čo nemilo pôsobilo na prítomných. Na nikoho však tak nepríjemno, jako na pána notára Turaja, ktorému sa zdalo, jakoby i hudba i spev i všetci prítomní do uší mu privolávali: „To tvoje dielo!“ — S Malinou nehovoril po celý čas zábavy, predsa však zlobil sa na ňu nevýslovne.

Ihra prestala. Nastala prestávka. Mládež urobila kolo a slovenský milý spev ozýval sa dvoranou. Hej, a to nebolo po vôli Hamišovi, metal sebou ani čert na reťazi, zapchával si uši, a keď to nespomohlo, začal po maďarsky spievať tak kriklavo-dešperátnym hlasom, že to bola až hrôza počúvať. Palko Turaj s pánom Osuským mu kontrovali. Už boli všetci traja zachriplí. Tu prišiel k nim Janko Tomašových, hovoriac:

„Ale, pánovia! keď vám nezáleží na spoločnosti, ušanujte aspoň sami seba.“

„Pán slúžny, jestli tento panslávsky spev na skutku nezakážu, udám celú záležitosť na stolicu a i samému ministerium.“ Na to obrátiac sa k Tomašových rečie:

„Jim, pán kollega, neviem sa prenačudovať, že jako uhorský pravotár môžu takéto protiústavné, panslávske zábavy sriaďovať. Oni by zaslúžili, aby jim na skutku pravotársky diplom bol odobraný.“

„Čo by oni, pán kollega, zaslúžili,“ hovorí Tomašových, „o tom nechcem na teraz a na tomto mieste hovoriť. Za moje skutky nie som jim zodpovedný, zodpoviem si za všetko, keď toho potreba bude vyhľadávať, na patričnom mieste. Poneváč som ale usporiadateľom prítomnej zábavy a záleží mi na poriadku, žiadam pána kollegu, aby výtržnosti a neporiadok nevyvolával.“

„Mňa netreba k poriadku upravovať,“ vyskočil Hamiš, a hroziac Tomašových, rečie: „nech si dajú na reči pozor, ináčej budem si žiadať zadosťučinenie; rozumejú mňa?“

„Áno! a som hotový takové komukoľvek poskytnúť, preto zostávam pri tom, čo som povedal.“

„A ja, pane pravotár,“ povie slúžny, „mocou svojho úradu zakazujem, aby sa tu spievali panslávske pesničky, ináčej prinútený som — — myslím, že ma rozumia?“

„Rozumiem,“ rečie s úsmevom pravotár Tomašových, „a dokladám, že som mal česť do činenia i s väčšími pánmi — porúčam sa.“

„No počkaj, pansláv!“ vztekal sa Hamiš, a poberúc sa s vyhrážaním, opustil i so svojím spoločníkom miestnosť.

Zábava plynula i ďalej veselo. Na slovenskom spevokole súčastnil sa ešte i Palko Turaj, pravda, však len po odchode pána slúžneho, s ktorým bol prv maďarské piesne spieval. Však výsledky nevystaly: Palko upadol v podozrenie tajného pansláva, pán slúžny vzal si ho na mušku, hľadajúc príležitosť dať mu môcť svoju moc čo predstaveného pociťiť. A poneváč, kto čo hľadá, to i nájde: naskytla sa príležitosť i ku pokoreniu Palkovmu, jako to nižšie uvidíme. (Pokračovanie.)

Pohľad na priebeh dejín kultúrnych zo stanoviska ethnologie.

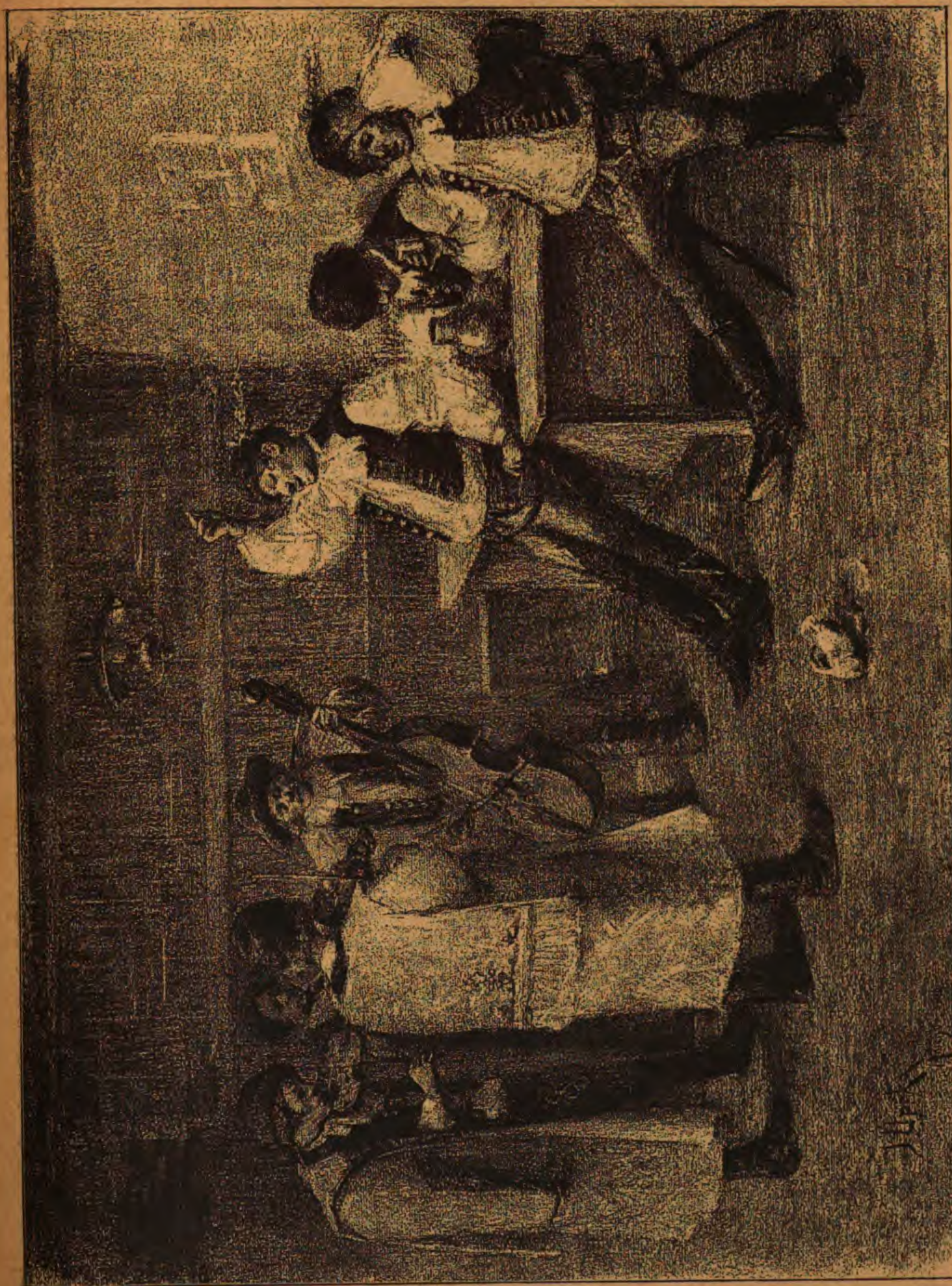
Podáva *J. M. Hroboň.*

Za našich dňov mnoho sa hovorí a píše u nás o kultúre. Zakladajú sa spolky, školy, časopisy s určitým cieľom: vtiahnuť nemaďarské národy Uhorska do sféry „kultúrnej a rečovej jednoty“ maďarského národa. Priamy cieľ experimentov týchto, pomaďarčiť Nemaďarov Uhorska, okrašľujú podivným pochopom: rozšíriť maďarskú národniu osvetu, utvoriť jednotnú kultúru v Uhrách, s rázom maďarskej fajty. Cieľ tento napomáha štát, cirkev, spoločnosť, jednotlivci; ignoruje sa zákon, pravda, historia. Nemaďari, v prvom rade my Slováci, považovaní sme za nejaké primitivné tvory, na ktorých Maďarstvo „kultúrne“ svoje experimenty prevádzať môže. Mnohé výhody sú na strane protivníkov našich. Geografická poloha Maďarstva v centrume krajiny, politická nadvláda, vykoristenie zmätkov politických ríše v prospech svoj, — zdá sa posmeľovať jich v nádeji: že s politickou nadvládou patrí jim aj vodcovstvo kultúrne. Tak zdalo by sa, že Nemaďari Uhorska, v prvom rade my Slováci, vystavení sme nebezpečenstvu utratiť nielen svoju národniu osvetu, ale aj reč, vôbec kmenovú individualitu a splynúť v jedno s maďarskou rassou.

Je to možné? Môže nadísť niekdy ten čas? Dáva niečo Maďarom nároky hrať na civilisátorov Slovákov? Je zničenie slovenskej kultúry v záujme všeobecného progressu ľudstva alebo Europy? My opovažujeme sa vysloviť rozhodné „nie.“ Odhliadnuc od celej tisícročnej minulosti maďarskej rassy v Uhrách, kde my Slováci z jich „kulturného“ stola nevzali sme ani jednej omrviny, naopak, my boli sme jích civilisátormi vtedy, keď mečú asijských nomádov podľahla ríša veľkomoravská, slubujúca stať sa pod vplyvom kresťanskej kultúry mohutným centrom politickým i kultúrnym západnieho Slavianstva: o bezvýslednosti jích namysleného civilisátorského počínania svedčí celý dosavádny priebeh dejín osvety ľudskej. Dejiny ľudstva a Slavianstva menovite dávajú nám pevnú záruku, že v boji našom my nepodľahneme. Náš boj nemá na sebe ráz len každodenného boja politických stránok; náš boj nie je efemerný, povstalý náhodou z rozorvanosti politických a spoločenských pomerov. Náš boj má korene hlbšie, významnejšie, pre maďarskú rassu málo nádeje slubujúce. Tu zápasia dve rassy pôvodu rozdielneho, plemená v ethnologickom ohľade nič spoločného nemajúce. Maďari sú plemenom ural-altajským, odvetvie rozsiahleho plemena mongolského, lebo turánskeho; my Slováci sme Árijci alebo Indoeuropejci, a čo rozdiel tento ethnický znamená, o tom dostatočne svedčia celé politické i kultúrne dejiny ľudstva. Náš zápas s maďarským kmenom je — možno poslednou — fášou v rade tých obromných bojov, ktoré od dávna bojovala Europa s Asiou, rassa kaukazská s rassou mongolskou či turanskou, Occident s Orientom. Europa zvíťazila a víťazí na celej čiare; europejskí Árijci, odraziac nápady Asie, stoja dnes na čele osvety ľudskej. Boj tento Europy s Asiou, boj to Árijcov so Semitmi z jednej a plemenom mongolským z druhej strany, trvá vyše 2000 liet; Semiti sú zatlačení, Turci dokonávajú a anomalia tá historická, aby plemeno ural-altajské pohltilo kultúrne plemä árijské, aby sme my Slováci vtiahnutí boli do sféry kultúrnej Maďarstva, dá Boh, nestane sa nikdy.

Cieľ rozpravy našej je: objasniť boj náš o zachovanie národnieho bytu pohľadom na priebeh kultúrnych dejín zo stanoviska ethnologického. Nie je úlohou našou zkúmať všeobecné zákony rozvoja kultúrneho, zkúmať klimatické i psychologické momenty, vplývajúce na utvorenie rassy a jej charakteru; my obmedzíme sa na jednoduché fakta historické, ktoré nám dostatočne osvietia tú pravdu ethnologickú: že Árijcom patrí prvenstvo v dejinách osvety ľudskej. K vôli namyslenosti malého zlomku ural-altajského historia neprivedie sa ad absurdum. — Pohliadneme v krátkosti na priebeh dejín osvety od najstarších čias po dnes, berúc predovšetkým do ohľadu momenty ethnologické.

Hody.

Pre „Slovenské Pohľady“ kreslil Jozef Úprka v Mníchove.

I.

Dejiny kultúry, v smysle súvisiaceho pokroku, obmedzujú sa len na menšiu čiastku ľudstva. V staroveku sú to kraje východnej a západnej Asie a oblasti stredozemného mora, kde stála prvá kolíska vzdelanosti ľudskej, kde od tisícletí striedaly sa na javišti dejín rozličné kultúrne národy, prejímajúc od predchodcov zárodky kultúry, pracujúc ďalej a podávajúc zas nástupcom svojim. Fr. Hellwald trefne obmedzuje priestor tento na juhu po obratník raka, asi po Mekku; na severe po 60° sev. šírky, asi po Stockholm a Petrohrad. V antickom staroveku najsevernejšie centrum kultúry bol Rím, na 42° sev. šírky. (Fr. v. Hellwald, Gulturgeschichte, I. 66.)

Kde máme hľadať počiatky vzdelanosti ľudskej? Kto boli jej prví nosičia? Ex oriente lux! Od východu svetlo! V najvýchodnejšej Asii medzi Iančekiangom a Hoanghom, na nížinách Indu a Gangesa, na rovinách medzi Tigrisom a Eufratom, konečne na brehoch Nilu stály prvotné kolísky starovekej kultúry. Číňania patria k žltej rase mongolskej a honosia sa dejinami, siahajúcimi do najďalšej dávnovekosti. Rozvoj kultúrny Číny a vôbec dejiny zeme tejto odohrávaly sa po všetky časy v najväčšej odlúčenosti. aktívne nezasiahla Čína nikdy v prúd svetových dejín. Jedine japonské ostrovy, obydlené plemenom súrodým, prijaly základy vzdelanosti od súkmenovcov svojich z Číny. Budhistické náboženstvo prijali Číňania z Indie. Stagnácia, zmeravenosť je charakteristikou dnešnej Číny, ako vôbec plemena mongolského. Na brehoch Indu a Gangesu, možno súčasne s Čínou, rodily sa prvky árijskej civilisácie Indov, prišlých do Indie od západného úpätia Himalaye, zatlačiac domorodcov na juh a do vrchov. — Tu rozvila sa najstaršia civilisácia Áriov; bohato nadaná rasa árijská rýchlo sa rozvila, vytvorila literatúru bohatú s dielami úchvatnej krásy. Aktívne India nezasiahla nikdy do prúdu svetových dejín; jej život prúdil sa osamele, bez vyšších impulsov, stagnácia a kultúrny úpadok charakterisuje dnes bohato nadaný tento kmen Áriov.

Ďalej na západe, na výšinách eránskych, v susedných nížinách Mesopotámie, striedajú sa v staroveku národy Médoperšanov, Assyrcov a Babyloncov, ktorí bohatú svoju kultúru niesli ďalej na západ do oblastí mora Stredozemného, kde medzitým v Egypte kvitla už najstaršia kultúra ľudstva, o ktorej nehynúce pomníky podivného, nadaného ľudu egyptských Hamitov svedčia.

Odhliadnuc od Egypta, pohybovala sa kultúra, možno riecť pravidelne od východu na západ. Západne od Malej Asie prijíma Hellas počiatky vyššej civilisácie z' Egypta a skrz Phoeničanov; kultúrne bohatstvo Hellady prevezme Rím a „večné mesto“ tvorí záverečný bod celého progressu v starom veku.

Akého pôvodu boly všetky tieto národy? Ku ktorej rase patrily? Ethnologia nás učí, že starí Egypťčania boli Hamiti, najbližší príbuzní Semitov, dľa niektorých učencov práve vetev Semitov, dávno z Asie prisťahovaná a samostatne vyvinutá. [1]) Assyrci, Babylonci, židia i Phoeničania boli Semiti; Médoperšania, Helleni a Italci sú ale Árijci. Hamiti, Semiti aj Árijci patria ku plemenu kavkazskému alebo lepšie stredozemnému. [2]) Zo stanoviska ethnologie môžeme vysloviť: **kultúrne dejiny ľudstva pohybujú sa v hraniciach rasy bielej, kavkazskej, lebo stredozemnej.** Plemenu tomuto patrí zásluha, že ono rozžalo pochodeň vyššej civilisácie a priviedlo ju na výšku kultúry dnešnej.

[1]) Srov. Maspéro: Geschichte der morgenlädischen Völker im Alterthum. Uebers. von R. Pietschmann, str. 14.

[2]) Peschel: Völkerkunde, str. 492.

II.

Na požehnaných brehoch Nilu stretáme sa s najstaršou civilisáciou. Starí Egypťčania prisťahovali sa ta z Asie a priniesli možno sebou už prvopočiatky vzdelanosti. Kedy sa to stalo? Odpoveď určitú na túto otázku historická veda nezná dať; dosť na tom, že veľmi ľavne počitujúc, dobre vyše 3000 rokov pr. Kr. nachodíme v Egypte sriadenú monarchiu, spoločnosť vysoko vyvinutú. Rozvoj kultúrny starého Egyptu nemožno tu nám v rozprave našej rozberať, [1]) pripomenieme len, že starým Egypťčanom pripočíta sa sriadenie miery, váhy; vynikali zručnosťou v rozdielnych remeslách, pri počtách užívali systém decimálny i duodecimálny; o technickej zručnosti svedčia pyramidy i kanalisovanie Nilu. Sociálne pomery boly u nich vyvinuté a ustálené do podrobností. Solon, Pythagoras mali v Egypte svoju školu. Najväčšie zásluhy o kultúrny rozvoj ľudstva vydobili si Egypťčania vynálezom písma. Nie Phoeničania sú jeho vynálezcami, phoenická azbuka z väčšej čiastky pochádza z Egyptu. Výučba všeobecná stála na vysokom stupni, písať, čítať, počtovať vyučovalo sa vo verejných školách. Vôbec, žiaden národ starého veku nevynikol toľkými známosťmi, ako práve Egypťčania. Na jedno však pri tom nesmieme zapomnieť, že o systematickej vede, o známosťach vo vedecký systém uvedených, u Egypťčanov nemožno ešte hovoriť. Systematická veda, zkúmanie, je zásluhou výlučnou genia hellenských Áriov.

Temer súčasne s Egyptom, málo čo pozdejšie kvitne v Asii Akkad, Babylon, Ninive, brieždi sa aj na brehoch Eufratu a Tigrisu. Novoveké výzkumy na poli ethnologie hovoria, že prvotní obyvatelia krajov týchto boli hamitského pôvodu, ako Egypťčania. Príbuzné národy Assyrcov a Babyloncov podmanily Hamitov, títo prijali reč výbojcov, naopak zase, podmanení Hamiti dali pánom svojim mnohé vlastnosti svojej rasy. Tak vysvetľuje sa tá okolnosť, že kultúra na brehoch Nilu má tak mnoho spoločného, súrodného s kultúrou assyrsko-babylonskou. [2]) V Assyrii, Babylonii, ba aj vo Phoenicii podľahli Hamiti rase semitickej, utratili reč, no zachovali mnohé vlastnosti kmenové. — Hamiti boli veľkí ctitelia roľníctva. O Assyroch a Babyloncoch ale hovorí sa, že agrikultúra stála u nich na vysokom stupni; to isté hovorí sa o phoenickej kolonii Carthagu. Arabi ale a židia, ktorí semitický typus najčistejšie representujú, — Hamitov si najlepšie assimilovali, — známe to, že podnes nepatria k národom roľníckym, semitická rassa neobľubovala si nikdy v pluhu. Odkiaľ vlastnosť tá u Assyro-Babyloncov a Karthagincov? Vplyv ethnický Hamitov. Keď sú Assyro-Babylonci rasa miešaná, hamito-semitská, nesmieme zapomenúť, že sa tu slúčily živly rovné, jeduoho plemena kavkazského čili stredozemného.

V dejinách assyrsko-babylonských stretáme sa prvýkráť s národami rasy tej, ktorej bolo určeno Prozreteľnosťou stať si na čelo celého rozvoju človečenstva, s národami pôvodu árijského. Medzi Árijcami prví boli Médoperšania, ktorí do blízkeho potyku prišli s kultúrou semitickou, a nastúpili miesto Assyro-Babyloncov v dejinách svetových.

Od mora kaspického až po indické pohorie usadily sa národy iránske, najbližší príbuzní Indov, Hellenov a Europejcov. Zamestknávajúc sa roľníctvom, ktorá vlastnosť všeobecne charakterisuje národy árijské, vynikali Iránci čistotou mravov, krásou zrastu nad bujných a za

[1]) Kto chcel by sa príjemným spôsobom poučiť o kultúrnych dejinách starého Egyptu, tomu snažne odporúčame skvostné dielo prof. Ebersa: „Egypt.“ Dielo to vyšlo aj v českom preklade.

[2]) Fr. Müller: Allgemeine Ethnographie, str. 69.

pôžitkom ženúcich sa Semitov. — Prvé dejiny iránskeho národa odohrávajú sa v Baktrii, ďalej v ríši médskej, až konečne Peršania do silnej ruky prejmú svetovládu. So Semitmi boli Iránci od dávna v blízkom potyku a dali na seba v mnohom ohľade vplývať. Médsko za 500 liet stoná pod nadvládou assyrskou, prijíma semitickú kultúru, assyrské klinové písmo a prispôsobí ho k reči svojej. Médčania boli v kultúrnom ohľade úplne sosemitisovaní. Po zhodení jarma assyrského kvitne za čas ríša médska, až blízky pokrevný kmen Persov pod Kyrosom vyvráti ríšu médsku, zničí panstvo Assyro-Babyloncov, podmaní celú západnú Asiu a dá aj Egyptu smrteľný úder.[1])

Kyros je národný heros perský; on vedie svoj polobarbarský ešte, ale zdravý a zachovalý národ proti dávnym nepriateľom svojej rasy, proti Semitom, ktorí od dávna ohrožovali Iráncov. Prvý veľký to styk nepriateľský Árijcov so Semitmi, ktorý ešte často má sa opätovať. Dlhé časy ešte povedú Semiti s Árijci boje tuhé o svetové panstvo. Semiti podľahli hneď pri prvej veľkej srážke s árijskými Peršanmi a dynastia perských Achämenidov spojí Áriov so Semitmi spolu v ohromnú monarchiu rázu asiatského.

Čo sa kultúry perskej dotýče, bola ona úplne určená vyššou kultúrou assyrsko-babylonskou. Všetky kraje, spojené pod berlou perského kráľa, prenikla od dávna kultúra semitská. Médčania, najbližší rečou a pôvodom Peršanom, vtiahnatí dávno do sféry kultúry assyrskej, boli prostredníkmi medzi Semitmi a Peršanmi.

A práve okolnosť tá, že Peršania, národ pôvodu iránskeho, národ silný, zdravý, prejíma razom a chvatom kultúru assyrsko-babylonskú, už v rozklade sa nachádzajúcu, so všetkými nezdravými výhonkami ako kultu Astarty-Militty, bola pre národ perský zkazonosnou. Niet príkladu v svetových dejinách, žeby ktorý národ tak rýchle bol sa vyšinul na tú výšku kultúry i moci, ako národ perský; niet ale ani príkladu, žeby tak rýchle zase upadol. Kultúra nedá sa žiadnemu národu osvojiť razom, musí to ísť postupne. U Peršanov chyboval práve ten postupný organický vývin, ktorý charakterisuje jích súkmenovcov, Árijcov europejských. Asiati sa rýchle vyvinujú a práve tak aj klesajú. Medzi Persiou, ktorej velel Kyros, a Persiou Xerxesovou je rozdiel len niekoľko desaťročí, a ten rozdiel charakterisuje: sila a úpadok.

Persická monarchia Achämenidov stojí na rozhraní dvoch svetov, Asie a Europy, Orientu a Occidentu, kultúry semitickej a europejskej. Antagonismus tento vedie ku válkam perským. Boj tento rozhodnúť má, či Asii a či Europe patrí stáť na čele rozvoja ducha ľudského. Peršania bojujú na čele asiatskej kultúry Semitov. Perskými válkami zahájená je nová aera kultúrnych dejín, ťažište kultúrne prechádza ďalej na západ do Europy, Helleni zahája počiatok dejín osvety europejskej, pripravujúc tak dráhu vtedy ešte malému Rímu.

III.

Víťazne odrazili Helleni nápady Achämenidov s celou miešaninou národov asiatických, obránili vlasť svoju, zachovali politickú neodvislosť, aby genius hellenský v úplnej neodvislosti mohol dozrieť a raziť novú dráhu v umení a vede. Asia je pravdepodobne pravlasťou všetkých národov árijských, avšak nie v Asii, ale len na europejskej pôde došiel duch národov týchto k úplnej samostatnosti, zralosti a rozkvetu. Len europejským Árijcom bolo určeno vypestovať najvyššie záujmy človečenstva.

Kultúrnym centrom po perských válkach ostanú Athény, nastáva doba najvyššieho rozkvetu hellenského ducha, zlatý vek Periklov. Politické ale ťažište svetové nebolo nikdy v Hellade; grécky národ odrazil síce Peršanov, ale jích ríšu nepodmanil. V politickom ohľade sami Helleni netvorili jednotu, aká by k podujatiu takému potrebná bola. Dejiny politické Hellady sú vôbec po perských válkach smutné, poskytujú obraz kantonálneho separatismu. V časiech najväčšieho nebezpečia len patriotismus Athén horko ťažko sprostredkuje spoločný boj proti Persii. Aj vtedy ešte bojujú thessálski junkeri v radoch „veľkého kráľa“ proti svojej vlasti. V politickom ohľade nehrali Helleni nikdy vodcovský zástoj v Europe, vodcovská úloha čakala jich na inom poli.

Vlastné politické dejiny Europy začínajú sa len v Ríme; Helleni už koloniami svojími úzko boli sviazaní s pevninou asiatickou, zraky jích obrátené sú vždy k východu; zrastajúci Rím, nová veľmoc námornia, Carthago, pre nich nejestvujú. — Ani Alexander Veľký nehľadí na západ. On podmaní ríšu perskú, nesie kultúru hellenskú na východ, avšak takrečeno sám utonie v mori národov asiatických, keď z náčelníka Makedonov stane sa despotom orientálnym, ako ktorýkoľvek kráľ perský.

Avšak čo Hellas vytvorila v dobe po perských válkach, po válku peloponésku, poťažne po dobu makedonskú, ostáva večnou nesmrteľnou zásluhou nadaných týchto Árijcov. Nadanie a genius rasy árijskej vyrazil sa vypukle v Hellenoch, zasvietil svetlom sily tak intensivnej, že východ i západ dosť svetla našly pre seba v malej Attike. Len duch Hellenov priniesol do pestrého kaleidoskopu orientálnej kultúry súlad a formu.

Zvláštna známka Orientu je: úľuba v ohromnej dimmensii; čokoľvek Orient podujme, vyznačuje sa ohromným rozmerom, tak v umení, stavbe ako v myslení; triezveho ponímania, plastiky v umení Orient nezná. A práve tak neznáma je aj platnosť osobnosti, individuality, tá tratí sa vo všeobecnosti. Rozvoj individuality je zásluhou výchovy hellenskej. Mnoho má síce Europa ďakovať Orientu, mnohé impulsy dostali Árijci od Semitov i Hamitov, ale duch ľudský k svojmu individuálnemu povedomiu prišiel len v Grécku.

Zkúmatelia prírody hovoria, že v ohromnom priestore svetovom hmly poznenáhla stiahly sa v jednotlivé pevné telesá s určitým ohraničeným rázom: tak veľké rozmery orientálnej kultúry, prejdúc umom hellenským, tvoria sa v zjavy, majúce formu, presnosť, plastiku. Oni položili vedecké základy mathematiky, logiky, a všetky obory myslenia prenikli jasným duchom svojím. Na poli umenia stvorili zákony platné po všetky veky. Slovom: nestroviteľnú posavádnu kultúru Orientu pretvorí genius hellenský, že ona stane sa záživnou, prijateľnou pre východ i západ. Rozvoj kultúry gréckej je predmet nevyčerpateľný, líčiť ho podrobne nie je cieľom naším, ale považujúc dejiny gréckej osvety zo stanoviska ethnologického, platí tá pravda: že intellekt árijskej rasy, europejskej, podmaňuje Asiu, stáva sa učiteľom každej rasy inej.

Alexander Veľký mečom razí cestu kultúre gréckej, nesie ju na východ, chce v ríši svojej svetovej slúčiť Orient i Occident. On sám hynie, nedosiahne cieľa svojho. Ríša jeho nebola dielom organického vývoju, bola dielom silnej osobnosti, stála i padala s Alexandrom Veľkým, ale on prekliesnil cestu na východe kultúre gréckej. Po smrti Alexandra Veľkého neslávny život žije Hellas; rýchle blíži sa k svojmu koncu, až konečne klesajúcu po dlhej agonii silným ramenom zachytí západný sused — Rím.

[1]) Srov. Ferdinand Justi: Geschichte des alten Persiens. Berlin 1884, str. 1. a nasl.

IV.

Rimania sú tým silným ramenom, ktoré kleslú Hellas podopre a duchu jej podmaní svet. Rím zničí zbytok samostatnosti gréckej, kultúrne podľahne sám. „Graecia capta ferum victorem cepit.“ Legie rimské nesú ďalej na východ i západ iskru prometheiskú, rozžatú v Hellade. Rimania samostatne nepridali mnoho ku dosavádnym výdobytkom vzdelanosti, ale vykonali, čo Helleni neboli nikdy vstave: spojili národy známeho sveta k veľkému celku štátnemu. Krem toho obdaril rimský štát národy Europy pokladom neoceniteľným: stvoril právo. Početné ustanovizne štátne i spoločenské dnešních čias datujú sa zo starého Ríma. Na poli štátneho a právneho života majú Rimania nesmrteľné zásluhy; keď Hellas žije i dnes v umení, vede, poesii: žije Rím v europejskom práve.

Z nepatrných počiatkov postupne, pomaly kráča Rím na výšku svojej moci. S otvoreným zrakom pre najbližšiu i najďalšiu budúcnosť blíži sa konsekventne cieľu svojmu. Podivuhodná je tá pokojná, železná majestas rimská, ktorá ani v časiech najväčšieho nebezpečia rovnováhu ducha neztratí. Hellas žije viac na Olympe než v Attike, Rím má pred sebou Italiu, oblasti Stredozemného mora, konečne celý svet; to pole jeho účinkovania, to patrí správe Ríma, rimské právo má byť všade platné. Len po dlhých, krutých bojoch dosiahne konečne Rím svojho cieľa. 500 liet bojuje proti mestám a súrodným kmenom italským; konečne v treťom storočí pr. Kr. je Rím pánom Italie. Opanovaním polostrova je Rím ešte nie v postavení svojom veľmocenskom zabezpečený, nastáva mu ešte ohromný zápas o bytie, lebo nebytie — s Karthagom. Len ruiny Karthaga pojistily svetové panstvo Rímu. Od východu nehrozí nebezpečie; východ rozpadnutý je na početné ríše s kultúrou hellenskou, semitismus v Asii je zatlačený. Len na nakrajnejšom západe, v dnešnom Tunise, skvie sa západnia bašta semitismu, námornia veľmoc karthaginská. Z úzkeho pobrežného pruhu zeme phoenickej vyrojili sa od dávna smelí plavci na všetky strany Stredozemného mora, zakladajúc továrne, kupecké sklady, kolonie. Jích lode prvé prešly stĺpy Heraklove a iste navštívily aj slavianske vlasti pobaltické.

Keď v Asii semitismus zatlačený bol rasou árijskou, hrdé mestá Phoenicie upadly v moc Árijcov, sila semitickej rasy koncentrovala sa v Karthagu, panujúc nad iberským polostrovom i Stredozemným morom. Punické války sú jedným z najdôležitejších momentov v dejinách sveta; je to zápas smrteľný rasy semitickej s rasou árijskou. Komu patrí Stredozemné more, komu Europa? Karthagu či Rímu? Semitom či Árijcom? „Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor!“ volá láskou mrúca Dido za nábožným Aeneasom (Verg. Aen. IV. 625) a pomstiteľ, vykonavateľ túžby Didóny povstal v Hannibalovi.

So zimničným rozochvením sprevádzame víťazný pochod semitického tohoto hérosa, smútime nad tragickým osudom Karthaga, avšak: Europa je zachovaná Árijcom, svet zachovaný kultúre hellensko-rimskej. Semitická rasa politicky i kultúrne podľahla rase árijskej: to je výsledok punických bojov. Riekli by sme, že rasovým instinktom hnaný je Rím, neustať prv, kým z Karthaga neostávajú len rumy. Niet v Ríme pre Karthago smluvy, niet zákona, niet sľutovania. Nullus amor populis nec foedera sunto.

Sotvy dve stoletia uplynú po válkach punických a Rím menuje sa pánom sveta. Tu je záverečný bod antickej historie, tu sosústrední sa celá staroveká kultúra, veda, umenie; tu centrum politickej moci. Konečne Rím prijme za múry svoje všetky možné kulty náboženské pohanského staroveku. S najväčšou mocou ide ruka v ruke aj poznenáhly rozklad štátnej budovy rimskej. Čím je vlastne Rím, ten pán sveta? — Je majetkom ohromnej massy úradníkov štátnych a vojska. „Populus romanus“ je pochopom už len politickým, v ethnologickom smysle je to smesica právom rimského občanstva obdarených, rozličného pôvodu ľudí, ktorých viaže spolu len štátne právo rimské, úradnia reč latinská a štátny kultus. Okolo „večného mesta“ chybuje massa jednotného národa. Vojsko rimské je nie vojskom národným, je vojskom posbieraným zo všetkých strán sveta. V poslednie časy sú to zväčšej čiastky pluky germánske. Rím neznal iudividuality národnej svojich poddaných, až jej sám padol v obeť. Germánski barbari sú to, ktorí rozbúrajú zovňajšiu budovu rimského štátu. Prv však, akoby Germáni štáty svoje zbudovali na rozvalinách štátnej budovy rimskej, dostane agonisujúce ľudstvo antického sveta nový životný impuls, kultúra nový zdroj, novú dráhu. Ex oriente lux, od východu svetlo! Keď antický svet dokonáva v Ríme, začína sa nová aera dejín v Betleheme. Na horách Judäy, v lone hebrejského národa povstáva kresťanstvo, povolané regenerovať svet, stať sa náboženstvom svetovým. A podivný beh dejín. Kresťanstvo povstáva v lone národa semitického; Semiti ho neprijmú, cenu jeho nepoznajú. Na semitickej pôde náboženstvo kresťanské sa nerozvilo; len na pôde árijskej, od židov k pohanom prenesené, dostalo sa k svojmu rozvoju a svetohistorickému významu. Najvyšší zjav v dejinách ľudstva v celom jeho obsahu, v celej jeho intensivnej sile poňať, rozviť, vypestovať: bola povolaná rasa árijská Dnes môžeme riecť, že kresťanstvo je náboženstvom rassy árijskej, a tým povolaná je rasa táto stáť na čele ľudstva po celé veky. Rozšírenie kresťanstva medzi europejskými národami potvrdzuje len tú pravdu nezvratnú, že árijské kmeny kultúrne najvyššie stoja.

Po krutom prenasledovaní stáva sa Rím konečne sám kresťanským. Germánski barbari vyvrátia štátnu budovu rimskej ríše; trôn caesarov rimských padá, dvíha sa však trôn nový, trôn pápežský; štátna spoločnosť rimská rozpadne sa, jej miesto zaujme spoločnosť nová, držaná pohromade naukou kresťanskou. Antický Rím padol, povstal Rím pápežov. Germani, barbari ešte vtedy, rozbúrajú Rím, ale barbarom týmto patrí budúcnosť, oni nastúpia dedictvo Ríma, na čele jích panovníkov má sa skvieť znovu diadém caesarov rimských. Duch starého Ríma žil aj ďalej v Ríme pápežskom; viera v missiu svetovú nevyhasla. Rím ostal čím bol: centrum sveta teraz kresťanského, diktujúc vieru i zákon veriacim. Len jeden faktor sa zmenil: German musel vziať togu rimskú. Rím ostáva ďalej centrum, div sveta, zlatý cisársky Rím, aureae arces Romae. Ethnologia ale učí nás, že tí barbari germánski, ktorí prevzali dedictvo starej Romy, boli príbuzný kmen Italcov, Hellenov, boli Áriovia. Romano-germanským národom patrila budúcnosť, ale národy tieto boly pôvodu árijského. Kultúra kresťanská razí si cestu vždy ďalej na západ i sever Europy, majúc skoro podstúpiť boj o zachovanie svoje.

Od východu hrozí nové nebezpečie kresťanskej Europe, semitismus s novou, napnutou silou podujíma boj o svetové panstvo, — Izlam hrozí potopou kresťanskej Europe. „Ja posledni z prorokov,“ volá Mohamed, „poslaný som s mečom.“ Asia i severnia Afrika podľahne meču tomu a Semiti prekročia v Španielsku na pôdu europejskú. Prevaliac sa za pyrenejské pohorie, hrozia záhubou celej západnej kresťanskej Europe. Len spojeným silám kresťanských Romano-Frankov podarí sa zahnať semitických votrelcov za Pyreneji, kde 700 liet ešte ostávajú veliteľmi veľkej čiastky polostrova. Arabi osvojili si s veľkou vnímavosťou zbytky kresťansko-hellenskej kultúry krajov, ktorými vládli. Pod Abassi-

dami kvitla v Španielsku kultúra, že zo západnej Europy navštevovali vysoké školy arabské. Filosofia grécka našla tu svojich pestovateľov, Aristoteles duchaplných kommentátorov; hlavnie diela literatúry gréckej preložené boly na jazyk arabský. Pre súvekú historiu Slavianov východných sú diela arabských cestovateľov neoceniteľné. Maurický sloh v staviteľstve nezahynul posiaľ. Zo všetkých Semitov Arabi dosiahli najvyšší stupeň kultúry. Ale Islam nebol vstave trvácne regenerovať rasu túto; nastal vnútorný rozklad, a sosilnení španielski Árijci zahnali konečne v 15. století posledníe zbytky Maurov. Západnie národy europejské, Romani i Germani, po odstránení nebezpečia Islamu vyvinujú sa v celom stredoveku bez zovňajších prekážok; pestujú vedy, umenia, až pozdvihli pochodeň europejskej osvety na stupeň, na ktorom stojí dnes. Keď od východu Europy hrozilo nebezpečie, stál tam na stráži kmen, ktorému dlho bolo určeno len brániť mečom osvetu europejskú, trpieť, bojovať, aby súkmenovci jeho v Europe pokojne kráčali po nastúpenej ceste osvety. Kmen tento je kmen slaviansky.

V.

Riadne konala osveta púť svoju od východu na západ až po oceán; tu nastúpil obrat a ona koná cestu ďalej na východ, pomedzi kmeny románske a germánske. Kam teraz? Za Germaniou idú hranice slavianskeho sveta. Západnia Europa, predovšetkým Nemci s nedôverou, bázňou, ba so zjavným strachom pozerajú na východ a budúcnosť Slavianov i v ohľade kultúrnom. Spravedlivosť, „Gründlichkeit“ majú tu svoj koniec. Radšej zúfajú nad budúcnosťou, upadajú v bôľny pessimismus, akoby podali ruku pokrevnému svojmu, Slavianovi. Národnia zášť bráni jim v tom. Herder a najnovšie Hellwald tvoria čestné výnimky, prideľujúc Slavianstvu svetohistorické povolanie v budúcnosti. Môžeme riecť: budúcnosť tá stáva sa už prítomnosťou. Po dlhom zaznaní hlási sa aj Slavianstvo k svojmu prirodzenému právu, že vedľa Romanov a Germanov aj ono má slovo v dejinách Europy a kultúry. Protiví sa tomu snáď priebeh kultúrnych dejín, analogia v historii ľudstva? Nie. Videli sme, že rasa árijská po dlhých bojoch zaujala prvé miesto v dejinách osvety. Slaviani sú Árijci rečou, pôvodom i osvetou svojou, o tom učí nás jazykozpyt, ethnologia i dejiny. Sú asnáď Slaviani menej nadaní, ako Nemci lebo Francúzi? Len blbec tvrdiť môže niečo takého; prítomný stupeň Slavianstva v osvete svedčí práve o protive toho. My dopúšťame, že osveta slavianskych kmenov, Čechov vynímajúc, nestojí na stupni iných národov germánskych, lebo Francúzov. Ale príčinu hľadať máme nie v menšom nadaní rasy, ale v tých takrečeno živelných pohromách, ktoré zastihly národ tento vždy vtedy, keď hodný kus práce kultúrnej už mal za sebou. — Že Slavianstvo vo svojich trudných okolnosťach je tým faktorom, ktorým sa ukazuje dnes, svedčí len o veľkom nadaní, nesmiernej duševnej energii, sile a ethnickej húževnatosti rasy tejto. Keď západnia Europa víťazne odrazí nápad Semitov, rozvíja sa pokojne a bezpečne pestuje ducha svojho. Od východu z Asie medzitým prichádzajú vždy nové a nové pohromy na Europu; tieto zachytiť, od nich najviac trpieť, Europu brániť, tým v práci kultúrnej zaostať: je trápnym údeľom rasy slavianskej. Západ Europy bojoval s rasou semitickou, kultúrne pokročilou; Slavianstvo borí sa na druhej strane s rasou mongolskou, negujúcou všetku ľudskosť.

Medzi pustým severom a kultúrnymi strediskami Asie ťahajú sa nesmierne stepi, rozsiahle pastviská, kde početní nomadi plemena mongolského kočujú od pradávna až po dnes. Nepohodlím kočovného života otužení, divokí títo nomadi už v staroveku často napádajú kraje kultúrne, ktoré bohatstvom svojím vábily nomadov. Každá dlhšia nepohoda prírodnia, ničiaca pastvu a dobytok, núti jich k lúpeži. Dejiny starej Asie mnoho rozprávajú o tých bojoch. Nesčetné plemená Skythov viac ráz zničia blahobyt západnej Asie, od Mongolov trpí Čína od dávna; nomadský ľud Hyksos tlačí Egypt a divokí nomadi centrálnej Asie dajú podnet aj ku sťahovaniu národov, ktoré zmení tvárnosť Europy. Na zovnútorné dejiny Europy boly nápady mongolskej rasy veľkého dosahu; v dejinách vzdelanosti nezanechal jích príchod ani najmenšej stopy pokroku. Jích vystúpenie v dejinách ľudstva bolo bez výnimky rázu negatívného, oni len búrali, ničili a hatili pokrok ľudstva. V prvom rade zhubne pôsobili na rozvoj Slavianstva. Nomadi títo konečne zmizli bez stopy, alebo podľahli vyššej civilisácii kmenov árijských; nový smer, nejaký príspevok ku všeobecnej vzdelanosti nebadať nikde u nich.

Prvá vlna nomadov mongolských privalila sa v búrke hunskej. V treťom stor. po Kr. stavia Čína svoj dlhý múr proti Hunnom, štvrté stoletie oblaží nimi Europu. Vrchol moci dosiahli pod „bičom božím“, Attilom, rozložiac sa na rovine medzi Dunajom a Tisou. Za celé stoletie sužovali podrobené národy slavianske, viac ešte Nemcov a Romanov, hroziac zničením západnej civilisácii kresťanskej. Napnutým silám kresťanstva podarí sa zlomiť jích moc na rovine katalaunskej. Hunni zmiznú bez stopy, Árijci zlomia jích moc. — Sotva uplynie celé stoletie a nová búrka chystá sa na Europu. Koncom 6. stor. privalia sa hordy avarské. Čo do počtu menší síce od Hunnov, ale v ukrutnosti, intensivite surovej sily rovnajú sa Hunnom. Slaviani a Byzantinci najviac trpia od divochov týchto; ženy slavianske zapriahané sú do pluhov miesto dobytka, na Balkánskom polostrove sotvy jest mesto, ktoré by neboli zpustošili. Roľnícku prácu konajú jim Slaviani, ba Avari sriadili si slavianske pluky a tieto musejú stáť v boji v najprednejších radoch. Centrum jích je zas obľúbené miesto asiatských nomadov: roviny potiské a podunajské. Česi pod Sámom osvobodia sa prví z jích nadvlády, až konečne cisár Karol V. s napnutím všetkých síl ríše svojej moc jích zničí. Aj Avari zmiznú bez stopy medzi národami árijskými. Maďarskí historici hovoria síce, že zbytky Hunnov i Avarov slúčily sa s pokrevnými Maďarmi. Nezávidíme prídavok tej šľachetnej krve a jestli tomu tak, mnohá najnovšia ruina je ethnologicky vysvetlená . . . Za dve stoletia udržali sa Avari v moci svojej, kým zanikli. Zanikli ale predsa; potvrdená zas pravda, že plemä mongolské podľahnúť musí konečne plemenu árijskému.

Veľkého významu pre balkánskych Slavianov bol príchod finských Bulharov za Dunaj. Nečetná družina bulharská, podmaniac v 7. storočí Slavianov medzi Dunajom a Balkánom, v pomerne krátkom čase utonie úplne v masse slavianskych poddaných; len meno jích prešlo na tú čiastku Slavianov, ktorá jim poddaná bola. (Srov. Jireček: Dejiny nár. bulhar., str. 104 a nasl.) Nové potvrdenie pravdy, že slabšia rasa zanikne v rase silnejšej. — —

Neuplynulo ešte ani stoletie, čo pošli Avari a nová hrozná potopa privalila sa od východu a zaplavila slavianske vlasti. V 9. století prišli Maďari. Maďari patria ku kmenu ural-altajskému, odvetviu rassy mongolskej. Čo do rozsahu záplava táto bola menšia než hunnská lebo avarská, ale Maďari tym intensivnejšie a trvácnejšie zasiahli v dejiny centrálneho Slavianstva.

V prostriedku medzi južným a severným Slavianstvom, na strednom Dunaji, Váhu i Morave, povstala ríša Veľkomoravská. Svätí vierozvestovia Cyrill i Method uvedú Slavianov v rad kresťanských národov euro-

pejských, mnohosľubné zárodky krásnej budúcnosti stroja vyrásť v mohutný strom, v centrum južného i severného Slavianstva. Pokročilá už civilisácia slavianska, oživená kresťanstvom, mala kráčať rovno s kultúrou západnou. Príchod Maďarov urobil všetkému koniec, ktorí sa vrezali čo klin, ako Palacký hovorí, „do srdca“ ešte len rodiaceho sa organismu. Južné Slavianstvo skrze to bolo od severnieho odtrhnuté a temná budúcnosť prišla na Slovenov. Kráľ nemecký Arnulf povolal Maďarov na pomoc proti Veľkej Morave; následky tejto „alliancie“ dosť skoro mali okúsiť aj Nemci; až pri Augsburgu koniec bol učinený nápadom týchto Asiatov. Že Maďarov nepotkal osud Hunnov lebo Avarov, nie je zásluhou ethnickej sily jích rassy, nejakých zvláštností kmenových, silnej individuality, ale jedine zásluhou kresťanstva. Maďari skrz to ratovali seba, že prijali kresťanstvo a vyššiu civilisáciu svojich susedov, menovite Slavianov. Aj pri Maďaroch potvrdil sa ten zákon: Asia podľahla vyššej sile mravnej, rasa mongolská podľahla kultúrne i ethn cky rase árijskej, hlavne slavianskej, prejmúc od Slavianov základy osvety a vzdelanosti europejskej. Že je tomu tak, o tom nižej.

Slovensko politicky podľahlo; kultúrne, ethnicky sa zachovalo a stalo sa blahonosným pre Maďarstvo svojou kultúrou a nadaním Slavia capta ferum victorem cepit.

Asi 3 stoletia má Furopa pokoj od Asie. V 13. a 14. stor. ale dostane východnie Slavianstvo smrteľný úder na dlhý čas od Tatarov a Turkov. Ako prietrž oblakov ničí úrodné polia, zaberá príbytky, ničí prácu ľudskú i životy, nechávajúc za sebou len púšť: tak čo divý orkán, všetko ničiaci, privalily sa hordy tatarské na Europu. Strednia Europa len za krátky čas prenášala útrapy mongolské, slavianske Rusko musí pod jích nadvládou stonať za poltreťa stoletia. V tejto pohrome leží príčina úpadku staroslávnej kultúry ruskej, s centrami ako Kiev, Novgorod. V Europe kvitne humanismus, italská renaissance: Rusko borí sa s Tatarom. Vpádom tatarským odtrhnuté je Rusko od Europy a vplyvu jej civilisácie, až konečne koncom 15. stoletia osvobodí sa Rusko od Mongolov a začne žiť znovu, ale — v 15. století. Kde bola Europa už vtedy? —

Ešte jednu, iste už posledniu záplavu vyšle Asia na Europu — Turkov, kmen tiež mongolský, ktorý v 14. století prekročí na europejskú pôdu a zničí štáty slavianskych Bulharov i Srbov, valiac sa ďalej do Europy.

Slavianstvo trpí na dvoch stranách, Rusko od Tatarov, Balkán od Turkov. Východnie Slavianstvo je skrz Turkov úplne odlúčené od všetkých zdrojov vzdelanosti; že balkánski Slaviani pod záplavou Islamu zachovali svoju reč, vieru a aspoň niektoré zbytky svojej kultúry, že zachovali národniu svoju individualitu: je tiež len znakom intensivnej sily slavianskej rasy. Že Turci tak dlho vydržali v Europe, príčina toho leží krem politického naladenia Europy aj v Islame, z ktorého Turci dlho silu svoju čerpali. Islam mal na rasu čiernu africkú i rasu mongolskú mocný vplyv; proti polytheismu je monotheistický Islam pokrokom, preto ten dočasný úspech Turkov. Na rasu árijskú ani Islam ani Turci kultúrne nevplývali. Aj Turci patria k tým živlom, ktoré medzi národami árijskými len púšť nechávajú. Ethnologická pravda: mongolská rasa nedosiahla nikdy rasu árijskú. Dnes „chorý muž na Bospore“ dokonáva a s ním zakončí aj plemä mongolské svoju „missiu“ v Europe.

To sú styky rasy mongolskej s Árijci, hlavne so Slavianmi. Boje tie ukázaly, že plemeno mongolské na čas bolo vstave hmotnou presilou podrobiť si árijské kmeny Slavianov, zničiť nie; vyššia mravnia sila slavianskej rasy konečne zvíťazila, mongolské plemä muselo ustúpiť. Dnes môžme riecť: Dejiny kultúry kresťanskej sú kultúrnymi dejinami europejských Árijcov; rasa táto stojí v kultúrnom ohľade i v nadaní najvyššie, ona je povolaná niesť osvetu europejskú k ostatným národom. Slavianske Rusko koná už čestne úlohu túto v Asii, čestnejšie než anglosaská rassa v Indii a ostatných čiastkach sveta. (Srov. Hellwald: Culturgesch. II. 89.)

VI.

Z dosavádneho priebehu kultúrnych dejín zrejme vysvitá, že Semiti a Indoeuropejci čili Áriovia stali sa hlavnými dejateľmi na poli vzdelanosti ľudskej. Semiti dlho vedú boje s Árijci o panstvo svetové, o smer kultúry, až Árijci, ktorí len na europejskej pôde prišli k úplnému rozvoju svojho ducha, do silnej ruky schytia pochodeň osvety, odraziac aj nápad rasy mongolskej. Dejiny kultúrne nás učia ďalej, že rasa mongolská samostatne ničím neprispela ku všeobecnému rozvoju, jej vystúpenie bolo rázu negativného; kde prijala mongolská rasa kultúru europejskú, tam utratila svoj ráz. Mongolská rasa kultúrne podľahla rase árijskej.

My Slováci od jednoho tisícletia bývame spolu s Maďarmi, rasou to v ethnologickom ohľade nám úplne cudzou, ni rečou, ni pôvodom nepatriacou ku plemenám europejským. Razom po tisícletí napadne repraesentantom rasy tejto vystaviť novú zásadu v kultúrnej historii, obrátiť dejiny naopak a privolať nám: „Vy europejskí Árijci, vy Slováci! My Maďari, Ural-Altajci, povolaní sme vás civilisovať, priviesť ku kultúre vašich europejských bratov Árijcov — pomocou reči maďarskej!“ Risum teneatis. A predsa kruhy maďarské myslia seriozne na prevedenie tohoto historického nesmyslu. Vyznať nutno, že plán to smelý, chceť previesť razom niečo takého, Árijca pretvoriť na Ural-Altajca — čomu dosavádne dejiny a všetky zákony ethnologické odporovaly! Natura non facit saltus! Kde jest príklad, žeby slavianske kmeny boly sa staly Turkami, Finnmi lebo Mongolmi? Nestanú sa ani Maďarmi. Celá analogia dejín je proti tomu. Jednotlivci Slováci, Nemci atď. môžu sa zmaďarčiť, kompaktná massa millionov nikdy. Z pobaltických Slavianov mohli sa stať Nemci, z nemeckých Frankov Francúzi, z britanských Keltov Anglosasi, z germánskych Longobardov italskí Lombardi, ale tu spojily sa rasy súrodé, blízke pôvodom i rečou. Zo slavianskych Áriov stali sa Áriovia nemeckí, lebo naopak. — Snáď nejaká vysoká kultúra oprávňuje Maďarov robiť priek prírode i historii? Odkiaľ a od koho prijali Maďari prvopočiatky vzdelanosti a kresťanstva, čo jediné jich ochránilo pred osudom Hunnov lebo Avarov? Aby sa nerieklo, že mnoho sebe chceme privlastniť, neodpovieme my na to sami, odpoveďou jasnou je sama reč maďarská. Niet stránky hospodárskeho, cirkevnieho, spoločenského i štátneho života, kde by reč maďarská nebola púhou kopiou slovenčiny. Všetky slová a výrazy, poukazujúce na vyšší stupeň civilisácie, vzaté sú zo slovenčiny. — Od koho prijali Maďari kultúru, kto učil nomadov orať, siať, remeslá robiť, kto oboznámil jich so životom sriadeného štátu? Tá biedna Slovač, ktorá vtedy, keď Maďari okolo Volgy kumys pili, mala už svoju literatúru. Miklosich načítal 846 slov v maďarčine, prijatých nie lokálne, ale všeobecne, ktoré vzťahujú sa na život kultúrne pokročilý a ktoré všetky pochodia zo slovenčiny. (Krek: Slav. Literaturgeschichte, I., str. 167.)

Chcú to snáď Maďari dnes vrátiť? Darúvame. Alebo dali snáď Maďari nový smer svojej kultúre? Prispeli ku všeobecnej vzdelanosti? Kultúrne dejiny o tom mlčia. Ba známe aj to, že ohromnú čiastku toho, čo majú, vykonali Árijci a Semiti.

Daromná to práca, daromné mrhanie času; nám to neprospeje, Maďarom neosoží, ba tomu nebezpečiu sa

vystavujú, že podujímajúc malými silami veľké veci, nebudú stačiť zpomnieť si na samých seba.

My Slováci s jasnou mysľou ideme budúcnosti v ústrety; dejiny ľudstva dávajú nám pevnú záruku, že my kultúrne nepodľahneme a národniu svoju individualitu zachováme. Právo naše je právo sväté, nezadateľné, nesmrteľné: „Čo sto vekov bludných hodlalo, zvrtne doba!“

Letorosty.

(Pokračovanie z 12. č. „Sl. P.“ 1886.)

10.

Opadlo lisťa... Opadneme i my
letiacich časov strmým útokom.
Bo čo je zem? nič iné, jeden strom
vesmíru medzi stromy hviezdnatými.

Strom, áno — a my? po odchode zimy
my vyvili sa každý lístokom
z konárov jeho, suďby výrokom;
sme lístky, z jara stromu toho príjmy.

Tu podzim krýdla zdvihne ťažkým šumom,
ten dravý vták; strom trikrát obletí,
až sklesne — hneď lom, prchot obetí —
Nadarmo prosíš srdcom, zvíjaš umom:
už lúči ťa, rve sladkej od sneti —
Ja ešte hor' a v slzách zieram k rumom.

Opadlo lisťa. Opadneme i my
hynúcich časov búrnym prítokom.
Bo čo je zem? nič iné, jeden strom
vesmíru medzi stromy hviezdnatými.

Strom — a my? my zas po odchode zimy
sme podleteli každý lístokom
na jeho vetvy, suďby výrokom;
sme lístky, z jara krehké jeho príjmy.

Som lístkom tiež, snáď abych počet množil —
Na moje nízke miestko tiesni chvoj,
kol stín a chlad, ja málo slnka požil;
preds' nedudrem, kvet blízko, kvietok môj,
kvet — — Ovoc len, len ovoc kebych dožil!
jak vďačne bych sa v lono vetra složil! —

Opadneme mdlý porost zeme-stromu.
Jasenní víchor i nás stihne ver
na svite, poludním či podvečer,
či v noci, strašnú tiahnuc na pohromu.

Už z diale zreve: rušaj, detvo, z domu!
Tu šum a vzlyk, rodinný zúfa ker:
ísť jeden? všetci? — a kam? v ktorý smer? —
Kde lístok sám, jak ľahko hynúť tomu!

Kam? hádka práve taká, sťa tá: zkade?
Tma dolu; hore síce svetlo, však
daromne jastrím, napínam svoj zrak:
i svetlo to mi iba ku závade —
I sklopím oči, nechám zvedy tak —
Čo vravíš, srdce? — Verím tvojej rade!

Opadneme, jak ono choré lístie
a jako tomu, takže ani nám
niet návratu zpät k rodným výšinám;
kto klesol v hrob, ten sklesol navždy, iste.

Čo slávy, moci zjavy plamenisté? —
Len vznikol vehlas, mizne k pustinám;
a slávy žiar tiež toľko jako plam,
čo v jaseň zahrá na zažlklom liste.

Veď krušné: — žiješ? trváš v nebezpeči;
si istý? zvečnels' smrti na korysť...
ach, hrozné — až sa povedomiu prieči!
Pre zánik vzniknúť, ku odchodu príjsť;
jak šťastný, čo to nevie, onen list! —
Čo vravíš, dušo? — Verím tvojej reči!

Ó, nesmrtnosti veto, v tebe sila!
tys' kotvou v desnom mori hynutia;
pláň zdvihla sa a valí pohnutá:
ty bedlíš však, by loďke neškodila.

A hrnú vlny mimo — Do vetrila
sa štíti oddať búry ozruta:
tam laná, jaly by ju do puta,
v sieť, ktorú viera krížom rozvetvila.

Na sťažni holubica, tichý hosť,
v zobáčku drží svieži letorost,
kým z mračien svit, jas hviezd a rumeň zory:
to maják! láska večná to tam horí!
tam prístav!... I choď, omŕzals' ma dosť,
chceš zúfať? nu zhyň, malodušco chorý!

Ó, nesmrtnosti vido, v tebe sila!
Len jak ťa zjistiť oku? kde ten svit!? —
Ja nedávno som luh bol navštíviť,
stráň kvetnú, ale v dobe Brtomila.

Už valne chradla kvetín čeľaď milá,
v nejednom očku slzný mihal kmit,
na ústkach osrk, čierna bôľov niť —
znak, že ver umrieť musejú čo chvíľa.

Preds' k slnku zrely v túžbach neskonalých,
ta zrely, dychčiac; vánok kolembal jich,
bral z úst a k slnku niesol dúšku vonnú —
Ó, vido! slnce ľudskom pri pokonu!
tvoj aby anjel zchvátil ducha vôňu:
mrúc, k tebe vznesie človek srdca kalich...

11.

Jak hučí Oravienka naša!
Čo hučí predsa? prečo kvíli as?
Viem, viem: ovečky sišly so salaša,
zamĺknul háj i laz.

Tam ihrala sa v lete, plná nehy,
pojila spevnú vtač i belice
a za každým čo siahla v svoje brehy,
zobjala zdobou kvetín tisíce.

Tak rozkošne si žila, plná nehy,
hupkala k zvoncu skočnej kornutky;
ovečky sišly — zajtrá príjdu snehy,
smrečinou čierne zvisly zármutky.

I sbehla dol — ston, vzlyk čo jedna skala
a plač — a zdá sa, jakby v diaľke zmieral —
To deva v bežku, dievka osirelá,
čo kvíliac hľadá vojku drahých perál...

Bárs hľadá, nenájde jich nikdy viacej,
nie, marný ponos, nárek boľavý;
ja prihovoril bych sa k žalostiacej,
lež, ach, sám nemám slovka úľavy.

Jest bôľ, čo nelzä ničím zmierniť, zkojiť,
čo neklesáva v žiadnom znamení;
a cit len vtedy môž' sa upokojiť,
keď bôľ už cele strovený.

A stáva sa, ba zväčša sa tak stáva:
že mnieme, že ret už dna dosiahol —
no srdce bolí ďalej, bolí hlava,
a prestane len až nás strávil bôľ...

Jak hučí naša Oravienka!
Čo hučí predsa? prečo teskliš as?
Čo tešilo — dnes puhá rozpomienka,
v stesk prešiel piesne jas.

12.

Ženú nebom oblaky,
ženú jako cintorínom
v rúchu sinom prízraky.

Jeden žúžol havrana,
tmavý havran šibe z dola;
pod ním roľa zoraná,
i tá žúžol havrana.

Druhý holub ľakavý,
sivý holub liece kolom;
pod ním polom dúbravy,
sotvá sa viac zotaví.

Tretí samý žhavý brk,
rudý kokoš s pántu zory —
pod ním hory polo-mrk,
horou švist a puta štrk.

Štvrtý jako biely deň,
čisto-biely jako labuť;
leto zabuď! bol to sen —
hoľou sniažok, skvelý srieň.

Letia, letia — tîtam preč,
len posledný poostáva;
sivá hlava — dumná peč,
ztíchne srdce, slabne reč.

Uletely okremä
toho s bielym perím, toho —
Nekráč mnoho! pôjdeme
pod biely rov do zeme.

Žiaden nezostane tu,
nie ver, vtáku ľado-vňady,
nezavadí preletu,
ani nedá odvetu...

Ženú nebom oblaky,
ženú jako cintorínom
v rúchu sinom prízraky.

13.

Hej, pieseň pravá vždy bola tak skromná —
i nečudo, že razom zamĺkne,
jak vrava pýchy vreskla predaromná.

Hej, pieseň pravá vždy bola tak plachá —
i nečudo, že rýchlo odletí,
jak šuchla noha, ktorá zradu pácha.

Hej, pieseň pravá vždy bola tak prostá —
i nečudo, nie kojom umstvenným,
lež na prírody voľných prsach vzrostá.

Hej, pieseň pravá vždy bola tak citná —
i nečudo, zdroj žblnká v úslní
a nie, kde zápač rmutná, nepriesvitná.

Hej, pieseň pravá vždy bola tak jará —
i nečudo, nie steblom jasene,
lež kvietkom ona rozkošného jara.

Hej, pieseň pravá vždy bola tak milá;
len ozve sa kdes' v tichej úboči:
i zbĺknete, ste oheň, jásot, sila!

14.

Zasvitla lampa — som zas v službe ducha.
Nie, služba ducha nezná spočinu;
nadarmo zavznel zvon, svet skladá rúcha
dňa, by sa odel noci do stínu
a ubral v sen: duch nutká ďalej k dielu.
Rád vyhýbol bych jeho pokynu,
bo telo mdlé i mnohú krupäj vrelú
som na života tvrdej postati
už vyronil dnes, s lístkom skorocelu
len namáhave došiel k úvrati,
mniac, obviažem si preds' už svieže rany,
i oprem sa bárs na breh skalnatý
a zasnem: marná túha... Rozháraný
duch, ktorému som, ach, tiež povinný,
ten zdriemnuť nedá. — Nenachádzaj hany
(prerečiem k nemu), nechaj obviny;
lež uznaj priamo, že som ustal v boji
stých potrieb — Nuž a služba vidiny?
(odvetil príkre) tá nech čaká, stojí!?
Nač uviazals' sa tedy v poctu tú,
keď tak rád sliediš zrakom po orloji,
ti milšie v dusnom nížin zámutu
než u mňa...? Načžes' zjednal sa tak ztuha!? —
Nač? (trpký ohlas) na kú pokutu?
sám neviem; ale uver, zvláštna túha
mi zajala hruď včasnej za mlady,
tá... Ajhľa, môj si v prvom rade sluha! —
tá vedla a ja nemal porady,
ja dal sa viesť jak ona chcela sama:
tak zamietol som všetky ohľady,
tvár života mi málo bola známa,
i mnel som, nemusím ju ani znať;
a čo som objal duše ramenama
náhradou slastí zemských: častokrát
snáď bych ho vedel zkresliť, ale črta
to slabá zavše, sotva znamenať
ťah jeden pravý, ač dnes próba štvrtá;
niet zdaru, vidíš, v mojom výkone,
a prísnosť žitia tiež mi v hlave vŕta,
sám bys' ma veru poslal pokonne:
nuž prepusť, prepusť... Teraz znám už seba...
Dosť, zemeplazu! — badám, mamone
bys' slúžil rád — dvom pánom, tým viac chleba!

čo? — Neprepustím, nie ver! nikdy ťa;
a abys' vedel chutnať mannu neba,
len tou sa kŕmiť, chovať do sýta,
i ceniť jeho blankyt, zkadiaľ rosy
prúd živý spŕcha, — božská nemrita:
ja postarám sa. Dobre viem, že čo si?
A k vidine že cesta strmá výš,
že ľahšie sa i brvno z lesa nosí
než odnesie sneť palmy, pravda; kríž
však blaha cenou je — ta, rušaj smelo!
a požehnanie spŕchne, uvidíš!...
Tu lampa pŕskla, strhol som sa, čelo
mi ovanul prúd jako plameňa
a duša zmladla, srdce osvežělo;
v mladosti túžba ešte zrodená
sa zjavila mi pred očima znova.
Rad rokov minul, predsa premena
ju nezhyzdila: v líci krásu chová
tú istú, v zraku tenže skvie sa lúč...
I schytím pierce, hľadám, volím slová...
Ó, duchu strážny, tvoj som! — veď a uč:
len v službe tvojej platí práca naša —
Vysoko blaha domov, tam i kľúč;
však človek krýdla má — i nech sa vznáša!

Hviezdoslav.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

5. Andrej Rabček.

Dľa 21. strany „Visitatio Capituli Colleg. Eccl. Scepus" Andrej Rabček, narodený dňa 7. oktobra r. 1712 v Považskej Bystrici, humanitné študia v rozličných gymnasiach končil, logiku v Trnave, fysiku a metafysiku až po 4. rok bohoslovia vo Viedni v Pazmaneume študoval. R. 1740 bol kaplánom v Nových Zámkoch a r. 1741 stal sa už farárom vo Veľkej Emöke, kde r. 1744 nariadením Imricha Esterházyho, ostrihomského arcibiskupa, v Trnave na doktora bohoslovia bol povýšený. R. 1753 13. oktobra vyvolený za vice-archidiakona novozámskeho okresu, bol vikárom potvrdený. R. 1757 bol kráľovnou Mariou Tereziou za spišského kanonika vymenovaný.

Je pôvodcom dosť hrubého svázku: „Pametná kniha sv. Juliusa Mučedlnjka," ktorý pre veriacich vo Veľkej Emöke písal. V prvej čiastke opisuje, jako prišiel tamejší kostol ku relikviam sv. Juliusa; v druhej jakou ctou tamejší veriaci chovali sa ku tým relikviam; konečne v tretej, ktorá je najrozsiahlejšia, zo života toho svätého mravné poučenia sleduje ku vzbudzovaniu a nasledovaniu na dokonalosť milujúcim sa kresťanom. Celý rukopis, ktorý nachádza sa v dioecesálnej knižnici v Nitre, Rabček vlastnoručne písal.

V tej istej knižnici chovajú sa štyri rukopisné sbierky Rabčekove, ktoré v sebe obsahujú rozličné cirkevno-dejepisné, veľmi vzácne práce a listiny, najviac v latinskej reči. I. sbierka pozostáva z miešaných dopisov zo spišských archivov, ktoré na tamejšie reholnícke rády a na náboženské pomery 17. storočia vzťahujúce sa zajímavé dáta v sebe obsahujú; II. sbierka pozostáva z menoslovu spišských prépoštov do r. 1664. Tento menoslov nie je tak dokonalý jako ten, ktorý vydal Karol Wagner (Analecta Scepusii III. P. 1—134), lebo v ňom nespomínajú sa: Benedik II. (1259), Ján I. (1263), Ďuro I. z Charnova (1392), Dominik, čanádsky biskup a spišský prépošt (1725); naproti tomu je ale úplnejší jako ten, ktorý sa na 289. strane II. uvedeného diela na základe dát spišského kapit. archivu sdeľuje. Rukopis Rabčekov totižto nielen suchý menoslov, ale aj životopisné dáta a početné listiny obsahuje a po vek prépošta Karola Jozefa Zbiška siaha. V osnove prichádzajúce listiny sú: Bulla Klementa VI., daná Emerakovi 16. kol. mája 1347; — bulla Pia II. od 15. kol. decembra 1459, ktorou výsady spišského prépošta potvrdzuje; — bulla Leva X. od mája r. 1513, ktorou sa na prosby kardinála Tomáša Bakača listina Pia II. odvoláva; — listina Petra Pauliniho, čanádskeho biskupa a spišského prépošta, povolávajúca farárov do spišského kostola, od 21. mája r. 1560; — protestácia Ladislava Hosszútóthyho, spišského prépošta, proti visitácii, z roku 1626; — listina Petra Pázmánya na spišského prépošta a kapitulu od 1. mája 1626. Ďalej: Consensus Ďura Lippaiho, arcibiskupa, straniva transakcie kapitulského farského domu od 31. mája 1649; — paria základnej listiny kaplny a beneficiuma božieho tela u boku spišského kollegiátneho kostola u sv. Martina, z r. 1635; — listina, ktorou sa beneficium božieho tela udeľuje Ladislavovi Hosszútóthymu, spišskému prépoštovi, skrz Pázmánya, od 14. sept. 1636; — fassia Ladislava Hosszútóthyho, pri prešporskej kapitule konaná straniva 2000 zlatých, jezuitom podlžných, z r. 1638; — listina toho istého, ktorou uznáva, že farský dom so zahradami a zemami jezuitom oddal, zo 16. mája 1647; — consensus regius ku kollácii kaplny božieho tela skrz Mateja Tarnóczyho, vacovského biskupa, na stránku jezuitom učinenej, 15. augusta 1654; — listina Ďura Bavianyho v náboženskej záležitosti ku cisárovi; — napomenutie Ladislava Mathyasovzkyho, spišského prépošta, v ktorej slávne protestuje proti nezákonne privolenému súkromnému exercitiumu farárom XIII. mestečiek so Zigmundom, poľským kráľom; — inštrukcia pre poľných dekanov a farárov a iných duchovných spišského okresu skrz grófa Františka Barkóczyho, spišského prépošta, vydaná; — o prépoštovi Brennerovi; — listina Františka Rákóczyho v záležitosti Antona Brennera od 23. dec. 1706; — listina spišskej kapitule o odpustkoch spišského kostola sv. Martina, od r. 1478; — odpis o spravovaní desiatkov v Spiši od r. 1727.

III. sbierka obsahuje: oznam pápežovi o núdznom a nebezpečnom stave katol. náboženstva v Uhorsku pod kráľom Leopoldom okolo r. 1684; — pamätnik luteránov a kalvínov na šopronskom sneme, proti katolíkom kráľovi predostrený, z r. 1681; — urážky, skrz katolíkov kráľovi predostrené, evanjelikmi a kalvínmi proti katolíkom spáchané; — výťahy z rubrík jezuitu Szegedyho, z poznámok Štefana Dubniczu, teplanského farára; — obžaloba kráľ. fiškusa proti Danielovi kňazovi Germanovi, z r. 1730; — mená spišských prépoštov; — výťahy z visitácie Jána Sigraya, spišského prépošta; — oznam spišskej kapitule ku primasovi Szelepcsényimu o predvolaní rebellantov k súdu, z r. 1674; — o zaujatí a zpätujatí levočských kostolov; — protestácia a kontradikcia uhorského kňazstva u art. a snemovej kommissie, v Pešti vydržiavanej 21. mája r. 1721; — oznam o násilnom zaujatí košických kostolov, škôl a fár; — proposicie švédskeho kráľa vyslancovi Benedikovi Oxenstiernovi na najvyššom apellačnom súde weimarskom v januári r. 1675 a odpoveď kráľova od 4. februára 1675; — prosbopis luteránov a kalvínov ku Marii Terezii; — dejepisné pojednanie o majetku kalvínskeho kostola v Šaroš-Pataku.

IV. sbierka obsahuje dejepis spišskej residencie jezuitskej spoločnosti.

6. Daniel Antoni.

Narodil sa v Háji v stolici Turčianskej. Najprv bol učiteľom v Bátovcach, potom v Novej Vsi, potom kňazom

v Pribeli, konečne v Dačolome. Súvekí mali mu za zlé, že r. 1674 v čas desaťročného prenasledovania protestantov dal tak zvané zospôsobnené reversales. Zomrel okolo r. 1675. Písal „Lacrymae desolotae filiae Sion“ zvanú prácu, v ktorej v krátkosti nashromaždil príbehy evanj. cirkví toho veku, ale vydať je nedržal za radné. Tento rukopis videl Schmal u jeho syna Antoniho, superintendenta.

7. Ján Andreades.

Tento dľa Schmalovej mienky bol od svojho otca Andreja podľa obyčaje veku Andreadesom nazvaný. Bol kňazom v Turanoch v Turci, dioecesálnym notárom a r. 1707 s necpalským kňazom Jakubom Mokoschinim vyslancom na ružomberskej synode. Šopronský krajinský snem r. 1681 turčianskych evanjelikov len na dve miesta vytisknúc, Andreades presťahoval sa do Novohradskej stolice a stal sa kňazom v Kalnove, kde v starom veku aj zomrel. Proti tak zvaným reversalistom, zvlášte proti turčianskym, medzi ktorými skoro prvý bol Ján Augustiny, písal „Helleborus subscriptionistarum“ zvanú prácu. Knižočka táto je zriedkavá, ale je potrebná ku poznaniu tehdajších prenasledovaní.

8. Starší Ján Blázy (Blasius).

Narodil sa v Ivančinej v Turci 21. júla r. 1684. Otec jeho, Andrej Blázy, bol tam kňazom a dekanom, matka ale, Zuzanna, bola dcérou Andreja Matthesiusa, kňaza z Veličnej, a Barbary Sinapy. Sotva desaťročného dali rodičia do Kremnice, kde sa pod Danielom Parschitiusom 7 rokov učil. V 18. roku šiel do Breclavy a odtiaľ potom do Wittembergu, odkiaľ r. 1706 medzi najväčšími domácimi nepokojmi navrátiac sa, bol do Slovenskej Lupče za kňaza vysvätený, ale túto stanicu na žiadosť svojho otca zamenil so štubňanskou nemeckou cirkvou. Odtiaľto nezadlho povolaný bol do dvora barona Pavla Ujfalussyho a z tohoto zas do Trenčína, kde 7 rokov prospešne ale s poškodením svojho zdravia slúžil. R. 1719 totižto postihla ho na kazateľnici porážka, ktorá ho na toľko zlomila, že bol prinútený stanicu zanechať. Po zdanlivom prinavrátení zdravia povolala ho rodina Gosztonyi do menšej cirkve jako predošlá, do Krenču, ale svojmu úradu pre choľavosť ani tam nemohol zadosť učiniť. Preto šiel k svojmu synovi, Jánovi Blázymu, duchovnému vo Veľkej Paludzi, aby tam spokojne smrť dočkať mohol. Pracovitosť jeho hlásajú tieto diela:

1. „Lutherov katekismus,“ vysvetlený biblickými prôpovediami. R. 1717.

V tom istom roku:

2. „Libé jadro zpevu evanjelickych starych y nových.“ V 12°.

3. „Rozkoše nové.“ Kniha táto bola veľmi rozšírená.

4. „Apatéka duchovnj v čas morového nakazenj potrebná.“

V rukopise zostaly:

1. „Brjme uvalené na Hospodina, aneb proti falešnému obvinenj Štepana Dubniczay Goliáše toho vojska božjho hanejicyho.“

2. „Preloženj postilii Martina Mollera, kterú predmluvámi a propositiámi opatril.“

3. „Pokladnice duchovnj pro djtky kresťanské, v njž sedmernásobny klenót se nacházy.“

4. „Confessionale evangelicum aneb knjžečka zpovednj na cely tyden.“

5. „Evangelicus conscientiosus, to jest, Zpráva, kterak se evanjelicky kresťan chovati má, aby svedomj dobré zachoval.“

6. „Vjstraha od náboženstvj cizyho podle katechismu Lutherova.“

Pri tejto príležitosti spomeniem, že syn jeho podobného mena, najprv rektor kremnickej ev. školy, potom kňaz art. cirkve veľko-paludzskej, bol básnikom v latinskej reči a jeho báseň z príležitosti vyvolenia Samuela Hruškoviča za superintendenta r. 1744 jako krásna a vedecká zasluhuje zvláštnej spomienky, ktorú vtedy učení mužovia veľmi čítali. (Quo SaMVeL HrVskoVItz sVffragante statV LVtherano In PannonIa CreatVs SVperIntenDens.)

9. Samuel Coryli (Lieskovský).

Táto výpoveď:

Ex nuce fit corylus, de glaude fit ardua quercus,
Ex parvo puero saepe peritus homo,

môže sa aj na Samuela Coryliho, rodáka z Turca, upotrebiť. Už v mladom veku vzbudil pekné nádeje o sebe. Keď bol v Baňskej Bystrici Heinzelovej siroty vychovateľom, roku 1692 vo veršoch vydal prácu pod názvom: „Delineatio florentissimae montanae urbis Neosoliensis,“ ktorá vyšla v Levoči vo 4°. Presťahujúc sa na universitu do Jeny, tam natoľko vynikal, že nielen obsiahnul titul cisárskeho venčeného básnika a filosofie magistra, ale stal sa aj vychovateľom schwarzburgského kniežaťa. R. 1707 v Jechne pri Sonderhause stal sa kňazom a tam svoje meno na Nitschmanna premenil a rozšíril medzi Sasmi uhorského pôvodu rod Corylovský. R. 1696 písal „Colossus anagrammaticus“ zvanú prácu a v nej z počiatočných písmen sostavil mená učencov jenanskej vysokej školy. R. 1697 „De impossibilitate reditus in gratiam Dei semel amissam“ pod predsedníctvom Valenta Veltema polemisoval. R. 1698 pod svojím predsedníctvom bránil túto svoju prácu: „Disputatio physica de corylo Jacobi ex Genes. 30, 37—39.“ Je pôvodcom ešte viacerých prác, z ktorých spomeniem „Regina Austri ex 1. Reg. X v. 1. Jenae 1693“ a „Guil. Beyeri compendii theologiae positivae syntagma. Lipsiae. 1708.“

10. Matej Duchon.

Narodil sa v Mošovcach v Turci. Bol synom otca podobného mena, kňaza v Kvačanoch v Liptove. Učil sa v Strassburgu. R. 1628 v 8° vyšla „Defensio catechismi b. Lytheri disputationibus viginti et tribus absoluta;“ z týchto polemií dvaadvadsiatu „de fugiendo papismo“ pod predsedníctvom Jána Gissena Duchon s pochvalou učencov bránil.

11. Florian Duchon.

Dľa Schmala udanlive bol bratom Mateja. Bol rodom z Mošoviec a kňazom v Nemeckej Lupči a liptovským archidiakonom, jako to jeho odporúčajúci list „Antithesis“, písaný ku Gašparovi Illésházymu, dokazuje. V tom liste uznáva, že u rodiny Illésházy 45 rokov slúžil čo dvorný kňaz. Denník Tomáša Dorothiciusa na 43. liste o tomto Duchonovi nasledujúce obsahuje: „An. 1612. 11. Jun. expeditio facta est quorundam civium pro advehendo Floriano Duchon ex Nemschova in parochum rosenbergensem.“ Tiež tam na 29. liste píše, že Florian Duchon v Ružomberku od r. 1612 do r. 1621 bol duchovným, a vtedy stal sa jeho námestníkom Ján Spléni. Písal: „Antithesis veteris ac novae ecclesiae ac doctrinae lutheranae et apostolicae et novae romanae.“ Vyšla v Bardiove r. 1625. — Isté je, že Florian Duchon bol dvorským kňazom Kataríny Pálffy, vdovy palatína Štefana Illésházyho, a jako taký bol prítomný na žilinskej synode r. 1610. — R. 1616 dňa 12. mája bol na pohrabe Kataríny Pálffy.

12. Matej Gazur.

Narodil sa v Mošovcach. V detinstve zostanúc sirotou, bol ochrane Mateja Lochmana a Tomáša Fabianiho odporúčaný, ktorí ho dali pod opateru najlepších učiteľov. Dokončiac štúdia na žiadosť Mateja Lochmana, bez vôle stal sa necpalským učiteľom; avšak jaký bol nespokojný s touto svojou stanicou, svedčia riadky Jánovi Lochmanovi r. 1615 písané: „Chráň sa oravského, liptovského a turčianskeho chleba, milý priateľ, jako ohňa; bažso mnou do mesta, nejakého mesta.“ Dodal ešte: „Práce je mnoho, srdečnosť je zriedkavá alebo priam žiadna, mládež je pokazená.“ Odtiaľto povolal ho do Ilavy Štefan Ostrošič, ktorého troch synov: Mikuláša, Pavla a Mateja a viacerých zo zemanských rodín vychovával. Tu stretol sa s uznaním, lebo Ostrošič nielen že mu dal svobodný dom v Ilave, ale u Ferdinanda II. vyzískal mu aj zemanstvo. Gazur bol počitovaný medzi najlepších básnikov. Jeho práce sú:

1. „Pia simul exquisita Sanctissimum Unius quidem, Totius tamen Generis Humani Salvatoris Nomen proprium unum Nuncupativa vero XCIX concernens Meditatio: Quam Dinturus, et quidem periculoso Morbo liberatus, Votiq in eodem Archiatro Jesu facti reus Elegiaco, Elisionis ignaro Carmine adcurate lucubravit Atque Reverendissimis, Reverendis, Illustrissimis, Spectabilibus, Magnificis, Generosis et Egregiis, Prudentibus ac Circumspectis et Universitati Dominorum Magnatum et Nobilium Judyti Comitatus Threnchiniensis Pro Strena primorum Calendarum Anni Sedeci-Centeni, bis Quinaque Lustra sequentis, in evidens Gratitudinis debitae monumentum, In perspicax Honoris meriti argumentum, In luculentum obedientiae decentis documentum. Mathias Gazur Thurocz Moschoviensis, Modernae Spectabili ac Magnificae Trigae Ostrozithianae olim a perpetuis Studijs: nunc a continuis Servitiis: Fatali illo Climacterico Aetatis suae anno LXIII. humiliter D. D. D. Trenchinii Permissu Superintendentali caeterorumq Superiorum. Typis Laurentii Beniamin ab Hage.“ (Vo 4⁰. A—B = 2 hárky = 8 nečíslovaných listov. 1651.)

K básni tejto pripojil hexameter, ktorý možno nepočetne bez urazenia pravidiel hexametrových sem tam premieňať. Znie: „Sol, ros, lex, lux, spes, rex, lux, pax sic mihi Jesus.“

2. R. 1652: „Delineatio insignium Osztrosithianorum et Gazurianorum.“

3. „A. A. A. Lacrymae Super Immaturum,“ piissimum tamen Obitum Spectabilis ac Magnifici Domini Pavli Osztrosith De Ghyletnicz, Equitis Aurati, Arcium Illava et Lyptovyvar, Castelliq Ludan Liberi ac Haereditarij Domini: Qui Magno Superstitum Dn. fratrum, totiusque familiae; magno Dominorum Magnatum et Nobilium Magno Ecclesiarum et Scholarum; magno Rerumpub. Servitorum Subditorumq dolore contigit in arce Illava Die XVII. oct. An. M. DC. LII. In Honorem Ac Gratitudinem Discipulo primum suo carissimo, tandem Nutritio liberalissimo restandam, Profusae a Matthia Gazur Thurocz-Mossovino Trenchinii Typis Laurentij Benjamin ab Hage.“ (Vo 4⁰. A—B_2 = 1½ hárka = 6 nečíslovaných listov. Nachádza sa v penštianskom museume.) 1652.

4. „Epicedian in obitum Susannae Corvini.“ 1655.

5. „Colossi hymenei honori et nomini Admodum Reverendi, Clarissimiq Viri Dn. M. Zachariae Kalinkii Antistitis Ecclesiae Cassensis meritissimi, Sponsi: Nec non Generosae Virginis Hellenae Marssovsky, Generosi ac Egregij Domini Pauli Marssovsky, Filiae Dilectae Spousae, erecti ab Amicis et Vicinis Die 5. Februarij. Anno Sedeci-Centeno, Denoquater et Quindeno. (Vo 4⁰. A—B = 2 hárky = 8 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume.) 1655.

6. Mnema funereum Viri Reverendi Clarissimi et undiq Doctissimi Dn. M. M. Zachariae Kalinkii Rozenbergensis, Ecclesiastae Cassensis Fidelissimi: Qui Post ardentes ad Thronum Gratiae ac Misericordiae Dei preces et suspiria intima, ex hac lacrymarum valle, in laetissimum Coeli πολίτευμα placidissime translatus est Anno: Mense: Die: MartIVs ex AstrIs seno repeDat bIs VtaXe; AVrea ZaCharIae SpIrItVs Astra tenet; Hoc est, Die 12 Martij, Anni 1656 — erectum à Matthia Gazur Thurocz-Mossovino Inclytae Aulae Osztrozithianae Familiari.“ (Vo 4⁰. Pol hárka = 2 nečíslované listy. Nachádza sa v peštianskom museume.) 1656. Venoval jeho otcovi Joachimovi Kalinkovi. Z básne tejto vysvitá, že bol Gazur muž učený a v rečiach sbehlý. Lebo mimo slovenskej reči:

„Haebreo, Grajo, Romano, Teutonicoque
Nec non Hungarico colluit ore loqui.“

7. „Euneas Diuersi generis Epithalamiorum, solennitali Nuptiarum Spectabilis ac Magnifici Domini Pauli Ostrosith de Ghiletnicz, Arcium Illava et Liptovivar, nec non Castelli Ludau Liberi et Haereditarii Domini: Equitis Aurati: Magnificam Et Selectissimam Dominam Evan. Vifalvsi, Spectabilis Ac Magnifici Quondam Domini Francisci Zai Relictam in Matrimonium ducentis Die 17. Januarij. Anno Sedeci-Centeno, Deno quater. atq Noueno, A Gnato nato, Virgo Maria tuo: artificiore ac sine omni elisione Fabrecata à Matthia Gazur Thurocz-Mossovino, praetacti Domini Sponsi, ut et duorum caeterorum Dominorum eiusdem Fratrom, quondam praeceptore nunc Seruitore. Trenczinii Typis Laurentij Beniamini ab Hage.“ (Vo 4⁰. A I—4 = 4 nečíslované listy. Nachádza sa v peštianskom museume) 1649.

Gazur o svojom učedlníkovi Pavlovi Ostrošičovi v pohrabnej reči takto súdil:

„Siquis erat sagax, solers, discretus, acutus,
Ostrosith a Ghyletnicz Paulus hic alter erat.“

13. Michal Gobius.

Narodil sa v Slovenskom Pravne v Turci. Schmal nazdáva sa, že bol synom Ďura Gobiusa, okolo roku 1660 tamejšieho učiteľa, a brat Jána Gobiusa, pomocníka na wittembergskej universite „Disputatio de homine et imagine dei in homine ante lapsum“ zvanou prácou, ktorú v Žiline r. 1665 pod riadiacim učbárom Jánom Hnilicenusom (nie jako Schmal chybne udáva Nailicenusom) bránil, urobil svoje meno známym.

14. Ďuro Greguš.

Narodil sa v Diviakach v Turci a učil sa v Ivančinej, v Prešporku, Kežmarku a Wittembergu. Keď prišiel r. 1729 dňa 30. oktobra do Kežmarku, takto zapísal sa do zápisnice žiakov: „Georgius Gregus Divihino hungarus Thurocziensis.“ Jeho učiteľ Ďuro Buchholz ale v tej istej zápisnici o ňom toto naznačil: Diligens iste proborumque morum scholaris paedagogus D. Fischer et Szontagh collecta stipe cum Mudrony discessit Vitebergam praevia valedictione publica 4. feb. 1736. Navrátiac sa z Wittembergu domov, najprv bol v Ozorovcach u rodiny Ottlikovskej dvorským, neskorej po smrti Izáka Andriciusa riadnym kňazom v Štiavnici. Keď z Wittembergu strojil sa ísť domov, písal pod názvom „Disputatio theologica de juramento per Dei genitricem et sanctos reliquos minime praestando“ pojednanie a ho pod predsedníctvom Henrika Zeibicha bránil. Vyšlo vo Wittembergu r. 1739 vo 4⁰. Ku napísaniu toho mu to dalo príležitosť, že Karol III. r. 1731 vydal nariadenie

v náboženskej záležitosti, ktorého IX. bod za povinnosť uložil protestantom, aby dľa vzorky rimsko-katolíckej prisahali. K ospravedlneniu tohoto pod titulom „Juratus Sodalius Jesuitarum“ (podľa mienky mnohých Malevič) písal dielo, k refutácii tohoto ale „Juratus Christi Sodalis“ sosnoval iné, obe ale Greguš pripojac ku svojmu polemickému spisu, vydal. — Pôvodcom „Juratus Christi Sodalis“ bol Ján Čerňanský, súľovský učiteľ, ktorý na konci svojho pojednania ukryl svoje meno pod počiatočné písmeny tejto vety: „Haec statuere jusserunt **J**urati **C**hristi **S**odalis **R**eligiosa in **S**olum deum **O**bligatio,“ totižto: **J**ohannes **C**sernanszky **S**cholae **S**zulyoviensis **R**ector **O**rdinarius.

15. Eliáš Groszmann.

Rodák z Turca; školy dokončiac v Königsbergu, stal sa učbárom v Krupine. Jeho vedu hlása „Disputatio de principiis metaphysicae,“ ktorú r. 1641 v Königsbergu pod predsedníctvom Michala Eifflera bránil. Svojich učedlníkov na pilnosť, pobožnosť a mravnosť tymito veršami povzbudzoval:

Prima bonae mentis cura, sit altera morum,
Tertia litterulas perdidicisse bonas.

16. Daniel Jesenský.

Podobne rodák z Turca; predtým, jakoby bol pre pokračovanie v študiach do Wittembergu išiel, v Baňskej Bystrici jak svoju pietu tak aj milovnosť vyznačil so svojou prácou „Strena nova, sed veteri arte concinnata“ zvanou, v ktorej 1. jan. (Calendis Januarii) r. 1701 baňsko-bystrické kňazstvo a všetkých patronov poctil a každému krátkym ale pekným distichonom šťastlivý nový rok prial; medzi poctenými, mimo viac patronov, boli: kňaz Eliáš Breithor, Ján Simonides, Ďuro Figuli, Ján Burius, Ján Pilárik, učení mužovia. V tom istom roku šiel do Wittembergu a svoju študujúcu dráhu tak skvele prebehnul, že obsiahnul titul magistra a venčeného cisárskeho básnika. Dokončiac študia, v Drážďanoch rozličné úrady zastával; zomrel v cudzine. K jeho pochvale je dostatočné spomenúť, že wittembergskú knižnicu početnými knihami obohatil, a Schmal pamätá sa, že tam videl i jeho podobizeň. Jeho práce sú:

1. „Colossus anagrammaticus ex nominibus virorum academiae vitembergensis.“ 1703.
2. Invitatio Peschekii ad castigationem iniqui de hungaris judicii.“ Drážďany 1708. Vo 4°.

17. Michal Institoris.

Narodil sa v Mošovcach. Otec jeho bol Eliáš Institoris a matka Anna Stupavská Dokončiac študia, stal sa učbárom vo svojom rodisku a meno svoje viac prácami známym učinil Keď bol ešte vo svojej domovine, v Bánovcach pod predsedníctvom svojho staršieho brata, Jána Institorisa, r. 1654 svoju prácu: „Disputatio de transsubstantiatione panis eucharistici in corpus et vini in sangvinem dominicum,“ ktorá vo 4° v Trenčíne u Vavrinca Benjamina ab Hage tlačená a grófovi Gabrielovi Illésházymu venovaná bola, a r. 1655: „De clericorum a potestate seculari exemptione“ svoju prácu, ktorá v Trenčíne vo 4° vyšla, v Štiavnici bránil. Navrátiac sa z cudziny, nielen že sebe sverenú mládež so skvelým prospechom vyučoval, ale svoje meno aj prácami zvečnil. Jeho umoplody sú:

1. „Parocuesis ad Sectarios de Visibilitate et Juvisibilitate Ecclesiae Praemissa ejusdem Formali Ratione. Solnae Typis Dadanaeis Anno MDCLXVIII.“ (Žilina, vo 4°. A—B = 2 hárky = 8 nečíslovaných listov. Na predku titulný list a dedikácia 2 nečíslované listy. Nachádza sa v peštianskom museume a u Ďura Rátha.)
2. „Panegyricus in obitum Pl. Reverendi et Clarissimi Viri D. Johannis Institoris Pastoris Slavonicae Ecclesiae Corponensis etc. Scriptus à Michaele Institoris Scholae moschoviensis Patriae Rectore, Fratre antem suo Germano. Anno NVnqVam, arDVa, VeraX, et pVgnaX, CorrVet VIrtVs. (= 1661) Typis, Trenchinii, Nicodemi Čížek.“ (Vo 4°. A—D = 4 hárky = 16 nečíslov. listov. Nachádza sa v peštianskom museume a universite.) Venoval tento Panegyricus podžupanovi a súdobným prísediacim stolice Hontianskej, tak aj richtárovi a rade mesta Krupiny.
3. „Desiderium aureae pacis“; k tomuto je pripojený veršovaný opis pôvodne z r. 1662. ktorý Matej Bél v „Notitia novae Hungariae“ zvanom diele bezzákladne jednomu liptovskému učencovi pripisuje.
4. σὺν Θεῷ! Chiliasunis Dirutus, id est: Refutatio Opinionis tam veterum nonnulorum, quam recentium, docentium Christum Universalem omnium Judicem, ante pantocryticum judicii diem, è coelo venturum, mille annis, in Pace, quiete, ac mirabili rerum, omnium affluentia, cum piis in terra versaturum, judicium administraturum, etc. Studio et opera Michaelis Institoris Rectoris Scholae Moschowiensis. Respondente Michaele Alauda Radkov. ejusdem Scholae alumno. Anno 1665. Mense Julio die... Impressum Solnae per Johannem Dadan. (Vo 4°. A—C_2 = $2^1/_2$ hárka = 10 nečísl. listov. Nachádza sa v peštianskom museume, v baňsko-bystrickom ev. gymnasiume a u Ďura Rátha)
5. „Dissertatio Ethica de Summo Morali Bono Sen: de Existentia et Natura Beatudinis ac Felicitatis Civilis seu Ethicae, placidae subjecta disquisitioni, à Michaele Institoris, Rectore Scholae Moschoviensis Autore: Respondente Martino Proserchomeno, ejusdem Scholae alumno. Anno 1666. Mense Aprili die... Excudebat Solnae Johannes Dadan. Anno 1666. Vo 4°. A—B_2 = 6 nečísl. listov. Nachádza sa v peštianskom museume a universite.)
6. „Phosphorus clarorum syderum Illustris Lycei Kiloviensis,“ ktorá podľa Kleina je tlačená v Žiline r. 1667 vo 4°, podľa Schmala ale „Kilovii an. 1667 accensus per Mich. Krmer alias Institoris.“ Z tohoto vidno, že sa tento Institoris vlastne K r m e r volal.
7. „Dissertatio Placida de Justificando Homine Peccatore Coram Tremendo Tribunali Dei, etc. Autore M. Michaele Institoris, rectore Scholae Solnensis et jam facto Pastore Ecclesiae Teplensis in Comitatu Liptoviensi. In ipso Valedictorii Sermonis momento instituta, producta, defensa. Respondente Casparo Lehotsky, Scholae quidem Seniore, Anno M. DC. LXX. die 16. Aprilis. Solnae, Impressa apud Johannem Dádan. (Vo 4°. A—E_3 = $4^3/_4$ hárka = 19 nečísl. listov. Nachádza sa v peštianskom museume. Z tohoto vidno, že Institoris bol už r. 1670 rektorom žilinského gymnasia a kňazom v Teplej v Liptove.
8. „Kunstt Wyborny, kterak se máme wážne a platne Bohu modliti, a wsseliké k dussi y k tela potrebné wecy, od neho samého, nábožne, slussne, naležite a Horlive žádati a prosyti... (Miesto tlače nie je udané, ale K. Szabó udáva ju za žilinský tlač z r. 1693.

Písal aj iné, zvláštne verše, menovite ku cti Abrahama Jesenského r. 1689 a Imricha Huszára r. 1691, tieto ale u Ambrózyho sťa rukopisy pozostaly. Básňami ho pozdravili: Daniel Quetoni, sv.-michalský kňaz a archidiakon, Andrej Fitkomides, dekan a dioec. notár, Zachariáš Hagara, mošovský kňaz, Ján Bombicenus, sv.-martinský kňaz a dioec. rečník, Ďuro Zári, sv.-marský kňaz. — Zomrel na počiatku XVIII. storočia.

Gergeľove hody.

Povesť z polovice XVII. stoletia.

(Pokračovanie.)

II.

Bolo krásne májové ráno. Jako milostná tvár slnca nebeského dotkla sa nízkej zeme, prebudila sa celá príroda zo sna nočného. Trávička a kvietky poľné hlavičky svoje pozdvihovaly a k nebesám obracujúc jich, jakoby slzavým zrakom, s rosou nebeskou na hlávkach svojich, ďakovaly tvorcu nebeskému. Stromovie, v krásnej zelenosti odeté, papršleky slnečnými pohýbané, tiež úctivú poklonu robilo tvorcovi svojmu za zrast svoj a vekové bytie svoje. Živočišstvo, zo zmeraveného spánku zobudené, počínalo svoj denný spôsob života. Pracovitá včelka už bola v úplnej svojej práci, z kvietka na kvet s veselým bzučaním preletujúc a sladký mäd pre svoju rodinu a aj pre tak často nevďačného človeka sbierajúc. Tu i tu zabzučal májový chrústik. Mravenček pilno počal sa k práci brať a snášať do kopčeka svojho to, čo mu poriadok denný nakladal. Ptáctvo nebeské začalo svoj neprevýšiteľný orchester spevu vo všetkých nuancach tónov. Slávik dospevoval svoju včasno-rannú pieseň a modlitbu svoju. Tu sa z okolitých dedinôk ozve cengot ovečiek, ktoré so žalostným bľakotom, že chybuje jim živnosť, pilno kráčajú za svojím pastierom. Nechybuje ani ozývanie sa trúby pastierskej, ktorá svojím rychlo dudlikajúcim vreskom súrne ponúka gazdinky a hospodárky vyháňať vyhladované volky, kravy a teliatka za ním na zelené pastviny. Nezadlho z dedinských chrámových väžičiek volajú vážne zvony: „Cingy, cingy, bomby, bamby!“ jakoby hovorily:

„Kto sem nejde, nemá hanby,
nemá citu, ani viery,
ten len diablu sveta verí.
Poďte, poďte slúžiť Bohu,
on vám dáva milosť mnohú,
dáva život, zdravie, dary,
on dnes prácu vašu zdarí.
Cingy, cingy, bomby, bamby,
kto ho nectí, nemá hanby.“

A tu domky dedinské otvárajú sa a nábožné ženičky, dietky a vážni starcovia pospiechajú do chrámu božieho vzdávať chválu Bohu za šťastne prežitú noc a prosiť milosť jeho o požehnanie a zdar denných prác svojich. Obzreme-li sa po domoch roľníkov a panských hospodářskych dvoroch, všetko je v pohybu, roľníctvo a služobníctvo vychádza k denným prácam svojim na pole, role, lúky a zahrady.

Taký pohyb pozorovať aj vo dvore pána Oblazovského, v dedinke B..., blízkej dediny S..., bydliska to pánov Č..., Dvorský jeho vydáva rozkazy, jaká ktorého sluhu dnešná práca bude, napomína k pilnosti, svedomitosti a vernosti, hrozí nedbalým trestami a s tým vystrája jich z domu panského.

Dom pána Oblazovského pravda nijako nemohol sa rovnať kaštieľu pánov Č..., je to skromné, prízemné stavisko, ale úhľadné a k potrebám menšej zemanskej rodiny primerane sriadené. Okná veliké, dutými mrežami zaopatrené, hlavné průčelie do ulice a bočné do zahrady obrátené s patričnými vchody. Všade videť čistotu a poriadok, lebo pán tohoto domu je prísny veľmi a domová pani neznesie ani najmenšiu nečistotu vo dvore a v dome svojom.

Služobníctvo už je všetko na nohách. Panstvo, zdá sa, že ešte v spánku pohrúžené je, aspoň vo svetlicach úplné ticho panuje.

Poďme do zahrady: táto je na dva hlavné oddiely rozdelená, na zahradu zelenín kuchynských a ovocných stromov a na zahradku kvetinovú; na zadku zahrady je diel divým stromovím vysadený, takrečeným „malým parkom“ menovaný.

Zeleniny a kvetiny nalezaly sa ešte len v prvom útlom vývinu, ale zo všetkého znať sa dalo, že rukou znalca obrábané a opatrované sú.

Obzreme-li sa po zahrade v tento ranný čas, nevidíme tu z ľudských bytností len jedno mladé svieže dievča. ktoré pri hriadke kvetín pilno a zručno sa uklonkujúc, okopáva útle kvetinky. Chceme ju z tváre poznať: čo a kto a jaká je? Z tejto strany, odkiaľ my hľadíme, je to nemožno, lebo chrbtom k nám je obrátená, a bárs tu i tu hlávku zdvihne, pozerá iba pred seba, a síce dlhým pohladom, jako sa zdá, na ohradu zahrady. Ostatný raz zdvihajúc od práce hlavu, ticho zašeprala: „Ešte nie je tu?“ No dlhšie sa dívajúc, rýchlo odhodila motyčku a so zašeptaním: „už je tu,“ chcela práve rýchly skok urobiť k ohrade, lež zpamätajúc sa, zastala a obzrela sa nazad ku vchodu domovému, iste preto, či ešte nik nie je vonku z panstva. Je to dievča 17—18ročné, čistá blondinka. Tvár viac okrúhla než podlhovastá, bielučká jako ľalija, očká modré s bľadogaštanovými obrvami, noštek malý, rovný, ústa malé s červenými, mierno vyvinutými pernami, briadka okrúhla s dubečkou na prostriedku; postava stredná a štíhlá. Jako zpozorovala, že okrem nej nie je nik v zahrade, sta srnka popreskakovala hriadky a už bola pri ohrade, nad ktorou vyčnievala hlava mladého muža.

„Už si tu raz predsa, Janík môj! Čo som sa ťa navyzerala!“

Toto mohol počuť i ďalší poslucháč, jako tiež:

„Duša moja drahá, nemohol som prv; dnes veľmi mnoho roboty u nás.“

Potom nastal tichý šepot: čo hovorili, to len oni sami vedeli, a keby bol to kto i počul, ťažko by bol z jich len jim známych výrazov úplný smysel jich rozhovoru vyrozumel.

Motyčka už dlho ležala na kvetinovej hriadke nepohnuto, tak jako ju rúčka robotníčky v návale radostného pocitu bola odhodila, a Hanka, lebo to je jej meno, jako prikovaná vždy ešte stojí pri ohrade, pilno načúvajúc, čo jej milenec, lebo to iste bol ten Janík, ľúbeho alebo vážneho jej vykladal. Jej celý ostatný svet bol jako mrtvý, keď k uchu jej zavznieval hlas drahého srdcu jej mladého muža. A preto ani sa neobzrela, keď dvierka zahradné zavrzgly a do zahrady lahodným krokom vkročila domová panská dcéra, a jako už známe, v okolí všeobecne známa krásavica. Zvláštny to, milostný zjav v ľahkom rannom rúchu; jakoby víla horská ľahkými krokom hupkajúc pobežkávala k milovaným hriadkam kvetinovým. Postava viac než prostredná, štíhlá, driečku tenkého, súmerného, tváre podlhovastej, pleti mierno barnavej, očú modrých, vlasov s tlstými vrkočmi gaštanových, pritom 16—17ročná, a máte obraz, ktorý každého cítiaceho muža pohladom svojím očarovať musí.

Priskočiac k hriadke, kde Hanka okopávala, vidí s podivením ležať motyčku a hriadku ešte málo pookopávanú. Trochu sa jej líčka zrumenia a ona sama k sebe prerečie: „Ale kde je táto Hanka? a jak málo ešte dnes pokopala!“ Obzerá sa vôkol a nevidiac nič, počne kričať: „Hanka! Hanka! kde si?“ V tom obzre sa v tú stranu, kde Hanka pri ohrade stála, zazre ju, keď rýchlo jako poplašená srnka odskočí od ohrady a z druhej strany hlava mužská nad ohradou sa ztratí, a vyrazí pre seba viac s ľútosťou než s mrzutosťou: „Hľa! ona zase s ním.“ Hanka vidiac, že to iba panna Helenka, vo svojom

strachu utíšila sa a so sklopenou hlavou prikročila k mladej veliteľke svojej.

„Ale pre Boha, Hanka, čo ty robíš? Hľa! hriadka ešte len započatá kopať a už slnko tak vysoko! Čos' tam robila pri tej ohrade? Mne sa zdá, že tam z druhej strany bol jakýsi chlap. Kto to bol a čo tu chcel?“

Hanka ešte vždy so sklopenýma očima ticho a váhavo odvetí: „Milosť, odpustite, panna Helenka, to bol môj Janík Trnka z dvora pána Č...“

„Teda už tvoj Janík?“ nechtiac tíško vzdychla Helenka, a jakoby sa zpamätala, trocha vážnejším hlasom doloží: „Teda ty už i vo dne zanedbávať budeš pre svoje milostné pomery s kadejakými cudzími mužmi svoje povinnosti a práce?“

„Prosím úctive, ja s nikým okrem Janíka žiadne pomery nemám, a to je veru v každom ohľade čestný, statočný človek, a nie dáky cudzí muž, ale mne od malička dobre známy, jako statočných rodičov remeselníckych syn, toť hen z Bobrovníka pochodiaci. Preto prosím...“

„No, dosť, Hanka, nepotrebujem ďalšej rozprávky o ňom, i mne je dosť dobre známy. Ale čože si s ním mala a to tak dlho hneď z rána rozprávať?“

„Odpustite, prosím, on mi všeličo vážne rozprával, a to i také — doložila s dôrazom — čo týka sa i vás, panna Helenka, a preto som tak dlho jeho reči počúvala.“

„Že čo sa i mňa týka?“ chytro skočila jej v reč Helenka, a nechtiac zarumenila sa. „Čože to môže byť? To bych predsa rada vedela!“

„No ja vám to hneď všetko rozpoviem. On mi prišiel sdeliť, že u jeho pánov dnes veľmi mnoho jakýchsi vážnych hostí čakajú a preto že sluhovia veľmi mnoho roboty a behania majú.“

„Čo mňa do hostí pánov Č...?“

„Prosím úctive, panna Helenka, ale — a pri tom významne pozrela na veliteľku svoju — ta má prísť i pán Rožoň z Mitíc!“

Helenka ešte väčšmi zarumenila sa, a hľadia svoje rozpaky zakryť, s napodobnenou ľahostajnosťou odvetila: „Nuž a čože ma je do Rožoňa?“

„Hia! veď že i mladý pán Rožoň má prísť na tieto strany.“

No tu už Helenka zostala jako pivonka červená.

Hanka si tú poslednú zprávu sama na svoju pästť doložila, chtiac svoje rozpaky šibalským spôsobom preniesť na svoju veliteľku, a vidiac, že sa jej to podarilo, tým smelšie si počínala.

„Ah, a veru je to krásny, mladý pán! Jeho postava vysoká, štíhlá, jeho pohybovanie ľahké, jeho pohľad prívetivý, a pri tom jeho čierny mladušký bajúz, jeho oči čierne jako tie trnky, jeho reč milá, vľúdna, srdečná. Ó, iste, iste, na ktorú ten okom svojím pozre, tej ten pohľad úprimný a prenikavý musí utkvieť až v samom srdci. Nezaľúbiť sa doňho nie je možno.“

Tak bez pretrženia rečnila, že nebolo možno ani pretrhnúť ju v reči. Ostatne bolo to práve pre Helenku vhod, lebo za ten čas ona vysvobodila sa z rozpakov a už teraz mohla trocha chladnokrevnejšie odvetiť.“

„Naposledy myslíš, ty pošetilé dievča, že som sa i ja doňho zaľúbiť musela, keď zo pár ráz u nás bol?“ odvetila s úsmevom Helenka.

„Veru by nebol žiaden div, milostná panenko: lebo jako na celom okolí nie je krajšej devy, jako ste vy, tak iste nie je krajšieho, ľúbosti ženskej hodnejšieho, jako je mladý pán pána Rožoňa.“

„Choď, choď, ty pochlebnica.“

„Ja naskrze nepochlebujem, ale číročistú pravdu hovorím. Ej, bol by to za krásny párik, ba by ho nie na okolí, ale v celej uhorskej krajine nenašiel.“

„No dosť tých bláznivých rečí, bo ty bys' mi ho tuším už na silu na krky hodiť chcela.“

„Ó, ja nie, nie je toho naskrze treba, lebo takej krásnej, peknej, dobrej, milostnej panne, jako ste vy, nie je potreba násilne priťahovať srdcia mladých pánov, tie tak samo od seba za nimi lnú, jako to božie stvorenie za teplým slnkom.“

„Hahaha! však mi ty tu jako zaľúbenec výrečnými slovmi ľúbosť vyjavuješ! Naposledy bys' ma presvedčiť chcela, že i ten mladý Rožoň už do mňa zaľúbený je?“

„Ó, milostivá panno! dajte sa aj o tom presvedčiť.“

„Hanka moja, čo ty všetko vieš, alebo lepšie vedieť sa domnievaš! Snáď že bol zo dva, tri razy u nás, a z toho možno zatvárať, že by bol už do mňa zaľúbený? Veď k nám i mladý Madočanský chodieva, a to ešte častejšie, než Rožoň, nuž naposledy by musel i ten byť už zaľúbený?“

„Nepochybujte ani o tom; ale toho bych vám veru nedopriala. Nie je síce vzozrenia nepríjemného, ale pre mňa by mal on čosi odstrkujúceho. Je veľmi pyšný, o sebe mnoho mysliaci a má čosi takého za ušima, čoho sa musí každá ženská obávať, aspoň by sa obávať mala.“

„Neboj sa, Hanka moja,“ smiala sa veselo Helenka, „veď neidem sa mu ešte na krk hodiť, a vôbec nie je tu ešte reči o mojom vydaji.“

„Prečo by nemohla byť?“ s podivením zpytuje sa Hanka. „Vek ačpráve ešte nesúri, bo veď ešte jako len dnes z oka božieho vypadnuté neviniatko v celej útlosti mladistvej krásy vyzeráte, ale predsa už také, že o vydaji reč byť môže, najmä keď toľkých vohľačov máte. Lebo je to skutočná pravda, čo svet hovorí, že kto si mnoho preberá, ten si ľahko preberie. Najlepšie hneď od kraja brať, čo nám prvé šťastné okamženie donesie a čo prvý rumenec a prvé klopanie srdca pri prvom pohľade nám vylúdi.“

„No, teba by si mohli všetky panny, ba aj všetci mladí ľudia vyvoliť za nahovárača; poznať, že máš už v tom zkúsenosť. Tys' tiež hneď prvého, ktorý sa ti naďabil, za milenca, a keď ho už svojím Janíkom voláš, teda i za svojho mužíka vyvolila.“

„On sa mi tak, milostná panna moja, jako vy hovoríte, len slepo nenaďabil,“ odvetila trocha urazená Hanka, „ale po dvojom, trojom videní city naše sa stretnuly, on mňa rád videl a ja jeho tiež. A od tých čias ja som mu úprimne oddaná a nechcem žiadneho iného na svete za muža, jako jeho, a presvedčená som, že on tiež žiadnu inú nechce. On mi istotne sľúbil, že jaknáhle tieto neisté, búrlivé časy prejdú, vezme si ma, a buďto budeme spolu dakde v panskom dome slúžiť, buďže si sami živobytie zavedieme; lebo on je i remeselník, a ja si len tiež dač k spoločnej živnosti prispievať môcť osobujem. No a musíme i dať na Pána Boha porúčať, lebo ten robí z bohatého chudobného a z chudobného bohatého. Kto v neho dúfa a príkazy jeho plní, pri vernom plnení svojich povinností nikdy ho neopustí, ale tam ho požehná bohate, kde sa toho najmenej nazdá.“

Reči tieto tak úprimne zo srdca pochodiace veľký dojem urobily na Helenku. Preto i ona vážne odvetila jej:

„Pekne hovoríš, Hanka moja, a verím, že i tak myslíš, a iste pri takýchto úmysloch so svojím Janíkom šťastná budeš. To bych ani nebola myslela, že pri svojej ináče priveselej povahe máš predsa taký hlboký nábožen-ský cit!“

„Ó, drahá panna Helenka, to mi moja drahá matka — Pán Boh jej daj večnú slávu — do srdca môjho vštepila, a keď ma ostatný raz vystrájala do sveta, tie slová mi jako sprievodčieho na ceste života vyslovila: „Boha sa boj, Boha sa dokladaj a chráň sa zlých ľudí, a Boh ťa neopustí.“ Od tých čias som ju viac nevidela, už tam tráva rastie na jej hrobe,“ a slzy ju zalialy.

„Vidíš, Hanka moja, jak ma tie tvoje reči jakosi teskliwo naladujú, a zdá sa mi, že bys' ty pri svojom chudobnom služobníckom stave šťastnejšou bola, než ja."

„Ja šťastnejšou než vy, vyznačená bohatstvom, rodom, krásou, láskou rodičovskou a popredných mladých pánov náklonnosťou?! Jak by to možné bolo? Vy snáď sami nechcete si dopriať toho šťastia, ktoré vám sám Pán Boh milostivý jakoby do lona vsýpa. Vyvoľte si toho, ktorý srdcu vášmu najmilší je, a istotne pocítite to blaho, ktoré len dve milujúce sa vzájomne duše pocítiť sú vstave!"

„Tebe to ľahko hovoriť. Ty si môžeš svojmu Janíkovi riecť: „môj Janík." Ja bych to na príklad, keby sa mi tak ľúbil mladý Rožoň, jako tebe tvoj Janík, nemohla jemu riecť: „môj Lacík." Pri vyslovení toho zčervenaly jej líčka.

„A prečo by ste nemohly, keď by ste chcely?"

„Preto, Hanka moja, že to tak neide v takých panských domoch našich, jako u vás, a potom, veď by to ani z druhej strany sám on nežiadal."

„Jakožeby si nežiadal, milostná panna; veď keď ste tu pod hen tým stromom poslednýkrát na lávke spolu sedeli, takým nevýslovne milostným zrakom pozeral na vás, že sa zdalo, jakoby tie oči svoje vám až do duše a srdca ponoriť chcel. On tak tu sedel pri boku vašom, jakoby nikdy nechcel od milostnej osobnosti vašej sa odlúčiť."

„Ah, Hanka, to sa tebe len tak pozdávalo, keď si si snáď na svojho Janíka myslela. No i mne sa zdalo, že bol trocha zamyslený, lebo len jako zo sna odpovedal na otázky moje. Ja som sa ho pýtala, jako sa má jeho otec a matka, a on mi po chvíli odvetil: „Ja sa tu najblaženejšie cítim." Až keď som so smiechom opätovne pýtala sa ho, krátko odvetil: „Ďakujem úctive, dobre."

„Verte, milostná panna," rečie ďalej Hanka, „dôvera dôveru budí; keď raz dôverne jeden druhému vraveť budete, uvidíte, že nájdete i tie najdôvernejšie výrazy."

„No, to predsa tak neide, jako ty hovoríš; tu sú moji milí rodičovia, čo by ti k tomu povedali?"

(Pokračovanie.)

Dr. Andrej Radlinský.

Dra. Andreja Radlinského, jedného z najznamenitejších predstaviteľov slovenských snáh, dala nám tiež naša požehnaná Orava. Požehnaná, lebo, ač vysoko ležia jej polia, vystavené vetrom z hôr idúcim, ona rodí slovenskému národu mužov, veľkých umom i srdcom. Počnúc od Bernoláka po Hviezdoslava, z tejto chudobnej Oravy vyšiel celý rad dejateľov, majúcich veľký podiel na tom, čo napriek hrozným pomerom vykonalo sa na duchovnej nive slovenskej, — veľké zásluhy, že pri všetkých nástrahách tu je náš národ nepodkopaný, ešte vždy svieži.

Andrej Radlinský narodil sa v sídle Oravy, v Dolnom Kubíne, 8. júla 1817. roku, z otca Andreja Radlinského a matky Alžbety, rod. Bernolákovej, vnučky Antona Bernoláka, zakladateľa slovenskej literatúry. Na gymnásiume bol v Ružomberku, Kremnici a v Budíne, theologiu začal v Prešporku a dokončil vo Viedni. R. 1841 vysvätený za kňaza, bol ustanovený kaplánom v Budíne. Vyučujúc tu syna svojho ujca, Jozefa Bernoláka, účetného radcu kráľ. komory, rigorosoval i sám na peštianskej universite a bol povýšený za doktora filosofie. Nasledujúceho roku prešiel za kaplána do Štefultova, odtiaľ do Zlatých Moraviec, 1843. roku do B. Štiavnice, kde zabudli ho až do r. 1849. K povolaniu svojmu seriosne pripravený mladý kňaz, literárne už i prv pracovavší, v B. Štiavnici 1847. roku začal vydávať dielo „Poklady kazateľského rečníctva," a síce už v terajšej spisovnej slovenčine. I roku 1849 odišiel z B. Štiavnice nie snáď povýšený, lež útekom. Časy boly také, že zjavní Slováci v Uhorsku neboli bezpeční. Radlinský utiahnul sa vo Viedni, kde stal sa redaktorom vládou v češtine vydávaných „Slovenských Novín." O rok bol preložený do Budína k redakcii česko-slovenskej osnovy krajinských zákonov, ktorý úrad pri c. kr. uh. miestodržiteľstve zastával až do 28. aug. 1861.

Vydávajúc „Poklady kazateľského rečníctva," duch Radlinského chcel širšie rozpäť krýdla. „V prospech žijúcich v Uhorsku ruských bratov," ako vyjadril sa on sám, mienil priložiť k rečenému sborníku kázne v ruskom jazyku, áno pracoval na založení cirkevno-literatúrneho časopisu pre austrijských Slovanov. V decembri 1851. roku už mal povolenie od miestodržiteľstva i od primasa, keď zrazu zmenil svoj prvotný plán a súčasne so slovenskými kázňami v Budíne 1852. roku vydal „Собранie русскихъ пропов҄ѣдей" (Sobranie ruských kázní) s ikonou (obrazom) sv. Cyrilla a Methoda, slavianskych apoštolov, a s priložením ruskej grammatiky a rusko-všeslavianskeho slovníka, aby — ako hovorí v predmluve — prostredníctvom jích napomohol i literárny prospech Slovanov, i pripravil takým spôsobom obecenstvo k čítaniu a rozumeniu onoho časopisu, ktorý zamýšľa vydávať. „Pre odstránenie možných nedôverčivých domnienok — citujeme ďalej z ruskej predmluvy — dotyčne ducha vydávaných mnou kázní v ruskej reči, náleží mi poznamenať, že zamýšľam umiestiť v knihe len také kázne, ktoré obsahujú učenie spoločné obidvom cirkvám, východnej i západnej, netýkajúc sa sporných predmetov učenia. Tak, dľa mojej mienky, vydávané mnou ruské kázne poslúžia nielen duchovníkom, lež spolu i všetkým želajúcim naučiť sa ruskému jazyku, ktorý medzi ostatnými slavianskymi nárečiami bez poškodenia zachránil svoj pôvodný typ."

Radlinský oznámil vydávanie ruských kázní medzi iným i v krakovskom „Czase." A prišlo odtiaľ zazlenie. Dostal list, ako pozastavili sa vraj nad tým, že ruské kázne idú vydávať v Budíne a že vydavateľom je nie Rus, lež kňaz latinského obradu, áno, ako meno jeho ukazuje, Poliak. V predmluve k „Propovieďam" Radlinský odpovedá na túto výčitku, a síce nasledovne:

„Pravda, ja dľa mena i dľa pôvodu svojich prarodičov som Poliakom, no dľa narodenia a otčiny uhorským Slovákom a duchom Slavianom v pravom smysle. Ako Slovák, verný svojmu rodu, zdokonálil som sa v nárečí slovenskom, a ako pravý Slavian obznámil som sa so všetkými slavianskymi nárečiami, predovšetkým s ruským jazykom, v ktorom našiel som všetku slaviansku pôvodnosť, zovrubnosť, určitosť, jemnosť i plnozvučnosť ako v samých slovách, tak vo formách i slohu, čomu podobného nenašiel som v iných slavianskych nárečiach. A preto môžem základne tvrdiť, že jestli treba je Slovanom blížiť sa k literárnej jednote, tá jednota možná je len pri jednomyseľnom snažení Slovanov k onomu prameňu slavianskej literatúry. Následkom toho oddal som sa ja predovšetkým vyučeniu ruského jazyka, v ktorom nachodím bohatú pokladnicu pre vzdelanie ducha a nasladenie duchovného života."

Radlinský javí sa tu ako konkurrent Ľudovíta Štúra, genia nášho v slavianskom svete s veľkou pietou spomínaného. Čo Štúr predkladal so širokým odôvodnením (Viď „Славянство и міръ будущаго."), Radlinský k tomu všetkému súčasne začal raziť cestu. Áno, Radlinský akoby bol o krok pred Štúrom, lebo „Slavianstvo i mir buduščago" v rokoch 1852—53 bolo skladano len v rukopis, vtedy keď „Propoviede" Radlinského v júli 1852 už vyšly zpod tlače.

Činnosť Radlinského na poli cirkevnej literatúry zostane večne príkladnou. Sasinek hovorí v jeho životopise („Nár. Noviny“, 1879), že knihy ním vydané tvoria celú bibliotéku. V ruskom jazyku kremä „Propovedí“ vydal i „Изъясненіе литургіи восточной церкви.“ „Nábožné výlevy,“ veľká modlitebná kniha, vydávané sú znova a znova; v maďarčine užívajú jich pod názvom „Mennyei hangok.“ V posledné roky svojho života začal pracovať i na preklade Písma sv. do správnej slovenčiny. Okrem „Slovenských Novín“ redigoval od roku 1855—1857 „Katolícke Noviny,“ od 1857—1865 „Cyrilla a Methoda“, od 1865—1866 „Vojtecha,“ od 1859—1861 „Priateľa školy a literatúry,“ od 1863—1865 „Slovesnosť.“ Radlinský „Priateľom školy a literatúry“ dokázal to, čo u nás nevedel nikto ani pred ním, ani po ňom. V orgáne tomto, ač bol v prvom rade venovaný školským dielam, teda úzko súvisiacim s konfessionálnou otázkou, boly doma obe naše konfessie. Ale od tých čias ani nemali sme tohto druhu orgánu, ktorý bol by sa mohol vyrovnať Radlinského. Andrej Radlinský dôsledne šiel za svojím cieľom. Čo bol začal svojími „Propovediami,“ v užších pomeroch toho držal sa i v „Priateľovi školy a literatúry.“ Zásluhou tohoto časopisu je ešte i to, že ním bola pripravená pôda nášmu politickému orgánu, „Pešťbudínskym Vedomosťam.“

Založenie spolku sv. Vojtecha možno považovať tiež za dielo Radlinského: jeho bola myšlienka, jemu pripadly starosti, spojené s vyprostredkovaním povolenia. Prekážok bolo dosť, no Radlinský odstraňoval jich zmužile, bez ostýchania, pri tom všetkom, že práve v tom čase najviac hromžilo sa na neho a bol menovaný „Rusom,“ následkom toho, že na slavianskom sjazde v Moskve 1867. roku bol s Jánom Jesenským a Pavlom Mudroňom repräsentantom Slovákov. V histórii slovenskej literatúry meno Radlinského zaujíma veľmi čestné miesto i na základe bojov, ktorými slovenčina bola uvedená za spisovný jazyk. Otázka je dnes už dávno riešená, nepríjemnosti sú — vďaka Bohu — na jednej i druhej strane zabudnuté, tak že námahy v boji súčastnivších sa možno bez ostýchania menovať čestnou, záslužnou prácou. Radlinský značne prispel k riešeniu otázky theoretickým a ako neunavný literát menovite praktickým trudom.

Kútsku faru (v Nitriansku), v ktorej 26. apríla 1879 dokonal svoj požehnaný život, bol obdržal 1861. roku. Bol opravdovým kňazom, otcom ľudu, hodným toho, aby Kúty navždy požehnávaly jeho meno.*) Dvaja bratia Andreja Radlinského ešte žijú: Štefan, farár v Lipnici, v Orave, a Ján, vyslúžilý finančný úradník, v Dolnom Kubíne, otec advokáta Ignáca Radlinského.

V ťažkom čase žijeme; treba sú pevné zásady a železné charaktery. Otcovia slovenskí, zaveste si v domoch obraz Andreja Radlinského a vy, matky, modlite sa pod ním, aby duch jeho prebýval vo vašich deťoch!

Jozef Škultéty.

*) Večná hanba pre uhorské pomery, že u nás i takémuto menu platí sa len potupením. Radlinský, ktorý za peňažné sbierky na chrámy a školy v biskupstve rožňavskom (v Dobšinej a Betliari) vyzískal si poďakovacie listy od rožňavského biskupa Kolárčika, ktorý za peňažné sbierky na chudobných Oravcov bol poctený od Oravskej stolice (č. 400, 1865. r.) poďakovacím listom, ktorý zo svojich vlastných obetí a svojími konneksiami nashromaždil na chrám v Kútoch vyše 1600 zlatých, ktorý, keď táto jeho obec bola navštívená veľkým požiarom, vedel jej svojou posvätenosťou a neunavnosťou vyzískať značné podpory, ktorý zakladal jej spolky, vymáhal výsady, v posledných dňoch svojho života vlastným nákladom rozmnožil jej hospodárske stavy na farskom dvore, ktorý vôbec bol mravne tak vysokým a bezúhonným zjavom, že pred ním klonili sa i politickí nepriatelia jeho: tento Radlinský po smrti vyhlasovaný je za podvodníka, defraudanta. Obec Kúty mala totiž požičku od Matice Slovenskej. Poneváč teraz v prospech „kr. uh. vzdelávacieho spolku slovenského“ inkassujú všetky takéto požiadavky, obec Kúty bola zažalovaná. Záležitosť pojednávala sa pred okresným súdom v Turč. Sv. Martine. Dostavili sa dvaja židia — jeden ako zástupca matičnej pozostalosti, druhý ako zástupca zažalovanej obce. A tento povedal tam verejne, že Kúty nie sú povinné navrátiť požičku, keďže vlastne ani nedostaly peniaze — strovil jich vtedajší panslávsky farár kútsky... To už presahuje všetko! Muža, ktorý so sebazapieraním žil do hrobu vysokej myšlienke, dovolí si, preto, že ten ako Slovák nenájde nikde záštity, zhanobiť čeliadka bez myšlienky, bez národnosti, len korysti žijúca. Slovenský človek, jestli nebude chceť sám prisudzovať si pravdu, dnes-zajtrá sožerie sa, zhorí od svojho šliapaného citu. *Šk.*

Hody.

„Hej, hody, moje hody,
už som dohodoval:
hej, už som štyri noci
doma nenocoval.“

Takto mohli si spievať mládenci, predstavení na obraze pána Jozefa Úprku. Ranné svetlo už derie sa oknom do izby, po noci v bujnej veselosti strávenej už ustávajú i oni i jich muzikanti. „Ale ešte hrajte!“ volajú veselí chlapci a podoprú jeden stôl, druhý stoličku, akoby si mysleli, že tie a nie oni stoja slabo; tretí díva sa pred seba, akoby chcel zahnať nejakú myšlienku, prišlú s ranným svetlom. Vidno, že okolo týchto troch točí sa svet medzi tými štyrmi stenami, no z druhej stránky postavy štyroch muzikantov sú nie menej interessantné, originálne. Kým boli mladší, iste, oni tiež neraz dali si tak vyhrávať; veď vidno zo všetkého, že až na vek a snáď na materiálnu možnosť oni sú tým mladým vo všetkom rovní — jedna krev a jedna kosť.

Obraz, ako kroj ukazuje, vzatý je z nitriansko-prešporského kraja slovenského. My podávame ho s veľkým potešením a nášmu mladému rodákovi, pánu Úprkovi, gratulujeme k takémuto úspechu na jeho umeleckej dráhe.

OBSAH.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY“ vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predpláca sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNÍK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 3.

ILLUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. marca 1887.

Púť na Velehrad.

Rozprávka.

(Dokončenie.)

8. Balík z pošty.

Na druhý deň po zábave Palko Turaj i so svojou paničkou robil návštevy u svojich známych.

Rozumie sa, že pána Hamiša, jako svojho bývalého principála, nevynechal. Medzi rečou prišla do spomienky i mešťanská zábava. Posudzovalo sa jedno druhé. Pán Hamiš bez obalu vyznal, že Palka majú v podozrení jako tajného panslávа. Výmluvy, zapieranie Turajove nepomohly ničoho. Pani Turajová, berúc celú záležitosť jako žart, alebo neznajúc snáď, čo to slovíčko „panslavismus“ v očach pána Hamiša za velikú úlohu hrá, zastala si po strane Hamišovej a tým podporovala ho v jeho obžalobe, že veru jej muž je tajný pansláv.

„Pozrite len, jako na mňa zazerá, keď som ho prezradila,“ hovorila pani notárka, ukazujúc na svojho muža, ktorý bľadnul od zlosti a pri rečiach svojej polovičky nebárs pekným okom na ňu pozeral.

„Vidíš, i tvoja panička, jako dobrá vlastenka, svedčí proti tebe; maj sa na pozore, lebo ti to zle vypáli,“ rečie Hamiš.

„Ale čo tá vie,“ hniezdil sa Palko na stolici.

„Keby som nevedela, nehovorila by som. Alebo si myslíš, že neviem, že si dvoril tej, ktorú držia za arcipanslávku na okolí, a že sis' ju chcel i vziať?“ škádlila si pani notárka muža.

„Tvoja panička má pravdu,“ prisviedčal Hamiš; „dobrý vlastenec nemôže panslávke dvoriť a Milina Vodovie je opravdu arcipanslávka.“

Palkovi pri spomenutí Miliny Vodovej vstúpila krv do tváre, začervenal sa. Zlobil sa sám na seba i na Milinu, na svoju paniu i na Hamiša, a snáď i na celý svet. Už mal v ústach, že odpovie Hamišovi: „Veď i ty si jej dvoril a preto tvoje vlastenectvo nikto neupodozrieva.“

Ale Hamiš jakoby to bol uhádnul, čo Turaj chce hovoriť, a preto predišiel ho, hovoriac:

„Pani notárka bude tak láskavá, že dovolí nám na pár okamihov vzdialiť sa; mám niečo úradného, čo by som rád sdeliť pánu notárovi.“

Kývnutie hlavy bolo znamením, že pani notárka udeľuje svoje povolenie; páni vzdialili sa do pisárne pána Hamišovej, kam prijdúc, Hamiš riekol:

„Amicenko! viem, že si chcel hovoriť, že som aj ja dvoril Miline; viem ale i to, že si nezapomenul na košík, ktorým ťa Milina nadelila; jestli si teda pri tom, urobíme si malý žart, ktorým sa pomstíme na Miline. Pristávaš?“

Turaj neodpovedal ani áno, ani nie. Chcel sa urobiť ľahostajným, ale mu to nešlo. Hamišovi, ktorý ho svojím mačacím okom pozoroval, to neušlo, preto pokračoval:

„Pristávaš-li teda, urobíme si malý fašiangový žart. Ty vieš dobre napodobniť písmo Tomašových: napíšeme jej menom jeho list a vyzveme, aby istotne prišla na náš ples. Sadni si teda a píš, ja ti budem diktovať.“

Turaj mechanicky sadol si, mlčky vzal pero do ruky, urobil niekoľko čiarok, napodobňujúc písmo Tomašových, na papieri, ktorý potom odložiac, vzal listový papier a písal, čo mu Hamiš diktoval.

Keď už bol hotový, rečie:

„Podpisovať ho nemusíš; na miesto mena dolož len: „Vás túžobne očakávajúc Janko.“

Boli hotoví a vrátili sa zase ku paneј, ktorú boli zanechali v hosťovskej svetnici.

Keď Turajovci odišli, Hamiš usmievajúc sa vnišiel do svojej pisárne, odložil prihotovený list a pobral sa tiež von z domu.

Od toho času uplynulo už niekoľko dňov, snáď i neděľ, ale o mešťanskom plese hovorilo sa i ďalej, bárs už bol predo dvermi nový, senickou noblessou usporadovaný ples maďarského klubu.

Milina Vodová sedela vo svojej izbuške pri vyšívaní. Vyšívala si práve na poduškovej mrežke tie slová: „Dobrú noc, dobre spi.“ S vyšívaním bola už takmer hotová, chcela ho odložiť a porovnať už s vyšitou hotovou mrežkou, na ktorej stálo: „Dobré ráno! čo sa ti snilo?“ keď od razu ozve sa hlas umieračka, zvoniaceho na skonanie.

„Dobrá noc, dobre spi!“ šeptaly ústa Miliny, a vzdychnutie, jakoby modlitba za pokojné skonanie umierajúceho, vinulo sa z jej útrob. Nechajúc šitie stáť, složila ruky jakoby k modlitbe a rozmýšľala.

Na dvere bolo počuť klepať, ale Milina ho nepočula; dvere sa otvorily a v nich zjavila sa postava listonoša; ale ona ho nevidela, ani pozdravenie neopätovala.

„Prosím za odpustenie! Račite byť príliš zamyslená, slečna,“ hovoril listonoš.

Milina cele predesená vytrhnula sa zo svojich myšlienok.

„Tu prinášam slečne zásielku,“ pokračoval listonoš a podával Miline maličký balíček; „prosím prijatie pojistiť.“

„Mne zásielku?“ diví sa Milina; „veď ja som nič neobjednala.“

„Snáď pani matka alebo niekto druhý,“ rečie listonoš; „tým väčšie prekvapenie pre slečnu. Zásielka znie: Slečne Miline Vodovie v Senici. A poneváč tu druhej slečny Vodovej niet, musí teda slečne prislúchať.“

Milina mechanicky podpísala prijatie a odovzdala listonošovi, ktorý ukloniac sa, chcel sa vzdialiť, keď ho Milina oslovila:

„Neviete, pane listonoš, komu to zvonili?“

„Hovorí sa, že Vilme Vargových.“

„Čo hovoríte!“ povie zadiveno Milka.

„Veru som tak počul.“

„Ale veď len nedávno bola na plese.“

„Však to jej poškodilo. Odtiaľ ju už polomrtvú priniesli; viacej už nevstala, ani nikdy nevstane. Mám česť porúčať sa.“

„Porúčam sa,“ odpovedá Milina, a oči jej zperlily sa slzami. „Ba či to ozaj Vilme? Chúďa! Turaj môže ju mať na svedomí. On je príčinou jej včasnej smrti,“ hovorila Milina sama so sebou, nedôverujúc pravdivosti slov listonoša.

Ale listonoš hovoril pravdu. Vilma Vargovie vskutku svoj zemský život ukončila. Z objatia náručia smrti, ktorým ju táto už na plese bola objala, nemohol ju viacej ani nový lekár pri všetkom svojom umení vytrhnúť.

Smrť Vilmina, o ktorej Milinu i jej matka upovedomila, bôľne dotkla sa Miliny. Balík, prišlý z pošty, zostal neotvorený, nedotknutý ešte i vtedy, keď už bolo po pohrabe Vilminom. Milina, či v myšlienkach súc ponorená a či snáď z ľahostajnosti oproti zásielke, počujúc o smrti Vilminej, svinula šitie a do neho uložila i prinesený balíček; odložila oboje spolu do šijacieho košíka. Tam by bol ležal neviem dokiaľ, lebo Milina s chystaním sa ku plesu bola zaujatá inými prácami a vyšievačku nechala stáť; tu však dňom pred plesom navštívila Milinu priateľka Anička Zorová, ktorá tiež strojila sa s Milinou na ples.

„No, Milinka, máš už všetko prihotovené?“ zpytovala sa Anička; „ja som už hotová, len sa obliecť. Jestliby si nebola hotová, mohla by som ti pomôcť.“

„Ďakujem ti, dušička moja! Šaty mám hotové, len pár mašličiek ešte prišiť.“

„No, škoda veru, bola by som ti pomohla. Ale som ja len za múdra, pravda, Milinka? Najprv sebe pošijem a potom, keď viem, že máš i ty všetko hotové, ponúkam sa ti na pomoc,“ smiala sa Anička. „Ale ozaj, tie mrežky máš už vyšité: ukáž mi jich, Milinka, musí sa to utešene vynímať.“

„Ešte nie som úplne hotová s nimi; ale už mi málo chybuje. Jestli ti ľúbo, obzri si jich, sú hen v šijacom košíku složené.“

Anička vstala; vzala svinuté mrežky, ktoré rozvíňajúc, vykotúlil sa z nich malý balíček na stolík.

„Čo to tu máš za balík? Z pošty, a ešte nie je ani otvorený,“ riekla Anička.

„Máš pravdu; na ten som ja úplne zabudla.“

„Ej, ej, Malinka! to je veliká nevšímavosť od teba. Alebo ti snáď nezáleží veľmi na tom, od koho to pochodí. Tak sa mi pozdáva, že je to písmo Janka Tomašových.“

„Už by sa bol pýtal po ňom; veď tu bol od tých čias, čo som to dostala, vetila Milina.

„Takmer by som sa smela staviť.“

„Snáď by si aj prehrala.“

„Čuješ, neviem,“ krútila hlavou Anička.

„No hneď uvidíme,“ riekla Milina, vzala balík a chcela ho otvoriť, keď niekto klopal na dvere.

„Voľno!“

Do izbušky vstúpil Janko Tomašových; dievčatá zostaly zapýrené, pozrúc jedna na druhú. Pohľady jejich neušly pozornosti Palkovej, preto rečie:

„Račte odpustiť, slečny, jestliže som nepríležitý.“

„Oj, prosím, pane pravotár! Ste nám vítaným dvojnásobne,“ hovorila Milina, lebo práve hovorily sme o vás, a to nás obe prekvapilo, že ste práve v tom okamžení prišli. Slečna Anička chcela sa staviť, že toto písmo je vaše; ja som ale tvrdila, žeby prehrala.“

Tomašových vzal balík do rúk, a hľadiac na písmo, povedal:

„Slečna Milinka, máte pravdu. Slečna Anička, keby sa bola stavila, iste by bola prehrala.“

„Ale to mi už len dáte za pravdu, že sa aspoň ponáša na vaše písmo.“

„To už máte úplnú pravdu, až veľmi napodobňuje moje ťahy, tak že som sám zvedavý, od koho pochodí.“

„Tomu sa dá ľahko odpomôcť,“ rečie Milina; „otvorte balík a hneď uvidíme.“

„Prosím, slečna, snáď by ste mohla banovať, keby som to ja urobil. Kto zná, čo tam za tajnosť skrytá, ktorú keby som ja odokryl, snáď by vás to mrzeť mohlo,“ povedal Janko a podal balík Miline, ktorá vezmúc ho, riekla:

„Hneď bude po tajnosťach,“ a roztvorila balík.

Na tvárach prítomných zrkadlila sa zvedavosť a napnutosť, ktoré však premenily sa v úžasné prekvapenie.

Milina zbľadla jako stena.

Anička s pravotárom hľadeli na ňu jakoby boli smyslov pozbudli. Všetci traja stáli tu jako hromom omráčení, keď z otvoreného balíka vyvinutá bola tabaterka a veľké, okrúhle, v žltom drôte zapravené okuliare.

Prešla dobrá chvíľa, čo ani jeden z prítomných nevedel k sebe prijsť; konečne predsa Janko sa zbadal a povie:

„Prosím, slečna! dovoľujem si tú indiskretnosť, že vás prosím o maličké vysvetlenie tejto zásielky, a to tým viacej, že vidím ťahy svojho písma na nápise napodobnené, čo aj slečnu Zorovie primälo k tomu, že sa nazdávala, ba i staviť chcela, že to moje vlastné. Viem, a som presvedčený o tom, že žiadna z vás slečien mňa za pôvodcu niečoho takého držať nebude.“

„Zaiste že nie!“ odpovedaly razom obe dievčatá.

„Smiem teda prosiť slečny o to: či nemáte tušenia alebo podozrenia, od koho by to mohlo pochodiť?“

„Nechcem nikoho obviňovať, ale ani upodozrievať,“ riekla Milina s celou dôstojnosťou sebapovedomia; „Pán Boh to vie najlepšie, nech mu odplatí spravedlive. Ostatne ale je-li vám ľúbo a záleží-li vám na tom, tu je i sprievodný list, dovolím vám ho prečítať; ja sama som ho ešte nečítala.“

Pán Tomašových vzal list a čítal jak nasleduje:

Blahorodá slečna! Poneváč viem, že istotne prídete na ples, usporiadaný maďarským klubom, aby Vám tam nebol dlhý čas, lebo sa tam len samé maďarské piesne spievať a ihry prevádzať budú, a Vy by ste sa mohla nudiť, pre ukrátenie teda času posielam Vám tu pripojené dary s tou žiadosťou, že prijdúc na ples tieto sebou priniesť neopomeňte. Rúčky Vaše bozkávajúc zostávam Vás túžobne očakávajúci Janko.“

Tomašových zbľadol. Zprvu nič neriekol, lebo zdalo sa, jakoby bol rozmýšľal, potom ale riekol:

„Slečna Milinka, ráčte dovoliť, že si prítomný list čo len na krátky čas u seba podržím.“

„Nezáleží mi na ňom,“ vetila Milina.

„Ďakujem vám, slečna,“ uklonil sa Tomašových; „dúfam, že sa na plese predsa uvidíme, teraz ale mám česť porúčať sa.“

„Ach!“ vzdychla si Milina po odchode Tomašových, „predsa som zle urobila, že som mu ten list dala. Nenazdala som sa, čo tam môže byť. Kto zná, čo z toho ešte povstať môže. Ani neviem prečo, ale taký ma strach napáda, že keby som sa nehanbila, hneď by som bežala za ním, aby mi ho vrátil.“

„Ale čoby povstalo,“ hovorí Anička; „pán Tomašových je nielen múdry, ale aj rozvažitý pán.“

Slová Aničky, keď snáď i pôsobily na utíšenie Miliny, avšak úplne ju uspokojiť nemohly.

Dlho ešte sedely i hovorily dievčatá spolu, kým sa rozišly. No nechme jich samé, aby sme nemuseli byť svedkami tých slz, ktoré sa perlily z oka slovenskej devušky, drze urazenej pre jej lásku k slovenskému rodu.

9. Následky poštovej zásielky.

Janko Tomašových opustil chyžienku Miliny Vodovie vo veľmi rozčulenom stave. Krv mu mocne prúdila, ba vrela i v tej najmenšej žilke tela, derúc sa na povrch, kde by väčšie priestranstvo najsť a doň sa vliať mohla. V hlave mu hučalo ani v úle, z ktorého práve roj strojí sa vyletieť. Rojily sa i tie myšlienky jeho, vyletovaly, stíhaly jedna druhú jako tie vyletujúce včielky. Dlho, dlho nemohol sa na ničom ustáliť, až konečne predsa ustálil sa na tom, že vyhľadá notára Turaja a bude žiadať zadosťučinenie.

I nebola mu to ťažká vec. Notár nachodil sa práve v služnovskom úrade. Sem obrátil Tomašových svoje kroky a tu i vskutku našiel toho, koho hľadal. Bez okolkov oslovil ho, hovoriac:

„Pane notár! mám sa s vami shovárať vo veľmi delikátnej záležitosti,“ a tu vytiahnuc list, ktorý mu Milina ponechala, pokračoval: „Poznáte toto písmo?“

Turaj sa prizeral, i vedel hneď, koľko bilo. Však nedal, aspoň nechcel to dať na javo; pokrčil ramenama a jakoby mu to cele ľahostajným bolo, riekol:

„Mne sa tak vidí, jakoby to vaše písmo bolo.“

„Áno; je také, jakoby moje bolo, len že vy ste ho falšoval.“

„Prosím, pán pravotár, neurážajte.“

„Teda ste to nepísal vy?“ Tomašových hľadel prosto Turajovi do očú, ktorý, vyhýbajúc jeho zraku, dal i vyhýbavú odpoveď, že on má cele inakšie písmo.

Tomašových vidiac, že mu Turaj vyhýba, a nemajúc vôle s ním ďalej sa dohadovať, a aby sa utvrdil, či jeho podozrenie je základné, uchopil sa pravotárskej taktiky a hodil slučku pánu Turajovi a riekol:

„Teda vám mám svedka doviesť, ktorý vám to do očú povie? Vec je to veľmi šteklivá a mojej cti a dobrého mena sa týkajúca. Budete teda tak laskavý a doprevadíte ma k pánu Hamišovi, aby sa vec úplne vysvetlila?“

Turaj nazdávajúc sa, že Hamiš ho prezradil čo pisateľa, riekol:

„Chtiac si spraviť fašiangový žart, pán Hamiš požiadal ma, aby som písal, čo mi bude diktovať, a aby som v písme vaše ťahy napodobnil. On diktoval, ja som písal. Čo ale mal v úmyslu alebo čo s tým urobil, to neviem, ani za to zodpovedným byť nemôžem.“

„Počuli ste, pánovia, soznanie pána notára o pánu Hamišovi,“ hovoril Tomašových; v páde potreby budete mi svedkovia toho.“

S tým sa vzdialil. Zo slúžnovského úradu išiel prosto k Hamišovi, ktorého však nenašiel doma. Umienil si, že ho dočká, kým sa navráti, aby ho ťahal na zodpovednosť. Ale Hamiš sa nevracal. Tomašových bol však príliš rozčulený, než aby bol mohol v dome Hamišovom pokojne za dlhší čas vydržať. I vzdialil sa teda s úmyslom, že príde druhýkrát, alebo že ho niekde inde vyhľadá. No šťastie mu neprialo. Hamiš jako čoby bol zmiznul z mestečka: Tomašových nielen že sa s ním nikde nesišiel, ale ani doma ho vynájsť nemohol, bárs ho už niekoľkokrát hľadal.

Tomašových bol veľmi mrzutý. A jakoby nebol? Veď už bol posledný deň: večer už mal byť ples maďarského klubu a on chcel ešte prv, ešte pred plesom tú otupnú záležitosť ukončiť, a on nemohol s Hamišom ani len na slovo prijsť.

Keď sa už dobre zmrklo, odobral sa na ples s tým predsavzatím, že Hamiša, buď čo buď, na zodpovednosť potiahne. Ale ten mu vedel i tu vyhýbať.

Na ples prišla i Milina. Ale jako? Jej objavenie vzbudilo všeobecnú pozornosť. A jakoby nie — veď prišla v čiernych hodbabných šatach. Všetko sa divilo.

„Pán Boh jej z rozumu pomáha,“ hovorila jedna z prítomných paní.

„Ach nie, mama!“ ozve sa jej dcéra s veľkou červeno-bielo-zelenou kokardou vo vlasoch; „ona vie, žeby dnes nebola kráľovnou plesu, preto sa obliekla do čiernych šiat.

„A predsa jaká ti je hrdá,“ poznamená jej susedka; „pozriže sa len na ňu, baronovi ti dala košík, nechce ísť s ním do kola.“

„Mátoha!“ rečie prvšia, „mohla by si to za česť považovať, že ju baron osloví, a nie mu ešte košík dať.“

„Ba dobre mu tak,“ poznamenala jej mama, „načo sa na také ohliada, ktoré toho ani hodné nie sú.“

„Veru máš pravdu, mama! my vlastenky jakoby sme nič neboly.“

V tom prešli okolo Hamiš so slúžnym.

Hamiš práve hovoril slúžnemu: „Žiaden z nás by sa nemal o ňu ani len ozreť. Veď nám to z posmechu vykonala. Lebo, čože chce inšieho tým, jako vyjadriť svoj smútok nad tým, že vydržiavame vlastenecký ples. Upozorni na to mladých ľudí a povedz jim, aby sa na ňu neobzreli.“

Heslo bolo dané. Slová Hamišove zdaly sa účinkevať. Stá očí, mužských i ženských, obráteno bolo na Milinu. Prisviedčali mu všetci. Ale keď pozreli na Milinu, už zapomenuli na všetko. Jej pohľad očú, jej úsmev odzbrojil i tých najzúrivejších.

Milina teda dobre sa zabávala, bárs i vo hre sa nesúčastnila. Okolo nej krútilo sa to všetko, jakoby jim bola počarovala. Ešte ani len pre košíky nehnevali sa na ňu. A veď, kto by sa vedel na krásu a ladnosť hnevať? A o Miline v pravde povedať sa mohlo, že bola krásna.

„Tušim ťa, dievčatko, čerti maľovali,
že na tvoje líčka toľko krásy dali.
Maľoval mňa Pán Boh z vysokého neba;
veď on dobre vedel, že mne krása treba.“

Len Hamiš nevedel svoju zášť zkrotiť. On jej nemohol odpustiť, že sa nehanbila za to, že zo slovenského rodu pochodí; áno, že sa verejne za Slovenku držala: preto zúril proti nej, jako proti všetkému, čo bolo slovenské.

Bolo po polnoci. Milina už nebola prítomná na plese, pošla domov. Tomašových sliedil po Hamišovi. Vo dvorane ho nebolo. Medzi hosťami ho tiež nikde

nepozoroval, i chodil z jednej chyžky do druhej. Naposledy predsa ho len našiel v jednej z bočných chyžiek, kam sa i s Turajom bol utiahnul.

„Hľadáš nás?“ volal mu posmešne v ústrety Hamiš, sotva že do chyžky vnišiel.

„Hľadám – a našiel som vás,“ rečie chvejúcim sa hlasom Tomašových.

„Počul som,“ hovorí Hamiš vyzývavo, „že chceš jakési zadosťučinenie.“

„Keď vieš už, netreba mi zbytočne slov šíriť.“

„Dobre! Keď ti tak ľúbo a chceš ma na silu zničiť, nedbám. Tu sú dve guľky: ťahaj.“

Tomašových siahol rukou, aby jednu z guliek vytiahnul, v tom však okamžení vrútilo sa niekoľko mladých ľudí do chyžky na čele s Ivanom Halašom, ktorý si všemožne dal záležať na tom, aby Hamiš s Tomašových nejako sa nesišli.

Ivan myslel si, že dosť zavčasu prišiel, bo nič nápadného medzi oboma nopozoroval. Tomašových však vtedy už bol ztiahnuť ruku a vytiahnutá guľka zmiznula v jeho vrecku. Čo sa stalo v niekoľko okamženiach medzi Hamišom a Tomašových, to okrem Turaja nevedel žiaden.

10. O jednoho menej...

Minulo niekoľko týždňov. Zima zo svojej ostrosti upustila. Snahy pomaly topily sa, ztopená voda ubiehala. Krásne senické pole už zkopnelo a sňah už len na ďalších vŕškoch bolo pozorovať. Jar počína sa zjavovať. Predzvestovatelia jej sú už tu. Bliska, mlynáriček a konipások už sa prinavrátil do krajov našich, veselo poletujúc a všade sa zpytujúc: „živlis? živlis?“ a po plotoch a haťach zase druhé ptáča pokrikuje: „v pate tŕň“ — čičitŕň.“

Bol pekný deň. Kto len mohol, ten poberal sa von. Koho dnes krása dňa z chyžky nevyvábila, ten musel byť veľmi zaneprázdnený alebo snáď nemocný. Medzi poslednejšími nachodil sa i Hamiš, ktorý ležal od posledného bálu ťažko nemocný.

Lekári mu vypovedali, ale jemu ťažilo sa sťahovať sa z tohto sveta. A keď videl, že nemoc veru rozmáha sa a on čo deň hynie, oproboval šťastie i u nového doktora. Dal si ho teda volať; ale malo sa to stať len potajomne, aby sa nedozvedel svet o tom, lebo ináčej by bolo po jeho vlasteneckej sláve.

Práve vnišla posluhovačka do jeho chyže, prichodiac od doktora a oznamujúc chorému, čo vykonala:

„Pán doktor odkazujú službu,“ hovorila; „že oni nemajú príčiny pred nikým ukrývať sa, ani potajomne pána veľkomožného navštevovať, — ale jestli si to pán veľkomožný žiada, aby jich navštívili, že vtedy musia byť i ostatní páni doktori prítomí, ináčej že neprijdu.“

Hamiša ani čoby bol studenou vodou oblial, tak na neho doktorov odkaz účinkoval. Hej! keby bol zdravým býval, bol by sa postavil na nohy, strach ale pred smrťou pokoril ho a on sa podrobil vôli doktorovej.

„Choď, povedz pánu doktorovi, aby sa mu ľúbilo prijsť, a zavolaj aj predošlých pánov, aby mňa navštívili; nehovor ale, že si bola aj u nového doktora.“

Posluhovačka odišla, aby zavolala lekárov. I netrvalo dlho, čo prišli napred dvaja starí a za nimi i tretí vnove volaný mladý doktor, ktorého oba predošlí, povedomí svojich mnohoročných zkúseností, ľahkým, ironickým úsmevom privítali. Nový mladý doktor to pozoroval, ale nedal sa mýliť.

Rada lekárov sa započala. Náhľady o stave nemocného vymieňaly sa. Výsledok porady bol, že oba starší lekári zriekli sa ďalšieho liečenia, ponechajúc nemocného novému doktorovi, poneváč mali nemocného za ztrateného. Oni tešili sa vopred fiasku mladého doktora a smiali sa mu, keď horúceho vlastenca dal obložiť studeným ľadom.

„No však ho ty vyliečiš,“ pomysleli si oba doktori a boli radi, že v páde nezdaru ponesie vinu nový pán lekár. Ale komu Pán Boh, tomu že i všetci svätí. Ľadové liečenie účinkovalo a nemocný Hamiš začal sa zotavovať. Sotva minulo štrnásť dní a už ho vidíme sedieť pri písacom stolíku.

Keby sme nahliadli do jeho písma, videli by sme, že pán Hamiš podáva zprávu do stolice o panslávskych, nebezpečných pohyboch v Senici a na okolí. Meštanská zábava nesmela vystať; opísaná bola tými najkriklavejšími barvami a vlastenstvo Janka Tomašových zradou biľagované. Slúžny, čo málo energický a slabý predstavený, mal by druhým nahradený byť, bo jemu pripočítaná vina, že tu antisemitického vyslanca do snemu vyvolili. Nebol ušanovaný ani nový doktor, lebo bol opísaný čo nebezpečný panslráv, ktorý s dobrým prospechom nemoce ľudské zná liečiť.

Hamiš bol práve túto zprávu ukončil, a ihneď poslal na poštu, keď tu bolo počuť klopanie na dvere, ktoré prv ešte otvorily sa, jakoby bol mohol dnu nachodiaci sa svoje „szabad“ vyrieknuť.

„Vedia, čo nového!?“ hovoril vo dverach cele naplašený Palko Turaj, bez toho, žeby bol Hamiša pozdravil.

„Nechodím ešte nikam; nemôžem teda ani vedieť.“

„Tomašových sa zastrelil.“

„O jednoho panslráva menej,“ prehodil lakonicky Hamiš.

„Ale našli pri ňom ten list, čo sme Miline písali, ba i tú čiernu guľku, čo si na plese bol vytiahnul.“

„Blázon! veď aj moja bola čierna, a mal som sa preto zastreliť? Ostatne však o tom, okrem nás, nevie nikto nič. My budeme mlčať.“

„Ja sa ale predsa bojím, že sa to nejako vyhrká,“ rečie Turaj; „kto zná, či Milina nemá podozrenie, a tú neprinútime k mlčaniu.“

Hamiš rozmýšľal, potom ale riekol:

„Kým sa vec vyhrká, to potrvá času. Dobre ale bude, keď sa oba utiahneme. Ja na radu lekára bezodkladne odídem do Smokovca, a oni, keďby šípili niečo, žeby jich predvolať chceli, nech sa tiež vzdialia. Následkom toho vec sa pretiahne a utratí zo svojej ostrosti. Pri vyšetrovaní ale, rozumie sa, že ani oni, ani ja nebudeme o ničom vedieť.“

Turaj mlčal, ale bol veľmi nepokojným, keď odchodil od Hamiša.

Smrť Tomašových dojala, ba hrôzou naplnila každého. Kto ho znal, každý ho ľutoval, len Hamiš bol snáď jediným, ktorý si nič z toho nerobil. Nikto nemohol pochopiť, ba ani nezvedel príčinu, čo pohlo mladého muža, požívajúceho úctu a vážnosť meštanstva, že siahol po svojom živote.

Pochovali ho. Na pohrabe plakalo všetko, len úbohá Milina plakať nemohla, tým však väčší žiaľ svieral jej srdiečko.

Nie menšie muky pocítil i Turaj, ktorému sa zdalo, že mu ustavične niekto privoláva: „Tys' ho zavraždil; ty si príčina jeho smrti; keby nie teba, mohol žiť.“ On každú chvíľu očakával predvolanie pred súd, a to ho na toľko trápilo, že uzavrel poslúchnuť radu Hamišovu a vzdialiť sa z domu. Ponechajme ho; veď i tak mu nemôžeme uľaviť jeho vnútorné muky, ktoré čím diaľ tým viacej sa množia. Popri Tomašových osobe vyhráža sa mu ešte i bledá postava Vilmina. I táto od razu jako biely duch zjavila sa mu, upomínajúc ho na dané, ale zrušené slovo.

11. Púť na Velehrad.

Roku Pána 1885. dňa 6. apríla minulo tomu tisíc rokov, čo Method, prvý biskup kresťanských Slovákov, zomrel na Moravskom Velehrade.

Method bol nielen zakladateľom kresťanstva medzi Slovákmi, ale spolu i zakladateľom vedy a osvety slovanskej. I uzavreto v srdciach vďačných zasvätiť tisícročnú pamiatku smrti veľkého biskupa a apoštola Slovanov slávnostným a veľkolepým spôsobom. Na Velehrade zariadené boly slávnosti. Tam putovali tisíce z Čiech, Sliezska, Haliče, Moravy. Na Velehrad strojili sa i vďační Slováci. Dňa 20. mája všetci pútnici slovenskí mali sa sísť v Uhorskom Hradišti. Mnoho sa jich hlásilo na púť, ale nie všetci slovu dostáli. Postarali sa o to páni slúžnovci, vyhlásiac, že každý, kto by sa opovažil na Velehrad putovať, pokutovaný bude na päť zlatých. Vyhlásenie slúžnovského účinkovalo: slovenskí pútnici sa ztenčili, bo sa naľakali pokuty.

Medzi tých, ktorí nedali sa hrozbami zastrašiť, patriá fárnici z Krupej. Z tej Krupej, kam odvezená bola brána Bráneckého zámku, ktorá po dnes uzaviera panský Krupanský kaštieľ. Dvanásti volmi ju odvážali.

Krupanci títo statne stúpajú cez Senicu. Neboja sa ani dažďa, ktorý jich kropil, ani pohľadov pána slúžneho, ktorými jich meral, ale ani poznámok tých, ktorým neľúbila sa podujatá púť na Velehrad.

„To by predsa vláda mala zakázať,“ povie jeden z priateľov Hamišových, bo sám Hamiš bol už odcestoval.

„Keby som ja bol služným,“ rečie druhý, „ja by som jich dal všetkých aj s kňazom pochytať.“

„Úplným právom,“ rečie prvý; „veď je to do očú bijúca demonštrácia proti uhorskému štátu.“

„Nuž a páni notári,“ zamieša sa do reči židák Kirschmann, „či tí môžu tam ísť?“

Židákovi nikto neodpovedal. To ho však nemýlilo. On ešte viacej jakoby posmelený rečie:

„Ja som počul, že i pán notár Turaj tam odišli. A keď ten smie, smie aj druhý.“

„A vedia to s istotou, kam šiel notár Turaj?“ tázal sa Kirschmanna slúžny.

„Počul som, pán veľkomožný.“

„Zajtrá ráno budú citovaný do môjho úradu v tejto záležitosti, či vedia?“

„Áno, viem, pán veľkomožný; a keď ma budú citovať, príjdem, aj jim vyrozprávam všetko.“

Židák bol by ešte i viacej rozprával, ale slúžnodvorský ho na krátko odbavil, rieknuc:

„No, dosť už; zajtrá mi budú v úrade hovoriť.“

Pútnici z Krupej už boli za Senicou. Tichý dáždik sprevádzal jich na ceste do Sobotišťa. Hrad Bránecký zahalil sa v tmu pred nimi, jakoby sa bol stydel, alebo žialil, že sa v rumoch rozruchaný nachodí.

Kirschmann ešte toho dňa dostal predvolanie pred slúžnovský úrad. Predvolanie znelo na štvrtok. Vo štvrtok bol trh a to nebolo po vôli predvolanému. No ale keď to muselo byť, v určitý deň prišiel do úradu. No nebavil sa tam dlho. Výsluch bol v pár menšinách ukončený a Kirschmann už na trhu jednal sa s Kulišom o jednu osminu krajciara. Kuliš nechcel zpustiť a Kirschmann pridať. Tam ten sa hneval, že ho chce ošialiť, tento zas dobíjal, aby mu to doprial a nežiadal jeho škody. V tom objavil sa vozík s hajdúchom na baku. Hajdúch volal síce, aby sa ľudia vyhnuli, v tom hluku ale málo kto ho počul, a keď by i bol počul, veľmi mnoho nepodbal na to. To podurdilo pána slúžnodvorského. A jakoby ho nepohnevalo, keď dnes prvýkrát vyjel na svojej súpraži a novom kočíku a nik si ho ani nepovšimne, ba ešte sa mu ani z cesty nevyhnú.

Z počiatku ešte to len trpel, ale čím ďalej, tým viacej ho to dopaľovalo. Práve prišiel až ku Kulišovi, ktorý dohadoval sa s Kirschmannom a ani nevidel, kto ide a ani nepočul, či kto naňho volá: stál skoro na prostred cesty.

To už bolo primnoho; toľko trpezlivosti nemal pán slúžnodvorský, i vyskočil z vozíka, pribehol ku Kulišovi a flask ho poza uši, že sa mu len tak v očach zaiskrilo.

„Čo sa nevyhneš z cesty?“

Kuliš sa zvrtne, nerozmýšľa dlho, ale vráti na skutku požičku pána Osuského i s úrokami, a hneď i zmizne a ztratí sa prv ešte, kým sa zbadal pán slúžnodvorský, čo sa to s ním porobilo.

„Kde je ten kujon?“

„Ztratil sa,“ rečie ktosi.

„Ba vyhnul z cesty,“ riekol druhý so smiechom.

„Jakô sa volá?“ pýta sa pán slúžny.

Všetci krčili pleciami a židen nevedel, alebo snáď len vedeť nechcel. V tom predstúpi Kirschmann, keď nik nechcel meno Kulišovo zradiť, a povie:

„Ja viem, pán veľkomožný,“ i povedal meno ušlého.

No slúžny sa nezaradoval a bodoný bokom pohľad na Kirschmanna neprezradzoval veľkú vďačnosť. Veď keďby nie Kirschmanna, nebolo by žaloby na notára Turaja, že šiel na Velehrad; on by nebol musel ísť vec vyšetrovať a nebolo by sa stalo to, čo sa ho tak nepríjemne dotklo. Beda však židáčikovi, jestli sa nedokáže jeho obžaloba.

Pán slúžnodvorský sadol do vozíka a uháňal do V..., aby vyšetril, či je notár doma? Nič by si tak nebol prial, jako aby notára bol doma našiel, aby si mohol vziať zadosťučinenie na Kirschmannovi.

Vozík už zastal pred obecným domom vo V... Pán slúžnodvorský soskočil dolu. Vnišiel do kancellárie, ale tu nikoho nebolo. Pobral sa teda do bytu notárovho.

Pani notárová bola sama v chyži. V rukách držala jakýs papier, z ktorého čítala. Oči jej porosené boly slzami; príchod slúžnodvorského nepozorovala, preto ani na jeho pozdrav neodpovedala. Ale i pán slúžnodvorský bol priveľmi rozčulený a preto si ani toho všetkého nepovšimnul, ale pristúpiac ku panej, riekol:

„Doma pán notár?“

Pani notárová až teraz pozorovala, že nie je sama; poutierala si zaslzené oči a povie:

„Nie je ho doma; neviem, čoby som za to dala, keby tu bol,“ odpovedala pani notárová a začala si znova vynorené slzy utierať. Ale pán Osuský nedbal na to všetko i rečie prísnym prízvukom:

„A kdeže je?“

„Sama neviem,“ rečie pani notárova; „vybral sa, že pôjde na výstavku do Pešti, a tu som dostala práve list, v ktorom mi ktosi píše, že sa nachodí na Velehrade...“

„Kde? — na Velehrade?!“ vykríkol pán Osuský jakoby bez seba.

„Áno, na Velehrade,“ prisviedča pani; „nech si to len pomyslia!“

„Veru hrozné! A kto jim to píše?“

„Neviem; nie je nikto podpísaný. Jestli ľúbo, nech si prečítajú.“

Osuský siahol po liste a začal čítať. List znel nasledovne:

„Blahorodá Pani! Jako jích priateľ držím si za povinnosť Jich upozorniť, že Jích pán nachodí sa na Velehrade. A poneváč je tam i Milina Vodová, nech sa majú na pozore, lebo stará láska nehrdzavie. To som si držal za povinnosť Jim oznámiť jako Jích starý, Jim dobreprajúci priateľ.“

„To písmo Hamišovo,“ pomyslel si pán Osuský, ale nič nepovedal. „Ten človek, dokiaľ ho kus bude, dobrým

nebude.“ Pokrútil hlavou, pokrčil pleciami a odovzdajúc list notárke, povie vážnym hlasom:

„To je veľká, veľmi veľká galiba.“

„Ach, čo si ja nešťastná žena počať mám?“ zalomila rukama pani, ktorú slová pána Osuského ani za mak nepotešily, ktorý však po krátkom trápnom mlčaní prehovoril:

„Ľutujem jich, pani moja, srdečne, a prial by som si opravdu, aby to pravda nebolo, čo sa jim tu sdeľuje, lebo by to veľmi smutné následky mohlo mať. Uvidíme, až sa navráti, či je čo vo veci. Porúčam sa!“

Pán Osuský sa vzdialil, nechajúc paňu samotnú.

12. Výsluchy a koniec.

Zuzka Kulišovie sedela vo svojej chyžke pri obloku a vyšívala hrachovinky na plachte. Bola netrpezlivá a každú chvíľu pozerala do obloka, jakoby niekoho vyzerala. A vskutku vyzerala si muža, ktorého jej ráno odviedli do úradu pre urazenie pána slúžnodvorského.

„Ten sa mi už nevráti, toho tam zavrú,“ vzdychla si úbohá a pozrela na hodiny. Tie ukazovaly už hodne popoludní.

V tom ale počuje kroky v kuchyni a Kuliš otvoril dvere. Zuzka sedela jako zarezaná, hľadiac si na muža, ktorý sa jej usmieval.

„No, čo tak hľadíš na mňa? Daj mi radšej obed.“

„No, jako ťa posúdili? Zavrú ťa?“ pýta sa ho žena, nepohnúc sa z miesta.

„Zavrú? Neviem prečo?“

„Aha, nie?“ povie nedôverive Zuzka.

„Pravdaže nie; keby mňa zavreli, museli by aj druhého so mnou.“

„Nuž a jako ťa posúdili?“

„Jako? Však ti hovorím, že nijako.“

„Myslím si...“

„No, mysli si, čo chceš, len mi daj obed, bo som už lačný.“

Zuzka vstala hore. Neverila síce slovám mužovým, ale bola rada, že sa jej len domov prinavrátil; i vyšla, aby mu dala obed, povzdychnúc si pri tom: „dal by to Pán Boh, aby sa ti nič nestalo.“

Povzdychnutie jej bolo vyslyšané.

Šťastlive vracali sa i pútnici z Velehradu. Doma je už aj pán notár Turaj. Doma ho už očakávalo predvolanie od pána slúžnodvorského, nakladajúce mu, aby sa bezodkladne do jeho kancellárie ustanovil. Sotva že sa stačil doma vyspať, už zavčas rána poberal sa von z domu, aby vyzvaniu zadosť urobil.

„Neslýchané! ba hrozné! notár a panslάv!“ privítal ho slúžnodvorský.

Turaj len hľadel na neho a nevedel, ani čo si má myslieť, ani čo hovoriť. Slúžny i notár pozerali na seba.

„Neviem, veľkomožný pane, či to oslovenie malo sa mňa týkať? a jestli áno, prečo?“

„Sme tu len dvaja,“ vetí slúžny, „preto len jich sa to týkať môže. A to prečo? Nuž preto, že sú panslάv. Panslάv a notár: to je neslýchané! Už rozumia?“

„Nech mi to ráčia dokázať,“ hovoril posmelenejšie Turaj.

„Kdeže boli posledníe dni?“

„Na púti.“

„Na Velehrade?“

„Áno, na Velehrade.“

„Čo teda, chcú mať ešte viacej dôkazov? Či vedia, že oni jako notár nesmú ani ukázať sa tam, kde sa panslávi schádzajú?“

„Ja som neputoval čo notár, ale čo katolík.“

„Nech mlčia; oni ani čo uhorský katolík nemajú na Morave svätých vyhľadávať. My máme našich svätých v Uhorsku dosť. Oni nepotrebovali na Moravu putovať; vedia, že oni tým Uhorsku hanbu urobili?“

„Neviem, veľkomožný pane! lebo ja som len svoju súkromnú nábožnosť vykonával. A jestli chcú vedeť, nuž jim poviem, že oni sami sú príčinou mojej púti, lebo oni ma odhovorili, aby som si Vilmy Vargovej nebral, lebo že je panslávka. Ja som jich poslúchnul a tým samým i dané slovo zrušil. Vilma zomrela a ja odtedy nemám pokoja. Oni sú teda príčina môjho trápenia. Vyhľadali mi nevestu jakú sami chceli, a ešte i teraz robia medzi nami mrzutosti.“

„Čo sa blaznia?“ osopil sa slúžnodvorský.

„Áno, veľkomožný pane, do zblaznenia mi je. V mojej neprítomnosti prídu do môjho domu, nahovoria a natlčú do hlavy mojej žene všelijakých hlúpostí...“

„Jako sa to opovážia hovoriť?“ pretrhol hovoriaceho v reči nahnevaný slúžny.

„Nech sa ľúbi prečítať tu tento list. Nemôžu tajiť, že v mojej neprítomnosti neboli v mojom dome.“

„Po úradnej povinnosti áno, a z toho jim len nebudem vývod dávať.“

„Ne nech sa ľúbi prečítať.“

Slúžny vzal list a čítal nasledovne:

„Milý priateľu! Na slúžnodvorskom máš veľkého nepriateľa. Prečo? ľahko uhádneš. Netreba mi to vykladať. V Tvojej neprítomnosti, jako sa presvedčíš, keď prídeš domov, osočil Ťa pred Tvojou paňou. Maj sa na pozore, som Tvoj dobreprajúci priateľ.“

„Satan, nie priateľ,“ povie slúžny, prečítajúc list. Ten jich ukrytý priateľ privedie jich ešte na šibeň. Oni si myslia, že mňa týmto zastrašia? Nie, dokiaľkoľvek sa neočistia, budú suspendovaný z notárstva.“

„A z čoho sa mám očistiť?“

„Z toho, že nie sú panslάv.“

„Nech mi len ráčia povedať, jako; aj to sa podvoľujem urobiť.“

„To nie je moja vec,“ odsekne nahnevano pán slúžny. „Chcú-li však moju radu uposlúchnuť a od hriechu sa očistiť, nuž jim radím nie na Velehrad, ale do Budapešti ku krajinskej slávnosti na sv. Štefana putovať. To je náš patron, ale nie jakýsi Method. Podvoľujú sa mojej vôli?“

„Podvoľujem,“ prisvedčí na krátko Turaj.

„Dobre! Teda potom, keď sa navrátia, uvediem jich nazpät do úradu. A ešte sa jich chcem zpýtať: či vedia, kto jim to písal?“

„Neviem,“ odpovie Turaj.

„Nevedia, ale badajú; keď prídu domov, nech srovnajú písmo listu s listom tým, ktorý v jích neprítomnosti jich pani dostala. Teraz môžu odísť.“

Pán notár Turaj sa vzdialil. V auguste putoval znovu, nie na Velehrad, ale do Budapešti. Keď sa navrátil, bol zase notárom.

Pošiel zo Senice i pán slúžnodvorský Osuský a viacej sa nenavrátil. Dopomohol mu k tomu pán Hamiš. Miesto jeho zaujal oproti Slovákom o mnoho energičnejší Slovák, jako bol jeho predchodca, o ktorom ešte i teraz píšu memoire, nie síce slovenské, ale maďarské noviny. Kto by chcel, môže čítať o nich vo „Függetlenségu“ v letných číslach pod názvom: „Nyitrai botrány fészekből.“

Pána Hamiša, čo patentovaného vlastenca, povýšili za pokladníka sirotského ústavu. Zášť jeho oproti všetkému, čo je slovenské, i tu dokázala sa skvele. Slovenské nitrianske siroty utratily 80.000.

Anička Zorová sa vydala. Milina Vodová bola jej družičkou. Anička má sľúbené, že na svadbe Milinej bude jej široká.

Nového lekára ešte vždy ženia. Pre mnohé návštevy u nemocných nemá času ani na vohľady vybehnúť a ešte menej aby sa oženil. No doprajme mu k tomu času.

My mu doprajeme. A čo sme želali jednomu z našich priateľov, i jemu želáme:

Nože! lieč zdarne tie ľudské rany;
buď Slovákom a lieč tie choroby:
kde možno, zatvor pred smrťou brány,
otrokom bôľov daruj svobody.

*

Lieč, brat môj! čo je v nemoci,
spomož, kde možno spomoci;
spomož — tak iste Tebe,
spomáhať bude nebe!

Anonymus.

Gergeľove hody.

Povesť z polovice XVII. stoletia.

(Pokračovanie.)

Vaša pani matka je stelesnený anjel; ona iste citu čistej lásky vašej a šťastiu života vášho odpierať nebude. No a pán otec, jako múdry pán, ten si dva razy rozmyslí, aby jediné svoje dieťa nešťastným urobil.“

„Hia, múdry pán, ale spolu i prísny a vo svojich úmysloch nezvratný a, čo najviac, nie je priateľom Rožnovcov; už skôr Madočanskovci sú mu príjemnejší; mne ale nie.“

V tom počuť volanie: „Helenka, Helenka! dieťa moje, poďže sem!“

Obrátiac sa k domu, videla svoju matku stáť na prahu dvier. Bola to pani vo veku asi päťdesiatich rokov, nadmier milého pohľadu, prezradzujúceho dobrosrdečnosť, úprimnosť a materinskú pečlivosť.

Helenka rýchlym krokom pospiechala za hlasom matkiným, keď prv viac pošepky preriekla k Hanke: „Nože, nahraď zanedbanú prácu, a zostaň mi vernou a dôvernou.“

„Neráčte pochybovať,“ odvetila Hanka.

„Dieťa moje,“ riekla matka ku svojej dcére, „čože robíš tak dlho tu v zahrade? Veď si ešte ani neraňajkovala a ani nie si ešte primerano oblečená.“

„Ah, drahá mamička moja, tento utešený, krásny májový deň vyvábil ma sem do tejto zahrady a tu som sa nemohla odlúčiť od toho čerstvého, balsamovou vôňou zapáchajúceho vozduchu. Tu sa tak dobre, tak ľahko, tak blažene cíti človek; no a tiež chcela som dať trocha pozor na Hankinu prácu.“

„Všetko dobre, dieťa moje, ale veď čas uteká, poď poraňajkovať. a potom treba nám aj o inóm rozmýšlať.“

Vnišly dnu a tam na stole stojace raňajky už dávno čakaly na Helenku. No táto zbežne niečo z nich požila, ale cele strovit nemohla, lebo duša jej bola všakovými myšlienkami preplnená.

„Helenka moja, tože čerstvo daj sa do preobliekania, lebo je veľmi možná vec, že prídu dnes k nám vzácni hostia; tvoj otec je dnes povolaný od pánov Č... k obedu, okrem mnohých druhých hostí, a tu možno, že pri svojom návrate daktorých k sebe povolá.“

„Dobre, dobre, mamička moja, hneď to bude; len mi povedzte, ktoré šaty bych si obliecť mala.“

„Mne sa zdá, že tie zelenkavé ti veľmi dobre svedčia.“

„To mi aj mladý Madočanský nedávno povedal, ale ja tie práve nerada mám.“

„Nuž teda vezmi modré.“

„Veru tie radšej.“

A vnídúc do vedľajšej izby, v okamžení za pomoci svojej chyžnej bola preoblečená. Po malej chvíli predstúpila pred svoju matku s príjemným úsmevom: „No, matička moja, ľúbim sa ti v týchto šatoch?“

„Dieťa moje, ty sa mi v jakýchkoľvek šatoch ľúbiš, ale v týchto veru si zvláštne driečna.“ A odvrátiac sa od nej, zakrývala slzy materinskej radosti nad podareným dieťaťom svojím.

„Čo sa odvraciaš odo mňa, mamička moja?“

„Ja sa neodvraciam od teba, ale pozrela som do okna, či už dakto k nám neide. Buď len opatrnou v rečiach svojich v prítomnosti hosťov, lebo od teba mnoho očakávať budú, keď si z toho učenia nedávno prišla, a daj si záležať v rozhovore v nemeckej reči, aby videli, že si nenadarmo na cvičení bola.“

„Nestaraj sa o nič a najmenej o nemeckú reč, ja som v nej sbehlejšia jako všetci tí okolití páni a panie, ktoré veru najlepšie len v svojej slovenskej reči znaj . sa vysloviť. Ostatne na tom nie e ani mnoho. K čomu tá nemčina, keď tu v celom kraji našom nie je žiadneho rodeného Nemca. Ale, dovoľte, mamička moja, ja idem zas trocha do zahrady, abych tam trocha kvietkov do pohára natrhala,“ a už jako vietor vybehla z chyže a vbehla do zahrady, kde Hanka pilno prácu svoju konala.

V tom okamžení, jako Helenka vbehla do zahrady, na ľahkom koníku vjachal do dvora mladý jazdec v ľahkom jarnom obleku; prizreme-li sa bližšie, poznáme v ňom dľa opisu Hankinho mladého pána Rožoňa. Skočiť z koňa, oddať ho tam prítomnému sluhovi a vbehnúť do izby, bolo dielom jednoho okamženia. Domová pani úctive privítala ho, on srdečne pobozkal jej ruku. Po obyčajných otázkach na zdravie a tomu podobne on prudko vyrazil: „A panna Helenka nie je doma?“

„O áno,“ rečie s úsmevom matka, „len trocha do zahrady vybehla kvietky sbierať?“

„Dovolíte, milostivá pani, vyhľadať ju?“

„Prečo nie; len mi ju na skore sem doveďte.“

On na ostatné slová ani pozor nedal a v okamžení bol v zahrade.

Helenka práve sklonená bola k trhaniu ešte maličkých kvietkov, keď začula kroky ľudské k nej sa blížiť, i trhla sebou, zdvihla obličaj, a tu stál pred ňou mladý človek v úplnej sviežosti vnád svojich, pohľadu tak úprimno srdečného, že sklopiac oči zarumenila sa.

„Dobré ráno, panna sestra Helenka; teda hneď z rána v robote?“ a podal jej dľa obyčaje pravicu svoju.

„Ďakujem, pekne vítam vás; „no nie je to už tak zrána a robota to tiež žiadna: je to moja najmilšia zábava,“ a tiež podala mu sňahobielu rúčku svoju

„Hia, kvietok krásny len s kvietkami sa môže zabávať, to je isté.“

„Nie sú tu ešte krásne kvietky; nie je tomu ešte čas, aby sa boly mohly cele vyvinúť.“

„O, niet krásnejšieho jako je ten, ktorý stojí predo mnou.“

Zarumeniac sa, vetí ona: „Pán brat, nemyslela som si o vás, že aj vy znáte tak po veľkomestsky pochlebovať.“

„Panna sestra moja, to niet celkom žiadne pochlebovanie, lež len nedostatočné označenje vnady toho kvietka, ktorý stojí predo mnou.“

„Ten kvietok nestojí pred vami, lež nachodí sa v ruke mojej,“ a s tým podala mu peknú sirôtku, aby urobila koniec reči v tomto smere. „To je, pravda, pekný kvietok?“ doložila.

„Z ruky vašej iste musí byť všetko pekné a mne dvojnásobne drahé,“ slovil Rožoň, a zatknúc si kvietok na ľavý bok kabáta, doložil: „Tu nech srdce moje raduje sa nad prevzácnym darkom týmto.“

„Bude sa vám ľúbiť pod stinné stromovie, ukryť sa pred pálčivosťou slniečka?“ riekla Helenka, odťahujúc reč od tohto predmetu.

„Ó, iste, iste! dvojaký oheň by ma neomylne spálil!“

„Hľa, tu ďaleko príjemnejšie,“ začalo dievča.

„Neomylne! Kde ste vy, tam je vždy a všade príjemno, a menovite mne je najpríjemnejšie.“

„Ale kde ste sa tu vzali u nás? Veď som počula, že máte dnes s pánom otcom ísť k pánom Č...?“

„Môj otec šiel ta, ale ja nemám tam roboty. Abych mohol vás vidieť, povedal som otcovi, že vybehnem do Trenčína všakové pokúpiť. Po chvíli musím ale predsa len do Trenčína vybehnúť, lebo otcovi slovo povedané zjistiť musím; on netrpí dvojjazyčnosť.“

„To pekná cnosť, slovo držať; s tým sa i tak páni chlubia, ale často len chlubia.“

„Myslíte, žebych aj ja do počtu tých patril?“

„To nemyslím; veď nemám k tomu žiadnej príčiny.“

„Na mojom slove vám tedy nič nezáleží?“

„To nehovorím, ale len to, že som posiaľ k tomu nemala žiadnej príčiny.“

„A nežiadate si k tomu príčinu mať?“

„Nerozumiem, čo s tým mienite.“

„Ja bych rád svoje slovo dal vášmu srdiečku do zálohu, aby vám tam zostalo na veky!“ vyrazil Rožoň srdečne, ohnivo.

Deva sa zachvela, srdce počalo prudko biť, prsia sa dmuly, nebola schopná slova. Sklopila zrak a zamlčala sa.

To zamlčanie zdalo sa mu byť dobrým znamením a preto ohnivejšie počal dorážať:

„Áno, slovo moje nikdy nezrušiteľné, že vás nevýslovne milujem a milovať neprestanem až do svojho ostatného vzdychnutia; a s týmto svojím slovom, z duše pochádzajúcim, chcel bych dušu svoju, srdce svoje a všetky city a smysly svoje preliať do duše vašej a srdca vášho, aby z nich iba jedna duša a jedno srdce zostalo a žilo. Rozumiete, drahá deva moja?“ I pritúlil sa bližšie k nej a chytil jej trasúcu sa ruku, ktorú ona zase tichúčko si vytiahla, mimovoľne vzdychnúc.

Nastala trápna chvíľa: obidvaja zamlkli. Keď však Rožoňove rozochvené city trocha utíšily sa, prehovoril opäť k Helenke:

„Mám-li si toto vaše mlčanie k svojmu prospechu a či snáď k svojej zhube vysvetľovať?“

Ona vzdychnúc sklopila hlávku svoju.

„Ale, pre Boha, majte milosrdenstvo so mnou, ľúba deva, a aspoň mi už odpovedajte niečo, lebo toto vaše mlčanie je pre mňa ťažké.“

Deva tíško riekla:

„Prosím, netrápte ma.“

„Ja vás trápiť, ktorý hotový som za šťastie života všetko, čo mám, ba i vlastný život obetovať? Moje reči, moje blúznivé vystupovanie vás iste trápi. Ó, to si duša moja žiadať nesmie, byť by sa sama zničiť mala. A pomaly sa odťahujúc doložil: „Vy, dobrá duša, len z milosrdenstva ste mlčala, aby ste nemusela záporným slovom navždy rozorvať dušu moju? Už rozumiem a musím i chcem odstúpiť a nekaliť nevinno-rajský tok života vášho!“ I vstal hore a sberal sa k odchodu.

Toto jeho hnutie jakoby šibnutím čarovného prúta účinkovalo na ňu, a ona, trhnúc sebou, zdvihla hlávku svoju a zrakom takej nežnej, čistej a úprimnej lásky pozrela naňho, že ten pohľad na Rožoňa tak účinkoval, že striaslo celou jeho bytnosťou a on zostal nepohnute stáť sťa kamenná socha.

Po druhý raz spočinul jej zrak na sviežej, mladistvej postave jeho, a keď videla sklopené oči, potešila sa; bo ženský cit ľahko a hlboko chápe, čo sa v duši milovaného muža deje. I nadobudla zmužilosti a riekla:

„Prečo tak rýchlo chcete odísť?“

Týchto nepatrných pár slov do tohoto zkamenelého stĺpa nalialo nový život. Všetky sily životné, city a smysly obživly v ňom, a on, zodvihnúc zrak a uprúc ho na Helenku, videl tak milostné, ľúbe, tak úprimným citom náklonnosti naň pozerajúce stvorenie, že nemohol viac odolať citom svojim a preriekol: „Ja žebych chcel rýchlo odísť od vás preč? Ó, zostal bych tu s vami až na veky!“ a objal ju.

Ona sa nežno vyvinula z jeho náručia a s ľútostno-ľúbym pohľadom preriekla: „Prečo tak prudko, pane Rožoň?“

„Ah, veď áno! Ale city moje tak burácajú vo mne, že nemožno jich umierniť. Prosím, odpustite, a majte smilovanie so mnou. Jedine vy ste vstave to búrne more citov mojich upokojiť. Vyslovte jedno slovo a budem tichý jako baránok.“

„A to slovo?“ riekla ľúbezným úsmevom.

„Či mám ísť lebo nie?“

„No veď vidíte, že vás neposielam preč.“

Rožoň neodpovedal, nevedel nájsť primeranej odvety.

Helenka, vidiac tieto rozpaky, oslovila ho poznovu:

„Snáď budete mať ešte dosť času do Trečína: myslím, že máte rýchleho koníka?“

„Do Trenčína mne nie je náhlo; veď otec môj sotva pred večerom vráti sa od pánov z Č..., ale...“

„No, čože teda náhlite? Nech sa páči znovu sadnúť.“

Rožoň, chtiac vyzvaniu zadosť urobiť, priblížil sa k Helenke a pochytiac jej rúčku, prehovoril:

„Ó, keby tieto ruky na veky spojiť sa mohly, počitoval bych sa za toho najšťastnejšieho človeka na širom svete!“

Rúčka Helenkina zachvela sa síce v jeho ruke, no ponechala ju v nej.

„Vyslovte to blažené slovo, ľúba deva, že povoľujete mne rúčku svoju jako moju navždy podržať, a uspokojila a oblažila ste navždy dušu moju!“

Zatíchli oba, len prudší dych Helenkin označoval účinok slov jeho.

„Povedzte aspoň to, že nemáte nič proti tomu, keď ju za svoju napotomne uznávať budem, a či sa hneváte na mňa, keď to žiadam od vás?“

„Nie,“ riekla ona.

„Nie?! — Ó, som najšťastlivejším človekom na zemi!“ a obejmúc ju, vtisknul prvý poľúbok na jej ružové perny, zašeptajúc: „tvoj navždy!“

„Navždy tvoja!“ opätovala ona tichým hlasom a vyvinula sa z jeho náručia. Po chvíli riekla:

„Musíš mojim rodičom hovoriť.“

„Ó, iste, iste — a skoro!“

„Teraz ponáhľaj sa do Trenčína.“

„Poslúchnem — idem!“ a obejmúc a pobozkajúc ju na čelo, stúpal zo zahrady a sadnúc na koníka, rýchlo odcválal.

III.

Helenka po odchode mladého Rožoňa milostno-bôľne hľadela v tú stranu, kade bol odchodil, a znovu sadnúc pod košaté stromovie, zastrela si rúčkama tvár; z jej očú tiekly slzy. Či slzy tie lialy sa od vnútornej slasti, že duša jej našla dušu, zpriaznenú s jej najnežnejšími citmi, a či z tej príčiny, že v jej svet čistých, milostných a ideálnych citov vodral sa už cit skutočnoj lásky k mladíkovi, a či z obidvoch príčin?

Zotrúc slzy z očú vrátila sa domov. Matka, vidiac ju samotnú vkročiť do izby, s podivením, že sama ide, zpytala sa jej:

„Kdeže je mladý Rožoň? Veď ten nedávno išiel za tebou do zahrady? Či si nebola s ním?“

Zamrznutý.

Helenka, sklopiac očká, krátko odvetila:

„Mamička moja, bol, ale už odišiel; náhlil sa do Trenčína, aby naloženia otca svojho vykonal. Sľúbil ale, že naskore navštívi nás.“ A to povediac, rýchlo ztratila sa z očú matkiných a šla po svojej obyčajnej dennej práci.

Jako pani Oblazovská očakávala, jej muž skutočne k večeru doviezol sa s Madočanským. V tuhom rozhovore vkročili oba do izby, kde jich domáca pani čakala a privítala. Obrátiac sa k Madočanskému riekla:

„Jaké zvláštne šťastie pre nás, pane Madočanský, že ste sa uponížili do nášho chatrného príbytku; veru veľmi vzácna návšteva.“

„Ďakujem za úctivé privítanie; vy avšak vždy, pani sestra, väčšiu cenu pripisujete iným, jako zasluhujú, a na svoju tak zriedkavú a všetkej cti hodnú cenu domácej panej zabúdate. Ja cítim sa šťastným, že vkročiť môžem do tak milej a vzácnej domácnosti, jako je vaša,“ hovoril hosť a poklonil sa.

„Vy ste vždy ten istý, plný útleho dvorenia i proti tým, ktorí toho ani nezasluhujú. Ráčte sadnúť,“ a šla, aby hotovila niečo pre občerstvenie.

Helenka, vidiac, kto vkročil s otcom do domu, zavrela sa do svojej chyže a neukázala sa viac.

Starí páni zasadli do hosťovskej izby a viedli rozhovor o záležitosťach, spomínaných na schôdzke, i o iných krajinských dielach.

Madočanský začne: „Či ste pozorovali, pán brat, jako ten Rožoň vyskočil proti mne, keď som spomenul tie zbojnícke hniezda, aby sa spoločnými silami vypátrali a zničili?“

„Hia, kto s nimi pradie, jako môže ticho zniesť, keď sa jedná o jích vypátranie? Veď by potom všeličo mohlo sa na neho vyzradiť.“

„To nemôžem tvrdiť, žeby s nimi priadol, ale mi tiež nápadné bolo jeho vystupovanie.“

„Hia, veď sa to každý bojí o ňom vypovedať, a práve z tej príčiny, že on bol prítomný, nechcel nikto môj návrh podporovať.“

„No, ja sa ho nebojím, ale čo neviem, tvrdiť nemôžem.“

„Odpusťte, vás som nemyslel.“

„Keď vec vezmeme dľa čistej pravdy, Rožoň nehovoril z vetra, ale má to z istej stránky svoj základ. My óhľadom vlády krajinskej nevieme vlastne, na čom sme. S Turkom urobili pokoj a Turek na všetkých stranách aj po pokoji napadá kraje naše. Ústredná vláda málo stará sa o nás a naše kraje, keď je reč o obranu občanstva, ale iba keď požaduje dane krvou a peniazmi. Veď hľa turecké hordy siahajú až po Bohuslavický vrch, čo je k nám len málo viac jako hodina cesty. Teda obrátime-li silu našu proti tým zbojníckym skrýšam, do chrbta môžu nám udreť Turci a spojiť sa s tými, ktorých mi napadáme, a môžu nás a naše dediny a majetky zničiť. Gergeľ má na všetky strany známych, to nie je obyčajný zbojník, v ňom čosi vyššieho trčí. On nikdy proti krajine nevystupuje, ale v tom páde svojej obrany mohlo a muselo by sa aj to očakávať.“

„Nuž pán brat môj vďačný, či teda máme byť podrobení týmto zbojníckym bandám a od nich milosť a nemilosť čakať?“

„Veď to zas tak zle nie je, ešte sa z nás nikomu nič tak zlého posiaľ nestalo, a medzi dvoma zlýma musíme to menšie si vybrať. Keď krajina naša z tisíc rán krváca, môžeme-li všetky tie rany jedným razom zaceliť?“

„Ach, nešťastná krajina!“ vzdychnul Madočanský.

„Ba, nešťastná,“ prisvedčil Oblazovský. „Keď kráľ a jeho vláda viac bojí sa svojich vlastných občanov, nežli zovnútorných tých sverepých Turkov, to už veru nešťastná musí byť. Pán brat môj drahý, veď my vieme, že kráľ a vláda jeho radšej hanebný pokoj s Turkom urobili, jakoby mali krajinu dľa práva a spravedlnosti spravovať. Aby nemuseli pokoj medzináboženský udržať, aby nemuseli evanjelikom obojeho vyznania na pacifikáciach založené práva ponechať, dotyčne svobodné vyznávanie svojho náboženstva v pokoji užívať nechať, a aby krajinské občanské práva, dotyčne zemanské nadpráva rešpektovať nemuseli, smierili sa s Turkom, žeby všetku moc a všetky strely na nás obrátiť mohli. Ó, triráz nešťastná tá krajina, v ktorej hlava krajiny so svojimi radcami považujú za najväčších nepriateľov svoje vlastné deti a za najväčšie šťastie zničenie týchže!“

„Veď to snáď tak zle ešte nie je,“ krotil Madočanský.

„Ba, pán brat môj drahý, obávam sa, že horšej, jako sa domýšľame. Ja dôverne vám vyznať musím, že viac bojím sa krajinskej vlády, jako samých Turkov. Tam sa zlé veci kujú.“

„No, veď uvidíme, čo naše poslanstvo k nášmu palatínovi vykoná.“

„To ešte aj moja ostatná nádeja; na toho iste spoľahnúť môžeme. Ale či bude vstave náš Vesselényi cudzozemských radcov kráľovských premôcť a kráľa na stránku svoju obrátiť?“

„Dúfajme, pán brat môj drahý, a pokým nedostaneme odvetu, držme sa v pokoji; a preto aj ja bych rád teraz s vami o dačom inom porozprávať.“

„Ó, vďačne; len zpomeňte, o čom by ste radi?“

„Ja som vlastne aj o to k vám prišiel, aby som sa v istej rodinnej záležitosti o vašu vzácnu radu, mienku a výpomoc uchádzal.“

„Ó, prosím, pán brat môj, vy ste sotva utisknutý na moju radu a mienku; vy svojimi náhľadmi, rozvažitosťou a rozumnosťou ďaleko ma prevyšujete.“

„No nechcem sa hádať teraz s vami, ale opakujem, že v istej vážnej záležitosti rodinnej nevyhnutne vašu mienku, radu a výpomoc potrebujem.“

„Ráčte sa teda bližšie vysloviť. Ja som ochotný ku všetkému, čo som vstave vykonať čestným spôsobom.“

Polo usmievavo a polo vážne počal Madočanský:

„Vy, pán brat môj, máte utešenú dcérku, a ja mám syna,“ a tu Madočanský postál.

„Nuž?“

„Nuž, reku, či by sme to nemohli spojiť?“

„Spojiť?!“

„Áno, tak myslím. Zdá sa vám to divné a snáď nemožné?“

„To nie; ale vy mňa prekvapujete vaším nabídnutím. Na to som ešte vonkoncom nemyslel; moja Helenka je ešte takrečeno dieťa,“

„No, dieťa už práve nie je, ale v najkrajšom veku panenka; a ružu vtedy trhajú, keď kvitne.“

„Ale či je váš úmysel opravdový?“

„Ó, naskrze opravdový.“

Oblazovský sa zamyslel a po chvíli riekol:

„Toto nabídnutie, pán brat môj, je pre mňa veľmi vzácne a cítim sa byť ním zväštne pocteným; nuž ale tu mnoho, ba najviac od tých mladých ľudí záleží.“

„Čo sa syna môjho dotýče, ten horí túžbou po vašej krásnej Helenke; je však priostýchavý, aby prvý krok on sám urobil.“

„No, bez toho sa obísť nemôže, pán brat môj vďačný, lebo jestli si nebude môcť získať Helenky mojej náklonnosť, tam bola by vec ťažká.“

„Nerozumiem to tak,“ skočil Madočanský Oblazovskému rýchle do reči; „syn môj, pravda, sám osobne musí sa uchádzať o náklonnosť dcérky vašej, čo istotne už zajtrá s privolením vaším urobí, — len by rád vedeť, či vy a pani sestra nemáte nič proti tomu a ani nič nebudete mať.“

„Ó, naskrze nie. Opakujem, že sa cítim nabídnutím vaším pocteným, a z mojej stránky rád k tomu privolím, len nech mladí ľudia budú cítiť medzi sebou náklonnosť.“

„Teda môžem na vaše slovo spoľahnúť?“ vážne zpytoval sa Madočanský.

„Každým pádom,“ vetil Oblazovský a podal Madočanskému ruku, ktorú tento úprimne stisol.

„Počiatok teda by bol šťastne urobený, a mne nič nepozostáva, len túto milú zprávu čím skôr synovi môjmu sdeliť,“ riekol Madočanský, vstal hore a chystal sa k odchodu.“

„Kam myslíte, pán brat môj? Veď moja chystá dáke občerstvenie — nesmiete odísť.“

„Ďakujem úctive; nateraz nemožno mi ďalej baviť sa, noc je predo dvermi a ja sa musím ešte cez Váh previezť.“

„Nocujte u nás.“

„To nemožno; veď syn môj dychtive očakáva odvetu z úst mojich, lebo k vôli tomu prišiel domov z Trenčína, kde mu, jako viete, stoličné notárstvo sľubujú.“

„Moja bude sa hnevať, že teraz odchodíte.“

„No dám pani sestre ruky bozkávať a srdečne odpytovať, ale nateraz mi nemožno viac baviť sa; veď na druhý raz si to nahradíme.“

Podali si ruky a riekli oba: „do šťastného videnia.“

Domáci pán vyprevadil hosťa až na dvor, a ten, sadnúc na svoj vozík, poberal sa k domovu.

* * *

Sotva že vstúpil nazpät do svojej izby, Oblazovský nemohol sa udržať, aby hneď túto zvláštnu novinu svojej manželke nesdelil. Preto vidiac ju zamestknanú pripravovaním nejakého občerstvenia, zavolal na ňu: „Nechaj všetko tak, drahá moja, a poď sem rýchlo!“

Jako pani Oblazovská vkročila do chyže svojho manžela, tento zatvoril za ňou dvere a vyzval ju, aby si sadla.

Táto s podivením dívala sa, čo sa robí, a nevidiac tu Madočanského, pýtala sa:

„Kdeže je Madočanský?“

„Dá sa ti pekne odporúčať; musel sa domov ponáhľať a nechcel žiadnym pádom dlhšie baviť sa, keď vraj už mrká a on ešte cez Váh prevážať sa musí. No a v tom aj pravdu mal, keď u nás nocľahovať nemienil.“

„Čože sa ale stalo, keď ma sem s tak vážnou tvárou voláš?“

„Počkaj máličko a rozpoviem ti všetko. Iste že vážna vec je v otázke, lež aj radostná pre nás.“

„No teda?“

„Madočanský pre svojho syna Karola pýta našu Helenku!“ a pritom usmievavo pozrel na svoju manželku, zkúmajúc, jaký účinok na ňu urobily jeho slová.

Táto ale zostala celkom ľahostajnou a len zdĺhavým hlasom doložila:

„A to má byť tá radostná vec pre nás?“

„A či hádam nie? Madočanský je jedným z najprednejších zemanov a statkárov našej stolice trenčianskej. On má veliký vplyv na záležitosti stoličné, ba v istom ohľade aj na krajinské. On je všeobecne vážená a ctená osobnosť. Majetok jeho snáď desaťkráť toľký, jako náš, a Karol je jeho jediným synom a tedy i jediným dedičom, a má pri vplyvu svojho otca veľké výhľady na vysoké úrady stoličné a krajinské. Nuž jakožeby to pre nás a pre našu Helenku nebola zvláštna česť a veľká výhoda, s takou rodinou do tak blízkej príbuznosti prísť? Ja sa divím, dieťa moje, že ti pri tejto tak radostnej novine pre nás môžeš byť tak ľahostajnou?“

„Palko môj milý, veru sa sama nad tým divím, že ma zpráva táto žiadnou radosťou neprenikla, ba cítim čosi takého nepríjemného v útrobách mojich.“

„To chápať nemôžem, lebo čože sa lepšieho, čestnejšieho a výhodnejšieho pre našu Helenku trafiť môže? On je driečny, mladý muž, je dobre učený, vľúdny a poriadny, či si môžeme žiadať milšieho a trafnejšieho zaťa?“

„Všetko dobre, všetko pravda, čo hovoríš, drahý môj! Lenže pamätať máš, že aj Helenka je najdrahší klenôt náš, ktorý by sme nie za statky Madočanského, ale ani za statky celého sveta zadať alebo nešťastnú urobiť nechceli. Veď to jediné dieťa naše a tak úplne podarené!“ a mimovoľne zalialy ju slzy.

„No, no, dieťa moje, už vidím, že to lúčenie s jedináčkom naším predstavuje sa ti vopred ťažké a bolastné. Lež raz sa to stať musí, a potom nie je bydlo Madočanského tak ďaleko od nás; keby toho Váhu nebolo, nuž za dve hodiny sme tam. Budeš môcť dievku svoju a ona nás čo najčastejšie navštevovať. A hľa! Ty si si tak syna žiadala — jak milé a radostné ti bude, keď dievku a syna spolu mať budeš! A čo o nešťastí dieťaťa nášho hovoríš, iste aj ja za žiadnu cenu nechcel bych Helenku našu nešťastnú urobiť. Ale či pri zpríbuznení sa s Madočanským domom máme a môžeme predpokladať, že ona bude a má byť nešťastnou? Veď keď zdravým rozumom vec povážime, či môžeme si mysleť šťastnejšiu voľbu pre ňu, jako je táto? Budúcnosť pravda v rukách nemáme, tá je v rukách Božích, a proti moci božskej sa nijako zabezpečiť nemôžeme, ale keď statočne, rozumne a dľa najlepšieho našeho vedomia a svedomia jednáme, to ostatnie musíme len Pánu Bohu poručiť, čo a jako on chce s nami naložiť.“

„No veď nič, Palko môj; iste aj ja vážim si každým pádom dom Madočanských a nemôžem nič takého jim vytýkať, ale moje materinské srdce cíti jakúsi úzkosť pri pomyslení na tento krok.“

„To citlivosť ženská a materinská. Lež máš vedeť, že som ja z mojej strany starému Madočanskému prisľúbil ruku Helenkinu pre jeho syna a myslím, že ty tiež nič nebudeš mať proti tomu.“

„Iste, drahý môj, ja sa vôli tvojej protiviť nebudem, lebo ty si tak otec jako ja matka Helenky našej, a neomylne šťastie jej tak ti na srdci leží, jako mne. Lež snáď by nebolo treba tak náhliť s tým. A potom, čo povie na to sama Helenka? Veď snáď nasilu jej muža na krk zavesiť nemôžeme?“

„To sa rozumie, že bez jej vedomia a privolenia nič robiť nemôžeme a o násilnosti niet reči. Ale možno očakávať, žeby sa jej mladý Madočanský neľúbil? Či možno mysleť si driečnejšieho a pri tom vľúdnejšieho mladého človeka? A zdá sa mi, že on už aj na Helenku dobrý dojem urobil. Pritom všetkom ale je naša rodičovská povinnosť, aby sme hľadeli, dľa našej rozumnejšej stránky, byť by v niečom sa jej všetko nepozdávalo, použiť naše právo k tomu: poučiť ju a podporovať dobrú vec a v páde potreby aj mravným spôsobom nutných prostriedkov použiť. Ostatne myslím, že tu takého čosi ani treba nebude. Naša Helenka je rozumné dievča a pritom ešte v úplnom nevinnom stave. Nemožno očakávať, žeby snáď ona už v srdci svojom za dakoho zaujatá bola. Ona je dobré dieťa a vie, že my jej najlepšie chceme, a preto iste nebude chceť proti vôli rodičovskej niečo robiť.“

„Iste všetko to pravda; avšak ona predsa len má svoje vlastné srdce a svoje vlastné smýšľanie.“

„Čo tým chceš povedať? Anáď už niekomu zadala srdce svoje?“

„Čo myslíš, muž môj! Boh chráň, abych niečo takého len dľa tône o nej myslela, nepoviem vedela, ale

len to chcem povedať, že má svoje smýšľanie. A konečne, opakovať ti musím, že ja o skutočnom pomere jej k istému mladému človeku nemyslím a tým menej čo vedeť môžem. Veď z mladých ľudí nebol u nás dosiaľ nik iný, ako Madočanský a Rožoň, ktorý aj včera na krátku chvíľu pozastavil sa u nás a s Helenkou porozprával."

„Čo, Rožoň?! O tom ani reč byť nemôže! A čo chcel ten vetroplach u nás?"

„Šiel do Trenčína niečo kupovať, nuž stavil sa u nás, a Helenke sľúbil, že nás čo najskorej opät navštívi."

„No, môže si usporiť cesty a len doma zostať. Ja s tými ľuďmi nechcem nič mať! A mal by som snáď s nimi do príbuznosti vstúpiť? Ó, to nebude, a čoby sa Helenka nikdy nevydala!"

„No, no," usmievala sa pani Oblazovská manželovej horlivosti, „veď o tom nie je žiadna reč; ja som len toľko povedala, že tu bol a že strojí sa nás opät navštíviť. Ostatne, mužíčku môj, nie je on taký vetroplach, jako ty hovoríš, práve zdá sa mi on veľmi tichý, poriadny a statočný mladý človek."

„A čoby bol tak krásnym a nevinným jako anjel, ja bych ho nikdy nechcel mať zaťom. Rožoňovci sú v zlom chýre a sú vraj v porozumení so zbojníckymi bandami; a čoby som tomu aj úplne neveril, nechcem sa ja s tým domom tak úzko spojiť. A potom starý Rožoň je človek surový a jakýsi podivín."

„No, veď nič preto."

„Teda, drahá moja, si usrozumená so mnou, že som sľúbil Helenkinu ruku mladému Madočanskému?"

„Iste, mužík môj."

„A budeš to aj ty podporovať?"

„Každým pádom. Keď Helenka na to privolí, mne to bude veľmi milé. Ale už teraz musím ku svojej práci."

„A ja musím sa s Helenkou roz rávať."

Matka úzkostlive skočila mu do reči:

„Len prosím ťa, mužíčku môj, zachoď s ňou šetrne."

„K čomu to? Veď som jej otec!"

Matka išla von a otec poberal sa hľadať Helenku.

Helenka sedela v svojej izbe pri ručnej práci. Bola zamyslená. Vedela, že bol starý Madočanský u nich, a bárs s jeho rozhovoru s otcom nepočula ani slovíčka, predsa tušila, že sa čosi kuje proti jej srdiečku.

Vstúpil do izby otec. Ona vstala a s úsmevom pokročiac mu v ústrety, vetila:

„Ah, to môj dobrý otec?"

„Áno, dieťa moje, ja som to. Avšak prichodíš mi jakási bľadšia než obyčajne; čo ti je?"

„Čoby mi bolo — nič."

„Predsa. predsa čosi sa mi pozdáva premeneného u teba. No, sadni si, sadnem si aj ja k tebe," mäkko hovoril Oblazovský a pohladkal dcérku po líci. „Abys' mi, anjel môj, nejako neprechorela. Ja sa najviac z toho teším, keď mi veselo poskakuješ jako tá srnka."

„Veď som ja celkom zdravá, otec môj drahý; nestaraj sa nič o mňa."

„O teba sa nestarať? O koho bych sa na celom šírom svete mohol a chcel viac starať, jako o tebe? Tvoj život a tvoje šťastie mi je nadovšetko."

„Viem ja, otče môj dobrý."

„Lež, dieťa moje, tys' nám už vyrástla a rozvinula si sa v kráse svojej jako to milé kvietko v tomto májovom čase. Vidím s radosťou a potešením srdca môjho, že ti už koruna pannenského veku tvojho milostivou prozreteľnosťou na hlávku tvoju sa kladie."

„Ale, otče môj, k čomu tieto chvály?"

„To nie chvály, to skutočnosť; tys' hotová už panna vo vyvinutosti všetkých vnád svojich. Či ty to ešte nepozoruješ? Či ti ešte žiaden cit povedomosti dokonalej pannenskosti tvojej neprebehol cez dušu tvoju? Či ti ešte nezišlo na um, že tvoje vnady pannenské nemôžu byť ľahostajné mladým ľuďom?"

„Jaké to podivné reči, otec môj drahý, vedieš so mnou?" riekla Helenka a zadiveno pozrela na otca.

„Tebe sa to zdá ešte podivným, anjel môj milý? No, príde čas, že ti to nebude podivné. Teda duši tvojej ešte neznáme sú také myšlienky a srdce tvoje so všetkými citami ešte úplne je len tvoje? Nesdieľaš ho s nikým, vyjmúc nás rodičov?"

Helenke rozlial sa rumenec po jej nežnej tvári, a ona, sklopiac oči, zamyslela sa.

„Ale, dieťa moje, keď ty nemyslíš ešte na tieto veci, my rodičia na to myslíme za teba, najmä keď nás upomínajú na to takí, ktorí veľmi často na teba myslia."

Helenka zdvihla ešte trocha zapálenú tvár svoju a pozrúc na otca, zpýtala sa:

„Prosím, otče môj, vyslov sa zreteľnejšie, aby som rozumeť mohla, čo mieniš?"

Otec s úsmevom odvetil:

„Už tvoja zapŕlená tvárička svedčí, že ma ty počínaš rozumeť. Ale abys' ma teda lepšie rozumela, pýtam sa ťa: čo ty na to povieš, keď ti sdelím, že istý veľmi driečny, učený a z dobrého domu mladý človek zpytuje sa na tebä, dotyčne na tvoju ruku?" Oblazovský pozorne díval sa na Helenku.

Helenka sa znovu začerveňala a jej srdiečko mocne bilo, lebo nazdávala sa, že ten mladý človek nie je nikto iný, jako jej Lacík. Chcela prehovoriť, avšak od radosti nemohla.

Oblazovský dobre pozoroval, čo sa robí v duši jeho dcéry, a preto pokročil ďalej, hovoriac:

„A ja som mu zo svojej strany už aj povolenie dal a..."

„Ale, otče!" Helenka skočila mu do reči vo veľkých rozpakoch, „veď som ešte tak mladá!"

„Mladá, mladá, iste ale taký mladý človek nepríde každý deň do domu."

Helenka, neistou radosťou naplnená, zpýtala sa: „A kedy bol u nás ten mladý človek?"

„On sám nebol, ale jeho otec."

„Jeho otec?" zdĺhavo riekla Helenka.

„Áno, jeho otec."

„A čo si mu vlastne povedal?"

„Že ja zo svojej stránky proti tomu nič nemám, ba si to za česť pokladám."

„Teda, teda," preriekla Helenka, a neistota zračila sa na jej tvári.

Oblazovský, chtiac dcéru svoju vyviesť z neistoty, doložil:

„No, no, dieťa moje, veď to ešte nie je dokonaná vec, lebo neomylné slovo moje ešte nemá, a to, pravda, predsa hlavná vec, však ver?" a opäť pohladkal ju po tvári.

„Ale ktože je to predsa?"

„Nechajme to dnes už tak; veď zajtrá sama dozvieš sa z jeho úst. Už je i tak dnes toho dosť. Vidím, že si veľmi nespokojná, a preto, dieťa moje, nerozmýšľaj viac o tom. Veď tomu ešte dosť času," hovoril Oblazovský, pobozkal dcéru na čelo a vzdialil sa.

Helenka, zostanúc sama, sklesla na lenošku a zastrela si oči, z ktorých tiekly hojné slzy. Takto sedela za chvíľu zadumená, potom vstala a počala voľne chodiť po chyži. Zdalo sa, že jej ústa pohybujú sa. Konečne prúd citov a myšlienok prelomil sa a ona tichým šepotom k sebe vravela: „Je to on a či niekto iný? Ó, keby to on bol, jako šťastná a blažená bych bola! Otec hovoril, že on privolil, a čo on chce, to chce aj moja

mať. Teda by sme boli už svoji? Ach, ale bojím sa, ak to o druhom hovoril. Veď otec shováral sa s Madočanským. Toho nikdy! Slovo nikdy nezruším, buď čo buď.“ Potom sadla opäť na pohovku a zamyslela sa.

O chvíľu vyrušil ju matkin hlas: „Helenka, dieťa moje, poď sem!“ (Pokračovanie.)

Letorosty.

15.

(Triolet.)

I ja mal túžob šumných v duši veľa,
kým jaro moje stálo v zenite.
Sťa z úla k nivám za včeličkou včela
sa hrnuly z pŕs: každá švižká, smelá!
No jak jich kedys' bolo v duši veľa,
tak málo jich dnes; v plameň rozvité
čo podletly, mi búry smetla strela,
alebo vlastným ohňom ztlely zcela...
A tak to pôjde diaľ: až z túžob veľa
zostane jedna — usnúť večite.

16.

(Madrigal.)

Babo-leta zárivá
splet vetierkom uplýva,
vláseň kúzlo-pradiva.
Šuhaj, šelma jastrivá,
(pasie volce otčima)
zpod kra, kde si spočíva,
vzduchu škúliac do siva:
v tom zbadal ju očima.
Najprv sa len zadíva:
ťaj! jak krásne tkanivá!
zlatá niť i ohnivá —
z takých bič, ej, kto? — či má!?
S tým s kočiaňov steliva
zdvihol nošu teliva,
skočil šelma zúrivá,
seknul volcom do živa
(inu — volce otčima),
pukol, až sa ozýva,
výskol, až sa zarýva —:
padá pazder zárivá!
šmiheľ! — abo tetiva!

17.

(Sestina.)

Už s temena hôr kuká baba-zima
pres smrečnej chvoje škáry mlžným okom.
Na hlave čepúch s inovate zdobou,
v živôtku z osuhle — tak šupla k práci
za krosná, na nichž osnovou sú chmáry
a útkom sever; tká, tká zemi rubáš.

Len zkade sú tie mnoho pasiem chmáry
a ligo severa? z nichž tamhľa rubáš
tká matke-zemi stará baba-zima;
kto spriadol jich a vlákno rovnal okom
i slzou smáčal? a by smrti zdobou —
kto zahral cievam umne k jemnej práci?

Pár semä roľou vzduchu v spešnej práci
kýs' roľník rozsial; zkvitly mhly, a chmáry
už vinú sa kol kužlov priadkam... Rubáš
toť tak sa počal. Sama baba-zima
len za krosná čo sadla; sliedi okom,
by pramien mítor vznikal ľalij zdobou.

Na prejme bidiel slnko svitká zdobou
jak kahan v izbe, kde smrť mešká v práci.
Cez nitelnice, brdom tečú chmáry
vôd šustom, jak sa návoj zvrtol. Rubáš
tak hľa sa chystá. Chýrnou baba-zima
je tkáčkou; hmyrí rukou, bedlí okom.

Čln posotila — zmizol; avšak okom
hneď dostihla ho: zblýskal striebra zdobou,
niť mihotnú čo rybku nesúc v práci:
severa slučky, aby spútal chmáry
na látku belostnú, z nejž skoro rubáš
pristrihne matke-zemi baba-zima.

Tká — jak lub, jak srieň — plátno baba-zima;
keď slnko zhaslo, mesiac mrivým okom
jej sviece k dielu, hviezdy prchnú zdobou.
Čuj! vrzot spúšťadla, čuj! podnož v práci
a podvoja vrt, kolo nehož chmáry
už stkaté valia sa, z nichž bude rubáš.

Tká baba-zima, a vše mihne okom
dol — k nám; ach! zdobou — možno — v sudíc práci
nám spletá chmáry, nám hotoví rubáš.

18.

Ač slabý nástroj — mám preds' na ňom struny,
čo ocíta hneď každé dotknutie,
priam zachvejú sa: a hlas vzniká, zuní,
a jako vták, keď vetrík v lísti zbuní,
už pieseň zdvíha spevné perute.

Sú citedlné, veľmi citedlné —
jak mluno, letí nimi dojmu prúd;
a pokoja niet prúdu tohto vlne,
kým nevyvábi v obraznosti člne
myšlienku, v ktorej lzä jej zaniknúť.

Sú citedlné struny totie; dôtky
i najmenšie jich svedú v živú hru:
nech si je vánok jak sen taký krotký,
— tým viac, až víchre začnú s dušou pôtky! —
už otras nimi, srdce srká krú.

I dosť ver pošlo z nich už zvukov — všaká
sa vyronila pieseň, všaký tón;
a čo jich predsa ešte v odlet čaká!
lež načo? — Znikiaľ ozvien milá vďaka!
len znejú, lkajú jako v púšti zvon.

No rozumiem ja tomu tichu, mlku,
mne ztrnutie to dobre vedomé;
môj pútnik hnul sa v ponadšenia blku —
lež sotva kročil, už stál voči vlku —
nadarmo peje vtáčik na strome.

Až šelmy totie stihne súdu kára,
hrom, čo i temnej trafí do sluje;
zem otrasie sa strunou vánkom z jara
a skydnú lživí bozi znad oltára —:
i mne môj pútnik sluchu venuje.

Pokročí voľne ďalej, ďalej k cieľu,
a až sa znavil, zájde v hája chlad;
môj spev a vetev sletia k jeho čelu,
a kým mu tíšiť budú hlavu vrelú,
o mojej piesni bude rozjímať.

Snáď shodneme sa oba v jednom cite,
snáď myšlienka mu moja zľahodí;
a jestli sny ho zájmu zanovité,
snáď zpamätá ho môj spev na úsvite:
vstaň! to bol sen — si synom svobody!

19.

Čas ubieha. Len nedávno čo slnca
sa klenul šíry obluk nad nami,
triumfu obluk rozstavený vzletne
s pliec východu až k pleciam západu,
že zem keď pod ním tiahla pochodom
na hviezdnej zpráži, v zlatom povoze,
odetá v rúcho horúceho pásma,
zazávojená modrým ovzduším,
v pravici kytku ľalíj bielodňa,
v ľavej zas kríčok prútin temnej myrthy,
jak kráľovna sa zdala, ktorá trón
opustiac, slávy kvet šla sbierať ríšou:
a dnes? — dnes pyšný obluk klesnul, spľasol;
je jako struna smútkom zpustená,
jak okruh okov, jako obojok
reťaze, jako jarmo, na ktoré
vraz zcvrkla veľká kleňba svobody;
je jako otvor biednej chatrče,
do ktorej, žobrúc o teplo a nocľah,
jak žobráčka, jak ztelesnená neresť,
v zažlklých handrách z mladosti a blaha,
čo ešte víchor-zbojník neschytal,
drgľavo stúpa pres prah matka-zem.
Čas ubieha. Ó, jarmo úzke, tesné,
už ťažíš, mrazíš, slabíš, umáraš!
Už cítim ťa na šiji jako hada,
čo sťahuje, čo tiesni voľný dych,
dych nachytaný dušou za leta
po lúčinách z hmly, pableskov a vône.
Už zavadziaš, už visíš na nohách,
by nevládaly v diaľne kraje stúpať,
na temená ma štítov vyšvihnúť
po konároch hôr jako po rebríku,
kde jako orol i ja mal som hniezdo,
vlasť veľkých túžob, domov nádejí,
a krýdly proti búram obstanúc ho,
som bdele strieho!: kedy, pod perím
ružovým ktorej šťastnej matky-zory
sa zrodí v ňom deň — dieťa spásy, blaha?
Už ľadom prilíhaš mi teplé srdce:
by prestalo mi citom prameniť,
tým hravým citom, ktorý zavše vznikal,
jak očul poblíž poľnie jarky zurčiť;
tým sladkým citom, čo sa ihneď srôjil
v stá krôpok slastných tablou srdcovou,
jak hajná včeliek obadavších práve,
že v chabzdy list už nebies manna sadá;
tým kojným citom, ktorý vše sa zperlil,
jak v dúbrave zrel smädnú dúhu piť,
by zobnúť mohla si i z jeho kvapák
na otuženie, keďže ona mostom,
po ktorom mnohý jasný nebešťan
nám prináša krm, nápoj boží v dar;
tým jemným citom, ktorý penou zšumí,
jaknáhle očul vánkov šepoty,
kým jara dietky: ruže uspávajú
v kolískach z vetvíc na kry povesených,
pohybujúc jich tíško sem a tam;
tým búrnym citom, ktorý hnevom šľahne,
keď vidí vôkol nevinnosti blížiť,
zlosynov skvieť sa v drahom úslní
a právo v stínu do krve sa potiť;
tým mocným citom, jakový vše šibne
jak z ňadier zeme skočný vodomet,
keď očul z lesa vábny drozda hvizd,
keď celý vzduch jak veľký hudby nástroj
pozavznel zrazu spevom svobody
a žalmom viery, lásky, nádeje;
tým citom, ktorý do prírody stekal,
jaknáhle kvetné otvorila lono,
kde utvoril si vlastné riečišťa
a zradostnený po kamienkoch hupkal,
čo krásne, ľúbil, blahorečil dobru,
strom pravdy vaľnou rosou polieval,
objímal ľudstvo tesným náručím,
lnul k všetkému, čo v cestu jemu prišlo,
len od jednoho už z ďaleka bočil,
odvracal sa vždy zpurným vlnotom
jak v kotlinách hôr vyvarená riava,
od jednoho — od zrady, odpadlíctva!
— Ó, jarmo! kedy budeš sosňaté,
roztiesnené na šíry leta obluk,
pod nímž tá zem zas jako kráľovna
by tiahla ríšou k deťom na pozdrav!?
Ó, suďbo dravá, kedy zmilostnieš
na srdce sladkej matky? kedy splníš,
čo sľubom vneslas', zapísalas' v žhavé
milionov duše svätým ohňom túžby!?
Hľa, duše totie jako roztvorené
by listy vlajú tebe v ústrety,
nuž v skutok vteľ, čo na nich napísané!

Čas ubieha. Pár švihov peruťami —
a nachodím sa v kole cmitera,
stred hrobov, vín to pominuteľnosti.
Jak došiel som sem? Skoro neviem ani;
lež tak sa vec má: uslzený zrak
o útechu bol k nebu vyslal zreníc
pár, mysliac, zornička že nájde zoru,
jak holubica našla letorost,
však boľasť — niet jej nikde, neni, neni
tej ruže nebeskej, s kra, na ňomž kvitla,
toť priletelo hajno havranov,
za tymi tedy tiahly oči moje;
a poneváč zrak bláhal si tak veľmi,
i sluch sa zabral, ufajúc sa, že
vo družstve zraku i sám dôjde k zdroju,
z ktorého čerpal sladké akkordy,
však neresť — niet ho nikde, neni, neni
prameňa piesní, s krovia, pod ktorým
sa sbieraval vše rosy opadom,
toť víchor zronil pozdnie zvädlé lísťa,
to zašušťalo, šúľajúc sa ciestkou,
to zbytok reči, za tým pošiel sluch;
tak dostal som sa k bráne cintorína.
Nad bránou obluk, úzky oblúček
(zas jarmo!) na ňom avšak skvie sa nápis:
vstaneme z mŕtvych! Predsa jeden pablesk
do noci, ktorá vôkol zaľahla,
preds' jeden ostrov v desnom časov mori!
Pri svite tom som vnišiel tichúčko,
v obave, abych žitia zárodky,
čo asnáď sa už puklinou hrúd kľujú,
neztlumil dajak, nohou nezadlávil.
I kráčam tíško tesnou ulicou

pomedzi domky (hroby), posmelený
toť heslom prôčelia, i obzerám sa,
či ozaj nezasvitne z niektorého
lúč jasná, jaká zvykla večerom
vše svitať z okien v tichých osadách?
Lež marne otriasol som slzy s víček
a zobjal srdcom vetev nádeje:
kol tma a svetla nikde žiadneho,
len rosy kapky ak sa včude zlesknú
po krížoch, kam jich smutní pútnici
povesili čo pravé perly bôľu.
Včul naslúcham zas — ak tak zpod rovu
by ozval sa hlas — aký? kvíľby? jasu?
že tesno tam a trudno — tedy kvíľba?
či jásot, že tam rovnosť rozmilá
a shoda, láska? a že sladký pokoj
a nad pokojom jako v ložnici
že lampa večná svieti, ktorá kedys'
má prervať spánok... čo? čo? Všade ticho,
ach, hrozné ticho, len čo suché bylky
po rovoch kyvocú sa, šepcú, šepcú —
to celá tážbe mojej odpoveď.
Tu zadumal som sa a moja myseľ
sa potiahla mi šerým závojom,
tým prezieral som dlho — a čo vidím?
od východu sa vlny hrnuly,
za vlnou vlna čierna, hrob za hrobom,
hej, príval hrobov v more západu,
kde zanikaly, a ani tá s tŕnim
ni oná vlna v čele s pomníkom
z mramoru v tomto prúdov kolobehu
sa nevrátila nikdy, nikdy viacej,
v červánkoch mrku navždvy vzala skon.
I zaplakal som ťažko, usedave:
ó, suďbo dravá! že tak všetko zmaríš!
i nádej z duše skoro vykývaš,
že odvisne jak uvädnutá vetev,
a my už potom ozaj hyneme
jak totá čierna vlna — a čo žilo
v nás lepšieho, ztlie v mrku červánkach...
Opúšťam cintor — úzky oblúček
(ach, jarmo!), na ňom avšak skvie sa nápis;
a darmo: on je predsa jeden pablesk
do noci, ktorá vôkol zaľahla,
on predsa ostrov v desnom časov mori!

Čas ubieha. Pár vetra vanutí —
a zhaslo, čo nám jasnom v duši hralo.
Sme jako tôňa chvelá, túlavá
nad poľom jasenním, nie čo sa pári
so slnka bleskom v ľúby polosvit,
v ňomž láska zvykla trávit sladké hody,
a ktorá svetlu cenu dodáva,
bo zvyšuje ho, čarokrásnym činí:
lež oná, ktorá padá na hlavy
vdov, preletáva od úst k očiam sirôt;
čo spustila sa na perutiach smrti
a omotala celučký náš byt
pošmurnou sieťou, pavúk neúprosný;
čo pozastrela máry, katafalk
a každú prietrž techy priklopila;
čo kyne prstom z hrobnej prepasti
a dotiaľ vábi, až ta človek musí...
Ó, čierny závoju! ó, šato smútku,
tvoj príkrov jaký ťažký musí byť!
ó, uleť ešte s neba duše, uleť!
Nech, jasennia kde mrivo plaje vatra
a ponad nivy čmudy rozstiela,
mi ešte ruže zkvitnú, radostí
kvet storaký sa sdruží s šťastia leskom
a vôňa pekných túžob kadidlom
zas vystupuje priamo z krbu srdca...
Ach, uleť ešte s neba duše, uleť!

Čas ubieha. Pár rieky špľachotov —
a ona zmĺkla v ľadu okovách,
už mlčí; po nej krížom preháňajú
sa šarvanci a sádžu kotrmeľce.
Tu k srdcu siahol som tak prudko, súrne,
chtiac prezvedieť sa: či ho ešte mám?
či nezkrahlo mi v putách všednosti,
neomdlelo-li pod návalom strastí?
a jeho tlukot nezmenil-li sa
na obyčajný tlukot kladiva
bez zpruhy, ktorá odstrkáva k výši
od hmoty studenej...? Ach, tlkot slabý!...
Ó, kde si, pieseňko ty rozmilá,
čo ducha môjho v raj si unášala!?
čo budilas' ma zo sna k rozkoši,
čo uspávalas' jako dobrá mati
a požehnala zavše vrelým bozkom
jak hrdlička snom mojím mladistvým,
že menily sa jako barvy dúhy
a jakby obraz za obrazom šinul
jich kýsi anjel modrom oblohy?
Kam zalietols', ty kveto jarej mysle?
ty stužko červená, čo spútalas'
mi v ihrách často duše perute,
bys' neskorej tým viac jim uvoľnila?
Kdes', ohni mladosti? kdes', veľký cite,
čo preplňovals' kedys' moju hruď
prílivom stálym, že som tušil sily
obrovské v sebe, myslel dôverive,
že zhorím síce ale plameňom,
čo ďaleko sa zaskvie za obzorom?
Kdes', splne túžby, hviezdo sľubujúca
byť stálicou, byť jadrom svojho svetla?
Ach, pletky... a toť! doklad dohárania:
i tichej luny svitu ubýva...

Čas ubieha, ba letí, mizne, hyne,
skôr jako v jeseň tôňa oblačná,
skôr jako sen od lôžka nemocného,
skôr jako mysle vznet, jak citu iskra,
skôr jako tmy, skôr jako svetla peruť...

Čo toto píšem, koľká to už vlna
mi prešumela dumnou nad hlavou?
švih koľkoraký, koľké vanutie!? —
A čo som písal vlastne? — kto mi povie?
kto zhádne smysel rozorvaných viet,
kto srovná protivy, kto spojí kusy
rozbitej mysle v celok zrkadla?
kto...? Taká to smes, ale nečudo!
Ja octnul sa u mora na skalisku:
podomnou večný chaos, večný vír,
za narodením hneď aj zánik vlny,
u penovej kolísky hneď aj rakev;
ta díval som sa, zrel som stávať svety,
zrel opásať sa svitom ružovým,
zrel na vrcholi skvieť sa v plnej sláve,
však zrel i jako skoro opúšťaly
svoj zenit, jako zžlkle spŕchaly
a jak jich času pohltila vlna;
ta díval som sa v ono strašné vrenie,
v boj čiernej smrti s bielym životom,
na zápas ducha s hmotou, zápas iskry
s popolom, zápas lúča s mrákotou,
na zápas pravdy so lžou, dobra s hriechom;
ta díval som sa... až ma pojal závrat.

I zkypel cit jak láva žeravý
a myšlienok sa zdvihly búrne rôje;
nebolo času — bo veď ubiehol —
jich v súzvuk priviesť, ladne rozčleniť:
i pošly razom jednou kalnou vlnou...

A príčinou čo bolo tohto zmätku?
Ach, onen úzky obluk, jarmo, žalár!
tá skleslá kleňba slávy, nízky most:
tam ducha môjho zahatal sa prúd...

20.

(26. novembra 1886.)

Desať rokov! desať rokov!
skoro prešly, zutekaly,
uplynuly, preletely —
skoro, skoro, veľmi skoro!

Prešly: ako bystronohý
pútnik s vršku do doliny
strminou a príkrym spádom,
zpola vlastnou tiažou hnaný
jako kameň z výše k zemi;
viac než zpola ale túžbou,
túžbou v srdci zachytený,
túžbou, ktorá tiahne väčšmi
nežli všetky sveta sily,
veslá, zpruhy, kolá, rušne
napred, napred a vždy napred!
ktorá sama už v myšlienke,
na myšlienky krýlkach hybkých
z lúčov hviezd a pavučinky, —
vo sne jako páper ľahkom,
keď ho ženie povíchrica, —
v zdaní jako plácha vzniklom
a zaniklom na zrkadle, —
v trblietavej obraznosti
okom duše dávno, dávno
celý priestor preletela,
celý priestor, ktorý nohy,
títo olovení vtáci,
ešte len presiažiť majú.
Durí tedy a poháňa,
durí, súri, náhli nohám
bez prestania, bez oddychu.
— Hej, či vidíš, môj pútniče?
akožebys' aj nevidel,
svetlo predsa každý zbadá:
jak tam čos' vo vzduchu blýska,
trbliece sa ani hviezda!?
To hľa zlatý je kríž väže,
ktorá stráži nad rodiskom —
nono popchni, pošib, pospeš!
A to, čo sa černie bližšej,
či ho vidíš? no sa rozhlaď!
predsa stín je všehdy značný —
to je zase, inu cmiter
do temných líp zahalený;
i on stráži, i on strežie —
kto zná, koho? kto zná, nad kým?
nono popchni, pošib, pospeš!
Takto durí a poháňa
nedočkavá túžba v duši.
Chudák, unavený pútnik,
bárs už leda zdýmal veru,
ešte raz napružil nohy,
napružil i napäl svaly
ešte raz — no naposledy:
lebo tu už domov drahý!
tu dedinka, tu ulička,
závoz — tým zkároval k vrátkam,
pred tymito dumá zchvíľu
s rozochvelým srdca tlukom,
až otvoril — prah prekročil
(i tá kľučka zazvonila
snáď radosťou mu v ústrety,
alebo zármutku zvesťou —
kľučka z dreva, z javoriny),
kročil v chyžku, v hniezdko dávne;
i objíma — je objatý —
A jako on v lone svojich,
tak v ňom túžba spočinula.

Pamätám sa veľmi živo:
jak som tiež tak putovával
malý žiačik, drobný žiačik,
ale s túžbou obra v srdci,
pobyť môcť zas v krúžku milých;
spechal, jachal bez predlenia
na tátoškoch svojich vlastných
pres vrchy a pres doliny
vedľa štítov snažnej Tatry
dýchajúcej nebárs vľúdne.
pres záveje, sňahov hroby,
popod chvoje smrečín, z ktorých
zmrzlý ľad sa v tvár mi sypal
a kukaly oči vlčie,
zas vrždiacim tuhým srieňom
tuto bežkom, inde klzkom,
zrak upretý ustavične
na ďaleký vrchol Choča:
až sa mi tak jaksi zdalo,
že nekráčam, že nestúpam
mladec po tej starej zemi,
ale letím, vzduchom teniem,
presiakujem. preciedzam sa
riedkym fáťlom osuhliny
a to zrovna v Choča chobot;
na neviditeľnej šnôre
sám Choč že ma k sebe tiahne,
tiahne, chyce jak obláčok,
ktorý z jeho pošiel lona
včera-dneská na svitaní.
Chlapec túžbou obra jatý
hľa tak skoro, rýchlo, včasne
dobiehol som zavše domov
na tátoškoch svojich vlastných.
Práve sviece zažíhali
ku cti tebe, ty večeru
svätý, večeru do hviezdy!
keď v tichú som kročil izbu
zadychčaný, ztrmácaný.
Čo tam svetiel svitlo naraz,
z očí milých koľko svetiel!
I ty, ktorej toto píšem
(jak ho zaslať v kraje nebies? —),
i ty radosťou si zplála
vtedy ešte ako ruža
plná rosy a života,
zplála, plála si radosťou;
kým matička naša dobrá
(nebolo ver nikdy lepšej,
ani neni, ni nebude!)
zabrala mi skrahlé rúčky
v teplé svoje — nie dosť, vlastnou
dušou mi jich zahrievala,
v očiach slzy blaženosti.
Spočinul som v lone svojich,

jako jarček našich strání
v hybkom loži Oravienky.
A keď vyhasili svetlo,
sen sletel na moje víčka,
ligotný sen ako dúha,
jägotný sen ako motýl:
hoj, ružovom na vankúši
o tebe ja vtedy sníval,
sníval dlho, veľkolepe
o tom tvojom celom nebi,
plnom hviezd, anjelských tvárí,
plnom jasu, spevu plnom,
svätý večeru do hviezdy! —

Desať rokov! desať rokov!
Skoro prešly, zutekaly,
uplynuly, preletely —
skoro, skoro, veľmi skoro!

Zutekaly: ako jeleň
z hniezda svojho vyplašený,
zachvátený do pohonu,
nasršených skrz ďavkáčov
krížom-krážom hnaný, štvaný;
ktorý ale predsa chviľky
nepomešká, ale beží,
trieli ani jasná strela
a to tým viac, lebo rudú
palbu zazrel nazad seba,
očul buchot, očul hrmot
i ovoňal zápach smrti.
Trieli, ženie, kľučky hádže,
kríži skoky — ale čože?
dravá háveď len vždy za ním,
plazí jazyk, zuby cerí,
vzteklú z pysku kydá penu,
štekať, honiť neustáva.
Skočilby do húšte lesa,
skočilby, však čo mu z toho?
zaplietolby pyšné rohy —
a na vrchol stromov nemôž'.
I pustil sa hor úplazom,
odtiaľ strmou rozsadlinou;
zpod nôh štrk sa šurdí dolu
a kamene kotúľajú.
To spomohlo, spasilo ho
v najkrajnejšej žitia núdzi;
strelbou svojich nožiek hbitých
cupkajúcich hore srázom
ubránil sa besným fénam.
Ajhľa, zastal na skalisku!
zastal, zchvely sa mu lýtky,
ovenčenú vzniesol hlavu,
až sa zleskla v slnku šija;
sem-tam šľahá paľným okom,
vzduch voľnosti silno chlýpe.
Stojí strmo jako vladár
onej horskej domoviny,
stojí hrdo — ale žalosť!
nebolo mu suďbou dané,
kraľovať môcť ešte ďalej,
nebolo: za baštou skalnou,
pevným stĺpom jeho trónu
už mierila naňho zrada;
i jak stál tam strmo, hrdo,
vzduch voľnosti silno chlýpal:
vypálila, ponorila
čiernu zlobu prosto v hruď mu.
Zavrávoral, sklesnul v prepasť,
krôpky krve v slnku zhraly,
posledný kvet skalných výšin —
zhynul — Ach, jak mi ho ľúto! —

Desať rokov! desať rokov!
Skoro prešly, zutekaly,
uplynuly, preletely,
skoro, skoro, veľmi skoro!

Uplynuly: ako potok
v tichom plese našich vrchov
narodený, odkojený
vernou chmárkou, a keď zdužel,
poodrástol na šarvanca,
ta poslatý šírym svetom,
dolu, dolu dolinami.
Zachoval si rodičovský
príkaz dobre, prirozenie:
abyže si nezahálal,
nemotal sa kade-tade,
nenechával tu-tam oči,
pokoj dal tu pletkám-kvietkam,
tu zas pstrúžkom-krúžkom hravým,
neustrnul niekde v kroví
vtáčky kutať, trnky zobať —
lebo! — Zachoval si príkaz:
jak raz riekol hlasné ‚s Bohom‘
(a ver dávno odzunelo),
nezastal si, nepomeškal.
Darmo kynú kvetinky mu
rúčkou vľúdnou i hlavičkou:
uklonil sa po švihácky,
uklonil, však stúpal ďalej.
Darmo vtáčky prepletajú
na píšteľkách, že až radosť;
narazil síc — jakoby nie?
‚Ta ma, Bože —‘ predsa pely —
narazil, však kráčal ďalej.
I jahody veraž' darmo
usmievaly sa naň s briežku;
tlosknul síce, srkla slinka,
ale predsa šibal ďalej.
Nuž a pstrúžky mohly voľne
harcovať si na úslní,
neozrel sa o žiadneho.
Vandrujúci jak tovaryš,
tanistierka perličkami
vyšívaná mu u boku,
niekdy chvojka za širáčkom,
ponáhľal sa šírym svetom,
čím viac skúsiť, naučiť sa.
Hurtom vbehnul vše do obce;
len čo vrkol mlynárovi
na rázštubni stojacemu:
‚váš kmotor vás pozdravuje‘ —
bral sa ďalej, i bol v obci
v samom stredku tam u mosta,
práve kde pán richtár býva.
Na potoku šaty praly,
šaty praly šumné dievky,
pres most v tom zhrmotal povoz,
(drabinovec, sivé voly —)
a pohonič rezko zpukal:
vzozrely hor — poď piest dolu,
i oplecko dolu vodou,
‚ach, bodaj ťa! akýs' prudký —‘
zkríkly dievky, ale potok
nedbal nič, ba zrýchlil vlny.
Tak dostal sa ku dedine,
ku tej, čo sa Ústim zovie.
Čo sa stalo, čo nestalo,

ťažko udať — dosť na tom, že
práve tam mu vraz zle prišlo,
onemocnel chudák potok;
vidno bolo, jak mu ťažko
kolo srdca, dychčal, stonal;
ihneď avšak sobral sily
(bolo vidno: naposledy),
siahnul po hrsť pozdních kvietkov,
šepnul vánku: ‚otras lísťa
s trúchlych vrbín‛... A keď všetko
mal už, čo chcel, pohromade:
ovenčil sa, vyzdobil sa;
s tým ľahnul na máry rieky,
a plynie do hrobu mora —
zhynul — Ach, jak mi ho ľúto!

Desať rokov! desať rokov!
Skoro prešly, zutekaly,
uplynuly, preletely —
skoro, skoro, veľmi skoro!

Preletely: ako orol,
ktorý práve z hniezda švihol,
uvitého z ruslín mračien
kdes' na štíte nebetyčnom;
švihol a už stúpa k výši,
pohybujúc mocným krýdlom,
do výšavy prosto, priamo,
jak meteor zpiatky v nebo;
až keď sa už hodne vzniesol,
hodne vzniesol v jasný blankyt,
zatočí vraz veľké kolo,
i točí sa a krúti sa
čo raz väčším, širším kolom,
až v tom šírom kolotaní
siahajúcom k nebosklonu
zatratil sa obzorom —
zhynul — Práve zašlo slnko,
zlatý orol všehomíra;
iba brká ešte vidieť
jeho krýdel, brká — zore,
i tie bľadnú, unikajú —
zhasly — Ach, jak mi ho ľúto!

Desať rokov! desať rokov!
Skoro prešly, zutekaly,
uplynuly, preletely,
skoro, skoro, veľmi skoro:
čo spočívaš v chladnom hrobe.

Jakby dneská iba bolo,
pamätám sa tak hľa dobre:
Deň nedeľní lenže svitol,
chystalas' sa do kostola;
a práve že zazvonili,
už si išla, sestro drahá,
nie na nohách odbolených,
nie na rukách tohto sveta,
ale zrovna na perutiach,
a ani nie do zemského,
ale do onoho chrámu,
čo sám Pánboh postavil si...

Keď na zemi odzvonili:
tys' už dávno v chráme bola,
čo sám Pánboh postavil si;
a po tebe tu na zemi
už len stopa, slabá tôňa...

Pamätám sa — ó, tá pamäť
nikdá zo mňa nevyhasne! —
jako si sa vyberala,
jak ti bolo náhlo, náhlo,
súrne náhlo, veľmi súrne
z týchto dolín, dolín žiaľu
odíjsť k výšam šťastia, blaha.
Ja ťa prosil i prosili
tvoji: zostaň ešte, zostaň;
ty si rekla: nezostanem,
nezostanem, pusťte! idem...

Ani na to nezabudnem,
keď žhavými bôľom ústy
pošeplas' mi: neraň srdce,
neporaň si srdce pre mňa!
bo mne bude, jak nebolo,
bude dobre, veľmi dobre,
veľmi dobre v kútku v zemi
a dá-li Bôh, v kútku v nebi:
a ty príjdeš často. často
(šak ver príjdeš, brate ľúby?)
k môjmu hrobu, k môjmu rovu,
a keď vidíš na ňom trávku
zelenať sa, ba i zkvitať:
utešíš sa, bo to znakom,
že mi dobre, veľmi dobre...

Neraň srdce! — no nemožno,
zranila ho veľká bolasť.
Desať rokov vlnot časov
preháňa sa jak prúd rieky,
preháňa pres totú ranu,
umýva ju, vymýva ju:
predsa ešte nezcelela,
pozri, červený tam pásik...

Desať rokov — jako skoro!
Tu u tvojho hrobu stojím;
desať rokov, jako ti ho
vykopali, zbudovali.
Ach, kebych tak dajak kuknul
do izbičky tvojho domku:
snáďbych ťa nenašiel ani,
abo našiel hrsť popola,
nie viac srdce tvoje zlaté.
Vietor povstal a cmiterom
sňahový prach sem-tam mece,
či prach to sŕdc, popol z krbu,
kde milota srdiec ztlela? —
Čo je cmiter? je ohniskom,
kde však popol len bez iskier;
jasné iskry uletely,
vyletely hore, hore —
Ach, či uzrem kedy tvoju...?

Hviezdoslav.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

18. Ján Institoris.

Narodil sa v Mošovcach, alebo dľa iných v Považskej Bystrici, kde jeho otec, Eliáš, bol vtedy rektorom. Bol bratom Michala. Rodičia dali mu tú najlepšiu výchovu a on odmenil sa jim pilnosťou a dobrým mravom, čo dokazoval zčiastky v mošovskej, kežmarkskej, bánovskej, prievidzskej, bardiovskej, košickej, ružomberskej a levočskej škole, zčiastky ale na universitách v Gdánsku (Danzig), v Krulovci (Königsberg) a Roztoku. V Kežmarku bol jeho učiteľom Dávid

Praetorius, v Bánovcach Alexander Hodík, v Prievidzi Ďuro Stranovius, v Bardiove M. Eliáš Spleni, v Košiciach M. Ján Poloni, v Ružomberku Ján Kučera a v Levoči Michal Lasius. Pod predsedníctvom tohoto posledného učiteľa r. 1646 bránil dissertáciu „de filii dei preaeterna divinitate contra arianos et photinianos,“ ktorá tam vo 4⁰ u Brewera tlačená a ním levočskému evanj. mestskému magistrátu venovaná bola. Jeho vo školách nadobudnuté známosti učinily ho v krajine tak známym, že ho žiadali ku rozličným školám ešte jako mladíka za rektora. On ale žiadne povolanie neprijal, ale vynasnažoval sa vzdelať sa v cudzine. Študoval aj v Gedanuine a na nemeckých universitách 7 rokov strávil. Po návrate do otčiny obsiahol najprv rektorát v Bánovcach. Po roku prišiel jako rektor do Štiavnice na miesto do Levoče ku rektorátu odišlého Tobiáša Stephaniho. Zo Štiavnice povolali ho r. 1657 ku rektorátu do Trenčína na miesto Jána Melcela. V tejto škole dal b ánit dve dissertácie pod svojím predsedníctvom. Jednu, „de infinito syllogismo philosophiae,“ bránil Ján Huilicenus, jeho žiak z Rajca, a druhú, „de fine theologiae,“ Ján Maier z Bátora. Obe boly v Trenčíne r. 1657 vo 4⁰ vytlačené. Z tejto školy povolali ho, keď mor zúriť prestal, za kazateľa do Bánoviec, tu ale veľkým požiarom, ktorý skoro celé mestečko znivočil, ztratil najväčšiu čiastku svojho majetku. V tých dvoch rokoch, keď stál na čele tejto cirkve, chcely ho rozličné cirkve za svojho duchovného, a síce senická, považsko-bystrická, kysuckonovomestská, sobotišťská, skalická a hlohovecká, predsa ale prijal pozvanie za slovenského kazateľa do Krupiny, kde aj zomrel r. 1661.

Jeho diela sú:

1. Deo duce! Dissertatio Theologica exhibens Veritatem sententiae de filii Dei Prae-Aeterna Divinitate conscripta et publico examini exposita sub Praesidio Reverendi et Clariss. Viri Dn. Michaelis Lassii p. t. Rectoris Scholae Leutschow. fidelissimi, ab Autore et Respondente Johanne Institoris, Moschoviens. Scholae Leutsch. ad diem... Septemb. Leutschoviae, Typis Bereverianis, Anno M. DC. XLVI. (Vo 4⁰. A—D = 4 hárky = 16 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume a v baňsko-bystrickom ev. gymnasiume.)

2. „Dissertatio Philosophico-Theologica quâ Ex principiis Philosophicis, maxime ex natura accidentis, refuta tuo dogma Pontificum de Transubstantione Panis Eucharistici Ille Corpus et Vini, In Sangvinem Dominicum. Publice proposita et defensa à Praeside Joanne Institoris Gymnasij Banoviensis Rectore et Respondente Michaele Institoris Die 7. Julij, in auditorio majori Gymnasij Ban. horis ante merid. Anno M. DC. LIV. Typis Laurentii Benjamini ab Hage.“ (Vo 4⁰. A—H = 8 hárkov 32 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume a u Ďura Rátha.)

3. Dissertatio Politico-Theologica prior de Clericorum e potestate saeculari exemptione. Continens: Sententiae Pontificiae ab origine, per singula Ecclesiae Secula, deductionem; Doctrinae vero Catholicae, à prima praedicatione Evangelica ad nostra tempora propagatae dilucidationem Ad Disputandum proposita à Praeside Johanne Institoris Moschov. Scholae Schemniciens. Rectore et Respondente Michaele Institoris Moschovino. Ad Diem... Novemb. hori ante et pomerid. Anno 1655. Trenchinij Typis Nicodemi Čižik.“ (Vo 4⁰. A—C = 3 hárky = 12 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume a universite.) Patrí k nej s osobytným titulným listom „Dissert. posterior“ (D—F hárky), ktorá pojednania 19—37 oddelenia obsahuje, a opísaná Dissertatio prior siaha na 1—18 oddelenia.

4. „Dissertatio Politico-Theologica posterior de Clericorum e potestate seculari exemptione. Continens Catholicae sententiae ulteriorem explicationem atque per idonea argumenta confirmationem, ac denique objectionum quarumdam partis adversae refutationem. Ad Disputandum proposita à Praeside Johanne Institoriss Moschow. Scholae Schemniciens. Rectore et Respondente Samuele Nicletzio Tot Lipschen. Ad Diem... Novemb. horis ante et pomerid. Anno 1655. Trenchinij Typis Nicodemi Čižek.“ (Vo 4⁰. D—F = 3 hárky = 12 nečísl. listov.) S Dissertatioi prior, ktorá A—C hárky obsahuje, spolu vyšla a s tou tvorí jeden celok.

5. „Duce et authore Deo! Dissertatio Scholastica De Theologiae Christianae Fine Publice ad disputandum proposita à Praeside Johanne Institoris Gymnasii Evangelici in Libera Regiaq Civitate Trenchiniensi Rectore et Respondente Johanne Majero Batoviensi Ad diem 16. Januarii Trenchinii, Anno 1657. Typis Nicodemi Čižek.“ (Vo 4⁰. A—C = 3 hárky = 12 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume)

6. „Duce et authore Deo! Dissertatio Logica De Qualitate Propositionis Infinitae Publice ad disputandum proposita à Praeside Johanne Institoris Gymnasii Evangelici in Libera Regiaq Civitate Trenchiniensi Rectore et Respondente Johanne Huiliceno Rajecense. Ad diem... Februarii, Trenchinii, Anno 1657. Typis Nicodemi Čižek.“ (Vo 4⁰. A—C = 3hárky = 12 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume a u Ďura Rátha.)

7. „Disputatio logica de syllogismo philosophiae. Trenchinii 1657.“ (Vo 4⁰.)

19. Matúš Kephalides.

Rodom z Turca, bol v Baňskej Bystrici učedlníkom Jána Heinsela a pod predsedníctvom tohoto r. 1665 pod názvom „Diatribe philologico-theologica de creatione“ písané pojednanie tak pochvalne bránil, že potom Radvanci sverili jemu svoju školu. Keď bol učiteľom v Radvani, písal: „Cum Deo! Geryon πολυψυχὸς evisceratus, Hoc est. Examen Controversiae de Pluralitate Animarum, In Homine Realiter Districtarum: Ubi non solum Argumenta, pro Animae in Homine unitate, producuntur, ab Exceptionibus Vindicantur; verum etian contraria, Pluralitatem Animarum prudentia, luculenter discuticuntur, ac enervantur, Operâ et Studio Matthaei Kephalidae Thurocz. h. t. Scholae Radvan. Rect. Respondente Johanne Laneczio Thurocz. Scholae ejusd. Alumno ad Ventilandum exponitur Anno M. IϽC. LXIX. Ad Diem... Januarij. Impressum Solnae Apud Johannem Dadan Anno 1669.“ (Vo 4⁰. A—D = 4 hárky = 16 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume, akademii a v prešporskom ev. lyceume.)

V čas prenasledovania protestentov z Radvane vyhnaný, usadil sa v Baňskej Bystrici, a od neho pochádza tamejší rod Hlaváčov. On totižto svoje rodné meno „Hlaváč“ dľa obyčaje veku premenil na grécke „Kephalides.“ Syn jeho, Samuel Kephalides, r. 1705 bol rožňavským kňazom.

20. Andrej Keveri.

Narodil sa v Turci a učil sa v Trenčíne pod učbárom Pavlom Bellom. Roku 1661 polemisoval spisom: „De veris ac genuinis ecclesiae membris,“ ktorý vyšiel v Trenčíne u Nikodema Čižeka vo 4⁰. Pravdepodobne jeho synom bol onen Ján Keveri, ktorý polemisoval r. 1683 pod Deutschmannom so spisom: „De scriptura sacra.“

21. Štefan Kevický.

Rodom z Turca; do školy chodil v Žiline a tu na gymnasiume bol prvý medzi svojimi spolužiakmi, kde

r. 1663 jako senior tejto školy pochválne bránil svoj spis: „De lege Dei“ pod učbárom Jánom Hnilicenusom v čas verejnej dišputy. Polemia táto vyšla tlačom v Trenčíne r. 1664 vo 4°.

21. Eliáš Ladiver starší.

Narodil sa v Turci; od r. 1644—1653 bol učiteľom na ev. gymnasiume v Žiline, ktorého Klein spomína hneď po Ďurovi Parcelutiusovi v tomto úrade. Bol otcom chýrečného prešovského professora Eliáša Ladivera. V Bánovcach, v Prievidzi a v Bytči bol učiteľom gymnasiálnym medzi tisícimi nepríjemnosťami, a v záležitosťach cirkevných nadobudnul si také zásluhy, že — nie jako Andrej Schmal v „Syllabus litteratorum thurocziensium“ hovorí, r. 1639, — ale roku 1653 bol za kňaza veľkej žilinskej cirkve vyvolený, a jako taký bol v svojich povinnosťach takým pilným, že r. 1641 bol vyvolený za notára turčianskej dioecese, a r. 1655 po smrti Štefana Krušpiera za seniora. — Žijúc vo veku prenasledovania, aj on bol na toľko prenasledovaný, že zanechajúc svoju manželku, Annu Patakičku, dcéru Ladislava Patakiho, zomrel vo vyhnanstve. Ladiver bol bohabojný, kráľovi verný, ku každému zdvorilý muž, a neohrožený obranca evanjeliuma. Odtiaľ pochádza, že jeho nepriatelia po čas prenasledovania mnoho nepravého o ňom vymysleli. Preto Martin Dubovský starší o vyhnanstve a smrti Ladiverovej pojednávajúc, správne povedal:

„Viderit ista Deus onidex mortesque piorum Vindicet.“

Od r. 1653—1671 je známy jako výborný spisovateľ. Jeho dielo je: „Refutatio Hieronymi Zinchonii defensionis absurdorum Ivulianorum.“ Krátke, ale aj pozornosti potomstva hodné dielo. V košickej universite pod predsedníctvom Gabriela Ivula, professora theologie, následkom obrany Štefana Renyesa, niekdajšieho reform. študenta z Veľkého Váradu, a spoločného usrozumenia, pod doliehaním Eliáša Ladivera mladšieho, bardiovského učiteľa a rektora, a Izáka Zabana, prešovského konrektora, 25. a 26. júna roku 1666 boly držané disputy: „De judice controversiorum fidei.“ Pri dispute bol aj Pavel Pálfy, jágerský biskup, prítomný. Týchto disput výsledok bol „Absurda Ivuliana sive septem mortalia peccata ejusdem symbola“ zvaný spis. Ivula chcel Zachariáš Zinchonius brániť a niečo, čo za potrebné ku obrane mienil, otcovi bardiovského učbára, Eliáša Ladivera, žilinskému kňazovi, poslal, ktorý pod hore spomenutým názvom na toľko napadnul onú apologiu, že jak Zinchonius, tak Ivul viac ani len hovoriť nechceli.

Jeden Eliáš Ladiver do zápisnice turčianskej dioecese takto sa zapísal: „Ego Elias Ladiver ecclesiae tothpronensis diaconus an. 1685. die 8. Aug.“

22. Eliáš Ladiver mladší.

Syn predošlého, narodený r. 1630 v Žiline. Vyššie vedy v Šárošpataku, kde práve chýrečný Comenius (Ján Amos Komenský) vyučoval, počúvajúc a sloh tohoto veľkého majstra si osvojac, navštívil wittembergskú a erfurtskú universitu. Podľa Ludvika Haana („Jena hungarica“) r. 1676 študoval na universite v Jene, čo ale za pravdepodobné držať nemôžem, poneváč vtedy už 47-ročný bol. Navrátiac sa domov, stal sa v Žiline r. 1656 riadiacim učbárom, o tri roky ale (1659) v podobnom postavení šiel do Bardiova; neskorej bol duchovným v Teplej, potom ale, keď sa prešovské gymnasium stalo kollegiumom, na pozvanie zakladateľov šiel ta, aby zaujal r. 1667 úrad paedagoga. Teraz otvoril sa mu priestor a on si za úlohu vzal sloh Comeniusov ešte viac vytvoriť; prednášal ráno od 6—7. a od 9—10. Scharffovu a Danhauerovu logiku a Notnagelove „Sphaerica principia,“ popoludní od 2—3. ale theologiu. So svojím kollegom M. Izákom Zabanom mal straniva atomov vedecké škriepky. Pôsobenie jeho, sotva päťročné, prekazily tie prenasledovania, ktoré sa vtedy proti protestantismu dialy. R. 1672 dňa 11. marca učitelia a žiaci prešovského kollegiuma následkom prenasledovania rozišli sa. Ladiver opät išiel do Nemecka, kde professúru chýrneho gymnasia v Thorne neprijmuc, konečne po mnohom prehadzovaní prišiel do Sedmohradska a tam si v Segesváre medzi školskými múrami odpočinul. Tu stal sa po smrti chýrečného Hartmana rektorom. U Segesvárčanov stál v takej vážnosti, že mu zvláštny pomník v hlavnom kostole postavili. R. 1684 prešovské kollegium zas ožijúc, Ladiver bol prvým z tých, ktorí ta povolaní boli; skutočne aj zaujal svoje miesto a v svojom milom ústave až do smrti vyučoval. Zomrel 2. apríla 1686.

Ladiverovo učenie zriedkavé šťastie nasledovalo. Jako vychovateľ, súc bezprostredným učedlníkom Comeniusovým, sviazal historiu vychovateľstva našej vlasti s europejskou. Už ho príroda stvorila k tomu, aby vyučoval. Veľmi ľúbil učiť; koľkoráz stalo sa, že ráno o piatej sedel už v kathedre a len so západom slnka z nej vyšiel, často bez obedu vyučujúc celý deň. Rodič nie je lepším k svojim deťom, jako bol on k svojim žiakom. Títo si ho veľmi zaľúbili. Mal obyčaj ísť do jednotlivých tried a napomínaním, darom povzbudzovať žiakov k milovaniu vied. Prút, bitka — dľa neho — nie je pre nevinných učencov. Malú roztopašnosť nedržal súcu k potrestaniu. „Rozum — hovoril — pri napravujúcej mysli jako jablko pomali zreje.“ Čo učil, to aj prakticky dokazoval, medzi zajímavým mudrovaním žiakov sa opytujúc. Často so žiakmi polemisoval, ktorí smeli, o tom čo nerozumeli, otázku pozdvihnúť. Ľúbil, keď sa žiaci po lekcii roztriedili a o počutom polemisovali. Jeho filosofické diela z väčšej stránky istý jeho učedlník udržal, ktoré v čas prednášania spísal.

Haan, odvolávajúc sa na „Micae“ Buriusové, v spomenutej svojej knihe udáva, že Ladiver po svojej prešovskej professúre po čas svojho vyhnanstva zdržiaval sa v Gdánsku, Krulovci (Königsbergu) a v Lesne (v Poľsku), že bol rektorom aj regeňského gymnásia v Sedmohradsku a že sa ku prešovskému už r. 1682 navrátil.

Od neho pochádzajú:

1. „Assertio immota ex littera institutionis immobili 4 testium veritat s concordi testimonio conscripta, descunta, quod caro Christi in pane sacramentali proprie et indistanter sit praesens et a communicantibus ore accipiatur. Rospondente Stephano Szirmay. Nobili Hungaro. Bartphae 1662.“

Vyšla v Bardiove r. 1662 vo 4°.

2. „Eleazar Constans quem Honori Generosorum et Nobilissimorum Dn. Nomine. Jnclyti Status Evangelici In Collegio Eperiesiensi Inspectorum G. D. Francisci Semsei etc.... Velut Examinis Publici habiti Coronidem; Juventus ejusdem Collegij Illustrissimorum Magnificorum, Nobilium et Ingenorum Adolescentum. In Scenam produxit: Anno M. DC. LXVIII. Die 13. octobris Bartphae, Imprimebat Georgius Sambuch.“

Dľa Kleina a Haana písal toto školské dráma v 5 jednaniach Eliáš Ladiver z I. knihy Machabejských. Vyšla v Bardiove r. 1668 vo 4°. Nachádza sa v maď. nár. museume, v prešporskom ev. lyceume a v prešovskom ev. kollegiume.

3. „Papianus ΤΕΤΡΑΓΩΝΟΣ, Hoc est, Vir Magna“ nimus, Justus, Constans rectiq pertinax in Theatrum productus et Generosis, Nobilissimis, ac Amplisimis, Perillustrium utriusq Hungariae Statuum Evangel. tum Magnatum tum Nobilium tum Lib. Reg. Civitatum Ablegatis, Generosis item Nobilissimis atq Prudentiss. In-

Sadaj, slnko, sadaj.

Pri sene.

Moderato

1. Sa-daj sln-ko sa-daj za vy-so-kú ho-ru, ak ne-bu-deš
2. Ke-by sln-ko zna-lo, ak je ťaž-ko ro-biť, po-ná-hla-lo

1. sa-daľ, stiahnem ťa za no-hu.
2. by sa za ho-ru za-cho-diť.

3. Sadaj, slnko, sadaj,
za ker malinový,
povedz „dobrý večer
môjmu frajerovi.

Turjec.

Sadaj, slnko, sadaj . . .
Kreslil Jaroslav Věšín v Mníchove.

spectoribus nec non reliquis omnium Ordinum Civibus ab Illustrissimâ, Spectabili, Magnificâ, Generosa ac Ingenua Juventute Inclyti Gymnasii Evangelici, quod Eperjessini est, Pro felici Examinis Publici Colophone, sceniae monstratus, Anno Christi clↄ Icↄ LXIX die 4 octobris. Thrasea Paetus Ore C. Cornel. Taciti, Lib. XVI. Annal. Specta. Juvenis. Et. Omen. Quidem. Dii. Prohibeant; Caeterum. In. Ea. Tempora. Natus. Es. Quibus. Firmore. Animum. Expediat. Constantibus. Exemplis. Leutschoviae, Typis Samuelis Breweri."

Toto školské dráma v 5 jednaniach písal dľa Kleina, Haana, Vandráka a Molnára Eliáš Ladiver. Vyšlo v Levoči r. 1669 vo 4°. Má A—B = 2 hárky = 8 nečíslovaných listov. V tomto školskom divadelnom kuse menovite sú spomenutí tehdajší žiaci (258) prešovskej školy, najprv gróf Imrich Tököly, barón Imrich a Štefan Petrőczy, barón František Pongrácz atď. Nachádza sa v maď. nár. museume, v universite, v debrec. reform. kollegiume a u Ďura Rátha.

4. „Summule Logicae, in quibus omnis formalis ratio argumentandi delineatur, et exprimitur ac ad controversias dialecticas disponitur. Solnae Typis Johannis Dadan 1671."

Vyšla v Žiline r. 1671 v 8° na 12. listoch. Nachádza sa v maď. nár. museume.

5. „Versus Memoriales et Differentiales diversorum Autorum, ad Etymologiam et Prosodiam maxime spectantes. De Quantitate Sylloborum, De discrimine Vocum cognatarum. In illustri Gymnasio Eperiessensi Usu recepti. Leutschoviae, Typis Samuelis Brewer. Anno M. DC. LXXII."

Vyšla v Levoči r. 1672 v 8°. Má A—G = 7 hárkov = 56 nečíslovaných listov. Dľa Czvittingera, Kleina, Seiverta, Transcha a Haana písal Eliáš Ladiver. Nachádza sa v kežmarskom ev. lyceume. — Andrej Fabó o tomto diele našiel poznačeno, že ho ku školskej potrebe v Šoprone znovu vydal Daniel Hajnóczy.

6. „Lilietum Montis Georgii, Funere Acerbo, Virginis Pietate, Modestia, Pudicitia, Spectatissimae, Svsannae, Filiae Reverendi, Praeclarissimi, atq Amplissimi Dni. Christophori Klesch, Ecclesiae Georgio Montanae Pastori Fidelissimi ac Ven. Fraternit. XXIV. Reg. Not. dignissimi, pullatum Anni M. DC. LXXIII. die XXVI. April. Leutschoviae."

Vyšla v Levoči r. 1673 in folio (na jednej strane tlačená). Nachádza sa v maď. nár. museume.

7. „Symperasmata Philosophiae Rationalis, ex prima mentis operativae deducta et elicita. Praeside Elia Ladivero, Coll. Eper. P. P. Scholae Schaesburgensis Rectore. Respondente. Petro Cramero Bonosdorf. Scho. Stud. Disputabuntur ad diem... Februar. Hor. Matt. Anno M. DC. LXXIX."

Vyšla v Sibine r. 1679 in folio (na jednu stranu tlačená). Nachádza sa v sibinskom ev. gymn.

8. „Controversiarum Methaphysicarum Disp. I. De Natura Ontologiae et Ente ut sic, indeque manente usu Theologico, Ethico, Physico et Logico... Defendente Daniele Schobelio Lapidensi, Mense Martii 1679. Cibinii, per Steph. Jüngling."

Vyšla v Sibine r. 1679 vo 4° na 4 listoch. Dľa Seiverta a Transcha vyšla na 8 stranách. Nachádza sa v sibinskom ev. gymn.

9. „Controversiarum Metaphysicarum Disputatio Altera De Analogia Entis et Affectionibus Ut Sic, Entis Quatenus Entis, indeq manente Usu Theologico, Ethico, Physico et Logico. Eam sub Dei Opt. Max. Auspiciis Praeside Elia Ladivero, P. P. Rectore Scholae Schaesburgen. ad ventilandum et discutiendum Martinus Kelpius Holdvilagiensis, Scholae ejusdem Studiosus proponit Ad diem... Octobr. hor. mat. Cibinii, per Stephanum Jüngling excusa Anno M. DC. LXXIX."

Vyšla v Sibine r. 1679 vo 4°. Má A 1—4 = 4 nečíslované listy. Nachádza sa v akad. a segesvárskom ev. gymnasiume.

10. „Controversiarum Metaphysicarum Disputatio Tertia. De Affectionibus Entis in specie nempe Uno et Vero indeq manente Usu Theologico, Etico, Physico et Logico. Hanc sub Dei opt. Max. Auspice Praeside Elia Ladivero Col. Eper. P. P. Rectore Scholae Schaesburgensis publicae ventilationi Martinus Textoris Scholae ejusdem Stud. sistit Ad diem... Junii Anni M. DC. XXC. Cibinii, Excudebat Stephanus Jüngling."

Vyšla v Sibine r. 1680 vo 4°. Má A 1—4 = 4 nečíslované listy. Nachádza sa v maď. nár. museume. Fabó jej vydanie udáva na r. 1686.

11. „Theses Evangelicae Dominicae XVI. Trinitatis in Examine Generali Illustris Collegii Statuum Evangelicorum Eperiensis Praeside Elia Ladivero S. S. Theol. P. P. et Collegii Directore defensae Respondentibus Georgio Ocovino S. S. Theol. St. et h. t. Gramm. Classis Praeceptore et Georgio Mildio Zolaknaensi Transylvans. Anno Domini M. DC. LXXXIII. Die... Octob. Impress. Leutschoviae."

Vyšla v Levoči r. 1683 in folio na 3 hárkoch = 6 nečíslovaných listov. Nachádza sa v maď. nár. mus.

12. „Torcular Engaddi, Illustris Collegii Evangel. Stat. Eperiensis, indicto Examine Anno M. DC. LXXXIII. a 4. ad 10 Octobris. S. l."

Vyšla v Levoči r. 1683 in folio. Na jednej strane, hárkovej podoby, z 35 riadkov pozostávajúce pozvanie na zkúšku prešovského kollegiuma s podpisom rektora Eliáša Ladivera. Nachádza sa v prešporskom ev. lyceume. Jedna čiastka spodku je vytrhnutá a v 5. spodných riadkoch jednotlivé slová chýbäjú.

13. „Summa Metaphysicae Aristotelicae. Cassoviae 1685."

Vyšla v Košicach r. 1685 v 8°.

14. „Thus ad Ceram Deo Homini Jesu Christo Redemptori orbis, assertori Salutis. In rubo, aeterno igni, in morte, pesti inferni... Anno CLeMentIae DIVInae ab aXe sVper oVes (= 1678) DIae LaetItIae, trIgesIMa oCtobrIs, qVa XystI stant tVrrIs (= 1678) Cibinii, Imprimebatus per Stephanus Jüngling."

(In folio, na dvoch zlepených hárkoch, na jeden list tlačené). Nachádza sa v sibinskom ev. gymnasiume.

Andrej Fabó v „Adolékok Czvittingerhez" hovorí, že jako rektor žilinskej školy písal:

15. „Summule pneumaticae; resp. Nicolao Trstianszky," r. 1658.

16. Historica relatio colloquii cassoviensis de judice controversiarum fidei; praes. P. Gabriele Ivul socio J. s. theol. et phil. doctore almae episcopalis academiae cassoviensis cancellario et controversarum fidei professore, respondente nobili Stephano Renyes varadiensi (ante studioso calviniano) ex convictu nobilium habiticum Elia Ladivero rectore bartphensi et Isaaco Zabanio conrectore eperjensi an. 1666. d. 25. Jun. tota et 26. usque ad meridiem, exhibita a confessore veritatis 1679." (Bez udania miesta.)

Klein tohoto Ladivera spomína ako žilinského učiteľa a rektora po Michalovi Hasskovi.

Žilinský mestský archív chová jeden jeho list, ním vlastnoručne písaný a podpísaný, ktorý tu uverejňujem. Písaný je z Prešova 1. marca r. 1670 Ambrovi Keczér de Lypócz, a znie:

Generose ac Nobilissime Dne

Patrone et Fautor honoratissime,

Salutem et Propitiam Felicitatem precatus, mea obligatissa G. D. Va offero officia.

Profectibus et aetatis et studiorum svadentibus Illustrissimus Comes ac Dominus, Dans mihi et meis gratiosissq post publicas lectiones privatim singulis diebus in Compronibq et Vanationibq Epistolarum, quae ex Dispoane elaborent, est occupatus. Huic subsidio Aldum opera et studio Buchleri recensitum die Luni, volente Deo inschoabit. Usum videlicet hoc prospitio, ut praxi quotidiana Praecepta in usum transformet, et Classi majori se praeparet. Delectus facit Oratorem, inquit. Cicero. At ille sine puritate et copia haberi in pt. Ad utrumq hoc aequirendum disposui quotidianos labores Styli et copiam Aldi, qui ex toto et solo Cicerone inculpatas loquendi Reationes conquisivit et digessit. Judicium et voluntatem N. D. Va in hoc puncto expectatum, ut cynosuram Arbitrij N. D. Va sequentes, desiderio G. D. Va satisfaciamus, et si quid mutare aut addere jubet, exequamur.

Private quoq mea addere juscit Necessitas et favor N. D. Va Recordor, quod dum Kesmarkini fuissem G. ac N. D. V. benignissimam graam mihi et meis orphanis in negotio Solnensio obtulerit. Heri ergo accepi ex literis D. Amici mei G. Dnai socnu meae D. Barbaram Kosselianam 21. praesentis mortuam fuisse. Nihil attinet plura adderi sapienti judicio N. D. Va cum facile probabile sit inhiantes plures ee quam condolentes. Et tamen apertiq loquar. Pro graa ea, quam expectus sua N. D. Va demisse oro, velit res mobiles in Allodio Sekeriano ubi vixit jubere per Mourin saltam Judicem Ciuthis Curaro obsigilari, ne distrahant sed omnia, pro more solitu maneant sub sigillo Ciuttis, atq dum aliquem Plenipotentiatu constitutan aut ipsi descendan. Quod si jam distracte sunt, compostent ad manus sequestras. Nescio an facto Testamento Due soctas sit mortuo, si intestata vigerat, mei deserti orphani spem, quam habeant Solna, amiserunt: si et bene mobilia antifiurit et immobilia oppignorata ex parte bona, non ex Testamento apprehenderint. His Capae N. D. Vam fere premi mole laborum; et tamen autus sum potiq fieri molestus, quam liberorum negligens Pater. opem r. in hoc toto negotio Solnensi expectans, me meaq omni studia N. D. Va libenter et devote offero.

G. ac N. D. V.
obsequiore colens
Elias Ladiver J.
Eper. 1670. die 1. Martij.

Z vonku: Generoso ac Nobilissimo Domino Ambrosio Keczér de Lypocz, Illustrissimi Comitis ac Domini Dni Stephani Theokeoly etc. etc. Aulae et Bonorum Praefecto, Domino et Patrono faventissimo.

Z listu tohoto vysvitá, že Ladiver roku 1670 už vdovcom bol, a že bol v pokrevenství so žilinskými Kosselovcami. Manželka jeho bola Helena, dcéra Michala Sinapiusa, a sestra Jána a Daniela Sinapiusa, ktorej prvý manžel bol David Lani, potom Samuel Černák, potom Ján Restiasi, baňsko-bystrický mestský senátor. Pojal si ju r. 1683 a zomrela r. 1684 v svojom 49. roku v Prešove; pochovaná bola Jánom Andritiusom, prešovským slovenským kazateľom. Na jej smrť Daniel Sinopius napísal verš a Hiob Trusius jej pamiatku týmto veršom zvečnil:

„Elias Ladiver tristatur morte maritae
Quae tres improlis sepelierat ante maritos.“

23. Daniel Lani.

Syn Eliáša Laniho, bytčianskeho kňaza a prvého superintendenta trenčianskej, liptovskej a oravskej stolice, ktorého životopis sdelil som v článku „Bytča,“ v „Slov. Pohladoch“ r. 1886 uverejnenom). Vo Wittembergu na útraty Thurzove študujúc, stal sa nemalou pochvalou Mošoviec, kde sa r. 1605 narodil; lebo najprv bol učbárom kvetúcej školy v Bánovcach, potom kňazom cirkve v Hlohovci a dekanom nitrianskej dioecese. Tu písal proti Bonaventurovi Hocquardovi, františkánskemu mníchovi, všeobecnú čiastku „Ignea veritatis columna,“ ktorá vo Wittembergu vyšla vo 4°. Neskôr v Hlohovci dostihly ho mnohé nepríjemnosti, a preto prešiel do Baňskej Bystrice za kňaza kostola sv. Alžbety a tam spomenutej práci zvláštnu čiastku napísal. Táto r. 1659 lebo r. 1660 vyšla v Lipsku vo 4°, kde vynájsť možno listiny ev. náboženstva. Dla iných tejto knihy nové vydanie r. 1659 v Lipsku zaopatril. Muž o cirkev veľmi zaslúžilý. U neho Jakub Froncsius (Fronesius), Čech, skalický františkán, vyzvliekol v Hlohovci mníšske šaty a stal sa evanjelikom.

24. Benignus Smrtnik.

Narodil sa v Ladomere, v stolici tekovskej. R. 1670 prijatý v svojom 20. roku do rehole sv. Františka, provincie sv. Marie, za kňaza bol r. 1674 ordinovaný. Vyše 14. rokov konal kazateľský úrad vo viac znovu zamenených konventoch; od r. 1689 cez 3 roky bol predstaveným konventu v Malackách a opätne navrátil sa ku kazateľstvu. R. 1701 stal sa definitorom a magistrom novicov v Sv. Kataríne, kde aj dňa 9. sept. r. 1710 zomrel.

Tlačou uverejnil:

1. „Poklad seraphinskí. Aneb Arcy Braterstwa Pásku Prowaznjho Swatého Otce Frantjsska Wywyssenost. Skrze F. Benigna Smrtnik, Radu Menssjch tehož Swatého Frantisska w Prowincii Blaho: Panny Marje w Vhrjch kazatele, a na ten čas gmenowaneho Arcybratrstwa Directora složený. Leta Páne M. DC. LXXXXI.“ Na predku titulný list, venovanie a 3 nečíslované listy. Colophon: „Wytlačeno W Ziline V Jana Dádana. Leta M. DC. XCI. — Nachádza sa v peštianskej universite a vo františkánskom kláštore v Sv. Antole.

2. „Kunst dobre umriti. Aneb: Sskola Duchownj W nizto každj Wericj kresťan učj se od zleho Wjstrihatj, a dobre činjti, abj mohl sstasliwe žiwot szwug dokonati. Skrze Fr. Benignusse Smrtnik, Rdu Menssjch Swateho Frantisska Provincij Blahoslaweneg Pannj Marje w Uhrich kazatela, a na ten čas Slawneho Arcj-Bratrstwa Páskuw Prowaznjch Directora, z Archimedesa krestianského zwetssj častkj wjbranj a wjpsanj. Wytisstene w Trnawe skrze Jána Ondrege Hoermanna, Leta Pane 1697.“ (Vo 4°. Strán 399. Na predku titulný list, venovanie, praefatio 6 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskej universite, v prešporskom a v dolno-sebesskom františk. kláštore.)

25. Dieneš Schneider.

Narodený r. 1658 v Rošindoli, v stolici prešporskej. Serafinský habit obliekol r. 1679 a za kňaza bol ordinovaný r. 1683. Po vedení všelijakých úradov r. 1712 bol za provinciálneho ministra vyvolený a jako taký mnohé užitočné ustanovizne vyniesol. Pre bratov pravidlá sv. Františka do slovenčiny preložil a tlačou uverejnil pod názvom: „Regula Bratruw Menssych Svateho Otca Francisska Na rozumitedlny wedle Wlastj nasseg Gazyk obracena, z Vsylowanjm otca Dionysiuša Vherskeg Provinciae B. P. Mariae Provinciala vnjzeneho.“ (V Trnave r. 1713, v 16°, strán 44.)

Zomrel v Sv. Kataríne r. 1740 dňa 12. januára.

26. Vojtech Šimko.

Narodil sa r. 1759 v dedine Kneziči, v stolici tekovskej. Reholníckym rúchom roku 1780 oblečený, bol r. 1788 za kňaza vysvätený. Bol slovenským kazateľom. Mimo kázní, rečníckym umelectvom vypracovaných, zaoberal sa aj básnictvom. Do slovenčiny preložil a tlačou vydal:

1. „Skrowná kňižka Franciskánská obsahugicá Wiprawuwáni Weci stalich a Začátkoch, a Zrostě Rádu S. O. Franciska: geho Regulu, Poručenstwi, a krátki Wiťah Regulnich Prikázáni; a iné rozličné Weci. — Z Rozkazu M. Ch. Otca Antoňina Greguška, Rádu Bratrow Mensich S. Otca Franciška, obnowenég Prowincie B. P. Marie w Uher. Krag. Lectora a Consultora wislužilého, a skutečného Ministra Prowinciála; Podla obecného, schwáleného, a posawád uživaného Latinského Tekstu, s obzwláštnú Pilnosťú čo nagwlastnegše a nagčistegše sporádaná, a Chowancom, Franciskánom predrečeného Prowincii, slowenski Gazik uživagicim, predložená." (V Trnave r. 1814, v 12°, strán 78.)

2. „Smútni Spewohlas k Chwále Tovaristva Ježišoveho od Michala Denis Jazikom latinským složeni Rok. 1800. Včil ho ale na slovenski Jazik preložil P. Adalbert Šimkó z Radu sv. Franciska v. kráji B. P. Marii knaz." (V Trnave r. 1824, v 8°.)

Jestvujú mnohé básne tohoto znamenitého muža, tlačou uverejnené. Jeho nevydané práce sú:

1. „O Poslednich Vecách Človeka." Vo 4°, strán 446. Skvelá báseň o štyroch najnovších luďoch v slov. reči písaná a osnovami sv. písma a vetami sv. otcov vtipne illustrovaná.

2. „Spatreni obsach Učeni Veršovnickich na dve Strani rozdelenich." Foliant. Strán 135. — Báseň.

Obe tieto diela sú v distichonoch básnené a dľa súdu znalcov hodné k vydaniu tlačou.

3. „Kniha Žiwota, a neb Welmi krátki Wiklad Literálni na svatu Regulu S. O. Franciška Serafinského, Radu Bratrow Menssich zakladatela, podla wiswetleni Rimskich Papešow Mikulaša III. a Kelemena V. a skusenich Učitelow Wikladow, skrz kratke otázki a gassne Odpowede porádne zloženi, k Užiwánu a Cwičenu Bratrow Radu Menssich, Slibugicich Regula S. O. Frančiska Serafinskeho zachowawat na literu. Skrze P. F. Kiliana Kazenberger, Radu S. O. Franciska Bratrow Menssich Recollector. SS. Bohomiselnosti Lectora Jubilarneho, a Provincie Argent. neb horne Zemi Nemeckég Ex-Provinciala." (Vo 4°. Strán 177. Nachádza sa vo františkánskom kláštore v Prešporku.)

Zomrel dňa 2. septembra r. 1827 v Trnave.

27. Berard Seifried.

Pochádzal z Mestečka, stolice nitrianskej; r. 1812 v 20. roku svojho života žiadal byť prijatým do rádu sv. Františka marianskej provincie. R. 1815 bol za kňaza ordinovaný. R. 1818 od štúdií osvobodený, nasledujúci rok filosofickým chystaním strávil, ponevác mal kathedru nastúpiť, ale zamenením vecí bol za kazateľa do Komárna ustanovený, odkiaľ r. 1820 za kurátora k sv. Duchu do Ostrihomu, po troch rokoch ale do Trnavy preložený bol a slovenský kazateľský úrad zastupoval. Po niekoľko rokoch zastupoval úrad kvardiána konventu v Malackách. Posledné roky svojho života ztrávil v Bučanoch ako administrátor a r. 1855 dňa 23. augusta dušu vypustil. Ním držané kázne, dôkazom mnohých ku tlači určených, v rukopise zanechal, a síce:

1. „Rok milostiwi, anebošto kázne Jubilejné, které Mnoho-velebni Otec Berardus Seifried Radu menšich svatého Otca Franciška serafinského, kragu blahosl. Panni Marie skutečni kazatel k duchovnému Prospechu Ludu slovenskému prednesol. V Malackách roku 1826."

2. „Kázne na všetki celého Roku nedele které P. Berardus Seifried Radu menšich svatého Otca Franciska serafinského kraju blahos. Panni Marie skutęční kazatel spisal, a vericému Ludu vihlasil." (Vo 4°, 35 kázní.)

3. „Kázne na udelené od IX Pius Papeša roku 1850. 1851. 1852—1855. zmeritedelné jubileumské odpuski: jako aj o vidržanich duchovnich Cvičenach od P. Berarda Seifried Reholnika Marianského Ludu vericému prednesené." (Vo 4°, 42 kázní.)

Nachádzajú sa vo františkánskom kláštore v Trnave.

Vesna.

Hviezdoslavovi.

(Po prečítaní Tolstého: Smrť Ivana Iliča.)

Zase jaro ide. Jako vrelo
v prs vulkanickej útrobe pred časom!
keď prvý ľavný vetor oprel smelo
lahodnú peruť na brál sňažné čelo
a prvý škovrán zapel zvučným hlasom!

Jak rástla divá láska moja k ľudu,
i k zemi tej, v nejž tlejú otcov kosti!
Jak zkyprenú som k ústam tisol hrudu
a vítal krikom rannú zoru rudú
i jásal z duše tajných hlbokostí!

Ach, zase jaro ide — a ja temný
bez poryvov a rozčulenia stojím,
bárs mocne zove k sebe šumot zemný,
i rozpomienky slasť, i záchvev jemný,
no ja sa spomienok i slasti bojím.

Ja bojím sa už nadšenia i zvukov,
a tebe predsa posvätil som pieseň.
Hľa, prišla, prišla s celou svojou mukou
i siahla v dušu chladnou svojou rukou
tá neželená, prísna žitia jeseň.

A keď už jeseň, aby boly plody!
No plodov niet, niet potešenia z diela.
Na miesto práce boly blbé hody,
a s blbcom marný boj a svár bez shody,
pustnutie duše, biedny rozklad tela...

Vajanský.

Oprava.

V predošlom čísle „Sl. Pohľadov" v druhej znelke 10. letorostov má stáť nie: „*Na* moje nízke miesto..." lež: „*No* moje..."

OBSAH.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„**SLOVENSKÉ POHĽADY**" vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predpláca sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNIK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 4.

ILLUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. apríla 1887.

Gergeľove hody.

Povesť z polovice XVII. stoletia.

(Pokračovanie.)

IV.

Pán Oblazovský sedel vo svojej vlastnej izbe, pracujúc. Chvíľami v písaní zastal a trel si čelo, jakoby chcel z neho primeranú myšlienku násilne vylúdiť. Naraz odhodí pero a rozhodí sa na stolici svojej nápadne namrzený a zamumle sám k sebe: „aby človek robil za celú stolicu. Každému sa ťaží robiť, nuž už len vaľajú na mňa. Pravda, že s mojou spôsobnosťou žiaden merať sa nemôže. Nuž ale čo mám z toho? Z tej chvály sa nenajem. Župan pravda znamenitý muž, vyznačuje ma vo vsetkom; bezo mňa nič nemôže vykonať. Jeho repräsentácie obdivujú, ale kto jich robil? Ja! A o tom nik nevie. Župan má za moje práce chválu a slávu. Ale čože ja mám z toho? Musím ja na budúcne trocha inú strunu natiahnuť, musím dať cítiť, že som si ja povedomý svojej práce a svojich zásluh, a to mne nie je sladko zo všetkých síl robiť a za to nič nemať. Eh! nebudem ja na budúcne tak robiť, jako som robieval a aj dnes mám toho už dosť!“ Počal prechodiť sa po chyži. V tom počuje rachot akéhosi vozíka.

Na dvore stojí úhľadný koč, z ktorého práve vystupuje mladý Rožoň. Zhliadnuc ho, Oblazovský zmraštil čelo a nevrlo zamumlal: „Ten tiež práve v dobrý čas mi prichodí.“ A chodil ďalej mrzuto naladený po izbe.

„Blahorodý pane,“ riekol Rožoň, vstúpiac dnu, „mám česť predstaviť sa a svojho otca úctivé pozdravy sdeliť; bol by aj on osobne prišiel, ale vážne povinnosti nedovolily.“

„Ďakujem, ďakujem,“ chladno odvetil Oblazovský, a pokážuc na stolec, doložil: „Sadnite si. Čím môžem slúžiť?“

„Ó, moja žiadosť je vlastne veliká, ponížená prosba.“

„No, snáď neprevyšuje len moju možnosť vyplniť ju?“

„Ó, naskrze nie! Jedno slovo vaše je k tomu dostatočné.“

„Teda? Prosím, vyslovte sa bližšie a určitejšie.“

Mladému mužovi vstúpila krv do tváre.

To spozoroval aj domáci pán, preto trocha prívetivejšie prihovoril sa:

„No len bez ostýchania von s tým, čo chcete; čo bude možné, urobíme.“

Mladík sobral všetky sily a trocha traslavým hlasom preriekol:

„Blahorodý pane! osmeľujem sa v rodinnej záležitosti — —“

„V rodinnej záležitosti? V akej?“

„To sa týka, prosím úctive, vašej ušľachtilej panny dcéry Helenky.“

„Mojej dcéry Helenky?!“ s výrazom veľkého podivenia opakuje Oblazovský. „A čo vlastne chcete s mojou dcérou?“

„Mladík vstane a priblížiac sa k nemu, po tichu rečie: „Vzácny pane Oblazovský, neráčte sa pohoršiť, ja prosím vás ponížene o ruku Helenkinu.“

Oblazovského jakoby bol hrom omráčil, tak zastal a hľadel na mladíka; tento, nemohúc zniesť jeho pohľadu, sklopil oči. Konečne Oblazovský vyrazil zdĺhavo:

„Tak?! Ale čo vám napadá, mladý človeče! Moja Helenka je ešte len dieťa, tá nie je ešte na vydaj.“

„Veď by to hneď nemuselo byť; ja pre Helenku hotový som všetko obetovať a čakať čo práve aj rok.“

„Môj milý mladý pánko, z toho ale nemôže byť nič ani teraz, ani nikdy.“

„Smiem sa pýtať,“ zmužil sa mladík, „prečo nie?“

„Nie som povinný vám príčiny udávať, no z úcty naproti vám a pánu otcovi vášmu vám poviem: preto, že ja a moja dcéra Helenka sme si už iného vyvolili, a my vieme dané slovo držať.“

Mladý Rožoň, ani čoby trúba archanjelova bola mu k poslednému súdu svoje zatracenie zatrúbila, tak omráčený zostal stáť, sotva na nohách sa držiac.

V tom vkročila domáca paní dnu a zhliadnuc mladého Rožoňa, tak zhrozila sa, že temer nazpät cúvla. Vidiac to ako aj zroneného mladíka, Oblazovský obmäkčil sa a prívetivejšie oslovil ho:

„Čože si nesadnete? Sadnite si; veď preto môžeme byť dobrí priatelia,“ a obrátiac sa ku svojej žene, poučoval ju o stave veci: „Hľa, dieťa moje, toť pán Rožoň prišiel nás navštíviť, a čo viac, pýta našu Helenku. No ale to nemôže byť; vieš aj ty, že Helenka naša je už jakoby zadaná.“

Domáca pani už teraz pochopila stav mladého človeka, i cítila srdečnú ľútosť nad ním a prívetive riekla:

„No, Helenka naša je ešte len dieťa, a bárs je už aj niečo vo veci, čo môj pán hovorí, predsa ešte nemienime ju vydávať.

Tieto súcitné slová rozmrazily jeho omráčenosť, spešno skočil zo stolca a pobozkajúc ruku domácej panej, ospravedlňoval sa:

„Prosím, milostivá pani, ráčte odpustiť mojej smelosti.“

„Nič to,“ vetí ona.

A pán Oblazovský tiež usiloval sa zmierniť túto trpkú pilulku:

„Prečo by vás to malo tak veľmi trápiť? Veď v našom vidieku je dosť pekných i zámožných panien, máte si z čoho vyberať.“

„Ale žiadnej inej Helenky,“ vetil smutno mladík.

„Možno, že sú aj Helenky, a to ešte krajšie, než tá naša.“

„Mne všetky ostatné devy na svete okrem vašej Helenky nič nie sú.“

Matke lúbily sa Rožoňove slová, tak že potešujúcim spôsobom doložila: „No, veď Helenka naša nevydáva sa ešte, nuž a do jej vydaju ešte všeličo stať sa môže.“

Oblazovský skočil jej ale prudko do reči: „Duša moja, načo mladému človeku márne nádeje robiť a druhú cestu k šťastiu mu hatiť? Z toho jednako nikdy nič byť nemôže, teda k čomu také reči?“

Manželka zamĺkla a neriekla viac ani slova.

Mladý Rožoň zmužil sa ešte na jednu otázku:

„Teda, pane Oblazovský, je to váš nezmeniteľný výrok, že z toho nikdy nič byť nemôže?“

„Tak je, môj milý mladý pane. Ale preto, jako hovorím, môžeme byť dobrými priateľmi a môže sa vám ľúbiť u nás pri skromnom obede zostať.“

„Ďakujem úctive,“ vetil už celkom zmužile mladík; „lež prosím si od vás, ctený pane a milostivá pani, jednu poslednú milosť.“

„A tá by bola?“ zpytuje sa Oblazovský.

„Aspoň na okamženie smieť sa predstaviť a odporúčať vašej panne dcérke.“

Oblazovský zas mrzuto odvetil: „K čomu to? To nemá cieľa.“

„Veď, prosím, u prítomnosti pani matky.“

Nemohúc túto trápnu scénu dlhšie znášať, Oblazovská, nehľadiac viac na svojho manžela, riekla:

„No, prečo nie, nech sa vám ľúbi; poďte so mnou, ona je v zahrade pri svojich kvetinách.“

Rozlúčiac sa s pánom Oblazovským, Rožoň ľahkým krokom stúpal za domácou paňou.

Helenka vskutku bola od rána pri svojich kvetoch a Hanka s ňou. Teraz ale sedela na lavičke pod veľkým orechom pri ohrade. Tvár jej bola bľadá, bo temer celú noc prebdela, čo jej práve dodávalo anjelského výrazu. Zazrúc kráčať Lacíka s matkou k nej, tak mocne začalo jej srdce biť, že chtiac vstať obávala sa, že musí následkom podráždenia čuvov nazpäť padnúť; preto zostala sedeť. Sladká radosť a akýsi trpký bôľ striedavo opanúval jej dušu.

„Helenka moja, tu ti vediem pána Rožoňa, ktorý sa ti chce predstaviť a hneď aj odporúčať,“ usmievavo prihovorila sa matka.

Akýmsi nesmelým krokom priblížil sa Rožoň a podávajúc Helenke ruku, nežno-bôlne riekol: „Drahá panno, áno, ide sa vám predstaviť, abych sa vám odporúčal snáď na vždy,“ a slza zaleskla sa mu v oku.

Helenka pre pobúrenosť svojich citov nevládala povstať a len sediac podávala Rožoňovi svoju trasúcu sa ruku.

Matka, vidiac dcéru svoju premenenú, zkríkla: „Pre Boha! čo ti je, Helenka? Ty musíš hneď do izby a ľahnúť si, ty si nemocná!“

V bázni, že ztratí pohľad milého, zmužila sa; lebo to skutočnosť, že keď väčšie nešťastie nastáva, to menšie u človeka tratí moc a platnosť. Ona schopila sa zo sedadla a riekla:

„Nie, mamička drahá, mne je nič, to tak okamžitý závrat do hlavy vstúpil; už je po všetkom, a tu na čistom povetrí je mi ďaleko lepšie, jako v zatvorenej chyži.“

„No, teda chvála Bohu, keď ti to len prešlo.“

Medzitým Rožoň a Helenka významne na seba pohliadli.

Helenka potom oslovila Rožoňa:

„Prečože chcete navždy odporúčať sa? Čo sme vám zlého urobili?“

„Vy nič, drahá panno. Odporúčať sa mám — keď musím. Veď pán otec mi túto najťažšiu povinnosť života naložil: mám sa vás navždy odriecť.“

Helenka musela sa stolca chytiť, aby pre ovládajúcu ju mdlobu pri týchto slovách nepadla, čo ale na šťastie matka nezpozorovala; no zmužila sa a prehovorila:

„Môjmu drahému otcovi ja sa síce rada vo všetkom poddávam, ale nemyslím, žeby mi zakázať chcel a mohol ľudí vídať, ktorí mi nič neurobili.“

„No, drahá panno, ja sa predsa musím odporúčať a prosiť za odpustenie, že som vôbec kedy opovážil sa vstúpiť s vami do spoločnosti. Lež musím aj to vysloviť — a tu významne pohliadol na Helenku — „že toto miesto a tento košatý strom, pod ktorým vás snáď ostatný raz vidím, zostane mi navždy v pamäti; a keď bych kedy okolo šiel, pohliadnem naň a zpomeniem si na vás.“

Matka, ktorá bála sa o dieťa, pretrhla ďalšiu reč:

„Načo to, pane Rožoň, veď ešte neumierame; my vám nič zlého neprajeme, a veď aj môj muž povedal, že preto môžeme byť dobrými priateľmi. Však vidíte, že takéto reči akosi búria moju Helenku.“

„Ó, nebúria, drahá mamička; no ale keď pán Rožoň chce sa len odporúčať, my mu to zakázať nechceme, ostatne my zostaneme“ — a to s dôrazom povedala — „takí, jakí sme posiaľ boli. S Bohom!“ s celou premoženosťou riekla Helena a položiac rúčku na srdce, ticho doložila: „Tu je!“

„Čo, drahá Helenka moja, teda predsa...?“

Pani Oblazovská, ktorá bola obzerala blízku hradu kvetov, nepočula ostatné slová zaľúbencov, alebo jich počuť nechcela.

Rožoň pobozkal ruku domácej panej a odchodil zo zahrady.

Jako mal zo zahrady výnsť, Hanka, ktorá zväčša všetko počula, volala za ním: „Pán urodzený! pán urodzený! toť ste ručník ztratili! Akonáhle zastal, už bola pri ňom, a jakoby mu čosi podávala, riekla: „Ja som dôvernica panny, jak budete čo potrebovať, obráťte sa ku mne a ja som vám k službám.“

Toto ho mile prekvapilo a preto jej srdečne zaďakoval.“

Keď sluha zapriahol, vyšvihnul sa na vozík a uháňal s košíkom, pravda len od Helenkinho otca.

Sotva že za jedným hostom vráta zavreli, už stál pred bránou druhý, skvostnejší koč, z ktorého, keď vtiahol do dvora, sostúpil druhý hosť, postavy strednej, bezúhonnej, oblečený v zemanskom, bohato striebrom a zlatom pretkávanom odeve.

V tom okamihu, ako zoskočil z koča, objavil sa na dvore pán Oblazovský, príchodzieho srdečne vítajúc:

„Pekne vítam, pane Madočanský! Veru vzácny a milý hosť!“ a podával mu obe svoje ruky, ktoré hosť

úctive prijal, hovoriac: „Úctive ďakujem! ponížený sluha! Osmelil som sa vás navštíviť.“

„Ó, veľmi nás teší! Len bližšie!“ a viedol ho do hosťovskej chyže, kde na prahu stála domáca pani a tiež úprimne ho vítajúc, hovorila: „Jaká vzácna a neočakávaná návšteva! Prosím, ráčte si sadnúť.“

Na to Oblazovský s príjemným úsmevom obrátil sa ku svojej manželke:

„Vlastne nie je to neočakávaná návšteva, ale sme zčiastky už na ňu rátali.“

„No, otec môj,“ hovoril Madočanský, „ktorý mi včera vaše tak veľmi priateľské jeho prijatie sdelil, spomenul tiež o predmete vášho rozhovoru i mojej chatrnej osobnosti, a poneváč laskavým ste boli posmeliť ho a aj on mi smelosti dodal, že môžem opovážiť sa k vám v tak dôverných rodinných záležitosťach — —“

„Ach, drahý môj pán Madočanský, to nie je žiadna opovážlivosť, ale len česť pre náš chatrný dom.“

A domáca pani doložila:

„Veru nám to veľmi vzácne, že vás môžeme u nás uvítať.“

„Jakože sa má váš pán otec? A či včera šťastne previezol sa a dorazil domov?“

„Ďakujem pekne za spomenutie; pre veľkú vodu horko ťažko previezol sa, no predsa šťastne dostal sa domov.“

„Teda vy už častejšie bývate v Trenčíne?“

„Nie tak často, poneváč, jako je vám známo, slúbený mi úrad som ešte nezaujal. Jaknáhle ale úrad zaujmem, nuž potom stále bydlisko v Trenčíne zarazím. Potom by som už aj rád svojskú domácnosť sriadiť; to sriadenie však bych rád na spôsobnejšie ruky sveriť, lež sú moje.“ Tu zastal a jakoby sa po niečom ohliadal; potom zpýtal sa domácej panej: „A panna dcéra Helenka nie je snáď doma?“

„Ó, áno; ale trocha ju hlava bolí, nuž zdržuje sa vo svojej izbe.“

„Asnáď ťažšia choroba, ako bolenie hlavy?“ starostlivým pohľadom zpytuje sa Madočanský.

„Naskrze nie,“ predbehol domáci pán svoju manželku, „to iba také ženské bolenie hlavy; bo keď ženské sú v zlej vôli, alebo sa jim niečo neľúbi, nuž hneď sa zťažujú na bolenie hlavy. No a naša Helenka dnes mala sa na čom namrzeť. Ale preto nič, však ona vyzdravie.“

Aj pani Oblazovská ubezpečovala hosťa, že Helenku len hlavička bolí.

Madočanský bol spokojný po tomto ubezpečovaní, a sotvá že vyslovil cieľ svojho príchodu, túžby horúceho svojho srdca, Oblazovský objal ho a naradovaný vetil:

„Syn môj milý, lebo inakšie ťa ani volať nebudem, s radosťou sveríme ti náš drahý poklad.“

A pani matka dodala: „Aj ja sa teším tomu, že budeme mať šťastie spojiť našu ratolesť s ratolesťou tak chýrneho zemanského domu.“

„Pousilujem sa rozšíriť česť vašej rodiny,“ hovoril Madočanský; „a ten krásny kvietok, ktorý mi dáte k opatrovaniu, budem tak pestovať, žeby vždy kvitol k vašej radosti.“

„Daj milý Bože!“ vzdychli rodičia.

Po takýchto a podobných rečiach pani Oblazovská uviedla hosťa k svojej dcérke.

Helenka, sotva že si po raňajších, jej srdiečko zaujímajúcich záležitosťach oddýchla, sedela pri svojom vyšívaní.

Matka predstavila jej Madočanského.

Helenka vstala a akosi chladno uvítala hosťa.

Pani Oblazovská, vyhovárajúc sa prácou, odišla a zanechala mladých ľudí samotných.

Nastalo ticho. Helenka mlčala.

Ticho prerušil Madočanský:

„Že ste dnes bola prechorela?

„To len tak prílišná rodičovská starostlivosť domnievala sa, mne nebolo a ani nie je nič.“

„To ma veľmi teší.“

Helenka mlčala.

„Počúvam, že vy rada po nemecky vravíte?“

„Áno, keď vravím s Nemci.“

„Ja tiež rád po nemecky hovorím.“

„Tak?“

„Je to vzdelaná reč.“

„Iste.“

„Len v tom: der, die, das sa úplne nevyznám.“

„To maličkosť,“ šibalsky vetila Helenka.

„Bude sa páčiť po nemecky hovoriť?“

„Jako sa vám páči; ostatne neviem prečo? Či v nemčine znáte sa lepšie vysloviť, jako v našej materinskej slovenskej reči?“

„Naskrze nie, ale jakby vám bolo milšie — —“

Helenka neodpovedala.

„Mal by som vám jednu vážnu prosbu predložiť, drahá panno.“

„A tá by bola?“

„Myslím, že ju už vopred znáte?“

„Ja že znám? Jako by to mohlo byť?“

„Však vám pán otec asnáď už včera povedal?“

„Ja nič neviem.“

„Vy sa pretvarujete.“

„Prosím, ja sa nikdy nepretvarujem.“

„Odpustite, ale ťažko inšie myslieť, keď my sám váš pán otec povedal, že vás na žiadosť moju pripravil, a ten istotne neluže.“

„To je pravda; ale k čomu odvolávať sa na môjho otca, keď vy ste tu osobne?“

„Pravda, pravda; odpustite, som trocha roztržitý, a potom to niečo chúlostivá vec. Ja som očakával, že vy mne vec obľahčíte.“

„Podivné očakávanie!“

„Iste, iste,“ riekol Rožoň a zamyslel sa; o chvíľu však pokračoval: „Viem, že vám je to už známo, preto nebudem okolkovaním nadužívať vašu trpezlivosť, drahá panno, ale čo som vyslovil pred vašimi pánmi rodičmi, to i pred vami s úprimnou prosbou vyslovujem: ja som si vás v srdci svojom už dávno zamiloval, a preto urobte ma šťastným a podajte mi svoju rúčku, jako budúca družka môjho života.“

„To nemožno!“ chladno odvetila Helenka.

„Čo? nemožno?“ opakoval Rožoň a spustil sa nazpät do sedadla.

„Veď predsa vaši páni rodičia prisľúbili mi vašu rúčku, a okrem toho včera aj môjmu otcovi.“

„Možno, ale ja nie.“

„Vy žartujete; pre mňa to však ukrutný žart.“

„Ja nežartujem, pane Madočanský, ale pravdu hovorím.“

„Teda nechcete byť mojou.“

„Naskrze nie.“

„Čo ale povedia k tomu vaši páni rodičia?“

„To ja neviem.“

„Čo povie môj otec k tomu?“

„To ja tiež neviem.“

„Takto ma mať za blázna, to je predsa hrozné.“

„Ja som nikoho za blázna nedržala a ani nedržím.“

„Ale, pre Boha, čože to robíte so mnou? Takýto posmech!“

„Ja nikoho nevysmievam, a najmenej teraz mi je do smiechu.“

„Ale veď som si ja už k ženbe všetky poriadky porobil.“

„Mňa do toho nič; ja som vám nič nesľúbila.“

„Ale vaši rodičia sľúbili.“

„To je jich vec.“

„Tí sa vám pekne poďakujú za vaše chovanie.“

„Do toho vás nič.“

„Nuž ale či je to už vaše ostatné slovo? Nedáte sa mojou prosbou obmäkčiť?“

„Moje ostatné slovo!“

Madočanský zkypel jedom.

„Panno! Ja som nie žobrák a neidem žobrať ani o vašu ruku. Keby nie vaši rodičia, nebol bych urobil ani tento krok. Madočánskovci nebudú u Oblazovských žobrať. Buďte s Bohom!“ a obrátiac sa vyrazil von a vybehol rovno na dvor, kde kázal svojmu kočišovi, žeby zapriahal.

Oblazovský utekal hneď za ním.

„Ale pre Boha, čože robíte?“

„Ja nič nerobím, ale vy ste zo mňa blázna spravili: sľúbili ste mi dievča, a to nechce o ničom vedeť.“

„Čo? že odoprela? To nemôže byť.“

„Ale tak je.“

„Z toho si nič nerobte; veď to bude zas dobre.“

„Z toho si ja ale mnoho robím a vidím, že viac nič z toho nebude.“

„Helenkin odpor pripisujem chorobe. Keď vyzdravie, bude zase všetko v poriadku.“

„O tom pochybujem.“

„Nepochybujte a vráťte sa.“

„Ja sa nevrátim.“

„Teda nech sa ľúbi navštíviť nás druhý raz.“

„Určite nesľubujem. Ostatne ďakujem vám za vašu ochotu; vidím, že ste úprimne mienili, lež bohužiaľ myšlienky a city dcéry vašej nepochopili. Ďakujem ešte raz!“ a s tým skočil do koča a zmizol zo dvora.

Oblazovský bol temer bez seba. Šiel k Helenke. Táto bola bľadá ako smrť.

„Ty, nehodnica,“ kruto začal otec, „žes' odoprela Madočanskému?“

„Áno, otec môj.“

„A prečo? Čo máš proti nemu?“

„Nič?“

„Prečo tedy?“

„Že nemôžem jeho byť.“

„Prečo by si nemohla jeho byť? Ty musíš jeho byť, lebo som ťa sľúbil jeho otcovi.“

„To predsa nemožno.“

„Musí byť možno, lebo hanbu a potupu nedám urobiť svojmu domu.“

Helenka mlčala.

„Teda ty máš iného?“

„Mám, otče, odpusť!“

Otec zostal jakoby hromom omráčený, jazyk vypovedal mu službu. Konečne po chvíli, keď prišiel k sebe, zpýtal sa:

„A kto je to?“

„Ladislav Rožoň!“

„Rožoň — Rožoň?!“ zareval Oblazovský, že sa až obloky triasly. „Ty nešťastnica! Jeho nikdy nebudeš! Chceš byť ženou syna, ktorého otec je spojencom zlodejov? Radšej ťa uvidím na márach vystretú, jako nevestou toho lotra!“ Oblazovský chytil sa za hlavu a behal ako šialený po izbe.

Helenka týmto výjavom bola tak dojatá, že temer polomrtvá klesla na stoličku.

Matka, netušiac nič dobrého, vstúpila do chyže a k svojmu veľkému zdeseniu musela byť svedkom neobyčajného v dome divadla: muž strašne rozčulený a dcéra bľadá ako ľalija.

„Pre Boha! čo sa robí?! Sluhovia, poďte sem, reta!“ zvolala v smrteľných úzkosťach.

Na jej pokrik pribehli sluhovia, vrazili do chyže a sami, súc výjavom týmto prekvapení, nevedeli čo robiť. Matka konečne priskočila k dcére a kriesila ju. Oblazovský, zpamätajúc sa, pomáhal jej.

V.

Smutno je v dome Oblazovského od onoho osudného dňa, v ktorom dvaja mladí ľudia uchádzali sa o ruku Helenkinu.

Veselo spieva si ptáča na svobode v čas májový, celý svet raduje sa, a len v dome Oblazovského zaľahol akýsi smútok. Pani Oblazovská temer ani nepohne sa od chorej Helenky, jej manžel chodí so zmrašteným čelom a na všetkom sa zlobí.

Prešly dni a týždne, kým Helenka sa opäť pozdravila.

V jeden pekný večer sedela opäť v zahrade pod košatým stromom a o niečom dumala. Zrazu pristúpila k nej Hanka a tíško dotkla sa jej ramena.

„To si ty, moja drahá Hanka? Čo chceš?“

„Ráčte byť pripravená na jednu, pre vás milú okolnosť.“

„Pre mňa milú? Ó, Hanka moja, pre mňa už nekvitne žiadna radosť viac na svete; ja už ani neviem, čo je to veselosť a radosť. Tu — a pri tom položila ruku na srdce — tu len bôľ a žiaľ miesto majú,“ smutno doložila Helenka.

„Nie tak, drahá panno! Pán Boh je mocný, a čo človeku nemožné, to Pánu Bohu snadné. On vás temer zo smrti zas k životu prinavrátil a môže vaše srdiečko opäť aj radosťou naplniť.“

„Ó, keby ma boli radšej nechali na veky zaspať, bol by aspoň koniec všetkému.“

„Prosím, nerúhajte sa Pánu Bohu; čo Boh činí, všetko dobré je. My musíme od Pána Boha nielen dobré, ale aj zlé veci prijímať, lebo toho často zasluhujeme, a len tým duševným ohňom kríža k lepšiemu sa prepaľujeme.“

„Veď tak je, drahá Hanka; ale človek je len slabé stvorenie a hreší aj keď si myslí, že dobre robí.“

„No, potešte sa, drahá panno; Pán Boh má ešte aj pre vás milosti, aby vám radosť doprial.“

A v tom bolo videť vyčnievať hlavu mladého muža nad ohradou zahrady. Hľadel túžobne na Helenku. Bol to Ladislav Rožoň. Hanka splnila svoj sľub a umožnila mu toto okamženie.

„Drahá panno, čo by ste riekla, keby sa tak objavil pán Ladislav pri našej ohrade?“ hovorila tíško Hanka, zbadajúc Rožoňa.

„Ó, to nemožno.“

„A predsa by mohlo byť možno.“

V tom čosi zašuchoce pri ohrade, Helenka sa ohliadne, a uvideť tvár jeho, zkríknuť a už stáť pri samej ohrade, bolo dielom jednoho okamženia.

„Drahý môj, tu si?“

„Anjel môj, žiješ?“

To boly prvé slová vítania.

Hanka zostala na boku, aby nemusela byť svedkom rozhovoru zaľúbencov.

„Čo si všetko narozprávali, to je známe iba Pánu Bohu. A keď sa tak poubezpečovali o obapolnej láske a Rožoň vtiskol horúci bozk na jej rúčku, upozornila Hanka svoju veliteľku, že sa ktosi blíži. Milenci rozlúčili sa.

A bol už svrchovaný čas, lebo Helenkina matka stála vo dverách zahrady a úzkostlive volala: „Helenka, dieťa moje, kdeže si tak dlho! Bojím sa, že prechladneš. Poď do chyže!“

„Ach, matičko, dnes cítim sa tak dobre v tejto zahrade, že sa mi z nej ani odísť nechce; dnes mi veľa sily a zdravia pribudlo.“

„Teším sa tomu srdečne, a poteší sa aj tvoj otec.“ Helenka zotavila sa úplne.

Schôdzky milencov pri ohrade sa opätovaly. No takéto blažené chvíle nemaly však dlho potrvať.

Oblazovskovci mali totiž v dome starú babu, ktorej muž verne slúžil ešte pod otcom terajšieho pána a nadobudnul si zvláštne zásluhy, a preto jeho vdovu z vďačnosti opatrovali. Ináčej bola ona panstvu verná, a jedinou jej chybou bolo, že ľúbila všakové novinky a klebietky, ktoré i svojmu panstvu sdeľovala.

Raz, keď pán prezeral príbytky svojich sluhov, či je všetko v poriadku, zazrel tam i túto starú babu a oslovil ju: „No, stará, jako sa máš, a či znáš niečo nového?“

„Ach, jakoby sa starý človek mal: len zle; a ja nového znať? Veru nič som nepočula, pán veľkomožný.“

„No ale veď hádam videla si zase dáke strašidlá, jako to už u teba obyčaj,“ doložil usmievajúc sa.

„Ah, strašidla som nevidela, lež starého nebohého pána často som videla, jako dvor a zahradu prezeral.“

„Ale choď ty s tvojima daromnicami.“

„Veru žiadne daromnice; aj predvčerom večer videla som obchádzať našu zahradu, ale to nebol starý pán, lež podobal sa celkom na mladého pána Rožoňa.“

„Čo, Rožoňa?“

„Veru áno, a už som ho viac ráz videla.“

Do Oblazovského akoby bol hrom udrel. Vrátil sa domov a vzal na otázku všetkých sluhov. Zo zkúšky tej vysvitlo, že vskutku on to bol.

Oblazovského tvár sa zamračila. Vydal prísny rozkaz svojim sluhom, ba ustanovil stráž nočnú, ktorá mala toho, kto by večer obchodil zahradu, a nech by on bol ktokoľvek, ihneď chytiť a k nemu doviesť. „Ja,“ zamumlal a zaťal päste, „tomu potom ukážem! Dám ho okovať jako zlodeja do Trenčianskeho žalára.“

Helenke ale nedohováral ničoho, lebo sa nedosvedčilo, žeby Rožoň do vnútra zahrady bol vkročil, a potom pre jej stav zdravotný; avšak už jeho obcovanie s ňou zas veľmi ztratilo na laskavosti.

Tak Helenkin stav stal sa zas jednotvárnym a smutným, bo nechcela, ba ani nesmela vykročiť von z dediny. Neznajúc už dlhší čas o svojom Lacíkovo, triasla sa o neho, či sa mu niečo nestalo. Že ho sluhovia nechytili a chytiť nemohli, o to postarala sa Hanka, dajúc mu zavčasu znať, čo sa prihodilo. Ale či inšie osidla sa mu postaviť nemohly?

Jednoho letného dňa vkročila Hanka, nevolaná, do chyže Helenkinej s veselou tvárou, a poobzerajúc sa dookola, či niet tu žiadneho svedka, vytiahla zo záňadria lístoček a podávala ho zadivenej Helenke.

„Ty tu, Hanka moja? Čo to za lístok?“

„Nech sa ľúbi len prečítať.“

Helenka rýchlo otvorila ho a čítala, pri čom sa jej tvár čím diaľ tým viac rumenila. Keď prečítala, zavinula lístok a schovala za ňadra.

„Ďakujem ti, moja drahá, verná Hanka. Príď večer sem, potom ti poviem, čo budeme ďalej robiť.“

„Na službu, milostná panno.“ S tým odišla.

„Ja umreť musím, duša drahá, keď ťa na skore nevidím, pre neistotu tvojho a môjho losu. Možno-li dnes pri…“, tu sa zamlčala, lebo stálo ďalej: „Miesto nikomu, ani vernej Hanke, vopred nevyzraď!“

„Toto mi píše Lacík môj drahý. O, jak bych rada, jak bych rada! Ale či to bude možné, či zas dakto nevyšpehuje nás?“ Zastala a chvíľu rozmýšľala. Naraz rozhodla sa: „Áno, dnes, dnes, lebo dnes niet otca doma a dobrá matka povolí mi večernú prechádzku. pôjde so mnou Hanka.“ Jej tvár sa vyjasnila a veselšie pobrala sa k svojej práci. (Pokračovanie.)

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

28. Zachariáš Lani.

Bol synom Eliáša Laniho, prvého superintendenta; narodil sa v stolici turčianskej. Študujúc na rozličných domácich školách, vo Wittembergu dišputáciu tretiu „De Actionibus humanis,“ ktorú pod Jakubom Martinym pochvalne bránil, venoval grófovi Gašparovi Illésházymu, ktorého alumnusom bol, a svojmu otcovi. Keď sa s titulom magistra do vlasti prinavrátil, okolo roku 1622 v Bytči dva razy, potom v Trenčíne a naposledy v Bánovcach bol takým predstaveným škôl, že ho Ján Rezik mužom všetkým potomkom odporúčať hodným a najlepším svojím učiteľom menuje; ale ani iným nebola neznáma učenosť jeho. Do Nedviru povolaný r. 1629 dňa 6. októbra prijal sväté rády a duchovnú vec pilne viedol. V Považskej Bystrici bol od r. 1633 do r. 1636 duchovným a v tomto roku prešiel do Bánoviec, kde tak pilne spravoval svoju cirkev, že bol za seniora gradnianskeho braterstva vyvolený. Odpadnul v tom čase od ev. náboženstva M. Ján Kircherus, rodák z Tübingov, kde zanechajúc svoju manželku a príjduc do Uhorska, stal sa v Bánovcach a potom v Baňskej Bystrici rektorom školy; muž učený a k vychovávaniu mládeže dosť súci, ktorý príčiny svojej zmeny uverejniť chcejúc, napísal „Aetiologiu,“ ktorú mimo Dornhaeusa vydaním v „Hodogeticus Catholicus“-e r. 1691 v Argentorate, a Bebeliusa tlačom v Antivanquereci r. 1682, jeho niekdajší žiaci, Pavel a Adam Kyss, Pavel Lochmann z Turca a Samuel Černák z Baboty na zkúške „Aetiologiae Kircherianae“ pod Caloviusom v Königsbergu r. 1642 nešťastne zavracali, a ktorú M. Zachariáš Lani v „Strigilis Aetiologiae Kircherianae“ udanlive tak zniesol, že očakávaniu ev. veriacich zodpovedal. Týmto a mnohým iným literárnemu svetu v Uhorsku odporúčaný, hneď jako pochovali M. Jána Hodika, na trenčianskom konvente, kde mnoho veľmožov, zemanov a kňazov prítomno bolo, všeobecným súdom Joachimom Kalinkom, illavským kňazom, za superintendenta vyhlásený a 17. marca r. 1642 M. Rehorom Lanim, superintendentom, svojím bratom, inaugurovaný bol. Toto bolelo Bánovčanov, keď museli ztratiť svojho drahého a verného duchovného. Keď bol za superintendenta vyhlásený, bol preložený ku panujúcej trenčianskej cirkvi. Tu medzi toľkými prácami, ktoré teraz už dva úrady potrebovaly, s veľkým udobrením vydal veľmi skvelú knihu, venovanú grófovi Gašparovi Illésházymu, pod názvom: „Pseudo-Spiritus Posoniensis,“ ku ktorej pridal „Dissipatio Luciferi contra Thomam Belavium.“

Za manželku si pojal Jakuba Spléniho, ružomberského kňaza, dcéru Magdalenu, z ktorej sa mu narodil syn Zachariáš, ktorý bol posledným rektorom bánovskej školy a ktorý aj s duchovnými a ostatnými školármi ozbrojenou rukou odtiaľ vyhnaný bol. — Sotvá prešly tri roky, r. 1645 v posledný deň veľkonočný usnul v Pánu. Gróf Gašpar Illésházy jemu ešte aj po smrti drahého muža nielen slávnostným spôsobom v nedeľu Misericordias pohrobiť dal, ale aj sám s celým svojím domom, lepšími zemanmi a celým trenčianskym braterstvom na pohrabnom pochode účasť bral. Na pohrabe rečnil Joachim Kalinka, illavský kňaz, zo slov Vykupiteľa: „Ajhľa izraelita, v ktorom je nie vina“ (Ján 1. 48).

Zachariáša Laniho, superintendenta, spisy sú:

1. „Strigil Aetiologiae Kircherianae. Sive Orthodoxa Depvlsio Causarum et Argumentorum, Quibus M. Joannes Kircherus Tubingensis, permotum se jactitat, cur è Synagogâ, ut dit Lutheranâ, transmigraverit in

Ecclesiam (scilicet) Catholicam. Avthore M. Zacharia Lanij, p. t. Ministro Ecclesiae Banovicensis, et Venerabilis Contubernij Graduensis Seniore. 2. Tim. 4. v. 10. Demas me reliquit, amplexus seculum praesens et abijt. Impensis Illustrissimi Comitis ac Dni. D. Casparis Illieshazi, etc." (Vo 4°. 340 strán. Na predku tit. list, venovanie a Index 10 nečíslov. listov.)

Spis ten vyšiel na útraty grófa Gašpara Illésházyho r. 1641. Venuje ho pôvodca tomu istému grófovi, dedičnému hlav. županovi trenčianskej a liptovskej a hlav. županovi oravskej stolice, cis. kráľ. radcovi „Banovicij 20. Januarij Anno 1641," z čoho čas vyjdenia spisu isto udať môžeme. Bezpochyby je trenčianskou tlačou. Nachádza sa v peštianskom museume, v tamejšej akademii, v sedmohradskom museume, v Telekovskej knižnici v Marosvásárhelyi, v nitrianskej dioec. knižnici, v prešporskom ev. kollegiume a u Ďura Rátha.

2. „Psevdo Spiritvs Posoniensis Sive Discursus ex S. Scriptura, vetustioribus Patribus, adeóq ipsis etiam sanioribus Pontificijs, ostendens Spiritum Posonij apparentem, non alium fuisse, quam Sathanam in Angelum lucis, et animam demortui cujusdam Clementis transfiguratum. Cui Accessit: Discipatio Luciferi . . . . . reaccensi â Thoma Belavio Canonico Posoniensi, Patricio Slaczensi. Authore M. Zacharia Lanij, Antistite sacrorum Trenchiniensium et Evangelicarum Ecclesiarum per Comitatum Trenchiniensem, Liptoviensem et Arvensem Superattendente. Anno 1643. (Vo 4°. A—P = 15 hárkov = 60 nečíslov. listov.) Tlač je bezpochyby trenčianska. Nachádza sa v peštianskom museume a universite, v prešporskom ev. lyceume, v levočskom ev. a lučeneckom hlav. gymnasiume.

3. „Disputatio ethica de actionibus humanis."

4. „Pseudo-Spiritus Posoniensis. A neb: Saud o falessném Duchu Presspurském, podle pravidla Negswětěgssjho Pjsma Božjho, Starožitnějssjch take Otců Swatych: Ano y podle wlastnjch některych rozumnegssjch Papeženců w, spisu: Zpraweny, a toho dostatečně: . . . Ze Duch ten Presspursky, po některy čas, tam se ozywagicy, neginssj byl než sám Satan, a Swetlost Angela, a w dussi předtjm giž mrtwého, něgcikého Jána Kljmenta proměněny: dowozugjcy. K tomu přičiněná gest (Luciferi . . . . .) Dennice Papeženské, od Thomásse Belawia kanonyka Presspurského, Rodjče Njžno-Slačského, znowu rozžaté rozptyleno, a gi wssi gasnosti zbawenj: Včinene, od Magistra Zacharyásse Lany, Zprawce Cyrkwj Trenčanské, a Cyrkwj Ewangelických w Kragjch: Trenčanskem, Liptowskem, a Orawském, zřjzeného Superintendenta. Léta Páně, 1643." (Vo 4°. A—Q_2 = 15 aj ½ hárka = 62 nečíslov. listov.

29. Ján Lochmann.

Rodom z Turca a z otca Mateja Lochmanna, učeného a v gréčtine sbehlého muža, Jána Husselovho učedlníka, ktorý r. 1586 jako levočský školský senior grécke „Epithalamion" vydať chcel, ale poneváč grécke písmeny nejestvovaly, také vydať nemohol. Tento svojho syna vedeckej dráhe obetoval, ktorý takou pilnosťou dokončil štúdia, že nielen na mošovskej, trenčianskej a nemecko-lupčianskej škole užitočne vyučoval, ale stanúc sa v Nem. Lupči kňazom, v svojom úrade 16 rokov tak chvalitebne zachodil, že ho liptovská dioecesa za seniora vyvolila. Manželka jeho bola Rebeka Čehova, z ktorej sa mu narodil syn Matej. Zomrel okolo prostriedku XVII. storočia. Spisy jeho sú:

1. „Vale Tranoscianum sive sermo sacer in obitum ven. condam Gorgii Tranoscii Nicopoli 29. Maji an. 1637. mortui et 12 Junii in templo nicopoliensi sepulti." Táto pohrabná reč vyšla v Trenčíne r. 1637. K tejto je pridané:

2. „Threnodia Lochmanniana ad spect. et magnif. baronem dominum Johannem Szúnyogh de Jeszenicza fautorem s. ministerii benignissimum."

3. „Cineres alemannici sive sermo sacer de igne occasione incendi Teuto Lipcae 22. oct. an. 1639. exorti." Táto reč z príležitosti nem.-lupčianskeho požiaru vyšla v Trenčíne r. 1639 vo 4°.

30. Pavel Lochmann.

Rodom z Turca, predošlého brat; medzi učencami je známy pre svoje dielo „Examen aethiologiae Kircherianae." Idúc totižto cieľom pokračovania vo svojich štúdiach do Königsbergu, nielen pod Eiflerom „Dissertatio de Ente" zvanú prácu jeho r. 1641 bránil, ale dozvediac sa o tom, že niekdajší jeho učbár, Ján Kircher, vystúpil z ev. cirkve a príčiny vystúpenia v Trnave tlačou vydal, s inými v Königsbergu sa zdržujúcimi uhorskými svojmi spolužiakmi, menovite s Pavlom a Adamom Kissom zo Sárváru a Samuelom Černákom z Baboty r. 1642 pod predsedníctvom Abrahama Calova jich aj pod kritiku vzal. Kritika táto vyšla pod názvom „Examen aethiologiae Kirchenianae" v Königsbergu r. 1642 vo 4°. Venovaná je Františkovi Nádasdymu, dedičnému pánovi zeme Fogaras, hlavnému županovi Železnej stolice, hlav. palácovému majstrovi Jeho cis. kráľ. Jasnosti; bratom Gabrielovi a Ďurovi Illésházymu, večitým pánom Trenčína, hlav. županom Liptova a Oravy; Jánovi Listhimu z Kobaldu a Köpcséna, pánovi Jánosházy; Štefanovi Asguthovi z Inbrari, zvolenskému podžupanovi.

31. Ján Murgáč.

Narodil sa v Háji v stolici turčianskej a síce podľa Schmalovej mienky z Mateja Murgáča, tamejšieho učiteľa. Učil sa v Baňskej Bystrici pod Jánom Heinselom a k dosvedčeniu prospechu svojho pod predsedníctvom toho istého bránil svoje pojednanie pod názvom „De natura fidei justificae" r. 1667 a v nej seba Turčanom z Hája a učedlníkom baňsko-bystrickej školy menuje. Po dokončení učenia stal sa kňazom vo Fiľakove a v Selci, a v čas desaťročného prenasledovania protestantov vyhnaný s Danielom Sinapiusom a inými, bol prinútený vysťahovať sa z vlasti. Jeho spoločníci boli: Porsch, Brecht, Sexti, Burius, Brestovszky, Czech, Hofstetter, Pilárik. Vo vyhnanstve bol učiteľom v Burgersdorfe a úrad tento skvele viedol. Zomrel v cudzine. Jeho spisy sú:

1. „Dulce amarum scholasticum rectoratus sui burgerdorfiensis." Hamburg r. 1676.

2. „Dissertatio de praecognito logicae."

3. „Sacra Disquisitio, de Natura Fedei Justificae, Quam sub Auspiciis S. S. Trinitatis, in Montano Novisoliensi Athenaeo, publicae et placidae Θεολογοντων censurae submittit M. Johannes Heinzelius p. t. Ejusd. Athenaei Rector; Respondente Johanne Murgaschio Hajemi-Turoceno, Gymn. Alumno. Horis ante et pomeridianis, Ad diem 13. Maji, anno CIↃ IↃC LXVII Leutschoviae, Typis Samuelis Brever. (Vo 4°. A—E_2 = 4½ hárka = 18 nečíslov. listov. Nachádza sa v kežmarskom ev. lyceume.)

32. Matúš Palumbini.

Narodil sa v Turč. Sv. Martine. R. 1674 bol immatrikovaný na universite v Jene, a keď tu svoje štúdia dokončil, bol najprv rektorom mošovskej a potom (1684) žilinskej školy, ale následkom prenasledovania evanjelikov

navrátil sa do Jeny medicinu študovať. Tu r. 1679 vydal pojednanie „De phtisi;" pod predsedníctvom Heinricha Aug. Paschiusa obsiahnuc stupeň doktora mediciny a v tom roku (oLIVa feLIX a PaLVMbe in PannonIae DefertVr oras) navrátiac sa do vlasti, v Trenčíne s veľkým prospechom prevádzal lekárstvo a v ňom vynikal. Vydal:

1. „Dissertatio de providentia Dei ex lumine naturae deducta et Samueli Rhetorfortio opposita. Jenae 1675."

2. „Dissertatio de principio actionum humanorum. Jenae 1675."

3. „Dissertatio academica de obiecto formali metaphysicae quam ven. fraternitatis philosophicae in hac inclutissima Salana consesu benevolo praeside M. Matthaeo Palumbini, thuróczio hungaro respondens Joachimus Tomsen flensb. holsatus S. S. theologiae et philosophiae cultor proponit. Jenae 1678." Vo 4°.

4. „Dissertatio academica de motu angelorum; praes. M. Matthaeo Palumbini, resp. Gottschalco Bruckmann vestphalo." Jena r. 1678.

5. „Disputatio academica de illo, quod est primum et ultimum in actionibus humanis; praes. M. Matthaeo Palumbini, resp. auctore Joach. Tomsen holsato." Jena r. 1679 dňa 5. apríla.

Keď r. 1679 z Jeny navracal sa do svojej vlasti, uhorskí Jenčania poslali mu album, v Jene vydané pod názvom: „Vale prosperum in Hungariam abituro Matthaeo Palumbini." — Básňami pozdravili ho Matej Jessen, riadny pravotár u sasko-jeňanskej vlády, a Ján Scholastici, študujúci theologie a filosofie.

Dľa „Protocollum fassionum ab A. 1688—1695" a „Protocollum ab A. 1695—1700" mesta Žiliny, bol Palumbini r. 1691—1696 senátorom tohoto mesta a je mu titul „Excellens Doctor" pridaný, nasledovne aj v Žiline jestvoval sťa lekár, a síce prv jako v Trenčíne, kde v starobe zomrel.

33. Michal Paulovič.

Stal sa znamenitým neohroženosťou ducha pri utrpeniach, vystatých v náboženských prehánkach. Pochádzajúc z Jesena zo zemanských rodičov, už v detinskom veku na toľko miloval vedy, že už v mladistvom veku robil v nich pekné pokroky. Najviac učil sa pod Jánom Heinselom a Matejom Stürtzerom, baňsko-bystrickými učbármi. Pod Heinselom r. 1666 „De majestate omnipraesentiae Christo communicatae" polemisoval; pod Stürtzerom r. 1668 pojednanie, Samuelovi Quetoniovi venované: „De vocatione ministrorum," tak aj svoj vlastný polemický spis: „De causis corporis naturalis" r. 1665 pochvalne bránil. Sú, ktorí tento spis Jánovi Heinzelovi pripisujú a tohote obranu do r. 1667 kladú; avšak mýlia sa, a síce čo sa roku týka preto, poneváč spis ten už r. 1665 v Žiline tlačou vyšiel pod názvom: „Controversia physica de causis corporis naturalis. Resp. Michaele Pawlowicz, Thuroczeno Jeszenensi. Solnae 1665." (Vo 4°.) Presťahujúc sa do Wittembergu, pod Deutschmannom r. 1669 „De persona Jesu Christi," r. 1670 „De justificatione," r. 1671 „De personali idiomatum communicatione" polemisoval. Keď sa do svojej vlasti navrátil, stal sa učiteľom v Turč. Sv. Martine a do zápisnice turčianskej dioecese sa takto zapísal: „Ego Michael Paulovicz, scholae martinopolitanae rector, subscribo legibus ven. contubernii thuróczIensis in congregatione habita apud D. Michalem an. 1672. die 27. Jan. promptitudinem et quae a mea tenuitate proficisci poterunt, non subtrahens." Úradoval pochvalne, ale od víchrov, zúriacich naproti cirkvi, nebol v stave osvobodiť sa, lebo keď r. 1674 pred prešporský delegovaný súd citovaný súc ustanovil sa, tam svoju vieru zatajiť a reversales podpísať nechcel, bol s ostatnými svojmi spoločníkmi v juniusi do leopoldovského väzenia daný, kde ho nová nehoda dostihla. Keď totižto jezuitu Kellia, ktorý s ním o prijatí večere Páne pod oboma znakmi polemisoval, viac ráz onemel, protivník jeho ani jednu príležitosť nezameškal, aby mu svoj hnev pocítiť nedal. R. 1675 bol na neapolské galeje odvedený, kde po tisícerých mukách, zapríčinených ustavičným bitím, zomrel. Mrtvolu jeho tureckí väzňovia do mora hodili, ale ju rozbúrené vlny na breh vyvrhly, kde by ju boli psi sožrali, keby to tureckí väzňovia neboli prekazili. Dosť bolo Paulovičovi k poteche rozpamätať sa na Petrarkovu:

„Non sis sollicitus quo contumulare sepulchro
Cum tua sit tandem restituenda caro."

Jeho spisov úplné názvy sú:

1. „Exercitatio Theologica, Quâ ΖΗΤΗΜΑ, De Majestate Omnipraesentiae Christo Homini vere et realiter communicata, Ad piam et placidam προσδιαλεξιν proponitur, In Gymnasio Novisoliensi Praeside M. Johanne Heinzelio, p. t. Ludi-Rectore; Respondentis munus obeunte, Michaele Paulowicz, Thuroczeno - Jessenensi, ejusdem Gymn. Alumno. Ad diem 28. Maji, Anno M. DC. LXVI. Horis pro et po-Meridianis. Leutschoviae, Typis Samuelis Brewer." (Vo 4°. A—B = 2 hárky = 8 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume a akademii.)

2. „Exercitatio Theologica. Qua ΖΗΤΗΜΑ De Vocatione Ministrorum Ecclesiae, Supremo moderante Numine, Sub Praesidio M. Matthiae Störzeri, Gymnasii Novisoliensis Con Rectoris fidelissimi, Domini Praeceptoris, Fautoris ac Promotoris sui plurimum observandi; Ad placidam et publicam προς διάλεξιν proponitur à Michaele Pawlovitz, Thuroczeno-Jessenensi, Gymnasii ejusdem Alumno, Ad diem ... Augusti, Anno M. DC. LXVIII. Leutschoviae, Literis Samuelis Brever." (Vo 4°. A 1—6 = 6 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskej akademii, v prešporskom ev. lyceume (len tit. list a pozdravujúce verše = 2 listy).

34. Matej Polerecký.

Narodil sa v Turci. Pod Eliášom Augustinim, illavským učbárom, bránil svoje pojednanie „De sacrosancta trinitate," ktorá vyšla v Žiline r. 1668 (vo 4°). Jej názov je: „Exercitatio Theologica de Sacro S. Individua Trinitate, Quam Auxiliante Numine Scripturarum S. dictamine Veritatis dilatatione proponit Elias Augustini p. t. Rector Scholae Illaviensis, Respondente Matthaeo Polereczky Turocz. Scholae ejusdem Alumno. Ad diem 4 Julii. Anno 1668. Solnae Excusum per Johannem Dadan. Anno M. DC. LXVIII." (Vo 4°. Hárok A = 4 nečíslov. listy. Nachádza sa v peštianskom museume a u Ďura Rátha.)

35. Samuel Quetoni.

Podobne narodený v Turci a dľa mienky Schmalovej syn Daniela Quetonia, kňaza v Sv. Michale a seniora turčianskej dioecese. Keď študoval vo Wittembergu, r. 1659 polemisoval nielen pod Andrejom Kunadom, ale aj pod Deutschmannom r. 1660 bránil pojednanie „De incarnatione verbi" a to venoval Theodorovi Pinnerovi, kremnickému kňazovi a celej kremnickej rade. Básňou ho pozdravil Daniel Sinapius, Turčan, Quetoniov spolužiak vo Wittembergu, ktorý rečenú báseň na konci spomenutého polemického spisu vytlačiť dal. Keď vrátil sa do vlasti, bol najprv diakonom v Bytči a potom hlavným farárom v Ľubietovej. Vo výkaze uhorských vyhnancov Burius starší píše o ňom, že išiel z Uhorska jako kazateľ Sv. Heleny v Turci a že upadol do núdze,

naproti tomu v Demianovskom výkaze o štiavnických kazateľoch hovorí sa, že nezomrel mimo vlasti, ale že zpät prišiel a zdržiaval sa v Štiavnici, ale či je to ten istý Samuel Quetoni, ktorý bol pomocníkom superintendenta Davida Laniho a tehdajším kazateľom vo Valaskej vo zvolenskej stolici, je nie isté. Zomrel r. 1701. On sám píše: R. 1692 Ján Schader, mestský richtár, v mene obce povolal ma do Štiavnice a tam som 11. septembra držal svoju prvú kázeň. Že ozaj zomrel r. 1701, dokazuje M. Štefan Pilárik, farár a superintendent v Štiavnici, vo svojom spise: „Grex pusillus".

36. Matúš Raksáni.

Tohto otec bol Andrej Raksáni, učiteľ na viac školách. Narodil sa v Turci. Študoval r. 1641 v Königsbergu. Sotvá že vrátil sa do vlasti, vyvolili ho za kremnického učbára a tam s veľkým prospechom vyučoval asi za 20 rokov. Jeho vedeckosť hlása jeho pojednanie, v Kremnici r. 1657 vydané: „De propagatione animae humanae," ktoré na dve čiastky rozdelil. Jeho žiaci aj po jeho smrti povďačne zmienili sa o ňom.

On je pôvodcom: „Discursus de ortu et productione formarum Zeisoldianos, Quem Supremo auxiliante Numine, sub praesidio Eximii Clarissimiq Viri D. M. Matthaei Rackschani Gymnasij Cremniciensis Directoris fidelissimi. Publicae ac placidae ventilationi subjicit Johannes Regis Arvensis, Gymnasij ejusdem Alumnus. Ad diem... Aprilis. Anno M. DC. LVII." (Vo 4°, 16 strán.)

„Dissertationis Zeisoldianae de Animae Humanae. Propagatione Au et qvatemus ea ex oraculo Mosaico Gen. cap. I. 8 et 9 probari possit? Pars Prima, Quam Supremo auxiliante Numine Quorundam columniis mendaciisq opponit, Vindiciis Anatomiae praemittit, et in Gymnasio Cremniciensi publicitus ventilandam proponit Praeses. M. Matthaeus Rackschanus, Respondente Elia Urbanovitio. Rosaeberg. Anno M. DC. LVII.... Aprilis." (Vo 4°. 48 strán.)

„Dissertationis Zeisoldianae de Animae Humanae propagatione, Pars Secvunda. Quam Supremo auxiliante Numine Quorundam columniis mendaciisq opponit, Vindiciis Anatomiae praemittit, et in Gymnasio Cremniciensi publicitus ventilandam proponit Praeses M. Matthaeus Rackschanus, Respondente Matthia Molczano Selec. Anno M. DC. LVII.... April." (Vo 4°, 22 strán.)

Nachádzajú sa v peštianskej universite, v kežmarskom ev. lyceume a v segesvárskom ev. gymnasiume. Tlačené sú v Trenčíne.

37. Daniel Sinapius (Horčička).

Narodil sa v Sučanoch. Otec jeho menoval sa Michal Horčička alebo Horčica a bol v tom istom meste kazateľom. Hneď od mladosti usiloval sa zo všetkých síl svojich byť rovným svojim hodným predkom, ktorí boli mužovia velikých záslub, ba usiloval sa týchto aj prevýšiť. Všetko jeho namáhanie sa mu poštastilo, bárs aj vo svojich predsavzatiach niektorými ťažkosťami prekážaný bol. Ale aj jeho rodičia všetko podujali, aby jích syn na vedeckej dráhe rodu svojmu k okrase slúžil; jích želanie sa aj vyplnilo. („Rosa ex sinapi enata," od Jána Majera, Briga, 1675, vo 4°.) Po akademických rokoch, vo Wittembergu šťastlive strávených, kde Deutschmann bol jeho najvýbornejším učiteľom, stal sa r. 1661 rektorom v Jelšave na mieste tam r. 1660 na kaplanát alebo diakonát promovaného Izraela Langa. Jako najvyšší učiteľ tejto školy písal: „Sertum ex horti theologici areolis IV. decerptum," čo Ján Matthaesius, Oravec z Veličnej, pod jeho predsedníctvom bránil a v Košiciach r. 1666 vo 4° vytlačeno. Svojou veľkou pilnosťou pri vyučovaní mládeže stal sa chýrnym. Práve v tomto roku (1666) povolala ho cirkev v Kövi, v gemerskej stolici, za kazateľa. Z Kövi prešiel po 2 rokoch najprv do Teplej a odtiaľ potom do Radvane vo zvolenskej stolici. V čas desaťročného prenasledovania aj on s Jánom a Petrom Sextim, Milochovinusom, Thrusiusom a inými spoločníkmi musel r. 1673 z vlasti odísť. V cudzine zdržiaval sa za istý čas v Briege a vo Vratislave. Konečne prijal rektorát v Bojanovej v Poľsku. Toto on sám vo spise: „Vota gamica secunda, secunde vota reverendo Georgio Czembero, ministro neosoliensi, in exilio virginem Trusianam in conjugem ducenti, ab amicis exulibus oblata, Lesnae 1682" zvanom, v týchto veršoch oznámil:

„Bruma peracta Brigae, simul et sub principe celso
  Hospitium paullo post pia Bresla dedit
Lechnica nos tandem suscepit terra benigna
  Atque volente deo nos hodiesque fovet.
Inque scholae patiens ego vitam duco labore
  Atque juventutis commoda quero meae."

R. 1682, keď pokoj a odpočinok v krajine znovu nastal, prišiel jako slovenský kazateľ do Levoče, v ktorom úrade sotrval do r. 1706.

Po čas svojho vyhnanstva napísal tieto spisy:

1. R. 1676: „Hortulus animae." Lesna, u Michala Bucha (12°).
2. R. 1678: „Neoforum latino-slavonicum." Tamže.
3. R. 1681: „Examen apum cum authumnali mellatione." Tamže.
4. R. 1682: „Vera veris gloria." Tamže.
5. R. 1682: „Coelum Bojanoviense, in quo stella Augustinus Serpilius." Tamže.

V Levoči behom svojho úradovania písal a v rukopisoch zanechal:

1. „Cythara Sanctorum Georgii Tranoscii multis modis amplificata. 1684." (To jest rozmnoženie spevníka Ďura Tranosciusa.)
2. „Oves suspirantes" zvané pojednanie, ktoré u jeho zaťa, Jána Glosiusa, v rukopise zostalo.
3. Pamiatku svojho brata Jána Sinapiusa.

Ďalej je pôvodcom:

1. „Deo Secundante! Sertum decerptum, ex horti Theologici Areolis IV. omnibus, quod veritatis studiosis odorandum et expendentum grata manu porrigunt ad Anni M. DC. LXIV. Mensis Julij diem in Palaestra Alnoviensi. Praeses Daniel Sinapius ibid. Rector, et Respondens Johannes Matthaesius Arva Veliczen: Sch. ib. Al. Adsis, pro nobis qui spinea ferta tulisti! Cum approbatione Superiorum Cassoviae Typis, Susannae Severini." Vo 4°. A—C_2 = $2^1/_2$ hárka = 10 nečíslovaných listov. Nachádza sa v peštianskom museume a u Ďura Rátha.)
2. „Vivit post funera Virtus. Supremum officium quod, svadente virtute, debito hoc Panegyrico Generosissimo ac Magnanimo Heroi et Domino Gabrieli Bakos, de Osdgyan etc. Dum Anno M. DC. LXVI. Die 17. Octobris peryod. Gregor, non sine maximo piorum luctu sepeliretur, in Castro Czetnek solvebat. Daniel Sinapius Eccles. Köviensis tunc Pastor. Cum indultu Superiorum. Cassoviae, Typis Davidis Türsch. MDCLXVI." (Vo 4°. A—E_3 = $4^3/_4$ hárka = 19 nečíslovaných listov. Posledných 10 strán (C_2—E_3) zaujímajú maďarské verše, ktoré v čas pohrebu v štítnickom kostole rožňavské deti rečnili.)
3. „Beatis Manibus Viri Nobilissimi, Amplissimi et Excellentissimi Dn. Davidis Spielenbergeri Phil. et Med. Doctoris experientissimi, Practicis Leutschoviensis felicissimi, Academiae Naturae Curiosorum Adjuncti. Qui placide in Christo obdormiendo XXVII. Maji h. 9. antemer. ex hac vita, in alteram coelestam, emigravit, cum magno suorum, et totius Reipub. luctu: Anno

M. DC. LXXXIV. posuit Daniel Sinapius Ecclesiae Slavon. ibid. à Sacris. Leutschoviae, Typis Samuelis Breweri." (In folio. Nachádza sa v peštianskom museume.)

4. „Domus Hain Moesta Nam Qua efferebatur Virgo virtutibus ornatiss. Juditha unica et ultima filia, Patris Sui Generosi Nobiliss. atq Amplissimi Dn. Casparis Hain Lib. Regiaeq Civit. Leutschoviensis aliquotennis Judicis, p. t. Civis et Senatorls primarij dignissimi et Matris Suae Nobilis et Probitate Conspicuae Dn. Agnetae Serpiliae Cum summo suorum luctu et frequentissimo Civium comitatu, tertio, ante memoriam funeris Naimitici, die (27. Sept.) PVLLata LVgVbrIqVe DoMo fVnVs seqVente (= 1686). Hoc rudi Transalpini sermonis charactere, meritae sympathias tributum, exsolvente, D. Sinapio, Leutschoviae, Typis Samuelis Brever." (12°. 1 hárok = 2 nečíslov. listy. Nachádza sa v peštianskom museume.)

5. „Hortus Conjugii Medico-Botanicus, Quam deo Supremo Hortulano annuent, Facultate Philogamica applaudente, ingressus, inq illo publicam Professionem agressus est Nobiliss. Ampliss. atq Excellentissimus Dn. David Spielenbergeros, Phil. et Med. Doctor experientissimus, ejusdemq in Lib. ac Reg. Civit. Leutschoviensi, Practicus Ordinarius felicissimus. Sponsus interflorentes brumali tempore flores, prudenter eligens, modeste decerpens, toro suo inserens, et tholo cordis annecteus, Nobilem et suae Sexus Virtutib. Donatiss. Virg. Susannam (Rosam) Sponsam Nobiliss. Consultiss. atq. Amplissimi Viri Dn. Bartholomaei Schuberti Civis, Saratoris et primarii Mercatoris Leutchovien. filiam. An. M. DC. LXXXVI. XIX. Novembr. Quod, ut felix faustumq jubeat esse Deus, precatur, Cultor et Affinis Devinctissimus Daniel Sinapius Eccl. Slav. ibid. V. D. M. Leutchoviae, Typis Breverianis." (In folio. Nachádza sa v peštianskom museume.)

Slečna v ruskom obleku.

6. „Perlička Djtek Božijch, Aneb Pokladnice Duchownj, rozličue drahe Perly Kljnoty w sobě obsahugicý. Pétj částek S. Katechyzmuse složena, stránkami obnowéna, a k wzdelánj w wjre a pobožnosti, na swetlo wydaná od Daniele Synapiuse Slowa Božjho v Cýrkwy Slowenské Lewočské kazatele. W Lewoczi, Nakladem Samuele Brewera, 1683." (V 12°, 590 strán. Na predku

titulný list, dedikácia a praefacia = 12 nečíslovaných listov; na konci ukazujúca tabula. Nachádza sa v peštianskom museume a v prešovskom ev. kollegium.)

Druhé vydanie z r. 1701 (v 12°) je podobne levočské (526 strán). Na predku má len titulný list a predmluvu (14) a na konci ukazujúcu tabulu (4 nečíslované listy.) Nachádza sa podobne v peštianskom museume.

7. „Gadro wssech Modliteb M. Caspara Neumanna Do — Sukne Slowenske oblečene a k užitku podané od Daniele Sinapius-a. W Lewoči Pressem Sam. Brew. 1687.“ (V 12°, 103 strany. Nachádza sa v peštianskom museume.

38. Ján Sinapius (Horčička).

Predošlého brat, ktorý bol najprv rektorom v Hlohovci a nemá byť zamenený s jeho starým otcom totožného mena. Tu bol po niekoľko rokoch na kazateľský úrad povýšený. Gróf Ádam Forgách často ho ku svojej tabuli, aby mal príležitosť počúvať he, keď sa s mníchmi, podobne ku stolu pozvanými, do náboženských škriepok popustil. Klein udáva, že keď oných mníchov svojmi učenými polemiami k mlčaniu priviedol, títo zas nadrážili grófku proti nemu. Táto vec u grófa s jej predstaveniami tak ďaleko dospela, že ho r. 1661 v jeden deň ráno o 9. hodine odtiaľ odohnal. Jeho poslucháči sprevádzali ho plačúc a on sám roniac slzy spieval žalm: „Pán je môj pastýr.“ Konečne keď prišiel ku dedine Sv. Petru, štvrť míle od Hlohovca vzdialenej, na kolená padnúc prosil sprevádzajúcich ho poslucháčov, aby sa na žiaden spôsob od svojej viery odviesť nedali. Nezadlho na to našiel svoje povýšenie v svobodnom a kráľovskom meste Skalici. Odtiaľ prišiel konečne ku kazateľskému úradu do Trenčína. Za jeho času (r. 1672) odňali tu evanjelikom kostol, a on, poneváč pred duchovným súdom v Prešporku reversales podpísať nechcel, bol odohnaný a musel svoju otčinu zanechať. Zomrel v Halle na mor, súčasne so svojou manželkou a svojmi dvomi deťmi. Hiob Trusius vo svojom, uhorským vyhnancom postavenom čestnom pomníku o tomto takto sa vyjadil:

„Hallae saxonicae Johannes Sinapius atra
Peste cadunt, chara cum conjuge prole bis una.“

Syn jeho, Ján, učiteľ v Olešnici v Sliezsku, zvláštne vyznačil sa spismi. — Zo spisov v Halle zomrelého Jána Sinapiusa sú nasledujúce spomienky hodné:

1. „Sermo sacer in obitum supremi et perpetui comitis comitatus thurocziensis Pauli de Réva defuncti 1644.“

2. „Parva Schola in usum Discipulorum Christi acommodata et disposita studio et opera. Joannis Sinapii Ecclesiae August. Confessionis Ministri in Regia ac Libera Civitate Szakolcza. Anno Novissimorum temporum M. DC. L. VIII.“ (Vo 4°. 179 strán. Na predku titulný list, dedikácia, epigramma a ad Lectorem 5 nečíslovaných strán. Na titulnom liste stojí meno rytca: „Maurit. Laug sculpsit Poson.“ Nachádza sa v peštianskom museume, v debrecínskom ref. kollegiume a u Ďura Rátha.) Tlačené je v Trenčíne r. 1658, dľa Kleina ale v Levoči.

Názov tejto knihy nachádza sa v peknom meďorezu, ktorý obraz vtedy v Prešporku žijúcim znamenitým rytcom Moricom Langom rytý bol. Venoval ju jak mestskej rade v Baňskej Bystrici, tak aj v Modre. Michal Askanius, r. 1629 rektor žilinskej školy a neskôr dvorský lekár kniežaťa Rákóczyho, hneď po venovaní pôvodcu tejto knihy k čitateľom v latinských veršoch pekné odporúčanie nasledujúceho obsahu pripojil:

„Quo tenebrae? quo tot certamina grammaticorum?
In vita haec dubia, rebus et in dubiis?
Rerum hummanarum cum jam nos flebilis ordo
Confector curis vulnerat, immo necat.
An non uno opus est prae sollicitudine Marthae
Cum Maria ad Christi procubuisse pedes?
Ite Coax ranis, Crax corvis linquite vanis
Grammaticenque pii volvite Sinapii.
Grammatica haec sacra est (procul hinc, procul este profani)
Flore ornate pio luminibusque sacris.
Cedat terra polo, ante volent sacrata profanis,
Plana solebrosis, vana salutiferis.
I quaqua versum, lauda hunc bona fama libellum,
Frugifer hic liber est, utilis iste labor.
In piperis commenta obeant ventosa cucullos,
Sinapii solidum vivere debet opus.“

Aj istý Mikuláš Fabricius z Trenčína niečo k pochvale tejto knihy v nasledujúcich veršoch povedal:

„Aedepol argute! schola nomine parvi Sinapi
Magna lycaea, quibus perficiantur, habet.
Hic sua grammaticus vestigia cernat et artis
Hic usus logicae non mediocris inest
Adde quod humanas supra artes eminet omnes.
Promitur hic plena theiologia manu.
Hic tibi bellantur sine sangvine bella Sinapi,
Palma tibi nullo parta cruore venit.
Perge precor similes bellorum effingere formas
Saepius ingenii pro bonitate tui:
Exemploque tuo plures animas docendis,
Discere quos fidei sensa retrusa jurat.
Si studiis fortuna tuis minus aequa rependat,
Praemia suscipies digna labore polo.

II.

Vivace vectus sideris alite
Transcendit aevifata Sinapius
Annisque majus lucubratum
Edit opus graviore nisu.
Vos litterati o turba sodaliti
Sacris dicanda aut nata laboribus
Versate nocturno ac diurno
Pervigiles studio libellum,
Quem docta docti musa Sinapii
Luci dedisset, sub specie licet
Minus superba continentem
Res solidae pietatis emptum.
Vili lucello fructibus imbuet
Haud poenitendis scrinia mentium,
Ardentium sacrorum amores
Pollicitis superi advocassent.“

3. „Spica Sinapiana.“

4, „Henoch cum deo ambulans, veris Christi confessoribus ad imitandum productus. Görlitzii typis Christophori Zipperi 1676.“ (V 12°.)

5. „Idea boni principis, historici Brennorum symbolis brevissime concepta, Halla Saxonum 1682. Vo 4°.

6. „Ornithica sacra.“ Halle 1682. Vo 4.

7. „Horologium sacrum bene impensi temporis in usum studiosorum Deum timentium. Bartphae 1709.“ V 12°.

Medzi tymi, ktorí mu k tejto mládeži zvláštne osožnej knižočke šťastie priali, bol aj Hiob Trusius, uhorský spoluvyhnanec; tento, cestujúc cez Görlitzu, blahoželal mu v naslednjúcich latinských veršoch:

„Horologion agunt rotulae, discrimine multae,
Adsunt fumiculi, nec grave pondus abest.
Quisquis aves clarias tutus tranare per artes,
Hunc librum volvas, hic liber addit opem.
Vivat Pieriae pubi utilis arte Sinapi,
Coelicum in exilio sentiat auxilium.

8. „Deo ductore et authore! Trige Thesium De Animabos Separatis, quarum prima earum cognitionem, altera motum et tertia appetitum declarat fatis Divinae providentiae disponentibus, publico eruditorum examini propositae in Palladio Galgotzensi die 8. Novemb. Anno 1649 à Johanne Sinapio ibidem Directore Respondentis vices subeunte Johunne Pastochio. Trenchinij, Typis Laurentij Beniamini ab Hage.“ Vo 4º. 4 nečíslov. strany. Nachádza sa v peštianskej universite.

9. συν Θεώ. Nodus Gordius Dictorum Theandri Lutheri praecipuorum et in controversiam non raro Venientum: Solutus per Johannem Sinapium. Palaestrae Galgotzensis Rectorem et ad amicam disquisitionem omnibus quos Lutherj ejusq scriptorum tenet amor, vel quos Ipsius occupavit odium prepositus Respondente Andrea Johanide Anno A reparata per quam Christum Salute 1652. Die... Mense Junij 2. Cor. 13. Non possumus aliquid contra veritatem sed pro veritate.“ Vo 4º. A—D_2 = $3^1/_2$ hárka = 14 nečíslovaných strán. Tlačená je v Trenčíne. Nachádza sa v peštianskom museume.

Letorosty.

21.

„Cit, detváky! perepnť —
ide ciepok, ide prút;
šak ja vám dám šantovať...“
z vonku ohlásil sa víchor
k rákošiacim zeme deťom,
pokračujúc takto diaľ:
„červy! abys' každý ztíchol
ihneď! jináč beda, žiaľ —
dosť už bolo šarapát!
Zdriemla, kľucká, hlavu kloní —
ja jej vystlal — pod zámetom,
pod perinou z páperu
spí zemička, vaša mať,
spí, spí, deti, hejveru!“
húknul, a v tom na komoni
bielom v ligotavej broni,
honiť žitia príšeru,
poza uhol cvalnul svetom.

Zahriaknutá čeliadka,
jak nevoľné kuriatka
keď škrek čuly jastrabí,
učupla sa, milú piecku,
obklopila riadkom v chvíli,
na lavičku sadla si.
Stáreš hla sa na prípecku:
„hm! jak zkrotly halasy!
čo? — ni puku z pahraby!...“
Ale deti čušia v krúžku,
jedno k druhému sa chýli,
šepcúc: cit, už buvičká —
až sen sa jej oslabí:
zbudí sa nám mamička!
Prinesie nám po okružku,
mne viganček! a mne pušku!
bič mne! a mne koníčka!
mne — čo? hádaj, bratku milý...

Iba jedno v kútiku
nemá vôle k pokriku;
jako čulo totých ples,
ťapuškanie spešných dlánok,
nároky, mať keď sa zbudí,
čo každému v lono dá —
čulo: rodný tam že stánok!
vzatá poľa úroda,
po statočku skrz a pres —:
zachmúril sa bľadý chasník,
zaplakal pre chytrosť ľudí,
vzdychol: pre mňa kláska niet! —
Ej, jest! — výskol — jesto kdes'!
skvost! — a chcem-li, mám ho hneď —
darmo číha cudzopasník,
je môj! (hm, chlap — nie-li básnik?).
Príjmi, mati, vďaky vznet
za údel, čo mám už v hrudi!

22.

Do okien vľúdnej rodičovskej chyže
sa oprel Vianoc svatvečerní svit,
i sponáhľal sa všetko prečariť:
sklá v drahokamy, na koraly kríže,

a pažbu vetchú v zlatý oblúk... Čiže
to nenie krása? Veru! Svetiel kmit
prilieta čo vtač, chytro hniezda viť —
včul stehlíkov žiar, zápät rajské číže.

Jak dúha by sa rozsypala v kusy,
smes toľká bariev, lúčov zmätok tam!
a každý hviezdou šibe prosto k nám,
až vencom blysknú v okne, spočinú si —
Ha! jeden čierny letí — či to mam?
môž', v zraku mojom chyba väzeť musí.

Jak dávno tomu, čo som tuhla stával,
dumavé chlapča, práve v taký čas!
vše oči pripnul zorí na obraz,
i sňal jich až keď tento obľadával.

Priam v iný smer ma schvátil citov nával,
bethlémskej hviezdy som šiel hľadať jas;
i mnel som: hľa, je! mnel som: čujem hlas,
hymn anjelsky jak znak by zemi dával.

Medzitým v dome pohyb, vyzvrtance —
hja, slavne prijať sluší boží hod;
z kuchyňky vôňa — kynú opekance —
No slabý úkoj decku, marný svod:
v ňom túžba iná — hľadá prístup, schod:
raz rozkrýdliť môcť záclon nebies rance!...

Ó, dobo svätá! ty, čo ľudstva svázky
oslablé znovu pružíš, stužuješ;
čo roztratených členov vrúcne zveš
ku krbu zpät, kde pôvod všetkej lásky,

a prišlým takoj zhladíš čela vrázky,
zrak vyjasníš, reč srdca odsnuješ —:
ó, sleť na krýdlach mrku s výšin, speš!
a otoč svojich kúzlom prvej pásky.

Ty večerom si síce, večer, áno:
no človečenstvu zásvitom si dňa,
aj, mládník šibol, lúč z Izai-pňa!
Nič menší si — to isté si ty ráno,
čo svitlo dušiam plným dúfania
po temnej kviľbe svetom: ‚Dokonano!‘

V palácoch plno šumu, plno blesku,
jak inokedy, pych a nádhera;
tak hútajú: je deckom, pozerá
rád iste blysky — nuže, na nebesku

čo hviezd, ba viac nech sviec mu zplaje v stezku! —
Ja ale hútam: nie tak, nievera!
je Bohom! — Skôr ho prizve dôvera,
bárs pri kahanca matnom čaká lesku.

Veď v jasliach mal preds' núdzne postlatie,
nie na hodbáboch, jemnom na vankúši
snil, nekryly ho krajky bohate;
nuž nesmýšľajte! čiňte, čo sa sluší:
tie svetlá pýchy zhaste zubalé,
a zapáľte hymn, svetlo čistých duší!

Ó, dobo svätá... Dobiehol som znova,
raz ešte strávit v krúžku tomto tu
môcť celú tvoju sladkosť, milotu —
bo budúcnosť, ach, kto zná, čo nám chová?

Lež čo vám, moji? — Hneď mrk, hviezda nová —
a predsa nikde príprav, ruchotu;
čo? sviatok ztratil u nás hodnotu?
však stíny nemé — vzdychy bezo slova.

Hej, svätýs' i dnes, svatvečeru zlatý!
No smutní sme až do sŕdc hlboka:
veľšťastie domu na váhe sa kláti.
Už radosťou pláš hviezdnou z vysoka:
nám predsa z očí žalosť vymoká...
ach, trpí ťažko dobrá naša mati!

23.

(Na Sylvestra.)

Rok za rokom sa prudko valí —
sťa úbočami príval za leta.
Čuj! hrmot razom v zamlčanej diali,
jak obri o vrch metali by skaly;
a vidz! z tej temnej diale za úderom
za každým jako iskra prilieta
a zjaše sa — mžik! zmizla, ticho šerom:
čas, bez návratu bludná kométa,
on velel tak a čiarnul pres to perom...
A než si očul, než si videl,
čo prasklo, svitom stihlo zmihotať:
už neni ho, ni zvuku, ani maľovidiel;
nu, kolovrat i slnovrat...

Rok za rokom — či putko ruží,
nímž lapajú ho švarné device,
či sila mrazu v okovy sa sdruží
a obstanú ho ľadu vzdorní muži:
nič neprospeje, je svoj a vždy voľný;
nič nezahatí jeho ulice,
tá cesta mu k nám jak ta, kde kvet poľný;
niet vňady preň ni žiadnej udice,
on teba jal, nie on, lež tys' preň zdolný.
A než si zhádnul, než si zbadal,
čo smýšľa vlastne, aký kuje plán:
už umknul, ztrhaná sieť, čos' tak umne spriadal;
dom, srdce clivie dokorán...

Rok za rokom — Ó, jak som prosil
a zdržiaval ho v rujnej modlitbe!
luh vďaky vopred v podar jemu zkosil,
a úber jeho hviezdny slzou rosil,
na každú hviezdu šírou mliečnou dráhou
až padly najmieň horké slzy dve...
Lež šumel... Tu som priamo k srdci siahol,
chtiac v priek ho vrhnúť v prúdy búrlivé —
ba celým bytím prekážkou som ľahol;
lež šumel predsa, ďalej šumel...
I kým som nový spletal vzdor a zrok,
hať inú skladal, jak som v náhlivosti umel:
zasvitol nový — čierny rok.

24.

(Na Nový rok.)

Aj, rok nový som zas dožil!
  Bože, z tvojej milosti;
nejeden hôl navždy složil,
  ja beriem ju v čerstvosti.

Beriem — prv však, než postúpim
  ďalej žitia na púti:
dovoľ, srdcom ať neskúpym
  vzdám za prešlosť chválu ti.

Zač? — ver mnoho je to toho:
  hľa, vek si mi predlúžil!
už v tom lásky bez otázky
  je viac než som zaslúžil.

So životom dals' mi potom
  i čo k nemu prisluší
dľa priznania... Veď plň mania
  len lepší cit ohluší.

Dávals' vôľu, šetril zdravie,
  síl potrebných k činu prial,
pokoj v srdci, svetlo v hlave
  v búrach vášní udržal.

Hynúcemu sparnom v práci
  dovolil si v chládku stán;
za to neujals' na pláci,
  jako robí zemský pán.

Zmorenému ťarchou žitia
  uľavil si v pravý čas:
rozstrels' noc — i lenže svitá,
  na postati hmyrí zas.

Dávals' slasti, pravda, skrovné —
  nu, tu dolu krátky hod;
dávals' žiale nevýslovné —
  tvoja vôľa! kladiem bod.

I nádeje v chvojek vlne
  zmladils'; pravda, prázdny kvet —
Všetky nemôžu byť plné:
  tak chcem veci rozumeť.

Akokoľvek — dobrej viery
  predsa som vždy putoval!
Pre nezdary vyše miery
  ktoby sa aj sužoval?

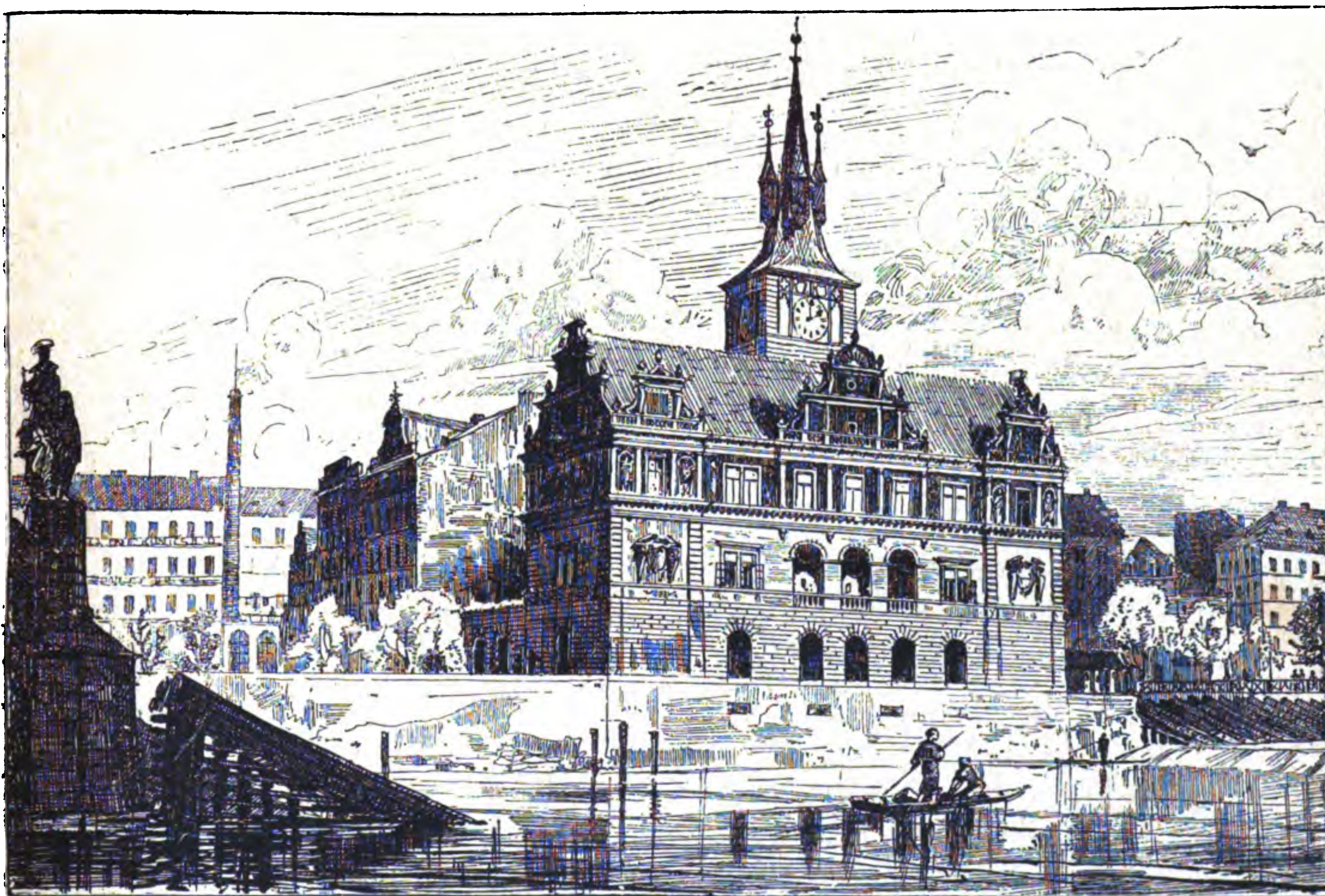
Pravda, mnoho v žití súžby,
  veľa všakých svízelov;
ale i otroctvom služby
  prejsť lzä s dušou umelou.

Znava, príkrosť, omarenie:
  poznal som jich ver i sám;
predsa prešly ako tiene,
  slnko bleslo, boly tam.

Pri tom zrel som vše do víru:
aká to tam opeka?
Nie piaď, jím zem celú šíru! —
biedny počin človeka.

Ihneď som zrak zpiatky vrátil,
ponoril ho radšej v noc,
a kým mnohý v hrách ju tratil,
mne javila krásy moc.

Zpoveď struny do nej zuní,
z nej zas úkoj, sväťby dážď —
Hľadím hviezdnej do koruny,
kráčam — držiac boží plášť...

Pražská staromestská čerpacia stanica.

Nuž ďakujem, Bože lásky,
všetko, čo som zaužil;
mnoho lásky bez otázky,
viacej než som zaslúžil.

Stojím rokov na rozhraní,
medzu tú tys' predelil.
— Prosiť? smiem? dar svrchovaný,
nímž bych ducha zveselil?

Prosím tedy plný bedy,
nie pre seba — ach, čo syn:
zbliadniž, Bože, na to lože —
a rec: vstaň! ja Hospodin...

Hviezdoslav.

O prostriedkoch, ktorými utvoril Sládkovič ideál Maríny.

Mladušká naša literatúra vzdor svojmu útlemu veku honosí sa nejedným umeleckým výtvorom, ktorý nielen vzdelaná slovenská verejnosť ocenila, lež ktorému sa i v širšom svete slovanskom príslušné uznanie za podiel dostalo. Avšak už aj behom prvej polovice nášho stoletia zakúsiť musel pôvodca nejednoho diela trpkosť tej zkúsenosti, ktorú si Horác mal príležitosť nadobudnúť, keď (Epist. II, 1, 60 a nasl.) takto hovorí: „Verejnosť vidí často, čo je pravé, ale opäť kde tu mýlne súdi: jestliže tak veľmi chváli a obdivuje plody starých básnikov, že jich považuje za nedostižiteľné a neprevýšiteľné, tu je na omyle.“ Takto mýlila sa verejná mienka i u nás obzvlášte vtedy, keď prvé dielce Sládkovičovo, jeho Marína, uzrela r. 1846 svetlo. Kto číta kritiku jeho vlastných vrstovníkov, nad prvým týmto plodom básnikovým vynesenú, tomu mimovoľne prídu na pamäť slová vyšuvedenej epištoly, v ktorých pôvodca vyjadruje svoju nevoľu nad tým, „že mnohý výtvor dochádza pohanenia nie preto, žeby bol bez ladu a skladu utvorený, lež len preto, že nedávno prišiel pred verejnosť, kdežto prívrženci stariny miesto toho, aby prosili o milosť starým dielam, vynasnažujú sa jim zadovážiť vyznačenia a odmeny.“ „Keby som sa ja — hovorí ďalej — „opovážil vysloviť pochybnosť nad tým, či diela Atty (Titus Quintius Atta písal fabulas togatas; zomrel r. 78 pr. Kr.) hodia sa na prkná a či nie, ztrhla by sa všeobecná roz-

horčenosť a všetci čeľadní otcovia by kričali, že kde sa mi len stud podel, keď opovažujem sa haniť kusy, ktoré vážny Aesop, ktoré učený Roscius (oba znamenití herci) predstavoval.“ Ako pohnútky tejto mylnej mienky udáva predne samoľúbosť, keď obecenstvo myslí, že je len to, čo sa jemu páči, pravé, a ďalej pomýlený stud, keď sa starší domnievajú, žeby to hanba bola poslúchať mladších alebo práve vyznať, že to, čo sa za mlady naučili, nestojí nič alebo veľmi málo. Keby tak“ — volá ďalej — „nenávidená novosť bola bývala Hellenom známa ako terajšiemu veku, a my dokladáme ako Sládkovičovým poniektorým vrstovníkom, čo by sme mali my, jích druhá vrstva, dnes starého? Alebo či by bolo dnes niečo pod rukami, čím by sa vzdelávalo, ušľachťovalo a zabávalo slovenské obecenstvo?

Keď ale povážime tie nadmier neblahé okolnosti, v ktorých slovenský duch stá a stá liet ubíjaný stonal, ďalej to urputné pridŕžanie sa stredovekej latiny, v ktorej nielen slovenská šľachta, lež i vysokí cirkevní hodnostári a kňazi vôbec písali a medzi sebou ústne i písomne obcovali, potom tú pomýlenú mienku nekdajších učencov, akoby sa slovenčina nedala upotrebiť pre spisbu ako nie dosť vyvinutá a vypestovaná, a konečne tú hriešnu ľahostajnosť naproti všetkému, čo je domáce, našinské (incuriosa suorum actas), zanedbávajúcu to, čo práve pred očima leží, sháňajúcu sa po tom, čo je ďaleko v cudzine (Plin. ep. VIII, 20: sub oculis posita negligimus, proximorum incuriosi longinqua sectamur): tak nebude ani najmenej nápadným, že po dobe, v ktorej veškerá myseľ namerená bola len na prísne náboženské predmety, v ktorej celá výchova a vzdelanosť intelligencie takmer len v biblii a náboženských knihách väzela, bola Marína tak chladno, tak nedôverčive prijatá!

Čo bolo najväčším kameňom urážky a nad čím sa najviac prísni Catonovia slovenskí pozastavovali, to bol ideál Maríny, prostriedkom veľkolepých obrazov sostavený, ako aj ten dotedy nevídaný zápal a tá neuhasiteľná túžba po vidine krásy. Že si básnik všetkých tých ťažkostí, ktoré z predmetu samej básne preňho plynúť musely, bol úplne povedomý, že ako hneď od počiatku tak i v celom jej priebehu dôkladne pocítil, ak ťažká vec je vynájsť slová, zvláštnosťam veci zodpovedajúce, zvlášť pri predmete takom, pri ktorom predstava o pravde len ťažko sa upevňuje v duši čitateľa alebo posluchača, toho dôkazom sú vlastné jeho vyznania v 6., 37., 97. a 152. sloke vyslovené. Zo slov 6. a 152. sloky zreteľne vysvitá ďalej i to, ako živo mal pred očima i tú pochybnosť, akou kritika jeho ideál privíta, dobre vediac, že i tu platí tá od Perikla o podobných tvorbách u Thukydida (II, 35) vyslovená zásada, „že čitateľ z vlastnej zkúsenosti udalosť (alebo predmet) poznajúci a tomuže náklonný ľahko môže prísť k tomu uvereniu, že je mnohé v porovnaní k tomu, čo si žiada a čo sám o ňom zná, nedostatočne prevedené (srov. Ohlasov týchto zvon neodkliaty Zo slona tvorí komára atď.); nezkúsený pak, že je kde tu jedno druhé zveličené (srov. 152: svet kričí: „ľudia, tento je v blude, takých krás nieto ani nebude“), zo závisti, ak niečo počul, čo jeho vlastnú vlohu prevyšuje; lebo až potiaľ znesú ľudia chváloreči nad inými povedané, pokiaľ každý myslí, žeby bol vstave mnohé z toho vykonať, čo počul; naproti tomu odpiera z neprajnosti všetkému vieru, čo túto mieru presahuje.“

Pri tejto príležitosti nemožno neodporúčať pánu Vítězslavovi Houdkovi, ktorý ľahkomyseľne tento orteľ vyniesol: „Dnes Marína již se nečte,“ uváženie tejto Pliniovej (ep. I, 10) zásady: ut enim de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex judicare, ita nisi sapiens non potest perspicere sapientem. Niektorým iným posudzovateľom dáva výstražné naučenie Cicero z vlastnej zkúsenosti, keď (Tusculanae dispus. II, 1, § 3) hovorí: „Reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent.“

Po týchto predbežných poznámkach prikročme k rozboru básne, považujúc prvé osemdesiatštyri sloky za jeden väčší celok, ktorého menšie odseky behom pojednávania sa vyskytnú.

Sládkovič, nadšený peknotou, spieva sladké túžby po kráse, zjavivšej sa mu v ideále Maríny, ktorý mohutným zápalom naplniv jeho dušu i smysly, v ďalšom postupe spevov dochádza zreteľného nákresu. Tak veľkolepý zjav krásy, ako ho ten oduševnený proslov (sloka 1—7) líči, nemôže ostať bez účinku predovšetkým na ducha nadšenia schopného. Kto by sa jej mohutnému dojmu chcel vymknúť, musel by zapreť najvyššiu srdca potrebu a so svojím svetom zkameneť.

Obyčajne keď je dielo už hotové, píše pôvodca ešte predmluvu, aby z jednej strany podal čitateľovi niektoré pokynutia, týkajúce sa obsahu, z druhej strany aby sa vopred ospravedlnil ohľadom niektorých bodov. Hneď v prvoj sloke onoho proslovu vyslovil poet nielen predmet, ale aj obsah aspoň toho prvého oddielu spevov, ďalej dáva na vedomie, z akého stanoviska má čitateľ obraz Maríny považovať, potom ospravedlňuje svoje podujatie a konečne vyhovára svoju nedokonalosť.

Predmety krásy, prírodou i umením vytvorené, prostriedkom dvoch smyslov bývajú pojímané: zrakom a sluchom. Tomuto lahodí hudba a básnictvo, tamtomu malba a výtvarné umenie. Ostatným smyslom nepripisujú mudroľubci žiadneho podielu na pojme krásy.

Siedma sloka tvorí všeobecnou úvahou o neunavnom toku času priechod k opisu (od sloky 8—13) toho rozpoloženia, v ktorom básnik k tvorbe spevov prikročil. V päť na to nasledujúcich slokách líči v krátkych ostrými protivami oživených ťahoch ten boj, v ktorom zápasiť musí odhodlaný duch so slabou prirodzenosťou tela, ktoré by najradšej v pokoji umieralo, kdežto duch v zorách večného svitania lieta svätým poľom vidín.

Teprv trinástou slokou počína väčšia scéna, ktorej dekoráciu tvorí prvý príjemný jarný večer, ozaj vhodná to doba k piesenke o precítnutí prvej lásky! V tejto scéne predstavené nalezáme dva súmerné, jeden k druhému náležite patriace obrazy, ktorým by sme dobrým právom mohli dať podpis „ráno“ a „večer“, ačkoľvek básnik s obrazom večera urobil počiatok. Prvý zaujíma desať slôk (od 13—23) a práve toľko i druhý (od 25—35); dvadsiatatretia a štvrtá ale obsahujú ako žiadúcnu medzeru modlitbu na noc namerenú.

V prvom obraze, predstavujúcom pekne a vkusne vystrojenú dvoranu zámožného štiavnického mešťana, spieva Marína v peknej samote pieseňku, prezradzujúcu precítnutie prvého citu ľúbosti v tak utešených a citu plných výrazoch, tak nežne toto útle tajomstvo spanilej duše odhalujúcich, že nemožno dosť naobdivovať jích dojímavú jednoduchosť:

Spala deva, spala málo,
Obraz jeden ju zobudil,
Srdce v túžbach zaplakalo,
Cit sa do nej cudzý vlúdil.“

S nasledujúcej sloky myšlienkou možno porovnať slová Sopkoklovej Deianeiri, priateľkám strastný svoj osud žalujúcej (Trachiňanky 144 a nasl.): „mladé pokolenie dorastá veselo a nekalí mu radosť žiadne nešťastie. Vzdialená od ťažkých starostí, trávi mladosť utešené časy v slastných radosťach až dotedy, kým panna nestala sa ženou.“

τὸ γὰρ νεάζον ἐν τοιοῖσδε βόσκεται
χώροισιν αὑτοῦ, καί νιν οὐ θάλπος θεοῦ
οὐδ᾽ ὄμβρος οὐδὲ πνευμάτων οὐδὲν κλονεῖ,

ἀλλ' ἡδοναῖς ἄμοχθον ἐξαίρει βίον,
ἐς τοῦθ' ἕως τις ἀντὶ παρθένου γυνὴ
κληθῇ.

Tak sa všetko zdá, že keď aj nie forma sama, ale myšlienky tých štyroch slôk pochádzajú pravdepodobne z útleho srdca krásnej Maríny. Dá sa to zatvárať menovite z obsahu 171. a 172. sloky, predovšetkým zo slov:

„Načo, ty drahá, chváliš tie doby
Detinstva mdlieho obrazy atď.

Čo by nebol dovoľoval Maríne stud pannenský vysloviť zreteľnejšie, to nám rozkladá básnik, ako totiž deva srdce ztratila. Z toho rozhovoru medzi rukou a srdcom pozoruhodná je výpoveď:

„Ale vieš ty to srdce neznámô
Že komu panej srdce je danô
Ten mňa si tiež má dobývať!“

na ktorú básnik nezdá sa ďalej žiaden ohľad brať, chtiac tak už tu dať na vedomie Catullovo heslo: „Quod vides perisse, perditum ducas“ (čo vidíš, že zhynulo, za ztratené považuj). Táto okolnosť, ako aj ten žalostný tón tej piesenky pripravujú čitateľa na sloky 144. a nasledujúce.

Po tomto rozhovore ruky s cudzým srdcom uberá sa deva na spánok, čo básnik dá predpokladať tým, že opíše všetky tie šperky, ktoré jej vlasy, hrdlo, prse ozdobovaly a ktoré ako pred spánkom zo seba skladá. Týmto spôsobom dosiahol aj druhý cieľ, totiž predstaviť aspoň niektoré krásy celej postavy; my vidíme rozpustené havranné vlasy, ľalij hrdla sňahový kvet, oko plné iskier a konečne pekné ramená. Tie želania, ktoré každej ozdobe sú pripojené, napodobňujú obsah začítavajúcej formuly (cantilena), pravda bez všetkej čarodejníckej tajuplnosti.

Medzi týmto už dokončeným a medzi nasledujúcim (v slokách 25—35. nakresleným) obrazom tvorí modlitba k noci, ako kráľovne nebeských snov nameraná, žiadúcnu prestávku a oddych.

Keď sme dosiaľ na krásu devinu, vo večernom šere neúplne sa objavivšiu, len z obsahu duchaplnej piesenky a súladu tónov jej spev sprevádzajúcich zavierali, predstavuje nám ju nasledujúci obraz už v omnoho zreteľnejších ťahoch, ačkoľvek ešte v snách zavitú. Znamenite vylíčil v pár slovách dojem čistej pannenskej krásy v 26. sloke:

A nad ňou vidím, ako na stráži
Chvieť sa v slnečnom oslavy kráži
Z krás jej vlastnieho anjela, atď.

Čudno mi, že kritici ešte aj na toto nepovedali, že páchne za Goethom, Schillerom atď.; no tieto verše zakladajú sa na staršej zkúsenosti, než oni patróni. O tom možno sa presvedčiť u Dio Chrys. or. 21. p. 506 Rok: τὸ κάλλος, ἐὰν μετὰ αἰδοῦς ᾖ, καὶ τοὺς ἀναιδεῖς τρέπει τε καὶ ἀναγκάζει αἰδεῖσθαι, a Themist. p. 365. 25. Dind. βλέμμα αἰδοῦς γέμει, καὶ οἷον τὴν αἰδῶ καὶ τοῖς προσβλέψασιν ἐνδιδόναι.

Hodbabné jej vlásky, bôžkom lásky po poli krásy sem tam rozmetané prirovnáva pôvodca pavučinkám útlosť znázorňujúcim, jej líce rumeni ruží a blesku ranných zór, černuš jej obrv smútočnému rúchu sirôt na hrobe otcovom plačúcich (toto posledné porovnanie pravdepodobne v poťahu k ztrate otca Maríninho), ružové rty žriedlam slastí.

Tieto neúplné ťahy doplňuje básnik zvláštnym spôsobom, berúc si maľbu na pomoc. V päť slokách (52 — 56) podáva vlastnou obrazotvornosťou vymyslený opis piatich Rafaelovských obrazov, z ktorých prvý má predstavovať pokoj. K tejto závierke oprávňujú výrazy: „na rtoch nevinie tíšiny,“ „pekný mier čela,“ „zornicou pekná tíchosť vyzrela.“ Keď si čitateľ na základe tohoto opisu konštruoval zodpovedajúcu postavu, potom mu povie básnik, že tento obraz v porovnaní s Marínou je ani jej tieňom. Týmto spôsobom dosiahnul síce básnik isté stupňovanie chvály krás Maríniných, ale obrazotvornosť čitateľa tým nie veľa získala; prečo? to udáme dolu nižšie. K tomu ten vyjadrený pohyb: „jahody sbiera — trhá kvet vňadný — ona si sedí, zobká jahody — do vienkov viaže kvetín svobody,“ vonkoncom nemôže maliar predstaviť. Druhý obraz predstavuje túžbu: „Rukama dialku objíma mora Na brehu socha z bielomramora: Socha? Nie! Nadšená deva! Ba anjel, lietkom prachu sa tknúci, Oči — blesk, ústa — plameň horúci, — Oj, krajšie ona túžieva.“ K tomuto výroku ospravedlňuje už tá piesenka: „Tam nad Sitnom,“ Maríne do úst vložená. Pri treťom obraze, „hnev“ znázorňujúcom, si už pomôhol svojským obrazom, pri čom mal tú výhodu, že predstavil čitateľom predmet zaujímavý a z českých starožitností napospol známy. Tak sa zdá, ako čoby toto bol najpodarenejší obraz. Najmdlejšie barvy vidno na štvrtom obraze, predstavujúcom „lásku,“ kdežto na piatom, „zbožnosť“ znázorňujúcom, obdivujeme veľkolepú jednoduchosť.

Podľa týchto pôvodcom nakreslených obrazov mal by si už teraz čitateľ utvoriť predstavu, ako mohol vyzerať jeho ideál Maríny v „mieru, túžbe, hneve, láske, nábožnosti!“ Toto je vecou nemožnosti, lebo každý, ktokoľvek tieto obrazy čítal, inakšiu predstavu toho ideálu si vystavil. A my nemyslíme ďaleko pochybovať, keď tvrdíme, že si i básnik bol tejto nemožnosti povedomý, čoho dôkaz podáva 57. sloka:

Maliaru biedny! zmrhal si stíny,
Zmrhal si prácne svoje hodiny
A chybel's krásy krajiny!
Ty's chcel ustáliť let ideálu,
Vystaviť chcel si Maríny chválu,
A máš satyru Maríny!

V ďalšom opise jej vlastností upustil od započatej methody, líčiac jej hrdosť, pokoru, úprimnosť a stálosť v nebezpečenstve na primeraných porovnaniach (vidz sloky 58—63). Čo by maliar vonkoncom nebol vstave predstaviť, to kreslí básnik, naplňujúc nás obdivom svojho božského umenia v 74. sloke:

„Tak na liliach ňáder dievčiny
Havranných vlasov šťastné hodiny
V letoch tichých sem tam vanú.“

Toto porovnanie, alebo aspoň čiastka z neho leží i v slovách Properca:

„Seu vidi ad frontem sporsos errare capillos
Gaudet laudatis ire superba comis.“

Ďalej v 75:

„Na kvete s rannou rosou sa baví
Blesk z nebies čistých svitnutý.
Bielosť tých ruží je z Tvojho čela
Hra bleskov, hra Tvojej duši.“

Potom v 76:

„Tatranských studníc vodičky,
Ktoré iskrením jednakým hrajú.“

A konečne v 79:

„Tak v pekných chvíľkach jednej hodiny
Deň bielych ňáder mojej Maríny
Storáz zapadá a svitá.“

Predbežne k vôli budúcim kritikom uvádzame Propercove slová, ktorými venuje svojmu Maecenovi druhú

knihu svojich elegií (II., I.), aby vedeli, z akého stanoviska treba tento celý oddiel posudzovať:

Quaeritis, unde mihi totiens scribantur amores,
Unde meus veniat mollis in ora liber?
Non haec Calliope, non haec mihi cantat Apollo,
Ingenium nobis ipsa puella facit.
Sive illam Cois fulgentem incedere coccis,
Hoc totum e Coa veste volumen erit;
Seu vidi ad frontem sparsos errare capillos,
Gaudet laudatis ire superba comis:
Sive lyrae carmen digitis percussit eburnis,
Miramur, faciles ut premat arte manus:
Seu cum poscentes somnum declinat ocellos,
Invenio causas mille poeta novas.
— — — — — — — — — — — —
Seu quidquid fecit sivest quodcunque locuta,
Maxima de nihilo nascitur historia.

(Zpytujete sa ma, odkiaľ len toľko viem písať o predmete mojej lásky, odkiaľ prichádza na svetlo moja dojímavá kniha? Istotne mi toto nenapovedá do pera ani Calliope ani Apollo, lež sama dievčina dáva mi k tomu podnet i spôsobnosť: buď že si vykračuje skvejúca sa koickou purpurou, obsah spevov celého svāzku utvorí koické šatstvo; buď že som videl, ako na jej čele roztratené vlásky v tichom letku sem tam vanú, teší sa hrdá, že si môže vykračovať s ospievanými vláskami; buď že vyludzovala spev na lýre prstami slonovej kosti podobnými, tu opät obdivujem, ako umele hýbala ľahkými rúčkami; buď že kloní očká po spánku túžiace, tu nalezám ako básnik tisíce nových podnetov. Vôbec, čokoľvek činí alebo hovorí, trebárs je to ak nepatrné, temer zo všetkého toho rodí sa veľmi veľká historia.)

Ešte poznamenať nutno, že s myšlienkou 31. sloky treba porovnať Lessingovu: „Schlafende Laura“:

Sie schlief und weit und breit
Schlug jede Blum' ihr Haupt zur Erden
Aus missvergnügter Traurigkeit
Von Lauren nicht gesehen zu werden.

Ako vidno z posledných dvoch riadkov, i pri jednom i pri druhom básnikovi je ten istý podnet.

Nutno sa teraz vrátiť k odôvodneniu hore vyššie vystaveného tvrdenia, že obrazotvornosť čitateľova skrze všetky tieto opisy a obrazy málo získala pre rekonstrukciu Sládkovičovho ideálu a ukázať nádobno napred, v čom leží tá prekážka? Na čo znie krátka odpoveď: „v reči akožto prostriedku, ktorý básnik k líčeniu obrazu upotrebiť musel. Reč prostriedkom jej znakov vstave je čiastky tela práve tak postupne jednu za druhou predstaviť, ako sa v prírode jedna popri druhej nalezajú. Toto je vlastnosť reči a hlavne jej znakov, preto sú úmyslu básnictva nie práve najpohodlnejšie. Básnik nechce byť len srozumiteľným, jeho predstavy nemajú byť len zreteľné a jasné, týmto uspokojí sa len prosaik; lež jeho snaha ta smeruje, aby idei, ktoré v nás budí, tak živo predstavil, aby sme sa domnievali v tej rýchlosti cítiť opravdové smyselné dojmy jích predmetov a prestali si byť v tomto okamihu okúzlenia povedomí tých prostriedkov, ktoré k tomu upotrebil, totiž jeho slov.

Druhá ťažkosť vyskytuje sa pri uvážení nasledujúcej otázky: ako prichádzame k zreteľnej predstave o veci v priestore? Obyčajne považujeme najprv jej čiastky zjednotliva, potom jich spojenie a konečne jich celok. Naše smysly prevodia tieto všetky rozmanité výkony takou rýchlosťou, že sa nám zdajú byť jedným jediným a táto rýchlosť je nevyhnuteľne potrebná, jestliže máme obdržať pochop o celku, ktorý je nič inšie, než výsledok, pochádzajúci z pochopov čiastok a jich spojenia. Dopusťme tedy, že nás básnik vedie v najlepšom poriadku (čo práve pri Sládkovičovi sa nedeje) od jednej čiastky predmetu k druhej; dopusťme, že nám zná to spojenie jeho čiastok možno najjasnejším učiniť: koľko času potrebuje k tomu? Čo oko jedným razom prehliadne, to on dosť pomaly vypočituje jedno za druhým a často sa stáva, že sme pri poslenom ťahu zabudli prvý, a predsa si máme z týchto ťahov utvoriť celok! Okom považované čiastky ostávajú mu ustavične prítomné, ono môže si jich opätovne prehliadnuť; kdežto pre sluch sú počuté čiastky ztratené, akže neutkvely v pamäti. Jestliže utkvely, koľko to stojí námahy, koľké napínania, môcť si predstaviť všetky jich dojmy v tom istom poriadku tak živo, prehliadnuť tieže len prostrednou rýchlosťou odrazu tak, aby sme mohli k akému takému pochopu o celku prísť!

Lessing dopúšťa síce ďalej (Laokoon XVII.), „že reč môže telesný celok líčiť dľa jeho čiastok, avšak odpiera túto moc reči ako prostriedku básnictva, poneváč ubúda podobným slovným líčeniam telies kúzlo (die Täuschung), čo docieliť je hlavnou snahou básnictva. Toto kúzlo musí jim preto schádzať, že pri nich byt telesa v priestore (das Coexistirende des Körpers) prichodí do sporu (Collision) s postupnosťou reči (mit dem Consecutiven der Rede) a keď sa tamto na toto posledné premení, oblahčí nám síce rozkúskovanie celku na jeho čiastky, avšak náramne obťaží konečné složenie týchto čiastok v jeden celok, ba často nemožným učiní.“

Telesná krása vyplýva z úplne súhlasiaceho účinku rozmanitých čiastok, ktoré sa dajú jedným razom prehliadnuť; vyhľadáva sa teda, aby tieto čiastky vedľa seba ležaly; ponevāč ale veci, ktorých čiastky ležia vedľa seba, sú vlastným predmetom maľby, tedy jedine táto je vstave nápodobniť telesnú krásu.

Básnik, ktorý by prvky krásy (elementa pulchritudinis) len postupne jeden po druhom ukázať mohol, zdržuje sa od líčenia telesnej krásy ako krásy. On cíti, že tieto prvky jeden po druhom sriadené, nemôžu docieliť ten účinok, ktorý docieľa vtedy, keď sa vedľa seba nalezajú; on vie, že ten sosústredňujúci pohľad, ktorý my po jích vypočítaní chceme na ne hodiť súčasne, nám predsa neposkytne žiaden súhlasiaci obraz; on to tuší aj sám, že to presahuje ľudskú mysel, môcť si predstaviť, čo za dojem učinia na nás tieto ústa, tento nos a tieto oči dohromady, jestliže sa nemôžme rozpamätať na podobnú komposíciu (útvar) podobných čiastok buďto prírody alebo umenia.

Sládkovič, tejto nemožnosti povedomý, uznáva sám (v 176. sloke), že všetky dosavádne jeho obrazotvornosťou nakreslené ťahy, sú pre čitateľa len zlomkami krásnej postavy, len akoby zkamenelé časty jej hlavy, len ako strašné zvleky bez citu:

„Tu diamant očí, úst tu rubíny,
Tu opál z čela mojej Maríny,
Tu zo šiat smaragdov kusy.“

Aby aspoň ten jediný nárok si platným učinil a aspoň jednu chválu si poistil, uvádza úsudok Maríny, sudcu to istotne nie veľmi prísneho, ktorá mu akoby na predloženú otázku, či sa v tých ťahoch pozná, s „úsmevom“ (v 177. sloke) odpovedá:

„Svet celý svolaj! ak nie je slepý,
Nuž s podivením oči vylepí
Na tieto o vlas rovnosti.“

Túto chválu mu neodopiera ani kritika ani priaznivý čitateľ, avšak i tento i tamtá vyznať mu úprimne musia, že, ačkoľvek tie zlomky verne sú odkreslené, ony predsa len neistú a veľmi slabú predstavu o Maríne vstave sú si utvoriť, práve pre tie hor uvedené ťažkosti.

Že podľa ťahov básnikom nakreslených len vtedy vstave sme si utvoriť úplnú predstavu o tom, aký dojem by na nás učinil celok tých čiastok, keď sa môžme rozpamätať na podobnú komposíciu prírody alebo umenia, toho dôkaz nalezáme v Luciánových obrazoch, ktorých cieľom je, oslávit krásu druhej manželky rímskeho cisára Marka Aurelia Antonína. Lucián napodobňuje rozhovor dvoch priateľov, z ktorých jeden, menom Lycinus, opisuje druhému, velikému to znalcovi všetkých výtečných diel výtvarného umenia hellenského, zjav spomenutej dámy pomocou spomenutých klassických výtvorov takto: Genius (λόγος) krásnych umení berie z Knidickej Aphrodity hlavu: vlasy, čelo a krásne ťahy obrv ponechá tak, ako jich Praxiteles učinil, podľa svojho dobrozdania podrží aj tú túžbou vzniklú zvlhlosť očí, spolu s jích bleskom a milostnosťou (καὶ τῶν ὀφθαλμῶν δὲ τὸ ὑγρὸν ἅμα τῷ φαιδρῷ καὶ κεχαρισμένῳ καὶ τοῦτο διαφυλάξει κατὰ τὸ Πραξιτέλει δοκοῦν); líca a celý obličaj vezme od Alkamena a jeho medzi všetkými najvýtečnejšieho maliara: nech tedy obdrží celý ten celok tú barvu, ktorú on dal hnátom Menelaa, keď jich porovnal s jemne porumenenou slonovou kosťou (Hom. Il. IV. 141: ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ = Verg. Aen XII., 67: Indum sanguineo veluti violaverit ostro si quis ebur.); on nech jej maľuje i oči, učiniac ju volookou (t. j. s veľkými okrúhlymi očami: Il. I., 551: βοῶπις πότνια Ἥρη), pri tomto diele podporovať ho bude Thebánsky básnik, Pindar, tak že ju fialkovkou (ἰοβλέφαρον; βλέφαρον u Homéra víčko i „oko“; τὸ ἴον = Veilchen sirôtka a tu hlavne barva jej kvetu) učiní; kdežto Homér milousmievavou (φιλομειδῆ) bieloramennou a ružoprstou a prirovná ju o mnoho lepším právom zlatej Aphrodite, než dcéru Brisesa. Ale kto by mohol napodobniť tú milostnosť z toho celku zkvetajúcu, alebo radšej celý ten chor milosteniek a milkov, ktorí ju obletujú! Pri úsmeve ukázala zúbky, akoby som len mal povedať, že ak biele, ak súmerné, ak husto jeden

Kňažna Zorka a P. Karađorđevič.

Aphrodity v zahradách; práve tak rúk okončiny a súmernosť stavcov, ohebnosť a ozdobnú končitosť prstov. Nákres celého obličaju, jemnosť líc a súmernosť nosa poskytne Lemnia a Phidias, ktorý podá zo svojej Amazonky zátvor úst (στόματος ἁρμογεν καὶ αὐχένα) a týlo. Sosandra a Kalamis ozdobia ju studom a jej vznešený úsmev bude práve tak jemný (λεπτὸν καὶ λεληθός) a málo pozorovateľný ako pri onej; bude mať zo Sosandry ľahko priliehajúci cudný oblek, lenže nebude mať závoj na hlave.

Mieru veku poskytne Knidická Aphrodite a Praxiteles. Ďalej nech maľuje Euphranor vlasy, aké Here namaľoval; Polygnotos pak krásne obrvy a červené líca, akými ozdobil Kassandru v Delphickej dvorane. Šaty nech učiní tak dokonalé, aby príslušné čiastky úplne priliehaly na telo; ostatné ale aby sa zdaly akoby vetierkom zdvihnuté. Celé ostatné telo nech maľuje Apelles ako pri Pakále, nie príliš bielo, ale tak, aby bolo vidno, že krv koluje v jej žilách. Aetion nech jej spraví perny svojej Roxany a tu schvaľujeme predovšetkým Homéra, pri druhom narastené! Jestli si kedy videl na hrdle panničky šnúrku utešených perál rovnej velikosti, v takom riadku stály narastnuté. Ozdobovala jich obzvláště rumeň jej perien, zpomedzi ktorých skvela sa jích belosť, podobná, dľa výrazu Homéra, rozpílenej slonovej kosti. Slovom, bol to pohľad, ďaleko prevyšujúci každú ľudskú, trebárs ak krásnu postavu!

Na tento opis odvetí mu jeho priateľ Polystratus: Postoj, nahliadam už celkom dôkladne, ktorú dámu ty to myslíš, poznávam ju po týchto ťahoch. Má aj krásne a milostné meno, o Lycine! Volá sa tak, ako ona krásna Abradatova manželka. Veď ju poznáš, i tak často si počul od Xenophonta (v Cyropaedii) chválit túto krásnu a stydlivú ženu!

I z týchto obrazov patrné je len toľko, že ani Lucián netrúfal si ináče o krásach Panthei nejakú predstavu utvoriť, než poukázaním na najkrajšie ženské postavy diel umeleckým dlátkom klassických umelcov stvorených; čo práve toľko znamená, ako vyznať, že je tu reč sama pred sebou bez sily, že tu básnictvo hapká a

výrečnosť zamĺkne, akže jim umenie aspoň čiastočne služby tlumočníka nepreukáže.

Ale keď Lucián mal aspoň tú velikú výhodu, že sa pri tvorení svojho obrazu mohol, čo sa jednotlivosti týka, odvolať na tvorby umelcov temer celému vzdelanému svetu tehdajšiemu známe, to Sládkovičovi bolo zo známej príčiny úplne nemožné.

Následkom týchto ťažkostí, už či povedome a či instinktívne, ani Homér nekreslí obraz krás svojej Heleny, lež hovorí jednoducho: Nircus bol pekný, Achilles ešte krajší, Helena ale bola žena božskej krásy. Podobne vyjadruje Vergil svrchovanosť krásy Didynej len tým superlatívom „pulcherrima“ Dido. Práve tak jednoduchú charakteristiku podávajú aj naše národnie povesti: „oči jasné ako zora, tvár biela ako ľalija a v nej dve ruže červené ako kormažín,“ alebo „oči čierne ako trnky, líčka ako dve ružičky.“ Ačkoľvek tvorca týchto povestí temer nikde nepustil sa do podrobnejšieho opisu krásavíc hlavný zástoj hrajúcich, vedel nám predsa veľmi makavým spôsobom pochop o tých krásach podať, ktorý všetko to, čo by umenie vstave bolo preukázať, ďaleko prevyšuje. On líči všetky tie prekážky, nesnádze, nebezpečenstva a boje, ktoré mladí hrdinovia k vôli tým krásaviciam podujímajú a podstupujú, takže pozorný čitateľ temer samovoľne z toho účinku krásy zaviera na jej veľkolepost. Miesto mnohých uvedieme len jeden príklad: „Piatko zaľúbil sa práve do dievčata bieleho ako sňah a červeného ako kalina, ale čertu oddaného; Piatko za ňou do pekla išiel, tam sa s čertami potýkal a devu si konečne vydobyl.“ V tomto účinku leží tá príčina, pre ktorú jich pospolitý ľud akoby nepovedome obdivuje a celé tisícletia v ústnom podaní prechovával.

V tom punkte srovná sa pôvodca slovenských povestí s Homérom, ktorý, aby utvoril čitateľovi, či vlastne poslucháčovi pochop o kráse Heleninej, uvedie túto do shromaždenia starešínov Trojánskych. Keď ctihodní títo starci ju zhliadnu, hovorí jeden k druhému potichu (Il. III., 156): „Nemožno zazliť Trojanom ani Achajcom, že k vôli takej žene znášajú od dávna strasti; náramne sa podobá v tvári nesmrteľným bohyňam.“ Či možno živšiu predstavu o kráse poskytnúť, ako keď ju chladná stárež uzná za hodný predmet války, ktorá toľko životov a slz stála? A tento prostriedok, ktorým sa najlepšie dá krása a jej význam zvýšiť, nezameškal použiť ani Sládkovič, keď nám temer v celom priebehu líči, ak mohutný dojem krása Marínina naň učinila:

„A krásy tieto kto popremáha,
Keď celým životom schytia?“

Veľmi vhodne zvýšil jej krásu i prostriedkom smútku (v 61. sloke):

„Ona
— — — — —
Ticho slzy utiera.“

Treba len raz videť od prírody krásne oči „slzami zvlhlé“, aké maľuje Vergil (Aen. I., v 228) Aphrodity:

„Tristior et lacrimis oculos suffusa nitentes“

t. j. „bleskom prirodzenej krásy skvejúce sa oči slzami podišlé“ a uverí každý v pravdivosť toho účinku, o ktorom v 62. sloke hovorí:

„Tak si mi pekná s Tvojím žialením,
Tak dvojná vo mne pohnutosť.“

Podľa toho Homérom zachovávaného pravidla nakreslený obraz podáva Xenophon v spise „hostina“ pomenovanom. Kallias, athénsky boháč, prichystal svojmu miláčkovi, Avtolikovi, hostinu, ku ktorej mimo jeho otce pozval mnoho prednejších Athénčanov. Bez toho, že by Xenophon vopred i len najmenším slovom sa bol zmieniľ o ušľachtilej kráse Avtolyka, líčí hneď, aký dojem jeho príchod na shromaždených hosťov učinil, takto: „Kto-to, čo sa teraz stalo, pozoroval, ten musel hneď prísť k tomu náhľadu, že krása dľa jej prirodzenej povahy je niečo kráľovského (φύσει βασιλικόν τι τὸ κάλλος), obzvlášte jestli je — ako u Avtolyka — so studom a mravnosťou spojená. Lebo ako v noci objavivší sa svietací meteor k sebe ťahá zraky všetkých, tak aj krása Avtolyka vtedy zraky všetkých naňho obrátila. Všetci ale, ktorí ho uzreli, cítili sa náramne preniknutí. Jedni stali sa tichšími, iní vzali slušnejšie držanie na seba. Zaslúži síce videť všetkých nejakým božstvom preniknutých, avšak ktorí sú druhými božstvami oduševnení, poskytujú strašný pohľad, jích hlas je strašný, oni sami prudkí, kdežto zraky cudným ohňom naplnené sú prívetivejšie, ľudí tákýchto hlasy jemnejšie a celé jích držanie slušnejšie.“

Nemožno pri tejto príležitosti nepodať doslovný preklud jednej básničky Sapphinej: „Zdá sa mi onen mládenec, ktorý mi naproti sedí, podobným byť bohom. Keď v mojej blízkosti príjemne hovorí, naslúcha a milo sa usmieva, trepoce mi srdce v ňadrach. Odkedy som ho raz videla, hlas (sa mi zasekáva) mi viazne, jazyk podlamuje, žilami prebehávа mi ľahký oheň. Očima nič nevidím a v ušiach mi zvoní. Znoj ma oblieva, celú ma prejíma triaška, ozelenela som viac než tráva. Temer zomrelej zdám sa podobná!“

Kdo by si tu nepredstavil možno najdokonalejšiu postavu mládenca, keď pri pohľade naň sama Sappho vyznáva, že smysly potratila? Catull, najznamenitejší rímsky elegik, preháňa trochu vo svojom preklade tejto básničky, keď ju takto podáva:

„Ille mi par esse deo videtur
Ille, si fas est, superare divos,
Qui sedens adversus identidem te
Spectat et audit —
Dulce ridentem, misero quod omnis
Eripit sensus mihi; nam simul te,
Lesbia, aspexi nihil est super mi
.... text chybä....
Lingua sed torpet, tenuis sub artus
Flamma demanat, sonitu suopte
Tintinant aures geminae, teguntur
Lumina nocte.“

Avšak všetky tieto zovnútorné krásy, ktoré sme dosiaľ temer so zastaveným dychom obdivovali, nepostačujú ešte ďaleko k tomu, aby tak mohutný obrat v srdci vznešeného mládenca vyvolať mohly, aký vyvolal zjav Maríny v srdci básnikovom. „Jesto mnoho diev,“ — hovorí Lucián — „ktoré sa bezúhonnou krásou tela honosia, ktoré ale, jakmile ústa otvorily, tak ju zahanbujú, že táto v povedomí, že je nie na svojom mieste a že vzdor jej vzácnosti slúžiť musí nehodnej duši, ako od žiaľu nad tým vädne a bez všetkej slávy odkvetá. Krásavice takéto rovnajú sa aegyptským chrámom, ktoré z vonku sú síce veľkolepé, ozdobené maľbami, zlatom a inými drahocennosťami, avšak jestli v jích vnútru hľadáš Boha, spatríš alebo opicu, alebo ipis, capa alebo mačku.“ To isté hovorí i Aesopova bájka: Αλώπηξ πρὸς μορμολύκειον „čo líška k náličnici riekla.“ „Líška prijduc do domu herca a zpoprevracajúc mu všetko náradie nalezla krásne shotovenú náličnicu. Zdvihnúc ju riekla: Ach, aká hlava! Len že modzgu nemá.“ A tak len to je dokonalá krása:

„Kto s pekným srdcom spriatelí
Aj mäd úst a slávu očí,“

t. j. keď sa všetky cnosti duše sdružia v jeden súladný

celok s krásami postavy telesnej. To isté tvrdí i Properc, keď o svojej Cynthii (II., 3, 9) vyznáva:

Nec me tam facies, quamvis sit candida, cepit
Nec de more comae per levia colla fluentes
Non oculi, geminae, sidera nostra, faces,
Quantum quod posito formose saltat Jaccho,
Egit ut euhantes dux Ariadna choros,
Et quantum, Aeolis cum temptat carmina plectro
Par Aganippeae ludere docta lyrae.
Et sua cum antiquae committit scripta Corinnae
Carminaque Erinnes non putat aequa suis.

(Nezaujala ma natoľko jej obličaj, ačkoľvek je biela, ani tie vlásky, vinúce sa dľa jej zvyku jemným týlom, ani oči, dvoje to fakieľ, moje hviezdy: nakoľko ma zaujal jej ušľachtilý pohyb v cudnom tanci, ako keby jej sama Ariadne predok vodila, ďalej spev lyrických básní v sprievode aeolskej harfy, ako i to, že je rovne učená hrať na lýre umkám posvetenej a že svoje tvorby porovnáva s plodmi antickej Korinny a myslí, že spevy Erinny nie sú jej básňam rovné.)

Práve to, čím Cynthia Properca a Chloe Horáca (carm. III., IX., 9: Me nunc Thressa Chloë regit, Dulces docta modos et citharae sciens) zaujala, obdivuje čitateľ i pri Maríne, predne jej reč, ktorú básnik za príkladom Homéra mädu prirovnáva, ďalej pak jej spev. Celý tón jej hlasu treba si predstaviť možno najjemnejší, ani tak hlboký, aby do mužského prechodil, ani tak vysoký, aby bol celkom bez vlády, lež taký, ako pri nedorostnutom ešte chlapcovi, jemno a milostno okolo ucha zvučiaci, tak že, keď aj spievať alebo hovoriť prestala, odznieva ešte v dutinách ucha a zanecháva v duši ako ozvenu príjemné stopy prehovárajúcich slov. Pri jej spevu, ktorého účinok 109. a 280. sloka líči, obdivuhodné je to náležité zachovávanie súladu, ktoré nikdy z hranice rythmu nevystúpi a jej hlas s tónmi piána rovnomerne sa pohybuje, v čom nemálo ju podporuje ohebnosť jej prstov.

Nad jej pravidelnou čistoslovenskou mluvou, nad tým, že zná príjemne zabávať a že sa v jej obcovaní príjemná milostnosť a zdvorilosť javí, niet sa čo diviť, ani sa to inakšie nedá predpokladať o deve, ktorá sa pod vedením tak duchaplného učiteľa zaoberá pilným štúdiomom krásoumnej písemnosti. A tak ani to nie je div, keď zvelebovateľka duchaplných básnikov i sama za príkladom preslulých dcér Hellenských, Sappho alebo Corinny pokusuje sa v podobných tvorbách.

Poneváč medzi všetkými krásnymi vlastnosťami, ktoré výchova pestuje, zasluhuje prednosť vzdelaný duch, pokusíme sa tedy už teraz ukázať cnosti jej pekného ducha (151), o ktorých básnik hovorí v 95. sloke:

„Jej krása tisíc krás je osnova,
Jej cnosti, cnosti obrovské.“

Ačkoľvek zlomyseľná klebeta ani ju neobišla (srov. Properc. III., 30, 26: „Semper formosis fabula poena fuit“), predsa uškodiť jej nemohla, lebo veď (podľa 167. sloky):

„Svatá cnosť v centru srdca horuje,
Vôkol nej viera, láska koluje
Jak hviezdy prvej veľkosti.“

Jej dosadiť nemôže ani podlizač, poneváč cnosť — virtus intaminatis fulget honoribus — stkvie sa nepoškvrniteľnou ctou.

Na čistom svedomí založená hrdosť zamedzuje prístup k jej kráse každému holomkovi a klebetníkovi (srov. 58—59, 92).

„Ale staň pred ňu v jej vlastnej cnosti
A z ušľachtilej tejto hrdosti
Krásnejšia zkvitne „pokora“,“

ktorej dôkazy nalezáme v tom dojímavom žalospeve (145—150) vylíčené. K týmto obom cnosťam družia sa ďalej: neohroženosť, nezlomná vernosť, odhodlanosť, ktorých verným odbleskom je jej odveta v 125—133. sloke obsažená. (Dokončenie.)

Visitatio canonica.

Od nášho starého zvonára počul *Martin Kukučin.*

I.

Na fare v Hačkove vyvinuje sa ohromná činnosť, jako v dákom novomódnom arsenále. Javišťom práce sú dvor, podcieňa, humno, ale nadovšetko kuchyňa. Tu potkýňa sa kuchárka o kuchárku — o slúžkach a všelijakých oblizajnách aj škoda hovoriť. Až je v kuchyni tma od toľkej čeliadky. Tu chlieb do pece sádžu, tam hrozienka do cesta sypú, tam tvarožníky potierajú, tam zas hus šklbú. Kto by to vedel všetko vyrátať? A nad touto činnosťou vznáša sa mohutné žezlo, jako generálska palica — vareška pani farárky.

Čo sa to pre pána Jána robí? Bude svadba, či krštenie a či —? Pán Boh jich tam vie! Ja len toľko viem, že pán farár voňahdy dostal veliký list, v prostriedku veliká pečať a okolo nej menších jako maku; lenže tieto už nie sú celé, ale poprelamované. Taký list — my mendíci vieme, čo je to — taký list volá sa kurens.

Ale toto nebol kurens, jako kurens, lebo pán farár prečítal ho i päť ráz, nepohodil ho na stôl, jako iné, ale nezpúšťal z neho oka. Konečne potisol zlatom vyšívanú čapicu k tylu a uprel dlhý, vnímavý pohľad na pani farárku a povedal: „Zas bude roboty!“

Pani farárka šípila tiež čosi neobyčajného. „Kňazská spoveď?“

Pán farár chodil po svetlici až kystky na župane jeho lietaly a hodil rukou, že nie. A dodal: „Ešte viac!“

Pani farárka nevedela už ďalej hádať. Bolo jej vidno na tvári, že ju to trocha trápi, i pán farár to zbadal a vysvobodil ju z múk a povedal: „Bude — — —“ Pán farár povedal, čo bude — ale ja som to nepochytil. Zabudol som to slovo, jako by ma bol zabil; len som to vedel, že je to lebo po nemecky, lebo po hebrejsky — koľko rečí tí páni vedia! — a že sa ponášalo, jakoby povedali licitácia. Čo je licitácia, to som dobre vedel; už nejedna bola v našej dedine!

Tvár pani farárky zatiahla sa jakoby mrakom. No nedala to na sebe znať, len sa zpýtala: „A kedy to bude?“

„O mesiac — koncom mája — 26. mája. Tu to tak stojí.“

„To aby sa dačo vsadilo do krmníka.“

„Nezaškodí.“

To bolo všetko, čo som vyrozumel. Ale následky veľkého kurensu pocítili sme my, mendíci — vtedy som bol ešte len mendíkom. Svolali sme do veľkého farského dvora všetek operený hyd, ktorému šiel chýr širokoďaleko po celom velebnom senioráte i dištrikte. Pohodilo sa hydu čosi ovsa a pani farárka si prezerala, jako sa miešajú kačky so sliepkami, husi s morkami a jako sa to medzi sebou hašterí. My sme sa dívali na pani farárku a dávali pozor, kedy rukou kývne. Keď ukázala prstom, my sme skočili medzi hyd a chytili označenú našou paňou obeť. Veľká klietka pri kurníku bola preplnená úbohými obeťmi, ktoré do dnes mohly po farskom dvore behať, keby nie ten kurens. Koľko jich bolo,

už by ani nevedel dneská povedať, keby v kurátorových počtoch ano 18... nebolo to všetko zaznačené pod rubrikou: „keta welika hostina byla."

geden weliky Amerikan.
štiri mlatki
item štyri kacki,
dwa morgaci
tri husy.

Od tých čias život všetkých obyvateľov fary hačkovskej sa prevrátil. Pán farár chodil zamyslený, málo hovoril — odmieňala ho pani farárka. Nabehal som sa ku kurátovi Ondrejovi Zabiakovi každý deň. A za každým dala ho pani farárka citovať. A čo všetko mu naložila!

„Dajte faru obieliť — i podstenia treba už raz vydláždiť. Dlážky vám vetrajú a necháte jich tam: to je hotová ztrata pre cirkev! A tuto pitvor — všetko je orýpané — jako sa takto ukážeme?"

Kurátor pokrútil hlavou — nezdalo sa mu to. Mne tiež nie. Fara bola biela, i pitvor neorýpaný, mohol na ňom dukáty čítať — i dlážky boly dobré. Ale kurátor neodporoval pani farárke. Len sa poškrabal za uchom a odplával domov v svojich velikých krpcoch, ktorým pysky do neba trčaly. Nestačil sa ani doma ohriať, už ho zas dali volať do fary.

„Tuto v kuchyni vypadla plotňa — treba ju dať vložiť — jakože sa bude na takej variť?"

„Veď tak — veď tak!" A to bolo všetko. Náš kurátor bol dobrý človek; uznal všetko, čo mu povedali, ale keď prišiel nazad do svojho dvora, starosti hospodárske zatlačily eklesiu vždy do úzadia. Čo deň väčšmi množily sa moje návštevy u Zabiakov, a kurátor, môj krstný otec — Pán Boh mu daj večnú slávu, lebo už prešiel do tej cirkve triumfujúcej — vždy sa ma zľakol. Len to, že som mu bol krstňaťom, osvobodilo ma od cesty do pekla, ináč by ma bol každý deň aspoň päť ráz — a to do horúceho — poslal. Konečne si vynašiel spôsob; keď ma videl, že idem k nemu, prekryl sa. Tu komora so svojimi kapustnými sudmi, tu humno, tu záčin, tu ovčiareň, ba i šop stávaly sa jeho úkrytami.

Cirkevníci šípili, že vo fare sa čosi snuje, Mysleli si, kto vie, čo to bude — možno zás dáka hostina. Iba tu v nedeľu po kázni pán farár oznámi svetu: „Vtedy a vtedy bude v cirkvi visitácia — vtedy som si to slovo už zachoval; visitácia a nie licitácia — príde do dediny biskup i celý velebný seniorát i všetci stoliční páni i pán slúžny. A preto bude v budúcu nedeľu cirkevný konvent."

Toto oznámenie urobilo na cirkev hlboký dojem. A nie bez príčiny. Čo je Hačkov Hačkovom, nebolo tam nikdy toľko pánov. Hačkov leží strán cesty, s hradskou spojuje ho poľnia cesta síce, ale tá vedie veľkou riekou. Rieka sa rozvodní, i pretrhne Hačkovu spojenie s celou ostatnou Europou, ba aj so slávnym a velebným seniorátom. V inú stranu vedie tiež poľnia cesta veľkými okľukami do Podbrežia, ale Hačkovänia neradi ju užívajú. A to všetkým právom. Medzi chotármi Hačkovským a Podbrežským tečie malý jarok, ale keď trocha zprší, tiež rozvodní sa, vymiela brehy, odnáša zem a necháva hlboké, skalnaté sluje. Na tomto jarku vystavily obe obce spojenými silami most. Podbrežie dalo trámy, Hačkov dal pomostiny. Ale radosť netrvala dlho; sbehla veľká voda, pomostiny odniesla — zostaly len trámy. Tu nastala veliká otázka, kto preloží na staré trámy nové pomostiny. Podbrežania nie — a mali pravdu — jich trámy sú tu, tie voda nevzala, keď jich poriadne založili. Hačkovänia tiež nie — a mali tiež pravdu — oni už raz pomostiny dali, nebudú vždy len pomostiny dávať, oni tiež majú hory, môžu dať už raz i trámy! Slávne úrady oboch poctivých obcí dlho, dlho sa naťahovaly; popustiť nechcel ani jeden. Konečne sa dohodly: dočkať, kým trámy buď neshnijú, buď kým jich voda neodnesie, buď kým jich cigáni nepopália. Potom, keď sa pominú, zas vystaviť most, a síce trámy dá teraz Hačkov a pomostiny Podbrežie. Paktát podpísaly oba úrady a pre lepšiu istotu i sadzové pečate udrely. No trámy, z dopustenia božieho — do dnes trvajú. Ani povodeň, ani cigáni neodstránili dosiaľ túto hlavniu prekážku premávky medzi Hačkovom a Podbrežím.

No Hačkovänia sú chvála Bohu nie vrecom udretí ľudia. Vedia si cestu nájsť i bez Podbrežanov. Cestu „k vode" opravili, vystlali ju na večnú pamiatku centovými balvánmi, cez rieku zariadili prievoz, ale len pre peších. Voz môže prebrodiť; niže prievoza je znamenitý brod. A to má veliké výhody. Ak ide voz ku príkladu z Hačkova, zvlášte furmanský — nesmejte sa, v Hačkove majú aj furmanské vozy — nuž ten voz bude iste vypočinutý a kolesá na ňom rozsušené. Neosoží jim cesta cez vodu? A ak ide voz z furmanky domov, iste budú kolesá zablatené — nuž či sa neomyjú? A kone v Hačkove jaké majú! Ak by bol daktorý dýchavičný a vôjde do hlbokej vody, keď sa tak spotil, iste ztrasie kopytami. Preto Hačkovské kone sú široko-ďaleko známe, jako zdravé — ačpráve v celej dedine sú len tri páry, i to keď sa šesť gazdov spriahne.

Do Hačkova bolo stranným ľuďom ťažko ísť a z Hačkova ešte ťažšie. Preto súdy citovaly Hačkovänov najviac v zime, keď rieka zamrzla, alebo v lete, keď sa dala prebrodiť. Richtár so všechsvätskou porciou musel často do troch kráľov čakať, kým pritiahlo. Pani farárka obyčajne v žatve vybrala sa na velikom furmanskom voze do mesta nakúpiť si všetkého na pol roka. To už mala takú malú knižočku, čo si do nej za pol roka písala, čo jej vyšlo, a čo treba prikúpiť. V zime doplnil zásoby vše pán farár, keď sa pressnkoval do mesta.

Hačkovania sa zľakli, že jim naraz toľko pánov príde.

„A prečo nepríde biskup samotný — ale toľko pánov!"

„Ľaľa — ten ti bude len tak sám chodiť, jako dáky vandrovník!" nadurdil sa pán notáriuš, ktorý už čosi zkúsil sveta. „Slúžny je len slúžny a nepohne sa bez hajdúcha!"

„Ale to nebudú hajdúsi, to budú páni."

„Pravdaže, lebo biskup je veliký pán — toho nebudú hajdúsi obsluhovať — —"

„Joj — len jaký je! Ja by ho rada videť."

Notáriuš sa pohrdlive usmial. Ženička cítila veľkú prevahu jeho ducha i zkúseností nad sebou. Preto zpýtala sa ostýchavo: „Var' ste ho už dakedy videli?"

„Videl, ale iba na obrázku — veď ho potom uvidíš."

„A čo bude jedávať?"

Notáriuš sa zas zlostne usmial a odsekol: „Švábku s kapustou."

„Ach hej — to len tak!" pochybovala ženička. „Ja sa nedám oklamať."

Notáriuš urobil zas vážnu tvár. „Vieš, to je takto: sedliak sa len raz do roka naje — na hody. Vtedy má i moc i dobrého. Taký pán sa každý deň naje, tak jako ty na hody."

Konečne sa ženičke všetko vyjasnilo. „Každý deň jedáva opekance a pirohy?" opýtala sa múdrej hlavy obce.

„Horky — i od toho lepšie! Keď ty na hody napečieš, čo jedáva tvoj chlapec najradšej?"

„Ja — to je odmena! Keď mu dám zaliepanec, vyje z neho samý prostriedok, tvaroh alebo lekvár — ostatok mi tak nechá. A z baby tiež vyzobká najprv hrozienka, a babu zje, keď tvŕdza naň príde."

Notáriuša to, jako vidno, veľmi uspokojilo. Zastal na ceste a vážnym hlasom povedal: „Vidíš, biskup tiež iba to jedáva, čo býva v zaliepancoch."

Ale ženička ešte neboľa spokojná. Ona musí vedeť všetko od a do zet. I opýtala sa: „A kto doje zaliepanec, keď ostatok tak nechá?“

Notáriuša to už domrzelo, i odchodiac odsekol: „Načože budú tam tí ostatní?“

Od tých čias začaly ženy do fary nosiť podarúnky. Nanosily maku, tvarohu, lekváru, masla, vajec, hrozienok: všetko veci, čo sa do zaliepancov dávajú.

Tak sa míňal čas pod rozličnými prípravami.

II.

V Pobreží kanonická visitácia je už skončená. Hostia sa občerstvili za dlhočizným stolom. Za vrchstolom sedí Jeho Dôstojnosť a na tvári pohráva mu spokojný úsmev. Akiste je rád, že seniorát je už svizitovaný až na ten Hačkov a že i hostiny pomaly prestanú. Nie ľahká vec, prehostiť sa celých štrnásť dní!

Do tejto izby vošiel richtár podbrežský so zachmúrenou tvárou. Keď otvoril dvere, bolo vidno plno hláv, ktoré zvedavo hľadely, jako sa bude medzi toľkými pánmi richtár pohybovať. On sa jim prisahal, že sa nebojí — no vojdúc dnu, ztratil všetky sľuby. Zastal nerozhodne v prostred izby — povedať nevládal ani slova. Konečne sa rozhodnul, urobil ku podbrežskému pánu farárovi niekoľko vojenských krokov, zhýbol sa nad jeho stoličkou a čosi mu do ucha pošeptal. Všetci zvedavo obrátili sa k nemu. Jeho Dôstojnosť sa pýta: „Čo je?“

„Malá nehoda“ — odpovedal za richtára pán farár. „Po holiach zachodí dážď, veľmi hustý, rieka sa vyleje, a prievoz do Hačkova bude nebezpečný.“

Všetci sa ulakli. Zpráva sa jich nemilo dotkla, znali rieku dobre; jeden dobrý dážď v horách a už sa vyleje poza brehy.

„Čo tu robiť?“

To bola ťažká otázka. Na richtárovi bolo vidno, jaká je ťažká. Krútil klobúk medzi rukama, chcel čosi povedať, ale hlas mu zamieral na rtoch. Čo mal robiť — zhýbol sa nad svojho pána farára a zase mu čosi zašeptal.

„Znamenite, pán richtár — znamenite!“ vykríkol rozradovaný pán farár. „To bude dobre. Pán richtár radí“ — obrátil sa k ostatním — „radí, aby sme zajtrá odviezli sa „na vršky“ do Hačkova; cez vodu by sme nijako nemohli. Je tam na chotári síce tiež most zkazený, ale naši ľudia ho do zajtrá zreparujú, a my po súši prídeme do Hačkova.“

„Veľmi pekne, pán richtár!“ pochválil ho pán senior.

Richtár jakoby bol zrazu o láktor podrástol. Zamädlil nohama, zkrútil klobúk dva razy medzi rukama a zapálil sa až po uši — a hlasom trasúcim, ale pred všetkými pánmi doložil nahlas: „Zápraže dáme my, cesta je planá, panských koní škoda. Do Hačkova od dakoho odkážeme, ktorou stranou prídu a že jich jako my, obec Podbrežská, ta ráčime doprevadiť.“

Richtárova sláva bola od tých čias veľká. V dedine ukazovali naň prstom: „Hľa, náš richtár s biskupom sa shováral!“ okolité obce sa to tiež dozvedely a do obecného protokollu to tiež notáriuš na večnú pamiatku zapísal.

Na druhý deň pohla sa z Podbrežia visitácia „vrškami.“

Sotva v Hačkove svitol veliky deň biskupovho príchodu a už celú dedinu pochytila jakási zimnica. V poslednú hodinu vysvitlo, že prípravy ani z ďaleka nie sú skončené, že sa mnoho, mnoho zameškalo. Jedine pani farárka neztratila hlavu. Všetko mala už na pekáčoch, pečienok, drúbeže — hej, veliké krve preliatie! Včera tiekla krv potokmi do nadstavených nádob; čo sa do kŕmnika vsadilo, to všetko muselo životom zaplatiť svoju chovu. Kuchárky, jako katovia, chodily po dvore so zakrvavenými nožmi. Porezaly všetko, čo sme jim my, mendíci, podali. Ale jako každý kat je zbabelý, keď mu pod ruku niečo neobyčajného príde, tak i kuchárky utiekly nám, keď sme z klietky vytiahli vykŕmené moriaky. Ani jedna neopovážila sa vziať sekeru do ruky a siahnuť na život tohto krásneho vtáka. Čo robiť — voľky nevoľky museli sme my, mendíci, previesť nad nimi ortieľ smrti. Táto exekúcia previedla sa pod cieňou fary hačkovskoj dňa 25. mája 18.., dňom pred príchodom biskupovým. Väčšia starosť bola s dvoma prasiatkami, ktoré kurátor kúpil na jarmoku. Nemal jich kto pripraviť. Sbehali sme, mendíci, celú dedinu, konečne kurátor Zabiak musel zatajiť v sebe lepšie city a — tak ďalej.

Nuž ale tu boly aj iné starosti. Včera predvečerom pribehne kováč Štefan do fary celý vyparený.

„Dvojictihodná Milosť — zabudli sme na mažiare! Mažiarov ešte nemáme v dedine.“

„Števko — to je veľmi dobre, keď ste sa ozreli i o to; ale ja nemám teraz už na to času, mám inú pilnú prácu; prebehnite ku kurátorovi.“

Kováč Štefan letel ku kurátorovi Zabiakovi. Zabiak dľa dobrej, starej obyčaje poškrabal sa za ľavým uchom a povedal: „kmotre, viete čo? Najlepšie bude prejsť k richtárovi. Ten človek sa o nič neozre, žiadnej pomoci ti nedá. Včera sám som musel dovliecť z mesta pol okova vína, kríže sú mi celkom odreté — a ten nič, len si sedí v izbe a fajčí jako barón. Je to pravda? Ale — nemáte pravdy na svete!“

Oba sa pobrali k richtárovi. Našli ho za stolom sediac čítať z jakejsi kartičky. Rozložili mu, v čom je vec a kurátor doložil s výčitkou: „Ja neviem, nič ste nezariadili, jako sa patrí!“

„Ale ja?“ rozhneval sa pán richtár. „Veď je všetko len na mojej hlave! V konvente sa urobila adrepartícia z uhla na uhol platiť na tú kanonovú“ — pozrel do kartičky, čo pred ním ležala a opravil sa — „na kanonickú visitáciu po dva rimské šajn. Kto ju siukassoval — vy a či ja? Kto podral troje krpcov, keď sme vyháňali svet farské parkany reparovať? Kto dal z vlastného dvora tri rohy na môstok pred faru? Všetko ja robím za vás! Tuto zas musím držať privítanku pri vode, dva dni sa ju učím a nik ti neuzná. Keď som sa učil družbovské vínše, nemal som toľko biedy — len sa uč na staré dni! Minulej noci vložil som si ju i pod hlavu, že mi lepšie pôjde do hlavy — a ono nič! Tejto noci už musím nespať a učiť sa. Choďte k hajtmanovi, nech vyženie dakoho do mesta kroz stoličných mažiarov. Prachu máme dosť — i hrubého i tenkého.“

Opatrný kováč i kurátor šli za hajtmanom, ktorý práve vyšiel bol na hrady kapustu poliať. Kým ho našli, kým vypravili chlapa, padol mrak na rozčulený Hačkov.

Chlap kedysi po polnoci prišiel domov, a to vrškami. Hneď vyhľadal a zobudil richtára, lebo darmo je, v čas vojny a cholery i zákon dovolí richtára zobudiť, nieto ešte v čas kanonickej visitácie! Richtár vzdor všetkým starostiam i vzdor privítanke velmi chutne si odfukoval. Hej ale, keď mu rozložili vec — prešly ho celkom driemoty.

„Bol si u pána kastelána?“

„A jakože! Ale tí mi povedali, že stoličné mažiare chodia z dediny do dediny všade pred biskupom, a teraz sú v Podbreží, aby som len ta šiel, že mi jich už môžu dať. Soberiem sa k richtárovi, pýtam od neho mažiare, a ten naskočil na mňa, že či nám to v ostatniu hodinu sišlo na um, či sme si odinadiaľ nemohli mažiarov požičať, že či oni budú z kľúčov strieľať, keď bude od nich biskup odchodiť, žeby sme si zajtrá prišli po ne, že nám jich potom vďačne dajú.“

Richtár poslal chlapa domov a šiel na poradu ku kováčovi, ktorému sručili starosť o mažiare i o streľbu. Kováč zaťal od jedu päste.

„Tak prenasledujú našu obec vo všetkom! Zas takáto protiveň — no ale!“ A pohrozil sa zaťatou päsťou bezbožným Podbrežanom.

Richtár bol tiež nahnevaný, ale predsa potešil kováča: „Kmotre — všetko do času! Veď my jim kedysi zrežeme rováš — hej, zrežeme!“

V tých slovách ozvalo sa svedomie každého rodeného Hačkovăna; no boly prislabé, než aby vyjadrily hnev, ktorý cítil každý Hačkovăn oproti Podbrežanovi. Tieto dve obce už od časov Matiáša krála — jako to protokolly obecné ukazujú — žily tu v zjavnom, tu v tajnom nepriateľstve. Zprvu bola to obyčajná susedská zášť, ale tá dostala čo chvíľa skutočný podklad. Hačkov si dal do svojho chrámu vyrezať z dreva večeru Páne, a síce práve takú, jako bola v chráme Podbrežskom. Veľmi pekná práca: Kristus sedí v prostriedku a okolo neho dvanásť učedlníkov. Srdce každého Hačkovăna muselo zaplesať, keď videl tie milé figúry skupené okolo Krista u oltára božieho. Iba o koľkosi rokov zišlo na um ktorémusi Hačkovănovi sčítať, koľko je tých figúr — i veru jeden učedlník chýbäl! A keby to ktorý, ale posúďte si — Judáš! V Hačkove sa ten chýr hneď rozniesol, a u richtára uzavreli, že zlodej sa akiste ulakomil na ten veľký mešec, čo Judáš v ruke držal. Hačkov klesol hrozne vo svojej sláve, v meste žiaden občan nesmel sa ani ukázať. Iba ktorýsi Hačkovăn ide v Podbreží na služby božie, prizre sa so závisťou na oltár — i vidí dvoch Judášov sedeť na konci stola i s mešcami.

Jako sa Hačkovský Judáš dostal do Podbrežia, to nevedel nikto povedať. Ale Hačkov celý sa zbúril a richtár poslal do Podbrežia hromový list. Podbrežský richtár mu odpovedal, že majú sa tu prečo hnevať, že v Hačkove je dosť inakších Judášov. Hačkov odpovedal na to, že aby jim apoštola vrátili: že jaký je, taký je, ale oni všetkých apoštolov chcú mať doma. Listom nebolo konca kraja, Hačkov sa ponosoval aj biskupovi, ale Podbrežie — to boli prefíkaní ľudia — nevrátili Hačkovu Judáša.

Od tých čias je v Hačkove jedenásť, v Podbreží trinásť apoštolov — jako to obecné protokolly ukazujú — a Hačkovci nenávidia Podbrežanov.

Kováč nemohol od jedu zaspať; premýšľal, jakoby zahanbil tých Podbrežanov. Nové mažiare uliať — niet toľko železa. Hopsa! nadišla ho šťastná myšlienka. V komore hrdzavela od minulej zimy obdratá, stará nákova. Z tej by sa dal urobiť dobrý mažiar. Na svitaní už boly mažiare pred šmikňou. Ráno už každé dieťa vedelo, že sa stolica spojila s Podbrežím, aby Hačkov celkom v hanbe zostal. Ale že kováč Štefan prešiel všetkým cez rozum, vytrhol obec z večnej potupy. Shotovil päť mažiarov a za krátky čas. Z nákovy bol najväčší a najpevnejší. Potom šiel ku kurátorovmu bratovi, kolárovi, a vzal mu javorové štyri hlavy, čo si bol na kolesá prihotovil. Taká hlava býva z krutého dreva, a keď sa ešte stiahne železnými obručami, môžeš z nej strieľať jako z kanona.

Hačkovăn každý bol pyšný na Štefana, obecného kováča. Obstúpili jeho šmikeň a on každému vysvetľoval, jako na tú myšlienku prišiel.

Len malá nehoda zakalila radosť Hačkovănov. V noci muselo kdesi v horách zpršať, lebo riekou tečie mutná voda a cez brehy sa prelieva.

„Keď muselo akurát teraz pršať! Dva týždne bolo pekne a už nemohlo do zajtrá pozhovieť.“

„Ani čoby bol dakto porobil!“

No ani to nebolo veľká chyba. Obec minulé dni pamätala, že nehodno sa na počasie zpúšťať i shotovila velikú kompu, na ktorej chcela svojich hosťov i s kočmi na druhý breh do dediny previezť. Aby panské kone na hrbolatej ceste od vody ku fare sa nestrhaly, dala obec zviesť z hole všetkých šesť koní, ktoré oširované už u brehu sa popásajú.

Sotva začala rosa osychať, celý Hačkov zišiel na nižný koniec dediny ku prievozu. Tak aj celý úrad sa ta odobral. Jediný pán farár zostal vo fare, aby tam uvítal vzácnych hosťov. Kurátor so ženou tiež odišiel k rieke; doma je už uvarené hriate i pokrájané koláče k počastovaniu panských kočišov. Pri ohni postavené sú ohromné dva hrnce s mäsom. Darmo je, vo fare pamätajú na pánov, kurátor musí pamätať na kočišov; aby aj tí pamätali, kedy bola v Hačkove visitácia.

Dedina zostala razom jako vymretá. Len pred šmikňou obšmieta sa zo šestoro detí. Obdivujú mažiare už nabité a do radu postavené. Kováč hreje na ohnisku drôt, aby ho mohol hneď ku hlavni priložiť, jakonáhle u prievozu vystrelia z flinty. Keď vystrelia mažiare, má sa začať na všetkých zvonoch zvoniť.

(Dokončenie.)

Cyrillo-Methodejská idea.

Reč professora *Vlad. Iv. Lamanského.* *)

Rus svätí tisícletnú pamäť a slávi veľký presvätiteľný podvih (čin) solúnskych bratov, slavianskych prvoučiteľov. Cirkev vyhlásila jich za svätých, i rovno apoštolských. Podobní podvižníci u drievnych nazývali sa blahodejateľmi človečenstva. Na jazyku súčasnej vedy oni slujú všemírno-historickými dejateľmi, ktorí rodia sa nie vekami, lež tisícletami.

K desiatkam millionov ruského národa a k jeho svetlému toržestvu v Rossii súcitno pridružujú sa státisíce rozličných kresťanských našich inorodcov. I prijaté od Grékov pred dávnymi časmi Slovanstvom kresťanstvo, podobne Armianom, Gruzínom, alebo podobne Nemcom i druhým od Ríma, alebo, ako väčšia časť našich inorodcov, od Ruských, všetci oni rovnako koria sa pred podvihom slavianskych apoštolov, posvätivších počiatok národnosti v cirkve. Celý rad ruských missionárov od sv. Štefana Permského do Inokencia Kamčatského a Kurilského, verných predaniam slavianskych apoštolov, bezzávetno trudili sa nad obrátením množstva inorodcov v kresťanskú vieru, nad prevodom Svätého Písma a žalmov (piesnopení) cirkevných na jích nárečia.

Áno i všetci inorodci naši neboli by kresťanmi, jestli by mohli zaznávať i nechceli uznať podvih slavianskych apoštolov, lebo tým dobrom, čo oni od nás prijali i prijímajú, oni najhlavnejšie obviazaní blahotvornému vlíjaniu jich podviha na ruský národ; zakúsené nimi od nás zlo a krivda pochádzajú predne z toho, že neumlkajúca našich apoštolov propoveď veľmi ešte málo prenikla v naše soznanie a ešte málo zmäkčila naše mravy.

Nemožno očakávať, lebo niet jim rozumného ospravedlnenia, ľahostajnosti i bezúčastia k našemu toržestvu i zo strany inoplemenných jednovercov našich, Grékov, Arabov, Rumunov. Pre Grékov podvih slavianskych prvoučiteľov napomína lepšie časy jich imperie i obrazovanosti, tá šťastlivá i v nov želaná od všeho kresťanského

*) Prednesená v slávnostnom zasadnutí „Blahotvoriteľného slavianskeho obščestva“ 7/4. 85. „Извѣстія С.-П. слав. благотв. общ.“ № 4. 208.

východu doba, v ktorej u Grékov silný bol cit bratoľúbia k jích najbližším susedom i spojencom Slavianom. Pravoslavným Arabom, Sírijcom, davším svojeho času kresťanstvu takých Bohom nadchnutých poetov i mysliteľov, koľká drahá jích národná cirkev, z toľka tiež sympatická i slavianska. S Rumunom môže-li byť neposvätná i nie drahá tisícletná slavianskych apoštolov pamäť, keď Moldavania, Valasi do XVI—XVI. veku mali u seba všade slavianske bohoslúženie, čítali slavianske knihy, upotrebovali slaviansky jazyk vo svojich záležitosťach i neskôr, s preložením Svätého Písma i bohoslužebných kníh na svoj národný jazyk, do novejšieho času všade užívali a často i do terajška ešte užívajú kyrillské a nie latinské písmo vo svojich knihách?

Zajedno s nami slievajú sa vo všeobecnom povďačnom rozpomínaní i najbližší, lichým osudom od nás odlúčení, bratia naši skoro trojmillionový ruský národ v Galicii, Bukovine i Uhorsku i milliony drahých jednovercov i ďakovať Bohu, väčšou časťou teraz už svobodných, ľúbezných súplemenníkov našich Bulharov i Srbov od Pešťbudína do ústia Dunaja, od Triestu do všeobecnej chlúby i milenky všeho Slavianstva bohatierskej, junáckej Čiernej Hory, i na celom priestore blahoslovených svojich zemí medzi Čiernym, Adriatickým i Egejským morom.

Ctia i velebia, hoc i nie razom a celkom osobytne i po svojom, tisícletnú pamäť slavianskych apoštolov i všetci ostatní naši súplemenníci, horkou suďbou lísení najdrahocennejšieho jích záveta. Daktorí z nich, čo však z ďaleka nenie väčšinou, iskrenno žiaľa, že my, pravoslavní Slaviani, neupotrebujeme latinskej azbuky nemodlíme sa v kostolách i nerozpomíname sa na slavianskych apoštolov latinským bohoslúžením v našich chrámoch. Druhí z nich iskrenno kormúta sa nad ztratou slavianskeho bohoslúženia i pripisujú toto len smutnému nedorozoumeniu, ľahko, dľa jích mnenia, odstrániť dajúcemu sa, prostredníctvom spojenia s Vatikánom. Jich rada zapríčinená je tým, že ešte nedávno uznal za svätých slavianskych prvoučiteľov, rimský prvosvätenník, nechcejúc dopustiť v kostolách bohoslúženia. Tretí konečne hľadia hlbšie, idú ďalej vo svojich pozorovaniach i úfajú prostredníctvom cyrillo-methodejských slávností prebudiť vo svojich národnosťach tvrdé presvedčenie v neodbytnosti vystanovenia samostojateľného moravského arcibiskupstva s niekoľkými slavianskymi diocezami i všeobecný návrat latinského kresťanstva k starým apoštolským predaniam i obyčajom drievnej, do Hildebrandovskej cirkve. Táto myšlienka bola najmilším preludom veľkého západno-slavianskeho dejateľa, nezapomenuteľného abbata Jozefa Dobrovského i jeho mnohých druhov z českého duchovenstva staršieho i mladšieho pokolenia. Potom, zdalo sa, že už zanikla, myšlienka táto dlho dozrievala v tichu i v prítomnej dobe má už horúcich privržencov v strede mnohých dôstojnejších predstaviteľov nižšieho katolíckeho duchovenstva u Čechov, Moravanov, Slovákov, Slovincov... Niet pochyby, tejto myšlienke prináleží budúcnosť; všetko oživenie cyrillo-methodejských rozpomienok v západno-slavianskych massách iba podhotúvajú pôdu pre jej prijatie i rozvitie. V úspechu tejto myšlienky počiatok nie fiktivného, ale istinného primierenia, rozriešenia starého sporu Slavianov medzi sebou. V tejto mysli vítam žiaru nového lepšieho života slavianskeho.

V soznaní predkov terajších Západnoeuropejcov, všetky europejské strany, ležavšie medzi nimi i Asiou, sostavovaly akoby oddielny, odlíčený od nich svet, ktorý oni i obznačovali dvoma nazvaniami — Imperia konstantinopolská, alebo Grecia, i Slavia, alebo Slavonia. „Slavonia, hovorí jeden stredoveký pisateľ, zakľučuje v sebe Srbiu, Uhriu, Dalmaciu, Čechiu, Poľšu, Rus i druhé patriace k nim zeme. Oni všetky upotrebujú jeden jazyk i druh druha rozumejú.“ Novejšie učenie, v odlíčenie od západnej Europy, alebo romano-germánskeho, počalo pravidelne nazývať Europu východnú svetom grécko-slavianskym. Jestli romano-germanský svet alebo západnú Europu verne nazývajú Europou Karla Veľkého, to Europu východnú alebo svet grécko-slaviansky po všetkej spravodlivosti možno nazvať Europou sv. Cyrilla i Methoda.

Ako všetka západno-europská gosudarstvenosť i kultúra vyšla i rozvila sa z monarchie Karola Veľkého, ako o IX. v. po novejší čas románo-germanský svet nezná druhého historického i legendárneho mena i dejateľa viac populárneho i spoločného všetkým románskym i germanským národnosťam, tak tiež i východná Europa nezná i neukáže tretieho mena, tak drahého, vysokoznačiteľho, tak všeobecného i známeho, ako mená slavianskych apostolov sv. Cyrilla i Methoda. Ohlasovatelia carstva, Božieho slúžitelia všebecnej idei i slavianskeho slova, osnovatelia slavianskej osvety, zvestovatelia i borcovia práv slavianskeho jazyka i slavianskeho plemena na jedno z prvoklasných miest v historii človečenstva, v rad takých všemírno-historických národov, akí boli Hebreji, Gréci, Rimania, slavianski prvoučitelia v tečení vekov boli i navždy ostanú nedostižnými oduševniteľmi, chrániteľmi i strojiteľmi slavianskeho jedinstva.

Darované Romano-Germancom jedinstvo Karla Veľkého bolo čisto-vnešné i umelecké, skoro po jeho smrti rozpadlo i nikdy úplne neobnovilo sa, jestli nepočítať obrovský pokus Napoleona I., premožený predne energiou i súhlasom dvoch hlavnejších v historii, imperii, dvoch najväčších v svete národov — anglo-saksonského i ruského. Jim obom dosť miesta na zemi, i vo výhľadoch vlastného záujmu každý z nich môže, ba má sa snažiť ku vzájomnému súhlasu i miernemu žitiu, neujímajúc svojemu národnému dôstojenstvu i nestydiac sa vzájomných ústupkov v Asii i Europe na účeľ-li horských priechodov alebo morských prielivov. Oni sami zo všetkých mocnárstiev nikdy nepriznávali monarchiu Karla Veľkého i nekojili sa bezplodným želaním jedinstva europejského.

Prepodávané sv. Cyrillom i Methodom jedinstvo slavianske bolo so všetkým iného rodu. Oni rozkryli Slavianstvu všeobecnú ideu i zo Slavianstva vzali materiál a stvorili formu pre jej uskutočnenie. Oni podali Slavianom orgán osvety, obrátiac jich ku poznaniu božskej pravdy i prameňov ľudskej múdrosti, sobraných vekovými úsiliami obrazovanejších národov sveta. Oni dali Slavianom i všeobecný orgán vzájomného rozumenia. Bez spoločného počínania a idei, bez gramoty a písmenností, plemená úplne blízke po pôvode s tečením času drobia rozkoľujú sa, rozchodia sa od seba, podpadajú cudzej vražebnej vláde i cudzím vplyvom, líšia sa svojej celosti, tratia tiež i pamäť o spoločnom svojom pôvode a prvonáčalnom jedinstve, nárečia jích do toho rozchodia sa, že oni prestávajú rozumeť druh druha. Keď súplemenné národnosti pri vzájomných záležitosťach načínajú už pribiehať k cudziemu, inoplemennému jazyku, to ony tým samým poukazujú na svoje vzájomné odcudzovanie a väčšú svoju blízkosť k inoplemenníkom, ako rodným.

Cyrillo-Methodejská idea, nesúc Slavianom kresťanskú propoveď o carstve Božom, o pokoji a dobrej vôli ľudí, vyzvala v nich i snahu k zachovávaniu občanských záujmov a formu štátneho spolužitia.

Ľudia nie sú bez tela duchovia, nie anjeli a nie nebožitelia. Čo urobí človek i s tymi najvyššími darmi ducha, keď on úplne vysilený fysicky a určený smrti? Tak i národom pre dostupné jim uskutočnenie prijatej nimi všeobecnej idei, pre dosiahnutie vysokých ľudských

ideálov na zemi nevyhnutne sú známe vonkajšie úslovia stálej obezpečnosti.

Suďby rozvitia Cyrillo-Methodejskej idei v tisícročnom žití Slavianstva tesno sviazané sú so suďbami všetkých jeho zkúseností gosudarstvenného stroja.

Preloženie slova Božieho na jazyk slaviansky vyzývalo a žiadalo uskutočnenie kresťanského spoločného žitia v slavianskom gosudarstve. Nazavisné gosudarstvo potrebovalo sa v národnej cirkvi a národná cirkev potrebovala sa v samostojateľnom gosudarstve.

Zadumav zbaviť svoj národ od účasti Slavianov baltických i dobyť sebe svobodu i nezávislosť od monarchie Karla Veľkého, moravský kňaz Rostislav obrátil sa v Carihrad s prosbou o prislaní jemu slavianskych duchovných učiteľov. V prebývanie sv. bratov v Morave i Pannonii i pri pokroviteľstve slavianskej gosudarstvenej vlády, na juhu i severe od Dunaja načala ustrojovať sa slavianska cirkev, a slavianske bohoslúženie i písmo preniklo na Vislu, v Čechiu, k Chorvatom. Keď vojenstvenný i úlistný, no hrubý i nedialnovidný Svatopluk, neumejúc ceniť istinného národnieho blaha, sišiel sa s vrahami slavianskych apoštolov i po končine sv. Methoda silou vyhnal zo svojej krajiny jeho učenníkov, slavianska cirkev zahynula na Morave i v Pannonii, slavianske písmo i bohoslúženie počalo rýchlo miznúť v susedných slavianskych zemiach, ostanúc na koniec toľko kde tu v glagolských monastyroch u Chorvatov.

Prenasledovaným učenníkom sv. Cyrilla i Methoda dali prístrešie i ukázali svoje silné pokroviteľstvo umní gosudari Bulgarie, kňaz Boris i car Simeon. Rozkvet slavianskej písmennosti, toržestvo slavianskej cirkve na juhu padá do veľkých časov bulharského gosudarstva pri Simeone i Aseniach i srbského pri Nemaničach. S pádom politickej i národnej nezávislosti Bulharov i Srbov v XIV. i XV. století nevymizla už, ako na Morave i Česku, v Poľše i Chorvácii, cirkev slavianska, no ona zanikala i padala, po miere vcarenia hrubého nevežestva, v sledství postupného hynutia vyššej národnej hierarchie, od spreneverenia sa viere i národnosti bohatých tried, od pogrečenia i poturčenia množstva národa, od vnešného násilia i hrubých pritesnení tureckej samovôle.

Na šťastie človečenstva i kresťanstva veľká Cyrillo-Methodejská idea koncom X. veku v Rusi Vladimíra svätého i múdreho Jaroslava našla sebe novú, vďačnú pôdu. Všetko bohatstvo trudov slavianskych apoštolov i jích učenníkov v Makedonii, Carihrade, Morave, Pannonii i Bulharii prešlo vtedy cele k najčíselnejšiemu národu slavianskemu. Ďalšia suďba slavianskej cirkve i písmennosti je tesno sviazaná s historickým zrastom ruského gosudarstva. S rozprestranením Rusi na sever, východ, juh i západ, dvíhaly sa ruské chrámy, rozdávalo sa slovo Božie v slavianskom jazyku v takých krajoch zemegule, kde od stvorenia sveta neznali kresťanstva, neslýchali slavianskych zvukov. V napodobnení preloženia Svätého Písma i bohoslužebných kníh na jazyk slaviansky trudami slavianskych prvoučiteľov, vydala sa na Rusi celá obšírna bibliotéka prevodov Slova Božieho na rozličné inorodé, väčšou čiastkou asiatské jazyky.

Jestli utvrdeniu i rozprestraneniu Cyrillo-Methodejskej idei mnoho pôsobilo slavianske carstvo, to ešte byť môže viac pomáhala ona jeho zrastu i sile. Ona nie vinná v násiliach i krvepreliati, bez ktorých po ľudskej nedokonalosti nikdy neobišlo sa ni jedno gosudarstvo v svete, tým viac zakladané toľko vekov i okrúženo takým množstvom vnešných vrahov. No Cyrillo-Methodejský závet i predania blahoslovily, osvecovaly i v značiteľnom stupni vychovávaly snaženie ruského naselenia k jedinstvu gosudarstvenému.

Ešte druhou formou našeho národnieho jedinstva obviazaní my, Rusi, Cyrillo-Methodejskému podvihu. Náš literatúrny jazyk vznikol i rozvil sa na osnove cirkevno-slavianskeho písmenného jazyka. Ako ruské gosudarstvo složilo sa i kreplo spoločnými skupennými úsiliami všetkých častí obšírnej Rusi, južnej i severnej, východnej i západnej, tak i náš mohutný literárny jazyk i naša drahá slovesnosť v tečení vekov skladaly sa družnými spoločnými trudami maloruských, bieloruských i veľkoruských pisateľov, umelcov i učených duchovných i svetských. Všetci oni nepozorovano vnosili v spoločnú pokladnicu národnieho jazyka slová i obraty rozličné, často nevysvetliteľné tenkosti i osobennosti svojich miestnych nárečí, podnárečí i hovorov. V novšom čase v radoch slúžiteľov ruského slova počali vše viac i častejšie javiť sa oddielni pisatelia, učenci, paedagogovia z druhých slavianskych národností, ruská literatúra už môže ukázať veľmi značné číslo ruských pisateľov z Poliakov i Bulharov, z Čechov i Srbov, z Chorvátov i Slovákov, Slovincov i Srbolužičanov.

Cirkevno-slaviansky jazyk, ako jazyk nie živý, neupotrebovaný nikým v rozhovornej reči, stáva sa najlepším organom cirkevného bohoslúženia. Jazyk starý, odchýlený od tekúcich záujmov, on najlepšie spôsobný pre národnie modlitby v chrámoch, s odložením všakých životných starostí. No Slavianstvo potrebuje živý spoločenský jazyk pre vzájomné porozumenie i spolčovanie, pre rozptýlenie mnohočíselných nedorozumení, nakopivších sa v tečení dlhovečnej rozluky medzi rozličnými jeho národnosťami....

Naše spoločenské toržestvá i vzpomínanie o veľkých slavianskych apoštolach láske i jedinenia nech vzbudzujú v nás, vo všetkých rozdelených Slavianoch, túhu vzájomného súhlasu i mierneho spolužitia.

Kvetninský.

K obrázkom.

Prinášame peknú kresbu Věšínovu: slečnu v ruskom kroji, čerpaciu stanicu v Prahe a podobizne P. Karađorđeviče a jeho ženy Zorky, dcéry černohorského kňaza Nikolu. Obrázky nepotrebujú zvláštnych vysvetlení. — Čakali sme zo Štuttgartu reprodukciu originálu Věšínovského, prečo sa aj číslo opozdilo. Prinesieme ho v budúcom čísle.

OBSAH.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY“ vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.

Predpláca sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNIK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 5.
ILLUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.
Turč. Sv. Martin, dňa 25. mája 1887.

Visitatio canonica.

Od nášho starého zvonára počul *Martin Kukučin.*

(Dokončenie.)

III.

Slávna a velebná cirkev hačkovská mala tedy zvony. A zvonicu! Nie — o tej som mal hneď na predku rozprávať, lebo moji spoluobčania sa na mňa nahnevajú, že jích pamätnosti zamlčujem. Mali zvonicu, jakú by i v Ríme darmo hľadal. Keď k zvonom vystúpiš, vidíš — dľa nášho obecného protokolla — do Galicie po Novýtarg a dolu až po Zvolen. Ak by si vyšiel hore pod kríž, kde sa náš chýrny kohút dľa vetra točí, zazreš vraj až Krakov a dolu Pešť. I naši starí otcovia sa na to prisahali — už len musí byť pravda. Ja som bol síce päť rokov mendíkom, zašiel som až pod kohúta, ale Krakova som nevidel. No za to na moje slovo nemusíte toľko dať — možno, že starí otcovia mali lepší zrak. Ba starý strýk Daniel Colonus sa prisahával — nech mu je tam ľahko duši, lebo je už na božom súde — že by bolo vidno až po samý Tokaj, kde to tie strygy na Luciu tancúvajú, keby hneď za samým Miškovcom nebolo na zem ľahlo.

Ona zvonica nebola by tak vysoká, ale vystavená na homolovitom kopci hneď vyše fary. Keď tedy prirátame k nej i kopec — kde tu taká výšava? ktorý seniorát má takú vážu? Na zvonici sú tri zvony, veľký, malý a stredný. Každý pochádza z inej doby, i z inej varštate. Preto sa tak medzi sebou bašteria a nemôžu sa nijako sniesť. Hačkovänia úfali sa, že jích zvony medzi sebou sa shodnú, že si privyknú — ale nedaj Bože! Ten malý — ten vám skáče do toho starého; kým starý povie jedno slovo, najmenší ho už obsype výčitkami.

Dľa cirkevných protokollov na malom a strednom majú zvoniť mendíci, k veľkému najíma cirkev zvonára — obyčajne odrasteného parobka — ktorý za svoje ustávanie dostáva ročite poltrinásta rimských šajen a od každého pohrebu krem toho po 7 groší. Behom času veľký zvon sa soschnul alebo sodral na toľko, že ho už i mendík utiahol. Tak v mojích časoch, keď som bol mendíkom, už nebolo zvonára. Ja, starší mendík, som ho zastupoval, mladší zvonieval len na strednom. O ten najmenší bila sa celá mládež hačkovská. Keď som vyšiel s klúčom z fary, už ma čakala pod zvonicou tlupa mladých Hačkovänov; každý ma prosil, aby mu dovolil zvoniť a jeden nad druhého ma podplácal. Bol som vtedy najvyšším hodnostárom v obci, býval som najvyššie; určoval som, kedy majú Hačkovänia jesť i z poľa domov ísť, a k tomu mládež sa mi podlizovala. Ktorým som dovolil zvoniť, tí sú mi po dnes vďační, ktorých som obišiel, do dnes si na mne hnev vylievajú. Nuž —

Vo veľapamätný deň visitácie k svojmu ustrnutiu nenašiel som pod zvonicou ani jednoho chlapca. Oba mendíci pozeráme na seba a pýtame sa: čo toto bude? Radíme sa — zvoniť bude treba a nemá kto. Sbehnem do dediny a navyknúc už ku kurátorovi behať — jako nehodno primeriavať kôň — zachoval som si cestu a šiel som rovno ku kurátorovi. Nenašiel som nikoho doma. Čo som mal robiť — šiel som do fary. Pán farár poslal ma po kurátora. Letím na nižný koniec ku prievozu — hej, tam boli i moji bývalí zvonári, ale žiaden ani nepozrel na mňa. Všetko pozeralo na druhý breh — čakali, čakali.

Konečne dolapil som kurátora za rukáv, i rozpovedal, čo sa stalo.

„To mám var' ísť ja!“ osopil sa zlostne na mňa. „Tu máš hŕbu chlapcov, zavolaj si ktorého chceš!“

Oslovil som toho i toho, ale jako by ma nikdy neboli ani videli. Vyhýbali sa mi. Bez všetkej nádeje vrátil som sa do fary.

Pánu farárovi už tiež bolo dosť. Vzal klobúk a svižným krokom šiel ku prievozu. Tam povedal celému národu: „Nuž niet v tejto dedine človeka, čo by cirkvi poslúžil? Nikto sa nehlási dobrovoľne?“

Stalo sa ticho, jako v hrobe. Chlapci tisli sa do úzadia, aby jích pán farár dáko nezazrel. Hja — zvonica je tu a bude až na veky — ale biskup len tento raz príde.

„Kto sa prihlási dobrovoľne, toho meno zapíšem do protokolla, že dnes pri príchode biskupa zvonil.“

To konečne osožilo. Kurátorov paholok, zasvätený veľmi do vecí cirkevných, vedel, čo to znamená skvieť sa v protokolle. Vystúpil z tlupy a pobral sa za mnou ku zvonici. Nikdy som nekráčal tak ťažkým srdcom na

svoje vysoké miesto jako dnes. Cítil som všetku ťarchu svojej hodnosti na mladých pleciach. Velikú obeť priniesol som vtedy svojmu povolaniu: odísť od prievozu — nevideť nič.

A na tej váži jako sme sa cítili! My mendíci boli sme smutní, i paholok Ondráš bol zadumaný. Akiste obanoval, že sa dal opanovať ctižiadosti. Ale nemusel sem ísť, my sme mu neboli vina a predsa na nás sa pomstil. Keď sme podvihli šalogatre, že budeme hľadeť k rieke, on nás zakríkol:

„Sedíš ho jako upečený! Shodím ťa dolu, len ho neseď!“

Sadli sme si na okno a oprúc hlavu do dlaní, zamysleli sme sa. Oči nevdojak blúdily po podlahe, vyloženej okresanými rohami. Tu i tam černely sa kvapky kolomaže, ktorou sme zvony mastili, aby ľahšie šly. Paholok sa i do toho zadra il.

„Musíte toľme mastiť? Pozrite, čo kolomaže po zemi a stredný je celý zakolomažený.“

„Mastili sme jich len za veľkú noc, lebo nemáme ani čím. Kurátor nám nikdy nechce dať na mast.“

„Tak vám treba, keď neviete gazdovať. To, čo je pokvapkané po zemi, mohlo byť na celý rok. Keby ja bol kurátorom, ja by vám prikrútil!“

Chcel byť skúpejším od svojho gazdy! Keď sme potrebovali povraz na zvon, museli sme ho oň dva mesiace každodeňne unúvať. A keď sa konečne učlovečil kúpiť nový, museli sme mu všetky kúsky starého doniesť. Hej, to bol kurátor!

Sedeť nás mendíkov omrzelo. Sviazali sme povrazy na veľkom a strednom a začali sme sa kolísať. Paholok urobil pohyb, jakoby sa strojil odopäť svoj široký, vymastený remeň a my sme sa pratali do druhého kúta. Celá visitácia začala sa nám nepáčiť. Ani oblokom pozerať, ani sa kolísať: čo tedy robiť? Ležať a spať jako paholkovi — to sa nám nechcelo. Zamenili sme významný pohľad a už sme sa driapali po stĺpoch do dutiny a potom väzbou, pomedzi trámy a rohy ku výhľadu pod kohúta. Paholok už zadriemal, ani nezbadal, kam sme sa podeli — a my hľadeli sme ku rieke a závideli svojim kamarátom.

Výhľad bol naozaj pekný. Nehľadeli sme síce ani ku Krakovu, ani k tokajskému vrchu — ale za to okolité vrchy, pomedzi ktoré drala sa rieka jako svetlá stužka, ten bystrý život okolo brehu i tá ulica, okrášlená teraz pred biskupovým príchodom zelenými chvojami červeného smreka a lipy, i ten rad tých mladých smrečkov, ktorými vysadili cestu od prievozu až ku fare a odtiaľ ku kostolu — to všetko dodávalo i tak krásnemu výhľadu zvláštneho pôvabu. Zahľadeli sme sa do tých krás a na chvíľu i pozabudli, čo vlastne tu chceme.

Pod našima nohama, jakoby otvorená kniha, ležal farský dvor. Všetko sme mohli videť, čo sa v ňom robí. No fara podobá sa úlu, ktorý už práve rôja vypustil. Zjaví sa tu i tu niekto, no hneď zmizne v kuchyni. Tu zas zjaví sa na prahu jedna lebo druhá kuchárka, ovieva rozpálenú tvár bielou zásterkou, obzre sa roztržite po dvore a už zas je dnu. I pán farár vykročí v čiernom, urobí predo dvermi päť-šesť dlhých krokov, pozre k prievozu a vráti sa do pitvora, buchnúc širokými dvermi.

Poludnie prichodí, slniečko dvíha sa do hora a nás v okne dobre pripeká, začíname sa už nudiť — no výstrelu nepočuť. Pán farár obliekol si už i luterák a priviazal si nové, na okrajoch pekne vrúbkované tabličky a chodí čerstvými krokmi popod stenu. Vrzgot jeho čižiem počuť až k nám pod kohúta. Po chvíli vybehne i pani farárka s pekáčom, z ktorého stúpajú voňavé pary do neba. Keď sa para rozstúpila, na pekáči videli sme prasiatko s prižiarenou kožtičkou. Drobný rypáčik štveračive obrátil sa oproti pánu farárovi a z pootvoreného pysku belely sa biele zúbky na oboch bokoch — jakoby sa smiať chcelo na márnosti svetskej. Pán farár pozrel zbežne na tento pekný zjav a prisviedčal hlavou, že sa mu páči. Pani farárka je celá netrpelivá; vidno, že začína sa báť, aby hostia nevystali. Pán farár, aby ju uspokojil, doniesol i veliký kurens z izby, ukázal jej 26. máj 18.. čierno na bielom a roztvoril i kalendár a sistil, že dnes musejú prísť hostia. Pani farárka patrne upokojená vrátila sa do svojej ríše.

My týmto pozorovaním ztratili sme smysel pre celý ostatný svet. Pekáč obrátil našu fantásiu celkom iným smerom. Pripadol nám jako vo sne hlas paholkov, ktorý od zvonov kričal: „Chlapci — chlapci! Kdeže ste? Poďte zvoniť!“

„Aha, už ho samého omrzelo, chce nás k sebe privábiť,“ poznamenal mladší mendík. Ja som s ním súhlasil, povediac: „Blázon, chce nás oklamať, jakoby sme my lepšie nevideli, čo sa robí!“

„Kdeže sú, potvory!“ A paholok jako zblaznený búchal čímsi na stĺpy. My sme sa mu smiali. O malú chvíľku počujeme, jakoby vrzgalo — to bol povraz, ktorý pri rozháňaní zvona sem tam sa šmýkal — i udrelo srdce na zvon. Čože je to? Už je poludnie? Pohliadli sme v nedorozumení jeden na druhého. Poludnie nemôže byť — na poludnie zvonieva sa na strednom a nie na veľkom. Z fary tiež všetci vybehli do dvora, i pán farár díva sa dolu dedinou a nevie si vysvetliť, čo znamená zvonenie? Hľadíme k prievozu, u rieky tiež zvláštny pohyb, ľudia sa miešajú, chodia jako na jarmaku — i tu vzbudil hlas zvona nedorozumenie. Zvláštnou náhodou pozrem druhým oknom, čo nazad mňa bolo, na protejší koniec dediny, i vidím dlhý rad kočov.

„Biskup ide, biskup ide!“ zkričím na svojho kamaráta a ukážem mu koče. Už sme sa sypali dolu väzbou do dutiny až nad samé zvony. Zastali sme nad otvorom, ktorým sa má zísť na zvonicu; zazreli sme paholka, jako poťahuje veľký zvon. Zísť do izbice sme nemohli; bolo treba nám stúpiť na korunu veľkého zvona, ale tá sa v zvonení sem i tam nahýbala. Paholok nás zazrel a pohrozil pästou: „Počkajte, jako ste to strehli!“ Boli sme zahanbení, zničení.

Zvoniť sa prestalo, my zostúpili k paholkovi. Koče boly už vo farskom dvore.

* * *

Taký neslávny bol tedy príchod biskupov do Hačkova! V celej dedine nepozdravil ho nikto, pred farou nečakal ho nikto, ani mu len nezvonili na všetkých zvonoch! Len Podbrežania dvorili si vo fare našej, jakoby boli doma, a medzi sebou sa usmievali. Nik mi nič nepovedal, sobral som sa ku prievozu. Tam som ľudí našiel už zúfať. Niektorí už hovorili, že biskup do Hačkova vôbec neprìde. Ja som šiel rovno ku kurátorovi a trhol som ho za rukáv.

„Biskup je už vo fare!“

„Kto — kedy — čo — jako?“ Kto by bol mohol všetky otázky zodpovedať? Richtár pochopil len to, že nebude už biskupa vítať — i hodil kartičku na zem a depčil po nej nohama.

Zástup došiel do fary, dvor sa zaplnil ľudom, národ hľadel pobožne do oblokov, či nevidí toho, ktorého už mesiac zimnične čakal — no z kuchyne vyšli povedať, že biskup je utrmácaný po dlhej a planej ceste.

Richtár a kurátor z Podbrežia pribehli veselo k nášmu richtárovi.

„Ký to u vás beťah! Ja, že nám prídete oproti, aspoň len na chotár, a ono ani v dedine nevidíš živej duše — jakoby si chodil po Umrlej Lehote. A so zvonami tiež — var' ste jich do Ríma poslali, keď ste len jedným zvonili.“

„Viete vy, prečo je to — aby vám krk vykrútil! Čože ste smysleli ísť poza humná, jako vlk do ovčínca? Dobrý pastier ide do košiara dvermi a nie poza ploty! Čože ste aspoň neodkázali, kadiaľ pôjdete?"

Richtár z Podbrežia narovnával si všelijako tvár, ale nemohol z nej úsmevu zahnať. Bol to veľký smeško. Položil si ruku na srdce, jakoby prisahal: „Odkázali sme vám — nech ma tu čert vezme, ak sme vám neodkázali! A to od nášho hájnika."

Richtár náš zostal jakoby ho horúcou vodou oblial. „Nuž ale nám — nikoho som nevidel, ani kurátor."

Hájnika hačkovského žena počúvala, o čom sa shovárajú úrady oboch poctivých obcí, i ohlásila sa: „Môj muž včera večer — pravda to už bolo v noci — chytil kohosi v poli — — iba ak by to ten — —"

„A kdeže je tvoj muž?" oboril sa na ňu richtár; „nevie tu byť? Ja ho naučím!"

Hájnička o chvíľu pribehla i so svojím mužom do fary a s nimi prišiel i podbrežský ztratený hájnik. Musel to byť šelma, lebo jeho oči sa vždy smiali. Hneď predstúpil pred hačkovského pána richtára a utiahnuc jeden kútik povedal: „Dobre že ste tu, pán richtár. Náš richtár vám posiela tuto toto písmo a pozdravuje vás i s celým úradom."

„Načo je už teraz moje písmo, keď som ja sám tu? Kdeže chodíš, darebáčisko! Zo služby ťa zhodím!" oboril sa podbrežský richtár na svojho hájnika. No hájnik, ačpráve sklopil trochu oči, predsa sebavedome sa usmieval, jakoby vedel, že reči sa vravia a chlieb sa je. No ani jeho richtár nevyzeral tak hrozne; jeho hlas bol jakoby hnevný, ale oči, tie sa hájnikovi usmievaly. No podbrežský hájnik sa očísťal:

„Veď dobre veru, že ste tu! Tento tuná" — ukázal na hačkovského hájnika — „včera večer ma nič po nič chytil a zavrel. Keby nie vy, sám neviem, kedy by ma bol pustil."

Hačkovský richtár pozrel na svojho hájnika. Keby jeho oko bolo malo ostrie, iste by ho bolo prebodlo. No hájnik sa bránil a to s veľkým rozhorčením: „Čože bude chodiť po našich oziminách."

„Úvraťmi som šiel," bránil sa podbrežský hájnik.

„Necigáň — šiel si prostred záhonom — dobre som videl. Ja som ho kontrabantoval a chcel som ho k vám, jako k richtárovi doviesť. Ale už bola tvrdá noc, nechcel som u vás nič po nič búriť; na svitaní som vás už nezastihol doma. Nuž reku dobre — myslím si — zavedieš ho po tej paráde; i tak, i tak ti neutečie. Nuž doviedol som ho."

„Tak, tak!" prisviedčal mu rozsrdený náš richtár. „Toľký si jako hora a sprostý jako Dora! Nevedel si sa ho povyzpytovať, čo tu hľadá, ku komu ide, čo nesie — há?"

„Moja stará sa ho vypytovala, a keď tej nepovedal, komu povie? Mlčal zanovite, nepovedal by slova, čoby si doň zaťal, len tento list mi ukazoval. Ale čo mne z listu — myslím sebe — keď neviem, čo v ňom stojí. Nás neučili ešte čítať."

„Obecný há nik — a nevie čítať! To je už robota!" hneval sa náš richtár.

„Ale nehnevajte sa, sused," ohlásil sa richtár z Podbrežia. „Stalo sa — darmo je. A miesto toho vystavili sme vám most."

Náš richtár sa trochu udobril, keď počul o moste; ale predsa si vzdychol: „Ale honor sused — kde je náš honor!"

„Bude, jako bude. A honor jako honor!"

Z kuchyne vyšla jedna z kuchárok a pošepla kurátorovi: „Aby ste kočišov obriadili i Podbrežanov."

Kurátor sa tedy ohlásil: „Čo sa budeme darmo jedovať? Poďte ku mne!" A viedol jich do svojho domu.

Kováč Štefan druhý deň strieľal pri odchode biskupovom zo svojich mažiarov, že sa len tak rozliehalo. Jeho Dôstojnosť, keď počul, čo je vo veci, zasmial sa chutne a povedal slovo i tej druhej stránke. Ja som hneď po odchode biskupovom bol vyvolený za zvonára, ktorú hodnosť som zastával, kým ma neoženili. Úrady i obec sa pomerily i vyrovnaly, jako to kurátorove účty ano 18.. vykazujú, kde pod rubrikou: „ſeta welſka hoſtina byla" stojí:

„Potbreſky urat utrowa holbj 7
Item Potbreſky urat utrowa za Gidaſſa holbj 5."

O prostriedkoch, ktorými utvoril Sládkovič ideál Maríny.

(Dokončenie.)

Keď sme takto z väčšieho, čo ku charakteristike Maríny pôvodca na rozličných miestach povedal, v jeden celok posnášali a všetky ťahy jej rázu v jeden celok spojili, vrátime sa už teraz k tomu dojmu, ktorý zjav tento na básnika učinil:

So slovami tridsiatejtretej sloky:

„Oj mocná si ty, moja predrahá,
Aj v slabých chvíľach požitia!
A krásy tieto kto popremáha,
Keď celým životom schytia?"

počína básnik reč, ktorej cieľom je vyžiadať rozhodnú odvetu od Maríny. Odôvodniac svoju vrúcu lásku k nej vyzdvihnutím jej telesných a duševných krás, vyjadruje vzdor tomu, že mu dôkaz náklonnosti svojej Marína už vo svojej piesenke podala, neistotu nad tým, či ozaj deva, ktorá toľkými prednosťami oplýva, uzná ho za hodného lásky. Pozoruhodná je táto reč už aj preto, že básnik inšie hovorí a inšie chce dosiahnuť (oratio figurata — λόγος ἐσχηματισμένος), tak že ho čitateľ s napnutosťou a nemalým obdivom nad tým, akými výrazmi a obratmi podchádza jej studu, sledovať musí. „Odhal mi už raz tajomstvo tvojho srdca, veď na toľké prosby by sa i tá nemá socha ozvať musela. Avšak ako nemôže slabušký šum zemského hlasu krásu hviezdy na púšť sveta dol uprosiť, tak nemožno ani básnikovi vyzkúmať tajomstvo ospievanej milenky." Z tohoto porovnania, nemožnosť v sebe obsahujúceho, vyplynutú pochybnosť líči prvá polovica 35. sloky. „Ale keď blesk zornici (ktorá predsa v rovnej sláve stojí s ostatnými hviezdami), smrtnú bľadosť na líci ruže rosou lásky porosí, tak by i láskou oblažiť mohla deva básnika." Z tejto vety plynúca nádej podrobená je ostrej kritike v 36. sloke, ktorej obsah je asi ten, ktorým sa chváli Aeschilov Prometheus, keď v 250. verši hovorí: „Ja som to zprostredkoval, že ľudia nepredvidia svoju smrť." Na otázku chóru: ako? odpovedá: „ubytoval som v nich slepé nádeje." Človeka nádeja nikdy neopustí, preto ženie sa ustavične po nových cieľoch, neobávajúc sa toho, žeby ho mohla smrť prekvapiť prv, než by svoje podujatie ku koncu doviedol. S náhľadom básnikovým najlepšie súhlasí Dio Chrysost. 4, 114: »προηγεῖσθ δὲ καὶ τούτου 'Απάτη, πάνυ ὡραία καὶ πιθανή, μειδιῶσα καὶ ὑπισχνουμένη πλῆθος ἀγαθῶν, ὡς ἐπ' αὐτὴν ἄγουσα τὴν εὐδαιμονίαν, ἕως ἂν εἰς τὸ βάραθρον καταβάλη λαθοῦσα.« (Nech vodí i tohto bohyňa mámenia, veľmi vňadná a prehovorčivá, usmievajúca sa a sľubujúca množstvo blaha, akoby k samej blaženosti viesť chcela, kým ho nezpozorovane nehodí do prepasti záhubnej.) Že toto mámenie z klamlivej nádeje pochádza, zreteľne vy-

slovuje chór Sophoklovej Antigony takto v 615. a nasl. veršoch:

ά γὰρ δὴ πολύπλαγκτος ἐλ —
πὶς πολλοῖς μὲν ὄνασις ἀνδρῶν,
πολλοῖς δ' ἀπάτα κουφονόων ἐρώτων.
εἰδότι δ' οὐδὲν ἕρπει,
πρὶν πυρὶ θερμῷ πόδα τις προσαύσῃ.

(Ďaleko blúdiaca nádeja je pre mnohých ľudí očividome podporou [nakoľko jich v utrpení obživuje a k šľachetnému dychteniu ponúka], pre mnohých tiež márnením, z ľahkomyseľných žiadostí vyplývajúcim. Táto nádeja vkráda sa jim, na nič zlé nemysliacim, v srdce, kým si na žeravom uhlí nohy neopálili [toto posledné naráža na naše porekadlo: „Kto sa opálil na horúcom, i na studenom dúcha]).

Ohľadom nádeje je si tedy básnik na čistom. No akokoľvek rozhodnutie jej vypadne, už tu (37. sloka) ubezpečuje devu a ujisťuje ju o tom, že trebárs by sama zdusila každé hnutie ľúbosti (probovala to aj Medea, srovn. Ovid. Metam. VII, 10.), trebárs by celkom vyvrhla obraz jeho z pamäti, predsa ani toto, ani žiadne pohromy neudusia v ňom lásku k naj. Lebo keď ho i jej láska neoblaží, vynahradí mu túto ztratu aspoň čiastočne sláva: „Pokoj môj v hrobe neshnije.“ Touto istou potechou teší sa Properc IV, 1, 37:

Ne mea contempto lapis indicet ossa sepulchro,
Provisumst Lycio vota probante deo.

No môžu strhnúť svet môj celý
Jednoho hlasu hrozné strely
Hlasu toho z úst Tvojich: „Nie!“

Nemožno nepocítiť vážnosť toho okamihu, pre ktorý pôvodca uvedené slová vyberal a po dôkladnom preskúmaní, aký dojem zanechajú, dovedna složil. Všetkých svojich túžieb obsah sosústrednil do jednoho slovíčka, aby sa ono cez tie duševným pohnutím zamknuté perny tým ľahšie predrať mohlo. Ale rečník netrúfal si byť ešte svojej veci istým, preto obracia sa k dobrote jej srdca v tej istej podobe, ako v 34. sloke. Najprv prednáša, akoby v takomto rozhodnom okamžení jednalo tvrdé srdce, ktoré neberúc na nikoho ohľad len na seba pokojne hľadí, na zkazu peknej mladej duše. Aby usnadnil deve toto vážne rozhodnutie v priaznivom preňho smysle, a aby toto dielo ospravedlnil a odôvodnil pred jej studom, líči jej ako následok jej nepriazne „v horkých slzách trápnej psoty spálenú tvár.“

„Mohla bys' podať duši vernej
Naplnený otravy čiernej
Rozlúčenia strašný pohár?!“

„Nie!“ Túto a nie inú odpoveď čaká čitateľ po tom dojímavom dôvodení. Koľký duševný boj stálo devu toto rozhodnutie, to nám básnik nehovorí, ale zreteľne na vedomie dáva, ukážuc, koľké umenie musel si na pomoc zavolať, aby konečne vymohol z úst deviných to jednoslabičné slovko: „Nie!“

Znamenite líči tento duševný boj devy Ovid na Medei (Metamor. VII, 1—77): Jáson prídúc po nesnadnej plavbe so svojimi druhmi do zeme Kolchis, hneď predstaví sa kráľovi Aeetovi a žiada od neho zlaté rúno. Kým kráľ naridzuje strašné podmienky ťažkých prác mladej chase Jásonovej, zazre ho kráľova dcéra Medea, a sotva že ho raz zahliadla, už zahorela neuhasiteľným plameňom lásky k nemu. Keď po dlhom boji predsa nemohla odolať strelám ľúbosti, konečne zvolala: „Frustra, Medea, repugnas!“ Darmo, Medea, vzdoruješ! Istotne niektorý z Bohov stojí ti v ceste, aby si neopanovala svoju ľúbosť; aj div! iba ak je toto alebo istotne niečo tomuto podobné, čo menujú ľudia ľúbosťou. Lebo prečo zdajú sa mi rozkazy otcove príliš tvrdými? Aj sú príliš tvrdé! Prečo sa obávam, aby ten, ktorého som konečne len raz videla, nezhynul? Čo je príčina toľkej obavy? Vyhoď tento vzňatý oheň lásky z panuenských pŕs, ak môžeš, nešťastnica! — Kebych mohla, blaženejšou bych bych bola; lež sužuje ma neznáma dosiaľ sila proti mojej vôli, inšie láska a inšie radí myseľ! Vidím, čo je lepšie, aj schvaľujem, predsa nasledujem to, čo je horšie. (Srovnaj Eurip. Hippol. 380:

Τὰ χρήστα ἐπιστάμεσθα καὶ γιγνώσκομεν
Οὐκ ἐκπονοῦμεν δ' οἱ μὲν ἀργίας ὑπὸ
Οἱ δ' ἡδονὴν προθέντες ἀντὶ τοῦ καλοῦ
Ἄλλην τινά κ. τ. λ.)

A tak snaží sa najprv dôvodami rozumu premôcť svoju náruživosť, upomínajúc sama seba na svoj kráľovský pôvod: „Čo horíš k cudzincovi ľúbosťou, kráľovská panno! a vstupuješ do manželstva v cudzom okršleku? Aj táto zem ti môže dať, čo bys' mohla milovať. Či on obstojí a či padne, to je u boha (tu prestáva umele vyvinutá ľahostajnosť); predsa nech obstojí; a o to modliť sa svobodno je i bez ľúbosti. Lebo čo zavinil Jáson? Lež ak mu neprispejem k pomoci, plameňom ho obsypú býky alebo podľahne nepriateľom zo zeme narodeným, alebo dostane sa za divú korysť pažravému drakovi. Akže ja toto prenesiem, potom vyznať musím, že ma tygrica porodila, že oceľ a kameň nosím miesto srdca atď.

Mohol by sa niekto pozastaviť nad tou jednoslabyčnosťou Maríny. My ale tvrdíme, že práve tým predstavil nám básnik devu čistého srdca s jej úprimnou láskou (láska nie je všetečná, nenadýma sa. I Kor. 13, 4). Tu jeden pohľad, ako sme to pri Medei videli, je výrečnejší než ktorýkoľvek rečník. Vydaná Sappho, oslávená spisovateľka, keď ju jej krajan, lyrický básnik Alkaios z Mytilene, na ostrove Lesbos ako usmievavú, nepoškvrnenú, fialôčkovlasú ospieval a potom svoje chúlostivé vyznanie lásky takto predniesol: „Mal bych ti niečo povedať, ale mi nedopustí stud,“ — takouto výrečnou odpoveďou ho odpravila:

„Keby bola tvoja túžba krásna a šľachetná a neliplo ti na jazyku plané slovo: nemusel by si od studu oko zklopiť, lež svobodne by si vyriekol, čo je pravé.“

Alkaios:

Ἰόπλοκ' ἄγνα μειλειχόμειδε Σάπφοι,
θέλω τι ϝείπην, ἀλλά με κωλύει αἴδως.

Sappho:

Αἰ δ' ἦχες ἔσλων ἵμερον ἢ κάλων
καὶ μή τι ϝείπην γλῶσσ' ἐκύκα κάκον,
αἴδως κέ σ' οὐ κίχανεν ὄππατ'
ἀλλ' ἔλεγες περὶ τῶ δικαίως.

A táto odpoveď jej ako žene robí česť. Z tej hore pripomenutej básničky a z tejto tu uvedenej odvety vidíme, že, akou ohnivou ľúbosťou svojho milenca objala, tak čistú lásku mu navždy zachovala. Herodot, ktorý dľa veku jej najbližšie stojí, jedinej škvrny na nej nenaleznul; Aristoteles pak uvádza ju ako vzor stydlivosti, kdežto Plato poctil ju priemenom „múdrej.“ A tak všetky táraniny Ovida ako i všetkých pozdných revolverových škandál-historikov nepadnú v pomere k týmto svedoctvám na váhu. Pri takýchto otázkach nezaškodí mať na zreteli výpoveď Tacitovu (Ann. IV, 33): „Etiam gloria ac virtus infensos habet, ut minis ex propinquo diversa arguens.“ (I sláva a zásluha má nepriateľov, lebo protivy vedľa sebe postavené lepšie v oči bijú.)

Ale vráťme sa k reči básnikovej. Zvedavý čitateľ po dôkladnom prečítaní slôk 35. a 40. nemôže sa nijako obrániť tej otázke: na akú udalosť robí básnik narážky slovami:

Víchrice strašné sa rozletely
Nad mladistvým nebom mojím atď.

Z tej okolnosti, že básnik matku Maríninu len raz, i to v nanajvýš nepriaznivom svetle, spomína, dalo by sa zatvárať, že táto už hneď od počiatku krivým okom na pomer básnikov k Maríne hľadela a svojej dcérino srdce „lichotnými sveta nádejami“ od Sládkoviča odvrátiť chcela. Že tento neblahý, no urputný úmysel matky uskutoční sa, pravda obeťou Maríny, dávajú na vedomie v „Crede“ výslovne prednesené slová:

„Možno mi Tvojich úst sa odreknúť,
Možno mi ruku nedostať.“

Ako v 40. sloke triumfuje Sládkovič (Nič mi zloba neuškodila, keď Teba, drahá, Teba mám), tak Properc I, 8, 6:

Hic erit! hic jurata manet: rumpantur iniqui!
Vicimus: adsiduas non tulit illa preces.
Falsa licet cupidus deponat gaudia livor:
Destitit ire novas Cynthia nostra vias.
Illi carus ego et per me carissima Roma
Dicitur, et sine me dulcia regna negat.

42—47.:

— „Cum locis ipis delectemur, montuosis etiam et silvestribus, in quibus diutius commorati sumus.“ Cicero.

Tú zkúsenosť, že človeku sú i tie nemé kraje milé, v ktorých sa dakedy dobre cítil, potvrdenú nalezáme v 10. sloke:

„Aj nocou rád bych byť medzi vami,
Hory Sitna, tak milé mi.

V 42. sloke vracia sa pôvodca opäť k týmto krajom, aby z jednej strany určitejšie umiestil (lokalisoval) dej, z druhej pak, aby jich akožto rodné kraje svojej milenky ospieval a vyzdvihnutím jích božských krás ujistil čitateľa o tom, že kde toľká božskosť už v nemej prírode javí sa, tam ona tým viac javiť sa musí pri najdokonalejšom tvore prírody — pri človeku:

„V kolískach božských divy sa rodia,
Božskosť nám ony z neba privodia.“

Pravda že človek, ktorý duševným zrakom nepozerá na veľkolepé krásy prírody Sitnianskej, nepríde na myšlienku, žeby v nich mal obdivovať božiu múdrosť, on v skalách, v ktorých geolog vidí celú historiu, zase zhliadne len skaly. Nie je to žiaden zázrak „nemú počuť prírodu,“ vyhľadáva sa k tomu len vzdelaný duch, ktorého tá výšava a tie ozrutné bralá ponuknú ku zkúmaniu, „kde moc tie massy nabrala, ako balvany obstály,“ prečo „od dávnych našich praotcov priezvysko Sitna dostaly?“ Náš ľud hľadí bez toho, aby videl, lebo mu ešte vyššia osveta oči neotvorila. Pravdu mal tedy Epicharmos, keď hovorí: νοῦς ὁρῇ καὶ νοῦς ἀκούει, τἆλλα κωφὰ καὶ τυφλά, t. j. rozum i vidí i slyší, ostatné všetko je hluché a slepé. Tu istú myšlienku vyjadruje básnik i v 9. sloke:

„Slzu ostatnú bárs vycedíte,
Slepé ste vy, moje zraky!
. . . . nad vás vysoko
Vzlietlo duše mojej oko!“

V 45. sloke podáva kus dejepisu Sitna, akožto svedka a pomníka starobylých slovenských obyvateľov, ktorí, kýmkoľvek nemeckí, všeliakými výsadami obdarovaní a upřednostení prisťahovalci nepotisli jich do pozadia, boli majiteľmi svojho okolia, dávajúc svojská mená krajom, horám, riekam, dolinám. Sládkovičovo proroctvo, pri tejto príležitosti vyslovené, rovná sa na vlas onomu skrze Chalupku o Bulharoch vyslovenému: Teraz je zle, ale musí prísť ešte horšie, aby konečne dobre bolo.

Po uvážení všetkých tých telesných i duševných predností, ktoré božstvo v jeho Maríne sosústrednilo, prichádza pôvodca v 48. sloke konečne k tomu uvereniu:

. . . . . . „musí byť ona
Kňažnou tých vyšších bytností.“

Tak isto chváli cnosti a prednosti svojej milenky Cynthie Properc (I, 3, 23 a nasl.):

„Non tibi nascenti primis, mea vita, diebus
Candidus argutum sternuit omen amor?
Haec tibi contulerunt coelestia munera divi,
Haec tibi ne matrem forte dedisse putes.
Non, non humani partus sunt talia dona.
Ista decem menses non peperere bona.

Vezmime už teraz celý ten oddiel od 13—85. sloky z rečníckeho stanoviska do povahy ako chválореč, ktorej cieľom je veľkosť cností Maríniných zreteľne pred oči postaviť a v zodpovedajúcom svetle jich ukázať; nahliadneme hneď, že pôvodca všetky prostriedky, ktoré odporúča nauka rečnícka, použil k vystaveniu chvály svojho ideálu. Hneď na počiatku (13) vedie básnik čitateľa do jednoho z prednejších domov, kde mu Marínu vo vkusne vystrojenej svetlici predstavuje pri znione. Z tohoto zatvára čitateľ na zámožný dom, dobrú jej výchovu a na dobre sriadené hmotné pomery rodiny, prvú to podmienku zemského blaha. (Srovn. Arist. nauku o rečníctve I, 5. 5); k týmto prajným okolnosťam pristupuje priateľstvo (67):

„Ty v srdca hradbách uzavrená,
Milými svojmi obtočená
Nebudíš sa z mladistvých snov.“

Ďalej krása tela s jej mohutným vplyvom:

„A krásy tieto kto popremáha,
Keď celým životom schytia.“

Aristoteles v spomenutej nauke (I, 9, 35) hovorí: že chváloreč a poradná reč majú jedno spoločné pole, lebo čo niekto pri udeľovaní rady odporúčať môže, to holým premenením výrazu stane sa pochvalou. Vieme-li tedy, čo treba činiť a akými máme byť, tak nám treba len to, čo sme ako predpis a pravidlo vystavili, vo výraze premeniť a ináč obrátiť, ku pr. veta: „nesmie byť človek nad tým pyšný, čo skrze šťastenu, lež nad tým, čo má sám skrze seba,“ platí takto vyslovená za pravidlo; avšak takto premenená: „nebol hrdý nad tým, čo mal skrze šťasteny los, lež nad tým, čo si sám vydobyl, je chvála. Tu nemožno mi neupozorniť čitateľa na jednu zvláštnu cirkevnú pieseň v Tranosciusi uverejnenú:

1. „Prosím tebe, Pane Kriste, Narodený z Panny čisté, Rač mi dáti, z víry žádám, Co tvé milosti předkládám:
2. Dej nevinnosť Abelovu A upřímnosť Enochovu, Spravedlnosť Noelovu A víru Abrahámovu,
3. Isákovo požehnání, Jakubovo putování, Čistotu pak Josefovu, A dej tichosť Mojžišovu“ atď.

Táto cirkevná pieseň obsahuje vo svojich desiatich veršoch temer celú mravouku kresťanskú a nevieme, čo skôr obdivovať máme, či tú dôkladnú počítalosť a či ten pôvodcov ostrovtip, ktorým tak vhodnými prídavkami vyniesol charakteristiku každej zvláštnejšej osobnosti starého a nového zákona. Premeňme túto cirkevnú pesničku podľa hor' uvedeného pravidla a obdržíme tú najkrajšiu chváloreč, akú ešte žiaden rečník neprednіesol nad hrobom zomrelého kresťana, a to celkom prirodzene, lebo pochybujeme, žeby dakedy bol zomrel človek, kto-

rého život bol by zodpovedal pravidlám v onej pesničke obsaženým. Zaslúžilo by vyhľadať pôvodcu tej pesničky, ktorej obsah pri všetkej jednotvárnosti skladby je nanajvýš zaujímavý a príležitý k rečníckemu pojednaniu. Mnohými cnosťami, za ktoré kresťan v onej pesničke Krista prosí, ozdobil básnik svoj ideál. Na pr.: „Čistotu dej Josefovu a dej tichosť Mojžišovu, pobožnosť Samuelovu, horlení Jeremiášovo, stálosť Danielovu, trpělivosť Jobovu, oči Zacheusove, uši samaritánske, důvěrnosť Nikodemovu, umění známosť Pavlovu: všetko to vlastnosti, ktoré sme boli pripomenuli pri duševnej charakteristike Maríny.

Ďalej radí Aristoteles upotrebiť pri chválореči „prostriedky stupňovania χρηστέον δὲ καὶ τῶν αὐξητικῶν πολλοῖς), na pr. keď niekto niečo sám, alebo ako prvý, alebo s málo ľuďmi alebo v najsvrchovanejšej miere učinil, lebo to všetko je krásne. Nepodáva-li osoba, ktorá má byť chválená, dosť látky, tu je na mieste porovnať ju s inými; to pak porovnanie musí sa diať s výtečnými osobnosťami, lebo to zvyšuje chválu a slúži ku cti, keď niekto znamenité osobnosti prevyšuje. Stupňovanie (ἡ αὔξησις) spadá tedy dobrým právom do oboru chválоreči, táto pak záleží v dokázaní prevahy. Prevaha ale patrí k tomu, čo je krásne." Sládkovič pri svojich obrazoch (52—57) dáva nám príležitosť obdivovať vhodné prevedenie tohoto rečníckeho pravidla, keď prirovnávajúc krásy a prednosti Marínine k Rafaelovým obrazom, samy v sebe veľkolepú krásu predstavujícím, prichodí konečne k tým známym výsledkom: „Ona? Ani tieň Maríny!" „Oj, krajšie ona túžieva!" „Ale Marína strašnejšie hrúzy v hneve odpína." „Ona sa modlí!? ona sa rúha, keď kľakne zbožná Marína!" Menovite v 57. sloke dosahuje prevaha krásy Maríninej svojho vrchola. Tým istým spôsobom zvyšuje krásy svojej Cynthie Properc (II, 3, 29):

„Gloria Romanis una es tu nata puellis
Romana accumbes prima puella Jovi.
Post Helenam haec terris forma secunda redit. (32.)
Pulchrius hac fuerat, Troja, perire tibi." (34.)
„„Si quis vult fama tabulas antire vetustas
Hic dominam exemplo ponat in arte meam."" (41. 42.)

Ako prostriedky rečníckeho stupňovania treba považovať nasledujúce miesta:

„Slepý ku zlatu slnce prirovná,
Ale lúč slnca čistá čarovná
Len slnca ostane sláva." (95.)

Ďalej:

„Jej cnosť nepojme ani neraní, (totiž podlizač)
Klam jeho pravda je na nej."

(K pochopeniu týchto slov nutno poznamenať: Celá tá v 91. sloke obsažená reč podlizača je vymyslenina k svedeniu devy namerená, ktorej pravdivosť sám podlizač necíti, lebo keby cítil skutočnú pravdu toho, čo hovorí, musela by ho preniknúť ľútosť nad tak vznešeným tvorom, a táto by mu musela zamedziť ten hriešny krok, chceť devu k pádu priviesť podlízavými rečmi. A tak zo strany podlizača sú jeho slová klam, lebo jich použiť chcel ako prostriedok k oklamaniu devy; pravdu v nich nachodí len úprimný zvelebovateľ jej krás, ktorému ale nikdy nedovolí stud, aby jej niečo takého do očí povedal.)

Potom:

„Vy (spevy) zrakom tiež snáď len krivookým
Veľkô na malô meníte."

— — — — — — — — —

„Že hlas náš slabý samy uznáme."

Podobne Properc (III, 1, 21):

Ut caput in magnis ubi non est tangere signis
Ponitur hic imos ante corona pedes,
Si nos nunc inopes laudis conscendere culmen
Pauperibus sacris vilia tua damus."

Konečne prislúchajú sem obzvlášte sloky 152. a 153., ktorých obsah znamenite shoduje sa so slovami Seneky (de beata vita c. 18): „ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim vobis neminem videri bonum, quasi aliena virtus exprobratio delictorum vestrorum sit; inviti splendida cum vestris sordibus confertis, — quibus ipsum nomen virtutis odio est."

Prichádza mi teraz už ospravedlniť sa, prečo, keď toľko popísalo sa už o tejto básni, podujal som túto prácu, ktorá, ačkoľvek mnohoročné študium vyžadovala, predsa bez nároku na nejaký význam ostať musí. Nuž odpoveď tu veľmi jednoduchá: práca táto vznikla z tej zásady, že nemožno celok oceniť spravedlive, kým nie sú prezkúmané a uvážené jednotlivé jeho čiastky podľa jích predností a nedostatkov, v čom práve zdá sa mi vězeť chyba dosavádnej kritiky. Ale, mati vernosti, načo potom toľko tých citátov z gréckej a rímskej literatúry? Na to, aby sa slávna kritika presvedčila, ak smiešna to vec, upodozrievať slovenského spisovateľa, keď sa nájde pri ňom totožná myšlienka s myšlienkou novších inojazyčných spisovateľov, akoby Slovák od Goetheho alebo Schillera bol si požičal to, čo i jeden i druhý čerpali zo staršieho spoločného prameňa. Smiešna to vec, pripisovať originalitu myšlienok Goethemu, ktoré už 400 alebo i vyše rokov pred Kristom boly v krásnej forme vyslovené!

Jozef Maliak.

Gergeľove hody.

Povesť z polovice XVII. stoletia.

(Pokračovanie.)

VI.

ri dedinke T. vypína sa hôrka, pri ktorej úpätí nachodí sa žriedlo kyslej vody, ktorú pijú nielen zdraví, ale i nemocní, a nie bez prospechu. K studničke vedie niekoľko chodníkov. Okolo nej rozprestretý zelený koberec, bujný trávnik, ponúka každého k milému odpočinku.

Je pekný mesačný večer. Všade ticho.

Asi okolo deviatej hodiny blížily sa od de... rom k studničke tri postavy. Bola to Helenka ... a Lacko.

V duši a útrobách ... burácal... svoju milú. Po chvíli ...

„Drahá moja, po... me rob... jakú nádej, smieriť ... dil na...

„Lacík môj dra... žiad... je tvrdý ani tá ska...

„Teda čo robi... urob to; možno, ... hyniem."

„Čo myslíš. ... by som mohla ...

„Ó, anjel ... sa nevýslovne ... k sebe, zľúb...

Milenci ... priano spol...

V tom zošuští čosi za nimi a z huštiny vynorí sa obrovská mužská postava. Milenci obzreli sa a ztŕpli.

Fúzy a brada krášlily tvár vysokého toho muža. Na hlave mal zelený klobúk s červeným perom, kabát mal tiež zelený; za pásom bolo vidno dve pištole, pri boku húpal sa paloš a cez plece bola prevesená puška.

Podivný muž ten zastal pri zaľúbencoch a vidiac jích rozpačitosť, preriekol:

„Netreba sa báť,“ a merajúc jich od hlavy do päty, pýtal sa:

„Kto ste? Čo ste? Čo tu hľadáte v noci?“

Oni mlčali.

„Treba hovoriť; nečakajte, aby som vás ja učil hovoriť.“

„My sme nešťastní ľudia,“ preriekol Rožoň.

„Viem, lebo do môjho revíru obyčajne prichodia len nešťastní ľudia.“

„A čo ste tu chceli?“

„Spolu sa sísť.“

„Dobre,“ a s akýmsi rozmarom doložil: „a zo samej radosti nad spoločnou schôdzkou chceli by ste spolu zomreť, však ver?“

„Keď nám osud nedovolí spolu žiť, vtedy možno,“ vetil Rožoň.

„Viem, počul som. Jako sa menujete?“

„Ja som Ladislav Rožoň z Mitíc a tu Helena Oblazovská z neďalekej dediny.“

„Dobre. Vy musíte žiť a nie zomreť. Čo to len za myšlienka, chceť zomreť! Lepšia jedna hodina života, jako sto rokov smrti. A takéto stvorenie, jaké máte pri boku, chceť zavraždiť! Vy máte brániť ľúbenicu svoju až do ostatnej kvapky krve.“

„Veď nie zavraždiť, ale spolu zomreť,“ osmeliac sa preriekla Helenka.

„No ani to nebude.“ A na to podivný muž pokračoval: „Vy máte šťastie, že prišli ste do môjho revíru, a musí vás Boh predsa len rád mať, keď vám vnuknul takúto myšlienku.“

Že Boha spomenul, zaľúbenci stali sa k nemu dôvernejšími i smelo pozreli na neho.

V jeho ináč drsnej a podivínskej tvári zračila sa akási dobrosrdečnosť. On pokračoval ďalej:

„Divíte sa, že som spomenul Boha? My viac nasledujeme zákony božie lež tí, ktorí ho vždy v ústach nosia.“

Podivenie mladých ľudí rástlo.

Neznámy muž sňal pušku z pleca a postavil ju [illegible] seba. Pohyb ten vzbudil pozornosť u našich za[illegible]cov, čo však neušlo neznámemu, a preto riekol:

„Pozeráte na moju zbroj? Tá bije len takých, ktorí [illegible] viac k napraveniu, tá bije len zlých.“ Tu zastal [illegible] jasnom [illegible]tle mesiačka pozeral jim do tváre. Po[illegible] [illegible]okra[illegible] „Čítam otázku z tvárí vašich: kto [illegible] Ja [illegible] tu vzpriamil sa v celej svojej mo[illegible] ruka pomsty nad neporiadkami kra[illegible] slabých a potlačených, alebo: kapi[illegible]

[illegible]a Gergeľ milenci významne pozreli [illegible] čo pozornosti jeho neušlo.

[illegible]rgeľ!“ dôrazne opakoval. „Teraz [illegible]m vám povedal: že máte šťastie, [illegible]bo ste nielen do okresu mojej moci, [illegible]rany a ochrany vkročili. Čo žiadate [illegible]o kto sem v takú hodinu, jako vy, [illegible]nusí predpokladať, že niečo u mňa [illegible]iste nájde.“

[illegible]ane; čo my žiadame, to vy nám dať [illegible] Rožoň.

[illegible] vám toto vaše vyslovenie sa, lebo ne[illegible]. Vy žiadate byť svojimi?“

„Istotne, pane, ale — —“

„Máte súpera?“

„Áno a síce — —“

„Netreba ďalej označovať, to postačuje. Ostatne sa mi sami postaráme.“

Ach, pane môj, ja bych si nežiadala blížiť dakomu pre mňa,“ ozvala sa Helenka.

„Buďte spokojná; pre vás sa nikomu nič nestane, a komu by sa stalo, ten to už dávno a pre inšie zaslúžil.“ A obrátiac sa k Rožoňovi, vetil: „A vy buďte mužom; nie mrieť, ale vybojovať si musíte vašu snúbenicu.“

„Keby bolo možné —“

„Čo, keby bolo možné? Čo ste už podnikli pre vašu vec? Koľko máte rokov?“

„Dvadsatsedem.“

„Dvadsatsedem? A vy myslíte, že ste pre život už dosť urobili? Nielen vaše snúbenica, lež krajina a jej blaho očakáva od vás verné služby.“

„Pane, povedzte mi, čo mám robiť; ja som hotový ku všetkému.“

„Dobre, dajte ruku, že ma poslúchnete, a budete mať hneď dosť roboty.“

„Tu moja ruka; rozkážte a ja všetko vykonám.“

„Musím vám ale doložiť, že nestrpím ohliadania sa nazpät. Musíte vytrvať.“

„Vytrvám; len tohoto anjela musím mať pri sebe.“

„Hovoril som už, že si musíte svoju snúbenicu vybojovať. Ja vás budem v boji tom podporovať, a verte, že vás neminie odmena, lebo Gergeľ svoje slovo ešte nikdy nezrušil. Teraz ale svoju snúbenicu i s jej sprievodkyňou odprevadíte domov a zajtrá v túto hodinu ustanovíte sa tu na tomto mieste, a síce sám; potom dozviete sa, aké budú vaše ďalšie povinnosti. Ostatne vedzte, že vstupujete len do mimoriadnej podriadenosti pod moje zákony a poriadky, lebo je mojím úmyslom, žeby ste časom vstúpili do predošlých pomerov.“

„Môžeme už odísť?“

„Ešte jedno: nechválte sa s tým nikomu, že ste videli Gergeľa; bude to nie síce pre mňa, ale pre vás prospešnejšie. A teraz s Bohom!“ Tajemný muž vzal pušku na plece, kývnul rukou a ztratil sa v húšti.

„Jaké to podivné zjavenie,“ vzdychla Helenka. „Ja verím v jeho moc a silu.“

„I ja verím jeho slovám a cele sa mu oddám.“

Hanka, priblížiac sa k svojej veliteľke, ponúkala ju k rýchlemu odchodu.“

VII.

Od trenčianskeho hradu na východ ťahá sa pásmo vrchov až po Hlohovec, pretkané väčšími menšími dolinami a priesmykami. V ten čas boly vrchy tie pokryté hustým, tmavým lesom, v ktorom neznámemu bolo ľahko poblúdiť.

Je noc. Stojíme v hustej hore, asi tri hodiny od Trenčína vzdialenej, pri veľkej skale. Na nej nič zvláštneho, len pri temnom svetle nočnom zdá sa, jakoby na jednej strane skaly dym vystupoval. Keď sa bližšie prizreme, zbadáme akýsi vchod popod skalu. Vstúpme i my dnu. Najprv octneme sa v predsieni, bledým svetlom osvietenej. Tu nič zvláštneho nevidíme, avšak k uchu nášmu preniká ľudský rozhovor. Prídeme k otvoru druhému a tu vidíme už skutočné dvere, ktoré na isté udrenie otvoria sa. Tymito dvermi vstúpime do jasno osvetlenej priestrannej jaskyne. V prostred tejto blčí vatra. Keď sa obzreme po jaskyni, vidíme tu asi tridsiatich chlapov, všelijako zamestknaných. Po stenách visí rozličná zbroj. V kúte jaskyne zbadáme druhé dvere. Keď na ne zabúchame nám známym spôsobom, otvoria sa a my vkročíme do druhej, menšej, dobrým nábytkom

opatrenej jaskyne. Za vrch stolom sedí muž vážnej tváre. My na prvý pohľad poznáme v ňom kapitáňa Gergeľa. Okrem neho sedia pri stole ešte traja mužovia; dľa jich odevu súdime, že sú to členovia panských rodín.

„Bratia, súdruhovia! Či mi máte niečo sdeliť?“ preriekol Gergeľ vážnym hlasom.

„Áno, pane, máme,“ odvetili rázom prísediaci.

„Vy, Rajnoha, sdeľte tedy čo nového v domácich, vnútorných záležitosťach spoločnosti?“

„Všetko v poriadku, a k potešeniu je to, že spoločnosť naša zo dňa na deň rastie. Získali sme za pomocného úda jednoho člena z popredných rodín okolitého zemanstva. Sľubuje mnoho prispeť veci.“

„Viem,“ skočil mu do reči kapitáň; „toho vám k zvláštnej pozornosti odporúčam, nakladanie s ním však výlučne sebe ponechávam.“

„Dobre, pane.“

„A čo ďalej?“

„Potravných zásob máme hojnosť. Streliva a zbroje sme vnove prikúpili, tak že teraz možno už trirárz toľko chlapov ozbrojiť, jako jich dosiaľ máme.“

„To dobre, bo tuším, že na skore budeme mať príležitosť všetko to upotrebiť. O chlapov nestarám sa, máme jich dosť na druhých staniciach; i pomocníkov máme nadostač.“

„Ďalej už nič?“

„Nič, pane kapitáň.“

„Som s vami úplne spokojný.“

„Teraz vy, Rozhoda, sdeľte, čo sa vo vašom obore prihodilo?“

„Pane, tu sa bohužiaľ viacero prihodilo, čo vám a vašej rade musím predložiť k rozhodnutiu.“

„Teda len po poriadku jedno za druhým, žeby sme daromne čas nemrhali.“

„Prvé je, že Ostuda už tretí raz chudobnú ženu obral a ani mi o tom zprávu nedal, ako aj veci odobraté neoddal, žeby mohly byť nazpät prinavrátené. Švihákom bol som o tom poučený.“

Kapitáň zmraštil čelo a riekol:

„S Ostudou preč, ten iba špatí našu spoločnosť. Súdruhovia, čo hovoria v tomto prípade naše zákony?“

„Smrť!“ jednomyseľne vyriekli radcovia.

„Rozhoda, nariaďte hneď desiatnikom, žeby okamžite na známom mieste previedli na ňom výrok.“

Rozhoda vstal zo stolca a vkročiac do veľkej jaskyne vydal patričný rozkaz, ktorý spôsobil nemalý ruch medzi prítomnými. Vrátiac sa nazpät, riekol:

„Pane, stalo sa!“

„Dobre, poďme ďalej.“

„Za druhé: Spešný bohatého sedliaka z dediny D., keď išiel na jarmok do Bánoviec, obral z peňazí, ale tie mi aj odovzdal. Čo s tým?“

„Aha, to je ten dráč ľudu, ktorý svojím úžerníctvom a fígľami pravotnými temer celú dedinu na mizinu priviedol. To dobrá korysť; upotrebí sa k cieľom spoločnosti a k napomoženiu ožobráčených tamejších sedliakov. Lebo aj sedliak, keď stane sa tyranom a dráčom, je tri ráz horším od panského tyrana a dráča,“ hovoril kapitáň.

„Po tretie: Ochota z korysti, zadováženej z odanenia úžerníkov obce N. M., veľkú čiastku rozdal pohorelcom dediny B. bez môjho vedomia. Čo zaslúži?“

„Zaslúžil by chválu, keby to bol urobil s vaším povedomím, teraz ho ale načím prísne pokarhať. Keby tak druhý raz urobil, nahradí dvojnásobne zo svojho a zostane za 14 dní kuchárom. Či dobre?“

„Nech je tak.“

„Po štvrté: Plaško pri nápade nepriateľa prv utiekol, lež by bol jeho desiatnik ustupovať kázal. Jakú pokutu zaslúži?“

„Prvý raz sa tak zbabele zadržal?“

„Áno.“

„Nech chodí za 14 dní za starú babu oblečený, na chrbte drevo nosí a vo všetkom nech je posluhom kamarátom svojim. Keď to druhý raz urobí, na skutku sa zastrelí.“

„Je už všetko prednesené?“ zpytuje sa kapitáň.

„Hlavné je už všetko, lež ešte niekoľko maličkostí mal by som predniesť.“

„Tie sa vám ponechávajú k vybaveniu. Teraz prichodí rad na vás, Stano; sdeľte, čo z vonku nového.“

„Odkiaľ mám začať, pane kapitáň?“

„Sdeľte nám najprv, čo smýšľa takrečená vrchnosť alebo správa krajiny.“

„Hia, tá sa na troje delí: jedna je turecká, druhá kráľovská a tretia stoličná.“

„Teda čo viete o každej osobytne?“

„Turecká žne tam, kde nesiala, rabuje kde môže, nestará sa o nič, a tak ani o nás; teší sa, keď rozširujú sa čím najväčšie neporiadky, zvlášte v týchto krajoch, kde nemá ešte úplnú moc. Rada by aj naše kraje zabrať, lebo so svojmi divými hordami blíži sa už aj k nám.“

„No, tej sa mi iste nemáme čo báť, ale jej hordy nás; nech sa jim len páči naše kraje navštíviť,“ hovoril kapitáň. Potom opýtal sa: „Čože robí kráľovská?“

„Tá nevie, čo má robiť, či Turka biť a z krajiny vyháňať, či domácich nepokojníkov krotiť. Pri tom náboženské trenice kvitnú.“

„A stoličná vrchnosť?“

„Tá by rada niečo robiť, avšak nemôže, lebo zemanstvo z väčšej čiastky ju neposlúcha. Ostatne stolica strojí sa na nás; chce nás napadnúť, je avšak prislabá, lebo nemá k tomu dostatočných prostriedkov. Však i tam máme svojich ľudí.“

„No, tá nech nám dá len svätý pokoj, lebo my jej viac osožíme, jako škodíme.“

„Poďme k zemanstvu. Čo to robí?“

„To nevie, koho sa má držať a koho sa viac báť, či Turka a či kráľovskej moci. Jedni sú za kráľa, druhí za palatína a kráľa, tretí za samého palatína a tak ďalej; iba v tom sa shodujú, že sú všetci nespokojní s terajším krajinským stavom. A či viete o tom shromaždení okolitého zemanstva u pánov Č. v S.?“

„Viem,“ riekol chladno kapitáň.

„Viete, kto tam najviac oproti nám vystupoval?“

„Aj to viem.“

„No boli tam i takí, čo s nami súhlasili.“

„No, dosť o tom. Čo viete o úbohej sedliači?“

„Tu každý bije a tlačí. Čo nevezmú bandy turecké, to vezme úradník, a čo ten nechá, vezme stolica alebo zemský pán. Sedliač len od nás čaká odpomoc.“

„A tej sa jej aj dostane. A teraz zavolajte vyzvedačov, nech nám tí niečo povedia,“ kázal kapitáň.

V okamihu bol tu mladý muž v ženskom obleku.

„Pán Madočanský,“ hovoril vyzvedač, „strojí sa naviesť stolicu, žeby vyslala na nás pandúrov.“

„Však my Madočanskému dáme takú odvetu, že sa mu až v očach zaiskrí. A či ho mrzí, že sme mu dali dosiaľ pokoj?“ trocha nahnevano riekol kapitáň. No hneď opýtal sa:

„Čo ešte vieš?“

Zajtrá majú ísť vozy cez priesmyk, obťažené strelivom a rozličnou zbrojou, ktorú vraj Turkom odobrali. Idú do Trenčína.“

„Koľko chlapov pôjde s tým?“

„Že vraj asi desiati.“

„Kdes' to počul?“

„V trenčianskej kasárni, keď som vojakom potravu nosil.“

„Rajnoha! vy postaráte sa o to, žeby veci tie prišly do nášho majetku,“ velel kapitáň.

„Stane sa dľa rozkazu.“

„Zavolajte Kuvika.“

Do jaskyne vstúpil mladý muž, preoblečený za žida.

„Čo ty vykuvikáš?“ pýtal sa Gergeľ.

„Zajtrá pôjdu kupci cez horu na jarmok do Pešti.“

„No, tým treba zápinku; lebo pôjdu hore vrchom,“ žartovne poznamenal kapitáň. „Rozhoda! porobíte poriadky, žeby sa jim ťarcha oblahčila. A teraz zavolajte Krkavca.“

Dnu vstúpil mladý muž v obleku pestrom.

„Odkiaľ prichodíš?“

„Z ďaleka; až hen od Nových Zámkov.“

„Čo tam nového?“

„Turek si dobre hovie a bije kresťanov.“

„Na čo sa mu dajú. A ďalej?“

„Stroja sa hore na rabúnok.“

„Kedy?“

„Hia, už aj rabujú. Okolo Topolčian videl som vypálené dediny.“

„Bratia, to pre nás vážna zpráva,“ hovoril kapitáň; „my musíme byť na všetko pripravení, lebo tie turecké hordy čo chvíľa prídu na naše Považie.“

(Pokračovanie.)

Letorosty.

25.

(Čierny rok.)

Jak krupovec keď v kvietka kalich, do studnice
stred vlniek hrajúcich keď kameň ťarbavý
upadne — z decka rúk ten, ten z rúk hrmavice —;
či jak keď osť zlá frkne žnici do zrelnice,
bo podzim do šumnej keď vtrhne dúbravy:
tak vtrhol, vrazil, vpálil tak
mi v srdce povoľné šíp bôľu hryzavý
a smútku čierny, ťažký mrak
sa vodral modrojasnej duše do svetlice.

Ja maľoval si práve obraz budúcnosti,
barvami nadejí ho pestrých maľoval;
i zplesal som: aj, sídlo pravej blaženosti!
jak venčiť si ho budem mysle letorosty
rok po rok! jaknáhle máj mi jich odchoval;
v ňom mojaď v sväzku osnovy
posvätnej... Obrázok ten hľa som maľoval,
i skoro už bol hotový:
keď osud máchnul štetcom... Zhasly bariev skvosty!

A zrúc, jak v mžiku bolo sľubnom po rumeni,
na predsvit rajských dôb jak zmaru ľahnul plášť:
som ztrnul, ztratil sa čo bleskom omráčený —
zajatec z ríše slastí medzi strastí steny;
zmut v duši zchumelil, že neznal som sa nájsť.
Hej, prebral som sa po chvíli,
ach, prebral: hladné však niet po čom oči pásť...
Lúč mesiačka ma nezmýli;
viem: rozvalín to tam hrob, bárs i posriebrený.

Och, osude! — tvoj výrok tvrdý, neúprosný
už stojí! viac ni sám ho nemôž'š odvolať.
Vrezal sa do života, zaplietol i vo sny!
Aj, výkon: srdce v krvi, ponos, vzdych, zrak rosný...
A jak som dúfal, že sviesť dáš sa na obrat!
než svitlo, bežal som ti v stret,
i volal: od našich, ó, drahý, vráť sa vráť...
a každá prosba žhavý kvet,
som plál jak z jara plajú vetvy mladej sosny.

A keď si sa preds' blížil v zjave desnej chmáry
a neobzrel sa kol ni chviľky nepostál,
ni okom nepohodil na srdečné dary,
ba zrovna zafúknul mi svetlá na oltári,
i stúpal, kráčal vpred jak samovládny kráľ:
tu i mňa jala nevrlosť;
hach, v cestu — kríkol som — sem lesy! zruty brál!
hať dvižte! tamo stržte most!...
V tom hľadím: kde on? — niet ho; trón? — toť! čierne máry.

Tak prelstil ma, ach, prelstil; iným zkáral smerom:
nímž chlapec blúdeval som, po tom chodníčku
sa kradol, chumelice pozastretý šerom —
v tej krúžil dravý vták, až sletel pred večerom —
Ja siný ľúbal ret a trímal ručičku,
kol srdne rozstavil sa v stráž:
priek marný — predral sa! — Zve preč mi rodičku! —
vzal!... úrečitú za čiertaž
napísav v loža štít: ‚Až potiaľ!‘ žhavým perom.

Och, osude, ten súd tvoj tvrdý, bez podmienky!
už platí... teš sa! Veď čo tebe ľudský trud!?
čo svázky krve? stuhy z poľnej povojenky;
a lásky plápol? zásvit svätojanskej lienky;
jak vetchú šatu by nám páraš citnú hruď!
Čos' chcel, si tedy dosiahol:
vzals' poklad milosti... No stopu vyškrtnúť
nies' v stave: svätý z vnútra bôľ,
ni z knihy duše zlaté písmo rozpomienky!

‚Až potiaľ!‘ značils' — čo nie hneď i ‚Nikdy viacej?‘
tú vetu, nebadáš, že držím za málo?
Do čaše blenu kvapnúť krupáj ‚Nikdy viacej!‘
do súžby ohňa vrhnúť hlaveň ‚Nikdy viacej!‘
a zdrtiť cele nás: jak by ti pristalo!
Lež planá reč; tys' nástroj len,
len nástroj, bárs, ach, mlat, jak čoby na bralo —
Či bôľu pal, či smútku tieň
len poslom na peruti sniesols' víchoriacej.

No sú to mračná predsa, zpod nichž ťažko svitá.
Veď dal si, Bože náš, dal v srdce pasmo túch,
lež čo z nich? úder-li nám ruka tvoja skytá,
i ony zmätú sa v chlp, myseľ rozpačitá,
je slepý ducha zrak, je hluchý ducha sluch.
I odpusť: jestli — svetla niť
kým sám mi nepodáš — v tmách blúdiť bude duch,
v cmiteri založí si byt
a kviľby náladu vše vdýchne do varyta.

Povedia: mladý sňah hľa pokryl staré stráne;
zem neumrela však, spí v sľubnej posteli:
kde aký sniažik, časom život nový vzplane...
Ach, vetím, i ja videl také pokrývanie,
i moju matičku tak bielo zastreli;
lež kto mi určí onen čas,
čo svitom vzkriešenia zhrá k slavnej nedeli?
kto?... ale nepýtam sa vás,
sme rovní; mlčím, dumám, hľadiac k hrobnej bráne.

Zas reknú: vesna príjde, jara kúzlo vnadné
sa rozstre útechou zas pustom po poli;
na prestol blankytový slnko povysadne,
i jeho pokynom znov kvet ti v lono padne

a v myseľ trúchlivú zas škorván zšveholí:
to zhladí pamäť zimných dôb...
Hej, sviatok nastúpi, viem, v zemskom údolí;
ba zeleň zvenčí tam i hrob:
no slabá nástraha, — znám, ach! čo chová na dne.

Doložia: príjde leto, plné požehnania,
a zlatom milosti kol ľudstvu zazvoní;
i tebe privolá: hľa, balzam, tu zas manna!
preds' nebude zniet v uši vždy len žiaľu hrana,
poď! rozkoš — v nej tvoj rmut sa stopí pokonný...
A ďalej?... Ochmeľ života,
púšť! iďte! — Otcovské, hej, ja vše záhony
navštívil; dnes? niet po čo ta —
jích klasy žalostia tiež: žnica pochovaná...

Nadštrknú — — V tom však vyhnem ďalšej sveta reči,
do noci uteknem, kde svätá tíša kol;
tam do citov sa zbožných nič viac nezaprieči,
je voľný žiaľu prúd, let vzdychov vo bezpeči;
tam vážim úprimne svoj veľký, veľký bôľ...
Mlk, tíša svätá do kola,
len rosy božej zun, jak padá na popol —
Z hviezd známe oko plápolá:
tým svitom! iba tým sa duch môj čistí, lieči.

Ten svit mi pripomína: marná každá snaha
tu dolu udržať, čo srdcu vzácne jest;
i láska plameň je, čo na hor bíka, šľahá:
až zemi urve sa — a letí k ríši blaha
zpät anjel pestiteľ a strážcą našich ciest.
No láske zato konca niet,
len bydlo zmenila, včul plaje z kruhu hviezd —
Hej, keďže trvá ducha svet:
si slnkom! plát mi budeš večne, dušo drahá!

Hviezdoslav.

Bez nápisu.

Črta z letnej vychádzky. Píše *Anton Bielek.*

edel som pri stole a písal; zrazu však pavučinu mysle jakoby bol pretrhnul a moja hlava ztratila sa vo víre neurčitostí. Môj duch pozbyl tvorivej sily, trpezlivosť ochoty a ja darmo nútil sa do trudu. Ani myšlienky, ani pochopu, priam jako keďby pradúcu niť u samého vretena odstrihnul. Dívam sa na papier. Smutno, bezdušne ležal na stole a inokedy tento jediný a výlučný priateľ mojich dúm svojím belom tak útulno pokukáva na mňa a pobáda ma do práce. Dnes vôbec vypovedal mi priateľstvo a videl som, že hľadí na mňa chladno, cudzo. „Nuž dobre,“ myslím, „však sa my zas udobríme,“ odložil som pero, vstal a pozrel von oblokom. Tam bolo nádherno. Slnko sklonené nad horou opieralo sa vo výši o vzdušný, ľahký, zlatým lemom obrúbený obláčik. V izbe triasol, hral sa vozduch zlatými niťami jeho paprskov. Vydýchnul som. Povetrie voňalo, v dušu vrátila sa bodrosť, na tvár pokoj. „Na vonok!“ volalo tisícimi hlasmi v mojom vnútri a ja pudom hnaný chytil som kľučku a ta von na voľný vzduch!

Zo dvora kynie mi voľný výhľad na modravý veniec hôr. V novom šate vyzdobené skvejú sa nádherou zlatozelene a jích úpätie tratí sa oku v modrastej lahodnej pare. Obrysy miznú v neurčitosťach a oko badá len diaľkou vyhladené formy. Tak sa to zdá jako asi ružolíca devuška, keď je zastretá v ľahkom, jemnom závoji a z hora na ňu záplava žiarneho slnka. Hútam, v ktorú stranu asi bych sa dal. Všade tak milo, tak krásno. Človek jakoby videl až do srdca prírody. Život — to veľké a vznešené tajomstvo — vyskakuje z každého listu, z každej traviny a kvetu; snuje sa v tisícich obrazoch pred očima a ukazuje sa v najvyvinutejšom rúchu — v kráse. Váhaniu dosť skoro urobil som prietrž. Zrak padnul mi na udicu. Ihneď som bol v duchu v úzkej dolinke pri bubľavom potôčku, blízo jedlín, a o pár okamihov ubieral som sa úzkym chodníkom medzi osením za cieľom malého výletu.

* * *

Slnko kosmo dopadalo na zelenú plochu rolí a lúk. Po stromoch bzučaly chrústy, vo vzduchu švitoril škovrán a po kvetoch, travinách lietalo, bzučalo, laškovalo tisíce lesklých chrobáčkov a vyzdobených motýlkov. Po oblohe plávaly obláčky, jasné, zlaté, ružové a stlaly sa po nebosklone jako vzdušná sieť. Zeleň búčia skvela sa zlatom. Prišiel som k výbežku hory, zakrútil v pravo a onedlho otieral sa mi o uši žblnkot pstruhoplodného potôčka. Pôda tratila na príjemnej krotkosti. Čím ďaľ, tým väčšia tichosť, len čerň jedlín, ostrosť vzduchu a mohútne formy nabývajú prevahy. Konečne došiel som na miesto. Nadomnou vysoká strmá skala. Tu a tam jedlica, jelša, smrek a vŕbie. Riavik po kamenných žliabkoch, zeleným machom vyložených, takmer kolmo rútil sa z obvyšného balvanu do plieska. Sadnul som a strojil červíčka na udicu, pripevnenú o priezračnú strunu. Spád vody ľahodným sypäním čľupal po tvrdej skale a padol v obeť hladine tisícimi kvapkami rozihranej.

Kde tu hvizd drozda, ťukot ďatľa, ohlas kukučky a potom ticho jako v kostole. Len ohromné kontury pohoria, bohatosť kvetny, sýta zeleň travín a lesk mladého lísťa splývaly tu v nádherný, rozkošný celok.

Ja uprel zrak na udicu. Kotvicu som zahodil už dobrú chvíľu a brko moje len stálo nad vodou ani sa nehnúc. A rybky vyhadzovaly sa za muškami jako na povel. A utekalą minúta za minútou a kotvicou nič netrhlo a perom nepohýbalo.

Avšak pozor! Hore prúdom šibú chvostami dvaja pekní šuhajci. Plávajú, jakoby sa držali len nad vodou; nenáhli sa jim. Netušia, že v blízkosti nastrojil jim človek-nepriateľ lieč, ktorá kryje v sebe záhubu. I díval som sa. Kedy-tedy zvrátili sa na bok a lesklé brúško zaskvelo sa jim na hladine. Nezaujímalo ma, že na brehu vznáša sa pestrý motýľ, nad vodou že kloní sa kyst bujnej nezabudky. Môj zrak prikovaný bol na brku, ktoré zátkou na povrchu držané húpalo sa semotam po hladine. Keďby sa len chcelo ponoriť! S jakým chvatom trhnul bych rukoväť a jako zvučno privítal na kotvici trepotajúcu sa obeť!

„Radosťou privítal bych obeť!“ Jak bez srdca vyníma sa to. Ináč utekám i pred krvou kurčaťa. Jako vyrovnať zrazu tie protivy? Protivy sa schádzajú! Zrazu brko sa zatrasie. Mne preletí telom mluna. Pozorujem. Tu tam pomyk a vidno, že to nie od vĺn, lež zpod vody pochodiaca príčina. Nastrojené rameno pevne tríme rukoväť, svaly sa stiahly a zrenice pribité sú na zátke.

Prechádza chvíľka... dve... voda šumí... trhnutie a utešený, červenými bodkami okrášlený pstruh trepotá sa na suchu.

Skočím, oviniem udicu a oči obdivujú striebristý, červenými a čiernymi bodkami okrášlený odev bystrého pstružca. „Na dobrý odpočinok,“ a chudák mizne v kapse.

„S jedením rastie apetít,“ hovorí Francúz, a so zdarným začiatkom chuť k pokračovaniu opakujem ja a zas staniem si ku plieska a môj na kotvicu zabudnutý červíčok láka a volá, a nie bez zdaru. Za polhodiny ulovil som štyri krásne exempláry žravých plutevcov a červíčok, zabodnutý na kotvicu láka a volá len zas.

Z pozorovania vytrhnul ma cengot zvoncov. Pozrel som hore. Z protejšej dúbravy dolu pirťou schádzaly ovečky jedna za druhou. Potom postály na pažiti a za nimi zjavil sa ovčiar a mladý 16—17-ročný šuhaj a konečne nezbytný dunčo. Voľným krokom blížili sa ku mne.

„Poď sem, Ondro, tu je tieň, trochu si odpočinem!“ volal starý, ukazujúc vyše mňa skalu, a ľahnul si pozdĺž na trávnik.

Chtiac byť samotným, ztiahnul som udicu a sadnul do lešćia.

Valasi sa usadili.

„Ľaľa, pozrite, jako tie kozy tam skáču,“ ukazoval šuhaj hore na vysokú skalu. „Z čoho to len má nohy, keď sa to na tých lupinách tak udrží?“

„Hm, žila, sila. Kozia noha samá žila, nuž čoby neskákala?“

Starý vytiahnul dýmku a napchával. Mladší sadnul si čosi niže a potom shovárali sa. Ja načúval som pozorno. Vždy rád počúvam hovoriť náš ľud. Čo slovo to krásny zvrat, čo slovo to bohatosť skladby, umelosť väzby a zvláštnosť pochopov. Konečne starý zahľadel sa do diale a zvrtnúc tok reči pýtal sa:

„A či už ten váš Števo vyzdravel?“

„Čosi mu už lepšie, ale vždy postonáva.“

„Odkedy stone?“

„Od Ďura; i felčiara sme doviedli k nemu.“

„Eh, felčiar, čo vie felčiar? aby si sa naplatil a kde nič tu nič. Že aby si po ližičke užíval jakési farbené vôdky. Čoby si tam s ližičkou čo počal. Ližička neodloží, nepriloží.“

Potom neskôr pýtal sa:

„A na čo stone?“

„Čosi ho u srdca tlačí.“

„Hm, to bude najskôr vred.“

„Ale veď to neznať na ňom.“

„Hja, synak, čo ty vieš, vredy sú všelijaké. Vredov je tri razy deväť.“

„A jako sa volajú?“

„Ja, ktože ho tam vie... jako ktorý... všelijako,“ a starík prikyvkoval hlavou. Potom neskôr doložil: „Vidíš, nemoce sú len tri: vred, úrek a hostec. Úreku je devätoro, hostcov šesť.“

Mladý valach počúval pozorne. Neskôr pýtal sa:

„A jako vy to viete?“

„Ja som to počul, keď som sa liečil až hen v Ťarchovej od takéko, čo vedel nemoce vyželhnávať.“

„A kedy?“

„Ja, tomu je už dávno; jak sa pamätám, rok pred tým veľkým hladom. Na našej doline ľudia padali jako muchy. Zbožia nebolo a svet bol rád, keď sa mohol nasýtiť rezlinových pagáčov. Teda tak jakosi to bolo. Prišiel som z panského a hneď som uľahnul. Ležal som a nikto nevedel mi rady. Mať mi snášala od bohsveta čo, ale darmo. A boli sme bez roli, nuž dostavila sa skoro bieda. Brat mi ešte nebol do roboty. V dome nebolo ani čím by muchu otrovil, nietobôž krajciara. Avšak Pán Boh predsa nás neopustil. Mať moja vedela vyšívať jakoby perly sádzal. Vieš, to ide z matky na dievku, z pokolenia na pokolenie. Na jar bolo už božepomôž. Až zrazu nebožká mať — daj jej Pán Boh veselé z mrtvých vstanie — podvečer príde domov a ukáže mi tri strieborniaky. Svietily sa jako srieň. Potom neskôr dozvedel som sa, že predala starú snáď od prababy plachtu s hodbabným vyšívaním. Kúpil ju starý Levko, židák, ty si ho nepoznal...“

„Ale viem, židia to radi kupujú. I toť v zime chodil jeden po domoch a skupúval od báb šúchy s vyšívaním.“

„Ja, veď tí to vedia; blázon, kto jim sadne na lep. Ale to už je tak od jakživa na svete...“

Starý valach zamyslel sa trochu. Mladý pýtal sa: „A potom?“

„Na druhý deň ráno náš sused Chovanec — i ten je už na Božom súde — zapriahnul volky, mňa horko-ťažko vyložili na voz a išli sme s matkou hore vodou, ta až kdesi k Orave do Ťarchovských cholvarkov. Išli sme tri dni. Prišli sme do hôť. Jedna stará babka ukázala nám kde býva ten človek, ku ktorému ma moja mať viezla. Býval o samote na horách. Keď prišli sme k domu, nenašli sme ho doma. Bol v tú chvíľu na zelinách. Čakali sme. Keď mu nebohá matka vyrozprávala, čo mi chýbä, pokýval hlavou a zavrel sa do bočnej komôrky; potom doniesol starú, písanú knihu, položil ju na stôl a dlho, dlho čítal.“

Starík si oddýchnul. Mladý pýtal sa:

„A jako vyzeral?“

„Ja už veru sám neviem. Jakoby sa mi snilo, že mal podlhovatú tvár a také jakési oči, že až u srdca pichaly.“

„Nu a potom?“

(Pánov doktorov prosím za odpustenie, že sa jim miešam do remesla. Šťastnou náhodou prišiel som k týmto formulkám za strieborniak, avšak pod tou podmienkou, že liečenie sám prevádzať nebudem, ani nikomu nevyzradím. Zaväzujúc pp. čitateľov k mlčanlivosti, sdeľujem doslovne to, čo som počul.)

„Podvečer potom rozložil oheň a varil jakési korene a zeliny. Matka dlhé roky rozprávala, že rozvoniavalo to v izbe jako lúka o jánskej polnoci. Potom vzal veliký žbar, naplnil ho tou vodou, prekrojil ju trikrát deväťráz nožom, hodil deväť štipcov soli a šesť žeravých uhlíkov. Ja som sa vyzliekol, spodnie šúchy obliekol na ruby a vnišiel do žbara. Zariekač vzal riečicu, natknul ju na vreteno a podal matke, aby mi ju držala nad hlavou. Na to vzal z pripraveného hrnca do putne vody, lial cez riečicu na hlavu a odriekal:

„Ty voda, vodička čistá, bystrá, chladná, teplá, kalná, mútna, tvrdá, mäkká, osožná, škodná, kvapkaj a lej sa na tohto krížom a vodou krsteného menovaného nemocného a prejdi mu do vlasov, z vlasov do kože, z kože do modzgov, z modzgov do krku, z krku do ľahkých plúc, do ťažkých plúc, do žalúdka, čeriev, lytiek, píšťal, prstov. Rozrieď mu krv, krvičku čiernu, otúž mu mäso. Zavrtaj sa mu do srdca, žíl, kostí, nechtov; obmy ho, očisti ho a vyžeň mu z osrdia, kde sa nemoce ľažú, všetky ťažkosti, bôle, mdloby, slabosti, závraty, hnilobu, kvas, jatrenie, aby mu tvoja moc, ktorá zaháňa trikrát deväť vredov, úreku devätoro, hostcov šestoro, a ktorá ti je daná mocou Ježiša Krista, ktorého krstil svätý Ján v židovskej krajine, v rieke Jordáne, pomohla, poľahčila, poulevila a tomuto menovanému krstenému zdravie prinavrátila, skrze dobré moci a pomocné duchy až na veky ameň.“

„Keď dokončil, vzal knihu a držal mi ju ponad hlavu a šomral dlho. Potom som vstal a musel tri ráz chlupnúť z kúpeľa; matka však musela vziať tri ráz do šechtára, vyniesť zpätkujúc a vyliať predo dvere, kde to potom so zariekačom dobre vyšľahali. Keď prišiel dnu, kázal sadnúť mi na stolec, vzal na lopatku uhlia, nasypal jakéhosi prášku a mrvených zelín, okiadzal ma v trojačku a hovoril:

„Žeravé, horúce uhlie z ohňa, ktorý sa narodil v lone zeme, v dreve, v kremeni, v slnku, ktorý čistí krv, daj kädiva čistého z veštivého prášku a z voňavých zelín, nech choldún a mara ztratí sa pod zem a prejde do zlého ducha, ktorý nemoce seje, plodí a pokúša stvorenie Božie, krstené v siedmich liekoch krstenej vody a vykúpené krvou Krista Pána až na veky ameň.“

Keď ma už okädil, zakrútil som sa do bielej plachty a ľahnul som si na posteľ. Matku poslal von. Na mňa išla slabosť, nevidel som, čo robí. Šmátral mi po tele rukou a hovoril:

„Ja teba vyháňam, vrede zlý, smradľavý, jedovatý; ja teba vyžehnávam, vrede potajomný, vrede čierny, suchý a nabehnutý. Ja teba klajem, vrede ščípajúci, rozpálený, hnilý, a rozkazujem ti, kdekoľvek vynachodíš sa v tele tohoto svätým krstom oživeného človeka, abys' premožený a zastavený rozišiel sa jako vetry po horách a ztratil jako tma pri stvorení tohoto sveta.“

Potom rozkrútil ma, hádzal nadomnou kríže a hovoril:

„Odháňam ťa a nakazujem ti, abys' zo tristo údov a stavcov tohoto nemocného vystúpil a ho nepálil, nebolel, nerástnul, jako nerástlo kamenie po nanebevstúpení Krista Pána. Jak si v hlave, vytrať sa temänom, jak si v plúcach, v žalúdku a v srdci, hybaj potrebou von, jak si v rukách, nohách, odíď nechtami von z vôle Boha Všemohúceho, Ježiša Nazaretského, ktorý kriesil mrtvých, uzdravoval nemocných, ameň.“

Mladý valach dychtivo strehnul slová starcove. Polootvorenými ústami díval sa na rozprávajúceho. Vidno bolo, že istá vnútorná bázeň opanovala ho.

„A potom jako ste sa dostali domov?“

„Už večer jakoby ma bol vymenil. Dýchal som ľahko a ťažoba u srdca mi prestala. Ráno brali sme sa domov. Kázal matke, aby ma vykúpali v kapustných koreňoch, a jak na mňa pot výnde, aby sa nič nebála o mňa. A chvála Bohu, za tri týdne bol som jako buk a od tých čias ma ani hlava nezabolela.“

Valasi obrátili reč v smer druhý. Rozhovor trval až slnko zastalo nad vysokou skalou. Hory hádzaly tiene. Starý valach sa poobzeral a potom vstal.

„Bude už čas, aby sme hnali. Kým dôjdeme k salašu, bude večer.“

Na slová zdvihnul sa i šuhaj. Prásknul bičom, dunčo zabrechal a hnal ku ovciam. Za ním šli valasi. Cvengot zvoncov zavznel ostrejšie, potom slábnul, slábnul, až utíchnul v húštinách.

Zase som bol pánom situácie. Viete, stárnem pomaly, nuž jako taký začal som sa sám so sebou shovárať. „Hodím udicu ešte raz,“ „však slnko je ešte vysoko,“ „jak by sa mi ešte niečo podarilo,“ atď. atď., a skutek neutek. Brko so zátkou dosť skoro stálo na stráži, či tam dolu nejaký nezbeda nepokúša sa o červíka. A vskutku... no niet času opisovať... trhnem a pstružec trepoce sa na kotvici!

Radosť bola veľká v Izraeli, avšak dobrého len málo na tomto svete. V spechu zas hodím udicu na vodu. Rybky vyhadzujú sa i hore i dolu. Ja snívam o bohatej koristi, o tvárach, ktoré moji drahí prekvapením robiť budú, avšak pozor! zátka ponorila sa pod vodu... zas nieto kedy opisovať... trhnem a moja kotvica tam kdesi v haluznatom koreni zostala trčať.

I bolo mi jako Robinsonovi na pustom ostrove, alebo, abych tak ďaleko nemusel, nášmu schwarzgelbovi, keď ho do potoka naženú a zmoknú mu pri tom patrony a on nemôže strieľať.

Kto má škodu, o posmech aby sa nestaral. Ten potôčik mi tak vábno žblnkal a spádom vody vyhadzované kvapky svietily jako dúhové, priezračné hrachy. Ja hneval som sa a ten pstružec jakoby vedel, že som neškodným, vyhadzoval sa mi pred nosom nad povrch vody. Sadnul som a zapálil cigaru. Díval som sa na vysokú skalu; smelo vypínala sa do hora. Temeno jakoby ho obielil, po bedrách tie bystré, žilonohé kozy obhrýzaly krňaky a skákaly z jednoho výbežku na druhý. Tak voľno dýchalo sa tu na ostrom vzduchu, v speve vtáčom, vo vôni kvetín. Blízo mňa hore úzkou cestičkou kedytedy prešla deva, ženička s plachtou, ovesenou cez plecia. Šly na rúbaniská na trávu. A poznať bolo, že rastie tam hore nielen tráva, kvet, ale i spev. Kde tu lahodno zavznely v nápev oblečené city, krásne sťa tá mladá príroda, a na to z druhej strany dlhé, ozonné „ľhuhú!“

Z dumania vytrhnul ma hrkot voza. Onedlho zazrel som volky s gazdom. Vedľa neho kráčali dvaja mladší a jeden obšúchaný starec so sekerou na pleci. Snáď nádenník.

„A kedy ste to kúpili tie chvosty (volky)?“

„Na Ďura na b... jarmoku.“

„A daria sa vám?“

„Nu, ďakovať Bohu, len ten náručný toť týždeň čo pokulháva.“

„Čo ste dali za ne?“

„Toho roku nič. Kúpil mi jich Abrún z poly.“

„Však vlani mali ste vlastnú zápraž?“

„Tú som vyniesol na srub. Už nám strecha letela na hlavu. Musel som spomáhať jako som vedel. Pokryl som volmi.“

„Čo dávate od nich?“

„Ja veru dosť. Na jar dva dni oračky a v jeseni dva úhory. Okrem toho dve merice žita a dve raži.“

„To veru až nad hlavu. A z predaju kvapne vám čo?“

„Jako Boh dá. Niekedy kvapne, niekedy zas škoduje. Ale je to boľavý zárobok, nech Boh človeka chráni. Viete, čo židák chytí...“

„Vy sa okurujete ešte zo svojho?“

„Oj nie, kde by sme vzali. Len z panského sa živíme.“

„A jako vám to dáva vrchnosť?“

„Za takúto fúrku tri dni robíme pri kopaní a ešte polesnému čo to.“

„Veru dosť.“

„Ja ver' tí páni neumália; a keďby to bolo drevo jako drevo, ale pŕhlina. Horí jako slama.“

Zašli y diali; ešte bolo počuť hrčanie voza, rozhovor však utíchnul.

Samotný, vytiahnul som chytených pstružcov. Vypadla mi i kornutka, v ktorej som mal červíkov. I chytil som najväčšieho a hodil do vody. Potom ľahnul som, prichýlil sa k vode a díval sa na ten druhý svet.

Voda šla tu ticho, voľno, a robiac okrut tratila sa v protivnom brehu pod výmeľom. Bola čistá jako zrkadlo. Na dne vrtil a hemžil sa beluškÿ piesok jako živý. Kde-tu liezol vodný chrobáčik, krútil sa odtrhnutý lístok a červené korienky červenaly a stlaly sa po dne a vode jako nite.

Ja som sa díval na červíka. Snáď len kohosi privábi? Čakal som. Podvodný svet v sklennom svetle zostával ten istý. Len formy belavého piesku menily sa. Lež hľa! Z diery oproti vykuknú temnohnedé vlákna a hýbu sa i hore i dolu. To je niečo živého, myslím. Ó áno; je to pán rak. A počína si jako sa na neho sluší: opatrne. Bojí sa, však on vie, koho, a prehliada, či nejaký nepriateľ nie je na blízku, ktorý, nemajúc rešpektu pred zásadou: uti possidetis, mal by vôľu porušiť politickú rovnováhu podvodných pomerov. Avšak zôkol-vôkol ticho, jako v stoliciach, kde hlavní župani rozkazujú. Opatrnosti však napriek tomu nezbýva. Pán rak so zbrojou v ruke púšťa sa von. Jeho bojovné klepetá tvoria predvoj a on majestátno, s celou hrdosťou svojho sebavedomia ukázal môjmu skrytému oku svoje „ja.“ Po dokonalom prezkúmaní okolia pustil sa hopkujúc rovno ku červíčkovi, obchodil okolo neho a snažil sa ho dostať do klepiet. Avšak neposlušná voda nemala smyslu pre jeho chúťky. Mykala vzdorne červíkom semotam a ctihodný pán rak, nepočínajúc si tiež veľmi

obratne, musel pristať na slinkách. Avšak trvalo to len na chvíľku. Trpezlivosť podvodného občana došla ku koncu. Odhodlano, vážnym krokom urobil tomuto nedorozumeniu koniec: uponížil sa k môjmu daru a neohrožene chytil ho do klepiet. Nastal čas pochúťky. Okolo kedy tedy prebehla čerebľička a zvedavá pristavila sa; potom hodila chvostíkom, obchodila, jakoby sa jej čo ušlo. Za ňou prišla druhá, tretia, zavŕtala sa pod kamienok, vybehla zas a ctihodný pán rak, poťažne môj červíčok v podvodnej republike stal sa stredišťom „udalosti.“

Tie malé rozmarné tvory dosť skoro upútaly pozornosť moju na seba. I tu pestrosť a rozmanitosť, lenže v iných podobách, iných rozmeroch, než tu hore. My pod pružnou, priehľadnou massou vzduchu: tí tam pod sklennou hmotou vody. My sháňame sa za svojmi ideami, cieľmi, snahami, tí dolu dejstvujú pudom; jích cieľ sebaudržanie a prostriedky boj práve tak jako medzi nami. My — pardon — drahí moji, musím prestať a postaviť sa do „gliedy,“ aby ma neobviňovali s nezdvorilosti. Nový hosť blíži sa, a viete, že komu česť, tomu česť a pastierovi trúba!

Z tej istej diery, z ktorej pred chvíľou ukázal sa poctivý občan z Podvodia, pán rak, vychádza druhý exemplár, len že o mnoho väčší. Zvláštne chvostom ťažšie pohybuje než jeho predný známy. Kuknem, ikry! Ja, to reku môjho hosťa, ctihodného pána raka, nie menej ctihodná, no za to nežnejšia polovička, pani raková. Vyšla, jako sa na dámu sluší, majestátno, úctu vzbudzujúco. Rozhliada sa dovôkola, jakoby niekoho hľadala. Snáď pána manžela. Jej fúzy (v podvodnom svete v čeľadi rakov patrí to medzi prednosti ženského pohlavia) pohybovaly sa na piesku a klepetá mala polootvorené, priam jako keď ostrá ženička „pozre do očú“ a podoprie si boky. Zrak jej však padnul na pána manžela, ktorý v sladkosťach požívania zabudnul na svet a nevedel čo sa okolo neho robí. I ztriasla sa ctihodná pani raková a jako strela prikvitla k pánu manželovi.

„A, čo vidím? Pán manžel na hostine?“ rečie a postaví sa pred neho.

Pán manžel zarazený obrátil zrak na svoju nežnú polovičku a díval sa jako postižený hriešnik. Pani manželka, nahnevaná najskôr, že nedostáva odpovede, pristúpila bližšie a kývajúc hlavou examenovala:

„Teda tak? A svedčí sa to ženu doma samotnú nechať a chodiť po hostinkách?“

Ticho. Pán manžel jakoby onemel. Avšak búra dosť skoro zniesla sa na jeho hriešnu hlavu. Jeho rozhorlená ženička neznala žartu. Obletovala okolo svojho pána a vytýkala mu:

„Ó ja smutná, neveselá. Ja aby som sa prácou zodrala a on chodí si po zábavách a hostinách a o mňa sa ani neobozre. Mám ja len zlatý život. To je manželská vernosť? Tak mi odplácaš moju lásku?“ A urobila hrozivý pohyb, zahodila sa do polkruhu — — brnk, a pán rak v okamžiku odletel na bok a prestrašený stiahnul chvost a mlčal jako myš na plnom vreci.

Jeho verná polovička však chytila červíčka a pochutnávala si, o prehrešeného svojho druha ani sa neobozrúc. Tento však zo svojej hanby nezdal sa prebúdzať. Premýšľal snáď v kútiku o osude úbohého filosofa Sokrata, ktorému jeho historičná polovička tie premúdre sústavy tak často povaľala na kopu. Ale čo počať? Klepetá jeho panej držaly v úctivej diaľke jeho chúťky a on, snáď viacej meštianskych družstiev činný a titulárny člen, snáď úradník poctivého cechu v Podvodí, a táto hanba, toto poníženie rodinnej hlavy! Ó, keď sa musel tohto dožiť!

No ale nie na to máme ústa, aby sme jim nadarmo jesť dávali, nuž i ukrivdená polovica stavu manželského, keď nevedela dobyť si prevahy násilím, zastala si na pole praktičného politika, ktorý ráta s okolnosťami a berie len to, čo môže. Začala žehrať:

„Tak je to, ja sa starám, trápim, hrdlujem a takúto odplatu mám za to...“

Pani manželka ani neočúvala. Trhala si kúsok za kúskom z červíka.

Pán manžel pokračoval:

„Nie je to hanba a posmech? Človeka trápi, nedá sa mu doma ani najesť, a keď sa kde tu obživí...“

To už bolo primoc. Táto výčitka nemala dozniet bez odpovede. I postavila sa pani raková a hodila po manželovi blesk očú.

„Áno, nedám sa ti najesť, veru nie. Keď sa ti nechce, nuž neješ. Myslíš, že budem pečienky vypekať? Keď sa môžem ja s deťmi obísť, prečo by to i tebe dobré nebolo?“

A pustila sa znovu do obhrýzania korysti, na inšie nepozorujúc, len aby ju pán manžel neprekvapil. Tento neoddal sa resignácii. I ďalej dobýval domluvou, svojím právom, výhražkami náhľadom svojim platnosti; avšak tvrdosrdcá nemala sluchu ani pre prosby, ani pre hrozby. Nespomohla výrečnosť, nie právo: so skrčeným chvostom musel zostať v ctihodnej diaľke a dívať sa, jako sa jeho nežná polovička hostí a ťaží z jeho mozoľov...

Smial som sa na priebehu týchto nesrovnalostí. Voda žblnkala veselo ponad hlavy nahnevaných manželov a jakoby nič ponáhľala dolu dolinou. Ešte som bol svedkom posledného pokusu ukrivdeného manžela. Keď nepomáhala výrečnosť, chcel si pomôcť pästou. Zdvihnul sa a priskočil k tvrdej pani Rakovej. Myslím, že nie s tým úmyslom, aby ju odprosil. Avšak chyba lávky. Táto sa strelhbite obrátila a roztvorila proti svojmu pánovi náručie... to jest čosi inšie... klepetá.

Mňa zatým upútal inší predmet. Pozrem dolu. V prúde sa niečo hýbe, zostrím zrak a vidím pstruha. Šelma, ale bol zaň, a šplehotal chvostom tak bezstarostne, aby sa udržal v prúde uchádzajúcej vody. Škoda kotvice, myslím, a verabože keďby očima bolo možno chytiť rybu, iste by mi nebol utiekol. Pán rak a jeho ctihodná polovička zatým viedli spor ďalej a ja rád som videl, že môj pstružec vychádza z prúdu a mieri do melčiny. Zašiel však pod molu. I napnem zrak, neminul okamih a vidím vykúkať z bezprostrednej blízkosti na červíku pochutnávajúcej si račice hlavu zpomedzi ráždia. Zrazu zakalí sa pred mojím zrakom voda — bystrý pstruh napadnul korysť — čakám a v očistenej vode po mojích hosťoch ani slychu ani chýru. Nuž čo bolo robiť? Svinul som stany a pobral sa domov. Slnko práve sklonilo sa nad horu, kvety dýchaly vôňou, jablone, hrušky skvely sa v bladoružovom okvetí a od hôr vanul korenistý, čerstvý vzduch. Tu bzučal chrobáčik, blúdil motýl a nad hlavou poletoval netopier. Kry sťa jedna súzvučná pieseň. Zdalo sa, že každý konárik spieva, toľko vtáčkov-speváčkov driemalo v nich. Chodník viedol ma cez lúčku. Traviny zaváňaly po hubách, povetrie bujnosťou. Slnko opieralo sa o protejšiu reťaz pohoria a barvilo temená nachom; tu dolu rástly stiene a od hôr kradnul sa súmrak.

Príroda bola v plnej bujnosti rozvitku. Krása tu, krása tam. Každá hovorí svojou rečou, svojím zvukom, svojmi prejavmi a predsa tvoria celok, doplňujú sa. Jako to? Snáď krása má výsady?

Kraj otváral sa mi vždy viac. Dolinka ostro zarážala sa na dol, ja stúpal rezko. Pri skalnatom výbežku odrazil som sa po úzkej cestičke na pravo. Zrazu počujem šusť. Predomnou v malej diaľke stály dve ženičky. Zdalo sa, že ma nezbadaly. Prvá, mladšia, hovorila:

„Ale, susedka, pravda je to, že sa tá vaša rodáčka vydáva?“

„Pán Boh vie, jako to ešte bude. Čosi sa povráva, ale či je pravda, neviem.“

„A ozaj že ten vdovec Kováč?“

Staršia prikývla hlavou; mladšia hovorila ďalej:

„Nu, veď počúvam, počúvam. Tá Betka Vanovie, ale jako by to aj bez nej bolo, chodila vám včera celé odpoludnie po domoch a roztrusovala chýry, čo sa to ide robiť. Až vám ju triaslo od jedu.“

„Jaj, prosím vás, kto sa tej pod mlynicu dostane...“

„Tak... vy neviete, prečo tie hnevy; Betku mrzí, že jej z klietky uletelo.“

„Jakoby len nevedela, sestra moja. Myslíte, že som slepá, alebo že nepočujem? Nebohá Kováčová ani ešte dobre neostydla, čo už vyzváňala za ním...“

„Veru, veru, ale ja hneď hovorila, že jej na prázdno klepne. A veru vidíte, aby pravdu povedala, ani jej nie čo žičať; zapre sa do každého. Ale to je vám celý fľok taký; však čo som ja už prehltla, keďby to na druhého padlo, aj by neviem čo.“

„Tak, a teraz jej neni len rady. Na vašu rodáčku zle nedobre, že taká a taká a Pán Boh vie čo.“

„Hm, kto jej môže za to? Keďby si Betkovatá jazyku bola dala pokoj, už dávno mohla sa vydať. Ale ktoby takého vojaka bral.“

„Svatá pravda, kmotrička; ale keď sa už o tom shovárame, poviem vám: ja som hneď vedela, jakonáhle Kováčke odzvonili, že to vaše dievča dlho venca neponosí. Ja to už mám tak isto, jakoby z dlane čítal.“

„Oni sa už dávno znali, ešte pred nebožkou.“

„Veď, veď; ale prečože ju nebral?“

„Pán Boh vie; že sa vraj pohašterili, a dievča bolo ešte celkom mladé, nemalo rozumu, nuž a blázon čo múdreho vám spraví?“

„A dostane ono čo do hospodárstva?“

„Veru vám neviem povedať. Ale čoby nedostalo? Čosi že má v sirotskej kasse a za vyšívanie soberie tiež pekný groš. A tetka Hlavňová nevezme chalupu a role na druhý svet. Nepríde ono ku Kováčom holé.“

Ženičky urobily niekoľko krokov a zatým obrátily sa po chodníku cez záhumnie domov. Ja kráčal rovno. Slnko už zapadlo za hory. Diaľne lesy dýchaly tmou. Na osenie, lúky padala rosa. Čerstvo som spiechal k domovu. Hviezdička za hviezdičkou zjavovaly sa na oblohe a nad diaľnym čerňavým brdom plával mesiac, ticho, velebne. Nad dedinkou vznášal sa dym, modrastý jako mhla. Vôkol bolo ticho; okolie tonulo v striebristom závoji mesačnej žiary, v sladkom opojení bilo srdce a dolu i hore, tam i tu panoval boží mier.

Priblížil som sa k domu; už bolo dosť neskoro. Cez osvetlené okná izby zazrel som mihať sa stiene, stol prikrytý a prípravy k večeri ukončené. Ten útulok môj tak prívetivo, radostno vítal ma.

Zreje žitko...

Nie v skalia cherúb — v kyprú pôdu zeme
hodil zrnko to — a keď v slnca blesku
zrástlo, prosilo rosičku nebeskú,
rozosial Samum nesvornosti semä
horšie od pýru, pupenca, netresku;
akiste divé asiatské plemä.
Tak na zvädnuté býľa sa sosuly
ach, srdcia tvrdšie od kremeňa, žuly!
Avšak hlávočka ku oblohe čneje!
Zreje žitko, zreje.

Pretrpká nutnosť, bázeň zákon ruší,
moc, hľa, je moc! — tak zbabelosti umy —
ale to zrno, čo zem v lone tlumí,
už žiaden víchor sveta nezahluší.
Hej, budú hody! šumí poľom, šumí,
až prídu (biedy kmotor tiež dač' tuší)
tí nezkrotení orly, žreci-ženci,
ocieľky, kosy verní prívrženci.
Už odznel suďby výrok: zle je, zle je!
Zreje žitko, zreje.

A preds' bohatier ducha trudne vzdychá:
ach, do zlých časov moje živobytie
upadlo a s ním žhavé túžby; i tie! —
Avšak reč jestli nie je prázdna, lichá,
čo za zorničky rudej na úsvite
odžavonila modlitbičku zticha:
tomu na rozkaz Boží krôpky zkanú
ľalijou mysle v dušu rozháranú
a už mu nivou kresťanskej nádeje
večné žitko zreje.

Ba priam dozrieva a s ním pravda svätá
ukrižovaná, väznená v žalári,
nie na úslní — na severnej žiary
rozvíja sa tá princezna zakliata.
Len cez škáročky ziera lži do tvári,
ktorá si hovie za prestolom zlata,
a usmieva sa vlasti, neviniatku,
čo zapredáva otca, rodnú matku.
Lež pomni, kto sa naposledy smeje,
tomu žitko zreje.

Vodrali mocou v úrodné zákutie
sa neprajníci naši, v hneve prudkom
tlačia Slováka, bijú slovom, skutkom,
strežú na oka blesk i perny hnutie.
Hej, šľahne mstiteľ elektrickým prútkom —
a hneď hôrlafu uzla oslabnutie
už priviazaný človek ku dereši
pocíti a sťa holúbok sa teší
na krm, keď slnce srdce zeme hreje —
zreje žitko, zreje!

Maria Javorinská.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

39. Rehor Dankovský.

Katolícky kňaz, učenec, filolog, filosof a znamenitý paedagog, narodil sa 16. febr. 1784 na Morave v meste Telči z meštanských rodičov, pod ktorých opaterou počal študovať a dosť skoro vynikal pilnosťou a peknými vlohami; najviac povzbudzovalo ho dvanásťdukátové štipendium grófa Leopolda Potstotzkého. Základ svojej budúcej učenosti položil r. 1796 v jihlavskom gymnasiume. Jako výborný mladík bol vládou odmenený ročným štipendiumom, obnášajúcim 70 zl. striebra; Cikánek, jihlavský radný, povolal ho k svojmu synovi za dozorcu a opatril ho všetkým potrebným. Takto rodičovskej podpory nepotrebujúc, svobodný od starostí životných, mohol celou dušou oddať sa vedám. Za krátky čas zasvätený aj do počiatkov gréčtiny, v klassickej literatúre robil veľké pokroky. R. 1804 rozlúčil sa s Jihlavou a pospiechal k počúvaniu filosofie a náboženstva na viedeňskú universitu, kde po-

čúval prednášky chýrečných učbárov: Karpeho, Jahna, Ambschela. Jako v Jihlave, tak aj tu, nakoľko mu okolnosti dovolily, cvičil sa v gymnastike. R. 1805 barón Anton Gabelkoven, považsko-novomestský prépošt, bol prinútený baviť sa za dlhší čas vo Viedni, a aby tam čas bez osohu netrávil, chcel zdokonáliť sa v arabskej reči, ktorú obľúbil si čo žiak; požiadal o to Jahna, ten bol avšak veľmi zaneprázdnený, tak že prépoštovej žiadosti nemohol vyhoveť a odporučil mu za učiteľa Dankovského, najvýbornejšieho zo svojich posluchačov. Urobili smluvu a Dankovský sprevádzal prépošta do Považského Nového Mesta. Tu veľmi prospieval v gréckej a arabskej reči, jako aj v klassickej literatúre. Do francúzštiny bol uvedený kňazom Walterom, ktorý bol u boku novomestského prépošta; mimo tohoto svoju túžbu po vedách uspokojil u Révaya, ktorý ho voviedol do novších literatúr a priučil i maďarskému jazyku. Medzi týmto r. 1805 z hermeneutiky a cirkevného práva v Olomúci, r. 1806 ale z dogmatiky v Hradci zložil rigorosa.

Pri uh. kráľ. akademiach sriadené boly kathedry gréckej reči; za obsiahnutie jednej z nich uchádzal sa u peštianskej university, a r. 1806 najprv k rábskej, a hneď na to k prešporskej akademii bol vymenovaný. Gróf Szapáry, okresný hlavný riaditeľ, vymenoval ho za akademického bibliotekára; on sverenú mu knižnicu vzorne sriadil so svojím priateľom Endlicherom. V spoločnosti novomestského prépošta pohyboval sa aj vo vyšších kruhoch, kde nie raz naskytla sa príležitosť k jeho vyznačeniu, menovite keď v Kroměříži zabávali sa u kardinála Coloreda, kde ku cti arcikniežaťa Rudolfa sriadené bolo divadelné predstavenie, v ktorom Dankovský vystúpil jako Arab a v sprievode hudby spieval arabské piesne k uspokojeniu vysokého obecenstva. Na dvore grófov Čákovcov a barónov Révayovcov bol vždy mile prijatý. Jako akad. učbár r. 1807—1809 grófa Csákyho učil v rhetorike, básnictve a filosofii, r. 1818—1823 ale učil nadaného syna baróna Viliama Walterskirchena. V žiackom ešte veku vykonal pešky veľkú cestu cieľom nadobudnutia si zkúseností, v čom pokračoval aj v učbárskom veku. Tak r. 1816 v spoločnosti grófa Ďura Walterskirchena cestoval cez Köszeg, Hradec, a Triest do Benátok; r. 1824 v spoločnosti spomenutého baróna, grófa Trauna, vychovateľov Méhesa a Mikloviča a akad. učbára Rosenica pleplazil štýrske hory.

Dankovský viedol jednoduchý život, za skvosom nikdy netúžil; žil svojim knihám. Mnoho písal nemecky a latinsky. Z jeho spisov znamenitejšie sú: „Elementa lingvae grecae practica.“ V Prešporku 1808. — „Grammatica lingvae grecae.“ Viedeň 1812. — „Hungarae gentis avitum cognomen, origo genuina, sedesque.“ Prešporok 1825. — „Hungarae constitutionis origines, gentis incunabula, et diversae sedes.“ Prešporok 1826. — „Homerus slavicis dialectis cognata lingva scripsit.“ Viedeň 1829. — „Magyaricae lingvae Lexicon criticoetymologicum.“ Prešporok 1833—1836. Za toto svoje svoje dielo bol r. 1838 kráľom Ferdinandom V. zlatým záslužným peniazom obdarovaný, na ktorom tento kolopis možno čítať: „De literis merito Gregorio Dankovszky.“ Podľa neho maďarská reč má 4668 koreňov, a z tých je len 962 maďarských, ostatnie sú cudzieho pôvodu.

40. Ján Čaplovič.

Tento spisovateľ musí byť aj za slovenského literáta považovaný, bárs okrem „Slovenských Veršov,“ ktoré r. 1822 v Pešti vyšly, písal ostatné spisy v latinskej a najviac v nemeckej reči.

Jasenovský Ján Čaplovič, pravotár, narodil sa v Hornom Pribeli v hontianskej stolici dňa 21. sept. 1780. Študoval práva, za poldruha roka bol v praxi u istého advokáta v Baňskej Bystrici, potom r. 1799 v decembri stal sa pisárom a r. 1804 podnotárom pri súdnej stolici zvolenskej župy. Po prajnom dokončení štúdií vo svojom 25. roku (1805) obsiahnul pravotársky diplom a stal sa r. 1808 prísediacim súdu zvolenskej stolici. V tom roku ho jeho patrón, hlavný župan Peter Balogh, pojal sebou do Viedne, aby mu tam u uhorskej kancellárie zaopatril jeho vlohám zodpovedajúci úrad. Búrne príbehy v r. 1809 ale zmarily jeho nádeje a z Viedne zaniesly ho do Slavonie. V Pakraci za tri roky účinkoval sťa pravotár a tajomník tamejšieho gréckeho nesjednoteného biskupstva (1809—1812). Už tu venoval včelárstvu svoju pozornosť. R. 1713 stal sa tajomníkom u grófa Schönborna a po šiestich rokoch riaditeľom uhorských statkov tohože grófa. Na to ho stolice zvolenská, beregská, marmarošská a ugočská vyvolily za assessora, v ktorom úrade ho aj smrť zastihla. Čaplovič najmä na poli juridickom, zemepisnom a národopisnom osvedčil svoju vzdelanosť. On napísal:

1. „Enchiridion lexici corporis juris Regni Hungariae.“ Prešporok 1816. Spis ten dožil sa troch vydaní.

2. „Nucleus plani tabularis sive synopticus decisionum curialium extractus.“ Prešporok 1811. — Druhé vydanie tiež tam r. 1817.

3. „Index sessionum diaetae 1811. 1812.“ Bol prílohou diariumov.

4. „Die Bienenzucht in Doppelstöcken mit besonderer Rücksicht auf die Korbbienenzucht.“ Viedeň 1814. Novšie vydania tiež tam 1815. 1816. Súčasne vyšla aj latinsky. Do maďarčiny preložil ju Szentiványi. (Miškovec 1816.) Do slovenčiny preložil ju Blažkovič. (Viedeň 1817.)

5. „Problemata juridica.“ Prešporok 1814. (V pozostalosti grófa Feketeho.)

6. Zusätze, Berichtigungen und doppeltes Register zu Engels Geschichte des ung. Reiches.“ Viedeň 1814.

7. „Guter Rath an alle, die vom rheumatischen Leiden befreit zu werden wünschen.“ Viedeň 1815.

8. „Das Bartfelder Bad.“ Viedeň 1817.

9. „Slavonien und Croatien.“ Pešť 1819. (Dva sväzky.)

10. „Schematismus ecclesiarum et scholarum Evangelicorum Aug. Conf. in Regno Hungariae. Pro Anno 1820.“ Viedeň 1820. (Toto bol uhorských evanjelikov najprvší schematismus.)

11. „Schematismus ecclesiarum et scholarum evangelicorum Aug. Conf. in districtu Cisdanubiano.“ Pešť 1822.

12. „Ethnographische Erklärung von der Oberstlieutenant Heimbucher gezeichneten und in Kupferstichen herausgegebenen 78 ungarischen Trachten unter dem Titel: Pannoniens Bewohner in ihren volksthümlichen Trachten.“ Viedeň 1820.

13. „Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungarn.“ Viedeň 1821.

14. „Ethnographischer Text zur 33 kupfergestochenen Zeichnungen der Nationaltrachten und Ansichten Ungarns, Siebenbürgens und der Bukovina, von Fr. Zaschke.“ 1822.

15. „Slovenské Werše.“ Pešť 1822.

16. „Gemälde von Ungarn.“ Dva sväzky. Pešť 1829.

17. „Croaten und Wenden in Ungarn ethnographisch geschildert.“ Prešporok 1829.

18. „Ungarns Vorzeit und Gegenwart verglichen mit jener des Auslandes.“ Viedeň 1830.

19. „Beweiss, dass die Slovaken in Ungarn Engländer sind.“ (Redaktorom Hesperusom 200 zlatými odmenené humoristické ethnografické pojednanie. Vyšlo r. 1818.)

Väčšie práce Čaplovičove uverejnené sú v týchto časopisoch: „Oekonomische Neuigkeiten“ (1817—1822). „Wiener allgemeine Literaturzeitung“ (1814—1816). „Vaterländische Blätter“ (1816—1820). „Conversationsblatt“ (1821). Ďalej písal do Festetichovej „Pannonie“ (1820—1822), do „Pressburger Zeitung“ (1813—1826), „Aehrenlese“ (1827), „Iris“ (1825), „Neues Archiv“ (1829—1830), „Wiener Theaterzeitung“ (1822—1827), „Tudományos Gyüjtemény“ (1821—1823), „Magyar Kurir“ (1824).

Tri jeho práce zostaly v rukopise. Jedna pojednáva o národopise Uhorska, druhá o fysiografii našej vlasti a tretia o židovskej otázke.

Bol údom viedeňskej hospodárskej a prírodozkúmateľskej spoločnosti v Halle. Zomrel vo Viedni. — Oettinger v „Mon. des Dates“ hovorí, že bol českým spisovateľom a že zomrel v Pešti r. 1847 dňa 29. mája; dľa Ivana Nagy-a narodil sa 22. septembra.

41. Dr. Karol Ďuro Rumy.

Rumy spisy svoje písal v latinskej, nemeckej, maďarskej, slovenskej, ba aj vo francúzskej reči; Slováci majú tedy právo považovať ho za svojho literáta.

Rumy bol potomkom skvelej rodiny. Narodil sa dňa 18. novembra 1780 v Novej Vsi vo Spiši. Otec jeho bol kupcom a daňovým výberčím. Jeho materinskou rečou bola reč nemecká. Počiatočné školy vybavil vo svojom rodisku, potom išiel do Kežmarku do nemeckých škôl, kde ho učbári po päťročnom študovaní poverili vyučovaním počiatkov hebrejskej reči. Z učbárov najväčší vplyv mal na neho Ján Genersich, ktorý nielen že dal smer jeho štúdiam, ale upravil ho na literárnu dráhu. R. 1799 išiel do Debrecína k ďalším štúdiam. Jeho učbármi boli tu: Štefan Kotsis, Ezaiáš Budai a Pavel Sárvári. R. 1800 dal sa zapísať na göttingenskú universitu, na ktorej pomeškal za poltreťa roka. Tam jeho učbármi boli: Gottlieb Planek, Karol Ständlein, Krištof Ammon, Gottlieb Meyer, Gottlieb Heyne, August Schlötzer, Ján Beckmann, Ludvik Heeren, Bernard Thibaut, Friedrich Blumenbach. Ján Gmelin. Ján Mayer, Kristian Tychsen, Ďuro Hoffmann, Mitscherlich, Meyners, Friedrich Ján Wilken, Richter a Wrisberg, Dubois a Loofs. Svobodný čas upotrebil na vedecké výlety. Navštívil aj Wolfenbüttel, kde prezkúmal Lessingom zariadenú knižnicu. Keď dokončil göttingenské štúdia, počal pracovať pre odborné listy. Pri svojom návrate do vlasti zašiel do Gothy ku chýrnemu hvezdárovi Františkovi Zachovi, ktorý uviedol ho do rodinného kruhu kniežaťa Ernesta II. R. 1803 usadil sa v Kežmarku, kde vyučoval počtovede a nemeckej reči. Po trojročnom učbárení pojal tu za manželku Vilmu Mittererovú, ktorá r. 1808 bez detí zomrela. Nezadlho dostal učbársku stanicu v Tešíne, odkiaľ nezadlho prešiel na lyceum do Novej Vsi vo Spiši. Tu mal platu 250 zlatých. Potom šiel do Levoče a odtiaľ do Smolníka, kde mal 300 zlatých platu. Tu pojal za manželku Dorotu Zapfovú, s ktorou zplodil 4 dietky; zomrela v Keszthelyi r. 1814. R. 1809 dostal z Wittembergu diplom doktora filosofie. R. 1810 povolali ho na šoproňské lyceum, kde vyučoval filosofii a dejepisu. Platu mal tu 700 zlatých. Po uplynutí jednoho roku povýšili mu plat na 900 zlatých. Za krátky čas prijal pozvanie grófa Ďura Festeticha do Keszthelyského Georgicona. Tu učil hospodárstvu; platu mal 1000 zlatých. Neskôr prejal aj vyučovanie lučby a prírodopisu. Ešte v Šoprone oznal sa so Žofiou Müllerovou, ktorú zanedlho pojal za manželku. Ivan Stratimirovič, srbský metropolita, povolal ho do Karlovice, aby tam na lyceume sťa riaditeľ vyučoval. Tu mal filosofické, prírodovedecké a filologické lekcie. Strávil tam 5 rokov a potom v Prešporku zaujal učbársku stanicu. Odtiaľto pozývalo ho kollegium v Sárospataku, on ale zostal v Prešporku; tu mal 536 zlatých, 3 siahy dreva a od každého žiaka 16 zlatých. Rumy bol prchkej povahy, a preto hneď po svojom príchode do Prešporka povadil sa s učbárom Zsigmondim, ktorý pomstil sa na ňom paškvilom. Z Prešporka odišiel r. 1823. Nespokojná jeho ambícia zaniesla ho teraz so šiestimi deťmi do Viedne, kde avšak nenašiel stanicu a tak upadol do veľkej núdze. R. 1824 dňa 11. novembra, práve vtedy, keď jeho matka v Novej Vsi zomierala, on so svojou rodinou vo Viedni v kostole sv. Jozefa prestúpil ku katolíckej cirkvi. Nestalo sa tak náhlo, nerozmysleno, lebo Rumy už v Prešporku dopisoval si s ostrihomským arcibiskupom, Alexandrom Rudnayom, ba ešte v Keszthelyi schádzal sa s premonštrátmi, s ktorými dohadoval sa o veciach náboženských. Keď stal sa katolíkom, dostal aplikáciu v aristokratickom vychovávateľskom ústave Friedricha Klinkowströma, aj do paloty kniežaťa Auersperga chodil dávať hodiny. Pod časom svojho štyrročného zdržiavania sa vo Viedni konkurroval na klassicko-filologickú kathedru lublaňskej university, na bibliotekárstvo celovecského lyceuma, na študiálny direktorát Vojanskej Hranice, na klassickú a aesthetickú kathedru lvovskej university a konečne na direktorát do Vinkoviec. Keď jeho prosby zostaly bezvýslednými, šiel ku Štiftovi, dvorskému lekárovi cisára Františka I. a písal ostrihomskému arcibiskupovi; no pomoc hneď neprichodila a Rumyho núdza dosiahla takého stupňa, že tento pomýšľal už na odpredanie svojej knižnice. Vtedy Daniel Malatides, jeden z Rumyho učedlníkov, urobil medzi svojmi bývalými spolužiakmi sbierku v prospech svojho niekdajšieho učiteľa, ktorá pomohla aspoň z najhoršieho. Medzi tým časom prosil o kathedru uhorského práva na viedeňskej universite a uchádzal sa o ňu u grófa Jozefa Mitrovského, minister-kancellára; r. 1828 prosil o gymnasiálnu professúru v Budíne, universitnú kathedru v Pešti, professúru v Brne, kustodiát universitnej knižnice v Prahe a censorát u viedeňského polic. ministerstva — a všetko bez výsledku. Až konečne v jeseni 1828 primas Alexander Rudnay povolal ho do Ostrihoma za učbára. Tu prednášal za 20 rokov v arcibiskupskom presbyteriume uhorské právo a každý ročník otvoril krásnou latinskou oratiou. Bral účasť v usporiadaní primasovskej knižnice, bárs s bibliotekárom, kanovníkom Kempfom, žil v ustavičnej rozopre. Rudnay ľúbil Rumyho, a kým žil, Rumy stravoval sa pri jeho stole.

Rumy zomrel po desaťdňovej nemoci vo veľkonočnú nedeľu dňa 5. apríla 1847. Mal skvelý pohrab, celý Ostrihom odprevádzal ho ku hrobu. Manželka jeho po päťročnom živorení zomrela vo veľkej núdzi v budínskej nemocnici. Rumyho veľká knižnica behom štýr rokov po jeho smrti z väčšej čiastky potratila sa; o 5000 sväzkoch vyšly tlačené kathalogy a diela temer zdarma dostaly sa do rúk berlínskych a viedeňských kupcov.

Z Rumyho literárnej činnosti Slovákov týkajú sa články, ktoré r. 1846—1847 uverejnil v prešporských „Slovenských Novinách“ a prešporskom „Orle Tatranskom“; v rukopise zanechal dielo: „Agenda Slavica“ (390 strán) a sbierku slovenských a illyrských piesní; čo sa jeho inojazyčnej literárnej činnosti týka, spomeniem, že je pôvodcom 16 v nemčine, 3 v latinčine a 1 maďarčine písaných a vydaných diel, ďalej jeho rozličné odborné články uverejnené sú v 107 nemeckých, v 30 maďarských, v 2 latinských, v 2 srbských, v 2 illyrských, v 2 horvatských, v 1 talianskom a v 1 francúzskom časopise, konečne že je pôvodcom 137 latinských, 127 nemeckých, 13 maďarských a 1 francúzskeho rukopisu.

Rumy dopisoval si s premnohými nielen domácimi, lež i zahraničnými učencami; tu len slovenských spo-

meniem: s Čaplovičom, Dankovským, M. Hamuljakom, s Mil. Hurbanom, Alexom Jordanským, Kopitárom, Jurom Palkovičom, P. J. Šafárikom, Jánom Szeberénim.

42. Ján Tomka Sásky.

Narodil sa vo Folkušovej v Turci. Dlho menoval sa Sásky-m, lebo jeho starý otec vysťahujúc sa z Turca osadil sa v Sáse pri Zvolene, a pre toto premenenie mena bola by táto zemanská rodina ako taká utratila svoje práva, keby jich vnuk nebol zpät nadobudnul, pri čom prijal opät pôvodné meno Tomka. Študoval v B. Bystrici a v Jene. Dokončiac štúdia vyučoval v Rábe sťa riaditeľ tamejšieho gymnasiuma početných mladíkov a tam vydal svoju „Periodologiu.“ Odtiaľ prešiel r. 1732 do Prešporka, kde bol najprv konrektorom, neskôr po smrti Beerovej rektorom tamejšej vysokej školy. Zomrel r. 1762. Jeho sbehlosť v dejepise a iných odboroch dokazuje jeho dielo: „Hodegus et chronotaxis in Attilam Prisci rhetoris,“ ktoré r. 1745 v Prešporku vydal Matej Bel. Sem má byť počítané: „Introductio in orbis hodierin geographicam.“ Prešporok 1748, v 8°, s praefaciou Belovou. — Jaký bol sbehlý v starom dejepise našej vlasti, dokazuje jeho dielo: „Conspectus introductionis in notitiam regni Hungariae geographicam, historicam, politicam et chronologicam, inde a primis gentis et regionis hungaricae originibus usque ad aetatem nostram breviter et succinte per successione, temporum productam,“ ktoré vyšlo v Prešporku vo veľkej 8° dľa Schmala r. 1759 a dľa Haana r. 1749.

Je pôvodcom ešte tohoto diela: „L ber de ritu explorandae veritatis per iudicium ferri caudentis et aquae bullientis.“ 1740. V rukopise pozostalo: „Liber de originibus Hunnorum et Avarum.“

43. Martin Lauček.

Muž tento vo Fejérvárovom výtisku sám vo veršoch takto napísal svoj životopis:

Martinopoly natum videre Penates... 1732. 19. Maji.
Oppidulum tractus thurócziensis habet.
Johannes fuerat genitor, genitrix Catharina,
Ille fuit Laucsek, Malko sed ista fuit.
In sacra lotus sacri baptismatis unda
Martini pulchro nomine dictus eram.
Tum pater, ut studiis aetas matura fuisset,
Me docuit primas noscere litterulas.
Solam me docuit lecturam cura parentis,
Post neczpalinis tradidit illa scholis... 1740.
Illic Donatum tractavi grammaticamque,
Horum Matthias Bilecz moderator erat.
Illic syntaxim didici, didicique poesim,
Illic adjunctus rethoribusque fui.
His fuit in tribus Thomas Pataki mihi ductor,
Qui tamen abjecit postea sceptra scholae... 1747.
Posonii tandem Michael qui Peschko vocatur
Imbuit ingenium Palladis arte meum.
Hic ope Joannis Tomkae cognomine Szászky
Erudiit mentem docta Minerva meam.
Hic docet in prima, docet ille in classe secunda,
Ambo dabant sacris ex Heliconis aquis.
Hungara me rapuit demum dulcedine lingva
Ad loca, quae Sáros et Patakina vocant... 1750.
Hic David Sárkány, Michael Szathmár Stephanusque
Bányaius juvenes erudiere suos.
Hos tres audivi claros ex arte magistros
Et potui posthac hungara verba loqui.
Dein Kesmarkinas placuit mihi a dive Camoenas... 1752.
Carpathici montis quas juga celsa tegunt.
Hic me formavit Samuel Münch atque Joannes,
Qui bene Majoris nomen et omen habet.
Sed berzetinas post haec devectus ad oras
Munere cantoris condecoratus eram.. 1754. 6. Mart.
Ecclesiae cecim; docui sed pignora mystae
Numen et in vera religione colant.
Iste fuit Paulus, verum cognomine Major,
Cujus apud cunctos fama perenuis erit.
Ad coetum demum migravit coetue diensem... 1755.
Constituor pastor Kún-tapolczenus ego... 1756. 1. Nov.
Post mihi Majoris Pauli de sangvine natam
Annam conjungunt vincula sacra thori... 1758. 1. Nov.
Hungarica cupio lingva dum ornare cathedram
A derencsanis poscor evangelicis... 1759. 16. Aug.
Postea divino data nobis filia dono... 1759. 4, Dec.
Ad sacrum fontem Barbara dicta fuit.
Demum de Restér submissa vocatio nobis... 1760. 11. Febr.
Quae tamen a nobis rite rejecta fuit.

Dľa tohoto narodil sa v Turč. Sv. Martine 19. mája 1732. Otec jeho bol Ján a matka Katarína Malko. Roku 1740 chodil v Necpaloch do školy, kde sa Donáta a mluvnicu učil. V tejto škole jeho učiteľom bol Matej Bilec (najskôr Milec). V Prešporku bol jeho učiteľom Michal Peško a Ján Tomka Sásky. Na to r. 1750 cieľom osvojenia si maďarskej reči šiel do Šárošpataku, kde ho vyučovali Dávid Sárkány, Michal Szathmár a Štefan Bányai. R. 1752 študoval v Kežmarku, kde jeho učiteľmi boli Samuel Münch a Ján Major. R. 1754 dňa 6. marca stal sa v Berzete cirkevným kantorom. R. 1756 dňa 1. nov. stal sa v Kún-Tapolce pastorom a r. 1758 dňa 1. novembra pojal si za manželku Annu, dcéru Pavla Majora. R. 1759 dňa 16. augusta stal sa v Drienčanoch pastorom a v tom istom roku dňa 4. decembra narodila sa mu dcéra Barbara. R. 1760 dňa 11. februára bol povolaný do Restéru, ale neprijal túto stanicu.

K tomuto nádobno pripojiť, že roku 1761 stal sa v Hornej Šajave a r. 1783 v Skalici kňazom, kde roku 1802 zomrel.

Jeho diela sú:

1. Rozberanie tých päť článkov, ktoré pripojujú sa k Lutherovmu malému katechismu, ktorý Schmal písal, ale ho Lauček druhý raz vydal a aj do maďarčiny preložil. V 12°.
2. „Zlatá bane,“ k potrebe banníkov. V Prešporku.
3. „Slzy učedelnjku.“ Reč zaujania jeho skalického úradu. V Skalici.
4. „Az első keresztyéneknek ama tiz főüldözésekről szóló történet irás.“ Toto r. 1787 v Prešporku vydal Andrej Cházár.
5. „Slovenská Concordantia.“ V Prešporku r. 1791.
6. „Centuria diplomatum et epistolarum Thuroczianarum“ vysvetľujúc svojimi a Jána Procopiusa poznámkami. — Iné jeho rukopisy majú byť v Zay-Uhrovci.

44. Andrej Schmal.

Do zápisnice superintendentom Samuelom Antonim vysvätených Ján Schmal naznačil nasledujúce dáta svojho života. Narodil sa v Necpaloch v turčianskej stolici dňa 25. apríla 1706 z rodičov Ďura Schmala a Anny Herchelovej. Učil sa okrem svojho rodiska v Štiavnici, potom opät v svojom rodisku a v Kremnici; r. 1726 šiel do Wittembergu. R. 1729 navrátiac sa bol vychovateľom u Ladislava Platyho a odtiaľ bol povolaný za kňaza do Hornej Šajavy; vysvätený bol dňa 14. augusta r. 1731. V gemerskom senioráte bol r. 1737 vyvolený za rečníka, r. 1745 za notára, r. 1748 za podseniora. Potiaľto on sám. — Z Hornej Šajavy šiel do Ratkova a stal sa seniorom. Zomrel 25. decembra 1766.

Jeho práce sú:

1. „Adversaria ad illustrandam historiam ecclesiasticam evangelico-hungaricam pertinentia.“
2. „Brevis de vita superintendentum evangelicorum in Hungaria commentatis.“ Vyšla v I. svázku „Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica“ v Pešti r. 1861.
3. „Syllabus litteratorum thurócziensium.“
4. „Adversaria ex variis et fide dignis iisdemque rarioribus M. SS. et libris publicis, quos protocollo adpellamus, in unum volumen propria manu descripta.“ 1748.
5. „Oratio inaugurabi occassione electi in superintendentem Georgii Ambrosii dicta.“
6. „Protocollum visitationis superintendentalis a Georgio Ambrosio peractae.“
7. Rozberanie tých päť článkov, ktoré som hore v čas môjho hovorenia o Laučekovi spomenul, a ktorých slovenskú osnovu znovu vydal Ďuro Jadzko, kantor v Ratkove.

45. Štefan Pavel Bácsmegyei (Báchmegyey).

Chýrečný lekár, narodil sa v Trenčíne zo zemanských rodičov. Študoval v Trenčíne, Prešporku, Rožňave a Prešove. Lekárske štúdia končil vo Wittembergu a Jene, odkiaľ navrátiac sa domov stal sa r. 1716 riadnym lekárom gemerskej stolice. R. 1720 prijal tábornú službu v pluku Schönbornovom a Khevenhüllerovom; o 8 rokov neskoršie stal sa lekárom kardinála grófa Imricha Csákyho a o 2 roky neskoršie hlavným lekárom ostrihomskej kapituly a niekoľkých trnavských rádov. Zomrel v Trnave r. 1735. Smrť jeho zapríčinil akýsi lučebný pokus, pri ktorom sklenná nádoba explodovala a nebezpečne ho na tvári ranila. Z evanjelického vierovyznania prestúpil ku katolíckemu. Toto svoje zamenenie vierovyznania vysvetľuje v diele: „Otia Bácsmegyeiana documenta veritatis fidei R. Catholicae forma Colloquii familiaris inter Lutheranum et Catholicum exhibentia. Tyrnaviae 1733.“ 8°. — Jeho lekárska práca je: „Observationes de morbo Csömör Hungariae endemio.“ Lugp. Bat. 1717.“ Vo 4°. — Jeho menšie práce uverejnené sú zväčšej čiastky v bretislavských lekárskych letopisoch. Menovite:

„De officacia aquae calcis vivace in gravitate et dolore lumborum pedumque.“

„De exorta per decoctum mercurii sublimati cum aqua externe applicatum solivatione.“

„De uvis intra plicam et mucidam suburram ventriculi haerentibus et inde exorta febri quartana.“

„De situ vinearum tokaiensium.“

„De constitutione aëris rosnaviensis epidemica an. 1720 observata.“

„De procellosa tempestate an. 1720 oborta.“

„De fulmine, quod A. 1720 d. 8. aug. Rosnaviae decidit, eiusq. miris phaenomenis.“

„De morbis A. 1720 Rosnaviae ocurrentibus.“

„De statu epidemico tirnaviensi an. 1733 in commercio litt. norico hebdom.“ XIV. 108 strán.

Príležitostne spomeniem, že jeho brat, Ján Bácsmegyei, podobne lekár, ktorý svoje štúdia dokončil na erfurtskej universite, písal:

„De podagra juxta genuinam optimamque artis methodum curanda.“ 1727. Vo 4°. — Zčiastky aj on znášal útraty pri vydávaní prác Michala Zvonariča.

46. Matej Bahil.

Narodil sa na počiatku predošlého stoletia v gemerskej stolici z otca Jána a matky Judity Plačkovej. Keď vyštudoval v Harhove pod Samuelom Bubenkiusom, v Kežmarku pod Ďurom Buchholzom a v Baňskej Bystrici pod Jánom Simonidesom, r. 1726 vo Wittembergu dokončil svoje štúdia a 25. mája r. 1730 stal sa kňazom v Čerenčanoch, kde 4 roky sotrval a vo svojom úrade tak vynikal, že bol r. 1734 povolaný do Prešova za slovenského kazateľa. Tu uverejnením v slovenskej reči — a nie v nemčine, jako sa v V. svázku „Egyet. magy. encyklopedia“ hovorí — Šalamona Cypriana „Tractatus de origine et incremento papatus, et Admonitiv ad fratres bohemos de retinenda religione evangelica“ (Wittemberg 1745) a Meisznera „Consultatio orthodoxa de fide Lutherana copessenda et Romana Papistica deserenda, opposita Leonhardo Lessio“ (Wittemberg; oba spisy dal vytlačiť pod menom Theodora Hybla) bol r. 1746 dňa 28. novembra v Prešove pre búrenie uväznený; dňa 13. decembra 1746 ušiel do Sliezska, kde odporúčaním Burgiusa bol v Anisfelde vyvolený za kňaza. Tu vydal: „Tristissima ecclesiarum Hungariae protestantium facies.“ Briga 1747. Táto práca v celom obsahu je uverejnená v 2. svázku „Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria“ zvanej sbierky, Andrejom Fabóm redigovanej (1863). — Útulok našiel u Friedricha II., ktorý nútil jezovitov vo Vratislave k prinavráteniu škody za Bahilovu knižnicu.

47. Mikuláš Thamassy.

Mešťan žilinský, ktorý r. 1691—1711 slúžil tomuto mestu jako notarius; vysvitá to z mestského „Protocollum fassionum ab A. 1688—1695,“ potom „ab A. 1695—1700“ a „ab A. 1701—1708“ a „1708—1717.“ Ináč menoval sa aj F a b r i-m. Musel byť ale v tomto úrade najmenej od r. 1687, poneváč vtedy už bol údom katolíckej cirkve, lebo v tom roku vyšla od neho v Trnave nasledujúca, v osmorke na 56 stranách tlačená kniha: „Tranquillitas Conscientiae Catholica, Seu Verae, Unius, Sanctae, Catholicae et Aposthollicae Ecclesiae, verbis et sententijs, Solius Sancti Spiritus in scripto verbo loquentis, post varios et diuturno fluctus Acatholicos conscripta et coram mundo publicata. Professis Per Nicolaum Thamassi, aliter Fabri Solnensem, I. Cor. I. v. 10. Obsecro vos fratres, per nomen Domini Nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non suit in vobis Schismata. Sitis autem profecti in eodem sensu, et in eadem sententia. Tyrnaviae, Typis Academicis, Excudebat Joannes Nicolaus Martius,“ alebo bol on prvý, ktorý z magistrátu zanechal ev. vieru. (Táto kniha má na predku titulný list, ad lectorem, dedicatio na 4. nečíslovaných stranách. (Nachádza sa v maď. nár. museume, v peštianskej universite, v Pannonhalme, v prešp. r.-kat. gymnas., vo františk. kláštore v Kis-Mártone a u Ďura Rátha.)

R. 1691 vydal podobne v Trnave v 8° na 655 stranách tlačenú knihu pod týmto názvom: „Prawa katolicka Ručny knyžka, kteražto Ručny knizce ale leweg, Doktora Matyassa Hoe na odpor wydana gest: že Naboženstwy (tak nazwanich Lutheranuw) nenj Ewangelitske, nenj katolicke, neni oprawdiwe; ale Slowu Božjmu a Včeny Aposstolskemu odporne. Widana od Mikolasse Tamassyho. W Trnawe witlačena skrze Jana Adama Friedl Roku 1691.“ (Na predku je titulný list, venovanie, dedikacia na 4 listoch a na konci register a errata na 2 nečíslovaných stranách. Pôvodca venuje ju grófovi Ďurovi Erdődymu, žilinskému zemskému pánovi, večitému županovi Varaždína a hlav. županovi oravskej, tekovskej a šarišskej stolice. Nachádza sa v maď. nár. museume, peštianskej universite, u ostrihomského arcibiskupa, u nitrianskeho biskupa, v prešp. ev. lyceume, v prešovskom ev. kollegiume a pešťbudínskom semeništi.)

Konečne r. 1709 vydal: „Vindiciae illibati conceptus Mariani. Tyrnaviae 1709.“ V Trnave, vo 4°. Spomína po Stögerovi De Backer (VI. 702. str.).

Spisy tieto dokazujú, že Thamassy mocne pracoval literárne v záujme katolíctva proti protestantismu, a považiac jeho vážny úrad, ktorý v meste Žiline zastupoval, sledovať treba, že i účinlive bránil vieru, do ktorej sa navrátil.

Podľa „Act. Jesuit. Soln. 1. fasc. 17. a 25. čísla“ žilinskí jezuiti r. 1694 kúpili od Mikuláša Thamassyho dom za 1400 zl. Tento dom stál na priestore terajšieho žilinského biskupského sirotského ústavu, patrične kláštora mníšek, na žilinskom rýnku stojaceho a k nemu náležiaceho kostola, lebo stavänie toto bolo kedysi residenciou jezuitov, ktorí ju vystavili na pozemkoch zakúpených domov. Či tento dom bol tohoto Thamassyho, a či toho totožného mena, ktorý bol v Žiline r. 1688—1690 mestským senátorom, udať neviem, poneváč je otázka, či onen notarius je totožnou osobou s týmto senátorom; ja to ale považujem za pravdepodobné.

48. Ďuro Ďurikovič.

Narodil sa 12. júla r. 1783 (a nie, jako Fermey a Danielik udávajú, r. 1780) v Ivanovcach v stolici trenčianskej zo zemanských rodičov. Počiatkov vyučovania dostalo sa mu v dome otcovskom; na konci r. 1790 bol poslaný do Považskeho Nového Mesta, r. 1793 do Trenčína a r. 1795 do Modry. Bol 17-ročný, keď vstúpil do radu žiakov prešporského ev. lyceuma. Bol výborným žiakom. R. 1779 na ref. kollegiume vo Veľkom Köröši počúval uhorský dejepis a diplomatiku, a po dokončení týchto ponáhľal sa do Prešporka k učeniu filosofie, v úzkom smysle bratej. Dráha, na ktorú chystal sa, bola súdobná alebo pravotárska, ale privoliac prosbe svojich pokrevných a odporúčaniu známych, r. 1802 šiel k svojmu strýcovi, panskému správcovi grófa Zichyho, do Puszta-Födémesu, aby vycvičil sa za hospodárskeho úradníka. Bol avšak veľmi zle prijatý; jeho zádumčivý strýko zachádzal s ním veľmi prísne, on ale svoj osud krotko znášajúc, veci na neho sverené svedomite vykonával. Aby si nadobudol väčších známostí, r. 1803 rozlúčil sa so strýkom a vstúpil k Pavlovi Škultétymu na právnickú prax, a jako taký r. 1805 utratiac rodičov, po odobraní dedictva počal slúžiť jako pisár hospodárskeho úradníka najprv v Dárde v baraňanskej, a r. 1807 v Mezőlaku vo vesprímskej stolici, kde dozvediac sa o smrti Jána Ďurikoviča, tabulárneho pravotára, šiel do Prešporka a bol starším grófom Františkom Zichym r. 1809 vymenovaný za išpána a r. 1811 za kasnára. R. 1812 bol zvolený za boženíka prešporskej stolice a r. 1818 za radného mesta Prešporka a jako taký r. 1825, 1830, 1832 a 1839 na sneme zastupoval mesto. Bol údom vyslanstva 8. článkom z r. 1827 vyslaného. R. 1840 dňa 24. decembra stal sa sudcom pri zmenkovom súde v Prešporku. Zomrel 25. jan. r. 1848 pred nádražím koňskej železnice v Pezinku na porážku.

Vo svojom veľkom zkúmaní bol veľmi prekážaný úradným zamestknaním. Jeho knižnica pozostávala z nepočetne mnoho a veľmi zriedkavých kníh a rukopisov. R. 1804 počal s neunavnou pilnosťou a veľkými útratami sbierať tieto drahocenné poklady. Hodnoverné rukopisy a pôvodné, vážneho obsahu listiny v podobe foliantov tvoria asi 33 hrubých svázkov, ktoré zväčšej čiastky opisy zeme a ľudu, dejepis, štatistiku a pôvod rodov Uhorska pojednávajú. Na zásluhy tohoto učeného muža rozpamätalo sa chvalitobne aj cudzozemsko. Jeho menšie práce uzrely svetlo v Archivume Hormayra, v Hesperuse a vo viac sošitoch „Tud. Gyüjtemény-u“ (1819—1827). Z jeho samostatných diel najznamenitejšie je: „De situ et ambitu Slavoniae et Croatiae,“ 3 čiastky, v Pešti 1844—1847.

Had.

Horí smädom puklá zem,
tvár jej samá rana, —
hlava Tatry boľavej
páľou dopukaná.

Vyslala zem na more
divú hus s ponosou:
prečo skúpi, skývraží
s blahonosnou rosou?

More hromom zhučalo:
„Otec suďby žiada,
lebo v prsiach chová zem
ohyzdného hada...

Kým had v hrudi svíja sa,
nehodná zem rosy, —
prekliata mať pod srdcom
ktorá hada nosí!“

Vrátila sa divá hus
s odpoveďou mora:
Hada chováš pod srdcom,
začarená stvora...

Zem sa ľakla odkazu,
že má v sebe hada,
plače, kvíli, ztriasa sa:
sprostiť by sa rada.

Strela — city v plameni,
výbuch! — Pane Bože!
Varujte sa, lebo vás
láva stihnúť môže!

Had sa v láve utopil,
a zem do mdlôb padla;
ale nebe chce to mať,
aby ona zmladla.

Nad Kriváňom oblaky
ruky si dávajú,
zo štýr kútov sveta sa
veselo schádzajú.

Tasia meče ohnivé,
vytínajú cestu:
prišly s rosou obživiť
starú zem v nevestu.

Ž—k.

Dialog.

Vyjav že mi, škovrán malý,
čím že teba vychovaly,
že tak pekne spievať umieš,
bárs partesom nerozumieš?

Chovali ma otec, mati
zrnom, rosou v jarnom siati,
donášali nôty z neba —
partesov nám nepotreba.

Povedz že mi, škovrán milý,
či ťa tomu naučili:
jako treba v smútku spievať,
žiale piesňou zaodievať?

U nás žiaľov nemávame,
— to vám ľuďom ponecháme —
naše žiale v lásku splynú:
s rosou prídu, s rosou hynú.

Čo mi, vtáčku, na to vetíš,
že so spevom vo výš letíš?
Zem dá rosy, zem ťa živí —
prečo vzlietaš v nebies nivy?

Braček zlatý, hruda bolí,
chladno pod ňou krajšej vôli;
musíš hrudu ztriasť zo seba,
chceš-li poňať milosť neba.

Ž—k.

V máji.

Zlietol z neba Jarovít
na hyntove zlatom,
zem ho slávne vítala
v rozochvení svätom.

Vtáctvo v chóry sdružené
hymnu zbožnú peje,
slnko — víťaz túžený —
zláti šat nádeje.

Klope vtáča na okno:
junoš, jar ťa volá,
ty si chorý, poď si vziať
lieku z nášho stola!

Junoš ide za hlasom
hôrnej do doliny,
loví balzám vzdušný
pannenskej jedliny.

Balzám jedlí ukojil
srdca struny choré:
usnul junoš na machu,
v duši pučia zore.

Sen, vraj, obraz smrti je,
— to nie! on je neba;
avšak: ruže svedomiu,
Lazarovi chleba.

Sen dá, čo ti života
skúpe ruky kradú:
tvoje rany, strádania
vo sne hynú v chladu.

Junoš sní a nad hlavou
jedľa šeptá pieseň —
jako dávno matúška —
piesňou lieči tieseň.

Biela víla v rúchu mlhy
pred junošom stala,
za ňou stínov čata sa
v rady sporiadala.

„Brat môj," začne vílica
nepozemským tónom —
„prišla som už vyhoveť
túhy tvojej stonom.

Pravdu hľadáš, za ňou mreš
v začmudenej chyži:
pravda, krása do čmudu
nikdy sa neznúži.

Pravda, krása v prírode:
to jej oltár v sláve;
uznaj, ona nebýva
v začmudenej hlave.

Ž—k.

Pozdrav od milej.

Letia divé husy,
lietajú vysoko,
ledvá jich dostihne
Aničkino oko.

Volá milá, volá:
husičky, čakajte,
nože vy mne, húsky,
pierko požičajte.

Milý môj na vojne
na morskom pobreží,
nechyrovať o ňom —
siedma zima beží.

Bije sa za bratov,
rúba do pohana —
ach, moje srdiečko
samá je už rana! —

Letíte za more,
divoké husičky:
vezmite mu lístok
od smutnej Aničky.

Povedzte mu, žeby
prestal ťať pohana,
by sa domov vrátil
na svadbu na Jána;

lebo že ho veru
čakať nebudeme,
ale sa ja vydám —
oj, vydám — do zeme.

Ž—k.

Duma po mrku.

Čože tak, mesiačku, medzi chmármi čušíš?
Azdaj lepšie časy pre nás smutných tušíš?
Rád sa večer dívam na ťa, ty nebeský,
ty, ktorý zvrat časov dumne čítaš rezký.
Oj, rada by duša má ta zaletela,
kde si ty, kde Otec, kde trôn Stvoriteľa;
lebo mrcha časy zábavu mi vzaly
a mňa k chladnej zemi žiaľom priviazaly.
Ver' moje mladistvé líca mi obľadly,
bo mi mrcha časy kvet veku ukradly.

Srdca túžby, žiale k tebe poletujú,
keď už nie vo svet, len v tebe dôverujú.
Vezmi jich a ukry v chmáry bľadé hore,
dokým nezapadnú mladšie moje zore.
Lebo čoby tu dol' v pustine hľadaly,
keď jim zábavôčku mrcha časy vzaly.
Vezmi ma, bo ty si zádumčivý, tichý,
mňa už viac neteší sveta hluk ten lichý. —
Postojže ty, druh môj, postoj na chvíľočku,
a povedz mi, povedz dáku novinočku!
Čo tam, jako so mnou, jako s nami stojí;
či už raz na svete nič ma neukojí?
Či len ozaj moja mladosť mi vyhynie,
a či dač lepšieho v budúcnosti kynie?
Postoj že ty, druh môj, postoj na chvíľočku,
povedz že mi už raz dáku novinôčku!

Darmo volám, žialim, darmo ja nariekam,
darmo slzy tečú ku považskym riekam.
Moje slzy hynú sťaby kvapka v mori —
zase len tie isté vychodia mi zory.
Darmo ja úbohý radosť v svete hľadám,
darmo túžby k túžbam na hŕbku ukladám.
Darmo hľadám v tebe, mesiačku, útechy,
darmo túlim v dome sa bez steny, strechy.
I ktože smutného poľutuje v svete?
Ktože mi cestičku ku šťastiu premete? —
Nikto inší, len ten hore tam na nebi,
ktorý dáva sily, dáva i potechy;
len ten, jehož ruka razom všetko zmení,
že si moja duša usne v krásnom snení.
On zlomil otroctva pravekého putá,
ku ktorému mladosť nerada sa púta;
On nám vylial rosu z vysokého neba,
že prestala žitia surová potreba;
On, čo rodu — *lipe* oprchnutej dal kvet,
On mocný, pred ktorým korí sa celý svet.
I ja korím v prachu pred Tebou sa, Pane,
bo sladká, nebeská vôňa z neba vane;
vôňa sladká vane od tatranských výšin,
hlas volajúceho od dunajských nížin
znie: „Hoj, bratia Slávy, dobre časy stoja!
naše časy prijdú bez krutého boja!“
Nuž teraz len popraj, Otče všeho sveta,
popraj mnohé, blahé, dlhé práce letá,
popraj, že ochladím sa pod *lipou* v tôni,
kým sa mojej duši nebo nezacloní,
popraj viděť rod môj až v tom kvete blaha.
Vítaj, „Matko“ ľúba, vítaj, „Matko“ drahá!
Sober sa, mesiačku, a iď svojou dráhou,
už necliviem viacej za „Matkou“ mi drahou!
Hľa, neviem ani, jak prišla mi z ďaleka —
nieto šťastnejšieho nado mňa človeka.
Dobrú noc ti, druh môj, vďaka za chvíľočky,
popraj ešte viacej, dones novinočky.
A keď ma ukojí v chyži sladké snenie,
dones že mi voždy od-hviezd pozdravenie.
A keď budem v hrobe tichom odpočívať,
príď že sa i potom, príď na mňa podívať;
sadni si do tône mojej trošky prsti,
bo i tys' ukrytý časov zvratných v hrsti.
Dobrú noc ti! —
Zapadol mesiačik, ta šly mrcha časy:
dobrú noc vám! —
Mladík s vetrom pohráva si.

Kvetúš.

Literatúra a umenie.

Pani Renáta Tyršová píše v „Osvěte: „Žádná z okolností, nejnovější rozvoj našeho malířství provázejících, nenaplňuje nás takovým uspokojením a nebudí tak oprávněné naděje v budoucnosť, jako snaha v středu našich mladých malířů v Mníchově vzniklá, postaviti genrovou tvorbu na základ ryze národní. Jest tomu sotva tři roky, co rozhlížejíce se po výtvarné produkci domácí, na tomto místě jsme tlumočili stesk, že postrádáme genru specificky českého. Dnes jest to právě ten z umělců našich, jehož Cikáni nám tenkráte podnět k stesku tomu zavdali, jenž mladistvě pružným krokem spěje k cíli, u vědomí velikého nadání vysoko vytčenému — státi se naším vynikajícím genristou v skutku a cele národním. Jaroslav Věšín šel na studijních cestách svých po stopách Manesových. Obrátil se na východ československý, na Moravu a ještě dále do středu Slovenska uherského. Kde velký náš idealista hledal a nalezl v neporušené původnosti zachovalé postavy a tváře, na jichž základě svůj typ československý vytvořiti mohl, tam hledal a nalezl zas mladý realista především svěží malebnosť v ústroji, zdatné a lepé zjevy lidí prostých, kulturou málo dotknutých s přirozeností se pohybujících, u nichžto výraz i posunek jsou jasnými zrcadly duše, jichž spůsob života, mravy, osudy, radosti i strádání řečí malířskou přímo a otevřeně s účinkem nezkráceným lze vyjádřiti. Sedm nových obrazů Věšínových s náměty slovanskými podařilo se na ten čas získati galerii Wiesnerové, v jejichž krásně osvětlených prostorách všechny jejich přednosti technické k plné platnosti přicházejí. Loňské práce, mezi nimi zejmena Na přívoze, znamenají neobyčejný pokrok proti Počátku románu, kterým Věšín jako líčitel slovenských motivů se nám uvedl, nejnovější díla pak jsou opět důkazy nových studií, nových vymožeností, doklady chvalitebné samokritiky. Věšín je z těch realistů zdravého jádra, kteří do plného proudu skutečnosti pro předměty své sahajíce, každé triviálnosti se vyhnouti dovedou a při vší lásce ku pravdě, motivy a podněty k svému tvoření vždy s ohledem na vrozený krásocit si vybírají. Vzácným darem jest pro Věšína humor, nehledaný a naivní nejen na pointu v titule se obmezující, nýbrž i výrazy a posunkovou mluvu jeho osob cele pronikající. Dědoušek, jenž na mezi koníka popásá a za čápem k vesnici mířícím se dívá, jest takovou figurkou, takovými jsou i postavy na posledním velkém obraze Věšínově, kdež selské saně se svatebníky furiantsky povoz panský předjíždějící rozmachem podivuhodným nám vylíčil. A ještě něco s potěšením na nejnovější produkci umělcově stopujeme. Čím častěji se Věšín vrací ku předmětu studia svého, tím hlouběji vniká v povahu lidu Tatranského, tím pravdivější jsou proto veškery postavy, jež líčí, neboť se naučil rozuměti všem všem zevním průjevům jejich cítění, chtění a myšlení. Takovým spůsobem dodáva obrazům svým, jako zmíněné již předjíždce, hodnoty řekli bychom povahopisné, líče nám charakteristickou stránku dobrého, nebohého lidu slovenského, živým temperamentem nadaného a v malých věcech výminečně proti odrodilému panstvu směle svou furii provádějícího. Rub tohoto líce sebevědomě si vedoucího naznacil nám Věšín satirickém obrázku Jak sa teraz volá naša dědina, kde žena slovenská s plnou travnicí na zádech v úžasu se zastavuje před nově natřeným kůlem u cesty, na němž čte nesrozumitelné slabiky na místě povědomého názvu své rodné vísky. O jemném slovanském citu Věšínově svědčí jeho scény milostné, na př. roztomilý ten výjev, kdež zamilovaná děvčice svému šuhajovi, pyšně u svých koní stojícímu, přináší na smířenou pěknou voničku:

Štefko, nehněvaj sa! Tu není stopy po sentimentálnosti, tu je zdravá poesie mladé lásky, kterou naše nejkrásnější národní písně dýší. V pohybe a posuncích osob dosahuje Věšín na nejnovějších obrazech svých překvapující přirozenosti a pravdy. Takové postavy, jako jest mladá matka Malého honvéda v „slovenské kolíbce“ mezi kůly uvázané uspávající, nebo žena, které koně Rychlou poštu vezoucí ze zad uškubávají trávy, a nade všechny na Předjíždce junácký ženich a vozotaj jakož i mladý klouček v popředí klobouk nastavující, mohou povstati jen na základě studií, oddanou láskou vedených a vzácně bystrým smyslem pozorovacím podporovaných. Z obrazů Věšínových v galerii Ruchu zasluhoval by každý rozboru zvláštního, též pokud se provedení technického dotýče. Musíme se tu spokojiti upozorněním na znamenitě zručné traktování všech partií vedlejší, jež vymanivše se z bývalé neurčitostí přece hlavním částem obrazu do podrobna propracovaným vždy ustupují. Nalezneme mezi postavami Věšínovými pravé kabinetní kousky detailové malby, svědomitě každou vyšívku, každý záhyb, každou stužku „svědčného“ kroje reprodukující, hlavní věcí zůstává mu však vždycky dojem celkový. K tomuto cíli dovede Věšín směřovati též rozlohou osob po ploše obrazové a více ještě koloritem, jenž přes pestrosť tu onde předmětem podmíněnou jednotně náladě vzduchové se podřizuje.

Príspevky k dejinám jazyka slovenského. Napísal Phil. Dr. S. Czambel. I. V Budapešti. 1887. Nákladom vlastným. V komissii u Fr. A. Urbánka v Prahe a u Adolfa Horovitza v Trnave. Cena 80 kr. — O tomto diele prehovoril Jozef Škultéty v „Národních Novinách“ tak dôkladne, že nemáme čo pridať. Je to spis záslužný, a jedine čo vytýkame je, že pôvodca pochopuje slovenčinu jakýmsi úzkoprsím, provinciálnym spôsobom, že mala fide cituje spisovateľa zlého (Hložanského), ktorého diela nepatria ani k seriosnej literatúre a ktorý je dávno zabudnutý — a jeho citáty hádže za hrdlo živej, dnešnej literatúre slovenskej. Slovenčina bez duchovného styku so slavianskymi jazykami skoro by zakrpatela. Autor iste urobil záslužné, pekné študium, ale keď iných chce naprávať, mal by sám čo filolog pekne po slovensky písať, čo naskrze nerobí. Jeho slovenčina kulhá v neodpustiteľnej miere. No to je vec cvičenia. My radi budeme, keď pán Cambel bude pokračovať v študiume jazyka slovenského. Je on muž učený a vážne poníma svoju úlohu.

Novelly Gustáva Maršalla. Vydal slovenský akad. spolok „Tatran“ vo Viedni. Turč. Sv. Martin 1887. Pán Gustáv Maršall je iste obdarený spisovateľ — ale zašiel na zcestie, u nás nebývalé. Istá duševná chladnosť veje z jeho mladých prác, nosiacich na sebe neklamné znaky spisovateľskej nezkúsenosti. A ten chlad nás zamrzel a rozladil. Ani psychologie, ani prírody nenájdeme v knižke; tam panuje výlučne erotika, jakoby na svete iných záujmov nebolo. Vtipu dosť, plynnosť, istá pikanteria nechybí — no opravdovému spisovateľovi to nepostačí. To sú len zovnútorné čačky. A poesie nieto v jeho prácach. To je predsa veľký nedostatok, ačkoľvek nemyslíme, žeby bol u Maršalla nevyliečiteľný.

Slovenské časopisy.

„Národnie Noviny.“ Politický, literárny a národohospodársky časopis náš. Vychodia tri razy týždenne v Turč. Sv. Martine. Predplatné na celý rok 12 zl., na pol roka 6 zl., na štvrť roka 3 zl. Redaktor Ambro Pietor.

„Národní Hlásnik.“ Noviny pre slovenský ľud. Vychodí raz mesačne na $1^1/_2$ hárku v Turč. Sv. Martine. Predplatná cena 1 zl. Redaktor a vydavateľ Ambro Pietor.

„Černokňažník.“ Obrázkový časopis pre humor a satyru. Vychodí raz mesačne v Turč. Sv. Martine. Predplatné na celý rok 2 zl., na pol roka 1 zl. Redaktor a vydavateľ Ďuro Čajda.

„Katolícke Noviny“ vychodia dva razy mesačne. Predplatné 2 zl. na celý rok. Redaktor a vydavateľ Martin Kollár, kaplán. (Dolná Krupa, pošta Nagy-Szombat.)

„Kazateľňa.“ Časopis pre katolícke duchovné rečníctvo. Vychodí raz mesačne v sošitoch a predplatné obnáša 4 zl. na celý rok. Redaktor a vydavateľ Fr. R. Osvald (Tepla, p. Bélabánya).

„Dom a Škola.“ Časopis paedagogicko-vychovateľský. Vychodí mesačne. Redaktor: Karol Salva. Predplatná cena: na celý rok 2 zl. 50 kr., na pol roka 1 zl. 25 kr. Práce sa honorujú. Predplatky i príspevky písomné treba zasielať na Karola Salvu (Klenócz, Gömör m.)

„Cirkevné Listy.“ Časopis venovaný záujmom cirkve evanjelickej a. v. Vychodia dňa 10. každého mesiaca na dvoch hárkoch. Predplatná cena: na celý rok 3 zl., na pol roka 1 zl. 50 kr. Zodpovedný redaktor a vydavateľ: Jur Janoška, ev. farár v Jasenovej. Spolupracovník: Pavel S. Novák.

„Priateľ Dietok.“ Obrázkový časopis pre našu mládež. Vychodí mesačne na jednom hárku. Cena sošitu 4 kr. Zodpovedný redaktor a vydavateľ: Karol Salva, učiteľ v Klenovci (Gemerská stol.).

Literární listy. Časopis věnovaný zájmům literárním. Vyd. Fr. Dlouhý v Brně. Predpláca sa u J. F. Sašek. vo Veľkom Meziříčí na Morave. Na rok 2 zl.

Písmo Svaté starého a nového zákona. Illustroval Gustav Doré. Sešit 40. Nakladatel J. Otto. Praha.

Zlaté Prahy, nádherného illustrovaného týdenníku, redigovaného spisovatelem *Ferdinandem Schulzem,* vyšlo číslo 28.

Světozor, nádherný illustrovaný týdenník, redaktor M. A. Šimáček. Číslo 28.

Cechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vedou Fr. A. Šubert a F. F. Borovský. Část obrazovou pořádá Karel Liebscher. Díl IV. (Polabí). Sešit 51. Nakladatel J. Otto. Praha.

„Vesna“ s literárnou prílohou **„Literární Listy,“** red. Fr. Dlouhý v Brne, naklad. J. F. Šašek vo Veľkom Meziříčí na Morave.

Rusko slovem i obrazem Líčí Josef Kolář. Illustrace od předních umělců, z největší časti ruských. 1885. Vydáním, nákladem a tiskem Františka Šimáčka v Praze.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redakcí a vydáním Václava - Vlčka. Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech. Předplatné: celoročně 7 zl. 20 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., čtvrtletně 1 zl. 80 kr. Redakce a administrace: Praha, ve Vinohradech, Čelakovského ulice č. 165.

Památky archeologické a místopisné. Orgán archeologického Sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze. Redaktor Bohusl. Miltner. Dílu XIII. seš. 7. a 8. Nákl. Archeologického sboru Musea království českého.

Slovanský sborník. Red. Edvard Jelínek. Ročn. IX. číslo 5.

Ottova laciná knihovna národní. Serie X. seš. 9.: Doktor Johánek. Dějepisná povídka z konce století XIV. Sepsal Ferd. Schulz. Druhé vydání. Nakladatel J. Otto v Praze, 1887.

Ženské Listy. Red. E. Krásnohorská. Roč. XV. č. 5.

Květy. Red. Sv. Čech a Serv. Heller. Roč. IX. seš. 6.

Lumír. Red. J. V. Sládek. Roč. XV. č. 13.—15.

Komenský. Red. V. Slaměník. Roč. XV. č. 18.—20.

Z potulek po Slovensku. Napsal Rudolf Pokorný. Nového laciného vydání seš. 11. a 12. Nákladem spisovatelovým.

Antologie z ruské lyriky. Vydal a přeložil Rudolf Pokorný. Nákl. překladatelovým.

Časopis musea království českého. Redaktor Jozef Emler. Roč. LXI. sv. 2. a 3.

Humoresky, satiry a drobné črty od Svatopluka Čecha. Sešit 2.—6. Nakl. F. Topič v Praze.

Príhlas

k veľact. pp. spisovateľom katol. a priateľom katol. slovenskej spisby.

Porada, ktorú ďolupodpísaní na 11. b. m. do Budínpešti svolali, vybavila sa, chvála Bohu! dosť zdarne. Bolo nás síce len jedenásť, ale dostali sme prípisy tak srdečné a nadšené, že nádej naša v budúci spisovateľský spolok je veľká a silná. Pavel Blaho ponúkol budúcemu spolku 200 zl., J. K. 100 zl. a od vysokodôst. p. Jurigy, jako i od dôst. p. Ščasného máme sľuby na značnejšiu podporu. Okrem toho myšlienka o spolku stretá sa s pochvalou u našich predných mužov. Cieľ spolku určený je asi tymito slovami: Povzbudiť k väčšej činnosti a sriadiť naše spisovateľské sily; indirektne ale napomáhať spolok Sv.-Vojtešský vo vydávaní kníh. Prostriedky by boly nasledujúce: Vydávať časopis alebo aspoň prílohu k niektorému časopisu, v ktorej by sa práce riadnych členov uverejňovaly; odmeny dávať najvýtečnejším prácam; kupovať cudzozemské vedecké časopisy a diela a popúšťať jich členom ku vzdelávaniu sa. Okrem riadnych členov mal by spolok i podporovateľov, ktorí by buďto raz na vždy aspoň 20 zl., alebo ročite 2 zl. spolku darovali. Obšírnejšie vypracovanie stanov sverené je pp. A. Kmeťovi a Fr. R. Osvaldovi. Sriaďujúce shromaždenie má sa vydržiavať koncom augusta v Trnave, pred alebo po valnom shromaždení Sv.-Vojtešskom. Na základe týchto predbežných zpráv a z poverenia porady peštianskej vyzývame úctive všetkých pl. t. pp. spisovateľov a priateľov naších, aby sa na sriaďujúcom shromaždení súčastniť, poťažne za členov prihlásiť ráčili.

V Trnave, dňa 18. kvetňa 1887.

Andrej Kubina.
Fr. O. Matzenauer

Vyzvanie.

Dolupodpísaní, presvedčení súc o tom, že u nás v Horňo-Uhorsku niet žiadneho dobre sriadeného väčšieho kníhhupectva, ktoré by v tomtó ohľade zadosť urobilo všetkým požiadavkám nášho obecenstva: držíme za potrebné a cieľu primerané k tomuto cieľu sriadiť **„kníhkupecký a nakladateľský účastinársky spolok v Turč. Sv. Martine.“**

Rozhlad.

1. §.

Cieľ a predmet tohoto pódujatia je:

a) kupovanie a predávanie všetkých v monarchii dovolených kníh, časopisov, musikálií a umeleckých predmetov;

b) vydávanie na svoj i cudzí účet horemenovaných a vôbec všetkých do oboru kníhkupeckého a kníhtlačiarskeho patriacich článkov;

c) na účet jednotlivcov, učebných ústavov alebo spolkov obstarávanie kníh a iných učebných i vychovávateľských prostriedkov.

2. §.

Trvanie spolku určuje sa na 30 rokov od dňa sriaďujúceho shromaždenia počítajúc.

3. §.

Základná istina navrhuje sa na 6000 zl. a zaokryje sa 600 účastinami po 10 zl.

4. §.

Podpisovanie účastín má byť zakončené do 15. júla 1887.

5. §.

Pri podpise zaplatí sa na každú účastinu 10% v hotovosti, spolu i s 20-krajciarovým poplatkom od každej účastiny ku zaokrytiu sriaďujúcich výloh slúžiť majúcim, a tak spolu 1 zl. 20 kr.; ďalších 20% t. j. 2 zl. zaplatí sa do 15. júla 1887 a ostatných 70% t. j. 7 zl. behom jednoho mesiaca po protokolovaní firmy.

Patriční podpisovatelia alebo sberatelia uložia svoje zplátky v turč.-sv.-martinskej účast. sporiteľni, ktorá tiežе právoplatne pojisťovať a od nich 5% úroky až do vyňatia platiť bude.

Sberateľom podpisov sdelí na žiadosť potrebný bližší vývod p. Ondrej Halaša v Turč. Sv. Martine.

Pódnik tento odporúčame čím najsnažnejšie.

V Turč. Sv. Martine, 19. mája 1887.

Matúš Dula v. r. **Ambro Pietor** v. r. **Andrej Sokolík** v. r. **Ján Milec** v. r. **Daniel S. Beniač** v. r. **Pavel Mudroň** v. r. **Svetozár Hurban Vajanský** v. r. **Ján Kunay** v. r. **Ján Čičmanec** v. r. **Jozef Škultéty** v. r. **Gustáv Izák** v. r. **Lud. Šoltés** v. r. **Jozef Fábry** v. r. **Ján Melička** v. r. **Blažej Bulla** v. r. **Jozef Kohút** v. r **Ďuro Čajda** v. r. **Andrej Halaša** v. r.

OBSAH.

POZVANIE.

Dolupodpísaní dávame P. T. obecenstvu na známosť, že podarilo sa nám získať umelca-maliara Jaroslava Věšína v Mníchove a majiteľa hlavných jeho obrazov, pána Aloisa Wiesnera, veľkoobchodníka a statkára v Prahe, tak že usporiadaniu výstavky diel Věšínových, ktoré sú majetkom

gallerie obrázkového časopisu »Ruchu« (Aloisa Wiesnera)

a niektorých iných majiteľov, nestojí už nič v ceste.

Preto úctive pozývame priateľov umenia na veľkú

OBRAZOVÚ VÝSTAVKU

olejových malieb umeleckého maliara

JAROSLAVA VĚŠÍNA,

ktorá bude otvorená

v Turčianskom Svätom Martine dňa 3. augusta 1887

v dome Pavla Mudroňa v prvom poschodí

a trvať bude len štrnásť dní, to jest do 16. augusta.

Bližšie zprávy podáme svojím časom. Reprodukcie fototypické a katalogy budú sa predávať počas výstavky.

V Turč. Sv. Martine, 18. mája 1887.

Pavel Mudroň,
Rudolf Krupec,
zariaditelia výstavky.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY“ vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predpláca sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNIK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 6.

ILLUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. júna 1887.

„Na žalobe.“

Obrázok zo skutočnosti od *P. Maruškina.*

I.

„No už je tam,“ hovorila Katarína Bystrá svojej susedke Filipinke Šušťalke, s ktorou šla po pohrabe z cintorína.

„Veru tam!“ prisviedčala Kataríne Filipinka, ľutujúc nešťastníka; veď nemal ešte len 36 rokov a zanechal po sebe drobné siroty.

„Ba len čo si to smyslel?“

„Veď je pravda; človek so zdravým rozumom to ani len pochopiť nemôže. Nebolo nič počuť do neho. Živil sa poctive.“

„Neopíjal sa.“

„Výstupníkom tiež nebol.“

„Pracoval vo dne v noci.“

„No ale však teraz i tie baby uvidia, čo utratily na ňom, keď ho už nebude,“ rečie rozhorčeno Šušťalová; „teraz jim už nebude mať kto vyrábať na kávičku, ani na vínečko. Ony si ti len doma vysedávaly, a on sa trháňal. A keď sa kde ukázaly, to vždycky vybielené, vyškrobené jako na hody. Počkajteže, dozviete sa a zažijete všeličo.“

„Jaj, vera to pocítia obe,“ prisvedčila Katarína; „on bol ale predsa nemúdry, že to urobil: mal dať starej i mladej, čo jim patrilo, a to predsa nemusel robiť.“

„Veď je tak,“ rečie Filipinka; „všetko ale obviňuje starú, lebo že ona robila roztržitosti medzi ním a mladou.“

„Pán Boh zná najlepšie, kto z nich je vinným. Ľudia niekedy viacej pohovoria, jako je vo veci. Bez vetra ale že sa lístok nepohne, iste ani on to bez príčiny nevykonal. Ja som ale hneď povedala, keď tie hrozné vetry boly, že sa čosi stane. A mala som pravdu. Ach! a bol ti to za shon, keď sa o tom ľudia dozvedeli. Na pretrhnutie všetko tam bežalo. Ja som si myslela, že, neda Bože, niekde horí.“

„Ja, keď som to počula, ani som to neverila.“

„Veď ani ja, sestra! a keď že ho našli, že bol ešte teplý. Bežali pre doktora, ale toho na nešťastie nebolo doma, žeby ho bol mohol ešte vzkriesiť.“

„Škoda ho veru ešte v tej zemi hniť. Vieš ale, čomu sa divím?“

„Nuž čomu?“

„Že to chalanisko, ten Matej Kováčov, mal toľko smelosti ho odrezať.“

„Jaj, prosím ťa, už ani nehovorme o tom, lebo mňa mráz prechodí, keď si len pomyslím na to. Rada som, že som tam nebola, lebo by som ho ustavične mala na očiach.“

Fr. V. Sasinek.

„Tak jako ja; kam sa len obrátim, všade ho vidím. Ešte len keď sa i modlím, aj vtedy ho vidím. Už by som to druhýkrát neurobila.“

„Nech mu je Pán Boh milostivý!“

„A odpusti jemu aj nám naše hriechy.“

„No s Pánom Bohom choď, ja som už doma.“

„S Pánom Bohom, dobrú ti noc!“

Katarína Bystrá a Filipinka Šušťalka rozišly sa, pospiechajúc každá ku svojmu domácemu krbu, aby čím skoršie mohly svoje domáce a vonkajšie práce vybaviť, lebo večer ani jedna z nich neopovážila by sa dnes na dvor. Pýtate sa, prečo? Preto, že bály sa už nežijúceho Guľku, a to nielen ony dve, ale všetci Sokolišťania.

II.

Pavla Guľku, kým žil, nik sa nebál, lebo bol muž poctivý, poctivo sa živil, rád pracoval, a preto ho ľudia radi volali do práce. V zime, v lete prešlo málo dňov, v ktorých by bol Guľka bez práce. Nepracoval len vtedy, keď nemal tovarichu. Guľka bol chudobným nádenníkom, živiacim sa ručnou prácou. Mal ženu, deti, živil i testinu. Päť, šesť osôb zaopatrovať pokrmom, odevom, obuvou; vyplácať daň a rozličného druhu poplatky, na jakých

nie je nedostatku za našich časov, a to všetko z ručnej práce: nie je to ľahká vec. Guľkovi hodila sa každá práca. V lete šiel do výžinku, v jaseň do mlatby, cez zimu rezával sečku alebo drevo rúbal; na jar kopával v zahradách, slovom, konal vždycky tú prácu, do jakej ho zavolali, a večer, čo cez deň zarobil, priniesol domov a odovzdal žene. Ale ublížili by sme i žene jeho, keby sme povedali, že zahálala. Nie! pracovala aj ona: vyšívala čepce, ručníky, plachty a iné domáce okrasy, za ktoré pekný groš utŕžila, ktoré už hotové jej matka predávala. Na fašiangy, keď bolo mnoho svadieb, mala Guľková veľmi dobrý odbyt na svoje výšivky, nestačiac ani vyhoveť všetkým požiadavkám neviest, z ktorých každá chcela mať svoje čepce pohotove, aby sa mohla pristrojiť v každú nasledujúcu nedeľu po sobáši novým čepcom.

Tak žena a muž žili a pracovali za niekoľko rokov, odkladajúc zo svojich výdelkov zvyšné groše, za ktoré si keď i nie veľké, ale dobré kapustnisko kúpili, na ktorom si kapusty a zemiakov nasadili, čoho mali dosť na celú zimu.

Tak prežili spolu niekoľko rokov a mrzutosť málo kedy prišla medzi manželov, lebo Guľka bol dobrý človek. Testiná si ho nevedela prenachváliť, hovoriac z počiatku, že netreba lepšieho človeka na svete jako jeho. Ten ani kuraťu neublíži, pracuje od rána do večera, jako čoby bol z ocele. Neskoršie síce tiež nehanila svojho zaťa, hovoriac: dobrý je z neho človek, ale keď si toho pálenčiska upije, tu nie je väčšieho ukrutníka, všetkých nás porozháňa.

Ale náš Guľka nelipnul za tým pálenčiskom. Nie. Veď opilého nikdy ho nikto nevidel. On každý krajciar i päť ráz v ruke obrátil prv, než ho na dačo vydal; žeby ho ale na tú besnicu vydal, stalo sa zriedka.

„Kto pracuje, potrebuje aj užiť," hovorievala testiná Guľkova, pamätajúc pri tom vždycky len na seba a na svoju dcéru, ale nie aj na svojho zaťa, ktorý býval pri tom užití vždy piate koleso na voze. Keď jeho nebolo doma, kúpilo sa kávy, uvarilo, vypilo, alebo prinieslo vínečka, svarilo s cukrom a škoricou a pekne vychlípalo bez muža, bez zaťa. Matka s dcérou robily si dobrú vôľu, ale na Guľku zapomínaly, tak jakoby jim bol cudzým býval. Stalo sa už niekoľkoráz, že testiná nestačiac popratať poháriky od vínečka alebo šálky od kávičky, čo zať prekvapil jich neočakávano pri najlepšom. Dokiaľ mal prácu, nepodbal na to, alebo sa urobil, že ničoho nevidí. Bol on dobrým mužom, aj dobrým zaťom, preto ani nezávidel jim tej trocha kávy, ani ten pohárček vína. Ale i najväčšia dobrota má svoje hranice a človek je len krehká nádoba. Prišlo to až po hranice i u Guľkov. Konečne ho to predsa domrzelo, že si ho testiná a žena tak málo všímajú. Rozmýšľajúc nad tým, čo deň stával sa nevrlejším. Dopomáhalo a podnecovalo ho k tomu i to, že niekoľko dňov nikto ho nevolal na tovarich.

Tu jednoho dňa vyšiel z domu, aby sa ohliadnul niekde po nejakej práci. Dlho sa nenavracal, bo sa mu nikde nič nenahodilo, a on by bol predsa rád pracoval.

Keď ale videl, že nemôže nič vynajsť, cele rozdráždený a nespokojný sám so sebou pobral sa domov. Tu na nešťastie našiel testinu i ženu hoveť si pri teplej kávičke. Nerieknuc ani slova, sadnul si za stôl, jako čoby bol čakal, či aj jeho ponuknú. No nestalo sa tak. Nášho Guľku to bolelo, aj si ľutoval, že ho ani za hodného neuznajú, aby sa ho zpýtali, kde bol? a miesto toho, aby ho ponukly, len sa usmialy jedna na druhú.

„Mlsíte, mlsíte, a ja nemám žiadnej práce!"

„Ale mlsíme, Pavlíčku," rečie testiná; „ponúkly by sme i teba, ale to nie je pre chlapov, to je len pre baby; nezáviď nám toho."

„Oj nie; nezávidím vám toho, ani nebažím po vašej kávičke, ale keď nebude prácičky, nebude ani kávičky."

„Oj, neboj sa, Pavlíčku!" odpovie testiná; „my si vždycky ešte zarobíme na kávičku."

„No teda si len zarábajte; uvidím, jak vám to dlho potrvá," odsekol nevrlo, vzal klobúk a bral sa von dvermi, ktoré zaplesnul za sebou, až sa taniere na stenách potriasly.

„Áno, zarobíme si, a keď budeš chceť, aj tebe ešte dáme!" otvoriac dvere volala testiná za odchádzajúcim zaťom; „nepotrebuješ preto dvermi plieskať!"

„Ale, nechajte, mamka," ohlásila sa dcéra.

„A kde budeš bývať, keď ti povála chalupu; len si mu povoľ, bude ti čo chvíľa hrach na chrbte mlátiť. Volontýr!"

„No nech som!" privolal testinej Guľka a šiel dvorom ďalej s tým úmyslom, že od teraz na testinu nedá ani krajciara zo svojich zárobkov.

III.

Minulo niekoľko mesiacov od tých čias, čo Guľka pohádal sa s testinou. Guľka jako predtým pracoval i teraz, len že svoje tovarichy nedával viacej žene, ale ukladal a zamykal vo svojej almárii.

Za to ale matka prikázala svojej dcére, aby sa na muža tiež neohliadala. „Keď on vzdoruje, vzdoruj i ty, však uvidíme, kto skorej ustane."

Dcéra poslúchla matku. Za viacej dňov na muža nepozrela. Ale len vtedy, keď jim bola matka prítomná, zachovala jej rozkaz; ináčej sa s mužom shovárala, a keď bola sama, aj sa vyplakala, že to s nimi tak ďaleko prišlo. Ľúto jej bolo muža, ale z druhej strany myslela si, že uctiť si musí aj matku. V samotných okamženiach, neznajúc si rady, slzy bývaly jej jedinou útechou.

V takom okamžení prekvapil ju raz Guľka.

„Čo plačeš, žena?"

„A či nemám prečo?"

„To ja neviem; nepovieš mi, nesdôveríš sa mi. Ja nemôžem vedeť, čo ti chybí."

„Pekný muž, keď ani nevie, prečo mu žena plače," riekla testiná, zjaviac sa vo dverach, ani čoby bola zo zeme vyrástla.

„A kto je tomu príčinou?" pýta sa nesmelo Guľka.

„Ja iste nie," riekla testiná.

„Ba veru vy, mamička! vy sama!"

„Ale ja?" pýtala sa srdito testiná.

„Áno, vy, mamička! ani sa nehnevajte, že vám to hovorím."

„Ty trhan! to je vďaka za to, že ti ženu aj deti živím?"

„Nemusíte, mamička! ja si jich všetkých i sám vyživím, veď sú moje."

„Áno, tvoje sú, ale ty sa horšie staráš o ne, jako ten cigáň; ty ani nevieš, čo sú to deti."

„To mi viacráz nehovorte, lebo..."

„No čo lebo? snáď ma uškrtíš?"

„Načo by som si vaše hriechy na svedomie bral, mám dosť svojich," hovoril Guľka a vyšiel von dvermi, aby prerval nemilú svadu.

„No počkaj, ty poplach! mňa starú osobu takto pohaniť! To som si ja od teba zaslúžila? Počkaj, však ty zkrotneš. Od dneská som ja paňou v dome. Uvidím, kto mi tu bude rozkazovať. A ty! — obrátiac sa ku dcére — dokiaľ mňa neodprosí, nesmieš ani pozreť na neho; ja budem od dneská variť. Ani šaty mu neoperieš, nech sa stará!"

„Ale, mamička!" prosila dcéra, „veď mi je mužom; a čo povedia ľudia na to?"

„Decko musí poslúchať."

„A či vás neposlúcham?“

„Keby si ma vo všetkom poslúchala, aj on by bol inakším.“

Dcéra, nechcejúc sa dohadovať s matkou, mlčala, ale srdce jej tak mocne bilo, že myslela, že sa jej pukne od žiaľu.

IV.

V susedstve nachodila sa Icikova pálenečná krčma. Guľka sem nechodieval. Dnes ale vyjdúc z domu, zastal predo dvermi a jakoby rozmýšľal, čo má urobiť.

„Nie, to je už primnoho — to tak nemôže ďalej byť. Pracovať a i hladovať — to nejde. Ženu mať a chodiť otrhaný a neopraný; nie, to už neunesiem. Žena i deti moje vlastné sú mi docela odcudzené, nevšimnú, neposlúchnu ma, len keď jim bitkou pohrozím; ej, to nesmie, nemôže tak byť. Musím, musím urobiť inakší poriadok.“

Takto hovoriac sám so sebou, octnul sa Guľka, ani sám nevedel jako, za stolom u Icika. Icik, vidiac Guľku, nevedel sa prenačudovať, hovoriac:

„Ani neverím vlastným očiam: či ste to vy, susedko? Ej, ej, kdeže ste sa u nás nabrali? Rozkážete niečo?“

„Za tri krajciare tej sečkovice.“

„Ný, ja nemám sečkovicu, ale dobrú pálenku.“

„No len mi už nalej z nej,“ odvrkol nevrlo Guľka.

„A z ktorej chcete?“

„Nezpytuj sa už toľko a daj.“

Icik doniesol. Guľka vypil na dúšok a čosi kamsi bol celý ani čoby bol ohňa doňho nasypal. Icik mu rozprával, že jeho testiná má radšej to sladké.

„Keby ste len vedeli, Pavlíčku, jaké je to dobré, potom by ste nepovedali, že ja mám sečkovicu. Mám vám doniesť? Aspoň okoštujete,“ a nedočkajúc ani odpovede, už bežal pre sladké, ktoré postavil pred Guľku. „No okúste len, a ja viem, že sa vám zaľúbi.“

Nič nehovoriac, Guľka vypil i sladké.

„Ale tie vaše ženy, Pavlíčku, lepšie si žijú jako vy. Vy pracujete a ony užívajú. A kde vy tie sily budete brať, keď si nevypijete, neužijete?“ hovoril Icik k rozpálenému Guľkovi. „Vidíte, vaša testiná pred chvíľkou poslala si chlapa pre kávičku i pre vínečko: ja viem, že vy z toho nič neužijete.“

„A čo teba do toho? Každý si robí jako sám chce!“ osopil sa Guľka, omámený liehom.

„Veď máte pravdu! Keď si ale môže človek dopriať, prečo by si nedoprial? Nech si len poriadok v dome drží.“

„Poriadok!“ vykríknul Guľka, jakoby ho bol had uštipnul. „Urobím si ho i ja!“ Zaplatil za sladké a pošiel domov, že bude poriadok robiť.

„Žena! navarila si obed?“ hovoril Guľka vojdúc do izby.

„A dals' naň?“ ozvala sa testiná.

„S vami nehovorím.“

„Kde si sa ostrebal, tam sa choď aj najesť,“ dudlala testiná.

„No, čo neznáš hovoriť?“

„S tebou nie!“ riekla testiná.

„Nemiešajte sa medzi nás, lebo obanujete.“

„Jaký pán! ešte v mojom dome bude rozkazovať!“

„Vysťahujeme sa, aby sme vám nezavadzali. Žena, popakuj svoje veci.“

„Ty, keď chceš, môžeš sa vypakovať.“

„Keď ja, teda aj moja žena; ona mňa a nie vás musí poslúchať. A to vám hovorím, nerobte mrzutosti medzi nami.“

„Korhelisko, choď sa vyspať! A jestli sa ti neľúbi v mojom dome, môžeš ísť, tam sú dvere,“ i pochytila Guľku a tisla ho ku dveram.

Guľka sa napálil, a snáď ani nechtiac, fľasnul dlaňou testinu po hlave, že jej hneď čepec z hlavy odletel. Na to pochytil i ženu, ktorá priskočila, aby matku bránila. Rozvzteklený, nevediac o sebe, začal teraz už oflinkovať ženu i testinu, že jim len tak hlavy brňaly.

A keď si už myslel, že už bude všetko v poriadku, odišiel k Čarajovi s tým úmyslom, že bude sečku rezať.

Odišiel, ale viacej sa nevrátil. Keď ho našli, bol už mrtvý.

Popri humne Čarajovom obrodily hrušky a jablone tak, jako snáď nikdy pred tým. Ale ani nikdy tak nedozrely, lebo ačkoľvek boly pri chodníku, predsa nik sa jich nedotknul, lebo sa všetci báli Guľku, ktorý strážil jich i po smrti.

V.

„Pavle! kam ideš?“ pýtal sa Matej Kováčovie Pavla Rybku, ktorého stretnul na ulici, pred Icikom.

„A toť do Guľkov; stará si mňa dala volať.“

„Čo, stará? Jestli mňa chceš poslúchnuť: nechoď.“

„Neviem prečo?“

„Prečo? Vieš, čo si hovoril na ne?“

Rybka zapálil sa v tvári a hľadel na Mateja, ktorý mu ďalej rozkladal, hovoriac:

„Vieš, čo ti vykonajú za to? Zavrú si ťa do izby, dobre ťa nabijú a potom ťa obesia. Urob si teraz jako chceš.“

Rybka rozmýšľal, po chvíli ale povedal:

„Nepôjdem teda.“

„Dobre urobíš, keď nepôjdeš,“ prisvedčil Matej a bral sa do dvora, Rybka ale obrátil sa, že pôjde zase domov, tu však odrazu počuje za sebou volať: „Pavle, Pavlíčku!“ Obzre sa a vidí neďaleko testinu nebohého Guľku, kývajúcu rukou na neho, aby sa vrátil.

„Poď sem, mám ti niečo povedať!“

„A čože chcete?“ volá Rybka len tak z pozďaleka.

„Nuž čože chcem? Veď nebudem po ulici vykrikovať; poď bližšie, poviem ti.“

„Nemám času,“ vyhováral sa Rybka; „musím sa ponáhľať domov, aby mňa nehrešili.“

„Ale, no len poď, však sa dlho nezabavíš.“

„Prídem až po druhý raz,“ povedal Rybka, preskočil potok a tam ten.

„No počkaj, šibenče, však mi ty neutečieš!“ vyhrážala sa testiná; „však ťa ja dostanem.“ S tým utiahla sa i ona z ulice do dvora.

VI.

Richtárom v Sokolišti bol Janko Bystrý, vyslúžilý vojak. Ľudia sa báli jeho sudcovských výrokov, lebo jich tak po vojensky, čo najkratšie vybavoval.

Dnes ale bol jakýsi mrzutý. Snáď preto, že mal doma pri hospodárstve jakúsi prácu, ktorú však musel opustiť, lebo mal nemilú úradnú povinnosť.

Janko Bystrý i so svojou manželkou sedeli práve pri raňajkách.

„Ale veď čo ti poviem,“ rečie Katarína, pozerajúc na svojho muža, jakú tvár robí; „veď tá naša krava zrazila mlieko; pred včerom ti skoro nič nedala, ani len k raňajkám sme nemali, včera málo a dnes málo čo viacej — nie je možná: tá ti musí teskniť za tým Guľkom.“

„Ale, Katarína! Katarína! jako môžeš niečo takého hovoriť,“ klopal si pán richtár na čelo, pozerajúc pri tom na svoju ženu.

„No ver mi, lebo never, ale je tomu tak. To samé mi i Šušťalka rozprávala, že i jej krava zrazila, i všetkým gazdinám, u ktorých nebohý sečku rezával.“

„Hlúposti,“ poznamenal na krátko richtár.

Tu však bolo počuť klopanie na dvere.

Do izby vstúpila testiná Guľkova. Manželia pozreli na seba, jakoby chceli povedať: my o vlku a vlk za dvermi.

„Pane richtáričku!“ počala babka, „ani by ste neuhádli, čo som k vám prišla.“

Bystrý, ktorému sa nepozdávalo, že ho „richtáričkom“ pomenovala, riekol krátko: „nech je len niečo dobrého a nie žiadne klebety.“

„Nie sú žiadne klebety, pán richtár.“

„No, čo teda máte? Hovorím, že nemám času baviť sa,“ rečie richtár.

„Ale no, len si pomyslite, pane richtáričku, čo mi ten váš kraviar Rybka povedal, a jako mne i mojej dcére ublížil; človek ani nevie, jako prejde. A takú hanbu, jakú nám ten zať vykonal.“ Tu sa pustila do plaču.“

„Povedal som vám, máte-li naozaj niečo so mnou hovoriť, to hovorte chytro.“

„Veď neviem vera ani sama, jako vám to predniesť. Taký papluch! opováži sa tak človekovi ublížiť.“

„Nuž a kto vám čosi ublížil?“

„Nuž, však hovorím, že ten váš kraviar Rybka povedal, že sme my ženy z polovice obesily toho zaťa.“

„Nuž a vy s tým nie ste spokojné?“

„Pravdaže nie sme a žiadame, aby ste ho potrestali za to; veď je to veľká vec.“

„A jako že ho mám potrestať?“

„To vy budete najlepšie vedeť.“

„A pristanete na mojom súde?“

„Pravdaže pristaneme.“

„Keď teda pristávate a nie ste spokojná s tým, čo vám povedal Rybka, nuž vám hovorím ja, že keď nie polovicu, teda jiste jednu štvrtinu ste vy príčina jeho smrti.“

„Nerozumiem vás, pán richtár.“

„Nerozumiete? Nuž či nehovorím po slovensky? Keď nie polovicu, teda jiste jednu alebo snáď i tri štvrtiny ste príčina jeho smrti, lebo keby ste boly s ním ináčej zachodily, to, čo vykonal, sotva by bol vykonal, ale vy ste ho k tomu prinútily. Už mňa rozumiete?“

„Rozumiem, rozumiem!... A to má byť ten súd?“

„Pýtal som sa vás: či na ňom pristanete? Povedali ste: áno. Chcete-li mať ďalšie ešte vyšetrovanie: prečo to váš zať vykonal? môžte sa hlásiť o to. Vyšší páni odo mňa vám to navlas vyrátajú, či ste to z polovice, zo štvrtiny a či troch štvrtín vykonaly. Rozmyslete si to teda dobre.“

„No aj za to vám ponížene ďakujem.“

„Vďačne!“

„Už teda idem, keď som bola tak posúdená.“

„Veď aj ja už idem,“ rečie richtár, a pobrali sa oba von z domu.

Rybka vyhýbal za dlhé časy testine Guľkovej, a nezabudol nikdy Matejovi, že mu tak dobrú radu dal, ta nechodiť.

Gergeľove hody.

Povesť z polovice XVII. stoletia.

(Pokračovanie.)

Musím prehliadnuť mužstvo a niečo k nemu prehovoriť. Poďte za mnou,“ hovoril kapitán.

Vstúpili do veľkej siene. Gergeľ oblečený bol tak, jako sme ho videli pred tým, len že miesto paloša mal na boku pripätú šabľu a na hlave červenú čiapku s bielym perom a zlatým okrajkom.

Jako sa zjavil, všetko mužstvo na pokynutie Rajnohovo postavilo sa do radov pred kapitána a zvolalo jednohlasne:

„Nech žije náš slavný kapitán!“

„Jako sa darí, bratia?“

„Dobre, pán kapitán!“ znela jednohlasná odpoveď.

„Teším sa, že vidím vás všetkých tak čerstvých; no počul som, že niektorí previnili sa proti našim zákonom a bohužiaľ museli byť aj potrestaní, lebo žiadna spoločnosť bez poriadku a zákonov na dlho obstáť nemôže. Kto robí neporiadok, ten bije celú spoločnosť, a preto musí byť od nej odrezaný, žeby sa tato nerozpadla. My musíme dokázať, že sme ľudia skutočnej svobody a poriadku. My nie sme takými, za akých nás považujú tí, ktorí by práve mali byť obrancami pravého poriadku a opravdovej svobody. My stali sme sa len z potreby takými, akými sme, a dotiaľ budeme, pokiaľ ináč tam nebude, kde má byť. Preto zachovajme si česť a dobré meno aj na ďalšiu budúcnosť. Hrdý som na to, že dosiaľ sme účel našeho predsavzatia v čistote zachovali. My nebijeme nič, len čo je skutočne zkazené, hnilé. Prídu časy, junáci, kde ukážeme svetu, že sme my opradoví hrdinovia za obranu krajiny a vlasti. Preto je treba, aby ste si často v pamäť uvádzali naše zákony a poriadky, žeby nikto z vás už viacej nemusel byť pre priestupky trestaný,“ hovoril Gergeľ; potom obrátil sa k Rajnohovi a riekol: „tu prečítajte hlavné pravidlá a punkty zákonov našich verejne a hlasne, aby každý počul a chránil sa prestúpenia týchže,“ a s tým podal Rajnohovi listinu, ktorý čítal:

„Hlava spoločnosti našej je kapitán Gergeľ.

Každý úd podlžen je hlave spoločnosti neobmedzenou poslušnosťou.

Kto poslušnosť zruší, tresce sa na živote.

Taktiež i ním vyvoleným a ustanoveným predstaveným podriadení zaviazaní sú podobnou poslušnosťou.

Kto spolok zradí, tresce sa na živote.

Tajomstvá spolku každý úd má nezlomne zachovávať; kto tie vyzradí, podľa okolností a rozhodnutia kapitána tresce sa tiež ťažkou, až pokutou hrdla.

Každý úd spoločnosti stojí pod ochranou moci spoločenskej.

Každý úd povinný je brániť spolok a svojho kamaráta; kto by sa prehrešil proti tomuto nariadeniu, prepadá trestu smrti.

Kto utečie z boja prv než vodca nazad káže a zapríčiní tým porážku, tresce sa na živote; utiekol-li by, avšak porážku nezapríčinil, považovaný bude jako zbabelec a s ním tak nakladano po čas kapitánovho nad ním rozhodnutia.

Nikto nesmie nič podujať na svoju päsť bez rozkazu už či svojho, či najvyššieho predstaveného, vyjmúc keďby nenazdajky napadnutý bol.

Nikto nesmie sa vo verejnosti dva razy ukazovať v tomže rúchu a v tomže spôsobe, ináč trest určí kapitán.

Na náboženstva svojho výkonoch môže sa súčastniť každý úd, ale len tak, žeby spoločnosť nevyzradil.

Ženu svoju doviesť sem na stanicu nikomu sa nedovoľuje.

Vyzvedači upotrebujú taký odev, jaký sa jim dľa okolností určí.

Na jakúkoľvek výpravu menej jako traja nesmú sa opovážiť.

Tajomstvo výpravy zná iba jeden jej úd, a ten ju aj vedie, ktorému ostatní musia byť slepo poslušní.

Heslá určujú sa čas od času kapitánom, a tie treba prísno zachovávať.

Nikto nesmie chudobnému niečo vziať, a kto to po tri razy urobí, pokutuje sa na živote.

Každý povinný je v jakomkoľvek nešťastí postaveného človeka podporovať a ochrániť, nech je on ktokoľvek.

Každý je povinný byť verným svojej vlasti a túto v čas potreby proti nepriateľom brániť.

Preto každého občana krajiny uhorskej bez rozdielu náboženstva a reči považovať má za svojho krajana a ako takého proti zovňajšiemu nepriateľovi brániť.

Bohatému nepriateľovi zbytočné vziať čo vojenskú korysť dľa povolenia predstaveného sa povoľuje.

Viac než dve tretiny nesmie sa nikomu vziať.

Život komukoľvek vziať zabraňuje sa pod trestom smrti, vyjmúc v boji s nepriateľom vonkajším a v tom prípade, keď úd našej spoločnosti svoj život ináč zachrániť nemôže.

Korysť nikto sám si oddeliť nesmie, tá delí sa predstavenými.

Jedenkaždý svobodne naložiť môže so svojím podielom koristi.

Všetky trovy spoločnosti znáša spolková kassa. Preto prvý diel korysti ide do spolkovej kassy, druhý kapitánovi, tretí predstavenému a ostatnie rozdelí sa podľa zásluh medzi mužstvo.

Každý prijať sa majúci úd zaviaže sa prísahou, že tieto zákony bude verne plniť.

Kapitánovi ponecháva sa v prípade potreby ustanovovať nové nariadenia.

Kapitáň sám volí si svojich radcov, ktorých radu používa vo vážnych záležitosťach."

Rajnoha dokončil.

Kapitán jich ešte napomenul, aby to, na čo prisahali, vždy i verne plnili, žeby nemuseli byť trestaní, a vrátil sa so svojimi radcami do svojej chyže. Mužstvo volalo za ním „Vivat!"

Vstúpiac dnu Gergeľ sadnul si a oslovil Rajnohu: „Urobte poriadky, žeby stráže od dnešného dňa boly zdvojnásobnené a tajný zadný otvor a východ nech je pripravený k možným potrebám."

„Stane sa, pane kapitán."

VI.

Stav krajiny vyzeral čím ďalej, tým smutnejšie. Radosť nad tureckou porážkou u Gotthardu netrvala dlho, keď víťazstvo neprinieslo temer žiadneho oblahčenia na ťarchách obyvateľstva. Rozhorčenosť rástla. Darmo povolal kráľ do Viedne prednejších magnátov a významnejších mužov, aby jim predložil príčiny, pre ktoré treba bolo tak rýchly a nevýhodný pokoj s Turkom urobiť, dokazujúc, že prázdna štátna pokladnica nemohla poskytnúť ďalších prostriedkov pre vedenie vojny, že to víťazstvo možno považovať len za šťastnú náhodu, že šťastie válečné mohlo sa okamihom premeniť a Turek ako víťaz mohol nám ďaleko ťažšie výminky položiť a tomu podobne. To všetko nemohlo uspokojiť zástupcov krajiny: jednak že nenahliadli, prečo sa uzavrel tak rýchlo a to na dvadsať rokov pokoj a prečo prijali také podmienky, ktoré nás uvrhli do temer horšieho položenia, než v akom nachodili sme sa pred víťazstvom. Potom, keď kráľovskí radcovia na vyššie svetské a duchovné úrady dosadzovali temer samých cudzozemcov a doviedli cudzozemské vojská s cudzozemskými vodcami, ktoré kraje od Turkov ešte svobodné horšie vyciciavaly jako inde turecké hordy, bolo zrejmé, že vlastne ten pokoj nebol uzavretý z obavy pred Turkami, ale zo strachu veľmožmi uhorskými, a tak chceli jich pritlačiť a pripraviť o jejich predpráva.

Keď uhorskí veľmoži vrátili sa so smutnými zkúsenosťami z Viedne domov, nastalo v obyvateľstve tým väčšie vrenie. A keď nové vyslanstvo — ktoré i sám palatín Vešelíni podporoval — vybralo sa ku kráľovi, prosiace o odpomoženie ťarchy a krivdy, bolo sotva k výsluchu pripustené a všetky jeho žiadosti a prosby odmrštené; vtedy počalo v krajine jako v kotle vreť a klokotať.

Ešte jednu nádej mali: snem krajinský. Ta chystali sa so všetkými žalobami a krivdámi. Na čelo postavili sa z každej horných stolíc poprední mužovia, magnáti; tak z trenčianskej Illéšházovci a Ostrosithovci, aby dôrazne zastupovali záujmy krajiny. Veľkú nádej skladali v palatína Vešelíniho, ktorý zdal sa celou dušou pracovať na dorozumení. Medzitým, keď aj táto nádeja nikam neviedla a zkúsilo sa, že je ustanoveno vo Viedni v ničom nepopustiť, vtedy nastalo v krajine dusno. Jako pod popolom skrytý oheň, tak osudným stalo sa na zovňajšok utíšenie, aby časom v zrejmý plameň vyrazilo.

A preto zdá sa, že to už vopred pri vláde kráľovskej tak pochopovali, a majúc s Turkom čo len dočasný pokoj a pripravené vojská, mali úmysel teraz alebo nikdy zlomiť všetok odpor velikášov krajiny uhorskej, podporovaní súc v tom rozbrojom náboženským.

Tak stál ťažký osud jako čierna mrákava nad krajinou, menovite nad hornými, ešte svobodnými krajami.

Turek naraz cítil, že má svobodné ruky, i zo stránky vlády, i zo stránky krajiny. Cítil, že počína byť vzácnym na hor i na dol. Preto vzdor pokoju rôje sverepých janičiarov rozliezali sa po nedobytých ešte krajoch.

Pán z Č. s veľkými nádejami vrátil sa zo svojej cesty k palatínovi Vešelínimu. Svolal ihneď okolitých pánov bratov k porade, aby jim sdelil výsledok svojho poslania. Vyslovil sa pred nimi, že tak skvelého, čestného a pri tom úprimného prijatia sa nenadál. „Pán palatín vyznal, že nič mu tak neprišlo vhod, jako toto vyslanstvo, lebo že mu to veľkou podporou, keď mal úmysel osobne predstúpiť pred kráľa a žiadať ho nielen o odpomoženie biedy, ale aj upozorniť ho na skutočné smýšľanie obyvateľstva tejto krajiny. Sdelil mi spolu aj to, že aj z druhých stolíc došly ho podobné žiadosti o radu a pomoc v týchto ťažkých okolnosťach, v akých nachodí sa naša drahá vlasť. Pri rozlučke pán palatín naložil mi, žeby som vám, drahí páni bratia, sdelil jeho srdečný pozdrav."

Shromaždenie jednohlasne zvolalo: „Vivat palatinus! nech žije pán Vešelíni!"

„Páni bratia, teraz nám nič iného nepozostáva, len čakať na rozkazy pána palatínove."

Shromaždení zemani uspokojili sa.

Prešly avšak týždne, ba i mesiace, a rozkazy neprichodily. Bieda v krajine rástla, okrem ktorej mal každý ešte i osobytné neresti, ako ku príkladu pán Madočanský, ktorý po nezdare ženby syna svojho s Helenkou Oblazovskou zostal zádumčivým a popudlivým. Ani syn, jeho miláčok, nebol mu po vôli. „Choď mi z očú," hovoril mu, „ty si vo všetkom taký nespôsobník, jako si to dokázal pri svojich náhovorkách. Má to všetko hotové, len to zjesť, a hľa, ani to si nevedel do úst vniesť."

„Ale, otec môj, veď keď ona..."

„Mlč mi!" skočil Madočanský synovi do reči; „ani slova viac, lebo ma po celom tele jed prechodí!"

Starý Madočanský mal však ešte trpkejší úder srdca pocítiť. Vymenovanie jeho syna za stoličného notára vždy sa len preťahovalo, a to mu počalo byť zlým znamením. „Ja takýto o stolicu zaslúžilý človek nemôžem syna svojho ani do takého mizerného úradu vtisnúť, to je predsa hanba a posmech!“

Naraz dostal list s velikou pečaťou, na ktorej bol címer, ktorý poznal jako županov. Radostne lámal pečať, hovoriac pri tom: „No predsa raz sa učlovečili neboráka môjho Karolka vymenovať!“ Potom čítal, a čím čítal, tým väčšmi bľadla jeho tvár a konečne hodil list o zem a zvolal: „To je predsa brúza! Môj syn že vraj nemá dostatočnej spôsobnosti k tomu úradu!“ Chytil sa za hlavu a behal po izbe, kričiac pri tom: „A ešte čo! že vraj syn môj je v spojení s akousi zlodejskou bandou, a že kým sa vraj z tohto podozrenia neočistí, nemôže byť prijatý do žiadneho úradu! Toto je už priveľa! Kto len túto diabolskú myšlienku vymyslel na môjho syna! Môj syn je v podozrení, že drží so zbojníkmi! Ja pri každej príležitosti brojím oproti tejto zbojniči, všetko možné podujal som aj pri stolici, aby niečo urobila na vyplenenie tejto peleše lotrovskej, a môj syn by mal držať s ňou?!“ Sadnul si a vložil hlavu do dlaní.

V tom vstúpil do izby mladý Madočanský, a vidiac otca svojho v neobyčajnom položení, prihovoril sa mu: „Otec môj, čo vám je, či vás hlava bolí?“

„Choď mi z očú, ty nezdárnik!“ zareval starý Madočanský.

„Pre Boha, otec môj, čo som vám urobil?“

„Čo si mi urobil? Že nie si spôsobný ani k tomu mizernému notárskemu úradu. Tam máš na zemi, čítaj!“

Keď mladý Madočanský prečítal list, zostal stáť ani kamenná socha, a len dobrej chvíli preriekol: „Ktože len mohol niečo takého na mňa vymyslet! A vy, otec môj, asnáď tomu veríte?“

„Verím, neverím, všetko jedno; najväčšmi trápi ma ale to, že vraj nie si spôsobný.“

„Ani to nestojí, lebo v tom ohľade môžem sa s hockým v stolici merať. To ma len dakto očernil. Aha, už mi čosi napáda! To musí byť omyl s Rožoňovým Ladislavom. O tom sa čosi podobného pošuškávalo.“

„Očistiť sa i tak musíš, len daj pozor, aby si druhého do toho nezamotal a nemal potom galibu, lebo starý Rožoň je rabiatný, ten nežartuje.“

„Nestrachujte sa, otec môj, veď ono to všetko dobre skončí.“

„No, daj Pán Boh; teraz ale môžeš odísť, rád by som si oddýchnul.“

Sotva že mladý Madočanský odišiel, vstúpil dnu sluha a oznamoval, že sú vo dvore traja vojenskí dôstojníci, a žeby radi hovoriť s pánom veľkomožným.“

„Povedz, že aby sa jim ľúbilo dnu.“

Do chyže vstúpili traja dôstojníci so šabliami pri boku. Poklonili sa úctive a jeden z nich, hrdinského vzezrenia, prehovoril:

„Náš pán kapitán Gergeľ — pri slove tom Madočanský zbľadol a chystal sa na pohyb, jakoby chcel von utiecť, no dôstojník vytiahnul pištoľ a rovno na prsia jeho namieril, riekuuc: „Ani najmenšie hnutie, ani najmenšieho slova okrem toho, ktoré my budeme chceť! Opakujem, náš pán kapitán Gergeľ dá vás pozdravovať, a poneváč je mu známo, že ste sa vy naňho pri istej príležitosti tak dôtklive rozpomenuli, rozpomenul sa aj on na vás, a poneváč mali ste úmysel jeho navštíviť, predchádza on vás touto návštevou. Zpomenul si totižto, že už od viac rokov daň ste nezapravili a on práve teraz nutno potrebuje jak pre svoju domácu potrebu, tak aj k napomoženiu k nemu sa utekajúcich chudobných, a preto vás žiada, aby ste nám doručili pätsto rýnskych. Vie on, že mnoho nepotrebujete, lebo máte iba jeiného syna, kdežto náš pán kapitán oných pätsto rýnskych môže lepšie zúžitkovať.“

Madočanský zhlboka vzdychol.

„Nebojte sa, pane Madočanský; nič sa vám nestane, keď svojej povinnosti zadosť urobíte; ostatne ticho môžete prehovoriť k nám, jestli by ste sa ale opovážili volať dakoho na pomoc, vtedy, odpustite, museli by sme aj my, ač neradi, urobiť svoju povinnosť.“

Madočanský ticho odvetil: „Ale to mnoho.“

„Jestliže by ste okamžite tú summu vyplatiť nemohli, vtedy máme rozkaz povoliť vám osobného zaručiteľa v osobe vášho pána syna, ktorý by s nami hneď šiel.“

„Môjho syna? Radšej vám dám celý svoj majetok.“

„Neviem, pane Madočanský, či by nebol u nás lepšie a bezpečnejšie skrytý, nežli vo vašom dome. Ostatne, pane, spešno sa rozhodnite, lebo my nemáme času na márnenie a urobíme ešte aj inde podobné návštevy.“

„A menej nemôže byť?“

„Ani o jediný halier; náš pán kapitán je v tom ohľade prísny a akurátny.“

Madočanský otvoril stolík a vyčítal žiadanú summu.

„Ďakujeme úctive; lež ešte o jedno by sme vás prosili. My sme sa trochu opozdili a preto musíme ďalšie návštevy trocha spešnejšie robiť; teda ráčte byť tak dobrý a rozkážte svojmu kočišovi, žeby zapriahol do koča a odviezol nás asi hodinku cesty. Ovšem netreba mi dokladať, že inšie nesmiete k nemu vraveť, nežli aby zapriahol a odviezol nás ta, kde budeme chceť. Okrem toho budete tak laskavý a odprevadíte nás na krátko z domu.

Madočanský chcel volať na sluhu, no v tom odmenil ho jeden z troch dôstojníkov.

„Teraz pištol schovám, ale v tom okamžení, jak by ste chceli i so sluhom inšie robiť, i vám i sluhovi hlava odletí, čo by nám ostatne bolo nemilé.“

„Čo rozkážu, pán veľkomožný?“ pýta sa sluha.

„Zapriahni do koča a týchto pánov povezieš, pokiaľ budú chceť, ale náhli sa.“

„Na službu,“ riekol sluha a šiel.

„Vidíte, pane Madočanský, my sme nie takí zlí ľudia, jako nás svet robí; my neublížime ani za mak nikomu, keď neprotiví sa nášmu predsavzatiu. Hľa! i tieto peniaze nezostanú nám, ale zväčša rozdelia sa medzi chudobných. Urobili ste aspoň dobrý skutok, ináč by tieto peniaze bez úžitku doma plesnely.“

No Madočanský nebol veľmi spokojný s týmito dôvodami, a čakal len skôr vyprevadiť svojich hostov.

Keď koč zastal pred dvermi, riekol dôstojník:

„No, pane Madočanský, buďte tak laskavý nás vyprevadiť a nečakajúc odpovedi, vzal ho pod pazuchu a kráčal s ním von. Druhí dvaja dôstojníci stúpali za nimi.

Keď boli ušli asi pol hodiny cesty, riekol vodca výpravy k Madočanskému: „Pane Madočanský, nechceme vás už ďalej unúvať, dosť vám to už bude na zpiatočnú prechádzku.“

Madočanský zišiel z koča a vracal sa domov. Vodca výpravy kázal pospiešiť, bo že sa opozdili. Kone letely s vetrom o závod. Vodca kázal k prievozu uháňať. Netrvalo to ani pol hodiny a boli tam. Skočili z koča a vodca strčil kočišovi do ruky dobré zprepitné s vyslovením opätného poďakovania pánovi. Kočiš vracal sa domov, títo ale za Váhom ztratili sa bez stopy.

Madočanský zavrel sa do svojej chyže a zunovaný hodil sa do lenošky. Nevedel si vysvetliť, či to skutoč-

nosť a či to sen, čo sa s ním behom jednej hodiny stalo. Pri tom všetkom predsa cítil jakúsi spokojnosť, že takým spôsobom ztriasol sa nemilých hostov. Či pre hanbu a či pre strach o tej udalosti nikomu nehovoril.

* * *

Život v dome Oblazovských bol úplne jednotvárny. Starý Oblazovský bol málomluvným, pri tom popudlivým, a najväčšiu čiastku dňa strávil pri svojich prácach. Domáca pani mala väčšiu starosť o svoju dcéru, jaknáhle videla ju trocha bľadšiu a smutnejšiu. Helenka bola spokojnejšia, ale tichá a pracovitá. Tak prešly dni a týždne.

Tu jednoho dňa bolo počuť krik, spev, výskanie a smiech po dedine. „Čo to? čo to?“ zpytuje sa každý a beží pátrať po príčine. Na prostred dediny bolo vidno dvoch mladých cigáňov a jednu cigáňku tancovať, skákať a rozličné fígle a smiechy vyvádzať. Všetko sa na nich smeje, staré i mladé, a tak ide celá processia dom od domu; keď vyskáču, cigáni pýtajú almužnu. Teraz hrnie sa všetko do domu Oblazovských; tu cigáni začali najprv spievať a potom pustili sa do divokého tanca, Na takýto hluk vybehlo nielen služebníctvo, ale i domáci pán s paňou, aby videli, čo sa to robí, a vidiac to Oblazovský, s veľkým hnevom vykríkol: „Preč s tou háveďou, pakujte sa von!“

Tu jeden z cigáňov ozval sa: „Prošíme poníženе, my budeme trochu komédiu robiť ža grajčiarek, ža grajčiarek.“

„Ja nepotrebujem žiadnej komédie, preč odtiaľto!“

„Prošíme poníženе, pán velikomožný, pán ošvietený, nech ša neráča hnevať, my jim ništ neukradneme, my šme štatoční ľudia, počtive ša živíme š tančom a komédiou.“

A ani sa neobzreli viac na vyháňanie, ale začali vyvádzať svoje krkolomné kúsky.

Nemohol odolať ani zasmušilý Oblazovský a najprv začal sa len pod fúzy usmievať a konečne pustil sa do hlasitého smiechu, čo bol opravdový zázrak, lebo prešlo mnoho týždňov, čo sa ani dosť málo nezasmial. Na tento všeobecný smiech vyšla i Helenka zo svo ej chyže a vidiac smiať sa ej otca, nemohla sa na tom dosť nadiviť.

„Dosť už, dosť!“ zavolal Oblazovský.

Cigáni prestali. Hneď na to ale ozvala sa cigáňka:

„Proším poníženе, pán velikomožný a ošvietený, teraž budeme tančovať nový tanec, dvaja na dvoch nohách,“ a obrátiac sa k jednomu z cigáňov, zkríkla: „No poď šem a chyť ša, Lačko!“

„Hneď, Ilonka moja!“ odpovedal cigáň.

Tanečníci pochytili sa, stanúc si každý len na jednu nohu, a začali tak tancovať, čo vyvolalo nový, všeobecný smiech medzi prítomnými. Cigáni zostali však vážnymi, jakoby konali nejakú vážnu prácu.

Keď dotancovali, vykríknul druhý cigáň: „Ilonka! Ilonka! počaruj, povešči voľačo týmto velikomožným a ošvieteným pánom!“

„Ja nepotrebujem žiadneho veštenia, tu máte — podával jim niekoľko krajciarov — a choďte preč!“

Cigáňka ale nedala sa odstrašiť:

„Pán ošvietený, ja viem aj ž tváre čarovať,“ a priblížiac sa smelo k Oblazovskému, pozrela mu do očú: „Vy máte jakúsi žalošť na šrdči, ale to prejde, len majte trpežlivošť. Aha, už viem! Vy by šte radi vašu prinčežnu, hen tú, krášnu jako čišárovna, vydať, a ona ešte nechče. No, netrápte ša, aj to prejde!“

Táto reč pomiatla Oblazovského a on zadiveno pozrel na cigáňku. Po chvíli chcel to zatrieť, rieknuc: „Netáraj a pakuj sa!“

„Ja netáram, prosím poníženе, ale pravdu hovorím. Povešćím aj paničke prinčežnej,“ a hneď jako vetor priletela k Helenke, a prv, než sa táto nazdala, už bola jej ruka v ruke cigáňčinej.

„Ó!“ vykríkla cigáňka, „váš mladí páni veľmi ľúbia.“

Helenka sa zapálila, uťahujúc ruku.

Cigánka jakoby sa bola trochu zamyslela, na čo ju cigáň, ktorý s ňou tancoval, okríkol: „Ilona, nože hovor!“

„Čuš, Lačo! čo ty tomu rožumieš! Muším čiarky prežerať!“

Tieto mená boly nápadné Helenke; upamätaly ju na Lacíka, a ona teraz už voľno ponechala svoju ruku v ruke cigáňčinej. Táto veštila ďalej:

„Ošvietená prinčežna, vy šte maly dvoch pytačov, ale šte ša ani ža jednoho nevydaly.“

Otec, matka i dcéra významne pozreli na seba.

„Jeden nad tým veliče žiali a druhý ši ž toho nič nerobí. Obidva šú ž tejto krajiny, ale jeden pred vodou a druhý ža vodou. — Hm, hm! Vy ša veľmi ťažko vydáte, ale predša ša konečne vydáte. — Hm! tu vám škoro šmrť stojí — no žaš pošteľ — dobre je, vydáte ša, a tuším predša ža jednoho ž tých, no a potom budete šťastná, aj vaši ošvietení rodičia.“ Veštkyňa pustila Helenkinu ruku.

Oblazovskému bolo tohto všetkého už až priveľa, a preto obrátil sa k cigáňom a riekol: „Choďte, choďte už preč!“

Títo ale len stáli, a jeden vytiahnul z vrecka hodinkovú retiazku, druhý fajku, hovoriac pri tom: „Prošíme poníženе, nech ši toto kúpia, to šme našli a lačno jim to dáme.“

„Preč odtiaľto!“ kričal Oblazovský.

„Ale, prošíme poníženе, nech ši len obžrú, jaké je to pekné, krášne!“

To zlákalo aj domácu paňu, a ona išla obzreť predmety, ktoré cigáni ustavične ponúkali a chválili.

Medzitým cigáňka podala Helenke obrázčok, ticho hovoriac k nej: „Panička, šchovajte si tento obrážčok a podívajte ša naň len keď budete šamotná. Pamätajte na Lačka, on ša dobre má.“

Helenka skryla obrážčok a chcela čosi povedať, ale cigáňka položila prst na ústa, hovoriac: „Buďte ištá, že je to všetko pravda, čo šom veštila. Ale proším poníženе o pár grajčiarikov,“ a otrčila ruku.

Helenkina matka ju vyplatila a cigáni prestali sa jednať.

„No žatančujme si ešte troška a poďme ďalej,“ slovila cigáňka.

Tak sa aj stalo, a s tancom, krikom a smiechom vyrútila sa hŕba ľudí zo dvora a poberala sa ďalej.

Helenka, sotva že vbehla do chyže, vytiahla obrázčok, pozrela naň a mala pred sebou podobizeň svojho Lacíka. Za obrázkom bol prilepený lístok. Rozpečatila ho a čítala s rumencom na líci. Potom radostne zvolala: „No, chvála Bohu, teda dobre sa mu vodí! verný mi je a zostane! I ja večne!“

VIII.

Osudná doba nastala trenčianskemu dolnému Považiu. Jako keď zo všetkých strán nebies shŕňajú sa čierne mrákavy a čím diaľ tým väčšmi hustnú, z ďaleka počuť jakoby hučanie valiacich sa vôd, hukot pomály blíži sa, vietor sa schytáva, čím diaľ tým väčšmi duje, hrom začne z ďaleka mumlať, blesky sa križujú, konečne schytí sa hrozný víchor: stromy sa lámu, z koreňa vyvracajú, domy otriasajú, strechy praštia, lejak sa sťa z vedra leje, i zdá sa byť koniec sveta. „Už všetko zhynie, zhynieme aj my!“ volá úzkostlivé obyvateľstvo. Tak čierny, hrozný osud čakal to milé Považie, tie tiché,

sem tam rozložené dedinky a mestečká. Ticho, clivo zo všetkých strán. Obyvateľstvo jakoby morou pritlačené čuší, tak jakoby na Považí ani živej duše nebolo.

Hrozné povesti idú, že hordy turecké tiahnu jako žravé kobylky od Nových Zámkov hore dvoma prúdami: jedným na Nitru a Topolčany a druhým na Hlohovec, Nové Mesto, Turecko, a kade prejde tam zastane púšť. Strach padol tak veliký na úbohé, nešťastné obyvateľstvo Považia, že rozum, smysle zmeravely a nikto rady, pomoce a vysvobodenia nevidel, ani hľadať nevedel. A kdeže aj pomoce dosiahnuť? Vojska na ten čas nebolo. Stoliční drábi nič nemohli proti sile. A tu nebolo času na čakanie, na sháňanie, na sjednotenie obranných síl: už sa kúrilo nad Tureckom pri Bohuslaviciach, už večerné ohne na tej i na tej strane označovaly prítomnosť tureckých hord, ktoré nielen že pálily dediny a mestečká, ale i jích obyvateľstvo vraždily a do otroctva pojímaly. Hora bola jediným útulkom tých, ktorým podarilo sa ujsť vražednej a všetko ničiacej ruke divokého nepriateľa.

* * *

V tie časy bol Gergeľ jedinou osobou, ku ktorej utiekaly sa o pomoc niektorí z okolitých zemanov. Mal on na všetky strany rozostavené stráže, ktoré každého, kto chcel s ním hovoriť, doviedly k nemu so zaviazanýma očima a tak potom aj odviedly.

Gergeľ sedí pred svojou skrýšou.

Tu stráž vedie k nemu muža, dľa zovňajšku súdiac náležiaceho k panskému stavu. I tento mal zaviazané oči.

„Kto je?“ pýta sa Gergeľ.

„Zdá sa byť zemanom,“ odpovedá stráž..

„Odvážte mu oči,“ rozkazuje kapitán. Potom opýtal sa príchodzieho: „Kto ste? čo hľadáte u mňa?“

„Pane, ja som k vám vyslaný okolitým zemanstvom, aby som menom tohto prosil u vás o pomoc proti Turkom, ktorí dnes lebo zajtrá budú páliť naše dediny.“

Urobíme, čo bude možno, len nech páni zemani robia svoju povinnosť. O spôsobe svojho účinkovania ničoho riecť nemôžem, no moja pomoc zjaví sa v príhodný čas. Medzitým všetku pohromu nemožno prekaziť. Sdeľte pánom zemanom môj srdečný pozdrav.“

Stráž odviedla vyslanca opäť so zaviazanýma očima.

V tom prikročil ku kapitánovi mladý muž, ktorý práve vystúpil z tajnej skrýše, a oslovil ho: „Smiem sa opýtať, čo ten doniesol za posolstvo?“

„Je to posol okolitých zemanských statkárov, ktorí pýtajú pomoc.

V tom priviedli druhého muža.

Gergeľ ticho riekol: „Pane Rožoň, utiahnite sa do úzadia“ Potom opýtal sa neznámeho: „Kto ste a čo žiadate?“

„Pane, som k vám vyslaný od slávnej stolice. Myslím, že stojím pred pánom kapitánom Gergeľom?“

„Áno; prosím, vyslovte na krátku svoju žiadosť.“

„Bandy turecké v našom kraji všetko ničia a plenia, a poneváč niet okamžitej vojenskej pomoci, slávna stolica opytuje sa vás tedy, či by ste so svojmi ľuďmi neprispeli k okamžitej pomoci? Odplatou bude vaše i vašich súdruhov omilostenie.“

„Odkazujúc úctu odpovedám, že som hotový všetko, čo len bude v mojej moci, podujať proti krajinskému nepriateľovi. Čas a spôsob pomoci však nemožno mi teraz sdeliť. Slávna stolica ale nech je ubezpečená, že vykonám svoju povinnosť.“

Posla odviedli opäť so zaviazanýma očima.

„Pane Rožoň,“ oslovil Gergeľ po odchode vyslanca stolice opät mladého muža, „to následok neporiadkov, ktoré zavládly v našej krajine. Niet žiadneho spojiva, každý inak smýšľa a robí: ináč smýšľa kráľovská vláda, ináč stolica, ináč šľachta, a každý z nich má inakšie ciele. Tam, kde niet nebezpečenstva, je nakopené vojsko, ale tu nemáte nikoho.“

„Pane kapitán, a čo mienite vykonať k obrane tohto kraja?“ osmelil sa opýtať Ladislav Rožoň.

„O tom neskoršie; však už blíži sa chvíľa, v ktorej uvidíte moje pravé a čisté úmysly. Veľmi sa tomu teším, že vás prozreteľnosť božia ku mne priviedla. Nezahanbíte sa za mňa.“

„Som úplne presvedčený o vašich čistých úmysloch.“

„V spoločnosti tej, z ktorej som vyšiel, nemožno mi bolo pre zastaralé osudné predsudky ani viac čestne udržať sa, ani dľa svojich zásad niečo prospešného konať; vybral som si teda úplnú svobodu svojho účinkovania. Že pri tom nemožno vo všetkom takým spôsobom pokračovať, ktorý je v zákonitej spoločnosti dovolený, rozumie sa samo sebou; ale keď povážime hriechy, krivdy, nespravedlnosti, tajné i verejné klamy, zdieranie a zločiny, ktoré páchajú sa v tak rečenej sriadenej a zákonitej spoločnosti, povedomý som si, že moje svedomie môže byť spokojné. Že robím viac dobrého ako zlého, to môžem bez samochvály povedať.“

„Môžem osmeliť a opýtať sa: pre akú príčinu vystúpili ste z obyčajnej spoločnosti ľudskej?“

„Prečo by som vám to nemohol povedať? Pochodím zo starého zemanského rodu, ale že som chcel uznať obecného človeka, ťeda nezemana, za hodného práv ľudských, to vyhnalo ma zo starej spoločnosti. No pamätajte, že čo som ja urobiť, dotyčne uznať chcel, to neomylne skôr lebo neskôr urobí a uzná, lebo uznať musí celé zemanstvo. Len jednaké práva a jednaké povinnosti môžu sliať celé obyvateľstvo krajiny v pevný štát. Kto nadobudnul si väčšie zásluhy o vlasť, tomu treba len zvláštnej odmeny; život a práva prirodzenoľudské dedia sa, nie ale zásluhy. Lež dosť o tom.“ Gergeľ sa zamyslel.

„Obdivujem vás,“ riekol Rožoň.

V tom blížil sa strážnik, oznamujúc:

„Pane kapitán, čo mám robiť s tým ľudom, čo sa tak húfne tisne do hory?“

„Čo to za ľud?“

„Sedliacke ženy, deti a aj chlapi.“

„Sem žiadnym spôsobom nepúšťať jich, lebo by aj nás do nešťastia uviedli a sebe nepomohli, ale treba jim ukazovať cestu do dolných údolín,“ a obrátiac sa k Rajnohovi, tomuto rozkázal to isté. Potom vstal a oslovil Rožoňa: „Poďte so mnou, vystúpime trocha na vrchol tohoto vrchu; odtiaľ prezerám celú dolinu a celé toto dolné a čiastočne i horné Považie. Pohliadneme mojím ďalekohľadom, čo sa robí a či už čas, aby sme sa aj my chystali. Tuším, že my spolu už sotva dlho budeme, a preto použime tieto okamženia.“

„Veľmi vďačne,“ odvetil Rožoň. „Obcovanie s vami je mi vždy vzácnym pôžitkom.“

Stúpali hore príkrym chodníkom.

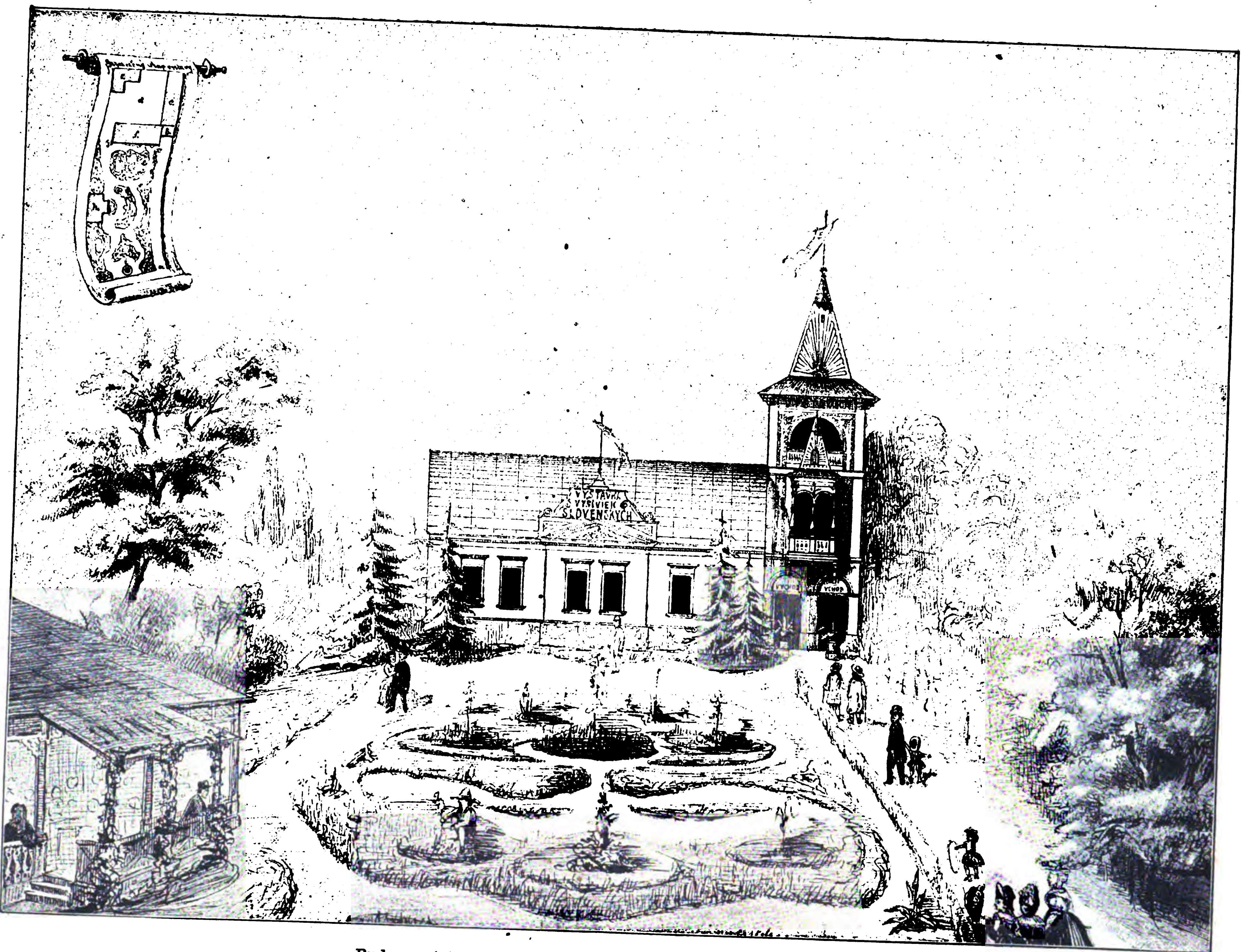
„No jako sa vám páči dielo mojich vyzvedačov?“ zpytuje sa Gergeľ.

„Hia, moji chlapci sú v tom ohľade majstri a na slovo moje všetko vykonajú, ba aj do ohňa skočia.“

„Moja Helenka je zdravá, a to, čo som jej poslal, bolo odovzdané tak, že okrem nej nikto iný nemá o tom tušenia.“

„Tak teda by som ešte vedel nadpriadať milostné pletichy,“ riekol Gergeľ s úsmevom. „Nachodil som sa síce niekedy aj ja v podobných sladkých pomeroch, jako vy teraz, avšak vyrástol som z nich už úplne. Ale dosť o tom. I s ostatnými výpravami mojich junákov som tiež spokojný. Hľa, už sme tu!“

Vystúpili na temeno vrchu. Odtiaľto ukázalo sa jim prekvapujúce panorama, lebo nielen že prezreli celú

Budova výstavky slovenských výšiviek v Turč. Sv. Martine.
Kreslil Felix Bulla.

Považsku dolinu, ale videli i za hranicu susednej Moravy.

Zrazu Gergeľ pokrútil hlavou a riekol: „Čo vidím za Váhom, to nie je dobré; tí psohlavci tam už hospodárili," a priložiac k oku ďalekohľad, hovoril: „Istotne! už vidím kúravy a pohoreliská. Staviská a statky Vilčických sú už úplne zničené, a hľa, v dedine D. je už kaštieľ Madočanských v popol obrátený." Podal Rožoňovi ďalekohľad: „Pozrite v túto stranu," a ukázal mu rukou smer.

„Hrúza, skutočne je tak! Mladý Madočanský bol mi síce nebezpečným súperom, ale vzdor tomu je mi jich srdečne ľúto."

„Kto vie, či sú ešte na žive, alebo či jich tí divosi nezavliekli do otroctva," hovoril Gergeľ, a prevezmúc ďalekohľad z ruky Rožoňovej, pozeral zôkol-vôkol. Odrazu slovil: „Hľa, už vidím oheň aj v kaštiele pánov z Č. v dedine S. Tí vlkolaci sú už na našej strane, nebezpečenstvo je veľmi blízko. Oheň sa úžasno šíri, už celý kaštieľ v plameňoch."

„Keby aspoň dom mojej Helenky obstáť mohol," vzdychol Rožoň. „Avšak dedinka B. je predsa koľko-toľko vzdialená od panstva Č.," tešil sám seba. Potom požiadal kapitána, žeby pozrel v tú stranu, či dedinka B., v ktorej žije jeho poklad, nie je ešte v plameňoch.

Upraviac ďalekohľad, kapitán Gergeľ pozeral v označený mu smer, a konečne riekol: „Priateľ môj, tam je veru tiež zle; domov nepoznať, tam len dym vystupuje z rozvalín."

Presvedčiac sa sám pomocou ďalekohľadu o pravdivosti slov kapitánových, Rožoň zimnične zvolal: „Ó, beda, reta! poďmeže jim na pomoc!"

„Kdeže chcete, priateľ môj?" rečie kapitán; „veď čoby ste tam už aj boli, i tak nič neratujete, keď je už všetko zničené."

„A jestli Helenka moja padla do rúk tých psohlavcov, ktože ju ratuje?" nariekal Rožoň.

„Teraz už veru ani vy, ani žiaden z nás, jestli sa ináč nezachránila. No upokojte sa; dá Boh asnáď, že ju, čoby aj v zajatí bola, predsa len vysvobodíme. Len troška trpezlivosti, lebo prenáhlenosť mohla by nám škodiť. A teraz poďme rýchlo dolu, treba mi porobiť okamžité poriadky."

Čosi kamsi boli dolu. Gergeľ svolal ihneď všetkých radcov a podvodcov a riekol k nim: „Nebezpečenstvo je tu, chystajte sa, meče a paloše nech sa brúsia, pušky a pištole nech rozdajú sa medzi mužstvo, a čokoľvek som pred tým prihotoviť kázal, nech je v poriadku. Či mužstvo z ostatných staníc je tiež tu a či cvičilo sa v zbroji?" pýtal sa Stana.

„Áno, všetko, jak ste rozkázali."

„No, musím všetko prezreť, potom pôjde mužstvo na odpočinok, aby sa snom posilnilo, lebo nás očakáva ťažká, no slávu sľubujúca úloha."

Obrátiac sa k Rožoňovi, Gergeľ ticho k nemu preriekol: „Choďte do mojej chyže, tam si odpočiňte; prídem aj ja ta a vážne prehovoríme o veci." (Pokrač.)

Deň a noc.

Deň a noc vesmírom v spojení
nedelí priestoru medzera.
Či lahoda sa vzduchu zmení
a umára jich vek jasenný:
ony konajú vratký beh.
Či večernica k nim zazerá,
a srdce zorničky krváca:
sú svoji, musia k sebe lnúť,
ač kúzlu chcejú uniknúť,
jeden druhému na pospech
čo mrk-svit v náručie sa vracia.
A čo dovedna ukorystia,
s tým podelia sa rúče spolu,
zemi nadelia perál z bôľu,
sebe rozkoše dozaista!

Mnievate, že sa radi vidia?
Snáď ľúbia sa i nenávidia. —

No život nedali si sami:
by tvorstvu div ten zachránil,
k tomu jich Tvorca obdaril
večnými vekov peruťami.
Deň žije život strastiplný
zväčša pri práci na úslní,
a, čo je pravda — tak sa zdá —
že ač lúč slnca všade s ním,
preds' čelo jeho hyzdí stín
a časom prehlboká brázda.

No ťažko zostať bezúhonným,
kto rušá svetom falošným
a prekutáva hniezda mrzké.
Veď suďba na neho samého
priťažké zložila bremeno:
nielen že musí všade byť,
za krátko mnoho utvoriť,
lež i prepasti, cesty klzké
má celoročnej na starosti;
i keď sa kdesi ktosi potkne,
ruku či nohu vytočí,
jemu vyhodia na oči:
keby to v noci — ale vo dne!

A potom, či to nie je k zlosti,
keď tvorby jeho ušľachtilé
neprajná chvíľa porúca
a mraky zastrú zasmušilé?
Bárs zničil by jich milerád,
ak možno, hneďky za horúca,
nevie si s nimi rady dať.

Hm, dobre vieme, ako je to:
nejeden človek bojí sa jich,
a mnohý nosí na duši.
Tak deň, ak náhodou je leto,
je rád, keď hrom v to zabúši,
až mater-chmára skonáva
plačky, sťa Ráchel boľavá,
čo nariekala synov svojich:
„Ach, boli, boli, už jich nenie."

Daromné citov balušenie! —

A pri tom všetkom ťažkom kríži
deň teší sa, keď noc sa blíži;
on z ďaleka ju poznáva,
— ako pomolog dľa vône
kvietok zo sladkej jablone, —
a akokoľvek za ňou túži,
vraj, kým jej vládu oddáva,
bodne ju tŕňom z planej ruži;
za to mu predsa podáva
ruku, ňouž vo tmách vývodí,
a slovká dve-tri dohodí,
asi: až blisne zora ranná,
svit tvoj sa vnove narodí
a svet zo spánku vyruší:
zas' nazreme si do duší.
S Bohom, synu môj, do svidania!

J...... ská.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

49. Samuel Timon.

Učený jezuita, narodil sa r. 1675 v Túrnej pri Trenčíne, a nie v Trenčíne, jako to udávajú Ferenczy a Danielik. Nižšie školy dokončiac r. 1693 v Prešporku, vstúpil medzi jezuitov. Jako učiteľ úradoval v Trnave za 14, v Košiciach za 18 rokov, kde r. 1736 dňa 7. apríla zomrel v 61. roku svojho veku. Svoje diela riadil pod tlač, súc nemocný, v ostatných svojich rokoch. Znamenitejšie sú: „Purpura Pannonica," vyšlo v Trnave; súc rozmnožené, bolo r. 1715 znovu vydané; obsahuje v sebe život a skutky kardinálov, žijúcich v deržavách uhorskej koruny. — „Imago antique et novae Hungariae," Košice 1733 a 1734. — „Epitome chronologica Rerum Hungaricarum" od sv. Štefana po r. 1735. — „Tibisci Ungariae fluvii notio." 1735. — „Celebriorum Hungariae Urbinum et oppidorum Topographia." — „Dies peripateticus Hoc est philosophicus et Ambulatorius," v Trnave 1708. — Predikát jeho bol „Schmerhoffský."

50. Mikuláš Muska.

Narodil sa 3. decembra 1713 v Povážskej Bystrici. Po skončení zvyčajných študií vstúpil medzi jezuitov. Stanúc sa doktorom bohoslovia, prednášal na trnavskej universite filosofiu a polemičné bohoslovie, vo Viedni ale dogmatiku; na to stal sa „generalis studiorum praefectus;" spisobníctvo v akad. kollegiume svojej spoločnosti veľmi pozdvihnul. Potom bol predsedovi rakúskej provincie za spoločníka pridelený a neskoršie stal sa tam posledným prépoštom. Vyzdvihnutím jezuitov zostal prépoštom sv. Mikuláša von za múrmi stolno-belohradskými; žil vo Viedni, požívajúc ročnej pensie 1200 zl. Povstaním baňsko-bystrickej kapituly (r. 1776) stal sa jej prvým prépoštom, súc na úrad ten vymenovaný samou zakladateľkou, kráľovnou Mariou Tereziou; z ktorej príčiny Ďuro Majláth takto zabásnil:

„Ultimus exstinctae iussus dare iura cohorti es,
Bistriciae sacro primus adesse gregi:
Jure igitur praecras surgenti, iure cadenti
Militae; haec clari sunt documenta ducis."

Zomrel 11. sept. 1783. Jeho spisy sú:

1. „Palatium Regni Hungariae," totižto život palatínov. Vyšla len prvá čiastka (vo Viedni 1736 v 8°) a siaha po r. 1515; potom v Košiciach r. 1740 v 12° a s prípojkami a napraveniami v Trnave r. 1762.
2. „Epistolae familiares varii argumenti, versu elegiaco," v Košiciach r. 1739, v 8°. Opravené v Trnave.
3. „Absolutum patientiae exemplar D. Franciscus Xav.," v Trnave 1741, v 12°.
4. „Imperatores Ottomannici a capta Constantinopoli." V Trnave 1750.
5. „Dissertationes theologicae de Legibus, earum transgressione seu peccatis et peccator. poenis. Vo Viedni 1756, vo 4°.
6. „Dissertationes theologicae de actibus humanis et eorum fine seu hominis beatitudine." Viedeň 1757, vo 4°.
7. „Dissertationes theologicae de Sacramentis Novae Legis in genere et in specie." Viedeň 1758 a 1759, znovu 1765, vo 4°.
8. „Dissertationis excerptae ex Commentario literali in dumes N. T. LL. Augustini Calmet Ord. S. Bened." Viedeň 1759, v 8°.

51. Jozef Janovský.

Narodil sa v Brehoch v tekovskej stolici. Humaniora študoval v Štiavnici a filosofiu v Rábe; prijatý bol do semenišťa sv. Štefana. Jako farár vyše 20 rokov úradoval vo Veľkom Máni, súc aj dekanom vrábľanského okresu. Vyzdvihnutím jezuitov stal sa r. 1774 učbárom exegetiky na trnavskej universite. Povstaním baňsko-bystrickej kapituly bol ta za staršieho kanonika vymenovaný; ako dekan hospodárstvo novej kapituly veľmi pozdvihol. R. 1778 stal sa prefektom biskupských statkov. Svoje praktičné známosti o hospodárstve napísal vo 2 sväzočkoch a venoval svojmu biskupovi. (Poťažný rukopis nachodí sa v biskupskej knižnici vo Sv. Kríži). Zomrel r. 1794 dňa 30. novembra v 64. roku veku svojho na hrdlovú nemoc; pochovaný je v breznickom cintoríne. Tlačou vydal znamenitú slovenskú kázeň, ktorú v Nitre držal o sv. Jozefovi Kolosantskèm. (Trnava 1769, vo 4°.)

52. Ďuro Ambrosius (Ambrózy).

Svetlo sveta uzrel 18. apríla r. 1694 v Dolnom Kubíne. Otec jeho, zeman, menoval sa Matej a matka Zuzana Kubacek. Rodičia dali mu svojmu stavu primeranú výchovu. Vo svojom rodisku navštevoval školu pod rektorom Michalom Pikom (r. 1703). Potom vyučoval ho Zachariáš Petrovič (r. 1707). Keď cvičenie svobodného náboženstva v Kubíne prestalo, šiel za týmto do Leštín, kde bola art. cirkev. Aby si osvojil nemeckú reč, šiel r. 1712 do Kežmarku, kde bol žiakom Ďura Bohuša; gréčtinu učil sa od vtedy žijúceho konrektora Ďura Keila. Odtiaľ šiel r. 1714 zčiastky do Debrecína, zčiastky do Diószegu v biharskej stolici; poneváč ho ale na oboch miestach nechceli prijať, odišiel do Berzethu blízo Rožňavy, kde učil sa maďarsky. Na tomto mieste mnoho trpel, lebo mimo toho, že tu nemal žiadnej príležitosti učiť sa druhým vedám, musel ešte reform. rektorovi pri vyučovaní mládeže pomáhať a aj s núdzou zápasiť. Hmotnú biedu oblahčoval mu Martin Regis, tamejší ev. kazateľ. Po poldruha roku viedla ho náchylnosť k vedám a on usiloval sa splniť to, čo pre maďarčinu zameškal. Radili mu Šoproň lebo Ráb, ale turecká vojna, ktorá r. 1716 započala sa a potrvala niekoľko rokov, prekazila ho v tom, že nemohol uskutočniť radu svojich priateľov. Šiel tedy do Prešova, kde vtedy vyučoval Samuel Mathaeides, na ktorého sa vždy vďačne rozpamätal. Tento učiteľ nielen že ho prijal do počtu svojich žiakov, ale prijal ho aj do svojho domu a dal mu vyučovať zemanských synov, ktorí boli u neho na strave. Títo mladí páni, Rothovci, Berzeviczovci a Sárosovci, pod jeho dozorom napredovali nielen vo vedách, ale aj v cnostiach. Táto jeho pilnosť priniesla mu verejnú učiteľskú stanicu, stal sa totiž učiteľom grammatistov. Po dvoch rokoch (1718) zložil svoj úrad a šiel do Wittenbergu. Prv ale, než ta prišiel, bol vo Vratislave zachvátený prudkou zimnicou, a preto musel sa tu za 14 dní zdržiavať. Vo Wittenbergu vtedy učili najznamenitejší mužovia, jako: Wernsdorf, Chladný, Schröeer a Jan. Pod predsedníctvom prvého krátko pred svojím odchodom do Uhorska bránil dissertáciu: „de caussis turbarum in ecclesia;" bola tamže tlačená vo 4° r. 1721. V čas svojej zpiatočnej cesty chcel cez Sliezsko a Poľsko do Oravy prísť, ale v Bielej pod tým pretextom, že je ev. kazateľom, bol lapený a strážený. Neskôr počul, že ho chcú len do nešťastia doniesť, lebo keď v Bielej svoju nevinnosť dokazoval a svoje osvobodenie očakával, našli sa ľudia, ktorí udanlive chceli odprisahať, že potajomne, vo vrchoch odbavoval svoj kazateľský úrad. Základom tohoto svedoctva na rozkaz miestnej vrchnosti dali ho do voza, odviezli do Krakova a odovzdali cirkevnému súdu. Sotva že ho ta priviedli, sišli sa mnohí,

aby mohli byť svedkami jeho učenosti a rečníctva. Nevsadili ho do verejného väzenia, ale do zvláštneho, ktoré nebolo v biskupskom paláci. Keď nechcel svoju vieru zanechať, udanlive bolo mu povedano, že môže prísť o hlavu. Z tých, ktorí boli k nemu poslaní, má byť chválený pater Gorešicky. V jeho záležitosti krakovské duchovenstvo sišlo sa tri razy, aby vec kanonicky vyšetrovalo. Keď bol postavený pred súd, bolo mu rozkázano, aby sa dal pravotárom brániť. Udanlive našiel nespôsobného. Konečne z Bieli povolali svedkov, ktorí ho prísahou do nešťastia priviedli, lebo ho súd k smrti odsúdil. Rozsudok bol do verejnej knihy vnesený a jemu poslom sdelený. Poslali mu šaty, v ktorých mal ísť na popravné miesto, aj voz stál v hotovosti, na ktorom mal byť odvezený. Keď počal ony šaty obliekať, prišly dva listy k biskupovi krakovskému: od Jozefa Okolicsányiho, podžupana Oravy, a od veliteľa Oravského zámku, v ktorých Ambrosius od podozrenia bol osvobodený. Títo mužovia, katolíci, prosili biskupa, aby ho na svobodnú nohu vypustil; poneváč ale rozsudok už do verejnej knihy bol vnesený a taký dľa predpisu zákona vymazaný viac byť nemohol, nahovoril ho pater Gorešicky, aby uznal, že je on nielen ev. kazateľom, ale aby aj prosil biskupa, aby mal ohľad na prosby oných dvoch mužov, a aby rozsudok premenil a ho jako občana iného kráľovstva vyhnal alebo ináč potrestal.

Pod týmito podmienkami bol vypustený s tým, aby sa nikdy neopovážil do Poľskej nohou vkročiť, ale aby bol vždy na 20 míľ vzdialený od Krakova. Keď prijal tieto podmienky, bol dňa 2. augusta vypustený z väzenia, v ktorom sedel 16 týždňov. Keď prišiel domov, zaujal v Necpaloch miesto Mateja Augustiniho. Sotva že Ambrosius započal svoj rektorát, už schodila sa k nemu z rozličných strán Uhorska študujúca mládež. Jeho žiakmi boli medzi inými: Michal Pohl, superintendent baňského okresu, Ďuro Jamriška, Matej Klementis, Jakub Nicolaides, Andrej Schmal, Justhovci, Benickí, Jesenskí a iní. — Daniel Krman, superintendent, aby ho pri vydaní slov. biblie mohol upotrebiť, pozdvihnul ho na kazateľský úrad do Vrboviec, kde ho aj za kňaza vysvätil v prítomnosti Michala Krmana, krajňanského, Jána Neogradiho, brezovského, a Jána Peťku, pritrždského kazateľa. R. 1725 pojal si za manželku zemanku Katarínu, dcéru Jána Benediktiho, mestského radného v Baňskej Bystrici. Po uplynutí 7 rokov zomrela mu manželka pri porode ostatného syna, Ďura, po sedemdňovej chorobe a zanechala mu štvoro detí. Keď ev. cirkvi in partibus transalbanis roku 1733 boly odňaté, v tom roku 21. januára bol poslaný do vyhnanstva. Potom bol povolaný do Pritržda, art. miesta v Nitriansku, kde Karol VI. dovolil vystaviť modlitebnicu. Jeho pomocníkom bol Samuel Gestrebini. Žiadaly ho cirkve v Trenčíne, Moravcach a Aszóde za svojho učiteľa. Na to oženil sa po druhý raz so Zuzanou Klieberovou zo Štiavnice, ktorá zdržiavala sa v B. Bystrici u Samuela Hruškoviča; vyprosil ju pre neho Andrej Ambrosius, kazatel v Nitrianskej Strede (1735). Žil s ňou desať rokov a zplodil s ňou štyroch synov a jednu dcéru, totižto Pavla, Daniela, Mateja, Michala a Annu. — R. 1738 po smrti superintendenta Samuela Antoniusa bol povolaný do Štítnika, kam prišiel 17. septembra. Jeho cirkev nechcela ho prepustiť, ale ju k tomu superintendent Eliáš Mohl a inšpektor Pavel Jesenák prinútili. Keď Samuel Gestrebini zomrel, bol zas (13. marca 1739) do Pritržda povolaný, ale neprijal ponúkaný mu úrad. Na konvente v Rybníku držanom bol prijatý za úda gemerského braterstva, podpísal zákony a pri tej príležitosti držal latinskú reč: „de primordiis et origine contubernium evangelicorum in Hungaria.“ Keď r. 1739 začal zúriť mor, neunavne pracoval o život nemocných a zdravých. Keď táto pliaga zanikla, r. 1740 na deň zvestovania P. Marie držal slávnostnú reč. Nezadlho na to malo byť odomretím superintendenta Samuela Antoniusa uprázdnené miesto zaplnené: Tomáš Szirmay, hlavný dozorca preda zatisského okresu, unoval sa s inými zemanmi mocou Karolinského nariadenia z r. 1734 vyvoliť nového superintendenta. Zpomedzi štyroch kandidátov bol Ambrosius r. 1741 v Giráltovcach v prítomnosti mnoho zemanov za superintendenta vyhlásený. Keď mu to či listovne, či deputáciou, konventom vyslanou, bolo sdelené, zdráhal sa úrad ten prijať, no vzdor tomu bol 21. marca v Dobšinej potvrdený. Po dokončení cirkevných slávností bola veľká hostina v dome Gašpara Szontágha, ktorú tento šľachtic sám usporiadal. — Ambrosius previedol spojenie kráľovských miest s okresom, previedol cirkevnú visitáciu, čo nestalo sa od dvadsiatich rokov. Andrej Schmal bol jeho notárom. Po veľkom konvente, vydržiavanom v Bystrej (v Gemeri), keď na deň Petra a Pavla bohoslužbu odbavil, na druhý deň bol zachvátený chorobou hrdla, ktorej podľahol dňa 5. júla. Na druhý deň bola jeho mrtvola v prítomnosti bezpočetného ľudu do zákrstia položená. Pochovaný bol dňa 6. júla s dvojakou rečou, slovenskou a maďarskou. Prvú držal Andrej Schmal, kazateľ v Ratkovej, a druhú Andrej Vietoris, kazateľ v Kunovej Teplici. Na to bol v zákrstí v Štítniku pohrobený. — Jeho spisy, ktoré vydal, sú:

„Duplex catechismus doctrinae christianae ad usum majoris et minoris juventutis, cui accedit libellus precum. Prodiit 1738.“ V 12°.

„Fundata elucidatio catechismi cum accessione solantium scripturae verborum. Prodiit 1738.“ V 12°.

„Praeparatio ad mortem cum appendice utilium quorundam libellorum. Prodiit 1742.“ V 8°. Kniha táto vyšla roku 1778 v Prešporku v druhom vydaní (v 8°), opatrená novou predmluvou, ktorej pôvodcom je Michal Institoris Mosóczy, maď. a slov. kazateľ v Prešporku. Mimo rozjímania o mrtvých, zomierajúcich atď. a patriacich k tomu modlitieb nachodí sa na konci tejto knihy malý spevník, v ktorom sú niektoré piesne, ktorých pôvodcom je Ambrosius, jako:

1. Ach prenejdobrotivejšj, Otče náš nejmilejšj.
2. Nevinny Ježiši! Beránku nejtiššj!
3. Ljbi se, muj Jezu, tobe, v krjži mne vždy cvičiti.
4. Prodlévá̌š muj Ježiši, má žádost, mé potešenj.
5. Težkost nás zde oblkjčila, Bože, podle tvé wule.

Poslednú složil r. 1739, keď v Štítniku mor zúril.

„Explicatio nonnullarum partium catechismi b. Lutheri. Prodiit 1745.“ V 12°.

„Nucleus christianae doctrinae. Prodiit 1745.“ Vo 4°.

Jeho väčší katechismus, písaný v slovenskej reči, tak jako aj tu menované jeho spisy, ktoré medzi svojmi papierami zanechal, ztratil sa.

53. Ďorď Tranovský (Tranoscius).

R. 1631 stal sa ev. kazateľom v Liptovskom Sv. Mikuláši, kam bol povolaný zo zámku Oravy, kde žil ako kazateľ grófa Gašpara Illésházyho. Jeho manželka, s ktorou žil 23 roky, mala byť z počiatku druhou Xantippou, ktorú zvláštnym spôsobom preinačil. Raz, keď vo svojej zlosti už temer celý týždeň k nemu ani slova neprehovorila a divo všetko okolo seba hádzala, spomenul ju po jednej nedeľnej kázni do verejnej modlitby jako takú, ktorá reč utratila, a prosil Boha, aby jej opäť ústa otvoril. Každý sa zadivil a poľutoval ju, a v kostole prítomná manželka mala od zlosti puknúť. Keď Tranovský v sprievode niekoľkých svojich poslucháčov prišiel domov, privítala ho manželka nevelmi vyberanými slovmi, čoho si však Tranovský ani len nepovšimnul, lež padnul na kolená a hlasite sa modlil:

„Bože môj, ďakujem ti, že si moju a mojich poslucháčov modlitbu vyslyšal a mojej manželke opäť ústa otvoril. Daj, aby jich ona nie k hriechom, ale k zvelebeniu tvojho mena upotrebila. Amen." Vtedy zahanbená manželka padla do rúk svojho muža a slzy roniac sľúbila, že nebude viacej hrešiť. A tak sa aj stalo. Od tohto okamihu celkom premenila sa a stala sa tou najmilšou manželkou.

Tranovský zomrel dňa 29. mája 1637 v 46. roku veku svojho (nasledovne narodil sa r. 1591) a bol v liptsv.-mikulášskom kostole pohrobený.

Je pôvodcom:

1. . . . . . (Phiala Odoramentorum. Modlitby krestianske). Levoča, 1635, v 8⁰. (A—Z_2 = 23¼ hárkov = 186 nečíslovaných strán. Colophon: Wytissteny w Lewoči, v Wawrince Brewera, Leta: 1635. Nachádza sa v maď. nár. museume.)

2. „Phiala Odoramentorum, Apocal: 5. Modlitby křestianské, kteréz Ráno y Wečer, při Službách Božjch, y doma: Na Wýročnj Památky, y gindy: We wsselikých potřebách Duchownjch, y Telesných: Jakož od služebnjkuw Cýrkwe, tak y od lidu obecného, s hogným prospéchem vžjwati se mohau. Zepsané a vydané od knéze Girjka Tranowského, p. m. Služebnjka Krystowa, pri Cýrkvi Svato-Mikulasské w Liptowé. W Lewoči, M. DC. LXXXV." V 12⁰. 498 strán. Na predku titulný list, predmluva a ukazovacia tabula, 12 nečíslovaných strán. Nachádza sa v prešporskom ev. lyceume. — Modlitby tieto sú bezpochyby druhým vydaním najprv spomenutých.

3. „Cithara Sanctorum, Apocal. 5. Pijsné duchownij, Staré y Nowé, kterýchž Cýrkew křestianska, při Wýročnjch Slawnostech a Památkach, Gakož y we wsselikých potřebách swých obecných ý obzwlásstných s mnohým prospechem, vžjwá: k njmžto pridany gsau Pijsné mnohe, z Nemecké Ržečj do nassj Slowanské, preložené. S Naučenjm (w předmluwě položeným) o Zpjwánj: Gak wzactna to rzeč gest? A proč my křestiané často a radj Panu Bohu ke cti a chwále zpjwati máme? K obecnému Cýrkwe Božij wzdelanj, w nowé shromaždené, a wydané od kněze Girjka Tranowského, Služebnjka Paně, při Cýrkwi Swato-Mikulasské w Liptowé. Editia Cžtwrta dokonalegssi a oprawenégssj. Wytisstené w Lewočy. L. P. 1684."

Jako vidno z osnovy titulného listu, je toto už štvrté vydanie tohoto kancionálu (v 8⁰, 875 strán). Na predku titulný list, dedikácia a prefacia, 16 nečíslovaných strán; na konci register, 28 nečíslovaných strán. — S ním spoločne vyšlo: „Páty Djl Modliteb, z Swatého Pijsma wybraných a Na každý Deň k vžiwanj vžýtečných: Tolikež y Spowednijch a při Welebne Swatosti obyčegných. Wytisstené w Lewoči, v Samuele Brewera. Leta P. M. DC. LXXXIV." V 8⁰. 45 strán. Na konci: Register a Duwody Sylného Potessenj. 11 nečíslovaných strán.

Novšie vydania vyšly v Levoči r. 1693, 1696 a 1711. Vydania z r. 1684, 1693 a 1696 nachádzajú sa v maď. nár. museume, z r. 1711 ale v prešporskom ev. lyceume.

Spevník tento prvotne bol r. 1635 v Levoči vydaný a je ešte aj dnes veľmi rozšírený medzi ev. ľudom. Prvé vydanie obsahovalo 400 piesní, z ktorých bolo 150 Tranovským složených. Do konca 18. storočia vzrástla táto kniha na 1006 piesní a do dnes na 1154. (Mnohé sú česko-bratské). Spevník tento je prijatý aj v Čechách, na Morave a v Sliezsku a dožil sa už 20 vydaní.

Tranovský mal syna Samuela, ktorý prestúpil ku katolíckej viere. — Žalmista Tranovský, o ktorom je reč, narodil sa r. 1591 v Tešíne v Sliezsku a bol dľa Hornyánszkeho od r. 1630—1633 kazateľom Oravského zámku, kdežto, jako som hore udal, už r. 1631 prešiel do Sv. Mikuláša. Otec jeho menoval sa Valentin. Školy navštevoval v Tešíne, v Gubenu v Lužici a v Kohlbergu v Pomoránsku. Odtiaľ šiel do Wittembergu. Keď dokončil akademickú dráhu, stal sa najprv kollegom (učiteľom) školy pri kostole sv. Mikuláša v Prahe, potom prišiel sťa rektor do Holešova na Morave a konečne do Mezeříča, kde barónom Dietrichom zo Žerotína pozdvihnutý bol za kazateľa. Po desiatich rokoch musel svoj úrad zanechať, avšak barón Ján Szúnyogh nezadlho povolal ho za kazateľa ku kostolu sv. Mikuláša v Bielsku. Nezadlho bol aj s barónom Szúnyoghom vyhnaný. Obrátil sa do Uhorska.

54. Ján Rezik.

Narodil sa v Krušovcach v nitrianskej stolici; jeho otec, Mikuláš, bol kazateľom; matka menovala sa Zuzana Palach. Študoval na rozličných školách, potom na kollegiume v Prešove, a keď toto r. 1672 muselo byť zatvorené, v Torune. Tu bol r. 1674 za učiteľa vyvolený. Pôsobil tu do roku 1683, lebo bol r. 1684 povolaný do Košíc za riaditeľa r. 1671 dňa 6. novembra zatvorených škôl. Dňa 21. septembra držal reč na rozlúčku: „de amone in patriam ejusque caussis," v ktorej torunskému magistrátu ďakoval za preukázané jemu dobrodenia. Dňa 5. oktobra nastúpil cestu a 15. tohože mesiaca prišiel do Košíc. Sotva si tu odpočinul, predseda komory, Michal Fischer, cestou meštanostu predvolal ho k sebe a ukázal mu sväzok listov, medzi ktorými nachodily sa udanlive mnohé Rezikom Tökölymu písané. Rezik toto síce tajil, no vzdor tomu bol vsadený do väzenia, odkiaľ sa ale vysvobodil a ev. rádmi bol povolaný do Prešova za učbára eloquentie, básnictva a dejepisu. Po vybavení Tökölyovskej záležitosti bol stanice pozbavený. Išiel opäť do Torune, kde bol r. 1690 za riadneho učbára vymenovaný. Keď r. 1705 bolo prešovské kollegium evanjelikom prinavrátené, stal sa jeho riaditeľom. Jako prešovský žiak počúval Pomariusa, Zabaniusa a Ladivera a r. 1669 pod Pomariusom bránil na verejnej zkúške VII. článok augšb. vierovyznania: „de Ecclesia." R. 1709 — a nie, jako Lippich v „Thorunium Hungarorum mater" na 20. strane udáva, r. 1711 — jako to z prešovskej matriky vysvitá, zomrel na mor. Keď bol po druhý raz učbárom v Torune, medzi iným písal Panegyr a venoval ho Jánovi III., poľskému kráľovi.

Manželka jeho bola Maria Alžbeta Berzeviczy.

Z jeho spisov najznamenitejšia je v rukopise pozostalá „Gymnasiologia," totižto dejepis ev. gymnasií v Uhorsku dľa abecedného poriadku. Písal až po ilavskú školu; ostatné doplnil Samuel Matthaeides, ale nie tak dôkladne jako tamten. Dejepis školy žilinskej napísal Daniel Krman. Jeden exemplár tejto Gymnasiologie nachodí sa v knižnici nitrianskej dioecese.

Ostatné jeho vydané spisy sú príležitostné, z ktorých známe:

1. „Justae Meritaeque Inferiae, Famae, Nomini, Generosi, Nobilissimi Dni. Stephani Sáárossy, destinatae: Qui Aetate, Prudentia, Favore, Aestimatione, Florens, Contra Spem et Vota, Perillustris, Spectabilis, Generosi Dni. Nicolai Szirmay etc. Ut et Generosae et Nobilissimae Dnae. Annae Szirmay, Conjugis, Non sine lacrymis etiam Multorum Bonorum, Qui Virtutes Ejus urverant, Anno 1706. Julii, Vy Varini Ex turbido hoc Seculo ad Quietem Perennem evocatus, abiit. Ilas adornari Ei Lugensque moerensque dolensque curavit Conjux paulo ante, nunc Vidua, Anni Lebentis Mensis Dum in Novo Templo Sáárossiensi Primus Futurus Primitiae Resurgentium, Solennibus Ceremoniis tumularetur, Impressum Bartphae." (In folio. Dva hárky slepené a na jednu stranu tlačené. Nachodí sa v prešporskom ev. lyceume.)

2. „Quod Felix, Faustum, Fortunatumque sit, Inclyto Statui Evangelico! Pro Solenni Examine, Quod In Illustri Collegio Statovm Evangelicorum Eperiensi, Consentientibus Volentibusque, Perillustribus, Spectabilibus et Generosis, Dominis Inspectoribvs, ut et Nobilissimis, Amplissimis Domini Cvratoribvs. An. Aer. Ch. M. DCC. VII. Mart. 14. et sequent. habebitur. Publicat ista, Johannes Rezik, Illustris Collegii P. P. et Director. Controversias Theologicas defendet: Andreas Blaho, Ostrolucens. Bartphae." (V 12°, 2 nečíslované strany. Nachodí sa v maď. nár. museume a v prešporskom ev. lyceume.)

3. „Pigritius scholarum hostis ad Caucasum deportatus, in solenni examine 1707. die 18. Martii absoluto in theatro representatus. Ba.tphae." (In folio, 1 hárok = 2 nečíslované listy. Tento školský divadelný kus nachodí sa v maď. nár. museume.)

4. „Musa Fragopolitana Loqvens, Et Illustrissimo, Spectabili Atque Magnifico Domino, Domino Johanni Godofrido ab Hellenbach, Sacri Romani Imperii Libero Baroni, Supremo Montanarum Civitatum et Camerarum Administratori, Illustris Collegii Eperiensis Statuum Evangelicorum Inspectori Primario. Patronoque Ejusdem Incomporabili. Die Sancti Johannis, Anno Bonae Spei 1708. Prima Vota Ferens. Dedicans, Et Nuncupans, Ab Johanne Rezik, Illustris Collegii Eperiensis Professore Publico et Directore, emissa. Bartphae." (In folio, 2 nečíslované strany. Nachodí sa v maď. nár. museume a v prešporskom ev. lyceume.)

5. „Themistocles, Jvdicom Imago, Lvce Nominali, Generosi, Nobilissimi Et Amplissimi Domini Johannis Klesch, Illustris Collegii Eperiensis, Statuum Evangelicorum Inspectoris, Regiae Liberaeque Civitatis Eperiensis, Judicis Aequissimi, Anno 1708. die S. Johannis, in in Monumentum Cultus, exhibitus. Bartphae." (V 12°, 2 nečíslované strany. (Nachodí sa v maď. nár. museume a v prešporskom ev. lyceume.)

6. „Sine Controversia Magnum Pietatis Mysterium, Deum Plenitudine Temporis In Carne Manifestatum, Hoc est, Caput seu Articulum De Persona Domini N. J. C. In Publico, Solenni Anniversario Examine, Illustris Collegii Eperiensis Statuum Evangelicorum, Anno 1708. Octob. 2. sistit, exhibet, defendet, Praeses et Director Johannes Rezik, Logic. et Philos. Moralis ejusd. Colleg. PP. Circulatore et Respondentibus Infrascripti. Bartphae." (In folio, 2 nečíslované strany. Nachodí sa v peštianskej universite.)

7. „Salvianus Massiliensis redivivus, morum emendator acerrimus, Virum Maxime Reverendum, Excellentissimum et Amplissimum Dominum Jacobum Zablerum Inclytorum Comitatuum Scepusiens. Sáarosiens. Zemplinica. Abaujvarien. Bereghiens. Ugocsen. Szathmarien. Bihariens. quinq. R. L. q Civit: et oppidi Sááros Superintendentem, Eccl. Germ. Bartfensis Pastorem Prim. Meritis et Vitae Integritate conspicuum, et quod fere potius, Illustris Collegii Eperiensis Statuum Evangelicorum Inspectorem Faventissimum, In societatem Tituli et ad similia Feutanda, invitans et aminans, Anno M. DCCVIII. Die fecto S. Martyris Jacobi, Ab interprete Johanne Rezik, Ejusdem Colleg. Stat. Evangelicorum. Log. et Philos. Moral. Profess. Pub. et Direct. praestantus...... Bartphae." (In folio, 2 nečíslované strany. Nachádza sa v peštianskej universite.)

8. „Dum Supremi in Ecclesia honoris metam Deodvcente, virtute comitante, Admodum Reverendus, Excellentissimus et Amplissimus Dominus M. Johannes Saarossy, Antehac Ecclesiae Hungaricae Cassoviensis Per Annos fere XXVI. Evangelici Pacis, Pastor Primarius, Vita et doctrina aestimabilis, Publica Consistorii Venerabilis Voce, Leutschoviae A. 1708. sub finem Julii et initium Augusti, habito, Bonis etiam suffragantibus, dignitate Superintendentis adauctus, Inclytis Comitatibus Gömöriens. Kis-Hontens. Tornens. Borsodien. Hevesiens. Solnokien. praeficeretur, Illustris Collegii Eperiensis Statuum Evangelicorum Inspector constitueretur, Munus Pastoris Hung. Prim. Rosnaviae, quae Virum hoc Titulo Radiantem nondum habuit, capesseret. Hunc Illi promeritum Honorem, ut diuturnum, Ecclesiis Salutarem esse jubet; ita ut Amicus Amico nunquam reconciliato, gratulatur, hocq. Pignus Bonae Amicitae mittit, offert, dedicat, Collegii Eperiensis P. P. et Director, Johannes Rezik. Bartphae. Anno eodem." (In folio, 2 nečíslované strany. (Nachádza sa v maď. nár. museume.)

9. „Quoniamquidem obsequii Gloriam Serenissimo atqve Celsissimo Principi ac Domino Domino Francisco II. Rakoczy etc. debitam, Illustre Collegivm Eperiense Statvvm Evangelicorvm, Oratione Panegyrica propalam assesore decrevit; ad hanc. A. 1708. Octob. 4. in quem Memoria Nominis Eidem Serenissimo in Baptismo dati, incidit, Aure prona exaudiendam omnis Status, Conditionis, Dignitatisq Viros, reverenter, humaníter. officiore invitat, Johannes Rezik, P. P. et Director. Bartphae." (In folio. 1 hárok = 2 nečíslované strany. Nachádza sa v maď. akademii.)

10. „Triplex virtutis vultus et cultus Domino Michaeli Roth oblatus die Michaelis 1708. Bartphae." (In folio.)

11. „Fasciculus Myrrhae, Vitam Dulci Amaritudine Plenam, Maxime Reverendi Excellentissimi et Clarissimi Dn. Jacobi Zableri, Inclytorum Comitatuum, Scepusiensis, Sáárosiensis, Zemplinien. Aba-ujvarien. Bereghien. Ugocen. Szatthmarien. Biharien. et Regiarum Liberarumque Civitatum, ut et Oppidi Sááros, Superintendentis, Ecclesiae Germanicae Barphensis Pastoris Primarii, Illustris Collegii Statvs Evangelici, quod est Eperiessini, Inspectoris gravissimi. Anno 1709. horam circiter XII. Nocturnam, quae praecessit Maj. d. XXVIII. Vitam beate finientis, atque funerea Pompa, in Templo S. Aegidii Bartphae, qua Natus, Jun. 9. contumulati, adumbrans, Exhibitus et Publicatus ab Johanne Rezik, Ejusd. Colleg. Status Evangelici P. P. et Directore. Vixit Annis 70. Mens. 4. d. 2. Postoris munere functus est, Annis 43. officium Superintendentis gessit Annis 23. Bartphae." (In folio, 2 nečíslované strany. Nachádza sa v maď. nár. museume.)

13. „Tiaram Sacerdotalem, ambitu suo, Ecclesias Lutherano-Evangelicas, Inclytorum novem Comitatum, Sex Regiarum Liberarumq Civitatum Superioris Hungariae et oppidi Saaros complectentem, Admodum Reverendo, Excellentissimo, Clarissimo, Antistiti Eperiensi, Primo ex Ministerio Venerabili Evangelico Ejusdem Civitatis Superintendenti Electo Dr. Johanni Schwartz, Liberalium Artium Magistro, A Reverendo Consistorio, Cibinii An. 1709. Septemb. 12. in nomine Domini, habito, Praeside Perillustri, Spectabili, et Generoso Dr. Nicolao Szirmay, Collegii Illustr. Stat. Evangelic. Eperiensis, Inspectore, Inclyti Comitatus Sárosiensis Assessore Jurato Primario etc. Jvstis Svffragiis, et pulcherrina animorum consensione, collotam, ut et annexam illi Colleg. Impectionem, Hoc versu Epicos Honorare et condecorare voluit, Colleg. P. P. et Director, Johannes Rezik. Bartphae." (In folio, 2 nečíslované strany. Nachádza sa v maď. nár. museume.)

13. „Quod Felix, Faustum Laetumque sit! Patriae, Patronis, Patribus! Programma Ssagogicum, Ad Publicum, Illustris Collegii Statvvm Evangelicorum Eperiensis, Examen, Illvstris: Spectabilem Magnificum Dominum, Dn. Sacri Romani Imperii Lib. Baronem, Collegii Inspectorem, Perillvstres, Spectabiles, Generosos, Dnn. Inspectores, Nobilissimos Dnn. Cvratores, Aliosqve bonos

Viros, Scholarum Fautores, Cultores, Invitans et convocans; Editum et emissum, Ab Johanne Rezik, Direct. Habebitur Anno 1709. 12. Septembr. Bartphae.“ (In folio, 2 hárky = 4 nečíslované strany. Nachádza sa v maď. nár. museume.)

55. Samuel Lissoviny.

Narodil sa vo Veľkej Paludzi v Liptove r. 1712 dňa 31. januára (dľa Haana 31. júna). Otec jeho podobného mena bol tam kazateľom; matka jeho menovala sa Žofia Zdánska. Rodiny tejto rodné meno bolo vlastne Francisci, keď ale stali sa zemanmi, prijali meno Lissoviny od dediny Lisovej. Samuel svojim vedomosťam položil základ vo svojom rodisku, kde Petrovič bol jeho učiteľom. Potom študoval v Necpaloch, kde jeho učiteľom bol Matej Augustini. Odtiaľ šiel do Kežmarku, kde učil sa pod Ďurom Buchholzom, potom odobral sa do Prešporku, kde bol žiakom konrektora Martina Bohuráda. Aby si osvojil maďarský jazyk, vyvolil si Ráb, kde bola vtedy chýrna škola, ktorej riaditeľom bol Ján Tomka Sásky. Svoje študia dokončil v Šoproni, kde Dekkard bol jeho učiteľom, ktorý pripravil ho k vyšším akademickým vedám. R. 1732 šiel do Jeny; tu sotrval 3 roky, potom navrátil sa do Uhorska a jako súkromný učiteľ za dva roky vyučoval deti Gabriela Zmeškala. Z tohoto domu povolal ho r. 1739 barón Kristian Calisius z Kališa do Bytčice za dvorského kazateľa a dal ho 26. febr. v Baňskej Bystrici superintendentom Samuelom Michaelidesom vysvätiť. U tohoto veľmoža úradoval 7 rokov; potom bol do Súľova povolaný za kazateľa, kde podobne 7 rokov, tak jako aj pozatýmne vo Veľkej Paludzi verne pôsobil. S prvším miestom rozlúčil sa v oktobri 1752 a s posledným r. 1759. R. 1760 povolaný bol do Baňskej Bystrice na miesto zomrelého kazateľa oboch národností; a ta aj šiel. Na to 16. augusta 1763 stal sa tam len slovenským kazateľom na miesto Daniela Sartoriusa. V Baňskej Bystrici úradoval 35 aj pol roka a zomrel na porážku 30. aug. 1774 v 62. roku veku svojho.

Jeho spisy sú:

1. „Pevná nádéje alebo ubezpečenie věřjcjch v čas obecné úzkosti.“ Slovenská kázeň, ktorú držal z príležitosti veľkého ohňa, vypuknuvšieho v noci z 3. na 4. august 1761 v medenom hámre v Baňskej Bystrici a zničivšieho 305 domov. Kázeň táto toho samého roku vyšla tlačou v Prešporku v malej 8°.

2. Slovenský katechismus, r. 1764 v Prešporku v 8° tlačený.

3. Arndtove kázne a postillu do slovenčiny preložil, tak aj knihy o opravdivom kresťanstve a rajskú zahradku. Prvšie dielo tlačou vydal v Prešporku r. 1776 a druhé r. 1777.

Jeho jediný syn, Andrej, študoval vo Viedni lekárstvo a bol potom stoličným fysikusom vo zvolenskej stolici.

Jeho mladší brat, Ján, bol doktorom lekárstva a fysikusom svob. kráľ. baňského mesta Kremnice.

56. Ján Milochovinus.

Narodil sa v Žiline, kde bol jeho otec, Mikuláš, najprv školským rektorom a r. 1642 diakonom tamejšej cirkve. Menoval sa vlastne Milochovský. Základ k svojim vedomosťam položil on pravdepodobne vo svojom rodisku; či ale aj iné školy navštevoval vo vlasti svojej, z nedostatku prameňov udať nemožno. To ale je isté, že okolo r. 1652 študoval vo Wittenbergu a tam r. 1650 bránil fysickú dissertáciu: „de eductione formarum e potentia, oppositam materiae statuentibus,“ ktorá tam aj vo 4° bola vytlačená. — Že bol nielen Žilinčanom, ale že aj vo Wittenbergu študoval, vysvitá z „penthade quaestionum ethicarum,“ ktoré Ďuro Gaudius z Uhrovca pod predsedníctvom M. Kristiana Bielefelda vo Wittenbergu bránil a tu r. 1652 vo 4° tlačiť dal a venoval svojim vtedy tu študujúcim krajanom.

Po svojom návrate do vlasti prijal najprv povolanie za kazateľa do Radvane, odkiaľ bol povolaný do Brezna. Tu zdržiaval sa po rok prenasledovania, lebo 25. sept. 1673 bol tiež do Prešporka povolaný pred delegatum judicium, kde musel podpísať reversales pro migrantibus a tak s druhými do vyhnanstva odísť. Najprv zdržiaval sa za čas s Danielom Sinapiusom, Jánom Sextiusom, Petrom Sextiusom a Hiobom Trusiusom v Briege a potom vo Vratislave. Roku 1683 bol povolaný nazpät do Uhorska a tu nadobudol si zvučného mena vydaním spisu („Ornamentum magistratus“) v slovenskej reči. (Drážďany 1678, v 8°.)

57. Leonhard Mokošini.

Bol rodom z Nemeckej Lupče, kde jeho otec, Stanislav, bol kazateľom. Počiatočné školy navštevoval vo svojom rodisku pod rektorom Petrom Barošom. Po 7 rokoch odišiel do Bardiova, kde bol žiakom učeného Tomáša Fabera. Z tejto školy cieľom ďalších študií odišiel do Wittembergu. Zdržiaval sa tam za poldruha roka, a navrátiac sa domov bol za rektora svojho rodiska vyvolený. Na čele tejto školy stál 2 roky a potom vrátil sa opät do Wittembergu, aby tu pokračoval v započatých študiach. Tu strávil tri štvrte roka, keď obdržal tú smutnú zvesť, že zomrel mu otec; volali ho domov. A on šiel. Keď bol už doma, obdržal od Melichara Duchoňa pozvanie za kazateľa do Sv. Jána v Liptove, ktoré aj prijal a tým cieľom dal sa dňa 12. júna 1580 vo Wittembergu v mestskom farskom kostole po prísnej zkúške doktorom Polykarpom Leyserom vysvätiť. Jeho brat, Martin, bol najprv kazateľom v Teplej a potom v Sv. Mare v Turci. — Leonhard Mokošini mal syna, Leonharda, ktorý bol 23. augusta r. 1636 superintendentom M. Petrom Zablerom vysvätený a Štefanom Révayom za kazateľa do sv. Jura povolaný bol. Jedna z dcér staršieho Leonharda, Fides, bola vydatá za Jánom Kalinkom, kazateľom v Tepličke pri Žiline. Týchto syn, Joachim Kalinka, bol superintendentom.

Mokošini, ktorého životopis opisujem, písal a r. 1599 vo Wittembergu v 8° tlačou vydal: „Historiarum veteris testamenti heroico carmine redittarum libros a Genesi usque ad regum libros continens.“ Na konci tejto knihy mnohí znamenití mužovia v bohatierskych veršoch ospievali pôvodcu tohoto spisu, menovite: Severin Škultéty, kazateľ v Bardiove, Martin Mokošini, jeho brat, kazateľ v Teplej a v Sv. Mare, Mojžiš Szúnyogh, svobodný pán v Budatíne, Mikuláš Medňánsky, tajomník svob. pána Štefana Mesku, M. Ján Bokkatius, rektor v Prešove a v Košiciach, Florian Duchoň, kazateľ v Sv. Mare, gróf Tomáš Eszterházy, Ďuro Mokošini, kazateľ v Trnovci, Stanislav Mokošini, kazateľ v Šolozinci, Andrej Lucae, kazateľ v šarišskej stolici, Alexander Socovinus, rektor v Hlohovci, Pavel Malus, ináč Jablonovský, rektor v Mošovcach, Ján Ruffinus, mešťan v Lipt. Sv. Mikuláši, Stanislav Bresteroský.

Bol povolaný aj za kazateľa do Ružomberka, ale úrad ten neprijal.

Anka.

Povesť.

I.

Vykvitol kvietoček,
bielostná ľalija,
kolo nej rozmarín
vonný sa ovíja.
Vyrástla dievčina
na šumnom Pohroní,
chodieva večierky
šuhaj k nej na koni.
Chodníčkom si chodí
sám k nej na vohľady,
láskou opojený
do srdca si hľadí.
Neobzerá sa ver',
že ho kto zaskočí:
vyhýbajú Turci
strelám jeho očí.
Keď sa na koníka
vo zbroji posadí,
striasajú sa Turci
strachom pred ním bľadí.
A keď sa on teprv
šabličkou ožene,
desiatich krv vilná
hneď strieka po stene.
Nie raz ho už oni
v putá okovali,
to však všetko bolo
mu len pre špás malý.
On sa raz zatočil,
zatočil dva razy,
spŕchly hneď reťaze,
spŕchly hneď provazy.
Však ho jednúc krutá
zachvátila rana,
nemal on pokoja
z večera do rána.
Z večera do rána
chodil na vohľady
zkrvaveným mečom
v tie turecké hrady.
Necítil, že údy
krepkú silu tratia,
dotiaľ chcel biť Turkov
až mu milú vrátia.
Ale tí mu jeho
milú nevrátili,
oslablého v boji
v väžu ho vsadili.
V väžu ho vsadili,
v putá okovali,
na deň mu krajíček
chleba len dávali.
Na tú väžu oknom
milá sa dívala,
za svojím Janíčkom
bôľne plakávala.
Plakávala tíško,
ako ten sláviček,
keď mu vädnúť počne
zelený hájiček.
Jako sťahovavých
vtáčkov rod jarabí,
keď mu vodcov diví
zchvátili jastrabi.

Netešil ju hodbáb,
ani šperky zlaté,
v nich jej boly rúčky
jako v pútách spjaté.
Teremy nádherné
v drahokamov žiare
boly jej len skvostné
úzunké žaláre.
Hrdý baša, vilný,
a sluhovia jeho
boli jej jak tvory
kraju podzemského.
Lichotnou bašovou
rečou pohŕdala,
o voľnosti zlatej
stále premýšľala.
Premýšľala vo dne,
premýšľala v noci,
či by jej milému
nebolo pomoci.
A hľa, raz pekný si
Anka sníček snila,
prestala nariekať,
očká vyjasnila.
Líčka zčerveňaly
jak by jich maľoval,
a jích rumeň tým viac
bašu očaroval.
Prisadne si ku nej,
vľúdne sa jej pýta,
prečo líček bľadosť
ružou dnes prekvitá?
A ona mu vraví,
že, kým ráno vstala,
v pekných o ňom sníkoch
malú prosbu mala. —
A on hneď sľubuje,
vše že splní v svete,
len by ruže v tvári
ostaly jej v kvete. —
Nuž teda, počuj ma,
to sa mi snívalo,
práve keď slnce sa
v oblok mi usmialo:
Väzňa máš vo väži,
junáka pekného,
nechajže sa mi ty
podívať na neho.
Dovoľ k nemu chodiť
aspoň týdeň jeden,
v mojej zkvitne tvári
Allahov ti éden.
Nebudeš viac museť
smútiť o samote,
znieť ti bude spev môj
po celej palote.
Sto radostí skytnemť,
ak mi dáš tú jednú,
inak za mojimi
tváre tvoje zbľadnú.
Nepočuješ nikdy
slovíčka dobrého,
ak nesplníš sľub svoj,
zreť nedáš milého.
„Devica spanilá,
guliek mrak keď letí,
nevedia o bázni
Allahove deti.
Oceli vzdorujú,
smrti sa neboja:

veď sa s huriskami
v krajších svetoch spoja.
Ale teba, devo,
tvojeho pohľadu
viac než dychov smrtných
obávam sa chladu.
Hrúzy vášho pekla
nie sú tak odporné,
jak keď žiarny zrak tvoj
šípy metá vzdorné.
Buď si tvoja vôľa,
vzdor nech ma nemorí;
počúvaj však, čo ti
otrok tvoj hovorí:
Jak za lunou večer
tá obloha jasná,
tak som ja za tebou
túžil, devo krásna.
Túžil som, bojoval,
ružil krvou toky,
až som k sedlu pripal
mäkké tvoje boky.
V hrad som ťa doviezol;
nuž ale čo z toho?
nedostal som lásky,
pohľadu jednoho!
A len za tú cenu,
keď ho žičiť mieniš,
iď, však hľaď, pri ničom
nech sa neprevinîš!
Lebo vtedy zvädneš,
ja padnem, on zhynie,
sinajúci ret môj
na tvojom rozplynie.
Hurisky z édenu
zmrvím s eblisami,
zem srazím do pekla
a peklo s hviezdami.
Požiar kraj znivočí,
zaplaví krv tokom,
rozdupe janičár
v trysku ho divokom!"
Ďakuje Anička
za radu bašovi,
hladí sivú bradu,
lichotí mu slovy. —

II.

Čnie väža vysoká
jako päsť tyrana,
ňouž okolná krajna
v putá okovaná.
Vysoký je bok jej,
vysoký a tvrdý,
jako ten šuhaj v nej
pokorený: hrdý.
Jak junák v nej smelý,
čo na šibeň čaká,
keď mu osud neprial
šťastnú smrť junáka.
Čaká na smrť hroznú
kôlom, buď provazom,
a putá napína
nezkroteným väzom. —
Dvanásta hľa bije —
obedu hodina —
zuby Janík kreše,
ruku v päsť zatína.
Čuje, jako chodbou
kroky zaznievajú,
ale jakús divnú
ľahkosť dneská majú.
Zaškripí kľúč v zámku, —
šuhaj stranou bočí,
by v lapajské Turka
zreť nemusel oči.
Ale hlas mu sladký
od dverí zazvoní —
väžou otriasajú
šuhajove stony.
V bôľnych rozpomienkach
pravicou pohodí:
„tam sú tak zvučiace
milých rtov lahody!
Tam sú, a ja jich viac
nikdy neokúsim,
nehrdinsky s nimi
rovne zvädnúť musím!"
Zhrčia v tom závory,
dvere sa otvoria
a z nich sa Ankine
dve očká vynoria.
Dve očká, dve sivé,
dve perny ružové,
zorou odkojené.
A než sa z ľaknutia
Janíčko zpamätá,
už mu jeho milá
na prsiach pripätá.
Už mu je pripätá
bielymi rameny,
bľadé tváre kropí
slzí mu prameny.
Peknými sa slovy
prihovára k nemu,
jako holubička
k holúbku sivému.
Hladí rusé vlasy,
obväzuje rany,
predkladá mu obed
dobre prichystaný. —
Zapomína šuhaj
na svet pri tom celý,
jeden cit len hruďou
pohráva mu vrelý.
Jediný cit vrelý,
rozkošný, blažený,
v ňomž sa v palác menia
vlhké väže steny. —
A keď deva drahá
voľnosť mu sľubuje,
junák zuby škrípe,
hlavou prikyvuje.
Päste dvihá k hrozbe,
ale tie sú skuté:
mrví päsťou jarou
väže klenby duté.
Však keď o úteku
tajnom mu povráva:
hnevom zplanie oko,
hor sa zopne hlava:
„Neznal som úteku;
neraď mi ho, milá:
veď bys' ma ver' potom
sama neľúbila.
Ale dôjdi časom,
jak ti dovolené,
dones meč, a sú nám
brány otvorené.

Úskokom len dravci
na lup svoj číhajú:
Slováci za voľnosť
čestný boj biť majú.

III.

Uplynul deň prvý,
pominul aj druhý,
zasvitol aj siedmy
deň nádejnej dúhy.
Nedočkavo junák
milú očakáva,
hrdzavé reťaze
lomí ruka pravá. —
Uderí hodina,
odchýľa sa dvere,
a z nich ku väzňovi
dievčina sa bere.
Na hruď sa mu stúli
jak ruža rozvitá,
v zrakoch jeho úsvit
svobodenky číta.
Konečne z útleho
objatia hor' vstane,
skočí za ňou šuhaj,
zrak mu ohňom plane:
„Hľaď, to je tá reťaz,
podívaj sa, milá,
tá sa kol pravice
mojej kruto vila.“
„To je tá“ — trhne ňou
a už je napoly, —
„to je tá, od nejž ma
ľavá ruka bolí.“
„To sú tie, v nichž nohy
visely bez viny“ —
a hneď sa rozlietnu
jako pavučiny.
Podáva mu Anka
blýskavú šabličku,
a on bozká za to
po pravom ju líčku.
Švihne šabľou z prava,
zašvihne si z ľava:
„to bude hostina,
to bude tá pravá.“
Zavýskne, poskočí,
dolu s milou pádi:
však už ho čakajú
vlčích Turkov rady.
Na dvore jich plno,
práve prišli z kraju,
o zajatú Slovač
kruté rady majú. —
Zavýskne si junák
jako jasná strela,
bezhlavé turecké
na zem roní telá.
Zbrane padlých berú
sokolíci jatí,
padajú jak tráva
kosení jích kati.
A Anke tiež líčko
pekným ohňom zhorí,
švihá ona mečom,
tne jako do hory.
Pokosení Turci
v vlastnej ležia krvi,
baša len utiekol
posledný aj prvý.
Utekajúc volá:
„Osman hrozby splní,
tak sa kraj tvoj, Anka,
v vlastnej krvi zvlní!“

IV.

Zahučaly hory,
zahučaly lesy,
Pohronie zas šumné
ozýva sa plesy.
Celý kraj si výska,
veselí sa, baví:
Anka s dobrodincom
ľudu svadbu slávi.
A tomu v nevoli
upiacemu ľudu
tak to dobre padá
raz zavýsknuť z trudu.
A už dávno vtáča
v krovine odpelo,
keď poslednie echo
spevavé doznelo.
A keď to doznelo,
zhasly nebies svetlá,
v kraje si z oblakov
havrannia tma slietla.
Tichá tma si slietla
a v ramená hladké
všetok obejmuly
život sníky sladké.
Usnula tiež Anka
v vrúcnom obejmutí,
v nebo lásky vzlietla
na síkov peruti. — —
Zbadali však Turci,
čo to krajom zneje,
počuli, poznali,
čo sa s Ankou deje.
Všetkých baša sobral,
čo jich bolo v kraji,
skryl jich prvej za tmy
v neďalekom háji.
A keď svetlo v obci
poslednie usnulo,
jako mračien sa jich
do nej nahrnulo.
Vytasili zbrane,
domy obstúpili,
a požiare rudé
na strechy vsadili.
V tých požiaroch skoro
všetko sa rozhorí,
postavy zdivelé
skáču v ohňov mori.
Skočí Anka, aby
milého zbudila,
ale v tom sa mihne
oceľ nad ňou biela.
Mihne sa a padne
jako z nebies strela
a milého hlávka
odlietne od tela. —
Usmieva sa baša,
Anku obliecť káže,
a hneď dvadsať rúk ju
k sedlu jeho viaže.

Priväzuje nôžky,
šumné, biele údy,
baša ju unáša,
vilne vinúc k hrudi.
Darmo šumná Anka,
darmo odporuje:
silná je to väzba,
čo jej úd sťahuje.

V.

Letí baša, letí
vesele po poli:
Anka ticho plače:
srdiečko ju bolí.
Srdiečko ju bolí,
hudú si v ňom žiale,
nedbá na to Turek,
ulieta s ňou v diale.
Až keď ju odniesol
do lesa šírého,
dolu si soskočil
z koníka vranného.
Dievčinu umdletú
položil na trávu,
a lichotiac sa jej
k líčku skláňa hlavu.
Ale bľadé líčko
zaraz zrumenelo,
a pravica bráni
ruže jeho smelo.
Na nôžky si srnčie
Anička poskočí,
vlastným mečom švihne
bašovi pred oči.
„Zrada!“ skočia drábi,
spahovia za nimi,
rozsekať chcú Anku
meči krvavými.
Ale baša velie,
bárs sám hnevom planie:
„zachovajte mi ju:
vyrvite jej zbrane.
Škoda zničiť také
jarké krásy mladé,
ona má byť perlou
v krások mojich sade.
Uposlechnú drábi,
posluchnú spahovia,
vyhýbajúc ranám
zbraň len devy lovia.
Ruka však sa točí
medzi jejich meči,
zadáva jim rany
v rozľútenej seči.
Na ľavo sa obzre:
hneď jich desať beží,
v pravo sa oženie:
hneď jich hŕba leží.
Darmo oni lovia,
čo má Anka v ruke,
ona meč nepustí
skôr podľahne muke.
Tu sa Turkom naraz
hnevom krv rozľúti,
ženú sa po Anke
jako dravci krutí.
Až jeden bľadému
viac sa sviesť dá hnevu,
streli do srdiečka,
na zem vystre devu.
Hasne mladá krása,
trávou krv sa prúdi,
v poslednom sa boji
biele chvejú údy. —
Baša na hasnúce
líčka slzy roní,
a chcejúc jich zľúbať,
s bozkom k nim sa kloní. —
Pobadá to Anka,
čo chce vrah nemilý,
ztrasúc sa, posledné
ramien vzpruží sily.
Zabliskne sa oceľ,
v boku bašu pláva,
a on na jej ústach
v krvi dokonáva.

A. Z.

Slovenský obchodník v ruskom kraji.

Obraz zo života. Píše *Matúš Filo.*

Predslovo.

ahliadnuc, že náš pospolitý národ slovenský má veľkú potrebu na poučno-zábavné spisy, odhodlal som sa napísať prítomný obraz, predpokladajúc, že týmto svojim drahým bratom a sestrám slovenským podám v tom ohľade skromný príspevok. Aby však ctený čitateľ dodal väčšiu hodnotu mojej chatrnej práci, vyznávam, že obsažený dej v obraze je všetok tak, jako je napísaný, z väčšej čiastky mnou samým prežitý. Následkom čoho aj každý z mojich kollegov, zamestknaných ešte aj dnes tým samým záujmom, ako ja, môže tomuto obrazu dodať pravdivého súhlasu.

Odpustite mi však vy, drahí kollegovia, že som sa v tomto obraze dopustil aj niektorého žartu alebo aj slabosti našej: veď žiaden, ani ten najskvelejší život ľudský nebýva bez chýb.

Príjmite tedy, drahí bratia a sestry moje, túto moju vám venovanú prácu a zachovajte knižočku túto aj svojim drahým potomkom na rozpomienku. Nech aj oni spomínajú si svojím časom, — keď snáď tento náš ťažký, nespokojný a krvopotný chlieb lepším domácim, spokojným životom zamenený bude, — aký horký a boľastný život kedysi viedli jich predkovia.

Aby tak potom aj na to rozpamätali sa, že jích predkovia nielen pre náživu a mamonu svetskú na svete žili, ale aj čo verní synovia svojho opusteného národa ducha a život slovenský podporovali a tak, čo iste sami pochopia, nielen sebe, ale aj jim slávnu budúcnosť pripravovali.

Aschabád (v strednej Asii), na Turíce 1886.

Matúš Filo.

I.

Východ z domu.

Pošmúrne počasie, obyčajný to predznak blízkej jasene, dostavilo sa už aj so smuhlými, vlhkými mlhami, ktoré deň po deň, často ponad samú zem ostrým vetríkom sem a tam preháňajú sa.

Vysoké hory, ako „Janková“ lebo „Kíčera,“ už len zriedka odhaľujú sa z hustých šedých oblakov. A keď predsa niekedy cez poludnie chmára za chmárou prudko

preč zponad malebného Turca hen ta cez „Tlstú“ ďalej k východu vetrom nesie sa, vtedy preblesne jasný lúč slnka po stráňach velebných hôr, a v očach diváka zavše na okamih utkvie zlatorudý zjav už silno požltlej bučiny. Aj kŕdle belunkých oviec pozháňali už z hôľ strojní valasi, a teraz vodia svoje krotké stáda po žltých strniskách šíreho, pustého poľa. A všade ticho; už neozývajú sa viac na tom holom poli spevy spanilých slovenských devíc, ba už aj ten svrčok zatíchol. Všade pusto, všade otupno. Lastovičky, zanechajúc svoje letné dače pod krovom hospodárovho domu, odletely už ďaleko na juh zimovať.

Úhľadná dedina, okrúžená starými, vysokými sadmi, odpočíva; rady bielych domov u brehov bystrého potoka, len toľko čo z veľkej doliny v údolie vybehnuvšieho, nemo stoja. A keď o tomto čase nazreš do jej širokých i úzunkých ulíc, nevidíš už na priedomí rozkvitnuté kre bielych i červených ruží. Ani tých občanov nevideť už tak zhusta sem a tam, hore a dolu dedinou hemžiť sa, a čo dodáva jej ešte akého takého života, to sú deti, ktoré vyjdú si ešte do závetria podstien ku hre. Len večer dedina oživne, keď kŕdle statku vracajú sa z paše.

V takomto jasennom čase sišlo sa niekoľko miestnych i okolitých občanov-hospodárov do jednoho z najprednejších domov tejto dediny, aby po zakončení poľných prác poradili sa o dni, v ktorom opustiť by mali svoj domov a dľa starého zvyku na dlhší čas v kupeckom povolaní do „sveta“ sa vzdialili.

Najstarší z občanov je Ignác Malina, dľa hodnosti svojej polovičiar, t. j. že s osohom, ktorý mu Boh požehná, delí sa so svojím kupcom na pravú polovicu. Ráta už dnes päťdesiatyôsmy rok, a je už aj hodne šedivý. Fúzy nosí si čisto a niečo podsúkané, no bradu, ktorá by mu na cestách i tak len daromnú galibu robila, holí si vždy v nedeľu ráno sám. Odev jeho pozostáva či v lete či v zime z tenkého tmavomodrého súkna, uhorské nohavice v sárach. Na hrdle má čiernu hodbabnú šatku. Ťažký strieborný prsteň s menom nosí na strednom prste ľavej ruky. Fajčenie veľmi obľubuje si a svoju pekne obitú drevienku odkladá len pri vážnejšej práci.

Pri tom všetkom však, že je Malina už starším človekom, je svieži a zvŕta sa sťa mladík; jeho sivé, významné oči rovnajú sa prísnemu zraku dobrého vojenského dôstojníka. Okrem toho je čo rozumný, zkúsený radca v svojom obore od svojich tovarišov veľmi vážený.

Druhý, tiež polovičiar, Jožko Dolinský, je od Malinu o polovic rokov mladší. On nepatrí už do tej triedy starodávnejších jeho kollegov, lebo on, čo mladší, mal už šťastie niekoľko rokov dlhšie školy navštevovať, ako tamtí, následkom čoho on už aj tu i tu dobrú knihu a niekedy aj niektoré slovenské časopisy čítaval. Ako taký mal teda prístup aj do vzdelanej spoločnosti, ktorá okolnosť mu rozvitie ducha vždy hodne napomáhala. Bol zrastu vysokého, tváre počernej. Odieval sa dľa novšieho kroju, no skromnosti a jednoduchosti pridŕžal sa vždy a nádhery sa chránil. Doma fajčieval obyčajne z malej štiavničky a keď vyšiel do okolia, vtedy zapálil si vždy cigarku. V kraji, jako on menoval krajinu, v ktorej obchod viedol, fajčil vždy papirosy, ktoré si sám robil z dobrého tabaku.

Jeho tovarišia mali ho veľmi radi, lebo jim on čítaval často v svobodnom čase aj za hodiny niečo poučného lebo zábavného, a keď niekedy pán principál ta do kraju na schôdzku aj nejaký časopis doniesol, vtedy jim aj z tohoto niečo vykladal. — Oženil sa v pominulú žatvu.

Tretí bol svobodný ešte mládenec Ďurko Kvetár; i tento mal sa ženiť zarovno s Dolinským, no na radu starších nechal on svoju milú ešte na svobode a uspokojil sa tým, že ožení sa pri svojom prvom návrate z cesty.

On je nájomník Jožka Dolinského, t. j. delí sa z tohto osohom na poly, a tamten zas s kupcom. V spoločnosti jeho je obľúbený, lebo je usilovný a poriadny.

Gašpar Rajnoha, starý mládenec veselého ducha, ktorý svojich tovarišov vždy, či to ide alebo nie, udržuje vo veselom rozmare, bude štvrtá osoba v našom obraze, a preto nezaškodí, keď si ho tiež trochu predstavíme.

Na výške nášho Rajnohu Pán Boh veľmi nepožehnal, no za to v sile a udatnosti málo kto sa mu vyrovná. Krátke fúziky mu pristanú, a brada, ktorú by rád mať, nechce mu rásť. Klobúk nosieval vždy so širokou strechou a šnorovaný, žltkavej barvy kabát siahal mu po kolená. Fajka, ktorú on obyčajne „kľukou“ menoval, ani z úst mu nevychodila. Vo svojom obleku neveľmi podobá sa ostatným súdruhom, a keď síde sa niekedy v kraji s Turčanom lebo Trenčanom a tento ho hneď nepozná, predstaví sa mu takto: „Či ma nepoznáte v uhorskom kabáte? Nik ma neboráka nepozná Slováka!“

Mali ho neraz už aj ku ženbe, ba sama gazdiná, kupcova žena, bola mu našla raz nevestu, no on nijak nevedel osmeliť sa a radšej zostal aj na ďalej v svojom mládeneckom stave.

Ostatné osoby, ktoré budú hrať menší, kratší zástoj v našom obraze, neopíšeme si, tie si dľa štyroch opísaných sami predstavíme.

Dom schôdzky patril kupcovi Maťkovi Zlatárymu, ktorý nebol síce doma, ale vo „svete“ so svojími chlapinami, a síce nateraz v Lodi a Varšave, kde zakupoval pre svojich ľudí nový tovar. Jeho miesto zastupovala jeho manželka Anna, veľmi obľúbená gazdiná.

Porada medzi našími svetármi trvala už hodinu; konečne riekla gazdiná:

„Čože teda vy, Nácko, na to poviete? Jožko hovorí, žeby bolo lepšie len po Michale, a Ďurko zas že je aj to privčas.“

„Neviem, neviem, Anička naša drahá, ako čo by bolo lepšie,“ odpovedal Ignác, lebo aj jemu nechcelo sa tak náhlo opustiť domov, ako aj jeho druhom, z ktorých jeden len toľko že sa bol oženil, a druhému opäť nechcelo sa odlúčiť od milenky.

Gazdiná však veľmi nástojila, aby chlapi čím skôr odcestovali. Ignác dal neurčitú odpoveď, a preto sa opäť k nemu obrátila:

„Však vám je známo, že Maťko v liste dokladá, aby ste čím skôr z domu vyšli, lebo že on bude hotový so skupovaním tovaru. A potom,“ dokladala, „žeby rád na pár dní domov zabehnúť; nuž a jestli sa neskoro soberiete, nebude môcť. A veru zišlo by sa mu už nazreť.“

„Ja z mojej strany,“ slovil Ignác Malina, „bol by som aj dnes hotový, len keby nám tie vozy — —“

„Veď sú už hotové!“ skočil mu do reči kočiš Ondro, ktorý bol včera večer gazdinou do Mošoviec poslaný.

„Nuž teda, Anička naša,“ hovorí Malina, „keď sú už vozy hotové, viac nemá nás čo zdržiavať. Pasy sú už skoro všetky pri rukách, iba dva nám chybujú; no a to je malá starosť: treba ísť len ku expeditorovi. Však netreba vám hovoriť.“ Potom živšie doložil: „Ja by som tedy radil: od soboty na týždeň. To práve bude týždeň pred Michalom a v druhom týždni po ňom, ak Pán Boh dá, sídeme sa s Maťkom vo Varšave.“

„No, tak by bolo najlepšie!“ s veselou tvárou prisviedčala gazdiná; lebo dobre vedela, že starému Malinovi nebude nik protirečiť.

„Keďže teda tak, nech zostane pri tom,“ doložil Jožko Dolinský.

Keď prisvedčil aj Ďurko Kvetár, riekla gazdiná:

„Teda sme na čistom. Dnes máme piatok a od zajtrá na týždeň sa vo meno Božie vyberiete. Starajte sa teda len, aby ste do toho času mali všetko hotové a aby vás na ostatný deň niečo nezadržalo.“

Malina doložil:

„Anička naša, a toho koňa od So'ku ste už zjednaly?“

„Akože; ešte predvčerom, len je veľmi drahý. Veď ho poďte pozreť, aj tie ostatnie, či sa vám dobre popravujú.“

Ignác sa ihneď sobral, gazdiná šla za ním, a ostatní tiež nezostali v izbe sedeť, lebo jich tiež zaujímaly pekné nové kone, ktoré boly od týždňa do cesty kúpené.

Starý Malina bol na kone dobrý majster. On nehľadel na to, aby kôň bol tučný a pyšný, ale mladý, bodrý, s vypuklou hruďou. Pre seba samého vyberal vždy sivky, lebo, ako hovoril, druhá masť sa mu neviedla. Jožko Dolinský mal zase najradšej hnedé kone, no nedbal, keď mu teraz Malina aj faky kúpil.

Zašli všetci do stajne, kde stálo osem koní; v jednom uhle stál domáci pár. Muchy vtedy neboly ešte celkom vykapaly, a preto tu za celý deň dupot a švihanie chvostov neprestávalo.

Janko, Malinov syn, ktorý má ísť za „chlapca“ k vozu s Jožkom Dolinským a ktorého by Malinova žena ani nebola druhému, ba ani len svojmu mužovi sverila, nie je ešte dosť smelým ku koňom.

Konečne, keď nikto nič neriekol, a každý len svoje kone obzeral, povedala gazdiná:

„Dávam jim denne mieru polovníka; veď jim je to vari dosť?“

„Oj dosť, cez hlavu dosť,“ odpovedal Ignác a šiel od páru k páru, plieskajúc kone po stehnách. Tak došiel k páru, na ktorom zbadal prach, a hrešil chlapca, tiež malého prváka, že ho dobre nečistí.

Darmo sa chlapec vyhováral. Ignác, aby mu dokázal, že ho nikto neprevedie, poslinil si prsty a pretiahol nimi koňovi proti srsti, následkom čoho zostali mu biele, a on riekol Miškovi:

„Vidíš, ako ho ty čistíš!“

„Nuž keď je veľmi myzlivý; akonáhle mu prídem s česákom na rebrá, hneď zadkom podhadzuje,“ vyhováral sa Miško.

Ignác dal mu naučenie, aby si koňa čím kratšie uväzoval a ticho s ním zachádzal, že však zvykne, a potom doložil:

„Keď príde na ruský ovos, potom mu nedáš rady; a kone musia byť vždy ako zrkadlá, lebo my tam chodíme po veľkých pánoch.“ Potom obrátil sa k ostatným chlapcom, aj k tým s bradami, a hovoril: „Chlapci! už dávno mal som vás strany tohoto čistenia napomenúť; každé ráno, od dnes počnúc, nech nájdem za každým koňom štyriadvadsať rovášov prachu.“

Takáto šefranícka*) disciplina prestrašila našich chlapcov, a keď by jich nebola ťahala túžba po zkúsení velikého sveta, boli by sa skoro zriekli obchodu. No podrobili sa konečne, ale starého Malinu báli sa viac od dnes, než kedysi v škole pána rechtora.

Janko Malinov pozeral tiež úzkostlive na svojho prísneho otca, a prišlo mu už teraz aj to na um, prečo ho vlastne tá jeho mamka s ním nechcela pustiť do cesty. Utiahol sa do kúta, kde Rajnoha stál opretý, a keď tento zbadal. že chlapec má bázeň pred tými štyriadvadsiatimi rovášmi, pošuškal mu: „Janko, neboj sa, veď ti ja poradím.“

A vskutku, hneď na druhý deň poučil ho, ako si má večer popola do vrecka zaopatriť, z ktorého si potom dvadsať rovášov spraviť môže a štyri že aby z koňa nazmetal. Druhí chlapci Janka nevyzradili, lebo aj oni vše si takto pomohli. Avšak po ceste sa jim to už nedarilo, lebo Malina stál počas čistenia koní vždy pri voze.

Konečne vzdychol si Malina, a vychádzajúc von zo stajne, riekol: „Len aby nám jich Boh od škody chránil, budú z nich dobré vozáre!“

Za ním vychodili aj ostatní na dvor, a keď šli už dolu dvorom, Jožko Dolinský pozrel na nebo a riekol: „Keby len Boh s dažďom poshovel, aby sme sa aspoň z domu za sucha vybrali.“

„Hia, ba sa veru od zajtrá na týždeň bez dažďa neobíde,“ pohodil Rajnoha; „čo nie z oblakov, ale z očú Johankiných bude Jožka dobre kropiť.“

Na to gazdiná pozvala svojich dobrých chlapov na „hriato,“ a keď si pri ňom ešte trocha pobesedovali, odobrali sa od kupcovej a rozišli sa po svojich domoch.

Tak pomaly minula sa sobota i nedeľa a pre našich svetárov nastúpil posledný týždeň, s ktorým rástla u Zlatárych čo deň väčšia starosť o výpravu chlapov za Maťkom. Kupcová Anička, ktorá dala si veľmi na tom záležať, aby bolo do piatku večera všetko prichystané, nemala tento týždeň ani kedy na návštevy chodiť. A preto v starosti o všetko vždy našla si nejakú prácu. Tu vysielala paholka do Mošoviec za vozmi, ako ktorý už hotový bol, to vystrájala do Martina za pasmi, lebo aj za druhými vecmi. Okolitý sedlár Pracka pracoval celý týždeň na dvore, prerábajúc našské šíry na stroj ruských chomútov, aby totiž posmešní Rusi našich nevysmievali, a starý švec Botka z dediny obšíval tiež na dvore širokými žltými pásmi remeňa z tenkých doštíc porobené skryne, „pudlá“ zvané, ktoré maly slúžiť obchodu.

V takejto starosti rýchlo míňal sa deň za dňom, až konečne svitlo na piatok a u Zlatárych nastúpil mimoriadny šum, hluk, behanie, sháňanie jako pred nejakou dobrou svadbou.

Na podstení sklepa rezali sa hneď ráno tučné škopy, aby sa z nich po samom predku v peci dobrá rascová pečienka na cestu pripravila, lebo hneď za tým mal sa dva razy jedno za druhým piecť ražový chlieb, a konečne malo sa ešte aj na noc raz preodmladiť, aby sa ešte do dňa na sobotu aj koláčov napieklo. Na sobotu, na deň odchodu, z tejto práce nemohlo sa naskrze nič odložiť, lebo na posledný deň gazdinu Aničku očakávala ešte väčšia, trojnásobná práca, čím by táto v dome bola zmenila sa v opravdový zmätok, keď by aj sitá, korytá, vahany a ošivky boly sa pod nohami pletly. Dnes tedy, v piatok, mohla sa slúžka Mariena svobodne točiť okolo pece a mosadzný mažiar mohol tiež myši z domu povyháňať.

Takto asi vyzeralo to v kuchyni; no v komore, na ktorej boly cez celý deň dvere otvorené, tiež nebolo smutno, lebo tam zas suseda Žofka znamenitú jasenkubrindzu miesila, a keď vše hrudu odmiesila, utláčala ju hneď do nových úhľadných parenic, a keď tieto boly plné, pokrývala vrch brindze sviežim, voňavým orechovým listom. Hia, veď tá brindza mala s našími svetármi ďaleko putovať, ona nejeden raz až hen ďaleko na sever bola odvezená, kde mnohý raz a ruským zemanom dobre na chuť padla.

A po susedoch, alebo aj tam v okolí za bystrým Turcom, odkiaľ sa tiež Zlatáryho chlapi do cesty strojili, bolo tiež niečo v menšej miere zaneprázdnenia. Tam

*) Slovo „šefraník“, akým nás turčianskych obchodníkov nazývajú, pochádza zo starej, možno dvestoročnej doby. Vtedy začínali naši predkovia s korením a šafranom do sveta vychádzať, od čoho aj toto meno, ktoré dnes už málo užíva sa. Okolo sto a dvadsať rokov nazpät chodili už naši dedovia peší do Viedne na tovar, a keď ho domov doniesli, vybrali sa zas peší až do Ruska, kde toho času veľmi dobré zárobky mali.

tiež manželky, matky a sestry so zvlaženýma očima chystaly niečo pre svojich mužov, synov alebo bratov na ďalekú cestu. Aby sa aj na svojich rodných cestou rozpomínali, piekly sa pre nich aj doma veliké makové baby, veľké ako deti bosmany, a veru povedať pravdu, aj nejedna kačka alebo húska východ svojho pána životom zaplatiť musela.

Biele šaty, ktoré veru tiež ako ten kvet čisté do cesty byť musely, praly piestami na potokoch, až tak v ušach znelo tomu, kto vedľa tých práčiek prechodil. Potom zabelely sa ploty a parkany, a keď to všetko vyschlo, váľalo sa zas hrbľavými piestami na stoloch, poukladal sa každý pár o sebe do tuhých kotúľok, a potom vložilo sa všetko do bielych plátených potrovníc, do ktorých si už popredku chlapi hromadu fajek, čútor, britiev, zrkadielec, ako aj modlitebné knižky do cesty poprichystávali.

Takto zas vyzeralo to v tých polovičiarskych a nájomníckych domoch. A keď v piatok už neskoro večer boli všetci hodne ukonaní, ukladali sa s istým utajeným žiaľom na odpočinok, aby si ešte raz doma pospali v pohodlných mäkkých posteliach.

Noc skoro prešla, svitlo na sobotu. V dedine nečuť ani len ešte na bielom dni žiadneho ruchu, iba z väže kostolnej ozýva sa posvätný hlas mediana, ktorý volá nábožných občanov do chrámu Pána, aby sa za svojich do širokého sveta odchádzajúcich spoluobčanov spolu i s nimi pri službách božích súčastnili.

Ľudia, starí i mladí, hrnuli sa priam hore širokou priehradou, ktorá priekom viedla od dediny ku kostolu. Každý ponáhľal sa vzdať Bohu modlitbu za šťastný návrat svojho rodného, priateľa lebo suseda, a taký, ktorý bol celkom stranný, išiel tiež Boha za svojich prosiť, ktorých bezpochyby tiež mal „vo svete."

Z našich odchádzajúcich nebolo ani jednoho videť medzi idúcim ľudom, lebo oni už za včas rána v chráme odprávali svätú zpoveď, aby tak s čistým svedomím pustili sa na púť velikú, neistú, na ktorej sebe i svojej rodine majú čestno vyhľadávať vzácny kus chleba.

Už je ticho v chráme, len žiaľny dvojhlas vážových zvonov počuť do svätyne, a pán farár práve pristupuje ku svätým obradom.

Statočný občan, opravdove v srdci nosiaci vieru Kristovu, vzdychol si teraz ku Bohu, a upierajúc zrak svoj do výše, šeptá horúce slová za svojich ďaleko, ďaleko odchádzajúcich, alebo už aj tam vzdialených, aby chránení na horách, na vodách, na neznámych cestách, od nemoce a smrti, šťastne navrátili sa domov.

Každý prítomný, otec, mať, manželka, sestra lebo brat, priateľ alebo sused prosí Všemohúceho za požehnanú púť a zdar svojho milého.

Tu v dome svätom, jedinom to utešiteľnom mieste márneho sveta, odkrýva sa očiam celý obraz toho otupného, tuláckeho a biedneho života, a prichodí na myseľ každého ten neistý deň, v ktorý mu kedy — možno nikdy — osud dopraje opäť uvideť sa so svojmi milými.

Slzami zalievajú sa tu verné manželky, lebo ony aj so svojmi drobnými deťmi už od dnes, alebo od dávna, sťa opustené siroty doma zostávajú.

I tie deti v chráme obzerajú sa po trúchliacich ľuďoch, a vidiac svojich rodných s výrazom ťažkého žiaľu na tvárach, sperlia sa aj jim očká a po jích líčkach spŕchajú na dol nevinné slzy sústrasti.

A teraz, ku koncu služby božej, smutno zavznely ostatné verše pocestnej nábožnej piesne, ktorej zvuky hlboko rozrývajú srdcia všetkých prítomných. — —

Po východe z kostola dočkali naši svetári v predfarnej malej zahradke pána farára, kde jich on pod rozvetvenou starou lipou napomínal, žeby nezabúdali na Boha, na svoju rodinu, obec, národ a vlasť, a keď udelil jim ešte svoje požehnanie, rozišli sa so slzou v oku domov.

(Pokračovanie.)

Veľkonočné maľované vajíčka.

ohanskí predkovia naši zbožňovali prírodu. Každý jej nevyzpytateľný zjav budil v nich obdiv a úctu. Tak povstalo božstvo, povstaly povery. Náhľadom a citom svojim výrazu dávali v slávnosťach a jejich obradoch, povesťach, piesňach, hrách atď. Takýchto zvykov a povier z pohanskej mythologie zachovalo sa mnoho až na naše dni.

Dosiaľ zachovaný zbytok pohanského mythu je i oslavovanie prebúdzajúceho sa jara, s ktorým nastáva nové svetlo, nový život, úroda a hojnosť v prírode. Veľkonočnú slávnosť zapríčinilo víťazstvo teplej, letnej moci nad mocou chladnou, zimnou. Takýto prejav prírody znázornilo si ľudstvo dramaticky a utvorilo si hry, baby a symboly. Kresťanské duchovenstvo úmyselne ponechalo národom mnohé zvyky pohanské, alebo jich nahradilo novými náboženskými slávnosťami, alebo jich aspoň do spojenia s nimi priviedlo.

Pohanské obyčaje, ktoré sa na pohanskú slávnosť vzťahujú, preniesly sa i do našej Veľkej noci, avšak behom času buďto vytvorené boly, alebo samy sebou vymizely. Pohanská slávnosť pri vzniku jara pozostávala, jak nám to i naše dosiaľ zachovalé zvyky na Slovensku svedčia, z toho, že zimu jako babu (Morenu, Mamurienu) ustroja zo starých šiat a slamy, vztýča ju na žŕdku a nesú so spevom dolu dedinou k rieke lebo močiaru, kde ju roztrhajú a do vody hodia; na to slávi sa donášanie nového jara. Kresťanské duchovenstvo netrpelo tento zrejme pohanský obyčaj na samú Veľkú noc, preto preložený bol do prostried pôstu na smrtnú a kvetnú nedeľu. Avšak predsa mnohé pohanské zvyky z tejto slávnosti pestujú sa dosiaľ na Veľkú noc.

Na tento sviatok na svitaní načierajú ľudia vodu z potoka, ktorá má na nejaký čas zázračnú liečivú moc, tak že zachráni mladým ľuďom pleť od vrázkov a od pieh a vyhojí mnohé nemoce. Naše dievčatá zjednávajú si krásu tým spôsobom, že za svitania v potoku umývajú sa.

Niekde chodia niekoľkí parobci spolu hneď za zory, prekvapujú frajerky svoje vo spaní a oblievajú jich vodou, lebo hádžu do potoka, alebo vyvedú ku studni. Deje sa to obyčajne násilne, aspoň deva musí sa statočne brániť. Keď mládencom odolá a vymkne sa jim z hrsti, majú z toho posmech a ona slávu.

Na Pokučí v Haliči shromažďujú sa spríbuznené dorastlé devy pred východom slnca a idú ku riekam a rybníkom. Tam očakávajú príchod zornice. Jakmáhle táto ukáže sa na obzore, zhadzujú zo seba všetky šaty, skočia do vody, rozpustia vlasy z vrkočov a každá na východ obrátiac sa, volá:

Vodane! na tobi rusu kosu (vrkôč),
daj mini divoču krasu;
daj krasu denyci,
by'm bula borzo molodyci.

V Lužici dievčatá naberajú si vody do nádob a umyjú sa doma; na ceste ku potoku nesmie žiadna ani hlesnúť.

V Čechách kúpajú sa i mládenci, aby boli silní.

V Haliči kúpajú sa ostatne aj vydaté ženy, ba docela, vraj, i baby, ale z príčin podstatne iných. Dievky púšťajú svoje vlasy po prúde, a podávajúc jich Vodní-

kovi, robia to asi z tej príčiny, jako dievky moravsko-slovenské, ktoré jich na veľký piatok pod vŕbami rozčesávajú, aby maly vlasy dlhé.

Malí chlapci pripravujú si barvenú a voňavú „vôdku“ do sklenice alebo džbánku a chodia za rána svoje rovesnice oblievať („kúpať“), za čo dostávajú jako odmenu peniaz alebo koláče, ovocie a — maľované vajíčka. Ale aj starší mužskí oblievajú v dome a inde ženské mladé i staré.

Miesto kúpačky je v obyčaji na mnohých stranách „šibačka“ prútami, trstenicami alebo pletenými korbáčikami.

V niektorých dedinách v Haliči zapaľujú na Veľkú noc na cintorínoch ohne, ktoré hasia na úsvite alebo dopoludnia nasledujúceho dňa.

Netreba dokladať, že kuchyňa na Veľkú noc mnoho dobrého pripraví. Pečú sa koláče, robia klbásy, smaží sa pečienka, varia sa vajcia. V Čechách pečú sa „mazance,“ v Haliči „paski“ (paschy). V mnohých slovanskych zemiach bývajú na Veľkú noc pravé hody.

Avšak ku najcharakteristickejším pozostatkom pospolitých veľkonočných zvykov patria veľkonočné vajcia. Nielen že vajcia primerane hodia sa jako symbol prebúdzajúceho sa života vtákov do jari, ale je to najvýmluvnejší symbol zo svojho úkrytu vnove pučiaceho sa jarného života vôbec. Nie je to tedy nahodilé, že východní Slaviani vianočné vajcia do chrámu prinášajú a kňazmi posviacať si dávajú a že si známi medzi sebou vajcia na poly delia a požívajú. (Vajcia tieto obyčajne maľujú sa a všelijak ozdobujú, čo na sviatočnú úpravu bezbarevných sliepačích vajec poukazuje. Ostatne pestrosť znamená naproti jednotvárnosti zimnej jarnú symboliku.)

Vajcia varia sa na tvrdo a barvia sa rozmanitými látkami. Ľud zná od zelenej trávy počínajúc celý rad barvidiel prirodzených. Ornamenty, jakými ľud slaviansky veľkonočné vajcia podľa dávneho spôsobu pečlive ozdobuje, sú nielen interessantné a originálne, ale i pre naše ornamentálne umenie vôbec veľmi dôležité. Ony konajú znamenitú službu pri porovnaniach s ornamentami inej techniky, ktorým náramne podobajú sa a jich doplňujú, ale i mnohé motivy nám objavujú, ktoré inde nenachodíme. Dôležité sú i z toho ohľadu, že v mnohých krajoch, kde ľud zabudol alebo ani nevedel vyšívať, dovedie veľmi krásne vajcia ornamentovať.

Prostriedkov k takémuto zdobeniu vynašiel si ľud veľmi mnoho. Najstarší spôsob je maľovanie („písanie“) drievkom a nanášanie vosku pomocou brka alebo ostrokončitej rúročky na miesta, ktoré sa pred základnou barvou zachrániť majú. Jednoduchší spôsob je škrabanie špendlíkom, ihlou alebo nožíkom; najnovší je však lebtanie lučavkou (Scheidewasser).

Barvitosť býva veľmi rozmanitá a rôznych odtienkov, tak tiež i ornamenty sú rozličného druhu a prekrásnych motívov. Najrozšírenejšie lebo najľahšie sú ornamenty lineálne a geometrické, ktoré sa nápadne shodujú s ornamentami vyrezávanými do dreva, práve tak, jako s ornamentami vypilovanými, vypaľovanými a olovom vylievanými „karbíkami.“ Niektoré takéto vajcia vypadajú jako slabý relief, iné zase prekvapujú svojou malebnou a krásne súladnou mosaikou. Veľmi obľúbené sú pravidelne stylisované motívy rastlín, menovite roztomilé sú tulipány, klinčeky, ruže, jablčka, ktoré sú úplne podobné vyšívaným. Kohúti, orly, pávy, jelene, baránky, kone a iné živočíchy rady zobrazujú naše národné umelkyne, tak tiež i rozličné ľudské figúry, celé milostné prejavy. Srdce hrá veľkú rollu a pečlive prevedené býva zvlášte vtedy, keď má niečo takého prezradiť, čo ústa nie sú tak ľahko vstave urobiť. Časté sú i osobné mená, porekadlá, pesničky, zdravice, verše, pravda nie bez úhony kaligrafickej a orthografickej.

Vajcia takto upravuje si najviac mládež, ale obyčajne, jako je to i s vyšívaním, s ktorým „švadleny“ alebo „švajky“ najviac sa zaoberajú a preto i najkrajšie prevedú, i v tomto páde dávajú si takýmto zkúseným a vycvičeným dievkam a ženám vajíčka „vypisovať,“ za čo jim jako odmenu všeličo „do domu“ dávajú, už či sú to vajcia, strova, múka alebo niečo podobného, alebo platí sa jim peniazmi.

Dnes krásny zvyk tento zaniká. Na úpadok poukazuje i prilìepanie v sklepe kúpených obrázkov na vajíčka, ba ujímajú sa už i z papieru, cukru, čokolády napodobňované.

Maľovanými vajíčkami odmeňujú devy svojich „kupačov.“ Preto v každom dome, kde majú dievča, stojí na stole misa s nakopenými maľovanými vajciami, s ktorými kupačov podeľujú. A síce dľa toho, kto je príbuznejší, známejší alebo milší, obdrží viac a krajších (a môže si i sám vybrať), jako „vzdialenejší.“ Pre „vítaných“ alebo tých najmilších, nádejných nachystajú tie „najonakvejšie.“ Svojmu frajerovi pripraví deva to najkrajšie vajíčko a dáva mu ho „ukradomky.“

Maľovanie a rozdeľovanie velikonočných vajec je zvykom mnohých národov. Ornamentovanie však nikde nie je tak rozšírené a do istého stupňa dokonalosti vyvinuté, jako u Slavianov.

P. B. Sochàň.

Budova výstavky slovenských výšiviek v Turč. Sv. Martine.

(Vyobrazenie na str. 129.)

Rodáci naši tak horlive zaujali sa za výstavku slovenských výšiviek, že Paulínovský dom, v ktorom z priazne banky „Tatry“ bude umiestená, ukázal sa nedostatočným. Bolo treba postaviť, dľa plánu pána staviteľa Felixa Bullu, vo dvore ešte priestranný pavillon. A poneváč výstavkou touto slovenský národ bude predstavený svetu tak, ako dosiaľ ešte nikdy, bolo treba postarať sa i dôstojný zovňajšok výstavkových miestností. Pán Bulla práve stavia nad vchodom vážu v slovenskom štýle, vysokú na 20 metrov.

Popod vážu napravo vedie vchod do pavillonu, postaveného vo dvore; z pavillonu vstúpi sa do miestností v dome. Východ je na ľavej strane váže. Vo váži vyššie oddelenie určené je pre hasičskú stráž, nižšie je tak priestranné, že navštevovatelia výstavky môžu sa tam i zabaviť a pre občerstvenie užiť niečo. Hostinského pavillon vidíme v zahrade na ľavo od domu.

Situačný plán výstavky nakreslený je na obraze v ľavom kúte od hora. Litera a) predstavuje vchod z ulice, b) základ váže, c) pavillon, d) dvor, e) hospodárske stavy Paulínovského domu, f) dom, g) zahradu, h) hostinského pavillon, i) stažeň pre zástavu.

OBSAH.

*) Životopis budúcne.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY" vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predpláca sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNÍK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 7.

ILUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. júla 1887.

Slovenský obchodník v ruskom kraji.

Obraz zo života. Píše *Matúš Filo.*

(Pokračovanie.)

Po obede, keď už bol svrchovaný čas ku soberaniu všetkého do poriadku, sišli sa naši polovičiari, nájomníci i chlapci všetci do jednoho u Zlatárych. Starý Malina prevzal kommando a mladší od neho o prekot behali sem tam. Najsamprv povyťahovali vozy z podkôlne na priestranný dvor, a hneď za tým brali sa do snímania kolies, aby jich na cestu dobre namastili. Potom naviazali po niekoľko hodných viazaníc sena a ta za búdy vozov na uložené v šaragly vrecia s ovsom jednu na druhú napriväzovali. A keď všetky drobnejšie veci na svoje miesta do voza pokládli, obrátili sa zas do konušne, kde už chlapci dobre vyčistené kone širovali do pekných čiernych chomútov. Tu tiež pilno poprizerali sa koňom, či sú dobre kované, a keď našli všetko v poriadku, rozišli sa na chvíľku ešte raz po svojich domoch.

V samom dome Zlatárych však nastalo teraz tiež hlučno, lebo odteraz neprestával už ani na chvíľu obmen návštev to jednej lebo druhej polovičiarky, matky, otca, brata alebo sestry, ktorí pre svojich „vo svete“ vzdialených mužov, synov lebo bratov, to po dva páry domácej bielizne, to po niekoľko údených klobások, po páre sušeníc, alebo aj listy so sebou donášali a jim po odchodiacich posielali.

Ladislav Pauliny.

Každý z týchto hosťov bol kupcovej Aničke milým a ona nevypustila ani len jednoho zo svojho pohostinného domu bez toho, žeby ho nebola dobre počastovala.

Práve teraz je tu päť samých polovičiarek, ktoré iste pre svoju ženskú ostýchavosť jedna druhú poohlasovaly a tak spoločne sem prišly; avšak kupcová je zamestknaná dlhým listom pre svojho muža, a preto odporučila svojich milých hostí svojej neveste a švagrinke, ktoré na ten čas naskrze nesmely chýbať v dome Zlatárych a ktoré sa aj hneď príchodzích čo najlaskavejšie zaujaly.

Nevesta Cilka, driečna a živá osoba, vítala hneď polovičiarky, osloviac každú jej krstným menom. A švagrinká Francka, tá sa veru neceremonila so svojimi dosť dobre známymi, ale hneď jednu alebo druhú za ruku chytiac alebo aj dlaňou na plece tisnúc, ta hurtom do izby pred sebou sprevádzala.

Našim polovičiarkam sa Franckin smelý, no úprimný postupok velmi páčil, lebo by to veru ináč dlho bolo trvalo, kým by sa boly daly do izby nakriatnuť; boly o dobrý krok posmelené. No však hneď na to nastala druhá, pre nevestu a švagrinku ešte ťažšia úloha, totiž

so skladaním šatiek, ktoré si naše milé polovičiarky naskrze dolu z hláv poskladať nechceli. Cilka dohovárala jim, že však je v izbe veľmi teplo, lebo piekly sa koláče, a prosila jich, aby si predsa len šatky poskladaly. No jej slová nič neosožily. Francka však rieknuc: „Ale čo sa ja budem s vami radiť!“ ztrhávala silou mocou jednej po druhej šatky z hlavy, až veru prišiel rad aj na Dolníkovu ženičku Betku, ktorá nedopustila si šatku ztrhnúť. Zavrzla si jej konce tuho pod pazuchy, a okrem toho do kotúľky skrútený obrus, v ktorom dva páry šiat i dve klobásky pre svojho Palka doniesla, pod pazuchou držiac: „veď som ja nie pani,“ slovila, a presedela za celý čas hostinky taká napakovaná.

„No sadniteže si, Katuška! Marka! Betka! Fanika! aj oni, Karolínka, nech si sadnú!“ Posledia bola zemanka, a tejto muselo sa onikať, lebo ináč bola by sa obrazila.

Betka bola zpomedzi všetkých najsmelšou, a preto hneď pri prvom vyzvaní pomkla za sebou stoličku a už sedela za stolom, pokrytým jedlámi i nápojom. Kotúľka z obrusa trčala jej zpod pazuchy. Konečne po dlhšom namáhaní Francke podarilo sa usadiť za stôl aj ostatné, všetko ešte mladé, pekné polovičiarky.

Načala sa tedy trakta. Betka prvá zasiahla do peknej porcelánovej mise, na ktorej bola husacina pekne poukladaná; za ňou braly si ostatné.

V tom Betka zbadala, že Cilka i Francka nesedia s nimi rovno za stolom, a preto slovila:

„Ej, na moj' veru sa tej husaciny ani len nedotknem!“

„Nuž čože vám je, Betka?“ pýtala sa Cilka.

„Nuž ale my samé budeme jesť?! Sadnite si aj vy bližšie a jedzte s nami. Veď by sme si mysleli, že nás chcete potráviť!“

Cilka a Francka vidiac, žeby jich výhovorka bola marnou, pristavily si k stolu stoličky a musely tiež voľ nevoľ do husacinky zahryznúť.

Po husacine zlietly na stôl vyprážané kurence, a keď sa ktorási z hosťov dala Franckou vynukovať, Betka mikla na bok hlavou a povedala: „Jaj, čoby sa to dal vynukovať, veď si vari nie na veselí!“

Za kuracinou dostavil sa už aj smäd, a varené vínko chválilo sa až do neba.

Betka ani týmto nedala sa veľmi ponúkať, a keď tie ostatné zdráhaly sa piť, alebo len pochlipkávaly, hneď povedala: „Ja sa veru nedám vynukovať; čoby si ja tu nevypila, veď po kútoch nepijem,“ a za každým odchlipla tak na dva prsty.

Konečne došla ku hosťom aj kupcová Anička, a keď pozrela na misy a fľašu a videla, že sa zo všetkého málo minulo, riekla:

„Jaj, Cilka, aj ty Francka, vari zle ponúkate, keď sa takto nič nemiňa. Karolínka, nech že sa jim ľúbi tej kuraciny, aj toho vína, veď je sladké.“ Túto ponúkla najsamprv, aby neaprehendovala.

„Ďakujem ponížene, pani kupcová, nech sa neráčia ustávať, veď jem,“ odpovedala Karolínka. A ostatné privolávali:

„Ďakujeme, Anička naša; veď sme si už veru dobre zajedly, aj vypily.“ Aby sa však kupcová aj na vlastné oči presvedčila, vzala si Betka ešte hrtan z kuraťa.

Po kuracine nastolila sa ešte aj kačka, a keď táto prišla Betke na oči, vypadly jej slzy a ona riekla:

„Bože môj drahý, aké som ja mala v krmniku kačice, a nešťastný zlodej mi jich predpredošlej noci ukradol.“

„Nuž ale ozaj?“ riekla s poľutovaním kupcová.

„Veru ozaj, Anička moja drahá. Krmila som si jich už tretí týždeň, lebo na Michala budeme mať hostinu a — bodaj sa s nima zadrhol!“ Pustila sa do plaču.

„Jaj, Betka, nekľajte ho. Nech ho čert vezme, veď on trestu božského i tak neminie,“ krotila ju vedľa nej sediaca Marka. A kupcová, aby ju uspokojila, prehovárala ju:

„Máte si vy z čoho aj len robiť. Nuž a nám vlani na Martina? Už z misy uchytil pes morku, a pred našima očima oberal ju na dvore — a čo sme mali robiť?“

Tieto slová jakosi zaujímaly Betku, ktorá od plaču bola už až hlavu o stôl oprela, a zodvihnúc ju razom hore, ustrnuto pýtala sa:

„Ani ste mu ju neodobrali?“

„Ešte čo; nuž ktože by to už bol jedol psiskovi z pyskov,“ odpovedala polosmiechom kupcová.

„Bože milostivý, a celú morku?!“

Hostia i domáci sa zasmiali, a keď ešte po kačke aj dobrá káva na stôl prišla, pri ktorej sa najlepšie od všetkého besedovalo a pri ktorej sa aj hostinka zavŕšila, odobraly sa milé polovičiarky z vyjasnenými tvárami domov.

Kým ešte polovičiarky za stolom boly sedely, už sa aj chlapi po jednom boli schodili; jich ženy, sestry, a v niektorom páde aj slúžky donášaly za nimi jich pocestnú batožinu. A poneváč sa už aj hodne k večeru bolo chýlilo, chytili sa hneď do ukladania potravy, posielok a batožiny do pudiel, a keď boli už hotoví, vynášali jich hneď na vozy, ktoré boly pozaťahované popred samé dvere.

Medzitým čo boli chlapi zamestknaní s ukladaním, nastala v dome i na dvore Zlatárych opravdová tlačenica a trma-vrma. Nie dosť bolo na tom, že ku domácim pripojili sa aj „svetoví“ so svojimi odprevádzateľmi, ale nahrnulo sa aj detí a varovkýň s nemluvniatkami na rukách a to všetko len zavadzalo ponáhľajúcim sa „svetárom.“ Dostavili sa aj obecní žobráci, ktorí pri svojom príchode pokľakli na kolená a keď od razu hlasno pomodlili sa, zavinšovali všetkým pocestným šťastia a božieho požehnania; a keď gazdiná obdarovala jich hojnou almužnou, poberali sa do svojich chalúp, odriekávajúc ešte cestou otčenáš za pocestných.

Konečne dostavili sa do Zlatárych takí hostia, ktorí boli gazdinou i samými polovičiarmi pozvaní ku odprevádzanke.

Keď zmrklo sa, doniesla slúžka Mariena zažatú lampu na stôl, jedlom a nápojom bohato zásobený. Presvedčiac sa, že nikto viac nechybí, gazdiná poprosila svojich hosťov za stôl.

Hostia nedali sa núkať, a komu sa páčilo, vzal si sám čoho chcel, koľko chcel, a jiedol. Dnes však pri odchode alebo odprevádzanke zriedka komu valne chutilo, lebo temer každému čo to tiesnilo srdce.

Odrazu vstal miestny statný pán rechtor, úprimný priateľ Jožka Dolinského a osobnosť to nielen v obci, lež aj v okolí obľúbená, a vezmúc pohárik s vínom do ruky, riekol ku odchádzajúcim:

„Drahí bratia a spoluobčania! Ťažký žiaľ zalieha mi na srdce, keď prítomným som pri takej príležitosti, akú dnes spolu všetci prežívame.

„Obec naša milá, ktorá po vašom do šíreho sveta odchode opravdivou sirotou ostáva, podvrhnutá býva po čas vašej neprítomnosti všelijakým biedam, nerestam, krivdám a prenasledovaniam. A v taký čas, drahí bratia moji, potrebovali by sme my tu ostávajúci vašej dobrej a istej pomoci a podpory v bránení svojich zákonných práv. Od našich neprajníkov v každej veci bývame odbití nemilosrdnou krivdou, a vy, ktorí by ste iste celej veci dodať mohli prajný smer: oddialení ste vtedy Boh vie kde za horámi a dolámi v cudzine. Pohnutý tedy nad týmto vaším prežalostným odchodom z vašej milej rodiny a vlasti, keď vopred vyslovujem vám vo vašom podujatí zdaru a úspechu, kladiem vám aj to na srdce,

aby ste na ďalej čo len aj vašim deťom tento nezávidný, tulácky život nedopriali, ale radšej čo aj s niektorou biedou na svojej strane, so svojimi rodinami prežívali; kde zaiste nielen svojim rodinám, ale aj svojmu opustenému národu slovenskému, ba aj samej vlasti budete prospešnejšími.

„Nezapomeňte tedy na moje slová, ktoré hovoril som k vám čo váš úprimný priateľ, a dopúšťajte si takú premenu vo svojom živote za možnú; lebo veď kedysi aj vaši predkovia žili bez všetkých svetov a predsa nezahynuli. A ja presvedčený som, že pokolenia vaše zostanú vám za to na veky povďačné. Na zdar!“ Na to štrngol si so všetkými, na čo hneď všetci odstúpili od stola.

Starý Malina, na ktorého tu všetko so všetkým čakalo, obzrel sa teraz po všetkých v izbe a slovil: „Ľudia boží, čas je, soberme sa.“ Na čo všetci hneď, i tí v pitvore aj na dvore pokľakli a za chvíľu modlili sa. Malina vstal prvý, a keď slovil: „Pochválen buď Pán Ježiš Kristus!“ vstávali aj ostatní, riekajúc: „Na veky amen!“ Za tým hrnuli sa všetci von, a gazdinká Anička, ktorá za ten čas stála u dvier so svätenou vodou, malou čečinkou kropila a požehnávala odchádzajúcich.

Na dvore stály už všetky kone zapriahnuté, a keď každý chlapec pred svojou párkou bičiskom urobil kríž, vysadol na voz, a keď už mal prvý bránou vychodiť, slúžka Mariena nohou prevrhla u vrát stojacu krhlu s vodou pred kone — stará to obyčaj —, načo povyťahovali všetci zo dvora a jechali tichým krokom dolu dedinou. Za vozmi šli pešo všetci prítomní.

Tam dolu niže dediny stojí vysoký drevený kríž a pod ním už asi za hodinu pri slabom svetle nad horou skloneného mesiaca očakáva hŕba ľudí pocestných, aby sa tu pod krížom s nimi rozlúčila.

„Už idú!“ ozval sa ktosi v tlupe.

Keď naši pocestní zastali popri kríži, celý zástup kľaknul pod rozpiateho Spasiteľa a modlil sa za šťastnú púť svojich milých; potom jedenkaždý pristúpiac ku svätému drevu kríža obejmul a pobozkal ho čo nádej svoju.

Nastalo lúčenie. Neideme však opisovať dojemné scény, jaké poskytuje podobný obraz.

S ťažkým žiaľom navracali sa občania do dediny a naši pocestní išli ticho po ceste. Zastáte kone, keď teraz dostaly sa na svieži vozduch, nedaly našim pocestným driemať.

Na prednom voze, dľa ktorého musely sa všetky ostatné riadiť, sedel medzi inými aj starý Náco, a na samom zadnom, ktorý šiel len na odprevádzanku, sedel Jožko Dolinský aj s mladou ženou Johankou.

Príbovce i Košťany zostaly jim skoro za chrbtom, a keď tiahly cez Turčiansky Svätý Martin, hlásnik hlásil už desiatu. Práve tiahli popri opustenej Matici, a neminul ju ani jeden voz bez toho, žeby sa na ňom sediaci hore po jej vysokých bielych stenách neboly smutno obzerali.

„Čo len zamysleli, Bože, tí naši neprajníci, keď nám tento náš mozoľne vystavený chrám osvety tak nemilobohu zapreli! — Ani len jednej jedinej viny na nej nenašli, a predsa, či už zo závisti a či sebectva, uvalili na ňu lož krivú a odsúdili nám spásu našu, ako kedysi židia Krista Spasiteľa.“

Takéto slová hovoril Jožko Dolinský svojej Johanke, keď viezli sa mimo.

Johanka sama cítila žiaľ nad nešťastím, ktoré so zapretím Matice zvalilo sa na milý národ, a keď pripomenula si mladšie roky, keď čo dievča na shromaždení národnom vo veľkej dvorane zabávala sa, ľúto jej bolo za tými časmi, ktoré tam tak slávne prežila.

Jožko Dolinský, keď nevedel sa v žiali premôcť, opäť ujal sa slova a hovoril Johanke:

„Ale ja nezúfam a pevne verím, že nám ona zas v blízkej budúcnosti slávnostne otvorená bude. Sami naši neprajníci priznajú nám našu, dosiaľ nikdy nikým neprevýšenú a nepotrasenú lásku a vernosť k vlasti, lebo skoro príjdu opäť také časy, kde to budeme môcť skutkom dokázať. Dá Boh spravedlivý, že aj my dožijeme sa práv národných, lebo zaťatá zpupnosť neprajníkov našich nevydrží veky a neznesie ďalšiu vytrvalosť v svojej krivej borbe proti nám, lebo naša prírodná slovenská húževnatosť v boji za pravdu nikdy neodstúpi ani nepodľahne.“

Také slová plynuly od srdca Jožku Dolinského, keď pozrel na shabanú Maticu.

Johanka to samé v svojom srdci cítila, i vzdychla si, pozrúc na nedohotovené stavisko. —

Rad vozov dotiahol do Sučian.

V obšírnej izbe hostinca, kde naša pocestná spoločnosť ku večeri zasadla, bolo dosť hlučno. Starší i mladší, ktorí boli už so svojimi rozlúčení, zapíjali si teraz žiale do vesela, a dvaja, ktorých manželky ešte aj ďalej od Sučian maly odprevadiť, pretvárali sa a ukrývali svoj žiaľ.

Gašpar Rajnoha, veselý chlap, nedal nikomu pokoja, ale najsmelšie narážal na Ďurka Kvetára, ktorého prekáral čo zaľúbenca. Zo závisti škádlil ho pre krásnu ružovú, hodbabnou stužkou ovitú kytku, ktorú mu sama Marienka na znak vernej lásky pri rozlúčke bola na kabát pripäla.

„Ej, či ťa ozdobilo to Marienča!“

„Iste že ma, aj som hrdý na to. Nože sa i ty, starý poplesnený mládenec, pochváľ niečim!“ odpovedal Ďurko Rajnohovi, a len preto ho vyzval, aby sa tiež pochválil, lebo vedel, že od nikoho kytku nedostal, keďže už všetky dievčatá potratily v neho svoje nádeje.

„A, myslíš, že jich nemám dosť? Mám jich doma plnú truhlicu, a nepripäl som si preto žiadnu, aby teraz, keď som už odišiel, medzi mojimi frajerkami žiaden spor nepovstal. No a to len vieš, žeby mi niečo takého na budúci raz, keď sa domov navrátim, mohlo poškodiť.“

„Ale hybaj, nechváľ sa. Ba kto by to už len chcel takého starého.“

„Pozri, Ďurko!“ — a ukázal mu prsty — „na každý desať.“

Ďurko zasmial sa. Potom ďalej pokúšal Rajnohu:

„Okrem ak už aj tú Psotu Štrnkáčeje rátaš?“

Spoločnosť chutne zasmiala sa a najväčšmi smial sa sám Rajnoha, keď mu Ďurko spomenul starú babku.

Na druhý deň bolo slnce už dosť vysoko, keď naši pocestní vstávali, a ačkoľvek toto prvé ráno zdalo sa byť všetkým v neprítomnosti svojich domácich divným, predsa počínali si čerstvo, nenúteno.

S odchodom zo Sučian nenáhlil nikto, zvlášte nie Jožko, ktorému teraz drahý bol čas v prítomnosti svojej rozmilej Johanky. Ani starý Malina nenáhlil ešte dnes akosi chlapcom so zapriahaním; iste rozpamätal sa, chudák, na svoje mladé časy, keď aj jeho mladá vtedy Veronka vyprevádzavala, a preto rád doprial aj druhému šťastných chvíľ, v ktorých si verný manželský pár pred rozlúčkou city svoje osládza.

V takomto poloveselom naladení chystanie trvalo dlho, a keď už blížilo sa k poludniu, pozapriahali kone do vozov a už tiahli dlhou ulicou sučianskou ďalej.

Švárna Johanka, ktorá pominulej noci ani len na chvíľu nebola zaspala, vyzerala dnes horšie než kedy od svojho detinstva.

Z jej modrých veľkých očú žiarila síce spanilosť, no keď uprela na okamih zrak svoj na niekoho, vynútila ním u každého sústrasť. I plné líčka menily barvu hneď

do ružova a hneď bľadly. I hybká postava utratila niečo na pružnosti.

Sadla si ona i teraz s mužom na svoj vozík, no zostávalo už len málo času na útechu, lebo keď prešli dlhý sučiansky most nad Váhom, zblížili sa skoro k Turanom, za ktorými mali sa spolu viezť už len krátky kus cesty.

Kone kráčaly síce ako len samy chcely, lebo Jožko Dolinský kázal bič ukryť, no vzdor tomu ubúdala jim cesta dosť rýchlo. Prednie vozy vchodily už do Turian.

Kým Jožko s Johankou dotiahli ku turianskemu hostincu, do ktorého naši na ostatný pohár turčianskeho vína zašli, vyšli už títo občerstvení naproti tamtým. A keď darmo pokúsili sa mladý pár pivom častovať, sadli hneď všetci na vozy a tiahli ďalej.

Neďaleko za Turanmi, keď hradská cesta zprvu asi pol hodiny rovno stelie sa, dvíha sa potom v neveľkom záhybe v pravo na malý vŕšok, a tam pod tým vŕškom je vlastne to žalostné miesto, ktoré je už od dvoch storočí tisícim a tisícim smutným rozlúčkam turčianskych obchodníkov s rodinámi nemým svedkom, a ktoré čaká aj teraz na rozlúčku Johanky s Jožkom Dolinským. Avšak nedotýka sa tu výlučne žiaľ sŕdc len rozlučujúcich sa párov, on ujíma tu celú odchádzajúcu z Turca spoločnosť pohnutím velikým, lebo odtiaľto obzre sa každý ešte raz po veľakrásnom chotáre turčianskom, po tej vzácnej kolíske, ktorá nielen jemu, ale od nepamätných dôb aj jeho drahým predkom patrila a jich živila. On aj to pripomenul si tu, že predok jeho aj na turčianskej pôde bez biedy vyžiť musel, lebo dejiny nezanechaly mu stopy, žeby sa bol aj do cudziny stranieval. Tu tedy na tomto osudnom mieste, z ktorého ešte raz hľadel na tú dedovinu milú, zkrsla teraz myšlienka: či aj on nemohol by tak v nej spokojne vyžiť, ako aj jeho prapraded? Ihneď odmietal v duchu všetky výhody, ktoré mu s velikým trudom v tom cudzom svete prišlo vydobyť, a za ktorými i teraz putuje, a sladko pripomínal si, ako sa radšej suchým chlebíkom v peknej národnej halienke uspokojí, než tým lahodným výmyslom v potrave a odeve k vôli má opúšťať svoju vlastnú zem a túlať sa po cudzine. Avšak, bohužiaľ! urobil on už od tej doby — ako si bol predsavzal — poslednú púť, a — on zas len stojí na tom samom mieste, kde aj pred tým.

Naši dotiahli — zastali. I nastúpila citná chvíľa, lebo tu teraz na tomto krušnom mieste, na ktorom každý v svet odchádzajúci Turčan aj svoj prirodzený pud rodolásky na najvyššiu zkúšku stavia — city to svojej duše — ako vrele on aj svoj národ miluje.

Ó, nikto nepochopí ten nesmierny bôľ, aký opanúva obchodníka Turčana do cudziny na dlho odchádzajúceho! On vie a cíti, že bývajú aj také časy, v ktorých povinnosť kázala by mu, aby išiel si svoje zákonné práva hájiť — avšak on je vtedy vzdialený, a taký vzácny čas, ktorý by aj jeho potomkom niečo doniesol, upŕchne márne, škodne, a on sám si je tomu príčina. I zkrsne v ňom zas len pekná myšlienka. Jemu zprotiví sa razom to „ťažké pudlo,“ na pleciach, a už teší sa vopred, ako on, keď sa navráti, zavesí svoje popruhy z pudla v komore na klin pre rozpomienku, a založiac si peknú halienku, kráčať bude na lúky s kosou, a hneď zas brázdou za pluhom. A keď vše nadíde deň, kde páni rozhodujú nad jeho právom a svobodou, ako odhodí kosu alebo styk a pôjde konať svätú povinnosť! Avšak, bohužiaľ! urobil on už od tej doby, čo si toto predsavzal, poslednú púť, a — on zas len stojí na tom samom mieste, kde aj pred tým. — —

Nastalo lúčenie. No nebolely srdcia len verného manželského páru, ale hlboko vrýval sa bôľ aj do sŕdc všetkých prítomných, ba ešte aj ten starý Jožkov paholok zaplakal jako nejaké dieťa. Johanka naša, v ktorej za túto chvíľu každý odchádzajúci videl svoju vlastnú sestru, dosiaľ nikdy ešte neukázala svetu verejne, ako si ona svojho drahého muža miluje, lebo ona vo svojej stydlivosti iste považovala taký výjav za mravný priestupok; no v tomto okamihu, bárs mnoho očú rovno na ňu díva sa, nezná premôcť sa a zrazu s kvíľbou hodí sa mužovi do náručia. On privinie si ju ku hrudi, a keď jeho perny dotkly sa jej sladkých úst, vyrve sa z jej objatia a ústa jeho bôlne zašepcú: „S Bohom, duša moja!“ a potom s obnaženou hlavou kráča za svojmi tovarišmi.

Už všetci posadali na vozy, a keď prešli kus ešte rovno, hneď zpúšťali sa v ľavo do úzkej doliny Radkovskej, ktorou vedie hradská popri samom Váhu na hor.

Pocestní naši dlho jechali ticho a žiaľom zronení všetci sedeli mlčky. Konečne dotiahli ku malej studničke, a keď starý Malina rozkázal vozy zastaviť, prihlášal všetkých, aby sa išli z poslednej turčianskej studničky vody napiť. Chlapci poskákali, pozapíjali si žiale, a už hneď zas viezli sa ďalej. Starý Malina a tuším aj Rajnoha povyťahovali si fajky z vrecák, a aby už raz aj rozhovor zaviedol sa, riekol ten prvý:

„Ach, deti moje, mám také srdce jako kamenský mlyn.“

Chudák, ani nezbadal, že sa mu posledné dve slová tak naopak prehodili. No furták Gašpar, ktorému najľahšie od všetkých žiaľ rozchodil sa a ktorý tiež na tom samom voze čo Malina sedel, rozosmial sa chutne na prevrátených slovách, čím i ostatných k smiechu pokúšal. A Ďurko Kvetár, ktorý tiež na tom istom voze, a síce chrbtom do Gašpara sedel, harusil tohto, čo smeje sa z omylu starého človeka. No Gašpar ani tohoto neprepustil suchého a povedal mu:

„A čože by sa ja nezasmial, keď sa môžem.“ Potom pokračoval:

„Hoj, bratia moji, už skoro zkotúľame sa z našej milej turčianskej stolice.“

Na to mu nikto nič neodpovedal.

Skoro za tým prišli ku hranici stolice, a keď prešli aj malý most, postŕhali klobúky a žehnali sa.

Gašpar Rajnoha položil prvý klobúk na hlavu, a keď privolal koňom na dobrý krok, začal ticho ťahať pieseň, a za ním všetci spievali:

„Ach, ty naša mať slovenská, biedna si,
sužujú ťa odjakživa zlé časy;
deti tvoje po svete sa túlajú,
bo výživy viacej doma nemajú.

Zanechali otec mati, sestru brat,
pre pár groší idú sveta zkusovať.
Pre pár groší v štyri sveta končiny,
k vyživeniu svojej drahej rodiny.

Povedz že nám, ty náš Turiec široký,
či ťa vidím aspoň za dva-tri roky?
Za dva roky toho môjho súženia,
či sa asnáď naše časy premenia?“

Po piesni sedeli zase len zadumení; iste rozmýšľali o svojom žiaľuplnom živote, ktorý jich však sotva vedie ku zelenej ratolesti. Rajnoha však, ktorý sotva štvrť hodiny ticho presedel, zavádzal hneď taký a zas inakší rozhovor, a smutné mysle zamieňali sa veselšími.

Od Kráľovian neboli už ďaleko, a keď dotiahli do tejto dediny, pozaťahovali do hostinca na noc. Nepoberali sa tu zavčasu spať, tak jako to už potom ďalej robili, ale, zajdúc k židovi do izby, besedovali dlho pri pive. Tu pripomínali si ešte ostatnie okamihy lúčenia.

Ráno na svite pozapriahali kone, a prejdúc ešte kus liptovskou stolicou, zvrtli sa v ľavo úzkou prietržou ska-

listých hôr ponad rieku Oravu ta ku Párnici a potom ďalej hore Oravou.

Do Varšavy zostávalo jim do 60 míľ, a poneváč prichodilo jim dobre jechať, aby na ustálený Maťkom Zlatárym deň ta dorazili, vyrátali si celý čas jazdy vopred, koľko cesty denne majú ujsť, kde budú nocovať alebo kŕmiť, ba ešte aj koľko za hodinu musia ujsť.

Žiale tratily sa už, čím diaľ tým viac ta napred než nazad, odkiaľ vyšly.

Deň uchodil za dňom, noc za nocou.

Starý Malina neprespal nikdy ani minúty, keď večer zaumienil si čas ku vstávaniu, a táto jeho akurátnosť často netešila pútnikov jeho, lebo vtedy, keď on vstávajúc neraz z voza kričal: „Hore, chlapci, hore, už bude deň!“ — zachuchmávali sa títo čo najlepšie v najsladšom spaní pod svoje koberce. Hja, darmo je to, mladým ľuďom sa to vždy lepšie, rado a aj dlhšie spí, než starším. No Malina o tom nerozmýšľal. On, kadenáhle otvoril oči, urobil hurhaj, ani čoby sa už-už mal zrútiť svet. Jemu hneď prišla na um Varšava, cesta do stredného Ruska, a už by bol rád hneď počal kľukovať s tovarom po jemu známych zemanských dvoroch.

Avšak nevidel sa on ešte pod „sarajom“ ruského „postojalého dvora,“ a keď zbadal, že je ešte len dakde v Orave, upretý v temnej stajni, hneď posypaly sa slová: „Chlapče! Ondriš! Hore sa! ďaleko ešte máme!“ a biedny Ondriško, ak nesobral sa hneď a už neškrabal kone česákom, hneď zas posypalo sa: „Ej, tisíc hrmených, len drichnať, drichnať do večera! Pánom si mohol byť!“ — No rozospatý Ondriško schytil sa zavše ani oparený, a neraz ešte aj vo sne hľadal sivkovi hlavu, šmátrajúc mu rukou okolo zadných nôh; ba čo viac, hniezdil sa niekedy dlho na zemi, kde spal, nemohúc kraja postele dosiahnuť, lebo nazdával sa, že je doma. A keď konečne podarilo sa mu zpamätať sa, obúval zas skorej svoje čižmičky, a neraz, keď vše aj ľavú na pravú a pravú na ľavú natiahol, nepreobúval sa on priam, ale náhlil sa dať koňom obrok. Takéto, hľa, krivdy robily rannie hodiny našim pocestným, keď udrgajúc sa za celý deň ustavičnej jazdy, chceli si trochu spokojne pospať.

Tak starostlive ponáhľajúc sa, prešli už naši aj Dolný Kubín, Tvrdošín i Trstenú, a už prešli aj hostinec „Podvlk,“ do ktorého tiež neomylne zatiahli na posledný kyslý pohár uhorského vína.

Odtiaľto cestovali už Haličou medzi krevnými bratmi Poliakmi, zvanými tu „Goraľmi.“ Nás zovú: „Vengrami,“ „Ugrami,“ „Uhrami,“ všetko totožné mená, pochádzajúce od našich hôr.

Avšak nežije si tu ani ten náš brat Poliak či Goraľ spokojne jako kedysi, i jeho ničí a trýzni rana na tele veliká — všetko jedno, tak jako aj nás. Zatiahlo i sem to úžerné, pijavičné plemä, jako aj k nám, a rozkvasilo rany boľastné na jeho dosiaľ zdravom tele, jako aj u nás. On utiera si potné čelo sto ráz cez deň, aby len kýval sa o kúsku chleba a vode. No koryst, pochádzajúca z jeho ťažkej práce, shŕňa sa všetka prostriedkom smradľavého nápoja, ktorý silou natíska jemu to zbytočné plemä, do bezdných, nenasytných svojich vriec; a oňho, chudáka, nemá sa tiež tak kto starať, jako aj o nás, lebo i jeho šľachta odvrhla sa od neho tak jako aj naša od nás; a sto ráz viacej miluje to krčmársko plemä, jako ten národ, ktorý je jeho krev i kosť, a ktorý, keď príde osudná doba, bude aj zaňho krev prelievať.

No naši nepohrúžali sa všetci v myšlienky o biede národa „Goraľov“ a „Vengrov,“ a keď tu Haličou stretali smiešne postavy škaredých poľských židov, robili si z nich žarty.

I teraz jede ticho oproti naším jakýsi veľký rebrinový voz a jeho chudá štvorka koní až do zhŕbenia pod hrubým bičom židáka-pohoniča silí sa, aby nezastala v stretaní. Vozisko zblížilo sa a protivný škrek, ktorý zavznieval z nepočetných úst pejsových hláv, z košiny sa vynorivších, protivno dorážal do ušú našich rodákov.

Rajnoha toto nestrpel a vyviedol svoj obyčajný kúsok posmechu, ktorým oblažoval všetky takéto stretania až po Varšavu. Stal si totiž na strmeň svojho voza a držiac sa jednou rukou búdy, nahol sa do košiny mimojedúceho voza a ukazujúc prstom po hlavách, čítal jich: „Jeden, jeden, jeden......,“ kým nenamrzel jich do vôle. Šmúľo neopovážil sa nikdy ukázať svoj hnev, lebo pred „Vengrom“ mal vždy každý bázeň.

Keď prešiel „gvalt,“ pýtal sa malý Janko, „chlapec,“ Rajnohu, lebo aj tento sedel na Dolinského voze:

„Čo sa to za ľudia, Gašparko?“

„To sa ti, Janko, divní ľudia, poľskí židia; alebo lepšie: svitoňskí harmíňa.“

„Nuž a čo to majú za okrútky vlasov dolu vedľa ušú visieť?“

„Nuž, idú niekde na veselia, nuž si porobili lokne. Vieš, jako u nás tie slečny, keď idú na bál do Martina alebo do Kláštora.“

„Ale choďte!“ nechcel Janko veriť.

„No, opýtaj sa Jožka.“

Janko opýtal sa Jožka, a tento mu povedal pravdu, tak jako má sa vec. Potom, keď toto pochopil, zišlo mu na um, že mu Rajnoha čosi divného na týchže židov povedal, čomu on nerozumel; pýtal sa ho tedy:

„Gašparko, a jako ste to tých poľských židov ešte nazvali?“

„Svitoňskí harmíňa.“

„A to že je už čo?“

„Svitoň je Poliak a harmíň je žid. — Nuž ale sa neučíš po turčiansky hovoriť?“

„Jako po turčiansky?“ pýtal sa Janko zadivene.

„Nuž veď my máme svoju osobytnú reč, ktorou vždy, keď toho potreba, hovoríme. Tú sa ty musíš prv než poľskú, lebo ruskú vyučiť.“

„Veď keby ma len mal kto, ja bych sa rád!“

A Rajnoha mu v tom ohľade hneď urobil počiatok a začal mu ten „volapük“ prednášať.

„Teda daj pozor! — Odkiaľ že začneme — aha! od najväčšieho teda: Cisár — bača, vojak — muchár, policiant — poličkár, pas — škriboš, hranica — plot, Rus — baťka; no Poliaka a žida už vieš, a Maďara ti nepoviem, lebo sám neviem. To môžeš aj tak, ako je, povedať, nikde ťa nebudú rozumeť. Ďalej Francúz — fero, Turek — holohriváň, cigáň — dechloš.

„A Nemec?“ pýtal sa Janko, keď zbadal, že ho nepripomenul.

„Vrčan alebo šváb. A aby si vedel, ako v Ruskej chrobákov švábov volajú, teda: Prusaky. Potom čo — aha: farár — škobloň, pán — uram, pani — uramka, sedliak — kolík, človek — kerek, odporný človek — papek, čiastky, t. j. údy človeka, všetko s koncovkou: „áloš,“ ku pr. rukáloš, noháloš, postáloš atď., no oči majú svoje — okuliare. Teraz čo zase — počkaj: tabak — trielený, fajka — kľuka, tovar — harpak, peniaze — buky, rubeľ — vrabec, kopejka — vajda, 1, 2, 3, to všetko tiež s koncovkou „áloš,“ 10 — kríž, 100 — veľký kríž, 1000 — kyjak, million — veľký kyjak. Ešte niečo: chlieb — vezdejší, soľ — ružomberská, vôdka — čečina, brána — braška, frfoľa atď.; to ti má najviac mien. A ešte tie prídavné mená, jako jich to Jožko menujú: dobre — besík, zle — nem jó, dať — miknúť, predať — prehodiť, kúpiť — stisnúť, ísť — valiť, vravet — štrkať, pýtať — kývať, plakať — grúliť, platiť — plichtiť, tŕžiť — holiť, videť — okúliť, jesť — kresať, a konečne vypiť — rypnúť. Však, Ďurko náš, ej, keby bolo niečo, aj teraz by nám pustilo.“

„Ale hybaj! Ba, keď si začal, nuž si povedal, že začneš od najvyššieho, a nezačal si.“

„Nuž a ktože je väčší nad baču?“

„A Boh?“

„No, veď na ten svet nám žiadna reč netreba. Nuž teda aj to: Boh — Išten, a modliť — patrikovať. Teraz už vieš skoro všetko. A teraz ti dám otázku. Prelož mi ku pr.: „Keď prídeme na hranicu, budú od nás pýtať pasy.“

Janko si trochu rozmyslel a potom začal:

„Keď privalíme na plot, budú od nás kývať škriboše.“

„Dobre, chlap si! Ešte jedno: „Kúpil som od cigáňa koňa, a kým som mu nedodal fajku, nedal mi ho.“

„Stisol som od dechloša dereša, a kým som mu nedomikol kľuku, nemikol mi ho.“

„No, keby si bol na zemi, musel by si hneď vyskočiť.“

Takto, hľa, našim niekedy aj s pletkami čas hodne ušiel, a ani nenazdali sa, len keď do Krakova vťahovali. Tam zatiahli od severnej strany na námestí „Klepár“ do hostinca „k trem Vęgrom,“ kde nad bránou boli nakreslení traja chlapi s pudlami na chrbtoch.

Noc mali tu veselú, lebo slovenskí vojaci, ktorých tu v rakúskych plukoch vždy hodne bolo, nezabúdali nikdy večer „k trem Vęgrom“ nakuknúť, či svojich cestujúcich rodákov tam nenajdú. Dostavilo sa jich tedy aj ku našim päť a pri pive a cigarke besedovalo sa dlho do noci.

Na druhý deň pred poludním dotiahli naši rodáci k ruskej hranici, kde v obci Michaloviciach pooddávali žandárom svoje pasy a pohraničný „načalnik“ v sprievode svojich sluhov prezrel celú batožinu; ku odplate sa však nič nenašlo.

Nemajúc tedy žiadnej práce s našimi, „načalnik“ vyzval našich ku odovzdaniu pasov či „vidov,“ pri čom sa jedenkaždý musel dostaviť pred veľké okno.

Kto vie, či je tak s každým cez hranicu cestujúcim alebo nie, dosť na tom, že našich rodákov jakási bázeň vtedy napadla, keď sa blížili k spomenutému oknu, vyjmúc Rajnohu, ktorý, keď vyvolali jeho meno, smelo priskočil a riekol:

„Vot on!“

„Vot molodec!“ pochválili ho načalnici a pýtali sa ho, že prečo sa aj jeho tovarišia tak smelo nepredstavili. On, figliar, riekol:

„Čtož vaše vysokorodie! Jeto vse ženatie i vliublienie. Odne poostavliali doma žonky a drugija liubovnice. Nu vot, ony po etomu i skučni!“

Načalnici sa zasmiali. Potom pýtali sa ho, či aj on nemá ženy alebo liubovnice. Rajnoha odpovedal:

„O jest, vaše vysokorodie, mnogo!“

„A po čemu neskučaješ?“

„Čto skučať — kogda ich u meňa i v Rossii mnogo.“

Načalnici sa opäť zasmiali, a keď oddali jemu jako aj ostatným pasy, tiahli naši do šírej Rossie.

Keď boli kus od hranice odjechali, Ďurko Kvetár vyskočil na voz Trnkov, na ktorom i Rajnoha mal svoju hospodu, a po krátkej chvíli začal tohoto dehonestovať, že načo sa tak samopašne choval v prítomnosti načalstva. Rajnoha mu odpovedal:

„Ba vy ste sa previnili; mali ste sa smelšie držať. Rusi len smelých ľudí majú radi. Či si nepočul, jako ma pochválili? Kto sa mazne alebo hanbí, toho veru nazvú durakom, toho nenávidia. My by sme sa, vidíš, vždy a všade mali smelo držať, veď sme ani my nie sprostí, vieme sa aj my vo všetkom najsť. Vidíš, koľkoráz, keď niektorý z nás do Martina alebo kde inde pred súd či vôbec pred úradujúcich pánov ide, uhne sa, zhrbí sa a podkráda sa uníženе s úzkostlivou tvárou, jakoby ho ten pán sožrať mal, a nepomyslí si, že je on práve taký rovnoprávny občan svojej vlasti, jako aj tam ten. Načo sa tedy báť a koriť sa jako nejaký otrok? Veď úradníkova lebo sudcova povinnosť je: patričnú osobu pred seba vyzvať a v jednom druhom vyšetrovať; žeby však občan od jeho lásky závisel, jako sa to mnohý blázon nazdáva, to je len hlúposť. Báť sa musíme a povinní sme zákona, na základe ktorého nás sudca vyšetruje a súdi.“

„V tom máš pravdu,“ prisvedčil mu Ďurko.

„No vidíš, čožeby ja kdekoľvek nepoužil smelosti, keď i naše porekadlo hovorí, že „smelý je vraj všade doma.“ Ja som aj po dvoroch*) všade smelým. A to mi v obchode najviac pomáha. Vidíš, poviem ti jednu historiu. Raz som sa v jednom dvore sišiel s Palkom Dolníkom, a že bol práve obed, pozvali aj nás oboch k stolu, lebo sme tam boli známi. A čo myslíš, že Palko išiel? Nie ten! Povedal, že sa on radšej v sluhovskej naje.“

„Ale ty si išiel?“

„Pravda že som šiel.“

„A na Palka čo povedali?“

„Že je durak.“

Rajnoha, pripáliac si fajku, plesol bičom do koní, tieto zrýchlily krok a nový voz len tak klepotal. Za ním ponáhľali sa aj ostatní, a netrvalo dlho, prišli na popas, od popasu zas na nocľah, a tak z mesta do mesta, až mali za chrbtom Keľce i Radom, obe veliké mesta gubernské, a už tiahli do Varšavy.

II.

Vo Varšave.

Náš Janko, ktorý ešte len po prvý raz videl veľké mesto, obdivoval Varšavu. Jemu veľmi páčily sa dlhočizné rady kameníc, vysokých na tri i štyri poschodia. No najlepšie pozdaly sa mu hladké asfaltované ulice, kde sa mu vozík ani po stole kotúľal, a keď zas prešiel z takejto na hustými mrežmi železnými vykladanú, tu zas hrčal mu ani čoby prstom po brde tiahal, a toto sa mu ešte lepšie pozdalo.

Obdivoval aj konku, ktorá každou ulicou prevedená bola, a konečne ešte veliké dva železné mosty, ktoré ponad Vislu predmestie Prahu s mestom spojovaly. Jedúc mostom, obdivoval zas po Visle plávajúce parolode.

Praha mu tiež nebola ľahostajnou, lebo i tu tiahly sa na všetky strany dlhé ulice nádherných vysokých domov, a po ľavej ruce od mosta stál krásny veliký ruský chrám, za týmto petrohradské a potom brjestlitevské veliké nádražie. Konečne prejechaly vozy cez „Zástavu,“ kde platilo sa mýto, a neďaleko odtiaľto zatiahli naši do hostinca, ktorý jestvoval iba pre Turčanov.

Starý Malina, Ďurko a Gašpar Rajnoha, keď dotiahli boli ešte za Vislou do „graničnej ulice,“ pozosedali z vozov a odrazili sa peší v pravo cez „Saský ogrod,“ aby sa trochu zosedení rozkývali a zčiastky aby sa prešli cez tú utešenú zahradu, vysadenú vysokými šumnými lipami.

Hneď z príchodu v ľavo rozprestierala sa široká pažiť, kde na stá detí bavilo a hralo sa, a z druhého konca oproti bolo neveľké jazierko, po ktorom plavily sa indické veľké kačice a biele i čierne labute. V ľavo od tohto stál vysoký kamenný vodomet a za ním v úzadí letné divadlo.

Naši rodáci kráčali rýchlo pomedzi elegantným mešťanstvom varšavskými a niektorý z nich, keď naši pomimo prechodili, riekol ticho sám sebe: „Panovie

*) „Dvor“ je u turčianskeho obchodníka ruský zemanský dom.

Vengri," alebo „Vot Vengerci." Naši, keď to začuli, riekli si: „To je svitoň" alebo „To je baťka." A Ďurko, keď sa to častejšie opakovalo, poklmol Rajnohu: „Ale čuješ, veď nás tu skoro každý pozná."

„No, na moj' veru, veď nás celá Rossia zná a Varšava by nás nemala?"

Zase šli len ďalej a Ďurko sa pýta:

„Ba jako nás oni znajú, či jako Maďarov a či jako Slovákov?"

„Nuž, Poliaci nás dlho držali za Maďarov, ale teraz už vedia, že sme aj my Slaviani. A Rusi, tí tiež do nedávna nevedeli, čo to za slovo „Vengerec," ale teraz už aj tí vedia, že je to naše nazvanie dľa kraju, a my že sme Slovaky."

Idú ďalej a starý Malina povie:

„Jaj, bratia, ale by ja pil!" Mal veľký smäd, a Rajnoha, ukážuc mu na blízku filagoriu, kde predávala švárna blondýnka Poľka vodu sodovú, pohodil mu: „Vinovatý, choďte do tej kavietle, nuž sa napite sodovej vody."

„Ja, to je drahá omasta pre naše ústa."

„Po vajde pohár!" navádzal ho Rajnoha.

„Nuž keď je po vajde, teda poďme, kúpim aj vám!"

Rajnoha klmol Ďurka a šli za Malinom na lacnú sodovú vodu.

„Proše naliat tri šklanky!" rozkázal Malina peknej dievčine.

„V tej chvíli!" odpovedala táto, naliala vodu a s pozvolením aj malinovej šťavy podolievala. Voda sa na dúšky povypíjala, a Malina opäť rozkázal; čože, pomyslel si, tri vajdy a teraz tri, je šesť, daj sa svete. Vypilo sa poznovu a Malina zase rozkázal, hovoriac:

„Pite, bratia, koľko len chcete, to je veru dobrý nápoj, ten nám nezaškodí."

Chlapci vypili a Malina zaplatil.

Potom išli na starú známu hospodu, kde jich Maťko Zlatáry s velikou radosťou privítal, lebo bol rád, že teraz už bude môcť domov navštíviť. Tovar mal už všetok nakúpený a pomocou svojich chlapov, ktorí mu v Poľsku s tovarom pešo chodili, bol už všetok aj cenami poznačený. Svieži chlapi dali sa tedy hneď na druhý deň do delenia tovaru na diely, a keď hodili si žreby o ne, počali tovar do pudiel ukladať.

Starý Malina, ačkoľvek aj nebol so svojím dielom spokojný, lebo sa mu prvý dostal — a tento nebol šťastlivý —, pokrútil nad ním trochu hlavou a hodiac rukou, riekol: „Poručeno Bohu, nech je už ktorý chce." Zaujal na to hneď v predku štvrť hodnej izby, a keď a keď vystlal ju kobercami a na to zas papierom, počal tovar triediť. Na to si dal od Ondriša pudlá posnášať, a keď jedno z nich, „podomkárske," ako ho on menoval, silným papierom obložil, vložil nepozorovane do jednoho uhla malinký uzlíček, najskorej chlieb, soľ a dáky peniaz, čo malo dodávať šťastie, a začal z ťažšieho tovaru robiť základ.

Keď už niekolko kúskov dušistého mydla, vody kolínskej, pečatný vosk a ešte niečo vložil, vyňal z vrecka mešťok a zavolal:

„Ondriš! poď, donesieš rascovice, treba základ obliať, aby bolo šťastie."

Ondro vzal peniaze, uchytil sklenicu, a — už bol tu s rascovicou. Malina hneď nalial do malinkého kalíška, a keď zavinšoval si dobre, odkvapol naschvál niečo do pudla a vypil. Potom podnášal každému z prítomných a keď prišiel na Rajnohu, a tento tiež vypil, oslovil ho:

„Ej, synku, keby si ty mne chcel pomáhať. Moje staré údy sa už akosi zle krčia."

„No, bodaj by nie! Len pošlite pre pivo, nuž vás vďačne odmením." Na to zobliekol kabát, vyhrnul rukávy, jakoby šiel cesto váľať, a oddal sa chutne do práce. Priložil si malý stolík k tovaru, zahyboval na ňom hrubé hárky papieru dľa šírky pudla, a jako ktorý vyzdobil istým druhom pekného tovaru, hneď kládol ho do pudla. Prešlo niekoľko hodín a tovaru na papieroch bolo už až na dve piade vyše spodku pudla naukladané. Zvrchu položil na to ešte pár jubiek a zimných šatiek, a keď ukryl všetko mäkkým papierom, vzal hlboký vrchnák a vtlačil ho až ku samému spodku pudla. Potom pretiahol okolo neho mocný remeň, sadol na pudlo, jako na koňa, a miesac sa niečo po ňom, zatiahol tuho remeň pomocou hladkej na remeni prišitej obrúčky, a znovu ov nul ním pozdĺž pudlo a zauzlil. Rajnoha utrel čelo a riekol:

„Chvála Bohu! už je jedno." A hneď, keď si najprv pofajčil — lebo pri tovare nesmel, a to ho najviac mrzelo, — chytil sa do druhého.

Starý Malina, keď vrátil sa zo dvora, kde bol niečo chodil, a videl pudlo hotové, riekol:

„Synku, ale si ho dobre zaviazal?"

„Môžte ho viezť aj do trantárie."

„Ba ešte kde? Povedz radšej, aby sa čím skôr po dvoroch každý deň raz otváralo."

„Nuž ja nedbám, jako len chcete."

Maťko Zlatáry hneď ráno toho samého dňa vybral sa za Vislu do mesta, aby tam ešte aj tovar do Černihova, pre druhú kompániu kupovaný, „otpravitelnému tovarišestvu „Nadežda" odovzdal, a aby aj konečne previedol účty s veľkupcami, od ktorých tovary kupoval. Zabavil sa tam až do večera, a keď už šiel na Prahu Mädovou ulicou, stretol sa so svojím priateľom Jankom Kalinom, ktorý tiež, jako aj on, prišiel do Varšavy za tovarom pre svojich chlapov; a keď mu oznámil, že zajtrá odchodí domov, zachytil sa tento so Zlatárym na jeho hospodu, lebo on bol v hostinci v meste ubytovaný, a riekol:

„Veď som ešte ani s tvojimi chlapmi nebol, rád by sa s nimi poshovárať."

Kupci zabehli si v chytrosti na pohár piva, a potom čerstvo kráčajúc, boli priam na mieste.

Maťko Zlatáry, aby mohol ráno o piatej sadnúť na viedeňskú železnicu, dal sa hneď z príchodu na hospodu do zapisovania tovaru; odišiel do bočnej izby a ta chodili k nemu jeden po druhom jako na spoveď.

Janko Kalina však zašiel ku chlapom do veľkej izby, kde bol ešte vždy tovar na všetky strany porozkladaný a ukladaný, a vojdúc, pozdravil jich:

„Daj Boh šťastia, krajania!"

„Pán Boh uslyš, Janko náš! Nuž kdeže ste, čože ste, keď ste nás už včaššie neprišli pozreť?!" A podávali si ruky od najstaršieho až po najmladšieho.

„Nuž akože sa čo máte, chváľte že sa, veď idete z domu?!"

„A s čím že sa vám budeme chváliť? Však znáte turčiansku psotu."

„Nuž aká psota? Vari sa zemiaky neurodily?"

„Ach, ba zemiakov len ešte jest, nuž ale inšieho."

„Nuž čoho žeby ste ešte chceli? Zemiakov a kyslého mlieka — nemáte lepšieho na svete; ja, keď som doma, to je vždy moja večera."

„Veď to ako to; ale šaty, porcie a inšie."

„No však ste namenovali. To je všetko nič. Keby sme len tie dobrovoľné porcie neplatili?"

„A to že sú aké?" pýtal sa zadivený Malina.

„Nuž aké že: tabak, nápitky, drahé šaty, muziky a Boh vie ešte čo. To — to naše osohy a vôbec všetky trudy sožiera, to prevyšuje sto ráz všetky štátne dane. Keby sme boly v tom ohľade skromnejší, boly by sme šťastní, a pravdu povedať, nebolo by nám ani týchto svetov treba."

„Však nech vás len Maťko počuje, nuž vám dá,“ hovoril Malina a ukázal na dvere izby, kde tento tovar zapisoval.

„No veru by ten povedal — čože by povedal? Ten sa má dobre, tomu je toto najmenej treba. Možno by sme sa doma inšieho chytili, veď by sa to niečo našlo. Nejaké spolky by sme zakladali a ustálili by sme lacné účastiny; mohli by ste si aj vy potom po niekoľko zakúpiť, aj to by vám čo len daň zaplatilo. Nuž ale dosť o tom, o tom si druhý raz pohovoríme.“ (Pokračovanie.)

Naša svojeť.

Raz pri jednej zvade strany škody, spáchanej statkom na ohradenom pozemku, počul som od toho, jehož statok škodu tú zapríčinil, medzi inými aj túto kliatbu: „Bohdaj bol zkazu-vzal aj ten: *čo prvý plot vymyslel.*“ Bolo mi nápadno: prečo ten tomu pokoja nedá? Rozmýšlaním prišiel som na to: že plot, t. j. ohrada vôbec epochu činí v kultúrnom vývine človečenstva. Ohradou totižto vôbec a tak aj pletenou = plotom vyníma sa istá čiastka matky zeme *zpod všeobecného užívania,* a kladie pod svobodnú a *výlučnú* disposíciu majiteľovu. Ohradou teda zahájila sa výlučnosť práva vlastníctva na nepohnuteľnosti. A toto je významný moment v kultúrnom vývine vôbec a v právnictve zvlášte. Dávno ale, pradávno musel žiť onen aquisitor, ktorý si prvý osvojil kus zeme ohradou, lebo názvy, ohradený kus zeme označujúce, takmer vo všetkých indoeuropejských rečiach z jednoho koreňa pochádzajú. Tak naša „za*hrad*a,“ latinsky „*hort*us,“ francúzsky „*jard*in,“ nemecky „*Gart*en“ atď. Jest na stá slov, ktoré v dvoch-troch indoeuropejských rečiach z jednoho koreňa pochádzajú; a je mnoho aj takých, ktoré vo všetkých indoeuropejských rečiach jeden a ten istý koreň majú. To teda neprekvapí: že medzi týmito nachádzajú sa slová aj tak významného pojmu, ako je „ohrada.“ To ale prekvapilo aspoň mňa, že sa nachádzajú slová, a síce významnejších pojmov, v maďarskej reči, ktoré majú so slovami v indoeuropejských rečiach, podobný smysel označujúcimi, jeden a ten istý koreň. Ku akej národnej čeľadi patria Maďari, o tom, aspoň u nich, ešte vždy „sub judice lis est.“ Vámbéry tvrdí, že náležia k tureckému plemenu. Hunfalvy ale tomu protirečí, môž' byť preto, že starí Maďari spievali: „Török, a kutya fajta,“ a zo svojej stránky kladie jich do čudsko-ugorskej čeľadi. V tom sú ale oba s celým učeným svetom na čistom: že medzi indoeuropejskými národami miesta pre nich niet. Sústava jejich reči je celkom cudzá a rozdielna od sústavy indoeuropejských rečí. A predsa najdú sa aj v maďarskej reči slová, ktoré nepatria medzi prevzaté z druhej reči spolu i s pochopom nimi označeným, na jaké je zvlášte maďarský jazyk nápadne bohatý, a zostane ním vzdor tak úsilne prevádzanej purifikácie, kovaniu nových slov, meneniu rodinných mien a topografických názvov, čo už zmätok zapríčiňuje, ale ktoré sú pôvodne maďarské a majú ten totožný koreň so slovami totožného smyslu v indoeuropejských rečiach. Ako keby aj etymologia nadržiavať chcela učeniu Mojžišovmu o jednotnom pôvode pokolenia ľudského, že totižto všetci pochodíme z jednoho koreňa, jehož meno Adam, čo nielen Darwin, ale aj iní zkúmatelia v pochybnosť brať chcú.

Také maďarské slovo, ktoré aj slávnemu Humboldtovi napadlo, je medzi iným: „kert“ = zahrada. Vzdor tomu, že Maďari ako kočovný národ ohrady neveľmi rešpektovali, predsa nemôže sa tvrdiť: že je to len požičané z nemeckého „*Gart*en,“ lebo majú aj: „be*kerít*eni,“ „kerület,“ a majú aj svojské názvy antinomadických, roľníctva sa týkajúcich pojmov, ako: „szántani,“ „csépelni,“ „szórni,“ „eke“ atď. Má teda „kert“ len spoločný koreň s „Garten“-om a „zahradou.“

Významné sú aj názvy, označujúce metaphysický pojem priestranstva a času. Koreň nášho „priestranstva,“ pochádzajúceho zo slovesa „strieť,“ je „str,“ „tr.“ Ten istý koreň má aj nemecké: „Strecke,“ latinské: „sterno,“ „terra,“ a aj maďarské: „tér,“ ako aj Rusom a Maďarom spoločný „terem.“ Maďarským slovom: „kor“ = vek, označuje sa istý odsek času: „aggkor, ujkor, kiskorú, mikor, akkor“ atď. A my naším: „skôr, skoro, skorý, priskoriť, oneskoriť sa“ atď. označujeme tiež istý, trebárs relatívne len krátky odsek času.

Významné sú v eminentne kultúrnom ohľade aj slová pojmov so zemedelstvom v istom rapporte stojacich. My máme slovo: „orať“ = zem k prijatiu semena pripraviť, latinsky: „arare.“ Či latinské „ars“ nemá ten istý koreň, a či naše „orať“ neodvodzuje sa od staroslovanského: „or“ = kôň? to ponechávam filologom k rozlúšteniu. Nepochybné je ale to: že z toho istého koreňa pochádza aj maďarské „aratni“ = žať = úrodu poľnú, keď dozreje sobrať. Čudno: že z toho istého koreňa rastie nám oračka a Maďarom žatva. Kto by už v tom nevidel klík tej, tak praktickou sa dokázavšej, zásady podelenia práce? My len orieme a Maďari len žnú, a preto to tak ide od ruky. A kto by nepoznal v tom providencionálnu, sveto-historicko-kultúrnu missiu Maďarov, ktorej sa tak celou chuťou od prvopočiatku oddali, a ktorá vrcholí asi v tom: „fruges consumere nati.“

Taktiež významné sú názvy pojmov na činnosť žalúdka sa vzťahujúcich. My máme akúsi mythickú, nenasytnú potvoru, ktorá sa zovie „vlkolak,“ a máme chrobáčika, ktorého menujeme „ucholak.“ Môj priateľ hovorí, že toto je tiež jakýsi priekrst, a že sa za starých dôb menoval „mucholak,“ lebo že rád mušky žerie, a že k uchu nemá ani za mak väčšej sympatie, ako ku pr. blcha alebo hocktorý chrobáčik, čo dierky rád vidí. Ale jako je koľvek s tým ucho- a či mucholakom, toľko je isté, že v našej reči slovo „lak“ znamená čosi pažravého, hltavého, nenasytného. Ztade naše „lačný,“ jako aj „lakomý,“ čo v morálnom, vlastne nemorálnom ohľade tiež lačného, hltavého, pažravého znamená. Maďar, keď sa naje, povie: „jól *lak*tam,“ a hostinu menuje *lak*oma.“ Divno, že sa Maďari sýta na slovenskej „lačnote.“ Že to — vraj — v istom krypto-etymologickom súvise má byť s tým naším „orať“ a maďarským „aratni.“ Na každý pád ale fatálna to vec pre nás: že nielen v politickom, ale ešte aj v etymologickom ohľade náš hlad a maďarská sýtosť z jednoho a toho istého koreňa pochodia, t. j. z „lak“-u. Bodajže sa aj s lakom! Ja hovorím: nebude dobre, dokiaľ my to naše „lačný“ s tým maďarským „jól *lak*tam“ dákosi nepomiešame a neskommassujeme a potom na dve rovné polovice nepredelíme. A maďari dotiaľ zostanú „lakomí,“ dokiaľ nás budú odstrkovať od spoločnej krajinskej „lakomy.“

Ďalej už neidem etymologisovať, lebo by sa mi ešte dáko poťapilo dokázať, že sú Slováci ešte bližší „bratia“ Maďarom, ako tymito len nedávno zvelebovaní Turci — a to by mi veru ani Maďari, ani Slováci uveriť nechceli. A predsa jest toľko do očú bijúcich indicií, ktoré na to obzvláštne bratstvo prstom ukazujú. Predne je to tá naša „rara concordia.“ Veď už Kain zavraždil brata svojho, a je to nielen historicky až na zbyt dokázano, ale dokazuje sa to neprestajne v každodennom živote ešte vždy: že rodní bratia často, a keď prv nie, istotne pri dielbe otcovskej odmrti pochlpčia sa. Nuž — lebo sme bratia s Maďarmi — chlpčíme sa i my už blízo sto rokov. To jest vlastne: oni nás drvia, a my

držíme chrbát, ale len dotiaľ, dokiaľ myslíme, že to musí tak byť. Taktiež: tá ukrutečná láska Maďarov, ktorú tak na rozličný spôsob dokumentujú *proti* nám. Ku príkladu: oni nemôžu vystáť našu reč, ona sa jim bridí, hnusí, a preto nemajú väčšej starosti ako tú: aby nás čím skôr sprostili, zbavili toho, čo sa jim tak nepáči. Oni viac lež svoj „a menyek országa," v ktorom obklopený *meny*ecskámi residuje „a magyarok istene," milujú svoju reč a národnosť, ktorej hotoví sú v obeť doniesť majetky i životy, svobodu i večnosť; a tento svoj najdrahocennejší poklad chcú na silu podeliť s nami. My sa síce všemožne shŕdzame, ale oni nedajú sa mýliť: očami, ušami, ústami, a kde len aká dierka, každou tisnú do nás svoj jazyk. Oni opravdove milujú nás tak jako sebä, lebo čo sa jim nepáči, toho sprostiť chcú i nás, a čo jim najdrahšie na svete, toho nadeliť chcú i nám. Či to nie bezžistnosť, akú len brat bratovi preukázať môže? Klebetári síce — ale čoby tí vedeli — hovoria: že keby jim toho jazyka toľko ubudlo, koľko z neho nadeliť chcú nám, žeby s ním hneď boli gazdovlivejší.

Gavril Jozipovič.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

58. Ján Kalinka.

Narodil sa r. 1586 v Ružomberku v Liptove; bol najprv kňazom v Tepličke pri Žiline, potom, okolo r. 1607, v Radvani, konečne v Dubovej pri Hrone a zvolenského braterstva seniorom; na baňsko-bystrickom krajinskom sneme pôsobením grófa Illésházyho r. 1620 bol sťa básnik korunovaný a preto „poëta laureatus" nazvaný; taktiež bol hodnosťou rytiera ozdobený. Bol muž výmluvný, v jazykoch klassických sbehlý a výborný básnik latinský. Za kňaza bol v Briege vysvätený, a navrátiac sa domov, dostal darom od Daniela Mendriciusa tešínskeho r. 1601 v mesiaci auguste Commentar Egida Huniusa, r. 1595 vo Frankfurte v 8° tlačený. Zomrel r. 1640 vo vyhnanstve v Baňskej Bystrici. — Napísal sebe báseň: „Cum Deo! Justa Cygnea, Seu Exeqvialia Reverendi et Nobilis Viri, D. Johannis Kalinkii de Rosebergh P. C. Venerabilis Consistorii Spiritualis Com. Zolien: S. suo loco et tempore recitanda, ab eodem Autore bona fide descripta, Anno Dn. M. DC. XXXVIII. Eccles: 7. Memorare novissima tua et in aeternum non pecabis. Trenchinij, Typis Wenceslai Wocalii" zvanú. (Vo 4°, má A—E = 5 hárkov = 20 nečíslovaných listov.) Na zadnej strane titulného listu je venovaná grófovi Gašparovi Illésházymu: „Ex Dubova Zolio Lypcen. Die Jacobi Apostoli. Anno 1638." Na prednej strane listu D_3 nasleduje „Panegyricon Cygneae Cantionis.... D. Johannis Kalinkii de Rosebergh, à Filio Naturali Joachimo Kalinkio institutum" v latinských distichonoch. (Nachádza sa v maď. nár. museume.)

Ako radvaňský kňaz bral r. 1626 účasť na konvente, vydržiavanom v záležitosti z vraždy obvineného gemerského kňaza, Leonarda Kellu.

Ján Koula.

59. Joachim Kalinka.

Syn predošlého a matky Fides, dcéry Leonarda Mokošiniho. Narodil sa v Ružomberku r. 1602, preto i „Ružomberský" menovaný. Rodičia dali ho tymi najlepšími učiteľmi vyučovať. Študoval v Kremnici, Bytči, Bánovcach a Prešove; na to sa najprv stal kantorom v Radvani a potom kvetúcej školy v Ružomberku rektorom a za krátky čas tamejšej cirkve diakonom. Tu tak blahodarne pôsobil na poli cirkevnom, že ho najprv do Gradny a potom do Rajca za kňaza povolali. V Ilave úradoval za 30 rokov, a keď zomrel Zachariáš Lani, superintendent, na bánovskom konvente, pod predsedníctvom Gašpara Illésházyho r. 1646 vydržiavanom, bol za jeho nástupcu vyvolený a M. Gregorom Lanim, brezuianskym, a Danielom Dubraviusom, senickým kňazom, 15. februára v bánovskom kostole za superintenta vyhlásený. R. 1669 dňa 8. decembra sdržiaval sa v Slov. Pravne s ostatnými superintendentmi stranivá pozdvihnutia prešovského kollegiuma a 5 februára 1670 v Žiline shromaždené trenčianske braterstvo listovne mnohými slovami napomínal, aby sa v čas tejto príležitosti nevzdľalovalo. — Jeho hymny sú ľahké a dokonále, čo už aj z tej jednej hymny možno sledovať, ktorú počiatočnými literami Mikulášovi, Pavlovi a Matejovi Ostrošičovi veľkou pietou venoval. (Vidno ju v lipskom vydaní z r. 1736 na str. 484. Tranovského „Cythara Sanctorum.") Bol chýrečným kazateľom, natoľko, že jeho kázne navštevovali mnohí velikáši krajiny. Gašpar Illésházy, hlavný župan trenčianskej, liptovskej a oravskej stolice, Kalinku nielen v zámku, ktorý obýval, ale aj v tábore a na krajinskom sneme upotreboval jako rečnika. R. 1637 písal pohrabnú báseň na Jána Ostrošiča z Ghyletnic. Napísal slovenský katechismus, ktorý ale nevyšiel tlačou, lebo zčiastky nebolo peňazí na tlačové útraty, zčiastky ale mnohí znamenití mužovia radili mu, aby ho vôbec nevydával, poneváč by nové vydanie takých knižiek mysle pobúrilo. Mnohí za vinu mu pokladali, že v čas desaťročného prenasledovania do Prešporka pred judicium delegatum citovaný so svojím zaťom, Martinom Tarnócym, pridružil sa ku tým 38 kňazom, ktorí podpísaním reversov pro migrantibus vyhnanstvu prednosť dali pred väzením. Avšak Tarnócy ho vyhovoril. — Keď saský volenec Ďorď II. uchádzal sa zaňho a Tarnócyho u kráľa Leopolda, zomrel v Žitave r. 1678 udanlive 17. júla a tam aj 19. júna bol pochovaný. Pohrab odbavoval Michal Schultzius, kňaz nemeckej cirkve, z 2. Themist. IV. 7. 8., ktorú osnovu nebohý sebe za živa vyvolil.

Kalinku r. 1636 z Rajca do Ilavy povolal Štefan Ostrošič. Tu mnohých katolíkov prijal do ev. cirkve, tak františkána Alexandra Pozdekovského, bernardiána Alberta Krolikovského, Augustina Ostrokovského, syna poľského vojvodu, a r. 1655 v deň sv. Vavrinca mučedlníka Martina Prochaciusa z Prahy, klerika, atď. — Protivil sa celou silou synkretismu, a na tom bol, aby sa školy sriaďovaly.

Z jeho plodov spomeniem:

1. „Lemma Funereum, quod ex Capite 2. V. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Ecclesiastae Solymorum excellentissimi: In obitum Spectabilis et Magnifici Dni. Dni. Johannis Ostrozith De Ghyletnicz: Liberi Baronis Atq Haereditarii Domini Arcis Illava: Eqvitis aurati: nec non Sacratissimae Caesareae Regiaeq Majestatis Camerarij etc. Anno Christi: M: DC. XXXVII. I Junij. Non plane expletis Vitae triginta octo Annis, Posonij vita functi, et Illaviae 12. Julij praetacti Anni, monumento Avitico inhumati, Patroni sui benevoli: habuit. Joachimus Kalinkius, Ecclesiae Illaviensis, Et Aulae Inclytae Ostrozithianae domesticae in verbo gratis Pastor. Typis Trenchinii, Wenceslai Wocalij." (Vo 4°. A—D = 4 hárky = 16 nečíslovaných strán. Nachádza sa v maď. nár. museume a u Ďorďa Rátha.)

2. „Verus Mundus Vere piae et mundae Matronae' To gest: Prawá Ozdoba Pravé Pobožné, a čistotné Matrony podlé Slowa Božjho k Týtowi v 2. kap. v. 3. 4. 5. od Swateho Pawla napsaného: Léta Páne 1648. dne 10. Mesyce Máge w Cýrkwj Illawské Lidu Božjmu. Při vzáctném Pochowáwánj, Ssslechetné, Pobožné, Vrozené Pani Barbory Macko z Puchowa; Wyborného a Vrozeného Pana Mikulásse Hrehuss, etc. Messténjna a Obyvatele Mestečka Illavy Manželky: Kteraužto Pán Buh z Let bjdy Léta tohoto dne sedmého Mésýce Máge, mezy hodinau 8. a 9. pred polednem časne Smrti prostředkem milostiwé powolati ráčil. Wyswetlená: od kneze Yoachima Kalinkya: Ewangelium Krystowa a Swattosti geho w Cyrkwi Illawske Služebnjka: a w kragjch Trenčanském, Liptowském a Orawském Cyrkwj Ewangelických nařjzeného Superintendenta." (Vo 4°. A—D_2 = $3^1/_2$ hárka = 14 nečíslovaných strán. Nachádza sa v maď. nár. museume.) Trúchloreč táto vyšla v Trenčíne r. 1648. Básnil latinsky a skladal cirkevné československé piesne, no na dokonalosť formy mnoho nedbal. Jeho piesne sú v Tranovského „Cythare." Písal aj „Proroctvo vianočné Izaiáša, r. 1645 vysvetlené.

60. Zachariáš Kalinka.

Syn predošlého a Zuzanny, dcéry Stanislava Corvinusa, kazateľa v Bátovcach. Študoval, podľa obyčaje tehdajšieho času, na viac domových školách a potom šiel na universitu do Wittembergu, kde stal sa magistrom. Pri tejto príležitosti bránil pod predsedníctvom svojho učiteľa, Jána Meissnera, tohoto tretiu dissertáciu „de natura et constitutione papismi," ktorá bola vtedy tam r. 1651 vo 4^6 vytlačená. Hneď po svojom návrate do vlasti obdržal rektorát v Prievidzi a vydal hneď v čas odobrania tohoto školského úradu pozvanie ku mládeži, v Trenčíne vo 4° pod názvom: „Statua minervalis, qua prividensem populum ad exercitia scholastica in lycaeo prividiensi publice audienda, nunc primum inchoanda invitat." Skoro úplné tri roky vyučoval v tejto škole, kde mnohí pod jeho predsedníctvom rozličné jeho učené práce bránili; najprv Ján Müller, jeho žiak, rodom zo Žiliny, „Disputationem primam lucidissimi speculi, perspectivo lutheranorum obtuso, monachi Bonaventurae Hocquardi oppositam," ktorá bola v Trenčíne r. 1652 vo 4° tlačená. Druhú, „De justificatione," bránil Matej Meško z Oravy, a tretiu, „De numero sacramentorum confessione et satisfactione," Ján Regis, podobne z Oravy. Obe vyšly vo 4° v Trenčíne r. 1653. Mimo týchto spisov je od neho ešte jedna: „De unitate ecclesiae matris et nomine evangelici." Ešte na konci r. 1653 stal sa kazateľom v Košeci v trenčianskej stolici a k tomuto úradu ho jeho otec vysvätil. R. 1651 pojal si za manželku Helenu Maršovskú. V čas jeho sňatku Matej Gazúr zvláštnym spisom prial mu šťastie, ktorý spis mal tento názov: „Colossi hymenei honori et nomini Zachariae Kalinkii dicati, dum in uxorem duceret generosam virginem Helenam Marschowszky" (r. 1651, vo 4°). Keď jeho otec r. 1654 vo svojej dioecesi konal cirkevnú visitáciu, navštívil aj cirkev svojho syna, a sa u neho niekoľko dní sdržiaval. Zomrel r. 1656 dňa 12. marca, a síce, jako sa Gazúr v svojom „Mnema funereum M. Zachariae Kalinkii in ecclesia cassensi mortui" (foliant, a ktoré jeho otcovi venoval) vyslovil, v 27. roku veku svojho. Tam takto píše:

„Vigniti septem plene non attigit annos,
Demtus namque dies unus et alteriis."

Syn jeho, ktorého zanechal, menoval sa Joachimom. Gazúr ho ešte ospevuje v uvedenej pohrabnej básni jako učeného muža, ktorý hovoril mnoho rečí, lebo okrem svojej materinskej, slovenskej reči

„Hebraeo, grajo, romano, teutonico que
Nec non hungarico colluit ore loqui."

61. Martin Tarnóci.

Narodil sa v Beckove. Keď vo Wittembergu študoval, najprv sa pod Jánom Scharfom o „Pseudosophia Cacodorum" a o „Sobria Philosophia Orthodoxorum" r. 1646, potom o 2 roky neskoršie pod Jakubom Martinim o „Theologia Heterodoxa et Orthodoxa" nie bez pochvaly disputoval a magistrom nazvaný bol. Sotva navrátil sa do vlasti, bol r. 1649 povolaný za rektora senickej školy, kde tak pilne pôsobil, že o rok bol už v Trenčíne predstaveným veľkého gymnasia. Tu vydal „Speculum Orthodoxiae Lutheranae" a „Statera Theologica adversus Coturium" zvané dišputy tlačou Vavrinca Benjamina ab Hage, a síce prvú r, 1649, druhú 1650. Tieto zapríčinily, že ho r, 1651 Považske Nové Mesto a potom Prievidza k riadeniu svojich cirkví povolali. R. 1656 dňa 29. marca v Ludanoch vydržiavaná synoda poverila ho administráciou superintendentského úradu, následkom čoho ho Joachim Kalinka vysvätil. Sotva uplynuly 4 roky, r. 1660 vdova Pavla Pálfiho, uhorského palatína, Františka Kayna, z Prievidze ho odohnala. Na to bol povolaný do Diviackej Vsi. R. 1673 bol so svojím tesťom, Joachimom Kalinkom, ktorého dcéru Benignu mal za manželku, do Prešporka citovaný a do vyhnanstva poslaný. Po krajinskom sneme šoproňskom (r. 1681) navrátil sa a zaujal svoju predošlú stanicu v Div. Novej Vsi. Keď bol ešte v Prievidzi, písal: „Clenodium raptum, non ereptum, sive Oratio funebris in obitum Pauli Osztrosith" r. 1653 v ilavskom kostole pochovaného. Zanechal potomstvu okrem „Halcyonia Svevico-Danico-Germanica" aj „Misnia celebris" zvané tractati," obe v Žitave písmom Michala Hartmanna, prvšia rečníckym a básnickým štýlom r. 1682 vo 4°, druhá v podobnem smysle r. 1683 dňa 30. júna vyhotovené; podobne zanechal „Lessus lugubris Exulum Hungaricorum aut Threnographia Prosopiae Kalinkianae," ktorá r. 1678 vyšla v Žitave. Básne písal veľmi ľahko, čoho príklad je, že keď zdržiaval sa v Trenčianskych Tepliciach cieľom zotavenia sa zo svojho neduhu a ztade sluhmi grófa Illésházyho bol vyhnaný, na dvere svojho bytu napísal nasledujúci verš:

„O thermae, thermae, tetigistis fulmine ter me,
Obstupui ferme, laribus mea cymba refer me,"

čo keď menovaný gróf prečítal, nielen že ho nazpät zavolal, ale aj zlostných sluhov pokutovať chcel, keby ho Tarnóci nebol uprosil. Jako superintendent bol cirkvi svojej natoľko užitočný, že ho zápisnice potomstvu odporúčajú. Tarnóci bol posledným superintendentom 17. storočia prešporskej, nitrianskej a tekovskej stolice, a jako taký zomrel na zámku Blatnici v turčianskej stolici r. 1685. V tomto roku 25. marca ešte žil, lebo Jaku-

bovi Blasiusovi, povolanému do cirkve sväto-štefanskej, dal a podpísal svedoctvo, čo stalo sa v Sv. Ondreji v Turci. Na jeho slávnostnom pohrabe Daniel Krman, rektor v Mošovcach, na rozkaz turčianskeho braterstva držal latinskú reč.

Spisy jeho sú:

1. „Antiglypice Metrica tornate enucleata, ac Vermiculata pro Sermone Valedictorio. Continens aurei Velleris Colchide sublati delineationem, et Argonautarum clara ἔργα, Hieroglyphice σοφίαν adumbrans Dedicata Anno: M. DC. XLIII. Clorin: Doctiss: Dn. M. Petro Zablero, Superintendenti V. Regalium Civitatum apud Leutschovienses commoranti, fidelissimo, vigilantissimo. Generoso, Prudentissimo, Viro Dn. Judici Johanni Lang, simul ac Amplissimis, Dignissimis Dnn: Senatoribus, aequitatis aequis defensoribus. Dn. M. Thomae Muro, Archidiacono integerrimo. Dn. Francisco Nemeth, Secundario Diacono. Dn. Bartholomaeo Alaudae, Sclavorum Concionatori Jedulo. Generoso, Excellentiss: nec non erudito Viro Dn. Friderico Popst, liberalitatis Patrono. Generoso, Prudentiss: nec non gravissimo Viro Dn. Joanni Söldner, Sacrosanctae Majestatis Caesareae Tricesimatori dignissimo ac postarum Magistro. Clariss: Dn. M. Johanni Windisch, Praeceptori meo aetatem colendo. Humaniss: Doctiss: Viro Dn Matthiae Gosnovicero, Conrectori apud Leutschov: fidelissimo. a Martino Tarnoczi Beckov: p. t. Paedagogo fil: Dn. M. Petri Zableri, Superintend: apud Leut: vigilantissimi, ἕνεκα φιλίασ καὶ πρὸσ μνεμὴν ἀϊδιάν." (Vo 4°. A—B = $1^1/_2$ hárka = 6 nečíslovaných strán. Nachádza sa v maď. nár. museume, v prešovskom ev. gymnasiume a u Ďorďa Rátha.)

Z názvu tohoto vidno, že Ján Windisch bol Tarnóciho učiteľom a že Tarnóci bol vychovateľom synov Petra Zablera, superintendenta.

2. „σὺν τῷ Θεῷ Specvlvm Orthodoxiae Lutheranae. In quo vivenda propomuntur, I. Inductiva ejusdem 2. Promotiva 3. Appertinentia 4. Remotiva. ad introspiciendum et ventilandum expositum Sub praesidio M. Martini Tarnoci in Gymnasio Trenchiniensi Respondente Valentino Perennyei Gynziensi calendls Septembris. Anno 1649. Trenchinij, Typis Laurentij Benjamini ab Hage." (Vo 4°, hárok A = 4 nečíslované strany. Nachádza sa v maď. nár. museume.)

3. „Spicilegicum biblicum in stipula praedestinationis. Respondente Joanne Kermanno. Trenchinii 1651." (Vo 4°.)

62. Daniel Dubravius.

Narodil sa v Žiline a študoval jak v domácich školách tak v Sasku. Vo Wittembergu sotrval do r. 1619, v ktorom roku navrátil sa domov. V Trenčíne, v Brezne a v Bánovcach bol školským rektorom a vyučovaním mládeže nadobudol si veľký chýr. Dokazujú to v indice ordinatorum sub M. Petro Zablero pri r. 1627 Pavel Simonides z Dubravice, jeho žiak v Trenčíne, Mikuláš Rotarides z Nemeckej Lupče, jeho žiak v Brezne, a Tobiáš Golanec z Brezna, jeho žiak v Bánovcach. Z Bánoviec odišiel do Predmiera za dvorského kazateľa ku grófovi Gašparovi Illésházymu, potom do Senice, odtiaľ ale r. 1635 v čas povstalého prenasledovania bol vyhnaný, a r. 1648 dňa 9. júna na synode, v Bánovcach vydržiavanej, po smrti Mikuláša Martiniho jednohlasne za superintendenta vyvolený a superintendentom Joachimom Kalinkom obyčajným spôsobom vysvätený. — Bol dobrý rečník a vo svätom písme sbehlý muž. Ešte jako kazateľ v Predmieri podpísal zákony braterstva a kontuberniuma v Trenčíne (r. 1641 dňa 30. januára). V čas tejto príležitosti jeho a Jána Wislicenusa, kazateľa v Púchove, v Žiline shromaždené duchovné braterstvo vymenovalo za vyslancov do Liptova k sňatku grófa Gabriela Illésházyho; poneváč ale nemal príležitostných šiat, a vo svojom zlom obleku z hrubého plátna nebol by vynikal, musel si v Žiline od Eliáša Ladivera lepšie šaty vypožičať. Na cestu dostali z obecnej kassy 7 zl. 60 d. — Aj jako superintendent chodil v chatrných šatoch. Zomrel r. 1655. — Od neho pochádzajú:

1. „Gymnasium logicum in ordine et methodo defensum sub praesidio M. Balthazar Führmann, Wittebergae 1619." (Vo 4°.)

2. „Evanjelická Ručný knisska z nemecké reči po druhe v reč slowenskú uvedená a Senici Leta Páne 1650. když byl Superattendentem sepsaná." (V 8°.)

Spis tento je preklad knižočky, ktorú vydal Matej Horn. Preloženú do slovenčiny pod prijatým menom Christiana Megandera na svoje útraty dal znovu tlačiť a opatril ju novou predmluvou. Posledné vydanie tejto knižky vyšlo asi pred 150 rokmi bez udania miesta a roku. Tlačové útraty niesla Alžbeta Révayová. Pridané sú k nej najpeknejšie miesta z knihy Jána Günthera: „Der Himmelsweg" nazvanej.

Ján Milochowsky, kazateľ v B.ezne, pripisuje Dubraviusovi, keď vo Wittembergu študoval, jeho tu bránenú dišputu: „De eductione formarum e potentione materiae 1652." (Vo 4°.)

63. Florian Duchoň.

Narodil sa v Mošovcach z rodičov v Turci veľmi významných. Najskôr študoval v Štrassburgu. Po návrate do svojej vlasti stal sa r. 1606 dňa 19. apríla kazateľom v Trenčíne. Jako taký podpísal vtedy zákony braterstva a bol súčasne aj seniorom tamejšieho kontuberniuma. Po maličké príčiny odišiel z tejto cirkve do Pezinku za slovenského kazateľa. Zvláštnym odporúčaním grófky Kataríny Pálffyovej, vdovy Štefana Illésházyho, ktorej bol obľúbeným dvorským kazateľom, prišiel, keď pred tým r. 1610 v Žiline bral účasť na synode, z Pezinku do Nemšovej za kazateľa, kde sotva pol roka sotrval, lebo — dľa jeho udania — zo svojich dôchodkov nemohol si ani čierne šaty zaopatriť. Prijal povolanie do Ružomberka, ale najprv musel predošlej cirkvi, ktorú chcel opustiť, zo svojho vačku zaplatiť tie útraty, ktoré s ním mala. Prešiel do Ružomberka 11. júna r. 1612 a sotrval tam do r. 1621. Odtiaľ prešiel do Nemeckej Lupče, kde bol súčasne vicearchidiakonom a seniorom duchovného kontuberniuma liptovskej stolice. — Jak dlho žil a kedy zomrel, nevedno. — R. 1628 vydal v Bardiove spis (v 8°) pod názvom: „Antithesis veteris et nouae ecclesiae ac doctrinae Christo-Lutheranae et apostolicae, ac nouae romanae." Spis tento venoval grófovi Gašparovi Illésházymu, a v ňom doznáva, že bol v Illésházovskom dome vyše 45 rokov duchovným.

64. Ján Duchoň.

R. 1627 prišiel za rektora do Baňskej Bystrice na miesto do Prešporka k rektorátu odvolaného rektora Daniela Tiefenbachera. Jeho manželka bola dcéra Andreja Schröttera, cis. mincmajstra v Kremnici, ktorého manželka menovala sa Anna Stirwitzová. Táto zomrela 1. dec. r. 1630. M. Ján Urlsperger, tehdajší kazateľ v Kremnici, držal jej pohrabnú reč (Žalm 91, v. 14. 15. 16.), ktorá aj v Olse r. 1631 vo 4° vytlačená bola pod názvom: „Certa salus Deus est, gloria certa piis." K tejto už zriedkavej kázni Duchoň na predku pripojil na pôvodcu tejto reči vzťahujúce sa niektoré latinské verše nasledujúceho obsahu:

Suada fuit sapiens gelidam quae hic dixit ad urnam
Et quae laudate est, foemina cara fuit.

Digna fuit talis matrona probissima Suada,
Suada animam talem dicere digna fuit:
Urlspergere tuum decus hoc, tua gloria; tu nunc
Magnus Japetidum Tullius esse potes.

Tak aj na konci pripojil tejto svojej testinej nasledujúci hrobný nápis s pripojenou elegiou, v ktorej jej smrť oplakáva:

D. O. M. S.
Anna
Schreteriana
Domo Stirbicia nata
Pulcherrimum Foeminei Sexus Ornamentum Decusque
Nobilissimi et Amplissimi Viri
Domini Domini Andreae Schreteri
Sacratissimae Caesareae Maiestatis in inclyta Cremniciensium
Camera Monetariorum Magistri
Marita suauissima
Mater sex filliorum } dulcissima,
sex filiarum }
Ania decem et quatuor nepotum indulgentissima,
Socrus trium generorum amicissima
Dei et sacrorum ipsius studiosissima,
Domus curatrix felicissima,
Pauperum mitrix benignissima,
Ita
Matrona Deuotissima, Prudentissima, Solertissima,
Optima,
Vbi
Patientiae in asperis,
Modostiae in prosperis
Multum Diuque Litasset,
Vt cupiit
Sancte Decedens
Cum Rege Sionis
Ingressa Sionem
Anno Christi MDCXXX.
Cal. Decembr. corpus leumatum
Solemniter in Arce Templi post Triduum,
Anno Aetatis 56. Matrimonii 37.
Cuius Honori
Hoc sui doloris monimentum
Posuit et poni curauit
Moestissimus Gener
Joannes Duchon P. L. C. Scholae Nouisoliensis
Rector.

A teraz nasleduje elegia v piatich zvláštnych oddeleniach, rimskými číslicami označená:

I.

Dum pia casuro langueres Mater in aeuo
Implicuit sanctum Parca seuera caput.
Vut tamen implicuit, longi siluere dolores
Et cynosura nouum vidit in axe decus.
Huc tu venisti Matrum pulcherrima, coeli
Sidereas inter digna micare faces.
Huc tu venisti propius visura Jehovam,
Et propius veris exsatianda bonis.
Huc tu venisti regem comitata Sionis
Facta Sionaei dulcis alumna chori.
O felix Mater! cui nunc Jouis aula coronam
Laeta fauet, laetospsallit et illa modos.
Nostram quidem vitam fauissent vota: sed ecce
Funeribus viuis tu pretiosa tuis.

II.

Cuncta ruent flammis vili mutanda fauilla,
At pietas rapidos Non timet una rogos.
Illa velut magni sedet inclyta filia Jouae,
Ciuibus aeternis dum dare iura solet.
Hoc pietas: quid sed pietatis cara voluptas?
Anna quid immensi cara puella Dei?
Par hic Maiestas: Mater carissima viuit,
Nil timet et rapidos cum pietate rogos.
Qua pietas viuit, viuit carissima Mater
Angelicis felix addita diua choris.
Cum pietate sedet magni inter brachia Jouae,
Cum pietate poli par decus atque tenet
Ergo Cupresse procul! Mater carissima viuit!
Nec sinit atratam longius esse domum.
Non unquam melius potuisset cedere; factum est;
Qua Deus, hic etiam viuit alumna Dei.

III.

Fida magistra Domus, proli carissima Mater,
Post lacrymos viui psaltria viuo Dei.
Et Domus et Soboles mihi saepe tulere dolorem;
Diuitiae iam sunt absque dolore meae.
O terra infelix! felix sed adorea coeli,
Quae mihi diuitias absque dolore dedit.

IV.

Anna decus populi, facta est decus Anna polorum,
Nocta perennantes Anna perennis opes.

V.

Per varios gemitus, divae post vincula tabis
Venisti laetas Mater amata domos.
Vt caperes sanctae promissa charismata vitae,
Qua sinus Abrami diues honore patet.
At vos heu miserae ludibria certa ruinae
Hic sumus in mediis victima caesa rogis.
Hic sumus et Matrem et Sobolis discrimina flemus,
Jamque fugit metas moesta querela suas.
O lacrymae! o duri solatia lenta, doloris!
Nil facit ad talem vestra medela necem.
Tu sed liliolum, felix o vita parentis,
Jam noua perpetuis insita gemma rosis,
Salue coelesti Mater sublimis in arce!
Anna vale! aeternis Anna vitesce bonis.
Sic
Vale carissima socrus
Vale dulcissima Mater
Nunquam poterit dememinisse
Moestissimus Gener
Duchon P. L. C.

Verše tieto držal som za potrebné uviesť na dôkaz, že Ján Duchoň zapodieval sa s básnictvom.

65. Adam Wolfius.

Ináč menoval sa aj Wolfik a bol rodom Čech z Benešoviec, ktorý keď do Uhorska prišiel (okolo r. 1630), stal sa najprv kazateľom v Dolných Motešiciach. Jeho na tomto mieste v rozličných časoch držané pohrabné reči, ktoré dľa Kleina v Trenčíne v slovenskej reči tlačou vyšly (vo 4°), sú:

1. „Epitaphium Susannae Kenschinianae vulgo Romenetzianae, seu concio in ejus funere habita ex Genes. 23. 1. habita. A. 1632.“

2. „Breviarium humanum seu concio in honorem obitus Martini Bozek incolae trenchiniensis descripta ex Math. 6, 20. habita anno 1636.“

3. „Cupressus funerea sive concio habita in obitu filiolae revereudi domini Romenetzii pragensis ex Cant. 2. 10—13. anno 1636.“

Szabó pochybuje, žeby tieto tri kázne v Trenčíne boly vyšly, lebo že najstarší trenčiansky tlač pochádza z r. 1637.

4. „Paraclesis Christiana. Aneb Krestanské potessenj w zármutku, Slowutného a wzactneho Muze, Pana To-

biásse Sona Sluzinskeho, Sauseda Mesta Trenčjna. S. Sslechetnau a Poctiwau Matronau Pani Lidmilau Zacheusovau, Manželkau svau negmilegssij Negprwe a obzwlástne Poctiwe, a Slovo Bozj milugjcy Matrony, Pani Anny Manželky swe negmilegssj: poto poctiwych Panen, Ludmilli, Justiny a Kateriny Ditek swych milych w Pánu Kristu zesnulych, oba polne oplakáwagjcych wčmené časy rozličnymi. A Wytisstene v Wácslawa Wokála, v Meste swobodnem G. M. R. Trenčjne, Léta Páne MDCXXXVII.“ (V 8°, A—I_3.... = 8$^3/_8$ hárkov = 67 nečíslovaných listov. Tu prestáva. Nachádza sa neúplne v maď. nár. museume.)

5. „Lucrum ex morte. Zysku z Smrti Lidj w Pánu Krystu vmjragjcych, genž odpočinutj od prácy gegjch wečne gest. Předloženj: k zwlásstnjmu potessenj zarmaucenych Rodiču: Slowutného a Wzáctného Muže, Pána Martina Bočka Lipnického: Sslechetne take a Bohabogne Matrony, Pani Kateriny Sstiastné, Manželky geho negmilegssj: Smrt Djtek swych, a negwjce Benyamina Synacka gedinkeho, tužebne a oplakawagicych, z dluhu, krestianski lásky a kmotrowske ssetrnosti oswedčenj, podle Pjsem swatych zprawene Od. Ru. Adama Wolffiusa Benessovskeho, Ewan: Kry. a Swát. geho w Also-Motessicych Služ. w Krá. Uher. Léta Páne 1639.“ (V 8°. E_5—H. 1 = 21 nečíslovaných listov.) Nachádza sa v maď. nár. museume s inými štyrmi sviazaná.

6. „Funus Christianum. Památka pohřba Slowutneho a wznesseneho Muže Pana Jana Butowského kteryž žiwot swug pocestne wedeny w Swobodnem králowstwj Vherskeho Meste Trenčjne, Léta Páne 1639. 6 Julij s wzywánjm Gména Pána Gezu Krysta, dokonaw, 8 Julij, počestne whrod k neymilegssj swe nekdy Manželce Dorote y Djtkám přiložen a pochowán gest: S vkázánjm krestianské a zwlasstnj při prowázenj y Pochowáwánj, mrtwych w Pánu zesnulych povinnosti, včinena Od R. Adama Wolffiusa Czesko-Benessowskeho, Ewangelium Krystowa a Swátostj geho w Also-Motessitcych služebnjka.“ (V 8°. D_4—F 1 = 14 nečíslovaných listov. Nachádza sa v maď. nár. museume a v kežmarskom ev. lyceume s inými troma sviazaná.)

Dopisoval si s kryptokalvinistom, Filipom Habeciusom. Jeden z Habeciusových listov bol 8. marca 1635 v Bystrici na braterskom mimoriadnom shromaždení cieľom výkladu verejne prečítaný. Z Dolných Motešíc prišiel za kazateľa do Soblahova; tu bol od času reformácie deviatym kazateľom, ktorý ešte r. 1649, keď superintendent Joachim Kalinka držal cirkevnú visitáciu, v tejto cirkvi jako učiteľ jestvoval. Kedy zomrel, nevedno.

Veni Sancte...*)

Príď, Duchu svätý!
príď s precítnutím božej prírody;
i prebuď, obroď, zteš i naše žitie:
že zligoce sa čistým zrkadlom,
v ňomž sláva nebies milo uziera sa.
Keď opona zôr vzlietne na východe
pri speve škovránčom, v šír nedohľadnú
sťa holubic by rýchlou pomocou
sa rozpne blankyt klenbou nad vesmírom,
s jej tajného však trámu slnko svisne
čo korunitý svieceň, zplápolá
v tom blesky bez počtu, i osvieti
vraz bujnou zeleňou i čarným kvietim
kol vyzdobené zeme javišťa:
ať vtedy — ó, daj! — vystúpime umní
čo dejatelia všetci na postať,
a k súdejstviu, preds' tu dol putujúci
za týmže cieľom, už pri prvom styku,
pod prvým lúčom rána vzájomne
sa osvietime slnkom dobrej vôle,
i zahrejeme láskou úprimnou.
Úmysly naše, čo v tom zpukajú
jak tajné očká vetve jara zvaním,
— ó, spôsob — ať už v samom zárodku
sa blahosľubne viažu, počatím
sú jako kryštál, chovajúci v sebe
prelestnú smieru dúhu; cit zas náš,
prúd mysle plamenný, čo zdvíha mocne
i nesie ducha čln — ó, posväť ho! —
ať zdrojí sa vždy z rázu brala, ktoré
či búra zloby pôdou otriasa
či pokúšenia hrajú kolo čela
to isté strmie večne; myšlienky
však naše až sa v slová oblečú,
zvuk príjmu reči, kriela švižkej strely
a budú chcieť ujsť ústam štebotavým,
— ó, veď jich — nech sú jako letnie vánky,
čo vtrhnú síce v zbožie súseda,
no cieľom tým, by v priazni podvíhaly
tam riasu, ktorú zdlávil záškodník,
a precenily klasy, obťažujúc
v nich zrno vždy viac zlatom zralosti.
Hej, chtenie dobra — praj ho! — túženie
po kráse — posilň ho! — a snaha verná
ku pravde — ztvrď ju! — toť vôd jarních prúdy,
toť slnka lúče nové, ktoré ľad
sú povolané ztopiť, rozviazať
pút reťaz otrockú a ľahkou zpruhou
nás nad neresť vzniesť nížin plačlivých...
A naše skutky — ó, tie spravuj zvlášte! —
tie ať sa nikdy neuchýlia od
pravidiel v sneme božskom stanovených;
ať klíčia vždy čo spravodlivých sejba,
ať kvetú zdobou duší spanilých,
kým rosa česti na nich chveje sa:
tak donesú raz ovoc, ovoc hojnú
— ó, požehnaj jej! — nám v čas jasenní.
A za ten mnohý dar a zveľatok.
a nadelenie — nuže nadchni nás! —
ať zajásame žalmom jako lesy,
jak vlny morské zvonným chorálom
a chválospevom jako škorvánky,
jak holubice krýdly ztrepoceme;
ať zardieme sa vďakom jako ruže
vo svite turíčnom, jak ľalije
sa zaskvejeme svetlom stydlivým,
sťa zkvetlé lipy povzdychneme z hĺbky,
jích sladkým dechom, vôňou thymiánu
však vznesieme sa k výšam nebeským,
tam zanikneme duchom v duchu tvorčom...
Príď, Duchu svätý!

Príď, Duchu svätý!
príď s pozasnutím božej prírody;
a naraz sladký koj i v naše srdce,
že usneme jak deti anjeli,
v níchž milosť nebies rada uziera sa.
Keď opona zôr sklesne na západe
pri zvuku škorvánčom, v šír neprehľadnú
sťa havranov by rýchlou pomocou
sa rozpne závoj šera pres oblaste
prv jasnoskvúce, z jeho záhybov
však svisnú lampy, večné svetielká,
a v sieni sveta veľkej kraľovanie

*) Túto báseň prevzali sme z »Cirkevných Listov« č. 7. 1887.

noc prejme, smutno-tichá panovnica,
a živobytia celé poddanstvo
zmdlie napospol kol vznešeného trónu:
ó, príjď i vtedy, posle milostný!
sprevoditeľu v zradných zeme stínoch,
nad vírmi vôd sa skvúci holúbku,
príjď! Pomoc sdržať ešte očí viečka
(ach, rakví vrchienky, kde obrazy
dňa uložené budú), pokrop myseľ
zmarenú sparnom rosou nebeskou,
i rozšír zmdlelé duše perute:
ať pokročíme sviežo ešte raz,
a všetok pocit zapálený v obeť,
zdroj celý vďaky zprúdiť hotoví
ať pokľakneme tíško u oltára,
kde obraz najvyšší, kol nehož Panna
otáča veniec z nehynúcich hviezd,
toť obraz božstva! sídlo Trojice,
kde i Ty sám sa vznášaš holubicou
a skvieš sa v čistých lúčach všelásky;
a pokľaknúc v prach z prachu kolenom,
ať povznesieme v modlitbe sa vrúcej
tým vyššej duchom, ducha ponoríme
v to more svetla, z nehož krôpkou sám
bol kedys' fŕskol a tak padnul k zemi;
v tom obraze tam, vo videní slávy
ať ztratíme sa cele, jako deň
vše k večeru sa ztratí v svojom slnci.
Hej, modlitba je shovor detí s otcom.
Lež deti, ach, sú často roztržité,
i rady žalujú — nuž premiň, odpusť!
keď v modlitby tok primiešajú prúd
i trpkých žalôb. Ach, ten život ľudský
tak z rozličných sa stránok pojí, skladá!
a vo tmách noci jaksi iba stínné
sa z pamäti vín derú na povrch.
Chceš k svetlu, ihneď zakryje ho oblak,
mrak čiernych duchov; chceš-li ku pravde,
už rohatá ti v ceste stojí lož
a prístup bráni: chceš-li k žriedlu krásy,
piť želajúci dojmy posvätné,
tvár mrzkosti v tom zkalí v tebe chuť;
a chceš-li k srdcu tisknúť, ešte k srdcu,
čo blahom tu — smrť zrazu vyrve ti ho
a miesto neho zanechá ti hrob,
hrob pustý, hluchý. Stojíš vedľa neho
čo pomník meravý, i zdá sa ti:
tá vysoká noc hviezdna nad tebou
že trúchlivou je vŕbou, hviezdne lúče
však rosnými sú tejto vetvami;
i hyneš v slzách, hyneš krvácaním.
Ó, odpusť, odpusť! keď hľa rozpomienky
sa také vsnujú v modlitebnú reč,
keď slzy na očiach sa kloníme
pred božským obličajom; biedny človek,
on nemôže sa nijak oddeliť
od zemských strastí, všade bôle v ňom
a žiale jeho jak stín čierny za ním.
Ó, utešiť nás, k spánku ukojiť,
napustiť balzamu nám v žhavé rany,
a jak kvet býva nocou osvežený,
po sparnu súžeb, trudu pokropiť
nám zvädlú myseľ svojou božskou rosou,
i zobudiť v nás nové nádeje,
i otužiť nám peruť ducha k letku,
že nikdy viacej v zápač nesklesne:
príjď, Duchu svätý!

Príjď, Duchu svätý!
príjď s vzrušením sa Božej prírody;
príjď v sváre živlov, v búri národov,
v hôr šume, v jaku mora, v hneve víchru,
vo stone skalísk, v bleskov jägote
a v reči hromovej... Ó, svet ten zplanel
tak veľmi! zpodlel v plevel ničomnosti,
je nešeredný, shnilý k základu;
na bahno skvasili ho sluzi pekla
a priestupníci božích zákonov,
na bahno, kaluž... Príjď a vyrkni obrat!
príjď! prispej verným svojim pomocou!
Vo vetra vale príjď! jak k apoštolom
tráviacim v strachu pädesiaty deň
si sostúpil a v ohňo-jazykov
podobe svitols' jejích nad hlavami,
a týmto krstom, svetla pokropením
i ožiarením ihneď spôsobils',
že chúlostiví, skromní rybári
sa zrazu stali ducha bohatiermi,
i nesli smelo závet učiteľa
ku národom a plní nadšenia
hlásali umne božský jeho obsah:
ó, sostúp i dnes k pravdy vyznavačom!
zašumej v jejích tichú izbetku,
kam utiahli sa pred návalom zloby,
čo hučí vôkol morom zbúreným,
chtiac pohltiť i onen spásy ostrov;
uč štekot zpenených vín odmietať,
odvracať pádne zbesilý jích príboj;
uč obnažovať zradu, podlosť mrskať;
uč vytrvať vzdor všetkým útiskom
a príkorom a krivde, násilenstvu
až do pozdnieho dechu zmužile;
tak pravdu hájiť uč, oj, pravdu svätú
a istú! v onen pädesiaty deň
soslaním Tvojím večne zaručenú...
Príjď, Duchu svätý!

Hviezdoslav.

Gergeľove hody.

Povesť z polovice XVII. stoletia.

(Dokončenie.)

IX.

Bol septembrový deň. Nebo bolo zatiahnuté oblakmi, jakoby smútilo nad toľkým nešťastím, nad toľkou zkazou a záhubou majetkov i životov ľudských.

V horách pri priesmyku Lhotskom panovalo ticho. Mhly prevalovaly sa cez zelené vrcholce hôr a stromovia, dobročinne zakrývajúc, čo tam kuje a hotuje sa.

Kapitán Gergeľ stál zadumený pred svojou skrýšou, hľadiac v tú stranu, ktorá vedie k priesmyku. Zrazu ztrhne sa, vysoko povznesie hlavu a v tvári jeho zračí sa odhodlanosť. „Konečne nastal už ten deň, ktorý terajšiemu i budúcemu pokoleniu objaví, čo je Gergeľ a jaké boly jeho úmysly. Čas tu, poďme!“ preriekol a hneď zavolal k sebe svojich radcov; k pravému boku postavil si Láclava, lebo súdruhom svojim kázal tohto len tak menovať. Obrátiac sa k Stanovi, pýtal sa:

„Naši vyzvedači nie sú ešte nazpät?“

„Čakám jich v každom okamihu, pane kapitán.“

„Čas veľmi súri; ja mám veľké tušenie, že dnes diať sa budú veliké veci. A zvrtnúc sa k Rajnohovi, pýtal sa ho: „Sú prevedené všetky poriadky, ktoré som nariadil?“

„Pane kapitán, všetko stalo sa dľa vášho rozkazu.“

V tom bolo vidno muža predierať sa huštinou; bol to jeden z vyzvedačov. Predstúpil s pozdravom pred kapitána.

„Čože nesieš nového?“

„Všetko smutné a hrozné!“

„Nie je ani k vysloveniu tá zkaza a bieda, spôsobená tými diabolskými holomkami na okolitých dedinách. Temer všetko je so zemou srovnano, spáleno a zničeno. Kaštieľ pánov z Č. je celý spálený a z väčšej čiastky zborený; obyvateľstva tam niet. Panstvo sa predsa jakosi retovalo, ale slúžobníctvo obojho pohlavia vlečú tí holomci sebou.“

„A čo viete o Oblazovských?“ pýtal sa dychtivo Láclav.

„Tam je veru tiež ticho, lebo je všetko vyrabované a vypálené.“

„A s obyvateľmi čo stalo sa?“

„Tých niet viac. Starých že vraj by boli tí divosi ponechali, ale mladých, medzi nimi i domácu pannu, so sebou odvliekli.“

„To je hrozné!“ zaúpel Láclav, zatínajúc päste.

„Utíšte sa,“ velel kapitán, „veď je tu deň pomsty. Čo ďalej?“

„Sedliactvo je zväčša zavlečené do otroctva a čiastka potuluje sa sem tam po horách a skrýšach. Všade pusto.“

V tom pribehol cele zadychčaný druhý vyzvedač a ihneď predstúpil pred kapitána, hovoriac:

„Pane, neviem, či aj k nám dnes také nešťastie nezavíta, čo k toľkým biednym dedinám a obyvateľom!“

„Nuž?“

„Hodnoverne som vypátral, že tí psohlavci s nesmiernou korysťou svojou našimi horami vracať sa budú do Nových Zámkov. Snáď obávajú sa nazpät vracať tou samou cestou, aby netrafili na odpor snáď ku pomoci došlého vojska.“

Tvár Gergeľova nie žeby sa bola zamračila, ale práve vyjasnila sa a v očach jeho zasvietil plameň nadšenia.

„Nech sa jim len ľúbi nás navštíviť, veď my jich privítame!“ slovil pyšno a odhodlano. Potom pýtal sa: „A či jich je veľa?“

„Ja čo som videl, pravda z ďaleka, bol veľmi dlhý rad ľudstva, vozov, hovädi a vojska.“

„No dobre; a kde teraz môžu byť?“

„Asi dve hodiny od nás.“

„No dosť, choď sa občerstviť, niet času na marenie.“

Teraz kázal svojim radcom bližšie pristúpiť, a obrátiac sa k Rajnohovi, pýtal sa:

„Či je mužstvo všetko dobre ozbrojené a strelivom zaopatrené?“

„Dľa rozkazu vášho všetko v poriadku.“

„Teda vyplňte okamžite to, čo som vám kázal: dajte každému chlapovi holbu vína a dostatočný kus mäsa, lebo pred večerom budeme sotva čo jesť, a čas už veľmi súri. I vy,“ obrátil sa k Láclavovi, „choďte sa občerstviť; urobím to aj ja.“ Na to všetci odišli do skrýše, okrem Rajnohu, ktorý išiel vykonať daný mu rozkaz.

Keď vrátil sa, Gergeľ pýtal sa ho: „Či je mužstvo v zelenom obleku?“

„Áno, jako ste nariadil.“

„Máme pol hodiny chôdze, nesmieme sa tedy dlho baviť. A teraz, bratia, čujte poriadok nášho dnešnieho vojovania,“ hovoril Gergeľ ku svojim shromaždeným radcom. „Vy, pane Láclav, prejdete s jedným oddielom na druhú stranu priesmyku a svojich chlapov rozostavíte hore dolinou; vy, Stano, budete pod jeho velením. Vy, Rajnoha, so svojím oddielom spustíte sa trochu nižšie ku dedine, tak žeby ste nepriateľa od chrbta mohli napadnúť. Rozhoda ale zostane so mnou na tejto strane. A aby sme sa mohli dorozumeť, budeme napodobniť vtačie hlasy; tak ku príkladu, keď sa bude blížiť nepriateľ, dám tri razy zakukať a vy podobne budete odpovedať; to bude znak, aby sa mužstvo po bruchu čo najbližšie k priesmyku dotiahlo. Keď budeme všetci na mieste, nechám vlhu škriekať, a vy podobne odpoviete, čo bude znamenať, aby sme sa k útoku prihotovili. Konečne dám tri razy zakuvikať, čo vy len dva razy zopakujete, bo na tretie zakuvikanie už budeme sa avšak bez kriku rútiť na nepriateľa. Najprv každý pištolou svojho spáli a potom treba nemilosrdne klať dotiaľ, dokiaľ jediný z tých psohlavcov bude na žive. V ostatnom budeme sa riadiť po čas samého boja.“

Všetci s veľkou pozornosťou načúvali rozkazom svojho kapitána. Láclav zatínal päste, hotujúc sa k hroznej pomste.

„Rozumeli ste všetko?“

„Áno, pane kapitán.“

„Áno, pane kapitán.“

„Teraz poďme pred mužstvo.“

On o dobrú hlavu všetkých svojich podvodcov prevyšujúc kráčal hrdo po predku, oblečený súc v zelené rúcho i so zeleným na ten čas perom, jako i ostatní.

Octli sa na malej planinke, kde bolo rozložené mužstvo, asi 80 chlapov, všetko odvážnych, bázne a strachu neznajúcich, smrti sa nebojacich junákov. Pri zjavení sa kapitána všetko poskákalo do radu. Tento dotknúc sa širáka, mocným hlasom svojím privolal:

„Daj Boh šťastia, junáci!“

„Nech žije náš pán kapitán!“ ozvali sa razom.

„Dnes, statní junáci, budete mať ťažkú prácu, jakej ste ešte nemali; budete-li sa však hrdinsky držať, očakáva vás veľká sláva a odmena. Ideme na Turka psohlavca, ktorý našich zraboval, spálil, ktorý nevinnosť zprznil a z kvetúcich dedín pustatinu urobiac mladšie obyvateľstvo jako hovädá vlečie do hanebného otroctva. Statní junáci, či to môžeme nechať bez pomsty?“

„Nemôžeme! Nemôžeme! Pomsta! Pomsta!“ zahučalo horou.

„Dobre tak, junáci. Keď vyplníte moje a mojich spoluvodcov rozkazy, môžete byť istí víťazstva. Lebo počujte, Boh nám jich dal do našich rúk. Oni prídu do klepca, a tam zkoleme a zničíme z tváre zeme to hanebné plemä!“

To povediac obzrel sa po tvárach junákov, i videl všade plameň a nadšenosť.

„No teraz, statní junáci, kľaknike na kolená a každý pomodlí sa k Bohu tak, jako vie a jaké jeho náboženstvo, aby dal pomoc a požehnania, a aby ste sa zaocelovali k borbe proti nepriateľovi celého kresťanstva, proti Turkom!“

I on strhnúc širák pokľaknul, a keď po chvíli povstal, preriekol:

„Teraz smelo a odhodlano do víťazného boja!“

Podvodcovia rozdelili mužstvo na tri oddiely a každý takýto oddiel ticho išiel v svoju stranu.

* * *

Už z ďaleka počuť rachot vozov a plieskot bičov po hradskej cez dedinu Lehotu. Do toho miesi sa revanie rožného statku a stonanie ľudí.

Naraz objaví sa predvoj tureckého vojska a za ním neprehľadný rad vozov, naložených narabovanými vecmi, za vozmi kráčajú poviazaní chlapi i ženské, ktorých Turek nemilosrdne korbáčom k rýchlejšiemu kroku popoháňa. Vidno i malé vozíky, do ktorých zapriahnutí sú muži i ženy, vezúce ľahšie bremená. Pohľad na týchto nešťastníkov srdce rozrýva.

Tu ozve sa v horách z dolnej strany: „Kuku! kuku! kuku!“

A z druhej strany prišla odveta: „Kukuk! kukuk! kukuk!“

Turecké voje, nákladné vozy a zajatci blížili sa už k najužšiemu priesmyku.

A hľa! tu začne vlha škriekať z jednej i z druhej strany.

Turkov to však nemýli; zdá sa jim to byť prirodzeným v horách, kde vtáctvo celý deň ozýva sa.

Celý sprievod vtiahol do úžiny.

Tu počuť tri razy prenikavo zakuvikať na jednej i na druhej strane, a v tom jako keď tygr vyskočí zo svojho úkrytu na korysť, tak vyrútili sa z troch strán naši junáci na nič netušiaceho nepriateľa. Mnohonásobný výstrel zaburácal horou a asi sto Turkov válalo sa po zemi vo svojej krvi. Nastal hrozný zmätok. Turci kričali: „Allah! Allah!“ A teraz ešte len nastal boj, ktorý ťažko opísať. Junáci kolú Turka, kdekoľvek ho len zazrú, tento by rád utiecť, ale nemá kde. Počuť Gergeľov mocný hlas: „Bi, kol a neodpusť žiadnemu!“

A hôrni chlapci ako diví vrážali svoje meče do tiel Turkov. Do stonu ranených a umierajúcich miesil sa zúfalý krik zajatcov, lebo títo nevedeli, že prelieva sa tu krv na jích obranu.

„Rozviazať a poroztínať okovy!“ velel kapitán, vidiac Turka bezvládneho. Radosť osvobodených nemožno opísať.

„Osvobodení zajatci, pomáhajte čo možno!“ ozval sa opäť hlas veliteľov. „Oborte sa na psohlavca čímkoľvek a drvte ho!“

Nastala nová mela. Pút zbavení zajatci strašne odplácali Turkovi svoje utrpenie.

Konečne boj ustával, a len tam pri jednom voze ešte trvá prudká seč, tam udatne bráni sa niekoľko Turkov. Zdá sa, že je tam sám baša a veliteľ tejto zbitej hordy. V prostriedku voza vidno sedeť mladé dievča neobyčajnej krásy, avšak od hrúzy a strachu skôr mramorovej soche než živej bytnosti podobné. Druhé dievča bolo k vozu priviazané.

Tu prileti Láclav so svojmi niekoľkými chlapmi a zavolá: „Neviete si dať rady s tými ostatnými psi tureckými?!“ a ženie sa na nich. Zhliadnuc však ženskú, zastal a potom zkríkol: „Helena! Helena! Pre Boha, chráňte život tejto ženštiny!“ a jako lev vrhol sa na bašu, ktorého po krátkom odpore k zemi zrazil. Keď boli i ostatní Turci pri voze pobití, Láclav uchytil dievča do svojho náručia a vyzdvihol z voza, hovoriac: „Helenka! teraz si už navždy moja!“ Táto avšak — lebo to ona skutočne bola — nedávala žiadnej známky života, oči mala teraz zavreté, perny svetlé; zdala sa byť celkom mrtvou.

Láclav počal si vlasy trhať. Tu však pristúpil k nemu Gergeľ a vidiac, čo sa robí, riekol:

„Čo robíte? Majte rozum; možno že len zamdlela, treba ju kriesiť.“

Láclav kázal dvom zo svojich ľudí, aby ju odniesli na bezpečné miesto.

V tom ozvalo sa k vozu priviazané dievča:

„A mňa tu necháte?“

Láclav obzrel sa a hľa! to Hanka, Helenkina verná slúžka! Ihneď priskočil k vozu, preťal jej úvázky a kázal ju viesť za Helenkou. „Nože, keď sa zotavíte,“ hovoril, „bedlite nad Helenkou, už či je živá, či mrtvá.“

Keď ohliadol sa ďalej, videl mladého muža v panskom odeve reťazmi k vozu priviazaného. To bol — Karol Madočanský! I tohoto Láclav zprostil pút.

„Už nebudeme súpermi,“ prihovoril sa Madočanskému; „vymenil som sa vám. Jestli vládzete, choďte domov, jestli nie, postaráme sa o vás.“

Po hlase poznal Madočanský Láclava, a tisknúc mu ruku, riekol:

„Ďakujem, srdečne ďakujem! Nech je všetko zabudnuté. Vy ste ochranca môjho života!“

„To moja povinnosť. A môžete chodiť?“

„Som hrozne ustatý; keď si odpočiniem, potom pôjdem domov. Ach, však i domu niet viacej, ale len pôjdem.“

Gergeľ poprezeral bojište od jednoho konca do druhého a našiel, že z Turkov niet ani jednoho na žive; niektorým predsa podarilo sa zutekať a ostatní popadali.

Stá ľudí, chlapov i žien, oslavujúc osvoboditeľov tiahli zo zajatia a ukrutného, pre nich určeného otroctva. Zostali len tí mužovia, ktorí dosť sily v sebe cítili.

Bojište bolo posiato mrtvolami ľudských tiel, ba našlo sa aj niekoľko kusov pobitého statku.

Korysť bola ohromná. Bol veľký počet vozov, obťažených rozličnými potravnými článkami, drahocenným zbožím, sudmi s rozličnými nápojmi, ba aj peniaze našly sa.

A keď po krátkej chvíli všetci shromaždili sa pred kapitána, tento opýtal sa:

„Koľko a kto z nás chybuje?“

Podvodcovia oznamovali: „Nikto!“

„Nikto?“

„Áno, pane kapitán; okrem menších poranení nič viac nikomu sa nestalo.“

„To opravdivý zázrak boží!“ hovoril kapitán; „to poznať, že my boli sme len ruka pomsty božej na týchto psohlavcov,“ a zdvihnúc klobúk, doložil: „A teraz vzdajme Bohu chválu za ochranu a pomoc k tak velikému víťazstvu.“

Všetci obnažili hlavy a každý pomodlil sa svojím spôsobom.

„Junáci, teraz ja vám vzdávam chválu za poslušnosť a hrdinskosť vašu! Vzdávam vám chválu menom vami osvobodených zajatcov. Vzdávam vám chválu menom vlasti, že ste jej toľkú obeť priniesli, lebo hľa, vyše štyristo mrtvôl tu svedčí o neslýchanom vašom hrdinstve a svedčiť bude i najďalším vekom.“

Zo všetkých hrdiel ozvalo sa: „Nech žije slávny náš kapitán! Sláva mu!“

Nastala hodina oddychu a občerstvenia; nezabudnuto na nikoho.

Na druhý deň po tomto skvelom víťazstve nastalo pochovávanie mrtvôl.

Chýr o tomto hrdinskom skutku preletel jako ranná žiara nielen krajmi stolice trenčianskej, ale až k ústrednej vláde. Všade radosť, chvála a sláva.

X.

Rana, kraju povážskemu sverepým Turkom zadaná, len pomály a za dlhší čas mohla sa zaceliet.

Tu nezadlho po hore spomenutom víťazstve išiel chýr, že kapitán Gergeľ pozýva okolné obyvateľstvo jakéhokoľvek stavu na deň 29. septembra, deň to sv. Michala, a nasledujúce na hody a to ku studničke kyslej vody.

Ľud zaplesal velikou radosťou, ale aj zemanské rody prijali pozvanie s istým uspokojením, lebo Gergeľ a jeho junáci vyrástli na hrdinov prvej triedy, ba na miláčkov všetkých tried spoločnosti, lebo preukázali také služby, aké nikto v ten čas nebol v stave preukázať.

Po ťažkých dňoch velikého navštívenia božieho zavítal radostnejší cit do zbiedených sŕdc a duší, bo keď Gergeľ na hody volá, musí istým byť, že na drahný čas niet sa čoho obávať.

Obyvateľstvo teda bez rozdielu stavu umienilo si navštíviť tieto hody a tým česť preukázať svojmu ochrancovi a jeho hrdinským súdruhom.

No Gergeľ pre toľké množstvo, na stá, ba tisíce hláv čítajúcich hosťov musel aj primerané prípravy urobiť — a o to sa on aj bohato a skvele postaral.

Okolo onej pamätnej studničky kyslej vody, jako sme už aj pripomenuli, rozprestieraly a po dnes ešte rozprestierajú sa lučiny a malé výšinky, ktoré ľahko tisíce ľudu prijať a uhospodiť môžu. Gergeľ dal teda porobiť z dosák dlhočižné stoly a k nim aj lavice, a okrem toho dal postaviť stány a búdky zo zelených ratolestí, žeby tieto v čas horúčosti alebo dažďa mohly hosťom prístrešia poskytnúť.

Sotva že svitlo dňa 29. septembra, už na lučinách okolo studničky panoval dosiaľ tu nevídaný život: v kotloch varí sa mäso a na ražňoch pečú sa celé voly, ovce a barani a príjemná vôňa rozprestiera sa široko ďaleko, posluhovači a kuchári prebehujú sem tam; na stoloch vidno na stá pecňov chleba a krčiažkov; súdy s vínom a pivom položené sú na točkách. O všetko je postarano.

Konečne prichodili hostia, ktorých Gergeľ, majúc pri boku Láclava, prívetivo prijíma a usadzuje. Behom dopoludnia bola temer celá dolinka hosťmi zaplavená. Junáci Gergeľovi udržiavali poriadok, žeby sa neprihodilo niečo nepríjemného.

Nastala veliká a hlučná hostina, jakej nebolo chyrovať. Gergeľ vítal rečou svojich hostí, hostia privolávali mu na slávu a tešili sa pohľadom na jeho krásnu mužskú postavu.

Jedlo sa, pilo sa, veselý shovor strieda! sa so spevom, ba zavznela i hudba, ktorá až do bujnej veselosti priviedla spoločnosť. Zo sudov točilo sa víno, pivo, ba tak rečeno tieklo. Každý mohol čo chcel a koľko chcel jesť a piť. Bože môj! keď Gergeľ dal 20 volov a sto oviec a baranov zabiť, nuž bolo len čo jesť a čím sa sýtiť!

Týmto hodom boli prítomní členovia nielen nižších, lež i vyšších zemanských rodín, ktorí spolu so sedliakmi pri stoloch sedeli, nie tak pre pôžitok, jako pre uctenie hostiteľa.

Zvláštne ale pozvaný bol aj pán Oblazovský jako stoličný pán. Tento v srdci svojom až na smrť užalostený pre nešťastný los dcéry svojej, nemal žiadnej vôle súčastniť sa na tejto hostine, no opätovnému pozvaniu nechcel konečne odopreť, aby sa hostiteľ necítil obrazeným.

Hostiteľ na všetkých stranách dal sa videť svojim hosťom, ponúkal, chuti dodával a príjemnými slovmi oslovoval každého.

Už bol jeden i druhý deň hodov prešiel, už aj tretí dobre k poludniu sa chýlil, keď konečne objavil sa aj starý Oblazovský. Gergeľ ho srdečne vítal a predstavil mu aj Láclava, dokladajúc: „Tohoto mladého pána myslím znáte?“

„Znám,“ odvetil Oblazovský smutno a s akýmsi odtienkom zahanbenia; „bárs by som sa bol oproti nemu trocha ľudskejšie zachoval, nežli jako v skutku bolo. Naplnilo sa aj u mňa, že: „pýcha chodí pred pádom.“ Som ťažko potrestaný,“ a slzy počaly mu hrať v očach; potom podávajúc Láclavovi ruku, doložil: „prosím, odpusťte.“

V tom mnohí z hosťov ukazujú na troch jazdcov, ktorí na rýchlych koňoch sem chvátajú. Jeden druhého upozorňuje na nich a opytuje sa, že kto to môže byť? Konečne priblížili sa na toľko, že bolo možno rozoznať, že sú to v zemansko-stoličnej rovnošate oblečení traja stoliční páni.

Keď dorazili k najbližšiemu hosťovi, pýtali sa: „Kde možno nájsť hostiteľa, kapitána Gergeľa?“

No na toho bolo ľahko ukázať, lebo on o dobrú hlavu všetkých prevyšoval a jeho širák s červeným perom nad všetkých hlavy sa vznášal.

Zosadnúc z čerstvých koníkov predstúpili pred Gergeľa s uctivou poklonou: „Či máme česť s pánom kapitánom Gergeľom?“

„Na službu, pánovia, ja som!“ riekol Gergeľ.

„My sme poslaní od slávnej stolice trenčianskej, aby sme vám, ctený pane, nielen veľkú vďaku vyslovili za neoceniteľnú službu, ktorú ste potrením hordy tureckej a vysvobodením toľkých nešťastných spoluobčanov z dravých pazúrov i stolici i celej krajine preukázali, ale aj, na základe vyššieho ponuknutia, nesieme vám túto listinu, v ktorej sa vám a vašim hrdinským súdruhom úplné právo dáva svobodne a bez prekážky do sväzkov zákonnitej spoločnosti vstúpiť a jakýkoľvek spôsob života si vyvoliť. Prijmite teda opätovnú našu vďaku a túto listinu uznalosti vašich zásluh.“

Gergeľ prejímajúc listinu tu odvetil úctive síce, ale vážne:

„Myslím, že neodvrhnete moju prosbu v ten smysel, aby ste tak laskaví boli vysielajúcej vás slávnej stolici moje najsrdečnejšie poďakovanie vysloviť za túto nezaslúženú úctu. Čo som so svojimi statnými junákmi bol vstave urobiť, to bola len moja povinnosť k rodnému mne obyvateľstvu a k mojej milej vlasti. Tú veľmi značnú v listine obsaženú výhodu odporučím všetkým svojim súdruhom, sám ale oddám sa svojmu osudu.“

Potom povolal jich k hostine.

Jakňáhle sa to rozniesio medzi rozveselenými hosťmi, na všetkých stranách ozval sa búrlivý ohlas: „Nech žije kapitán Gergeľ! Sláva slávnej stolici!“ Opakovanie toho nechcelo ani prestať. Medzitým Gergeľ v jednom z predných stánkov zvláštnymi pokrmami a nápojmi hostil týchto hosťov. A keď zjavil sa medzi ostatnými, zo stá hrdiel ozvalo sa: „Hore ho! hore ho!“ a ihneď priskočilo k nemu niekoľko mocných chlapov, zodvihlo hore a nosilo medzi ostatnými hodovníkmi, ustavične volajúc: „Nech Boh živí nášho ochrancu, dobrodinca, slávneho kapitána!“

On poďakujúc sa šiel zas k svojim zvláštnym hosťom. Títo tiež nedali sa núkať, ale si hodne dobrého vína zapíjali a chutnej pečienky zajedali, hovoriac: „Tým psohlavcom škoda by bolo bývalo hostiť sa týmito znamenitými pokrmami a nápojmi.“

Po hojnom občerstvení poďakujúc sa vyšvihli sa na ľahké koníky a uháňali k Trenčínu.

Po ten čas Oblazovského zabával Láclav Rožoň, ale nemohol ho priviesť k tomu, aby niečo požil. Keď pristúpil k nim Gergeľ, žaloval mu to. Tento znovu ho oslovil: „Pane, neurobíte mi tú radosť, že aspoň niečo požijete u mňa?“

„Keď je srdce plné žiaľu, tam nemožno hodovať.“

„No veď i ten žiaľ môže ustúpiť a premeniť sa v radosť,“ tešil Gergeľ.

„Nikdy.“

„To nehovorte, pane; dokiaľ máme život, máme ešte vždy aj nádeju.“

„Ja ale žiadnu.“

„A ja hovorím, že máte.“

„Jako vy to môžete riecť?“

„Tak, že ja o tom mám istotu. Len ráčte sa trocha aspoň do môjho stánku uponížiť, tam trochu obšírnejšie o tom prehovoríme,“ hovoril Gergeľ a tiahnul Oblazovského so sebou.

Láclav radosťou naplnený nemohol slova preriecť.

Príjduc k jednomu zvláštne pripravenému a kvetinámi ozdobenému stánku, slovil Gergeľ: „Nuže, pane, uponížte sa dnu vstúpiť aspoň na okamženie.“

Oblazovský zdráhal sa.

Konečne vstúpil, a sotva že stihol rozhliadnuť sa po stánku, od razu zkríkol: „Pre Boha, ty žiješ?!“ a od radosti počal hlasite plakať.

Sedela tam totiž Helenka a vedľa nej Hanka.

Helenka bola trochu bľadšia, jako obyčajne: znak to ťažkého duševného i telesného utrpenia; ale ináč bola svieža a zdravá a v kráse ešte pôvabnejšia jako predtým. Zazrúc otca skočila zo stolca a radosťou plačúc objala ho, volajúc: „Ó, otče môj, len keď ťa zas vidím!“

„Dieťa moje, jak šťastný som, keď ťa k srdcu svojmu opäť môžem túliť! Keby tu bola tvoja mať!“

„A žije drahá matička moja?“

„Žije, dieťa moje, ale je to život podobajúci sa umierajúcemu. No Boh milostivý ju zase poteší. Ale čo sa to s tebou stalo? Veď všeobecne hovorilo sa, že si ty na ceste, menovite pri tom boji zahynula?“

„Bola by som istotne zahynula, ale tento — a ukázala na Láclava — zachránil ma práve v príhodný čas. Hnusný baša vidiac, že sa nemôže viac zachrániť, chcel mňa prebodnúť a tak aj so mnou zhynúť, čo mu ale Láclav prekazil, priskočiac a prekolúc jeho samého. Ja touto hrúzou na tele a duchu úplne zlomená upadla som do mdloby; ďalej nič neviem, čo sa so mnou robilo, až konečne svojou Hankou bola som opäť k životu privedená.“

„Teda pán Rožoň je tvojím osvoboditeľom?“

„Áno, otče môj drahý.“

Láclav pristúpiac k Oblazovskému pokorným hlasom prihovoril sa: „Či smiem teraz opakovať prosbu svoju?“

„Nielen že smiete, ale jedine vy máte právo na ruku dcéry mojej. Sám Boh dal vám ju do rúk vašich!“ A chytiac ruku Helenkinu vložil ju do ruky Láclovej, hovoril: „Buďte šťastné, deti moje; Boh žehnaj vám, jako ja vám z celej duše žehnám!“

Oni vrúcne pobozkali ruky otcove, a Láclav objmúc Helenku v svojej blaženosti zvolal: „Tak predsa ťa mám, anjel môj drahý!“ a horúco zľúbal jej ústa a oči.

Ona túliac sa k nemu, zašeptala: „Večne tvoja, drahý Lacík môj!“

Gergeľ, stojac nad touto prenikavou scénou, zadumal sa a medzi zuby zamumlal: „No, darmo, už pre mňa pozde,“ a premohúc sa, oslovil Oblazovského: „Teraz snáď už nepovrhnete mojím hodom?“

„Nie; som vám nekonečne povďačným. Cítim, ba vidím teraz, čo mi predtým predsudky hatily videť: že vo vás je síce čosi podivného, ale mnoho šľachetného a ctihodného.“ A obrátiac sa k Lackovi, pýtal sa ho: „A otec váš, syn môj, jako sa má?“

„Ďakujem; je vždy zdravý a silný.“

Sotvá to vyriekol, objavil sa starý Rožoň.

Vítajúc ho, Gergeľ pokázal na tú milú skupinu šťastného otca a ten utešený pár snúbencov.

Tvár starého Rožoňa tiež radosťou zažiarila, a prikročiac k Oblazovskému, podával mu ruku, prihovárajúc sa: „Pán brat môj! keď deti naše spojené sú, nám nepatrí sa jeden od druhého bočiť.“

„Vy tu tiež? Ó vďačne vám podávam svojej ruky na úprimné, potomné priateľstvo, lebo presvedčil som sa, že Boh čo si raz umieni, to veru človek nezmení. Deti naše sú síce k radosti mojej spojení, ale čo ja — a tu sa zasmušil — na žobrotu privedený človek môžem k jích pohodliu a blahobytu urobiť?“

„No nič to, drahý môj pán brat, veď som ja tu, mňa Boh zachránil od toho nešťastia, teda na mňa všetka tá povinnosť právom prechodí. Ja urobím všetko čo možné. Vy si toľko nestýskajte a netrápte sa. Pôjdeme všetci k nám, tam ustrojíme statočnú svatbu našim dietkam a vy s drahou paňou sestrou za ten čas môžete u mňa bytovať, dokiaľ znovu nesriadíte svoju domácnosť. Keď sú teraz naše záujmy totožné, preto kto viac môže urobiť, nech urobí, to svätá jeho povinnosť.“

„Ďakujem, ďakujem srdečne,“ slovil Oblazovský, tisknúc Rožoňovi ruku.

Láclav s Helenkou pristúpili k starému Rožoňovi a pobozkajúc ruky jeho, prosili o požehnanie.

To preniklo ho. Tvár jeho, ináč hrubá, zajasala zvláštnym bleskom potechy.

„Boh žehnaj vám, dietky moje. To najistejšie žehnanie: keď on bude s vami a vy s ním, budete i vy šťastní i budete nám radosť pôsobiť,“ a pobozkal Helenku na čelo.

Helenka obzrúc sa videla tu ticho a smutno sedeť svoju vernú Hanku, i pošuškala čosi svojmu Láclavovi. Tento opustiac jej rameno priblížil sa k Hanke. „Ty smutná?“ pýtal sa jej. „Od dnešného dňa nikto nesmie byť medzi nami smutným. Tys' verná bola nám v nešťastí, my neopustíme ťa v šťastí.“

„Ďakujem, urodzený pane. Ale pre mňa už niet radosti.“

„Nehovor to. Ja mám hodnovernú zprávu o tom, že tvoj Janík Trnka tiež navrátil sa zo zajatia; vy soberiete sa a budete u nás, pokiaľ bude Boh chceť.“

„Je-li to možno?!“ radostne zvolala Hanka.

„Iste že je.“

„Teraz poďme k nám,“ riekol Oblazovský, „potešiť a oblažiť aj moju manželku.“

„Nie tak, pane Oblazovský,“ ozval sa Gergeľ; „teraz pohovte a pobesedujte si tu spoločne s nami. Keď ste posilnili srdce, posilnite a občerstvite aj telo; ja tu vonku mám ešte niečo so svojmi milými hosťmi pohovoriť. Poďte so mnou, pane Láclav.“

Stalo sa tak.

Keď octli sa uprostred hodujúcich, Gergeľ stal si na lavicu a kázal to isté urobiť aj Láclavovi: potom obnažiac hlavu, započal:

„Ctení a veľmi milí hostia moji!“

Tu bol však pretrhnutý krikom: „Čujme! Čujme! Pán kapitán hovorí!“

„Považoval bych si nielen za chybu, ale za skutočný hriech, keby som vám nepredstavil tu pri boku mojom stojaceho pána Láclava Rožoňa. Vy už viac ráz vynášali ste osobu moju jako jediného pôvodcu tej šťastnej udalosti osvobodenia našeho milého kraju od diabolskej roty pohanskej. No ja samotný zásluhu toho nijako nezasluhujem. Tu, hľa, tento mladý hrdina vydobyl si polovicu tej zásluhy. Bez jeho rozumného, hrdinského spoluúčinkovania zo strany Mitickej nebolo by možno bývalo zničiť tých psohlavcov. Musíte vedeť, že on to je, ktorý hlavného vodcu, bašu tureckého, svojím mocným ramenom zkolil a tak víťazstvo dokonal.“

„Nech žije pán Láclav Rožoň!“ a to opakovalo sa za dlhú chvíľu.

Keď na pokynutie Gergeľovo nastalo utíšenie, tento pokračoval ďalej:

„Vy slávite tento skutok náš, ctení a vzácni moji súrodáci, no a on istotne zaznania nezasluhuje; ale máte vedeť, že tento čin len tak stať sa mohol, že naše spoločnosť bola jedna duša, jedno srdce a jedna mysel, a čo viac, že medzi nami nebolo zradcov. Len tak mohol ten maličký sbor náš oproti ohromnej presile nepriateľa onen pamätný čin vykonať, keď junáci naši rozkazy vodcu svojho svedomite plnili. I tá najväčšia sila, kadenáhle je rozdrobená, nič nevykoná. Čo by sa bolo mohlo stať, keby ste vy všetci, ktorí silným ramenom vládnete, boli bývali sriadení pod jedným vodcom a stáli pevní, smelí a zmužilí jako jeden múr? Iste ani jedna dedinka naša a snáď ani jediný život ľudský nebol by Turkom v obeť padol. Preto keď chcem sa s vami lúčiť, na srdce vám kladiem: považujte sa všetci jako skutočná svojeť, jako jedno telo, jako jeden národ, ktorého cieľ má byť spoločným. Za týmto spoločným cieľom všetci kráčajte, v čas potreby bojujte päsť pri pästi, plece pri pleci, jeden za všetkých a všetci za jednoho,

neústupne, verne stojte, nezlomne a slepo nasledujúc z duše a tela vašeho vyvoleného vodcu, a tak nešťastie nikdy nedožijete, spoločné blaho si zabezpečíte a sebe i krajine šťastnú budúcnosť zaručíte. To moja srdečná, z duše pochádzajúca rada a slovo posledné. Žite s Bohom! Gergeľ zakýval klobúkom a zostúpil dolu spolu i s Lácľavom.

„Nech žije kapitán Gergeľ, nech žije Rožoň!“ bolo odvetou hodujúcich.

Slnkó počalo už za horu sadať, keď povstal Oblazovský a riekol: „Najsrdečnejšia vďaka za všetko, pane kapitán. Boh zaplať vám, lebo my nemôžeme veľkodušnosť vašu odmeniť, a daj vám to, aby osud váš dľa vysokého ducha a vznešených úmyslov vašich usporiadal sa k zaslúženej spokojnosti vašej. Opätovne ďakujúc musíme sa s vami rozlúčiť.“

V oku tohoto obrovského muža železného rázu a nezlomnej odhodlanosti zaleskla sa slza pri slovách Oblazovského a on, podávajúc ruku svojim hosťom, riekol: „Ďakujem; žite šťastne a blažene — s Bohom!“

Hody pomaly tíchly, hosťov ubúdalo, až konečne odišiel aj ten ostatný a v dolinke nastalo ticho ako pred tým.

Družina Gergeľova rozišla sa a len po Stanovi a niekoľko jeho súdruhoch zostaly ešte stopy po horách.

A Gergeľ? Ten zmizol ako by bol kameň do vody hodil a nezostala po ňom iba povesť o jeho hajdúckom živote, pamätnom osvobodení zajatcov a potomných velikých hodoch, čo dokazuje do dnes u ľudu prechovávaný zlomok piesne:

Robil Gergeľ hody
u kyselej vody,
také hody robil:
dvadsať volov zabil!

Žiranský.

Dobrá rada.

Ako žiarne slnce na nebeskej báni,
keď sa búrka vzteká, tak mi stoj!
Jako pyšný topoľ v širošírej pláni
drevohubcom, rubcom cele obsekaný
s povíchricou musí v krutý boj.
Hej, i obraznosti barva rozmanitá,
rozmetená vášňou v tajnej skrýše
a myšlienka v klenbe čela pozavitá
márnych túžieb nedostihlej výše —
tiež vyvrátiť môže to mi, ver,
mladej, zdravej duše stály mier,
šovinismom hneď sa rozkolíše.

Ó, háj si ten poklad, od Boha samého
udelený každej ľudskej duši;
veď krásny je život človeka mladého,
ktorý je vždy ducha veselého,
ni strasť, ni bôľ ho neskruší;
toho zbrane vrahov nezastrašia v svete,
ani výdych „ľadov,“ ani „sparna“ znoj,
ale na jar, v jeseň, v zime a či v lete
smelo obracia k nebu zrak svoj.
Túžobne vyzerá i svoju starobu,
nezaželá nikdy zložiť sa do hrobu
a srdce požíva blahý pokoj.

Vystríhaj sa vanu tônistých sadov,
zkade láka vôňa bezuzdnosti,
by medzitým noha prostred hadov,
začarených nevinnosti zradou,
v nerozvážnej hupla svereposti.
Bo komu slniečko cnosti zapadlo,
sotmelo sa v čistom srdca byte,
a zlého ducha svodné lákadlo
k nemu priliplo nesvedomité —
keď zájde, skoná mladosť ihravá,
toho výčitok zásoba žravá
stíha, páli, morí zanovite.

Maria Javorinská.

Letorost.

Snivé šero západu šelestí,
sťa by šepotaly dumné bory,
vánkom miznúc cestičku si klestí,
kde tu pohadzujúc tienik sporý.
Tam, kde milliony svetiel horí
Bohu ku cti, ztratí sa čo chvíľa.
Však len za to, by po krátkom čase
mnohému snad v nerovnom zápase
z neho jasná hviezda spásy zasvietila.

I ja teraz zrak svoj zarosený
upieram, kde domec boží skvelý
vypína sa pravdy na prameni,
k jehož dávno city zahorely
Staviteľu, jazyk zanemelý
až ozval sa. Čo vďak neskonalý
túto sloku v pokore mu skladám,
perla v perlu, iskra v iskru žiadam,
by sa pred trón Jeho vodopádom slialy!

Viem, že verš môj prostý, neumelý,
nezaváňa dúhovistou vňadou,
a že sme sa predsa srozumeli,
stalo sa len múdrou božou radou!
Div divúci! Ajhľa, miesto hadov
zjavujú sa samí bohatýri!
Nadieľajú každému bohate,
odklínajú čo ešte zakliate;
badať: ľúba vôňa Slovenskom sa šíri.

I tklivý hlas spevnej našej vtače
dotýka sa citných ňáder struny.
Čujme, akým taktom srdce skáče,
čo tam teskní za dosvitu luny,
hustej lipy kryjú ho čalúny,
len čo ohňom oči sa mu svieťa.
Neopustí dravec v slujach skalných
mladé. Ani synov ideálnych
matka, lež tým viacej slávičie si dieťa.

Že vraj viacej svetla — neviem k čomu?
Každý môž' riecť: moje sú nebesá!
Šuhaj, ktorý radšej hľadá tôňu,
zkalený zrak otravou napása, —
svätej vody i tak nedotkne sa,
ňouž by spláchnul prach potupy, kalu.
Mne iste nič neurobí k vôli,
neobídem dva ráz kolo smoly,
radšej utopím sa v zorách ideálu!

Maria Javorinská.

František V. Sasinek.

(Podobizeň na str. 121.)

František V. Sasinek, jeden z najhorlivejších súvekých národovcov a z najpilnejších dejezpytcov a spisovateľov slovenských, narodil sa dňa 11. decembra roku 1830 v Uhorskej Skalici. Prvého vzdelania dostalo sa mu v rodinnom meste. Otec určil ho ku krajčírskemu remeslu; keď ale dostal isté štipendium, umožnené mu bolo ďalšie študovanie. V Skalici dokončil štvrtú triedu gymnasiálnu, i odobral sa do Solnoku, aby v započatých gymnasiálnych štúdiach tam pokračoval a i maďarčine sa priučil. Dokončiac s výborným prospechom šiestu triedu gymnasia, vstúpil roku 1846 do rehole kapucinskej ,a oblečený vo Viedeňskom Novom Meste 30. augusta za klerika, obdržal kláštorné meno Viktor. Po odbavenom noviciate študoval filosofiu v Pezinku, v Tate a v Prešporku, bohoslovie ale v Scheibse v Dol. Rakúsku a v Prešporku. R. 1853 dňa 9. oktobra bol v Ráce na kňazstvo posvätený a dňom tým počala blahodejná činnosť jeho. Čo kazateľ putoval po zemi, a výmluvné slová jeho i vznešený príklad našly hojných nasledovníkov, a mnohý posiaľ vlažný nadchnutý je láskou k rodu. Pozdejšie až do r. 1860 prednášal klerikom reholným v Prešporku a v Budíne všeobecný dejepis a filosofiu; od roku 1861—1863 bol katechetom v Móre; roku 1863 bol poslaný do Prešporku k prednášaniu pastoralky.

No, čím ďalej tým viacej poznával Sasinek, že kláštorným rádom veľmi obťažuje sa životná úloha jeho, a preto vynasnažoval sa všemožne, aby z pošmúrnych tých zdí sa vysvobodil. A skutočne podarilo sa usilovnému namáhaniu jeho, že 10. decembra roku 1863 obdržal povolenie k vystúpeniu z rehole kapucinskej a rok na to osvobodený od Pia IX. navždy od kláštorného života.

Keď vystúpil z kláštora, volal ho slávny nebohý biskup baňsko-bystrický Moyses k sebe a prijmúc ho za svetského kňaza do svojej dioecesy, menoval ho r. 1864 professorom na semenisku baňsko-bystrickom i exhortátorom na tamejšom štátnom gymnasiume a kazateľom hlavného chrámu, v ktorých hodnosťach až do r. 1869 vytrval. Samo sebou sa rozumie, že láska, ktorou sa u biskupa Moysesa tešil, vzbudila mu početných nepriateľov, ktorí mu všelijakým spôsobom život ztrpčovali. Aby nájezdom jích aspoň na jednej strane prietrž urobil, išiel r. 1866 do Prahy a urobil v máji toho istého roku na universite rigorosum z dogmatiky s úplnou aprobaciou. Vrátiac sa z Prahy oddal sa celou silou ducha svojho nadaného vedeckým prácam, a kto zná len trochu pomery naše, musí činnosť túto z celého srdca požehnávať. A upovedomení Slováci uznávajú zásluhy Sasinkove, lebo málo kto je tak všeobecné obľúbený jako on, ktorému sa medzi iným i tej cti dostalo, že ho najprebudilejšie mestá naše, jako Turčiansky Sv. Martin a Stará Tura svojim čestným mešťanom pomenovaly.

Sasinek súčastnil sa pri všetkých novejších podnikoch národních, menovite pri založení „Pešťbudínskych Vedomostí“ a „Matice Slovenskej,“ ktorá ho r. 1865 opatrovníkom svojich sbierok a r. 1869 v siedmom shromaždení svojom tajomníkom svojim menovala, ktorý úrad až po zrušenie ústavu zastával.

Sasinek mal zvláštnu zásluhu pri zakladaní slovenského gymnasia v Kláštore pod Zniovom, ktorého bol pokladníkom, i môžme smele tvrdiť, že keby sa on nebol pera chytil, sotva by za tak krátky čas toľké tisíce boly sa sohnaly. I nenie podniku na Slovensku, pri ktorom by sa nesúčastnil, tak že skoro nepochopiteľná je jeho obetovavosť, možná len pri tej sporivosti a skrovnosti, jakou Sasinek vyniká. Nenie divu, že Sasinek je maďarónom soľ v očiach a že od nich mnoho už prenasledovania utrpel.

On je odchovancom už zosnulého Leva Čapku a Martina Hattalu. Na poli literárnom pokúsil sa ponajprv dňa 5. sept. r. 1852 v baňko-bystrickom časopise „Cyrill a Method.“ Od tej doby uverejňoval básnické i prosaické práce v „Katolíckych Novinách,“ v budínskom časopise „Cyrill a Method,“ v „Priateľ školy a literatúry,“ vo „Slovesnosti,“ ktorú s dr. A. Radlinshým r. 1863 vydávať začal. Pri prvých dvoch bol od r. 1859 hlavným spolupracovníkom, pri „Slovesnosti“ druhým redaktorom. Z naloženia primasa uhorského Scitovského sostavil „Spevník pre ľud“ vydaný spolkom Sv. Štefana r. 1858, tiež „Spevníček pre mládež“ posiaľ nevydaný. Ďalej spísal r. 1858 „Fabiolu“ vo znelkách, „Betlehem“ a „Trojkráľovú hru pre dietky,“ obšírnu báseň na posvätenie basiliky ostrihomskej, za ktorú obdržal od primasa Scitovského vlastnoručný prípis s odmenou. Ďalej vydal modlitebné kat. knižočky: „Vzdychy malučkých“ pre útlu mládež mužskú, „Vzdychy srdca“ pre útlu mládež ženskú, „Vzdychy vernej dcéry cirkve“ pre ženské, „Vzdychy katol. kresťana“ pre mužských r. 1870.

Spomenúť tiež sluší, že i v iných rečiach vystúpil na pole literatúry. Vydal: „Compendium Grammaticæ latinæ in usum Cleri junioris“ v Prešporku r. 1858, „Compendium Arithmeticæ literalis et vulgaris“ v Prešporku 1858, „Prælelectiones Philosophicæ“ v Budíne 1859, „Geschichte, Statuten und Andachten der Bruderschaft des kostbarsten Blutes Jesu Christi“ v Budíne 1861, „Jézus drága sz. vére társulatának szabályai és imei“ v Budíne 1860. Vydal „Svätý Pôst“ modlitebnú knižku.

No, prvé miesto v literárnej činnosti jeho sluší pričítať dejepisným prácam, ktorými sa v poslednom čase skoro výhradne zanáša. Pole toto, ačkoľvek posiaľ u nás úplne skoro zanedbané, poskytuje mravenčej pilnosti jeho veľmi vítané pôsobište, i dúfame, že práca Sasinkova nebude marná, no že prispeje znamenite a mohutne k prebudeniu a utvrdeniu národného upovedomenia na Slovensku. Dosiaľ vydal: „Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska“ (v Skalici r. 1867 a 68 v 4 sošitoch), „Dejiny kráľovstva Uhorského“ (v B. Bystrici I. diel r. 1869 II. diel v Turč. Sv. Martine r. 1871). Náklad na dejiny tieto viedol sám a vydal na ne viac jak 3000 zl. čo pri jeho veľmi skrovných príjmoch najväčšieho uznania zasluhuje. No nezdá sa, že širšie kruhy na Slovensku doviedly oceniť obetovavú snahu Sasinkovi, odbyt dejín jeho je veľmi slabý, tak žeby veru iný duch lež práve Sasinkov nevďakom týmto od ďalšej práce veľmi snadno zastrašiť sa mohol.

Dejepisné práce jeho vzbudily u učencov a hlavne historikov veľkú pozornosť, takže i — jako už spomenuto — „Královská česká společnost nauk“ pre zásluhy na poli historie Uhorska dňa 7. dec. 1870 ho svojim dopisujúcim členom menovala. Avšak jeho historické štúdia nie sú obmedzené len na spomenuté „Dejiny“; prinášal „Letopis Matice Slovenskej“ väčším dielom jeho zajímavé historické práce a i „Maticou“ vydávaný „Archiv starých česko-slovenských listín, písemností a dejepisných pôvodín“ sverený bol starostlivej redakcii jeho. V predmluve k I. dielu objasnil cieľ tohoto diela tak dokonále, že kto jeho dôvody uvážil, uznať musí, že — jako *„Fontes“* nedá sa písať dejepis Slovanstva, bez Palackého *„Fontes Rerum Bohemicarum“* nedá sa písať dejepis Čiech: tak bez započatého Sasinkového „Archivu“ ani mysleť sa nedá na dejepis života a literatúry na Slovensku; lebo bez nasbieraného materiálu žiadna budova nevzniká. Neocení-li prítomnosť jeho snahy a dobrú vôľu, ocení jich vďačnejšie a osvietenejšie pokolenie. —

Spomenúť dlžno, že je členom spolkov: „Dedictva Svätého Jána Nepomuckého“ a „Svätého Prokopa“ v Prahe, „Svätého Cyrilla a Methoda“ v Brne, zakladateľom býv. „Matice Slovenskej“ a „Spolku Sv. Vojtecha,“ pre ktorý napísal už r. 1860 „Životopisy Svätých a Svätíc Božích.“

Sasinek bol i faktorom na poli slovenskej politiky. Roku 1865 a 1869 vystúpil čo kandidát poslanectva do snemu uhorského. Ďalej písal rázne politické úvodné články do „Národních Novín“ a je dopisovateľom nielen do slovenských, no i do cudzojazyčných časopisov, prispievajúc tak valne k vykoreneniu mylných o Slovákoch a snahách jích nepriateľmi roztrúsených zpráv. I za túto činnosť musí mu byť každý Slovák povďačným, lebo, s boľasťou to hovoríme, u nás na Slovensku málo sa na to dbá, aby ostatný svet vedel, začo sa pod nebetyčnými Tatrami bojuje a jaké útrapy a prenasledovania snášať musíme od „rytierskych svobodomyseľných“ našich „bratov“ Maďarov.

Tieto dáta vyňali sme zo životopisu písaného jeho žiakom Andrejom Truchlým v „Orle“ a dodávame, že Sasinek vydal šesť ročníkov „Slovenského Letopisu“ (1876—1882), bohatú studnicu historických listín. Je to všetko práca jeho vlastných rúk a štúdií. Ďalej vydal historické diela „Svätý Method a Uhorsko“, „Arpád a Uhorsko“ a okrem toho celý rad brošúr a článkov, tak že jeho diela sobrané boly by veľkou a cennou bibliotékou. V rukopise má preklad celého Písma Svätého, ktorý má byť vydaný nákladom šľachetného mæcena Jozefa Ščasného, venovavšieho k tomu cieľu 10.000 zl.

Vyčerpať dôkladne celú činnosť tohoto zvláštneho muža, bolo by možno len obsiahlou monografiou, ale nie skromným článkom. No čo padá na váhu a musí sa dotknúť každého slovenského srdca, to je jeho skutkový patriotismus, v ktorom na tento čas má len málo súperov. Sasinek dáva temer celý svoj dôchodok na slovenské vzdelávateľné ciele. A trebárs prinútila ho antislovenská intriga opustiť slovenskú domovinu, on nezabúda ani na chvíľu hojnou podporou prispievať bezprostredne i prostredne ku oblahčeniu literárneho slovenského pohybu. Facta loquuntur! Boh nám ho živ na mnohé a blahé letá a daj mu tam v cudzine dožiť lepšie časy pre jeho ľúbený národ slovenský. *Vajanský.*

Ladislav Pauliny.

(Podobizeň na str. 145.)

Ladislav Pauliny patrí k najnadanejším spolupracovníkom Hurbanových „Nitier“ a básňou „Hrdoš“ razom postavil sa medzi slovenských básnikov, svojím „*Kocúrkovom*“ stal sa výtečným satyrikom. V „Hrdošovi“ sú niektoré vysoko poetické miesta, a celá komposícia je výtečná a správna. Týmito dvoma dielami ukázal sa nám veľký talent, a trebárs málo produkoval, vydobyl si krásne meno v slovenskej literatúre. Podávame prvý spev z „Hrdoša“:

Už ťažkým kliatbam, slovám zlorečenia
vek dlhý prešiel, zmizly už jích moci,
už sa s radosťou z dlhého väzenia
hrnú na svetlo z mrákoty otroci.

Už bašty, múry, závory a mosty
na zámkoch hynú, v prach sa rozsýpajú,
reťaz nebrinčí a netlačí kosti
väzňov, čo slávne svobodu vítajú.

Všetko sa rodí k životu novému,
len tam za siedmi ďaleko horámi
ľudu na hrade silno zavretému
beda pod zlými duchmi, mátohami!

Len tento ešte satan drží v moci,
ostatnie jeho berlu už zlomili,
tomuto dosiaľ ešte niet pomoci,
niet duchov, čoby jeho vykúpili.

Tam ľud zakliaty; oči má — nevidí,
má srdce, biedy svoje viac necíti,
ničím nevládze, všetko si závidí,
ten na ňom jazdí, kto prvý zachytí.

Peleš potvorná na prsiach mu sedí,
jeho si tukom, krvou brucho krmí,
čo deň hustejšie množí jeho biedy,
a zlosťou svojou len tak nad ním hrmí.

Ľud je obor sám, lež svú nezná silu,
vlastnú krv chlamce v storočnom väzeniu
a dušu v smradoch trápi si spanilú;
oj, ľud nešťastný, precíť k vykúpeniu!

Len on je hluchý! veky sa míňajú:
dračica hnusná s tisíc potvorami
zavretý hrad držia — kliatbu ostríhajú,
a v srdci sa rehcú nad jeho biedami.

Už sa priam koniec žitia jeho blíži,
potvory poslednú iskru jeho žitia
vyhasiť idú; ľud klesá, mdlie, níži,
keď ho hromu slová zo zkazy vychytia.

A ják všemocné slovo zahrmelo,
vzkriesa sa húfy, sily jim okrejú,
oživne telo, čo muky trpelo,
a divné city v srdciach sa rozlejú.

A sotva oči Lipová otvorí
a zazre strážcov ťažkej svojej kliatby:
ohňom nevole sťa vatra zahorí
derie dračicu a šturmuje hradby.

Ruku si podá malý i veliký
a schopí jarmo a schopí okovy
vlastné, a hurráh! na vrahove šíky
cvalom sa ženie — beda mordárovi!

Do nohy vytne tie zlostné potvory,
ľútosti nieto nad vrahom života,
silou a mocou on vraha pokorí —
zúfalo zmiera bezbožná holota.

„Nech srsti nieto z pokolenia vraha,
nech zhynie z tygra posledná papuča!“
tak zámok hučí, tak duní podlaha,
„nech sa zlí zkazou pokaniu naučia!“

Darmo sa bránia stohlavé potvory:
draki, vlkolak, hadi a havrani,
odkliaty zástup všetko kolom borí,
háveď zdochýňa na smrteľné rany.

A keď už vrahov vyťali do nohy,
padnú na mieste vrúcno na kolená
a tvorcovi zeme, človeka, oblohy
spievajú žalmy za vysvobodenia.

Kde predtým kliatba, teraz tam v súzvuku
anjelskom sláva šíre Bohu zneje,
miesto závisti brat bratovi ruku
podáva a v láske sa každý sohreje.

K tomu celý húf na dielo konečné
vodcu súhlasne bez sváru vyvolí,
život a srdce mu venuje verné —
už sa veselí, už ho nič neboli.

Len Hrdoš z ľudu čelom zamračeným
na stranu kráča a škúli okáľom,
a vrie vždy viacej hnevom zapáleným:
že on viac nenie ľudu generálom.

Lež vodca príjma berlu svej hodnosti,
k novému skutku zástupy povolá,
káže na padlých vrahov krv a kosti
metať rum hradu, zváľať hrad do kola.

„Nech znaku nieto nešťastia našeho,
nech spustne miesto neresti vekovej,
zlorečený nech je, ktoby kedy jeho
hradby tu dvíhal k sile, moci novej.“

Zavolá vodca; a už letia skaly
zámku, do prachu múry sa rúcajú,
miesto je pusté, kde ľudia stonali;
odídu, inde Lipovú stavajú.

Výstavka slovenských výšiviek.

Tak stojíme na prahu dvoch veľkých výstaviek. O Věšínovej výstavke napíšeme zvláštny článok, až sami uvidíme všetky jeho originály.

Výstavka výšiviek je i preto dôležitá, že požadovala všenárodný pohyb, súčastnenie sa na práci celého Slovenska, potom že je to dielo rúk našich, domorodé, že je pamätníkom jako dôb starých, tak i dôkazom, že sa ľud náš neodnárodnil ani po dnes, a že má pevnú vôľu i súcosť ostať slovenským ľudom na veky, vzdor všetkým feudálno-intelligentným chúťkam.

Trudná bola to práca, posháňať materiál, a obetivosť slovenského obecenstva bola veliká, ďaleko presiahla očakávanie, vyjmúc kraja prešporsko-trnavského, kde mimo Modry a ešte niekoľko miest krásne kraje výšivkami bohaté zostaly málo a zle zastúpené. Bohatstvo trnavských výšiviek je kvetom celého slovenského vyšívania — a práve z okolia Trnavy dostali sme pomerne veľmi chudobné zásielky. Možno, že sa to ešte napraví.

Prinášame podobizeň pána J. Koulu, professora na pražskej technike, maliara, špecialistu ohľadom výšiviek, ktorý už nejednu podobnú výstavku aranžoval a je pôvodcom veľmi krásnych článkov a kresieb z tohoto oboru. On je popri Dr. Wankelovi iste prvý znalec výšiviek v Čechách, a my sme mu veľmi povďační, že bol tak dobrý prísť už 22. júla do Martina, prispeť radou i pomocou pri ťažkom diele usporiadania tak obšírnej výstavky. On má už za sebou podobné šľachetné a veľkodušné skutky, tak medzi iným on je tvorcom českobrodskej Sokolny, a síce tvorcom celkom bezžistným. I pri tejto príležitosti dokazuje svoju obetovavosť nie menej než svoje vedomosti a svoj vkus. My ho vítame na našom Slovensku a po predku ďakujeme mu za opravdu bratskú pomoc.

Vajanský.

Jako sa tá naša dedina teraz volá?

Obraz *Jaroslava Věšína.*

Na trávu išla — a ajhľa, čo sa stalo? Keď sa vrátila z hory, už nenašla svoju rodnú dedinu! Aspoň na tabuli je jakési čudné meno! Ale sa neľakla bodrá ženička, neľakla sa, žeby sa bola prepadla jej dedina! Posmešne hľadí na čudný nápis, posmešne usmieva sa, ale v jej úsmeve je aj niečo horkosti. Je to znamenitá satyra na blbé maďarisovanie dedín; myšlienka mená meniť mohla povstať len v spálenom modzgu, a resultát takého barbarského počínania môže byť iba poctivý smiech.

V.

Literatúra.

Vyzvanie k predplateniu.

Ako známo, kráča dnes hospodárstvo, priemysel a obchod obrovským krokom napred, tak, že jestli ktorý z hospodárov, priemyselníkov a obchodníkov nechce zaostať, musí vo svojej odbornej vzdelanosti tiež napredovať. Podobne dobre vieme, že krem odborných známostí potrebuje ako hospodár tak i priemyselník a obchodník dokonálu sbehlosť v počtoch. Tieto posledné sú základom jích odbornej vzdelanosti a tak podmienkou jích pokroku a blahobytu.

V našich národních a meštianskych školách vyučuje sa síce počtom, no veľká časť toho čo škola podáva, vyšumie už počas učenstva, a čo slabší duchom nedovedú v svojom útlom veku v počtoch ani v škole ďaleko. Konečne i škola nemôžo dať všetko čo život požaduje, voľačomu sa i v živote učíme a učiť musíme. Škola dáva takrečeno len základy na ktorých pozdejšie staviame.

Nie jeden z naších mladých hospodárov, priemyselníkov a obchodníkov hmotne lepšie by sa mal, keby počtom lepšie rozumel. Mnohí z nich to i veľmi trpko cíta a mileradi by svoje známosti v počtoch i v pokročilejšom svojom veku rozšírili alebo upevnili, keby k tomu spôsob t. j. primeranú počtovú knižku pri rukách mali. No žiaľbohu takejto knižky v slovenskej reči písanej dosiaľ nieto.

Aby sa tomuto veľkému nedostatku odpomohlo, odhodlal som sa takúto k samovzdelaniu, k samoučbe napísanú počtovú knižku na svoj náklad vydať.

Názov otáznej knihy je:

Počtovník

obsahujúci v sebe návod k počtovaniu celými číslami a desatinnými zlomky z pamäti a písomne, pre samoukov, menovite pre hospodárov, priemyselníkov a obchodníkov napísal Gustáv Kordoš.

Už sám titul knižky poučuje nás, čo všetko v nej nachodí sa, no len vo všeobecnosti. Kukneme-li do nej hlbšie, zkúsime, že ona nielen postupný, názorný a ľahko srozumiteľný návod k počtovaniu celými číslami a desatinnými zlomky, lež i mnohé iné veľmi praktické veci v sebe obsahuje. Tak na pr. opisuje dôkladne všetky metrické, peňažné, časové a iné miery, jích pôvod, podelenie a upotrebenie. Krem toho oboznamuje nás i s teplomerom a liehomerom ako i so spôsobom merania či váženia silnosti liehu. Na základe početných úloh učí nás vypočítať: cenu tovaru, cenu liehu, odstovku, úroky, istinu, čistú a surovú váhu atď. Taktiež vysvetľuje, ako treba vymerať obvod uhlastých plôch a kruhu; potom, ako určiť plochu či rozlohu pravouhelných štvorhranov a kruhu na pr. plochu dosky, role, zahrady, dna atď.;

konečne znázorňuje i vymerovanie kubičného obsahu: uhelných, valcovitých, guľatých a kuželovitých telies, na pr. valcovitých nádob, priekopy, dreveného klátu, stromu atď.

Všetky v nej obsažené úlohy sú nielen rozlúštené, lež i vypočítané. Poneváč v nej upotrebená methoda je nielen názorná ale i methodickým zásadám zodpovedajúca, preto zaslúži ona zvláštnu pozornosť i zo strany pl. t. učiteľstva. . Taktiež nádejem sa, že tento k napomoženiu osvety a pokroku namerený podnik i každý ľudomil milerád podopre.

Cena jednoho výtisku od 10—12 hárkov silného obnáša i s portom 70 kr. Pri dostatočnom počte predplatiteľov pridám i potrebné illustrácie. Sberateľom na každých 10 výtiskov dám jedonásty nádavkom. Predplatná lehota trvá do konca septembra tohto roku. Predplatky prijímam priam.

S tým keď opätovne o laskavú podporu, o valné účastenstvo prosím, značím sa s náležitou úctou

v Lipt. Sv. Mikuláši, 16. júla 1887.

Rehor Uram,
nakladateľ.

Slovenské časopisy.

„Národnie Noviny.“ Politický, literárny a národohospodársky časopis náš. Vychodia tri razy týždenne v Turč. Sv. Martine. Predplatné na celý rok 12 zl., na pol roka 6 zl., na štvrť roka 3 zl. Redaktor Ambro Pietor.

„Národní Hlásnik.“ Noviny pre slovenský ľud. Vychodí raz mesačne na $1^1/_2$ hárku v Turč. Sv. Martine. Predplatná cena 1 zl. Redaktor a vydavateľ Ambro Pietor.

„Černokňažník.“ Obrázkový časopis pre humor a satyru. Vychodí raz mesačne v Turč. Sv. Martine. Predplatné na celý rok 2 zl., na pol roka 1 zl. Redaktor a vydavateľ Ďuro Čajda.

„Katolícke Noviny“ vychodia dva razy mesačne. Predplatné 2 zl. na celý rok. Redaktor a vydavateľ Martin Kollár, kaplán. (Dolná Krupa, pošta Nagy-Szombat.)

„Kazateľňa.“ Časopis pre katolické duchovné rečníctvo. Vychodí raz mesačne v sošitoch a predplatné obnáša 4 zl. na celý rok. Redaktor a vydavateľ Fr. R. Osvald (Tepla, p. Bélabánya).

„Dom a Škola.“ Časopis paedagogicko-vychovateľský. Vychodí mesačne. Redaktor: Karol Salva. Predplatná cena: na celý rok 2 zl. 50 kr., na pol roka 1 zl. 25 kr. Práce sa honorujú. Predplatky i príspevky písomné treba zasielať na Karola Salvu (Klenócz, Gömör m.)

„Cirkevné Listy.“ Časopis venovaný záujmom cirkve evanjelickej a. v. Vychodia dňa 10. každého mesiaca na dvoch hárkoch. Predplatná cena: na celý rok 3 zl., na pol roka 1 zl. 50 kr. Zodpovedný redaktor a vydavateľ: Jur Janoška, ev. farár v Jasenovej. Spolupracovník: Pavel S. Novák.

„Priateľ Dietok.“ Obrázkový časopis pre našu mládež. Vychodí mesačne na jednom hárku. Cena sošitu 4 kr. Zodpovedný redaktor a vydavateľ: Karol Salva, učiteľ v Klenovci (Gemerská stol.).

České časopisy a knihy.

Literární listy. Časopis věnovaný zájmům literárním. Vyd. Fr. Dlouhý v Brně. Predpláca sa u J. F. Sašek. vo Veľkom Meziříčí na Morave. Na rok 2 zl.

Písmo Svaté starého a nového zákona. Illustroval Gustav Doré. Sešit 42. Nakladatel J. Otto. Praha.

Zlaté Prahy, nádherného illustrovaného týdenníku, redigovaného spisovatelem *Ferdinandem Schulzem*, vyšlo číslo 32.

Světozor, nádherný illustrovaný týdenník, redaktor M. A. Šimáček. Číslo 32.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vedou Fr. A. Šubert a F. F. Borovský. Část obrazovou pořádá Karel Liebscher. Díl IV. (Polabí). Sešit 53. Nakladatel J. Otto. Praha.

„Vesna“ s literárnou prílohou **„Literární Listy,“** red. Fr. Dlouhý v Brne, naklad. J. F. Šašek vo Veľkom Meziříčí na Morave.

Rusko slovem i obrazem Líčí Josef Kolář. Illustrace od předních umělců, z největší časti ruských. 1885. Vydáním, nákladem a tiskem Františka Šimáčka v Praze.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redakcí a vydáním Vácslava Vlčka. Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech. Předplatné: celoročně 7 zl. 20 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., čtvrtletně 1 zl. 80 kr. Redakce a administrace: Praha, ve Vinohradech, Čelakovského ulice č. 165.

Památky archeologické a místopisné. Orgán archeologického Sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze. Redaktor Bohusl. Miltner. Dílu XIII. seš. 8. a 9. Nákl. Archeologického sboru Musea království českého.

Slovanský sborník. Red. Edvard Jelínek. Ročn. IX. číslo 7.

Ottova laciná knihovna národní. Serie X. seš. 9.: Doktor Johánek. Dějepisná povídka z konce století XIV. Sepsal Ferd. Schulz. Druhé vydání. Nakladatel J. Otto v Praze, 1887.

Ženské Listy. Red. E. Krásnohorská. Roč. XV. č. 5.

Květy. Red. Sv. Čech a Serv. Heller. Roč. IX. seš. 6.

Komenský. Red. V. Slaměník. Roč. XV. č. 20—21.

Z potulek po Slovensku. Napsal Rudolf Pokorný. Nového laciného vydání seš. 12. a 13. Nákladem spisovatelovým.

Časopis musea království českého. Redaktor Jozef Emler. Roč. LXI. sv. 2. a 3.

Humoresky, satiry a drobné črty od Svatopluka Čecha. Sešit 2.—6. Nakl. F. Topič v Praze.

„Háj,“ časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody. Vychází každých pět neděl v sešitech o 1 a půl až 4 arších velké osmerky. Majitel, nakladatel a redaktor: Jan Doležal. Předplácí se: na „Háj“ s přílohou „Lověna“ a „Domácnosť“ 5 zl. ročně a 2 zl. 60 kr. pololetně. Redakce a administrace: Žďár u Polné (Čechy).

OBSAH.

☛ **K tomuto číslu pripojená je reprodukcia Věšínovho obrazu: »Jako sa tá naša dedina teraz volá?«**

posial nikde neuverejnenú, jako i báseň Vajanského a piesne Záhorského. — Cena 1 exempláru 30 kr.

„Pútnik sv. Vojtešský" je názov nového slovenského časopisu pre katolícky ľud. Prvé „číslo na ukážku" vyšlo v Trnave dňa 10. augusta. Za obsah zodpovedný je *Andrej Kubina.* „Pútnik" vychodí každý mesiac raz. Predplatné na celý rok 1 zl.

Slováci u Horvatov. Záhrebský „Vienac" v č. 27. (2. júla) priniesol podobizeň dr. Jozefa Miloslava Hurbana. V č. 31. (30. júla) podobizeň Pavľa Országha-Hviezdoslava. Tekst k obidvom písaný je sympathične.

Almanach mládeže slovenskej, sv. II.

Valnému shromaždeniu slovenského akad. spolku „Tatran" vo Viedni, ktoré vydržiavané bude v októbri, predložiť mám práce, došlé na súbeh, vypísaný spolkom, ako i vôbec tie, ktoré prišly pre „Almanach mládeže slovenskej; sv. II." Keď toto uvádzam v známosť vct. spolupracovníkom „Almanachu," prosím ešte takých, ktorí nám nezaslali žiadne práce, by chopili sa pera a zadosť učinili svojej povinnosti proti veci spoločnej. K súbehu prišly len tri práce a pre „Almanach" vôbec tak málo, že s tým nemožno nám nič započať, jestli chceme vydať dielo dôstojné mládeže slovenskej. Len prácou dožijeme sa výsledku želaného. Práce prosím pod dolu udanou adressou čím skôr — najďalej ale do 15. oktobra t. r. zaslať.

Viedeň, dňa 9. septembra 1887.

Drd. phil. **Ján A. Wagner,**
IX. Schwarzspanierstrasse Nr. 8. XVII. Stiege, 187.

Slovenské časopisy.

„Národnie Noviny." Politický, literárny a národohospodársky časopis náš. Vychodia tri razy týždenne v Turč. Sv. Martine. Predplatné na celý rok 12 zl., na pol roka 6 zl., na štvrť roka 3 zl. Redaktor Ambro Pietor.

„Národní Hlásnik." Noviny pre slovenský ľud. Vychodí raz mesačne na $1^1/_2$ hárku v Turč. Sv. Martine. Predplatná cena 1 zl. Redaktor a vydavateľ Ambro Pietor.

„Černokňažník." Obrázkový časopis pre humor a satyru. Vychodí raz mesačne v Turč. Sv. Martine. Predplatné na celý rok 2 zl., na pol roka 1 zl. Redaktor a vydavateľ Ďuro Čajda.

„Katolícke Noviny" vychodia dva razy mesačne. Predplatné 2 zl. na celý rok. Redaktor a vydavateľ Martin Kollár, kaplán. (Dolná Krupa, pošta Nagy-Szombat.)

„Kazateľňa." Časopis pre katolické duchovné rečníctvo. Vychodí raz mesačne v sošitoch a predplatné obnáša 4 zl. na celý rok. Redaktor a vydavateľ Fr. R. Osvald (Tepla, p. Bélabánya).

„Dom a Škola." Časopis paedagogicko-vychovateľský. Vychodí mesačne. Redaktor: Karol Salva. Predplatná cena: na celý rok 2 zl. 50 kr., na pol roka 1 zl. 25 kr. Práce sa honorujú. Predplatky i príspevky písomné treba zasielať na Karola Salvu (Klenócz, Gömör m.)

„Cirkevné Listy." Časopis venovaný záujmom cirkve evanjelickej a. v. Vychodia dňa 10. každého mesiaca na dvoch hárkoch. Predplatná cena: na celý rok 3 zl., na pol roka 1 zl. 50 kr. Zodpovedný redaktor a vydavateľ: Jur Janoška, ev. farár v Jasenovej. Spolupracovník: Pavel S. Novák.

„Priateľ Dietok." Obrázkový časopis pre našu mládež. Vychodí mesačne na jednom hárku. Cena sošitu 4 kr. Zodpovedný redaktor a vydavateľ: Karol Salva, učiteľ v Klenovci (Gemerská stol.).

České časopisy a knihy.

Literární listy. Časopis věnovaný zájmům literárním. Vyd. Fr. Dlouhý v Brně. Predpláca sa u J. F. Sašek. vo Veľkom Meziříčí na Morave. Na rok 2 zl.

Písmo Svaté starého a nového zákona. Illustroval Gustav Doré. Sešit 45. Nakladatel J. Otto. Praha.

Zlaté Prahy, nádherného illustrovaného týdenníku, redigovaného spisovatelem *Ferdinandem Schulzem,* vyšlo číslo 37.

Světozor, nádherný illustrovaný týdenník, redaktor M. A. Šimáček. Číslo 37.

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vedou Fr. A. Šubert a F. F. Borovský. Část obrazovou pořádá Karel Liebscher. Díl IV. (Polabí). Sešit 55. Nakladatel J. Otto. Praha.

„Vesna" s literárnou prílohou **„Literární Listy,"** red. Fr. Dlouhý v Brne, naklad. J. F. Šašek vo Veľkom Meziříčí na Morave.

Rusko slovem i obrazem Líčí Josef Kolář. Illustrace od předních umělců, z největší části ruských. 1885. Vydáním, nákladem a tiskem Františka Šimáčka v Praze.

Slovanský sborník. Red. Edvard Jelínek. Ročn. IX. číslo 8.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redakcí a vydáním Václava Vlčka. Vychází dne 25. každého měsíce v šestiarchových sešitech. Předplatné: celoročně 7 zl. 20 kr., půlletně 3 zl. 60 kr., čtvrtletně 1 zl. 80 kr. Redakce a administrace: Praha, ve Vinohradech, Čelakovského ulice č. 165.

Ženské Listy. Red. E. Krásnohorská. Roč. XV. č. 7.

Květy. Red. Sv. Čech a Serv. Heller. Roč. IX. seš. 8.

Komenský. Red. V. Slaměník. Roč. XV. č. 22—23.

„Háj," časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody. Vychází každých pět neděl v sešitech o 1 a půl až 4 arších velké osmerky. Majitel, nakladatel a redaktor: Jan Doležal. Předplácí se: na „Háj" s přílohou „Lověna" a „Domácnosť" 5 zl. ročně a 2 zl. 60 kr. pololetně. Redakce a administrace: Žďár u Polné (Čechy).

OBSAH.

☛ **Ku tomuto číslu pripojená je reprodukcia Věšínovho obrazu: »Rychlá pošta.«**

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY" vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predpláca sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNÍK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY ČÍSLO 9.

ILLUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. septembra 1887.

Slovenský obchodník v ruskom kraji.

Obraz zo života. Píše *Matúš Filo.*

(Pokračovanie.)

Naši sú už hodný kus cesty na poli, a len-len že sa hýbu napred v tom mori blata; neprešlo však ani pol dňa, už ušli sedem verst, či jednu rakúsku míľu. Tu bol práve odporučený dvor, a keď ho navštívili, zatiahli zas ku druhému, tretiemu, až došla nedeľa a naši mali oddych.

Poneváč však veľmi zlá cesta len ďalej trvala, poradili sa Jožko s Ďurkom medzi sebou a po obede zapriahli. I pustili sa bahnom mlazgavým, odporným, a Ďurko zavše, keď už mal tak asi 20-funtovú gundžu blata na nohe — lebo obchodil po roľach a tam sa mu najlepšie na čižmy bralo — odkopnul neraz nohou, aby odletelo, a plesk, už bol na nohaviciach bialoš. Janko sa zasmial, ale nie nahlas.

Kyvkajú sa oni len, kyvkajú akosi; Jožko šiel popredku pred koňmi, prezerajúc tvrdšiu cestu, Ďurko len mláky obchodil a Janko poháňal o dušu spasenú. Neraz chudákovi až žilky na hrdle navrely, keď pochodil cez mäkké miesto, čo tak náramne na kone kričal, len aby mu nezastaly.

Konečne dotiahli k dolinke a keď Jožko spozoroval traseninu, kázal na chvíľu zastať. Obzrel najlepšie miesto k priechodu, podišiel ku koňom, aby jich za káčky potiahal, a keď vysadol sám na voz, Jankovi sa tu bál dať poháňať, pošvácal kone a skríkol nad nimi, aby len skorej prebŕdly.

Voz rozkolísal sa po bahne ani čoby bol po vode plával, a keď už kone až po samé bachory zaviazly, ľahol až po samý „vrch“ (= spodok u kasne voza) a — galiba bola hotová.

Jožko i Ďurko priskočili hneď akosi biedne ku koňom, aby jich od zkazy zachránili, a nemohúc pobočkov a sťahákov poodkladať, poodrezávali všetko nožmi. Kone sa v blate hádzaly, von sa nemohol dostať ani jeden; Jožko volal zúfale: „Pre Boha živého, čo si počneme!“ a Ďurko zas: „Však som ja hneď vedel, že to tak bude. Mohli sme nejsť v nedeľu!“ a Janko kričí zpoza voza ani čoby ho drel: „Jááj, Jožko môj! Jój, Ďurko môj! zamárnim sa! Jáj, mamka moja drahá!“

„Čože sa ti robí, ty žaba?! Nevrešť! musíme kone zachrániť!“ kričal naňho nastrachovaný Ďurko.

S biedou akosi vysvobodili naši brázdneho koňa, lebo tento bol bystrejší. Jožko hneď na takého umazaného vyskočil a cválal pre pomoc do blízkej dediny, kde naši chceli dotiahnuť na noc.

Ďurko už tiež odišiel od sedlového, lebo tento už i hlavou ležal na blate, a išiel retovať Janka, ktorý ešte vždy na mamku kričal.

„Nuž jakože si ty v pekle sem vhabal? Takto po samý pás zaviaznuť!“

„Veď — som — chcel — voz — tisnúť!“ — odpovedal Janko plačom.

August Horislav Škultéty.

„Ale choď, ty kolík! veď ty máš sily, jako žaba srsti. — Akože ťa vyvlečiem odtiaľ?“ — Vyhrnul si rukávy a sáry na čižmách, si hore vytiahol. — „No daj ruky! — Bodaj ho tu aj so životom!“

„No!“ — otŕčal mu Janko obe ruky. Ďurko ho čo len mal sily ťahal a on zas kričal: „Ďurko! Ďurko! Čižmy, čižmy!“

No krik nepomohol nič. Janka Ďurko vytiahol, čižmy ale zostaly v blate.

„Vidíš, ty čudo, ako jich teraz dostaneš?“

„Ja už neviem,“ riekol utrápený Janko.

„Ja ti jich veru nejdem ťahať; i tak som už ako prasa umazaný.“ Potom vyhúpali sa oba akosi biedne z toho pekla, a kým Ďurko Jožka s pomocou vyzeral, Janko sedel bosý na malom briežku a rozmýšľal fikajúc, ako on svoje čižmy z bahna dostane.

„No už idú!“ Zazrel konečne Ďurko Jožka a za ním celú karavanu hrubizných šúrov zajarmených, okolo týchto kráčali vysokí, údatní Rusi. Na šijach volov niesli sa krátke dosky. Keď došli, pohádzali dosky ku ležiacemu koňovi, podvliekli pod neho širokú „lygač“, ktorá miesto retiazky slúži, a keď založili za ňu dlhý povraz, ktorý tiahol sa z jarma jednoho páru volov, len jeden „cob!“ a už bol kôň na tvrdom.

Potom pohádzali dosky zas ku vozu, povynášali všetky pudlá na tvrdé miesto a keď aj do tohoto dlhý povraz za prednú os založili a zapriahli na koniec oja tri páry volov a začali hýbať.

Vysoká chlapina, Hrico, vzal do ľavej ruky z vola lygač, do druhej schytil hrubý dlhý „batyh“ či korbáň, a keď zavolal: „Bože pomoži! Cob, cob, cob! Sávka!“ už bol aj voz na svobode.

„Spasi Bo’ vam, bratci!“ ďakoval Jožko dobrým ľuďom, ktorí tak bezžistno vykonali jeho žiadosť. — „Ot ce pojídemo.“ (Pozn.: Pri čítaní maloruských chochláckych slov vyslovujme len tie spoluhlásky mäkko, ktoré označené sú mäkkým znakom.) — Jožko hovoril tak chochlácky jako i oni, lebo on mal v tom jakúsi úľubu, keď s Chochli hovoril.

„Jaj, Jožko, ale moje čižmy!?“ — horekoval teraz Janko.

„Aké čižmy?“

„Nuž tam v blate mi zostaly,“ ukazoval Janko.

„Šo vin choče, ot ce malusa?“ pýtal sa Chochol Hrico.

„Šobuty zahubiv u hriaze, vin“ — odpovedal Jožko ukazujúc mu to samé miesto, kde sa Janko v blate topil — „v toj lužiňe!“ — Chochol sa zadivil.

„Nu kaže, jak ty, chlopčik, zajšov do toho mista?“ hovoril krútiac hlavou a keď si najprv ta dosku zahodil, pribral sa čižmy hľadať. Janko sa radoval a šiel za nim, aby mu lepšie označil nešťastné miesto. Hrico skoro našmátral v hustom bahne jednu a vytiahol, no druhú, ktorá ďaleko od tej hlbšie zaviazla, tak skoro nemohol. Konečne zachytii aj túto za sáru a keď oboma rukama, stojac na doske, silno potiahol — bác horeznačky chrbtom do blata.

„Ot se kaže bisova matir!“ (Bis = zlý boh, čert). Zakričal Hrico, ktorý v otrčených do neba rukách len sáru z čižmy držal. Avšak keď sa sosbieral, nenechal ani priehlavka v blate, a keď ho po hodnom namáhaní vytiahol, riekol ku rozžalostenému Jankovi: „Nu, nebojsa, maľusa, ja tobi zrobľu večir siju šobutu.“ Janko sa potešil a keď už všetko na voze uložené i voly doňho zapriahnuté boly, vysadil Hrico Janka hore a tiahli do dediny.

Voz cmukal a mliaskal po bazdurách blata, ani cesto, ktoré gazdinka na chlieb miesi a nevystálo dlho, už boli pri dedine. Potrvalo to ešte asi polhodiny, kým sa naša karavana dostala až do stredu dediny, kde stála veľká cerkov či kostol pod železným zeleným krovom. Hodne ďaleko od cerkvi bola aj „korčma“, do ktorej naši zatiahli, a poneváč bola nedeľa, sedel pred ňou neveľký rad mladších i starších Rusov-občanov. Keď naši vedľa týchto tiahli, pohodil jeden z nich:

„Šo ce jídu za ľudi?“

„Se kaže, Vingerci s kramami, iba ty neznaješ?“ nadhodil druhý.

„Ot ce dobre, treba žinke i divčiňe sarafan (jubku, sukňu) kupiti!“

„U nich kramy ne naši a dľa paniv.“

Naši zatiahli s vozom do širokej stajne a keď si svoje obriadili, vošli do krčmy, kde našli na stole aj kypiaci samovár, pre nich na čaj postavený. Traktová obšírna izba, do ktorej vnišli, bola na bielo omazaná, čistá. Vôkol stien stály silné dobre pripravené široké lavice, pred nimi dlhé čisté stoly. V pravo v kúte vysoko zavesený bol malinký drevený obrázok, cezeň prevesený biely čipkovaný ručník. V ľavom kúte u dvier stála z vysokých latôk složená klietka, v ktorej len nedávno ešte vysedával škaredý Šmúlo.

Dnu v izbe sedelo si s ľulkami či fajočkami viac starších i mladších Chochlov, ktorí chutne dymili si svojho pestovania dobrý lacný dohán či „tytun.“ Sklenic na stoloch nebolo žiadnych, a keď si kto žiadal vypiť, nalial mu hostinský do kališka vôdky či gorilky alebo aj vína. Vôdka musela byť dľa zákona štyridsať stupňová a cez uhlie dobre od smradu očistená. Takto chránila sa vždy prísne pod pečaťou a každý mesiac raz dva zavítal akciezny činovník, či je všetko v poriadku.

Naši sadli priam ku samovaru, a dosť ľahko že si tej gorilky tiež hrkli, lebo boli veľmi ustatí. Čaj upíjali si zo širokých bľudiek či šialok, pri čom si po malinkom kúsku cukru ku každej šialke uhrýzali; samovar jim za ten čas príjemne šumel.

Jeden z občanov priblížil sa k našim a začal, ako to naši aj desaťráz cez deň načúvať museli, krámiť svoju zvedavosť.

„Ot se kaže ne naši ľudi, se na virno Ňimci.“

Naši neodpovedali na to nič, lebo nebolo chuti na dištrakcie. Rusa to namrzelo a on pokračoval ďalej:

„Bačiš!“ — a mikol hlavou a poobzeral sa po svojich, — „jak molčiať, ničeho neotvičajuť, — na virno Ňimci; ja znaju, šo ce Ňimci, prijichali do našeho carja hroši zarabľať.“

Naši neodpovedali zas nič, oni na to boli už dávno zvyknutí. Chochol sa nahneval:

„Ej, ty Ňimče! šo u tebe pasport je?“

Teraz, keď už Jožko videl, že lepšie bude niečo povedať, keď už aj čo nejaký policajt o pas sa domáhal, obrátil sa k nemu a uspokojil ho ako vedel.

Potom, keď sa náš milý Malorus uspokojil, zamiešal sa zas medzi svojich a snáď od radosti, že predsa len svoje dokázal zdanlivým Ňimcom, ktorých od srdca nenávidel, zaspieval si:

„Kozačinu čornovusi,
čem u tebe župan kuci?
divky mene pidpojily,
župan mene pidkroj ly.“

Keď sa naši čaju napili a zajedli si, vyšli do stajne ku vozu a políhali si spať. Keď však ešte neboli pospali, niesol sa z jednoho konca dediny miešaný, mužský i ženský spev. Tlupa, ktorá zo samých dievčin a chlopcov pozostávala, blížila sa a naši načúvali ten utešený spev, ktorý aj dve hlasné dudky či trstinové píšťalky i bubienok a „tambura“ sprevádzaly. Keď zblížili sa, bolo počuť:

„Oj zvav mene Gerasim,
ščob ja prišla hraty s ním.

A ja Gerasima neľubľu,
ihrati s ním nepídu.“

Keď prechodili mimo stajne, spievali niečo rýchlejším taktom:

„Moja ľuľka*) červonaja z večera kurila,
položiv ju na policu, upala rozbila.
Oj obňav ja golovenku, i stav žuritisja,
Bidna moja golovenka, jak z ľuľkoj rozžitsja.
Oj pišov ja do Kieva ľuľku kupovati,
Ležit ľuľka červonaja, ne s kym torhovati.
A tam divky černobrovky pšeno prodavaly,
oni mene molodomu ľuľku storgovaly.
Za ľuločku kopijočku, za čubučok groši,
kuri-kuri kozačina, molody choroši.“

Pieseň nebola ešte dospievaná, no spievajúca tlupa vzdialila sa a ostatné verše nedaly sa vyrozumeť.

Ráno, keď naši zanechali nocľah, čliapali sa ďalej planou cestou, a keď už boli odtiahli hodný kus cesty od dediny, delila sa jim na dvoje, nevedeli teda ktorou majú ísť do istého dvora; vyčkali teda naproti jedúceho Chochla. Tento mal až tri územčisté koníky v tarantajec zapriahnuté a dobrzgal hneď. Naši volali naňho a on zastal.

„Ej, ďaďka,“ oslovil ho Jožko, „kudy nám treba jichat na Rajsky chútor?“

Rus vyňal ľuľku zo zubov a máchnuc rukou v ľavo odpovedal:

„Jidte vin v levo, a jak triška dalši pojídete, bude doroga na pravo, i ta sama privede vas do kňaza.“

„Iba tam kňaz žive?“ pýtal sa Jožko.

„A jakže, iba vy neznajete?“ A už sa chcel pýtať Jožka, odkiaľ je, no tento ho skoro predbehol:

„I kaže dobri pan?“

„Íí, kaže duša dóbra.“

„A bogati?“

„Íííí, detina moja.“ knísal chochol hlavou, až celý voz sa s ním hýbal, „u neho kaže tilki zemli, šo vin sam neznaje; i na Kavkaze, i za Moskvoju, na Sibíre i kaže kdis za grjanicoju. A groši, to cela kopa je. Jizžajte, pobačite; dom kaže taky, ščo i sam car može u ňem proživati.“

„Slava Bogu, koli tak,“ doložil Jožko a bol rád, že tiahne do veľkého dvora Pýtal sa však ešte, či doňho ďaleko. Chochol mu odpovedal:

„A bude piať verst s chvistom.“

Jožkovi hneď presadlo, lebo vedel, že bude chvost iste dlhší než tých päť verst. No museli merať.

Vŕlali, ťahali už vari hodinu a boli už aj cestu v ľavo minuli; jechali teda po pravej, ako jim bol Chochol naradil. Avšak dotiahli znovu, kde sa aj táto na dvoje delila, a keď nebolo koho opýtať sa, Ďurko vyňal z mešťoka peniaz a vyhodil ho niečo vyše seba. Keď spadol, pozrel naň: bol zvrchu orol; to znamenalo na pravo. Jemu sa však zdalo, žeby mali jechať v ľavo a preto vyhodil peniaz ešte raz. Spadol zas orlom na vrch. „Ešte teda do tretieho razu!“ povedal, a teraz spadol písmom na vrch. „No predsa. Poďme v ľavo! tretí raz platí.“

Jechali v ľavo. Tento raz udalo sa našim pravú cestu popadnúť, no mnohý raz prišli na miesto do dvora lebo dediny do nejakej hory alebo prosto do poľa, a keď si tak kone umorili, museli tam aj pokŕmiť. Pri takom kŕmení sa naši niekedy aj podotazovali: jeden hovoril, že keby boli šli tou cestou, ktorú on narádzal, že by neboli zablúdili, a druhý tiež niečo dokazoval. Poďme však za Jožkom a Ďurkom.

*) Ľuľka je u Veľkorusa kolíska pre deti.

Zo desať verst už boli ušli od miesta, kde jich Rus na cestu naprával, a že ešte len teraz peknú štíhlu vážu „cerkovnú“ a zelený krov kaštieľa uzreli, pohodil Ďurko:

„Bodaj toho čert uchytil aj s Chochlom, aj s jeho chvostom! Nuž veď máme ešte zo tri versty. Ak mi ešte raz niektorý to chvôstisko prihodí, nuž ho obarašim niečim.“

„Nuž darmo je to,“ slovil Jožko, „už ti to cestu nik na svete tak na vlas okom neodmeria, ako jeden baťka kolík. Chochol nebol kolík, ale — chlp, poľský chlop však klk.“

Zblížili sa ku chútoru. Janko obdivoval velikánske početné stavy. On videl krásny neveľký kostol, na ktorého váži nachodily sa aj hodiny. Neďaleko neho v obšírnej zahrade vysoký palác, tak pekný, jako jim ho ešte Chochol označil. V pravo videl on veliké majere, komory, sýpky, kočovne, konušne a ešte mnoho iných stavísk, no humna nevidel žiadneho, iba vedľa dlhočizných radov skýrd či stohov zbožia hodnú sušiareň, v ktorej sa zrno v slame pomocou velikých piec sušilo, a niekoľko parných mlátiacich strojov, ktoré teraz pre dážď spokojno stály.

V ľavo od dvora rozprestierala sa rovná pažiť, po ktorej tiahly sa dlhé rady stromov, a z pol versty odtiaľto krútily sa veliké vetrilá veterného mlyna. Toto nášho Janka najväčšmi zajímalo a on pýtal sa:

„Ba či ten mlyn toľko namele, čo vodný?“

„Hia, veru namele, ba ešte aj desaťráz viac ako ten náš dedinský. Nevidíš, aký voz múky vlečú z neho? A takých zo päť cez deň namele.“

Medzitým dokývali sa ku vysokej železnej bráne dvora a malý Janko šiel ponuknúť tovar. Hja, tá okolnosť, že šiel Janko, mala svoju zvláštnosť. Jožka lebo Ďurka mohli by sa páni opýtať o taký tovar, ktorého on nemal, a Janko povie na všetko, či jest lebo nejest, že jest. Jožko sa toho nebál, keď Janko zošamajuje. Ak sa ho opýtali, kde je ten tovar, nuž dal odpoveď, že nemá, a že chlapec nerozumel. Mnohý raz však aj pekne krásne zabudli na to, o čo sa boli pýtali.

Onedlho zpozoroval Jožko, že Janko kýva, a už ťahal voz ku kaštieľu, lebo to kývanie znamenalo, že bude trh. Nevystalo dlho, kým si naši čižmy z blata dobre vyčistili, bo jim v tom aj lokaji pomáhali, a už boli od razu tri pudlá vo velikej dvorane. Panstvo sa sobralo, Jožko a Ďurko prekladali po vôli tovar, pri čom držali sa po molodecky. Ak bola potreba, vychvaľovali svoj pekný tovar až do neba, a keď prišlo aj niečo merať, zaskočil Ďurko pre palicu na voz, na ktorej bol narezaný aršin či rýf, a hajda, nameralo sa hneď. Páni s úsmevom obdivovali divotvorný rýf, no boli spokojní, keď sa jim aj takto nameralo; ba nepovedali nič, keď jim vše Ďurko len ták od buka do buka, ako Jánošík, nameral. Veď ho nemuselo svedomie hrýzť: mal on aj kartičky na takých tovaroch, na ktorých bol zaznačený počet obsažených v kúske rýfov.

Medzitým, čo okolo pudiel stál hlučný trh, zaznievala utešená hra z veľkého fortepiana, za ktorým sedela krásavica slečna kňažna, ktorá Jožkove nôty z pudla rad radom zkúšala. Keď skončila, doniesla nepotrebné hárky do pudla, a súčastnila sa aj ona v trhu.

Sám kňaz, ešte nie tak starý muž, prechodil sa po čas trhu s niekoľkými pánmi vo veselom rozhovore po dvorane, a keď sa ho vše kňažna pýtala, či aj preňho má vziať istý druh tovaru, zblížil sa aj on k pudlu, a bolo hneď veselšie. Niektorí páni sedeli tiež u pudál a pomáhali sa jednať za dámy. Jednanie v takomto dvore nebolo zdĺhavé, lebo naši označali tu tovar krajnou cenou. Páni stŕhali z toho po pätačku.

Keď kňaz riekol ku kňahyni: „Dušinka, kupi u našich bratiev pobolše, ony veď biednyje,“ vzdialil sa zas od pudla a prechádzal sa ďalej.

Naši tu utŕžili hodný groš, a keď bol už trh u konca, podniesol lokaj na podnose dva kalichy dobrého vína a jeden z prítomných pánov riekol ku našim:

„Pejte, bratci, za zdorovie našeho kňaza Mirskago.“

Naši podišli k lokajovi, vzali si víno, a keď poklonili sa, slovili: „Na mnogaja lieta!“ a vypili.

Za tým poďakovali sa, a keď vychádzali zo dvorany, všetci gospoda hľadeli za nimi veľmi sympaticky.

Na druhý deň ohlásili naši tiež menšie dva dvory, no nenocovali v tom druhom, ale šli na noc do dediny, kde u sedliaka prenocovali. Kone voviedli pod nízky saraj a voz vtočili tiež podeň. Vytiahli z drabinôk voza ponad oje dobre ustrojený plátený válov (kreptuch), nasypali koňom doňho ovsa, a keď aj do saku podobného, z povrázkov viazaného „košela“ sena nabili a uviazali ho na predok voza o drabiny, šli všetci do chaty.

Takej čistoty, akú naši u Malorusa až obdivovali, nenašli a nevideli nikde dosiaľ u pospolitého ľudu. Izba biela ani padlý sňah, a to aj z vonku taká. Široké lavice okolo stien biele ako nové, stôl čistým bielym obrusom zakrytý a na ňom drevená hodná-slanica i s malými chlebíkami, ktoré sa každý alebo každý druhý deň svieže piekli. Nad stolom v uhle boly rozostavené drevené obrázky na peknom ráme a okolo každého založený bol pekný biely modro a červeno vyšívaný ručník, a pred obrazmi na ráme stály prilipnuté tenké voskové sviečky, ktoré sa vždy večer pred každým sviatkom zapaľovaly. V ľavom uhle stála široká, veľkými ťažkými vankúšami zakladená posteľ, a v uhle odo dverí bola vystavená pec, ktorej čeľustie do izby hľadelo, no tak čisté, žeby nikto neveril, že sa tam niečo hotoví, a predsa každý deň sa kúri. Kúrivom je najviac slama alebo šúšoľ pohančený a niekde i drevo. Dom pozostáva zo stĺpov, no veľmi hrubo a vkusne ulepený je hlinou.

Milé Chochlušky, zväčša trochu počerné, maly hrubé čierne sťa havran vrkoče, v ušach zaušnice i granátov na hrdle mnoho. Z opleciek visely jim široké, dlhé rukávy, červeno-modrým vyšívaním ozdobené, a spodné šaty tmavo-modré so žltými alebo bielymi veľkými klietkami. Zápona biela, vkusne vyšívaná. Pančochy hrubé, biele, črievice ľahké na nohách. Slovom, malorossijský ženský oblek slaví sa po celom Rusku veľmi, a niet ani len jednej vzdelanej ženskej, žeby ho za mlady nenosila. Vydaté nosia na hlavách polookrúhle hodbabné lebo zamatové party.

Mužskí nosia sa skoro rovnako s Poliakmi. Kabáty letné i zimné šijú si do drieku a nohavice nosia biele s modrými pásmi, len že ďaleko širšie, ako Poliaci, no vždy v sárach, ako aj tamtí.

Naši vošli; Jožko popredku, pozdraviac domácich:

„Zdravstvujte!“

„Dóbraho zdorovia! Saditesja, dobri lude,“ slovil gazda a usádzal našich. No nesedel dlho bez slova a skoro načal vyzvedať sa svojich zriedkavých hostí:

„Z vitkiľa panočku jidete?“

„Z Kijeva,“ odpovedal Jožko, lebo vedel, že ak povie z Varšavy lebo až z Uhorska, že nebude konca kraja vyzvedaniu zo strany Chochla, čo ho neraz až do umorenia zunovalo, keď niekedy aj desaťráz cez deň musel odpovedať na otázky, ktoré mu stavali ohľadom jeho kraju. No ani teraz neobišlo sa na krátko, lebo Chochol už-už otváral ústa:

„A postojano kde živete?“

„Za hrianycoju,“ odpovedal Jožko čo najkratšie.

„Za hrianycoju!?“

„Da, da.“

„Tak vy kaže ne našeho bieleho caria?“

„Niet.“

„A jakoho?“ len ďalej vyzvedal sa a už čakal, čo Jožko povie.

„Avstrijskaho.“

„Avstrijskaho!?“

„Da.“

„A jak jeho zovut?“

„Franc Josif.“

Rus chcel to meno vypovedať, ale nešlo mu to, a keď hodil rukou, povedal:

„A Bich jeho znaje, šo vono za carja, nikoliv neslychav pre ňeho.“

Potom myslel za chvíľu, iste čo by sa ešte vypytoval. Jožko bol netrpezlivý a bol by radšej k vozu išiel, no tam bolo zima a večerať sa mu tiež chcelo, teda len sedel a vydržal eksamen.

„Či vaša zemla velyka?“

„Da ňe, mala.“

„A bohacko narodu?“

„Da tryšky je.“

„Nu tyľky nemaje jak u nas?“

„Ňe.“

„Da ma buď takoho velykoho caria nyhde nemaje jak u nas. Naša zemla, panočku, velyka.“

„No chvála Bohu,“ vzdychol si Jožko, „už je koniec rozprávke, lebo Chochol už aj hlavou krútil a tak vyzeral, akoby už bol došiel do konca. No o chvíľu zas povzniesol hlavu vyššie a začal:

„A jaky vy ludy — Ňimci a či Chrancuhyi“

„Bodaj ťa aj s kolom! Vari ho už antol (čert) vykyvuje!“ prehovoril Ďurko k Jožkovi. A Chochol uradovaný, že počul aj cudzú mluvu, hneď pýtal sa:

„Šo ce jeto vaš človik skazav?“

„Nyčoho; on kazav miny šo choče spat.“

„U bratčik — teper noč velyka,“ uspokojil Ďurka, a keď zišlo mu na um, zas pýtal sa:

„Tak jaky vy narody?“

„Da my ňi Ňimci i ňi Chrancuhi, a taký sami Slaviane jak i vy. To jest, my takym jazykom hovorim, jak i vy, z maloju tyľky raznycoju.“

„A ce baciš!“ trhol so sebou Chochol a poobzeral sa po svojich, a už mal zas na jazyku otázku:

„A je i za hrianycoju naši ludy?“

Jožko nemyslel, že so svojou odpoveďou na takú citlivú strunu Chochlovu narazí; no už bolo darmo, musel odpovedať.

„A jak že, bohacko je.“

„Ot se dyvinka, šo naš car svojich ludy do sebe nezabere! — A či vy kresčony a či ňi?“

„A jak že.“

„A či u vas Boh toj samy, šo i u nas?“

„Toj samy.“

„Ja dumav šo druhy,“ pohodil Chochol. „A baťko, maty i žinka je u tebe?“

„Maty ňima a baťko i žinka je.“

„A jak ona doma odna žive?“

„Šo robiti, koli dolžna. U nas bidna storona, treba do čužoj zemly jichať chleba zarobľať.“

„Chyba u vas zemly ňima?“

„Je da tryšky i to pohana.“

„Ot se nedobre. U nas u Rossii, slava Bohu, i zemly bohacko.“

Ale dosť už toho. Kým gazdinka s dcérami nahotovila večeru, to vždy len ďalej a ďalej trvalo, tak že Ďurko už aj von bol vyšiel a Jožko už len akosi nasilu odpovedal gazdovi.

Na noc potom dala gazdina našim aj po jednej hlavnici, lebo jich veru aj hodne mala v komore. Hja, veď len na dvore skoro sto husí bolo na žive, a mnohý raz kúpili si naši za dvadsať kopijok jednu na pečeňu.

Ráno, keď naši vstali, boli hodne prekvapení. A síce, na jích šťastie, zamrzlo blato, a toto bolo jim veľmi vhod, lebo kone jim už skoro vystávaly. Sobrali sa tedy rýchlo hore a očistili si voz od blata, lebo už viac sa naň lepiť nemalo. Zapriahli kone, a keď zašiel Jožko za nocľah platiť, odpovedal mu pohostinný Rus:

„E', dasi kde nebuď Bohu na svičku i bude," a vyprevadil jich.

Naši už teraz jechali skoro, bárs jich aj hodne potriasalo po ostrej chrochoti. Dlho však netrvala jim táto zlá cesta, lebo hneď na to deň po deň veľkými chlpami váľal sa sňah a na voze už na tretí deň nebolo možno jechať. Čo tu robiť? No Jožko dlho nerozmýšľal, kúpil niekde u gazdu veľké široké silné sane, rozobral voz, a keď kolesá z neho široko po saňach pravidelne rozložil, položil z vrchu aj voz na ne a mocne všetko spolu sviazal. Pudlá povykladal si už teraz trochu ľahšie, lebo drabinky padli nižšie, zapriahol a hajda — už ani po masle sankoval sa. Jankovi k vôli kúpilo sa aj niekoľko hlasných mosadzných hrkálok a keď vše dobrým trapom uháňali cez dedinu, všetko vybehávalo dívať sa na nich ako na nejakú svadbu.

Takto po sanici obehávali naši skoro od dvora ku dvoru, od mesta k mestu, a nepotrvalo už dlho, keď aj zpomedzi Chochlov vysankovali sa a ta cez Kurskú do Orlovskej cestovali už všade po Velikorossach.

Poľnými cestami, ktoré cez zimu pre bezpečnosť pocestných hodnými viechami boly vysadené, nejazdili naši často; ale keď raz dobrali sa na nejakú riečku lebo rieku, nad ktorých brehmi obyčajne rad radom dvory a dediny osadené sú, jazdili ľadom prosto riekou skoro bez obavy. Avšak nie všade a ani nie na každom mieste ľadu bolo možno bezpečne jazdiť, a jeden raz prihodilo sa našim aj dosť povážlivé nešťastie. Bolo totiž raz pripadlo vnove sňahu, a na jednom kraji tej rieky, po ktorej naši jechali, bol od bystrého toku ľad na toľko premlzený, že, keď naši práve na to miesto napadli, pod nimi prevalil sa. Oje, ktoré na šťastie dlhé bolo, zabehlo z vrchu na mocný ľad, a kolesá, ktoré tiež hodne na boky vyčnievaly, ležaly tiež z vrchu na kraji oblomeného ľadu, a tak sa všetko na šťastie ako vajce na žrdi udržalo, kým z brehu z blizučkej dediny dvaja starci s hŕbou detí ku pomoci pribehli.

Hneď z príchodu vláčily deti na rozkaz starcov z nablízku stojacich pyramíd konôp dlhé viazanky a hádzaly jich husto jednu ku druhej až ku saniam. Potom zašiel jeden starík od predku ku koňom a pozakladal jim silno povrazy na šije a druhý zašiel ticho na sane a popretínal pobočky na šírach. Na to, keď mocno založil povraz za sane a naši pridvihli do bidla nad ľad pätice sáň, vzalo sa všetko družno za povraz a šťastne vytiahli sane nazad. Tým samým šlakom ťahali potom aj kone, a keď uviedli zas všetko do poriadku, zaďakovali naši svojim „spásateľom" za trudy a s Pánom Bohom, už pravda prozreteľnejšie, jechali ticho ďalej.

Tak vykľukovali naši už až skoro pod samý Orol, kde z okolia dostali sa na kursko-orlovskú hradskú cestu. Po tejto jechali asi za dva dni veľmi ťažko, lebo od veľkej premávky množstva izvozčíkov bola cesta tak veľmi rozbitá, že málo bolo niekdy aj päť-, šesťráz cez deň prevrhnutia. Našim to robilo velikú galibu, lebo museli vždy všetko z voza skladať a opäť vykladať, a poneváč niekde bol tak hlboký sňah, že sotva telegrafičné stĺpy z neho trčaly, s veľkým namáhaním vytarjambali sa vše z neho hore na ubitú cestu.

Aj dnes, keď práve do jednej dediny, kde aj mnoho veľkých postojalých dvorov bolo, vťahovali, už od takého cestovania boli veľmi ustatí. A preto, keď ešte nebol aj tvrdý večer, mali tu zostať na noc. Janko poháňal a obzrel sa vše na Jožka, kedy už rozkáže zastať, aby do niektorého „postojalého" zatiahli, no Jožko len mlčal a Janko poháňal. Keď prešiel všetky postojalé dvory a keď tu Jožko kázal zastať, zišiel dolu a zabočil k jednomu z mužíkov zemeďeľcov prosiť o nocľah. Hrdý mužík, ačkoľvek aj vďačne prijal našich na noc, no nebolo to už tak ako u Chochla. No Jožko i Ďurko boli radi, keď jich len prijal, bárs aj neufali sa tej štedrosti čo u Chochla.

Zatiahli na dvor, prosto pod vysoký saraj, kde sa jim svobodno vmestila aj búda. A keď tam obriadili sa okolo svojej chalupy, šli skorej do teplej chaty, lebo bol čerstvý mráz.

Úhľadný dom mužíkov poskladaný bol z hrubých rovných brván borových alebo brezových, a každé brvno malo od vrchu vybratý žleb, do ktorého sa potom hrubý mäkký šúlok konopí vložil, aby i tá najmenšia medzera medzibrvná dokonále zatknutá bola, následkom čoho potom pravda muselo byť teplo v izbe, čo aj steny neboli mazané hlinou. V izbe mužíkovej teda nebolo bielo, no za to boly steny i lavice predsa čisté, úhľadné, a v kúte na obrazoch visiace ručníky, na stole obrus a u dvier veliká na drevenom podstave pec belely sa ako sňah. Pred obrazmi boly nalepené voskové sviečky ako aj u Chochla, no visela tu aj lampada s dreveným olejom, ktorá po sviatkoch za celé dni horievala. Pri peci nikdy nechybel železný alebo hlinený na povrázku v svobodnom visiaci rukomójnik (umyvák) aj s ručníkom, ku ktorému obyčajne aj pred jedením nikto ruky umyť si nesťažoval.

U mužíka nebolo kozuba ako u poľského chlopa, alebo kahana ako u Chochla, ale mal on na miesto toho vysokú nohu — ako na nôty muzikant —, a do železného rážštepu u vrchu vtýkala sa vždy dlhá horiaca lúčina, pod ktorou stála nádoba s vodou, aby padajúce uhlie skoro hasilo sa. Biele ženičky boly skoro tak odeté ako aj Chochlušky, iba rukávy maly tieto o niečo užšie a na hlavách party inej podoby. Vyšívania i na týchto bolo mnoho a vkusného, a mnohý, možno, aj veľkoruský národný oblek viac schvaľoval by než malorossijský. Mužík nosí vždy peknú okladistú (širokú, veľkú) bradu, oblieka na nedeľu červenú košeľu, na robotný deň bielu z červeno-modrým vyšívaním. Nohavice či štany nosí o mnoho užšie než Chochol a čižmy zamieňajú niekdy ľahké lýkové lapte. V zime má každý dobrý polšubok, ba aj zemani nie sú bez nich, a do cesty hodnú šubu či tulup. A vzdor tomu, že Veľkorusi bývajú na severe, užijú viac tepla než Chochol alebo Poliak.

Pri kúrení dohánu v izbe neskrčí sa mužík k zemi tak ako Chochol, ale odchýli si trochu dvere a vše, keď si dobre potiahne, vypustí ta do „sienec" kotúč dymu.

Pri vchode do chaty pozdravili naši domácu čeľaď obyčajným „zdravstvujte," niekdy aj „dóbry véčer," na čo podobnú úctu aj oni obdržali. A keď usadili sa ku predku, načal mužík hneď vyzvedanie ako aj Chochol, no s istou hrdosťou.

„Pozvoľte vas, gospoda, sprosit, kto vy takija?"

„My Vengerci iz Austrie," odpovedali naši.

„A — vy stalo byť nie našego carja?"

„Da, u nas drugoj: Franc Josif jevo zovut."

„Franc Osipovič?"

„Niet. Prosto Franc Osip."

„Značit dva imja; a po báťušky u vas nezovut?"

„Da, u nas po báťušky nezovut."

„Eto nechorošó, báťuškov náda pominať."

Potom myslel trochu a zas pokračoval v otázkach:

„Nu, a daloko do vašej rodiny?"

„Daloko, tri tysjač verst."

„Ochochochó! Vot kak daloko vy zajechali? Nu kak že vy doma semejstvo svoje ostávili?“

„Čtož delať, kogda nužda zastavljajet, po nevoli ostavljaješ svojich.“

Potom naši čosi zahovorili medzi sebou, a keď mužík začul, pýtal sa:

„Na kakom jazyke vy, gospoda, govoríte?“

„Na slavianskom, bratec. My tiem jazykom govorim, na kakom vy Bohu molites.“

„Tak vy, stalo byť, iz tech Slavian, za kotorych naš car vojoval; Bulgari ili Serbi?“ pýtal sa mužík.

„Niet, eto drugija, tie byli pod Turkom.“

„Da, da, pod Turkom,“ zpamätal sa mužík.

„My živem za Poľšeju, v gorach.“

„A, za to vas i Vengercami nazvali,“ domyslel sa mužík a opakoval si: „V gorach — Vengrii — gorci — Vengerci.“

Medzitým, čo sa títo rozprávali, zliezol starý „ďadko“ z paláty, ktorá rovno od pece priekom ponad dvere dľa spávania ustrojená bola, a keď pozdravkal sa s našimi, oslovil jich:

„Što, gospoda, ja slyšu vaš rozgovor i zamečaju što vy Vengerci, pravda?“

„Da, da, deduška, Vengerci.“

„A, bratci, kuda vas Bog tak daloko zanios? Ja ved byl u vas tam. Prochodil ja tam vaši gori v sorok v osmom godu, za Nikolaja pokojnika — daj jemu Bog carstvo nebesnoje — a prežehnal sa — byl ja i na Dunaju, i po roznym miestam.“

„Nu vot, tam my i živem,“ hovoril Jožko veselšie, keď uvidel človeka mužíka, ktorý býval v jeho strane.

„Oh, synok môj,“ obrátil sa deduš ku svojmu synovi, „jesli by ty znal, „kakoj tam narod choroši, prosto angeli a ne ľudi. A dogovoriš sja s nimi, kak s Chochlom ili Poliakom.“

„One ved sami govoriat, što one Slaviane,“ odpovedal mu jeho syn, teraz mladší gazda.

Potom kázal deduško mužíčkam našich dobre utraktovať, samovar postaviť, a po večeri dal zakúriť cez pitvor druhú izbu, „gornicu,“ a tam, keď jim postlali, dali jim samým spať.

Teraz, keď už nastaly silnejšie mrazy, nenocúvali už všetci naši na dvore, ale keď Jožko lebo Ďurko na premenu zamieňali sa, spávali vždy dvajá v izbe.

Dnes bol rad práve na Ďurkovi, a keď tento odišiel aj s hodným kožuchom ta na voz pod saraj, vošiel Jožko i Janko do gornice. Jožko sa za chvíľu ešte aj z knižky modlil a Janko kľakol si pred obrazy a tiež konal svoju každodennú povinnosť. Potom zahasili svetlo a ľahli.

Janko, ktorému nijak nešlo do hlavy, prečo vlastne Jožko nezašiel do postojalého dvora nocovať, nestrpel a pýtal sa ho:

„A prečo sme, Jožko, nezatiahli na noc do postojalého dvora? Veď by nám tam bolo vari lepšie?“

„Hm, to nie sú pre nás hostince, Janko!“

„A prečo?“

„To sú len pre takých ľudí, ktorým groš ľahšie prichodí, ako nám.“

„Hm!“

„To je isté, že je tam dobre, veselo, aj dostaneš čo len chceš, ale vrecko trešti.“

„Tu nás teda lacnejšie bude stáť?“

„Akoby nie. Za seno sotva čo vezmú, aj za jedenie tiež, iba za ten ovos ak zaplatíme; i to viem, že za mierku desať kopijek lacnejšie ako na hostinci.“

„Teda je len predsa lepšie u mužíka.“

„Veru lepšie pre nás. Aj pár kopijek keď usporíš, už máš viac. Hľa, tam doma Johanke treba platiť daň, nákladky všeliaké, ešte aj za to, že sa tuná túlam, potom treba pre horára, paholka, v dome všeliaký výdavok, a Boh zná ešte čo. A to všetko čaká len na to vrecko, do ktorého tu sháňam.“

„Hm!“ Janko to pochopoval a len hmkal.

„Vidíš, synku môj, prečo sme my nešli nocovať do postojalého dvora. Nám je dobre aj u mužíka. Pravda, že je nám nie všade takto ako tu, no predsa nikde tak zle, aby nás nenakŕmili alebo čímkoľvek neobslúžili. Všade sú nám radi a všade nám pri odchode hovoria, však vieš: „Milosti prosím i drugoj raz.“

„To je pravda.“

„No a teraz spime; zajtrá treba včaššie vstať a ta, aby sme ešte niečo za tých pár dní vykonali, lebo na schôdzke bude vrecko hodne trešťať.“

Janko ukryl sa do gubky, no nespal dlho. On rozmýšľal o tom, čo mu Jožko rozprával. Všetko poprichodilo mu na um: ako jeho mamka so slzami v očach nosievala richtárovi na porcie, ako vše, keď mu šaty lebo čižmy robiť mala, aj vyplakala sa, keď len zbytočného groša zriedka bývalo. No za to on už aj teraz vzdychol si: „Hej, keby ja len skorej vyrástol, veď ja budem zarábať, usilovať sa, aby som tej mojej mamke i ňankovi na staré dni pomáhal.“ Takou myšlienkou zaoberal sa malý Janko.

„Ale spíš, Janko?“

„Oj nie, Jožko.“

„A čo nespíš?“

„Nuž nemôžem akosi.“

„Veď ani mne čosi neide na sen. Ten starý deduško nám kázal veru mäkko postlať, keď nám tie dievčence toľko týchto perín nakládly. A čo je človek len na tvrdom naučený, nuž to akosi ani zaspať nedá.“

„A ako spievajú krásne! Ale jich počujete?“ pýtal sa Janko, lebo on rád načúval ruské pesničky.

„Akožeby nepočul. Tie budú aj do pol noci spievať a priasť.“

„Hej, veru sú to len majsterice, tým to veru len ide,“ vychvaľoval Janko ruské devy.

„A v lete, počkaj len, neraz ti bude mať na chrbte v obruse konope alebo ľan, a cestou do poľa pradie so spevom, len tak sa jej vrtí vreteno a spev rozlieha.“

„Hm, teda nám v lete bude veselo bývať?“

„Nuž pravda lepšie než v zime. No, už teraz dosť, spime.“

Jožko skoro potom zaspal a Janko už len načúval piesne z druhej izby; práve začaly sviežu:

Dolgo ja v tiše žila,
zloj tosky neznala,
proživala veselo —
pela da igrala.

Dolgo ja kak mak cvela,
vertenom krutila,
i odo vsej duši —
ja priagu ljubila.

Vot onahdis večerkom
sižu za robotoj,
chodit bojár molodoj
z jasnoj pozolotoj.

Z tech por ja nepriadu,
nepriadu ja skučna,
často, často nitka rvet sja —
mne na serdci grustno.

Ďalší milý spev devíc uspal skoro Janka a on neprebuudil sa až ho Jožko na svitaní zkýval.

Naši skoro sobrali sa z dobrej nocľahy a hneď z dediny dali sa v ľavo na dvory, ktoré jim mladý mužík

na noclahu naradil. Mrazy, ačkoľvek už aj slably, predsa neraz ešte aj do teplých kožuchov dotieraly sa, a naši vtedy obyčajne za vozom či saňmi aj po niekoľko verst na dúšok popínali. No nebývalo to predsa nikdy tak príkro, ako keď severný vetor obrátil, ktorý včasto aj uši, nosy i prsty na nohách našim pomrazil. Aj chumelice včasto príkryly našim cestu a to obyčajne vtedy, keď aj za celý týždeň len kúrilo a mietlo, ani čoby už celý svet malo zakabonit do sňahu. Cesty sa vtedy pod sviežim sňahom celkom ztratily z vidu, a keď niekedy ešte aj viechy u ciest pozasýpalo, nuž krúť sa, biedny človeče, stepou deň i noc, a všade, čo vidíš, všetko len bielo a bielo. Až konečne keď kedy-niekedy zazreš kostolnú vážu alebo vetrilá mlyna, len potom vieš, že si ešte nie pri severnej točne. Hej, veru raz v takejto metelici istý Turčan — pravda v dobrom kožuchu — aj so psíkom za sedem dní vyležal pod sňahom o hlade a smäde. Jeho šťastie bolo, že mal onoho psíka pri sebe, ktorý keď po metelici zbadal povedľa idúceho mužíka, vybehol dierou zpod sňahu od svojho pána a tak zachránil ho od smrti.

Druhý Turčan, predošlého kamarát, však zamrzol, a to pri samej dedine v cintoríne na jednom hrobe. Kone, voz i tovar zostaly zachránené.

Ej, veru by sa mnoho dalo popísať o všeliakých hrozných prípadnosťach našich rodákov.

Konečne prešiel našim aj posledný týždeň do schôdzky a v sobotu pred fašiangovou nedeľou došli do Orla.

(Pokračovanie.)

Biela ľalija.

I.

Čieho to žiar kvetu
tam na západči?
zpytujú sa neraz z jara
moji vohľači . . .
Počkaj, dcéro, vše sa zvieš,
mať jak mi to stará tiež
mladej vyprávala,
pamäť ak stačí:

Krajinu znám šumnú,
pravý zemský raj,
bystriny dve objímajú
kvetorúnny kraj,
a tam, kde sa schádzajú,
rúčky si podávajú,
zdriemlym bdie nad plesom
les, mu pejúc báj.

Skočné kde bystriny
vpíja hladina,
zkvieta v domku bielom ruža:
vňadná dievčina,
kvitne si šuhajkovi,
(ktorému, to Pán Boh vie)
preňho vonnú presádza
sneť rozmarýna.

Pomáha jej mamka
s prekvitlým vlasom,
teší drahú perlu svoju
prítuľným hlasom:
Vidím, vidím šuhaja,
z diaľneho ide kraja,
tým ho rozmarýnom
podperíš časom.

Tešiac sa, deva ho
denne polieva,
pre vodu naň ráno
k plesu chodieva:
„Už je ruža rozvitá,
milý, poď, kým zodkvitá,“
túžiac za šuhajom
pri tom si spieva.

Rozmarýnu polejúc
ružami chodí,
jak jích kráľka zarosenou
nôžkou sa brodí,
obhliadne sa po sade,
kde je sŕňa jej mladé —
k striebornej hladine
si ho sprevodí.

Napojac ho, na lono
si ho posadí,
hľadiac v pekné, zvlhlé zraky,
mäkkú srsť hladí,
neraz pri tom zadriema,
snívajúc, že také má
vábivé dve oči
šuhaj jej mladý.

A keď sa prebudí,
sadne k hladine,
vzťahuje k nej svoje biele
rúčky nevinné,
čerpá vlnky chladivé,
vlaží tváre zorivé,
až jích ruže zhoria
v sviežom karmíne.

Navlaží tiež nimi
mäkký, zlatý vlas,
šumiaci jak zralý v luhu
vánkom šumný klas,
sviežu odloží zeleň,
zhrúži do zlata hrebeň
hruď chvelá zvuk leje
túžob sladkých hlas.

Od rozriaseného
zlata čistého
v žiari zlatej pol sa smeje
kraja celého,
k brehu rybky plávajú,
lane z hôr prichádzajú
vo speve túžby čuť
srdca snivého.

Jeleni za svojmi
spejú družkami,
jak znie spev, tak hbytými si
hrajú nôžkami;
nad hladinou zastanú,
pozerajú na pannu,
pekne vetvistými
kývu rožkami. — —

Prijde v kraj myslivec
z ďalekých krajov,
hľadá jeleňov s družkami
v zeleni hájov;
avšak darmo sa brodí,
vonnou borinou chodí,
nadarmo zrak bystrý
sliedi šuhajov.

Rozžiali sa nad tým,
hlávku zvesuje. —
K myslivne tak jednúc
si vykračuje,
razom však sa zastaví,
klobúčik si popraví,
hlas od plesa zvonivý
dievčinin čuje. —

Rozkošným mu kúzlom
v srdce hlas zvučí,
letkom zvráti ta ku plesu
srnčí skok rúči,
a keď dôjde v kraj lesa,
zazre pannu u plesa,
zlatý vlas zvlnený,
sŕňa v náručí.

Vlnky v tichom s rybkami
takte hupkajú,
na spev sladký jeleň, laňka
pozor dávajú;
v to sa šuhaj pridruží,
ziera líčok do ruží,
pijúc cit, v ňomž bielučké
ňadrá plávajú.

Prestane peť deva, —
s druhom prchne laň,
zvestujú od brehu rybky,
zvlnia plesa pláň;
deva, nezrúc šuhaja
v lúbi z druhého kraja,
k odchodu sŕňaťa
uzdu berie v dlaň.

V lono ju prijíma
domok už biely,
maľované sa už dvierka
za ňou zavrely,
šuhaj ziera preds' za ňou,
z očí slzy mu zkanú,
krok mu na tom mieste
jako primrelý.

Očarenú hlávku
v dlane ukladá;
sníva, že ho tá devojka
bude mať rada,
cíti, jak očko žiari,
ruža skvie sa v jej tvári,
rozkošná sa túžba
v srdce mu vkráda. —

Potom chodí ráno, večer
k plesu deň čo deň,
darmo však, tam málo jesto
s pannou šťastia preň,
on sa sblížiť k nej stydí,
ona ho zas nevidí,
odejde, nič nežičiac mu,
leda túžob sen.

Však si dievča jednúc
sladko pospalo,
jak sa srnke v sivé oči
bolo vsnívalo.
Pobadal to šuhajík,
nechal zelený hájik,
zašiel si ku dievčaťu
len tak na málo.

Tu hľa komár k tvári
devinej krúži,
šuhaj chce ho bozkom sohnať
zo živých ruží;
však to devu zobudí,
a ona mu do hrudi
žiarnych očiek zkúmavú
strelku zahrúži.

Vyskočí na nôžky, —
vrtký šuhaj k nej,
chce, by rúčku mu podala
do ruky pravej:
Nie tak, šuhajko milý,
sotva sme sa spatrili,
neviem ver', či budeš
chuti po mojej.

Až keď ťa ja dobre,
šuhajko, poznám,
potom ti ja nielen rúčku,
i srdiečko dám;
však abych ťa poznala,
srdce, rúčku ti dala,
na vohľady musíš
napred chodiť k nám. —

Ulieta deň za dňom,
druhý vychodí,
šuhaj hľa už devu milú
za ručku vodí;
stará mať sa usmieva
na ľúbosť, čo ohrieva,
a dňom každým šťastie
nové v hruď vodí.

Tak je šuhaj s devou
dosť už dlhý čas,
až ju staví, pohrozí jej
v hriadkach kvetných raz:
Dosť sa, milá, dosť známe,
hubinku si dnes dáme,
starká mať ku sňatku
nech požehná nás.

K mamke šli, tá k sňatku
žehnanie dala,
šuhaja si jako svojho
syna zľúbala:
Dal by Pán Boh, syn drahý,
rodné keď prejdeš prahy,
by ti tak zo srdca
tiež mať žehnala.

Strojí sa šuhajko
diaľnu na cestu,
šumnú ľahodnými slovy
teší nevestu;
a keď svitol siedmy deň
úzkostí sťa ťažký sen,
s vrancom v cestu hotový je
k rodnému mestu.

Obejme ľaliju
k hrudi sklonenú,
utre očko, zľúba ružu
slzou zperlenú:
Dobre sa mi, milá, maj,
jeden rôčik ma čakaj,
kým si ja poprosím
mater vzdialenú.

II.

Odišiel šuhajko,
plače dievčina,
v speve, vo sne, vzdychoch tichých
vždy ho spomína;
daromný však nárek jej,
nevracia sa šuhaj k nej,
druhému bárs rôčku
bije hodina.

Pôjdem na zápačie,
tam sa posadím —
pomyslela — ztadiaľ v šíry
svet sa rozhľadím:
spatrí on moje oči,
letkom ku mne poskočí,
pobehne jelením
skokom hneď mladým. —

Vyšla si na zápač,
v kraje hľadela,
či by si ho žiarnym očkom
dakde uzrela;
siala rumeň rdelá tvár,
útla ručka bielu žiar,
až sa ňou ďaleká
krajina rdela.

V piesňach sa rozzvučal
zorivý jej ret,
žiaľne kraji ďalekými
čuť jej piesne znieť;
nečuje jich však milý —
Slzy očkom zperlily:
Milý môj, milý môj,
kedy prídeš zpät?! —

Kopci tu na jednom
v tráve zelenej
blisne kríž jej, zasadený
v zemi studenej,
a na ňom sú tie slová:
Tu ma chladný rov chová
pre túžby, pre ľúbosť
k deve milenej.

Zavzdychne devojka, —
puká zaschlý rov,
milého von z neho vábi
zvuk zorivých rtov;
biela rúčka zakýva,
milého si pozýva
na verné na srdce,
na pár sladkých slov.

Pobadá on milú,
z hrobu poskočí,
peruťou mu hybkou žiara
jasavých očí;
vánkom zjasneným pláva,
rúčka kam kynie pravá,
zápač na zelenú,
v kvetné úbočie.

Tam si k nej prisadne:
Tu ma máš, milá,
daj pravicu, poklad drahý,
čos' ma vábila?
„Chcela som ja, môj milý,
by sme chvíľku zažili,
dosť som sa za tebou,
dosť natúžila!“

Objíme milého,
kľaká v objatí,
k nebu vrúcnej tok modlitby
vysiela zlatý:
Spolu keď nemožno žiť,
nebo, daj nám spolu sniť,
jedna nech nám zeleň
vľúdny rov šatí.

Čuje nebo prosbu,
sivý zrak vpíja,
korunku si z tváre spriada
biela ľalija;
z hrudi stonek sa klene,
z nožiek hybké korene,
z dychov tok sa vône
čarnej vyvíja. —

V hrob sa vráti milý,
ľaliju hladí,
korienky jej hybké v srdce
verné si sadí;
kryt hneď za ním zapadá,
ľalije však tvár bľadá,
zastanúc si nad ním,
smutne v kraj hľadí.

Smutne ona hľadí
ale z jara len,
potom zmizne, rozplynúc sa
jako vonný tieň;
milý rúčku jej podá,
verné ju na lono dá,
sníva s ňou do jara
potom lásky sen.

A. Z.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

83. Ďorď Palkovič.

Narodil sa 26. februára, dľa iných 27. septembra r. 1769 v Rimavskej Bani v gemerskej stolici a zomrel dľa dra. Přecechtěla 13. júna r. 1850 v Prešporku, dľa Haana ale r. 1847. Prvé vzdelanie dosiahol na školách domácich, v Ožďanoch, Dobšinej a Šoprone, potom v Budikovänoch pri Balogu riadil školu, na to r. 1792 odobral sa na universitu do Jeny. Navrátiac sa do Uhorska, za istý čas zastával úrad učiteľský zčiastky na verejných ústavoch, totižto v Lučenci na reform. škole, zčiastky v súkromných domoch: u baróna Gabriela Prónaya, hlavného župana gemerskej stolice, potom zdržiaval sa vo Vacove, konečne vyučoval dieťa grofa de Porcia. — Keď r. 1803 podarilo sa snahám Tablicovým a Hamaliarovým sriadiť stolicu reči a literatúry československej na lyceume prešporskom, dosadený bol na ňu Palkovič r. 1803. Tu mala početná slovenská študujúca mládež príležitosť cvičiť sa v svojom materinskom jazyku a vôbec v slavistike. Palkovič vyučoval nielen českej mluvnici a dejinám českej reči a literatúry, ale aj jazyku srbskému, poľskému a ruskému. Miesto toto zastupoval Palkovič až do r. 1837, kedy ho na istý čas odovzdal Ľudovítovi Štúrovi. Cez celý ten čas bol Palkovič v literatúre neunavne činným a v prvých rokoch nemálo pôsobil k jej rozkvetu, náležajúc k oným mužom, ktorí znali správnejšie jazyk aj sloh. Keď však pokrok žiadala, aby starý jazyk prispôsobil sa potrebám

nového veku, Palkovič pridŕžal sa oných úzkostlivcov, ktorí pokladajúc český jazyk Veleslavínov za vrchol jeho dokonalosti, protivili sa všetkým novotám a opravám v ňom a s Nejedlým a Hněvkovským tvoril odpornú stranu všetkého pokroku v tomto smere. Keď Palkovič viedol trpké dohadovanie s Čechmi, aj na Slovensku povstaly spory a neužitočné hádky. Z mladých jeho učňov slovenských, menovite pričinením Ľudovíta Št'ra, Jozefa Hurbana a Michala Hodžu utvorila sa no'á škola, ktorá ubierala sa cestou, vykázanou Bernolákom, Fandlym a Bajzom, povzniesť jazyk slovenský na písomný.

Palkovič pokúsil sa najprv na poli básnickom: vydal r. 1800 v Prešporku: „Dva buchy a tri šuchy, slov. komédia, k zasmání se pro pána i sedláka“ (druhé oprav. vydanie r. 1810); potom r. 1801 vo Vacove sbierku básní pod názvom: „Muza ze slovenských hor,“ v ktorej nachodí sa aj preklad prvého spevu Illiady. Medzi básnické jeho plody náleží tiež, aspoň podľa formy, veršovaný spis: „Známost vlasti uherské,“ ktorého však vyšlo len jedno oddelenie: „Známosť geografická“ (v Prešporku 1804). R. 1805 preložil Nový zákon podľa Hasiho.

Palkovič súčasne obrátil sa k literatúre populárnej, prakticko-poučnej, a vydal už roku 1800 vo Vacove „Dra Krištofa Vil. Hufelanda kunšt prodloužení života lidského,“ preložený podľa druhého rozmnoženého vydania, a r. 1802 v Prešporku „Poučení o očkování.“ Toho istého roku vydal „Kalendář větší a zvláštnější, nový a starý“ (Prešporok), v ktorom pokračoval až do r. 1836, dľa Haana ale až do r. 1846. R. 1808 vyšla od neho „Biblia Sacra, to jest Bible Svatá aneb všecka Svatá Písma starého a nového zákona opět přehlednutá a nově vydaná“ podľa králického a dvoch hallských vydaní, s vysvetlením slov od Lešku. Dôležité sú: „Výtah z artikulů sněmovných, to jest z práv a zřízení zemských království uherského na obecních jeho sněmích neb dyetách od počátku století XIX-ho vydaných“ (Prešporok 1808) a „Výtah z artikulů sněmovních“ r. 1808 jakožto pokračovanie vo výťahu z art. (1809), vydávaním ktorých Palkovič vyhovel všeobecnej potrebe. R. 1812 bola vydaná pečlivosťou Palkovičovou Ďura Palckého „Knižečka k vzdělavatedlnému čítaní, obzvláště pro školní mládež“ (Prešporok). Toho roku založil Palkovič „Týdenník,“ časopis, prinášajúci články hospodárske, zemepisné, literárne a iné, tiež niekedy aj básne, a vychádzal až do r. 1818. — Už vtedy počaly literárne púte Palkovičove, keď spísal aj zvláštnu „Obranu vydavatele Týdenníka proti útržce dávního soka jeho K. Moravského.“ — R. 1814 vyšla od Palkoviča „Smlouva pokoje a přátelství mezi J. M. cis. rakouským a králem francouzským;“ r. 1817 v Prešporku „Zpráva o sázení a obdělování stromoví.“ Veľkú záslubu získal si Palkovič vydaním svojho slovníka „Böhmisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch mit Beifügung der den Slovaken und Mährern eigenen Ausdrücke und Redensarten“ (I. diel v Prahe 1820, II. diel v Prešporku 1821). — R. 1832 Palkovič založil „Tatranku, spis pokračujúci rozličného obsahu, pro učené, přeučené i neučené,“ ktorého posledné číslo vyšlo r. 1847. — Medzi posledné literárne práce Palkovičove náleží jeho príspevok do „Hlasů o potřebě jednoty spisovního jazyka,“ vydaných Maticou českou r. 1847.

Mimo spisov tu uvedených písal i bez udania svojho mena; uvedieme tu len „Abkunft der Magyaren“ (Prešporok 1827), z čoho povstala polemia s Dankovským, proti ktorému spísal: „Erwiderung auf die Paar Worte über die Schrift: Abkunft der Magyaren“ (Prešporok 1827).

Jednou z jeho zvláštností bola veľká sporivosť, k čomu nemal potreby, lebo bol zámožným mužom, v posledných rokoch svojho života viedol výnosný obchod s vínom a mal aj svoj dom v Prešporku. Šiel tak ďaleko, že si všetky svoje potreby sám kupoval. Tak r. 1850 viac ako osemdesiatročný starec kúpil si džber vápna na potrebné vybielenie svojho domu, ktorý keď odnášal padnul s ním a zlomil si kľúčovú kosť, čo bolo príčinou jeho smrti. Šľachetnosť svoju dokázal Palkovič najlepšie svojím závetom, v ktorom odkázal kathedre československého jazyka v Prešporku 2000 zl., alumneumu 1400 zl., ošetrovaciemu ústavu pre vdovy po professoroch 100 zl., a okrem toho nezabudol aj na prešporskú opatrovňu malých dietok a tamejšiu evanj. nemocnicu.

Palkovič zastupoval viac rokov (do r. 1847) mesto Krupinu na uhorskom krajinskom sneme.

84. Andrej Palumbini.

Narodil sa v Hliníku v Liptove. Študoval v Ožďanoch, Štiavnici, Prešporku a r. 1794 v Jene. Navrátiac sa domov stal sa diakonom Pavla Szalaya v Kráľovcach, ordinovaný bol r. 1797, a keď Szalay zomrel, stal sa jeho nástupcom; r. 1815 bol preložený do drážovskej cirkve. Vydal knižku „Modlitebný poklad.“ Je zpomedzi slovenských evanjelických kníh najlepšia, a užíva sa ešte aj teraz v ev. kostoloch.

85. Ján Seberíni.

Narodil sa 1. januára r. 1780 vo Veličnej v Orave z evanjelických rodičov. Krstil ho tamejší rim.-kat. farár. Otec jeho, roľník, volal sa Štefan a matka Zuzana, rod. Török. Počiatočné školy navštevoval doma pod Michalom Šulekom, za ktorým šiel aj do susedného Istebného, kam tento bol povolaný, a tam sa za tri roky učil grammatickým študiám. Na to nasledoval Františka Bajczyho, keď tento r. 1792 prešiel do Rožňavy. Tu sotrval len rok, lebo nasledujúceho roku šiel do Prešova, učiac sa syntaxi pod Danielom Walleitnerom, rhetorike a poesii pod Andrejom Mayerom a Zigmundom Karlovským. Študujúc tu 4 roky, aby sa nemeckej reči dokonale naučil, odišiel do Kežmarku a tam učil sa filosofii pod Adamom Podkonickým, Jánom Asbothom, Jánom a Kristianom Genersichom a Andrejom Lamerom. Theologické štúdia konal dielom v Prešove, dielom v Prešporku od r. 1801—1803 pod Sábelom, Bilnicom, Fábrym, Stanislaidesom a Tekušom. R. 1803, keď tu zložil kandidátsku zkúšku, bol za čas súkromným učiteľom, potom ale jako supplent viedol syntaktickú triedu. R. 1804 odišiel do Jeny a 4. mája bol zapísaný do akad. albuma. Tu usilovne študoval pod Griesbachom, Gablerom, Augustiusom, Ulrichom, Friesom, Voigtom, Fischerom, Kastnerom a J. F. Galliusom. Rastlinopisu učil sa pod učbárom Schelverom, nerostopisu pod Lenzom. Čo sa týka filologie, mnoho má ďakovať učenému Eichstadovi, pod ktorým počúval Homérovu Illiadu, rimanské satyry Horáca, Juvenala a Persia, reči Cicera, Wolfom vydané, a býval prítomný cvičbám latinskej spoločnosti pod predsedníctvom tohoto muža. R. 1805 dňa 19. septembra zanechal Jenu, a keď vrátil sa domov, za dva roky vyučoval deti prešporského kupca Kriebela; potom, r. 1807, prešiel po Gabrielovi Machulovi ku cirkvi nitriansko-stredanskej. Sväté rády obdržal v Prešporku 11. marca z rúk Daniela Crudiho, a tam cirkev evanjelickú spravoval za 4 roky; r. 1811 preložený bol do Kochanoviec. Už vtedy jeho meno skvelo sa zčiastky pre jeho vydané knihy, zčiastky pre jeho krásorečnosť a zčiastky pre múdre vedenie cirkevné, tak že r. 1819 bol jednohlasne vyvolený za kňaza do štiavnickej cirkve. Jakou múdrosťou zastával tu úrad kazateľa, seniora a okresného notára, vidno z toho, že po smrti Adama Lovicha bol Seberíni medzi toľkými mužmi, ktorý okrašľovali baňský okres, vyvolený za superintendenta, súc 4. mája

1834 v Pešti slávnostne uvedený do úradu. R. 1850 dňa 10. februára bol najvyšším praefektom cis. kráľ. vojska v Uhrách prepustený z úradu superintendenta. Bol údom latinskej a mineralogickej spoločnosti v Jene a r. 1840 bol tamejšou universitou povýšený na doktora theologie.

Jeho učenosť hlásajú nasledujúce jeho spisy:

1. „Oratio ad natalem diem Seremisimi principis Car. Augusti, Ducis saxoniae etc. Jenae d. 8. Sept. 1805. perorata.“ (Nachádza sa v „Schriften der Societät für die gesammte Mineralogie zu Jena,“ 1806. II., 237—250.)

2. „De praecipuis capitibus primae educationis per paedagogos eorumque munere. Poson. 1810.“

3. „J. F. Gallii doctrina de cerebro, cranio et organis animi historice exposita et quaestionibus nonnullis illustrata.“ Poson. 1811.“

4. „Pietatis monumentum quod Seremisimo etc. Carolo Augusto, Magno Duci Saxoniae nuper renunciato etc. nomine Hungarorum, olim academiae ienensi adscriptorum, posuit. Poson. 1816.“

5. „Krátké wypsánj zpusobu swěcenj tretj storočnj slávnostj Reformacie, kterak w cyrkwjch ewang. nitranskych a trenčanskych r. p. 1817. slawěna byla.“ Prešporok 1818.

6. „Prwnj nábožné kázánj, které w Neděli kwetnau léta paně 1819. pri swém uwázenj do sl. cýrkwi ewang. B. štáwnické držel.“ Štiavnica 1819.

7. „Hlas wjry křesťanské u hrobu mladych lidj k pozustaljm žigjcým.“ Pohrabná reč, držaná nad Karolinou Matulayovou. Štiavnica 1827.

8. „Třetj Jubileum Augšpurského wyznánj. Kázánj w ned. III Trog. 1830 držané.“ Štiavnica 1831.

9. „De praecipuis ideis theologiae pastoralis evang. seu de officio pastoris evang. ad ideas exacto. Schola, quam nistor epistolae encyclicae in auspiciis muneris sui ad fratres in Domino scripsit J. S.“ Štiavnica 1835.

10. „Corpus maxime memorabilium synodarum ewang. A. C. in Hungaria.“ Pešť 1847. Klassické toto dielo obsahuje canony synody žilinskej z roku 1610, spišsko-podhradskej z r. 1614, ružomberskej z r. 1707, peštianskej z r. 1791, konsistoriuma šintavského z r. 1622 s jednotlivými dejepisnými predmluvami pôvodcu.

11. Funebrálne agendy v slov. reči. V B. Bystrici 1838.

Okrem toho vydal mnohé kázne, držané v čas rozličných slávností.

V rukopise zanechal:

„Contra Luthe.olatriam.“

„Disputatio de titulo Reverendi atque Reverendissimi V. D. Min. et Superintendentibus evang. in Hung. iure meritoque tribuendo.“

„Poučenj o Augš. Wyznánj wjry pro ewang. křesťany, gako připrawa k hodnému swécenj tristoleté památky geho.“

Je pôvodcom mnohých ód, nachádzajúcich sa v knihe slovenských hymien, v ktorej veľká čiastka prác má sa jemu pripísať.

86. Emanuel Viliam Šimko.

Narodil sa 6. mája r. 1791 v Podlužanoch v trenčianskej stolici z otca Štefana, tamejšieho kazateľa, a z matky Marie Kristiny Hoffmannovej. Keď bol jeho otec preložený do susedného Zay-Uhrovca, tam si on osvojil prvé počiatky vedomostí a učil sa latinskej mluvnici. R. 1803 bol poslaný do Rábu cieľom naučenia sa maďarskej reči, kde v grammaticko-syntaktických triedach sotrval 3 roky pod Ladislavom Némethom. R. 1806 šiel na šopronské gymnasium a po skončení filosoficko-theologického behu (r. 1812) prijal vychovateľstvo v mestečku Ürményu. R. 1814 šiel na universitu do Jeny, ale už nasledujúceho 1815. roku opustil túto stolicu Múz, keď bol vo Vsetíne na Morave vyvolený a ordinovaný za kňaza českej národnosti. Sotrvajúc tam 3 roky, prešiel do nemeckej cirkve v Zauchtle, podobne na Morave. R. 1822 šiel do Trenčína, kde temer 12 rokov pôsobil ako duchovný. R. 1835 obdržal úrad kňazský maďarsko-slovenský a učbársky od prešporského konventu, ktoré úrady ako aj úrad seniora nosil do nedávna, t. j. do svojej smrti. Písal v troch rečiach. Jeho spisy uvádzam tu v chronologickom poriadku:

1. „Summa Náboženstwj křestanského.“ 1825.

2. „Obět srdce wraucyho, we weršjch.“ 1826. Druhé vydanie 1854.

3. „Nábožnost domownj we zpewjch.“ 1828.

4. „Szent érzemények“ (vo veršoch). 1835. Druhé vydanie 1843.

5. „Egyházi unio, az az értekezés a magyarországi protestánsok vallási egyesüléséről. Poson 1842.“ Dielo toto bolo z tej príležitosti vydané, keď evanjelici pôsobením grófa Karola Zaya, gener. inšpektora ev. cirkví a škôl, počali jednať o spojenie sa evanjelikov s kalvínmi. V prvej čiastke spisu dokazuje, že v Uhorsku reformáciu zakorenili nie Helveti, ale Wittembergčania. Druhá čiastka určuje čas, kedy privrženci helvetského vyznania verejne prijali od evanjelikov augustanské formule. Tretia a štvrtá čiastka obsahuje: prečo najprv Maďari prijali helvetskú formulu, uhorskí Slováci a Nemci ale augustanskú? V piatej čiastke dokazuje rozdiel medzi tými dvoma formulami, dogmu o večeri Páne, učenie o svobodnom súde a obrady, a jako by sa mohla skutočne previesť unia oboch cirkví. — Dielo toto malo ostrého protivníka v osobe Šimkovho žiaka, Jozefa Miloslava Hurbana, ktorý vydal knihu: „Unia, čili spogenj Lutheránů s Kalvíny w Uhrách.“ Budín 1846.

6. „Kázánj o potřebe nowého Kancyonále.“ 1842.

7. „Památka smrti Dra Mart. Luthera.“ 1846.

8. „Gyakorlati hittan.“ 1848.

9. „Dar pro mládež ewang. pri konfirmácy.“ 1854.

10. „Ewang. Andachtsbüchlein in Gesaengen.“ 1858.

Okrem toho je pôvodcom niekoľko hymien, ktoré sú obsažené v „Zpěvníku.“

87. Ján Chalupka.

Narodil sa v Lehote vo zvolenskej stolici. Otec jeho bol evanj. kňazom. Prekonajúc obyčajný beh štúdií, navštívil r. 1816 universitu v Jene, a navrátiac sa do vlasti, stal sa najprv učbárom na gymnasium v Kežmarku, kde pochvalne prednášal dejepis, potom bol v Brezne vyvolený za kňaza a fungiroval ako generálny notár potisskej superintendencie; neskôr obdržal hodnosť cis. kráľ. administrátora preddunajskej superintendencie.

V Pešti r. 1846 vydal svoje nábožné reči, populárne rozprávané, pod názvom: „Kázně nedělnj a swátečné,“ ktorých vyšiel len prvý sväzok. Muž zriedkavého humoru; bol slovensko-český Aristophanes. Dokázal to komickými hrami; jedna z jeho veselohier vyšla v maďarskej reči pod názvom „Vén szerelmes.“ Ostatné jeho veselohry uzrely tiež svetla.

88. Samuel Ferienčík.

Narodil sa vo Zvolene dňa 4. dec. r. 1793. Rodičmi k študovaniu umienený učil sa v Baňskej Bystrici, Štiavnici a v Prešporku, a okrem vlasti od r. 1815 v Jene, kde sotrval 2 roky. Počúval tu nielen bohoslovie, ale aj prírodné vedy, zvláštne nerostopis, zapísaný súc medzi údov mineral. spoločnosti veľkovojvodskej a bol uhorskej spoločnosti tajomníkom. Po-

čúval v Jene prednášky Gablera, Schotta, Danza, Ludena, Friesa a Okena. Dokiaľ sa tu zdržiaval, usiloval sa prísť do užšieho spojenia s Goethem, od ktorého obdržal prvú pohnútku k meteorologickým štúdiam, ktorými zaoberal sa aj v pozdejšom veku; v tomto obore bol aj literárne činným a bol všeobecne známy pod menom „jelšavského proroka.“ Zprávy o stave ev. cirkve v Uhorsku, ktoré v nemeckých časopisoch svetlo uzrely, z väčšej čiastky pochodily z jeho pera. Dva razy bol v Nemecku ako vyslanec potisského okresu. V čas tejto príležitosti cestoval do Berlína, a súc opatrený odporúčajúcim listom Marie Doroty, vdovy arcikniežaťa palatína Jozefa, bol poslaný ku kollegiumu Friedricha Wilhelma IV., pruského kráľa a korunného nástupcu, a bol nielen dobrotive prijatý, ale aj almužnou obdarovaný pre ev. školy potisského okresu. Vo Viedni bol tri razy ako vyslanec v cirkevnej záležitosti pred trônom Jeho Jasnosti. Ferienčik, keď navrátil sa z cudziny, bol najprv diakonom u boku superintendenta Adama Lovicha, potom r. 1820—1827 kňazom v Szügyi, r. 1827—1855 v Jelšave. R. 1836 bol zvolený za conseniora braterstva, a úrad tento zastával do r. 1853, kedy stal sa seniorom toho okresu. V úrade tomto sotrval len 2 roky, lebo 28. júla r. 1855 zomrel na choleru. — Vydal viac básní, držaných v čas rozličných slávností, z ktorých zvláštneho spomenutia zasluhuje tá, ktorú držal po požiare jelšavskom r. 1829 v VII. nedeľu po Sv. Trojici; vyšla tlačou v Pešti u Trattnera. K nej je pripojený básnický opis požiaru a dejepis Jelšavy a muráňskeho zámku od Pavla Tomášika. Vydal aj knihu pod názvom: „Paměti gelšawské a muránské.“

89. Ján Bohuslav Benedikty.

Narodil sa 11. augusta 1799 vo Veľkej Ľuboreči v novohradskej stolici. Učil sa v Miškovci, Lučenci, Štiavnici, Baňskej Bystrici, Kežmarku, v Prešporku, a v cudzine od r. 1817 v Jene. Navrátiac sa domov, od r. 1819 zastupoval úrad učbársky v kežmarkskom lyceume. Vyučoval najprv v nižšej triede, potom od r. 1824 na vyššom gymnasiume dejepisu a statistike, od r. 1840 ale filologické vedy. Založil v Kežmarku slovenskú spoločnosť a bol zprvu aj jej riaditeľom, ale potom, že to bolo Nemcom nemilé, prepustil riaditeľstvo Kuzmánymu, ktorý bol tam paedagogom. Zomrel 25. nov. r. 1847, dľa iných 1848. Pod svojím menom tlačou nevydal žiadne dielo, ale svoje práce uverejnil pod menom Blahoslava v knihách, vydaných P. J. Šafárikom: „Pjsne swětské lidu slowanského w Uhrjch“ (Pešť 1823) a „Počátkowé českého básnjctwj“ (Prešporok 1818).

Keď raz večer sedel pri svojom stolíku, na ktorom horely dve sviece, a pracoval, zrazu bolo počuť štrngot skla a tu oblokom do izby vletí kuvik a hodí sa na prse obstárneho muža, z ktorých ho dobehnuvší členovia rodiny len trápne odtrhli. Táto neobyčajná udalosť natoľko účinkovala na tohoto výborného muža, že upadnul do ťažkej choroby a o málo dní potom i zomrel.

90. Karol Braxatoris.

Narodil sa v Krupine r. 1807 z otca Andreja, organistu, pod ktorého vedením poznal prvé počiatky vied. Potom išiel do Štiavnice a odtiaľ do Prešporku. Jenu navštívil v mesiaci oktobri r. 1828, a dňa 10. tohto mesiaca bol prorektorom Andrejom Bohumilom Hoffmannom, doktorom bohoslovia, so svojmi súdruhmi: Karolom Augustom Raabom, Danielom Dianiškom, Karolom Kuzmánym, Ladislavom Dianovským a Štefanom Liptákom vriadený medzi akademických občanov. Navrátiac sa domov bol vysvätený do cirkve nemeckoplzňanskej (Berzseny) v hontianskej stolici, odkiaľ prešiel do Tesár. — Tlačou vydal:

„Hodiny s Bohem.“ 1849.

„Křest. ewang. a. w. katechismus, podle menšjho katechismu Lutherowa, s prjprawau ku konfirmáci.“ Pešť 1853. Obsahuje v prílohe mimo životopisu Lutherovho „učenie evanjelické, rim.-kat. cirkvi protivné.“

Najnovšia práca pôvodcu sú jeho postilly, vytlačené r. 1857.

91. Matej Augustini.

Narodil sa v Liptovskom Sv. Mikuláši. Študoval v rozličných domácich školách, najviac v Šoprone pod Deccardom, a vo Wittembergu dokončiac štúdia, stal sa v Necpaloch rektorom školy a potom kňazom; v oboch postaveniach pracoval užitočne. Uviedol školu do poriadku a zaviedol novú, veľmi príhodnú vyučovaciu methodu. Z Necpál dostal sa do Krajného, a odtiaľ bol r. 1733 povolaný do Trenčína, kde ako senior riadil trenčianske braterstvo. Viktor Horňanský udáva, že bol r. 1769 z Nagy-Kürtösu do Trenčína povolaný a že tu zomrel 30. júla 1784. — Písal dvojakú knižočku v slovenskej reči, a síce jednu o strojení sa k smrti, druhú o trpezlivosti, vydanú r. 1734.

92. Ján Glosius.

Narodil sa z otca totožného mena, kňaza pondelského, a z matky Zuzany Bubenkovej. Dokončiac štúdia v Toruni v Prusku, bol kňazom v Brádnom, v Koronobani, Radvani, Kalnove, Tisovci, r. 1724 v Asóde a Tamásfalve. Bol dobrým latinským básnikom, čo vysvitá nielen z mnohých rozličných veršov, v Toruni vydaných, ale aj zo skvostných epigrammov, za času peštianskej kommissie, r. 1721 vydržiavanej pod názvom: „Amoen I flores VernI In quInqVe areoLas dIsLocati;“ epigrammy tie boly oddané tej istej kommissii. Duchaplne písal aj hymny, čo dosvedčí r. 1728 v slovenčine vydaná knižočka spevov a prosieb. Napísal „Etan hlasite prospevující“ (asi od r. 1711—1719). Zomrel v Tamásfalve udanlive r. 1724. — Bol otcom Daniela a Jána Glosiusa.

93. Samuel Melik (Melikius).

Narodil sa z otca Šalamúna Melika, rektora svätojánskeho a potom kňaza važeckého, jako to jeho brat Andrej v Indexi ordinovaných Petra Zabelera k r. 1634 potvrdzuje. Pokračujúc v štúdiach, bol najprv rektorom školy v Nemeckej Lupči a potom v Brezne, a tu riadil úrad tento spojený aj s notárskym úradom. Po čase bol v tejto istej cirkvi najprv diakonom, Andrejom Socovinom, turčianskym kňazom, k úradu tomuto ustanovený a vo Wittembergu 2. júla 1579 ordinovaný, neskôr ale kňazom, keď školu odovzdal Alexandrovi Socovinovi. Už r. 1595 úradoval v Brezne ako kňaz a uchádzal sa pre svojho brata, Jeremiáša Melika, koronobaňského kňaza, u gemerského braterstva. R. 1610 bol na žilinskej synode vyvolený za superintendenta štyroch stolíc. R. 1617 aj s ostatnými superintendentmi pracoval na tom, aby bolo slávené jubileum reformácie, a přeto v Mošovcach u Mateja Lochmanna, seniora turčianskeho braterstva, 27. sept. s ostatnými superintendentmi a zemanstvom ustanovil, aby táto storočná pamiatka posledného dňa mesiaca oktobra bola slávená. — Bol muž učený a nábožný. Dcéru svoju vydal za Tomáša Mokošiniho. Zomrel 29. augusta r. 1620 a pochovaný 31. aug.

94. Štefan Pilárik.

Narodil sa r. 1615, dľa iných r. 1616 v Očovej z otca totožného mena, tamejšieho kňaza. Bol kňazom v Senici a od r. 1639 seniorom brančianskeho bratерstva. Bol tri rázy z vlasti vypovedaný, r. 1663 od Turkov väznený, konečne farárom v Neusalzu míšanskom, kde zomrel r. 1678, dľa iných už r. 1675. — Svoje najsmutnejšie príbehy spísal v „Currus Jehovae mirabilis“ (Wittemberg 1678), vydanom v nemeckej reči. — Pilárik bol jako kňaz grófom Františkom Nádasdym z Beckova vyhnaný a grófom Ludvikom Nyárym povolaný do Senice. Keď r. 1663 pred Tatarmi, ktorí vtedy pustošili nitriansku a trenčiansku stolicu, chcel utiecť do Branča, — svoju rodinu poslal napred a on zostal, aby previedol niekoľko krstov, — bol na ceste Tatarmi lapený a 7. júla na trh ku predaju dovedený. Istý valaský vojvoda mal veľkú chuť kúpiť ho, ale jezuita pater Luigo, ktorý ho poznal, odviedol ho od kúpy. Konečne kúpil ho istý valaský stotník, menom Vulkuli, za 50 toliarov v tej mienke, že ho upotrebí za učiteľa svojich dvoch synov. Valasi mali súcit s týmto väzňom, i vynasnažovali sa pohnúť stotníka k tomu, žeby ho pustil na svobodu. Keď jejich namáhanie nemalo výsledku, hľadali príležitosť, žeby ho mohli potajomne previesť do Hlohovca, ktoré vtedy opevnené miesto bránil Adam Forgách. Aj toto sa nepodarilo. Nezadlho na to upadol do nebezpečnej nemoce. Pater Luigo navštívil ho, ale všetky jeho pokusy ohľadom zmenenia viery nemaly výsledku. Konečne mu pomohol z väzenia vojvodov radca, menom Konstantin. Veliteľ na Dunaji dal ho odviesť do Komárna ku táborníkovi grófovi Buchheimovi. Odtiaľ šiel so 40 osobami po lodi do Rábu, kde sa ubytoval u kazateľa Wagnera, ktorý mu daroval pekný kňazský kabát a drahý klobúk. Wagnerov tesť, bohatý mešťan a mäsiar v Rábe, odprevadil ho na koči až po Uhorské Staré Hrady, kde bol kazateľom Ďurom Laurerom čo najpriateľskejšie prijatý. Zo Starých Hradov cestoval na druhý deň do Kittsee, kde u evanj. baróna Liszthyho dostal byt. Tento mu dal odporúčajúci list k cisárskemu táborníkovi Raimundovi Montecucculimu. V Prešporku v alumneume našiel svojich synov, Štefana a Jeremiáša. Odtiaľ vyslal posla k patrónovi senickej cirkve, grófovi Ludvikovi Nyárymu, upovedomiac tohoto a svoju rodinu o svojom vysvobodení a svojom terajšom zdržiavaní sa. Gróf Nyáry vyslal dvoch mužov, Jána Baltazaridesa a Pavla Szalaya, aby Pilárika do Senice sprevádzali. S týmito mužmi Pilárik navrátil sa posledného oktobra do svojej cirkve, a 1. novembra držal prvú bohoslužbu. Nepožíval však dlho pokoja. 10. nov. r. 1670 prišiel Valentin Balassa s viac ľuďmi a žiadal kľúče od kostola — musel ale zpät ísť. V marci r. 1671 prišiel Ján Majthényi s predsedom Leopoldom Kolloničom znovu požadovať kľúče od kostola. Keď cirkev nechcela vyhoveť jich žiadosti, Pilárik bol obvinený; tento bol preto protonotárom Jánom Bársonym do Sobotišťa citovaný a tam ako aj kazatelia Ján Michaelides zo Skalice a Ján Szentkereszti zo Sobotišťa zkúšaní. Všetci traja boli vyhlásení za nevinných. Okolo sv. Ducha žiadal Bársony opäť ony kľúče, ale keď jich nemohol dostať, bol Pilárik citovaný do Trnavy pred duchovný sud (ad sedem apostolicam). Ustanovil sa a bránil sa tri rázy. 18. augusta r. 1672 bol opäť do Sobotišťa predvolaný, kde od 8. hodiny raňajšej do 4. popoludňajšej bol rozličným spôsobom zkúšaný. Aj teraz nemohli ho obviniť, predsa ale mal sa o 6 dní aj s druhými kazateľmi opäť ustanoviť do Sobotišťa. Istá vdova, šľachtička, menom Dubnica, upozornila Pilárika na nebezpečenstvo a prosila ho, aby sa teraz neustanovoval. Aj Nyáry vyslal k nemu posla s tým upozornením, aby nešiel. Jeden krst bol pre neho šťastlivou prekážkou. Táborník Rabbatha lapil pri tejto príležitosti len jednoho kazateľa, Michala Lániho z Vrboviec, ktorého priviedli do Keppersdorfu. Pilárik odišiel do Veľkých Levárov ku grófovi Krištofovi Ferdinandovi Kolloničovi, kde ho ubytoval kazateľ Ján Johanides.

Jeho peknú knižnicu zničil požiar, a už aj pred tým v Beckove zhorela mu pekná sbierka kníh. Keď predseda Kollonič dozvedel sa o jeho príchode, poslal hneď k svojmu pokrevnému, Ferdinandovi, hrozivý list, v ktorom vyzýval ho k vydaniu Pilárika. Krištof Ferdinand Kollonič ale hneď odcestoval k predsedovi do Senice, dokázal tu jeho nevinnosť a vykonal, že tento môže u neho zostať. Po čase mal Pilárik s grófom Žigmundom cestovať do Senice, keď ale dozvedel sa, že Horvati dávajú na neho pozor, zriekol sa cesty. Medzi najväčším nebezpečenstvom držal na Veľkú noc kázeň v mestečku Sv. Jáne, ktoré náležalo Kataríne Sidonii rod. Révay a manželke Mateja Ostrošiča. To bolo hneď oznámené do Prešporka a Viedne. V Senici ale bol slávený sviatok Božieho Tela. Proti Pilárikovi povstal hlavne Štefan Horváth, ktorého zabili posbáňaní sedliaci. To bolo hneď do Viedne oznámeno a pokuta nevystala. Výkonom bol poverený Starhembergský pluk a Kollaldovskí Horvati. Keď onen pluk stúpal cez Veľké Leváre, prišiel táborník ku grófovi Kolloničovi a pýtal sa ho, kde by bol Pilárik? Gróf odpovedal, že odcestoval už pred niekoľkými týždňami, kam ale, to že on sám nevie. Vojaci ťahali ďalej. Na druhý deň ráno napadli Senicu. Kantor, organista a zvonár išli na väžu a počali zvoniť, boli ale s piatimi inými lapení, do druhého dňa v škole strežení a potom mali byť obesení. Medzi k smrti odsúdenými bol aj istý 18-ročný mladík, ktorý sudcov svojich pozval pred boží súd. Keď to počul Kollaldo, náčelník Horvatov, veľmi sa naľakal, osinel, a rozkázal mladíka vypustiť, ktorého držaná reč pôsobila tak, že druhým, ktorí mali byť usmrtení, darovaný bol život. Dovedení boli ale na zámok Branč a tam väznení. Medzi časom Pilárik v spoločnosti dvoch židov, ktorí s lojom kupčili, sťastlive ušiel do Vratislavi, a tu ubytoval sa u istého rukavičkára, ktorý pochádzal z Prešporka. R. 1673 odcestoval do Žitavy, kde býval u Mikuláša Kahlena. Ešte v tom roku navštívil Lužicu a Budyšín, a aj tu našiel dobrých priateľov a prajníkov. Konečne 24. apríla 1674 šiel do Neusalzu, kde ho 18. mája navštívili jeho traja synovia: Štefan, Ezaiáš a Gabriel. Bol tu kazateľom. Na jeho naliehanie počala sa tu stavba kostola; 17. júla on vysvätil kostol ten. 17. júla zomrela jeho manželka a bola pohrobená v novom kostole. Aj on odpočíva v tomto meste.

Štefan Pilárik písal: „Pametné Prihodi Stepana Pilárika Szeniczkého nekdy kneze Leta Páne 1663. od Tatáru zajatého, ale zwlásstnim rizenim Božim ze zajeti vysvobodeného. W Ziline 1666.“ V spise tomto Pilárik vo veršoch opisuje svoje utrpenia v tureckom väzení. Novšie vydanie od Tablica vyšlo v Uh. Skalici r. 1804 v 8°, strán 108. Nachádza sa v mad. nár. museume.

Od neho pochádza i „Harfa Dávidová,“ vydaná v Trenčíne, a „Flavus destillans,“ modlitebná kniha, vydaná r. 1648 v Levoči.

Živene.

Čuj, naša Živa — Živena!

Stalo sa niekdy, — hoj, za dávnych časov, —
že viedli tuhý boj sami bohovia.
Černobog ľutý reťazmi zatriasol:
i letia svetom hneď jeho poslovia.
„Vy, verní moji!“ — tak hlásajú oni, —

„nebude Belbog nad nami panovať,
nech k našim nohám zem, nebo sa skloní;
my chceme duchom, ľudu rozkazovať!
A preto hor' sa! hor' pekla potvory!
Vylámte, zrazte nebeské závory!“ —

I zšumí vozduch! — Zo všetkých strán sveta
hrnú sa čaty pekelných to duchov;
Morena napred, v čierny šat odetá,
rozráža vozduch svojou rukou suchou;
a za ňou tiahne strašná Ježibaba
na škrabni s mužom; — Rarach tiež za nimi;
Pikulík, Zmok a mocný Loktibrada,
i Škriatok malý s duchami inými;
a s hurtom, krikom, sťa povodeň krutá,
ku nebies bráne už sa všetci rúťa.

No tam na tróne zo zlata rýdzeho
pokojne sedí Bysťu, praboh mocný,
Svantovít, Triglav, Radogast kol' neho,
i Hôran, Vodan, Parom hromonosný;
tam Lada krásna, bohyňa milosti,
nadzemským bleskom ožiarená stojí;
a pri nej Živa, dárkyňa živnosti,
ku trônu hľadí dôverne, v pokoji.
No tamvon búri tá pekelná chasa,
že sa zem, peklo i nebo otriasa.

V tom mihne Bysťu, — a Parom vystúpi, —
na jeho slovo roztvorí sa brána; —
pozdvihne ruku, — a v pekla zástupy
vyletí „strela jasná, okovaná!“ *)
Jej blesky režú v hadovitom lete
povetrie, a hrom romoniaci hučí, —
pekelné ďasy rozpráši po svete,
zarytá v bralo ešte zuní, zvučí. —
A pekla háveď potrená na hlavu
rúti sa na zem, v prepasti čierňavu!

Ó, zeme biedna! Veď na tvojom tele
tá háveď besná hnev svoj chce vychrliť!
Vzdorovať nemôž' Paromovej strele,
nuž pozemšťanov aspoň chce rozmrviť.
I mece síru, smolu, oheň žravý
na domy, dvory, trávu i osenie, —
a oheň páli, ničí, borí, trávi,
čo utvorilo ľudské pokolenie.
I stoná, plače duša ubolená:
„Ó, smiluj, smiluj sa, Živa — Živena!

A hlas ten bôľny prenikne v nebesá, —
a Vodan, Hôran letia ku pomoci;
na rozkaz nebo chmárami zastre sa,
a leje prúdy vôd i vo dne, v noci.
Zas Hôran trhá celé kusy zeme,
a hádže, mece v pekelné potvory;
dolina, údoľ, — odkiaľ kus ten vezme, —
kde hodí, tam vrch veľký sa utvorí;
a takto dlávi roty besné, vzteklé,
a ženie v miesta strašnopusté v pekle.

V tom Živa zletí dol' na krýdlach lásky,
potechu nesúc i balsam hojivý; —
ach, ľúto jej je, že ztrhané sväzky
sú pozemšťanov, — pusté polia, nivy:
i vdychne život, ach, do mŕtvej hrudy,
a vezme klások i to spálený,

*) Kliatba nášho ľudu.

vylúpne zrno, — k životu ho zbudí, —
a rozoseje — k životu určený.
A hľa, to zrno pučí, — rastie, — zreje; —
a človečenstvo slzy vďaky leje! —

* * *

Ó naša Živa — Živena!

I my sme viedli boj to tuhý, krutý, —
i na nás padly nepriateľov voje;
slovenský národ v putá bol okutý;
utratil všetko, všetko, čo mal svoje, —
ústavy ztratil, Maticu i školy, —
do domov, dvorov vpálil oheň žravý, —
i naše polia zpustošené boly, —
a dodrúzganý podrost milý, zdravý, —
zazvonil nám už umieračok nežne,
že v hrobe tmavom spočinieme večne! —

No darmo zvonil! Ty, Živeno milá,
povzniesla si svoj tichý, nežný hlások,
a v mŕtvej hrude život si vzbudila;
posledný zdvihlas' opálený klások,
a rozosiala zrno si nivami
Slovenska, ktoré pučí, rastie, zreje;
z ktorého prvý osoh už pred nami
„Výstavka“ stojí, krásny kvet nádeje.
I volá Tebe duša potešená:
„Tys' naša Živa! Sláva Ti, Živena!

Podtatranský.

Na rozchode.

Peli vtáčky útlocitné
na mládniku vysokom:
sekerou ťa rubač vytne
a rozkála pántokom.
Jak z našeho hniezda trosky,
tak z tvojeho drieku dosky
zhnijú v lone hlbokom.

V svete nič stáleho neni,
tam z jedličky krásy krás,
riasa zblčí na plameni;
nadovšetko bolí nás,
že ju viacej neuzreme;
i ten popol v hrudi zeme
zmizne — škoda na sto ráz!

Jaro, leto zjavilo sa,
svieži úsvit, slnca pal.
Uschly slzy, ako rosa,
vzdych jich sladko-bôľny svial.
Prijde jaseň, zima zkazy,
radosť poľa zdrvia mrazy,
staré stezky — nový žiaľ!

Ale každej ukrutnosti
skutok pomstí budúcnosť;
nezaje sa do sýtosti
a už nad ňou zhrmí: dosť!
Mračná skrižujú sa tmavé
a medzitým samy hrave
vystavia nám dúhy most!

Potešme sa ako vieme,
bárs na večnosť tisíc liet;
my ju skoršie dostihneme
(rychlý operencov let).
Ako duše roztúžené
preletíme tvrdým zeme
srdcom, — nuž sme v nebi hneď.

M. Javorinská.

Nech pieseň zneje, kde právo mlčí.

Keď kolíske dieťa nevinné plače,
už hádam tuší budúcich dní strasť;
pieseň plač tíši z úst nežnej matky,
vo spaní čuší, cíti neba slasť.
Dieťa vstať žiada, mať spevu učí:
„nech pieseň zneje, kde právo mlčí.“

Devuška mladá na lúky ide;
rozmýšľa, či dnes vidí šuhaja?
Keď hrabe seno, veselo spieva,
počuje milý hádam zpod hája!
S ním vidí inú — spev smutne zvučí:
„nech pieseň zneje, kde láska mlčí.“

V dvorane svetlej mužovia sedia,
junákov statných sbor vyberaný;
na čele, v oku dobrota skvie sa,
boj je nemožný, národ sviazaný!
Tak aspoň spev náš dvoranou hučí:
„nech pieseň zneje, kde právo mlčí!“

Cilka.

Krstný syn.

Povesť od *L. N. Tolstého.*

Slyšali ste, čo rečeno bolo: Oko za oko a zub za zub. A ja hovorím vám: neprotivte sa zlému... (Matúš V, 38, 39).
Mne pomsta; ja odplatím, vraví Pán. Rim. XII, 19.

1.

Narodil sa biednemu mužíkovi syn. Zaradoval sa mužík, pošiel k susedovi zvať ho za kmotra. Odoprel mu sused; žiadna radosť k biednemu mužíkovi za kmotra ísť. Pošiel biedny mužík k druhému, i ten odoprel.

Celú dedinu pochodil, nejde nikto za kmotra. Pošiel mužík do inej dediny. I stretne pocestného. Zastal pocestný.

— Zdravstvuj, hovorí, kam ťa Boh sprevádza, mužíček?

— Dal mi, hovorí mužík, Hospodin dieťatko, v mladosti na podívanie, na starosť v útechu a po smrti na pamäť duši; ale pre chudobu moju nikto v našej dedine nejde mi za kmotra, idem kmotra hľadať.

I hovorí pocestný: vezmi mňa za kmotra.

Zaradoval sa mužík, ďakoval pocestnému a hovorí: koho že za kmotru zvať?

— Za kmotru, hovorí pocestný, pozvi kupcovu dcéru. Choď do mesta, na rynku je kamenný dom so sklepom, u vchodu do domu popros kupca, aby pustil dcéru za krstnú mať.

Pochyboval mužík. — Ako mne, hovorí, slúbený kmotre, ku kupcovi, boháčovi ísť? Opovrhne on mnou, nepustí dcéru.

— Nie tvoja starosť. Stúpaj prosiť. Zajtrá, ráno, prihotov sa, prídem krstiť.

Vrátil sa biedny mužík domov, šiel do mesta ku kupcovi. Postavil koňa pred sklepom. Vychodí sám kupec.

— Čoho vám? hovorí.

— Nuž hľa, pán kupec, dal mne Hospodin dieťatko, v mladosti na podívanie, na starosť v útechu a po smrti na pamäť duši. Prosím ťa, pusť dcéru svoju za kmotru.

— A kedy máš krštenie?

— Zajtrá ráno.

— Nu, dobre, choď s Bohom, zajtrá ráno príde.

Na druhý deň prišla kmotra, prišiel i kmotor, pokrstili dieťa. Len čo pokrstili dieťa, vyšiel kmotor a nezvedeli, kto je on; i nevideli ho viac.

2.

Začalo dieťa rásť, na radosť rodičom: i silné, i robotné, i umné, i pokorné. Bolo chlapcovi desať rokov. Dali ho rodičia do školy. Čomu druhí päť rokov učia sa — do roka vyučil sa chlapec. I nebolo čomu ho učiť.

Prišla veľkonočná nedeľa. Išiel chlapec ku krstnej materi, pochristosoval sa,*) vrátil sa domov a zpytuje sa:

— Baťuška a matuška, kde býva môj krstný? Ja by som šiel k nemu pochristosovať sa.

I hovorí mu otec:

— Neznáme my, synok ľúbezný, kde tvoj krstný býva. My sami túžime za ním. Nevideli sme ho od tých čias, ako teba dal pokrstiť. Neslýchali sme o ňom, neznáme, kde býva, neznáme ani, či je živý.

Poklonil sa syn otcovi, materi.

— Pusť ma, hovorí, baťuška s matuškou, môjho krstného hľadať. Chcem ho najsť, s ním pochristosovať sa.

Pustili syna otec s materou. I pošiel chlapec hľadať svojho krstného.

3.

Vyšiel chlapec z domu a pošiel cestou. Šiel poldňa, stretne pocestného.

Zastavil sa pocestný.

— Zdravstvuj, hovorí, chlapče, kam ťa Boh sprevádza?

I riekol chlapec: — Bol som ja, hovorí, u krstnej materi christosovať sa, prišiel som domov, zpýtal sa rodičov: kde býva môj krstný, chcem sa s ním pochristosovať sa. Povedali mi rodičia: neznáme my, synak, kde býva tvoj krstný. Odtedy, ako dal pokrstiť teba, odišiel od nás a my neznáme o ňom nič, neznáme ani, či žije. I zachcelo sa mi videť svojho krstného; tak hľa, idem hľadať jeho.

I riekol pocestný:

— Ja som tvoj krstný.

Zaradoval sa chlapec, pochristosoval sa s krstným.

— Kam že ty, hovorí, baťuška krstný, teraz ideš? Jestli v našu stranu, tak príď do nášho domu, a jestli k sebe domov, tak ja s tebou pôjdem.

I riekol krstný:

— Nemám ja času teraz do tvojho domu ísť, po dedinách mám prácu. A k sebe domov ja zajtrá dôjdem. Vtedy príď ku mne.

— Ako že teba, baťuška, najdem?

---

*) Pochristosovať sa = bozkať sa v nedeľu veľkonočnú. (Christos voskres = Kristus vstal z mrtvých.)

— Nuž choď vždy na východ slnca, vždy priamo; prídeš do lesa, uvidíš v prostred lesa poľanku. Sadni si na tej poľanke, oddýchni a hľaď, čo tam bude. Vyjdeš z lesa, uvidíš sad a v sade palácik so zlatou strechou. To je môj dom. Podíď k vrátam. Ja ťa tam sám privítam.

Tak hovoril krstný a ztratil sa z očú krstného syna.

4.

Šiel chlapec, ako kázal mu krstný. Šiel, šiel, prichodí do lesa. Vyšiel na poľanku a vidí v prostred poľanky sosnu, a na sosne pripevnený je na suku povrázok, a na povrázku zavesený parez dubový, asi na tri pudá. A pod parezom koryto s mädom. Len čo pomyslel si chlapec, načo je tu mäd postavený a parez privesený, zatrešťalo v lese a vidí, idú medvedi: popredku medvedica, za ňou ročiak a na zadku ešte troje medvediat malinkých. Potiahla medvedica do seba nosom a pošla priamo ku korytu, a medveďatá za ňou. Strčila medvedica mordu do mädu, pozvala medveďatá, podskočily medveďatá, pripadly ku korytu. Odhodil sa parez neďaleko, obrátil sa nazad, udrel medveďatá. Uvidela to medvedica, odrazila parez labou. Odhodil sa ďalej parez, opäť nazad prišiel, udrel medzi medveďatá, ktoré po chrbte, ktoré po hlave. Zarevaly medveďatá, odskočily preč. Riavknula medvedica, chytila oboma labami parez nad hlavou, máchnula ho od seba preč. Vyletel vysoko parez, podskočil ročiak ku korytu, vopchal mordu (tlamu) do mädu, mľaská, začaly i ostatné podchodiť. Neuspely pristúpiť, priletel parez nazad, udrel ročiaka po hlave, zabil ho na smrť. Zarevala medvedica, ak schváti parez a pustí ho z celej sily na hor. Vyletel parez vyše suka, ešte i povrázok oslabnul, podišla medvedica ku korytu a medveďatá za ňou. Letel, letel parez na hor, zastal, pustil sa na dol. Čo nižšie, to tuhšie rozchodí sa. Rozišiel sa šibko, naletel na medvedicu, ak treskne ju po hlave. Prevrhla sa medvedica, potriasla nohami a zdochla. Rozbežaly sa medveďatá.

5.

Podivil sa chlapec a pošiel ďalej. Prichodí k veľkému sadu, a v sade vysoký palác so zlatou strechou. A u vrát stojí krstný, usmieva sa. Pozdravil sa s krstným synom, voviedol ho do vrát a povodil po sade. Chlapcovi ani nesnívalo sa o takej kráse a radosti, aká v tomto sade bola.

Voviedol krstný chlapca do paláca. Palác je ešte krajší. Povodil krstný chlapca po všetkých svetliciach: jedna od druhej krajšia, jedna od druhej veselšia, a priviedol ho k zapečateným dveram.

— Či vidíš, hovorí, tieto dvere? Zámky na nich niet, len pečati. Otvoriť jich možno, ale ja ti nekážem. Ži si a zabávaj sa, kde chceš a ako chceš; všetkými radosťami raduj sa, len jeden ti zákaz: do týchto dverí nevchoď. A jestli i vojdeš, tak nezabudni, čo si v lese videl.

Riekol toto krstný a odišiel. Ostal krstný syn sám a začal žiť. I bolo mu tak veselo a radostne, že myslel si, že prežil on tu len tri hodiny, a prežil on tu tridsať rokov. A keď prešlo tridsať rokov, podišiel krstný syn k zapečateným dveram a podumal: prečo nekázal mi krstný vojsť do tejto svetlice? Ja pôjdem pozreť, čo je tam.

Udrel dvere, odskočily pečati, otvorily sa dvere. Vošiel krstný syn a vidí palác väčší od všetkých a krajší od všetkých, a v prostred paláca stojí zlatý prestol. Pochodil, pochodil krstný syn po paláci a podišiel k prestolu, vyšiel po schodoch a sadnul. Sadnul a vidí u prestola žezlo stojí. Vzal krstný syn do ruky žezlo. Toľko čo vzal do ruky žezlo, hneď odvalily sa všetky štyri steny na paláci. Pohľadel okolo seba krstný syn a vidí celý svet a všetko, čo v svete ľudia robia. Podíval sa priamo — vidí more, lode plávajú. Podíval sa vpravo, vidí cudzie, nekresťanské národy bývajú. Podíval sa v štvrtú stranu, naši Rusi bývajú. „Veru, hovorí, podívam sa, čo u nás doma robí sa, či bola dobrá úroda.“ Podíval sa na pole na svoje, vidí kríže stoja. Začal čítať kríže, či mnoho zbožia, a vidí, ide na pole voz a sedí na ňom mužík. Myslí si krstný syn, čo jeho otec ide v noci snopy dvíhať. Díva sa: to Vasilij Kudriašov, zlodej, ide. Priblížil sa ku kopám: začal nakladať. Krstného syna zlostilo. Zakričal: „Baťuška, snopy z poľa vám kradnú!“

Prebudil sa otec v noci. — „Prisnilo sa mi, hovorí, že mi snopy kradnú; veru idem, podívam sa.“ — Sadnul na koňa, šiel.

Prichodí na pole, uvidel Vasilija, skričal mužíkov. Ubili Vasilija. Sviazali ho, odviedli do žalára.

Pohľadel ešte krstný syn na mesto, kde jeho krstná žila. Vidí, za mužom je ona za kupcom. I leží ona, — spí, a muž jej vstal, ide k milenke. Zakričal krstný syn kupcovej: „Vstávaj, tvoj muž stvára zlé veci.“

Skočila krstná, odela sa, hľadá, kde jej muž, vyhanbila, ubila milenku a muža od seba odohnala.

Pohľadel ešte krstný syn na svoju mať a vidí, leží ona v izbe, i vliezol do izby zbojník a začal truhlu lámať.

Prebudila sa mať, zakričala. Vidí to zbojník, schytil sekeru, zahnal sa na mať, chce ju zabiť.

Nesdržal sa krstný syn, ak pustí žezlom do zbojníka, rovno mu na hlavu, zabil ho na mieste.

6.

Len čo zabil krstný syn zbojníka, opäť zatvorily sa steny, stál opäť palác, ako bol.

Otvorily sa dvere, vchodí krstný otec. Pristúpil k svojmu krstnému synovi, vzal ho za ruku, zviedol z prestola a hovorí:

— Neposlúchnul si môjho prikázania: jednu zlú vec si urobil, — otvoril si zakázané dvere; druhú zlú vec si urobil, — na prestol si vyšiel a do rúk moje žezlo vzal; tretiu zlú vec si urobil, — mnoho zla pridal si svetu. Keby si ešte hodinu bol posedel, bol by si zahubil polovicu ľudí.

I vyviedol krstný opäť krstného syna na prestol, vzal do ruky žezlo. I opäť odvalily sa steny a bolo všetko vidno.

I riekol krstný otec:

— Pozri teraz, čo si urobil svojmu otcovi: Vasilij teraz rok v žalári posedel, všetkým zlodejstvám naučil sa a rozzteklil úplne. Pozri, otcovi tvojmu dva kone odohnal, vidíš, už mu i dvor zapaľuje. Hľa, čo si svojmu otcovi urobil.

Ako videl krstný syn, že horí otcov dvor, zakryl mu to krstný, kázal pozreť v druhú stranu.

— Hľa, hovorí, muž tvojej krstnej už rok teraz, ako nechal ženu, s druhými na strane zabáva sa, a ona od žiaľu začala piť, a milenka jeho predošlá celkom zahynula. — Hľa, čo si svojej krstnej urobil.

Zakryl i to krstný, ukázal na jeho dom. I uvidel on svoju mať: plače ona nad svojími hriechmi, kajá sa, hovorí: radšej by ma bol vtedy zbojník zabil, nebola by som toľko zhrešila.

Hľa, čo si svojej materi urobil.

Zakryl i to krstný a pokázal dolu. I uvidel krstný syn zbojníka: držia zbojníka dvaja strážnici pred temnicou.

I riekol mu krstný: Tento človek deväť duší zahubil. Jemu bolo by treba samému vykúpiť svoje hriechy. A ty si ho zabil, všetky hriechy jeho na seba sňal. Teraz tebe za všetky jeho hriechy odpovedať. Hľa, čo si sám sebe urobil. Medvedica raz postrčila parez, naľakala medveďatá; druhý raz postrčila, — ročiaka zabila, a tretí raz postrčila, — sama seba zahubila. I ty si tak urobil. Dám ti teraz srok na tridsať rokov. Iď do sveta, vykúp zbojníkove hriechy. Jestli nevykúpiš, ty pôjdeš na jeho miesto.

I riekol krstný syn: ako že mne jeho hriechy vykúpiť?

I riekol krstný: keď v svete toľko zla odstrániš, koľko si zaviedol, vtedy vykúpiš i svoje, i zbojníkove hriechy.

I zpýtal sa krstný syn: ako že v svete zlo odstraňovať?

Riekol krstný: iď ty priamo na východ slnca, najdeš pole, na ňom ľudí. Pozoruj, čo ľudia robia a nauč jich tomu, čo znáš. Potom iď ďalej, pozoruj to, čo uvidíš; prídeš na štvrtý deň k lesu, v lese cela, v cele starec žije, rozpovedz mu všetko, čo bolo. On teba naučí. Keď všetko urobíš, čo ti starec káže, vtedy vykúpiš svoje i zbojníkove hriechy.

Riekol tak krstný a vypustil krstného syna za vráta.

7.

Pošiel krstný syn. Ide a myslí: ako mne na svete zlo odstraňovať? Odstraňujú na svete zlo tým, že zlých ľudí do vyhnanstva dávajú, do žalárov vsádzajú a smrťou trestajú. Ako že mne robiť, aby som zlo odstraňoval a na seba cudzích hriechov nesnímal? Myslel, myslel krstný syn, nič nevymyslel.

Šiel, šiel, prichodí k poľu. Na poli zbožie zrástlo pekné, husté, a žať je čas. Vidí krstný syn, zašlo do toho zbožia teliatko, a uvideli ľudia, posadali na kone, honia po zboží teliatko zo strany na stranu. Keď chce teliatko zo zbožia vyskočiť, narazí druhý, naľaká sa teliatko, opäť do zbožia; opäť za ním skáču po zboží. A na ceste stojí baba, plače: preháňajú oni, hovorí, moje teliatko.

I začal krstný syn hovoriť mužíkom: prečo tak robíte? Vy vyjdite všetci zo zbožia. Nech gazdina volá svoje teliatko. Poslúchli ľudia. Pristúpila baba ku kraju, začala volať: tpriusi, tpriusi, burenočka, tpriusi, tpriusi!... Nastrčilo teliatko uši, počúvalo, počúvalo, pobežalo k babe, priamo jej pod kraj šiat pyskom; temer ju z nôh zrútilo. I mužíci boli radi, i baba rada, i teliatko rado.

Pošiel krstný syn ďalej a myslí si: vidím ja teraz, že zlo od zla množí sa. Čím viac naháňajú ľudia zlo, tým viac zla narobia. Nemožno, veru, zlo zlom odstraňovať. Ale čím ho odstrániť? neznám. Dobre, keď teliatko poslúchlo gazdinu; ale keby ju nebolo poslúchlo, ako ho vyvolať?

Myslel, myslel krstný syn, nič nevymyslel, pošiel ďalej.

8.

Šiel, šiel, prichodí k dedine. Prosil si v krajnom dome prenocovať. Pustila ho gazdina. V izbe nikoho niet, len sama gazdina umýva.

Vošiel krstný syn, vyliezol na pec a začal sa dívať, čo gazdina robí: — vidí, — vymyla gazdina izbu, začala stôl myť. Umyla stôl, — začala ho utierať špinavým ručníkom. Začne v jednu stranu stierať, — neutiera sa stôl. Od špinavého ručníka pásy špiny na stole. Začne v druhú stranu stierať, jedny pásy sotre, druhé spraví. Začne opäť na dol utierať. Opäť tože. Packá špinavým ručníkom. Jednu špinu sotre, druhú nalepí. Pohľadel, pohľadel krstný syn, hovorí:

„Čo že ty to, gazdinka, robíš?

„Či nevidíš, hovorí, na sviatok umývam. Ale hľa nijako stôl nedomyjem, samá špina. Zmučila som sa celkom.

— Mala by si, hovorí, ručník vypläkať a vtedy stierať.

Urobila tak gazdina, a stôl bol čistý. „Ďakujem ti, hovorí, že si ma naučil.“

Ráno rozlúčil sa krstný syn s gazdinou, pošiel ďalej. Šiel, šiel, prišiel do lesa. Vidí, sohybujú mužíci kruhy na kolesá. Pristúpil krstný syn, vidí, krúťa sa mužíci, ale kruh nesohybuje sa.

Pohľadel krstný syn, vidí — krúti sa mužíkom klát. Nie je pripevnený. Podíva sa krstný syn a hovorí:

— Čo to vy, bratci, robíte?

— Nuž hľa kruhy sohybujeme. I dva razy sme parili, ustali sme celkom — nesohybujú sa.

— Veď si vy, bratci, klát pripevnite, veď vy s ním spolu krútite sa.

Poslúchli mužíci, pripevnili klát, išla jim robota dobre.

Prenocoval u nich krstný syn, pošiel ďalej. Celý deň a noc šiel, na svitaní prišiel k ľuďom, ktorí hnali kúpený dobytok. Priľahnul si k nim. I vidí, rozostavili ľudia dobytok a kladú oheň. Vzali suchých vetví, zažali, nedalř jim rozhoreť sa, naložili na oheň surového chrastia. Zašipelo chrastie, potuchnul oheň. Vzali ešte suchého, zažali, opäť navalili chrastia surového. Opäť zadusili. Dlho namáhali sa, nenakládli ohňa.

I riekol krstný syn: „vy neponáhľajte sa chrastia naložiť, ale prv dajte rozpáliť sa dobre ohňu. Keď dobre rozhorí sa, vtedy už nakladajte.“

Urobili tak dobytčí kupci; rozžali silne, naložili chrastia. Zaňalo sa chrastie, rozhorela sa vatra. Pobudnul pri nich krstný syn a pošiel ďalej. Myslel, myslel si krstný syn, načo on tieto tri veci videl, — nemohol pochopiť.

9.

Šiel, šiel krstný syn. Prešiel deň. Prichodí do lesa; v lese cela. Podchodí krstný syn k cele, klope. Zpytuje sa z cely hlas:

— Kto tam?

— Hriešnik veliký, idem cudzie hriechy vykúpiť.

Vyšiel starec a zpytuje sa:

— Aké cudzie hriechy sú na tebe?

Rozpovedal mu všetko krstný syn; i o krstnom otcovi, i o medvedici s medveďatmi, i o prestole v zapečatenom paláci, i o tom, čo jemu krstný kázal, i o tom, ako on na poli mužíkov videl, ako oni všetko zbožie stoptali, a ako teliatko ku gazdine samo vyšlo.

— Pochopil som, hovorí, že nemožno zlo zlom odstrániť, ale nemôžem pochopiť, ako ho odstrániť treba. Nauč ma.

I riekol starec:

— A povedz že mi, čo si ešte po ceste videl?

Rozprával mu krstný syn o žene, ako ona myla, i o mužíkoch, ako sohýbali kruhy, i o pastieroch, ako oni oheň kládli.

Vypočul ho starec, vrátil sa do cely, vyniesol sekeru štrbavú. — Poďme, hovorí.

Odišiel starec na miesto od cely, ukázal na strom.

— Rúbaj, hovorí.

Zrúbal krstný syn, padnul strom.

— Rúbaj teraz na troje.

Rozťal krstný syn na troje. Zašiel opäť do cely starec, priniesol ohňa.

— Spáľ, hovorí, tieto tri parezy.

Nakládol krstný syn ohňa, spálil tri parezy, ostaly tri hlavne.

— Zary jich do zeme na polovicu. Tak hľa.

Zaryl krstný syn

— Vidíš, pod horou je rieka; nos odtiaľ vodu v ústach, polievaj. Túto hlaveň polievaj tak, ako si ženu učil. Túto polievaj, ako si mužíkov naučil. A tú polievaj, ako si pastierov naučil. Keď zrastú všetky tri, a z hlavní tri jablone vyrastú, vtedy zvieš, ako v ľuďoch zlo odstraňovať; vtedy i hriechy vykúpiš.

Riekol to starec a odišiel do svojej cely. Myslel, myslel krstný syn, — nemohol pochopiť, čo mu povedal starec. Ale začal robiť, ako mu veleno.

10.

Pošiel krstný syn k rieke, nabral plné ústa vody, vylial na hlaveň, pošiel ešte a ešte: polial i druhé dve. Umoril sa krstný syn, chcelo sa mu jesť. Šiel do cely prosiť si od starca pokrmu. Otvoril dvere a starec mrtvý na lavičke leží. Poobzeral sa krstný syn, našiel sucharíkov, zjedol; našiel i rýľ a začal starcovi mohylu kopať. Nocou vodu nosil, polieval, a vo dne mohylu kopal. Len čo vykopal mohylu, chcel pochovať, prišli z dediny ľudia, starcovi pokrm priniesli.

Zvedeli ľudia, že umrel starec a požehnal krstného syna na svoje miesto. Pochovali ľudia starca, nechali krstnému synovi chleba; sľúbili priniesť ešte a odišli.

I ostal krstný syn na starcovom mieste žiť. Žije krstný syn, chová sa tým, čo mu ľudia nosia a prikázané dielo robí, v ústach z rieky vodu nosí, hlavne polieva.

Prežil tak krstný syn rok a začalo k nemu mnoho ľudí chodiť. Rozniesla sa o ňom sláva, že žije v lese svätý človek, chce sa spasiť, v ústach zpod hory vodu nosí, pohorelé pni polieva. Začalo k nemu mnoho národa chodiť. Začali i bohatí kupci privážať sa, jemu dary voziť. Nebral ničoho sebe krstný syn, kremä potrebného, a čo jemu dávali, to druhým biednym rozdával.

I žil tak krstný syn: pol dňa vodu v ústach nosí, hlavne polieva, a druhú polovicu oddychuje a národ prijíma.

I začal dumať krstný syn, že tak jemu veleno žiť, tým samým zlo odstraňovať a hriechy vykúpiť.

Prežil tak krstný syn i druhý rok, ani jednoho dňa neprepustil, žeby nepolieval, a predsa nevyrástla ani jedna hlaveň.

Sedí on raz v cele, slyší — ide mimo neho človek na koni a spieva si. Vyšiel krstný syn podívať sa, čo za človeka. Vidí, človek silný, mladý. Odev na ňom pekný, i kôň, i sedlo pod ním drahé.

Zastavil ho krstný syn a zpýtal sa, čo je za človeka a kam ide?

Zastal človek.

— Ja, hovorí, som zbojník, chodím po cestách, ľudí zabíjam: čím viac ľudí zabijem, tým veselšie piesne si spievam.

Užasnul krstný syn, myslí si: „ako v takom človeku zlo odstrániť? Dobre mne tým hovoriť, ktorí ku mne chodia, sami kajajú sa. Ale tento zlým chváli sa.“ Ničoho nepovedal krstný syn, pošiel preč, ale myslel si: ako teraz? Naučí sa tento zbojník tu chodiť, naľaká národ, prestanú ku mne ľudia chodiť. Ani jim prospechu nebude, ale i mne vtedy ako žiť?

I zastal krstný syn. A začal zbojníkovi hovoriť:

— Sem, hovorí, ku mne ľudia chodia nie zlým chváliť sa, ale kajať sa a hriechy odmodliť. Kajaj sa i ty, jestli Boha bojíš sa, ak nechceš kajať sa, tak odíď odtiaľto a nepríď nikdy, mňa neznepokojuj a národ odo mňa neodstrašuj. A jestli neposlúchneš, pokára ťa Boh.

Zasmial sa zbojník. — Nebojím sa, hovorí, ja Boha, ani teba neposlúchnem. Ty mne nie si pánom. Ty, hovorí, žiješ zo svojej pobožnosti, a ja žijem zo zboja. Každému treba žiť. Ty baby, čo k tebe chodia, uč, ale mňa učiť netreba. A za to, že ty mne spomenul si Boha, ja zajtrá zabijem zbytočných dvúch ľudí. I teba by som teraz zabil, no nechce sa mi ruky mazať. A budúcne nepleť sa mi pred nohy.

Pohrozil tak zbojník a odišiel. I nešiel tade viac zbojník, i žil krstný syn, ako predtým, spokojne osem rokov.

11.

Pošiel raz nocou krstný syn svoje hlavne polievať, prišiel do cely oddýchnuť si a sedí, hľadí na chodník, či skoro príde národ. A neprišiel v ten deň ani jeden človek. Presedel krstný syn sám do večera, začal sa nudiť a zamyslel sa o svojom živote. Spomenul si, ako mu zbojník vytýkal, že žije zo svojej pobožnosti. I obzrel sa krstný syn na svoj život. „Nie tak, myslí si, žijem ja, ako mi starec prikázal. Starec mne epithymiu naložil, a ja z nej urobil som chlieb, ba slávu ľudskú. A tak dal som sa zviesť ňou, že mi nudno, keď ku mne národ nechodí. A keď chodí národ, to ja radujem sa tomu, ako oni moju svätosť oslavujú. Nie tak treba žiť. Zamotal som sa v sláve ľudskej. Staré hriechy som nevykúpil, a nových nadobudnul. Ujdem ja do lesa, na druhé miesto, aby ma národ nenašiel. Budem sám žiť, tak aby som staré hriechy vykúpil, a nových nenadobudnul.

Pomyslel si tak krstný syn, i vzal miešok sucharov i rýlo a pošiel preč od cely k rokline, v hluchom mieste dieru si vykopať — od ľudí ukryť sa.

Ide krstný syn s mieškom a s rýlom; letí za ním zbojník. Naľakal sa krstný syn, chcel utekať, ale dohonil ho zbojník.

— Kam ideš? hovorí.

Rozpovedal mu krstný syn, že chce od národa ujsť na také miesto, aby nikto k nemu nechodil. Zadivil sa zbojník.

— Z čoho že budeš žiť, keď k tebe ľudia chodiť nebudú?

I nepomyslel si o tom prv krstný syn, ale keď zpýtal sa ho zbojník, zpamätal sa i na pokrm.

— Z čoho Boh dá, hovorí.

Nič nepovedal zbojník, odišiel ďalej.

„Čo že,“ myslí si krstný syn, „ja nepovedal som mu nič o jeho živote. Možno, on teraz bude kajať sa. Teraz je akoby mäkší a nehrozí sa zabiť.“ — I zavolal krstný syn za zbojníkom:

— A tebe treba kajať sa. Pred Bohom neujdeš.

Obrátil koňa zbojník. Vytrhnul nôž zpoza pása, zahnal sa na krstného syna. Naľakal sa krstný syn, utiekol do lesa.

Nešiel za ním zbojník, len zvolal: dva razy odpustil som ti, starče, v tretí nejdi mi do cesty, zabijem ťa. Riekol tak a odišiel. Ide večerom krstný syn hlavne polievať, hľadí, jedna klíčky pustila. Jablonka z nej rastie.

12.

Skryl sa od ľudí krstný syn a žil sám. Vyšly mu suchari. — Nuž, myslí, teraz nahľadám si korienkov. Len čo pošiel hľadať, vidí, na suku miešok so sucharmi visí. Vzal ho krstný syn a začal jesť.

Len čo vyšly suchari, opäť našiel druhý miešok na tom suku. I žil tak krstný syn. Trápilo ho len jedno —

bál sa zbojníka. Ako začuje zbojníka, tak odprace sa, myslí si: zabije ma, nedostane sa mi času vykúpiť hriechy.

Prežil tak ešte desať rokov. Jablonka jedna rástla, a dve hlavne, ako boly hlavňami, tak i ostávaly.

Vstal raz ráno krstný syn, pošiel svoje dielo plniť; polial dobre zem u hlavní, umoril sa a sadnul oddýchnuť si. Sedí, oddychuje a myslí: zhrešil som, začal som sa báť smrti. Jestli chce Boh, tak i smrťou vykúpim hriechy. Len pomyslel tak, naraz slyší, ide zbojník, rúha sa. Počul krstný syn, i myslí si: „Kremä Boha ani zlého, ani dobrého od nikoho mi nebude," i pošiel oproti zbojníkovi. Vidí, ide zbojník nie sám, ale nesie za sebou na sedle človeka. A človek má i ruky, i ústa zaviazané. Mlčí človek, a zbojník rúha sa mu. Pristúpil krstný syn k zbojníkovi, stal si pred koňa.

— Kam ty, hovorí, toho človeka nesieš?

— Nesiem ho do lesa. To kupcov syn. Nechce povedať, kde sú otcovské peniaze spratané. Budem ho dotedy prať, kým on povie.

I chcel zbojník odísť. Ale nepustil krstný syn, chytil koňa za uzdu.

— Pusť, hovorí, toho človeka.

Rozsŕdil sa zbojník na krstného syna, zahnal sa na neho.

— Alebo, hovorí, i ty chceš mať? Ja som ti sľúbil, že ťa zabijem. Pusť.

Nezľaknul sa krstný syn.

— Nepustím, hovorí. Nebojím sa ja teba, ja len Boha sa bojím. A Boh nekáže pustiť. Prepusť človeka.

Nachmúril sa zbojník, vytrhnul nôž, prerezal povrazy, pustil kupcovho syna.

— Poberajte sa, hovorí, vy oba, nepríďte mi druhý raz.

Zoskočil kupcov syn, dal sa na útek. Chcel zbojník odísť, ale zastavil ho ešte krstný syn: začal mu ešte hovoriť, aby zanechal svoj planý život. Postál zbojník, vypočul všetko, nič nepovedal a odišiel.

Ráno pošiel krstný syn polievať hlavne. Hľaď, i druhá vyrástla, — tiež jablonka rastie.

13.

Prešlo ešte desať rokov. Sedí raz krstný syn, nič sa mu nechce, ničoho nebojí sa a raduje sa v ňom srdce. I myslí si krstný syn: „aké majú ľudia od Boha požehnanie. A mučia sa oni márne. Žiť, áno žiť mali by v radosti." I spomenul si na všetko zlo ľudské, ako mučia sa oni. I bolo mu ľúto ľudí. „Márne, myslí si, ja takto žijem; ísť treba povedať ľuďom, čo znám."

Len čo si pomyslel, počuje, že ide zbojník. Prepustil ho a myslí: s týmto čo i hovoriť, nepochopí.

Pomyslel si zprvu tak, ale potom rozmyslel si, vyšiel na cestu. Ide zbojník pošmurný, do zeme hľadí. Pohľadel na neho krstný syn a bolo mu ľúto, pribehnul k nemu, schytil ho za koleno.

— Brat milý, hovorí, poľutuj svoju dušu! Veď je v tebe duch Boží. Mučíš sa ty, i druhých mučíš, a ešte horšie mučiť sa budeš. A Boh teba ako ľúbi, aké ti dobrodenie opatril. Nehub seba, bratec. Premeň svoj život.

Nachmúril sa zbojník, odvrátil sa. — Prestaň, hovorí.

Oblapil krstný syn ešte tuhšie zbojníka za koleno a slzami zaplakal.

Podňal oči zbojník na krstného syna. Díval sa, díval, zliezol z koňa a padnul pred krstným synom na kolená.

— Premohol si, hovorí, ty mňa, starče. Dvadsať rokov boril som sa s tebou. Prekonal si ma. Už nemám moci nad sebou. Rob so mnou, čo chceš. Keď si ma, hovorí, prvý raz prehováral, ja len viac rozzlobil som sa. A zamyslel som sa, hovorí, nad tvojími rečami len vtedy, keď si ty pred ľuďmi odišiel, i uznal som, že ty sám od ľudí ničoho nepotrebuješ. I začal som odtedy suchari pre teba na suk vešať.

I zpamätal sa krstný syn, že vtedy len ženička stôl umyla, keď ručník vyplákala. Prestal on starať sa o seba, očistil si srdce a začal srdcia iných očísťať.

I riekol zbojník:

— A obrátilo sa vo mne srdce vtedy, keď ty smrti nebál si sa.

I rozpamätal sa krstný syn, že vtedy len začaly sa mužíkom kruhy sohýbať, keď klát pripevnili: prestal on smrti báť sa, upevnil svoj život v Bohu a pokorilo sa nepokorné srdce.

I riekol zbojník:

— A zmäklo vo mne celkom srdce, keď ty poľutoval si mňa a zaplakal si predo mnou.

Zaradoval sa krstný syn, odviedol zbojníka k tomu miestu, kde hlavne boly. Pristúpili — a z poslednej hlavne tiež jabloň vyrástla. I zpamätal sa krstný syn, že vtedy zapálilo sa surové chrastie pastierom, keď rozžal sa väčší oheň: rozhorelo sa v ňom srdce a rozžalo druhé.

I zaradoval sa krstný syn tomu, že on teraz hriechy vykúpil.

Povedal to všetko zbojníkovi a umrel. Pochoval ho zbojník, začal žiť, ako prikázal mu krstný syn, a tak ľudí učiť.

Preložil: *Jozef Škultéty.*

Katkov a Aksakov.*)

Súčasná smrť sblížila Katkova a Aksakova; oni sostúpili do hrobu temer v tom istom čase, ešte v plnom kvete svojich duchovných síl a v okamžení, keď jích slovo mohlo by byť tak neoceniteľno drahé! Politické a náboženské ideály obidvoch boly totožné, najmä dotyčne zahraničnej politiky. „My v mnohom rozchodili sme sa s Ivanom Sergejevičom," písal Katkov po smrti Aksakova, „no keď išlo o česť a dôstojnosť Ruska, my boli sme vždy jednomyseľní!" a to bola pravda. Na základné podmienky moci a života Ruska oni hľadeli jednako. I pre jednoho i pre druhého pravoslávie, organický sväzok štátu s cirkvou, samoderžavie, vyjadrujúce a uskutočňujúce snahy národa, boly mravnými podmienkami nášho mravného a politického života, ostríhanie a záštita ktorých tvorily, dľa jích mienky, najsvätejšiu povinnosť každého ruského občana. Presvedčenia tieto odrážaly sa, ovšem, i na jích ponímaní našej zahraničnej politiky. Všetko, čo bolo namereno k umenšeniu, k oslabeniu týchto principov, týchto pilierov ruskej zeme — i vnútri Ruska i za jeho predielami — stretlo z jích strany silný odpor, ktorý, ovšem, vyrážal sa rozlično, podľa jích osobných charakterov, jích duchovných zvláštností. Katkov a Aksakov prináležali k dvom rozdielnym prúdom myšlienky, delivším koncom štyridsiatych a na počiatku päťdesiatych rokov celú intelligentnú Moskvu na dva domnele nepriateľské tábory, „slavianofilov" a „západníkov". V tom čase otázkami politickými zanímali sa málo; car Nikolaj to neľúbil; na rade stály a boly uvažované iné, vážnejšie otázky: filosofické, bohoslovské, vedecké, umelecké; uvažovaly sa viac zo stanoviska principiálneho, než zo stanoviska jích bezprostredného upotrebenia. To malo nepochybne blahotvorný vliv na ďalší osud i samých borcov, otužených v borbe, i na upotrebenie, pozdejšie, vypracovaných nimi zákla-

*) Z »Izviestí« petrohradského slavianskeho dobročinného spolku.

dov pre praktický život, lebo len silná theoretická príprava dá možnosť zdravo používať vedecké pravdy pre praktický život, nedajúc sa zachvátiť „poslednými slovami vedy“, povrchnými a lacnými theoriami, ktoré, zjaviac sa u nás koncom päťdesiatych a na začiatku šesťdesiatych rokov, tak skoro pomýlily pokolenie nasledujúceho desaťročia, filosoficky nepripravené.

Medzi dvoma tábormi slavianofilov a západníkov viedla sa vtedy lúta borba, no taká, ktorá mohla mať len ušľachťujúci vliv i na samých borcov i na spoločnosť; ktorá povznášala jej ducha, dvíhala jej mravný uroveň, — borba, v ktorej nebolo miesta pre kadejaké osobné interessy. Ani o postavení, ani o plate, ani o karriérach tí ľudia nemysleli... Pekné to boly časy! Sú mi živo v pamäti a tvoria krajšiu časť mojich mladých rozpomienok. Každá nová myšlienka, originálna mienka, nová kniha alebo nový článok nachodily živý ohlas v moskovskej intelligencii, oduševňovaly celú Moskvu. Živo pamätám sa, ako bola pohnutá celá mysliaca spoločnosť z príčiny na pr. dissertácie Granovského, ako celá Moskva uvažovala otázku na pr. o národnosti vo vede. Áno, krásny, živý, čistý bol to čas; nad idealismom nesmiali sa! Z otázok sociálnych brala sa temer výlučne otázka o „emancipácii“ sedliactva a o ďalšom ustrojení jeho bytu (obščinné vládnutie, mir atď.). Ona i bola potom riešená, k velikej, nevädnúcej sláve nebohého cara, ľuďmi, ktorí alebo priamo prináležali k jednej alebo druhej z „nepriateľských stránok“, alebo stáli k nim blízko. (Pomenujem Miľutina, „lepšieho z modlárov“, ako nazývali ho jeho priatelia slavianofili, — Čerkasského, Samarina, Konstantina S. Aksakova.) Katkov a Aksakov jednako cítili so sedliackou reformou, držali ju za veliké dielo Alexandra II. Ovšem len tieto mládenecké spomienky o akejsi borbe, o akomsi domnelom rozbroji viedly Katkova držať sa akoby na strane od slavianofilskej „stránky“, nebrať priamu účasť v jej činnosti (na príklad v slavianskom spolku), trebárs najmä v slavianskej otázke, v považovaní povolania Ruska na Východe, v určení úlohy, ktorá vymeraná mu je osudom v slavianskom svete — Katkov myslel ako pravý slavianofil.

Rôznica medzi Katkovým a Aksakovým záležala, ako už povedal som, nie v jích ideáloch, nie v definitívnych cieľoch, ku ktorým oba snažili sa, lež v prostriedkoch, ktorými mienili jich dostihnúť; prvý, po krátkej zkúsenosti, začal sa držať skepticky k miestnym spoločenským „silám“, vyzvaným k životu ďalšími reformami minuvšieho carstvovania; druhý, ktorý ostatne tiež nedal sa zachvátiť blahom, očakávaným od rôznych „samospráv“, mal väčšiu dôveru k samému životu národa, než k „blahodatnému vlivu“ petrohradských kancellárií.

No všetko toto neprekážalo Katkovi i Aksakovi dívať sa jednako na korenné osnovy Ruska. Zvlášte v jednom pomere totožnosť jích vzhľadov bola bezpodmienečná; oni ponímali, oni videli celkom jasne, že Rossii treba byť tuho, organicky sviazanou s pravoslávnou cirkvou, ovšem bez všetkého umenšenia svobody cirkve, bez jej prevrátenia v departament; oni ponímali, že všetko, čo kloní sa k sosileniu alebo k umenšeniu jednej, kloní sa tiež k sosileniu alebo k umenšeniu druhej, že ony sviazané sú, ako duša s telom, a že každé priame alebo nepriame siahnutie na ten sväzok musí sa odraziť najzáhubnejším spôsobom na živote obidvoch. Energia, ktorú i Katkov i Aksakov dokazovali v borbe s nepriateľmi tejto myšlienky, zakladala sa na tom, že pre nich oboch „pravoslavie,“ „pravoslávna cirkev“ boly nie pustými slovami, zodpovedajúcimi vyžitým poňatiam, nie „prekonaným stanoviskom,“ lež živými osnovami nášho života. Oni oba žili i umreli, ako opravdoví pravoslávni kresťania.

Nie menej totožné, ako už povedano, boly myšlienky Katkova a Aksakova dotyčne zahraničnej politiky; oni oba boli predstaviteľmi politiky národnej, oba skladali viac nádejí na vlastné naše sily, než na „harmoniu europejského koncertu.“ Nijakej principialnej nenávisti k Nemecku nebolo ani u Aksakova, ani u Katkova; vôbec u nich nebolo ani tieni takzvaného „kvasného“ patriotismu, ktorý chváli všetko svoje a haní všetko cudzie; oni boli pre niečo takého príliš vzdelaní a príliš umní. Svoju filosofickú vzdelanosť slavianofili čerpali z prameňov nemeckej mysle, a Katkov bol učeníkom znamenitého Schellinga. Známo je, s akou náruživosťou on viedol borbu za uvedenie klassického systému vyučovania; vzorom bola mu škola nemecká. Slavianofili boli tiež obhájcami klassicismu. (Chomiakov hovoril, že kto chce dobre písať po rusky, potrebuje znať grécky jazyk.)

Katkov držal za možné, a ešte nie veľmi dávno, dorozumenie s Nemeckom dotyčne Bulharska a vôbec východu. Jestli pozdejšie i zmenil svoj náhľad, v tom niet žiadnej nedôslednosti, veď spolok politický nie je spolkom večným; keď stáva sa nevýhodným, od neho nielen možno, lež i treba odstúpiť. Spolok s Austriou, dľa mienky Katkova, znamená ponechať jej prevládajúci vliv na východe. To je jasné, ako deň. Ešte nedávno v istých nemeckých novinách bolo správne poznamenano, že rozdelenie vlivu na východe medzi Ruskom a Austriou je vec nemožná. Či mohli takí praví ruskí patrioti, ako Katkov a Aksakov, súhlasiť s takou kombináciou? Rozumie sa, že oni starali sa najsť východ z takého položenia a nechceli s ním smieriť sa. Ja už neraz mal som príležitosť objasniť, že obviňovať slavianofilov, akoby oni ohrožovali všeobecný mier, znamená zúmyselne prekrúcať pravdu, alebo nechápať najprostejšie veci. V čom záleží hlavné požadovanie panslavistických, „národníckych“ theorií? V tom, aby každému národu uznalo sa právo na nezávislé jestvovanie. Nie je zrejmo, že keď tento princip bude od každého uznaný, sama sebou odstráni sa i jedna z hlavných príčin vojny, že v ňom najmä zakľučuje sa záloh spokojnosti, a nie v utopiach o všeobecnom miere, osnovaného na bratstve národov, bratstve, osnovanom zase nie na kresťanskom učení, ale na theoriach evolucionismu.

Hlboko presvedčení o pravosti svojho diela, starajúc sa len o to, aby hovorili pravdu, aby hovorili to, čo, dľa jích mienky, mohlo byť prospešné otčine, Katkov a Aksakov nikdy nestarali sa o to, či zaľúbi alebo nezaľúbi sa to, čo oni hovoria — komukoľvek by to bolo, oni nepretvarovali sa ani pred carom, ani pred takzvanou verejnou mienkou. Táto najplnšia smelosť bola jednou z príčin jích obajania (prestiža): každý znal, že oni hovoria to, čo myslia, a že niet tej sily na zemi, ktorá mohla by jich prinútiť povedať to, čo oni nedržali za pravdu. Druhá príčina jích sily, príčina toho vlivu, ktorý požívalo jích slovo od paláca až po chalupu, záležala v tom, že oni hovorili to, čo myslí ruský národ, čoho on želá si, čoho si žiada, čomu verí! Oni boli, dľa vernej poznámky istého anglického publicistu, vernými rečníkmi národa pred hosudarom. To chápali všetci, ku ktorým oni obracali sa, chápal a cítil najvyšší vodca ruského národa, vážiaci si jích svobodné slovo, jích umnú a čestnú radu. Ale i ako bolo nevážiť si tie rady, keď v nich vyjadrovala sa neraz všeobecná všenárodná mienka Ruska, ako na pr. 1863. roku, keď proti nám postavila sa celá Europa (vyjmúc Pruska) a keď ona prinútená bola odstúpiť pred hroznou silou ruského cara, okrúženého svojím jednomyseľným národom. V tieto pamätné časy mocný hlas Katkova obodril mnohých nerozhodných, už hotových sklonit sa pred všeobecnou mienkou Europy.

Za hranicou dobre vedeli, že i Katkov i Aksakov sú ľudia jednoho a tohože smeru. Našim zahraničným priateľom i nepriateľom nezáležalo na jích domášnych sporoch, na tom na pr. či možno mysleť na svolanie nejakého poradného shromaždenia alebo nie, — na tom, na čo spoliehať sa bezpečnejšie, na zkúsenosť administrácie a či na iniciativu samej spoločnosti atď.: oni videli, že na stráži ruských interessov stoja dvaja bystrí nepodkupní borcovia, a vždy jich stotožňovali ako predstaviteľov der altrussischen, der panslavistischen Partei, du parti moscovite, a — alebo požehnávali alebo preklínali jich, podľa toho, naši priatelia a či nepriatelia posudzovali jích činnosť.

Drahá, neoceniteľná bola rada takých ľudí, ako Katkov a Aksakov, v otázkach politiky vnútornej, no ešte drahšia a vážnejšia bola ona v otázkach politiky inostrannej. Spravujúcim sféram nie je dosť disponovať materiálnymi silami stomillionového národa, nevyhnutno je ešte znať, čo je najdrahšie srdcu toho národa, znať verne, v akej otázke tých sto millionov vernepoddaných poslušne pôjde za vládou a v akej ju predíde! Za hranicou naši priatelia i nepriatelia, pozorujúc na myšlienky Aksakova a Katkova, počítali s terajšou ruskou verejnou mienkou a silný vliv malý za hranicou hromové reči Aksakova alebo umné články Katkova. Hlas of unofficial Russia (neúradného Ruska), ako vyslovovali sa v Anglii, hovoriac o „Rusi“ a „Moskovských Viedomosťach,“ poslúchal každý.

No hľa, oba predstavitelia tohoto neúradného Ruska zamĺkli a niet dosiaľ človeka, ktorý mohol by jich zameniť. Sostúpil do mohyly i jích jednomyslenik Dostojevský, ktorý ako publicist-politik i ako spisovateľ-psycholog, slúžil týmže ideálom, a ktorý bol začal tak mohutne a tak blahotvorne účinkovať na terajšie mladé pokolenie! Áno, ztraty sú veliké, ťažké, nenahraditeľné, niet ani proroka — Aksakova, niet ani učiteľa — Dostojevského, niet ani štátnika — Katkova... No neschudobnela v ľuďoch ruská zem! netreba nám opúšťať ruky, netreba mysleť, že so zmiznutím učiteľov onemie i jích učenie! Útecha je videť, že theorie tieto sú už natoľko rozšírené, že možno jich bez zveličenia považovať za prijaté, osvojené temer celým ruským národom; zvlášte môže nám slúžiť za útechu, že činnosť znamenitých nebožtíkov uznaná je slávnostným slovom hosudara za dôstojnú pochvaly a že teda i jích učenie najde si protektora v našom najvyššom vodcovi, že ono nezadusí sa, ale naopak, bude povolano k ďalšiemu životu, k ďalšiemu uskutočneniu.

A. Kiriejev.

August Horislav Škultéty.

(Podobizeň na str. 193.)

„Ani o postavení, ani o plate, ani o karriére tí ľudia nemysleli,“ hovorí A. Kiriejev o moskovskej spoločnosti, v ktorej v štyridsiatych rokoch žili Katkov a Aksakov. „Krásne to boly časy! Každá nová myšlienka, originálna mienka, nová kniha alebo článok nachodily živý ohlas v moskovskej intelligencii, oduševňovaly celú Moskvu... Áno, krásne, živé, čisté boly to časy; nad idealismom nesmiali sa!“

Akoby hovoril o úzkom kruhu slovenských ľudí temer z tej samej doby. Rozdiel je len v rozmeroch a v okolnosťach, ktoré potom nedovolily peknoduchým Slovákom vyvinúť sa tak, ako vyvinuli sa tým samým duchom nadšení mladí ľudia tam v Moskve.

Z nich, tých našich, jedným je i August H. Škultéty. Už v Prešporku prináležal medzi najlepších; dostačí povedať, že pri slovenskom ústave zastupoval Štúra. Po svojom odchode z Prešporku bol známy ako kaplán superintendenta Jozeffyho v Tisovci, potom ako farár v Rozložnej. Predstavitelia slovenského znovuzrodenia vtedy v Gemeri vôbec zmužile si počínali. Výsledok jích účinkovania zjavil sa v založení veľko-revúckeho gymnásia. Tých dvanásť rokov, čo jestvoval tento slovenský ústav, je najkrajšou dobou v živote Augusta Horislava. Čistý srdcom, ideálny duchom, pevný charakterom — bol akoby Prozreteľnosťou daný za správcu slovenského gymnásia v časoch, keď v Uhorsku suchopárnosť, bezmyšlienkovitosť a zištnosť už silné korene začala púšťať. Na koho, ako na žiaka, neúčinkovala osobnosť Škultétyho, z toho v každých okolnosťach bol by sa stal len vývrheľ spoločnosti.

Nikdy nezabudnem na okamženie, v ktorom ja po prvý raz stál som pred ním, ako pred direktorom revúckym. Protislovenské nauky maďarského gymnásia boly vo mne dobre zaštepené; matka, ktorá viedla ma na zápis do Revúcej, obávala sa, že vrátim sa jej ešte i od dverí direktorových. Mračný blížil som sa k tým dveram, veď prevrátený rozum diktoval mi, že mne, „Maďarovi,“ urputne treba postaviť sa pred direktorom slovenského gymnásia; vedel som síce, že sme jednoho priezviska, ale vedel som i to, že kremä tejto zvukovej niet medzi nami žiadnej príbuznosti — žiadnej, žiadnej! No vstúpili sme, a mňa, mračného, urputného, preniklo svetlo, ktoré žiarilo z jasnej postavy direktorovej. (Už vtedy, 1867. roku, bol biely a hodne sohnutý, nie taký, akého vidíme na našom obraze.) Tak sa mi zdalo, že je izba od jeho jasného, dobrého, láskavého zjavu taká vidná. Moja maďaronská hlava hneď tam dostala závrat. Dojem toho prvého okamženia sprevádzal ma potom, kýmkoľvek mal som naň potreby; sprevádzal ma i potom, keď už hlava bola celkom čistá, slovenská; sprevádza ma, možno, i dnes. Svoj prípad zaznačujem na dôkaz, ako účinkovala osobnosť Augusta H. Škultétyho na jeho žiakov: čo stalo sa so mnou, to mohlo sa stať s mnohými. No zaznačil som ho i ako výraz svojej vďaky.

Od zničenia revúckeho gymnásia je farárom na Kraskove, tiež v Gemeri, v cirkvi materiálne veľmi zkazenej. Prežil mnohé súženia, no ani na okamženie neprestal veriť v konečné víťazstvo slovenskej myšlienky. Narodený roku 1818, vstupuje už do sedemdesiateho roku. Ako spisovateľ vyznačuje sa správnosťou a uhladenosťou reči.

Uctime svojich starých. O nich už vieme, ako žili. A nad hrobom oni nezpreneveria sa svojej minulosti: ostanú si dôslednými.

Jozef Škultéty.

Literatúra a umenie.

Vážny hlas. „Lumír“ napísal, že v českej literatúre spisovatelia akoby boli unavení, nakladatelia tratia podnikavosť a v obecenstve badať nechuť k čítaniu. Takto naštrknutú otázku Ján Neruda obšírnejšie uvažuje v „Národních Listech“. Rozjímanie jeho, poučné pre literatúru vôbec, podávame v nasledovnom:

„Ozývají se stesky, že prý se nám nerodí pěkných talentů nových, že starší spisovatelské síly se unavují, že obecenstvo pozbývá jaksi ku čtení chuti, že tím také nakladatelstvo pozbývá pružnosti a podnikavosti.

Trochu nebezpečná věc, takovéto řeči, zvláště o tom obecenstvě! Řekni někomu: „Vypadáte trochu špatně!“ on se zarazí, a cítí v skutku pojednou „tak něco“, a trochu krve mu náhle ustoupí z tváře, byť v pravdě vypadal jako bachus. Řekni: „Nebolí Vás hlava?“ a

otázaný ihned bude cítit v hlavě jakous tíži. A řekni obecenstvu: „Jsi unaveno — nečteš už ani!“ a obecenstvo — v skutku nevezme knihu do ruky. Ovšem, na chvíli. Položí-li se mu na stůl kniha dobrá, zajímavá, na jeho srdce, na jeho duši klepající, je po únavě. A z tohoto stanoviska třeba hledět na ty nynější stesky.

Arci má stagnace v jiných oborech národního života, má děsný náš neúspěch politický a plynoucí z něho všeobecná rozmrzelost a únava také zde vliv svůj značný; ale tato únava nemůže mít potrvání, živý strom národní musí vždy znovu pučet do zeleně a do květu, a s chutí jinou musí se dostavit brzy zase též ta chuť ku čtení. Na dobré knihy, k nimž zajisté mnohý člověk i jinak ještě disgustovaný také teď hned co ku léku rád sáhne.

Myslím, je-li nějaké disgusto co do čtení, jež povstalo z literatury samé, že je jím vinno v přední řadě nakladatelstvo naše. Nechť páni nakladatelé nevyhrnou ret a neřeknou: „Nu ano, u spisovatele je předním viníkem vždycky nakladatel!“ Snad k následujícímu přikývnou přece. Dímť prostě: české nakladatelstvo přeplnilo knihový náš trh, a ne vždycky dobrými věcmi; čtoucího obecenstva přibylo nám snad pateronásob, knih se ale vydalo dvacateronásob více než dříve. Nevzrostla ani tak činnost spisovatelská, jako spíše činnost vydavatelská, knihová, jakkoli to divne zní. Nakladatelů totiž nám přibylo značně, dobrých činných intelligentních. Jeden konkuroval s druhým; dařilo-li se jednomu v něčem, druhý hned napodobil. Každý na příklad chtěl mít zvláštní svou „bibliotéku“, „knihovnu“, sbírku svazkově nebo sešitově pokračujících děl. Každý chtěl mít zde první všechna naše literární jmena, tedy tatáž. Každý spisovatele žádal, nutil, nabízel mu dobrého honoráře. A spisovatelé neoddávali, jak by byli měli; nebylať ještě na tom českém světě taková nabídka, jako za posledních let a nebude hned tak brzy — těžko oddolat! Sebrali kde co měli, sestavili v knihu i to, čemu prvé sami nebyli přikládali ceny. Vydáno to skvostně pod menem akreditovaným, reklama řekla: „Znamenité!“ a obecenstvo kupovalo. Arci dostalo se nám tou nalehavostí nakladatelskou mnohé knihy dobré, ale také mnohé slabé, veľmi slabé, a přišel-li kupec náhodou na dvě, tři takové slabé, byl disgustován. Nevěřil více reklamě, ne spisovateli, ne nakladateli. Ty doby jsou dávno pryč, kdy „co české“, také bylo „hezké“, náš čtenář nemá právě peněz nazbyt a času nazbyt nemá dnešního dne už žádný čtenář na světě. K tomu se družilo vydávání velkých, nákladných, illustrovaných děl, illustrovaných časopisů a t. p., jež čtenář má také rád v majetku svém, a čtenář k vůli těm uskrovnil se tím spíše ve směru jiném, když v tomto byl tedy důvěry pozbyl.

Hezký kousek viny na nastalém disgustu má ale ovšem také spisovatelstvo samo. Položme si ruku jen upřímně na srdce a řekněme: při rozvoji literatury nedbali jsme dostatečně rozvoje národního ducha. Nepsali jsme pro národ dle jeho potřeby, dle jeho ducha, jeho porozumění. Mnoho-li pak je toho, co z pěkné té naší literatury stalo se živým majetkem národu, co vštípilo se do jeho paměti, rozmnožilo vlastní jeho myšlenkový poklad, zachvělo mu srdcom!? Jediný z nás, který skutečně v plném slova smyslu byl českým básníkem, stejně velký jako Čech i jako básník, znající spojiť požadavek umělecký s požadavkem národním, byl ten nebohý kaplánek klecanský, záhy nám odňatý Beneš — my ostatní nedovedli sme spojiť individuelní se všeobecným, rozvoj národu s rozvojem umění. Důležitá dvě desítiletí nechali sme uplynout, aniž bychom zlatého toho času byli dosti výdatně použili, celou řadu značných talentů nechali jsme utrmácet, aniž bychom jich byli řádne využitkovali — plnou tíhou netrefí nás jednotlivé ta výčitka arci žádného. ale najisto všechny dohromady, každý má z viny část svoji určitou.

Pracovali jsme dosti, je pravda. Ale pěstovali jsme jakous „literaturu o sobě“, ne literatnru českou. Napsána jsou díla krásná, trvalé a velké umělecké ceny; ale díla ta nemají vždy dosti význačnosti české, mohla vyjít u kteréhokoli národa jiného, a také tamten zas národ by nebyla označila zvláštností svou nijakou. Šli jsme kolem domácích svých pramenů, jako by jich ani nebylo, nedotkli se téměř ani velkolepých svých dějin, z nichž možno vyvádět jednotlivé heroy a heroické činy pro uměleckou tvorbu již jakoby ulité, nevšímali jsme si svých kouzelně krásných mythů, z nichž možno utvářet postavy přímo slunné duševní krásy a novosti nikde netušené, aniž mudrosloví svého lidu, z něhož možno uvést do světového básnictví ethické názory, rovněž nové, jako démantově čisté. Ve své radosti, že zlomili jsme pouta dříve nás víźící, že strhli jsme zdi a valy, rozhled a procházku po volném světě nám zabraňující, zašli jsme mnohdy do cizoty zase příliš daleko, tak že jsme v ní i tonuli, chuti k návratu, smyslu pro domácnosť svou pozbývali. Vychovávali jsme literaturou „moderního Čecha“; ale často zapomenuli, že Čech ten má být ovšem roven všem lidem ostatním, nikoli ale s ostatními stejný. Odívali jsme se v jakous básnickou uniformu světovou, a oni jsou zatím do té veľké básnické armády, do toho „básnictví světového“, přijímáni jen ti, kdož přicházejí v kroji svém osobitném, řekněme národním.

Literatura, češtěji, národněji se vyvinující mohla mít na rozvoj český za posledního času vliv nesmírný. My máme ovšem pro počínání své omluvu jednu vážnou. Mysleli jsme zajisté upřímně, poctivě, že to půjde i bez nás „literátů pěkných“. Byli jsme přesvědčeni, že politický život rozvine se až ke krásným nějakým cílům prací faktorů ostatních, a my zasedli opodál a oddali se svým fantasiím. Byla to, jak vidíme, mýlka, měli jsme se účastnit v boji, jak toho požadoval národ mladý, teprv rostoucí. A zabředli jsme do těch svých fantasií tak, že je nám návrat dosti obtížný. My se skoro bojíme už thémat českých, zdáť se nám, upřímně řečeno, že nejsme na ně, na vskutku básnické a zcela samostatné jich spracování ani dosti více silni.

Ba my se rádi vyhýbáme i každé vlastenecké narážce, vlastenecké básni atd., ovšem že zase z příčin jiných. Myslímeť, že taková báseň nepatří ani do poesie. Papouškujeme po Němcích: „Ein politisch lied — ein garstig lied!“ Nechme jim ale pořekadla jejich; vzdor pořekadlu uvedenému mají Němci sami přece překrásné básne vlastenecké, skutečné básne. Rád bych také vedel, proč by vlast a národ, rovnost a volnost měly být méně poetickými thématy, než jaro a les, růže a slavík, měsíční svit, milost, přátelství atd.! Jen když je to skutečná, v pravdě krásná báseň — vlasteneckou, časovou, politickou buď si pak jakkoli! Vždyť proto nechci přece, aby poesie stala se služkou politiky, nýbrž jejím andělem strážným, nechci, aby utonula ve vášních časových, nýbrž aby nás sprovázela věrně při bojích našich, nadchla nás, šlachtila nás, udržovala nás na pravé lidské výši. Nastane-li mír, oddejme se třeba hrám a fantasiím; teď ale sme v boji. —

To vše jsou myšlenky jenom porůzné, nesystematické, jak právě tryskají z duše, jež je jimi plna. Mnohé slovo není tu snad zcela správné, je opravitelné a leckterý výrok snese ještě další a obšírnou diskusi. Snad také někdo, komu práve vhod, použije výroku ve smyslu zpátečnickém a bude z něho dokazovat zhoubnost volného moderního literárního směru vůbec, prospěch obmezeného horizontu zvlášť. Neškodí. Chci jen, aby bá-

snúci a spisovatelé naši o pronešeném přemýšleli se mnou, a vím: pravý básník, opravdovou snahou se nesoucí spisovatel mi porozumí.“

Divadelné sbory maloruské. Minulej zimy v Petrohrade veľkej uznalosti dostalo sa Kropivnického divadelnej truppe maloruskej, ktorá hrala tam dialektom maloruské prostonárodné kusy. Kropivnického truppa, ač jej členovia dľa stáleho zamestknania nie sú herci, posmelená svojím úspechom, teraz zjavila sa v Moskve. Chyba je len v tom, že súčasne prišla do Moskvy i druhá maloruská spoločnosť — Starického, a tak, poneváč jedna i druhá je silná (spoločnosť Starického má 60 členov, Kropivnického má byť rozmnožená až na 120), budú si robiť, akokoľvek je Moskva široká, konkurrenciu. „Miesto konkurrovania — píše divadelný referent „Moskovských Viedomostí“ — spoločnosťam bolo by sa spojiť v jednu. Dobrá a úplná jedna spoločnosť predstavovala by užitočnú zámenu protivného žanru francúzskej operetky, skaličenej najprv ruskými prekladateľmi, potom ruskými hercami. Maloruské kusy v istom stupni približujú sa k operetke, nie dľa obsahu, lež dľa materiálu. V nich veľmi často prichodí spievanie, solo i chorové; v nich predstavujú sa tance; v nich je silne rozvitý komický element. Ony po istý stupeň môžu uspokojiť obecenstvo. A pritom sú to predstavenia, ktoré nedrážia smyselnosť, stoja na národnej pôde, podávajú obrazy bytu, národného, ruského bytu. Maloruskí speváci i choristi majú krásny hlas — je to stará zvláštnosť Maloruska. Medzi maloruskými hercami sú výteční komikovia, a oni všetci, spolu vzatí, znamenite predstavujú národné figúry. Konečne v samom dialekte maloruských predstavení, tak blízkom a srozumiteľnom pre nás, predstavujúcom, výjmuc niekoľkých desiatok slov, jednoduché fonetické premeny, jest toľko bezprostredne komického, že ja osobne iskrenne želal by som si vytisnutie operetky maloruskými kusmi. Istotne, v nich jest umeleckosti. V predstavení „Natalky-Poltavky,“ ktorú videl som od spoločnosti Kropivnického, „vozný“ rozpráva „výbornému,“ ako vyznával lásku dievčatu. „Výborný“ kúri si pritom z pípky. Keď rozpovedal čiastku svojho vyznania, „vozný“ zastane.

— A vona ščo? zpýta sa výborný, celý pohrúžený do svojej pípky, ktorú napcháva.

Vozný opäť začína rozprávať a opäť zastane.

— A vy ščo? zpýta sa výborný a len vždy kladie si do pípky.

Vozný rozpráva, čo jej odpovedal.

— A vona ščo? nepomýleno zpytuje sa výborný a zapáli si pípku.

Takéto otázky trvajú niekoľko minút. Nakoľko obrazy ruského národného bytu na Ukrajine môžu nám spôsobiť pôžitok, práve natoľko užitočnou môže sa ukázať pre maloruských spisovateľov zkúsenosť, ktorú nadobudnú si, keď ích diela prídu pred súd širokého obecenstva ruského. Presvedčený som, že Moskva, viac než ktorékoľvek iné mesto, spôsobná je ukázať svojím úsudkom kultúrno-aesthetický vliv na umeleckú maloruskú literatúru.“

Učebné knižky pre národné školy slovenské. Z Ostrihomu od firmy Gustáva Buzárovitsa dostali sme päť učebných kníh, určených pre slovenské ľudové školy, a síce Dejepis, Ústavovedu, Zemepis, Prírodopis, Silozpyt. Všetky sú preklady maďarských učebných kníh Ivana Győrffyho. Učebná látka je dosť správne a prakticky spracovaná, v maďarčine ony môžu byť i dobrými učebnými knižkami, no do slovenskej školy v tomto preklade nemaly by sa dostať. Vo Fysike čítame na pr. takúto vetu: „Podstatné *č*ás*ti* *d*al*a*kopisu čili telegrafu sú *ná*sledujúc*é*: dróty (chybuje čiarka) cez (?) ktoré *zd*al*a*kého miesta prichádz*á* galvanick*y* prúd“ atď. Keď dieťa z takejto knižky má sa učiť, kto ho potom presvedčí, že treba mu naučiť sa korrektne písať? A tieto literové vady sú ešte vedľajšie. O mnoho horšie je, keď v učebnej knihe nesprávna je reč. Kniha nesprávnym jazykom písaná vôbec nesmela by sa dostať do školy. Slovenské dieťa ohlúpne, jestli z týchto ostrihomských kníh malo by sa učiť. Písané sú tak, ako ono nemyslí. A čo je na pr. „zemský obrus“? Že vraj mapa.

---

†

Samuel Tomášik,
narodený 8. febr. 1813, umrel 10. sept. 1887.

Dr. Michal Mudroň,
narodený 7. dec. 1835, umrel 11. sept. 1887.

V Samuelovi Tomášikovi naše národné dielo tratí vzácny stĺp. Keby stavba našej veci už ani nebola sa opierala na neho, on bol pre ňu posilou už púhou svojou prítomnosťou medzi nami. Zjav taký, akým on bol, i keď už mlčí, ešte hovorí, účinkuje za nás.

Taká je staroba mužov, ktorí spokojne môžu sa obzreť na svoju minulosť. Oni i smrť spokojní dočkajú.*)

*) Životopisy S. Tomášika: „Sokol“ 1863, „Nár. Noviny“ 1883, 1884.

Zhaslo oslepujúce svetlo; zhaslo, keď už prv bolo stemnelo. Dr. Mudroň, zjav fenomenálny, talentom svojím okolo seba všetko oslepujúci, zrazu skľúčený neduhom stal sa ešte za živa mrtvým. Pominul sa už, keď ešte chodil medzi nami. Teraz prišla a dokonala svoje smrť. Čím bol dr. Mudroň pre nás, bolo vidno z úcty, ktorú nemohli mu odopreť ani najfanatickejší nepriatelia slovenského národa.

Aký žiaľ, aká ztrata pre nás!

Večná jim pamäť!

† Rudolf Pokorný.

Ztrata, ktorú česká literatúra utrpela smrťou Rudolfa Pokorného, veľmi citeľne dotkla sa i nás Slovákov. „Bolo Slovensko — charakterisuje ho „Zlatá Praha“ — i jeho druhou vlasťou, a najkrásnejšie plody jeho srdca a ducha sú venované oslave Slovenska. Vedľa Heyduka Slovensko medzi básnikmi českými nemalo nadšenejšieho pevca nad Rudolfa Pokorného. Niekoľko ciest, podniknutých do krajov tatranských, dlhší pobyt medzi prednými spisovateľmi slovenskými a stály dôverný styk s nimi vzbudily a udržovaly v Pokornom najvrúcejší zápal za Slovákov. Nielen spieval o nich veľmi dojemné piesne a složil rad pútavých cestopisov, lež i iným spôsobom, menovite svojím horlivým pečovaním o študentov slovenských v Prahe, prejavoval sesterskej zemi slovenskej účinnú a úprimnú náklonnosť a lásku svoju.“

Rudolf Pokorný narodil sa dňa 18. apríla 1853 v Hermanovom Mestci v Čechách. Študoval na gymnásiume v Chrudimi, na vyšších školách reálnych v Pardubicach a na obchodnej škole v Prahe. Horlivého mladého šuhaja do literatúry uviedol Vítazoslav Hálek. Po odbavení svojej vojenskej povinovatosti Pokorný vrátil sa do Prahy a stal sa úradníkom administratívnym. Keď koncom 1876. roku prevzal redakciu „Palečka,“ venoval sa úplne literatúre; všetky časopisy české uverejňovaly jeho vzácne príspevky. Básnické svoje prvotiny Pokorný vydal už 1873. roku pod názvom „Z jarních luhův“. Roku 1877 uverejnil svázok „Básní“. Po nich nasledovaly básnické sbierky roku 1879 „Pod českým nebem,“ r. 1881 „Z hor“, roku 1883 „S procitlým jarem“ a „Vlasti a svobodě“; krem toho r. 1874 preklad „Písní moskevských cigánův“ a r. 1881 preklad „Básní Bohdana Zaleského“, ďalej r. 1879 „Povídky“, brošúru „Literární shoda československá“, „Nemilostné písně“, „Vlastenecké šlehy“, roku 1886 v „Poetických besedách“ Nerudových väčšiu báseň „Mrtvá země.“ Mrtvá zem je Slovensko a doslov básne zneje:

„O, Slovensko! Spí ještě předvoj Tatry,
však nad ním z dálky od velebné Fatry
se východ zardívá... Oj, země krásy!
ty — ty že na vždy mrtva, ubitá jsi?
Já nevěřím! Tvá hvězda zase vzplane,
a svoboda tvá opět z mrtvých vstane...
Však slyším už, jak nad Váhem a Hronem
pták bílý kráče: „Za mnou, děti, honem!“ —
Nuž, omladino! Janíku ty příští,
buď vítězem mi, drahá, na bojišti!“

V Pokornom bol rozpálil iskru istotne Heyduk („Cymbál a husle“), ktorý spieval:

„Jaj, ta řeč slovenská —
horský pramínek,
vínem žíznivému,
pro chorého lék...
. . . .
„Ach, ta slovenčina —
svatá řeč, to vím,
ta jazykem věru
není světovým;
jestli se však v nebi anděl
zpěvem Bohu vděčí,
nesmí on mu jinak zpívat
než slovenskou řečí...“

alebo:

„Na Slovensku, Bože, jaká divná věc,
všecko písně zpívá.....
Písní je tu světlo, písní je tu vzduch,
písní je tu víra, písní je tu bůh,
písní jemné srdce, písní sladká řeč;
všecko písní, všecko — škoda, že i meč!“

Pokorný nemal síce tej poetickej lahody, čo Heyduk, no mal smysel pre formu národnej piesne slovanskej, mal citné srdce, rozpálené láskou k nám, i hnal sa za Heydukom, ako na pr.:

„Slovensko mé šumné! Zem kdy vesmír zrodil,
věru že sám Pán Bůh po tobě si chodil!
A jat vnadou tvojí, slzy plakal blahem
tam na věžích Tater, pod svým rajským prahem.
Ujaly se v horách jasné slzy boží:
na bystřiny rostou, na plesa se množí.
A ty hvězdy s nebe, klesají-li dolů,
do Slovenska touhou zapadají spolu,
scházejí se všecky na plesách a říčkách
čarokrásným Vilám v celku na partičkách.
Jaj, Slovensko moje, kdo tě spatřil jednou,
po tobě mu vzdechy více neusednou!“

A Heyduk mohol byť spokojný so svojím stúpencom, lebo tento neprestával len na srdečných výlevoch, lež lásku svoju k Slovensku i realisoval. Slovenská literatúra ostane Pokornému navždy vďačnou za „Československú bibliotéku“, v ktorej vyšly básne Jána Bottu a Vlčkova „Literatura na Slovensku“. Pokorného „Potulky po Slovensku“ sú povolané šíriť známosť o našom kraji a jeho dejoch; v nich sosbierano je toľko materiálu, vzácneho i pre nás samých, že obdivovať prichodí takú pilnosť. A toľké práce konal s telom slabým, nemociam veľmi často podliehajúcim. Prišla posledná, a dňa 19. sept. v Libochoviciach vyhasila život nášmu drahému priateľovi. Kto že vstúpi do šlapají jeho? Vďačná mu pamäť medzi nami!

OBSAH.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY“ vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predplácа sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNÍK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 10.
ILLUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.
Turč. Sv. Martin, dňa 25. oktobra 1887.

Náleziská starožitností v Bošáckej Doline v juhozápadnom kúte trenčianskej stolice.

Píše *J. L. Holuby.*

Ačkoľvek som už bol pred viac rokami v besednici „Nár. Novín" podal krátku zprávu o vykopaných, lebo na povrchu zeme najdených starožitnosťach v blízkosti Zemanského Podhradia, predsa už aj z tej príčiny, že sa počínajú aj iní interessovať o nálezy naše, nedržím za zbytočné, ač nepatrím do cechu zkúsených archaeologov, i v našich „Pohľadoch" ešte raz prehovoriť jak o miestach samých, ktoré v dobe predhistorickej v Bošáckej Doline opevnené a obývané boly, alebo kde sa nachádzajú patrné stopy pohrobísk, tak aj o zvláštnejších, na oných miestach dosiaľ najdených starožitných predmetoch.

Západne od Zemanského Podhradia, na východnom svahu výbežku Karpatov, Moravsko-Lieskovskú Dolinu od Bošáckej deliaceho, ležia „Hradiská", do chotáru Z.-Podhradskéh. patriace. Už meno samo „Hradiská" prezradzuje: že na tom mieste nie jeden, ale viac hradov — nie síce murovaných, jakýchž rumy krášlia Považie naše — ale násypami (šiancami) ohradených, byť muselo, a skutočne aj bolo, jako to na mnohých miestach patrné, mohútne a rozsiahle násypy lebo šiance dokazujú. I behom tohoto leta viac ráz pochodil a pozorne poprezeral som tieto, pre nás zvlášť zanímavé miestnosti. Tak sa zdá, že zakladatelia oných hradísk nie bez príčiny práve toto miesto si vyvolili za obydlie v dobe bronzu, lebo od západu dá sa zo samého vrchu Hradísk prezreť celá Lieskovská Dolina, od východu ale dolina Bošácka, od juhu ale boli krytí vrchom „Lisica" rečeným od Považia, jim však i z prava i z ľava Lisice otvorený bol výhľad na čiastky Považia; konečne ale od severu samý hrebeň Hradištných Vŕškov, a za nimi homolovitý, strmý, a len od západnej strany snadno prístupný vrch „Hlohová", chránily obyvateľov Hradísk pred nenadálym prepadením. Kôl dokola rozkládajúce sa husté hory (z nichž teraz ovšem len nepatrné zbytky v podobe dubových, bukových a hrabových krovín ostaly) prispievaly značne k bezpečnosti tejto osady.

Dr. Michal Mudroň.

Samým hrebeňom vrchu, Bošácku Dolinu od Lieskovskej deliaceho, je 2—3° vysoký, od severu rovným smerom k juhu sa tiahnuci, asi 300 krokov dlhý, krovinami porastený násyp, ktorý sa na južnom konci v oblúku zahybuje smerom k východu, a zase v rovnej čiare tiahne sa asi na 100 krokov. Tu je násyp pretrhnutý asi na

osem krokov, kde patrne bol vchod od južnej strany do ohrady, a ľud toto miesto do dneská menuje „bránou“. Pokračovanie násypu ide tým istým smerom k východu zase asi na 80 krokov, nad samým svahom, k doline „Žľaby“ spadajúcim a starými duby porastlým. Násyp tento vychádza vo dve ramená, z nichž dolnie spadá smerom juhovýchodným hrebeňom kopca, asi na 90 krokov, druhé ale zase v oblúku sa zahybuje k severu, asi na 25 krokov, kde sa tratí v oráčine. Avšak sotva prejdeme 120 krokov, prídeme v tom istom smere na pokračovanie toho násypu, kde je pod ním vykopaný, na 2° široký a 1° hlboký jarok, a končí sa tam, kde sa styká s hrebeňom Hradištného Vŕšku, severným svahom strmo do doliny spadajúceho. Tento jarok i s jeho násypom menuje ľud „cestou“ a hovorí, že aj tam bola brána do hradu. Toto ohraničené miesto je prvá a najvyššie ležiaca čiastka Hradísk, a zaujíma plochu asi 15 jutár velikú. Na celej tejto ploche vidno miestami množstvo starobylých črepov, spálenej hliny, kde tu kosti, zem s uhlím a spopolom smiešanú, a zvlášť pri rečených bránach, veliké množstvo trosiek lebo okuvi. I okrem tejto ohrady od juhu, na roľach „Rolincová“ rečených nachodia sa zhusta črepy a spálená hlina, a boly najdené bronzové šípy a ihly. Častým preorávaním rolí, v tejto ohrade sa nachodiacich, drobia sa črepy vždy viac a viac, tak že väčšie kusy len zriedka možno videť. Od zavedenia aj u nás železných pluhov miesto drevených orie sa hlbšie, a už z ďaleka poznať na oráčine na tmavšej barve zeme, kde popol, uhlie a spálená hlina vo väčšej miere sa vyoraly.

Druhá, nižšia čiastka Hradísk, ohradená je od severu pokračovaním hrebeňa Hradištného Vŕšku, na severnom svahu veľmi príkreho a ťažko prístupného, ktorý je na dolnom konci zo strany Hradísk asi 15° vysoký, od severu ale príkro spadá asi na 100° k doline Rešetárovca. Tento vŕšok je na vrcholi skopaný do rovna, a bol istotne tiež opevnený a obývaný, lebo len pri povrchnom kopaní prídeme na pálenú hlinu, črepy a kosti, a tam, kde od východnej strany bol naň prístup, začína sa zase násyp na 2° vysoký, a tiahne sa smerom k juhu na dobrých 100 krokov až k svahu strmému, do doliny „Žľaby“ spadajúcemu, zkadiaľ sa temer rovnobežno dva násypy tiahnu smerom od východu asi na 80 krokov, a tratia sa v oráčine. Vchody do tejto druhej ohrady poznať od severovýchodu, severozápadu a od juhu, kam dosť pohodlná cesta vedie. Táto druhá ohrada kryje plochu k východu naklonenú, asi na 20 jutár velikú. Spomenutia zasluhuje aj Hradištný Vŕšek, túto druhú ohradu od severu obmedzujúci. Poznať naň dva prístupy, a nad severným jeho svahom násyp. Asi v prostriedku na južnom svahu poznať terrassu v ktorej som mnoho črepov vykopal. Na roľach tejto druhej ohrady je zem miestami veľmi smiešaná s uhlím a popolom a s väčšími, menšími kusami pálenej hliny. Z tohoto miesta mám dva kusy na zeleno opatinovaného bronzu ztopeného. Tu sme dosiaľ našli najviac bronzových predmetov a rozličných presleňov (kolečiek na vretená) z pálenej hliny a zo starých črepov hlinených hrubo shotovených. Práve teraz, počiatkom oktobra, prišiel som na jednom mieste, jalovcom porastenom, na veľmi masnú, s pálenou hlinou, uhlím a črepami silne smiešanú zem, kde ešte behom tejto jaseni budem kopať, lebo toto miesto ešte pluhom rozrývané nebolo, a práve preto sľubuje viac nálezov, než oráčina.

Tretia a najnižšia čiasť Hradísk rozprestiera sa na silne naklonenom svahu východnom, niže tejto druhej. Tu na tejto tretej čiastke nikde násypov už nepoznať, ale všade vidno mnoho pálenej hliny a miestami troskov či okuvi. Toto miesto pokrýva asi 10 jutár, a má od severozápadu zo strany Hradísk nízky, z protivnej ale strany dosť vysoký a príkry vŕšok, jehož temeno je hlboko kryté samou pálenou hlinou, tak že to domnenie, jakoby tu žertvy boli donášali, je veľmi vierepodobné.

Na týchto troch Hradiskách železných nástrojov dosiaľ sme nenašli, ale len bronzové, silne zelenou hrdzou (patinou) potiahnuté predmety, všade mnoho rozmanitých črepov hlinených, z nichž značná čiastka je z grafitu (jakého sa v celom okolí nenachodí) tak čistého, že tými črepami jako tužkou písať možno. Na najväčších kusoch tých črepov zreteľne poznať, že boly robené len rukami a nie na hrnčiarskom kruhu, čo aj primitívne, prstami robené ozdoby dokazujú. Mám jeden silný, hrubý črep, na ktorom pod krajom kruh vypuklý s jamkami, prstom (nie drevom lebo iným nástrojom) vtisknutými za ozdobu slúži. Presleňov (kolečiek na vretená) rozličnej velikosti a podoby našli sme tam 10; dva ozdobné, dva len prstami z hliny utľapkané s prepichnutou v centrum dierou pre vreteno, viac kusov zhotovených zo zlomkov hrncov starých. Toto posledníe svedčí o velikej sporivosti lebo chudobe majiteliek tých presleňov (snad pred viac než 2000 rokami), keď sa vedely uspokojiť s takými neozdobnými vretenami. Kdežto presleň je veľmi pekný a z jemnej hliny pálený. Nápadné je množstvo kostí jeleních, ktoré sa tu nachodia. Kosti tieto poznať sa dajú po ľahkosti a nápadnej porosite na lomu. Hrubšie kosti sú poštiepané: tedy tí praobyvatelia ľúbili nielen pečienku z jeleňa, ale aj špik strovili. V množstve kosti všelijakých ľudských som rozoznať nemohol. Že sa ale v násypoch už spomenutých, zhusta črepy a kostí nachodia: to mi tak prichodí, jakoby tie násypy neskoršieho pôvodu boly, nie tie, v nich sa nachodiace zlomky nádob hlinených. Alebo snáď osada tá bola ohňom znivočená a zase obnovená a silnejším násypom pre bezpečnosť opatrená? Ktože to môže uhádnuť?! Dôkladného prekopania zasluhujú tie miesta, kde sú ložiská okuvi. Nemožná vec nieje, že sa tam najdú rozličné nástroje alebo aj formy hlinené, do ktorých liali bronzové predmety. Ľud hovorí, že tam boly vihne kováčske. Žeby Hradiská, čo len čiastočne múrom boly bývaly ohradené, alebo žeby tam murované domy boly bývaly: to sa nedá povedať; lebo nikde ani stopy múru nebadať. Ale jak tam domy (a nie snáď stány) stály, mohly byť len drevené. Veď vieme, že tomu neni tak dávno, čo sa nielen v dedinách a medzi horami, ale aj v mestách domy, ba aj kostoly z dreva stavávaly, a z Xenofontovej Anabasi vieme, že v Malej Asii aj králi v drevených vážach čili baštách bývali. Podobne to mohlo byť, ba temer s istotou sa tvrdiť môže, že aj skutočne bolo, aj na našich Hradiskách v dobe predhistorickej.

Z bronzových predmetov máme nasledujúce: jeden nôž zlomený, jeden srp, jeden šíp maličky na $1\frac{1}{2}$" dlhý a pri zuboch $\frac{3}{4}$" široký, ktorým, jestli nebol jedom napustený, sotva bolo možno človeka usmrtiť, a odstrelený mohol byť len na ľahučkej, tenkej trsti. Tieto bronzové šípy známe sú dávno ľudu našemu pod menom „rýliky“, a bolo jich viac vyoraných a deťom na hračku donesených, a tak sa potratily; 3 ihly, jednu 5" dlhú s hlávkou jako hodný hrach velikou, pekne do kola čiarkovanou; druhú na 4" dlhú s hlávkou ploskatou, na zdĺž čiarkovanou a s krúžkom pod hlávkou; tretiu bez hlávky, zlomenú a od hrdze oškrabanú, ktorú, jako aj viac kúskov oškrabaného bronzu doniesli mi pasáci; dva klince s ploskatými hlávkami, z nichž jeden je dutý; jednu maličkú, snáď za prsteň slúživšiu, a druhú širšiu, väčšiu, ale tenkú, krásne opatinovanú, obrúčku; jedno špicou nahnuté, ostré, na druhom konci, kde do dreva osadené bolo, hrubé a hranaté šidlo; 3 zlomky jak husie brko silného a ohnutého bronzu, z nichž jeden mal jako email ozdoby, ktoré však len na jednom konci znateľné sú,

lebo jich nálezca — pasák — u kováča kladivom oklepal, keď proboval, či to neni zlato?! jednu vrchniu čiastku s p o n k y (fibule) podoby velikého, jedným ramenom zpätohnutého ℧. Tieto predmety máme. Počúvame ale s mrzutosťou, že nože, šípy, oblúky, čakany a všelijaké „kúsky“ boly tam na Hradiskách vyorané a potratené lebo za pár krajciarov židom predané.

Mám aj jednu, na 5" v priemeru, dobre zachovanú š k r y d l u, s uškom na prostriedku, vyoranú na najvyšších hradiskách.

Mimo hlinených presleňov (kolečiek na vretená) nachádzajú sa tam aj k r ú ž k y m a l é z jemnej hliny pálené, vyhladené, výborne zachované. Tieto slúžily za ozdobu, a nosené bývaly, na šnôru navlečené, na hrdle. Jedna taká hlinená koralla, je skutočne okrajami diery silne vydratá, z čoho sa s istotou dá zatvárať, že bola dlho nosená. Z tých šesť eksemplárov, ktoré máme, je každý inakší.

Dňa 13. septembra 1887 navštívil ma pán baron Dionys Mednyánszky, žiadajúci vidieť tie naše starožitnosti a jejich náleziská. Náhoda nám bola priaznivá, lebo jako sme chodili oráčinou d r u h ý c h Hradísk, našiel som výborne zachovanú ač silno zohnutú i h l u s maličkou hlávkou; na t r e t í c h ale Hradiskách našiel Gustáv Karig, 14-ročný šuhaj, u mňa na slovenčine sa baviaci, krásnu bronzovú massívnu ozdobu s uškom a pod ním s dvoma bankami, vyše 1" dlhú, jaké sa tiež na šnôre navlečené nosievaly na hrdle. Tieto nálezy dali sme pánu barónovi Mednyanskému, ktorý si i rozličné kusy črepov, okuvi a pálenej hliny s sebou vzal a má v úmyslu dať tu kopať. My sme síce na rozličných miestach kopali, ale len tak voslep. Keby sa dal do práce znalec a dal by prekopať asi na 1° hlboký a aspoň tak široký jarok tam, kde sa to množstvo okuvi nachodí, v severovýchodnom kúte p r v ý c h Hradísk, a ztadiaľ rovnobežne s Hradištným Vŕškom k západu až po ohradu od chotáru Lieskovského, coz role, črepami posiate: daly by sa s istotou vzácne nálezy očakávať.

Máme i p o v e s t i na Hradiská sa vzťahujúce. Povesť hovorí, že Hradiská a Marťákova Skala (o ktorej niže bude reč) obývané boly o b r y. Raz obrovské dievča oráča s pluhom i zápražou sobralo do zástery a zanieslo si ho sťa hračku do „zámku“. Táto povesť je rozšírená i u Nemcov. Hrad ten mal aj b r á n y, a dakde sa nachodia tam aj p i v n i c e naplnené p o k l a d y. Dľa inej povesti stálo na Hradiskách m e s t o obry obývané, ktoré sa ale p r e p a d l o. Bolo to tak dávno, keď ešte celá Bošácka Dolina až po Bohuslavice na Považi, hlbokým jazerom bola. Na každý pád je to pamätné, že sa v povedomí ľudu, ač i len temno a hmlisto zachovalo: že na Hradiskách v pradávnej dobe v e l i k á o s a d a s t á l a!

Hneď niže týchto troch Hradísk je vŕšok „Bašta“, na západnom a južnom svahu trojnásobným násypom obohnaný, na severnom a východnom svahu ale strmo spadajúci. Tu sa l e n ž e l e z n é predmety v rozkopaných násypoch našly, a síce hrubé š í p y, jeden veliký k ľ ú č a dva, na dlaň široké, sekáčom podobné, špicou zohnuté a tam na obe strany ostré nože. Kľúč a nože vykopal som vo vrchnom šianci roku 1882 v lete, keď bol tu p. professor K ö n y ö k i z Prešporku, ktorému som jich aj dal. Časté sú tu jelenie kosti, a vrchol je celý pokrytý pálenou hlinou, miestami silne smiešanou s uhlím a popolom. Medzi črepami nachádza sa mnoho tenkých a jako kameň tvrdých, pôvodne bielych, jakých na Hradiskách nikde sa nenašlo. Ba vykopal som aj spodniu čiastku hrnca s dierou na dne, na spôsob kvietnika, z hliny na červeno vypálenej. Že opevnený a obývaný bol tento vŕšok, je isté: ale murovaného stavania tu nebolo, než len drevené. Tam, kde od juhu je nad šiancom priehlbina, hovorí sa, že je pivnica. Vôbec o pivnicach a podzemných dierach s ukrytými poklady sa rozpráva mnoho.

Pod Baštou zase je M a r ť á k o v a S k a l a, posledný to, do Bošáckej Doliny vyčnievajúci výbežok hrebeňa Hradištných Vŕškov a Bašty. I Marťákova Skala (Marťákovou zvaná preto, že v jej blízkosti od dávnych časov rodina Marťákovská — ešte teraz v Zem. Podhradí žijúca — má lúky a kopaničné role) od juhu a západu bola t r o j n á s o b n ý m n á s y p o m ohradená, kdežto od severu a východu je temer neprístupná a strmo spadajúca. V násypoch týchto rozkopaných našli sme asi 30 železných š í p o v (z nichž viac než polovicu sme rozdali), ulomenú špicu p i k y, dve o s t r o h y, 5 s r p o v, jednu peknú s p o n k u (fibulu), jedno š i d l o, a mnoho rozličných kúskov ž e l e ž a, a l e ž i a d n e h o b r o n z u, dakoľko p r e s l e ň o v z hliny pálenej, veľmi veliký p a r o h j e l e n í z l o m e n ý, menší p a r o h na konci zaostrený, a jeden nakrivený r o h (či z voľa?) Jeden mosadzny p r e š, jehož matka končí sa prelamovanou, na štyroch stĺpikoch stojacou, lampášiku podobnou, gothickou ozdobou, ktorý som tam vykopal, nedá uhádnúť teraz: na čo vlastne kedysi slúžil? I tu v násypoch Marťákovej Skaly hojnosť h r u b ý c h č r e p o v sme vykopali, z ktorých sa na obrovské rozmery celých nádob dá zatvárať. Také hrnce nebolo možno upotrebiť k vareniu, ale ani za popolnice neslúžily, ale snáď na obylie alebo na opatrenie tekutín mohly byť upotrebené. Dosiaľ sa nám nepodarilo nikde celého hrnca vykopať. I na Marťákovej Skale napadne hneď každému, že najviac črepov a železných nástrojov v samých násypoch sa nachádza, tak že sa zdá, jakoby tie násypy novšieho pôvodu boly, jestli nechceme dopustiť, že domy práve na tých násypoch stály.

Na lúke, u päty Marťákovej Skaly od západu je priehlbina, o ktorej povesť hovorí, že tam bola studňa, do ktorej za starodávna boly zvony zasypané, ktoré — vraj — ešte aj za našich časov na pravé poludnie zvoniť počuť. Priehlbinu tú sme asi na 2' hlboko nakopali, a z nej vyhádzali pálenú hlinu a menšie kusy črepov. Možno, že to bola cisterna, lebo na tak suchej vápenitej pôde sotva by sa jim bolo chcelo tak hlbokú studňu kopať, až by sa boli vody na dostač dokopali, keď pod samou Marťákovou Skalou v dolinke Rešetárovca potôčik dosť vody dáva. Ďalej, asi na 25 krokov od tejto priehlbiny k juhozápadu, je malý, patrne nasýpaný kopec, obrastený dubami. I pp. professor Könyöki a baron D. Mednyánszky, ktorých som na ten štvorstranný, asi 40 □ siah pokrývajúci, u vrchu srovnaný kopec, doviedol, poznali hneď, že je nasýpaný, o čom sme sa aj kopaním presvedčili.

Dľa povesti behá pod Marťákovou Skalou cez pravé poludnie vždy ešte z l a t á k a č i c a, ktorú len ten človek by mohol ulapiť, ktorý pri lapaní jej ani slova neprerečie, čo sa dosiaľ nikomu ešte nepodarilo. Čo toto mysterium o zlatej kačici znamenať môže? Nech sa o vysvetlenie toho pokusia tí, ktorí sa s bájeslovím dôkladne zapodievajú. V blízkosti onej spomenutej priehlbiny, na lúke pod Marťákovou Skalou, povaľoval sa, vraj, do nedávna veliký k a m e n n ý b a r a n, ktorého pasáci z boka na bok prevalovávali, až prišiel jakýsi pán z Prešporku s „visou“ — báječným to optickým nástrojom, pomocou ktorého, dľa domnenia ľudu, vidno do vnútra vrchov a skál — a prezkúmajúc barana, rozbil ho na kusy, a v ňom uložené množstvo zlatých peňazí s sebou vzal. Najstarší ľudia mi celkom vážne rozprávali, že toho kamenného barana tam videli, po ktorom teraz už ani stopy nezostalo. Keby na Marťákovej Skale bolo bralové vápno (Klippenkalk) so zkamenetými velikými ammonitami, jaké sa na príklad pod Javorinou na Predhradskej Skale nachádzajú, vedel by som povesť o kamennom

baranovi a o pánovi z Prešporku docela jednoducho vysvetliť tak, že náš výtečný rodák, direktor c. kr. geologického ústavu vo Viedni, pán Dionys Štúr, asi pred 35 rokami, keď sbieral material k svojej klassickej práci o geologických pomeroch Považia a Ponitria, aj na Marťákovej Skale bol, a tam svojím kladivkom z tvrdého kameňa poklady vzácnych zkamenelín vyklopával; zlata ovšem nehľadal a nenašiel. Na druhej strane Bošáckej Doliny, na pravo Marťákovej Skaly k severovýchodu, je vŕšok Bocháčová, ktorý sa delí sbehom k Bošáckej Doline v dva hrebene, v prostriedku malú kotlinu tvoriace. Pri ústi tej kotliny je dosť silný prameň, o ktorom sa hovorí, že, keď do prameňa kačicu živú vpustia, ona pri Bohuslavicach Váhom vypláva von. To isté sa hovorí aj o studni hradu Trenčianského, že do nej hodená kačica vypláva Váhom. Pravda, že kým Bocháčová hustými horami krytá bola, ten prameň pod ňou o mnoho silnejší prúd vody vydával, než za naších časov, a povesť tá sa jedine na bohatosť prameňa na vodu vztahovať môže. Spomenutia zasluhuje aj tá povesť, že za starodávna z Hradísk a z Marťákovej Skaly cesta viedla krížom cez Bošácku Dolinu do doliny „Lovichovec“ rečenej popod vrch Pohonitvu, veľmi príkry, homolovitý a dolinu Lovichovec od východnej strany zatvárajúci. Na tejto povesti toľko môže byť pravdivého, že skutočne bolo kedysi spojenie medzi Hradiskámi a Marťakovou Skalou, cez dolinu Lovichovec, krížom dolinou Ivanovskou a Melčickou — s Chocholanským Podhradím. Pri Chocholnej murovaného hradu nikdy nebolo, ale i tam musia byť dakde šiance a ohrady, ináče by sa tá dedinka nemohla menovať Chocholanským Podhradím.

Zvláštneho spomenutia zasluhuje sekera, v zemi pod Marťákovou Skalou najdená. Sekera táto je málo hrdzou vyžraná, jako vôbec v úplne suchej pôde tohoto miesta predmety železné a onen mosadzný preš, len málo trpely od hrdze. Na bokoch ucha má táto sekera vložené mosadzné, ešte dosť dobre zachované, ozdoby, a síce u samého tylca, u spodku a prostriedkom boku ucha, jednak široké arabeskami ozdobené vložky; na tylcovej a spodnej vložke sú vložené po tri, špicami k stredu ucha obrátené, čiarkované trojhrany; na bokoch ostria sú po tri vložky pletenými čiarami a na koncoch ružami, to jest dvojitými, čiarkovanými kolečkami opatrené; prostrednia vložka delí sa na konci v tri ramená, tiež zakončené kolečkami, z ních prostrednie je najväčšie a kol do kola krivou čiarou zdobené. Od vrchu sekery je medzi tylcom a uchom podlhovatý štvorhran z mosadze vložený, a medzi uchom a ostrím pásik, asi na 2″ dlhý tiež s mosadze sa nachodí, na ktorých ale už žiadnych ozdôb nevídať. Sekera táto nezdá sa byť veľmi starou, ač kde tu sú tie ozdoby mosadzné hrdzou zožrané a poodskakovaly. Ja by som jej vek ani na 100 rokov udať si netrúfal, ač jej nálezisko dá na značne väčšiu starobylosť zatvárať. Nech nám tu poučením posvietia mužovia, ktorí mali príležitosť videť bohaté sbierky starožitností, a vedia rozoznať starý nástroj od novšieho. Budem jim za to veľmi povďačným.

Lež vráťme sa na najvyššie Hradiská, a obráťme sa tvárou k severu. Z tej strany sú Hradiská kryté veľmi príkrym, a od Hradísk značne vyšším homolovitým, ešte dosť hustým lesom porasteným vrchom „Hlohová“ rečeným, a od tohoto trošku k severovýchodu je vŕšok Babá Hora. Toto meno zdá sa ukazovať, že tam dajaká modla stála. Hrebeňom Babej Hory je tiež pálená hlina, ale šiancov na nej nepoznať, ani mojím vedomím žiadnych starožitností tam najdených nebolo. Na protivnej strane Bošáckej Doliny, od Babej Hory k severovýchodu, v Bošáckych horách sú tri vrchy, ktorím sa hovorí „na Babách“ alebo „tri Baby“. Miesto toto som ešte bližej nepoprezeral, ač cestou, cez tie „tri Baby“ sa tiahnucou som už viacraz šiel. I na „troch Babách“ sníva sa ľudu o presúšaní sa peňazí a o zakopaných pokladoch, ba ktosi aj vykopal plný kotál peňazí „na Babách“, jestli nie v skutočnosti, aspoň v povesti, ktorá sa nemusí do rodiny dávať holej pravde.

Južne od Hradísk leží — jako som už spomenul — vrch Lisica, nímž Hradiská od strany Považia dokonále kryté sú. Na južnom, poznenáhla spadajúcom svahu Lisice, ešte na Bošáckom chotári, je hon „pod Háji“ rečený, nosivší ešte v prvej polovici našeho storočia vinice, ktoré ale teraz v role premenené sú. Hneď pod týmto honom rozprestiera sa hon „Pohančeništia“ rečený, kde je pás asi na 200 krokov dlhý a 2—4 kroky široký zeme počernej, s popolom, uhlím a pálenou hlinou smiešanej a v nej zlomky črepov. Tak sa zdá, že tu bolo pohrobisko v pobe predhistorickej. Od Pohančeníšť k juhu, medzi Bošácou a Dolním Srním, je vŕšok „Srňanský Háj“ jehož severný, k Lisici obrátený výbežok menuje sa „Vojnové“ a je od hrebeňa, krížom hlbokým jarkom, a dokola násypom ohradený. Črepov lebo iných predmetov som tam nenašiel na površí, ani kopaním som sa nepokusil pátrať po starožitnosťach tam.

Na ľavom svahu k Bošáckej Doline spadajúcich vrchov a vŕškov máme tiež viac zanímavých miestností. Severne od spomenutej doliny „Lovichovec“ je „Starý Háj,“ i teraz ešte dubami porastený. Vyše doliny „Ch my“ rečenej, východne od Zem. Podhradia, práve na širokom chrbte vrchu, Bošácku Dolinu od Ivanovskej deliaceho, videl som na viac miestach hrubé, staré črepy. Hneď pri fare Zem.-Podhraďskej od východu je hon „Háje“ rečený, ktorý vybieha južne do honu „Kopce“ zvaného. Ten tu spomenutý „Háj“ od viac storočí je vyťatý, ba i jeho bývalé vinice v role sú premenené. Že tu za starodávna dubový les bol, to s mrzutosťou zkúsili naši hrobári, keď pri kopaní hrobu, v hĺbke asi na pol siahy, prišli na silný, krížom cez hrob ležiaci a štrkom zasypaný dub, ktorý ledva preťať boli v stave. Na „Kopcoch“ ale žiadnych kopcov nie je; boly tam ale istotne mohyly, lebo sa miestami vyorávajú ešte vždy črepy z popolníc, v ktorých kde-tu nachodia sa bronzové ihly, popol, kúsky kostí a uhlie. Jednu hrubo robenú bronzovú ihlu nedávno vyoral a mne doniesol Martin Kozáček.

Nápadné je, že jako západne od Bošáce, na svahu Lisice, je hon „pod Háji“ a hneď niže neho „Pohančeništia“ (pohanské pohrobisko), tak aj východne od Zem. Podhradia a horného konca Bošáca je „Háj“ a niže neho „Kopce“, t. j. mohyly.

Asi od prostriedku Bošáce na východ je nízky, do dolinky „Kujanovice“ spadajúci, kol do kola vyššími vŕškami obrúbený a len práve úzkou dolinkou „Kujanovice“ zvanou od strany Bošáce pohodlne prístupný grúnik „Baba“, a hneď niže neho je hon „Stráža“ rečený, kde pred niekoľko rokami pri vykopávaní starého stromu pekné serpentinové kladivo vykopané bolo, ktoré je majetkom p. učiteľa Ľud. Rieznera. I na „Stráži“ boly vinohrady, z ktorých posledný len nedávno vyklčovali a z neho roľu spravili. Spomenuté kladivo, jako aj iných päť kamenných nástrojov, udajne v okolí Bošáce najdených, opatruje p. učiteľ v maličkom, pre dedinskú školu ale dosť bohatom museume školskom. Jestli tieto kamenné nástroje skutočne v tomto okolí najdené boly, tak by sme mali dôkaz, že ešte v kamennej dobe, tedy ešte hodne pred dobou bronzu, Bošácka Dolina obývaná bola. Len že tu musíme byť opatrnými a treba vyčkať väčších dôkazov. Prečo by neboli ľudia v dobe bronzu práve tak, jestli nie k inej potrebe, aspoň k poverčivým cieľom, opatrovali kamenné nástroje, jako jich náš ľud ešte teraz pod menom „hromových kameňov“ veľmi pečlive opatruje k poverčivému liečeniu boľavého

hrdla, tohoto potieraním nimi? Železné šípy, na Marťákovej Skale vykopané, pochádzajú dľa domnenia professora Könyökiho z XIII. alebo XIV. storočia, a tam na Marťákovej Skale najdené, silne zodraté dlátko (?) kamenné ešte nedokazuje, že to miesto už v dobe kamennej obývané bolo.

Južne od Stráže asi na pol hodiny cesty leží maličká dedina, Haluzice, a južne od nej zase vypína sa teraz len šípami, hlohom a jalovcom riedko porastený vŕšok Hájnica. Cez Haluzice tečie potôčik, ktorý sa pri svojom ústi do Považia v svojom asi na 20° hlbokom koryte pod zrúcaninami kostola v štrku tratí. Zrúcaniny toho kostola, udajne v XIII. storočí vystaveného, nie preto nás zanímajú tu, že v ňom Bohu slúžili katolíci, husiti, evanjelici, zase katolíci, a zas v dobách Rákóczovských od r. 1705—1708. evanjelici, potom konečne katolíci až do konca minulého storočia, v ktorom ho zapustnúť nechali: ale nás zaníma tá pálená hlina a staré, grafitové črepy, ktoré sa v blízkosti spomenutého kostola, potom za zvonicou a na roľach, kde kedysi fara stála, nachádzajú. Na každý spôsob je nápadné, že prvý kostol kresťanský v tomto okolí postavený bol v Haluzicach, najmenšej to a na vŕšku rozloženej dedinke, a nie v Bošáci. V Bošáci bol síce kláštor i s drevenou kaplnkou, ktoré spomínajú visitačné protokolly ev. biskupa Eliáša Laniho z r. 1611 a pozdejšie Jána Hodíka z roku 1629 a Joachima Kalinku z r. 1648, že toho času evanjelici v tom drevenem kláštorskom kostolíku Bohu slúžili, ale už r. 1691 dľa svedoctva katol. matriky bošáckej kaplnka tá bola veľmi porúchaná. Kedy a kto staval bošácky kláštor a jakí mnísi tam bývali, to sa dozvedeť nemôžem. Dľa povesti dostala dedina Bošáca meno po mníchoch „bosákoch.“ Opovážim sa vysloviť svoje domnenie o tom, prečo v Haluzicach a nie v Bošáci murovaný kostol bol vystavený už v tak dávnej dobe. Preto, snáď, že na tom mieste, kde teraz zrúcaniny haluzické stoja, bolo buď žertvisko pohanské, buď chrám, ku ktorému ľud okolitý putovával, a keď ľud ten krst prijal, a dľa starobylého zvyku, ktorý sa mu bol jakoby druhou prírodou stal, na to miesto sa shromažďoval: dali tam vystaviť kresťanský kostol. Toto, ovšem, dokázať nemôžem, ale vyslovujem len jako svoju domnenku.

Otázka je: jaký národ býval v dobe predhistorickej v Bošáckej Doline a jej okolí? Viem, že sú ľudia, ktorí Kvádov, Markomanov, ba ešte aj v najnovších časoch veliké more na pomoc si priberajú, len aby dokázali, že tu nebývali pred príchodom Maďarov Slováci. Poľutovania hodná zaslepenosť, ba nesmysel je, tajiť existenciu tak obrovského, čo do počtu, národa, jako je a bol slovanský, na tom ktorom území, kde sa ničím a nijako nedá dokázať jeho dosťahovanie sa z iných krajín. Prečo by tí praobyvatelia Hradísk a iných miestností v našom kraji neboli mohli byť predkovia naši slovenskí, keď je tu všetko naše? Hory, vrchy a vŕšky, ba každý hon a každý kútik, každá dolinka, potôčik a pramienčok má slovenské meno, máme povesti a podania na tieto v predhistorickej dobe obývané miestnosti sa vzťahujúce; máme dosiaľ večer pred Jurom (23. apríla) každoročne na stá ohňov po všetkých, do Bošáckej Doliny vyčnievajúcich vŕškoch, mládežou medzi spevom a veselými zábavami zapaľovaných, tak, jako sa to konávalo ešte vtedy, keď predkovia naši pohania boli, ač teraz tými ohňami mládež naša neprináša poctu slnku a o významu tých „Jurských ohňov“ vedomosti nemá. Nesčíselné povery, čary, rozličné zvyky a obyčaje, ktoré sa s podivuhodnou húževnatosťou zachovávajú a na isté tunajšie miestnosti sa vzťahujú: to všetko nám svedčí, že tunajší ľud od nepamäti prave v tomto kraji tak to zachovával. Dľa dosavádnych nálezov súdim, že v dobe bronzu ani Bašta, ani Marťákova Skala obývané neboly, lebo sa tu len železné a niečo mosadzných predmetov našlo. Naproti tomu na Hradiskách boly osady o mnoho staršie, lebo tu zase žiadneho železa, ale len bronz sa nachádza. Pohančeništia a Kopce boly pohrobiskami s mohylami. Z Haluzíc nemáme dosiaľ žiadnych nálezov okrem grafitových črepov.

Týmito riadkami chcel som poznovu upozorniť priateľov starožitností na Bošácku Dolinu, ktorá aj v archaeologickom ohľade povšimnutia zasluhuje. Bol by som veľmi rád, keby do nášho kraja znalec zavítal, miestnosti poprezeral a kopaním, bárs aj nie Decebalove poklady, ale aspoň také nástroje, zbroje a ozdoby na svetlo vyniesol, z ktorých by sa s príbližnou istotou určiť dalo, v ktorom čase a jakého národu tu ľudia bývali.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

95. Daniel Sartorius.

Narodil sa z otca chýrečného mena, Eliáša Sartoriusa, rektora škôl v Sv. Jáne, Jelšave, Mošovcach, Necpaloch, Štítniku a r. 1704 kňaza jelšavského, a z matky Anny Fabriciusovej v Štítniku r. 1704. Študoval v Kövi pod Dávidom Dyonisiusom, v Ožďanoch pod Ďurom Farkasom, v Kežmarku pod Ďurom Buchholzom a vo Wittembergu počúval Wernsdorfa, Schroeera, Charitiusa. Sotva že navrátil sa domov, stal sa r. 1730 rektorom školy v Štítniku, ktorú stanicu o $1^1/_4$ roka zamenil s prešovskou. Po roku bol po smrti Petra Pavla Lendvaya, slov kňaza, za tohoto nástupcu ustanovený a 24. júla r. 1732 ordinovaný. R. 1734 zomrel Eliáš Perlicius, kňaz kežmarský, a na jeho miesto preložený bol Sartorius. R. 1740 bol povolaný do Baňskej Bystrice za kňaza oboch národností, keď ale v tom čase zomrel superintendent Michaelides, bol ustanovený za slovenského kňaza. Písal a vydal „Diarium“ a „Florilegium“ r. 1742, vypracoval aj postilly, ktoré vydal v slovenčine r. 1746. Zomrel r. 1763.

96. Pavel Vallasky.

Narodil sa r. 1759, dľa iných r. 1742 dňa 29. jan. v Baďanoch v hontianskej stolici. Kazateľský a seniorálny úrad zastával v Slov. Komlóši za poljedenásta, v Cinkote za tri a v Jelšave za 40 rokov, kde 28. sept. 1824 zomrel. Znamenité jeho dielo je: „Conspectus Reipublicae Literariae in Hungaria.“ (Budín 1808.) Jeho ostatné spisy v rukopise prešly po jeho smrti do rúk Ďura Péteryho. Vydával aj slov. kázne.

97. Ladislav Bartholomeides.

Narodil sa v Klenovci v malo-hontianskej stolici dňa 19. novembra r. 1754, zomrel ako evanj. kazateľ v Ochtinej dňa 19. apríla r. 1825. Bol muž učený, spisovateľ latinský a slovenský. Od svojej najútlejšej mladosti chorľavý (už v šiestom roku musel sa podrobiť nebezpečnej operácii), bol v pokračovaní svojich štúdií viacráz prekazený, tak na pr. r. 1768—1772 v škole v Dobšinej a r. 1772—1777 v Kežmarku, kde študoval pod chýrečným rektorom Jozefom Bencúrom. Chorobou a núdzou zronený, nemohol vo svojich štúdiach pokračovať ani vo vlasti ani na cudzých universitách, jako si to žiadal. Tak študoval bohoslovie z kníh a ruko-

pisov svojho otca. Konečno pošťastilo sa mu byť kantorom v Ožďanoch pri tamejšej ev. cirkvi, a teraz odhodlal sa na každý pád pokračovať vo svojich štúdiach alebo vo vlasti alebo na cudzej universite. Ďuro Fejes, cirkevný inšpektor v malo-hontianskom okrese, podporoval ho v jeho úmysle, a tak r. 1781 mohol Bartholomeides navštíviť wittembergskú universitu. Tam vyše dvoch rokov počúval prednášky Hirta, Tittmana, Reinharda, Dresdeho, Schröcka a Hillera. R. 1783 vrátil sa do vlasti, aby prijal miesto rektora na ev. škole v Ratkovej a osem týždňov neskoršie miesto kazateľa v Ochtinej, v ktorom úrade sotrval až do svojej smrti. Za tento čas bol aj dekanom a notárom ev. braterstva. Roku 1785 oženil sa s Katarínou Martou; mal s ňou dvoch synov a dve dcéry. Jeho zásluhy o literatúru zakladajú sa na jeho namáhaniach o slovenskú reč a dejepis jeho vlasti. Medzi jeho početnými spismi sú pre jích deje- a zemepisný obsah spomenutia hodné: „Utopia"; „Krátičká historie o přirodzení"; „Summa náboženství kresťanského"; „Jádro kresťanského ev. náboženství"; „Druhé posvěcení ev chrámu Uhošťanského"; „Zollikofera reči, modlitby" atď.: obstaral nové vydanie Aquilinovho prekladu „Jozefa Flavia o válce židovské kniby VII.", „Príspevok k dejepisu cirkví v Tisovci a Píle" (1780); „De Bohemis Kishontensibus antiquis et hodiernis Commentatio historica" (Wittemberg 1783, Prešporok 1796, 4°); „Doctor Grobjan, satyra na surové zvyky" (B. Bystrica 1784); „Rozprava mezi cisarom Jozefom II. a Matejom Corvinom v mocnárstve mrtvých" (Baň. Bystrica 1790); „Dejepis Ameriky" (Prešporok 1796); „Slovenský zemepis" (Baňská Bystrica 1798, so 6 mapami); „Memorabilia provinciae Csetnek cum tabulis aevi incisis" (Baň. Bystrica 1799, v 8°); „Tractatus historico-philologicus de nomine Gumur et ei similibus apud Anonymum Belae Regis Notarium obviis" (Levoča 1804, vo 4°); „Notitia historico-geographico-statistica inclyt. superioris Hungariae Comitatus Gömöriensis" (Levoča 1808, vo 4°, 784. strana so zemevidom), znamenité dielo; „De Sajove amne natum navigero" (Viedeň 1808, vo 4°); „An nomina Ungaricum et Magyaricum Apud veteres propria sint vel appellativa" (Levoča 1814, v 8°). Meďorezy, jako zvieratá, podobizne a mapy sám ryl a vyryl i svoju vlastnú podobizeň, ktorú jeho syn J. Ladislav r. 1828 v Pešti vydal v diele „Memoria Ladislai Bartholomeides". Meďorezbe sa sám od seba naučil. Jeden z jeho synov bol podobne kazateľom v gemerskej stolici. Lad. Bartholomeides bol jedným zo zakladateľov už r. 1801 v Prešporku pracovavšej „spoločnosti reči a literatúry slovenskej".

98. Samuel Ambrosius.

R. 1782 študoval v Jene, a dokiaľ tam sotrvával, bol údom latinskej spoločnosti. Navrátiac sa do vlasti, bol najprv kňazom v Radvani (1798) a potom v Štiavnici (1796). Bol vydavateľom nových letopisov školsko-cirkevných, ktoré od roku 1792 vydával tri ráz do roka tlačou Schultza v Štiavnici.

99. Jozef Fornet.

Potomok hugenottskej rodiny, vypovedanej z Francúzska za Ludvika XIV., narodený r. 1732 na trenčianskom Považí, dľa Haana ale v Turci. Bol slovenským kňazom najprv vo Fančole, potom v Štrbe, konečne v Levoči. Zomrel r. 1809 Tlačou vydal svoje pojednanie: „Vom Tanze, nach dem Sinn der Lehre Jesu Christi", v Levoči r. 1796, ktorého v záležitosti tejto protivníkom bol Daniel Sontagh. R. 1756 študoval v Jene. Mal dvoch synov, Jána, spisovateľa slovenského, a Ďura, kňaza v Rimavskom Brezove.

100. Ján Hrdlička.

Narodil sa v Modre r. 1741. Roku 1768 študoval v Jene. Bol kazateľom v Modre, potom vo Vsetíne na Morave, dľa Haana ale v Čechách, konečne v Maglóde až do r. 1810. Bol peštianskeho okresu seniorom. Zanechal v rukopise slovenskú knihu svätych hymien.

101. Ján Klanica (Klaniczay).

Študoval r. 1776 v Jene. Navrátiac sa do vlasti stal sa najprv konrektorom školy v Kežmarku, potom bol rektorom školy baňsko-bystrickej. Nezadlho bol cisárom Jozefom II. vymenovaný za visitátora škôl, nastúpiac politickú dráhu. Konečne bol podžupanom torontálskej stolice a svetským inšpektorom békés-banátskeho seniorátu.

102. Ján (?) (Daniel?) Krman.

Tohoto muža, ktorý vynikal neobyčajnou telesnou silou, Viliam Pauliny-Tóth spomína v „Sokole" (1866, str. 429) ako turolúckeho kňaza pod menom Daniel, Viktor Horňanský ale v „Beiträge zur Geschichte der evang. Gemeinden in Ungarn" (strana 272) nazýva ho Jánom; nasledovne ťažko je udať, ktoré z obou mien je pravé. Pauliny smrť jeho kladie na r. 1687, Horňanský ale na r. 1663. Paulinyho Daniel narodil sa v Prievidzi, Horňanského Ján bol r. 1658 kňazom v Turolúke, povolaný tam z Brezovej, kde bol od r. 1656 podobne kňazom, a bol tak silný, že okov vína mohol k ústam dať a napiť sa dľa ľúbosti. R. 1662 ušiel od strachu pred Tatarmi do zámku Branča. Keď navrátil sa, našiel kostol a faru zhorenú. Býval potom vo svojej filii Bukovci, kde i zomrel a tam bol pochovaný. Tento Ján prišiel do Brezovej zo Senice, kde bol rektorom, súc v Prievidzi superintendentom Martinom Tarnóczym ordinovaný. Fraňom Nádasdym prenasledovaný, odišiel pod ochranou grófa Ludvika Nyáryho do Turolúky. R. 1650 bol učbárom školy považsko-novomestskej. Bol najmladším synom Jána Krmana, kazateľa v Motešicach, v Hlohovci, v Lešete, v Čachticach a Drietome. Študoval v Bánovcach, Trenčíne, Prešove a iných domácich školách. Neskôr bol vychovateľom v Poľsku u Gašpara Rupnovského. Keď navrátil sa domov, obdržal novomestský rektorát a neskôr bol rektorom v Senici.

103. Daniel Crudi (Krudy).

Narodil sa 26. októbra r. 1735 z otca Jána, starozvolenského krajčíra, a z matky Zuzany Burianovej. Počiatočné školy navštevoval zčiastky vo svojom rodisku, zčiastky v Ostrolúke. Odtiaľ šiel do Kremnice, potom cieľom osvojenia si maďarskej reči do Oždian, kde učil sa pod učiteľom Andrejom Farkasom. Na to odišiel do Prešporku, kde jeho učiteľmi boli Michal Peško a Ján Thomka-Szászky. Odtiaľ pre blížiacu sa vojnu ušiel do Altorfu, kde počúval prednášky Bernholda, Dietelmaiera, Riedera, Adelberga a Williusa; z Altorfu prejdúc r. 1756 do Jeny, počúval theologiu a filosofiu u Koechera, Walcha a Dariera. Stráviac tri roky v Nemecku navrátil sa domov a po piatich týždňoch bol od cirkve v Cseri povolaný za kňaza; vysvätený bol Fridelom v Garamszeghu 18. aug. r. 1759. Od r. 1763 bol v Baňskej Bystrici a od r. 1782 v Prešporku kňazom. Na peštianskej synode bol prítomný ako senior a prešporský vyslanec. Na to bol za prvého kňaza prešporského pozdvihnutý a po smrti Michala Torkosa za superintendenta preddunajského dištriktu dňa 11. jan. 1802 vyvolený a 12. tohože mesiaca slávnostne inaugurovaný. Zomrel 18. dec. 1815. V rukopise zanechal prot. cirkevné právo Uhorska v 3 foliantových svazkoch a jednu príručnú knihu, ktorá

v mnohých odpisoch uhorským kazateľom ešte dnes slúži za prameň v jích cirkevno-právnych záležitosťach. Crudi súčasne sberal všetky kráľovské, prot. cirkve v Uhorsku týkajúce sa rozkazy a nariadenia. Jeho sbierka podobných listín bola tuším najúplnejšia v celej krajine a pozostávala z viac foliantových sväzkov. Z homiletiky a pastorálky držal prednášky na prešp. lyceume. Úrad svoj zložil niekoľko dní pred smrťou.

104. Daniel Lehotský.

Narodil sa roku 1759 v Baňskej Bystrici, kde navštevoval počiatočné školy; potom učil sa v Prešporku a Debrecíne na reform. kollegiume a opätne v Prešporku bohoslovie. R. 1782 navštevoval universitu v Jene. Navrátiac sa domov bol povolaný za kňaza do Hornej Mičinej; vysvätený bol v Štiavnici 14. mája r. 1784. Zomrel r. 1786. Vydal v Prešporku r. 1786 paedagogický spis: „O výchove.“

105. Štefan de Luque.

Bol rodom Španielčan. Otec jeho žil v Sabinove jako krajčír. Navštevoval školy v Dobšinej a v Kežmarku a šiel potom do Nemecka. Keď sa navrátil, stal sa vychovateľom v Šemberovskom dome. Potom bol od r. 1773 kazateľom v Ivančinej v Turci, kde pôsobil 12 rokov. Odtiaľ šiel do Sv. Jána.

106. Matej Gály.

Kazateľ v Ivančinej v Turci, prv konrektor v Prešove, ordinovaný Kristianom Pfannschmidtom; šiel potom (r. 1745) do Nitrianskej Stredy a r. 1747 do Prietrže, kde aj r. 1758 zomrel.

107. Samuel Hruškovič.

Narodil sa ku koncu 17. storočia v Krupine; študoval najprv vo svojom rodisku, potom v Jelšave, Štiavnici, Baňskej Bystrici a Rožňave. R. 1717 odišiel do Wittembergu. Keď navrátil sa domov, povolal ho Ján Radvanský do Radvane za vychovávateľa svojich a Dávida Spilenbergera synov. R. 1720 bol kazateľom v Kostolných Moravcach a pôsobil tam 12 rokov. Po smrti Eliáša Institorisa bol r. 1732 jednohlasne vyvolený za kazateľa do Baňskej Bystrice. Nemecký jazyk nemal úplne vo svojej moci, a predsa musel pôsobiť jak v nemeckej, tak v slovenskej reči. Avšak cvičením nadobudnul si takú sbehlosť v nemčine, že po odvolaní Ortela bol jednohlasne vyvolený za nemeckého kazateľa. Po smrti superintendenta Jeremiáša Pilárika bol dištriktom baňských miest 10 dec. 1743 na superintendentskú hodnosť kandidovaný a 22. jan. r. 1744 v kostole v Garamsehu aj skutočne vyvolený. Jeho pôsobenie netrvalo dlho, lebo jeho úrad bol s mnohými ťažkosťami spojený. Keď v smysle zákona a povolením patronátu r. 1746 navštívil jemu sverené cirkve, bol intimátom dva razy (5. sept. a 2. okt.) do Prešporka povolaný, aby pred tamejším najvyšším súdom odpovedal pre túto cirkevnú visitáciu. Krátko na to bol zo svojich cirkevných úradov suspendovaný, ale 8. marca r. 1748 kráľ. súd ho osvobodil. Zomrel, vysilený mnohou prácou, nemociami a utrpeniami, 1. sept. r. 1748. — Hruškovič bol muž vzdelaný, v rečiach klassických a iných sbehlý, zvláštny milovník a znalec jazyka svojho materinského; bol aj dobrým básnikom. Vydal Tranovského „Cytharu“, už do 1000 piesní rozmnoženú, medzi ktorými je 88 spevov duchovných, ním samým časomerne vzdelaných; i môžeme ho nazvať slovenským Gellertom.

108. Ďuro Milec.

R. 1792 stal sa rektorom ev. gymnásia v Trenčíne, odkiaľ r. 1795 odišiel za kňaza do Beckova. Narodil sa 12. apríla r. 1768 v Zay-Uhrovcach. Zomrel v Beckove r. 1805.

109. Benjamin Musculi.

Narodil sa v Lipt. Sv. Mikuláši z otca evanj. vieru odprisahavšieho. Vychovávaný bol najprv jezuitmi, potom ale v Šoprone Jonatanom Vietorisom a Adamom Farkasom. R. 1786 navštevoval universitu v Jene. Keď navrátil sa z cudziny, bol vychovávateľom syna Meerwaldtovho a potom v Štiavnici konrektorom. Na to bol 12. apríla r. 1791 ordinovaný k cirkvi v Ledényi.

110. Andrej Plachy.

Zeman, narodený r. 1755 v Zemanskom Vrbovku v hontianskej stolici. Študoval v Rimavskej Sobote a v Prešporku. R. 1778 odišiel do Lipska. Keď navrátil sa domov, stal sa vychovávateľom u baróna Ďura Hellenbacha a u Alexandra Hodossyho vo Fegyverneku. R. 1781 obdržal konrektorát v Štiavnici. R. 1782 stal sa kazateľom v Kostolných Moravcach, odkiaľ r. 1784 prešiel do Turč. Sv. Martina. Neskôr stal sa seniorálnym notárom a r. 1785 seniorom. R. 1791 bol turčianskym seniorátom do Pešti k synode vyslaný. Po smrti superintendenta Michala Torkosa nachodil sa medzi kandidátmi na túto hodnosť. R. 1804 prešiel za kazateľa do Považkeho Nového Mesta, kde zomrel 7. okt. 1810. Plachy do konca vydával v B. Bystrici (1785—1786) „Staré noviny,“ poučný a literárny sborník. Zanechal vedľa piesní cirkevných a spisov bohosloveckých i diela vedecké. Bol on jedným z najplodnejších slov. spisovateľov svojho času; vydal do 20 rozličných spisov. Spomenuté Noviny vydával pomocou Augusta Doležala, J. Hrdličku, J. Rybayho atď. v štvrťročných sošitoch. Vydal medzi inými spismi: „Pevná nádeje“, verše (v B. Bystrici r. 1785); „Agenda ecclesiastica slavice Aug. Confes.“ (r. 1789); „Kocháni se s Bohem“ (r. 1790); „Život Martina Lutera“ (r. 1791); „Zákon krajinský z ohledu náboženství vydaný r. 1791“; „Platnosť umění i po smrti“ (v Prešporku r. 1794); „Evanjelický funebrál“ (v Štiavnici r. 1798); „Reči písma sv.“ (r. 1799); „Postila domovní“, 2 sv.; „Primitativa latinacum interpraetatione slavonica“ (v Trnave 1807).

111. Ján Michal Szepessy.

Narodil sa v Hornej Šajave r. 1751. Učil sa v Kún-Tapolci, Nemes-Dömölku a Prešporku. R. 1773 vyvolený bol za rektora školy v Nemes-Dömölku. Tu keď si potrebné prostriedky zaopatril, odišiel r. 1775 do Jeny, kde sotrval 2 roky. Na to stal sa kazateľom v Oroszláne a potom v Sobotišti. Ponevač bol muž veľmi učený, zostal podpredsedom slov. literárnej spoločnosti. Vydal rozličné posvätné príležitostné reči. Zomrel r. 1810.

112. Pavel Tešlák.

Narodil sa vo Zvolene roku 1759. Vychovávaný bol doma až po 9. rok a potom v Garamsegu. Nahováraním Sextiusa, tamejšieho kňaza, aby si maďarskú reč osvojil, šiel do Oždian, a tam sotrval celé 3 roky. Potom učil sa v Štiavnici pod Jánom Severinim humanitné vedy, odkiaľ prešiel do Prešporku a tu dokončil filosoficko-bohoslovecké štúdia. R. 1782 študoval v Jene, a navrátiac sa domov bol r. 1783 Čerňanským ordinovaný do Veľkého Jasena. Na to bol kňazom v Piliši a od r. 1794 po odchode Michala Szepessyho v Oroszláne. Zomrel r. 1801. — Spísal časomerne: „Pisne nábožné“

(v Prešporku 1786); „Některé príležitostné zpěvy ku pr. k sňatku S. Čerňanského a P. Járošiho"; „Kresťanské modlitby a písně pro pocestné" (v Prešporku r. 1786), kde nachádza sa 14 pôvodných a 5 preložených časomerných piesní. Tešlák je jedným z najlepších časomerných slov. veršovníkov.

113. Pavel Doležal.

Narodil sa v Skalici a žil v prostred predošlého storočia; zomrel v druhej polovici tohože storočia. Po dokončení trivialných škôl vyučil sa súkenníctvu a potom šiel do Šoprona. Nezadlho počal znovu študovať, šiel do Rábu, kde si maďarčinu osvojil a potom do Nemecka, kde bohoslovie študoval. Navrátiac sa do svojej vlasti, prijal najprv vychovávateľstvo u istého zemana, neskor stal sa vikárom, potom kazateľom v Necpaloch a konečne kazateľom v Boci. Okrem viac duchovných piesní, ktoré nachádzajú sa v Jakobeiho funebrále, je zvlášte spomenutia hodná jeho slovenská mluvnica, ktorá vyšla pod názvom: „Grammatica Slavo-Bohemica in qua praeter alia ratio accuratae scriptionis et flexionis quae in hac lingua magnis difficultatibus laborat, demonstratur". (Prešporok 1746.) Potom vydal: „Ortographia bohemicoslavica"; „Elementa linguae slavo-bohemicae" (v Levoči r. 1752); „Donatus latino-slavicus" (v Prešporku 1748); „Sbírka slovenských a českých přísloví" (pridaná z prvu k mluvnici r. 1746 vydanej, neskôr A. Bernolákom rozmnožená a v jeho grammatike slovenskej r. 1790 uverejnená); „Biblí svatá rytmovními summovníky představená" (1745). Bol zkúmateľom rečí.

114. Ján Amos Comenius (Komenský).

Veľký biskup bratov českých, znamenitý paedagog a jeden z najhlbších mysliteľov sveta. Narodil sa dňa 28. marca 1592 v Uhorskom Brode na Morave. Študoval v Herborne v Nasavsku a potom v Heidelbergu, na čo sa vrátil zpät na Moravu, kde mu Karlom starším zo Žerotína bola sverená prerovská škola. Komenský založil tu prvý jakýsi spôsob školy reálnej. Nezadlho na to ale povolaný bol do Fulneku, kde žil jako kazateľ a dozorca nových, tam sriadených škôl. Ale nepožíval dlho nezkaleného šťastia. Osudná bitka belohorská robí u neho počiatok všetkých strastí a súženia. Našiel z počiatku ochranu u Karola zo Žerotína, avšak skoro bol prinútený vlasť opustiť. Konečne našiel dlhšie odpočinutie v Lešne, kde prijal dozorstvo na tamejšom gymnásiume, a aj sám vyučoval. Tu spísal českým jazykom tri knihy, a síce: veľkú didaktiku, školu materskú a školu prostonárodniu. V knihách týchto dokázal nedostatky tehdajších škôl, hľadiac k mravnosti, pobožnosti a životu praktickému. Palacký píše o knihách týchto: „Pravidlá jeho, všetky sami sebou tak prírodné, jasné a prosté sú, že nič nového v sebe mať sa nezdajú, to je ale vždy znamenie nálezku pravého a platná pravda každé z prírody, jaká sama sebou plynie; len o to je činiť, aby prameň taký v čistote jeho poznať a k dobrému vezdajšieho života obrátiť vedeli."

Komenský staral sa jak o zlepšenie školskej sústavy, tak aj o dobré skolské knihy. Spísal sám jednu pod názvom: „Brána jazykû," neskôr ale inú pod názvom: „Pansophiae prodromus." Knihy tieto získaly mu svetovú povesť a rozšírily sa nad všetko pomyslenie úžasne rychlo. A hneď na to (r. 1608) povolaný bol zvláštnym dekretom vlády švédskej do Švédska. Mal tam uviesť školský poriadok dľa svojej methody, avšak on odťahoval sa toto nabídnutie prijať. Ešte skvelejšieho nabídnutia dostalo sa mu od anglickej vlády, ktorá ho počala všetkým bohato podporovať. Avšak hrozná zbura Irčanov proti Angličanom (r. 1641) nútila Komenského za novým vyzvaním odobrať sa do Švédska. Tu bolo na neho doliehano, aby sa celkom oddal školám. Po ďalšom vyjednávaní usadil sa v Elbingu a venoval sa celkom didaktike a pansofii. Vyše 6 rokov pracoval tu pilne na niekoľko spisoch, z ktorých najdôležitejší je: „Methodus linguarum novissima." V týchto dielach Komenský počína už horliť proti onomu slepému obdivovaniu latiny, vyzývajúc zaroveň učencov všetkých národov, aby pričinili sa vzdelávať ľud svoj v reči národnej. Bolo mu slepým predsudkom, žeby živé reči neboly spôsobné v každom odvetví vedy.

Stávajúce už školy pretvorené boly dľa jeho zásad, nové ale podľa týchto zariaďované. Tak bolo aj v Poľsku a Uhorsku. Áno knieža Zigmund Rákóczy založil v Sárospataku školu, jakú si Komenský sám želal, a obohatil ju kabinetmi prírodovedeckým a technickým, jako aj bibliotékou a kníhtlačiarňou. Komenský sám rozdelil štúdia v sedmero tried, každú po jednem roku.

Bohužiaľ založené boly len tri triedy, z ostatných nebolo nič následkom smrti kniežata Zigmunda Rákóczyho a jednostranného vzdelania a smýšlania tamejšieho učbárskeho sboru. Celé dielo zostalo teda len na oných troch už otvorených triedach.

Keď roku 1648 Komenský vrátil sa z Elbingu do Lešna a stal sa biskupom tamejšej cirkve, stihlo ho tu veľké nešťastie. Válkou medzi Švédmi a Poliakmi bolo Lešno zničené a on utratil tu celé svoje imanie a väčšiu čiastku svojich rukopisov, výsledok to štyridsaťročnej práce. Najviac želel za tým, čo bol spísal k prevedeniu svojich myšlienok o Pansofii, a za svojimi zásobami k slovníku česko-latinskému, do ktorého s veľkou pilnosťou vyše 20 rokov sberal české slová.

Z Lešna odobral sa Komenský cez Sliezsko a Hamburg do Amsterodamu (1656). Aj tu venoval sily svoje zvelebeniu škôl, nezapomenúc pri tom pečovať o dobro zbytku rozptýlenej jednoty českých bratov. Tu aj zomrel dňa 15. novembra r. 1671 v 80. roku veku svojho. Pochovaný je v meste Baardenu v Hollandsku. Spísal asi 90 spisov. Komenský bol prvý, ktorý učil rozumné vychovávateľstvo na názornom základe, a preto jeho meno stalo sa nielen svetovým, ale je on v tom obore prvý velikán. Ešte len za ním nasleduje Nemec Pestalozzi. Jeho „Svet v obrazoch" je známy celému vzdelanému svetu.

V Brandýse nad Orlicou v Čechách, kde písal znamenitý „Labyrint sveta," postavili Komenskému r. 1865 dôstojný pomník.

Jeho v Uhorsku tlačené spisy sú:

1. „Janua linguarum reserata aurea" atď., štvrté vydanie, v Brašove 1638, písmenami a nákladom Michala Hermanna, v 8°, 274 strany. Má na predku: titulný list, lectori benevolo, Scholasticis Coronensibus „Coronae 19. Calend. Febr. Anno Dei Hominis. M. DC. XXIIX. Simon Albelius, Ecclae. Coronen. Pastor. Scholaeq ibidem Inspector" a Ad Autorem (9 st.án), na konci: Index, 4 nečíslované strany. Stĺpce latinskej a nemeckej osnovy. Na najposlednejšej strane znak mesta Brašova (drevorez). 9. a 10. vydanie bolo tlačené v Levoči r. 1644—1655. Spis tento pre varadínsku školu do maďarčiny preložil Štefan Benjamin Szilágyi a vyšiel vo Varadíne r. 1643 a s latinskými a maďarskými stĺpcami v Bardiove r. 1643, v Levoči r. 1649, v Kološváre r. 1673, v Levoči r. 1693 1698, v Debrecíne r. 1700. Pre paedagogium albense v maďarčine vyšiel vo Varadíne r. 1643 a s latinsko-maďarskými stĺpcami v Bardiove r. 1643, v Levoči r. 1649, v Košicach r. 1676, v Levoči r. 1697, v Bardiove r. 1698, v Levoči r. 1703. Ten istý spis vyšiel s latinským, gréckym, nemeckým a maďarským stĺpcom v Levoči r. 1648, latinský a nemecký v Brašove r. 1649, latinský, ne-

mecký, maďarský a slovenský v Levoči r, 1660, latinský a nemecký v Brašove r. 1677, latinský, maďarský a slovenský v Levoči r. 1687, latinský, nemecký, maďarský a slovenský v Levoči r. 1699 a 1702.

2. „Eruditionis scholasticae Pars Prima. Vestibulum rerum et lingvarum fundamenta exhibens“ (lat. a maď.) v Pataku r. 1652, v Levoči r. 1657, v Pataku r. 1661, 1662, v Kološváre r. 1691, v Levoči r. 1699, 1701. „Eruditionis Scholasticae Pars Secunda. Janua rerum et lingvarum structuram exhibens“, v Pataku r. 1652. „Eruditionis Scholasticae Pars Tertia. Atrium, rerum et lingvarum ornamenta exhibens“, v Pataku 1652.

3. „Primitiae laborum scholasticorum in Illustri Patakino Gymnasio Annis 1650 et 1651“, v Pataku r. 1652.

4. „Schola ludus, seu Encyklopaedia viva, hoc est, Januae lingvarum praxis comica“, v Pataku r. 1656.

5. „Orbis sensualium pictus bilingois“ (lat. a nem.), v Brašove r. 1675. „Orbis sensualium trilingois“ (lat., nem. a maď.), v Kološváre r. 1698, v Brašove r. 1703, v Levoči r. 1685. „Orbis sensualium pictus quadrilingois“ (lat., nem., maď. a slovenský), v Levoči r. 1685.

6. „Praecepta morum institutioni puerorum accomodata. In usum Varadiensis Scholae, opera Samuelis Enyedi“, vo Varadíne r. 1658, v Levoči r. 1696, 1700. v Bardiove r. 1709. Potom rythmicky preložený do maď. reči Františkom Tolvaj-Mennyöiom, v Levoči 1677, 1690.

7. „Gentis felicitas, speculo exhibita, ad Sereniss. Principem Georgium Racoci“, vo Varadíne v XVII. storočí, v 12°, na 72 stranách, vydaný udanlive Abrahamom Szenai-Kertészom. Spis tento Comenius namieril k Jurovi Rákóczymu II. a písal ho pred r. 1657.

Komenského všetky paedagogické spisy vyšly pod nasledujúcim názvom: „J. A. Comenii didactica opera omnia Amstelodami impensis D. Laurentii de Geer. Excuderunt Christophorus Cunradus et Gabriel a Roy Anno MDCLVII.“ Foliant v 3 čiastkach. Dielo toto dnes patrí medzi zriedkavosti; vydal ho Komenského priateľ a patron, Vavrinec Geer. Na titulnom liste nachodí sa Komenského podobizeň. U prostred titulného obrazu je vid akejsi university zo XVII. storočia a na dvoch stranách a hore sú znaky do kruhu vyučovania náležiacich predmetov. Obraz kreslil mladší Crispin de Paes, hollandský maliar.

Letorosty.

26.

(Čierny rok. — Pokračovanie.)

Pamäť moja zvláštna kniha!
Bezpočetné sú jej listy;
prevraciam jich, oko číha:
svitne-li kde jasnočistý
pomník: pokaz čojak krátky
na prežité radovánky? —
plesu ohlas? záchuť blaha? —
Preds' keď myseľ klesá zvädlá
na úpeku prítomnosti,
a pred nami zasteradla
oblak, cezeň darmo pátra
pohľad plný dychtivosti:
či úľava dôjde zajtrá?
človek, ach, i za pamiatky
osvežením vďačne siaha,
hľadí rád i na červánky...
— Ale marná oka snaha,
minulosti do zrkadla
darmo ziera, marne číha:
tých pár kvietkov z dob mladosti
ukrytých do duše schránky
tešná stopa dávno zbľadla —
stuchol ruží zápach sladký;
iba žiaľov trvá dráha,
súžieb cesta večne značná:
tenú — tenú mutné riadky,
jak jasenným nebom mračná...
Nikde, nikde svetlej stránky!

Pamäť moja čierna kniha!

A predsa k spevu nutká ma túha,
pretrhnúť káže nemotu rtov.
Čo prešlo — vraví — pamiatka púha,
či radosť či bôľ: jednaký rov;
a s ním čo viaže bársjakby ztuha,
ni nezvieš, ako? pomocou čou?
povolí razom žaloby stuha:
vzpriamiš sa, vzozreš ku svetlu znov —
a zo síz, svetla vzplanie ti dúha,
i zplesáš clivou ľahodou slov...

I.

(1884.)

— Ach, v mojej duši teskno, trápno v mojej duši!
Už ona čosi badá, ona čosi tuší,
čo nastať má, čo príjde, nezvratne sa sblíži;
a nebude to radosť šumná, v desnom kríži
to zjav, tvár bude muky: uvedieš si v pamäť,
vesť mojej duše citnej nenavykla klamať.
Jak srdce sa mi chvie! sťa pred povíchrom lísťa,
dech ovieva ma spary, vlna plamenistá
ma chyce, šine, norí kamsi prehlboko;
i zvoní v uchu mi i posvrbkáva oko —
hej, predznak — Bože! čímže nás zas pozarmútiš?
čím?...

Poteší skôr, uver! Spokoj sa i utíš.

— A vieš, čo sa mi snilo? čuj len, druhu milý:

Bol krásny májový deň. V podvečernej chvíli
si zrazu kročil v chyžku: dlhá práca škodná —
poď! — riekols' — vonku rozkoš, letme do svobodna!
Ja slúchla, schystala sa takoj ku vychádzke,
svoj širák svetlý — smiešno — v kejsi samoláske
som vprávala si v tmavý vlas svoj pred zrkadlom,
i bárs som zrela v tomto, jak si nad divadlom
tým žasol, meral si ma okom nedôverným:
klobúčik závojom som prepásala čiernym.
S tým sme šli ruka v ruke, zabočili v polia.
Van uvítal nás vonný; pokraj ciestky roľa
zas každá zdala sa nám zdravkať s vďakom panny,
ba dvíhať sa z miest, vznášať veniec ostužkaný
a hrste prvých kláskov, ovinutých práve
dnes zkvitlou povojou — k nám spešiť poletave,
i podávať nám ten skvost v podar za uctenie.
My nestáli však o to, dlhé v slnku tiene
sme prešli vedľa mlčky, tiahli dumní, tichí;
čos' šeply zbože, možno: vidz-vidz! čo v tých pýchy —
ni netúrnu, ľaď — óvy! čo to za čeľadník?
(i ďatelina zblíkla, naježil sa ľadník);
pst! deti, prepeľatá — obrát, žrebče, vánku:
toť omrzelci, hlavy ovisnuté k spánku —
Aj zvláštno! slastí predsa užiť svobodienky
my ždali, rozptýliť sa: — a máš! rozpomienky
v tom kejsi neodbytnej stali sme sa jatci;

náš stín len stúpa vopred, duša zmdlela v práci
nadobre, chúďa muška v pavúkovej sieti —
Jak škoda! lebo radosť hľa i z hložia svieti;
i z trnín zahovára nás pár štebotavý — —
V tom došli sme na lúčku šumnej u Oravy.
Tys' ihneď zkäral k rieke; kto zná, čos' tam hľadal?
Snáď naslúchal si vlnám, a čos' vyčul, skladal
vo verše, v piesne. Môž' byť, keď tak žblnká voda,
i mysel rozvlní sa živšie, radšej podá,
do jarma umnej sloky než pri ľudskom žvaste;
ach, mnoho škreku u nás! a jak podlosť rastie,
i huba jej sa šíri vreskom! tak, že slova
ak svojej vlastnej duše zachceš očuť znova:
nuž do prírody musíš: tá keď shovor zavdá,
tým zmýliť nemôž', bo čo vraví, vždy je pravda...
Tam dlel si. Slnko znatne skláňalo sa pri tom,
jak koruna sa vznáša nad Rozsudca štítom;
zjav jeho blýskol z pláne — vtenul, kde prúd hybký,
i roztrieskal sa v lúče, hmyria zlaté rybky —
jích hra ťa pripútala — Kto zná? lebo stranou
som ihneď dostriehla ťa: s tvárou rozháranou
jak podniesol si zraky k horám, k výšam zlatým.
To chvíľa, znám ju dobre, chvíľa, keď vše ztratím
ťa cele; zadumáš sa, pohneš perutama:
huš! huš! — a niet ťa, a ja cniem si, tesklím sama.
Veď málo ťa mám svojím, málo! vidím, cítim;
no ja ti žičím všetko! s tvojím zvláštnym žitím
je spojené i moje nerozdeliteľne.
Kto vtieral by sa k tebe drzo, neciteľne,
keď boží páliš oheň, pri tymjána mrve
tú najčistejšiu obeť tráviš srdca krve?
Kto chvatol by po krýdlach, náhle ponadšený
keď nad tohoto sveta strasti, zmutky, zmeny
sa švihols', unikáš hor z trudov pozajatia
a stúpaš, kam ťa vedie vidín hviezda svätá,
i meškáš v svojom nebi? — Verím, pobyt krásny!
si blahý, nesmrtnosť už zakusuješ v básni;
tam žitie tvoje trvá, kým dol moje tenie —
no odblesk̈uje sa v ňom tvojho premenenie,
hej!... Ktoby zval ťa zpiatky, než cieľ túžby nájdeš?
kto brať chcel z práv ti ducha, páchať svätokrádež
kto...? nik ver! — Vďačne vyhnem, vďačne tvojmu vzletu,
na úslní dám rozviť myšlienok sa kvetu
za každým voľne, plne; čakám v tichej túhe,
bo teším sa jím sama ako dieťa dúhe,
sú dúhou v skutku, ňouž svet môj je prepásaný —
a vrátiš-li sa, na rtoch vše máš krôpku manny.
Že neraz otočia ťa i o rode dumy,
viem iste, dumy trudné, smiatajúce umy
a ssajúce krev dúškom z verných mužských hrudí —
znám dobre, ach! znám, v mojej razom tiež sa zbudí
had onen velebôlu, brojím rozhorčená!
však zápät ozve sa súd: slabás', slabá žena...
Och, nech mi v moci — tu bych bola na prekážke:
čo slnko rozplašila bych vás, mraky ťažké! —
Tam meškals', poletoval čo vták ušlý z klietky —
— Ja medzitým sbierala vôkol pestré kvietky
i vila v kytku sebe: tu sňah anemonky,
tam zlato kašky vonnej, inde modré zvonky
a nezábudiek jasno utrhujúc zvoľna,
jak v stret mi dochádzala jara chasa poľnia...
Ver tešila som sa v nich veľmi, pravá družka:
až tu vraz celým plášťom materina-dúška
sa stele predomnou — žiaľ! kvet jej ešte chybí!
— tie slzy krvou zrudlé koho nepohly by? —
no vetvy jej sa ohly, objímať sa učia,
hneď dám vás, dietky-kvietky, matke do náručia!
I trhám snietky ľúbe — a jak trhám, jarý
tu vetrík zviril! fáteľ privanul mi k tvári;
ten zvrátila som síce, lež ha! iná zrada:
na utrhnutú bylku motýl čierny sadá —
št! — sadá znova — sadol. Iste výkríkla som,
bo v mžiku stál si pri mne, chvelým pýtal hlasom
sa po príčine, a ju zbadav, v ruchu čilom
už hupols', hnal sa vôkol špatným za motýlom.
Ja triasla sa až ľakom sťaby vidom šelmy,
a bárs si zapudil ho, preds' pred zrakom dlel mi,
tkvel jako uhol v duši, spáleništa stálo,
a čiernou škvrnou v slnci, ktoré zapadalo. —
— Rec, čo chceš, ale, ač aj vysloviť sa stydím,
ja znamenie v tom, predvesť hroznej zkúšky vidím;
ten čierny prízrak tisíc obáv vo mne zbudil,
ach...
Ejej! — tedy som ho navždy neodpudil? —
Mam predstáv, nič viac! Škoda sůžby bez potreby —

Dnes zdanie, ovšem, ale podstata už v nebi,
to cítim, jej to odblesk zaplál v chvíľke malej;
tys' udusil ho — Avšak počuj ešte ďalej!
Tie kvietky, ktoré vtedy slúčila som v kytku,
vzdor desu, čo ma zmýlil krásy pri pôžitku,
ja trímala jich pevne, celou silou dlane.
Len keď už slnko zhaslo, pozrela som na ne:
a vieš, čo boly? zázrak! samé sirôtočky,
jak žůžol čierne, čierne, s plnými slz očky —
Tu plač ma schytil horký, kvietky pošly z hrsti,
i so slzami padly na rov z čerstvej prsti — —
Tys' tešil — tešíš, ale uvedieš si v pamäť:
vesť mojej duše citnej nenavykla klamať...

Umrela matička,
umrela;
jej biela dušička
sťa paprsk zlatý
zpät v nebo vzatý
letela...

Stín nočný snul sa dol,
na utok;
v to víchor zahudol...
Svet skryly mraky,
nás zastrel však i
zármutok.

Z tmy hlbín vzozreli
preds' sme hor:
tam hviezd jas veselý;
čo nám, ach, ztrata,
jim výhra zlatá —
šťastný sbor!

Ty plačeš — a ja niesom vstave
slz prúdenie sa zastaviť,
bárs hľadám spôsob v srdci, v hlave,
pres rieku tú ťa prepraviť.

Dosť srdce radí: spása pravá,
aj! — hlava však hneď vrkne: nie!
Čo ale odporúča hlava,
zas srdce pri tom kamenie.

Dosť hútam: jakby nájsť, čo stíši
vraz ten tvoj nárek bolestný —
že mati síce v hrobnej skrýši,
no spí len, sladké snije sny.

Dosť hádam: kdeby nájsť, čo zcelí
to srdce ostny rozryté —
že naši v hroboch síce ztleli,
no žijú v nebi večite.

Dosť myslím: čoby nájsť, čo smieri
ťa s krutým losu výrokom;
lúč umu a zas zásvit viery
mi vchádza duše oblokom...

Až dychtím: nájsť to slovo kúzla,
nájsť spolný poťah dvojstých brán,
vylupnúť jadro z pochýb uzla,
nájsť onen božský talizmán,

čo nielen tvrdí, lež i svedčí:
vás nezplodil len vesny čas;
nesmrtnosť neni trblot reči,
vy objímete svojich zas!

Ó, Bože! ktorý, že si, vieme
a riadiš svety vo veľkom:
sme ozaj viac než kvietky zeme?
nám ducha život údelkom? —

I dumám; uzavieram — menim,
po lepšom túžiac prívete;
i blúdim nebies pod sklepením,
vnuk prosím — všade zavreté.

Ty plačeš — a ja niesom vstave
slz prúdenie sa zastaviť,
bárs kutám spôsob v srdci, v hlave,
pres žiaľov tok ťa prepraviť.

Ó, neresť! jak som biedny, suchý,
zrúc v totú hrobnú trhlinu!
Hlas na to: vskutku zjav si muchy,
čo brnká v slnku hodinu.

Hlas druhý ale ihneď proti:
ba nie tak! nikdy! v tebe duch!
v ňom život zemské nad živôty!
Boh neni strojcom marných túh.

Nač dal by ti bol poznať seba,
keď červ ťa skoro zprevrcia?
nač umu skvost ti, predcit neba,
nač lásky plam ti do srdca?

Čuj srdce! ono božím zvonom,
čo stále zve ťa v slávy chrám,
a zamĺklo-li, s pozdným tónom
si vnišiel iste, už si tam.

Čuj srdce! — Slúcham, tlčie vskutku;
v tom zvláštnou strunou otrasie:
koj sladký vplýva do zármutku —
aj, večnosť! cítim po hlase.

Čuj srdce! — i ja radím k tomu,
hej, dušo moja ztrápená;
od hrobu krok je k viery domu,
i zvieš hneď, čo to znamená.

Reč srdca neni pod otázkou,
nie! naslúchaj jej v dôvere;
ty pozveš clivý ten zvuk láskou,
ja — hlasom živej matere...

A loďka v púť už pripravená
od kraju strastí, čaká čln;
vstúp, drahá! k brehom potešenia
nech vezie tokom lkavých vĺn!

Keď zomre muž, hneď rozletia sa zprávy
na krýdlach čiernych v blízky, diaľny svet;
kvil hrany zalká, ztíchne všeteč vravy
a v smútok oblečú sa kraje hneď.
Ku katafalku začne putovanie,
sviec plápol zahrá v slzný veletok,
dážď kvetov prší čierne na postlanie,
a všetko zavre vzletný nekrolog. —

Zomre-li žena: sotva dol sa dozvie,
tak úzky obňal svet jej záujem;
len príbuzných plač čo sa krušno ozve,
jináčej hrnie na ňu sirá zem.
A predsa bola ona žertva samá,
jak pelikán sa v obeť dávala
a jako anjel večne s peruťama
rozšírenýma strážou stávala.

Nefintila sa jako módne bábky,
po marných nebažila ozdobách:
bo znala, v čom skvost ženy, cenné hábky —
že nad zamat je krajší duše nach
spanilej, nad zlato cit mysle skromný
a nad šperky je neha, pokora;
ostatnie je mam, prídan predaromný,
nie krása, jako pávy krákoria.

Neznala pýchy, milosť plála z líca
jej perlou vďaku, pravý dobra vznet;
nebola zpurná ani klebetnica,
jej rečiam priamym sladko rozumeť;
jak kvietok bola ľúby, bezúhonný,
kvet stydlivý, preds' sebavedomý,
do poly v slnku, zpolovice v tôni,
lesk rosy svätý na rtoch, v svedomí.

A bola pritom prácna, usilovná,
jak Martha v Svätom písme bedlila
o všetko, čím sa život krášli, rovná
a plno dmú sa lode vetrilá.
Nie v záhalke a mäkkom udržaní
rúk nachádzala panej úlohu;
čo neprešlo kráž hospodárky dlaní,
už rarach vzal ta k svojmu brlohu.

Jak starostila opravdu sa stále
o tých, čo sveril Boh jej pod krýdla,
že úder padne z blízka abo z diale —
ach, svet je plný nehôd, osídla
tam rozstavené všaké... Ľahko padnúť
a ťažko vstať a zdvihnúť nález rán...
Pod vlastným krížom bude tajne chradnúť,
no tým jej trpieť, stonať — božechráň!

A mala ducha, národ milovala,
nie ústy ale srdcom pravdivým;
tak neraz, zakým s ihličkami hrala,
som naslúchal jej slovám zárivým,
i spoznal túžby, ktoré kryla v duši
a k splneniu jichž slala k nebu vzdych;
hej, znala čítať, čítať, jak sa sluší,
z kníh: súžieb-túžieb našich národních...

No umrela: — a svet snáď neznal ani,
že bola, nečul, že jej viacej niet;
tak tichý bol jej život požehnaný,
a jako trval, bol i naposled.
A predsa ona bola žertva samá,
jak pelikán, až i sám zahyne;
jak anjel stála strážou s peruťama —
snáď bdie i dnes tak v hviezdnej otčine.

Zdob, venč si matky mohylu;
och, ona rada mala kvety!
saď ružu na ňu rozmilú,
nech žiarou lásky nad ňou svieti.

A nasej sirôt, rezedy
a nesmrtelkou ovrúb hriadku:
nech smútia snivé súsedy,
vzdychajú vonne do ostatku.

A krajmi rovu zvlnenou
nech riavou brňaj splýva v pažiť,
i kyne chvojkou zelenou,
keď chumeľ zimy bude sňažiť.

Nevyschnú ony, viem ja, viem,
bo ona rada mala kvety;
zo srdca matky dobrá zem,
a k tomu slzy dobrých detí...

Znáš pamiatky chrám? —
Stojí v blízku, stojí v diali
dvoch chvíľ úzkej na prieprave,
jednej: už ju západ halí,
druhej: krielká dvihá práve —
stojí strmom na navrší,
neba sa dotýka štítom,
tvary v šeru zanovitom,
z kríža len čo žiara srší
dňa, zhaslého nám.

Znáš pamiatky chrám? —
V celej svojej mohutnosti
divne povstal, z čudných látok:
z tvrdých, krušných zkúseností;
z túh, čo pošly v zmar a zmätok —
z jejich slznej klihoviny.
Akobys' ho nepoznala?
sama si ho zbudovala;
práve vneslas' obraz siný,
vôkol čierny rám.

Ja tiež taký mám.
Každý človek má svoj vlastný
chrám pamiatky. Od kolísky
stavia na ňom. Ak je šťastný,
vyzdobí ho síce blysky,
postrká doň všaké modly,
ale ináč — zabil dvere.
Naše chrámy skromné, šeré —
a hľa i v tom sme sa zhodli:
tvoj pri mojom priam.

Doň chodievaš, znám.
Zdržal bych ťa, zdržal, ale —
Neraz prosím preúprimne:
zostaň! slúchneš, tu si stále,
a predsa len nie si pri mne,
nie si! Zrak tvoj zaslzený
svedčí, dúmy v tvári známe:
žes' v pamiatky znova chráme,
pred obrazom na kameni
kľačíš, vzdycháš tam.

Darmo, tvoj to chrám.
Vôjdi tedy, bo byť musí,
vôjdi časom — Pánboh s tebou!
Tam už mnohé blaha kusy;
a keď nelzä jich vziať sebou,
sebou zpiatky do života,
i jích zvädlý videť vienok,
čo aj z púhych rozpomienok
utešiť sa — i tá psota
sladko padne, znám.

Hviezdoslav.

Slovenský obchodník v ruskom kraji.

Obraz zo života. Píše *Matúš Filo.*

(Pokračovanie.)

IV.

Na schôdzke.

Naši skoro vyhľadali hospodu, na ktorej našli už všetkých svojich tovarišov, ako aj samého kupca Maťku, a keď zatiahli na dvor, už všade krúhom celého dvora popod saraje stály vozy i s koňmi, a chlapci hneď povyskakovali k nim, aby jim pomáhali vypriahnuť.

Všetko bolo v okamihu urobené a naši vošli do izby, kde rátal sa už z posledného voza pozostalý, „starým“ menovaný tovar.

„Pán Boh s nami, bratia!“ slovil Jožko i Ďurko.

„Aj Duch svätý! Nuž kdeže ste vy, ľudia, toľko? Veď sme už mysleli, že ste niekde zahynuli,“ hovorili všetci oproti nim.

„A ja som už aj písal Mariene Dvorských, že vlci Ďurka zjedli!“ kričal Rajnoha z predku izby.

„No len ty,“ odpovedal mu Ďurko. „keď teba už nevedeli niekde...“

„Nuž veď by si sa pominul za mnou, ty...“ a podišiel k nemu, dal mu ruku a bozkali sa. „Ako že sa máš, braček?“

„No len sa ty chváľ?“

A tak to trvalo dosť dlhý čas, kým Jožko a Ďurko všetkých obišli a s každým ruky postískali si a s niektorým aj bozkali sa. Samovar, taký asi na okov, priam dotarušili chlapci na stôl, a keď sa tak všetci zdraví sišli, čajovalo a besedovalo sa dlho v dobrom, úprimnom rozhovore. Najviac spomínaly sa rozličné príhody na riekach a v chumeliciach, a keď aj Rajnoha svoje vyprával, neobišlo sa nikdy bez dokonalého smiechu.

Po čaji pokračovalo sa ďalej v práci. Práve dorátal sa už tovar Palka Dolníka, a keď Maťko urobil s ním účet, ukázalo sa, že zarobil tisíc zlatých „šajn.“

Každý v spoločnosti pokrútil hlavou nad toľkou summou a Palko predsa ešte hovoril:

„Hej, keby mňa neboli Záhorovi chlapi kazili, bol by som ešte lepší býval.“

Za Dolníkom zas nasledoval jeho nájomník, Bazový, ktorý hneď z príchodu na schôdzku ponosoval sa chlapcom, že ho kdesi obkradli. No neskôr došlo to, pravda, aj starším do ušú, ale kto vie, či mu to aj títo verili.

„Kde že si, Bazový?!“ kričal Zlatáry naňho, a on sotva že dovliekol sa k stolu.

„Daj si pozor teda, budeme rátať.“

Maťko vzal účet tovaru, podložil pod súčet donesené peniaze a zrátal. Potom, keď podložil pod tú summu oddatý mu v Černigove tovar, začal odťahovať: „Tri od troch — nič, jedno od jednoho — nič, šesť od šiestich — nič, jedno od jednoho — nič. Nuž ty galgan, veď si nezarobil nič!“

Celá spoločnosť sa chutne rozosmiala a Bazový zmizol ani gáfor. No nechybyla ho za jeho záslulu odmena, lebo ho Zlatáry vriadil o jeden stupeň nižšie — za chlapca k vozu.

Na druhý deň porátal sa aj Jožko s Ďurkom, čo tiež nie horšie ako Dolníkovi vypadlo, a potom prikročilo sa k rozberaniu truhál, ktoré boly už zvezené na hospode a začal sa značiť a rozhadzovať po dieloch nový tovar.

Chlapi posedali krúhom dlhého stola s ceruzkami v rukách, niektorí podávali tovar na stôl a Maťko, keď poveril mnohosť istého druhu tovaru s účtom od kupca, volal: „16 kusov letných vlnených šatiek — kus 20 zlatých 16 groší!“ Chlapi značili predpovedané číslo na karty šatiek, a keď boli hotoví, rozhodili jich po dieloch. „10 kusov galanského plátna — kus 120 zl.“ (Rozumie sa, že rátalo sa na šajny a značilo sa vždy rimskou číslicou.)

„Ej, Ďurko, ale by bolo toto plátno niekomu na košele!“ pohodil Rajnoha a ukázal tu rukou na Turiec.

„No, nemýľ teraz, odpovedal mu Ďurko, „lebo ak ti pripíšem kríž, budeš mať osoh.“

„4 diužiny korsetov, diužín 30 rublí -- kus 10 zl.“

„Ej, toto by jej už len bol — pozri že, Ďurko! Ale by bola tenučká!“ zas len plietol Rajnoha a pripravoval si korset na svoj driek.

„To si ty svojej Dorke nechaj – vieš?!“ odvrkol mu zas Ďurko.

No čo to všeličo toho tu bolo, nedá sa všetko pospomínať; dosť na tom, že Rajnoha sotva jeden druh tovaru nechal bez nejakej figliarskej poznámky prejsť.

„Ej, na môj kušu, Maťko náš!“ oslovil Rajnoha kupca, „nuž ale sa my ešte aj dnes do polnoci budeme trápiť s touto haraburdou? Nuž veď sú ostatné fašiangy! Pre pána Jána, veď aj v pekle raz do roka býva hostina.“

„Len nepokúšaj druhých a rob,“ odpovedal mu Maťko.

„Ej, na môj veru, neodstúpim. Veď dnes celý svet žije v radosti a rozkoši! Preč, chlapi, túto furdu-murdu a vy, Maťko, na pivo aspoň desiatku!“

„No, daj už aspoň tieto hrebene poznačiť a potom môžeš už fašangovať.“

Pristal konečne Maťko, lebo vedel, že nielen Rajnoha, ale aj ostatní radi by kus toho vyrazenia. Potom vytiahol naozaj desiatku na pivo, — no, veď to aj tak pre štyridsiatich chlapov nebolo primnoho, — tovar sa pozakrýval a Šimko zo Slovian, ktorého široko ďaleko po ruských dvoroch znali ako výtečného hráča, vzal velikú harmoniku pred seba a už rozletely sa z nej tie najkrajšie, najvyberanejšie slovenské nápevy. Hia, Šimko bol aj je naozaj virtuosom v svojom obore: on často aj vo väčšom dvore, keď zahrá slovenské trávnice, aj za dva-tri dni odtiaľ nevýnde, — čo, pravda, jemu viac k dobrému ako samým pánom poslúži, — lebo podľa toho utŕži tam po chlapsky.

No, keď prišlo pivo a povypíjalo sa po sklenici — a veru bolo dobré, lebo bolo z českého pivováru, ktorý bol široko rozchýrený po orlovskej gubernii, — Rajnoha sa rozochotil, a že mu bola už od Varšavy, kde s Jankom Kalinom besedovali, jedna vážna vec na ume, chcel ju teraz previesť, cieľom čoho zadovážil na ostatné fašiangy zvláštnu hudbu.

Zašiel tedy do príchodnej izby ku chlapcom, a keď mu tam korytá, plechy, vedrá — ba aj brdo ešte vydrel od gazdinej — naznášali, pristrojil z toho muziku a hybaj do izieb medzi veselú kompániu.

Najprv vyhrávalo sa Maťkovi, a tento keď musel Rajnohovi hodiť päťku do čiapky, odišiel s bandou zas k starému Malinovi, a keď sa ho pýtal, akú rozkáže, už dudali mu tú: „Šefranícke pekné deti.“ On len túto jednu ľúbil, no Rajnohovi to bolo všetko jedno, len aby on „vrabca“ do čiapky dostal. Tak obišiel všetkých rad radom až do najmladšieho, a keď už bol u konca, vystúpil aj s pokladnicou na prostred izby a predniesol nasledujúce slová:

„Drahí bratia! Už od dávna premýšľal som si o tej vážnej veci: akým spôsobom sosbieral by som na tú našu slovenskú chudobnú študujúcu mládež, ktorá za posledných čias tak nemilosrdne vo vlasti našej je prenasledovaná, v našej kompánii pár groší? Dnes tedy, ako vidíte, podarilo sa mi toto moje túžobné predsavzatie pomocou tejto „barbary“ — ukázal na koryto — chvála Bohu, s dobrým výsledkom,“ a pri tom pozrel do čiapky. „Tu máte tedy, Maťko náš — obrátil sa k nemu a predložil mu baranicu s grošmi — tieto mozoľne nasbierané groše, ktoré na spomenutý cieľ veľmi vďačne obetujem.“ Potom vyňal aj on niekoľko dvadsiatnikov, a keď hodil jich do čiapky, riekol: „Odovzdajte to tedy na patričné miesto, a keď sídete sa s pánom správcom našich slovenských „Národních Novín,“ požiadajte ho, aby tieto naše milodary v novinách uverejnil. Nech vie svet, že aj my povedomí sme si nášho národnieho žitia a že ani my, bárs aj ďaleko v cudzine od svojej vlasti vzdialení, nezabúdame na svoj uhnetený národ.“

„Nech žije Rajnoha!“ privolal mu pohnutý kupec Zlatáry.

„Nech žije!“ ozvala sa celá kompánia.

Krátka reč Rajnohova urobila na jeho súdruhov veľký dojem a mnohý z nich, oduševnený, prihodil do baranice ešte pár dvadsiatnikov. Kupec Zlatáry postaral sa potom ešte raz o pivo a jeho chlapi zabávali sa až za polnoc.

Ráno pokračovali už zas vo svojej započatej práci a na tretí deň už načínali aj diely rátať. Jeden sadol si ku dielu, a keď narátal z pamäti väčšiu summu a tovar na vedľajšie prázdne miesto odložil, volal: „35 zlatých, 4 groše, 2 krajciare!“

Dvaja, ktorí za dvoma stolmi s papierom a ceruzkami sedeli, písali predpovedané a vždy opakovali tie čísla, ktoré písali, aby podávajúci vedel, že sa napísalo.

„76 zlatých, 5 groší aj jeden krajciar! Ondrej, píš!“ musel upomínať písajúcich, lebo Rajnoha vše do tej izby nakukol, čím odvracal pozornosť pisárov od veci.

Tak rátalo sa za celé tri dni, a keď sa summa narátaného tovaru so summou všetkých účtov varšavských spolu nenašla a chybovalo niekoľko zlatých, rozhodilala sa chybujúca summa procentom na sto na celý tovar. Po rátaní hneď prvý začal zas starý Malina tovar do pudál ukladať a ostatní, ktorý kde miesto našiel, ukladali si tiež.

Keď Malina večer o desiatej so svojím tovarom bol hotový — druhý ukladal aj do rána —, privolal Bartošovi, ktorý vždy mäso na diely delieval, aby sa chytil do práce, že už čas. Bartoš tedy — ešte vtedy s tovarom nič nerobil — vyhrnul rukávy, dovliekol veliký drevený tanier s mäsom — polievka sa len na obed jedávala —, rozostlal čisté papiere po dlhom stole a — tranširoval.

„Chlapci!“ zavolal Rajnoha, a k Palkovi Dolníkovi: „No, ty pokladník, daj skorej toho vrabca, nech donesú tej čečiny, vyhodíme si po jednom pred večerou!“

Hia, Palko Dolník býval na schôdzkach vždy pokladníkom a aj richtárom; on viedol si dlhý lajster vo výdavkoch spoločných, a ak kto v niečom na schôdzke previnil, aj pokutoval.

Chlapci ako strely doleteli s vôdkou, a Rajnoha, ktorý najlepšie vedel uhádnuť, aby každému po plnom vyšlo, vzal sklenicu i kalíšek a nalieval. Po samom predku veru si aj sám pán principál jeden hrkol, za ním vždy Malina a potom prišiel rad na pokladníka. No Rajnoha vždy niečo vystrájal: aj teraz, keď Palkovi nalial a tento už-už mal vziať kalíšek z ruky Rajnohovej — „Pán Boh nás živ!“ a už vyglgol ho Rajnoha a Palko

zostal na ľade. Druhý raz ho neoklamal. Keď nalieval zas Bartošovi — tomu vygazdoval obyčajne aj druhý ešte — napomínal ho: „Nože, ty, deľ ako sa patrí, vieš, že včera Palkovi len akási koža ostala; každý uchytil čo krajšie a on, kdesi zatarmonený, ostal bez mäsa."

„Ba sa musí nejaký poriadok zaviesť," dodal starý Malina, ktorého tiež neraz statočne obrázdili.

Maťko Zlatáry ležal si, kúriac dobrú varšavskú cigaru, na diváne, a naradil chlapom, aby si napísali menoslov a s ním aby pri delení odišli do druhej izby, a keď Bartoš zavolá: „Komu toto?" aby vtedy zakričal tam niektorý z menoslovu meno a poznačil ho krížikom. Tak že môže byť najspravedlivejšie.

Chlapi boli radi a Palko s Malinom najradšej.

No Rajnohu nikdy nik nepreviedol, a aj tu ešte dal si rady, len aby niekoho nadul, aby bol žart. Pošuškal nepozorovane niekoľko slov Bartošovi a vezmúc do ruky menoslov, odišiel do druhej izby.

Bartoš, keď ukázal pred očima celej kompánie prstom na niektorý diel, zakričal: „Komu toto?" — „Ignác Malina!" bolo počuť, a keď si Malina vzal mäso, povedal: „No, to je už poriadok, to sa už každému môže pozdať."

Rajnoha sa v tej druhej izbe trochu uškrnil.

Bartoš zas len volá: „Komu toto?" — „Palko Dolník!" Palko podíde už aj s papierom v ruke, aby si naň svoj diel položil a — pozre na Bartoša: „Ach, bodaj vás čerti uchytili aj s ním, aj s takým poriadkom!" A rýchlo odchodil z izby von.

Chlapi poodchodili k stolu, čo to za diel, keď ho Palko tak obdivil, a vskutku, majstri Bartoš s Rajnohom prichystali mu len samé kosti.

No nehneval sa Palko dlho, lebo vyšli mu hneď chlapci povedať, že má aj on diel dobrý, že to bol len žart. No prihodilo sa niekedy, že sa aj Bartoš v počte dielov nechtiac prehodil, a vtedy musel ostať jeden bez dielu. a to vždy musel byť on.

Tak uchodil čas na schôdzke našim rodákom, a keď poukladal sa všetok tovar a prihotovil sa každý k odchodu, ustanovila sa zas nová schôdzka na sv. Annu do Voronieža a — rozišli sa.

V.

Druhá lehota schôdzky do Voronieža.

My tedy po starej známosti budeme nasledovať zas len našich, totiž Jožka, Ďurka a Janka, aj na tejto druhej lehote.

Tento raz nenastúpili oni púť svoju ta k juhu, odkiaľ prišli, — ako to mnohý, ktorý, keď nechcel voz v zime na saňach vláčiť a nechal ho niekde, musel potom starou cestou k nemu ťahať, — ale pohli sa k severu do kalužskej gubernie podľa rieky Oky, ktorá u Nižnova z pravého brehu do Volgy vpadá, po bohatých dvoroch.

Slnce dvíhalo sa čo deň už vyššie na oblohe a sňah uľahol a púšťal sa pomaly, až došla jarná rovnonoc a mohutná Oka vskryla už tiež od hrubého až na siahu ľadu svoje hlboké vody.

Naši, nechtiac opustiť ani na ľavom brehu tejto rieky nachodiace sa dobré dvory, omeškali sa s priechodom na druhý breh, kde jich už známa trakta od dávnejšieho času vodievala.

Došli tedy ku brehu, kde už práve ostatné balvány ľadu valily sa dolu strašnou riekou, a na čas ubytovali sa tu okolo prievoznej prístane, tak ako aj druhí veľmi početní cestovatelia a izvozčíci, a čakali v nádeji na upadnutie vôd.

Rieka hučala divokým šumom okolo vysokých lesnatých brehov a rozlievala sa v šírke až na sedem verst. Pohľad na ňu robil u našich rodákov strašný dojem, keď pomysleli si, že snáď za týždeň alebo aj dva tu na brehu musia čakať bez všetkej práce. Konečne riekol Jožko k Ďurkovi:

„No, čo budeme robiť? Ja už vychodím z trpezlivosti. Poďme ta ku prievozníkom, čo nám tí povedia."

Zvrtli sa a už boli tam. Mostíka, po ktorom sa na „parom" či prievoz zchodilo, nebolo vídať: ten kto vie koľko siah pod vodou alebo aj celkom preč bol vodou odnesený. Prievoz priviazaný bol silnými povrazmi o hrubú borovicu a vlny srdité hupkaly ho sem tam od brehu a zas nazpät. Jožko oslovil prievozníkov:

„Nu štož, bratci, jest kakaja nebuď nadežda na perepravu?"

„Niet, brat, ješče ľod plivet. Závtra posmotrím, što Boh dasť," odpovedal svieži, vysoký, chudorľavý starík.

Naši odišli, a na druhý deň, keď už len veľmi zriedka kde-tu kus plávajúceho ľadu bolo uzreť, šli zas k prievozníkom, aby sa s nimi poradili.

„Nu štož, bratci, sehodňa uže možno nadejať sia?"

Starík pozrel na divú kalnú rieku a pohodil:

„Da, sehodňa požaluj, možno uže podniať sia." Potom k Jožkovi: „Jesli toľko vy sohlasites?"

„My gotovi, jesli toľko vy pojedete."

„My nebojimsia, my uže privykli," pohodil starec, a keď Jožko zjednal prievoz, — čo ho nemálo stálo, lebo len dva vozy ešte okrem jeho maly sa postaviť na „parom", — chystali sa hneď k odchodu.

Malému Jankovi sa až nohy podlamovaly od strachu, a ten sotva čo mohol pomáhať našim pri sberaní sa okolo voza i koní.

Prievozníci najprv priviazali „parom" silno o breh, a keď urobili z brván a dosák možný prístup naň, poťahovaly sa všetky tri „vozy i s koňmi naň, a už zapriahalo sa asi dvadsať dobrých koní, ktoré sami prievozníci najali do neho a dali ho na dlhočiznom povraze ťahať asi desať verst hore vodou. Museli to preto urobiť, aby jich voda príliš ďaleko dolu nezaniesla, kde na tamtom boku dmuly sa vysočizné brehy, pre ktoré by sotva boli vstave bývali z rieky von sa dostať.

Už nebolo ďaleko do večera, keď naši smeláci dotiahli na určené miesto. Nemeškalo sa tedy s časom, a keď prievozníci upomenuli pocestných, aby si vozy spolu posväzovali a aj na parom pripevnili, kázali bojazlivým koňom oči pozaväzovať, a poneváč jeden z nich bol aj hodný divok, tohoto poviazali a zhodili na dlážku paroma. To všetko muselo byť preto, poneváč báli sa, že bude jich na vode kolísať a sem tam dvíhať, následkom čoho mohlo bý sa všetko k jednomu boku zmiesiť a nešťastie bolo by hotové.

Prievoz odviazal sa a pohol. Prievozníci i pocestní postŕhali čiapky a žehnali sa. Janko uchýlil sa medzi vozy.

Najprv starali sa silní mužíci-veslári vohnať parom rovným smerom od brehu ku stredu rieky, čo sa jim aj neskoršie darilo, kým plavili sa ešte krotšou tíšinou. Keď ale doplávali sa ku kraju silného prvého prúdu, už začínala jich divá bystrina sebou zaberať a veslári málo pomáhali a len kormidelník pracoval silou trojnásobnou, kŕčovitou. Tu dravé vlny jedna za druhou zahadzovaly sa ku paromu a vše jeden bok a hneď zas druhý pridvihovaly do hora, a keď sotilo jich zrazu sta íver do vĺn, tu kone zdubíňaly na silných mostinách ani hrom a Janko hneď kričal: „Jaj, Bože môj!" a zakalený besný prúd mietol a unášal ako nejakú triesku. „Pómoč, gospoda, pómoč!" zkríkol všetok už vysilený kormidelník a naši krajania hneď priskočili ku pomoci starému mužíkovi. Hrúza a strach prebehúval údy všetkých na parome prítomných a hneď jeden alebo druhý

prežehnával sa alebo hľadel do hrozných penavých vĺn okom zavlhnutým a „Bože! Bože!“ lamentoval. Konečne zavznel utešiteľný hlas z úst vysokého mužíka: „Sláva Bohu, bratci! Uže minovali opasnosť!“ Na to hneď zas len prežehnávali sa všetci od radosti a Janko tiež už vystrčil svoju bojazlivú hlávku zpomedzi vozov.

Potom plavili sa už o mnoho tichšie, a keď Janko zbadal zdanlivé kríčky, upozornil kormidelníka, aby käroval od plitiny, žeby parom nesadol. No keď starík našim vysvetlil, že sú to korunky z vysokých borovíc, prejal jich až strach, keď presvedčili sa, že nesú sa ponad vysokú horu.

Konečne dotiahli šťastne ku brehu, a keď poschodili, zapriahli, a hajde zas len ako v jeseni po barinách, kalužiach, hlbokých potočných brodoch, kým vyschla cesta, a potom jazdili si už ani po raji, krásnymi zelenými poliami, zakvitnutými lúkami, voňavými horami a hájami, od dediny do dediny a od chútora do chútora.

Jednoho pekného dňa po obede viezli sa naši krásnou, ani striebro a izumrud (smaragd) brezovou horou, a kadenáhle túto prešli, hneď načínal sa takýže ešte mladušký široký háj. Cez tento viedla od samej hory cesta ani dlaň rovná až ku samému velikánskemu, len drevenému síce, no za to pyšno zabarvenému dvorcu, ktorý predkom svojím i kvetnou zahradou čelil oproti tejto ceste. V ňom býval cez leto kňaz Dolgorukov.

Ako tak ťahajú a vše po háji, vše ku dvorcu pozerajú, zazre zrazu na ľavom boku voza sediaci Jožko ponad mladé breziny na neďalekej poľanke malú pestrú spoločnosť hulať, a pokážuc rukou v tú stranu, sloví:

„Pozrite že hen, čo sa to tam za ľudia takí vystrojení prechádzajú?“

„To sú, na môj veru, páni zo dvora,“ ubezpečoval Ďurko svojich, a ani len z očú nespúšťal jich. Zrazu zvolá:

„Jožko! pozrite, kývajú na nás.“

Jožko obzrel sa a presvedčil, že tomu skutočne tak. Zastali tedy a čakali, čo to s nimi bude.

Konečne vystúpily z jemných brezinôk dve mladušké, v rozkošnom národnom veľkoruskom obleku odeté slečny-kňažny, vedľa ktorých statne kráčal si tiež v národnom obleku odetý mladý syn kňaza. Keď došli, hneď zpytoval sa našich, či nenahnevali sa, že jich v ceste pomýlil; na čo, rozumie sa, že Jožko múdre odpovedal. Potom pýtal sa ho, že či mu dovolí aj so slečnami sadnúť si na jeho voz a ísť v povinnosti „čo Vengerec“ do dvora, on však s Ďurkom aby neskorej prišiel a iba Janka aby na voze nechal. Jožko i tejto žiadosti ochotne vyhovel a keď panstvo vysadlo hore na pekný koberec, ktorý pokrýval Jožkov voz, sám kňaz poháňajúc viezli sa napred. Jožko s Ďurkom kráčali len tak z nohy na nohu aj s dvoma „gornišnyma“ i lakajom obďaleč voza a dívali sa, ako dobre kotúľa sa voz na kommando znamenitého kňaza. Šaty slečien-kňahýň, ktoré pošité boly z ľahkého hodbábu, veľmi ihravo rozvievaly sa na boky voza. Tovaru nakladeno bolo hodne vyše drabinôk a malé nôžky slečien len z ľahka dotýkaly sa týchto.

Už podišli k bráne, ktorej vchod strážily dva veliké mramorové levy v sediacom položení a s vycerenými zubami. Voz zastal a hneď na to bolo videť Janka, ako drobíňa s bičom ku dvorcu — iste ponuknúť.

Naši nezbadali, či kýval rukou k vozu a či nie, no iste musel tak robiť, lebo voz pohol sa a Janko celkom ztratil sa našim z očú; títo stáli za bránou. Avšak onedlho tiež zblížili sa až ku samej verande či krýdla dvorcového, pred ktorým prevoniavaly tie najrozmanitejšie kvetiny v početných kolesách a pred ktorým stál zatiahnutý aj náš turčiansky voz.

Slečny-kňažny, ktorým ľúbily sa Jožkove krásne, ani zrkadlo čisté pejky, stály pred nima a častovaly jich z porcelánovej misy sviežimi malinami. Kňaz však, ktorému — ako Janko hovoril — lakaji pudlo z voza zniesli, rozložený bol s krámom na verande, na ktorej točilo sa okolo neho viacej ženských i mužských osôb. Starý, už šedivý kňaz sedel na jednom kraji verandy na pohovke, a tento len usmieval sa na dotieravom „Vengercovi,“ ktorý ani jemu pokoja nedal a na silu mu to papier, to mydlo, ba aj niti a ihly tisol, len aby kúpil, že nech si to už potom podeje kde chce.

Slovom, naši pozorovali, že na spomenutej verande sotva kedy bolo tak živo a veselo, ako teraz, keď nastúpil taký hlučný jarmok. Bez kúpi nesmel nikto byť, a keď sa mu aj slečny vyhováraly, že jim nič netreba, na silu dával „gorničným“ slečien samé pletky a tieto kázal odniesť do jích pokojov.

Konečne, keď peniaze boly už na stole, a tých bolo veru dosť hodne, štedrý kňaz vyzval Jožka, aby si jich vzal, a keď tohto pýtal sa, či mu nemá doplatiť, ak mu tovar lacno popredal, dostal zápornú odpoveď. Jožko dobre vedel, že keby aj on mohol tovar tak predávať, žeby už z budúcej schôdzky mohol domov odísť!

Po jarmoku zasadli si všetci domoví páni za sklenou stenou od verandy ku čaju, a starému kňazovi, ktorý sa už trochu odťahoval od hlučného života, podali na veľkom podnose ta na verandu a tento pozval aj Jožka k sebe na pohár čaju.

Jožko od radosti a prekvapenia, že ho taký veliký pán, kňaz, tak veľmi poctil, nevedel raz ako má si sadnúť k malému stolíku, a až nohy triasly sa pod ním. Kňaz zbadal na vidomoči, že je Jožko ostýchavý, a preto posmelil ho: „Sadites, bratec, pejte čaj! Nalivajte smetany; ili neliubite?“

No Jožko nedal sa viac ponúkať a nalial si do čaju aj smotany, lebo on tak ľúbil, ačkoľvek zriedka kedy dostávalo sa mu jej.

Čo a o čom sa starý kňaz s Jožkom rozprával, nebolo počuť, no dosť na tom, že museli všeličo pospomínať, bolo pozorovať na Jožkovi, lebo tento sa vše aj trochu odusevnil.

Nocľah mali naši znamenitý u úradníka kňazovho, a na druhý deň ráno dlho cestovali brezami sadenou cestou, ponad veliké, dlhé jazero, ktoré sa od jednoho boku dvorca ďaleko pomedzi horu a pole rozlievalo.

Deň po deň bujnela krásna príroda miernymi vŕškami zvlnenej rovine tambovskej gubernie, a keď nastúpil mesiac júni, dosiahla krása prírody najvyššieho stupňa.

Naši krajania s veľkou radosťou prevážali sa po úzkych poľných cestách, vrúbených vysoko vyrastenou pšenicou alebo ražou, a keď Jožko neraz do dobrej vôle nadíval sa na to nepriehľadné, vlniace sa sivé more obilia, ukolembalo ho často až do sna a on voľ nevoľ prichýlil sa na čas do búdy. Malý Janko zas cestou najradšej zabával sa so svojím „Šumníkom“, a najväčšiu radosť mal z neho vtedy, keď zabehol mu ďaleko od cesty do zbožia za nejakým vtáčaťom, a nemohúc odtiaľ priamo k vozu pribehnúť, vyskakoval sem tam, že mu zavše len hlavu bolo vídať, a on náročky naňho nekričal, len aby sa dlhšie potrápil.

Ďurko v takýto čas obyčajne hľadieval do klasnatej raži, a neraz zoskočil z voza, nazdávajúc sa, že už zazrel v nej podvojný klas, no obyčajne sklamal sa. Niekedy však zase, keď zočil pekné, popri ceste v hrádzach rastúce králiky, neťažil si nikdy ta k nim dostať sa, a natrhal si jich plnú náruč. On vedel, že nevyjde mu vždy párne, keď si zavešti: „Budeš moja“, a preto bral si zásobu, aby predsa, čo nie na druhom, aspoň na treťom ráze svoje dychtiace srdce za Markou uspokojil

Nie však vždy jechali naši po takýchto ozdobných poliach, a keď neraz tiahli zas poľom úhorovým, kde obyčajne množstvo zem preorávajúceho roľníctva belelo sa, vtedy nejeden ráz prichodilo jim privolávať: „Bože pomogi!“ na čo vždy dostali odpoveď: „Spasi Boh!“ I tu tedy nebývalo jim nudno jechať, a keď pozapaľovali si na papirosky a vždy pilno prizerali sa, ktorý z mužíkov lepšie alebo hlbšie preoráva, uchodil jim čas dosť príjemne. Najradšej mávali naši, keď zajechali do takého okolia, kde hustejšie jedna od druhej stály porozkladané dediny. No malý Janko zas nebol rád takejto náhode, lebo na dedinách musel vždy vráta otvárať, ktoré v lete nikde nechýbäly. Bývajú ony tým cieľom priprávané, aby statok a drobnejší hyd nemohol do poľa k úrodám, lebo aj celá dedina obstavená je do vôkola hustým plotom. Niekde však, kde úhorové pole prilieha ku samej dedine, zahrnuté je i toto do krúhu plotom a vtedy sú vráta v poli ďaleko od dediny.

No nie vždy prichodilo Jankovi z voza skácať, lebo obyčajne bývala úhľadná búdka pri vrátach pripravená, v ktorej vždy nejaký „deduška“ drobným krokom vychodil vráta otvoriť, keď nejaký voz ku tejto podchodil. No aj v dedine mnohý raz, keď deti zbadaly vysoký turčiansky voz, ktorý bezpochyby držaly za koč, bežaly o preteky vráta otvárať. Nedostaly však, sotva kedy, nejakú výsluhu, ako keď nejaký koč prichodil, no Ďurko vždy sľuboval deťom, že keď vrátia sa, donesie jim obarancov či obarankov.

I jarinou posiatym poľom prišlo našim často cestovať, a keď obyčajne takéto pole hneď od dediny začínalo sa vysokými konopami, — aj vyše búdy, — nasledovaly po nich len úzke záhony zemiakov lebo kapusty. Potom tiahli verstu alebo dve pomedzi jačmeň, ovos a proso, až konečne došli do tej slavianskej many, „pohanky“, a touto niekedy museli cestovať aj desať verst.

Nebýva však pohančené pole tak pustým, jako iné jarnie pole, ale jednotliví mužíci mávajú na ňom 300—500, ba i do 1000 úlov včiel, okolo ktorých bývajú vždy nasadené, z hory donesené svieže zelené ratolesti, okolo ktorých po čas celého leta chodievajú starí mužíci.

Naši rodáci jechali teraz práve takýmto poľom. Rozkvitnutá pohanka prevoniavala veľmi príjemno, a keď sa Janko vše na pracovité, po kvetoch porozlietané včely zadíval, zatiahly mu vše z druhej strany kone aj s vozom do krásnej pohanky, a tu už potom vyšibal a stiahol jich tuho na opraty. Janko najradšej videl svoje okrúhle pejky, keď mu dobre utekaly, a tu už potom prihovoril sa Jožkovi: „Hej, Jožko, keby náš Zlatáry mal takéto kone, ale by mu jich závideli turčianski zemani.“

„Nuž veď sú jeho, a má jich tu vari štyridsať.“

„Hia, ale nie doma,“ pohodil Janko.

„No, veď je to aj za rozkoš, voziť sa na pekných koňoch; to je iba daromná nádhera, ktorá už nejednomu dopomohla k biede. Náš Zlatáry má doma dobré kone, a tie ho zavezú kde len chce, a keď treba do poľa, aj ta sa dobré. Tak by to mal každý vo všetkom gazdovať, ako náš Maťko; potom by už bolo niečo z nás.

„Nuž a vy držíte takéto?“ vyhodil Janko Jožkovi na oči.“

„Tu sú nám také treba, a ostatne tu musia aj dobré byť, lebo tu je ovsa mnoho, a k tomu dobrý a lacný. Hia, tak je to, Janko, naša strana je biedna; u nás malo by sa to ináč gazdovať, ináč groš šanovať, ako sa to robí. Mnohý z nás obchodníkov keď príde domov, podaromne porozsýpa peniaze. Lepšie by bolo žiť čo najskromnejšie a zbytočný groš radšej do sporiteľne uložiť. Koľkoráz videli sme už príklady, že len pre ľahkomyseľnosť prišly majetky na odpredaj.“

„To je pravda,“ svedčil Ďurko.

„Či by to neposlúžilo ku všeobecnému dobru, keby sme sa všetci rad radom zmáhali? Čo by sme len chceli, všetko mohli by sme previesť.“

„A čo takého?“ pýtal sa Ďurko.

„Na príklad, keď už máme na všetkých stranách pozakladané peňažné ústavy, neškodilo by, ba potrebné by bolo, aby sa už raz u nás aj kupecké spolky zakladaly.“

„A to by sa ako dalo?“

„Takým spôsobom, ako aj peňažné ústavy. Sišlo by sa niekde niekoľko zámožnejších kupcov, ustálili by medzi sebou istý k obchodu potrebný kapitál, tento by rozhodili na istý počet účastín, a keď by sa tieto niekomu na odpredaj sverili a rozpredali, sišli by sa potom všetci majitelia účastín spolu a rozhodli by medzi sebou o ďalších krokoch takého obchodno-kupeckého spolku. Vyvolili by jednoho v tom obore dobre vzdelaného a zkúseného muža za správcu a iného zas za pokladníka, ktorý by pravda uložil kapitál do tých čias niekde do sporiteľne, a až potom by sa tenže vyvolený muž s porozumením účastinárov staral o ďalšie kroky k uvedeniu obchodu do života.“

„A tie účastiny boly by drahé?“

„Mohly by byť aj po pädesiat zlatých.“

„No, na jednu účastinu by som ešte aj ja nejako nasbieral,“ slovil Janko.

„Aj štyri mohol by si si kúpiť, keď by si každý groš od dneská len na to uschoval.“

„Nuž a s akým tovarom by sa započalo?“

„Ta ja už neviem určite, ale najlepším by bol roztovar, ako múka, soľ, cukor, čaj, káva, remeň, železo, olej a tak ďalej. Tento tovar musel by sa zadovažovať z prvých rúk, aby bol čím najlacnejší. A keď by sa spolok zmohol, mohol by mať aj svoje závody, ako: mlyn, garbiareň a tak ďalej.“

„A kde by sa mal založiť ten sklep alebo sklad?“

„Nuž, keď je už všetko v Turčianskom Svätom Martine, nuž aj takému skladu bolo by tam najlepšie.“

„A z dedín by teda ľudia chodili do Martina kupovať?“

„Ach nie, tým by mnoho času zmeškali. Po dedinách by sa z takého hlavného skladu sriadily malé oddiely a tieto by riadily spoľahlivé osoby.

„Aj tak by bolo dobre,“ schválil Ďurko.

„No, vidíš, takto by sme si my v našich horných vidiekoch v našej biede odpomohli. Teraz korystia z nás druhí, nepovolaní, a potom by sme si my sami všetky svoje trudy užili. Lebo keď kupovali by sme v svojich vlastných sklepoch svoj tovar, nuž by osoh vo vrecku zostal. Tak by sme sa sprostili našich pažravých úžerníkov.“

„Ej, to, to, to by sa u nás zišlo, veď my najviac len na tých pracujeme, tí žerú našu mzdu.“

„A keď vybavia sa regálne práva, aj svoje hostince mohla by mať každá obec, tak že by nebolo treba tieto dávať do naničhodných, klamárskych rúk.“

„I to veru pomohlo by nášmu národu. Čo terajší krčmári s ľudom stvárajú, to je už hanba pre svet.“

„Bolo by to, bolo, keby sa to všetko do života uviedlo. Nejeden z našich obchodníkov by pri takých podujatiach mohol kus chleba dostať a pri tom spokojný život viesť.“

„Veru mohol.“

Jožko rozmýšľal a Ďurko pokračoval:

„Teraz je len otázka, ako to všetko načať, ako to rozchýriť, aby sa to čím skorej začalo a previedlo.“

„Veď to je tá hlavná vec, tá i mňa trápi.“

Ďurko sa na chvíľku zamyslel; iste rozmýšľal, ako by sa to všetko dalo čím skorej previesť. Potom mu napadlo:

„Ale, Jožko, nuž ja myslím, žeby to bolo najlepšie dať do novín, tam to nejako dobre vysvetliť a vyzvať národ. Veď by si vari každý len povšimnul tak vážnej veci?“

„Máš pravdu, Ďurko, že vážnej. Je len otázka, či by sa za to naši kupci chceli zaujať, lebo bez týchto by to ľahko nešlo.“

„Nuž čože by sa nie, veď by to práve tak pre nich dobre bolo, ako aj pre všetkých.“

„Pravda že, lebo by si oni mohli aj po viac účastín zakúpiť, a z druhej strany by aj svojim biednejším bratom pomohli, lebo by títo bez tamtých ťažko mohli založiť takýto spolok.“

„A prečo?“

„Preto, že by nikto k takému spolku nechoval žiadnej dôvery, keď by v ňom nebolo aj bohatších ľudí.“

„No, Jožko náš, ja budem od dneská vždy rozmýšľať o tom kupeckom spolku, každému, koho len poznám, budem o ňom rozprávať, a keď prídem na schôdzku, hneď vezmem nášho Zlatáryho na raport. Ten to musí započať, čo by ten čo robil.“

„Veď ale ak ti povie, že jemu toho netreba, že on už má dosť pre seba.“

„To nesmie povedať; keď on má dosť, aj my chceme mať tiež dosť. Aj jemu bude veselšie žiť medzi nami, keď sa budeme mať lepšie.“

„Veru veselšie; a nie len jemu bolo by veselšie, ale celému nášmu národu slovenskému. Zišlo by sa už raz, aby sa náš národ aj hmotne pozdvihoval, to by nám tiež dopomohlo ku sláve. Potom by sme už mohli spokojnejšie zomierať a naši potomci nemohli by povedať, že sme sa o nich nestarali. My túlame sa po cudzom svete a cudzí, nepovolaní korystia doma z našich ťažkých mozoľov.“

Za tým sa naši opäť zamysleli. Každý rozpriadol svoje dumky len už o tom kupeckom spolku. Janko poháňal kone, a vôňa z rozkvitnutej pohanky bola by ho aj do sna ukolembala, keby sa nebol zabával s malým Šumníkom. Tento teraz ľahšie poskakoval si po pohanke, lebo nebola tak vysoká ako žito, a že práve z ďaleka jel oproti našim mužík s troma jednospražnýma vozmi, ktorý mal so sebou aj veľkého psa, uvrzol Šumník z úrody a fuk, už bol pod vozom. Poneváč sa však pes blížil, uchodil Šumník popod voz napred pomedzi kone. Keď minul veľkého psa, vyskočil napred a už zas brodil pohankou. Janko zadíval sa za ním, a keď tri vozy plné múky — mužík iste jechal zo mlyna — tiahly pomimo a si zavadily, vyskočil mužík pred turčianske kone a zkríkol: „Stoj!“

„Čeho stoj!?“ odkríkol Ďurko mužíkovi, lebo on bol prudký ako tamten.

„Molči, róža*) nemeckaja!“

„Čeho ty ruhaješ sia?“ pristúpil Ďurko k mužíkovi. No zmiernil hlas, lebo videl, žeby mu protivník nikdy čo Nemcovi neustúpil.

„Što ty slepoj, kohda ty tak jedeš!?“

„A ty za čem koňa nepraviš, za vozom ideš?“

„Nie tvoje dielo, ja po svojej zemli jedu — a búchal sa po hrudi — a ty prijechal našeho brata obirať!“

Keď Jožko videl, že ani mužík, ani Ďurko nechce ustúpiť, pristúpil k nim a keď ukrotil jich, vysvetlil mužíkovi, že sa mýli, že sú oni Slaviani, bratia Rusov; mužík uspokojil sa celkom a bol až úprimným. Potom spravil si čeku či zaosník, a keď si potom ešte z jednej zápalky všetci traja pozapaľovali, rozišli sa, privolávajúc si vzájomne: „s Bohom!“

Naši išli ešte hodný kus cesty pohankou, ačkoľvek už aj dedinu i dvor mali na očach. Ďurko opäť načal o kupeckom spolku.

„Nuž a či by to, Jožko, veľká summa bola potrebná pre ten spolok?“

„Malá zaiste nie; nuž ale ja myslím, žeby pol milliona, to jest päťstotisíc zlatých dosť bolo.“

„Hm, meričná štvrtáčka, to je veru nie málo! To by sa vari nedalo ani sobrať?“

„Čožeby nie. Veď je nás mnoho. Čo je len kupcov a nás polovičiarov nájomníkov. Nuž a gazdovia po našom Slovensku by si nekupovali účastiny?“

„Dosť ľahko, žeby si aj,“ slovil Ďurko.

„A možno, žeby si oni aj po druhých stoliciach zakladali spolky po dedinách, keď by už raz vo Svätom Martine bol založený hlavný sklad.“

„Len je to veľká summa, pol milliona!“ Toto sa Ďurkovi naskrze nemohlo zmestiť do hlavy.

„Teda sa ti to mnoho vidí? Nuž a keď by sme tak všetky kapitále našich kupcov posťahovali, to by koľko bolo? Takú summu by si ešte väčšmi obdivoval.“

„No, porátajme,“ slovil zvedavý Ďurko.

„Rátať nebudeme, lebo sme nikomu neboli vo vrecku, ani našich kupcov, ktorí doma v Turci majú svoje rodiny, nebudeme spomínať, ale pripomenieme len tých, ktorí sú tu v ruskom kraji roztratení a na čas obydlení. Teda začneme od kraja a obídeme celé Rusko: V Kelcoch máme veľkupca, ktorý je majiteľom domov i statkárom; v Odesse 2 veľkupci i majitelia domov; v Sevastopoli majiteľ veľkého hostinca i niekoľko domov; v Tiflise majiteľ lekárskeho skladu i veľkého domu; v Majkope veľkupci i majitelia píly; v Baku majiteľ naftového prameňa; to je síce Trenčan a bol kedysi drotárom.“

„A má dobrý petrolej?“ pýtal sa Ďurko, lebo on chcel všetko vedeť.

„Jeho petrolej je v Baku najlepší; na Vengercov fotogen sa každý pýta. Potom: v Aschabáde majitelia potravného obchodu. No, tí vraj tam už nebudú dlho, že pôjdu do Malorossie a potom za nejaký čas domov. V orenburskej gubernii majiteľ veľkého statku; v Samáre podujímateľ osvetlovania mnohých veľkých miest. Tento má sám 2 milliony.“

„Ale choďte!?“

„Ja veru má. To je tiež Trenčan, brat onoho v Baku.“

„Nuž a ako tak mnoho peňazí nažil?“

„Podujímateľstvom, a mal dvanásť kopejok, keď začal. To naši Turčania videli.“

„A ženatý je?“

„Najprv mal ženu Nemku, a keď mu tá zomrela, jazdil si na Kysucu pre Slovenku; zprvu vraj chodila len po trenčiansky a teraz že je z nej aj hodná pani. No ale ďalej: v Konúšine kupci i statkári; v tulskej gubernii statkár, tiež Trenčan; v Moskve veľkupec Trenčan, aj veľkupci Trenčania; títo poslední majú veľkú dielňu na kuchyňský riad; v Kosimove veľkupec; v Petrohrade veľkupci Trenčania; aj títo majú takú dielňu, ako tí v Moskve; v Berdičeve veľkupec; v kamenec-podolskej gubernii veľkostatkár. No a vo Varšave veľkupci, tých pravda nemám čo ani spomínať, tých aj tak zná už pol Europy. A ešte som, vidíš, všetkých nespomenul, ešte sú poniektorí.“

„Tisíc striel, ale jich je len!“

„No vidíš, a ty sa čuduješ, že kde nabrať kapitál. Máme kde, len treba činnosť, vec pohýbať a všetko môže byť.“

„Nuž a ako by sa týmto mohlo dať o tom vedeť?“ Ďurka táto okolnosť tak zamrzela, žeby bol hneď aj sám po nich pobehal.

„Je to nie maličkosť, nuž ale by sa len dalo niečo vykonať. Jednotlivcom by mohly aj rodiny o tom písať,

*) Róža = škaredá tvár.

a niektorým by sa mohlo aj verejné upovedomenie odoslať."

„Veď vari všetci držia naše slovenské „Národnie Noviny?"

„Keby všetci držali, bolo by dobre, ale, bohužiaľ, tomu nie je tak; nevedia ani len, čo sa robí v jích domovine. A toto by len mali vedeť, lebo majetným kupcom a statkárom by neuškodilo niekoľko zlatých na predplatenie novín. Aspoň by vedeli, čo sa robí s jích národom, aké krivdy musí on znášať. Veď by naše „Národnie Noviny" boly každému akoby dopisovacími listami z domu, a keď by na ne privykol, nebol by bez nich, čo by čo bolo na svete. A nielen pre seba bol by to povinný urobiť jedenkaždý, ale aj pre svoje deti, Nech by aj tie vedely, z jakého kraja sú a ako sa tam žije. Lebo to, čo jim rodičia v tom ohľade porozprávajú, to je všetko nič proti tomu, čo sa v novinách popíše. Takým činom by sa nikdy svojmu národu neztratily."

„A kde by si to museli predplatiť? Ak by som sa niekde k niektorému zatáral, nuž by som mu povedal, ak by ma požiadal."

„Vo veľkých mestách, ako vo Varšave a Moskve, sú na poštách „gazetne ekspedície," nuž v týchto sa to môže predplácať. A nemusí ani ta chodiť, len peniaze poslať, nuž mu budú novinky prichodiť."

„Dobre, keď len viem. Ak sa mi prihodí, poradím niektorému z tých našich Slovákov, veď si oni radi predplatia a potom sa aj o tom obchodno-kupeckom spolku v nich dočítajú." Na tomto Ďurkovi najviac záležalo.

„Ku zakúpeniu účastín takého spolku by sa oni len vtedy odhodlali, keď by videli, že je spolok už započatý a že zdarne napreduje. To by sme už len my sami museli nejako začať, a po čase by sa spolok mohol rozšíriť."

„Daj Bože, aby vaša myšlienka všade našla súhlasu."

Ďurko si na to presadol na predok voza, vzal Jankovi opraty z ruky a poháňal do dediny.

Tu v tejto dedine naši nebavili sa dlho, ale zajechali za ňu do neďalekého lesa, kde nachodila sa veliká poľana popri hodnom potoku, na ktorej letovala celá divisia vojska. Tu naši rozbili tiež svoj stan a ak deň tak deň roznášali tovar po dôstojníckych šiatroch. Tak prešiel jim tu celý týždeň, a odtiaľto brali sa po dvoroch do veľkého újezdného či stoličného mesta Jelča, kde k nemalej radosti našli aj svojich krajanov Trenčanov.

Nestihli zatiahnuť na postojalý dvor a už vybehli drotári oproti nim: „Hoj, Turčania! Pán Boh s nami!"

„Aj Duch svätý!" A hneď podávali si ruky.

„Nuž zkadziaľ že vás Boh nese?

„Ani sami nevieme; už päť týždňov, čo sa po dvoroch a závodoch krútime."

„Hm, namu dušu sa len máce kdze krúcic. Kdze sa len neobrácice, všadze cesta široká a pánvôch bohatých v každej dzedzine po jednem po dvoch."

Naši vypriahali a krajania jim tiež pomáhali.

„Nuž a dávno ste už tu, krajanko?" pýtal sa Jožko najstaršieho z nich. Tento vyňal fajočku z úst, odpľul a obzeral sa po svojich: iste zabudol, kedy prišli."

„Ondro! keľo že už budze?"

„Ja, uzme tu hadam tri či štyri dni. Kedz človek ani nepamätá, také duhočizné sú ty dni teraz."

„Teda už skoro výndete?"

„No, namu dušu, toj by sce nám dali," pohodil najstarší, „ešče len rád robíme, a zajtrá sceme už vejmeno božie tŕžic."

„A pozvolenie ste už dostali?"

„Nuž a jaké?"

„Na svobodné predávanie tovaru."

„No, namu dušu, vezmem rondle i pasce na plece, nuž pôjdzem jako po hore."

Jožko i Ďurko sa zasmiali a prvý povedal starému krajanovi:

„Veď v tomto meste ešte žiaden Turčan ani Trenčan nikdy nepredával tovar. Tu nechcú nikomu dovoliť."

„Nuž a prečo, Bože môj? Vedz my ani len maku o tom nevieme."

„A pasy máte kde?"

„Nuž tu sú ve vrecku." A opáčil si jich, či sú tam.

„Hm," usmiali sa naši, „najlepšie; teda v paličkárni ani netuduju, že ste hik?" hovoril Jožko krajanovi preto „volapükom," lebo aj gazda dvora stál pri voze, no a krajania tomuto jazyku tiež rozumeli."

„Hia, namu dušu, netuduju."

„Nuž a keď privalíte do iného vároša, tiež škriboše pri sebe háberujete?"

„Namu dušu som ja té ešče nikde nevytŕčal."

„Ukážte že jich sem!"

Starý krajan odložil ľuľku a podal pasy všetky zodrané Jožkovi. Tento sa chutne zasmial a krútil hlavou nad nimi.

„No, na môj veru — veď sú vám už polroka preskočené!"

„Ale nehovorce."

„Nuž pozrite — hľa!" ukazoval mu.

„Vidzíce, Jozef! ja som vám už dávno štrkol, že sú té škriboše preskočené, a vy veždy: ale hybaj, čo bys' ty vedzel — — teraz máce kašu! dohovárai mu jeden mladý jeho kamarát.

„Nuž tamo šeci čerci vedzeli, kedy hím ten čas preskočel."

„No veď si len dáme nejakej rady," potešil ho Jožko a šli do izby, kde už pre nich stál na stole zakypený samovar.

Starý Jozef, celý uradovaný nad príchodom Jožkovým, nezdržal sa, aby nebol poslal Ondra pre vôdku. Tento skoro navrátil sa so skleničkou a Jozef podniesol hneď Jožkovi kalíšek.

„No, pice že, — jako že vás volajú?"

„Jozefom, ako aj vás."

„No teda, Jozefko, vypice si!"

„No len ho ta, veď ste starší."

„Ej, namu dušu, nebudzem, vy sce prednejší," vyhováral sa Jozef a už tisol mu kalíšek do ruky.

„No teda — za stále zdravie všetkých!"

„Pán Boh uslyš!" ako obyčajne všetci prisviedčali. Potom nalial si zas Jozef a aj on zavinšoval:

„No, kamaráci moji, nech nás Boh neopúšča a dá zdravíčko, ščescia, aby sme sa skorej do nášho kraja navráceli!"

Všetci prisvedčili mu ako predošle, a tak rad radom každý inakším vinšom preukázal sa. Potom Ondro nalieval čaj.

„Nuž a zkadziaľ že sce, bracia moji drahí?" pretrhol Jozef mlčanie, kadenáhle vypil prvú šialku čaju.

„Ja a tento chlapec sme z Valče, a Ďurko, ten je zas z Laskára. Či viete, kde je to?"

„Nu, namu dušu, — a mikol pleciami do hora, — bodaj by nevedzel! Vedz som ja tam všadziel za mlady chodzieval."

„A vy ste zkadiaľ?"

„Ja som zo Zborova, týto dvaja sú z Ovčárska pri Žiline a chlapec Ondro z Čace."

„A z domu ste dávno?"

„Ja veru na Jakuba, ak Boh dá dožic, budze dva roky."

„Teda vám už čas domov."

„Eh, nepôjdzem ešče, nahnevala ma žeňa."

„Nuž čím, ako?"

„Eh — ani sa neopytujce, krajanko,“ a krútil hlavou a mŕštil sa, ani čoby bol dávku chyninu vypil. „Bosorka stará, nemá za necht teho rozumu.“

„A čože je predsa?“ pýtal sa Jožko netrpelive.

„Nuž, čože je, poviem vám pravdu. Písala mi vám, že počula — isce od jakéhos pobehaja — že veľmi pijem. A nakydala mi telo do všelijakých v tem písmisku, že sa mi až hlava krúcela.“

„No, daj sa mi svete, máte si vy z čoho aj čo robiť. A kdeže máte ten list?“

„A, zahodzel som ho.“

„Veď ho ja mám!“ ohlásil sa chlapec Ondro a podal ho Jožkovi. Jožko čítal a vyrozumel tiež niečo z toho, čo hovoril Jozef. No bolo to tam napomenutie, ktoré iste nejaký odrodilý učiteľ veľmi hlúpo počarbal.

„A ktože vám ho čítal?“ pýtal sa Jozefa, keď list prečítal.

„Nuž chlapčisko, ktože by.“

„No, vidíte, to vám on zle musel čítať; tu nepíše sa nič tak zlého, ako sa vy domnievate,“ krotil Jožko Jozefa.

„Ej, namu dušu, ništ mi nevravce, vedz mi ho od slova do slova šlabikoval.“

„Nuž — konečne, veď ak sa v ničom zlom necítite, nuž...“

„Ale — nu — šak — pýtajce sa tu mojich kamarátvôch, — ведz už trecí dzeň ništ nepijem!“ A posotil si prstom hlavu nazad, až skoro uderil sa o stenu.

Jožko mu na to nevedel nič povedať, lebo sa mu Jozefom označená lehota zdala veľmi krátkou pre taký pôst, a on len stisol perny, aby zdržal sa smiechu.

Trochu neskoršie posadali si zas ku stolu a kuchárka podávala jim večeru. Najprv podávala jim „okrošku,“ t. j. kvas chladný a v ňom pokrájané mäso, uhorky, i nastrúhaný chren. A tušim aj trochu smotany do toho vliala, lebo bolo chutné. Na to podávala jim „šči“ či kapustnicu s mäsom, potom rezance hrubé v sladkom prevarenom mlieku, a na ostatok pohančenú parenú kašu s chladným surovým mliekom. Toto poslednie chutnalo našim krajanom najlepšie, a keď všetci už ľahké lakové drevené ližice poodkladali, starý Jozef ťahal len ďalej. Kuchárka videla, že je v mise málo mlieka, a hneď podliala ho. Jozef privolával svojim: „No len cahajce, cahajce, kamaráci, vedz nebudzeme dzengi darmo plichcic.“ No ťahal len sám a keď odložil aj on ližicu, obrátil sa ku gazdovi hostinca, ktorý tiež tu pri našich za chvíľu sedel a povedal mu: „Hospodzin chozajn! to naše slovenské kúšanie — a ukazoval prstom na prázdnu misu — u nás i poslovica na to: „A Slovákom — kaša s molokom.“

Hostinský sa usmial, lebo rozumel Jozefovi, a bol rád, že sa mu hostia najedli. No od toho času, keď niekedy zatiahol k nemu Turčan, vždy pri obede alebo večeri povedal mu: „A Slovákom — kaša s molokom.“ Rozumie sa, že sa ho potom každý vyzvedal, od koho sa to naučil, a Jozef bol vždy spomenutý.

Tak sa našim v Jelči minul večer, a ráno keď vstali a napili sa čaju, šiel Jožko spolu s Jozefom prostredkovať dovolenie na svobodné predávanie tovaru.“

„No, kdzeže idzeme najprv, krajanko?“ pýtal sa cestou Jozef Jožka.

„Do Upravy.“

„A potem?“

„Do Dumy.“

„Aha! do tej Dumy — tam je kotrba najväčší, šak?“ On „golovu“ volal „kotrbou.“

„Áno, áno!“

Došli k uprave či policii, a Jozef zastal a povedal: „Krajanko! ale chojce vy sami len konac, načo som vám tam zavadzac.“

„Ah ešte čo! Len poďte, čoby ste vy mne zavadzali. Vy si budete pre seba konať, a ja zas pre seba.“

Jozef nemal čo robiť, musel ísť.

(Pokračovanie.)

Rozpomienky na Sama Chalupku.

Po hlučne slávených meninách Sámuela na velko-slatinskej fare, vybrali sme sa roku 1866 traja: G. J., tehdajší kaplán ponický, Tomáš Klimo, učiteľ vanišovský a písateľ riadkov týchto, toho času právnik peštiansky, k navštíveniu vehlasného básnika našeho, Sama chalupku. Narazili sme cestu pešky, na Očovú, Hrochoť, Poniky, Ľubietovú. Na týchto miestach všade sme malé štácie držali a milo sme sa s našími pozabávali. Na jednom, druhom, treťom, štvrtom mieste poschádzali sa dôverní známi, a pri mládeži, k ušľachtilej zábave vždy hotoví, boly hneď celé besedy prevodzované. My cestujúci ako všetko so sebou nosivší (à la asinus omnia secum portans) neskúpili sme s repertoirom deklamatorským a naše spanilomyseľné slovenky neomlúvaly sa „zachripnutím“, a klavíre, už či boly či neboly rozladené: spev, hudba boly k rozmarnej zábave pohotove. Tak sme sa cestou vzájomne pozabavili a vyprevádzaní vždy temer k najbližšiemu chotáru, bližšie a bližšie dochodili sme k cieľu našeho putovania. A to naše cestovanie bolo v tomto smere i praktické; všade sme sa pozabavili, nikde nikoho nenudili, všade nás milo mali, za podnet k zábave ďakovali. Cestovanie to ozaj pre mládež nasledovania hodné! Najdlhšie nám trvala štácia z Ľubietovej na H. Lehotu, už len preto, že pešky milšie sa putúva chodníčkami, ako hradskou. No pri veselej nálade cesta ubývala a my sme, dosť unavení, v sparný predvečer augustovej kanikuly okolo havránka šťastlive dorazili na horno-lehotskú faru. Cestou z Dolnej Lehoty na Hornú zamestknávaly nás dojmy, ako sa predstavíme dosiaľ nám neznámemu, vysokováženému básnikovi. Citami rozochvenými prekročili sme prah farského príbytku; nemálo zarazilo nás, keď na dotaz náš v ústrety prišlý mendík sdelil nám, že pani farárka „sú“ v Orave a pán farár v Hronci. Hneď nás však potešil mendíčok bystrého pozoru, že pán farár o malú chvíľku istotne „dôjdu“.

Čas čakania vynaložili sme k oboznaniu sa s polohovými okolnosťami. Do školy sme nešli, lebo pán učiteľ netrávil prázdniny doma; šli sme tedy najsamprv do zahrady, medzi farou a kostolom sa nachádzajúcej; pozorne a bedlivo zkúmali sme všetko; nakukli sme do priestranného a úhľadne vystrojeného včelína, — tam po malom pátraní zazreli sme po daštených stenách ceruzou písané sloky, jednotlivé slová, výrazy, nápady, viac menej cudzému nečítateľné. Všetko toto nás veľmi zaujímalo, a ač lavica zvala nás k oddychu, vše jeden, vše druhý, vše zas všetci dohromady trúdili sme sa nad jednotlivými značkami. Živo sme si predstavovali, jako si náš básnik dumáva vo včelínku tomto, ako si značí, keď mu nadchnutie dochodí, a on — ako Chomiakov hovorí — „lapá minúty nadchnutia!“ Celí sme boli uveličení, že našli sme útulok tento, v ktorom vehlasný básnik chvíľkami bavieva sa. Videli sme i to z usporiadania včelína, že nám dosiaľ len vo fantastických predstavoch známy Samo Chalupka musí byť i passionátny včelár, ktorý bedlive opatruje včeličky, tento umný, osožný tvor boží.

V týchto našich úvahách zanorení, ani nezbadali sme, keď na prahu včelína zjavila sa bodrá postava

básnikova, zvonným, harmonickým, zvláštne pôvabným nás prívetom pozdravujúca. V nemalom prekvapení, — sotvy sme sa mu stačili popredstavovať — zval nás do fary; bračekovci, ste mi vítaní!“ — vetil — „ale práve preto, znajúc, že ste i ukonaní, i istotne hladní, starať sa nám treba, aby sme sa poobčerstvili.“ Vymlúval sa, že musíme sa uspokojiť, keď svojej hospodyne nemá doma, že nás len tak opatrí, ako na dedine slamený vdovec hostí opatriť môže. My zas cele rozpačito na vzájom prosili sme našeho domáceho pána, aby si pre nás žiadne oštary nezapríčinieval, že sme my cele šťastní už tým, že popriano nám nášho výtečného básnika v domácnosti jeho pozdraviť môcť, jemu v tvár hľadeť a v blízkosti jeho byť.

Samo Chalupka, vysokého, štihlého zrastu, zvláštnej pružnosti v drieku, priamo nesenou postavou, obličajom otvoreným, zrakom mohutnými obrvami tieneným, ale bystrosťou sálajúcim, mimoriadnym dojmom nás prijal, ktorý dojem zvyšoval na holenej tvári barnavý fúz, pri hovore nado všetko celému mužovi hrdinského výzoru dodávajúci.

Po zaporiadení domácnosti usadil nás v pracovnej izbe svojej, jednoducho vystrojenej; do očú padol nám i pri súmraku dňa mohutný pult, pri ktorom si náš Chalupka zastal, znakom toho, že pri tomže pracováva; steny boly objemnou knihovňou pozakladané.

Rozhovor náš milý domáci pán zaviedol po malej prestávke na nezapomenuteľného výtečníka našeho, dra. Karla Kuzmányho, ktorý práve v ten rok pred krátkym časom bol k velikému žiaľu národa umrel. Samo Chalupka trúchlil velice; nadmier sa rozžialil nad odomretím Kuzmányho, jeho zejmena bližšie priateľské sväzky pútaly k vynikavému, vzletnému duchu nebožtíka, on nado všetko znal prítomnosť jeho oceniť. Zaprorokoval si, že neprežije, ak rok, verného druha svojho, no vďaka riadeniu božiemu, proroctvo to sa nesplnilo. My hneď z toho rozhovoru videli sme, jak hlbokocitný je charakter nášho básnika, jak mäkká povaha vzletnej mysle jeho! Rozhovor náš rozpriadol sa na beh verejných záležitostí, tehdajšími vojenskými udalosťmi zvláště pútavých. Za tým, chcejúc poznať bližšie pracovanie básnika, prenášali sme rozhovor na účinky jeho básnických plodov, menovite básni, vtedy veliký pohyb zapríčinivšej: „Mor ho!“ Tu roztúženo sdelil nám, že viac by národ mal z neho, keby fara lehotská nebola tak zasmušilá, chladná i chradná; básnik potrebuje isté náteplie, kde sa duch povzniesť, rozplanúť dovedie. Vyrozprával nám na to spôsob svojho pracovania. Medzi jeho básňami je málo ktorá výtvor jednoho momentu, menovite básne historického predmetu sú plné študiumu, bádania. Mimo toho každý temer výraz je i etimologicky odôvodnený; jednotlivé výrazy špecielné študium vyžadovaly. Ďalej, on nepracoval nikdy na silu, keď vzniknul v ňom a utkvel sa mu predmet, to si poznačil; čakal, kým sa mu myšlienka kristalisovala, čo mnohokrát drahný čas vyžadovalo; tu i tu mu prišlo na pamäť práve zakľúčenie premyslenej básne, i to poznačil, a tak sostavoval vo chvíľkach básnického vytrženia neoceniteľné tvorby svoje; poliroval, hladil, držal sa toho: „nonum praematur in annum“; tak sa stalo, že každá jeho básenka je kus života básnika — klassicky dokonalá. Všetky svoje básne, avšak bez učenia a memorizovania, znal nazpamäť! Zanášal sa historicko-archaeologickými, mythologickými i etymologickými študiami ďalekého dosahu, len škoda, že materiál sosbieraný, kulturno-historicky vysoko významný nezpracoval. Hlboko vniknul do prameňa pokladov národnej mluvy i prostonárodnej poesie, pesní i povestí, povier, porekadiel, prípovedí; znal určiť i starobylých výrazov, obyčajov, piesní i povestí; za najspoľahlivejších depositárov národních držal stareny i žebrákov, slepcov; stareny, čo poviestky pri kozúbku vypravúvaly, čo vnúčatá pestúvaly; žebrákov, slepcov, čo sprievodom husličiek vyspevúvali si almužnu. Rád shováral sa so starenami, rád študúval ten označený druh žebrákov, ktorý akoby bol pozostatok býval v zašlých stoliciach vandrujúcich prostonárodních spevákov. Studium Chalupkovo historicko-etimologické veľmi napomáhala tá okolnosť, že znal temer všetky nárečia slovanské, a tak bádaniny svoje porovnacím spôsobom ospravedlňoval, tríbil. — Raz idúc z Dolnej Lehoty, vyše dediny postretnul starenu, laškujúcu sa s vnúčatom na ramenách neseným; dieťatko bolo asi 2—3-ročné, chvíľa bola jarnia; po prešlom dažďi vyjasnilo sa nebo i zjavila sa dúha; dieťatko kuklo na hor, zatlieskalo malými rúčkami a starena práve poukážuc na krásny nebeský zjav, vravela k decku: „ľaľa, ďunďa!“ keď Chalupka mal popri nich preísť. Neušlo to jeho pozornosti a celé študium nadpriadol, rozvinul, odhalil z toho, čo starena menovala „ďunďou“. Vyrozprával sa so starenou, vypátral netušeným spôsobom celý jej lexikálny materiál. — Vážiť poklady z ľudu, k tomu vyžaduje sa zvláštny talent pozorovací a zvláštny takt. umeť s ľudom konversovať, aby sa stal sdielnym, originalitu bez príveskov a kunštov prejavujúcim. Chalupka si všetky pozorovania svoje značil, len to večitá škoda, že nie v jednu knihu, ale po rozhatených karôtkach. I v noci, keď spánok obehúval mu v premyšľovaniach, kde mohol, značil si momentánne nápady, myšlienky na porúdzi držanou ceruzou a ráno potom sberal potratené notáty, trúdiac sa začasto nad rozluštením potme písaných hieroglifov!

Zvláštny podnet pôvodu mala báseňka „Keď som pásol na poľani.“ Jednoho rána, dosť zavčasu, šiel Chalupka na zvyčajnú prechádzku od fary na dol vedúcou, hlbokou, dosť úzkou cestou; proti nemu v poplátanej hunke, v klobúku s ošúchanou strechou tvár zaťahujúcom odetý pastúšik, vlečúc kyjáčok vedľa seba, knísavo počaptúval na hor, pomrmlávajúc si spievavo nejakú pesničku, z ktorej Chalupka, keď sa stretnúť mali, vyrozumel tieto slová: „Keď som pásol na polani, snilo sa mi na svítaní,“ — v tom sa stretli, a pastúšik, nepozerajúc na hor, buchol sa o pána farára, tento zľaknutého opýtal sa: „čože sa ti snilo?“ — „jaj, nič, prosím poníženе, pán tatík!“ V tom okamihu utkvel sa predmet v mysli Chalupkovej a on hneď v prechádzke v tomto páde ex abrupto vybásnil báseňku v spevoch vydaných nadpisom „Sen“ obsaženú.

O podobných predmetoch znel náš rozhovor, keď zvali nás k večeri. Medzitým zavítal na faru aj staručký pensionovaný bývalý učiteľ, Blázy, starec hodne vyše 80-ročný, vysokej postavy, ohromnej hlavy, ktorej plešinu dva chlpy vlasov, od tyla na čelo česané, akoby boly venčaly; z dlhej tvári vyčnieval hlavne nos, následkom potratených zubov temer s končitou holenou bradou sa dotýkajúci; oči mal malé, žmurkajúce, sane uhlovito úžily sa ku brade; hrdlo vytýčené v mohutný čierny kravateľ, bolo sponkami zapiato; hábit pozostával z dlhého kaputa a ošúchaných pantalónov „fumavit ex longissima“, pofajčoval si zo štiavničky, rýfového pipasáru. Pán učiteľ, ktorý úradoval bol ešte i za časov predchodcu bl. pána otca Chalupkovho, chýrneho to historika, žil tíško bez nárokov, i jeho svet temer docela zabudnul; býval v malej hospôdke blízko cintorína a chodieval akoby ku svojmu odchovancovi na faru, kde ho pohostinne prijímali.

Pri večeri bol rozmar milý, guľáš a halušky dobre chutily; po večeri, ostanúc pri stole sedeť, besedovali sme ďalej; na konci stola sedel náš básnik, naproti zavrch stolom p. učiteľ Blázy, zo strany my. Tu napadlo nám, že zareční sa niektorá z básní Chalupkových; tu

vstal náš Tomáš Klimo a zarečnil podareno z veršov „Branka". Avšak rečnenie to vhodilo nás do kritickej situácie. Chalupka — ako sme to potom zvedeli — veľmi sa rozčuloval pri poslúchaní rečnenia svojich básní; výrazuplným rečnením bol pohnutý až k slzám; pán učiteľ bral zas dej básne s tak živou fantásiou, ako by sa v skutočnosti osúdne prenasledovanie hrdinského Branka bolo prevádzalo. Interjekciami svojími, komickými gestámi sprevádzal beh deju a výstrahu dával Brankovi, aby nešiel v nebezpečie; ba i pohnutosť básnikova trvala, ten sa, samo sebou pochopiteľno, zanosil do citov svojích, i výstražné vtrhávanie pána Blázyho sa potencirovalo. Keď deklamátor skončil, sebavedomou, sviatočnou enunciaciou herosa Samo Chalupka povzdychol si a riekol: „Bračekovci, ak kedy náhrobník značiť bude mohylu telesných pozostatkov mojích, to bych si prial, aby stálo v nápise pomníka: „Pravde žil som, krivdu bil som, verne národ môj ľúbil som." — Neborák Blázy s naivnou ochotou poznamenať sa poponáhľal: „áno, áno, Ich milosť pán farár, ja budem na tom stáť, aby sa jích vôľa vyplnila." — Tak sa komikum striedavo potkáva — a potkáva sa s vecmi vážnymi!

Starček Blázy neprežil Sama Chalupku, — dávno odpočíva pod pažiťou cintorína horno-lehotského.

Hlboko do noci besedovali sme s milým, láskavým naším hostiteľom.

Druhý deň — po prajnom oddychu — hneď za rána vyšli sme na pahorky pôvabného kraju, dívajúc sa na sever, na hole liptovsko-zvolenské, dívaj'c sa k juhu, na doliny krásneho Pohronia. Samo Chalupka povolával nás k výletu pod hole na takzvaný „hrádok". kde vraj — dľa povesti ľudu — obri bývali a mali svoj pevný hrad; ta Chalupka častejšie vychádzal a kopával i ponachodil mnohé popolnice. Ľúto nám boló, že sme už na tom výlete súčastniť sa nemohli, ale stúpať museli každý svojou stranou. Tomáš Klimo šiel do Liptova, my zas cez Ľubietovú, Poniky domov. Náš výtečný Samo Chalupka odprevadil nás na chotár; tam nám ukázal ešte jednu hrobeť, pod ktorou mal byť pochovaný na krížových cestách posledný bosor tohoto vidieku „Pudimucha" zvaný; mal on byť velikým vlkolakom a postrachom celého kraju.

V poverách ľudu vídaval Chalupka vždy mythologické úzadie.

Po tejto návšteve minulo vyše desať rokov. Až roku 1879 v jaseni sme vehlasného nášho Sama Chalupku opäť navštívili. Z Bystrice vybrali sme sa: Turzo, Botto, Krčméry, Hanzlík a pisateľ týchto riadkov k navštíveniu, pozdraveniu nášho slávneho pevca. Cesta tá bola nadmier zajímavá. Ja mal som šťastia cestovať na druhom vozíku s nezapomenuteľným pevcom naším, Bottom. Cestou ináč málomluvný Botto sa veľmi shovorčivým stal, pospomínal levočské školské časy, ako tam mládež úsilno sa vzdelávala; spomínal dobu revolúcie, v ktorej študoval v Pešti na technike; pripomínal, že základ k spisovateľskej činnosti obdržal v Levoči, že ako praktikant, ako praktikujúci inžinier, vždy čítaním básnických kultúrno-historických diel vzdelaných národov, menovite slovanských poetov, sa vzdelával, a že zvláštno študium venoval pri meračkách, kommassacionálnych trampotách samému ľudu.

Ako inžinier pracoval temer výlučne v krajoch Slovákmi obydlených, a div divúci, že bol inžinierom pilným, svedomitým, spoľahlivým, a pri prosaickom cirkli do posledniebo dychu zachoval vysoko vzletnú poetickú náladu. Cesta nám príjemno ubiehala. V Predajnej sme pohodili; proviantovaní sme boli výborne, majúc municie i pre Lehotu, znajúc to, že tam na dedine v letní čas bieda, menovite o mäso a dobrý nápoj.

Dosť pozdne večerom došli sme šťastne na Hornú Lehotu. Milo sme boli vítaní domácou paňou, ako aj od posledniebo videnia veľmi sostárleho Sama Chalupku. Nechtiac pokoj a zvyčajný domáci poriadok rušiť, dali sme sa dosť skoro na oddych. Druhý deň ráno budil nás už dosť zavčasu domáci pán, sdelujúc nám, že musíme s ním výlet spraviť na „hrádok", kde on svoje archaeologické študia i prakticky prevádza. A tak spešno sme sa pozberali, i putovali najprv dedinkou od fary v dolinke sa rozprestierajúcou, potom hor potôčkom lúčinami do hory v severnú stranu k holiam.

Cestou milo bavil nás rozpravom, v ktorom sdeloval dômysly svoje, kde za starodávna boly najľudnatejšie osady, kde by sa našly staré hrobitovy. Za také starobylé miesto, kde by sa mnoho popolníc najsť mohlo, označil zejmena okolie Zvolena; na „Pustý hrad", nad Zvolenom, menovite nad zvolenskou bľachovou fabrikou sa nachodiaci rád by sa bol vybral ku kopaniu i s baníkom. Žialil, že krásne popolnice, čo na „Hrádku" povykopával, v ohni, ktorému pred niekoľkými rokmi i príbytok farský bol podľahnul, zkazu vzaly.

Medzi rozpravou dochodili sme do hory, a nie vysokým briežkom, v dosť priestrannú úboč, pod otázny „hrádok". Na samom, mohutnými bralami pevnenom „hrádku" sme neboli, ani sa miesto samého hradu určiť nedalo; ostali sme na stráni pohrobišťa, kde i teraz mnoho črepov z popolníc ľahko najsť sa dalo. Stráň je úložná a dosť hrubou horou porastená.

Keď človek pomyslí, koľko tých miest na Slovensku, ktoré ľud „hrádkami", „hradom", „pohrádkom", „hradišťom" menuje, kde mnohoráz už ani stopy zrúcanín, kde ztratilo sa i meno specifičné, tam vzdychom sa lúdi to Kollárovo: „Ó věkové dávní!"

My rozložili sme sa na stráni a čo mladší rozvatrili vatričku, všetci posadali kolo nej a rozhovor bol tým živší, že pečlivá domáca pani poslala za nami i mendíčkov, ktorí doniesli slaniny, chleba, zemiakov, vína. a my porobili sme ražne i piekli slaninku a na okruhy chlebové pokvapkávali.

Pri tejto idylickej zábave zvláštne zaujímavý rozhovor viedol Samo Chalupka s Jánom Botom o prostonárodnom i ľudovom básnictve, pointujúc vše jeden vše druhý významné nuance jednoho i druhého básnenia, predstavovali sa nám tu ako výteční representanti oboch smerov. Keď sa medzi rozhovorom i zazdravkalo, pokochajúc sa takto v svobodnej prírode, k obedu stúpali sme chodníčkami vedľa bľukotavého potôčka z velikých hôl rinčiaceho, do príbytku farského.

Pri stolovaní, po zakončenom obede, trvala naša zábava rozmanitého, rozmarno-poučného obsahu živo; na dotazy naše pripomenul náš hostiteľ, jako v dobu poľského povstania r. 1830 ako rojčivý priateľ Poliakov pošiel stať za dobrovoľníka; dostanúc sa v Haliči do prvého kaštieľa zemanského, dali mu tam i úpravu i vystrojenie, a v niekoľkých dňach s nemalou četou octnul sa v rayone bojišťa. Prišiel v tú dobu, kde už povstanie rozhodne ubito a povstalci hnaní na všetky strany; tu pri priechode cez jednu rieku i on stal sa účastným krvavej pôtky, ranil i on, i dostal ranu, ktorá začasto sa mu i pozdejšie otvárala a docela nikdy nevycelela. Starostlivý otec Sama Chalupkov, zvediac o expedícii, poslal učiteľa práve vyšše spomenutého, Blázyho, k vyhľadaniu syna, sverbovavšieho sa, s ktorým sa cestou zpiatočnou postretnul a k rodičom i skutočne navrátil.

Dľa prúdu toho času už i vo Viedni za časov theologického študovania schodil sa Samo Chalupka s horlivými Poliakmi; tak i raz na lisom vrchu (Kahlenberg) pri speve a rečnení do pohonu jich vzala Metternichovská policia a rodoľubí študenti bralovitými úšustami sa

ratovali. Samo Chalupka bol výborným znateľom poľštiny a zvláštnou mäkkosťou vymlúval reč poľskú.

Samo Chalupka nerád rozpomínal sa na účasť v boji bratov proti bratom, i zatúžil sa žiaľno nad nenávisťou, ktorá medzi Poliakmi a Rusmi ešte vždy panuje.

Spomínali sme i to, jako by želateľno bolo, keby Chalupka svoj material historicko-archaeologický i lexikálno-etimologický sobral, sriadil, tu poznamenal bôľno, že ho zrak opúšťa a tak že písať veľmi málo môže, aniž spracovať dovedie rozmyslené i projektované básenky. To večitá škoda, že tomuto výtečníkovi nebolo popriano mať pri sebe dôverníka, ktorý by mu bol znal accomodativne v predsavzatiach nápomocným byť.

Na prosebnú žiadosť našu zarečnil nám Chalupka svoju prepracovanú báseň epickú „Kupu". Sediac u stolu vznešeno predniesol básnik náš pád odboja Kupovho a vskutku výtečne tam líčený opravdový cit loyality, tak, že kde taká loyalnosť citov previeva proti kráľovi a vlasti, jako v básňach a pejmách Chalupkových a kde ozvenou všade sa ozýva nepochybnosť tej loyality, tam večitý hriech zradu vetriť, zo zrady patriotov najčistejšieho zrna potvárať.

Milo, pôvabne pobavili sme sa s patriarchom-básnikom naším v jeho domácnosti, a keď sme sa lúčiť museli k návratu ku plneniu povinností svojích, lúčenie naše bolo bôľne.

Samo Chalupka predtým rád vylietnul do susedných miest, navštívil i Turiec za časov hodov matičných; v posledných rokoch najďalšia cesta jeho bola do Liptova, kde túžil navštíviť ešte svojho verného priateľa mladosti, Juraja Matúšku, i konal pomoc, podporu pre vyhorenú cirkev.

Bol on i horlivým delníkom na vinici Pána. Jeho piesne v spevníku patria medzi najpodarenejšie svojho druhu; ako kazateľ i čo do prednášky i čo do obsahu cirkevných rečí stál tak vysoko, že o ňom povedal dr. Szeberényi, terajší biskup baňskej superintendencie, že výbornejšej kázne za života svojho nepočul, nad tú, akú povedal Chalupka pri visitácii v rokoch sedemdesiatych vydržiavanej.

Pri visitácii, ktorej súčastnil sa aj tehdajší gener. inšpektor a župan zvolenskej stolice, Anton Radvanský, bol ešte i druhý významný moment. Po odbavení visitacionálnych prác a cirkevných funkcií, po spoločnom obede poprosil a vyzval Chalupku biskup dr. Szeberényi, aby shromáždeným zarečnil niektorú z jeho básní. Tu Samo Chalupka velikým dôrazom zarečnil báseň „Mor ho!" Rečnenie na všetkých prítomných neslýchaný dojem učinilo, najväčší ale na župana Antona Radvanského; tento najprv žasnul na spádoch pejmy, na stolci svojom robil pohyby, gesty veľkého vnútorného pohnutia, a keď báseň stupňovala sled deju a junač hrímala za pyšného cara, vtedy ostal ako by ho bolo vyhodilo a stál vztýčený, kým rečník prednášku nedokonal. Chválorečí nebolo konca kraja; hneď ako došiel domov, kúpil si spevy Sama Chalupku a nosil je všade po Turci, Pešti vo vrecku.

A trebárs jako jala Antona Radvanského opportunita, ktorou dvíhal sa i očerňovaním snáh slovenských rodoľubov, a trebárs slávobažnosťou zachvátený mýlne myslel si, že len tým prúdom utláčania vedomia národnieho i vzdelania slovenského dôjde v krajine oslavy, v jednom verši svojom akoby kajúcne prosí:

„Dajte že mne už raz pokoj,
vždy ma nekarhajte,
nie som Slovákom nepriateľ,
pokoj že mi dajte.
Z Liptova i mne slovenská
matka život dala
a slovenská kolísočka
i mňa kolísala."

A čo aj vypáda na tak rečených „panslávoch", vo vlasti našej len ten bude opravdovým patriotom, kto protivy šovinistickým prúdom načinené vyrovná, kto uspokojí národnosti šľachetné a ta smerujúce snahy, aby ony srdcom svojstva prísť mohly k srdcu milej otčiny, aby zo svojho blaha riasť dopriať mohli i blahu uhorskej krajiny; biedou ľudu nik neposvätí studenú hrudu ani jeho porobami, len ten ju v oltár prerába svätý, ktorému zriastol život bohatý z nej, okrášlený vedami."

„Nie Rím, nie Augsburg, nie poddaný, nie pán! jedno v dolmáni, v taláre, či v hune: česť mu, kto verný krajan! Česť kráľovi a svätej korune!"

Uctiť Slavianstvo, uctiť národy! ruka ruku nech umýva; preč pýcha a vládobažnosť! jeden cieľ a jedna snažnosť! Voľnosť má byť spravodlivá!

Samo Chalupka bol i v občianskom ohľade povinnosti svoje verne konajúci, smierlivý, slušne smýšľajúci, kráľovi i vlasti verný slovenský patriota.

Kým bol dúživejším, brával účasť i na rozličných shromaždeniach, i na spoločenských zábavách; chodieval na divadelné ochotnícke predstavenia i do Hronca i do Slovenskej Lupče, bol i usilovným dopisovateľom slov. časopisov. Ešte z časov dopisovania do „P.-b. Vedomostí" nasledovné úprimné slovo venoval divadelným ochotníkom a spisovateľom:

„Ochotníkov upozorňujeme na jednu chybu, ktorú sme na viacej miestach zbadali. Keď sa má divadlo hrať, jakože sa pri tom u nás obyčajne pokračuje? Vyvolí sa kus, prepíšu, rozdajú a naučia sa úlohy; nasledujú próby atď. To je nie dosť. My sme takto robievali. Najsamprv vyvolili sme si správcu, ktorý sa do veci náležite rozumel. Tento shromaždivší ochotníkov, prečítal alebo dal prečítať najlepším deklamátorom v jích prítomnosti celý kus a upozornil na hlavnu myšlienku kusu toho, okolo ktorej sa všetko otáča, na hlavný dej, ktorému všetky ostatné pomáhajú. Potom rozdelily sa úlohy a naložilo sa každému, aby celý kus ešte raz sám lebo s inými preštudoval, žeby tak postať svoju medzi inými rozoznať a pochopiť mohol. Pri druhom shromaždení prešli sme zas celý kus, ale tak, že už každá osoba deklamovala z papieru úlohu svoju, keď rad na ňu prišiel. Tu prezkúmaly sa jednotlivé charaktery a kde bolo potrebné, dalo sa poučenie, jako by sa predstavovať maly. Potom len nastúpily próby. Istý som, že kde podľa tejto nárady pokračovať budú, tam i pri menšom namáhaní hra sa podarí."

„Na spisovateľov divadelných ale máme tú prosbu, aby nám viacej malých a ľahkých kusov podávali, veľké a ťažké my našími dramatickými silami na tento čas „ovládať" ešte nie sme vstave. Sceneria v našich divadlách na pospol veľmi biedne je pristrojená a 10—20 osôb ku divadlu sosbierať v málo ktorom slovenskom meste možno. Jestli tedy páni spisovatelia žiadajú, aby slovenské divadlo zkvitlo, nech okolnosti tieto z očí nezpúšťajú."

V šesťdesiatych rokoch hrali divadlo i na D. Lehote, prevodzovali činohru pod názvom: „Nepostúpiš ku zlému", pôvodcom činohry bola pani Emma Justhová, manželka tehdajšieho učiteľa horno-lehotského, horlivá národovkyňa slovenská. V jednej besednici P.-b. Vedomostí Samo Chalupka z príležitosti tohoto divadelného predstavenia nasledovne opísal Dolnú Lehotu: „Obec táto, hniezdo zemanského rodu Škultétych, ktorý už nie jednoho výtečníka vlasti i cirkvi dal, prináleží medzi najvzdelanejšie tohoto okolia. Účinkuje tu od mnohých rokov p. J. Blažko s vidomým prospechom. Tento ná-

rodovec náš trávieval za mlady dni svoje pri nákove; večery a noci pri knihách, a vlastnou usilovnosťou tak sa vzdelal, že teraz úrad notársky na oboch Lehotách s veľkou spokojnosťou i predstavených i podriadených zastávať možný je. Zakúsivší sám sladké ovocie vzdelanosti, usiluje sa rozširovať ju i medzi svojími spoluobčanmi.“

S útechou prichodí pripomenúť, že menovaný p. J. Blažko dosiaľ žije a úspešne pôsobí na šírení vzdelania ľudu i pozdvižení všeobecného blahobytu.

Z našincov najčastejšie navštevoval Sama Chalupku Ľudevít Turzo, horlivý to inšpektor cirkve horno-lehotskej, on bol najúprimnejším priateľom, dôverníkom Sama Chalupkovým. Často vzpomína, jak s veľkou úľubou bavil sa v spoločnosti so Samom Chalupkom, jak veľkého pôžitku mal z jeho rečí, a menovite jakého duševného okriatia z jeho kázní. Ľudevítovi Turzovi prichodí vďaka, že vydaly sa spevy Sama Chalupku, že zachovala sa knihoveň Sama Chalupkova, i to, že sriaďujú sa rukopisy jeho.

Samo Chalupka ostal roku 1881 vdovcom, umrela na náhlo jeho verná manželka Eufrozina Chalupková, rod. Turánska, klesnul i on vidome a po dvoch rokoch odobral sa z tejto časnosti.

Nad mohylou jeho pri manželke i rodičoch svojích spočívajúceho stkvie sa zdobný pomník, na ktorom stojí vyrytá i tá, ním, jako vyššie rozprávano, k náhrobnému nápisu označená veta:

„Pravde žil som, krivdu bil som,
verne národ svoj ľúbil som.“

Samo Chalupka bol verne oddaným priateľom ľudu, jemu, špecifične svojmu ľudu, jeho péči a starosti sverenému poručil najväčšiu časť svojho majetku; národu svojmu zanechal v spevoch svojích taký poklad, z ktorého neprestajne čerpať možno vzory, ľubavy, rodomilstva, nádeje i bodromyseľnosti.

Účel sostavenia rozpomienok týchto bol nielen ten, aby sa výraz dal individuálnej piety, ale aby mužia o národ zaslúžilí oboznamovaní boli čím valnejšie s obecenstvom k zachovaniu jích pamiatky i pozbudeniu potomstva, lebo na vzoroch vzdeláva sa mládež a uctením i zachovaním pamiatky vynikavých mužov vzdeláva i zabezpečuje sa históriu národa. Jak zaujímavé i vzdelavateľné bolo a je napísanie životopisov starších i mladších spisovateľov a výtečníkov slovenských, nedá sa dosť prizvukovať.

Konečne nutno pripomenúť ešte záležitosť sriadenia rukopisov Sama Chalupky. Čím dokonalejšie chcú to patriční previesť, tým viac sa to odtiahne, a môže byť, že i celkom zaostane. Najpríhodnejšie by to bolo a najželateľnejšie: sdeliť čím skôr všetko čo možné ako materiál k ďalšiemu študiumu kus po kuse na príklad vo „Slov. Pohľadoch“, ale neodkladať s tým; nech sa váži z pokladov sosbieraných úrok bežný, ale nech nehynie kapitál. Tak tratia sa rukopisy K. Kuzmányho, Petra Kellnera, Hostinského, Ľudevíta Kubányho, Janka Krála, Jonáša Záborského atď. k veľkej ztrate písomníctva slovenského. Nasledovania hodný príklad pozostavil blahej pamäti Pavel Dobšinský, ktorý rukopisy Jána Bottu v krátkom čase sriadil a verejnosti podal.

Vo vernom konaní povinností povolania oduševňuje pamiatka otcov, nedá klesať v boji, dodáva vytrvalosti. Písateľa riadkov týchto Samo Chalupka povzbudzoval v pamätník napísanými nasledovnými slovami:

„Nepravých nepravosť privedie do zkazy,
lež pravda, oj pravda, tá iste zvíťazí!“

A keď sme verili vo víťazstvo pravdy, verme že i ďalej! *M.*

Tragika v Sládkovičovej „Maríne.“

Uzol tragiky, ačkoľvek má veľkú podobnosť s oným Gordickým, ktorého konce boly vraj tak znamenite do jeho stredu vpletené, že jich nebolo možno nijakým spôsobom vynajsť, nepodáva celkom toľko ťažkostí, žeby sme museli cieľom jeho rozuzlenia k násilným prostriedkom čiahať; lebo trebárs ako umele by zauzloval básnik vo veselo- alebo v smutnohre ten spor zápas vedúcich vidín, nie je možno, aby nebolo spôsobu rozputnať to dramatické pletivo, od jehož priaznivého alebo nepriaznivého riešenia dostáva hra svoj taký alebo onaký ráz. Nutno tedy i pri básni v otázke stojacej hľadať počiatky toho tragického uzla, ktorý je v slovách žalospevu, Maríne v ústka vloženého, takto zauzlený:

„Poslušnú dušu úbohej dcéry
S chlapom cudzím, ba odporným, sverí
Studený prsteň matery.“

Aby sme mohli obsiahnuť celú tragiku v Maríne, potrebno nám prebehnúť ešte raz prvý oddiel básne, a síce od vystú enia samej hrdinky. Už ten elegický tón, ktorý celou jej piesenkou previeva, budí u čitateľa istú predtuchu, naplňujúcu ho obavou, že láska, ktorá tak smutne počína, vezme istotne žalostné skončenie V kom by nevzbudily sústrasť tie jej prenikavé slová:

„Oko slzou je zaliato,
Že tu láska času slúži:
Preto plačem, že zem táto
Túži len, túži a — túži!“?

V poslednej vete vyslovené akoby všeobecne platné pravidlo odstraňuje každú sebeckú príchuť tejto sťažnosti, avšak zahrňuje súčasne i jednotlivý pád tedy i nešťastný osud jej lásky: „zem táto“, t. j. ľudia na tejto zemi túžia a len túžia bez toho, aby jích túžby došly želaného splnenia. Tejto predtuche dostáva sa zvláštneho výrazu a súhlasu zo strany milencovej v tom rozhovore milenkinej ruky s neznámym srdcom, kde na námietku ruky:

„Ale vieš ty to, srdce neznáme,
Že komu panej srdce je dané,
Ten mňa si tiež má dobývať!“

miesto primeranej odpovedi nasleduje výrečné mlčanie. Zreteľnejšie vyslovená je pochybnosť o priaznivom výsledku tohoto ľúbostného pomeru v slovách:

„Víchrice strašné sa rozletely
Nad mladistvým nebom mojím“ atď.,

ktorých dojem nie je v stave odstrániť to jednostranné ubezpečenie 37. sloky. Ačkoľvek rozhodnutie devino skvele vypadlo v prospech básnikov, tak že sa môže smelo oddať tomu presvedčeniu, že:

„Neustúpi lásky sila
lichotným sveta nádejam,“

predsa v tom „vyznaní“ (41) pripúšťa možnosť odreknutia sa jej, z čoho očividne dá sa zatvárať i na pravdepodobnosť toho. Z dosiaľ uvedeného vysvitá, že už tu rozprestiera básnik útle niti tragickej siete tým cieľom, aby čitateľ pozvoľna pripravený nezarazil sa pozdejšie nad tým, keď octne sa v sosústrednenom bode tragiky 148. sloky.

Potom (42—65), akoby nám chcel dať zabudnúť všetky tie dosiaľ vylíčené obavy, uchvacuje čitateľa maľbou veľkolepého ideálu krásnej milenky i zase tým cieľom, aby nám po malej chvíli prišla k povedomiu

tá myšlienka, že čím vzácnejší ten obraz, tým väčšia je jeho ztrata a že tým hlbší žiaľ vyplýva odtiaľ.

Ako Marína hneď pri jej prvom vystúpení tam pod utešeným Sytnom vzdor tomu rozkošnému jarnému večeru plače,

„.... že zem táto
Túži len, túži — a túži!“,

tak Sládkovič, keď z väčšieho vyspieval krásy svojej milenky, stáva nad Hronom a — slzy leje (65), že

„Tú, čo duša jeho vzýva,
Závistná diaľka mu zakrýva,
Tú nemožno blízko videť.“

K tomu (66):

„Zákon ho nevyhnutný*)
Na žalár losov tmavý, smutný,
Ohromným putom prikoval.
A tú, ktorú duch jeho vzýva,
Útechu svoju v nej si snívа,
Tú mu za kopy hôr schoval.“

Že na básnika tu i tu otupy prichádzajú, keď sa zamyslí o svojej budúcnosti, niet divu, pritrafuje sa to každému mladému človeku, triezve rozmýšľajúcemu o budúcom osude svojho života; veď ako jeho, tak práve i iných mnohých

„Duch sveta.... tajnou mocou
Vedie búrnou žitia nocou
V divé boje ľudských duchov!“

A šťastný mládenec, ktorého tak ako Sládkoviča podporuje čistá láska (68, 69) a ktorý vie sa vo svojom ideálnom smýšľaní tak vysoko povzniesť, že mu úplne postačuje tá biblická potecha (70):

„Jak je velebno krásu matkou,
Cnosť, pravdu volať sestrou sladkou
A pokoj bratom nazývať.“

Tak len Šalamúnovi bolo dopriano hovoriť: „Dic sapientiae, soror mea es, et affinem prudentiam voca. (Rci moudrosti, sestra má si a rozumnosť přítelkyní menuj.) Proverb. VII, 4. Teraz už pristúpime k dôkladnejšiemu rozboru: Výjavu s motýlom a podlízačom (85—107).

Odhliadnuc od utešeného líčenia rozkošného májového rána, uvádza 85. sloka čitateľa do predihry hlavného deja a tak utvorený je primeraný priechod z prvého diela básne do nasledujúceho. Básnik už tu dáva nám v podobenstve tušiť, čo všetko má nasledovať. Motýl a ruža, jích vzájomný pomer! Syn húsenky zlietne k ruži na klamné zálety. Podobného porovnania, aké tu pred sebou máme, nenájdeme tak ľahko. Starí spisovatelia najradšej tvorili porovnanie vzaté od včely a jej pracovitosti, na pr. Ar. Aves 750:

ἔνθεν ὡσπερεὶ μέλιττα
Φρύνιχος ἀμβροσίων μελέων ἀπεβόσκετο καρπὸν ἀεὶ φέρων γλυκεῖαν ᾠδάν.

*) Jeho tehdajšie postavenie v R.

Podobného obrazu taktiež v dobrom smysle použil o sebe Horác (Carmen IV, II, 27): „Ego apis Matinae more modoque grata carpentis thyma carmina fingo.“ A Lukrec (III, 11): „Floriferis ut apes in saltibus omnia libant, omnia nos itidem depascimur aurea dicta.“ Cifrovaný vrah vernosti nájde so svojimi peknými práškami milosť u Maríny. Keď mu ale pozrela v zrádne oči a uvážila jeho obcovanie a zachodenie s ružou, rozpálila sa jej tvár hnevom a ústka zhrmely rečou, ktorá akoby vopred udáva smýšľanie devino. Sloka 89. obsahuje doplňok k obrazom driev (52 a 54) nakresleným.

Ak veliký je rozdiel, keď básnik hodí myšlienky len ako kostru na papier a keď jich ozdobí vhodnými okrasami, uvidíme, keď porovnáme 90. sloku s Horácovou ódou (Carmen I, XVI). Oba básnici opisujú milenkin hnev, rozdiel leží ale v tom, že, keď Sládkovič udáva jednoducho ako pramene hnevu: pomstu, závisť a náruživosť, tak stavia Horác urazenej krásavici pred oči z jednej strany istú prirodzenú nevyhnuteľnosť hnevu, z druhej jeho zkazonosnosť. Po úvodnej sloke tvoria tri nasledujúce jednu a tri posledné druhú skupeninu. Neviazaný preklad spomenutej ódy znie nasledovne:

1. „Ó od peknej matky krajšia dcéro! Akúkoľvek chceš mieru položiť mojim posmešným veršom, polož: či sa ti ľúbi hodiť jich do ohňa, či do mora Adriatického.

2. Ani Diudymene (Cybele), ani obyvateľ svätyne, Pythius, ani Liber, ani Corybantovia, keď ostroznejúce medené panvice (acuta aera) udierajú jednu o druhú, neotriasajú tak mysel žrecov,

3. ako zasmušilé hnevy: ktoré nezastraší ani Norický meč, ani more lodiam nebezpečné, ni zúriaci požiar, ba ani sám Jupiter, keď v hrôzyplnom hukote znáša sa dolu.

4. Hovorí sa, že bol Prometheus prinútený prvotnej tvorivej hline pridať čiastočku zo všetkých živočíchov vzatú a že vztek zúrivého leva položil nám k žalúdku (stomacho nostro).

5. Hnevy do strašnej záhuby uvrhly Thyesta a mestám vysokými zďami obohnaným staly sa poslednou príčinou, pre ktorú boly od základu vyvrátené (Ilium) a následkom ktorej

6. svevoľné vojsko priložilo pluh k hradbám nepriateľským. Zkroť svoju nevoľu! I mne zbúrila sa neraz v prsiach krev sladkej mladosti a nahnevaného ma pohnula k prenáhleným jambom (posmešným veršom).

7. Ale teraz snažím sa tým, čo je milostné, zameniť to, čo zplodzuje zasmušilosť, kýmkoľvek po nazpätvzatí potupy nestaneš sa mi priateľkou a neprinavrátiš mi svoje srdce!“

(Pokračovanie.)

OBSAH.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY“ vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predplácа sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNÍK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 11.

ILUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. novembra 1887.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

115. Matej Bel.

Narodil sa v Očovej vo zvolenskej stolici z ev. rodičov 24. marca r. 1684. Otec jeho bol mäsiarom. Od matky Alžbety rod. Cseszneky naučil sa už v detinskom veku maďarskej reči. Ján Jemer vo „Verzeichniss allerhand pietistischer Intriguen und Unordnungen in Lithauen, vielen Staedten Teutschlands, Hungarn und America“ a po ňom Klein v „Nachrichten von den Lebensumstaenden evang. Prediger“ tvrdia, že rodinné meno Belu bolo vlastne Funtík. Toto bolo pravdepodobne len posmešné meno, ktoré sa tak mohlo prilepiť na rodinu, že Belov otec súc mäsiarom, zapodieval sa s vážením, s funtami. Ináč ale v očovskom chotáre ešte po dnes jestvuje jeden kus zeme, ktorá sa „Funtíkove prielohy“ nazýva, a nie je nemožné, že táto zem bola kedysi majetkom Belovho otca; taktiež jestvuje tam aj dnes ešte jedna katolícka rodina pod menom Bel ináč Beley, o ktorej rodinná tradícia hovorí, že s Matejom Belom pochodí z jednoho koreňa. Dom, v ktorom narodil sa Matej Bel a svoje detinstvo trávil, označený je číslom 47.

V Očovej jedným z najnábožnejších evanj. domov bol dom Mateja Bela. (Aj otec volal sa Matejom). Ponevač v Očovej ev. bohoslužba prestala r. 1673, Bel bol alebo očovským rim.-kat. farárom alebo v Garamsegu ev. kňazom krstený, lebo Očová patrila sem čo filiálka. Pobožný Bel, keď nemal prekážky, každú nedeľu s celou rodinou chodil do Garamsegu, keď to ale urobiť nemohol, vtedy on bol doma kňazom a prelegoval rodine z biblie a vyspieval s ňou niekoľko spevov z Tranosciusovho spevníka. Tento patriarchálny, nábožný život nezostal bez vlivu na syna Belovho. Tento oddal sa na kňazskú dráhu a jako bohoslovec navštevoval pietistického smeru universitu v Halle a toho istého smeru preložil aj Arndtove a Freilingshausenove spisy, a síce tamten do slovenčiny, tento do maďarčiny.

Očová leží v jednej z dolín krásneho Pohronia. Na blízku nachodia sa zámky dobronivský, zvolenský a vígľašský. Mladému Belovi neraz prišlo ísť popod tieto, a tu obyčajne rozmýšľal o jích minulosti, vypytoval sa na jích deje a majiteľov, a tak pravdepodobne okolnosť táto mala vplyv na vtipného chlapca, že zamiloval si dejepis.

Bel vyrástol pod rukou palicujúcich magistrov. Keď v Očovej naučil sa zčiastky od rodičov, zčiastky od dedinského učiteľa čítať a písať, rodičia poslali ho v siedmom roku do Lučenca, kde bol vtedy Fraňo Búľovský sriadil súkromnú školu, a tu chodil do počiatočnej, totižto donatistov triedy. Učil sa tam písaniu, čítaniu, náboženstvu, počtovede a počiatkom latinskej reči. Bola to škola bez dozorstva. Raz jeden panský, zemanský kamas dal sa do niekoľko chudobnejších žiakov, medzi ktorými nachodil sa i Bel, a tohoto tak sotil, že narazil hlavou o skalu a následkom utrpenej rany temer vykrvácal a ležal 4 mesiace nemocný. Naľakaní rodičia vzali ho preč odtiaľ a dali do mnoho lepšej, sriadenejšej školy v Kálnove, ktorú založil Pavel Batta, novohradský hlavný slúžny a kálnovský majiteľ. Bel tu r. 1694 jako dieťa chudobnejších rodičov bol zdarma vyučovaný a vydržiavaný pokrmom, a prospieval v učení, bárs aj tunajší učiteľ patril medzi palicujúcich. „Quidquid a plagoso magistro temporis vacabat, acidulis Kalnoiensibus dabamus, nisi id aeris intemperies prohibebat,“ hovorí v opise Kálnova. Sotvá bol v Kálnove pol roka, keď škola pre smrť Battovu zanikla.

Odtiaľto ešte v tom roku dostal sa do ústavu dolnostrhárskeho, rodinou Madáchovou udržiavaného a podobného rodu. Založil ho Ján Madách, krupinský kapitán a dolno-strhársky majiteľ, s ktorého synom Ladislavom, neskorším podžupanom novohradskej stolice, učil sa Bel v tomto ústave. Tu najskôr dokončil grammatickú triedu.

Zo Strhárov poslali ho rodičia r. 1695 do Baňskej Bystrice, aby si tu pri latine aj nemčinu osvojil. Tu chodil do syntaxi. Bel prišiel tu zas pod ruku takého učbára, — zdá sa, že Ján Hodikius bol tento plagosusmagister, — ktorý žiakov nielen duševne nevzdelával, ale s nimi aj drze zachodil. Toto natoľko rozhorčilo Bela, že chcel s privolením rodičov na remeslo ísť. To by sa bolo aj stalo, keďby raz, priam keď Bel bez príčiny ubitý v lavici plakal, nebol náhodou vkročil do triedy konrektor ústavu, Ján Pilárik. Tento spozorujúc plačúceho žiaka, dopytoval sa o príčine plaču, a presvedčiac sa, že tento bol nevinne ubitý, potešil ho, potom ale viedol ho za ruku do svojej izby. Tu sa ho

jedno druhé vypytoval. Ľúbily sa mu chlapcove smelé, múdre odpovede, a odtedy stal sa Bel Pilárikovým miláčkom. Pod vedením tohoto učeného muža Bel položil si základ svojej mnohostrannej vzdelanosti, a keď nezadlho Ján Burius bol vyvolený za rektora gymnásia, Bel pod vedením týchto dvoch učbárov s najlepším výsledkom dokončil syntaxis.

Z Baňskej Bystrice šiel do Prešporka pre učenie tak zvaných humaniorov, a tu dokončil aj prvoročný beh filosofický. Konrektor ústavu, Ján Ehrenreich-Weissbeck, bol Belovi zvlášte nakloneným, a vidiac tohoto pilnosť a pekné vlohy, neraz ho k sebe povolal a zo svojej knižnice knihami opatril, tak že možno povedať, že v Prešporku nie na toľko škola, jako radšej čítanie kníh a obcovanie s Weissbeckom Bela na toľko vzdelaly, že po tunajšom trojročnom zdržiavaní sa opustil Prešporok jako jeden z najlepšie pripravených mladíkov. Tu mal príležitosť naučiť sa nemecky, ale maďarčinu zabudnul. Aby sa v maďarčine sdokonálil, šiel koncom r. 1700 v 17. roku veku svojho do Vesprimu. Tu mu istý pán vychovanie svojho syna sveril a ho s týmto do reform. gymnásia do Pápy poslal. Bel v Pápe strávil jeden rok, či tu ale navštevoval školu, je neisté. Tu dokonále osvojil si maďarčinu. Z Pápy r. 1702 šiel opäť do Baňskej Bystrice. V ceste navštívil rodičov v Očovej. Tu našiel otca na smrteľnej posteli, ktorý i zomrel po čas synovho pobytu.

V Baňskej Bystrici ešte na žive našiel Buriusa a Pilárika. Pod Pilárikom zdokonaloval sa vo východných rečiach, v dejepise, zemepise, prírodopise a v theologii, teda v takých predmetoch, ktoré vtedy do filosofického a theologického behu náležaly; poneváč tam ale r. 1702—1704 dľa Karola Rosenauera filosofická trieda nejestvovala, možno sledovať, že Bel filosofiu študoval nie v škole, ale súkromne pomocou Pilárika.

Dokončiac štúdia na domových ústavoch, pomocou baňsko-bystrickej a rožňavskej cirkve v lete r. 1704 pohnul sa do Nemecka cez Poľsko a Sliezsko. V ceste postál vo Vratislave, oznal sa s Gryphiusom, Hauckom a Neumannom, chýrnymi učbármi. Konečne na počiatku oktobra cez Lipsko prišiel do Hally a tu dal sa zapísať medzi universitných študentov.

V Halle Bel učil sa: pod Breithauptom dogmatiku a morálku, pod Franckom úvod do kníh Starého a pod Antonom Nového zákona, alebo isagoge a polemiku; pod Michaelisom hebrejskú reč, pod Reinbeckom hebrejskú akcentáciu, pod Tribechom grécku, pod chýrečným Cellariusom latinskú reč, pod Buddeusom filosofiu, pod Tomasiusom prírodné, pod Ludevigom štátne, pod Strickom cirkevné právo; načúval aj „medicinam forensem.“ Odtiaľ pochodí onen chýr, že Bel v Halle zanechal theologiu a hotovil sa k lekárstvu. Professor Francke stal sa Belovým priateľom a ustanovil ho vo vychovateľni, ním založenej, za učbára. Bel tu v prvej triede rhetoriku, v druhej theologiu, v tretej hebrejskú a v štvrtej latinskú reč vyučoval; ba aj výchovu svojho jediného syna sveril Belovi. Jako domáci vychovateľ Bel u Franckeho bydlil a s týmto znamenitým mužom až do smrti si dopisoval. Bel stal sa vo Franckeho ústave geografom. Zeme- a dejepis v tomto ústave spolu vyučovali sa, čomu nutno pripísať, že Bel v „Hungariae novae notitis“ spojil zemepis s dejepisom.

Bel v Halle strávil 3 roky. Vtedy naraz z dvoch miest dostal pozvanie, jedno do Východnej Friesie, kam ho istý boháč pod skvelými podmienkami pozýval za vychovávateľa svojho syna; druhé do Baňskej Bystrice, odkiaľ dostal tú otázku, že či by nebol náchylný prijať úrad gymnas. konrektora, tak, že by aj v kostole špitála „Alžbeta“ menovaného duchovné práce konal, s titulom „adjunctus ministerii“? Do Uhorska sa vrátiť, kde zúrila občianska válka, nemal veľkej chuti; tým viac bol náchylný zaujať friessku stanicu. Keď už sa bol odhodlal, padol do nemoce. Keď ozdravel, lekári radili mu premenu povetria. Keď ale z B. Bystrice darmo čakal riadne povolanie, friesska stanica ale behom jeho nemoce bola už zaplnená, na Breithauptove vyzvanie prijal riadenie bergenského gymnásia pri Magdeburgu, kde aj Breithauptovi, ktorý bol tohoto ústavu riadnym kňazom, na kazateľnici vypomáhal. Na to ho Baňsko-Bystričania riadnym pozvacím listom znovu vyzvali k prevzatiu konrektorstva. List tento Bel sdelil Breithauptovi. Tento mu zas oznámil, že ho učbársky sbor mieni upotrebiť ku universite jako súkromného učbára, predsa však odporúčal mu baňsko-bystrickú stanicu. Na to ju aj prijal.

Prv, než navrátil sa do svojej vlasti, podľa obyčaje tehdajšieho veku držal dňa 24. aug. r. 1707 pod predsedníctvom Breithauptovým theologické pojednanie, ktoré vyšlo v hallskej tlačiarni pod názvom: „Forma sanorum verborum.“ Obsahuje v sebe zkrátka dogmatiku evanj. cirkve a je venované kňazom a dozorcom baňsko-bystrickej cirkve a úradníctvu zvolenského seniorátu. Za potrebné uznal označiť svoje theologické postavenie a hneď z počiatku prekaziť tie upodozrievania, ktorým by asnáď jako hallský žiak mohol byť vystavený. Tomuto ale nemohol vyhnúť. Tak na pr. Mikuláš Szirmay, jeden zo stĺpov hornouhorských evanjelikov, v Bardiove dňa 29. augusta r. 1708 daným listom upovedomuje Jána Radvanského: „Chcel som aj to Vašej Milosti na vedomie dať: Neosolium, uti nobis refertur, incipit fomentum et nidus esse damnati pietismi. S Vašou Milosťou v Ružomberku sme damnovali aj žiakov hallskej akademie. Ale pán Burius kommendoval za konrektora Mateja Bela, očovského syna, zo zvolenskej stolice, ktorého aj prijali, čím Baňská Bystrica stane sa hniezdom pietismu.“ (List písaný je až na niekoľko latinských slov maďarsky.)

Bel stal sa tak obľúbeným v Baňskej Bystrici, že aj sám Ján Radvanský choval sa oproti nemu s najväčšou úctou a dal svojich dvoch výborných synov, Ďura a Ladislava, v baňsko-bystrickom gymnásiume pod Belom vychovávať, a keď sa Bel neskorej vzdialil do Prešporka, aj tam jich za ním poslal, a na Ladislava mal dozaista Bela vplyv, lebo on sriadil knižnicu a sbierku listín Radvanskovcov, a na základe tejto spísal dejepis rodiny a sostavil jej rodostrom.

Bel, vzdialiac sa z Hally, navštívil Berlín, a tu oznal sa s tehdajším chýrnym dvorským kňazom, Jablonským, a s ním až do smrti stál v dopisovaní. Odtiaľto cez Frankfurt nad Odrou, Lehnicu, Vratislavu, Žilinu a Štiavnicu dňa 24. mája r. 1708 došiel do Baňskej Bystrice. Pri boku svojho niekdajšieho učbára nosil konrektorský a pri špitálskom kostole kňazský úrad; predtým ho ale vysvätil Štefan Pilárik, štiavnický kňaz a superintendent. Dňa 12. marca r. 1710 po smrti Pilárikovej bol vyvolený za rektora gymnásiuma a v tom roku bol špitálsky kostol evanjelikom odňatý. — Z príležitosti prvej verejnej zk´šky pod jeho rektorátom dostal 7 zl. 20 kr. odmeny. Učil aj v rhetoricko-poetickej triede a zrelším žiakom prednášal aj filosofický predmet, totiž dejepis a zemepis. Zaviedol aj to, že žiaci rovnošatu, tógu nosili a v kostole aj kázali, a prijal medzi predmety aj rímsku archaeologiu. Dokazuje to v maď. nár. museume tento rukopis: „Antiquitates romanae in nucleo, in gymnasio neosoliensis A. C. sub fideli institutione viri et rev. et clar. Matthiae Bel propositae an. 1710.“ V nižších triedach ale prednášal latinskú a slovenskú grammatiku, jako to podobne v maď. nár. museume chované jeho rukopisné školské knihy ukazujú. Pravdepodobné je, že mal taký školský plat, jako jeho

predchodca, totižto 187 uhorských zlatých a 20 denárov, čiastku didaktruma, byt, kúrivo a iné menšie dôchodky, tak zvané sviatočné a meninové rekordácie. Plat tento Bel dostával od mesta od r. 1705—1710 do mesiaca júna, keď v posledne menovanom roku zastavil ho Ladislav Boršicky, kráľ. kommissár, ktorý aj to nariadil, aby ev. gymnásium na grammaticale znížené bolo, čo sa ale za času Bela nesplnilo.

Matej Bel bydlil v tom dome, ktorý je teraz rim.-kat. počiatočnou dievčenskou školou pri Alžbetinskom kostole v Dolnej ulici.

Bruckner a po ňom Horányi spomínajú o ňom túto episodu: Heister, c. kr. táborník, zaujmúc B. Bystricu, priviedol so sebou niekoľko veľmi kompromittovaných a k smrti odsúdených väzňov. Bel, jako kňaz cirkve, bol poverený tým, aby jich k smrti pripravil, čo aj urobil. Ale ho jemu neprajúci obžalovali u Heistera, že túto úradnú prácu nie najloyálnejšie vykonal a že nie je priateľom cisárskych. Heister, ktorý bol prchlý človek a oproti Bystričanom choval sa antipaticky, na to sa nahneval a zaprisahal sa, že Bela, jak úplne neočistí sa, za tri dni dá usmrtiť. Bel len ťažko udobril táborníka. Hovoria, že Heister neraz spomínal keď Bel vládnul už chýrnym menom, že sa sotva niečomu tak raduje, jako tomu, že Bela vtedy omilostnil. To stalo sa dľa Brucknera dňa 21. jan. r. 1709, a Bel ten deň z roka na rok až do smrti slávil jako svoj druhý rodný deň. Bol privržencom Rákóczyho; ev. veľmoži odporúčali ho Rákóczymu za táborného kňaza, jako takého, ktorý bol súci rečniť v troch rečiach.

Za času jeho professúry v B. Bystrici uzrely svetlo dve jeho diela. Jedno, nauka náboženstva Freilingshausenova, ktorú preložil do maďarčiny a vydal pod názvom: „Compendium avagy rövid summájá az egész keresztény tudománynak XXXIV. articulusaiban foglaltatott és az idvességnek irásbeli rendi kérdésekben és feleletekben ellenités német nyelven elkészittettet Freylingshusius J. Anastasius Glauch Adj. Lelki Pásztor által" atď. Halle. 1713. Venované je Andrejovi Torkosovi, rábskemu kňazovi. Druhé jeho dielo je vyzvanie k domovým učencom, pod názvom: „Matthiae Belii rectoris neosoliensis invitatio ad sepubola conferenda, dum historiae linguae hungaricae libros duos, Genesim et Exodum adere parat. Berolini, typis Udalrici Liebperti. An. 1713."

Bel úradoval v Bystrici do jari r. 1714. Vtedy mu prešporská ev. cirkev odporúčala rektorát tamejšieho gymnásia, aby jako v pozvacom liste stojí: „quatenus res gymnasii collapsas sua singulari prudentia, doctrina et eruditione erigere valeat" Dňa 18. apríla na vydržiavanom valnom shromaždení odobral sa od Bystričanov. Jakonáhle prišiel do Prešporka, Bel predostrel školskej rade svoj učebný plán, ktorý táto prijala s niektorými premenami. Dňa 8. mája bol do úradu slávnostne uvedený, a vtedy držal obsažnú reč: „De ludo bene et prudenter instruendo aperiundoque." Zčiastky mor, zčiastky veľký úpadok školy zapríčinily, že keď Bel ta prišiel, našiel len 40 žiakov. Pod rektorátom Belovým počet tento zrástol na niekoľko sto. Ján Thomka-Szászky v pohrabnej reči, nad Belom držanej, tohoto „rector et instaurator scholarum" menuje. Zvláštne sa vo dvoch smeroch urobil zaslúžilým, totižto najprv utvoril učbárske porady a po druhé vypracoval školské knihy a dal jich vytlačiť.

Učbárske porady Bel vydržiaval každý týždeň. Na týchto uviedol tak zvané hebdomadariumi, totižto zápisnice, do ktorých učbár každý týždeň musel naznačiť, nakoľko prospel v jednotlivých predmetoch. Tieto hebdomadariumi sú veľmi zajímavé. Počínajú sa s r. 1718 a jejich názov je:

DVCe nobIs opVs est ChrIsoqVe MagIstro
Ratio lectionum hebdomadis a d. 3. januarii."
Potom nasledujú týdenné naznačenia. Takéto hebdomadale v listárni požonského ev. gymnásia jestvujú až po r. 1751. Sťa školské knihy teraz Bel písal a vydal:

„Grammatica latina facilitati restituta, ad modum cel. Christophori Cellarii." Levoča 1717.

„Rhetorices veteris et nouae praecepta usu necessaria." Lipsko 1717.

„Institutiones linguae germanicae in gratiam iuventutis hungaricae." Levoča 1718. Druhé vydanie v Halle 1730. Tretie v Prešporku 1755. Prvé vydanie je venované Ďurovi a Ladislavovi Radvanskému, Imrichovi a Ladislavovi Szerdahelyimu, Jozefovi a Fraňovi Darvasovi, Andrejovi a Štefanovi Sirmiensisovi, Ďurovi a Mikulášovi Mostickému a Danielovi Sextimu, svojim žiakom; druhé barónovi Jánovi Keménymu.

„Christophori Cellarii latinitatis probatae et exercitae liber memorialis naturati ordine dispositus. In usum scholarum patriae plurimis vocibus latinis atque interpretatione hungarica et bohemica locupletavit et de usu libri praefatus est Matth. Bel lyc. poson. ev. rector. Norimbergae, sumtibus Petri Conr. Monath A. C. MDCCXIX." Druhé vydanie r. 1735. Tretie v Prešporku r. 1775

Ďalej v tomto čase vydal a v opravenom preklade Gašpara Károlyiho Nový zákon v Lipsku 1717.

Konečne z tohoto času je jeho aj v širšom kruhu rozptýlená kniha „Matthiae Belii de vetere literatura hunno-scythica exercitatio." Lipsko 1718.

Medzi tie predmety, ktoré v Prešporku jako učbár musel prednášať, náležal aj vlastenecký zemepis. Tu cítil medzeru. On složil síce na základe prameňov jemu k dispocícii stojacich a vlastnej zkúsenosti jedno compendium, dľa ktorého prednášal, ale ho neuspokojilo, a keď koncom roku svojich žiakov z vyšších tried domov rozpustil, naložil jim, aby, jakonáhle počiatkom budúceho roku navrátia sa do Prešporka, priniesli mu na základe otázok do rúk jim daných opis zemepisný, prírodopisný, národopisný a dejepisný jejich bydliska, stolice. Žiaci títo skutočne priniesli mnohé dáta z rozličných strán krajiny. Opisy tieto tvorily onen základ, na ktorom Bel ďalej staval, tie z času na čas doplňoval, ba aj sám krajinu pochodil, a tak neskôr povstalo dielo: „Hungariae novae notitia."

R. 1716 štiavnická cirkev povolala Bela za riadneho kňaza, on však povolanie toto neprijal. Barón Gottfried Hellenbach znovu vyzval Bela ku prijatiu štiavnickej stanice, ba sa popustil aj do dopisovania s predstavenými prešporskej cirkve, ale Prešporčania neboli náchylní Bela Štiavničanom prepustiť, a aby ho mohli zdržať, ujistili ho, že keď sa v Prešporku uprázdni najprvšia duchovná stanica, na tú on bude zvolený, na čo Bel skutočne zriekol sa štiavnickej stanice. Už r. 1719 zomrel kňaz Kristian Ján Mirus a Bel jednohlasne bol na jeho miesto vyvolený. V tomto čase vyšly zpod tlače nasledujúce jeho spisy:

„Der ungarische Sprachmeister oder kurze Anweisung zu der edlen ungarischen Sprache, nebst einem Anhange von Gesprechen, zum Nutz und Dienst der hochlöblichen deutschen Nation gutherzig gestellet von Meliboeo." Prvé vydanie v Prešporku 1729. Tento Belov spis udržal sa za 100 rokov ako školská kniha. Štrnáste a zdá sa že posledné vydanie vyšlo v Prešporku r. 1829, a tak priam o 100 rokov po prvom.

„Preces christianae ad excitandum promovendumque verae resipiscentiae, fidei; renovationis solidaeque pietatis studium comparatae, cum praefatione Joh. Franc. Buddaei." V Lipsku 1728. — Buddaens síce v predmluve nespomína pôvodcu dľa mena, len toľko hovorí,

že spis istý uhorský ev. kňaz poslal k nemu k vydaniu. Neskôr ale dokázalo sa, že tejto výbornej modliacej knihy pôvodcom je Matej Bel.

„Die Gottsuchende Seele oder kurzgefasste und schriftmaessige Andachten von einem dürftigen MitBeter. Auf Kosten guter Freunde." V Lipsku 1729. Druhé vydanie tiež tam 1736. V slove MitBeter veľké písmeny M a B, dľa obyčaje tehdajšieho veku, značia počiatočné písmeny pôvodcovho mena, totižto: Matthias Bel.

V menších rozličných časopisoch roztrasené pojednania jeho sú:

„De peregrinitate linguae hungaricae in Europa." Vyšlo v IV. svázku 1734. ročníka „Miscellanea berolinensia."

„Consultatio litteraria de illustrando locupletandoque Lucio." Vyšlo v 3. svázku „Scriptores rerum hungaricarum" Schwandtnera a je písané k biskupovi J. A. Benzoniovi a obsahuje Belovu mienku, jako by sa mohla práca Luciusová o Horvatsku, Dalmatsku a Slavonii doplniť.

„Dias antrorum mirabilis naturae, glacialis alterius, alterius habitus noxios exhalantis." Vyšlo v 1744. ročníku londýnskych „Philosophicae Transactionis."

„Beschreibung zweier Hölen von wunderbarer Natur und Beschaffenheit, deren eine zu Selice, die andere zu Ribar."

„Anmerkung von dem neusoler Kupfer- oder Cementwasser."

„Observatio de antro selicensi." Vyšlo v „Nova lipsiensia XV. pars II."

„Commentatio de antro ribariensi." Vyšlo v „Hamburger Magazin" IV. § 69.

„Fpistola Matthiae Belii de adfecto opere suo de Hungaria antiqua, media et nova." Vyšlo v 1718 ročníku „Krause nova litteraria" na 270 str.

Mimo týchto obsažnými predmluvami opatril nasledujúce:

„Flos medicinae sive schola salernitana de conservanda valetudine." V Prešporku 1721.

„Ethica davidico-salamonea sive psalmi Davidis, Salamonis proverbia et ecclesiastes etc." V Lipsku 1724. Dielo Caztellia.

„Novum Jesu Christi testamentum Sebastiano Castellione interprete." V Lipsku 1724.

„Thomae a Kempis de imitando Christo libri tres, accedit liber quartus de sacramento vulgo inscriptus. etc." V Lipsku 1725.

Schwandtnera „Scriptores rerum hungaricarum." Dva svázky, v Trnave 1745. Belova rozsiahla predmluva o uhorských chronistoch, menovite o bezmennom zapisovateľovi krála Bélu.

„Introductio in orbis hodierni geographiam auctore Joanne Tomka-Szaszky." V Prešporku 1748. V predmluve Bel prednáša dejepis zemepisu.

„Pauli Dolezsallii grammatica slavico-bohemica." V Prešporku 1746. Aj v tejto je Belova pozoruhodná predmluva. Hovorí v nej o starobylosti slávskeho národa, o jeho veľkom počte, o jeho rozdelení na 4 hlavné vetve. Potom o českých mluvniciach, z ktorých znamenitejšie spomína. Hovorí, že česká reč už za času Cyrilla a Methoda pri bohoslužbách upotrebená bola, že neskôr Ján Hus a husiti českú literatúru pozdvihli na najvyšší vrchol rozkvetu. Hovorí sa, že vo vlasti našej z veľmožov Szúnyoghovci, Illésházovci, Thurzovci, Ósztrosithovci, Zayovci, z nižšieho zemanstva Súlovskovci, Benickovci, Szerdahelyovci, Justhovci, Ottlikovci, Pottornyayovci, Platthovci boli mecénmi slovenskej literatúry.

Bel preložil ďalej do slovenčiny a maďarčiny Arndtove „Über das wahre Christenthum" a „Das Paradiesgaertlein" zvané asketické spisy.

Konečne roku 1722 so superintendentom Danielom Krmanom vydal v Halle českú bibliu. Venujúci list k tomuto vydaniu písal Krman, predmluvu Bel. Nasleduje v preklade česko-moravskými bratmi vydané, takzvané šesťsvázkové vydanie, ale mnohými opravami, zvlášte na takých miestach, kde tamtie ku kalvinismu zdajú sa nachyľovať, doplnené. Preloženie toto neskôr zapríčinilo mnoho nepríjemných hodín jak Krmanovi, tak Belovi. Kňazi mnoho ale bezzákladných námitiek pozdvihli proti nemu a usilovali sa nový preklad uskutočniť, to sa ale nesplnilo. Toľko však stojí, že Bel-Krmanovská biblia je jednou z najkorrektnejších.

Schmal spomína vo svojich adversariach, že je Bel pôvodcom tejto bezmenne vyšlej knihy: „Kurze und zuverlaessige Nachricht von dem Zustande der protestantischen Kirche in Ungarn, nebst dreien Beilagen."

Do tohoto času padá povstanie „Nova posoniensia" zvaných novín, ktorých prvé číslo vyšlo 15. marca 1721. Redaktorom týchto novín bol Bel.

Avšak jeho najhlavnejšie diela, ktoré meno jeho nesmrteľným urobily, sú: „Notitia Hungariae novae historico-geographica" a „Adparatus ad historiam Hungariae."

Cieľom napísania svojich „Notitia Hungariae novae" r. 1726 precestoval krajinu od Prešporka po Sedmohradsko. V decembri bol ešte v Satmári. Vzdialený bol r. 1733 vo februári a od 6. aug. do 14. sept., r. 1735 od 9. jan. do 21. febr. a r. 1737 od 12. okt. do 5. dec. V ceste oznámil sa s takými, ktorí mu mohli byť na pomoci, obzrel každé znamenitejšie miesto, meral, a ponevač chcel spojiť zemepis s dejepisom, zkúmal v listinárňach. Kde sám nemohol ísť, ta vyslal svojho pomocníka, tak do komárňanskej stolice Jána Matulaya.

Už roku 1720 vyzval obecenstvo ku podporovaniu podujatia. Teraz počal rozširovať sa chýr, že Bel stojí v službe niektorej cudzej moci a že chce krajinu čiastočne opísať z tej príčiny, aby tá moc v čas pádu mohla sebe dostatočne orientovať. Chýr tento prišiel aj k palatínovi Mikulášovi Pálffymu, ktorý Bela dal k sebe docitovať, a keď tento predostrel svoje hotové rukopisy, palatín presvedčil sa o čistote veci. Chýr tento poslúžil Belovi k dobrému: Pálffy, osobne poznajúc sa s Belom, v záujme spisu viac ráz s ním pojednával. Ba Pálffy oboznámiac Bela s vplyvným Zinzendorfom, dvorským kancellárom, konečne ale vyzískal preňho vypočutie u krála Karola III. Kráľ Bela milostive prijal, s ním dlhšie sa shováral a mu dovolil, aby dielo jemu venoval.

Medzi takýmito okolnosťami Bel r. 1723 na ukážku vydal svoj „Prodromus." V ňom prednáša, jako chce zachodiť vo vypracovaní svojho veľkého zemepisného diela. „Prodromus" vyšiel v Nürnbergu (in folio) nákladom Petra Konrada Monatha, kníhkupca, a je venovaný Karolovi III. Prednáša, že jeho dielo bude pozostávať z dvoch hlavných čiastok. Jednej názov bude: „Hungaria antiqua," a táto bude obsahovať deje Scytov, Hunov, Avarov a Maďarov. Sťa príponu sľubuje nasledujúce pojednanie: „De vetere litteratura hunno-scythica," ktorú ešte r. 1718 dal vytlačiť; potom „Specimen etymologici hungarici ex quatuor linguis orientalibus, hebraica, chaldeica, siriaca et arabica erutum;" potom „De vestigiis sapientiae scythicae in lingua hungarica residuis," konečne „De affinitate linguae hungaricae cum tribus Europae linguis, quas cardinales vocant, latina, germanica, slavica." — Druhej čiastky názov bude: „Hungaria nova." Na ukážku sdeľuje v „Prodromuse" opis spišskej stolice so zemevidom, Pavlom Krayom vyhotoveným, potom opis demänovskej jaskyne od mladšieho Ďura Buchholza, sklenovské a vyhnianske kúpele od Otta Mollera, potom pojednanie o šopronských viniciach a o šopronskom víne od Jána Matulayho, o ko-

panej soli, o stave medicinskej vedy v Uhrách atď. Dielo okrašľuje viac oceľorezov. Bel od tohoto podelenia neskôr odstúpil. „Hungaria antiqua“ vystala. Miesto tejto vyšiel osobytne: „Adparatus ad Historiam Hungariae.“

„Prodromus“ jak domový učený svet, tak aj cudzí tlač čo najprajnejšie prijali. Kráľ, ktorému Bel osobne skvostný výtisk „Prodromusa“ odovzdal, slúbil tomuto ročitých 400 zl. podpory, ktorú Bel ale len jeden raz dostal; tak aj cestou námestnej rady nariadil stoliciam, že keď sa Bel k nim obráti, aby mu daly žiadané dáta. Bela ale vyzval, že keď dokončí opis niektorej stolice, aby rukopis hneď poslal patričnej stolici, aby ho táto vymenovanou kommissiou prezreť a poznámky urobiť mohla, prv jakoby dielo išlo pod tlač. Naložil ďalej Samuelovi Mikovinimu, chýrečnému merníkovi, aby bol Belovi vo vyhotovovaní zemevidov na pomoci. Konečne zo stránky kancellárie naložil Františkovi Palásthymu a Imrichovi Matyasovskému, dvorným radcom, aby Belove dielo a poznámky stolíc ešte raz prezreli.

Ku dielu tomu prispeli svojou pomocou: v Novohrade Andrej Herman, stol. hlavný lekár, a Pavel Ráday; v Turci Andrej Cemonka; v Šariši Reinman; vo Spiši Mileter, Pavel Kray, starší a mladší Ďuro Bohuš, Štefan Berzeviczy a Ďuro Buchholtz; v Liptove Fischer; v Šoprone Liebezeit; v Rábe Komáromy; v Budíne Stöcker; vo Zvolene Otto Karol Moller a Ján Matolay; v Modre Karol Rieger; v Károlyfehérváre Samuel Kapossy; v Békési Matej Klos, podžupan; v Abauji František Revický; v Trnave Štefan Bácsmegyei, lekár; v Gemeri Mičinský; v Nitre Daniel Krman, superintendent; v Kremnici Nagy; v Szatmáre Bagossy, podžupan; v Trnave Pavel Munkácsy, lekár, ďalej Samuel Bohuš, Štefan Žitkovský. Z cudzozemcov: Passione Dominik, efesský biskup a pápežský nuncius vo Viedni; Fontanini, arcibiskup v Ríme; Benzoni, biskup v Dalmácii; Mikuláš Garelii, cis. strážca knižnice vo Viedni, Büneman v Mindene, Friedr. Vilh. Sommerfeld, vládny radca; lipskí, berlínski, hallskí učenci atď.

Obecenstvo nitrianskej stolice z valného shromaždenia od 17. jan. 1733 oznamuje námestnej rade, že Belove diela vydalo k prezretiu Štefanovi Hunyadymu, podžupanovi, a Andrejovi Szörényimu, podnotárovi, ktorí ale súc zabavení úradnými prácami, nemohli doteraz úkolu, ktorým boli poverení, zadosť urobiť, a prosia námestnú radu, aby priezor diela na takých sverený bol, ktorí nemajú úradu. Námestná rada na to nepristala a musela vec viacráz náhliť, až rukopis 20. sept. r. 1735 cestou tejže námestnej rady bol Belovi poslaný.

R. 1737 v decembri prosí Bel námestnú radu, že poneváč rukopis viac jako pred rokom poslal oravskej, toriňanskej, boršodskej, abaujskej, šarišskej, zemplínskej, sabolčskej, ugočskej, šopronskej, zalaskej, šomoďskej, baraňanskej, tolnianskej, ostrihomskej, komárňanskej a veľko-hontianskej stolici, od týchto ho ale nedostal nazpät, tedy aby prináhlila stoliciam, aby dielo s poznámkami už raz poslali. Rada 24. jan. 1738 prináhlila stoliciam. Na toto potom Zala odpovedá, že otázny rukopis s poznámkami ešte r. 1737 v dec. poslala nám. rade. Pripojuje Štefana Csillaghiho, zalaegerszegského poštára, vysvedčenie o tom, že balík do Körmendu odoslala. Na to rada oznamuje stolici, že balík neprišiel na miesto, a nakladá stolici, aby vypátrala, kde ležia otázne písma. Stolica písala nazpät, že na jích stopu nikde nemohla prísť. Na to potom sám kráľ 1. mája 1738 daným nariadením rozkázal Leopoldovi Paarovi, hlavnému poštárskemu riaditeľovi, aby na mieste previedol prísne Jyšetrovanie. Paar odišiel do Zaly a na vedomie dáva veho Veličenstvu, že previedol vyšetrovanie, poneváč ale balík nebol rekommandovaný, nemohol vyšetriť, kde a jako sa ztratil, alebo na ktorej pošte leží.

Opísal-li Bel znovu Zalu, nie je známo. Toľko je isté, že opis Zaly medzi rukopismi Belovými jestvuje jak v mad. nár. museume, tak v primacionálnom archíve.

Orava 26. marca r. 1738 oznamuje, aby Bel svoj rukopis dal prezreť niektorým oravským učencom, lebo že stoličných úradníkov nemožno poveriť takouto namáhavou prácou.

Šopronská stolica obávala sa, že jestli Belove dielo bude revidované a takto legalisované svetlo uzre, v ňom pravdepodobne prichádzajúce genealogické a majetkopomerové chybné dáta, ktoré v čas revisie ušly jej pozornosti, časom v právnom ohľade tejto stolici môžu byť škodné.

Šarišská stolica 5. febr. 1737 oznamuje, že poneváč v Belovom diele je reč o majetkových pomeroch jednotlivých rodín, potrebné by bolo tieto dáta s listinami jednotlivých rodín porovnať, čomu sa ale tieto zdráhajú. Poneváč priezor práce potrebuje mnoho času, ktorým stoliční úradníci nevládzu, dielo tak, jako prišlo, posiela sa nazpät.

Podobne osvedčuje sa zemplínska stolica.

Baraňanská stolica 28. febr. 1736 vyhovára sa, že poneváč Bel medzi iným chce vedeť mená majiteľov jednotlivých obcí, v Barani ale práve teraz je pod pravotou tá otázka, že ktoré majetky patria kapituly a ktoré biskupstvu, kým táto otázka sentenciou nebude riešená, dotedy k prezretiu Belovho diela pustiť sa nemôže.

Hontianska stolica z valného shromaždenia od 7. júna 1736 oznamuje, že Belov rukopis dala prezreť a s poznámkami posiela ho nazpät.

Najostrejšie povstala hevešská stolica proti Belovmu dielu, preto, že tento napísal, že v Gyöngyösi kostolom sv. Urbana teraz vládnu Kalvíni.

Vesprímska stolica 25. marca 1736, báčska 7. sept. 1736, belohradská 25. febr. 1737, komárňanská 9. apr. 1737, ungská 3. júna 1737, tolňanská 21. apríla 1738, šomoďská 8. marca 1742 poslali nazpät prezreté a poznámkami opatrené rukopisy Belove.

Palásthy a Matyasovszky superrevisiu veľmi pomály konali, tak že Bel bol prinútený Jakubom Kunczom, dvorským agensom, patričných viacráz poponáhľať. Kancellárski kritici urobili na Belove dielo niekoľko veľmi základných genealogických, majetkových a dejepisných poznámok.

Takto konečne Bel mohol sa chytiť k vytlačeniu prvého svázku svojho veľkého diela. Od 24. júna 1733 je dané predplatné vyzvanie Pavla Strauba, viedeňského kníhkupca. Z neho vysvitá, že Belove dielo bolo počiatočne rozvrhnuté na 6 svázkov. Bel svoje dielo dal tlačiť v Amsterodame; Van Ghelen zodpovedel dôvere. Keď pozreme či čistý, bezchybný tlač, či krásne iniciálky a či mnohé oceľorezy, presvedčíme sa, že skutočne vystrojil skvostné dielo. Cieľom zabezpečenia predplatiteľov dvaja viedeňskí bankári dobrého mena, Radt a Hösslin, museli na seba prijať dobrestanie; ináč by sa neboli našli predplatitelia.

R. 1735 vyšiel prvý svázok Belovho diela, ktorý obsahuje opis prešporskej stolice; r. 1736 druhý, ktorý prináša pokračovanie opisu tejže stolice, okrem toho ale aj opis turčianskej, zvolenskej a liptovskej stolice; r. 1737 tretí svázok s opisom peštianskej, pilišskej a šoltskej stolice. 4. svázok, ktorý obsahuje v sebe opis novohradskej, tekovskej, nitrianskej, veľko- a malohontskej stolice, pre smrť kráľa Karola III. vyšiel až r. 1742. Konečne z 5. svázku máme len opis mošonskej stolice. Vydanie opisu ostatných stolíc zamedzila smrť Belova r. 1749. Jakým radom chcel vydať opis ostatných stolíc, ukazuje jeho „Promemoria“ v primacionálnom archíve.

K opisu každej stolice je pridaná tak zvaná „tabula itineraria," ktorá značí z jednej stolice do druhej vedúce cesty.

Zo stolíc v rukopise pozostalých — niektoré neúplné — jestvujú v mad. nár. museume: šopronská, békešská, vesprímska, ugočská, šomoďská, zalská, stolnobelohradská, tolňanská, abaujská, zarandská, zemplínska; v knižnici prešp. ev. lyceuma: špišská, pilišská, nitrianska, tekovská, liptovská, hontská, prešporská, zvolenská, novohradská, mesto Prešporok a pilišské hrady; v primaciálnej knižnici: abaujská, stolnobelohradská, aradská, oravská, báč-bodrogská, baraňanská, tekovská, békéšská, biharská, boršodská, železná, čanádska, čongrádska, gemerská, hevešská, rábska, kameno-aradská, krasňanská, marmarošská, mošonská, novohradská, nitrianska, peštianska, pilišská, šoltská, šarišská, šopronská, šomoďská, ostrihomská, sabolčská, zalská, satmárska, stredno solnokská, temešská, turčianska, tolňanská, torňanská, trenčianska, ugočská, ungská, vesprímska, zarandská, zemplínska, zvolenská, komárňanská a spišská, — a tak nikde nie je beregská, torontálska a krašov.ská stolica.

Mimo týchto sú v primacionálnej knižnici Belove poznámky o horvatských a slavonských stoliciach. Belove v rukopise pozostalé diela a monografie stolíc boly by sa ztratily, keby najväčšiu čiastku z nich nebol roku 1767 od Belovej vdovy za 1600 zlatých odkúpil Jozef Batthyányi, tehdajší kaločský arcibiskup, neskôr primas. Rukopisy obsahovaly 82 svázky. Arcibiskup r. 1770 dal jich odviezť po Dunaji do Kaloče, po ceste ale nepozornosťou lodníkov na toľko zmokly, že niektorú čiastku nemožno ani čítať. Arcibiskup poveril Jakuba Müllera, neskoršieho chýrneho opatrovníka mad. nár. museuma, s jích usporiadaním. Z Kaloče dostaly sa do peštianskej paloty Batthyányi o. Tu usporiadal a kathalogisoval jeho knižnicu a v nej Belove rukopisy, Jozef Colovino, učený prešporský kanonik. Rukopisy potom boly odvezené do Prešporku a konečne do Ostrihomu. Batthyányi bol by býval náchylný Belove rukopisy dať vytlačiť, a aj vyzval k usporiadaniu jich pod tlač najprv Bencúra, potom Horányiho a konečne Windischa, ale títo neprijali ponúkanú jim prácu. Neskôr (1753) Ján Thomka-Szászky vydal vo výťahu Belove veľké dielo pod názvom: „Compendium Hungariae geographicum," ktoré dožilo sa viac vydaní. (Piate vydanie r. 1792.)

Belova druhá veľká práca je: „Adparatus ad historiam Hungariae." Už r. 1723, keď vydal „Prodromus," zapodieval sa tou myšlienkou, že, nasledujúc nemeckých učencov, vydá pramene, vzťahujúce sa na dejepis Uhorska. Spomína v ňom Priscus Rhetora, Juvencus Caelius Calanusa, Hungariu Mikuláša Oláha, Wernera de admirandis Hungariae aquis, Abhortisa de balsamo et gemmis Hungariae zvané diela.

Prvý svázok „Adparatu" vyšiel roku 1735, druhý r. 1746; oba v Prešporku u Royera. Dielo podelil na decase tak, že každý svázok mal obsahovať 10 prameňných diel lebo monumentov. Ale z II. svázku vyšly len dve monumenta. Jakub Müller hovorí, že ostatné svázky „Adparatu" sú Belom pod tlač usporiadané, — ale kde? to neudal. Ale Bel keď počul, že Ďuro Schwandtner zapodieva sa vydaním podobnej sbierky, od svojho vydania upustil a pridružil sa k Schwandtnerovi a pred tohoto predmluvu napísal svoju klassickú; píše v nej vedecky o Anonymusovi a Turócim. Pri „Adparate" bol mu na pomoci Ján Thomka-Szászky, ktorý pod Calanusa a „Ritus explorandae veritatis" písal vysvetľujúce poznámky. „Adparatus" pravdepodobne vyšiel na útraty tých veľmožov, ktorým Bel venoval jednotlivé monumenta. Títo boli: František, lotarinské knieža, Imrich Eszterházy, primas, Dominik Passione, efesský arcibiskup a pápežský nuncius, gr. Ján Pálffy, uhorský hl. voj. vladár, gr. Ludvik Batthyányi, kancellár, atď. Ba aj Gedeon Ráday platil na útraty vydania jednoho monumenta 100 zl.

Tú čiastku Belových rukopisov, ktoré Batthyányi, primas, nezadržal, neskôr kúpil od Belovej vdovy Adam Kollár, strážca cis. knižnice a chýrečný dejepisec. Po tohoto smrti tieto rukopisy prišly do cis. dvornej tajnej listinárne. Tvoria 19 svázkov a jích obsah je:

V I. svázku je rukopis s poznámkami Ďura Bahila, v ktorom pojednávajú sa rozličné znamenité občianske a cirkevné záležitosti pod Leopoldom I. v Europe, zvlášte v Uhorsku.

II. svázok: Privilegia, leges et acta contubernii posoniensis. Historia Forgachii. Appendix diplomaticus comitatus thurociensis.

III. svázok: obsahuje dejepis uhorských a sliezskych cirkví v XVII. storočí.

IV. svázok: De versione Bibliorum hungarica. Joannis Zermegh liber I et II. Litterae civium trenchiniensium ad Matthiam II regem an. 1619. Verzeichniss der Unruhen und des Krieges bei den Staedten Kaysmark und Leutschau 1533. geschrieben und observirt. Neue Zeutung, wie es zwischen dem König von Hungarn und dem türkischen Kaiser ergangen an. 1526. Litterae variae ad acta diaetalia an. 1698. et 1709. Manuscriptum hung. geographicum et alia varia cum cathalogo illustrium familiarum in Hungaria.

V. svázok: Varia collectanea ad historiam Hungariae et Transylvaniae litterariam et ecclesiasticam spectantia.

VI. svázok: Diplomata saeculi XIII. XIV. XV. XVI. Extractus litterarum tam radicalium, quam ad deductionem graduum in descendenti et collaterali consanguinitatis familiae Thurzo, an. 1558. Privilegia civitatis Libetbánya.

VII. svázok: Gabr. Kolinovics senquic. iter transdanubianum. Historia l. v. civitatis Rust. Diarium an. 1693. et 1694. Devetare litteratura hunno-scythica tractatus. Varia documenta. Delineatio succincta dominiorum archiepiscopatus strigoniensis. Observationes ad historiam comitatus arvensis. Descriptio topographica dominii Kistapolcsán.

VIII. svázok: Commentatio de comit. Pest, Pilis et Solt. Joannis Listii coronatio Maximiliani II. Lasius chronographische Beschreibung des Königreichs Ungarn. Andreae Dudithii et aliorum epistolae ad civilem, ecclesiasticam et litterariam historiam Hungaricae spectantes. Nicol. Amaffani Articuli aliqui diaetales saec. XVI. Variae epistolae. Steph. Taurini Stauromachia, seu crutiatorum servile bellum libri V. an. 1519. Leon. Bapt. Alberti de equo animante. Clady bicinensis Sigismundi de Piczinecz an. 1591.

IX. svázok: Index tripartitus in IV tomos notitiae regni Hung. cuius pars prima geo-topo-chorographica, secunda historica, tertia continet fulcra narrationum.

X. svázok: M. Belii de peregrinitate linguae hung. in Europa. Notitiae ad com. Abaujvar, Kraszna, Marmaros et Thurócz. Adversaria de Slavonia, speciatim de Sirmio et Vukovario. De thermis ribariensibus. Res superint. evang. in visitatione poson. et nitriensi. Declaratio originis et primae introductionis religionis évang. in Hungariam. Epistolae ad historiam ecclesiasticam Hungariae saec. XVI. XVII. XVIII. Fragmenta rerum in commissione religionaria. Gravamina et instantiae evangelicorum in negotio religionis templi somorjensis publico, dolo adempti. Leges contuberini posoniensis et synodi solnensis. Historia synodi eperiessiensis.

XI. svázok: Epistolae Baiasethis ad Matthiam regem et huius ad eum. Oratio de Matthia rege Hung. recitata a decano M. Sebast. Mattheo. Delineatio fa-

miliarum illustr. Zápolya, Báthor, Bocskay, Bethlen, Rákóczy, Rédey, Kemény, Abaffy, Teleky. Armorum illiricorum delineatio, descriptio et restitutio auctor eequite Paulo Ritter, item insignia Bucelliniana. Orationes duae funebres: de vita et obitu Gabr. Perini et de vita et morte Helenae Országh. Vita Christophori Lakner. Ranzani historia Hungariae, cui premittitur oratio, quam habuit ad Matth. Corvinum et uxorem ejus. Brevis Pannoniae descriptio. Brevis Danubii descriptio. Historia de Hunorum origine usque ad Attilam. Commentatio de capella S. Ladislai regis Hung. Posonii in Curia archiepiscopali auctore Mich. Veresmarthy an 1641. Andreae Szirmay descriptio citadellae cassoviensis suo ductu, auspiciis Emer. Tökölyi interceptae. Beschreibung des zipszer Schneegebirges. Epistolae Matthiae Corvini. Bellum Hungariae adversus Turcam an 1716 et 1717. in partibus duabus.

XII. sväzok: Manuscripta varia ad adparatum impressum pertinentia. Lineamenta Joh. Geor. Cygnai Norici rippensis.

XIII. sväzok: Litterae et instrumenta ad politicam et ecclesiasticam historiam Hungariae, an. 1619. Etymologicon hungaricum. Ber. de Mohl Attlas hungaricas. Historia Hungariae ab Vladislao II. usque Leopoldum I.

XIV. sväzok: Historia Hungariae a S. Stephanus usque S. Ladislaum. Donationales Caroli VI. et alia documenta bona aradiensia ducis mutinensis concernentia. Documenta ad historiam et geographiam com. scepusiensis pertinentia.

XV. sväzok: Dielom pôvodné, dielom odpísané rozličné listiny.

XVI. sväzok: Notitia de Ugocsa, Kraszna, Arad, Szathmár, Marmaros. Descriptio oppidi Bocza. Chronologia et geographia, historia civitatis Neosolii cum dissertationibus aliquot impressis. Varia notata ad Comitatus Borsod, Zemplin, Abaujvár et Thurócz pertinentia. Descriptio Comitatuum Neograd, Temes, Torna, mediocris Szolnok, Ungvar. Item Abaujvar, districtus Cserhat et processus Füzér, Szikszó.

XVII. sväzok: Rozličné, na dejepis Uhorska vzťahujúce sa miscellanea.

XVIII. sväzok: Rozličné listiny a miscellanea.

XIX. sväzok: Notitia comitatu Szabolcs, Bars, Sáros, Turócz, et districtus Kővár. Schmeitzelii historia Hungariae politico-ecclesiastica. Sendschreiben an einen Freund, darinnen von der Weinlese in Oberungarn an. 1727. eine genaue Nachricht ertheilt wird. Manuscriptum, quo res urbem Leutschoviensem an. 1604. et sequ. concernentes exponuntur. Excerpta ex variis scriptoribus Hungariae.

V maď. nár. museume okrem monografie už horespomenutých sú ešte rozličné rukopisy, a v knižnici prešp. ev. lyceuma sú tieto:

1. Grammatica latina facilitati restituta.
2. Orthographiae bohemicae sciagraphia.
3. Grammatica latina slavice reddita. Z r. 1710.
4. De thermis sklenoiensibus et vihnensibus.
5. Attila hunnorum rex missis acceptisque legationibus insignis.
6. Pauli Gregoriancii breviarium.
7. Appendix prior de Matthia rege et Bánffyo.
8. Appendix posterior de Matthia rege et oratore turcarum. Pod tieto dve posledné sám Bel napísal: ist nichts nutz!
9. Joh. Boccatii commentatio epistolica.
10. Theologici aphorismi. Školské štúdium z r. 1707.
11. Leges scholasticae publica inclyti conventus auctoritate introductae. K nemu je priviazaný menoslov žiakov z r. 1714—1719 a 1714—1747. Predošlý s poznámkami Belovými, jako sa ten ktorý žiak učil, jako sa držal a čo z neho bolo neskôr.

Ešte aj v primacionálnej knižnici sú tri rukopisy.

Bel písal v štyroch rečiach jednakou ľahkosťou: latinsky, slovensky, maďarsky a nemecky. Hlavnejšie jeho diela písané sú latinsky; po maďarsky vydal Náboženstvo Freilingshausena a Rajskú zahradku Arndta, po nemecky Modlitby a Ungarischer Sprachmeister: po slovensky knihu Arndta o opravdivom kresťanstve a Rajskú zahradku. Okrem toho r. 1722 Bibliu, ku ktorej písal pozoruhodnú predmluvu, konečne niekoľko slovenských básní, o ktorých Tablic v svojej knihe „Poesie slowanské“ (II., 18.) robí spomienku.

Bel, na koľko vieme, tri razy bol na audiencii u kráľa, totižto 8. mája 1735, 27. febr. 1736 a 16. dec. 1737. O tomto zostala medzi ev. kňazmi tá tradícia, že kráľ prijal Bela v prítomnosti svojej manželky; kráľovnej zaľúbila sa nie len veľká vedomosť Belova, ale aj jeho jemné, zdvorilé držanie; kráľ po odchode Belovom povedal kráľovnej, že toho muža v jej prítomnosti preto prijal, aby ho poznala, a čo myslí, že či nebolo by dobre, keby ho ku svojmu dieťaťu, Marii Terezii, vzali za vychovávateľa? Kráľovna s radosťou privolila; vtedy Karol usmievajúc sa pýtal sa svojej manželky, že či vie, že tento muž, ktorý sa jim tak zaľúbil, je protestantským kňazom? — Je-li na tom čo pravdy, nevedno.

V čas snemu r. 1741 jeho bydlisko bolo strediskom, kde sa večierkom schádzali chýrnejší vyslanci, veľmoži, rím.-kat. veľkňazi, a tu rokovali o vedeckých veciach. Pri takejto príležitosti poznal sa s Benzonim, učeným dalmatským biskupom, a s najprednejšími z rím.-kat. kléru.

Rathloff v „Geschichte jetzt lebender Gelehrten,“ (VII. Theil, Nro. 7.), a Stolle v „Anmerkungen über des Herrn Heumans via ad historiam litterariam“ (pag. 545) spomína, že Bel obdržal od kráľa Karola III. zemanský diplom, ale — hovorí Rathloff — s týmto sa chlúbiť neľúbil. Je-li toto tvrdenie pravdivé, nevedno. Horányi o tom mlčí a v knihe Ivana Nagy-a neprichádza Belovská rodina; neprichádza v „Liber regius;“ ani v prešporskej, ani v inej stolici Bel zemanstvo svoje nedal vyhlásiť; konečne ani on, ani jeho synovia, menovite Karol Andrej, ktorý bol veľmi márny, nikdy neupotrebovali pred svojím priemenom „de“ alebo „von.“ Naproti tomu Rathloffovo a Stolleho tvrdenie pravdepodobným činí tá okolnosť, že pod Belovou podobiznou, ešte za tohto živobytí a výndenou a slov. maliarom Kupeckým kreslenou a ku „Pinacothece“ Brucknera pripojenou, nachodí sa zemanský odznak. Odznak tento vyobrazuje na štyri polia rozdelený štít. V hornej ľavej štvrtine štítu je v belasom poli zlaté slnko, v pravej štvrtine v zlatom poli vyleteť chystajúci sa holub. V dolnej ľavej štvrtine v zlatom poli pero držiace a do knihy píšuce rameno; v pravej štvrtine v barnavom poli zlatá levova hlava. Nad odznakom je zatvorený šišak a pri ňom z dvoch strán orlie krýdla a medzi tymito nad šišakom podobne zlaté slnko. Keby Bel nebol býval zemanom, nebol by dovolil pod svoju podobizeň odznak maľovať. Možno, že jeho diplom preto neprichádza v „Liber regius,“ lebo Bel svoj diplom lebo pre svoje hmotné okolnosti, lebo z inej príčiny nevymenil, do „Liber regius,“ jako vieme, len skutočne vymenené zemanské diplomy a odznaky vnesené bývaly. Možno je aj to, že nie uhorské, ale nemecké ríšske zemanstvo obdržal od kráľa.

Učené spoločnosti: londýnska, berlínska, olomúcka a jenanská latinská spoločnosť vyvolily Bela za svojho úda. Rathloff spomína aj to, že rímsky pápež Klemens XII. poslal Belovi cestou viedeňského pápežského nunciusa, biskupa Dominika Passione, zlatý peniaz so svojou podobizňou. Biskup dar ten Belovi doručil Garellim, cis. knih.

strážcom, pripojac k nemu ním napísaný latinský pozdravujúci verš.

Známe dve oceľorezbové podobizne Belove. Jednu s týmto podpisom: „Andreas et Joannes Schmutzer ad vivum delin. et sculpt. Viennae Austriae," vyšla v 2. svázku „Notitia Hungariae novae;" druhá — dielo chýrečného Kupeckého — v diele Brucknerovom „Pinacotheca oder Bildersaal jetzt lebender Gelehrten."

Horányi takto opisuje Bela: Stredný zrast, sılná, prácou vládnuca telesná konštitúcia, podlhovastá tvár, vysoké čelo, orličí nos, príjemný hlas, ostré oko, a kým ošedivel, plavý vlas.

Čo sa Belovho rodinného života týka, oženil sa v Baňskej Bystrici dňa 8. januára 1716. Manželka jeho, Zuzana, bola dcéra baňsko-bystrického lekárnika, Andreja Hermanna a Zuzany Sinapiusovej. Žila ešte r. 1767, keď Batthyányi, arcibiskup, zakúpil Belove rukopisy. Bel mal 8 detí: Karol Gottfried, Matej Ferdinand, Maria Zuzana, ktoré v detinskom veku pomrely, potom Maria Alžbeta, manželka Daniela Majtaniho, prešporského kupca, ktorú smrť v mladom veku zachvátila. Otca prežily: Karol Andrej, chýrny učbár v Lipsku a pôvodca viac dejepisných diel, ktorý r. 1782, nevedno z jakej príčiny, stal sa samovrahom; potom Teofil Ján, doctor medicinae, od ktorého vyšlo pojednanie: „Dissertatio de cholera humida" (Göttingy), a Matej Gottfried, ktorý v čas smrti svojho otca študoval v Lipsku práva a od ktorého sú dve práce. Jedna: „Institutio puerilis," ktorú ešte r. 1740 v 15. roku svojho veku vydal a venoval svojim bratrancom, synom Wolfganga Schröcka; druhá: „De litterarum in Hungaria pretio," vyšla r. 1743. Čo sa z týchto dvoch synov stalo, pokiaľ žili a kde? nevieme. Pravdepodobne nasledujúc príklad svojho staršieho brata, išli do Nemecka. Belova jediná dcéra, ktorá ho prežila, bola Eufrozina, ktorá sa vydala za Wolfganga Schröcka, viedeňského kupca. Tejto syn a tak Belov vnuk bol Matej Schröck, chýrečný učbár vo Wittembergu a dejepisec. Z 35 svázkov pozostávajúce „Kirchengeschichte" a iné dejepisné diela sú jeho plody.

Belovými spolukňazmi v Prešporku boli: Ján Andrej Rabacher, Ján Matej Marth, Samuel Wilhelm Serpilius, Krištof Martin Maternus, Eliáš Milec a Friedrich Wilhelm Beer. Z Belových žiakov spomenutia hodní sú: Michal Peschko a Ján Thomka-Szászky, oba neskôr výborní prešporskí učbári; posledný bol výborný zemepisec.

Dom, v ktorom Bel v Prešporku bydlil, bol pravdepodobne ten, v ktorom teraz býva superintendent Ludvik Geduly; kostol ale, v ktorom slúžil, bol onen drevený, na ktorého mieste neskôr terajší maďarsko-slovenský je vystavený.

Bel bol kňazom v Prešporku vyše 30 rokov, a za niekoľko rokov bol aj seniorom ministerii. R. 1742 dostihla ho porážka, následkom čoho cirkev 5. júna 1749 dala ho s 500-zlatovým ročitým platom na odpočinok. Zo zdravotného ohľadu navštevoval nemecko-starohradské kúpele. Tu ho ale 29. augusta väčšia porážka zastihla, tak že ho polomrtvého na voz položili a kým došiel do Prešporku, na ceste zomrel. Pochovaný bol v nedeľu dňa 31. decembra. Pohrabnú reč držal nad ním Serpilius, odberajúcu ale Ján Thomka-Szászky. Obe vyšli aj tlačou. Pochovaný bol do cintorína takzvaného svätomichalského, kde miesto jeho hrobu značil veľký mramorový pomník s týmto nápisom:

Sta viator
erras
si mortale
sub hoc lapide
qui animae immortali sacer est
incautus quaeris.
Hic iacet
immortalis Matthias Belius
condam
antistes sacrorum et sapientiae
pariter atque
historiographus Hungariae incomparabilis
cui
ingenium magnum
eruditio solida
eloquentia divina
et
virtus fide christiana aiuvata
sempiternam conciliarunt immortalitatem.
Abi iam
et
quae Posonium post fata recognoscit
immortalia magni viri merita
cernens
in cineribus piis
admirator.

Tento cintorín, poneváč ležal v meste, bol r. 1784 na rozkaz Jozefa II. zatvorený. R. 1855 cirkev podelila ho na stavebné miesta a na jeho mieste stojí teraz takzvaná Convent-ulica. Už r. 1815 hľadal Belov hrob učbár Palkovič, avšak bez výsledku. Len toľko mohol dozvedeť sa od superintendenta Crudyho, že Bel pochovaný bol v prostred cintorína, v susedstve krypt, a miesto jeho hrobu dlho značil orechový strom. Pomník neskôr nevďační dedičia predali istému kamenárovi.

Slovenský obchodník v ruskom kraji.

Obraz zo života. Píše *Matúš Filo.*

(Pokračovanie.)

Višli hore na poschodie, a keď prešli dve izby, kde samí pisári sedeli, vošli do veľkej dlhej dvorany. Tu na prednej stene pripevnený bol v širokom zlátistom ráme veliký obraz cara Alexandra II., a trochu bližšie od steny stál priekom dlhý, červeným súknom pokrytý stôl, na ktorom aj v peknom zlátistom trojuholníku, s orlom na vrchu, stál zákonník. Za vrch stolom sedel v peknej bliskavej rovnošate sám „ispravnik" a z bokov sedeli pomocník ispravnika i tajomník.

Hneď z príchodu keď zazrel ispravnik našich krajanov, pýtal sa jich:

„Što vam ugodno?"

„My prišli vaše vysokorodie prosiť, što by nam vo vašom gorode torgovať pozvolili," predniesol Jožko spoločnú žiadosť.

„Vy kto takie?" pýtal sa zas ispravnik.

„My Vengerci," odpovedali ako obyčajne.

„Tak avstrijskije poddanie?"

„Tak točno!"

„Možete odpravliatsia — nepozvoliaju!"

Naši chudáci zapýrili sa, ani čoby jim žeravého uhlia na hlavy nasypal, a poneváč to slovo „nepozvoliaju" znelo tak isto — vzdialili sa preč.

Zišli dolu na ulicu, pozreli jeden na druhého, a Jožko, ktorému od neočakávaného prekvapenia až pot na čelo vysadol, riekol:

„Veru si nás uctil! Hm, veru nás len potešil! Veď som ja hneď cítil, že to tak bude — tak sa tu každému Turčanovi vodí."

A Jozef, ktorý Jožkovi dosiaľ na každé slovo len hlavou kýval, začal tiež svoje:

„Cisíc striel sa mu do macere — aby mu do jeho starej macere! Veru nás skoro vyprovadzel!? Ja, čo to za človečiska? No, bodaj ca s takú úctu z neba vyprovadzeli!“ A potom odpľuval a dlho krútil hlavou a díval sa do zeme.

Jožko stál len ako socha a myslel — myslel, čo by počať, či by sa predsa ešte niečo nedalo vykonať.

Jozef tiež iste musel o tom rozmýšľať, lebo o chvíľu on k rade prispieval:

„Krajanko, ja myslím, aby sme ešče šli ke kotrbe. Vedz je to vari väčší pán, jako toto hadzisko sipľavé!?“

„Len vy nehrešte. Čože by z toho bolo, čo by nám golova aj kupčiť dovolil, keď tento nedovolil nám po meste chodiť.“

„Nu, teda podzme nazpátek, čo budzeme tu jako stúpy stác,“ netrpezlivo navrhol Jozef.

„No len čakajte, ja mienim ešte raz k nemu ísť.“

„Nuž kdze?“

„K ispravnikovi.“

„Hádam scece, aby vás sežral? Či sce už zaboli, jako sa dzíval na nás?“

„To nerobí nič. Musíme sa ináč predstaviť, ako sme sa. Poďme!“

Jozef pokrútil hlavou a potom sa tiež sobral a pohodil:

„Pojme teda — však hádam z očú nezkape!“

Predo dvermi Jožko popravil si trochu vlasy a vnišiel popredku, Jozef za ním. Keď zočil jich ispravnik, hneď privítal jich nasledovne:

„Nu što že vy vernulis?“ On totiž dobre vedel, čo naši chcú. „Ja zkazal vam ruskym jazykom, što: nepozvoliaju. Što že vy ješče chotite?“

„Pozvoľte, vaše vysokorodie!“ požiadal ho Jožko k slovu smelým hlasom. „Ja osmielivajus' pokornejšie objasniť vam, što my biednyja Slaviane. V sliedstvie čeho imieju česť pokornejšie prosiť vašu milosť, kak svojeho brata, što by nam pozvolili na nieskoľko dnej v vašom gorode potorgovať.“ Jožkovi sa až slza v oku zjavila a utieral si čelo od potu. Ispravnik načúval pilno jeho prednesenej prosbe a ku svojim prísediacim čosi hovoril. Jožko zas oduševnil sa a s prosebnou tvárou pokračoval:

„Vaše vysokorodie! neostavliajte nas bez vnímania i buďte našim otcom!“ Pri posledných slovách aj Jozefovi zperlily sa slzy v očach. Ispravnika musela tiež taká prosba hlboko pohnúť, lebo vstal, a keď podišiel k našim, predkladal jim otázky:

„Tak vy Slaviane?“

„Tak točno,“ odpovedal Jožko, a Jozef len mlčal. No už počínal byť trochu živším, lebo badal, že je ispravnik jednako len nie taký, ako zprvu ukázal sa, ale — dobrý človek.

„A s kakych vy — Čechi?“

„Niet, my Slovaki.“

„Slovaki?“ pozrel zadivene ispravnik aj na Jozefa. Tento potvŕdil:

„Ej, vaše vysokorodzie, veru Slováci, a jakí biedni.“ A slzy zjavily sa obom našim rodákom v očach.

Ispravnik pocítil teraz velikú sústrasť, lebo za hodnú chvíľu nehovoril. Potom zas načal:

„Tak eto vy v karpatskych gorach živiete?“

„Tak točno, my sami,“ odpovedal Jožko, a Jozef už tiež osmelil sa:

„A ja prosím vaše vysokorodzie, ja živem hnedz blízo hranice na boľšej gore.“ A zdvihol ruku, akoby bol chcel ukázať, koľká je tá gora.

„Nu kak že ty na gore proživaješ?“ úprimne pýtal sa ispravnik Jozefa.

„Hm, trudno, vaše vysokorodzie. Za to, kedz poľa nemáme, jezdzíme do Rossie, do Francie; z Nemecka nás už vyháňajú, a aj tože do Ameriky jezdzia niekterí.“

Jozef miešal všetko do hŕby, no za to ispravnik rozumel ho celkom dobre.

„Tak vy po etomu očeň biedni. A vy z odnogo miesta kogda vot,“ — a ukázal na Jozefa, — „jazyk u nebo róznit sia?“

„Nas toľko odna gora otdeliajeť, one — Jožko pozrel na Jozefa — sejčas za granicoj živut a naš ujezd sejčas vozle jichnago.“

Ispravnik pokrútil si pravý fúz, — bol vyslúžilý plukovník, ale ešte dosť mladý, — díval sa do okna a preriekol:

„Nu, što budem teper delať, á? Zdes veď nezavisit vsie dielo ot meňa, duma tože nepozvolit vam torgovať.“

Našich opäť prešiel mráz, i poobzerali sa jeden po druhom. Ispravnik obrátil sa k stolu, vzal papier a pero a čosi písal. Keď dopísal, vstal a podišiel zas k našim.

„Vot vam zapiska. Idite v dumu i podajte seja golovie. Jesli vam pozvolit torgovať — torgujte, jesli niet — obratites opiať ko mne.“

Naši boli by už odišli, ale pomocník ispravnika pýtal sa jich, kde majú pasy. Vyňali jich tedy naskoro a oddali mu jich. Prezeral všetky jeden po druhom, lebo jich bolo sedem, a keď prišiel na Jozefov, obrátil sa a riekol:

„Kotori iz vas Josif Poživenec?“

„Ja, prosím ponížene,“ odpovedal Jozef, pozrúc na Jožka.

„U tebe, brat, vid (pas) prosročen“ (vyšlý).

Jozef pridvihol plecia, čelo zmŕštil a hlavu trochu v ľavo naklonil — no nepovedal nič.

A ispravnik odpovedal zaňho.

„On, biedny, na vierno čitať nemožeť, i prosročil.“ Potom obrátil sa k obidvom a povedal jim: „Nu, stupajte, my vyšlem prosročenia vidy v Orel na peremienu, i polučite novija.“

Naši uklonili sa a odišli so zápiskou do dumy. Tam vyzeralo práve tak vo veľkej, ba ešte väčšej dvorane než v uprave, tak ako aj v tejto, iba golova, ktorému zapisku oddali, bol veľmi bohatý kupec. Keď prečítal zapisku, pohmkal si za chvíľu, a keď poshováral sa so svojím tajomníkom, obrátil sa k našim, zdvihol hlavu do hora a riekol:

„Nu, što vy, Slóvaki, chotite v našom gorode potorgovať?“

„Tak točno, gospodin golova.“

„Hm, naši kupci budut na vas obižaťsia. Nu, što delať — ispravnik vas poliubil, što vy naši bratia — torgujte s Bogom!“

„Pokornejšie blagodarim!“ zvolali oba s poklonou. Potom odchodili, ale golova volal za nimi:

„A kakoj u vas tovar?“

„Meločnoj“ (drobný).

„A kakoj imeno?“

Našich táto otázka veľmi mrzela, lebo toho sa najväčšmi báli, keď sa jim s hrubším tovarom najčastejšie po mestách zbraňovalo, — aby aj tu tak neobišli. No oni namenovali mu len čo najnepatrnejšie:

„U nas mylo, nitky, igolky, perie, spinky, ščotky zubnyja, nožiky, nožnici a tak ďalej.“

„Tak u vas bezdieľny tovar? Nu vpročem zachodite na moj dom, moja žena u vas što nebuď kupiť.“

Teraz už naši odišli s ľahkým srdcom a po ceste na hospodu shovárali sa do vesela. Jozef načal:

„Hej, namu dušu, krajanko, tu budzece handlovac, toto je za mesto, ani Pešč.“

„Veď som sa ja aj ufal. Preto som ja tak nástojil niečo vykonať. Veď je tu bohatého mešťanstva na stá.“

„Podzívajce sa, to je za dom!“ ukazoval Jozef.
„Tam býva iste generál, lebo má, hľa, na štíte herb vojenský.“
„Hia, namu dušu sa vám tu povodzí!“
„Nuž aj vám.“
„Nu, vedz vari len aj ja čosi vytučem.“
„Vidíte, a chceli ste len tak chodiť.“
„A žeby nebol chodzil?“
„Veru! A keď by vás boli chytili?“
„Nuž, a čo by mi boli urobeli?“
„Tovar by vám boli skonfiškovali.“
„Hádam za to, že som hím za tri cisíc verst myši z mesta prišiel počiscic?“
Jožko sa zasmial, že Jozef teraz už urobil sa hrdinom, a odpovedal mu:
„Veď by sa vás oni neboli radili!“
„Nu — nech by si sebrali tých pár rondlov a pascí, bolo by tam za summy!“
„Aj to je groš.“
„Nu, skoro by ho zas naklepal, nakrúcel.“
Tak došli na hospodu, kde jich kamaráti veľmi netrpelive očakávali. Ďurko hneď z príchodu kričal proti Jožkovi:
„No, čože je, Jožko?“
„Dobre, Ďurko, len ta pudlá nastrojiť a hajde. Môžeš váľať ani po hore!“
Ďurko pristúpil hneď k vozu, založil popruhy na plecia, vzal palicu a hajde — už bol na ulici.
A Jozef začal kriky robiť:
„Ščepan! Dzuro! Ondro! Ta sa berce! Mesto je vykonané! Pasy budzeme mac už nové! — Ondro! čo či vravím, nehaj koňa tak, ja ho obriadzim, ta sa poberaj, a abys mi nechojel kdze kädze po zadkoch; ta ucekaj po najkrajších ulicach. A to ci poviem, abys mi dobre uholel!“
Nevystálo dlho, už Jozef vyštuchal všetkých troch na ulicu. Jožko si už tiež svoje pudlo nastrojil, a keď ho bral na plecia, vzdychol si a povedal:
„Toto je už, hľa, krajanko môj, ten najsmutnejší okamih v našom obchodnom živote. Keď už mám toto bremeno vziať na toto svoje rameno, vždy vypadnú mi slzy z očú.“ Jožko vzal ťažké pudlo na plecia a tašiel za svojimi ostatnými na ulicu.
Jozef, stŕpnutý od slov Jožkových, díval sa so slzou v oku za odchádzajúcim Jožkom, a keď vzdychol, obrátil sa k malému Jankovi a riekol:
„Oh, nešcasní ľudzia my biedni Slováci! Či vidzel si, Janko, toho tvojho pána, jako ve dva konce skrčený niesol tú carchu?“
Janko úzkostlive zodvihol hlavu, pozrel na starého Jozefa a prisvedčil mu:
„Hm, Bože! A keby ste ho boli videli, ako ho raz v dedine, keď niesol pudlo k mužíkovi a tento mal veľmi nízke dvere, na zem zvalilo, až sa mu krv nosom pustila.“
Jozef krútil hlavou a hmkal.
„Alebo Ďurko; tiež raz na mieste podoprel si pudlo na palicu, aby si oddýchol, zrazu však pošmikla sa mu palica a on bybaj! zvalil sa na bok, pudlo ho pritislo, a on ledvým činom vytiahol si plece z popruha. Za mesiac bolel ho potom bok.“
„Ej, namu dušu, bárs je moje remeslo chatrné — ale nescel by menic na vaše kupectvo. Nevzal bych teho pudliska na plecia, čo by mi ho daroval.“
Potom, keď Janko i Jozef koňom popravili, zpýtal sa Jozef Janka:
„A čo budzeš teraz robic?“
„Idem Ďurkovi kabát poplácať.“
„No, teda len plácaj. Ja idzem do izby, budzem tiež robic. Tu od susedov jedna pani dala mi včera až päc polievacích krhel spravic, že tu vraj nedostane, nuž jich idzem dokončic.“
Jozef odišiel, Janko plácal, a aby mu bolo veselšie, ticho nôtil si:

Vyletel pták hore pod oblaky,
Mal on peria nadovšetky ptáky,
Nadovšetky zvieratá.

Priletel on k milej pod okienko:
Spíš, má milá, mé milé srdienko?
Či ma slyšíš?

Onedlho vyšiel Jozef zas pod saraj ku svojmu vozu či „telege“ a potom podišiel ku Jankovi.
„No, čo je, chlapče, už si zalátal?“
„Už!“ a ukazoval mu, chtiac sa pochváliť.
„Hm, namu dušu, bol by z ceba krajčír. Nuž, jakože si toto paroma urobel?“
Jozef krútil hlavou, a keď mu Janko vysvetlil, uznal tomuto. On totiž plácal dierku, ktorá sa práve okolo gombičky vydrala; gombička visela len na podkladke. On tedy nechcel odrezať gombičku, a preto prerezal na záplate pásik, aby mohol prevliecť cezeň gombičku a potom zaplácať. No a nový rozrez tiež potom musel zašívať. Jozef sa zasmial a riekol zas:
„To si ty tak urobel, synak, ako ten môj Ondro v tem Tiflise.“
Jožko pozrel na Jozefa, čo to za mesto menuje, keď on o ňom ešte nepočul, a pýtal sa:
„A kde je to ten Tiflís?“
„Hja, to ci je dzelako, syn môj.“
„Ale je to tiež Rusov kraj?“
„Nuž a jakože, a kdze to ešče ciaha! Tam 'e ešče jedno more, Kašpickým ho menujú, a potom ešče ta až ke Kitaju kdzesi ciaha.“
„A jako ste odtiaľ sem prišli?“
„I — to ci je duhá rozprávka. Cez také vŕšiská sme ci šli, že, kedz sme už boli na vysokem vrchu — Krestovy ho menujú —, ešče sme hladzeli na vyššie vrchy, až nám čiapky z hláv nazad padaly. A šli sme v lece o žatve a taký fujak tam hore stál, ani očú nebolo možné otvoric.“
„Hm,“ čudoval sa Janko, „nuž, a čo to ten váš Ondro v tom Tiflíse vykonal?“
„Nuž, čože ci vykonal,“ a chytil rukáv kabátu, ktorý Janko plácal, a ukazoval pri rozprávke na ňom, „kúpel som mu na rýnku staré nohavice, a že mu boly priduhé, musel si jich zkrácic. Sadol, ľa, cieš tak, jako aj ty, a majstroval. Bolo práve na odchodze, a ráno, kedz jich vyňal zpod hlavy a obliekol, nuž čo bolo? Z jednej nohavice ci odrezal, duráčisko, dva razy.“
„Nuž a to ako?“
„Že kedz z jednej odrezal a zaobšil ju, potom kdzesi vraj odbehol, a kedz prišiel, musel sa pomýlic, nuž odrezal zas z tej samej.“
„Nuž, a potom?“
„Nuž, kedz jich naciahel na nohy, jedna mu bola po koleno a druhá dužizná ako šeci čerci.“
Janko sa chutne zasmial.
Tak prišiel večer, naši sa všetci poschodili a každý sa chválil, čo utŕžil. Turčania hovorili Trenčanom, kde v meste pýtali sa na rondle a pasce, a títo zase naopak, kde pýtali sa na módny tovar. Pri čaji besedovali zas veselo, a pred východom našich Turčanov — lebo drotári tak ľahko nevyšli z mesta, keď sa doňho raz usadili —, čo bolo vari na piaty deň, požiadal Jozef Jožka, aby mu napísal list domov pre ženu. Pri takej tedy príležitosti, keď Jozef aspoň v duchu mohol sa poshovárať so svojou ženou, rozštedril sa a poslal pre pivo. Bolo to práve to samé, čo aj v Orle, ktoré sa sem že-

leznicou dovážalo, a pri teplom letnom počasí i po namáhavej práci pilo sa chutne.

Jožko vzal ihneď so sebou do izby papier, pero i atrament, ktoré veci vždy našly sa v jeho voze, a keď zasadol si k stolu, aby Jozefovi písal list, pýtal sa tohoto, čo a jako má písať.

Jozef, ktorý si už dosť dobre toho „českého“ bol potiahol, potratil skoro chuť do písania, lebo zišiel mu na um zas ten nešťastný ženin list, ktorý tejže bol ten odrodilý učiteľ napísal, a začal sa znovu mrzeť.

„Ej, namu dušu, krajanko, lepšej by bolo nič nepísac,“ a hodil rukou, akoby bol chcel muchu chytiť.

„No len vy už, kmoter, netárajce do sveta. Čoby to už mal telo vymýšlac!“ narušil Jozefa jeho kamarát. „Požiadali sce Jozefka písac, nuž tým vravce, čo majú; lebo si aj ja scem pár riadkov dac natriec.“

„Eh, čo by ja takej žene písal,“ a pozrel na kmotra, ani čoby ho už chcel chytiť. „Šeci čerci vedzia, kdze je, na trecem konci sveta, a budze, ci ešce vypisovac také sprostosci. A ešce si káže pár vrabcôv poslac!“ a pohrozil sa rukou; „dám ja cebe vrabcôv! Poj si jich sama zarábäc!“

„No len vy majce rozum a vravce skorej. Čo tam po takem lisce, čo nejaký filiščinský načmáral.“

„Kedz sce byc múdra, nech si nedá kädzejakým potvorám listy písac. Mohla zbehnúc do Čace, tam ’e statečný človek učiceľom, a bola by vec na mesce.“

Medzitým Jožka už domrzelo čakať a len čakať, a že Jozef len hundral, konečne riekol:

„No, krajan, sem sa! Datum som už napísal, vravte skorej!“

„Čóóó — dátum?“ A pristúpiac k stolu, oprel prstom o papier. „Hnedz to vytrice, prosím vás. Dám ja tej dátum!“ A opäť pohrozil sa rukou.

„No, vytrel som. Vravte teda!“

„No, píšce, ale len tak, jako vám ja budzem diktovac.“ Jozef začal prechodiť sa po izbe, trielil, odpľúval a rozmýšľal. Práve tak ako pravotári, keď svojim pisárom diktujú nejakú prosbu. Potom zastal a začal:

„Píšce, sto striel sa cebe do tvojej macere, aby sa cebe do tvojej starej macere...“

Chlapi pustili sa do hlasitého smiechu, Jožkovi vypadlo až pero z ruky, a kmotor, uchytiac Jozefa a usádzajúc ho na lavicu, riekol:

„Tento blázen starý! Nuž, jakože oni budú písac také reči? Vedz vari ešče neblazniece?“

A Jožko: „Nuž, Jozef, čože je toto s vami?“

„Ale, kedz okúsa trocha teho trungu, nuž hím hnedz jakási fantásia do hlavy vnídze,“ odpovedal kmotor za Jozefa Potom pokynul Jožkovi, aby len písal, ako sám rozumie, pri čom mu aj to kázal doložiť, že k listu prikladá sa aj sto rubľov. Jožko o chvíľu dokončil, a keď ponapisoval listy ešte aj ostatným, uľahli si na odpočinok.

Ráno, keď všetci vstali a Turčania lúčili sa už k odchodu, vysvetlil Jožko Jozefovi obsah listu, a keď mu tento za to poďakoval, riekol:

„Oj, krajankovia moji dobrí, kedzy že sa ešče uvidzíme?“

„Ruské príslovie hovorí: „Gora s goroju nesojdetsia a čeloviek s čeloviekom vsegda“ — s Bohom!“ zvolal Jožko z voza, a keď Janko plesom bičom, už zmizli.

Vytiahnuc z Jelča, napravili sa naši smerom k juhu, lebo tadiaľ bol kedysi Ďurko prechodil a pamätal sa ešte dobre, že tým traktom dobre tŕžil.

Prvý a druhý deň jechali naši veľkou cestou, na tretí však hneď ráno stiahli na „peresielky,“ t. j. na bočné cesty, a cestovali z dediny na dedinu. I teraz tiahli do jednej, u ktorej hneď z príchodu čítal Ďurko z dosky, ktorá pribitá bola na čierno-ružovom stĺpe:

„Selenie Zákrutoje.
Dvorov: 763.
Duš: 6896.
Gubernii Orlovskoj.
Mitroslavskago Ujezda.

Zatiahli dnu do dediny, a kým Jožko šiel do „volostného upravlenia“ staršinovi a obecnému pisárovi ponuknúť tovar, poslal Ďurko Janka v tej samej záležitosti do fary.

Jožko sa vrátil, vzal pudlo a šiel rozložiť sa do veľkého obecného domu, na ktorom vyvesená bola veliká doska s orlom i nápisom. Neskôr vrátil sa aj Janko a Ďurko pýtal sa ho, či na fare čo chcú.

„Že či máme šersťanyje materie na šaty.“

„Kto sa pýtal?“

„Matuška.“

„A báťuška je doma?“

„Akože, doma.“

„A poriadne si vnišiel?“

„Nuž, bozkal som báťuškovi ruku a ponúkol som.“

„A on ti čo? Veď už vrav!“

„Zavolal ma až ta do prednej svetlice, kde na diváne sedel a čítal čosi, a keď som prišiel k nemu, bozkal som mu ruku; on vstal, a keď ma prežehnal, bozkal ma tiež po čele. Veď vari viete, ako aj všade, keď ku ktorému prídeme.“

„No, no. Len pomoz mi to pudlo!“

Pudlo vyňali, a keď bral ho Ďurko na plecia, hovoril mu Janko:

„Hej, už aj mne musíte spraviť nejaké pudielce, aj ja už môžem kde-tu zabehnúť, kým ste vy rozložený.“

„No, neboj sa, aj ty sa ho ešte dosť navláčiš, len aby si žil. A vypriahni kone, daj jim ovsa a potom jich napoj.“ Odišiel.

Janko urobil tak, ako mu Ďurko kázal, a tým časom prechádzajúc sa, zašiel ku krčme a obzrel ju.

Malinký domček, tak asi na štyri štvoročné siahy v polohe, drevený, majúci nado dvermi dosku s nápisom: „Pitejný dom.“ Dnu cez prostriedok preložená bola stojka, na ktorej stály kalíšky menšie i väčšie, za stojkou na stene pripraveno bolo niekoľko políc, na ktorých stály plné popečatené fľaše s rozličnými nápojmi. Dolu na zemi ležal zapečatený na zátke súdok s vodkou, druhý s červeným vínom, tento ale bez pečate. Z predku po bokoch boly mocne pripevnené ťažké lavice, a stola, lavičky, alebo vôbec nejakého pohyblivého predmetu nebolo. Voda tiež nesmela sa dnu nachodiť. Nad stojkou v pravo visel hodný rám, v ktorom za sklom zapravené boly drahé patenty a svedoctvá, potrebné ku svobodnému predávaniu nápojov. Krčmár bol bez otázky človek pokrstený. „Akcízny činovnik“ navštívil tento obchod každý mesiac.

Janko zazrel, že Jožko je už pri voze, a aj Ďurko už išiel k nemu, i ponáhľal sa tedy aj on k vozu. Keď zapriahli, opustili dedinu a už tiahli poľom do druhej.

I jazdili si oni dobre, pokojne po velikých dedinách; chútorov tu len zriedka bolo. Jednoho rána, keď vstali, malý Janko od veľkého bôľu hlavy nemohol skoro ani na nohách stáť. Jožko a Ďurko, ačkoľvek ani nenaľakali sa hneď takej náhlej premeny zdravia chlapcovho, no predsa, keď ohmatali mu horúce čelo, dali si na tej veci záležať a u domácej gazdinej, kde stáli, pýtali sa o radu, čoby robiť. Táto naradila jim, aby išli v dedine ku „znacharovi,“ t. j. prirodzenému lekárovi, ktorý so všeliakými zelinami liečil chorých ľudí.

Naši urobili tak, ako jim radili, a na cestu vzali si zelín od „znachara,“ ktoré potom Jankovi na druhej nocľahe uvarili a vývarok z nich užiť dali. Jankovi nepomohlo nič znacharstvo. A poneváč ho už teraz nielen hlava, ale aj všetky údy bolely, ponáhľali sa ďalej

do trhovej či bazárnej dediny, kde nachodila sa malá nemocnica, pri ktorej pomáhal nemocným dobrý, zkúsený felčiar. Na budúci deň došli; no felčiar, ačkoľvek aj dal čosi chlapcovi na poľahčenie, predsa narádzal Jožkovi, aby sa čím skôr ponáhľal do újezdného mesta Livna, tam že nachodí sa veliká bolnica, či nemocnica, i lekári znamenití, lebo že chlapcova choroba je nebezpečná. Jožko nemeškal. Nakŕmil kone a hybaj, vybili najprv priesoločnými cestami ku „veľkému šlachu“ a týmto jechali ticho, ako s nemocným, až za dva dni do naznačeného mesta.

Cestou nashovárali sa naši utrápení rodáci dosť jeden s druhým, kde čo, od čoho by Janko bol ochorel, a keď pýtali sa jeho samého, čo jedol, odpovedal, že nič pomimo, iba to, čo aj oni.

Cesta tu bola znamenitá, pažiťou zarastená, a široká vyše dvadsať siah, iste preto, aby, keď pokazia ju na jednom mieste, mohli obchodiť na druhom. Z bokov pokopané boly po dve hlboké hrádze a popri nich tiahaly sa dva rady starých, velikých vŕb, zamieňaných brezou.

„Ba či sú toto už staré stromy?“ pýtal sa Ďurko Jožka.

„Hia, veru staré. To ešte carica Jekaterína dala sadiť, keď aj tieto široké cesty po celej Rossii zakladala.“

„Teda to po nej pamiatka!“

Tak prešiel prvý i druhý deň, a na tretí dotiahli konečne do Livna. Janka zaviezli hneď z príchodu k najlepšiemu v meste lekárovi, a tento, keď obzrel chlapca, riekol, že to gorjačka, či horúčka. Napísal na skoro zapisku k dozorcovi nemocnice, dľa ktorej Jožko mal postarať sa o Janka a oddať ho do nemocnice. To sa aj stalo. Keď Jožko pýtal sa lekára, či má nejakú nádej na chlapcovo vyzdravenie, odpovedal mu tento, že len o tri dni môže povedať niečo určitého.

Naši zastali s vozom na postojalom dvore.

Ďurko vybral sa hneď za tým ku predstavenstvu mesta, aby si vykonal povolenie ku podomovému kupectvu a Jožko, ktorému teraz celý jeho záujem od chuti odpadol, vybral sa k Jankovi do nemocnice. Janko nepoznal viacej Jožka. Konečne prišiel tretí deň — deň rozhodný, v ktorom Jankova dušička rozlúčila sa s týmto pozemským životom . . .

Naši Turčania stáli zronení nad mrtvolou Jankovou. Takýto ťažký úder na svojej ceste nečakali!

Na tretí deň po smrti Jankovej, keď už bolo všetko k pohrabu zaobstarané, zatiahol Ďurko pred neveľkú, neďaleko nemocnice stojacu kaplnku, v ktorej v rakvi ležalo Jankovo chladné telo, ktoré pomocou dvoch starcov vyniesli na turčiansky voz, na ktorom sa nebožký tak mnoho a tak rád vozieval.

Neveľký sprievod, ktorý odprevadil nášho rodáčka do matky zeme, nastúpil svoju smutnú cestu. Chlapec, ktorý niesol drevený čierny kríž, majúci nášmu Jankovi slúžiť čo náhrobník, išiel po predku. Za tymito kráčal, tu i tu krátučké pohrabné verše spievajúci báťuška s diakonom. Za nimi stúpali skučno, akoby cítili, verne opatrované Jankom pejky, ktoré viezly svojho mladého gazdu, a vedľa voza šiel poháňajúci Ďurko, za vozom Jožko, za týmto niekoľko starých babušiek i staríkov a hŕbka detí.

Ulice mesta skoro minuly sa, a ku veľkému kladbišču či cintorínu, v ktorom nášho Janka od vekov očakávalo maličké miestočko, tiež skoro došli.

Rakev zosňali naši z voza pomocou starcov a zaniesli ju ta nad jamu, nad ktorou rozprestierala svoje široké ramená stará vetchá lipa.

Ešte raz zavznela z úst duchovného smutná pieseň, a po slovách starca báťušky: „Gospody, gospody! buď iže duši grešnika večnyj upokoj,“ spustili rakev a zachraňovali ju.

Ťupé údery hrúd, ktoré ťažko dopadovaly na rakev, vzbudily v srdciach našich rodákov nový žiaľ, a oni vrúcne priklaknúc na sviežu mohylu, vlažili ju ťažkými slzami.

Jožko a Ďurko sklonili hlavy pred neveľkým čiernym krížom, ktorý len teraz vtisnul hrobár do zeme; na kríži nachodila sa malá doštička a na nej tieto riadky:

„Zdes počivajet Slovak
Ivan Ignatovič Malina
Iz selenia Valča v Vengrii.
Rodilsia 18 . . goda, dňa 16. mája,
Úmer 18 . . goda, dňa 25. júnia.
Večnaja pamiať!

Naše siroty, Jožko a Ďurko, nevyťahovali už viac tak veselo z Livna, ako to bývalo z iných miest, kde aj nebohý Janko s nimi na voze sedával; poľom neodznieval už viac rozhovor tak veselý, ako predtým, lebo už nenačúvali dvaja, ale len jeden. A keď si i niekedy zanôtili pieseňku, neznela ona už tak súladne, lebo jej chyboval Jankov pekný hlas. Ani kone nejagaly sa už teraz tak, ako predtým, lebo zasnul tvrdým, večným snom jích opatrovníček, a nie raz hrdžiavaly oni za ním, lebo iste cítily, že ho už niet. Ba i ten drobný „Šumník“ nezaskacoval už tak veselo, ako niekedy, lebo nebolo toho, ktorý by tak úprimne za ním pozeral.

Všetko zmenilo sa na Jožkovom voze, všetko kričalo, že niet Janka. I chuť ku trhu odpadla už niečo našim, a bez tejto sa jim ani dobre nevodilo.

Naši blížili sa už k mestu Voroniežu, a ako tak ťahali k nemu širokým poľom, riekol Ďurko Jožkovi:

„Čo nám len ten starý Ignác povie, keď mu syna nedovezieme?“

„Hm, čože povie; vyplače sa, chudák.“

„Veru má za kým. Z toho by sa bol Malina iste dožil potešenia.“

„Veru dožil.“

„Ako ho ten len rád mal! Čo sa nás za každým naprosil, len aby sme ho mali k dobrému. Ten človek len v tom chlapcovi žil, a teraz tam jeho nádej.“

„Veru tam. Takí sme my všetci; dnes žijeme a zajtrá môžeme byť na doske.“

Takto a podobne besedovali si naši, keď tiahali širokými voroniežskymi ulicami na hospodu, kde našli svojich podobne ako v Orle sídených krajanov.

VI.

Druhá schôdzka.

Hneď z príchodu hodili sa chlapci z pod sarají ku našim, aby jim pomáhali kone vypriahnuť, a keď spozorovali, že niet jích kamaráta Janka, pýtali sa skoro všetci naraz:

„A Janko je kde? Vari zostal na bazáre niečo kupovať?“

„Veru zostal, chudák,“ odpovedal Ďurko. „Už ho viac nevidíte.“

„Hí!“ vyhýkli všetci, „vari zomrel?!“

V tom blížil sa k vozu aj starý Ignác s niekoľkými chlapmi, a keď pozdravkal sa so svojimi, zbadal ihneď, že niet tu jeho syna. Chlapci s útrpnosťou dívali sa naňho. Jožko nevedel dlho na otázku odpovedať, lebo zdalo sa mu strašným, takú príhodu oznámiť starému človeku. Konečne odvážil sa:

„Nezarmúťte sa, Ignácko, sused môj, že Boh postavil vás na ťažkú zkúšku. Syn váš zaľúbil sa Jemu a On povolal ho k sebe.“

Ignác stál za chvíľu ako omráčený, zbladol na smrť a konečne vyrval sa z jeho starej hrudi hlas:

„Bože milostivý! v čom som sa ja biedny prehrešil!? Syn môj, Janíčko môj!“ volal zúfale slabý starec u prostred celej kompánie a chytil si oboma rukama svoju šedivú hlavu.

„Radosť moja jediná, syn môj úprimný! Čožes' ma ty nechal v mojej starobe na tomto márnom svete! Ach, život tulácky, nešťastný!... Koľké súženia a zármutky bičujú ťa!... Veronka moja drahá, žena moja zlatá, tam naša nádej spoločná!... Ako že sa ti ukážem na tie tvoje oči, keď ti už viac nedovediem synáčka tvojho. Bože môj, Bože môj, smiluj sa nad nami!“

Tak nariekal starý Malina nad najväčšou ztratou, aká ho len na svete v jeho starobe potkať mohla.

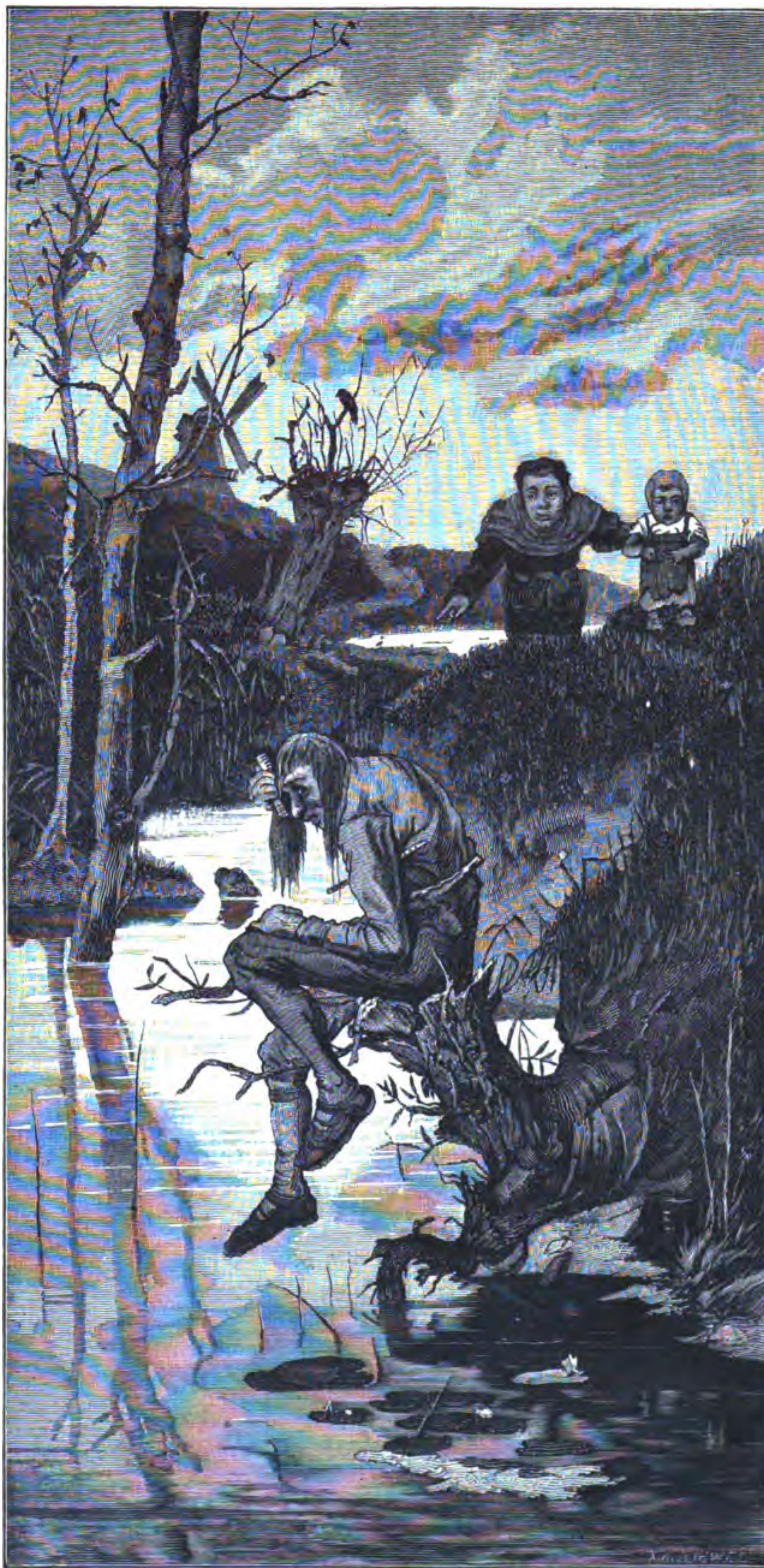
Chlapi, sídenní okolo neho, boli tiež hlboko dojatí nad ztratou svojho druha a tiež ronili slzy sústrasti za nebohým Jankom.

Po niektorej chvíli, keď sa starý Ignác trochu uspokojil, zaviedli ho chlapi do izby, a keď Jožko od počiatku Jankovej choroby až po hrob celú udalosť pred všetkou kompániou vyrozprával, vstal Maťko Zlatáry a podal mu z domu od ženy list.

Jožko vzal vzácny mu list s veľkou radosťou, a keď ho otvoril, ponoriac sa doňho čítal si ho. Chlapi chystali už čaj na stole, lebo už aj tak bolo nad večerom, a pri príjemnom šume samovaru čakali všetci ticho sediac, kým Jožko Dolinský list dočíta.

Jožko čítal len ďalej list a z tváre jeho dalo sa znať, že v ňom musí byť obsažená radosť i žalosť. Až konečne vyrinuly mu slzy z očú a on, odložiac list na stôl, vyňal si šatku z vrecka, sadol na stoličku, a oprúc si lakte o kolená, hlavu o dlane, zahľadel do zeme a zaplakal:

„Ach, ňanka môj drahý, či ste ma už nemohli dočkať, aby som vás ešte aspoň raz bol uvidel?!“

Vodník.

Jeho kamaráti prehovárali ho a zvali k čaju, no on nechcel v tento žiaľny čas starať sa o seba a len ďalej trúchlil.

On dočítal sa v liste aj o radosti, no žiaľ nad ztratou svojho milovaného staručkého otca prevyšoval radosť nad prvorodzeným jeho synom, a on nedal sa prehovoriť. Konečne pýtali sa ho chlapi, kedy zomrel jeho otec, a on ukázal jim na list, aby ho čítali.

Palko Dolník vzal tedy list, a podávajúc ho Rajnohovi, riekol:

„No, čítaj, Gašpar, ty vieš dobre čítať.“

Rajnoha nedal sa nahovárať, len on veru tu i tu aj do cudzého listu rád nahliadol, a začal:

„Vo Valči, dňa 12. júla 18.. Najmilejší Jožko môj! Pozdravujem Ťa na mnokrát a prajem Ti z môjho úprimného manželského srdca všetko, čo si od milého Pána Boha žiadaš. Ani bys' mi neveril, muž môj úprimný, ako ťažko prichodí mi tento raz pero do ruky brať, keď neviem rozhodnúť sa, či mám Ti písať najprv o žalosti, a či o radosti. Začnem teda poriadkom, ako sa nám čo prihodilo.

Drahý Jožko môj! Dobre ti je v pamäti, pri akej sile a zdraví zanechával si svojho úprimného, dobrého otca a môjho drahého svokra, keď si sa do Ruskej vyberal. Po tvojom odchode však slabnul a krahnul zo dňa na deň viac a viac, tak že musel uľahnúť na lôžko.

Nech Ťa tedy, muž môj milý, moje nasledujúce riadky neprekvapujú, keď uvedomujem ťa, že sa náš drahý a dobrý ňanka dňa 13. júna o 9. hodine večer už na večnosť odobral. Daj mu Pán Boh radosť večnú!

Jožko môj drahý, nech netrápi ťa myšlienka, že nebohý ňanka nemal snáď potrebnej opatere. Až do po-

slednej minúty starala som sa, ako som len najlepšie mohla, a v posledných dňoch, keď pobadala som, že už blízka je hodinka smrti, zavolala som si dve staré ženy na pomoc.

Neborák! až do poslednej chvíle mal dobrú pamäť, a ešte aj vtedy, keď dušu mal vypustiť, slzy zalialy jeho bľadú tvár a ústa šeptaly: „Johanka moja, drahá nevesta moja! ďakujem ti za tvoju vernú opateru, za tvoje trudy, ktoré si po toľko dní a nocí pre mňa vystála.“ Na to som chudáčikovi slzy z tváre utrela a on zase začal: „Syn môj — syn môj! Jožko môj drahý, dieťa moje milé! Kdeže si mi, kde!?“ Na to obrátil svoje bledé oči ku mne a ešte prešeptal: „Dieťa moje milé, pozdrav môjho syna...“ Ešte aj ďalej čosi chcel hovoriť, no ja som už posinelým pernám nerozumela, a na to hneď usnul.“

Rajnoha bol dojatý žiaľom Jožkovým; veď aj jeho čo sirotu, dávno ztrativšieho otca i matku, hlboko pohly tieto riadky a on na chvíľu zastal. Chlapi sedeli nepohnuto so slzami v očach, a keď Rajnoha pokračoval v čítaní, načúvali ďalej:

„A teraz, najmilejší Jožinko môj, uvedomím Ťa o požehnanej radosti, akou nás dobrotivý Boh nahradil. Dňa 23. júna požehnal nám totiž Pán Boh syna, ktorého som na radu nášho pána farára Cyrillom dala pokrstiť.“

„No, na môj veru,“ zvolal pretvorene udivený Rajnoha, „však sa narobilo po Valči reči a potupy!“

„Nuž a prečo?“ pýtal sa Palko Dolník, niečo prezerajúc za to Rajnohu.

„Nuž a nepamätáte už, čo som vám bol čítal z tých obrázkových novinôk? Vieš, Ďurko, čo tá pekná Párničianka v nich bola, z tých som vám bol o tom Ferencovie Cyrillovi čítal, čo sa tam tiež bolo preto narobilo?“

Chlapi sa hneď rozpamätali, že to bolo v článku „S veľkou ližicòu,“ i pustili sa všetci do hlasitého smiechu. Jožka Dolinského a Ignáca Malinu v izbe nebolo.

„No len čítaj ďalej,“ napomenul Palko smejúceho sa ešte Rajnohu.

„No len dočkaj, nech sa všetci vysmejeme.“

Palko sa znovu rozosmial a Rajnoha začal:

„Krstní rodičia sú mu tí, ktorých si v poslednom liste kázal povolať.

Ako vidíš, Jožko môj drahý, skoro v jeden čas žalosť i radosť potkala ma, a divno prežívala som tie dni, keď nevedela som, či mám žialiť a či sa radovať.“

Aj kázal si si v poslednom liste podotknúť, či som niečo zmenená. Pravda, že vidím sama na sebe v zrkadle, keď vnídem vše do malej izby, malú premenu, no ľudia hovoria, že som len taká, ako aj — však vieš do kedy — bývala som.

Veď keby si mi už len čím skôr prišiel, aby som nežila sťa pustovnica bez Tebä. Keď pozrem si vše na dieťa, pustím sa do plaču, že ono, chúďa, nevidí svojho otca, a dlho nariekam nad ním. Život rozlúčený — život nešťastný!

A naposledy prajem Ti mnoho šťastia, muž môj drahý, a pozdravujem Ťa mnohokrát. Porúčam Ťa Bohu pod Jeho ochranu a zostávam Tvoja verná manželka

Johanna Dolinská.“

Po prečítaní Jožkovho listu spoločnosť bavila sa tu i tu po dvoch, troch v izbách, lebo na dvore, lebo bola nedeľa, a po niektorom čase sišli sa všetci do izby, a tam keď sa najprv pomodlili pred obrazmi svätých, zavesených v uhle, pred ktorými i lampada horela, spievali nábožné piesne. Potom sobrali sa všetci do najväčšej izby, kde sa pri tichosti bavili všelikým rozhovorom a rôznymi rozpomienkami. Jeden pripomínal príhodu, ktorá prihodila sa mu v niektorom dvore alebo po čas lehoty na cestách, druhý zas, ktorý aj do vzdialenejších krajov Rossie zachodil po svojej obchodnej povinnosti, rozprával svojim mladším tovaryšom niektoré vážnejšie udalosti zo svojich ciest.

Ďurko Kvetár ujal sa slova samý prvý a vyprával o hrúze a strachu, ktorý on so svojmi pocítil pri preprave cez rozvodnenú Oku. Za týmto chopil sa slova Rajnoha a predstavil svojej spoločnosti ešte hrúzyplnejší obraz, keď vyprával do podrobna prevážanie sa cez Volgu, ktorá v tom mieste až do 22 verst bola rozliata.

Rajnoha počínal si veľmi zručne pri takýchto rozprávkach: z počiatku hovoril len ticho, keď však postúpil k najvážnejšiemu okamihu, vtedy vstal hore, hlas jeho stupňovane rástol a celé telo bolo v pohybu.

Mnohý raz však, keď obsah jeho rozprávky neudržiaval poslucháčov v napnutí, vtedy Rajnoha pomohol si tak, že zohol väčšiu menšiu obruč.

Keď tento raz Rajnoha dokončil o svojej prieprave cez Volgu, čo mu aj bez obruče dobre vypadlo, chceli sa naraz dvaja ujať slova. I boly už dosť hodne razom, každý svoje, hovorili, až vstal Števo Trnka a rozsúdil dvoch prednášačov, ktorý z nich má rozprávať. Keď aj títo dokončili, rozprával zas iný, ako prechodil cez hlboký brod rieky, ako pochybil, a ako sa aj s kamarátmi i koňmi mal zatopiť, ako sa vysvobodil a koľko škody utrpel z podmočenia tovaru.

Mnohý neborák chodil na takto povstalú škodu aj do roka darmo, t. j. kým ju zarobil.

Potom rozpriadol sa aj veselší rozhovor, ako sa ktorému kde pridalo s pánmi vo dvore obedovať, aký rozhovor s nimi viedli a podobné. Pechotní zas vyprávali, ako sa jim kde prihodilo odviezť, ba niektorý hovoril aj, ako ho pán do koča aj s pudlom na poli vzal, keď ho dohonil. Iní zas rozprávali, ako kde kedy nocovali, ako jim perín nastlali; alebo aj to, ako jich kde nocovať nepustili, keď sa jich báli. No jeden pripomenul najpodivnejší nocľah, do ktorého sa sám na silu vtiahol, a ako mu potom jeho palica dopomohla, že ho predsa len nechali prenocovať. Spoločnosť žiadala ho, aby vyprával, a on začal:

„To sa mi prihodilo v kievskej gubernii — —“

„Nuž ale si bol až tam?“ pýtal sa ho ktorýsi.

„Veď vieš, že sa dám za schôdzky vždy po železnici aj dve, tristo verst odviezť, čožeby nemohol byť?“

„Teda len rozprávaj.“

„Prišiel som vám jeden raz pred večerom do známeho už trochu dvora. Pána už nebolo, len sama pani čo vdova žila v celom dome. A netreba vám vravet, že bola Poľka, ako väčšia čiastka paní v kievskej gubernii. Dovolila mi rozložiť tovar a potom prezerala. Tak vám to potrvalo až kým sa zmrklo, a milá pani len: môj kochaný, taký a taký, ako to tí Poliaci tak maznavo majú v obyčaji, a nekúpila ani za groš. A k poslednku mi ešte začala, že mám tovar planý, vybratý a drahý. No, pravda, že som mal už ísť na schôdzku a v pudle bola už len taká haraburda, nuž ale predsa nemala mi tovar haniť, a najmä keď nič nekúpila. Ja som sa vám veru nahneval a trochu sme sa s milou paňou podotazovali. Ako viete, Poľky sú vám veľmi horúce, keď sa nahnevajú, a na môj dušu, nechcela mi ani tovar dať v pokoji ukladať, len: von, von, von! Ja som veru na „von“ ani nepomyslel a doukladal a zaviazal som si pudlo ako sa náleží. Potom, keď som odchodil, zavolala ešte za mnou: „Żebys' mi więcej tutej neprzyszed!“ A ja som si pomyslel: „Eh, čo bys' ty vedela; aj zajtrá, keď ťa prejde, budem ti tovar predávať,“ a vyšiel som na krýdlo domu. Na dvore tma, dážď ani z krhly. „Tisíc striel!“ myslím si, „kdeže sa čo podejem? veď sa zamárnim!“ Stojím, stojím, až mi napadne, a ja poď do kuchyne.“

„Ale tam vo dvore?“ pýtal sa ktosi v spoločnosti.

„Nuž a kdeže? Do jej kuchyne. Vbehnem skorej dnu aj s pudlom na chrbte a poviem ako obyčajne po Svitoňoch: „Nech będzie pochwalony!“

„Na wieky amen“ odpovedal mi starý kuchár.

„Vieľmožna pani mne pozvolila tutej na kuchni nocovat,“ poviem mu.

„A dobrze, panie Węger. Proše šadat!“ ponúkol ma hneď. Ja som zložil pudlo, zafajčil som si, a mysliac, že stará pani o tom ani vedieť nebude, rozložil som sa, ani čoby mi sama bola kázala nocovať. A kuchár sa ma hneď pýtal, či budem večerať, žeby musel niečo prihotoviť, lebo že pani ani nevečeriava. Ja som mu hneď, že akože, aby len navaril, lebo že mi vieľmožná pani kázala dať dobrú večeru. Hneď rozložil ohňa v „plite“ či sporáku, ako ho u nás po slovensky nazvali, a robil praženicu so slaninou. Raz som už tiež tam bol nocoval a kuchár vedel, že to ľúbim. Ja som sa prevrátil na starú kanapu a myslel som: len praž, reku, však máte dosť tých vajec; ale aj to prišlo mi na um, ak reku pani dozvie sa, čo potom? Potom, reku, bude už Ďuro biedny! — No, ja som si len trielil, von sa lialo ani z cievok, a kuchár mal večeru hotovú. Položil na stôl sklenicu s čečinou, praženicu, chlieb, ugorky spravil s octom a predložil mi. Ja som sadol, vyhodil kalíšek, zajedol, a keď som sa pomodlil, postlal som si, pudlo postavil som ku hlave a palicu, ako obyčajne, položil som pod kanapu a zachuchmal som sa do guby. — Ako tak ležím a načúvam tú leju, príde zrazu „pokojová“ a hovorí kuchárovi, ktorý sa ešte vždy po kuchyni obšmietal, že vieľmožná pani naskrze nepovolí „Węgrovi“ nocovať, ba že ho wypędila.“ No, myslím si, už je dobre! Len sa hore, Ďuro, kým je čas! — Potom som si ale pomyslel: nie, počkaj, náhlivá robota nebýva dobrá! — Len ležím a načúvam, čo bude ďalej. Kuchár podíde ku mne a kýva mnou. Ja som sa urobil spiacim a nedal som sa precítiť. Nevystalo dlho, už bola aj vieľmožná v kuchyni a kričí na mňa: „Węger!“ — Nič. — „Węger!“ — Ja zas len nič. — „Węger!“ zakričala tretí raz, a ja som sa začal vyťahovať, zývať, jakoby som bol najtuhšie spal — —“

„A nespal si?“ pýtal sa ho ktosi, a mnohí pučili sa už od smiechu na tom podivnom výjave.

„Ale, čerta budeš spať. Veď som ja hneď šípil, že bez toho sotva bude. No, ako tak vyzývujem, zas kričí: „Kto pánu pozvolil nocovať? Kto pánu kázal kolacie (večeru) gotávať? Von! von!“ Ja som otrčil ruky do nej a preprosil som ju: „Proše vieľmožnu pani začekať, trzeba še sobirať.“ Trochu sa uspokojila, a keď videla, že len nemám chuti a že sa nesberám, začala znovu so mnou robiť patáliu. Ja som ju zas preprosil, aby sa nehnevala, a povedal som jej pekne: „Dla Boga swętego, wielmožna pani, kde že še podziem na ten dežď i cmu, oči sobie vyklutim!“ — A ona zas len nič, len: „Von! von! pan mne obýdil, nedopuščim nocovať, von!“ Ja už potom na ostatok, ako tak sedím na tej starej kanape, nahnem sa zrazu hlavou pod ňu a pýtam sa mojej palice: „Więc co, laska (palica), pujdžeme či nie?“ A k vieľmožnej, ktorá sa na mňa s podivením dívala, čo to robím: „Vidzi, vieľmožná pani, moja laska kręti glavą, že nam tu dobrze, že nepujdžeme; więc co robiť?“ Vieľmožná sa zvrtne, rozosmeje sa, a hybaj aj s „pokojovými do kaštiela, len taký chychot stál za nimi.“

„A kuchár čo robil?“ pýtal sa ktorýsi.

„Ten si až sadol, čo nikam nevládal od smiechu.“

„Teda si už potom tam nocoval?“

„Nuž, akože, aj som si ráno zaraňajkoval, utŕžil som niečo od panej, aj ma dala ešte na takom starom derešovi od akéhosi chlapčiska do druhej dediny zaviezť.“

„No, to si ešte dosť dobre pochodil, poznamenal jeden z prítomných.

Potom, keď už nocľahy prišly do spomienky, rozprával zas iný, ako ešte v zime v chumelici zablúdil na noc do istej strážnice pri hore, v ktorej nebolo živej duše, iba sám strážnik ležal mrtvý na doske u prostred chalupy. Aký mal strach, ako nemal sa kde podieť, a ako do rána prebdel v strachu uchýlený na peci. Ráno že sa potom dosankovali báťuška s diakonom, a on že sa práve z pece zpúšťal, keď títo dvere otvárali, a že z prvého pohľadu duchovné osoby tak sa ho naľakali, že pustili sa na útek. No on že potom vybehol, a keď kričal, že je on nie „mertvec“ ale „Vengerec,“ nuž že sa vrátili, a keď telo aj s neskoršie prišlými pochovali, že sa potom sankoval s nimi do dediny, ba až do samej fary. Tam že potom celý príbeh máťuške a jej dcéram i synom vyrozprával, čo vraj týmto mnoho smiechu narobilo.

Potom, keď sa takéto rozprávky pominuly a času k odpočinku ešte dosť bolo, spoločnosť vyžiadala si ešte Ondreja Hromadu, vysokého, udatného chlapa, ktorý nielen celé europejské, ale aj asiatské Rusko pojazdil, aby aj on niečo zo svojich kavkazských ciest rozprával.

Ondrej Hromada, ktorý veľmi rád pripomínal si rozpomienky na Kavkaz, nedal sa druhý raz vyzývať, a keď postavil sa na jednom konci izby, — sediac nerád vyprával vážnejšie udalosti, — pyšno začal hovoriť, častým máchnutím rukou dodávajúc slovám svojim dôrazu.

„Nuž, o čom že vám, bratia moji, o dobrom či o zlom?“ zahrmel hrubým hlasom.

„Nuž, najprv teda o dobrom a potom môžete aj o zlom!“ privolali mu niektorí.

„Teda čujte! Jednoho razu, keď cestoval som z Aržuma do Achalciku, kde celou cestou po oboch bokoch rozlahnutá je vysoká hustá dubová hora, predbehúval ma osmorkou koní ťahaný hyntov, na ktorom viezol sa veliký kňaz Michael, ktorý bol vtedy kavkazským námestníkom. Ja tiež dosť dobre poháňal som za ním svoju dobrú štvorku, lebo tam sme vteďy museli mať i dobré kone, i dobrý voz; a nielen preto, že bývaly zlé cesty, ale pred divými Čerkesmi bolo nebezpečno, lebo pred tymi muselo sa často dobre popoháňať. Od hyntova neodstával som ani na dostrelenie. Ako tak tedy letíme, zrazu zadné koleso na hyntove uderí do skaly a prask, už bolo po ňom. Ja za okamih dobehol som až k hyntovu a zastal som. Hyntov zmiesil sa hneď na ľavý bok, a kňaz, vysoký, silný muž, ešte inakší, ako som ja, aj so svojím adjutantom zoskočil dolu. Ja nesedel som tiež ani za mak a priskočil som hneď ku hyntovu. Kňaz, keď ma zazrel, poznal ma hneď, lebo som aj uňho býval s tovarom, a hneď ma oslovil: „Nu, Andrej, što teper delať?“ A s podopretýma rukama do drieku díval sa vše na mňa a vše zas na hŕbu dreva z kolesa. Ja odpovedal som mu: „Pozvoľte, Vaše imperatorskoje Vysočestvo, sejčas uznajem!“ A vyňal som chytro z vrecka motúz a meral som os. Potom zkríkol som na svojich, aby hneď zosňali zadné koleso z voza, lebo aj svoju os premeral som. Osy boly jednaké, a ja hneď zakričal som: „Sláva Bohu, Vaše imperatorskoje Vysočestvo! Osy odinakovy, pojedete!“ Kňaz zavolal hneď: „Molodec Vengerec!“ A ja už kotúľal som svoje koleso k hyntovu; kozáci, čo s ním jazdili, zdvihli hyntov a už bolo koleso stoknuté a prikrútené.

Kňaz i adjutant zasmiali sa, a keď vysadali na hyntov, povedal kňaz, že aby som v Achalciku zašiel k nemu. Ja som sa poklonil, osmorka sa schytila, a už párali, ani len do pekla.“

„Ej, ale to vaše koleso vedelo, čo je päť!“ zamiešal sa Rajnoha; bolo mu ľúto, že aj on tam vtedy nebol.

„Či tam čert po kolese, keď len kňaz mohol jechať!“ odsekol Hromada a pyšno pozeral po chlapoch.

„Nuž a vy ste už potom ako o troch kolesách?“ pýtal sa zas Palko, ktorého vlastne len teraz začala vec zaujímať.

„Mne nikdy nebolo nič strašným. Vzal som sekeru, — tam sme vždy aj po dve sebou vozievali, — a odťal som hneď pri ceste' liehu, podložil, priviazal cez voz na druhú stranu na strmeň, a hajde!“

„Ale ste párali, ani slimáci!“ slovil Rajnoha, ktorý musel vždy niečo pohodiť.

Hromada na to nepovedal nič, len utieral si šatkou čelo a fúzy.

A Palko, ktorému zišlo na um, že Hromada musel ísť cez horu a snáď aj nocou, mal aj vtedy strach, a preto pýtal sa ho, že či sa nebál?“

„Nuž ale ja by som sa bál? Veď som mal tri duplonky, dva karabyne, a fokoše boly na čo? (Tieto držal za najlepšiu obranu.) Pravda, kňaz nechal nám aj dvoch kozákov, ktorí strgáňali sa s nami až do samého Achalciku; nuž ale my sme tiež boli štyria a všetko chlapci do radu. Ba vtedy mal som pri voze ešte aj chlapca ani jedľu. Ten by bol aj sám udrel na desiatich.“

Ktosi opýtal sa Hromadu, že či ozaj býval u velikého kňaza s tovarom. On odpovedal:

„Ostatný raz keď som bol uňho, bol vtedy na dači, asi 50 verst od Tiflisu, a, nikdy nezabudnem, bol tam aj košikár, náš rodák Šarišan. Zatiahol tiež tam, kde aj ja, pred dvorec, a keď nanosil tam hromadu košov, navyberala sama veľkokňažna vari dvanásť kusov, a veľký kňaz podal mu sto rubľov, „na,“ vraj, „bratec!“ Chudák od radosti až plakal, a chcel bozkávať ruky, ale odopreli. Vtedy som bol uňho práve ostatný raz.“

Hromada si sadol, zapálil si na trubku a dlho mlčal. Potom vyprával jim ešte o oldenburgskom princovi, ako ho na svojich vlastných koňoch, — keď princove do istého príkreho vrchu stúpať háčili sa, — vyviezol až na vrch aj s kňažnou i so svekrušou. Aj to jim povedal, že mu princ 50 rubľov za to dával, ale že on veru nechcel vziať.

Palko neztrpel a pýtal sa ho, že prečo si to nevzal, a že čo mu na to princ povedal.

„Čože povedal? Pozrel na mňa a pýtal sa ma, že kto som ja?“

„A vy čo?“

„Povedal som mu, že som vengerský Slavian.“

„Ja by si bol veru vzal tých 50 rubľov,“ pohodil zas Palko, lebo mu jich bolo ľúto.

„Ja, veď som si ja to vynahradil! Šiel som tiež ta, kde aj on, a potom som uňho toľko utŕžil, že mi to viac ako 50 rubľov osohu donieslo.“

Palkovi zas zišlo do umu, čo mu kňaz dal za to koleso, a hneď pýtal sa ho. Hromada odpovedal:

„Ani od toho som nevzal peniaze. Vtedy zabraňovali Turčanom chodiť s tovarom po kavkazských pevnosťach, lebo chodili tam vtedy aj špioni, nuž som to vyžiadal od kňaza, aby sme mali všade právo kupčiť.“

„To bolo pekne,“ pohodil Števo Trnka; „tým pomohli ste všetkým Turčanom.“

Na to potrvala asi za pol hodiny trma-vrma, lebo každí dvaja-traja tázali sa medzi sebou strany dokončenej prednášky, keď posudzovali to lebo ono, tu o kolese, tam zas o tom, ako Hromada onoho princa hore vrchom ťarušil, a Palko už len banoval za peniazmi, že prečo si jich nevzal, keď mu jich otŕčali.

Hromada smolil zo svojej drevenej kľuky, že ho pre dym bolo sotva vidno, čomu sa zas gazdiná domu netešila, keď vše nakukla do svojich, na údiarne premenených izieb, no gazda-kupec, ktorý takýmto besiedkam tiež rád býval, sedával vždy medzi chlapmi a pilno načúval, lebo rozumel, ba aj on po slovensky na poly hovoril, a ten vždy svojej žene povedal, aby nič na izbe nehovorila, lebo tí Vengerci že sú veľmi znamenití ľudia.

Konečne vyvravel, vyškriepil sa každý, a Palko obrátil sa zas k Hromadovi, lebo ten jim bol sľúbil ešte aj „o zlom“ rozprávať, i pýtal sa ho:

„Nuž a nebezpečné udalosti prihodily sa vám tiež niekedy?“

„Hohohó, čo to toho bolo! Bez nebezpečenstva obišlo sa sotva ktorý týždeň. No ja, ako aj mnohí, vybránil som sa voždy udatne od nápadu zbojníckych Tatarov, a preto nestojí ani za to o tom rozprávať; ale poviem vám na krátko, ako nebohého Ignáca Filu od nás z Valče na jednom holom vrchu nad Kaspickým morom zabili.“

Hromada vyhrnul si fúzy, pozrel ostro popod husté mihalnice, a začal:

„Bolo to práve v 47. roku, keď u nás v Uhorsku načínalo sa povstanie, a nebohý Filo, Boh ho osláv, práve v ten čas po dvojročnej svojej púti vracal sa domov. Cestu svoju nastúpil od brehu Kaspického mora z mesta Baku, a poberal sa pustými, holými vrchami ta k západu k pevnosti Lenkorane, cez ktorú v ten čas viedol pravý trakt na Tiflis. Mal krásne tri kone zapriahnuté do telegy, lebo voz nechal svojim chlapom. Z ľudí mal sebou dvoch neveľkých šuhajov, z ktorých bol jeden Turčan a druhý Rus zo samej Moskvy. No za to, že jeho kamaráti boli temer ešte chlapci, mohol bezpečne spoľahnúť sa len sám na seba, a keď mám povedať pravdu, takého silného, udatného, vrtkého a pri tom vysokého muža nebolo v ten čas v Turci nad neho. A k tomu keď ešte taký molodec, ako on, zavesil si aj pušku cez plece, kto vie, či aj ten Mikuláš Zriňský tak vyzeral ako on. Šaty nosieval vždy, — ako sa toho času vôbec nosily, — šnoruvané, a uhorské nohavice vo vysokých sárach robily ho junákom. Bol ženatý, a jeho mladušká, sedemnásťročná žena s veľkou túžbou očakávala doma jeho príchod.“ Hromada vzdychol si hlboko a v očach zperlily sa mu slzy, lebo ľúto mu bolo jeho druha a principála, s ktorým tak rád bol kedysi cestoval a ktorého keď si pripomenul, vždy prišly mu na um jeho slová pri poslednom lúčení: „Sused môj drahý! buď mi len verným, nikdy neboj sa biedy, ja na teba nikdy nezabudnem!“ I teraz zišly mu na um tieto Filove slová a on pohnutým hlasom pokračoval ďalej:

„Práve bolo nad večerom, keď nešťastní naši rodáci spustili sa dolu do jednej dolinky, a keď z tejto zišli, založil si nebohý Ignácko pušku na plece a zadumený stúpal opäť hore druhým vrchom až na pol versty pred koňmi. V tom zrazu začuje výstreľ z pravej strany a hneď na to druhý i tretí, a tu akoby z neba spadli, stojí pred ním šestnásť ozbrojených Tatarov. Chlapci, prejatí strachom, zastali a ani z miesta nepohli sa.“

„To bola hrozná chvíľa!“ slovil užasnutý Palko. Ondrej pokračoval:

„Streľba z tatarskej prekliatej zbrane ozývala sa v tej pustine tupým zvukom a gule lietaly okolo nášho rodáka. A náš hrdina Ignácko zhodil priam z pleca svoj teplý šnoruvaný dolomán a sťa opravdový géroj zastal oproti svojim nepriateľom a mieril a strieľal na hnusné holohlavé plemä, z ktorého čo výstreľ z jeho dobrej pušky, to zrútil sa hneď jeden z koňa na zem. I bojoval náš udatný Slovák ani víťaziaci smelý vojak v strašnej bitke, až konečne podľahol presile. Tatari, keď zbadali, že jích neohrožený protivník ťažko ranený zrútil sa na zem, s divým škrekom vrhli sa naňho, aby ho kinžalmi dorúbali. No darmo tešil sa jeden z najdivších, lebo len toľko čo zblížil sa, už mal rozbitú na dvoje kotrbu, a to bola posledná sila nášho nešťastného rodáka, ktorú

na tej ošklivej hlave úderom pušky vykonal. Práve v tom okamžení vletela guľa do jeho čela a on vypustil ducha.“

Hromada opäť zamlčal sa a potom rozprával, čo stalo sa s jeho mrtvým tělom. Hovoril, že Tatari celé telo rozsekali na drobné kusy, a keď toto vyviedli, že usmrtili zas dvoch obďaleč stojacich chlapcov, ba ešte že ani na tom nebolo tým hyenám dosť, a že ešte aj tie turčianske kone dorúbali. Na druhý deň po onej strašnej udalosti že viezla sa tade akási pani, ktorá keď v meste Baku o tomto oznámila, vyšiel celý pluk kozákov na vyhľadanie vrahov, lebo že aj sami načalnici mesta za nebohým čo priateľom veľmi žialili.

Šiestich z Tatarov položil sám nebohý, ostatní boli pochytaní. Ten, čo poslal guľu do čela nebohého, bol na mieste zločinu obesený, kde za tri dni visel, a ostatní boli poslaní na Sibir do kateržnej roboty. Telo nebohého pochovali blízo poštovej stanice, kde mladší brat nebohého dal mu neskoršie postaviť veľký kameň so slovenským a ruským nápisom.

Na druhú nedeľu Hromada opäť rozprával o istom Bondorovi, tiež Vaľčanovi, ako sám so štyrmi kinžalmi ozbrojenými Tatarmi za dlhý čas bojoval. I tento že podľahol, a súd že na jeho tele našiel štyridsaťsedem väčších menších rán.

Na to rozprával o jednej väčšej srážke, ktorú štrnásť Turčanov vydržalo oproti štyridsiatimštyrom Tatarom-Lezgíňom, medzi Petrovskom a Čirijurtom, pod starou pevnosťou Temerga.

Zbraň na strane Turčanov boly šable a fokoše, na protivnej šable a kinžali. Lezgíni-milicianti držali na pošte stráž; strelnú zbraň mali v kasárni, no nemohli ju dostať, lebo tuhý boj nedopustil jim vzdialiť sa, aby zbraň dostali. No i Turčania boli by vtedy svoju povynímali z vozov. Dosť na tom, Turčania boli víťazmi, Lezgíni rozbití, štyria zabití, mnohých údy dolámané. Keď z Čirijurtu došlo načalstvo so stotinou kozákov, milicianti dostali veľké zahanbenie, Turčania chválu, a kozáci kričali našim rodákom „urrá!“

Príčina boja bola tá, že jeden z Lezgíňov zaťal v zlosti do turčianskeho koňa.

A v inú nedeľu rozprával ešte Hromada, ako on aj ešte s jedenástimi Turčanmi a ruským vojskom dobíjal pevnosť Aladžahy, kde i ženy na oboch stranách bojovaly. Víťazstvo bolo na jích strane, ranení že boli štyria, a Turčania žeby boly aj kríže i náhradu dostali, ale že nechceli za tým meškať.

Medzitým, čo takto prešly štyri týždne, usporiadali si naši svoje veci a vybrali sa zas do šírych predielov Ruska po svojom diele na novú lehotu. A keď sišli sa na novú schôdzku, na ktorú jim Zlatáry aj z Moskvy tovaru doviezol, a aj vtedy urobili si poriadok, robili zas novú lehotu a zas sa len sišli na schôdzku, až konečne nastúpila lehota na Turíce do Smolenska, z ktorej naši známi po poldruharočnom čase sberali sa do svojej domoviny.

(Dokončenie.)

Zapáľte svetlá...

Zapáľte svetlá na hroby tmavé!
Oj! veď tak clivo, temno je!...
Zapáľte!... nech svet márny precítne
a spočíta ztraty svoje!

Zapáľte svetlá na hroby tmavé!
Veď tak rednú dobrých rady;
v zlom svet rastie a diaľ rozbujnieva,
za dobré nikde náhrady!

Zapáľte svetlá na hroby tmavé
tých, čo verní pravde boli,
čo chudobe štedro pomáhali —
a nepodľahli nevoli!

Zapáľte svetlá na hroby tmavé
tých, čo za rod bojovali;
čo jim krivda hrob čierny postlala,
čo za svobodu krv liali!

Zapáľte svetlá na hroby tmavé!
Pamiatka dobrých nech žije!
Nech svetu zjasá, zasvieti v oči:
že diamant v hrude nezhnije!

Zapáľte svetlá na hroby tmavé!
Nech rozže sa viera v ľudu,
že duch večný je a pravdy zákon —
nedá sa utlumiť bludu!

Zapáľte svetlá na hroby tmavé!
Nech sa žiar šíro rozleje,
a viera k nebu nech sa unáša
plameňom lásky — nádeje!

M.

Letorosty.

26.

(Pokračovanie.)

II.

(1887.)

I mňa stihla nehoda — i mne, dušo zlatá,
ťažký úder zadala krutá losu zloba!
Viac nie sama postrádaš: postrádame oba,
obom rovnak chybuje predmet do objatia.
Už viem tiež, čo znamená sladkej matky ztrata?
Viem, ach! známosť nerestná, s naukou i prôba —
podnes mi cit naborklým od nej, v slzy drobia
sa mhly dumiek, dušou zas mrak za mrakom chváta.

Zdrtila ma — tým viac, že zkrsla netušená:
žiaden predznak neveštil príchod jej mi vopred,
nehádzal tieň ztešenej mysle na kryštále;
jako búrka za leta strhla nenadále
v môj svet i otriasla mnou — v prúde potrasenia
ani som sa nestačil o nádeju opreť.

Stál som, stál som ztrnule — Hodín stajné ťuky
hnaly. Zrak mi zblčal vraz ohňom naplašených
pochýb, háral od súžby, od slz utajených;
v ústach blen sa rozvíjal, v hrudi trýzne puky —
Preds' som strpel, spolykal, zdusil vlastné muky:
bych nezhoršil muky jej, myslí uverených
vnútil si kľud: — vraj príjde božský lekár, ženích
onen duší, i vznesie všepomocné ruky...

Medzitým bych za svet bol neznal chvíľky prepásť:
i najslabší výraz bied tvárou, povzdych každý
rezal sa mi do srdca, by tam utkvel navždy.
Zrel som: bôľ jej ustáva — duchovnejú spánky —
pres mrk piatku ulieta v nedieľ jasné stánky —
zrel som však tiež, jak padám sám v zármutku prepasť.

*

Všetky detstva zpomienky rozkošné a milé
s nív pamäte ďalekých razom ako včely
rozžialenej do duše mojej priletely
i začaly bzukotať kojne, ušľachtile;
svoj mäd tiež mi ponúkly skorej ku posile,
žiaľ i horkosť zapudiť, osladiť mi chcely,
lež — ach! kvapka do mora strastí dnešnej chvíle!
odvrátil som obličaj — zpiatky uletely.

Všetky skvosty v mladosti sťastne utrhnuté
zabronely predomnou ako kvetná niva;
ale marné i nimi moje upomnutie.
Sbieral som jich v časoch, kým ona bola živá!
Nebude-li Živeny: zpustne kvetná niva;
kvietky, klásky zotlejú na hrob upadnuté.

———

„Akože ťa opustím — ako, syn môj drahý?"
šepla vyprahlými rty, vzozrúc srdcolomne.
‚A ja teba, — matičko...?' ozvalo sa vo mne,
no nedošiel na jazyk dotaz hroznej váhy.
Jak strom v búri som sa zchvel — chvel a slznej vlahy
ronil prúdy u štítu lôžka potajomne;
srdcom desný žmyknul bôľ, skubal preohromne:
cítil som, jak pukajú všetky sväzky, vzťahy.
Badal: darmo zoviem tu svojím ľobykoľvek.
So všetkým sa rozžehnať musí biedny človek;
čo má, čím je, je krehkosť, krátka zdania peresť —
strašné! — Ale rodičku videť v smrtnom boji,
čuť, jak ešte i tam len o tú svojeť stojí
a nemôcť ju vykúpiť — či jest väčšia neresť!?

*

Keď u živých nenašla pomoci ni rady,
mora avšak trápení pribývalo valne,
vždy viac hroziac záplavou, vlny hnevné, kalné
vrhajúc už poslednej žitia do ohrady:
v nesnádzach tých, od svetskej odvrátiac sa zrady,
obrátila sa k mŕtvym, v časy zašla diaľne —
i jak kedys' u rakve, zavzlykala žiaľne:
„ach, dievočka...", ztrhané dokladajúc sady.

Čo as mohlo sa jej zdať v tomto okamžení?
Vari dcéry shliadla zjav? Zrak jej nalomený
bol by snáď už prenikol večných tajov steny? —
Boh zná! — ale ztíchla v tom, nyla neskonale;
prívet ždala snáď — odkiaľ? z hrobu? z nebies diale? —
I my strastne mlčali jak primretí k skale.

*

Obraz dušou preletel rýchlo: preúbohú
zas bôľ schvátil v objem múk, zastonala znova;
znova dychtí, kdeby liek? spása balzamová —
až, kde verne dlela vždy, vrátila sa k Bohu.
Zaúpela pre kalich, tvrdú pre úlohu,
pre kríž na ňu zložený, ťažší od olova,
pre kríž... Jako s Golgathy niesly sa jej slová,
tlúkly v nebo — k škode nám, jej však ku osohu.

Ba v tom v chyžke šum a jas jako v chráme zcela,
jasnosť a šum perutí sťaby archanjela —
Dych zastal nám užaslým, zreli sme však, áno:
trpiteľky čelom jak svitly znoja perly,
čuli duchom šepot kýs': perly božej berly
zieram, ztieram, sbieram, aj — koniec! dokonano!

———

I mňa stihla pohroma — ku mne, dušo milá,
posol boží pošmurný tiež zavítal hosťom;
oba jednak kajáme velikým sa pôstom,
rovným stínom zclonená myslí kratochvíľa.

V môjho žitia zahrade búra zrachotila,
oblačnými krýdlami švihla nad porostom:
i kde kedys' meškal som sviežim letorostom,
jabloň drahú, posvätnú k zemi povalila.

Pominulej jaseni kruté víchre vialy.
Za jích búrnej polnoci k spevu som sa vzrušil;
zaspieval som o vtačom párku pieseň clivú:
jak jím z hniezda mláďatá v svet sa rozlietaly,
jedno až hen v rajský sad vzlietlo, na olivu...
Či som odlet matičky snáď už vtedy tušil? —

———

Dokonano! usnula... Opustila večne,
bárs aj starostila sa, jak opustí syna?
Oj, priučí všetkému kázeň Hospodina,
prút i meč jej — oboje ráňa preúsečne.
Musely sa uzavreť ústa sladkorečné,
bárs nevyšla nikdy z nich povedomá vina;
týmž povelom zbladla tvár, oko uhasína,
stydne srdca veľkého teplo nekonečné.

Srdce! — ó, že muselo tiež pod kameň tvŕdze!
srdce, na ňomž nezkrslo nikdy žiadnej hŕdze,
srdce zlaté, hotové v obeť v každom vzruchu...
Keď prestalo biť, neviem, čo sa stalo —
ja zutekal v myšlienkach na najvyššie bralo,
kvílil: vráť sa do srdca, ó, vráť, svetlý duchu!

*

Nevrátil sa — Odbilo navždy, veta po ňom!
V mojom struna zchvela sa najclivejšej tiesne,
zosťkaly života zpruhy prebolestne,
čujúc porážajúce heslo: veta po ňom!
Heslo v mojom zbudilo ozon: veta po ňom!
ozon strunou otriasol najclivejšej tiesne,
z útrob struny zalkal plač elegickej piesne,
zaplakal som, zaplakal horko: veta po ňom!

Prestalo biť, zastalo — priveľmi ním zmietal
sužieb príval — i skoro čierna zem ho strovi.
Prach i srdce anjelské! sídlo pravej lásky!
hrozné! — Nediv, jestli duch zťažka rušil sväzky,
jestli vzácnou nad schránkou dlho krúžil, lietal —
Liece ešte? — ó, prileť občas ku synovi!

*

Nikdy viac, ach! nikdy viac neuzrem jej tváre,
z nejž mi milosť žiarila v život od počiatku,
nikdy očí srdečný svit so slzou v sňatku,
nikdy radosť shliadania na chvelých rtov páre!
Darmo zplály obetné sviece na oltáre;
bozky darmo odháňam z čela inovatku,
zhrievam ruku mozoľnú v smrti, ach, tak hladkú —
Darmo zkvitnú po noci nového dňa žiare.

Nikdy viac, ach! nečujem jej úprimnej vravy:
nie viac, jak som prichádzal, vytešené ‚vitaj!'
ani, keď som pošiel zas, starostné ‚buď zdravý';
prijdem ovšem návštevou, prijdem neraz, prijdem:
opýtam sa — oslovím vrúcne hrobový taj —
mlčí! — Smutný prišiel som, smutnejší odíjdem.

*

— Ešte raz ti ďakujem, čiernom na postlaní
spiaca mati, za množstvo tvojich dobrodení!
dobrodení tak veľkých, že jim neviem ceny,
a jak neviem ceny jim, neviem počtu ani.
Nielen život dalas' mi — dar to často planý —,
ale radom strádaní, žertiev, vykúpení
zvedlas' i to, by mi bol k púti poľahčený,
a ježeli i Boh dá, šťastný, požehnaný.

V pravde krvou srdcovou chovalas' ty dietky,
a mňa, so slzením bárs — rozluka vždy bolí! —
voľným vtáčkom vyslalas' z nízkych losov klietky;
už-už viaznul som v jích sieť, stal sa zavázeným —
no že som sa vymknul preds', mocným pričinením
tvoja túžba, námaha, tvoje slzy boly!

*

Ač zanikol skoro som tvojom na obzore,
sveta ma ďalekého zastínily mraky:
neztratilas' predsa ma; keď zpät sišly zraky,
že nevidia, modlitby vzlietly strážou hore.
Stretal som shon podľače, slýchal vášní more:
priam tam bolas' anjelom, odvracala fľaky
v dušu frsknúť hroziace... Príjm, ó, príjmi vďaky!
jích ti tymján pálim — ach, že už po nešpore!

Tvoj cit zbožný, prúdiaci z pevnej viery skaly
zvonným plesom, nádeje vetvíc kojné chvenie,
láska presvitajúca všetky žitia tiene:
ony z žitia tvojho mi v moje prechádzaly.
Tvojej mysle odryvkom vládnem! vzácny príjem:
on mi svetlom, teplotou, všetkým — z neho žijem!

*

Mám ti za čo ďakovať, mám zač, dobrá mati!
Ďakujem ti ešte raz! Ruky zmeravelé
s celou duše úľubou ľúbam, ľúbam vrele:
z nich dážď spŕchal žehnaťby na mňa prebohatý.
Ľúbam čelo mrazné, dnes trón už mieru zlatý:
z jeho klenby sviecaly hviezdy priazne bdelé
mi v púť, dumy starostí ním sa niesly ztmele,
až jích ťah láč rozohnal Bohom rozožatý.

Ľúbam ústa zsinalé, svätý lásky metál,
kde vše s dušou prelestnou tak rád som sa stretal.
Jích zvuk sladký dal mi krst pôvodu i meno,
i pokázal na hviezdu, z ktorej pravda svitá,
vradil ma v svet slaviansky, doprial slávy veno,
naladil i narazil cit môj do varyta...

*

Naladil i upravil cit môj do varyta,
prameň vo mne zrodený z tvojej mysle mora...
— Óbych vedel vyládiť z neho pieseň, ktorá
vzletela by po blankyt, zvukov krásy sytá,
a z výšiny ligotnej, kým deň svetu svitá,
zpred prestola, so slnkom kde sa snúbi zora,
hlásala by škorvánkom, idúc hor či zhora,
tvoju pamäť, matičko! v čiernej rakvi skrytá.

Óbych vedel vyvážiť z neho pieseň, ktorá
— látka duše perlová — dúhou roztomilou
od pohoria rozpjala by sa do pohoria,
v slávy obluk sklenula tvojou nad mohylou!
Tá česť by ti patrila! také doprevody
morom večným tonúcej v skromnej hrobky lodi...

———

Clivo v dome, tesknota — žalosť doňho vletla.
Osamelý na dvorec dumne Choč sa díva;
vráta vrzly — kto to? ach, podzim — búra divá,
príval listu z jaseňov kotúľajúc vmetla.
Ticho v dome, pustota — trúchlosť doňho vletla;
každý kút žaluje čos', predmet tôňou kýva.
Kdes' dňov šume robotných, práca verná, živá!?
a ty jej úst nedeľný hymne: ‚Svetlo z svetla'? —

Mrtvo v dome, temnota — jarké svetlá ztlely,
v súmraku len starec ak premáva sa smutne;
chlad, sychravosť — v kozúbku ohňa po veselí —
Hrozný obrat! prevrat! — Úl hluchý, onemelý:
čierny osud siahol doň, zhubil preukrutne
mu kráľovnu... Poďme, ach, osiralé včely...

———

I mňa stihla nehoda — i mne, dušo zlatá,
strašný úder zadala krutá losu zloba!
Viac nie sama postrádaš: postrádame oba,
obom rovnak chybuje predmet do objatia.
Viem už tiež, čo znamená ľúbej matky ztrata?
viem, ach! známosť nerestná, s naukou i próba —
podnes mi cit nahorklým od nej, v slzy drobia
sa mhly dumiek, dušou mi mrak za mrakom chváta.

Oboch jednak na srdci páli táže rana.
Obom cintor rodinou — drahé jeho rovy —
obom vraz sa otvárať bude jeho brána.
Vraz jim veniec povďaky venujeme nový,
jim i z diaľky prirkneme pohnutými slovy:
spite sladko, matičky! S Bohom! — do shliadania!

III.

— A budeme sami,
sami, dušo drahá,
sami, sami, sami:
jak kde prvej háj stál,
v slnnej dúbravienke
k nebu dvíhajúci
hrde korún skvosty,
ovesené perál
svitom, drahokamy,
i šumiaci družne
o spoločnom šťastí
členov, príbuzenstva,
o žehnaťbe valne
na nich spŕchajúcej
v lúčoch, rose, piesňach —
na tom istom mieste,
kde prv toten háj stál
v slnnej dúbravienke,
túžieb neskonalých
večne svieži prapor
dvižúc k žitia zdroju,
noriac v nebies modro,
na tom istom mieste
— dnes už v sekanisku —
rubcov schválnou zlobou
a či zabudnutím,
a či milosrdím
nechané dva stromky:
jedlička a smreček.
Úbohé dva stromy!
veru jim nebude
ten jích sirý život,
sťaby na cintore,
tá jích opustenosť,
sťa na púšti divej,
nepretržná duma,
čo deň clivší pocit,
čo deň väčšia tesknosť,
čo deň dlhšia tôňa —
ej, nie k závideniu!
Keď tak zvšiští víchor,
časov zanevrenie
v oblakoch sa zprúdi,
búra nehôd planých,
chumeľ nehôd horších
zavyje pres bralo,
vtrhne do úboče

i zavedie pohon:
ľúto! ale už viac
nebudú môcť tesne
pritúliť sa k svojim,
k druhom neoblomným,
vyzkúseným v bojoch,
nepodvratným zľahka;
nebudú môcť zavčas
jejich užiť rady,
s nimi spojiť sily,
s nimi sviazať vetvy,
vraz sokorce vztýčiť,
vraz zatočiť hnevom:
tak zavrátiť útok
nehôd jedným šľahom,
že jak fény sbité
cúvnu zpiatky v brloh,
zaskučia a zkapnú.
Samy napožatým
musejú sa zpružiť,
držať pohotove
sukovité svaly,
krehkú svoju haluz
na zbroj upraviť si;
samy musia strážiť,
bdelou vetriť tuchou —
a jak doplazí sa,
či napadne zbojský:
vrhnúť sa na vraha.
Boh pomôž jim pri tom! —
Keď zas sparno letnie
jak kov roztopený
zovre jim nad hlavou,
u nôh spálenisko;
vôkol suché zbytky,
biele kosti milých;
v diali modré hory,
šťastných krúžky rodín,
avšak len o seba
pečujúcich pilne,
k cudzím bez súcitu:
ej-hej, ani vtedy
nebude jim rozkoš,
nebude jim ľahosť!
Darmo budú, darmo
ozierať sa stranou
o chlad, občerstvenie:
z šumotiacich v diali
bujných vodopádov
nik jim neprinesie
zvlažujúcej kvapky;
oblak nepriletí;
na uvädlú vetev
nezasadne vtáčik
s jahôdkou v zobáčku,
Darmo budú prahnúť,
darmo budú túžiť;
miesto chládku, rosy
slnce ešte tuhší
spustí bleskov prameň,
miesto vánku vrelšie
zblčí vzduchu vlna.
Samy musejú si
ochlad vôkol stvoriť,
svojmi halúzkami
na vzájom si cloniť,
zásobiť sa z rána
rosou opatrne,
by ňou postačily
obživiť sa v mdlobách,
až zapadne slnko,
a noc hviezdooká
zas zaplače hojne
nad jích trudným losom.
Boh jim nedaj zhynúť! —

Ale, dušo drahá,
neboj, nestrachuj sa!
Vidz, tie stromy stoja!
obstojíme i my.
Keď zahudú víchre,
ja zaspievam pieseň,
pieseň chlácholivú,
a, jak treba, vzdoru;
a keď sparno zvládne,
ty vyroníš slzu,
slzu spásonosnú,
smierujúcu s nebom.
Slza myseľ zvlaží,
pieseň búru zkrotí;
božím nariadením
i nad nami vlaje
strážna, opatrovná
peruť archanjela...

Osud, osud, tvrdý osud! —
Ale načo ponosy?
čo raz vyrkol, ba i spravil:
aby zmenil, ponapravil —
či ho človek uprosí?

Osud, osud, krutý osud!
Ale načo výčitky?
kam raz vnikol nepozvaný:
už tam stopy, tam už rany —
pozde hájiť príbytky!

Osud, osud, čierny osud! —
Ale načo nárekv?
čo raz urval, nevydá ho:
každá radosť, každé blaho
zmarené sú na veky!

Osud, osud, hrozný osud! —
Že náhrady dopráje?
nie nám! — túžby zhasíňajú,
duše naše sodievajú
pomaly i nádeje.

Ponos — hádka — slzy — darmo!
nedohodne nik sa s ním;
ani s prosbou, ani s hanou —
lepšie nechať, odíjsť stranou
s citom svojím boľastným.

Strpeť úraz, ztratu preniesť,
minúť kalich na dno až:
v tom odpomoc, v tom i rada;
kto žiť prišiel, darmo bľadá
v žití raja čarokráž.

Zemská rozkoš iba vňada,
bľadá predchuť vyšších túh;
za ňou človek vpred sa pohne,
siahne — spadá v súžby ohne,
v nichž sa tríbi jeho duch...

Ponos — hádka — slzy — marne!
nedohodne nik sa s ním;
ani s prosbou ani s hrozbou —
lepšie stranou odíjsť s ranou,
srdcom svojím boľastným.

Čo nám zbude po ztratách, tryznách utrpenia,
keď už i žiaľ zpríkri sa, cit odumre bôľu?
o tom neraz rozmýšľam, družko premilená,
norím v hĺbku dúm sa, zas šinem ku vrcholu,

V hĺbke dúm čo nachodím? prešlosť zkamenelú,
mladistvých liet korábu bútle pozostatky;
vlajku tys' naň ružovú, ja vytýčil bielu,
preds' sa zmrštil, rozrušil obličaj vôd hladký.

Z temna hĺbky obrátim pozor do výšiny,
pátram odryv útvarov z budúcnosti lona;
ale v diali nedvižno, obzor chladný, siný:
pre nás žiadnej netvorí novej hviezdy ona.

V stredku dráhy mojich dúm, pravda, živé vrenie,
prítomnosti ruchot to, ševel dielne sytý;
nič však stopy nenechá, všetko tiene, tiene,
na nichž duša s úľubou ver' sa nezachytí.

Preto zroku nemajúc túžiť na vrcholu,
a že prudký dnešok čo rozvil, hneď i zkosí:
vše budeme zapadať v dumu dolu, dolu —
sbierať na kvet povädlý sprchlé krôpky rosy...

IV.

S tým prebral som sa žiaľov vlnobitím.
Čln zvetšel síce, ale dodal preds'
ma na breh... Poďme! poďme ďalej žitím,
až dôjdeme mu tiež raz na koniec.
Veď horšie ani nemôž' byť už s nami,
i kalich strastí na dno poznáme;
a nechsi lechce, jak chce, nádejami,
nás osud lživý viacej nesklame.

Vyplakal som sa — Hanba! vrknú mnohí,
ja avšak nedbám jejich úsudku.
Mám srdce! k svetlým radosťam v ňom vlohy,
mám srdce! schopné však i zármutku.
Kto nezná ztratu oželieť, jak sluší,
či muž či žena, nelzä premeniť:
tak mienim, nemá ten ni známky v duši,
že vedel, čo mal, kým mal, oceniť.

Nuž prebral som sa žiaľov vlnobitím;
čln zvetšel síce, ale dodal preds'
ma na pokoj... I clivosť ešte cítim,
hja, ťažko spadá smútok z duše pliec;
no ani trúchliť nejde bez prestávky,
bez konca nenie ani kvíľby tok:
priam ozvú sa zas žitia požiadavky,
zo skrýše stínov musíš na vonok.

Včul čo nám ponastáva ukojeným:
je práca znov, stých zájmov opeka.
Ach, práca — ona pravým dobrodením!
len bez nej kliatba stíha človeka.
I mzda je dač, no čo nám z diela vanie:
duch smieru s losom, pocit rozmilý
nad zdarom úloh — to je požehnanie!
zo zmaru síl hneď i zdroj posily.

Tys' v úzkom, pravda, čino-kruhu jatá,
no ženy to kruh — i v ňom trampôt dosť;
a čo je hlavnie, znáš pud predsavzatia,
vždy milou družkou ti je povinnosť.
Môj kruh je širší, širšia muža postať,
viac miesta k boju, viac i nevole —
no hlavnie je, vždy verným sebe zostať,
i nepozbyjú ceny mozole.

A naše kruhy bárs sa neschádzajú,
sú predsa v stálom, živom poťahu;
jak Neptunov môj na samom až kraju,
tvoj, Dennicin, priam slnka u prahu —
no obďalič bárs nesú sa jích dráhy,
tá istá vôľa riadi oboch let,
sú nepretržné, večné jejich vzťahy!
jích slnce jedno — lásky zdroj i stred...

I poďme žitím, spolčené dve hviezdy,
čo i hneď púšťou sveta ohromnou,
ja pravým bezdnom, kde chlad, bezcit hniezdi,
ty v lúčach slnka hravých predomnou...
My svoj svet máme, len nám vlastný, známy;
vzduch síce je z mhlí všakých pamätí,
i oblak zšvihá stínu peruťami —
no naše slnko všetko presvieti.

I poďme — keď nás naše slnko vedie,
ijsť môžme smelo, neztratíme sa
a čoby v mliečnej cesty hviezdnej čriede,
bárs morom zvírily by nebesá.
Nás vedie slnko naše, vedie iste;
lúč jeho ty šleš ku mne omladlý —
Že lúče tie raz zhasnú zlatočisté?
hej, vtedy však my tiež už zapadli...

Hviezdoslav.

2888.

Sdeľuje *Nemophila.*

Náš bača Miško dal prosiť o kladku (zámček) na kolibu, lebo že sa bojí odísť odtiaľ, aby mu syr nepokapal.

„Dobre," povedala som poslovi, „i tak strojím sa preisť na salaš, zanesiem mu ja sama."

Vzala som i paklík dohánu so sebou. Dar za dar a zadarmo nič. Lebo vedela som, že i on počastuje ma sladkou, hustou žinčicou a syrom, ako jadro sladkým a chutným.

Tu von je sparno a dusno. Nebodaj skoro navštívi nás búrka. Tesno je v taký čas i v duši človeka. I tam pred búrkou asi tak vyzerá, ako v prírode.

Kade kráčam chodníkom cez polia, všadę nachodím stopy postúpivšej jasene. Králiky ešte kvitnú i stračia nôžka, kde-tu i milostná nevädza, ale to len tak nasilu: je pozde, jaseň už babské leto!

Na jelši ešte zelenej sedí vtáča a šteboce, tak, ako vie, ako mu sám Stvoriteľ jazýček napravil.

Zastanem. To vtáča smie spievať, ako vie, ako počulo od sladkej matere, a my? My, ľudia, k obrazu božiemu stvorení, nemáme rečou našou hovoriť i spievať? Nie? Čo to bude s nami?

Dusné sparno sadá mi na prsia. Nevládzem temer ďalej, nohy ma nechcú niesť a nevládzem ďalej ani mysleť. Sú okamihy, kde nič, alebo aspoň málo myslíme. Akoby som mala niečomu hroznému ísť v ústrety, tak zťažka kráčam ďalej.

Za mnou beží niekto ľahkou, bosou nohou. Obzrem sa; je to Zuzka, bačova mladá žena a moja dakedajšia slúžka.

„Kam ideš, Zuzka?"

„Idem Mišovi pomôcť ovce sohnať do salaša, dojčiar mu ochorel."

„Dobre, i ja tam idem. I nesiem mu kus dohánu."

„Tomu bude rád; chlapom len to treba."

„Či ti je dobrý ten tvoj Mišo?"

„Šakový; keď je dobrý, tak je veľmi dobrý, keď sa nahnevá, to by rúbal hneď."

„Vidíš ti ho. Kto by to o ňom myslel?“

Išly sme popri roli, kde bol posiaty hrach. Teraz len strň, aj to nie strň, ako iné strne, ale divná, nerovná. Tu i tam nechané steblo a na ňom zabudnutý strúček: idúcky odtrhla som takto nechané strúčky a položila do vrecka šiat ku Miškovmu dohánu. Medzi rečou prídeme ku kolibe. Tá je len na kolok zatvorená. Môžeme bezpečno usalašiť sa v nej.

Od hora snášajú sa hrozivé oblaky. S rýchlosťou, aká je len u prostred vysokých hôr možná, letia k nám. Prudký vietor sa schytil a zbíja mraky a nesie jich rovno nad hlavy naše. Temný hukot tam hore, akoby celé more ľadovca borilo sa s prúdom, blížil sa k nám. Starostlive obzerá sa Zuzka.

„Nebudú sa báť? Ide búrka,“ opýtala sa ma.

„Nie; však nie som z makovínia.“

„Ja musím ísť tým grúňom oproti Mišovi, lebo mu ťažko bude samému. Nech ráčia utiahnuť sa do koliby.“

Odišla. Za chvíľu stála som ešte tu von. Veľmi hrozive to vyzeralo zo všetkých strán. Ako by skutočne mal nastať súdny deň. Či to tá predpovedaná búrka? Bázeň zlietla do môjho srdca Nezvykla som ukrývať sa pred búrkou, no dnes cítim tu svoju opustenosť, samotu, a bieda ubitého národa nášho trápi ma ešte viac, ako po druhé dni. Chcú nás vykynožiť za každú cenu, ale prečo? Že hovoríme, spievame, šteboceme v reči Bohom nám danej, ako to vtáča na tej jelši?

Dolu protejšou stráňou beží niečo prudkým behom; je to naša Sáva, stará, milá sprievodkyňa moja na prechádzkach po poli. Našla ma, vzdor tomu, že nechcela som ju vziať, bojac sa, že s valaskými Dunčami a Tisami nebárs bude sa meriť. Za chvíľu je tu; s radostným povykom obskakuje okolo mňa a oblizuje moje ruky.

Búrka došla svojho vrcholu. Hrom a blesk sypal sa jedno za druhým, dážď s ľadovcom a prudký vietor zahnal ma do koliby. Zatvorila som dvere za sebou a utiahla sa na lavičku. Niečo zbliaklo pod lavičkou; bola to chromá ovca, ktorú ihneď moja Sáva počala oňuchávať, no nie veľmi sympaticky. Hneď ale vzbudila pozornosť Sávy v šaflíku ponechaná psiarka, i pustila sa do nej. Na ohnisku smudilo sa niekoľko polien. Nohou potisla som jich na živú pahrabu.

„Tu by sa mohol človek za živa zaúdiť,“ pomyslela som si. Potom obzerala som si miniatúrne hospodárstvo. Prichodila som si ako v arche Noemovej. Tu ja, i Sáva, i chromá ovca, len my troje živých, a vôkol nás všetko čo potrebno k výžive, aspoň na niekoľko dní. Tam na postadi syra, tu bočka valaskej žinčice sťa víno, a tam druhá bočka plná podlejšej, gazdovskej. Tu za rohom dudy, tam rováš, kde značí sa oddatý syr. Tam črpáky povešané, i nožík na remienku. Tam zase zastrčená zapekačka, i sklenka na pálenku. Spomnela som si na prinesený dohán, i vyložila som ho na dienko bočky spolu i s kladkou a strukami hrachu.

Jako dobre je tu, zátišno! Na pokryv koliby padajú husté kvapky dažďa a ľadovca lesklé kryštály; tu dnu je ticho, teplo. Z pahraby kudlí sa dym, ale dosiaľ neobťažuje ma; hľadá si východ škárami koliby.

Zmocňuje sa ma nevysloviteľná ospalosť. Oprela som sa na lavicu, zakrútila do vekej šatky a zdriemla som. Sladký pocit zaujal dušu moju. Mier zlietnul v srdce moje, myšlienky sa mi len tak nejasno marily. Len to ešte viem, že i vtedy myslela som, národ môj, na teba!

U mojich nôh ležala dobre opatrená Sáva, počúvala som ju pokojne oddychovať. Zaspávala som...

Zrazu stalo sa niečo, čo nevedela som si hneď vysvetliť. Jako keď sníva sa nám v ťažkom sne, že padáme z vysokého vrchu do priepasti, tak ja u prostred svojho sladkého driemania cítila som podobný otras a hrozný, podivný rachot. Prebrala som sa. Vôkol mňa tma nepriezračná a ticho najhlbšej noci. Noc? Už teraz? Však bol ešte deň, keď som zaspala. Len z ďaleka počuť temný huk, ako vlnobitie rozzúreného mora — a potom zase ticho a dusno. Skočím dolu z lavice, bežím ku dverám — nemôžem jich najsť. Konečne nahmatám drevenú kľučku, chcem odtisnúť — nemožno.

Čo stalo sa so mnou? Som za živa pochovaná? Zosul sa snáď celý vrch na biednu kolibu a mňa tu pohrobil? Iste je tak. Hrôza zavládla mnou. Ešte raz pokúsim sa odtisnúť dvere — darmo. Tu sila slabej ženy ako nič. Volám, no hlas môj odzneje, desne od stien koliby sa odrážajúc.

Prvý pocit zúfalstva utíšil sa. Rozmýšľam. Keď som zasypaná, budú ma hľadať, vykopú ma. Hladom hneď nezomrem, prečo zúfať? A keď zomrem dotedy, kým ma vysvobodia? Oj, veď často povedala som, že sa smrti nebojím, a teraz by som sa jej mala ľakať? A predsa je to divný pocit, mať povedomie blízkej smrti, vedeť, že nám snáď už budúcim okamihom nastáva boj s touto kráľovnou strachu a nepriateľkou všetkého života. S resignáciou krušného postavenia sadla som si znovu na lavičku. Začalo ma dusiť. Dym, ktorý nemal odchodu, rozliehal sa po kolibe. Nevšímla som si ho, nemala som toľko energie a sily, aby som pahrabu zasypala popolom.

Sáva skučala u dverí a hrabala nohama. I ovca ozvala sa kedy-tedy smutným bľakotom.

Ja začala som rozmýšľať o svojom dosavádnom žití. Sťa rad perál prichodilo mi na um všetko od detinstva až po teraz. I dobré i zlé. Radosť, žiaľ, láska i boj s nepriazňou ľudskou, všetko v pestrých obrazoch zjavilo sa mi pred vnútorným okom mojím. Spomnela som si na všetkých svojich milých, i živých i tých, ktorí predišli ma do krajín neznámych a ktorých teraz volám, aby prišli pre mňa.

Slzy ma zalialy; no skoro otupieval môj žiaľ. Znovu zakrútila som sa tuho do velkej šatky; položila hlavu na rameno a odhodlaná bola som oddať sa tomu, čo ma očakáva. Nech stane sa, čo stať sa má. Ešte letkom mysle mojej spomnela som si na Zuzku a Miša. Nech vám tiež Boh milostivý tam von, ako tu dnu mojej úbohej duši.

„S Bohom, milí moji! s Bohom všetci, ktorých milovala som! Spomeňte si niekedy na mňa. Odpusťte, keď urazila som vás vedome i nevedome, odpusťte, však znáte, že sme všetci slabí, a zvlášte ja! S Bohom, s Bohom, milý národ môj, teba žehná posledný môj vzdych, tebe hnutie srdca môjho posledné, s Bohom — milý — milý — —“

Zatvorila som oči, z ktorých žiaľ i hustý dym vynútil slzy. Pojmy sa mi už mútily. Zvláštne obrazy, i lákavé i desivé, predstavovaly sa mi, a všetko poznenáhla menilo sa v nepriehľadný chaos. Znovu zmocňovala sa ma tá sladká slabosť a ja znovu som zaspala — na večnosť, aspoň tak mienila som v bôľnosladkom pocite — — — —

Spala som snáď skutočne celú večnosť, bez sna, bez známky života. Aspoň nebola som si tobo povedomá. Konečne raz, dlho, dlho za tou osudnou búrkou cítila som niečo. Zprvu len nejasne, nepovedome, potom jasnejšie, akoby prúd života dávno postrádaného zasiahol do pŕs mojich a rozdmul jich. Pľúca začaly pracovať, no veľmi, veľmi pomaly. Povedomie vracalo sa v dušu moju. I cítila som, že ma niekto zdvihol a niekam niesol. Potom že zhýbali sa ľudia nado mnou.

Snáď moji prišli ma hľadať a vykopali ma.

Oh, keby som mohla pohnúť meravými údami, — oh, keby mohla rozkázať svalom tváre, aby usmialy sa, keby otvoriť mohla zamknuté víčko na oku, aby pozrelo na milých vysvoboditeľov z tohoto včasného hrobu.

Cítila som ďalej, že ma čerstvý, chladný vzduch ovieva. Potom i sluch začal sa vyvinovať. Rozoznávala som jednotlivé hlasy, ale, ach, z hlasov tu počutých ani jeden známy; všetko cudzé, čudné, pradivné zvuky! Nie sú to zvuky sladkej reči mojej, a predsa známe prichodia mi slová, i sloky; konečne poznám, že nado mnou vedie sa rozhovor v reči, ktorú som pred svojím usnutím tak pilne študovala.

No vysvoboditelia moji pozornosť svoju venovali i môjmu okoliu. Tu k môjmu nemalému zadiveniu pútala jich každá maličkosť: náradie, pozostatky syra, žinčice, dohán, kladka, hrach, rováš, dudy, sklenka na pálenku, a — hrúza ma objala nad tým počutím, — že i kostry dvoch zvierat objavili pri mne. Moja Sáva a ovca kostry! Jak dlho som spala — čože som ja?

No skoro vrátil sa jeden z mojich vysvoboditeľov ku mne. Jeho ruka dotkla sa môjho čela, nežno a s jakousi priazňou. Rada by bola striasť sa tejto nežiadanej priazne, no nemohla som hnúť ani najmenším svalom. Počula som len jeho hlasný dych a slová spokojnosti.

„Týmto nálezom upevnila sa sláva moja. Len či ho bude možno transportovať do Löpöstöböli, či nezaškodí tomuto zvláštnemu exempláru povetrie a prievan?“

Aká starostlivosť! Aby som rheumu nedostala, starie sa tento pán tak nežno o mňa. A ja by nedbala, čo by ma teraz hodne, ale hodne začaly zuby boleť, aby ma tá bolasť prehodila z osudnej meravosti.

Potom vyložili ma na akési nosítka, zapakovali, ako nejakú mumiu, a vyložili na voz. Čo, na voz, ja bláhová! Na stroj nejaký vyložili ma, ktorého meno nemôžem tu napísať, len označiť ho môžem, že bol lietací stroj. Letela som! Letím! Jak často za môjho života závidela som orlu jeho smelý let, jak rada bola by som sa pozdvihla na krýdla a zanechala biedno trmácanie svetom. A hla, bez môjho pričinenia stalo sa mi k vôli. Letím. Letiaci stroj... Čo za mojich časov len smelá fantásia básnikov a jednotlivých blúznilcov vedela si nakresliť, to teraz skutočnosť, a možno, že už aj stará. Keby bola mohla očima videť, ako miznú v rýchlom letu tam dolu doliny i vrchy, mestá i dediny, a vyzkúmať, jaká sila ženie náš stroj! No len klepanie vesiel a šum rozrážaného povetria mohla som rozoznať. Z ďalších svojich zkúseností doznala som, že elektrickou mocou teraz už všetko riadi sa, ba i kuriatka elektrickým prúdom usmrcujú, keď jich majú vyprážať. I vešajú ľudí pomocou elektriny. Jak humánny to vynález!

Skoro zblížili sme sa k mestu veľkému a ľudnatému. Zpúšťali sme sa dolu. Šumot krýdiel a veterných vesiel zasahoval vzdor prikrývadlu moje uši, a z toho zatvárala som, že nachodíme sa na ľudnatej ceste značného mesta. Snáď bola to nejaká novoveká radiálka. Pokriky, pozdravy, hukot, šumot, rozhovor, smiech a spev okrýdlených pouličníkov a ševcovských učňov utvrdzoval ma v mojom domnení.

Náš stroj tíšil sa v letku a pozvoľna zpustil sa na krov jednoho domu. Veliteľ tejto výpravy, ktorého jeho spoločníci zvali veľkomožným, teraz už zase prejal slovo. Kričal, aby nosičia dali pozor, zvlášte ale na mňa, lebo že ja som jeho chlúba; ja mu slávu zabezpečím a jeho chýr skvieť sa bude až ďaleko za hranice našej zeme, ľudia že budú žasnúť nad tým, čo on vykonal.

„Oh,“ pomyslela som si v trápnom cíteuí, „či tak? Mňa tu považujú za akési predpotopné zviera. Snáď chcú mať dokonca egyptskú mumiu zo mňa. Nejakú kráľovnu. To by nebolo tak zle — ale mumia. Že vraj jeho chlúba! Čo sa mi za živa nedostalo, povedal mi tento slávny učenec po smrti. Nie po smrti; však žijem, cítim, počujem, len žiaľ, že nemôžem sa hýbať.

Medzitým zpustili nás, predmety, lebo predmetom stala som sa už aj ja, do jednej rozsiahlej siene. Stroje hrčaly, a ja nachodila som sa v sklenej škryňke, ktorú môj učenec postavil niekde na veľmi príhodné miesto. I náradie z koliby, ba ešte i ten dohán bol prinesený a umiestený. Bola to celá kollekcia antikvít.

„Tak,“ hovoril konečne veľkomožný učenec, „tu to bude dobre umiestené. Hoj, jak som šťastný týmto nálezom! Tento zvláštny a divnou hrou prírody dobre zachovaný exemplár je základom môjho chýru. Jestli sa nemýlim, je to ženský exemplár dakedajších taotov, dávnej, vykynoženej, vymretej rassy.“

„Oj, keby som ti mohla dokázať, že „rassa“ táto nie je vymretá, že aspoň vo mne ešte žije.“

„Podobný exemplár je vystavený v šangolövänskom museume, ač z pozdejšej doby, predsa nie tak dobre udržaný. Tento je iste bez mála tisíc rokov starý.“

„Tisíc rokov!“ zkríkla som, ale len po šepky; „ja som tak vysoký vek dožila? To prevyšuje ešte i proroctvo onoho pána, ktorý mi dožičil 75 rokov, a tu tisíc — oh, oh!“

„Moja prednáška o tomto predmete, ku ktorej pripojím prednášku o historii, úpadku a vyhladení taotov z okršleku zeme, bude vo všetkých novinách oznámená. A to hneď. I hodiny a elektrické stroje vyhlásia po námestiach, ktoré hemžia sa cudzincami a vonkovanmi. Veď máme slávnosť, aké nebývajú často v našej dobe, na slávnosti a jubilea tak bohatej. Istý som, že nikto nezamešká počuť moje prednášky, kto má nároky na meno vzdelanca. A zase roznesú slová moje po celom svete všetky telefony i noviny, kde len znejú krásne zvuky völöpölögamliku.“

„Völöpölögamlik — volapük,“ opakovala som posmešne v duši svojej; ach, že nemohla som sa hlasite zasmiať! „Ale nie, to, čo tu počujem, je nie volapük, no v ľubozvučnosti a bohatosti foriem práve tak nedostižné, neprevýšené, ako tá vzdelaná, krásna reč, ako volapük sám!“

Môj veľkomožný učenec mnul si ruky, aspoň som tak počula. Potom prizeral sa na jednotlivé kusy náradia, okolo mňa rozostaveného.

„Celok tento, ako aj jednotlivé kusy, podajú látku veľmi zajímavého štúdia. Život oných taotov stojí odhalený pred nami. Z tohoto môžeme zatvárať na stupeň jich vzdelanosti. Týmto podvrátim všetky bludné mienky o tých nebezpečných tvoroch. A tým bude moja sláva veľká. Čím viac je zakorenená tá bludná mienka, pravda len u učencov, lebo veľké massy nášho národa ani netušia, že tu dakedy jestvovala hŕstka ľudí, ktorí menovali sa taoti. Meno moje, meno Ködrömlai Töhötöm, bude roznesено po celom svete i za svetom. Örjöngövy Lehetöma porazí. I tak je samá žlč naproti mne; nepochybujem, že ma bude napádať, no nápady jeho odrazím. Nadišla doba zkúmateľov taotov. On sa tiež vykazuje znalcom — hahaha! on, a znalcom taotov!“

Začaly biť hodiny; oj, jako dlho mi to trvalo, kým načítala som 21. Tedy dvadsaťjeden hodín. Žijeme iné časy, pomyslela som si, to zodpovedá našej starej deviatej. Potom ešte vyvolával ten elektrický stroj deň, týždeň, mesiac, stoletie i tisícletie, potom počasie, panujúcu hviezdu, zábavy tejto noci i budúceho dňa, ako dostihy na letiacich strojoch a tomu podobné.

„No, jak ubieha čas. Treba mi ísť. Veď povolaný som i ja k slávnostnému banketu. Dnes večer je večierok obznamovania sa. Prišli hostia z ďalekých svetov. Tým väčšia moja chvála. Dnes, kde je začiatok jubilejných slávností a tisícletá pamiatka založenia spolku kultúrneho, tak veľmi blahodarne účinkujúceho. K pocte tejto pamiatky budú sa odbývať mnohé hry a zvlášte dostihy na krýdlach. Na námestí veľkého štátnika Föltösa bude hrať elektrická hudba. Tam musím ukázať sa i ja. Tedy idem.“

Jeho kroky odznely a ja ostala som sama živá uprostred mrtvých predmetov. Sama mrtvý predmet, vystavená na obdiv žasnúceho sveta čo jediný exemplár vymretého plemena. Tupý žiaľ zmocnil sa duše mojej. Prečo som už aspoň neumrela skutočne? Prečo žiť? Komu k vôli? Snáď pre týchto völöpölögamlikov?

Mala som o čom rozmýšľať. A k tomu počula som biť hodiny často a zvláštne v čas, ktorý označoval kedysi polnoc. Bolo zanímavé počuť tento duchaplný stroj. Tuším, že bol tak sriadený, aby zastúpil kalendáre. Týmto spôsobom iste predišli duchaplní strojníci tomu, že nemohol hocjaký spisovateľ napísať do kalendárov poburujúce a völöpölögamliku nebezpečné články. Oh, šťastný vek, šťastná doba! Šťastný völöpölögamlik! Dobre že už vymreli naši dedinskí hlásnici, veď jaké trápenie by mali s vyvolávaním všetkého toho, čo človek každú hodinu musí mať na pamäti. Keby tak na pr. musel volať: „uderila dvaadvadsiata hodina“ a potom ešte trúbiť do nekonečna. A keby sa tak pomýlil, aký zmätok by z toho mohol povstať...

Tak reflektoval môj činný a čulý duch. Neunavne pracovaly moje modzgy; ba silno chcela som prelomiť meravosť údov — no nemožno...

Svitlo ráno. Ba možno, že už ani nesvitalo, že i to nahradené bolo elektrinou. Či tak, lebo nie tak, začal sa deň. Okolo mňa šramotili sluhovia, riadiaci a oprašujúci nábytok siene. Od mňa držali sa v diaľke; báli sa. Či hnevu pána Ködrömlaiho a či mňa, to nemôžem s istotou povedať. Priletel i sám veľkomožný. Poobzeral, či neutrpeli sme nejakú škodu a potom zavesil tabličku na moju kasničku a na podstavec druhú, týkajúcu sa celej kollekcie. Ako navštevovatelia musea hlasne si čítali, bolo na tej prvej kartičke napísané:

Č. 71528093.

Exemplár povestných taotov, dávno vykynoženého plemena. Nalezený v horách töndölötörstönských r. 2879 professorom, učencom a slávnym archaeologom, kráľovským radcom, rytierom mnohých čestných legií atď. atď. dr. Ködrömlai Töhötömom.

Na druhej tabličke svietily slová:

Prosíme nedotýkať sa predmetov!

Celý deň chodili zvedaví diváci. Opodiaľ stáli ozbrojení völöpölögamlickí vojaci, istotne na stráži. Počula som tu i tu zaštrkať zbraňou.

Škoda, že som si nemohla všetko zachovať, čo sa vôkol mňa pohovorilo, a v aké domnienky púšťali sa viac menej naivní diváci a moji špeciálni obdivovatelia. Zvlášte dámy, staré i mladé, obzeraly môj kroj a moju frizúru. Neviem veru, či bola tá posledna „salonfähig,“ kroj ale istotne podobal sa kroju škotských horaľov, lebo pred mojím zahynutím zaobalila som sa do veľkej šatky, a tá i teraz bola tesne okolo mňa ovinutá. Veru, veru, musela som sa podobať egyptským mumiam. Jedna pani ma ľutovala, hovoriac, že čo asi za biedne stvorenie musela som ja byť, druhá ale odišla skoro a povedala ostro, že načo som ostala svetu na podiv, že mohla som sa inakším spôsobom stať svetu osožnou. Hľa, všetko ešte, ako za mojich časov: i vtedy mi podobné povedaly moje milé, laskavé sestry...

„Hölkölönka, ty!“ zavznel raz zvučný, a jako dalo sa súdiť, ešte mladý hlas. „Povedz mi, čo je s Rönalkou?“ Či už oslovila Harpödöla, do ktorého je tak veľmi zaľúbená?“

„Načo sa mňa to zpytuješ? Znáš, že Harpödöla i ja milujem. Dnes mu vyznám lásku; on je dobre vychovaný, domášny mladík, bude z neho dobrý muž.“

(Dokončenie.)

Vodník.

Olejový obraz Hanuša Schwaigra.

Podávame podarenú reprodukciu Schwaigrovho obrazu „Vodník,“ ktorý je majetkom panej Anny Wiesnerovej. Vodník sedí na vŕbovom pareze a češe si vlasy. Dve malé deti zazrely úžasného muža a hľadia naňho s udivením. Veľmi charakteristický je výraz potmešilej tváre, úlisné oko a celá chudá postava.

Schwaiger je majster na takéto báječné temata — tam je v svojom elemente. Celý obrázok zračí onú nepriateľskú stranu prírody, ktorá stáva sa nebezpečnou pre človeka. Melancholiu celého sosilňuje osamelý pták na suchej vŕbe. Originál vyznamenáva sa hĺbkou bariev, silou a istým zelenkastým, podivným koloritom. Vystavený je vo Wiesnerovej gallerii „Ruchu“ v Prahe. *V.*

K vct. obecenstvu!

Rok chýli sa ku koncu. Prosíme o laskavé vyrovnanie nedoplatkov čím najskorej, aby sme aj my povinnosťam našim voči kníhtlačiarni zadosť urobiť mohli. Dosiaľ neprijali sme ani od polovice vct. odberateľov tohoročné predplatky, ba ešte aj z rokov minulých máme značné požiadavky u mnohých. — Vct. odberatelia nahliadnu, že pri takomto pokračovaní zo strany obecenstva trpí časopis náš materiálne i duševne. Myslíme, že naskrze nie je v záujme života nášho literárneho, keď vct. obecenstvo v značnej čiastke navyklo k bezplatnému odoberaniu našich časopisov vôbec. — Prosíme ešte raz zaplatenie podlžných predplatkov.

Vydavateľstvo „Slov. Pohľadov.“

Ponapravenie omylu tlače v článku oktobrového čísla »Slov. Pohľadov«: »Rozpomienky na Sama Chalupku«. Namiesto »à la asinus omnia sua secum portans« má stáť »à la **Asmus**, omnia sua secum portans«. **Asmus** totižto bol spisovateľ nemecký, rodným menom volal sa Mathias Claudius, narodený v Rheinfeldu v Holštýne roku 1740, zomrel 21. januára 1815; pod menom Asmus vydával v rokoch 1770—1775 noviny »Wandsbecker Boten«. Svoje básnické a prosaické spisy vydal roku 1812 pod titulom »Asmus omnia sua secum portans«. Mathias Claudius alebo Asmus bol spisovateľom rozmarného vtipu, nežného náboženského smýšľania. Od neho pochodí i pieseň: »Bekränz't mit Laub den lieben vollen Becher«.

OBSAH.

Redaktor: **Svetozár Hurban Vajanský.** — Nakladateľ a vydavateľ: **Pavel Mudroň.**

„SLOVENSKÉ POHĽADY“ vychodia vždy 25. každého mesiaca o troch hárkoch štvorcového formátu.
Predpláca sa: na celý rok 5 zl., na pol roka 2 zl. 50 kr.

Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine.

ROČNÍK VII. SLOVENSKÉ POHĽADY. ČÍSLO 12.

ILLUSTROVANÝ ČASOPIS PRE LITERATÚRU, VEDU, UMENIE A POLITIKU.

Turč. Sv. Martin, dňa 25. decembra 1887.

Slovenský obchodník v ruskom kraji.

Obraz zo života. Píše *Matúš Filo.*

(Dokončenie.)

VII.

Sberanie sa do svojej vlasti.

Na tejto schôdzke, na ktorú posledne sobrala sa kompánia Maťka Zlatáryho, nevenujeme pozornosť svoju spoločnosti, ktorá ostáva aj na ďalej v Rusku, ale posledujeme za tou, ktorá soberá sa už domov.

Starý Malina, Jožko Dolinský, Ďurko Kvetár, Gašpar Rajnoha a ešte niekoľko iných, ktorí už aj po tri, po päť, ba aj po desať rokov Turca nevideli, hneď, akonáhle oddali tovar svojmu kupcovi, vyprávali sa na cestu.

Palko Dolník, Števo Trnka a ešte iní, ktorí už tiež boli dlhšie v Rusku, alebo s tamtymi naraz vyšli z domu, preto zostali ešte na pár lehôt v kraji, že niektorému nedarilo sa dobre, alebo ako Palkovi Dolníkovi, ktorý by bol rád všetky vrabce z Ruska domov sobrať, nebolo dosť na tom, čo dosiaľ zarobil, a preto nezažiadalo sa jim ešte navštíviť svoj domov, ačkoľvek aj oni boli by to veľmi radi urobili, lebo jích manželky, najmä Betka Palkova, vypisovali už dosť nástojčivé listy, ktorými jich vyzývali domov.

Keď už teda naši horemenovaní aj svoju batožinu mali zhotovenú, kázal jim Zlatáry do dvoch, lebo do troch vozov zapriahnuť, a keď sa napred k Bohu pomodlili, poodberali sa od svojich a ta odobrali sa na „vagzál.“ Palko Dolník aj s niektorými druhými ulapili sa tiež na vozy, aby svojich kamarátov sprevadili až do železničných vozňov.

Keď došli na „vagzál,“ bolo tam už naschodené na stá rozmanitého obecenstva, ktoré strojilo sa odcestovať varšavskou, moskovskou, vitebskou a orlovskou železnicou.

Na Varšavu, kam aj naši mali jechať, pojezd či vlak mal len o polhodinu odísť, a preto naši mali dosť času, aby si posledne pred rozlúčkou pri poháre piva pobesedovali.

Rajnoha, ktorému na veselosti sotva kedy chýbälo, zostal nateraz trochu skromnejším a ustavične behal očima za Palkom, ktorý teraz tu na „vagzáli“ razom stal sa takým hrdinom, že každý, či Turčan a či mužík, alebo aj zeman, ktorý ho snáď z obchodu poznal, pozeral naňho, keď si cigarku zapálil a klobúk až po ucho postavil. Hia, on dnes celkom zabudol, že je obchodník, on kúpil si desiatok cigar, zakázal na rozchodné od bufétneho posluhy viac sklenic piva a popíjal, častoval všetkých na podiv štedro, a to všetko preto, že nesobral sa aj on domov, že očakáva ho tam v Turci u Dolníkov jeho drahá Betka, a on, keď by mal svoju rebrinku potešiť, kto vie, kde ešte po chútoroch, horách a dolách bude vykrúcať.

Rajnoha, keď videl, že je Palko naozaj dobrej vôle a že ani len ten skúpy mešec teraz neprace ako na veky, zblížil sa k nemu, a keď potľapkal ho, riekol mu:

„Ej, ale je len za chlápka tento Palko, prekvitá ani tá ruža!“

Palko si hneď vykrúcal fúzik, a keď klobúk prešmikol na druhý bok, riekol:

„Hia, braček! a keď bys' ma bol videl za mládenca, vtedy by si sa bol podíval!“

„Veruže bude mať radosti tá Betka, keď jej vyrozprávam o tvojej podobe!“ dodal ešte Rajnoha, keď videl že to ide.

A Palko hneď za tým poznovu zakričal na posluhu:

„Požálujte ješče desiatok!“

„Piva?“ pýtal sa posluha.

„Rozumejetsia piva,“ pyšno odpovedal Palko Dolník.

Rajnoha tešil sa a tiež s cigarkou prešiel hore dolu po čakalni. Istý pán, po vide zeman, prívetivo pýtal sa ho:

„Što jeto Vengerci sehodňa takie vesólie?“

„My sehodňa vyjezžájem na svoju rodinu,“ odpovedal mu Rajnoha a oba rozišli sa s malým úklonom.

Nedlho za tým ozval sa zvonok prvý raz, čo znamenalo, že môžu sa karty vymieňať, a keď ozval sa druhý raz, naši poschytávali batožinu, a veru toľkú, že sa jim sotva dvermi prešmýkala, a ta hrnuli sa, prví od všetkých pasažerov, na vlak. Krátko za tým, keď už všetko, čo malo cestovať, sedelo vo vlaku, zvonok ozval sa tretí raz, a Palko len-len že nezostal vo vozni, a keď vybehol cez ploščadku na nádražie, kričal na svojich: „S Bohom, bratia, s Bohom! Pozdravte moju Betku!“ A Kvetár ešte dlho klaňal sa Ďurkovi, ktorý von oblokom díval sa na neho, tiež ukláňajúc sa.

Vlak vyvliekol sa z nádražia, a keď už uháňal krásnym zeleným poľom, popod vysoké lesnaté brehy a z ľavého boku ponad Dnieper, zvrtol sa o chvíľu na most cez rieku a niesol sa pekným borovým i svrčinovým lesom na juh.

Naši krajania rozpoložili sa čo najlepšie po oboch bokoch pohodlného treťotriedneho — lebo štvrtej triedy niet — vozňa, a dlho neprehovoriac ani slova, jechali zamyslení.

Starému Ignácovi zasadla teraz znovu myšlienka do hlavy o jeho navždy ztratenom synovi, ktorý tam ďaleko v širych rovinách kursko-orlovskej gubernie spočíva v čiernej zemi, a predstavoval si už hneď teraz ten strašný okamih, ktorý očakáva ho v jeho chalupe, keď prekročí jej prah.

Jožko Dolinský zahľadel sa tiež so slzou v oku oknom v diaľ na modré pruhy rozsiahlych lesov, a pripomenul si tiež na svojho nebohého dobrého otca, ktorý mu už tam ďaleko pod stenami starého kostola v chladnej zemi je uložený, a ktorý mu len nedávno ešte jeho nevelký majetok tak spravedlive opatroval. No on netrval vždy v žiaľnom zadumení ako Malina, lebo v jeho srdci plály aj veľké nádeje, keď pomýšľal na svojho synka a žienku, a mnohý raz po ceste, keď jeho spoločníci zaviedli živší rozhovor, zamiešal sa aj on slovom.

Ďurko Kvetár nemal žiadnej príčiny, ktorá by ho bola zarmucovala, a preto veselým duchom pridŕžal sa vždy žartovného Rajnohu, ako aj ostatní jeho kamaráti.

Vlak vbehol práve do lesa a po vysokých, rovných boroviciach bolo vidno, akou náramnou rýchlosťou nesie sa. Rajnoha poznamenal:

„Ej, Ďuriš, či brzgá tá kobyla! Nebodaj si jej dal hodne obroku, aby si sa skorej dostal k tej Marienke“

„No len si rozprávaj, máš času dosť,“ odpovedal mu Ďurko, no bol rád, keď mu niekto pripomínal jeho milú.

„Len sa nerob takým svätým; viem, že ti už hopká srdce ako stará kľučka na kolovrate. Len aby už, čím skorej, čím skorej...“, hovoril plynno Rajnoha, pri čom pokrúcal rukou, akoby pamúk na klbko zvíjal.

„Možno,“ svedčil Ďurko, lebo tak uznal za najlepšie, aby ho tamten neprekáral.

„Ba iste, nielen možno,“ a kládol mu ruku na hruď, chcejúc uznať boj srdca.

„Bodaj ťa už aj s Rajnohou!“ riekol usmievajúc sa Jožko Dolinský; „kedy ťa už len tá smrť vezme?“

„Nikdy, Jožko náš! Ani tá „naďhálál“ s tou „naďkasávál.“ Viete, čo to ten náš starý Hurban v tých „Pohľadoch“ písal, veď vari viete, že tá len pre tých veľkých Maďarov chodieva, keď sa ktorému umreť zachce.“

„Ale hybaj, ty stonoha.“

„Nuž ale veď vari viete, kde to bolo? V tom samom čísle, kde aj o tej Bičulienke spomínal, že ju Maďari na maďarsky nepreložia?“

„Viem, viem, akožeby som nevedel, veď to všetko viem už aj nazpamäť.“

„Vidíš, Ďurko,“ obrátil sa Rajnoha k nemu, „a ty vieš niečo z „Pohľadov?“ Povedzže!“

„Neboj sa, aj ja viem niečo; ak chceš, nuž ti aj o tom sprostom Hanesovi, odrodilcovi, budem rozprávať. Vari som nenačúval Jožka tak ako aj ty, keď nám na schôdzke čítal.“

„Nuž teda si molodec!“

„Ja, ja,“ slovil Jožko, „veď keby sme sa už len všetci brali do toho čítania, aby sme už raz aj my mohli povedať, že aj my niečo vieme; aby sme sa vedeli postaviť, keď na nás nejaký odrodilý paňák napadne. Alebo aj s poriadnym človekom aby sme sa vedeli poshovárať. Čože je z peňazí, keď je rozumu málo! Človek je potom len taká „kukla.“

„A čo by sme mali čítať, Jožko náš?“ pýtal sa Ďurko i Rajnoha.

„Oj, dosť je všeličoho, len aby bola vôľa. Máme „Národnie Noviny,“ „Slovenské Pohľady,“ „Národnieho Hlásnika,“ „Černokňažníka“ a tak ďalej. To by boly pre nás noviny, a knižiek poučných i zábavných máme tiež dosť. Treba ísť len do sväto-martinskej kníhtlačiarne, tam možno všetky dostať, aké len vychodia. A čo chvíľa budeme mať už aj kníhkupecký spolok, tiež v Turčianskom Svätom Martine, kde budú sa odpredávať slovenské knihy za najľavnejšie ceny.“

„Teda pôjdeme si nejaké pokúpiť a budeme po nedeliach čítavať,“ poznamenali Ďurko i Rajnoha.

„Veru si choďte; a ak budete chceť, pôjdem aj ja s vami. Len sa ta berte, mladíci, do čítania, nezaháľajte po sviatkoch. Tak bude z vás potom niečo. Hľa, vyšších slovenských škôl nemáme, vzdelávajme sa aspoň sami, keď je to možné. Z kníh naučíme sa všetko, čo nám treba. Aj tí, čo školy chodili, keby nečítali, nevedeli by nič. Škola je len počiatok a čítanie vzdelá človeka úplne. Keď i my pospolitejší budeme vzdelaní, aj naši neprajníci viac povšimnú si nášho národa a dajú nám už potom skorej to, čo nám zákonom patrí. Naši patróni a otcovia národní, ktorí s dušou aj telom pracujú na našom národnom pozdvihnutí, nemôžu sami zdarne účinkovať, keď my zostaneme ľahostajnými. Keď sa aj my, čo len trocha hýbať počneme, až potom započne kvitnúť náš národný strom, ktorý nám prinesie sladké ovocie.“

Ďurko s Rajnohom vypočúvali Jožka, a zdalo sa, že veľmi dali si záležať na jeho slovách, lebo dlho potom vážne rozmýšľali.

Čas chytro prechodil jim cestou, lebo viezlo sa aj mnoho cestovateľov, a keď sa vše s tymito za čas poshovárali, sosadli si zas čo bližšie k sebe a zabávali sa medzi sebou. V takej zábave Rajnohovi často schodilo čosi na um, a on voždy mal čosi zvláštneho, aby sa hneď s tým a hneď zas s druhým poshováral o nejakej, snáď tajnej veci.

I teraz pozval Ďurka na druhý koniec vozňa, a keď si tam za chvíľu pobesedovali, vytiahol tento z vrecka hodnú pačku listov. Chytrý Rajnoha prezeral jich, komu ktorý prináleží.

„Tento je od Trnku;“ číta: „Alžbete Trnkovej do Závodov v Háji. Ako jej ho vycifroval.“ Potom žiadal Ďurka, či môže doňho aj nakuknúť, čo mu ale tento odoprel. Prezeral ďalej. „A toto že je čí? Aha, tento je od Pištu Beláňa.“ Číta adressu: „Madáme, Madáme Margaréta Belányi. Folkušfalva, v turčianskej stolici.“

„Vidíš, ako ten ženu ctí!“ poznamenal Ďurko. „Madáme, Madáme!“

„Veď je to len za úcta! Krajšie je po slovensky: panej alebo gazdinej.“

„Hia, braček môj, keď je Beláni zeman.“

„Nuž, veď je zeman; veď viem, že je zeman, ale aký? Bochničiar a skleničiar,“ prezýval ho Rajnoha.

„A prečo?“

„Nuž preto, že na voľbe dostal bochnicu aj sklenicu za hlas. Nuž taký ti je to zeman.“

Potom prišli na list Palka Dolníka, a tento Rajnoha musel vydreť od Ďurka, čo by sa tento bol aj potrhal. Keď mal list už v rukách, povedal:

„Ale prečo ho odo mňa neposlal? veď pred tým bol som ja jeho postillionom.“

„Nuž, keď vie, že si taký dobrý poštár. Hľa, aj teraz, keď ti ho nedal, nuž si ho ešte predsa musel vydreť,“ harušil Ďurko Rajnohu. A potom mu povedal, aby skorej pozrel, ak má, aby Jožko a Malina nevideli. Rajnoha rozkryl list — lebo zapečatený nemohol byť, keď mal sa viezť cez hranicu — a čítal: „V Smolensku, na Trojicu. Dobrý a šťastlivý deň Ti vinšujem, moja

najmilejšia a najdrahšia Betuľka! A vedomosť Ti činím, že sa ja veru pri dobrom zdraví nachodím, ktorého aj Tebe z gruntu srdca môjho vinšujem. A dávam Ti na známosť, že mi na žiaden čin nebolo možné domov odísť, lebo mi mnoho starého tovaru ostávalo. Nehnevaj sa teda, anjel môj dobrý, že Ti domov neprídem. Ja z mojej strany, keby mi to len možné bolo, pustil by som sa hneď na krýdla a zaletel by som ta na ten milý Laskár, aby som si Ťa, holubicu moju, k môjmu srdiečku mohol privinúť, lebo ono veľmi dychtí po Tebe i po celom Turci. Príjmi, radosť moja ľúbezná, šatôčku aj čaj i strieborného rubľa pre Zuzku, čo Ti všetko od Ďurka Kvetára posielam.

S tým Ťa, moja úprimná a radostná Betulienka, na tisícmillionkrát z celého srdca pozdravujem a milému Pánu Bohu pod jeho dobrú ochranu porúčam.

Pozdravuj aj našich dobrých susedov, Janka Rázvoru, Miška Šojku. Kmotra, krstného a pána rechtora vo Sv. Mare tiež nezabudni.

Naposledok lúčim sa od Teba, srdce a potešenie moje, a zostávam Tvoj do smrti verný manžel Palko Dolník.“

Potom Rajnoha prevrátil list priekom a čítal ďalej: „Teraz Ti preto neposielam list od Rajnohu, keď si sa mi bola ponosovala, že ti ho musel čítať. Teda maj s ním pokoj, ako aj ja.“

„Vidíš, vidíš, ty majster! Popadol si sa! Čo si hľadal, to si dostal!“ Ďurko prekáral Rajnohu.

Ten mlčal a potom bránil sa:

„No len aj ty, bratku, nečisť sa; aj ty si načúval, keď som čítal. Teda sme rovní.“

Keď Ďurko schoval list, presadli si zas oba na svoje miesta a rozličným rozhovorom zabíjajúc dlhý čas jazdy, ponechávali väčšie i menšie mestá za sebou. Tak prešli aj Varšavu, kde nemali žiadnej práce, iba Rajnoha tušim pobehal po turčianskych veľkupcoch poodberať sa, kde obdarovali ho dobrým jarmočným, — až došli na hranicu. A tu keď na krátko pobavili sa, dostali svoje staré austrijské pasy, sadli do rakúskeho vlaku, a keď pohli sa, vzdychol si Ďurko aj Rajnoha a razom riekli: „Proščaj, mátuška Rossija!“ a za chvíľu boli už na rakúskej strane, kde svoju batožinu zaniesli ku prehliadke.

Tu by boli všetci dobre obišli, lebo nemali nič zvláštneho ku odplate, len Ďurko Kvetár vzal si ešte zo Smolenska štvrťkovú pačku dobrého ruského dohánu, a túto keď mu financi zazreli, hneď položili ju na váhu a chudák Ďurko musel zaplatiť štyri zlaté r. č. v zlate.

On chudák aj daroval by ten dohán financom, lebo ho on pre „švindel“ veru nebol kúpil, no nespomáhalo nič a on musel len platiť.

Keď vyhodil už peniaze a dostal do ruky akúsi kartu, hneď vypadly mu z očú slzy a on riekol ku svojim kamarátom: „Ešte som len prvý krok urobil do svojej vlasti, a už ma počínajú oberať. Koľko krupájí potu musel som vyliať, aby som tie štyri zlatky zarobil, a koľko osohu mi priniesly? Či len o všetkom vie ten náš cisár, čo sa po jeho zemi stvára?“

Takto horekoval Ďurko za svojimi krvopotnými grošmi. Medzitým vlak sosbieral sa, odišiel, a keď naši presadali v Trebine na viedeňský vlak, sadli práve do toho vozňa, v ktorom nachodili sa naši už tiež trochu známi krajania Trenčania, vezúci sa podobne ku svojim rodinám.

Hneď pri vstúpení do vozňa poznali naši svojich známych a títo tiež hneď rozpamätali sa, a keď po priateľsky pozdravili sa a s neznámymi popredstavovali, hneď pustili sa do hlučného rozhovoru. Jozef prvý vykríkol k Jožkovi:

„Nuž, kdze že sce sa tu vzali, kdze, krajanko môj drahý?“

„Domov už ideme, domov, krajanko,“ odpovedal mu Jožko a sadol si naproti nemu. „Nuž, odkiaľ že, odkiaľ letíte, Jožko?“

„Oj, z dzeľaka, Jozefko môj, až hen zpoza samej Moskvy,“ odpovedal Jozef a máchol rukou k severu.

„Nuž, do paroma, čože ste sa tak ďaleko zatárali?“

„Hnedz z teho Jeľča sme vám ta, krajanko, udzerili. A jechali sme, jechali z mesta do mesta, až potom už z Nižného sme sa k domu sebrali. Vedz nám je už čas! Už sa mi veru zažiadalo vidzec tie naše hory.“

„Nuž a keď ste sa boli tak ponosovali, že je u vás veľmi zle?“ podkúšal ho Jožko.

„Nuž, darmo je. Však som len pravdu hovoreľ. Nuž ale čo robic — čo je doma, len ’e doma.“

„Veru doma,“ prisvedčil mu Jožko Dolinský. Potom sa na chvíľu zamysleli a po chvíli pýtal sa Jozef starého Malinu:

„A čože sce vy, krajanko, taký akýsi smutný?“

Malina potrhol sebou a Jožko zaňho odpovedal:

„Syn mu v Ruskej zomrel. Však viete, ten Janko, čo so mnou bol v Jeľči.“

„Ach ach,“ čudoval sa Jozef. „Čó vy nepoviece! Jaké to bolo milé a podarené chlapča! No, to mi je už samému žáľ.“

Potom sa Jozef s Malinou dlho rozprával o celom priebehu choroby a smrti Jankovej, čím si zarmútený otec na svojom srdci mnoho uľavil.

Neskôr však skupili sa zas všetci dovedna a besedovali spolu. Jožko pozrel na starého Jozefa a opýtal sa ho:

„Nuž, Jožko, a či ešte raz vyberiete sa do cesty, keď ste už tak starý?“

„Áh,“ krútil Jozef hlavou, „poručené Bohu, dosc je už teho pre mňa. Vedz na Jozefa, ak dožijem, budzem mac už šesdzesiac dva! Už sú moje údy slabé, od ustavičných ciest dotučené; netrúfam sa ja už vác do cesty.“

„Na váš vek je to pravda dosť,“ poznamenal Jožko; „nuž ale ak vás ešte bieda pritisne, potom už čo?“

„To viem, že bez teho nebudze, duša moja drahá. Nuž ale, čo robic. Človek je už na ňu privyknutý. Čo som už vystál na svece, to namu dušu, tam dolu z tých madžarov — a ukázal rukou k juhu — ani sto do kopy nevystálo! Dobre že ešče človek vydrží a žije.“

„Mali ste si teda len dobre na čierne dni gazdovať, aby ste potom v starobe nemuseli biedu trieť.“

„Nu šak, Bože môj, čosi len mám. Prikúpil som toj nedávno dva záhonce a tu — ukázal na kapsu — ciež len čosi nesem. Nuž ale čo, kedz to u nás len strašná bieda; nescihneš do chalupy vkročic, už ci prídze sused, kmoter, švager s prosbú a — musíš mu pomôcc. A potom, kedz ci to aj vráci kedy, aj to len po zlatke po dve, ani nevieš, kdze sa to šecko podzie. No a doma ciež najdzeš šecko prázdne, holé, ošarpané, musíš hnedz poprávac, robic, do kuchyne nasháňac, a čo je najhoršie, že od židziska. A té porcie ciež nenajdzeš vyplacené, musíš jich sviežim grošom zalátac.“

„To aj my Turčania len „zo sveta“ donesenými grošmi daň vyplácame. Prirodzená to síce vec: keď doma nič nerobíme, nuž ani z domu vyplácať nemôžeme. Spomenuli ste však čosi-žida: či aj u vás toľko tých pijavíc, čo u nás?“

„Aj, Bože môj, abych vám mal šecko vyrozprávác, čo sa to tam u nás šecko robí, zaplakac by sce museli. Pravda, že sú z nás aj bohatí ľudzia, nuž ale to je len po riedku, najvác len tej chudoby.“

„To je i u nás tak,“ prisvedčil Jožko.

„No teda, pravdu vravím; ale už s tú chudobú, čo to nepodarené plemä stvára, to až na poľutovanie. U nás, verce mi, krajanko, — však sa tu aj moji kamaráci, — bývajú také prípadnosci, že nescihne chlap „ze sveta“ do domu vkročic, už je židzisko pri nem. Ak mu je nie dužen, podvádza ho, kým mu zas nepožičia ze stôvku alebo aj väc.“

„Nuž a na úpis, či ako?“

„Ach, jaký úpis; povie, že mu zajtrá vráci, potom zas len zajtrá, a tak ujdú aj dva, tri mesiace a milý chlap je so židom kvit.“

„Nuž a jako?“ pýtal sa Jožko. Chlapi načúvali pilne a až tŕpli.

„Nuž, jakože, musí chodzic k nemu šecko kupovac, a kedz sa chycí po nečase s ním rátac, nuž je už aj prebraté.“

„Aj tak teda všetko užije?“

„Veru užije, duša moja drahá, té mozoľné, cažko vypracované groše.“

„Stáva sa však ale, že si aj vy od židov vypožičiavate peniaze?“

„A jakože, skoro naporád. A kedz prídzeš požičac, voždy povie, že nemá. Prídzeš druhý raz, kedz ca len núdza cisne a nemáš kdze napochytre pár zlatek vzac, nuž ci už dá dve tri zlatky, a na iný raz zas telo, až sa to teho nasbiera. Kedz potom idzeš na porachúnek, nuž ci začne menovac: vtedy telo, vtedy telo, a od teho telo hinteresu, od hinteresu zas len hinteres, ač ci telú summu povie, že ci až pot na čelo výndze.“

„No, dívajte sa, ľudia,“ obrátil sa Jožko ku svojim, to sú už vampíri nesvedomití.“

„A potem už to vyplácanie, to je už potem bolestné. Jak máš jako, nuž to len ešče ujdze, ale jak hriešny človeče nemáš kdze vzac, potom ca už začne mučic, jako teho Krista Pána, musíš mu hnedz podpísac jakýsi veksel, potem ci dovedzie erzekútora a dá ci popísac šecko, čo máš, a neskorej ci odpredá. Jak ale tá summa i to prevyšuje, dá ci aj záhon alebo aj chalupu odpredac.“

„Pre Boha, nuž ale to ozaj pravda? Veď je to kmínstvo!“ slovil Jožko Dolinský.

„Hej, pravda, krajanko, ako Boh nad nami,“ prisviedčali všetci trenčianski drotári.

„Nuž a kto už potom kupuje tie role a chalupy?“

„Nuž, ktožeby, on sám, židzisko. A potem zas niekomu odpredáva. Nuž ale nie za to, za čo on kúpel, aj tri razy drahšie.“

Jožko Dolinský nepýtal sa už potom nič viac drotára Jozefa; veď toho už aj tak toľko počul, že ho až srdce zabolelo nad biednym, statočným ľudom trenčianskym. V jeho hlave budila jedna strašná myšlienka druhú, ešte strašnejšiu. On predstavoval si všetky slovenské dediny a jích občanov, ktorí nachodia sa už úplne v moci a vôli židovských rúk. On predstavoval si ten jích biedny, už celkom zhumplovaný život, ktorý bez všetkej pomoci vydaný je ľubovôli úžerníckych rúk. On i to predstavoval si, kam to všetko ten dobrý, pokojamilovný ľud privedie, jestli to tak ešte dlho potrvá. I zmocnil sa ho veliký, nevýslovný žiaľ nad bezpomocným, zavrhnutým ľudom, a srdce jeho až kvílilo nad neprevýšenou krivdou, ktorú bičovaný, potupovaný národ slovenský musí znášať pre nedbanlivosť povolaných. „Ó, spravedlivosť, spravedlivosť, kam si sa podela?! Príjdi spasiť ľud dobrý, mravný, nábožný, a nedaj mu zhynúť, lebo on zasluhuje toho. Nebesá, sošlite svojich apoštolov, nech :ozídu sa po veľkých slovenských dolinách a nech ešte raz, jako kedysi, hlásajú pravdu a život, aby tí, čo nectia si ľud, rozpamätali sa na vieru Kristovu, na lásku kresťanskú a na svoju svätú povinnosť. A ty, ľud drahý, úprimný, vstúp už tiež raz do seba a čiň sväté pokanie. Rozpomeň že sa, že i ty si človek, a nezabúdaj na svoju povinnosť. Vstúp na cestu pravú a chráň sa všemožne vrahov svojich, ktorí len záhubu tebe a tvojim deťom pripravujú.“ Takto dumal Jožko. Potom pýtal sa niečo nahnevane Jozefa:

„Nuž a či sa vy, ľudia, už naskrz neviete ohradiť oproti tomuto zlu?“

Jozef pokrčil pleciami a slovil:

„A jako, prosím vás, priacelko?“

Keď Dolinský dostal takúto odpoveď, pozrel s poľutovaním na svojich krajanov, a nepýtajúc sa viacej na nič, rozmýšľal: kto by to vlastne mal byť, čo by sa o ten hynúci ľud mal starať. Kňazi, ktorí sú poriadni a statoční ľudia, tí iste, starajúc sa o svojich cirkevníkov, nezabúdajú v tomto ohľade na svoju povinnosť; jestli však spomenutých vlastností nemajú, a k tomu sú ešte aj odrodilí, vtedy od nich nedá sa nič dobrého očakávať. Takí, keď už zavrhli najväčší dar boží, jazyk svoj i svojich cirkevníkov, takí zavrhli už aj jích mrav, takí sa za to nikdy nezaujmú. Učitelia, jestli sú hodni toho pekného mena a jestli zodpovedajú svojej hodnosti, slúžia svojim spoluobčanom iste vždy dobrým príkladom; jestli však niektorý z nich má len jednu chybu, to jest že je odrodilec, vtedy nedá sa na to myslieť, aby svojim spoluobčanom ku dobrému slúžil, lebo ako taký už aj tak pácha najväčší hriech, keď uź aj nevinné deti ohlupuje a na duchu vraždí. Predstavení obcí, ak sú len sami nie horší od svojich spoluobčanov, nuž by mohli v tom ohľade mnoho dobrého za svojich vykonať; jestli sú ale títo sami najväčší svoditelia ku zlému, akých príkladov máme dosť, kto že to už teda má byť, čo by sa smelo s celou dušou a silou za to postavil? Zeman, ten veru nie, lebo ako dosiaľ vieme, iba raz za tri roky ozrel sa niečo o svoj ľud, i to v taký čas, keď ho ku voľbe potreboval, kde mu vlastne iba to preukázal, ako ho nenávidí. Hlúpy ľud to pravda nepochopuje. Nuž, kto že to už teda má byť, čo zaujal by sa o spásu slovenského, o seba nič nestarajúceho sa ľudu? K Bohu vysoko, k cisárovi ďaleko!

„Viete, Jožko, čo by bolo dobré pre také zanedbané obce?“ ohlásil sa Ďurko.

„Čože si vymyslel?“ pýtal sa ho Jožko.

„Tie obchodno-kupecké spolky, čo sme sa minulého roku o nich rozprávali.“

„Viem, viem. Máš pravdu; tie by snáď náš ľud zachránily od záhuby. Nám nezostáva iné, ako starať sa o samých seba a od nikoho nič nečakať. Založiť veľký obchodno-kupecký spolok, ktorý by mal početné filiálky, to je jediný prostriedok, ktorým by sa náš ľud dal nanapraviť na dobrú cestu. Nezostáva nám inej rady a pomoci.“

Prítomní krajania-tovarišia pýtali sa teraz Ďurka, čo to za obchodný spolok, a keď jim tento všetko dopodrobna vysvetlil, schválili všetci také podujatie. Jožko Dolinský medzitým uvažoval celú záležitosť, ako a čo by sa to začať a previesť dalo, aby sa už raz prestal dívať na tie tisícoraké krivdy, ktoré deň po deň od naničhodných ľudí robia sa jeho milému národu, a veľmi trápil sa o to, aby sa to čím skorej stalo, kým ešte ten ľud je životaschopný.

Takéto starostlivé myšlienky Jožko Dolinský vždy mával, kedykoľvek začul strašné ponosy svojho seberovného ľudu.

Viedeňský vlak, ktorý s našimi rodákmi skoro zo stanice na stanicu prebiehol, vtiahol konečne do bohumínskej stanice, a keď presadli si naši do uhorského krátkeho vlaku, už hnali sa zas utešeným, pekne a čisto obrobeným dobrým sliezskym poľom.

Tu prehrmievali naši skoro malé priehony od jednej stanice ku druhej, a že sa náhlo zbližovali už ku svojej

milovanej vlasti, ktorej vysoké hranice, krásne Karpaty, keď naši zazreli, vznikla vo všetkých radosť veliká a oni zo zadumania prešli k veselším rozprávkam.

Jožko Dolinský, Ďurko, Rajnoha, i mladší Jozefovi kamaráti predložili si pred seba tabačnicu s dobrým, no drahým ruským dohánom a krútili si úhľadné papirosky; starý Jozef nabil si tiež z hodného mechúra svoju drevienku, i chutne trielili si, jedúc posledným priehonom do Jablonkova. Tu, keď zastali, vsadlo niekoľko pasažerov a už tiahli hore vŕškom k uhorsko-sliezskej hranici.

Po ceste vstúpil do vozňa na chvíľu trochu začadený konduktor, a keď zavolal ku novovstúpivším pasažerom nemäkkým hlasom: „Kérem jegyet!“, vyvalil na neho kmotor Jozefov oči a pýtal sa vedľa sediaceho Rajnohu:

„Kýho becaha že tento kričí?“

„Nuž veď idete z Ruskej a už ste zabudli po rusky. Nuž, čože kričí — kričí: „Kuda jedet?“ a Rajnoha privrzol si spodnú pernu, čakajúc, či mu tento uverí.

Kmotor krajan ale, keď mu to Rajnoha vážne povedal, obrátil sa ku konduktorovi a zkríkol:

„Do Čace!“

„A tu v Jáblonka vysadli?“ pýtal sa konduktor kmotra, ktorý už starého Jozefa o kartičky unúval, a naklonený do kapsy Jozefovej znovu kričal: „Hnedz — hnedz! — podával mu štyri — tu sú!“

„Hát — ved oni z Óderpergu rajzujú! Ja len tie karty pýtam, čo z Jáblonkova idú.“

„Hia, Bożę môj, vedz my idzeme už dzeviaty dzeň z Ruskej, a to až ze samej Moskvy, čož by sme my v Jablonkove robeli, kedz tam taká bieda jako aj u nás?“

Konduktor naduril sa a neodpovedajúc drotárovi ani slova, sadol do uhla u dvier a načúval pasažerov, čo ktorý hovorí.

Vlak skoro prešmikol sa cez hranicu, a keď Jozefov kmotor zočil na ľavej ruke vlaku hodný kamenný stĺp, na ktorom zazrel aj nápis, pýtal sa Jožka Dolinského.

„Čož je to za stúp, krajanko?“

„Uhorský pohraničný,“ odpovedal mu tento.

„Nuž a čo to tam stojí napísané?“

„Uhorská krajina.“

„Ale po slovensky?“

„Ah, ešte čo; po maďarsky.“

„Nuž, a na kýho becaha, vedz mu tu nik nevie po madžarsky.“

„Hm, darmo je, či vie, či nevie. Oni sa o to netrápia, ba síce až priveľmi trápia sa, lebo by nedbali, čoby ešte aj tie vtáčence po horách po maďarsky spievaly; ale o to netrápia sa, aby náš slovenský ľud vedel čítať a písať.“

„Nuž a vedz máme školy!“ vyhýkol Jožkovi Jozefov kmotor, a pridvihnúc si klobúk k vrchu, díval sa na neho.

„Veď jich je dosť, to je pravda. Ale čo stoja! Tie, čo nám oni nastaväli, sú nám práve tak škodné, ako aj tie hnusné krčmy židovské. V týchto otravuje náš um pálený smrad a v tamtých zas ubíja nášho ducha cudzia nám reč. Teda na oko sú rozdielne, na účinok však sú si rovné. Keby nám naša vrchnosť tieto dve veľké pliagy z pliec zosňala, nuž by sme nepotrebovali ani svetov a mohli by sme žiť šťastne, tak, žeby nám svet závidel!“

„Nuž a sami by sme si nemohli v tem pomôzc?“

„My nemáme, krajanko môj, svobodné ruky, nám vo všetkom protivníci naši staväjú medze. Od krčiem náš ľud sám od sebä tak ľahko neodvykne, v tom ohľade musí sa oň niekto iný postarať. Naša vláda mala by v tejto veci poriadky porobiť, lebo náš ľud je už tak biedny, že už ani len ten chytrý židák nemá z neho čo korystiť. Už natoľko zošarpavel on, znemravnený hnusným prostriedkom židovskej náživy, že už neostáva mu nič iného, len stať sa večným otrokom alebo vstúpiť do sebä a prosiť už len samého Pána Boha, aby sa on nad ním smiloval.“

„Veru máce pravdu, krajanko; to je šecko tak, ako hovorice,“ prisvedčil Jožkovi aj sám Jozef.

„Veď už ani len Boha nevzýva ten zkazený svet tak, ako by ho mal. Tratia sa nám už pomaly aj tí dobrí duchovní otcovia, ktorí ľud svoj milý spravedlive, ako Boh a viera prikazujú, obhajovali a v nábožnosti viedli. A potom, keď uchváti nám vše privčasná smrť jednoho lebo druhého, vyšlú nám na miesto zosnulého odporného nám človeka, ktorý odpravuje síce služby božie tak ako aj jeho predchodca, no málo alebo nič nestará sa on o svojich farníkov a z úst jeho nikto nepočuje úprimného, dôverného a potešiteľného slova, ktoré by tak sladko padlo na ubolené srdcia nášho slovenského pokolenia.“

„Ej, pravda, pravda!“ odpovedali a vzdychali naši rodáci. Na to zamysleli sa a Jožko Dolinský zas rozpustil nekonečnú niť svojich krásnych túžieb po všetkých stráňach a dolinách slovenských, kde len jeho úprimný národ prebýva, a chlácholil svoje ubolené srdce lepšou nádejou na budúce časy.

Ozval sa hvizd parovoza, vlak zastal. Starý Jozef aj s chlapcom Ondrom zostúpil z vozňa, a keď založil svoj neveľký uzol cez plece čiernej huňky, kráčal s palicou v ruke v ústrety svojej chalupe, v ktorej už od polštvrta roka očakávala ho verná manželka s piatimi deťmi.

Naši dlho hľadeli za ním, ako stúpal hore dosť príkrym vŕškom. Jožko Dolinský tešil sa nad tým, že šedivý starec ušiel svojej smrti v cudzine a ta na Zborov nesie svoje ubolené kosti. No zkrsla mu v hlave aj tá myšlienka, že okrem ženy a smrti čaká tam naňho ešte aj zlovestná pijavica, ktorá na sklone jeho života vyssaje trochu tej šťavy, ktorú si starec posledne s veľkým trudom v cudzine nadobudol. Také myšlienky zobudily v srdci Jožkovom žiaľ nad úbohou Slovačou a dlho sedel a trúchlil bez toho, žeby bol slova prehovoril.

No nie na veky má trvať taká skučná duma v hlave mladého ešte človeka, a keď Jožko Dolinský obzrel sa po velebných horách kysuckých a nvidel tam na blízku v dolince mladé a zdravé devy trenčianske seno na lúkach hrabať, zablisla mu hneď zas v hlave myseľ dobrá, nádejná, a on kochajúc sa na krásnom obzore milej kysuckej doliny, cítil sa dobre a bol veselý.

Ďurko Kvetár, Rajnoha a dvaja Jozefovi kamaráti z Ovčiarska besedovali si tým časom veselo a v Čaci vstúpivší do vozňa dvaja pasažeri, z ktorých jeden bol zeman a druhý neomylne žid, sadli u okna vozňa vedľa našich; ten prvý pýtal sa Jožka:

„Zkade že cestujú, keď tak divne páchnu?“

On dobre vedel, zkade cestujú naši, ale chcel snáď robiť nejaké posmešné vtipy. No Jožko tiež vedel, čo chce jeho nadutý sused, a preto smelo odpovedal:

„Z Rossie, pane!“

Nášmu zemanovi tá odpoveď akosi ťažko presedala a skoro by sa už viac ani nebol Jožka pýtal, keby ho ten zápach nebol mrzel; preto teda pýtal sa naň poznovu Jožka a tento dal mu nasledujúcu odpoveď:

„V strednom Rusku rastú veliké a utešené hory brezové, stromy týchto hôr majú krásnu sťa striebornú kôru na seba a z ohnutých dlhých halúz visia tenulinké prútky až k zemi, na ktorých ševelia ani smaragd bliskavé listy. Z tej bielej kôry tedy vyžihujú tam dechet, ako u nás smolu, z ktorého pochádza ten príjemný zápach, ktorým sme aj my trochu napáchnutí.“

Nášho zemana už aj mrzelo, že sa na to pýtal, a žid zo tri razy, kým Jožko hovoril, urobil „pche!“ Jožko hovoril ďalej:

„Ani nič divného na tom, že my trochu páchneme, lebo následkom toho, že dechet upotrebujú Rusi na mazanie šírov a kolies, zapáchne všetko, čo nachodí sa v blízkosti tých vecí, a keď z Ruska vše posielame listy domov, hovorievajú nám domáci, že i tie tak príjemno páchnu ako aj my.“

Zemanovi už viac nebolo treba vysvetlenia a žid urobil zas len „pche!“ Potom odtiahli sa od Jožka a presadli si na druhú stranu k Ďurkovi a Rajnohovi. A tých po krátkom čase zeman opäť opytoval sa:

„A oni tam v Rusku po zemanoch chodia s tovarom?“

„Akože, po zemanoch, aj po grófoch, ba aj po kňazoch.“

„A čo sú to za ľudia, nevzdelaní, suroví?“

„To som ja ešte nezkúsil po ruských zemanoch,“ odpovedal Ďurko, „a čo chodím už trinásť rokov do cesty, videl som len dobrotu u tých ľudí. Svoj ľud milujú, pomáhajú mu, slovom, žijú s ním po bratsky.“

Zeman neuspokojil sa s odpoveďou, a teraz pýtal sa Rajnohu, lebo tým dvom predošlým už nič neveril. Žid sa ustavične hniezdil.

„A sedliak ruský je divý človek, však?“

„Ako žeby mohol byť divý, keď je kresťan, a to ešte aký kresťan! Ten sa veru nehanbí prežehnať sa, ako naši ľudia, ten sa kdekoľvek hrdo postaví s vierou Kristovou.“

„A má aký rozum?“ pýtal sa zeman a odvrátil sa od Rajnohu.

„Hia, veru ten ruský sedliak neponesie — pri tom ukázal na hradskú, po ktorej kráčal sedliak s hodnou nošou na chrbte — tak hľa ako ten náš nošu na chrbte, ten zapriahne do dvoch alebo do troch vozov a vezie každú sobotu na trh, čo mu Boh na poli požehnal. Kde že potom nebude mať rozum, keď má i peniaze, aj plné komory?“

Zeman hľadel cez okno vozňa pochmurným okom do bystro vlniacej sa riečky Kysuce. V jeho slovenskej hlave staväly sa mu pekné obrazy ruského kraja, no on nechce znať o svojich krevných bratoch ani spomienky, lebo opustil už aj svoj vlastný národ, a zradiac ho, túli sa nehanebne pod úzke krýdla ďaleko slabšieho plemena ako je to, do ktorého lona patrí on dušou aj telom.

Vlak znovu zastal, a keď hneď zas len pohol sa, zeman akoby udobril sa, prihovoril sa ku Jozefovmu kmotrovi, dúfajúc, že aspoň tento dá mu takú odpoveď, aká by jeho podivný rozum uspokojila. Obrátil sa tedy k nemu, a keď namyslel si, čo sa ho má pýtať, začal:

„A oni čo tam robili v Ruskej, hrnce drotovali?“

„Oj nie, pánko môj drahý, tam hím nemajú hlinené hrnce, tam všetko ze železa alebo z medi radi držia.“

„Nuž teda čo tam robili?“

„Nuž z žesci, a či bodaj ca! kedz ca človek už v tej ruskej reči mýli, z plechu robievame najväc nádoby a z provolka, či bodaj ca! z drôtu robievame len hračky všelijaké pre dzeci.“

Zeman sa zas len neuspokojil s odpoveďou nášho milého kmotra a ešte mu jednu otázku predložil:

„Nuž a načo je takému sprostému ľudu, ako je ruský, riad z plechu?“

„Hia, prosím ja jich, horky že sprostému; nech mu len chváľa, kedz mu idú čo predávac, že je to dobré, pekné zahraničné, tak jich vykrscí a povie hnedz: „Što tam vaše zagraničné, či tam za granicú — vraj — šecko múdri ľudzia?!“ A doloží: „Tam — vraj — durakov väc než u nás.“ Namu dušu hích hnedz naučí móresu. A jako hím tam v tem Rusku národ ve spoločnosci múdre žije! Tam, kdze by nebolo, kedz hím který vyhorí, je po ohni namu dušu bohatší, jako pred tým bol, Nescihne mu majetek zhorec, už mu ze všetkých strán všeličo vlečú; to voz sena, to voz zbožia, to rádu všelijakého, plátna a iné. A nik hím nechodzí na pohorenisko sbierac. V každej blízkej dzedzine hím do kopy seberú a potom na vozy naložia a vezú. A na dom nielen že mu dreva navezú, ale mu ho aj sami robic budú.“

Zemana už teraz aj domrzelo, že sa našich pýtal jedno druhé, no nemal už čo robiť, musel načúvať, až na šťastie vlak zastal pri Žiline, kam tento aj so židom cestoval. Dvere na vozni otvorily sa a keď zchodili, mrmlal zeman: „Kóborló tót...“, a židák hneď dolu na nádraží načal o všetkých päť kýchať od toho ruského zápachu, tak že ho až slzy zalievaly, ktoré si potom rukávom utieral.

Kmotor Jozefov a jeho kamarát, ktorí tiež tu v Žiline zosadli, lebo je Ovčiarsko neďaleko tejto, zavolali našich na rozlúčku pohár piva vypiť.

Naši rodáci stáli už u bufétu a pili už aj pivo, kým žid na nádraží ešte vždy kýchal a prskal. Zeman zas, ktorý tiež počúval židovu prskavicu a opäť vedľa našich prechodil, mrmlal: „Bodaj si sa tam zadrhol!“ Naši sa usmiali a povedali si: „Ale mu ten židák tiež dobre sedí v žalúdku.“ Medzi tým ozval sa zvonok, naši podali si s Ovčiaranmi ruky, privolali „s Bohom!“, ta vysadli skorej, a už hrmeli v krátkych drgľavých vozňoch ďalej. Ďurko pohodil:

„Čo tí naši zemani len tak zle smýšľajú s nami, i s tým Ruskom!“

Jožko na chvíľu rozmýšľal, čo na to odpovedať, potom riekol:

„Každý durak po svojemu s uma schódiť,“ a viac nehovoril o tom so svojimi. Rozmýšľal však o všetkých podobných zemanoch, ako bol ten, s ktorým cestoval do Žiliny, a veľmi zlostil sa na jích poblúdenom, nečestnom živote, ktorý na svete nemá žiadnej ceny.

Nevystálo dlho a naši viezli sa oproti rumom strečňanského hradu, v ktorom niekdy žili slávni predkovia našich zemanov, hrdí Slováci; a tu zas obnovila sa dumka Dolinského, lebo nevedel si predstaviť tú bezcitnosť ľudí, ktorých ešte aj také slávne pamätníky, akými sú naše hrady slovenské, nevedia priviesť na pravú cestu.

Skoro na to zmizol vlak vo tme strečňanského jasku, a keď vyletel zas na svetlo, už zaplesali naši rodáci, že šťastne vidia turčiansku stolicu.

Na to doleteli zas skoro na Vrútky a tu — nemali sa čomu tešiť. No skoro vsadli naši do čerstvého vlaku a už tiahli hore turčianskou rodnou zahradou. Radosť ujímala jich teraz veliká a každý pohľad oknom na vidiek dodával úsmevu natešeným tváram.

Netrvala však ani táto jazda dlho a už opustili naši aj tento posledný vlak, a keď rozišli sa v pravo i v ľavo, aby nastúpili posledníe kroky k domom svojim, pohliadali vysoko k rodným horám, kde pnela hrdo do nebies „Tlstá“ i „Janková,“ a zdalo sa jim, že jich už aj tieto vítajú.

2888.

Sdeľuje *Nemophila.*

(Dokončenie.)

rišli druhé diváčky i diváci a odtisli tie milé stvory, ktorých rozhovor začal ma velice zanímať. Čo som ďalej počula, bolo tiež zanímavé, lebo mohla som poznať, že jak pokročil svet od tých tisíc liet a že jaká som ja už naozaj stará. Darmo je, čo je pravda, pravdou ostane. Tisíc rokov nie je maličkosť, to rešpektovali páni i panie. Ako to za mojich časov tiež bývalo, páni považovali ma za

mladšiu, panie ale hovorily, že veru musím mať aspoň poldruhej tisícky.

Rada by som bola videla tváre a kroj navštevovateľov múzea, no nebolo mi to dopriano. Všetko, čo som mohla zvedieť, stalo sa len cestou sluchu. Čo som sa touto cestou dozvedela o verejnom a spoločenskom živote völöpölögamlického, bolo v krátkosti asi toto: Všetko konala elektrina. I ku tým najmenším prácam bola užívaná. Služobníctvo a čeľaď stala sa zbytočnou. Tým bola pálčivá otázka o služobníkoch riešená. Aj deti už viac netrápili v školách šlabikovaním. Jednoducho vzali také malé decko a zaviedli k istému vysokoučenému mužovi, ktorý položil jednu hrubičiznú knihu na elektrický apparát, potom priložil drôt k úšku plačúceho dieťaťa a čosi kamsi nabil mu do hlavy všemožné vedomosti, zvlášte ale preľúbezný völöpölögamlik. Potom už maminka mohla znovu pripäť krýdla malému učencovi a pustiť ho doslovne na vlastné krýdla. Prišlo mi tu na pamäť, že dakedy nám náš professor hovorieval: „Keď sa dieťa začne učiť, vtedy je ešte tma v jeho hlávke, časom rozbreskne sa mu svetielko lojovej grošovky, potom millovej sviečky, za tým už príde lampa petrolejová;“ istotne ešte za tým plyn a teraz už zrovna len elektrickým svetlom zaženú tmu nevedomosti malých občanov 29. stoletia. Oh, šťastné völöpölögamličiatka! Čo vy už všetko znáte bez mnohého trápenia tela i ducha!

Ženy nevaria viac; vareška, symbol našej vlády, naša berla a zbraň naša, je už len mythickým pojmom. Teraz i varí i pečie sa elektricky, ba možno riecť i jie a pije sa: hladný človek už len otvorí ústa, priloží k apparátu a skoro za tým je nasýtený. I šaty perú, hladia, plátajú tým spôsobom. Ženy tejto doby žijú si veľmi pohodlne. Oh, jako závidely by sme vám, vy požehnané, blažené ženy slávneho völöpölögamliku!

Možno, že ešte mnoho zanímavého bola by som sa dozvedela, keby od dverí siene nebolo počuť hlasy prichodiacich pánov, ako dalo sa súdiť, húfne zavítavších do zanímavej miestnosti tejto svätyne umenia völöpölögamlického. Skoro rozoznala som medzi nimi hlas pána Ködrömlaiho. Jeho sprievodčími boli, ako som sa pozdejšie dozvedela, zväčša študenti i študentky, hľadajúci vyššieho akademického vzdelania u boku professora Ködrömlaiho. Bol to tedy kvet mládeže völöpölögamlickej.

Zároveň s nimi musel prísť aj istý pán professor Örjöngövy Lehetöm, lebo zrazu, keď ho pán Ködrömlai najmenej čakal, bol už tam.

Pán veľkomožný i vysokoučený Ködrömlai nemohol sa zdržať, aby už aspoň jednu značnú čiastku svojej prednášky nedržal hneď. Ako som zbadala, štúdium taotov bol jeho koníček.

„Páni moji!“ začal v najzvučnejšej völöpölögamličtine, na čo ozvaly sa oduševnené hlasy mladých hrdiel: „Höluk, höpölük!“

„Slávny je náš völöpölögamlik!“

„Hilien — hilien — funk!“ znelo to sťa z jednoho hrtana. To malo znamenať toľko, čo „sláva“ alebo „živili,“ alebo dokonca to tak nehorázne barbarské „urrá.“

„Slávny je náš völöpölögamlik už v činoch predkov svojich. Slávny od severnej točny až po južnú. Jemu korí sa zem so zverami, more s rybami a nebe s hviezdami, ktoré posielajú nám bratské pozdravy cestou telefonu a telegrafu. Ba pri príležitosti otvorenia elektrickej dráhy na obručoch Saturna vztýčená bola naša trikolóra u brány hlavného nádražia a spievaná deťmi, starcami, mládencami i pannami Saturnovej domoviny naša hymna.—“

„Hilien — funk — hilien!“ zrevalo študentstvo.

„Tak i Vega i Venuša sú nám veľmi priaznivé. S Merkurom vyjednávame za clo. Celý vesmír nám korí sa. Reč naša zavznieva celým obývaným svetom, i tam, kde niet obyvateľstva. A komu toto všetko máme ďakovať, páni moji?“

„Höpölük!“ zkríkla krajná lavica. To je pána professorova jedna čiastka privrženców.

„V najprednejšom rade našim slávnym predkom. Tí položili základ, na ktorom stojí stále pevne a neohrožene slávny völöpölögamlik.“

„Hilien — funk — hilien!“

„Naši slávni otcovia vedeli, čo majú robiť a kde načať zlo: zavčasu zbadali nepriateľa žitia a budúcnosti völöpölögamliku, ktorý — —“

„Jeden čas stál na veľmi slabých nohách,“ ozval sa drsný, silný hlas, v ktorom som poznala odporníka professora Ködrömlaiho.

„Abzug!“ kričala plným hrdlom nádejná mlaď, a „pereat!“ ozývalo sa sieňou; potom ešte bolo počuť hlas nevôle, až i ten prekričal výtečný rečník, volajúc:

„Prosím za slovo! Nedajte sa mýliť, páni moji, nohy völöpölögamlika neboly nikdy slabé, len niečo máličko rozkyvotané. A aby jich znovu upevnili, takrečeno zacvíkali, naši predchodcovia umienili si za každú cenu odstrániť všetko, čo zavadzalo by zdravému vývinu völöpölögamlie. Zákony jich v tom nehatily, tie daly sa zaobísť. Čo jim zavadzalo, boli tí takzvaní taoti, alebo pantaoti, zúriví a húževnatí nepriatelia völöpölögamlickej idei. Tu ešte pre pamiatku hľa tento exemplár...“

Kým dajedni obzreli si mňa a moje zvery i náradie, vydýchol si rečník a potom pokračoval:

„Plemä týchto fanatikov vyplieniť bola hlavná, závažná, popredná úloha našich mudrcov. Všetko ostatné muselo ustúpiť v pozadie. Rassa táto, lebo meno „národ“ prirodzene jim už skorej odopreli naši otcovia, musela zahynúť, lebo protivila sa našej kultúre. Svevoľne odvracali sa tie tvory od blahonosnej kultúry našej, ktorá podávaná jim bola s pravou starostlivosťou a láskou otcovskou. Tí sa jej protivili, tí, ktorí nemali ani historie, ani literatúry, ani reči vzdelanej, ani náboženstva; ba ani vlastného špeciálneho Boha nemali, ktorého by boli vzývali, jako náš rytiersky völöpölögamlik vzýval i vtedy svojho strelonosného, silného Hadruštönöka.“

„Hilien — hilien — funk!“ zrevali študenti.

„Plemä tých nebezpečných taotov záležalo zo dvoch vrstiev. Jedna, tá tak zvaná intelligencia, boli samí zúrivci, vzteklí fanatici a agitátori, druhá, to boli zeloti, nízke pokolenie bez vôle, bez energie, ktoré za groš a troška nápoja zapredalo dušu i spasenie svoje i svojich apoštolov. Týchto zelotov nebolo sa čo obávať, no hrstka oných povestných agitátorov bola nebezpečná. Vyhladenie týchže bolo ťažké dielo, no múrym hlavám i to podarilo sa —“

„Hilien!“

„Pomocou Hadrustönöka a jeho čaty. Taotom nemal kto pomáhať. K tomu ešte i medzi sebou štvali a hašterili sa. Museli padnúť; iného nezaslúžili. Okrem toho stvárali hrozné činy. Ako dočítame sa zo starých kroník, musely to byť nebezpečné tvory. Meno človeka bolo jim prirodzene odoprené. Dľa onej krásnej, humánnej výpovede jednoho výtečného muža, istého Görönpödöla, ktorá zneje: taot nöm ömbörölö. Tento muž, mimochodom rečeno, bol veľmi šľachetný i čo človek. Jeho charakter bol opravdu katonskej prísnosti, jeho mravy bezúhonné; on svieti všetkým völöpölögamlickým vlastencom za vzor čistý a jasný, bez všetkej škvrny —“

„Nestojí — upieram!“ zavznel znovu mne už známy hlas Örjöngöva.

„Abzug — pereat!“ prehlušili študenti smelca.

„Páni, nedajte sa mámiť; tajím, žeby taoti neboli ľudia —“

„Pereat — abzug!“

„Snáď pololudia,“ zamiešal sa Ködrömlai, aby vyhnul štvanici.“

„Pololudia, snáď pidiľudia?“ posmieval sa Örjöngövy. Hurhaj niečo zatíchnul a preto odvážil sa tento učenec so slovmi:

„Pohliadnite, páni moji, na túto mumiu (oh!), ktorú vykopať podarilo sa môjmu slávnemu kollegovi. Istú známku ľudskosti, alebo, keď tak chcete, pololudskosti, najdete vyrazenú na jej čele. A keď prikročíme k rozberaniu lebky tohoto tvora, odvážime teraz už istotne zkamenelý modzog, a keď pridáme to, čo mohlo od tisíc rokov zoschnúť sa z neho, slovom: keď pomocou najvyššej matematiky vypočítame, čo mohol vážiť za živa, budeme videť z resultátu, či som mal pravdu ja a či pán Ködrömlai i s jeho Görönpödölöm blahej pamäti.“

„Abzug!“ kričal dakde nejaký osamelý hlas.

„Páni moji! Nemôžem tajiť, že v niečom i ctený pán predrečník má pravdu!“ Takto prevzal znovu slovo diplomatický pán Ködrömlai. Na jeho slová ztíchla už aj posledná známka trmy-vrmy. „No predsa nemôžem súhlasiť s ním v tom, aby otvárali sme lebku tejto taotky už dnes. Dnes, kde nás volajú tak mnohé, slávnostné zábavy! — No prosím ešte máličko za trpezlivosť. Dokončím rozpravu o taotoch. Známo je tedy, že vzdor nízkemu stupňu, na ktorom nachodili sa, strojili pikle a úklady naproti štátnej ideí nášho völöpölögamliku. I založili si, vraj, jeden spolok, tajný a hriešny. Dejiny nás o tom poučujú, jak veľmi zkazonosné boly úmysly tých, ktorí toto vymýšľali. Lebo pod pokrývkou vzdelávania sa strojili sa tam sprisahania, bomby, granáty, dynamity, nitrogliceriny na sudy i bočky a schovávaly sa a blesk nenávisti sršal z očú každého člena. Krvežížnivci títo nechceli nič viac a nič menej, ako spojenie sa taotov s Huruskom, dakedajším barbarským štátom, kde dotedy, kým naša oblažujúca ruka naň nesiahla, páchaly sa hrozné neprávosti. Taoti chceli tedy potajomne zapredať, ba na fraaforce potrhať náš völöpölögamlik a spojiť sa s naším nepriateľom.“

Pán Ködrömlai si vydýchnul. Urobil takrečenú „kunstpausu.“ Zakašlal, napravil si elektrické okuliare na völöpölögamlickom nose a potom znovu začal rozprávať. Študenti, istotne zdesení a otrasení v hĺbkach duše, naslúchali pobožne. Örjöngövy tento raz neohlásil sa.

„I čo nevykázali? Poneváč nevedeli ešte lietať, cestami po suchu i po vode pre naše stráže nemohli, spojenie s Huruskom ale naskrze mať chceli: vyhrabali si oni dlhočizný jask popod zem a týmto chceli za jednoho pekného rána voviesť celú armádu do našej premilej vlasti. Lebo tá čata, ozbrojená bunkovami i dynamitom, už čakala na hranici. Boly by sa dialy hrozné a neslýchané veci, keby naši dedovia neboli mali dobré nosy. Ale oni zavoňali, že niekde niečo prismudlo. I zapchali dieru papierovými balvanmi krajinských deficitov a naliali do nej petroleja, potom zapálili a tak vydusili mnohých taotských robotníkov. Keď toto vykonali, oddýchli si a potom tašli rychlíkom na miesto, odkiaľ tie pikle vychádzaly. Tam ešte len prišli hrozným veciam na stopu. Odokryli tajné tlačiarne, potom vlámali sa do sklepov, kde razily sa peniaze, a mnohým podobným zločinom prišli na stopu. Prirodzene pozatvárali tú bagáž do temníc i zatvorili jích peleš, majetok i peniaze prirodzene pobrali a zašatili i nakŕmili niekoľkých hladných völöpölögamlických úradníkov. — Školy, vraj, tiež mali. Tam, jako dočítame sa z dejepisov toho veku, lievali nákazou pantaotismu nabratí černokňazi ohromnými lievikami jed nenávisti oproti völöpölögamliku do hláv nedospelých chlapcov. Väčších, vraj, napájali z flašiek. Ten extrakt, ktorý napúšťali týmto spôsobom do krve mládeže, mal strašné účinky. Ním napojený študent tváril sa sťa posadlý. Spieval, kričal a trepal všetko, čo mu v cestu prišlo. Stal sa cele nemožným. Aby sa toto zlo tak rapídne a zázračne ďalej nerozširovalo, pobrali naši dedovia — múdri a šľachetní to páni — lieviky, ktoré pozdejšie dali na bliašky pre úbohé siroty preliať a tieto potom poslali völöpölögamlickým vlastencom na edukáciu. Flašky vlastnoručne potrepali, aby sa tomu nešťastiu prekazilo. Černokňazov ale rozprášili po svete. — Na to utiahli sa taoti, no nie na dlho. Nepredpojatec myslel by, že sa už poddali, no nebolo tomu tak. Skoro prišli na stopu novému spiknutiu. Tu sprisahaly sa ženy ťažkou, prísnou prísahou a začaly stvárať úklady, akých len ženská myseľ môže vymysleť. Pod akousi záminkou nasháňaly čepcov, zápony, plachty, sukne, košieľky na hromadu. Ku jakému cieľu? Nuž, aby vystrojily armádu amazoniek oproti völöpölögamliku. Lebo vysvitlo, že v každom čepčoku ukrytá bola zbraň toho veku, takzvaný revolver, alebo aspoň jeden knallbonbon Podobnou zbraňou vedely vraj taotky dobre zachodiť.“

„Nový dôkaz, že prislúchaly do radu ľudí —“

„Pololudí, pane kollega, pololudí, pidiľudí! Inferiorná rassa, pane professor, inferiorná rassa, neráčte sa mýliť a mňa vytrhovať. Neznám, prečo chcete nadišputovať vzdelanému svetu 29. stoletia, že taoti boli ľudia? Úfame sa, že ste príliš dobrý vlastenec, než aby —“

„Moje vlastenectvo netrpí pochybnosti,“ odvetil hrdo napadnutý Örjöngövy. „No kde mi riecť nutno, tam nemlčím. Za to neskvejú sa pravda na mojich prsiach hviezdy všelikej velikosti, jako na vašich —“

„Abzug!“ zkríkol jeden z blízkostojacich študentov, ktorý istotne chcel mať ešte dnes nejaký malinký škandálik, no jeho slovo našlo len slabej ozveny.

Teraz pán Ködrömlai rovnodušne siahol na elektrický zvonček a zazvonil si na poriadok a pokoj. Potom pokračoval vo svojej prednáške:

„Tak chytili sa predkovia naši do ťažkej, serioznej práce: vyhladiť taotov. Darmo je, politika tomu velela. Muselo, to muselo sa stať za každú cenu, a síce tak, aby ani pamiatky po nich neostalo. Lež bolo že to kus práce! Lebo tí bránili sa zúfale: sekali, rúbali, rušali sa, hrýzli a konečne bila jích posledná hodina —“

„Hilien — funk — hilien!“

„Jakým spôsobom sa to stalo? Že boli taoti zaťatí fanatici, to sa tedy vie. Bili jich biedou — nepoddali sa; zlatu neprístupní, nepoddajní. Morálne jich ubíjali — zpierali sa. Brali jim úrady, vyháňali z miest a osád — oni nič na to; hanili jich, tupili jích reč — oni si ešte zaspievali. No keď už všetky struny praskly a nič nepomohlo, začali jim brať deti od pŕs matere — a rana bola zaťatá do tvrdého pňa. Starí pohynuli biedou, mladť nedorastala — tak ubili naši pohlavári biednych taotov.“

„Ubili jich!“ zaúpela, zaplakala duša moja.

„Hilien — hilien!“ zarevalo študentstvo.

„To bol základ našej slávy. Odtedy rozširovala sa i na vonok naša völöpölögamlia a rapídne zrastala jej sila i nádhera. Tým viac, že náš národ podivuhodne začal sa rozmnožovať. Lebo slial sa s kmenom, ktorý bol od počiatku vychýrený plodnosťou. Šťastná to miešanina! Tu, páni, vidíte na stene mapu starej Europy. Toto malé čo je? To je, vidíte, starý völöpölögamlik. A toto? Tento obrovský kus tu? To je onen huruský štát, ktorý potajomne kŕmil prázdne vačky taotov striebornými peniazmi.“

Tu prišlo mi na pamäť, že pri mojej poslednej ceste do M. videla som na jednej stanici podobnú mapu na stene. Jeden milý spolucestovateľ ukázal na ňu a povedal s významným pohľadom:

„Ajhľa, slávny völöpölögamlik.“

„Áno," odvetila som ja na to, a myslím, že som nahlas pomyslela to, že je tenže povolaný, aby pohltil celý ten obrovský sever, práve ako ten malinký Janko Hraško v povesti za velikú misu halušiek. Oj, od toho dňa, od doby tej, plnej blískavých meteorov, minulo temer tisíc liet. Tí druhí dávno spočívajú v hroboch svojich, len ja ešte žijem a musím počúvať, ako vyhladili mojeť.

Ďalej rozprával učenec, historik a archaeolog v jednej osobe:

„Hla, niet viac nepriateľa völöpölögamliku. On podmanil si múdrosťou svojich kormidelníkov všetok svet. Len ľúbezný volapük delí sa s panstvom naším. Inšieho niet viac. Kde pyšný syn Albiona? Kde vypínavý Nemec, vrtkavý Francúz, horkokrevný Španiel, spevavý Talian, ťarbavý Holanďan, bystrý Švéd — no a o taotoch a jim príbuzných ani reči. Všetko podmanili sme si my a volapük —"

„Hilien!"

„Kultúra naša nesená bola na západ i východ, na juh i sever ľadových točien. Pri elektrickom svetle pečie si nový völöpölögamlik starého Grönlandu svojho tuleňa a peroruje verše našich básnikov. Deti jeho tancujú okolo pečienky národný, bijú sa na opätky a spievajú si: röcöpöcökrinölönban. Oh, jak živo viem si predstaviť vás, vy odukalčatá grönlandsko-völöpölögamlické! Zašité v koži tulenej, blískavé, kosmé očká, široké tváre, tľapkavé, neutrené nošteky a v ústach cmuľok z tulenej slaniny! K tomu ten pôvabný tanec — ach, jak vám to svedčí!"

Po krátkom vydychnutí pán Ködrömlai pokračoval v svojej reči:

„Na nivách i prériach Ameriky nepočuť viac slova inakšieho, než nedostižný idiom völöpölögamliku, a každý elektrický verklík hrá len krásne melodie: höjrötötötyü! A kde dakedy stará Sibir hranice svoje rozprestierala a hrúzou napĺňovala srdce každého citného človeka, kde dakedy tisíce nešťastných obetí úpelo v olovených baniach, tam teraz počuť len spev a smiech šťastných ľudí a videť pásť sa tučné bravy a kone, nad ktorými plieska bičom pasák, odený v elegantný národný kroj. Tam, kde svätý Ganges vlieva svoje mutné vlny do Indického mora, kde hlivel ťažkomyseľný Ind, snívajúci o krásach raja, tam preháňajú sa smelí chlapíci, takzvaní „úbohí chlapci," na bystronohých koníkoch."

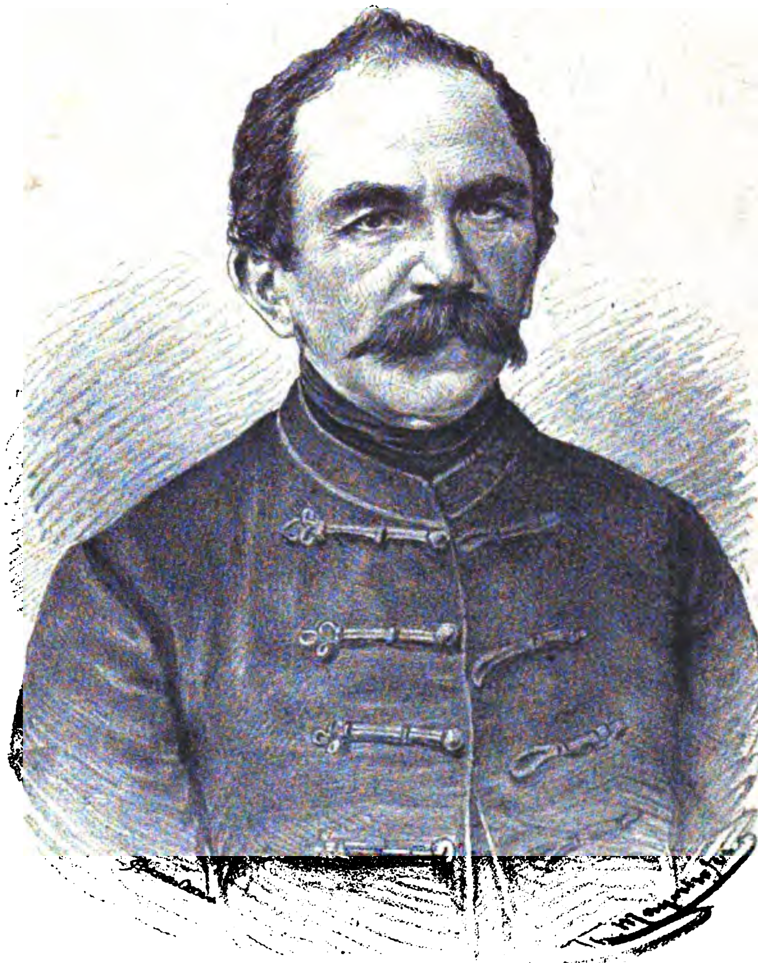
„A číhajú na život i majetok obyvateľstva," prehodil Örjöngövy.

Ködrömlai zlostne zakašľal, študenti bručali, ale za to pokračovalo sa ešte v prednáške:

„A kde krvolačný Zulu dakedy pokrikoval svoje válečné piesne, tam slávi o niekoľko dní völöpölögamlická opera 500-ročné jubileum svojho trvania."

„Hilien — hilien — funk!"

„Sahara, postrach to pútnikov arabských i kupcov europejských, nechová viac len šelmy púšte a nečíha všade vyziabla smrť na ľudí, lebo naším pričinením, naším dôvtipom stala sa tým, čím je teraz: opravdovou rajskou zahradou. I prechodia sa po nej civilisovaní ľudia na miesto divokých šeliem; i tam zneje reč naša, reč očistená už od príveskov taotských; trosky taotismu vylúčené sú z nej, i ostaly len čisté zrná, a z nich utvorily sa slová plné báječných foriem. Čo nebolo schopné života, zahynulo, odpadlo. Len my sme spravedlivou prácou zaslúžili si život i rozkvet. Blahobyt náš sme si zaslúžili, lebo bojovali sme čestnou zbraňou, po rytiersky. No už teraz vráťme sa k nášmu predmetu, ktorý doviedol nás na pole týchto rozpomienok a donútil ma k maličkej a krátičkej rozprave. Ako vidíte, pánovia, tu je onen podivuhodný exemplár dávnych taotov. Škoda, že nemáme párik. Je dosť dobre zachovalý, čo sa dá tomu pripísať, že bol za dlhú dobu uschovaný v priestore, kam nevniklo povetrie."

Dr. Bohuslav Šulek.

Všetko, čo hovoril pán Ködrömlai, bolo špikovano veľmi učenými frásami, no ja som si to všetko nemohla zachovať, dosť že som to aspoň ako tak mohla „prevertovať"; veď bolo hovoreno vo völöpölögamličtine, z ktorej, ako povedano, všetky taotské korene už boly vymizly.

Vysokoučený pán professor začal znovu svoju rozpravu:

„Predmet tento nalezený bol v horách töndölötörstönských, v jaskyni, ktorá nosila na sebe stopy účinlivosti rozumnejších tvorov. Uprostred náradia tohoto zdá sa, že bývala mumia táto cele samotná. Kostry dvoch neznámych, teraz už neexistujúcich a pri nej nalezených zverov svedčia o akejsi spoločnosti. Snáď tento riad podá nám vysvetlenie a pomôže určiť, čo konala táto osoba v odľahlej púšti pri sudoch a bočkách, vtedy ešte plných. Čo nachodilo sa tam dnu? Čo strážila ona? Lebo istotne bola postavená na stráž. A to privádza nás na domnienku, že v tých sudoch nachodí sa strelná látka."

Študenti a študentky 29. stoletia ustúpili na stranu od nebezpečných bočiek.

„A ja hovorím, páni, že obsah týchto sudov za onoho času mohol sa cblípať."

„Možno," odvetil Ködrömlai, „vy i tak dobre znáte určovať obsah podobných nádob a ste milovníkom istého druhu —"

„Snáď nie väčším, než môj vysokoučený, rytiersky pán kollega, ktorého nos svedčí o mojom ponížonom tvrdení.“

I to prežrel Ködrömlai chladnokrevne. Takí veľkí páni zvykli mať dobré žalúdky.

„Zaiste obsah týchto sudov musíme chemicky prezkúmať, čo sa ľahko dá v terajšej dobe, kde veda pokročila náramným postupom. Skorej môžeme ale určiť a pomenovať ostatné predmety. Čo myslíte o tejto železnej hračke? Čo je to?“

„To je asnáď jeden z tých revolverov, ktoré ste pred chvíľou ráčili spomínať, nie? Veď dľa vašich zpravodajov taotky znaly dobre zachodiť s tou zbrojou?“

„Akože! Ostatne môže to byť i nejaký primitivný hudebný nástroj, ktorým si osamelá čas krátila.“

„Jestli vaša milosť vylúdi z neho nejaký zvuk hudbe podobný, rád uverím.“

„Nie som muzikálny, pane kollega.“

„To uverím.“

„Snáď i to ponecháme si na zajtrá. I tak nám čas uchodí. Tu ešte máme nejaké zbytky potravných látok.“

Pri tom omakával Miškov dohán i struky hrachu.

„Haha! toto? To potravná látka? Oh, slávny mužu a rytieru nesčíselných čestných legií pre umenie a vedu! Toto potravná látka taotov?!“

„Ba práve, pane, je to jeden druh kapusty. A kapusta bola taotom národnie jedlo.“

„A najmä s mäsom! To áno; ale tento druh nie, to môžete uveriť. Však nechajte si i to na zajtrajší deň.“

„Pane, vaša mienka, váš drzý tón —“

„Hráte si na citlivého, pane? Avšak dovoľte, máme tu ešte niečo. Tu tento kus dreva husto popísaný — čo o tom súdite?“

„Čožeby, ako to, že je to interessantný nález taotského písma. Tu hiroglyfami naznačené sú istotne významné dáta z historie tejto rodiny. To určiť a poznávať bude abstraktné štúdium.“

„Oh, oh!“ vysmieval sa Örjöngövy, ktorý vždy viac odnímal pôdy preslávenému Ködrömlaimu, „toto taotské písmo! A čože boly oné náhrobníky, ktoré pred rokami objavili v X?“

„To nebolo taotské písmo, to bolo písané vzdelaným písmom, podobným i nášmu.“

„Majte si i to, však ešte budeme o tomto hovoriť i zajtrá. Zvedavý som naozaj, čo prečítate z tohoto dreva. No, vidím, že ste hladný. Prichádza čas elektrického obeda. Ale predsa rád by som sa ešte zpýtať, čo súdite o obsahu tejto sklenice? Je to snáď tiež niečo pušnoprachovitého, alebo nitroglycerinového?“

„Pane, je čas, aby sme ukončili; budeme ešte o tom i zajtrá rokovať!“

„Oh, prosím, prosím! Len máličko ešte. Pro apetitorium mohli by sme okúsiť túto tisícročnú maštranciu.“

Ködrömlai odstúpil; istotne zhrozil sa nad týmto nabídnutím. Örjöngövy ale nahnul skleničku a ja počula som najprv glgnúť a potom mľasknúť jazykom.

„Prisám hadruštönöku — nie plané. To je isté, že je tam akýsi oheň, už čo je hneď i nitroglycerin. Zkúste, pane kollega.“

„Zkúste, keď je fľaška prázdna.“

„Tak? Glgnul som tedy priveľa.“

„Tak sa zdá — ale poďme.“

„Oj, ešte nie; zbývajú nám ešte tieto kostry. A tie modzgy vážiť, pane, tie modzgy —“

„Ale je pozde, povážte —“

„Učencom nášho kalibru nie je pozde, k činu tedy! Čo súdite o tejto kostre?“

„To sú kostry, ako vidno, rozličných zvierat. No obidvoje už len mythické zveri. Istotne prináležia do triedy ssavcov.“

„Istotne?“ posmieval sa Örjöngövy; „však predsa určite bližšie. Tu hľa výbežok chrbtovej kosti, drápy, lebka — čomu najväčšiu má podobu?“

„Však je to zrejmé: jeden druh vlkov alebo líšiek.“

„A nie hyeny alebo šakala?“

„I to možno — veď je to jedno.“

„A ja tvrdím, že to pes.“

„Hm.“

„A toto? Ráčte sa dobre prizreť. Tu je už i lebka, i paprčky, i zuby inakšie.“

„Toto je istotne zver, ktorý v našom veku viac nejestvuje. Zanímavé bude o tom rozmýšľať a hľadať v archívoch jeho stopu. Zdá sa mi, že čítal som už niekde o tomto mythickom zvierati.“

„Však som si myslel!“ zvolal kollega vysokoučeného pána Ködrömlaiho, „ráčte sa len rozpamätať.“

„Však mi ono príde na pamäť. Zkrátka, je to zviera trávou sa živiace.“

„Na príklad kôň.“

„Hm.“

„Aj osol.“

„Pane!“

„I somár.“

„Nenarážajte!“

„Alebo baran.“

„Vy neočatý, hladový učenec, vy! Mám chuť nadať vám do potajomných pantaotov, vy!“ Označujúci plesk dal zatvárať na podarené zaucho. Ködrömlaiho okuliare zhŕkly a hneď na to niekto zkríkol:

„Hajrá!“

Krik, povyk, plesk, tresk rozliehal sa okolo mojej kasničky. Strhla sa trma-vrma, a zmätenie jazykov, sťa pri stavbe babylonskej väže, nastalo a zmáhalo sa sieňou. Ba zdalo sa mi ku podivu jasno, že medzi völöpölögamlikom počujem aj našské slová, prenesené v hlbokom base: „ideš ho!“ No v tom zmätku, ktorému som bola ušitým svedkom, nevedela som si to vysvetliť. Zo všetkého, čo dialo sa vôkol mňa, súdim, že si moji vysokoučení a slávni, rádami opatrení professorovia a učenci boli vo vlasoch. Študenti i študentky, ktoré neutiekly, pomáhaly hasiť a robiť krik a hurt. Všetko to v mojej najbližšej blízkosti. Ba zdalo sa mi, že už i sudy dostaly svoje, lebo vydávaly temné zvuky, dôkazom, že sú veru plné. Cvendžiace, letiace predmety označovaly pád zanímavých antikvít, — kladka i sklenica, — k tomu zvonil elektrický zvonček na poplach. Bola to nešeredná miešanina zvukov.

Zrazu cítim i ja otras, kasnička prevrhnutá letí so mnou, bez krýdel, a — — ja sedím na lavičke v kolibe.

Povyk i zlostné vrčanie len trvá. I vidím u svojich nôh Sávu s navrátivšou sa Tisou v nepeknom boji. V klbku zubami i drápami obrábäly husté kožuchy svoje. Od dverí Mišo s vatrálom v ruke, imperátorskou tvárou, a opodiaľ za ním kuká Zuzkina naivná zdravá tvár.

„Ale ho ideš! Hľaďže ti ho! Ako sa zklbčily, či ho vidíš. Nech prepáčia, ale my sme ani nič o ničom nevedeli, len keď sa pochytily. Pakuješ, ty obluda! Sáva, Sávička, tuto, na!“ A už ťahal z kúta šaflík so psiarkou, riedkavý corpus delicti pred víťaznú Sávu, kým Tisa zahanbená a porazená kulhajúc opustila tesný priestor koliby.

A ja so vzdychom uľahčenia zdvihla som sa z lavičky a ztriasla meravosť i porobu sna. Len sen? Nie skutočnosť? Nie viac, ako sen?

Výndem si pred kolibu — jak krásne tu von po búrke!

Slnko svieti a kúpe papršleky svoje v zlate červenkavých obláčkov. Od východu ešte chmáry letia na dol, nad nimi zbytky krásnej dúhy.

Celá príroda skveje sa v barvistej nádhere svojej, sťa v slzách zkúpaná tešila by sa novej radosti, novému žitiu. Hory a pahorky stoja tu sťa zakliate, zmeďanené, prísno, odmietave; čakajú na šibnutie čarovného prútka? Čakajú. Veď majú času.

Slovenský Plutarch.

Sdeľuje Alexander Lombardini.

116. Štefan Dubniczay (Dubnický).

arodil sa dňa 21. februára 1675 v Dubnici, v stolici trenčianskej. Roku 1701 z Pazmaneuma odišiel za duchovného, jako to sám naznačil v knihe moral. theologiae Pavla Laymana. Jako taký vyše troch rokov administroval dolno- a horno-drietomskú faru. Keď v čas rákócovských zbúr kostol a fara drietomská zhorely, prešiel za administrátora fary do Pruského, ktorú keď za štvrť roka spravoval, z nariadenia Žigmunda Szörényiho, tragurského biskupa a gener. vikára nitrianskeho, obdržal správu fary teplianskej pri Trenčíne a filialok: Teplíc, Dobrej, Opatovej, Veľkej a Malej Kubry, a bol Jánom Šimonovičom, dubnickým farárom, ktorý bol vyslaný Jánom Frideckým, trenčianskym archidiakonom, r. 1705 dňa 2. apríla cirkevne inštallovaný. Tu našiel ľud zo stanoviska katolíckého vo veľmi núdznom stave; okrem Opatovej ostatní farníci boli evanjelickou vierou nasiaknutí, vyvolili sebe za kazateľa istého Ďura Kepkeya, ktorý bol pred 12 rokmi trubačom v jednom cisárskom pluku, a usilovali sa tomuto odovzdať kostoly teplanský, dobranský a teplický, ale farár veriacim svojim kostoly zpät odovzdal a mnohých rim.-katol. vieru zanechavších do lona cirkve opäť prinavrátil, a síce od 17. júna r. 1705 do 27. nov. r. 1725 908., ktorých mená poznačil do starej matrikulárnej knihy. Medzi týmito obrátenými nachodili sa i jeho matka Dorota Slezánska z Dubnice (8. dec. 1705), jeho stará matka, Dorota Sántová (25. dec. 1705), jeho sesternica, panna Helena Ujhelyi, jeho sestrenec, Štefan Ujhelyi, a František Ujhelyi.

Dubniczay farský dom v Teplej s gazdovskými staväniami, ktorý bol v chatrnom stave, uviedol do poriadku, desiatok z jahniatok pozostávajúci farským právam nazpät vydobyl, hudobné nástroje pre kostol vlastnými peniazmi zaopatril, roľu „Zábreh“ rečenú a v opatovskom chotáre ležiacu r. 1706 nazpät vydobyl; v čas vyslatia Széchényovskou transakciou komissárov k zaujatiu teplanského a filiálnych kostolov, kde tieto katolíkom zanechané boly a miesto k stavaniu modlitebnice, ktoré nekatolíci teplanskí pod miestnym kostolom od komissárov obdržali, r. 1707 zaujal a s privolením vrchnosti škole a užívaniu rektora odovzdal. V tom istom roku vydobyl dve pred 20 rokmi odcudzené roľky, v dobranskom chotáre ležiace, ktoré od dávna patrily kostolnému hudcovi. Roku 1708 postavil od základu nové stajne, ktoré pred tým Kuruci i s čiastkou dediny vypálili; r. 1709 vydobyl diel z obecného pasienku; r. 1712 organistu ustálil do pozemku r. 1707 zaujatého, tak aj farára do role, „Zábreh“ rečenej; r. 1713 obnovil zanedbanú alimentáciu školských mendíkov; podželiara, ku farskému staväniu prijatého, vykúpil od všetkých poplatkov; usiloval sa kostoly priviesť do dobrého stavu. Mnohé sú jeho výborné skutky, ktoré sú zaznačené v dejepisnej knihe fary.

Muž tento bol neohrožený ochranca katol. viery a významný polemický spisovateľ; jeho spisy majú tieto názvy: „Coluber tortuosus,“ — „Primitiae Deo et Agno,“ — „Orthodoxa Propugnatio Patris,“ — „Legales Formulae Juramenti,“ — „Manna absconditum,“ — „Congruum Colloquium,“ — „Panis quotidianus Parochorum,“ — „Methamorphosis in Comitatu Trenchiniensi de bono in malum, et vicissim,“ — „Methamorphosis fidaei orthodoxae in comitatu trenchiniensi“ (r. 1737), — „Kratičké katol. dokázaní.“ — Od r. 1720 čítame ho podpísaného ako vícearchidiakona trenčianskeho okresu. O jeho smrti v starej zápisnici dubnickej fary stojí poznačeno: Dňa 26. dec. r. 1725 v deň sv. Štefana mučedlníka po ťažkých duchovných prácach, po znášaní ťažkých neprávostí od luteránov a rákócovských rebellantov nekdajší Štefan Dubniczay, niekdy cirkve staro-bystrickej, drietomskej a teplanskej farár, dubnického kostola dobrodinec, plný zásluh, na phtisis prestal žiť priam v deň svojho patrona, ktorého ctil, pokiaľ žil.

Ján Baltazar Magin, dubnický farár, dal Dubniczaymu v dubnickom kostole, kde je pochovaný, u rohu evangeliuma veľkého oltára postaviť kamenný náhrobník, na ktorom čítame tento nápis:

Hanc a se structam Stephanus Dubniczay ad Aram
Conditus est, testans cum pietate fidem:
Sicut enim vivens coeli quaesivit Honorem,
Sic colit in templo post sua fata Deum.
Et verbo, et scripto Bellum torquebat in Hostem
Heresim, an Xti non fuit Ille Prigil?
Institutiae idcirco jam possidet Ille coronam,
Quam justus Judex reddidit Ipse Deus.

Dubniczay založil v Teplej 150-zlatovú základinu na 18 omší, ktoré mali odslúžiť teplanskí farári; neskôr summa ta upadla na 135 zl., a tak počet oných omší v čas kanon. visitácie, r. 1816 konanej, zmenený bol na 10. Po jeho smrti administroval teplanskú faru Jozef Vabel.

117. Jozef Ignác Bajza.

Narodil sa r. 1754, dľa iných r. 1755 v Predmieri v stolici trenčianskej. Bol katol. kňazom, a síce najprv farárom dolno-dubovským, potom v Sbehoch v ostrihomskom arcibiskupstve. R. 1827 stal sa kanonikom prešporskej kapituly a bol prvý spolu aj s Imrichom Hozzikom, Kunstom, Pribylom, Boškovičom, Schramkom, Kovondym, Ungerhoferom, Kratochvílom a Dömeom, ktorí nosili ozdobenie, darované kapitule mocnárom. Františkom I. na pamiatku korunovania Ferdinanda V. Jako cirkevný spisovateľ vydal v slovenčine z viac svázkov pozostávajúce cirkevné reči. Činnosť jeho literárna padá medzi r. 1783—1820. On je predchodcom Bernolákovým, čo týka sa slovenskej spisovnej reči; bol jeho protivníkom, no neskôr kráčal za ním. R. 1783—1785 vydal v Prešporku: „René mládenca príhody a skušenosti ve 2. stránkach.“ R. 1820: „Príhody ze sv. písma starého i nového zákona,“ vo 2 svázkoch. R. 1783 vydal v Žiline knižku vo 2 svázkoch: „O epigrammatech,“ — roku 1789—1796: „Krestansko-katholické náboženství“ v 5. svázkoch v Žiline, — „Cvičení pobožnosti,“ v Žiline, — „Právo o živení farárou,“ v Žiline, — „Obrana Bl. P. Marie,“ v Žiline, — „Veselé účinky a rozprávky k strávení trúchlivých hodín,“ v Žiline r. 1795. — Smer Bajzov je čisto slovenský a v pomere k Bernolákovi, najmä na začiatku, polemický.

Zomrel r. 1836 dňa 30. novembra. Bajza v kodicille, r. 1836 spravenom, zanechal kostolu v Prietrži, v Dolnom Dombove a v Sbehoch po 300 zl. (conv.) na omše, chudobným a organistom, aby slovenskú mládež maďarskej reči vyučovali; na udržanie kalvárie a k administrovaniu svojej základiny pridal 200 zl.

118. Alexius Jordánsky.

Doktor bohoslovia, najprv učbár náboženstva a farár v Szölgyéne. Od 10. aug. r. 1807 kanovník prešporskej kapituly, od 7. mája r. 1808 do 31. marca r. 1813 podriaditeľ prešporskej akademie, v ktorom čase za tento úrad zaďakoval, a tak „Memoria Basilicae Strigoniensis“ chybne jeho prodirektoriát kladie do r. 1816. Jeho pracovitosť a sbehlosť v rečiach konaly veľké služby kapitule po čas francúzskej vojny a do r. 1816 môže sa menovať opravdovou dušou kapituly. Od 1. okt. 1816 bol údom ostrihomskej kapituly, potom kantorom, tininským vysväteným biskupom, trnavským vikárom a apoštolským protonotárom. Muž najvýš dobročinný. Zomrel 15. febr. r. 1840. Učený veľkňaz, výborný rečník a básnik. Na poli obecných záležitostí a vedy vydobyl si početné zásluhy. Je pôvodcom spisu: „Krátky opis milostných obrazov blahosl. panny Marie v Uhrách a v prináležiacich provinciach sa nacházajúcich.“ Tento hrubý obrázkový spis vyšiel aj v maď. a nem. reči; podobne je pôvodcom „De haeresi abjuranda quid statuot ecclesia catholica“ (Ostrihom 1882) zvaného spisu. — Jordánsky bol r. 1780 chovancom „Emericanum“ zvaného prešp. semenišťa a r. 1784—85 poslucháčom prešp. akademie.

119. Michal Šoltis.

Narodil sa 27. nov. r. 1802 v spišskej slovenskej obci Mengušovcach. Oddal sa do škôl, ktoré v Kežmarku, Rožňave, Miškovci a Prešporku dokonal a k úradu kňazskému náležite pripravil sa r. 1828 na universite v Jene. Po svojom návrate do vlasti stal sa r. 1830 kaplánom v Nem. Lupči, a keď tam rok vybavil, bol vyvolený za riadneho farára do Važca. On bol jedným z najlepších dopisovateľov slov. časopisov; dopisy jeho uverejňované boly v „Slov. Novinách“ pod znakom: „Ч. Zpod Kriváňa.“ V prácach „Tatrína“ brával činný podiel. Z pera jeho pošlá báseň „Pieseň slovenského ľudu“ vyšla v Lichardovej Pokladnici“ (1864). V osudných, s uvedením patentu nastalých sporoch cirkevných pretrpel mnoho krivdy. V jeseni r. 1862 mal sa vybrať na seniorálny konvent do Sv. Martina; pred odchodom navštívil pešky svoju rodinu v Mengušovcach, z ktorej cesty ale už iba jeho mrtvolu doviezli do Važca. Na výšine Hochwalde medzi Štrbou a Važcom zachvátila ho, po boku svojho syna Jaroslava kráčajúceho, porážka, ktorá životu jeho urobila náhly koniec (6. sept.). — Haan udáva, že bol kňazom v Matejovcach a seniorom okresu XIII. spišských miest.

120. Michal Bosý.

R. 1799 študoval na universite v Jene. Z Asódu prešiel za kňaza do Čaby, kde jako taký úradoval od r. 1815—1818, a keď potom bol tu pozbavený svojho úradu, bol za istý čas súkromným učbárom v Mező-Berényi, na to kazateľom v Aradáci a potom v Rimavskom Brezove, kde r. 1847 zomrel. Preložil Shakespearea do slovenčiny, ktorý preklad ale zostal v rukopise.

121. Ján Viskidenský.

Bol r. 1783 učiteľom v Šomorine (v Csallóközi), neskôr kazateľom v Hornom Szeli. R. 1817 z Trnavy bol povolaný do Prietrže; zomrel v marci r. 1834.

122. Daniel Parschitius.

Rodom z Ružomberku. R. 1660 bol učiteľom na kvetúcej škole v meste Zvolene. Bol dobrý bohoslovec, filosof, básnik a hudebník; bol predtým rektorom v Gustraue v Holštýnsku. R. 1664 nachádzame ho sťa gymn. učbára v Modre, odkiaľ bol r. 1667 do Kremnice na gymnasium povolaný. Pod jeho vedením ústav tento dosiahol veľkého chýru. R. 1672 musel aj on ísť do vyhnanstva. Po niekoľkých rokoch, ktoré v Nemecku strávil, vrátil sa zas do Kremnice a opätovne prijal vedenie školy. Nezadlho na to bol povolaný za rektora do Soraň, kam aj odišiel r. 1679. R. 1683 bol zas do Kremnice nazpät povolaný.

123. Ján Krman.

Bol z Prievidze roku 1615 povolaný za učiteľa do mesta Zvolena, odkiaľ r. 1617 prešiel do Bytče, kde bol diakonom povolaný ku tamejšiemu konrektorátu. Hornyánszky vo svojom diele „Zur Geschichte evang. Gemeinde“ na 27. strane udáva, že nezadlho odišiel za kazateľa do Motešíc, na 141. strane ale hovorí, že v Motešiciach r. 1630 bol Ján Krman kňazom, povolaný tam z Prievidze, kde bol rektorom. Neskôr bol kňazom v Hlohovci, v Lešete, r. 1635 v Čachticiach. R. 1642 bol vyhnaný a kostol odňatý; r. 1644 prišiel do Drietomy za kazateľa. Bol spolu aj seniorom trenčianskeho bratstva a zomrel 7. júli r. 1646. Bol starým otcom Daniela Krmana. Pri jeho posteli prítomným vraj povedal: „Zajtrá o 12. hodine zomrem; v mojom kalendári po mojej smrti najdete jednu mnou napísanú krátku báseň, ktorá má byť mojím hrobopisom.“ Jeho v úrade mu nasledujúci syn vyplnil túto žiadosť a dal onu báseň v peknom odpise „k večitej pamiatke“ na kazateľnicu postaviť. Znie:

Joannes Krmann, nostris bene notus in oris
Exstitit antistes sacrorum in tempore tristi,
Exilium qui ter subiit pro nemine Christi,
Moteschfensis quo primum hinc Galgotziensis
Et Leschetensis, Csejthensis, Drietomensis
Hinc postquam ad plures obiit, vitamque reliquit
Hic tegitur parvo tumulo expectat que futurum
Quod laetus Christi quondam virtute resurget
Atque oculis cernet per saecula cuncta Jehovam.

Tento nápis bolo možno ešte r. 1704 čítať na kazateľnici. Keď ale vo vojenských časoch Drietoma bola vypálená, zhorel aj kostol a s ním aj hrobopis.

R. 1630 bol kazateľom v Lednici v trenčianskej stolici.

124. Peter Benický.

O Petrovi Benickom dejepisci sotva iné vedia, jako že bol víťazom zlatej ostrohy a že pochádzal zo zvolenskej, počiatočne turčianskej starodávnej rodiny; syn jeho, Franko Benický, bol podobne víťazom zlatej ostrohy, alebo, jako ho vtedy menovali, posvätný víťaz a vacovský hlavný kapitán. Ale ani s časom, v ktorom žil a písaval svoje všeobecne milé verše, nie sú na čistom. S objasnením jeho životných okolností zapodieval sa jedine František Toldy, ale jeho namáhanie takrečeno ani toľko výsledku nemalo, že z neho ani čas kvitnutia básnikovho nebolo možno riadne určiť; čas jeho narodenia a smrti je hmlistou rúškou zahalený.

Toldy v 1853. ročníku „Uj magyar muzeuma“ v svojom pojednaní: „Beniczky Péter kora s némely fontos kicsiség“ myslí, že básnik r. 1632 už nežil. On svoju mienku čerpá odtiaľ, že na predných a zadných listoch istého grécko-latinského slovníka, grófom Dominikom Telekym akademii darovaného, z r. 1614 Franka Benického, vacovského kapitána, a z r. 1619 a 1623 pod niektorými maďarskými veršami našiel poznačené meno Petra Benického, konečne ale Ján Duchoni dáva k rozpamätaniu, že knihu túto roku 1632 obdržal darom od Franka Benického. Z týchto počtových dát Toldy pri-

chádza na zajímavé sledovanie, ktoré tu doslovne sdeľujem.

„Čo bol Franko Benický? Hádam otec Petra? Pravdepodobne, a syn z otcovho daru vládol touto knihou. Ale tento otec r. 1632 už ju inému darúva. Nazpät ju hádam daroval jemu syn? Nie je pravdepodobné. Tento músel zomreť, a tak prešiel Petrov majetok nazpät na otca.“

Že toto sledovanie spočívalo na slabom základe, tuším netreba dokazovať: najlepšie svedčí o tom tá okolnosť, že keď vo všeobecne známom diele Ivana Nagy-a sdeľujúc pôvod rodiny Benických, Petra r. 1656 ešte za živého považuje, Toldy neoskoril sa dľa tohoto preinačiť svoju mienku, a Peter, ktorý r. 1656 zakladá istý majetok domovému predstavenému trnavskej rehole, nie je potrebne totožným s tým Petrom, ktorý bol básnikom v 17. storočí; aspoň toto podmieňovať Toldy mal tým menej príčiny, a s tým jak seba, tak nás v pochybnosti nechal v tom, že jako mohol Franko Benický darovať Petrovu knihu, keď tento pred r. 1632 ešte nezomrel, ba ešte mnoho neskoršie je na žive. A vec sa predsa tak stala; šťastie teda, že je táto otázka tak malichernou, že nie je potrebné púšťať sa do jej vysvetlenia. Pravdepodobne kniha ani nikdy nebola Petrova, ale jako taký školský chlapec obracal ju v ruke a ľahšie sa cítil, keď mohol do nej svoje meno zapísať a neskôr tie Toldym sdelené verše, ktoré mohly byť prvými pokusmi na poli básnictva. Na takýto spôsob otec jeho spokojným svedomím darovať mohol slovník, bez toho, žeby bol r. 1632 musel zomreť. Toto by ale aj veľká chyba bola bývala, lebo tak by bolo o jednoho populárneho básnika menej, nakoľko Peter len potom počal verše písať, a bol veru starým človekom, keď zložil pero z ruky.

Toto je všetko, čo dejepisci vedia o Petrovi Benickom. Sluší dodať, že niektorí usilovali sa určiť rok jeho narodenia bez toho, žeby boli prišli k ustáleniu.

Pri určení rodného roku básnikovho smerodajná môže byť tá okolnosť, že jeho starší brat, František Benický, r. 1663 viac ráz tvrdí sa 58-ročným, a tak bezpochyby narodil sa r. 1605. Hneď po ňom nasledujúci Peter ale podľa najväčšej pravdepodobnosti uzrel svetlo tohoto sveta medzi r. 1606—1608, ale či v kaštieli predkov svojich vo zvolenskej stolici, alebo, jako niektorí myslia, v Trnave, zostane nerozriešené. Gáspár kladie jeho rodisko do Trnavy, Thewrewk do Temešváru, ale bez všetkého základu. Sasinek, odvolávajúc sa na „Slovník Naučný“ a na Valaského „Conspectus reipublicae literariae in Hungaria“, hovorí, že narodil sa r. 1603. A v „Historia critica regum Hungariae“ Katona za jeho rodisko udáva Trnavu. Otec jeho bol Franko Benický z Beníc a z Mičinej, vacovský kapitán a víťaz zlatej ostrohy, matka Anna Dacsó, dcéra znamenitej rodiny. Okrem Františka mal Tomáša, Pavla, Juditu, a udanlive Michala, za bratov a sestru, z ktorých Tomáš dostal otcovský kaštieľ v Mičinej a neskôr stal sa podžupanom zvolenskej stolice, František bydlel v Pacolaji v nitrianskej stolici, Peter a Pavel osadili sa na svojom majetku v prešporskej stolici a Judita stala sa manželkou Jána Lobody. Jích otec následkom svojho povolania bol ustavične z domu vzdialený, tak že sa o jích výchovu nemohol mnoho starať, z čoho ale nenasleduje, žeby deti jeho boly zanedbané bývaly, lebo v tých časoch bolo obyčajou, že kým hlava rodiny sotrvávala v službách kráľových, všetka starosť o túto padla na plecia manželky, ktorá potom k výchove detí povolala k tomu súce osoby. Tak to bolo aj u Benických, a bár Peter nebol tak sbehlý v klassikoch, jako tehdajší mladíci podobného stavu, predsa obracaním sa vo svete základne osvojil si tak zvané sociálne vzdelanie a mnohých aj prevýšil.

Že bol Peter vojakom, vysvitá z viacnásobných donationálnych listov (archív ostrih. kapituly, capsa 7. fasc. 1. uro 10. 11. 12. 13. 14. 15. Capsa 30. fasc. 9. uro 18.), a na to zdá sa ukazovať tá okolnosť, že sa s jeho menom v občianskom živote počíname najprv stretať v 40. rokoch 17. storočia pri predaji, kúpe, na poli súkromných a verejných záležitostí. Keď nastaly pokojnejšie časy, aj on osadil sa v prešporskej stolici v Lóci pri Dudváge a svoj zdedený majetok cez 1646 rok záložnými statkami, od grófa Štefana Illésházyho zadováženými, rozmnožiac, spokojne žil. Verejný úrad neviedol. Jeho majetky, v nitrianskej stolici ležiace, boly v podriadenosti, a tak z nich nemal osohu, ďalej ležiace dal do zálohu, o niektoré starali sa jeho bratia, a on sám zdržiaval sa v lete v Lóci a v zime vo svojom dome v Trnave v remenárskej ulici. V Trnave spriatelil sa s údami kapituly ostrihomskej, zvlášte s veľprépoštom Štefanom Bartókom, tinninským biskupom, a Andrejom Szilym, kanonikom; pravdepodobne v týchto spoločnosti písaval pobožné spevy a v lóckej samote radšej pozoroval ľudí a tešil sa kráse prírody alebo sbieral drahocenné porekadlá. Raz ho nachádzame u Štefana Spáczaya na Červenom Kameni, inokedy zas v Tepliciach, často v szeptencz-ujfalušskom kaštieli u boku Marie Thurzovej. V Červenom Kameni držal svoje sobrané verše v smysle svojho testamentu, v ujfalušskom kaštieli bol radcom. Mal pohodlnú domácnosť, držal okolo seba pekné zbroje, ušľachtilé paripy a početných sluhov. Zanechal po sebe malý sošit básní.

V druhej polovici svojho života Benický zdržiaval sa najčastejšie v Szeptencz-Ujfalu. Bol pokrevným Michala Vizkelethyho, Mariu Thurzovú znal ešte čo dievča, ktorej bol najdôvernejším radcom po čas jej vdovského stavu, a tak ho v kaštieli vďačne videli.

Keď Benický onemocnel, ležal v svojom trnavskom dome, kde opatrovala ho manželka Imricha Spáczaya. Dňa 8. febr. 1664 urobil testament a nezadlho zomrel. Telo jeho následkom výslovnej jeho žiadosti pochovali do trnavského kostola sv. Mikuláša, a hádam aj dnes mohol by sa najsť onen kresaný mramor, ktorý položili na jeho rakev.

Proti jeho testamentu protestoval pred palatínom Andrej Ujfalussy a r. 1665 zapravotil Benického dedičov. Ujfalussy potom, keď pravotu vyhral, viedol exekúciu a zaujal beregszeské majetky sirôt Franka Benického a jeden zemanský pozemok v Hor. Lóci, Pavlov mlyn v Goznode, v ktorom býval, Juditin trnavský kamenný dom po Petrovi a Tomášov majer v Mičinej.

Benický básnil slovensky aj maďarsky; ohľadom svojich maďarských veršov nariadil, „že sú tie v Červenom Kameni, aby jich dal jeho brat, Pavel Benický, veľprépoštovi, a aby dal dostatočné útraty k jejich vytlačeniu.“ Štefan Bartók jich aj dal vytlačiť a tieto vyšly ešte v tom roku.

„Verše slovenské Petra Beniczky spísané roku 1652“ v pôvodnom rukopise s knižnicou M. Rešetkovou dostaly sa r. 1864 do majetku Matice Slovenskej; najdené boly v knižnici rodu Madočanského v Horovcach. Vydal jich Fr. Sasinek v „Archíve“ Matice Slovenskej. Sasinek preto považuje ho za slovenského básnika, že má slovenské, od turčianskych Beníc pochodiace priemeno a že písal oné slovenské básne. — Andrej Komáromy (Századok, 1887, 4. sošit) oné verše, ktoré Sasinek považuje za pôvodné, vyhlasuje za preklad maďarských, a že je r. 1651 vyhotovený, z čoho zatvára aj na to. že Benického maďarské verše kolovaly už dlho pred jeho smrťou. — Benického maďarské dielko obsahuje v prvej časti nábožné, kajúcne a svetské piesne, v druhej

ale maďarské príslovia; bolo viac ráz vydané, menovite Štefanom Bartókom v Trnave roku 1664 pod názvom: „Beniczky Péter rythmusai“ a v Prešporku r. 1806.

125. Samuel Tessedik.

Narodil sa v novembri r. 1710 v Púchove z otca Ďura a z matky Estery Nedeckej, chudobných to ľudí. Dokončiac školy v Trenčíne, v Kremnici a v Rábe, šiel r. 1728 do Prešporku, kde učil sa vyše štýr rokov pod Friedrichom Viliamom Beerom, Jánom Thomkom-Szászkym a Matejom Belom. Odtiaľto r. 1732 odišiel do Jeny, kde pod učbármi Hoffmannom, Rusom a Weissenbornom tak vynikal, že tam aj r. 1734 pod pseudonymom „Christiana Aletophila“ vydal knihu: „De scripturae sacrae et antiquitatis ecclesiasticae in theologia usu et auctoritate,“ v nejž podľa Vallaského každá strana svedčí o jeho známosťach bohosloveckých, cirkevno-historických, patrologických a cirkevno-starinopisných. Navrátiac sa domov bol kaplánom v Modre a u boku superintendenta Eliáša Mohla často pochvalne kázaval. R. 1737 bol povolaný do Slov. Györku, odkiaľ ušiel do Albertfalvy, r 1744 ale prešiel do Békeš-Čaby, kde bol len za 4 roky duchovným, bezpríkladnou prísnosťou spravujúc svoj úrad. Zomrel r. 1749.

126. Pavel Adami.

Narodil sa 9. júla r. 1739 v Trenčíne, dľa Horányiho ale v Beluši. Bol lekárom a medicinským spisovateľom. Zomrel vo Viedni 21. sept. r. 1795, dľa „Egyet. magy. encyclopedia“ ale r. 1802. — Písal „Hydrographia Comitatus Trenchiniensis,“ Viedeň r. 1766, a „Specimen hydrographiae hungaricae,“ Viedeň r 1780.

127. Martin Szentiványi.

Narodil sa 20. okt. 1633 vo Sv. Jáne. Výborne dokončiac nižšie školy, r. 1653 vstúpil medzi jezuitov. V Trnave učil sa počiatkom latinskej reči, a keď vo Viedni filosofiu a v Trnave zas theologiu dokončil, roku 1664 zamestknával sa vo Viedni vyučovaním hebrejskej a gréckej reči. Na to od r. 1668 vysvetľoval filosofiu 3, náboženstvo 5, cirkevné právo 2, sv. písmo vyše 10 rokov. Bol kancellárom trnavskej university, správcom viac rádových škôl, trnavskú tlačiareň viedol vyše 22 rokov a r. 1699 vystavil pre ňu nový pekný dom. Vo svojich prácach na katol. cirkev robené nápady a osočovania mužne odvracal, prečo si ho Ján Krištof, knieža sv. ríše rímskej, natoľko ctil, že mu so svojou podobiznou poslal aj väčší zlatý záslužný peniaz. — Zomrel v Trnave 29. marca r. 1705. Okrem 22 latinských, 2 maďarských a niekoľko latinských spisov po slovensky vyšla od neho nasledujúca kniha:

„Cžtýri a Dwatcet Pochibowanj Na Dar Noweho Leta Tisicyho Sedmi Stého Pastjrum Augustánského, á Helvetského Wiznánj Dauffánliwe Obetowaná. Od gedného giž dáwno z negwetssj pilnosti, a zwlasstnau Peči wihledáwagicýho a s sebau zatwjragjcýho. Která mezi tak rozličnjm Nábożenstwjm, a Wiznáujm, w Vherské Zemi powolenjim prigati, a wywoliti má. Widáne w Trnawe w Typograffiy Akademické skrze Jána Ondrege Hermanna.“ (Vo 4°, 14 strán. Na predku titulný a 1 nečíslovaný list. Nachádza sa v maď. nár museume.)

Ostatné jeho spisy sú:

„Curiosiora et selectiora variarum cientiarum miscellanea, in tres partes divisa.“ V Trnave 1689, 1691, 1696, 1697, 1702, 1709.

„Dissertationes septem ex parte prima Decadis tertiae Curiosiorum Miscellaneorum excerptae et seorsim editae.“ V Trnave 1689.

„Rectus modus interpretandi scripturam sacram.“ V Trnave 1696.

„Summarium chronologiae Hungaricae.“ V Trnave 1697.

„Ratio status futurae vitae.“ V Trnave 1699.

„Dissertatio paralipomenica rerum memorabilium Hungariae.“ V Trnave 1699.

„Quindecim dilemmata omnibus Dominis Acatholicis pro xenio novi anni 1699 oblata.“ V Trnave 1699.

„Continuatio dissertationis paralipomenicae rerum memorabilium Hungariae“ V Trnave 1700.

„Viginti quatuor dubia pro xenio novi anni 1700. Pastoribus Augustanae et Helveticae Conffessionis fiducialiter oblata.“ V Trnave 1700.

„Vier und zwanzig wichtige Zweiffel.“ V Trnave 1700.

„Responsa non responsa ad quindecim dilemmata.“ V Trnave 1700.

„Hungaria in immaculatam conceptionem B. Mariae Virginis Magnae Dominae suae credens.“ V Trnave 1701.

„Dissert. haeresiologico-polemica, de haeresiarchis, haeresibus et erroneis in fide dogmatibus hoc saeculo nostro exortis.“ V Trnave 1701.

„Solutiones catholicae sex praecipuorum fidei dubiorum Acatholicorum contra veritatem fidei Rom. Catholicae.“ Trnava 1701.

„Katholische Zweifls-Auflösungen sechs Vornehmen Glaubens-Zweifl deren Unkatholischen.“ Trnava 1701.

„Lutheranicum nunquam et nusquam.“ Trnava 1702.

„Quinquaginta rationes et motiva, cur in tanta varietate religionum sola religio Romano-Catholica sit eligenda.“ Trnava 1702.

„Fünfzig Ursachen und Bewegungen, warumb der Römisch-Catholische Glaub allen andern vorzuziehen?“ Trnava 1702.

„Strittige Abhandlungen der Kezerey-Lehren.“ Trnava 1703.

„Solutiones non solutiones cuiusdam Pastoris Augustani viginti quatuor dubiorum Acatholicorum, refutatae.“ Trnava 1703.

„Analysis seu resolutio duodecim praecipuorum erroneorum dogmatum in fide modernorum Acatholicorum.“ Trnava 1703.

„Lutheranicum nihil ad rem, nihil ad propositum.“ Trnava 1703.

„Lutherisches Nichts zur Sach, Nichts zum Zweck des Vorhabens.“ Trnava 1703, 1704.

„Dissertatio chronologico-polemica, de ortu, progressu ac dominutione schismatis Graeci.“ Trnava 1703.

„Castigatio illusoriae concionis infamis apostatae Meinolfi Wiarts Wartburgensis.“ Trnava 1704.

„Irrthumbs-Bezüchtigung der heyllosen Verblendungs-Predigt, oder Markschreyerey des Meinulfus Wiart von Wartburg.“ Trnava 1704.

„Consultatio saluberrima, de reducenda stabili ac constanti tranquillitate et pace in Hungaria.“ Trnava 1704.

„Magnum Chaos inter Confessionem Augustanam et Augustinianam.“ Trnava 1704.

„Privata et amica disceptatio unius zelozi Catholici, cum quibusdam D. Acatholicis, de Societate Jesu in regno Hungariae retinenda.“ Trnava 1704.

„Forum scrutarium antiquarum haeresium.“ Trnava 1707.

„Turris Babel, seu confusio doctrinae fidei inter modernos Acatholicos.“ Trnava 1707.

„Doctrina fidei Christianae primarum quinque saeculorum.“ Trnava 1708.

„Cavillationes modernorum Acatholicorum contra Romano-Catholicae Ecclesiae unitatem.“ Trnava 1709.

„Ötven okok és indulátok, miért a mostani keresztények között levő vallásokból egyedül a közönséges római vallást kell választani.“ Trnava 1703.

„Négy rövid első könyvecskék, melylyeket a hitben támadott versengésekről irt Sz. M.“ Trnava 1703. Venovaný je Štefanovi Dolnimu, ostrih. veľprépoštovi a čanádskemu biskupovi.

128. Ján Turzo-Nosický.

Narodil sa 6. nov. 1678 z otca Mikuláša a z matky Kataríny Michalcovej. Oddal sa na bohoslovecké vedy a r. 1705 učil sa vo Wittembergu. Tohto spolužiak a priateľ, Matej Wišňovsky z Liptova, dal k jeho meninám r. 1707 tlačiť pekné latinské verše. Jích názov je: „D. O. M. J. Rosa salutaris super die nominali per quam Eximii, Clarissimi et Nobilissimi ac Literarum peritia ornatissimi Juvenis Domini Joannis Thurzo, Hloza Trenchiniensis Hungari. S. S. Theol. et Philos. Cultoris solertissimi, atque Civis optimi, Amici integerrimi, nec non Commilitonis longe aestimatissimi: grati animi Testimonii et Recordationis perpetuae ergo dicta Anno quo totVs OrbIs arDet beLLo et paCeM Integre optat (1707) a Matthia Wissnowszky Lyptoviensi Hungaro, jam tum in Patriam revocato, atque remeante S. S. Theol. et Phil. Studioso, atque S. Ordinis Candidato.“ Z tohoto vidno, že Turzo narodil sa v Hloži, v stolici trenčianskej.

Turzo, navrátiac sa domov, stal sa r. 1723 v Necpaloch ev. kňazom, neskôr ale v Trenčíne učiteľom, kde r. 1725 vydal malé mluvnické latinské dielo pod názvom: „Regulae de formatione verborum puta praeteritorum et supinorum, quas etc..... in usum juventutis Scholasticae locupletavit Johannes Thurzo Ludi Trenchin. evang. Rect.“ Tlačené v Púchove r. 1725 v 12°. R. 1725 vydal: „Donatum quadrilingve,“ a r. 1730 zemepisný opis trenčianskej stolice. (Toto posledné zostalo tušim v rukopise.) Ešte 16. febr. 1710 pojal si za manželku Juditu Eustachiusovu zo Žiliny; od tejto zostala mu jedna dcéra, Judita, a traja synovia, a síce: Imrich, ktorý sa už r. 1725 pod otcom učil a ešte r. 1742 žil, ale zomrel bez potomkov; Ján a Štefan, na ktorých stránku týchto otec 31. jan. r. 1742 vzal od trenčianskej stolice zemanské svedectvo, prednášajúc medzi iným, že jeho otec Mikuláš bydlel v Hloži a že jeho rodina už aj r. 1642 dostala zemanské vysvedčenie, a že aj jeho pokrevní, vtedy v Hloži bydliaci Turzovci uznali jeho pokrevnosť. Od jednoho z jeho menovaných synov, od Jána, pochádza Turzovcov skalická, a od Štefana trenčianska vetev.

129. Anton Ottmayer.

Narodil sa v Žiline. Doktor veškerých práv, úd právnickej fakulty peštianskej university, pravotár oboch forumov; jako taký žil vo svojom rodisku. Neskôr bol riadnym učbárom na menovanej fakulte a v školskom roku 1831—2 jej dekanom. Spolu bol aj dekretálnym vojanským a tabulárnym agensom v Pešti. R. 1840 vydal „Wechsel-Gesetzbuch für Ungarn und Nebenländer“ (Budín, 8°, 3 čiastky v 1 svätku), a pred tým r. 1829 „De indubia, statui conveniente ac durabili universorum advocatorum S. Regni Hungariae“ (V 8°, v Pešti). Roku 1825 vydal „Conspectus et explanatio legum de summaria repositione per latarum“ (v 8°, v Pešti). Zaoberal sa so slovenskou belletristikou; je pôvodcom viacerých novell, v Hamuliakovej Zore uverejnených, menovite r. 1835: „Kragina Štěstá, Welikosti a Uměňá,“ r. 1836: „Mína, aneb tagemná Láska“ a „Dvanásť menších Mišlének;“ potom „Príklad Welkomiselnosti a Člowečenstwa.“ R. 1839: „Mathilda, aňeb uprímna Láska.“ Pričinením Ottmayerovým a Hamuliakovým povstal r. 1834 v Pešťbudíne akciový spolok „milovníkov reči a literatúry slovenskej.“

130. Mikuláš Colacinas (Colacini, Colacinates).

Bol do roku 1569, podľa dra. Jozefa Hurbana ale r. 1579—1582 rektorom žilinského gymnásia, dľa Viktora Horňánskeho r. 1580 mošovského, odkiaľ v tom roku povolaný na trenčiansku školu, zomrel v Trenčíne dňa 26. mája r. 1582. Podľa Klanicu a Jozefa Podhradského Colacinas už r. 1572 vyučoval na trenčianskom gymnásiume. R. 1570 bol rektorom školy v Prievidzi. — Colacinasa dali r. 1569 zo Žiliny vyhnať Mikuláš a František Derssfyovci. O ňom „Brevis commentatiuncula de Trenchiniensi Gymnasio“ zvaný rukopis hovorí: „Clarissimus vir Nicolaus Colacinas omni nostra laude superior et ob administrandam provinciam regiminis scholae Solnensis, Mossoviensis ac denique Trenchiniensis aeterna memoria dignus.“ Colacinas bol veľký orientalista, prednášal grécku a hebrejskú reč. R. 1578—1580 bol v Žiline spolu aj tamejšej cirkve kazateľom, poneváč spomína sa Albert Hussel ako tehdajší a tamejší pomocník a kantor Colacinusa.

131. Samuel Nigrini (Oškerský).

Syn Mikuláša Nigriniho (Oškerského), rektora žilinského gymnásia. Roku 1707 bol podobne a síce dľa Kleina posledným rektorom žilinského gymnásia. Bol synkretista. Keď bol ešte wittembergským študentom, bránil pod predsedníctvom M. Michala Schwäneho pojednanie: „De sole ab ecclypsi libero.“ Vyšlo vo Wittembergu tlačou r. 1706 vo 4°. Jako žilinský rektor dal svojím žiakom Jánom Fabriciusom brániť svoje „Consilia henotica circa unionem ecclesiasticam catholico-evangelico-reformatorum,“ ktoré boly v Žiline r. 1707 vo 4° tlačené. O týchto návrhoch pokoja možného sjednotenia pojednáva pôvodca vlastne v § 8. Proti tomuto spisu Samuel Matthaeides, študujúci v Greifswalde, písal dissertáciu, ktorú bránil pod predsedníctvom doktora Friedricha Meyera pod názvom: „Roma et Genera Hungariae irreconciliabilis“; vydal ho r. 1708 vo štvorke. Nigrini bol aj so svojmi žiakmi zo Žiliny zahnaný. Je pôvodcom:

1. „Consilia Henotica, circa Bnionem ecclesiasticam Catholico-Evangelico-Reformatorum ex mente Irenicorum non plane impossibilem esse, In publica Examine edisseret, Samuel Nigrini, Gymnasii Solnensis Evangelici Rector, Respondente Johanne Fabricio, Die 20. Julii A. O. R. 1707. Solnae Typis Dadanianis per Wilhelmum Kauder.“

Vyšla v Žiline r. 1707 vo 4°. Má A—B = 2 hárky = 8 nečíslovaných strán. Nachádza sa v maď. nár. museume, v universite a u Ďura Rátha. Dozvedáme sa z nej, že oná dišputa bola držaná v čas verejnej zkúšky.

2. „Rosa Rosaebergae Reflorescens, Phytevtis Viris Status Evangelici Illustrussimis Magnificis Spectabilibus ac Perillustribus Evangelii recens creatis Maximis, item Excellentissimis, Summe Reverendis, Clarissimis, Generosis ac Nobilissimis Dnis Dn. Rosaebergae, solemniter congregatis, quam Evangelii, et tanquam piae mentis Symbolum, Ipso RosarVM DIe ConseCrat Samuel Nigrini, Scholae Evang: Soln: Rector. Impressum Solnae, Typis Dadanianis, per Wilhelmum Kauder, Anno 1707.“

Vyšla v Žiline r. 1707 in folio (tlačená na jednu stranu). Nachádza sa v maď. nár. museume a v prešp. ev. lyceume.

Nigrini z rektora žilinskej školy stal sa slovenským kňazom v Trnave.

Tragika v Sládkovičovej „Maríne.“

(Pokračovanie.)

„Hneď“ — hovorí Aristoteles (Rhet. II. cap. 2, § 1) — sám v sebe je s nevoľou spojené hnutie (ὀργὴ ὄρεξις) po niečom, čo sa nám zdá byť pomstou (odplatou) za niečo, v čom vidíme nezaslúženú urážku nám samým, alebo niekomu z našich zadaných. V akých okolnosťach sme prístupní hnevu? A veru, keď nás niečo bolí, lebo koho niečo bolí, ten si žiada niečo, a keď mu tu niekto vkročí do cesty, či prostredne či bezprostredne, na príklad keď mu odopre piť, keď je smädný, objaví sa nám jeho jednanie v tom istom smysle. Keď nám niekto tu zrovna protiúčinkuje, alebo nenie na pomoci, alebo vôbec, jak nám je niekto, keď sme v tom položení (keď si niečo žiadame) na obťaži, upadáme vždycky do hnevu. Preto bývajú ľudia v stave utrpenia, chudoby, ľúbenia, slovom vo všetkých stavoch, v ktorých sa po niečom sháňajú, bez toho, aby uspokojenia nalezli, náchylní k hnevu, a to zvlášte proti tým, ktorí alebo primálo, alebo vonkoncom nič nedbajú na nich. Ďalej udáva (§ 12—26) 16 rozdielnych kategorií osôb, nad ktorými upádajú ľudia do hnevu. Podobne tvrdí (I, X, § 7), že všetky činy pomsty vznikajú z rozlútenia a hnevu δια θυμὸν δέ. καὶ ὀργὴν τάτιμωρητικά; konečne (I, XI, § 9), že je i hnevanie spojené s istou rozkošou, ako i Homer (Il. XVIII, 399) spieva: „lebo o mnoho slabšie padá (hnev), než dolu žalúdkom šmýkajúci sa mäd,“ poneváč nikto sa nehnevá na predmet, na ktorom sa objaví pomsta ako nemožná.

Marínin hnev dá sa tedy psychologicky odôvodniť. Berme celý výjav za podobenstvo, ako čo je vskutku: motýl-švihák, ktorý tým spôsobom, ako dolu nižšie, podlizáč vychodí na „Eroberung“ a keď zlízal mäd z ústok nevinných a zotrel pel nepoškvrnenosti, zabúda hneď na obete okamžitej smyselnosti:

„Ty lietaš, zlodej, od milej k milej
A v lakomosti tak bezočivej
Mäd kradneš z ústok voňavých.“

Pôvod Maríninho hnevu väzí v krivde motýlom na ruži spáchanej, a keď tento obraz premeníme na skutočnosť, tak vidíme, že jej hnev proti takému „plancovi“ namerený, je svatý, t. j. ospravedlnený a odôvodnený, poneváč by v podobnom páde ináč nejednala žiadna bezúhonná deva. Bez toho bližšieho určenia, prídavkom „svatý“ vysloveného, obsahovala by naša (90) sloka protimluvu v porovnaní s vetou (54):

„Ale Marína
Strašnejšie hrúzy v hneve odpína,
Lebo vo hneve — neľúbi.“

Takto ale devín hnev bližšie určený je dôkazom najčistejšej lásky k milencovi, ktorý preto celkom dobrým právom hovorí:

»Marínu znajúc chápem rukama,
Že hnev **s v a t ý** je len láska sama,
Ač v druhej ducha podobe.«

Celý bombast deväťdesiatej prvej sloky, obsahujúci reč podlízača, upomína na porekadlo: „prázdny bubon a prázdne srdce (vlastne hlava) najväčmi hučí.“ Pri tomto temer najnevďačnejšom predmete javí sa znamenité previdenie. Je ona akoby výplyv návalu náruživosti, pachtiacej sa po vyplnení okamžitej smyselnosti. Na takýchto ľudí hodia sa znamenite slová Žalmistu (x): „Hrob otevřený jest hrdlo jejich, jazyky svými lstivě mluví; jed lítých hadů jest pod rty jejich. Kterýchž ústa plná jsou zlořečení a hořkosti. Setření a bída na costách jejich; a cesty pokoje nepoznali. Není bázně Boží před očima jejich. (Žalm 36, 2.) Ostatne došla 92. sloka uváženia i na inom mieste. (Vidz „Dom a Škola“ II, 1886, str. 209). Nie tak ľahko padlo básnikovi vynajsť spôsob odpovedi zo strany devinej. Žena v takomto páde vie byť výrečnou, ako sme to pri Sappho videli, ale deve stud odníma výrečnosť, preto dáva jej básnik ochranného cheruba (na újmu básne, práve tak, ako i to citovynie bohyne vernosti v 49. sloke), ktorý ju výrečne bráni. I v 94. sloke nalezá sa zdánlivá protimluva, treba ale rozdiel robiť medzi ľúbosť a ľúbosti, práve tak, ako medzi mladosť (abstractum) a mladosti (concreta). Properc vystupuje sám ako obhajca svojej Cynthie I, V, 1—7:

Invide, tu tandem voces compesce molestas
Et sine nos cursu, quo sumus, ire pares.
Quid tibi vis, insanc? meae sentire furores?
Infelix! properas ultima nosse mala
Et miser ignotos vestipia ferre per ignes
Et bibere e tota toxica Thessalia.
Non est illa vagis similis collata puellis
Molliter irasci non sciet illa tibi.

(Závistníče! polož konečne uzdu svojim dotieravým rečiam a nechaj nás ísť rovným krokom po púti, na ktorej stojíme. Čo chceš, zpochabelý? snáď pocítiť vztek mojej milenky? Nešťastníče, náhliš oboznámiť sa s najhorším zlom; ó, úbohý, náhliš sa stúpiť po dosiaľ ti neznámom žeravom uhlí a popiť jedy z celej Thessalie. Nedá sa ona ani z ďaleka prirovnať blúdiacim dievkam, ani nebude sa znať len ľahko hnevať na teba).

Po tomto viac menej rozčulujúcom výstupe nasleduje (96—107 incl.) uspokojenie, ktoré básnik ako v sloke 6. počína vyhováraním svojej nedokonálosti:

Že hlas náš slabý, samie uznáme,
Ale úbohé, čo robiť máme?
Nám je nemožno nespievať.“

Tou istou skromnosťou hovorí o sebe Properc III, I, 21:

Ut caput in magnis ubi non est tangere signis
Ponitur hic imos ante corona pedes,
Sic nos nunc inopes laudis conscendere culmen
Pauperibus sacris vilia tura damus.“

(Ako keď nie je možno dočiahnuť k hlave pri vysokých sochách, kladieva sa veniec pri spodku jich nôh: tak my teraz slabí súc dostúpiť k vrcholu slávy, prinášame lacný temian k chudobným obetam.)

Ako ujisťuje básnik z jednej strany devu o svojej nezklatiteľnej ľúbosti, tak pripravuje z druhej strany čitateľa na konečný nepriaznivý výsledok, stupňujúc tak pozvoľna pri ňom sústrasť na **o b a v u**.

„Do mladých citov bôle zahryznú,
Nádeje prejdú do bludov.“

Tu akoby bol pamätlivý onej kliatby: „kto dúfaš v človeka, prekliaty buď,“ volá:

„Mládenec! voľ si zo svetiel žitia,
Počím ti časy moc neuchytia,
Hviezdu voľného nadšenia!“

Obsah tejto a nasledujúcej sloky jadrne vyslovený podáva často uvádzaný zlomok Euripidesovej smutnohry Antiopy (vidz: Plato, Gorgias p. 484 E):

„λαμπρός τ᾽ ἐστὶν ἕκαστος ἐν τούτῳ
κἀπὶ τοῦτ᾽ ἐπείγεται,
νέμων τὸ πλεῖστον ἡμέρας τούτῳ μέρος,
ἵν᾽ αὐτὸς αὑτοῦ τυγχάνῃ βέλτιστος ὤν.

(Každý vyniká v tom a ženie sa za tým, a vynakladá najlepšiu čiastku dňa na to, v čom môže svoju najlepšiu vlohu ukázať). K tomuto uvedenému zlomku dokladá Aristoteles, že je to vskutku pre človeka príjemné, keď sa môže zaoberať tým, v čom podľa jeho zdania leží najväčšia jeho sila (Rhet. I, 11, 28: καὶ τὸ ἐν ᾧ βέλτιστος δοκεῖ εἶναι α'υτὸς α'υτος, ἐνσαῦθα διατρίβειν.) Náš básnik tedy žiada, aby si slovenský mládenec vyvolil jeden pevný, jeho duševným vlohám primeraný cieľ, ktorý by nikdy viac nezpustil z očí a ktorého uskutočnenie by mu poskytlo v trudných časoch vynáhradu za všetky možné ztraty a zklamania,

Nemožno nepoukázať na to zvláštne dôvodenie sto i druhej sloky, ktorému k boku postavíme zdánlive podobné z Ebersovho románu: „Homo sum“.

„Sie ist mein“ — hovorí ten mladý umelec — „wie die Sonne und der Mond und die Sterne mein sind, weil sie mit schönem Licht meine dunklen Pfade erleuchten. Mein Leben ist mein und sie ist meines Lebens Leben; darum sage ich kühn..., dass sie mir gehört. (Toto je ozaj po Bismarckovsky: poneváč nemôžem žiť bez Elsas-Lothringska, preto prislúchajú mne!) Und weil ich sie für mein Eigenthum hielt und immer noch halte (ženu Phobiciusovu! to je predsa len nemeckej logike možno), so hasse ich dich (Phobiciusa, čo je v takom pomere ovšem najprirodzenejšie, ako i toto nasledujúce:) und werfe dir meinen Abscheu in's Antlitz, denn wie das hungerige Wollenvieh bist du (zákonitý manžel), das in die Beete bricht und des Gärtners mühsam gepflegte Wunderblume (Gärtner-Ehebrecher!), die nur einmal in jedem Jahrhundert erblüht, vom Strauche stiehlst.“ Takéhoto hľa nerozumu dopúšťa sa jeden z najoslavovanejších nemeckých romanopiscov v „objektívnom líčení“, kdežto my zazlievame pôvodcovi nášmu „prísilné zvraty“ v básni, o ktorej všadiaľ vyznáva, že líči udalosti „quorum ipse pars magna fuit.“

K tomu uspokojeniu hodí sa ako vzácna masť na rany tá preutešená parabola v troch nasledujúcich slokách (103—105) prevedená. Trefne udáva v 106 sloke známku terajšej doby. Slovami:

„Do šiat lásky sa sova oblieka“

naráža na smysel bájky: Πίθηκος ἐν πορφύρᾳ (opica v šarláte). „Ktorýsi aegyptský kráľ naučil vraj opice tancu vo zbroji (πυῤῥιχίζιν). Keď sa chcel s nimi produkovať, obliekol jich do šarlátových šiat a prispôsobil jim náličnice. Divadlo trvalo dlhší čas, až zrazu ktosi z obecenstva hodil orechy na javište. Akonáhle jich opice zhliadly, zabudly na tance, znivočily náličnice, roztrhaly šarlátové rúcha a bily sa medzi sebou o orechy.“ Môže sa hlúpy do bár ako krásnych šiat obliecť a tak podobne i špatný, jeho hlúposť a špata bude mu predsa z každého pohybu vykukávať. Οἱφαῦλοι κἂν καλοις περιβληθῶτιν ὃμως διαφαίνονται πονηροί. Aesop. fab. 405. S istým opovržením vyslovená je istotne i tá na tú otázku:

„Akéže blesky sú tvojho blaha?“

učinená námitka (128):

„Že sa hnát v šarláty kryje?“

Bájka uvedená ľúbila sa starým spisovateľom (vidz Lucian. apol. p. merc. cond. § 5. Pisc. § 36).

Medzi inými uvádza ju kresťan Gregor Nissenský v knihe o kresťanskom vyznaní de professione christiana ad Harmonium I, III, 268, ed. Morell. 1683 takto: οὐχ ἂν ἑλοίμεθα μὴ εἶναι τοῦτο, ὅπερ τὸ ὄνομα ὑπὲρ ἡμῶν ἐπαγγέλλεται, ὡς ἂν μὴ τὸ περὶ τοῦ πιθήκου διήγμα τὸ παρὰ τοῖς ἔξω περιφερόμενον καὶ ἡμῖν ἐφαρμόσεται. (Radšej by sme volili nebyť tými, za akých nás vydáva naše meno, z obavy, aby nebola obrátená tá často užívaná rozprávka o opici.)

Od štyridsať rokov urobilo po telesných pôžitkoch pachtiace ľudstvo veľký krok — k horšiemu. Málo kde najdeš už muža, ktorého by si počul hovoriť:

»Nech šťastie svoje tí si majú,
Čo v mhlách svojich nepoznajú
Rozdiel medzi zemou, nebom!«

Druhý výjav v zahrade 108—133.

Obyčajne pred samou búrkou stáva sa utíšenie, akoby celá príroda so zastaveným dychom očakávala, kedy vezme to strašné dielo svoj počiatok. Je príjemné letné ráno a Marína nôtiac si piesenku s kupkou v ruke polieva kvety sparnom predošlého dňa uvädlé. Už bola piesenka odznela a deva si ešte vždy nôtila nápev:

„Čo teraz spieva, srdce nepovie,
Tajomstvá nechce previevať.“

Ale zvedavý čitateľ z poslednej vety 108. sloky ľahko si domyslí obsah toho tajomstva. Deva prišla do zahrady, aby uvila veniec a položila ho ako obeť vďačného srdca na hrobe otcovom, čím dáva básnik z jednej strany ztratu otca Maríninho na vedomie, z druhej strany odôvodňuje jej vystúpenie.

Sloka 114 obsahuje polemiu proti nasledujúcej Aesopovej bájke: Ῥόδον καὶ Ἀμάραντον, t. j. ruža a nevädza. „V susedstve rastúca nevädza oslovila ružu: ak utešený kvet si ty, túžobne hľadaný od bohov i ľudí. Blahoslavím ťa pre tvoju krásu a vôňu! Ruža na to odvetila: Ja, milá nevädzo, len krátky čas žijem, a ak ma nikto neodtrhne, uvädnem; ty ale kvitneš vždycky a žiješ tak vždy znovu omladená dlhý čas. Táto bájka učí, že lepšie je, keď niekto, s málom súc spokojný, trvá dlhý čas, než keď ho po krátkej rozkoši zastihne nešťastná premena alebo práve smrť.“ Nevädza stala sa akýmsi odporným kvetom, zvlášť od tých čias, odkedy si ju istý druh básnikov na štít vyvesil. Ale i odhliadnuc od tejto kyslej príchuti nevädzinej, kto raz videl púčok ružový skvieť sa na prsiach krásnej devy alebo zdobiť jej havranné vlasy, ten iste dá básnikovi za pravdu, ktorý tvrdí:

„Šťastný, kto lásky v obeť zapadne,
Prach jeho bude poctený“

a 172:

„Šťastný, kto v obeť umiera!“

Vystúpenie toho dvojjazyčníka v zahrade objasňuje básnikov životopis od jeho najdôvernejšieho priateľa Grossmanna napísaný, kde medzi iným toto stojí: „Na počiatku jara r. 1844 obdržal Sládkovič od svojej Maríny list, v ktorom mu písala, že sa o jej ruku iný uchádza a matka na tom nastojí, aby sa zaňho vydala.“ Toto sú jedine kompetentné slová, ktoré pri ďalšom pojednaní majú byť jedine do povahy brané, kompetentné sú preto, lebo neobsahujú žiadnu urážku a najlepšie zodpovedajú pomeru, ktorého sa týkajú. Obviňovať Marínu dnes z bezcharakternosti a chceť dotvrdiť pásťou, že sa stala naproti svojmu milencovi úplne ľahostajnou, akonáhle sa objavil bohatý pytač, to dnes nemôže mať viac miesta. Dajme tomu, že by to skutočne tak bolo bývalo, čo má do toho posudzovateľ básne ako umeleckého diela? To vedia dobre všetci zkúmatelia a milovníci rimskej literatúry, v akých pomeroch žili Catull, Tibull, Properc k svojim milenkám, ktoré, akonáhle sa jim zablišťalo zlato bohatého kupca alebo majiteľa lodi, alebo sa jim usmiala prísna tvár vysokopostaveného štátnika alebo officiera, hneď ukázaly milencom-básnikom chrbát. Ale preto ešte nikomu nenapadlo, spomenutých básnikov akoby na zodpovednosť ťahať, že ako sa oni

opovážili svoje milenky, vzdor tejto očividomej nevernosti, tak veľkolepe ospevovať!

Aby sme reč toho dvojjazyčníka v 6 nasledujúcich slokách (118—123) obzaženú, v ktorej pôvodca „prorockým duchom vyobrazil tie utrpenia, ktoré pozdejšie r. 1848—9 skutočne na verných synov národa zahrmely“ a aj dnes hrmia, aby sme — hovorím — umenie básnikovo v tejto reči sa javiace z pravého stanoviska chápali, dlžno pripomenúť nasledujúci výrok Aristotelov (Poetica, c. 9): „Očividomé je ďalej i to, že úloha básnika nepozostáva v tom, aby predstavoval to, čo sa skutočne prihodilo, lež také, čo sa stať mohlo a čo je dľa zákonov pravdepodobnosti alebo nutnosti možné. Dejepis a básnik rozoznávajú sa jeden od druhého nie užívaním viazanej alebo neviazanej mluvy; — Herodotovo dielo mohli by sme aj do veršov uviesť a predsa by ono bolo zase len historickou povesťou v metrickej forme, práve tak dobre, ako bez métra; — lež rozdiel ten pozostáva v tom, že prvý vypráva to, čo sa vskutku stalo, druhý pak také, čo sa pravdepodobne stať mohlo. Preto je básnictvo niečo mudroľubeckejšie a vážnejšie (φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον), než dejepisectvo; lebo tamto ukazuje viac to, čo je všeobecne platné, dejepisectvo naproti tomu jednotlivosť. To, čo je všeobecne platné, leží v tom, že taký alebo onaký také dľa pravdepodobnosti alebo nutnosti činí alebo hovorí, jednotlivé naproti tomu je to, čo na príklad Alkibiades činil alebo trpel.“ Z tohoto stanoviska treba tedy považovať ako reč toho dvojjazyčníka, tak i Maríninu odpoveď (sloka 125—133).

Zaujímavé je porovnanie reči podlízača (91) s touto námluvou dvojjazyčníka. V tej prvšej niet jednej jedinej myšlienky, ktorá by otvárala deve nejaký výhľad do budúcnosti. V siedmich veršoch nepočuješ nič iného, než vzývanie v samých superlativoch prevedené. Od slov: „Bohyňa moja“ sostupuje priebehom reči ako po rebríku dolu, kým sa neoctne na jeho najnižšom stupni „nádeja moja!“ Ktorý posledný výraz mení sa u čitateľa na satyru, keď prečítal tú odpoveď ochranného cheruba. Keď túto škálu vyspieval, ide k prosbe, ako k svojmu poslednému útočišťu: „Ľúb ma!“ Prečo? o dákom odôvodnení toho nikde ani stopy, lebo to, čo nasleduje:

„Potom už bárs celý zhyniem“ atď.

rozplynie sa pod nožom kritiky chladného rozumu v dym. A tak celý ten bombast je výplyvom okamžitej náruživosti a toto práve chcel vylíčiť básnik.

(Pokračovanie.)

Dr. Bohuslav Šulek.

(Podobizeň na str. 273.)

Tiež jeden z tých bezčíselných Slovákov, ktorí, keď doma — populárne povedano nemali na čom robiť, odišli ztratiť sa pre nás. No jeden z tých nemnohých, ktorí nešli veľadiť nepriateľa, lež privinuli sa k bratskému, slavianskemu kmenu a tam robili česť menu slovenskému.

Bohuslav Šulek, brat slovenského mučedlníka z roku 1848, Fridricha Vilhelma, slávny spisovateľ a učenec horvatský, člen juhoslovanskej akademie, doktor filosofie atď., narodil sa 20. apríla 1816 v Sobotišti, v stolici Nitrianskej. Príklad a naučenia otcove, ktorému Bohuslav ešte na smrteľnej posteli musel predčitovať „Slávy dcéru,“ zavčasu zobudily v ňom národné povedomie. Do 12. roku učil sa v svojom rodisku, potom odišiel do Prešporka na ev. lyceum, kde bol povstal spolok slovenskej mládeže, v ktorom členovia cvičili sa v materinskej reči. V schôdzkach čítaly a oceňovaly sa práce a rečnievaly básne, každý člen učil sa aspoň jednomu zo slavianskych jazykov. „Vrelo v mládeži staršej čosi... Toho času bolo to vrenie podzemských síl v nasledujúcich osobách, z ktorých väčšina pozdejšie mohutne zasiahla na osudy národa: Samo Chalupka, Daniel Lichard, Karol Štúr, Ján Caltýk, Ján Trokan, Samo Babylon, Matej Holko, Jozef Klimáček, Juraj Ježko, Michal a Bohuslav Šulekovci, Michal a Samuel Godrovci, Michal Hlaváček, Daniel Sloboda, Juraj Moštenan, oba Juraji Kmety, Janko Šafárik, Karol Ehn, Peter Šramko, Peter Slopovský, Frico Martinek atď.“ *) V Prešporku Šulek bol 9 rokov, vyštudujúc tam filosofiu, práva a theologiu. Pod vplyvom Gustáva Reussa, ktorý potom 1853. roku bol vydal „Květnu Slovenska,“ už vtedy obľúbil si botaniku. Z Prešporka už chcel odísť na niektorú nemeckú universitu, keď bol prinútený vrátiť sa do Sobotišťa ku chorému otcovi (Ján Šulek, otec Bohuslava, v Mošovcach pred r. 1805 bol učiteľom Jána Kollára) zastupovať ho v kazateľských prácach. Tu presvedčil sa, že pre svoj telesný neduh — vždy viac a viac tratil totiž sluch — nebude v stave pôsobiť v kňazskom povolaní. Po otcovej smrti 1838. roku odobral sa do Slavonie k svojmu bratovi Michalovi, ktorý tam, v Brode, bol lekárom. Tu naučil sa po horvatsky, i odhodlal sa po ôsmich mesiacoch do Zábrebu. Už skoro 23-ročný vstúpil do tlačiarne a začal sa učiť sadzačstvu. V tlačiarni Fr. Župana strávil 3 roky, a vyučil sa. Vo dne sádzal a v noci čítal knihy; pritom písal už vtedy rôzne články do nemeckého časopisu „Croatia.“ Až 1841. roku osmelil sa písať i horvatsky. Medzitým oboznámil sa s mnohými horvatskými národovcami, menovite s Ľudovítom Gajom, ktorý urobil ho faktorom svojej tlačiarne. Na základe článkov, ktoré Šulek napísal do Gajových „Národních Novín“ a do „Danice,“ 1843. roku Gaj oddal mu redakciu „Danice.“ Popisujúc Gajovu knižnicu, sostavil veľké a dôležité dielo „Bibliographia illyrica.“ Kremä toho 1844. roku napísal brošúru: „Što namjeravaju Iliri? (Čo zamýšľajú Ilyri?), ktorú mladí národovci horvatskí vydali v Belehrade. Bola to prvá prostonárodná politická brošúra v horvatskom jazyku. Potom vydával a zväčša sám písal „Branislava,“ periodický časopis politický, vychádzajúci v Belehrade, poneváč prísna censura maďarská v Záhrebe nebola by ho prepustila. V tomto časopise Šulek oboznamoval horvatské obecenstvo so všetkými maďarskými úkladmi, vystrihajúc národ pred nebezpečenstvom a udávajúc prostriedky zachránenia. Roku 1846 prevzal redakciu „Národních Novín,“ vydávaných Ľudovítom Gajom.

Kossuthov „Pesti Hirlap“ najzúrivejšie brojil proti Horvatom, Šulek zavracal ho v zapaľujúcich článkoch „Nár. Novín.“ Vôbec Šulek má na tom veľkú zásluhu, že v Horvatoch prebudila sa politická uvedomelosť, v plnej sile vyrazivšia 1848. roku. Majiteľ „Národních Novín“ 1849. roku obrátil sa takým smerom, že Šulek nemohol ho nasledovať; nedovoľovalo mu silné jeho politické presvedčenie. Rozpadnutý s Gajom, chcel sa vzdať publicistickej činnosti, no priateľom dal sa prehovoriť a začal vydávať neodvislý časopis „Slovenski jug“, ktorý bol už pri 4. čísle inkriminovaný a v januári 1850 i zakázaný. Mesto Záhreb vymenovalo Šuleka — protestanta — za svojho čestného mešťana. Bol to ovšem prvý prípad, no div nebol žiaden. Šulek práve medzi duchovenstvom horvatským, preniknutým národným povedomím, mal najviac priateľov; a do vecí, týkajúcich sa viery a svedomia, on nemiešal sa nikdy. Aby ne-

*) Dr. J. Hurban: „Ľudovít Štúr.“

mohlo sa povedať, že boja sa reakcie, o nedlho začal vydávať „Jugoslovenske novine," ale boly i tie potlačené.

Takto odstránený z politického poľa, Šulek umienil si pracovať v školskej literatúre. Horvati i dnes s vďakou uznávajú, že v tej dobe nebolo u nich nikoho spôsobnejšieho chytiť sa do obrábänia tohoto úhora. Napísal: „Naputak za one, koje uče čitati". (Návod pre tých, ktorí učia čítať), sostavil veľký nemecko-horvatský slovník, preložil Sto malých poviedok a Zippov Prírodopis, roku 1856 napísal pre vyššie gymnásia Botaniku (v dvúch dieloch, prvú v horvatskom jazyku); do časopisov podával články prírodozpytné, historické a filologické. Vidiac, že germanisácia šíri sa a horvatská literatúra nemôže vyživiť spisovateľa, začal študovať práva a 1857. roku pre praktické vzdelanie vstúpil do advokátskej kancellárie.

Šulek 1858. roku prevzal redakciu zanedbaného „Gospodárskeho listu." S akým prospechom pracoval pri ňom, možno súdiť z toho, že 1860. roku hospodársky spolok sväto-ivanský poctil ho zlatým perom. V tom samom roku bol medzi tými, ktorí založili politický časopis „Pozor"; Šulekove články o Hranici, o Dalmácii, Medzimurí atď. spôsobily všeobecnú sensáciu. Vydal Horvatsko-uhorskú ústavu, za dva týždne rozobratú v 2000 výtiskoch. Záhrebská župania s mestom Varaždínom odporúčaly ho snemu za archivára Trojjediného kráľovstva, pravda, bez výsledku. Dvorná kancellária horvatská 1864. roku naložila mu napísať knihu o prospechu a pestovaní lesov hlavne v Prímorí. Dielo vyšlo o dva roky a uviedli ho za učebnú knihu v lesníckej škole križevskej.

Po páde Schmerlinga rozhodujúci mužovia horvatskí boli za to, aby Šulek opäť oddal sa politike. Odstúpil teda 1865. roku od „Gospodárskeho listu" a začal redigovať „Pozor." Medzitým zo školy jeho bolo vyšlo už toľko spoľahlivých žurnalistov, že na konci roku mohol oddať redakciu iným rukám. Roku 1868 napísal „Naše pravice," výber zákonov, nariadení a spisov znamenitých pre deržavné právo horvatské od roku 1102—1868. Aby v školských a vedeckých knihách zamedzila sa miešanina nesprávnych a každým spisovateľom ináč tvorených vedeckých výrazov, na návrh školského radcu dr. Račku dvorná kancellária horvatská sostavila poverenictvo pre vypracovanie vedeckého názvoslovia v horvatskom jazyku. Na čelo povereníctva bol postavený Šulek, pod ktorého vedením vyšlo dielo: „Hrvatsko-njemačko-talijanski riečnik znanstvenoga nazivlja g. 1874 a 1875." V rokoch 1873—75 napísal v troch dieloch: „Prirodi zakonik ili popularna fisika." Toto prostonárodné dielo vydali zo základiny grófa Ivana Draškoviča. Roku 1881 vyšla od neho „Lučba za svakoga ili popularna kemija," vydaná horvatskou Maticou; 1883. roku vydal „Hrvatski ustav ili konstitucia godine 1882," kde nakreslil celý politicko-štátny ústroj Horvatska od jeho spojenia s Uhorskom.

„Historia horvatskej literatúry — vynímame zo záhrebského „Vienca" — zapíše Šuleka medzi prvých a najzaslúžilejších spisovateľov svojich. Už za prvé roky, ktoré v Horvatsku strávil, stal sa on, rodený Slovák, príkladom, ba lepšie rečeno, vzorom, ktorý radi nasledovali všetci, čo chceli písať po horvatsky. Naše školy boly za času nášho národného prebudenia latinské, nemecké alebo italianské, ktoré nám i toho málo horvatského života, obdržaného od horvatskej matere, udusily alebo cudzím zamenily. Horvatština bola jazykom pospolitého ľudu. Žiaden div, keď nevedeli sme po horvatsky mysleť. Bolo treba najprv učiť nás horvatsky mysleť a potom písať. Tu počína sa Šulekova zásluha. Nemyslíme umenšiť ničie zásluhy, keď povieme, že Šulek bol u nás prvým štylistom; to priznajú, jestli vedia zúžiť medze vlastného preceňovania, i tí, ktorí dnes držia discipulum supra magistrum. Tým nemyslíme povedať, že Šulek utvoril pravidlá a zákony horvatskej skladby. Boly už zákony, jestvovaly i pravidlá v živom národe, nachodily sa v starých a po riedku i v niektorých nových knihách. No bolo jich treba najprv do ohľadu brať a vydobyť jim platnosti, potom abstrahujúc zo živej reči a dobrých kníh zákony a pravidlá, zameniť pravidelným horvatským slohom. K tomu treba bohatých predznámostí, veľkého patriotismu, sviežej vôle a neunavnej vytrvalosti. Z vedeckých odborov Šulek najviac pracoval v prírodných vedách, ktoré pred ním úhorom ležaly, v horvatskom jazyku nepísalo sa nič, tak že právom možno povedať, že i tu prekliesnil cestu budúcemu pokoleniu. Od tej doby, čo on počal pracovať v tomto odbore, znamenite napredoval i náš jazyk, i prírodné vedy u nás. Najplodnejšie a Šulekovi najmilšie pole je politika, predovšetkým žurnalistika. Pred ním pisatelia nevedeli sa pohybovať v tejto práci. Žurnalistika má svoje pojmy, svoj jazyk, sloh, osobitné obrazy a figúry, — to, čo menuje sa žurnalistickým tónom, a to dáva i prevahu jednomu denníku nad druhým. Kto čítal Šulekove články, počnúc od 1846. roku až do dnes, neodopre mu oné vlastnosti... Pri všetkej ťarche svojich prežitých 68. rokov („Vienac" písal toto 1884. roku) Šulek pracuje k dobru horvatského národa s tým istým mladistvým zápalom, s ktorým bol vstúpil v obranu jeho práv na verejné pole pred štyridsiatimi rokmi. Daj Bože, aby nám dožil šťastne a vesele päťdesiatročie svojho literárneho pôsobenia v Horvatsku!"

Staň sa! — Šafárik i Kollár lepšie priviazali nás k Čechom, Šulek ku Horvatom. Od nás Slovákov je dosť, keď aspoň takto uskutočňujeme panslavismus.

Šk.

Literatúra.

Poslední číslo letošního ročníku „Světozora" právě vydané důstojně ukončuje XXI. ročník nejstaršího českého illustrovaného týdenníku. Vydavatelstvo i redakce mohou s uspokojením pohlížeti na nově vykonaný oddíl své vlastenecké práce jejíž výsledky více mluví než sebe lesklejší slova a frase. Poukazujíce na prospekt „Světozora," uveřejněný na jiném místě, vyzýváme obecenstvo, aby hojným odbíráním nového ročníku podporovalo záslužné snahy vydavatelstva i redakce, jmenovitě pak obracíme se ke všem, kdož z neoprávněné liknavosti — ke své vlastní i celé literatury škodě — žádný časopis neodbírají, jakož ale hlavně k těm, kdo páchajíce zjevný hřích a zradu nejen na literatuře, ale na národě, odebírají časopisy cizí, nám nepřátelské, německé. „Světozor" podobným listům — mnohdy dost pochybné existence — se nejen vyrovná, nýbrž v mnohém ohledu daleko jej předčí jak obsahem vnitřním, tak svojí úpravou. Počet 700 obrazů, jež „Svetozor ročně přináší, slovní obsah jednoho ročníku, jenž by sám stačil na knihovnu 4050 slušných svazků, v ceně 12—15 zl. modní příloha „Bazar," obratně redigovaná příloha „Románová knihovna Světozora," skvostné prémie — za letošní určen jest J. Věšínův nejpopulárnější obraz „Počátek románu" — toť jsou věci, na něž „Světozor" při porovnání s kterýmkoliv jiným časopisem směle může poukázati a které mu zabezpečují přednost! A při tom všem levná cena, daleko levnější než u všelijakých „nejlevnějších" časopisů, jež jsouce o zlatku neb dvě levnější než „Světozor," nepodávají ani polovičku toho co „Světozor." — Majíce tudíž časopis, na nějž právem před cizinou můžeme býti hrdi, jsme všichni, pokud nám poměry dovolují, vázáni vlaste-